

పరాభవ సంవత్సరం

అశ్వేజ. శు॥ ౧౦

1966

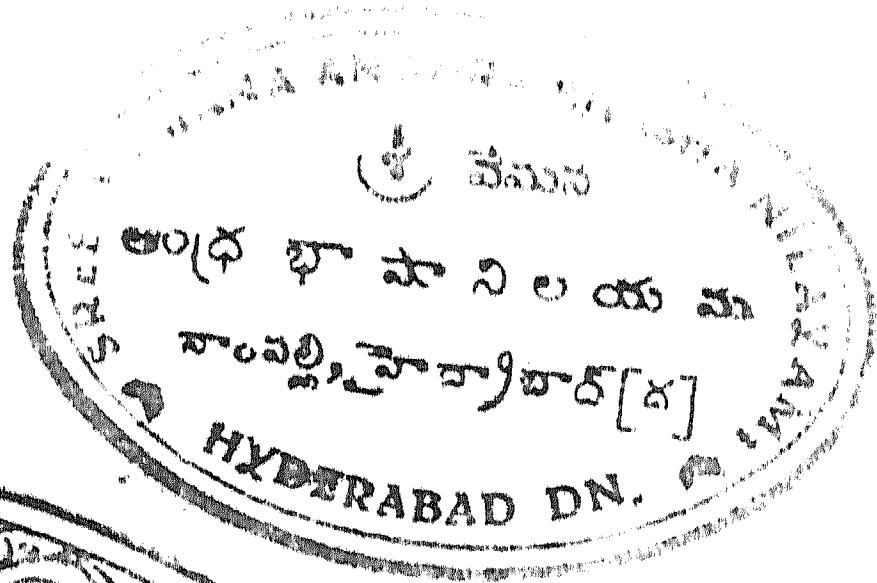
నర్వహకులు రచయితవి.

గ్రంథాలయ ప్రతి : 20 రూపాయలు

ఉ. "వామర కంటిసేరు పసుగిట్టు పయిలబడ
నెలవేద్యదో
రైలభరైత్తమర్చునుని గాడిలి తోడల : యో
మడంబ : యో
యోదర గర్భరాజీ : నిను నాకడకిం
గోనబోలు యులర
భావ కరావ కేదరాల నమ్మఁ ప్రసాదగు
నమ్మభారతీ : "

అంధ భాషా నిలయము.

అంధ భాషా నిలయము లోని వేమన తత్వమును
 అంధ భాషా నిలయము లోని వేమన తత్వమును
 అంధ భాషా నిలయము లోని వేమన తత్వమును
 అంధ భాషా నిలయము లోని వేమన తత్వమును

శ్రీ పరదాదాధ్యులు

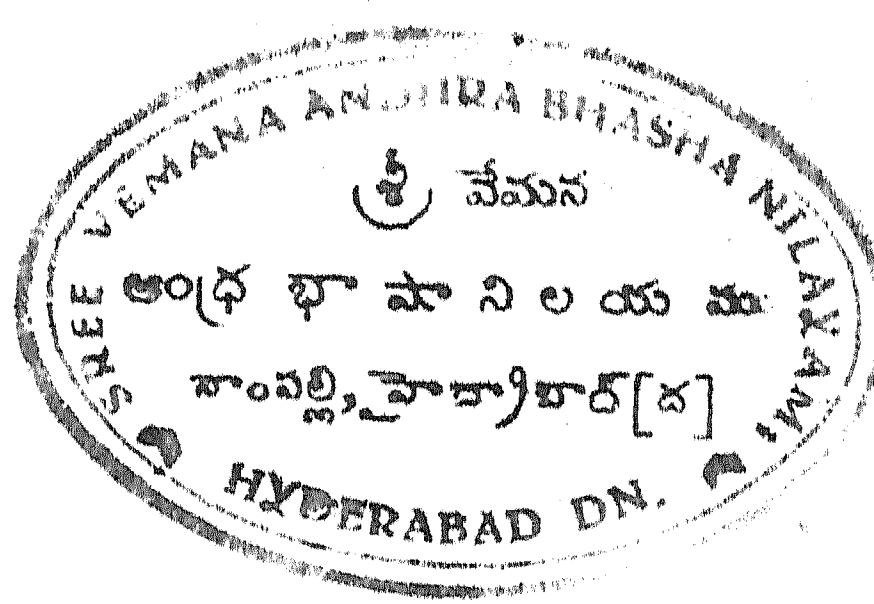
శ్రీమతి వై చేహి.

• 1990年12月15日，在江蘇省江浦縣，發現了迄今為止中國最大的古猿化石，即南京猿人，其體積與北京猿人相當。

గ్రంథ రచయిత.

683/5

404

తొలి పలుకు

అధునికాంధ్ర కవిత్వ మనగనే భావకవిత్వము. గేయకవిత్వము, అభ్యుదయ కవిత్వము, పదన కవిత్వము అను ప్రముఖ సూత్ర కవిత్వరీతులు మానసమున స్ఫురించును. దీనిని గారడము బహుసంఖ్యాకతై న యువకు లా రీతుల నాదరించి యందుఁ జక్కని కవిత్వము వెలయుచుటయే. ఈ రీతిగా సూత్ర కవితా మార్గములలో నంచరించువారితో పాటు ప్రాత సంప్రదాయములను యథా తథముగా ననుసరించియుఁ బ్రాత మార్గముతో నూతన రీతుల మేళవించియుఁ గవిత్వము వ్రాయువారుకూడ నిష్పదు కొందఱున్నారు. వీరి రచనలలోఁ బురాణములు, మహాకావ్యములు, ప్రియంభములు, లఘుకావ్యములుకూడఁ గానిపించును. శివభావతము, రాధాప్రసాదసింహ చరిత్రము, శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షము, ఆంధ్ర పురాణము, సొందర సంవము మున్నగు కావ్యములు 'నూతనముం బ్రాగ్గుణ శోభితము'నగు రచనా విశేషముతోఁ గూడిన యుత్తమ కృతులు. వీనిలోఁ గొన్నింట పస్తుపు సంఘం గొన్నింట శైలిభావవ్యక్తిరూపములందు నవ్యత గోచరించును, మరిల నీ నవ్యతా ప్రాచీనతల పోష నిష్కర్తితో మోచుతగ్గు అందుటయుఁ గలదు. నవ్యతా శోభితమయ్యుఁ బ్రాచీనతా పరిమళముల గుణాశంకలఁ బుక్కిరించిన యాధునికాంధ్ర మహాకావ్య రత్నములలో శ్రీ వానమాచల పరదాదర్యులవారి పోతనచరిత్ర మొకటి.

పూర్వాంధ్ర మహాకవుల జీవిత చరిత్రలఁ దెలిసికొని యానందించు భాగ్యమునకు మనమంతగా నోచుకొని యుండలేదు. వారి రచనలందలి సొందర్యమునువలె వారి జీవితము లందలి సౌష్ఠ్యము నాస్వాదించి యలరుట కాభరము లత్యల్పములు. కొందఱు కవుల జీవిత విశేషములు కొన్ని తెలిసినను అవి చరిత్రనికడోవల పరిక్షితంతవలకు నిల్చునో చెప్పఁ జాలము. అందుఁ గొన్ని పుక్కిటి పురాణము లనుటకును అవకాశమున్నది. కాని యా పురాణముల నుండియే శ్రమపడి చారిత్రక నత్యములను సేవరించుకొనవలయును. ఆంధ్ర వాఙ్మయమునందలి పురాణ ప్రియంభనంధి యగమునకు సూర్య చంద్రులని చెప్పఁదగినవారు శ్రీనాథ పోతన మహాకవులు. వీరి జీవితములనుగూర్చి, సంబంధ దాంధవ్యములనుగూర్చి చెప్పు కథలు పెక్కు మన దేశమునఁ బ్రచారమున నున్నవి. ఆ మహాకవు లందలి యాదరాభిమానములచే నాంధ్రులు వానినే మరల మరలఁ జదివి యానందించు చుందురు. శ్రీ మదాచార్యులవారు వాని నన్నిటిని జదివి, చారిత్రకాంశములతో మేళవించి, యెడనెడఁ గావ్యోచితములైన వర్ణనలను గథాంశములను గల్పించి యా మహాకావ్యమును సర్వాంగ సౌష్ఠ్యముగాఁ దీర్చిదిద్దినారు. ఒక మహాకవి జీవిత చరిత్రామృతమును మఱొక మహాకవి కష్ట కవికారసాయనమును గలిపి యాంధ్రుల కందిచ్చి యానంద పారవశ్యమును గల్పించు నవ్య సువర్ణపాత్ర మీ పోతనచరిత్ర మహాకావ్యము.

పోతనగారి జీవిత మెంత విచిత్రమైనదో యంత విశిష్టమైనది. అది యంద తెలింగి నదే. ఆవరించిన చారిత్రక కాళరాత్రిలో నల్పలోకక భోగభాగ్యకాంతి ప్రలోభనములకు

వళ్ళు, దై తడబడక భాగవత తేజఃపుంజమును సృష్టించి దివ్యదర్శనము పొందఁజాలిన మహాను
భావుఁడు బమ్మెరపోతన. అతఁడు గురుశిష్యము నొందకయు సహజ ప్రతిభా భాసురుఁ
డగుటచే నఖిలశాస్త్ర నిపుణుఁడును సహజ పాండిత్య విభ్రాజితుఁడునై తేనెతొలుకు తెలుఁగు
భాషలో మహాభాగవతమును రచించి యెన్ని యిక్కట్లు కలిగినను లెక్కసేయక దానిని
దైవమున కంకితముచేసి తాను దరించుటయేకాక తెలుఁగువారి కందఱికిని దరఱోపాయమును
జూపించెను. అతని భక్తిభావమున కలరియే చిదానందయోగి యతనికి రామతారక శారదా
మంత్రముల నుపదేశించెను. ఆ యుపదేశమే తెలుఁగువాణి కొక యపూర్వాలంకారమును
దెలుఁగు వారికి సుగమమైన యొక తారకమార్గమును బ్రసాదించెను. పోతన యన్నమాట
కెదురాడలేక దానిని గర్జాట ప్రభువున కంకితముసేయ నంగీకరించినను భగవంతుని యభి
ప్రాయము భిన్నమగుటచే నది యట్లు జరుగుట కవకాశము లేకపోయెను. 'కూర్చుట
నూత్నరత్నమునకుం గనకంబునకుం దగు'నన్నట్లా మహాకావ్య రత్నమునకుఁ గృతి
పతిత్వము వహించు నర్హత పురుషోత్తముడైన శ్రీరామచంద్రుని కొక్కనిచే కలదు.
అతఁడు వెదకి వెదకి పోతరాజు నరసి యాతని నభ్యర్థించి యా కావ్యము వ్రాయించుకొనెను.
అది యన్యుల పాలగుట కాతఁ డంగీకరించునా ?

శ్రీమద్భాగవతము తెలుఁగున వెలసిన పరిస్థితులను వివరించు నుదంతముతో నీ కావ్య
మారంభించు చున్నది. తత్త్వమును దెల్పి మోక్ష మొనంగు భాగవతము వేదపురాణాదుల
యావిష్కారమున కాలంబమైన దేవభాషలోఁగాక యన్యభాషలో వెలయుట దేవతలెల్ల
నవజ్ఞయౌనని భావించి యింద్రుఁడు "ఇది వేదోక్తభాష రచింప నా దృఢిందనరిన నట్టి భాస
లకు దాసుఁడనయ్యెద మూఁడు జన్మముల్" అని ప్రతిన గావించెను. ఈ విషయము నార
దుఁడు వ్యాసుని కెఱిగించెను. వ్యాసుఁడు కాశికేగి భాగవతము వెలయుటలై సంస్కృతము
వలె సారవంతమ్మగు భాస నొనంగుమని పరమేశ్వరుని ప్రార్థించెను. పరమేశ్వరుఁడు
త్రిలింగ భాషలో పోతన యనుకవి దానిని రచించునని పల్కెను. వాయు వీ వార్త మోసి
కొనిపోయి యింద్రుని చెవిలో నూదెను. ఇంద్రాదులు విష్ణుని దర్శించి దేవవాణికిఁ దెలుఁ
గుతోఁగల్గు పోటిని వారింపుమని వేడుకొనిరి. విష్ణువు మొదట తప్పుకొనఁ జూచెనుగాని
పిమ్మట దేవతల నిర్బంధముచేఁ గవులు తపస్సమాధివినా కావ్యరచన చేయుట కవకాశ
ముండదు కావునఁ బోతన తపము చెలుచుట కుపాయము లాలోచింపుఁడని నూచించెను.
ఇంద్రాదులు సింగభూపాదులై జనించి ఆంధ్ర భాగవతమును నరాంకితమగునట్లొనర్చి దాని
మోక్షప్రదత్వమునకు భంగము కలిగింప యత్నించిరి. విష్ణువున కింద్రుఁడు పోదరుఁడౌట
నిజమైనను భక్తుఁ డాత్మతుల్యుడైన పుత్రుఁడగుటచే నా మహానుభావుఁడు భర్తునిఁ గాపాడి
ధర్మసంపద నుద్ధరించెను. ఈ కథ పోతన జీవితమున జరిగిన కొన్ని యంశముల కతిలోక
మైన పూర్వరంగమును నిర్మించుటతోపాటు తెలుఁగుభాష మాహాత్మ్యమును గీర్వాణ భాషా
తుల్యత్వమునుగూడఁ జూపుచున్నది.

పోతన జీవితమును గూర్చియు సతని భాగవతమును గూర్చియు విమర్శకులను గలత పెట్టు నంశములు కొన్ని యున్నవి. పోతన తెలంగాణమునందలి బమ్మెర నివాసియా లేక కడపజిల్లా యందలి ఒంటిమిట్ట నివాసియా? పోతన కృత్యారంభమునందును షష్ఠ్యంతము లందును శ్రీకృష్ణుని నుతించి యాశ్వా సాద్యంతములందు శ్రీరామునేల సంబోధించెను? భాగవతమునందలి కొన్ని భాగములు శిథిలములై పోగా వానిని మరలఁ బోతనయే యేల పూరింపలేదు? శ్రీనాథ పోతన లిరువురును సమకాలికులా? సమకాలికులైనను వారికి భాంధవ్య మున్నదా? పోతన సరస్వతితో 'కర్ణాట కిరాట కీచకుల' కమ్మనని చెప్పుటకు హేతువులేమి? అనున వందు ముఖ్యములైనవి శ్రీమదాచార్యులవారు పై ప్రశ్నల కన్నిటికి నీకావ్యమునఁ జక్కని సమాధానములు సూచించి యభిప్రాయ భేదములను సమన్వయించు టకుఁ బ్రయత్నించి యున్నారు

పోతన బమ్మెరలోనే జనించి యచటనే పెద్దవాడై యచటనే మంత్రోపదేశము నొంది యచటనే భాగవతమును రచించి యుండెను. ఆ మహాకావ్యమును సరాంకితము చేయవలెనను నుద్దేశ మాతనికి లేశమైనను లేదు. కాని యన్నమాట కెదురాడని వాడగుటచే సాతఁడతని కోరిక ననుసరించి దానిని కర్ణాట నృపాలుని కంకితము చేయుట కంగీకరించెను. మెట్టుగిరిపై నాతనికి విలపించుచు సరస్వతి దర్శన మొసంగెను. అతఁడు ధైర్యము తెచ్చు కొని కృతిని నృపాలకులకు విక్రయింపనని వాగ్దానముచేసి యామె నోదార్చెను. తరువాత వచ్చిన కర్ణాట రాజచమూపతి కాతఁడు తన వివశత్వము నెఱింగించెను. చమూపతి పోతన యెన్ని చెప్పుచున్నను వినక కావ్యము నవహరించుకొని పోవుచుండ సింగనృపాల నైనికు లతని నెదిరించి సేనలతోఁగూడ నోడించి కృతిని రాచకొండకుఁ గొనిపోయిరి. ఈ విషయము నెఱింగి పోతన విరక్తుడై శిష్యులకుఁ జెప్పకుండఁ దీర్థయాత్రలకు బయలుదేఱి తిరుమల, కంచి, శ్రీరంగము మున్నగు క్షేత్రములను దర్శించి చివరి కొంటిమిట్ట కరిగి యచ్చటి రఘునాథుని సేవించుచుఁ జాలకాలముండి యటనే శ్రీరామునికిఁ గావ్యము నంకితము కావించెను. ఈ విధముగా పోతన బమ్మెరయందును ఒంటిమిట్ట యందునుగూడఁ గొంత కొంత కాలము నివసించెనని తెల్పి కవిగా రా విషయమున విమర్శకులలోఁ గల వివాదమును బరిష్కరించి యుండిరి.

గోదావరీ తీరమున పోతనకు సాక్షాత్కరించి భాగవతమును దన కంకితముగా రచింపుమని కోరిన వాఁడు శ్రీరాముడే. అట్లు చేయుటయే పోతనకును అభీష్టము. కాని యతఁడు భాగవతము రచించుట కారంభించి రాముని హృదయమున భావన సేయఁగా మోహనాకారుడైన గోపాలుఁ డాతనికిఁ బ్రత్యక్ష మయ్యెను. పోతన "నాదయిన వీక్షణ పంక్తులఁ దాండవించు వేదాంత వినోది గోకుల విహారి, రఘూత్తముడేడి? యెంత సేవితమనం గనంబడ"డని వింత నొందుచుఁ గుందుచుండ నాటిఁరాత్రి శ్రీరాముఁ డాతనికిఁ గలలోఁ గన్పించి,

“శ్రీరామాకృతి సీతాభామిని సౌమ్యగుట నిట్టి భాగవత కృతిన్
మామక కృష్ణాకృతిగొను సోమస్థితినిశినిబొందు సూర్యార్చివలెన్”

అని పలికి యాతని కూటట కలిగించెను. అందుచేఁ బోతన గ్రంథాదిని శ్రీకృష్ణునే స్తుతించి యాశ్వా సాద్యంతములందు శ్రీరాముని సంబోధించెను. ఈ సమన్వయము చాల రమ్యమై శ్రీరామకృష్ణుల యద్వైత భావముతోపాటు జగత్ప్రసిద్ధమైన శ్రీరాముని యేకవత్సీ వ్రతమునుగూడ లెస్సగాఁ బ్రకటము చేయుచున్నది. అంధ్ర భాగవతమునకుఁ గృతిపతి గోపాలుఁడే శ్రోతమాత్రము శ్రీరామచంద్రుఁడు.

శ్రీరాముఁడు స్వప్నమున సాక్షాత్కరించి తన్ను శిక్షించిన పిమ్మట సింగనృపాలుఁడు భాగవతమును దెప్పించి పరిశీలించ సంధలి కొన్ని భాగములు క్రిమిదృష్టములై యుండెను. అతఁడు విచారించి యా శిథిలత భాగములను బూరించునట్లు చేయుటకై భాగవతమును శ్రీనాథునిద్వారా బమ్మెరకుఁ బంపెను. బమ్మెరలోఁ బోతన లేకుండెను శ్రీనాథుఁడు భాగవత మునఁ గొంతభాగము శిథిలమైపోయిన విషయము మల్లనకుఁ దెల్పి దాని సతఁడు పూరింప వలెనని కోరెను. మల్లన “మజ్జనకులులేని యీ వెలితి స్వాంతమునుం గటకించు, గ్రంథలేఖన మొనరింప నోపనిక గంగన సింగన నారయాశి వక్కణ లిఖియించి పంచి త్వరగాఁ దిరి పించెదనంచు వాకొనెన్.” తరువాత శ్రీనాథుఁ డొంటిపట్టు కరిగి పోతనను దర్శించి యత నినే శిథిలభాగ పూరణ మొనరింపుమని కోరెను. పోతన శ్రీరాము నాజ్ఞలేనిదే కృతిరచించుట తనవలనఁ గాదని పల్కి. తానొకప్పుడు భాగవతము రచించు భాగ్య ముద్వేషని సంతసించు తఱి శిష్యులు తన్ను సమీపించి ‘ఓ గురువరేణ్య! యా యదృష్టము మా పోంట్ల రబ్బునె యనఁ’ దాను దైవకృపా విశేషమునఁ దప్పక వారికిఁగూడ నట్టి భాగ్య ముద్వేషని పల్కి యుండెననియు, నది యట్లే యయ్యెననియుఁ దెల్పి యానందించెను. అందుచే శిథిల భాగము లను నారయాదులే పూరించుట తటస్థించెను ‘శిథిల భాగములను మరల నెవ్వరో పూరింప నేల? ఏకసంథా గ్రాహియైన పోతనయే యా భాగములను స్మృతి ననుసరించి మరల వ్రాయ లేక పోయెనా’ యన్న దాని కారంభముననే కవిగారొక కారణమును సూచించి యున్నారు. చిదానందయోగి పోతనకు శ్రీరామ మంత్రముతోపాటు శారదా మంత్రమునుగూడ నుపదేశించి దానిని బ్రహ్మచర్య వ్రతముతోఁ బండ్రిందేండ్లు జపింపవలెననియు నట్లు చేసినచో సతఁడు కావ్యాదులను బఠించునప్పుడు వాణి వీణాపాణియై యాతనియందు పనించుననియు, నెట్టి గ్రంథమైన నొకసారి చూచినంతనే నోటికి పచ్చుననియు, బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్షకు విఘ్నము వాటిల్లినచో, “గావ్యకల్పనాధార యొక్కటియే దక్కి ధారణాశక్తి తరలిపోవు ననియు నెఱింగించెను. పోతన వివాహమాడిన పిమ్మటఁగూడఁ బదకొండేండ్లు బ్రహ్మచర్య వ్రతదీక్ష నిర్విఘ్నముగా సాగించెను. కాని పండ్రెండవయేటఁ దల్లిదండ్రులు తీర్థాటనమున కరిగిన సందర్భమున దానికి భంగము వాటిల్లెను. అది కారణముగా చిదానందయోగి చెప్పిన ట్లాతనికిఁ గావ్యకల్పనాధార యొక్కటియే మిగులుటయు ధారణాశక్తి తరలిపోవుటయు సంభ

విందెను. పోతన శిథిలత భాగములను జ్ఞాపకము చేసికొని మరల వ్రాయలేదు కిదియే హేతువు. మఱియు శిష్యులకుఁగూడ భాగవత రచనాభాగ్య మబ్బునని యతఁ డాశీర్వాదించి యుండెను. సిద్ధవాక్సంపన్నుడైన యాతని యాశీస్సునకు వై ఫల్యము చేకూరునా ?

శ్రీనాథ పోతన లిరువురు నొకే యుగమునకుఁ జెందినవారనుట యెల్లరకు సమ్మతమే కాని వా రిరువురును సమకాలముననే జీవించిరని చెప్పటకుఁ జారిత్రా కాధారములులేవు. మఱియు శ్రీనాథుఁడు తన కవితా పాండితీ శౌండీర్యములచే సర్వజ్ఞసింగమనీనిఁగూడ మెప్పించెననుట కాధారము లున్నవికాని యాతని కొల్వననే యాస్థానకవిగా నుండెననుటకు సాక్ష్యములేదు. బహుశః శ్రీనాథుని వార్ధకమున పోతన యువకుడై యుండవచ్చును. వా రిరువురికిని బాంధవ్యముండెనను విషయముకూడ సందేహస్పదమే. కాని లోకమున నట్టి కథలు ప్రచారములో నున్నవి. శ్రీ మదాచార్యుల వారి కావ్యమున వారి సమకాలికత్వమును బాంధవ్యమునుగూడఁ బ్రకటించి యుండిరి. శ్రీనాథుని చెల్లెలు పోతన భార్య. శ్రీనాథుని కూతురు శారద పోతన కుమారుడైన మల్లన భార్య. ఈ రెండు తెలుగుల బాంధవ్యము కావ్యమున యథోచితముగా వర్ణింపఁబడినది.

పోతన భాగవతము రచించిన పిమ్మట నాతని శిష్యులు శారదలేఖను శ్రీనాథునికిచ్చుట కరిగి సింగభూపాలుని కొల్వలో గురువుగారి భాగవతము నందలికొన్ని పద్యములు వినిపించిరి. శ్రీనాథ సింగభూపాలు లిరువురును వానిని విని యపారానందము చెందిరి. సింగ భూపాలుని కా కావ్యము నంకితముగాఁ గొనవలెనను కోరిక పుట్టెను. సేనా సహితుడై యరిగిన సేనాపతి వరాహ విఘ్నత ప్రయత్నముడై తిరిగి వచ్చెను. తరువాత శ్రీనాథుడే స్వయముగాఁ బోతనకడ కరుదెంచి పలువిధముల బోధించెను. కాని పోతన మనస్సున మార్పు కలుగలేదు. వా రిరువురును తిప్పన్నను దర్శించుటకై యోరుగంటి కరుదెంచిరి. కర్ణాటభూపతి భాగవతకృతి తనకీయ వేడుచు నుత్తరము పంపించెను. శ్రీనాథుఁడు తిప్ప నకుఁ దాను వచ్చినదని తెల్పి యది నెఱవేరినఁగాని భోజనము చేయనని పట్టుపట్టెను. తిప్పన చేయునదిలేక కృతిని కర్ణాట భూపాలుని కిమ్మని పోతనతోఁ జెప్పెను. పోతన్న యన్న యానతి మీఱఁజాలక యందు కంగీకరించెను. ప్రయత్నములు జరుగుచుండెను. పోతనకు మెట్టకుధరమున సరస్వతి విలపించుచు దర్శన మిచ్చెను. పోతన “కర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ !” యని వాగ్దాన మొనరించి యామె నోదార్పెను. లోకమున సింగభూపాలుని వృత్తాంతమున కున్నంత ప్రచార మీ కర్ణాట రాజవృత్తాంతమునకు లేదు.

పోతన పరోపకార తత్పరతను భగవంతుని భక్తపరాధీనతను బ్రదర్శించుటకై కవిగా రీ కావ్యమునఁ గొన్ని రమణీయములైన సన్నివేశములను గల్పించి యున్నారు. పోతన కవితా లేఖన మొనర్చి యన్నకు వినిపింప గృహాన్ముఖుండగుచు మార్గమధ్యమున నిరుపేద యగు నొక జవరాలిని అమె భర్తనుగాంచి వారి కష్టములు విచారించి వారికి బత్తెమిచ్చి సంపుట, పోచయ్యయను కాపు పోతనను జంపఁదలంచి చెఱువుకడ కరిగి సర్పదష్టుడై

నేలఁగూల పోతన పిరోధియని భావింపక పసరుపిండి యతనిఁ జీవింపఁ జేయుట, భాన్యము బదులుకొని పచ్చుటకై పోతన గ్రామములోని కేగుచుఁ గోమటి యొక భిక్షకునిఁ గొట్టఁబోవ నడ్డముగా నరిగి క్షతగాత్రుఁడయ్యు విస్మృతఁ గొన్న యా భిక్షకునికిఁ బరిచర్య లొనర్చుట. మున్నగునవి పోతన త్యాగశీలమునకును బరోపకార పరాయణతకును దార్కాణములు. ఆ భిక్షకుఁడు కృతజ్ఞతా పూర్వకముగా పోతనకోక గంటమునిచ్చి తదువాతఁ జీరటిలో బయటి కడ దెంచి యదృశ్యుఁడయ్యెను పిమ్మట శ్రీరాముఁడే యట్లువచ్చి యా గంటమును దన కర్పించెనని పోతన యెఱింగెను. ఆ గంటముతోనే పోతన శ్రీమద్భాగవతమును లిఖించెను పోతన అల వైకుంఠపురంబులో” అను పద్యమును ముగింపకయే యట్లుంచి పల్లెకేగ శ్రీరాముఁడు రామశర్మయను బ్రాహ్మణుని వేషముతోఁ బోతనయింటి కతిథిగావచ్చి యా పద్యమును బూరించి యేగెను. సింగభూపాలుని సేనాని భాగవత గ్రంథము నపహరించికొని పోవుచుండ రాముఁడే వరాహరూపమున రాజభటులతోఁబోరి గ్రంథము మరలఁ బోతనకు దక్కున ట్లొనరించెను. గోదావరీ తీరమున పోతన రామధ్యాన నిష్ఠా గర్వితుఁడైయుండ శ్రీరాముఁ డాతనికి సాక్షాత్కరించి యాంధ్ర భాగవతమును దన కంకితము చేయుమని యడిగి యుండెను ఇంకను బెక్కు క్లిష్ట పరిస్థితులలో రాముఁడాతనికిఁ దోడ్పడి క్లేశమును బాపియుండెను. ఇవన్నియు శ్రీరామచంద్రుని భక్త రక్షణ పరాధీనతకుఁ దార్కాణములు.

పోతన శ్రీనాథాదులనుగూర్చి లోకమునఁ బ్రచారముననున్న కొన్ని యతిలోక విషయ ములనుగూడఁ గవిగారిందుఁ జొప్పించి యున్నారు. బోయీలు లేకుండనే శ్రీనాథుని పల్లకి నడచుటయు, నెడ్లు లేకుండనే మల్లన హలము సాగిపోవుటయు నిట్టివాని కుదాహరణములు. రుక్మిణీ కల్యాణ సందర్భమున ‘బాలకమఠె’నని పోతన వ్రాయఁగనే అతని కూతురు కుంపటిలోఁబడి కమరుటయు “నేలఁత యౌపనంబు నిండిపెల్లె”నను వాక్యము వ్రాయఁగనే యామె తెలివిగొని పల్కుటయు పోతన ఋషితుల్యతను సిద్ధవాక్సంపన్నతను జెప్పిక చెప్పు చున్నవి. శ్రీనాథుఁడు పోతనతో వరనిశ్చయమునకు బహు సహస్ర ప్రమితులైన రాజ పరి వార జనులతో వచ్చినట్లు తెల్పి పోతన వారికిఁ దగినట్లు విందుచేయుట యెట్లని కుందుచుండ జ్యోతిపుర రాజువచ్చి సహస్ర భోజనమునకై భోజ్య పదార్థముల సమకూర్చుటకూడ దైవ ప్రేరిత కార్యమే. శ్రీనాథుఁడు భాగవత కృతిని సింగభూపాలుని కిప్పింపనెంచి బమ్మెర కరుదెంచుచు నుద్యానవనమున విడిసినప్పు డొక యువతి యాతని కడ కరుదెంచి పోతన నరకృతి యొరంగఁడని నిర్ధారణ మొనరించి చెప్పి యాతని వేలికి రత్నాంగుళీయకము నర్పించిన వృత్తాంతమున్నది. ఈ యువతి శ్రీనాథునితోఁ జెప్పినట్లు జంగమ మరసతి కూతుఁకాదు. ఆమె సాక్షాచ్ఛారదయే. ఈ వృత్తాంతము ముందు జరుగఁబోవు కథాంశము మునకు సూచనగా నీ కావ్యమునఁ జేర్పఁబడినది.

భాగవతమునందలి గజేంద్ర మోక్షములోని ‘సిరికింజెప్పఁడ’ను పద్యమునువిని శ్రీనాథుఁ డాక్షేపించుటయు, పోతన శ్రీనాథుఁడు భోజనము చేయుచుండఁగా రాయి నూతవినరి యాతని బిడ్డ నూతఁబడెనని కేవలము శ్రీనాథుఁడు చేయికడుగుకొనకుండఁగనే నూతి దగ్గఱకుఁ

బరుగెత్తుకొని వచ్చుటయు, పోతన యప్పుడు సత్యము తెల్పి తన పద్యమును సమర్థించు కొనుటయు లోకమునఁ బ్రచారమందున్న కథలోని విశేషములు. శ్రీ మదాచార్యుల వారష్ట మాశ్వాసమున నీ పృథ్వాంతము నించుక మార్పుతో రమ్యముగా వర్ణించినారు. శారద పూల మొక్కలకు నీరు తోడుచుండగాఁ ద్రాడుతెగి చేద నూతిలోఁబడెననియు, శారదయే పడి పోయెనని శ్రీనాథుఁ డన్నము తినుచున్న చేతితోనే నూతికడకుఁ బరువెత్తుకొని వచ్చెననియు వారు కల్పించినారు. తన పద్యమునందలి యౌచిత్యమును సమర్థించుకొనుటకై యిందు పోతన కృత్రిమముగా నేడియుఁ జేయవలసిన యక్కఱ లేకపోయినది. సహజముగ సంఘ టిల్లిన సన్నివేశమే యాతని కట్టి యవకాశ మొసంగినది. లోకమునఁ బ్రచారమందున్న కథకంటెఁ గావ్యమునందలి కథ యెక్కువ నిసర్గసుందరముగా నున్నది.

శ్రీ వరదాచార్యులవారు పోతననుగూర్చి లభ్యమైన కథాంశముల నన్నిటిని సేకరించు కొని వానిని బూర్వాపర సందర్భము చెడకుండునట్లుగను, గావ్యోచితములైన వర్ణనల కాను కూల్యము కల్గునట్లుగను, సమకూర్చుకొని కథను విస్తరింపఁ జేసినారు. సుందర వర్ణన శోభితమై కావ్యమునం దాదినుండి తుదివఱకుఁ బ్రధాన కథ సాగిపోయినది. కథా కథనము నందును వస్తు విస్తరణము నందును వారు ప్రదర్శించిన కౌశలమున కిది తార్కాణము. నిజ మునకు పోతన కావ్యము దశమాశ్వాసముతోనే ముగిసిపోయినది. ఆయును వారు మఱి రెం దాశ్వాసములను జేర్చి పోతనచే నాశువుగా నొంటిమిట్ట రఘునాథునకు మోహినీ నృసింహ పరాహవతార గాథలను గజేంద్రమోక్షణ కృష్ణావతార రుక్మిణీ కల్యాణ వృత్తాంతములను జెప్పించినారు. ప్రతి కథ యారంభమునను “స్వామీ ! ప్రహ్లాద బాధలడఁచి హిరణ్యకశిపు నంత మొందింప స్తంభోద్భవుండవై వెలసితి వీవకాదె. నేడును మత్కృతి ప్రహ్లాదుం గాపాడుమని నిన్ బాడుదు”నను విధముగాఁ దన కథకును దానికి నొక సంబంధము సమ కూర్చినారు. శ్రీమద్భాగవతమునఁ బండ్రెండు స్కంధములున్నవి. ఈ తుది రెండాశ్వాసము లతో పోతన చరిత్రయుఁ బండ్రెండాశ్వాసముల కావ్యమై భాగవత తుల్యమైనది. ఈ కథలను జెప్పుటలో శ్రీ మదాచార్యులవారు భాగవత కథా విధానమునే యనుసరించినను కథన శిల్ప మున నప్రతిమానమైన కౌశలము ప్రదర్శించినారు. కథలో, తత్త్వములో, పద్యముల నడ కలో, భావసంపదలో నవి భాగవతమునందలి కథల కెందును దీసిపోవు. కావ్యైక దృష్టితోఁ జూచినచో నవి యనావశ్యకము లనిపించినను గథా కథన దృష్టితోఁ జూచినచో నద్భుతా వహములై యలరారును.

కథాకథనమున శ్రీ మదాచార్యులవారు ప్రదర్శించిన నైపుణమును వివరించుటకై కావ్యమునందలి యొక్క సన్నివేశమును మాత్ర ముదాహరింతును. ఇది తృతీయాశ్వాసము నందున్నది. చిదానందయోగి యుపదేశము ననుసరించి వివాహితుఁడయ్యును పోతన నిగ్రహ చిత్తుడై కాలము పుచ్చుచుండెను. అతని తల్లిదండ్రు లా తరుణ దంపతుల నింటనుంచి తీర్థయాత్రల కరిగిరి. చేలు కోయవలసిన యదనరుదెంచెను. పోతన భార్యతోఁగూడ వన భోజనమునకై వెడలి చేలకోత యారంభింపఁజేసెను. ఆకసము మేఘవృతమయ్యెను.

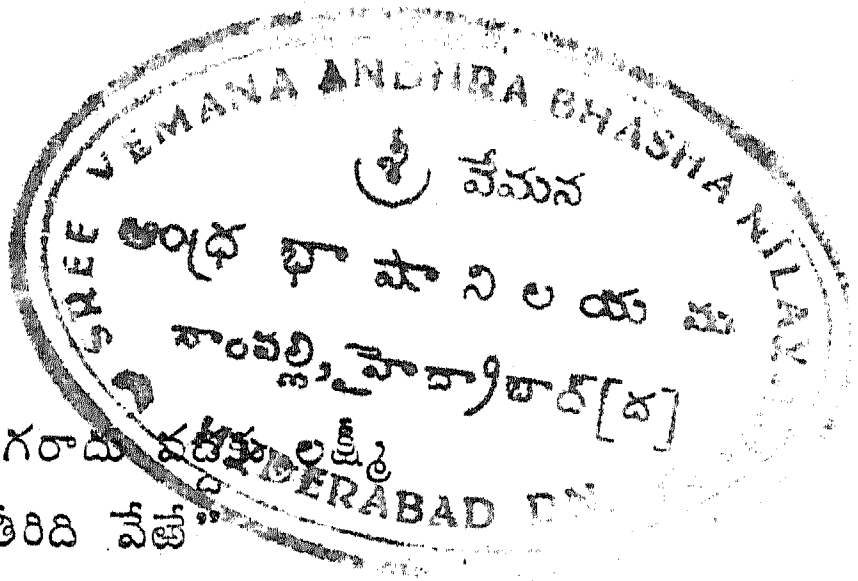
పోతన భార్య వంటకములను దుర్గకు నివేదింపఁజని దుర్గాస్తవ మొనర్చెను. వర్ణము కురిసెను. ఆమె తడిసిన వస్త్రములతో భర్తను నమిపించి స్నానార్థమై తటాకమున కరిగెను. అప్పుడు పోతన యపూర్వమైన విరహ వేదన ననుభవించెను. భార్యవచ్చి యతనికి భోజనము పెట్టెను. పాలేరు తాను గాపలా కాయుటకై వచ్చి పోతన నింటికిఁ బంపెను శరదృతు వరుదెంచెను. పోతనకుఁ దపోభంగ మాయెను. ఈ సన్నివేశమునందలి కథా సంగ్రహమిది. విరక్త చిత్తుఁడు తపోనిష్ఠుఁడనైన పోతన రక్తచిత్తుఁడు భార్యా సౌందర్య ముగ్ధుఁడనైన వృత్తాంతమిం దత్యంత రసబంధురముగా వర్ణింపఁబడినది. ఒక్కొక్క సౌందర్య భంగిమ, ఒక్కొక్క మనోహర విన్యాసము - ఎంతటి దృఢచిత్తులనైనఁ బరవశుల నొనఁంచును గాఁబోలును. ఇచ్చటి కథా కథనము, సన్నివేశాది వర్ణనము పింగళి సూరనార్యుని సుగాత్రీ శాలీనుల కథా విధానమందలి సౌందర్య సంపదను బుడికి పుచ్చుకొన్నది. విస్తరింపఁజే నింత కంటెఁ గవిగారి కథా కథన శిల్పమునుగూర్చి యెక్కువగాఁ జెప్పలేక పోవుచున్నాను

ఈ కావ్యమున, సముద్రము, ద్యూతము మున్నగు నే రెండు మూఁదో తప్ప మిగిలిన యష్టాదశ వర్ణనములను బ్రసక్తాను ప్రసక్తముగాఁ బ్రవేశపెట్టఁ బడినవి. ఈ వర్ణన లన్నియు శ్రీ మదాచార్యులవారి ప్రకృతి పరిశీలనమును, భావనాశక్తిని, పూర్వ మహాకవి కావ్య పరిచయమును వ్యక్తము చేయుచున్నవి. కావ్యారంభముననే బమ్మెర గ్రామ వర్ణన మున్నది. అచ్చట పెంకుటిండ్లతోపాటు పూరిగుడి సెలుకూడ నున్నవి. పెంకుటిండ్లు పెంకు చాళ్ళఁదల ధరించి యుండుటచే సంస్కృతి భారమెంచి బాధఁదనరు పెన్గుటుంబుల వలెను. బూరియిండ్లెద నాశవీడినచో నీ బరువే తృణతుల్య మౌనని చెప్పునట్లుగను గోచరించు చున్న వఁట. శ్రీనాథ పోతనలను బ్రధానముగా వర్ణించు నీ కావ్యమునఁ జై భావమెంతో సుందర ముగా నున్నది. కుటీరములపైనున్న గుమ్మడిపాదులు, గుడిసెలవెనుకనున్న పిడుకగూండ్లు, కుటీర శిఖరమునెక్కి కూయు కుక్కుటములు, కర్షక శ్రమబిందు మనతఁదెల్పు తొన్నచేలు కవిగారి నిశిత పరిశీలనమును జూపుచున్నవి. ఇవన్నియు గ్రామ వాతావరణమును బాతకు నెదుట నిల్పునట్టివి. ఇట్లే చతుర్థ సప్తమాశ్వాసము లందలి రాచకొండ నగర వర్ణనమును దిలకించిన వైభవోపేతమైన పట్టణ సౌందర్యము కన్నులపండు మొనరించును. సప్తమాశ్వాస మందలి సంక్రాంతి వర్ణనము సహజమై భారతీయ సంప్రదాయముల యందచందముల నత్యంత విశదముగా వ్యక్తము చేయుచున్నది.

“పండుగయనధని భాగ్యము పండుఁగదా పంచభక్త్య పరమాన్నాప్తిన్

బండుగ యనరిక్తునిపని పండుఁగదానాఁడు పస్తు పండుట ననియెన్”

అను పద్యము కవిగారికి బీదలయెడఁగల సానుభూతిని దెల్పుచున్నది. ద్వాదశాశ్వాస మున గజము విష్ణువును బ్రార్థించి ప్రార్థించి, యింక నాతఁడు వచ్చి రక్షించుట కల్గయని భావించి

IX

“పిలిచిరఁ బలుకరు, కాంచన్ వలనుపడదు, చనఁగరాదు వట్టి
లలనాదీశులభాగ్యులఁ దిలకించెదరొక్క వారి తీరిది వేటే”

యని గుండె రాయిచేసికొనెను. ఇందు ‘లక్ష్మీ లలనాదీశు’ లైన ధనికు లభాగ్యుల యెడ వర్తించువిధము లెస్సగా సూచింపఁ బడినది. పంచమాశ్వాసమునఁ గవిగారు తెలుఁగు నాటి జాహ్నువియైన గోదావరిని వర్ణించిరి. పోతన సింగభూపాలుని కొల్విన భోగినిని వర్ణించుచు దండకము రచించెను, అందుచే నాతఁడు తన రసన పంకకళంకితయై పోయెనని భావించి మరల నది పూతయౌటకై గోదావరి వర్ణనము గావించెను.

శ్రీశుషద సరోజమ్మంటి చిలుకుతేనె నీశుపృథు శిరోజములైన యెటుపు తేంట్లు
తెచ్చి తెట్టెగానిడికొనఁ దెరువరియయి కాచిపోసె భగీరథ ఘనతపోగ్ని

అను పద్యము గోదావరి పవిత్రతను, మధుమధురవారి పరిపూర్ణతను, భాగీరథీత్వమును మనోహరముగాఁ బ్రకటించు చున్నది. “కలశ పాథోరాశి క్రాగు పొంగును దోసి యుటికి వచ్చిన పాల నురువవేమొ” అను పద్యమునఁ గవిగారు కురియించిన యుత్పేక్షలు వారి కా నదీమతల్లిపైఁగల భక్తి భావమును లెస్సగా వ్యక్తము చేయుచున్నవి. పంచమాశ్వాసము నందలి “తెగమాసి పిట్టగూడగు తలంగల చింపి గొంగడిలో శనిగూరుచుండ” నను సీస పద్యము కట్ట గుడ్డలేక తిన తిండిలేక దైన్యము మూర్తిభవించినట్లున్న యా ముసలి భిక్షువును బరితల యెదుట సాక్షాత్కరింపఁ జేయుచున్నది. ఇట్లే వేసవి, వసంతము, శరత్తు, సంధ్యా కాలము, చంద్రుడు, ప్రాతఃకాలము, గుడులందలి శిల్పములు, సన్యసంపద, మున్నగు వానిని వర్ణించుటలోఁ గవిగారు ప్రదర్శించిన నేర్పు శ్లాఘాపాత్రముగా నున్నది. గ్రామీణ సౌందర్య సంపదను వర్ణించుటలో వారికిఁగల యభిమాన మీ కావ్యమునఁ బెక్కుచోట్లఁ గానవచ్చును. పోతరాజు విరక్తుఁడై తీర్థయాత్రలకేగిన సందర్భమున వారు వైష్ణవ క్షేత్రమును, అందలి దైవములను దనివితీర వర్ణించినారు. అట్లని వారు శివునిమాట పూర్తిగా విస్మరించిన వీరవైష్ణవులకారు. సందర్భము కలిగినప్పుడు వారు విష్ణువును వలెనే శివునిగూడ భక్తిభావ సంభరితముగా వర్ణించి యున్నారు.

ఈ కావ్యమునందలి వర్ణనలలోనికెల్ల ముఖ్యముగాఁ బేర్కొనఁదగినది భోగిని నాట్య వర్ణనము. ఈ వర్ణన సందర్భమునఁ గవిగారు తమకాకళయందుఁగల యభిమానమును బాండిత్యమును సర్వతోముఖముగా వ్యక్తము చేసినారు. ఆ భాగము చదువుచున్నప్పుడు పరితలకు సంగీత నాట్య విశారదయైన యొక నాట్యకత్తె మనోహరముగా నెదుట నాట్యము చేయుచున్నట్లు స్ఫురించును. భోగిని ప్రదర్శించిన వివిధముద్రలను, వివిధ భావస్ఫోరకము లైన నాట్య విన్యాసములను, ఒయ్యారములను గవిగారు విశదముగా వర్ణించి యున్నారు. “ఎవన దోలికల జంపాల లూగుచు సరస్తటినాడు కెరటాల సౌరుదోచ” అను సీసమున వా రామ నాట్యము చేయుచు నెన్ని యెన్ని యందముల నెట్టి యెట్టి యొడుపులఁ బ్రదర్శించెనో సూచించియున్నారు. వారు చెప్పిన ట్లామె నాట్యము చేయుచుండఁగా,

“అందము చిందులు ద్రొక్కెను విందగు జవ్వనము భువన విజయ మొనర్చెన్
కుందనమున జీవము పడెఁ జెందామర లులుకులాదె చెలి నృత్యములన్”

భోగిని సరసుఁడైన సింగనృపాలుని హృదయమునఁ బ్రేమించెను. ఆ విరహతాప
మామె చిత్తమున నిండారి యున్నది. అందుచే నామె రాధా విరహమును బ్రదర్శించునప్పు
డెక్కువ ప్రయత్నము చేయవలసిన యక్కఱ లేకపోయెను. అప్పుడా భావవిన్యా సామ
లన్నియు నామెకు సహజ సిద్ధములై యుండెను. అందుచేఁ గవిగారు

నటన నిజమొనర్చి నాతికృష్టుని నిరహంపు రాధపాత్ర నభినయించె

నాటవెలఁది యొక్క యసమాన ప్రతిభకు మురిసిపోయి రాజు ముగ్ధుడయ్యె

నని వ్రాసియుండిరి. పైని రాధా విరహ నాట్యాభినయసుంతయుఁ బదియాట
వెలఁది పద్యములలో వర్ణింపఁబడినది. ఇచ్చట 'నాటవెలఁది' శబ్ద ప్రయోగము చమత్కార
శోభితమై యున్నది. రాజు యాటవెలఁది ప్రతిభ కెంత మురిసి ముగ్ధుడయ్యెనో చదువరులు
కవిగారిచ్చట రమ్యాతి రమ్యముగా రచించిన యాటవెలఁది పద్యముల ప్రతిభ కంతగా
మురిసి ముగ్ధులై పోవుదురు. పోతన భోగినీ నాట్యమును జూచి

భోగమిండ్లలోపల నీమె పుట్టవలసినదియెకాదు శ్రీహరిభక్తి నటనయందు

దాఁ గరఁగి యేడ్చి యేడ్పించెఁ దక్కునరుల, ప్రియదండకమగు నీమె వర్తనమని

యనుకొనెను. ఇచ్చట దండకమగుననఁగా విస్తృతమగునని సాధారణార్థము. ఇది
“యా విషయము చెప్పినచో భారతమగు” ననితోకమున ననుటవంటిది. కాని తరువాత
పోతన దాని నాట్య సౌందర్యమును వర్ణించుచు నిజముగా నొక దండకమే రచించెను. అది
విని నభిలోని వారందఱును ముగ్ధులై తలలూపిరి. పై పద్యమునందలి దండకశబ్ద ప్రయోగము
కూడ పూర్వపు ఆటవెలది శబ్ద ప్రయోగమువలెఁ జమత్కార శోభితమై యున్నది.

రసపోషణమున శ్రీ వరదాచార్యులవా రారితేరినవారు. ఈ కావ్యమున పలు ఘట్టము
లందు భక్తిరసము చక్కగాఁ బోషింపఁబడినది. పోతనకువలె శ్రీ మదాచార్యుల వారికిని
భక్తి యాజన్మ సిద్ధమైనది. షష్ఠాశ్వాసమున వారు భక్తిని వివిధ రీతుల నిర్వచించి
యున్నారు. “శౌరి రూపశీల సహజినవిచ్చిన్న తైలధారవంటి తలఁపుభక్తి - ముక్తికాంత
భోగమునకు సర్వస్వము త్యాగమొనఁగు ప్రేమధనము భక్తి” యనునవి వారొసంగిన
రెండు విర్వచనములు. రామశర్మ వచ్చి పద్యమును బూరించి యేగెనని విన్నపిమ్మట
పోతన్న యాతఁడు శ్రీరాముడే యని యెఱింగి వెల్వరించిన భావములు భక్తిరస బంధు
రమ్ములై యున్నవి. దివ్యక్షేత్రములను దర్శించు సందర్భమునను ఒంటిమిట్టలో శ్రీ రఘు
నాధుని దర్శించునప్పుడును పోతన భక్తిరస ప్రవాహమున నోలలాడి యున్నాఁడు. తృతీయా
శ్వాసమున పోతన తపోభంగమైన సన్నివేశము శృంగార రసమునకు రంగము. కవిగా

XI

రచ్చట పోతన దంపతుల సౌఖ్యవసంత వీధి విహారమును లలిత మధురముగా వర్ణించి యున్నారు. అప్పుడువారు దేశ కాలస్థితు లెఱుంగక తనువు లుండియు లేనటులైన యపూర్వ సమాధి యోగము ననుభవించిరి. శ్రీనాథుఁడు భార్య మరణించిన పిమ్మటఁ దన కూతురు శారదను బమ్మెరకుఁ గొనివచ్చి చొప్పడిన లొజ్జఁదనమునఁ దప్పకొనన్ లేక కంట తడినిడి పలికిన పలుకు లందును (III-310-321) రాచకొండలోనున్న తటి తల్లి మరణవార్త విన్న సందర్భ మందును, సప్తమాశ్వాసమునఁ దండిఁ తన్నుఁ జూచుటకు రాలేదని శారద యేడ్పు సందర్భమునందును గరుణరసము వెల్లివిరియు చున్నది అందును పోతన తల్లిమరణమునకై విలపించిన సన్నివేశము రాతిగుండెలనుగూడఁ గరఁగించునట్టిది. “ఆ నిశిన్ విధిలేక యాఁగె నొక్కెడఁగాని తల్లికై మనమందుఁ దల్లడిల్లు” అను పద్యము పోతన తల్లిమరణమునకు సూచనగా నున్నది. శ్రీనాథుఁడు పోతన కశ్యపానము సమాకూర్పవలెనని సింగభూపాలునితోఁ జెప్పఁగా నాతఁడన్న యధిక్షేప వాక్యములు పరమ శాంతుఁడైన పోతన్ననుగూడ రొద్ర మూర్తిని గావించినవి. సింగనరపతి సేనలకును ఒంటరి వీరునకును, వరాహమునకును జరిగిన పోరాటము సందర్భమునను, కన్నడ రాయల సేనలకును, సింగభూపాలుని సేనలకును మెట్టుగిరివద్ద జరిగిన సంఘర్షణము సందర్భమునను వీర రొద్ర భయానక రసములు స్ఫురించుచున్నవి. శ్రీ మదాచార్యులవారేరసమును వర్ణింపఁ దలఁచినను దానికిఁ దగిన విభావానుభావాదుల వర్ణించి పఠితలకు రసానందానుభూతి చూఱయిచ్చు చుందురు.

ఈ కావ్యమునందలి పాత్రులను సుస్పష్ట రేఖలతోఁ దీర్చిదిద్దుటలో శ్రీ మదాచార్యుల వారు చూపిన నేర్పు ప్రశంసా పాత్రమైనది. పోతన భక్తివినయములను, పితృ మాతృ భ్రాతృ భక్తిని, పరోపకార పరాయణతను, వైరాగ్యమును వారు చక్కగా వర్ణించి యున్నారు. “నా తల్లి మేన్దవ్వనంపుఁ గొంజిగిచాయ చిగిరించె నా కాఱ సేతులందు..... నా కెడేన్ రోగపున్నీడ సోకనాపె నగుమొగము చంద్రునకుఁ గ్రహణమ్ముపట్టు” నను పద్య మాతని మాతృభక్తికక్షరమూర్తి. పోతనభార్య యతనికిఁ దగిన యిల్లాలు. ఆమె పాతి వ్రత్యము, అతిథి సేవాతత్పరత అప్రతిమానములైనవి. ఆమె పూర్వజన్మమున రతియే యైనను కావ్యమున మాత్రము సతిగానే గోచరించును. లక్ష్మి, మల్లన ఆ పవిత్ర దంపతుల గుణగణము లన్నియుఁ బుడికి పుచ్చుకొన్నవారు. శ్రీనాథుఁడు రక్తచిత్తుఁడు; భోగ తత్పరుఁడు, రాజసేవ వలన గల్గి కీర్తి సౌఖ్యములనే కాని నైచ్యావమానముల నాతఁడు పాటింపఁడు. అతఁడు శారదను జాలకాలమువఱకుఁ జూడరామికి హృదయలోపము కారణము కాదు. శారదను బమ్మెరలో నుంచుటకై వచ్చినప్పు డాతఁడు పల్కిన పల్కులు వాత్సల్య నిధానములు. శారదకు పోతన యింటివారి సాహచర్యముచే వారి గుణములన్నియు నచ్చినవి. కాని యామె సహజమైన రజస్తత్త్వమునడంచుకొనలేక తండికి తీవ్ర భావములతోఁ గూడిన యుత్తరము వ్రాసినది. తిప్పన సోదరప్రేమ యపారము. సింగభూపాలుఁడు సర్వజ్ఞ చక్రవర్తియే రసజ్ఞ చక్రవర్తి కూడను. భోగినివంటి కళా సౌందర్య సేవధి తనంతఁ దా నతని వలచుటయే యతని సరసత్వమునకుఁ దార్కాణ. కవిత్వమున్నను

గవులన్నను ఇతనికిఁగల యభిమాన మవధి యెఱుంగనిది. పోతనను దన యాస్థానము నందలి కవుల కధ్యక్షుఁడుగా నుండుమని యితఁడు వేడినప్పు డతఁడు

“ఈ కపింద్రుఁడన్న మీశ్వరునికె తక్క నొరుల కెప్పు చేతులొగ్గి యడుగ
దాఁడుబిడ్డ దేహ మమ్ముకతినునట్లు కృతుల నమ్ముకొనుటె బ్రతుకు తెరువు”

అని నిరసించుట యితనికిఁ గోపకారణ మయ్యెను. అందుచేతనే అతఁడు బమ్మెర వెఱ్ఱుట కింత డశ్వయానము నీయ నిరాకరించెను. మరల భాగవతమునందలి వన్యములు విని నప్పుడీతని మనసు మెత్తవడెను. భాగవతకృతి నందుటకై యితఁడు వే విధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని లాభము లేకపోయెను. రామదాసు మూలమున రాసీషాకువలెఁ బోతన మూలమున నీతనికిఁ గలలోనైన శ్రీరామ దర్శనభాగ్య మబ్బెను. ఇతఁడు పశ్చాత్తప్తుఁడై భాగవత శిథిల భాగపూరణమునకుఁ దగిన యత్నము లొనరించుటయేకాక ధనముకూడ నొసంగెను. ఇతఁడు కావ్యమునఁ జూపిన యింతుక కాఠిన్యము తాత్కాలిక కోపజన్యమైనదే కాని స్థిరమైనదికాదు. నరాంకితమగునట్లు చేసి భాగవతము మోక్ష ప్రదత్వమునకు భంగము కలిగించుటకై జనించిన యింద్రుని కుండవలసినంత తీవ్రత యితనియందుఁ గానరాదు.

కవిగారు ప్రధానపాత్రలఁ బోషించుటలోవలెనే యప్రధాన పాత్రలఁ బోషించుటలోఁ గూడ నమితమైన శ్రద్ధ ప్రదర్శించినవారు. ఇందుకుఁ బోతన సాయమును బొందిన పేద వనితయు, ఒంటరి వీరుఁడును, కోమటిసెట్టియునిదర్శనములు. వీరి కావ్యమునఁ జూపిన కృతజ్ఞత సాటిలేనిది. ఆ పేదపైదలి తోలుకొని వచ్చిన పండులలోనిదే సింగన్మపతి సేనల నెదిరించిన వరాహము పాముకాటునకు గుఱియై వచ్చి పోతనచేఁ బునరుజ్జీవితుఁడైన కాపు కుమారుఁడే యీ యనహాయ వీరుఁడు. భిక్షుకుని దయయింతయు లేక కొట్టిన కోమటి సెట్టి పోతన సంపర్కముచేఁ బరమ భక్తాగ్రేసరుఁడుగా మాఱినాఁడు. ఇక పోతన శీఘ్రులైన గంగయ సింగయ నారయలు గురుభక్తి సేవకులు. ఆ భక్తిచే గురువును మెప్పించి వారు భాగవత కావ్యకర్తృత్వమున భాగము పంచుకొన్నారు. రేవల భక్తియే కాక కవితా పటుత్వముగల దిట్టలుకూడ నగుటచే వారు సభలో శ్రీనాథ సింగభూపాలుర మెప్పించుటయు, భాగవతము నుచితరీతి పూరించి లోకమును మెప్పించుటయు, జరిగినది.

ఇప్పటికే చాల అధిక ప్రసంగము కావించితిమను కొందును. ఇంక శ్రీ మదాచార్యుల వారి కవితా కౌశలమునుగూర్చి రెండుమాటలు చెప్పి విరమింతును. ఇంత మహాకావ్యమును రచింపవలెనని పూని దానిని నిర్విఘ్నముగాఁ బూర్తిచేయుటయే వారి ‘మహాకవిత్వ’మునకు సాక్ష్యము. కావ్యమాద్యంతము ధారాశుద్ధి శోభితమై లలిత మధుర పదప్రయోగ ప్రచురమై, ప్రసాదగుణ భూయిష్ఠమై, రసభావ బంధురమై చదివినకొలంది చదువవలెనను నుత్కంఠను రేకెత్తించుచున్నది. కవిగారికిఁ బూర్వాంధ్ర మహాకవులలో శ్రీనాథుఁడు, పోతన, భట్ట

XIII

మూర్తి, చేమకూర వేంకటకవి మున్నగువారి కవిత్వమునెడ నభిమాన మధికమని తోచును ఈ కావ్యమున శ్రీనాథుని పద్యములందలి ప్రౌఢగంభీర గమనము, పోతన రచనయందలి మాధుర్య సౌష్ఠవములు, భట్టుమూర్తి కావ్యమందలి ధ్వన్యలంకార సౌందర్యము, చేమకూర వేంకటకవి కవిత్వమందలి శబ్దాలంకార చమత్కారము పుష్కలముగా గోచరించును. “ఎవ్వని యానతినే పొద్దు రవిబుధుల్ సరివేళఁ దప్పక సంచరింతురు” వంటి సీసములు తిక్కనగారి “ఎవ్వనివాకిట నిభమద పంకంబు రాజభూషణ రజోరాజి నడఁగు”నను సీసమును దలంపునకుఁ దెచ్చుచున్నవి. చివరి రెండాశ్వాసములలోని భాగవత కథాసంగ్రహము లలోఁ బోతనగారి కవితా ఛాయలు పెక్కుచోట్లఁ గనవచ్చు చున్నవి “వైకుంఠఁ బొగడని వక్త్రము ధక్క నానది దేవళములో నదమొనర్చు (11-324) పద్మాక్ష దర్శనభాగ్య హీన ములై న కన్నులంధవరాటకములుగావె (V-75) పరమదయాళువై మకరిఁబట్టి వధింపఁగఁ బంపె వేగ శ్రీహరి...చక్రమున్....వక్రమున్ (12-80)” మున్నగు పద్యము లందుకు నిదర్శనములు. పోతనవలెనే కవిగారును ఎడనెడ ననుప్రాసములను అంత్యాను ప్రాసములను గూర్చుచుందురు, “మానిత సూన సౌభరమాకృత -(IV-123) విగతాడంబరపేషి (VII-98)”

బెడిదపు టడిదములగుడము విడివడి కడుఁబోరుచుండ వెసలగుడము తా
నడిదపుఁ బిడికిటి ముడిపైఁ గడువడిఁ దాఁకుటము నొచ్చి కత్తిని జార్చెన్

అను పద్యము డకార వృత్త్యనుప్రాసముఁగూడి పోతనగారి రచనయా యనిపించు చున్నది. గజేంద్ర మోక్షము చెప్పుచు కవిగారు “అల వైకుంఠ పురంబులో” “సిరికిం బెప్పఁడు” అను పోతనగారి పద్యములనే యా సందర్భమునఁ జొప్పించి యుండిరి. అచ్చట నవి పూర్వాపర పద్యములతో నతికి కవిగారి రచనలోఁ గలసిపోవుటయే వారు పోతనగారి కవితారీతి నెంత చక్కగా నలవఱుచుకొని యుండిరో సూచించు చున్నది. గోపికలు శ్రీష్ఠుని దుడుకుఁ జేతల యశోదకుఁ దెలుపు సందర్భ మీ విషయమును బలపఱుచు చున్నది. అష్టమాశ్వాసమున పోతన శ్రీనాథులకు జరిగిన సంభాషణ, సప్తమాశ్వాసమున పోతన శిష్యులకును ద్వారపాలకునికిని జరిగిన సంభాషణ కవిగారి సంభాషణ రచనా చాతుర్యమును దెలుపుచున్నవి. చతుర్థాశ్వాసమున శ్రీనాథుఁడు పుష్పలావికలతోఁ జేసిన సంభాషణ అముక్తమాల్యద యందలి “వెలది యీ నీ దండ వెలయెంత” యను పద్యభాగమును బోలి యున్నది. “కాశ్శులేక చరింపఁ గల్గువాఁడననెప్పు డాందోళికాగామి యగుచునేగు” VIII-193 అను సీసమున ధనిక రాజన్య ఫణులకుఁగల పోలిక చక్కగా వ్యక్తము చేయఁబడినది.

నూత్న యౌవనపు మనోజ్ఞ వాసనలేవొ కుంజపుష్పితయగు కొమ్మకెఱుక
తానె వలచి కలయు దాంపత్యరుచి మ్రోఁకుగడియ విడని తీసగరిత తెలియు

అను పద్యము పోతన దంపతుల శృంగార విహార సందర్భము (III-24J) లోనిది. ఇందలి సమాసోక్తి రామణీయక మనిర్వచనీయమై యున్నది. ఇట్టి వీ కావ్యమున ననేకము

లున్నవి. (IX-112) వసుచరిత్ర విజయ విలాసములందలి పద్యములపంటి పద్యములను కవిగారీ కావ్యమునఁ బెక్కుచోట్ల రచించియున్నారు. “నెలగుండియలఁబిండి నెలయేటి యెలబోటి యిలక్షీర వారాశి నొలుకఁబోయ” యను సీసము వసుచరిత్రను, (III-192) “మీనంబు పొలసుల మేన్వడి స్నిగ్ధతంగాంచ దానీ లేమ కనులఁబడియె (XI-133) నను పద్యము విజయ విలాసమును స్ఫురింపఁజేయు చున్నవి.

కలవాఁడైనఁ జాలునె చెలువుఁడు రసికుండుగామి జీవితమేలా
చెలువలు కలువలు సరసుల చలువ పలన నిలువ గలుగు జలజ దళాక్షి :

అను పద్యమునందలి ‘సరసుల’ యందుఁగల చమత్కారమును,

భ్రమరాభుల సరసులఁగని యమితోత్సాహమ్ము మెలయ హసించుచు వా
గమృతము నర్పించుట లొకశ్రమమే సుమనస్సులకును సౌజన్య నిధి :

అను పద్యమందలి ‘సుమనస్సుల’ యందలి చమత్కారమును మిక్కిలి ప్రశంసా పాత్రములుగా నున్నవి. “గొంతులోఁ గోకికలలుకూనెఁ గొనరి కొనరి నడల రాజహంసలు కాళ్ళఁ బడచు దానె. (II-246) అంబికా సతియట్టు లాత్మేశ్వరున తెప్ప దర్శాంగిపై పేమ నలరుచుండి (II-281) కనుగీటుటకు నై నఁగాని చర్కగ రానియ నిమిషాంగనలఁట యప్పరసలు (IV-72) కమ్మ విలుకాని యమ్మ లజ్జమ్ము లెందు (IV-265) నీ పేర్విన భవాబ్ధి నీళ్ళు మ్రింగునదేల జలధి బంధన ఘట్టముల వినియెనొ (V-100) మున్నగు పద్యములు విజయ విలాసమందలి పద్యములతోఁ బోటీ చేయుచున్నవి.

ఇవ్వనియొ జవ్వనింబోలి యెలమి మీఱఁ బుష్పవతి యౌటచే భృంగ భోగ్యయ్యెఁ
నేత దారాచు మారాచు నృపతివోలె నలరిద్విజ వాంఛితమ్ము సఫల మొనర్చె
(IV-110)

ఇందలి శ్లేష మనోహరముగా నున్నది “అమృత మొల్కించు దేవావతారంబన్న అలనిశాచరవృత్తిఁ జెలఁగుచుండు.” (IV-194) అను సీసము రాజు చంచలత్వమును, అవిశ్వాస్యతను వర్ణించుచుఁ జంద్రునిఁగూడ స్మృతికిఁ దార్చుచున్నది. “ద్రాహ్మణుం డావీట బహుళ విజ్ఞానియై ప్రథిత విద్యానాథ పదవిఁ బడసె” ౧-౪౦ అను సీసపద్య మొరు గంటి వర్ణనము నందలిది. ఇందలి విద్యానాథ, రుద్రావతార, తిప్పయ, కావయ్య పదము లందలి యర్థద్వయ స్ఫూర్తి విద్యానాథ ప్రతాప రుక్మాదులఁ దలఁపించుచుఁ బద్యమున కెనలేని సౌందర్యమును సమకూర్చుచున్నది. “నడయాడన్ భవదీయ కాయమయి సౌంద ర్యార్ణవం బీకటిన్ (III-131)” అను పద్యము రూపకాలంకార విరాజితమై దుర్గాదేవి సౌందర్య సర్వస్వమును వ్యంగ్యముగాఁ బ్రదర్శించుచున్నది.

అనుట నా యెమ్మెలాడి తా నతనిఁ గాంచి మధుర దరహాసములు మొల్లమాల లల్ల
దాడిమఫలాలగిల్ల నేత్రములు చలువ కలువ పూరేకులం జల్లఁ బలికె నిటులు

(IV-37)

అను వద్యము ధ్వని సౌందర్యమునకు నిధానము. ఇది యామె హాస వికాసముఖియై
దాడిమీబీజములవంటి దంతములు గోచరింపఁ గలువరేకులవంటి వీక్షణములు ప్రసరింపఁ
జేయుచు నెట్లు పల్కెనో విశదము చేయుచున్నది. నవమాశ్వాసమున పోతన భక్తి తత్ప
రుడై రామునుపాలంబించిన పద్యములు (38-43) తీవ్రములయ్యు నత్యంత మనోహర
ములై యలరారుచున్నవి. కవిగారి యనన్య సామాన్యమైన యుపమాలంకార ఘటనమున కీ
క్రింది కొన్ని యదాహరణములు.

తాళపత్రమందుఁ దనరు నక్షరమును క్షరమొనర్చు చెదలపురువు భంగి (III-303)

తాను బోతనయువచ్చెఁ గర్మ వెనుకనె జ్ఞానమ్ము గ్రాలుకరణి (IV-63)

జ్ఞోపతి వల్లెరుకాయ చాడ్చునన్ (IV-394)

తమములోనఁ దోచు తత్త్వోప దేశమ్ము తనువుగొన్న యట్లు చనియె సుకవి
(V-160)

కవిగా రీ కావ్యమున సందర్భోచితముగా నెన్నో సామెతలను లోకోక్తులను గూర్చి
నారు. “ముట్కు ముడిబెట్టక పదానముల్లు నాటకుండ వచ్చిరి హరి రక్షకుండుగాఁగ
(III-255)

లక్ష్మీరాఁ దడక నడ్డము పెట్టుకొనంగఁ జెల్లునే (VIII-183)

పాము పగయుఁ దోక బంధువు నా కనువాఁడు జగతి వెట్టివాఁడు (X-102)

తలయె పోవుననఁ జెవుల పోగులకు నేడ్చువాని నేమి యనఁగ వలయుఁ బుడమి
(X-103)

మున్నగునవి నిదర్శనములు. “విచ్చెడి తమ్మి మొగ్గ తొలివిందునకే యళిపెట్టి
పుట్టునొ” (IV-313) అను పాదము “నజానే భోక్తారం కమిహాసము పస్తాస్యతి విధిః”
అను కవి కులగురువు శ్లోక పాదమును స్మరింపఁ జేయుచున్నది.

కవిగారి పద ప్రయోగము సలక్షణమై మృదుమధురమై యింపు నింపుచున్నది.
సంస్కృత సమాసముల వాడినను తెలుఁగు పదముల వాడినను వారి రచన ప్రౌఢమయ్యు
నర్వ సుబోధమై వీనులవిందు చేకూర్చు చుండును. తెలంగాణమున వాడుకయందున్న పద
ములను జాతీయములను వారు పెక్కుచోట్ల వాడియున్నారు. “మీ బంటుకు బానిసను గింత
బారెయ్యవ్వా - కుంటోణ్ణి పున్నెముంటది” యనునది తెలంగాణము నందలి పల్లె ప్రజల
పలుకుబడి. ప్రహ్లాదుని తొక్కు పల్కులను గవిగారు యథా తథముగాఁ బ్రయోగించి

యున్నారు. వా రెడనెడ వ్రాసిన శ్లోకములు, తెలుగు పద్యములలో, గీలించిన సంస్కృత వాక్యములు లోకోక్తులు వారి కా భాషయందలి నిశిత పాండిత్యమును జాటుచున్నవి.

హరిరాక కల్ల యిక నీ కరి జీవితమిల్ల యామకరి యాకటికై
యెరయనిన కొల్ల ధర నెవ్వరికిం గావలె ననాథ బాధల వెల్లన్ (XII-51)

అను పద్యమున సంత్యప్రాసాను గుణముగ కల్ల, ఇల్ల, కొల్ల, ఎల్లన్ అను పదములు ప్రయోగింపఁబడినవి. ఇందలి 'యిల్ల' తమిళ పదము

ప్రాలోవేణిని మెలుపుల చాలో చూపుల ప్రిసూన చయ వర్షాలో
బాలిక నవ్వల రాల్ముత్యాలో మోదాద్ది శీకరాంబు శ్రీలో (II-254)

ఇందు 'లో'తో ముగియు పదములకూర్చు హృద్యమై పద్యమున కెనలేని సొంపు కూర్చుచున్నది.

ఈ కావ్యమున నచ్చటచ్చటఁ జక్కని గద్యభాగములున్నవి. ఇప్పన్నియు నను ప్రాసాలంకార పూరితములును భావబంధురములును బొధములునై పూర్వ ప్రబంధము లందలి గద్యభాగములను బోలియున్నవి. సప్తమాశ్వాసమునందలి దశావతార వర్ణన గద్యయు, నేకాదశాశ్వాసమునందుఁ బ్రహ్లాదుఁడు తండికిఁ జెప్పిన తాత్త్విక గద్యయు, ద్వాదశాశ్వాసమునందలి సరోవర వర్ణన గద్యయు గమనింపఁ దగినవి. ఈ గద్యభాగములు శ్రీ మదాచార్యుల వారి పాండితీ విజ్ఞాన గరిమలను జాటుచున్నవి. ఛందో విషయమున నీ కావ్యమునఁ జెప్పఁ దగిన విశేషము లేవియునులేవు. ఆ శ్వాసాంతములందు మాత్రము మాలిని మున్నగు వింత వృత్తములు వాడఁబడినవి. భోగిని నాట్యమును వర్తించు సందర్భమున రళికోత్కళికలు, తోహారలు, ఆదిత్రిపుట తాళములు, ముక్తాయులు, మంగళ మహా శ్రీవృత్తము కలవు. చివరి యాశ్వాసములలోఁగూడ వర్ణన సందర్భమున నచ్చటచ్చట రగడ భేదములై న రళికోత్కళికలు వ్రాయఁబడినవి. సప్తమాశ్వాసమున 313 వ సీసమున నొక్కొక్క సీస పాదము నొక్కొక్క గీతపాదము వెనువెంటనే యనుసరించు చున్నది.

పవన కుమార సంస్పర్శ మృదెట్టిదో యరనవ్వి మురియు నీ విరిపడంతి

అనుట నామె కన్నుల సిగ్గు పెనఁగులాడె.

శ్రీ వరదా చార్యులవారి నాట్యకళా కౌశలమును గూర్చి యిదివఱకే కొంత నూచించితిని. వారికి జ్యోతిర్వేదాంత శాస్త్రములతోఁగూడఁ జక్కని పరిచయము గలదు. “అరయ రాశిద్వయము నేకాధిపత్య గతిఁ జెలంగుచు” (II-236) అను పద్యమును, “శ్రీరాక్షసం నకర్తవ్య” మ్మాదిగాఁగల వాక్యములును వారి జ్యోతిర్విశారదత్వమునకుఁ దార్కాణములు. “పూర్ణమునుండి పెక్కు లిలఁబూర్ణము లున్భవమంది” (III-335) “గోపిక లెల్లరున్

నయన గోచరులైన ముసీందుర్లైరి" (XII-165) మొదలైన పద్యములు వారి వేదాంత శాస్త్ర పాండిత్యమును సూచించుచున్నవి. కావ్యమున పోతన కావించిన తాత్త్విక ప్రసంగములును, భక్తి బంధురోపన్యాసములను వారి కా విషయము లనుభవసిద్ధములని వెల్లడి చేయుచున్నవి.

కావ్యారంభమున నాచార్యులవారు పూర్వాధునిక కవులనెల్లరను భక్తి స్నేహ పూర్వకముగా స్మరించి యుండిరి. కావ్యము నడుమ భాగవత రచనారంభ సందర్భమునఁగూడఁ బూర్వకవిస్తుతి యున్నది. పూర్వకవిస్తుతి యెల్ల కావ్యములందుఁ గానిపించును. కాని యాధునిక కవిపండిత విమర్శకుల నింతగాఁ జేరు పేరుపెట్టి సంభావించిన వారెవ్వరును గాని పింపరు. ఇది శ్రీ మదాచార్యులవారి నిరహంకారతను సర్వ కవిపండిత సామరస్యమును జాటుచున్నది.

ఎక్కడనున్న సద్గుణము లేనియు నౌదలఁ దాల్చుటందు వే
తొక్కరిఁగంచి ముందర నహోయని వెన్నల వెక్కిరింప కే
మక్కువ భ్రాతృవత్సలత మత్సర మున్విడనాడి యుంటలో
నిక్కపు తొజ్జ బంతులయి నిల్చెద రీ తెలగాణ సత్కవుల్

సరళ హృదయు లాత్మస్తుతి పరాజ్ఞులు గర్వరహిత ప్రతిభాధ్యులు దం
భరహితు లీ తెలగాణన్ వెలయు కవుల్ తొనకనట్టి నిండు ఘటమ్ముల్

అని పోతన తెలంగాణమునందలి కవుల గుణగణములు విశదీకరించెను. ఇతరుల మాట యేమోకాని యీ గుణములన్నియుఁ బోతనయందును వరదాచార్యులవారి యందును మాత్రము నమగ్రముగాఁ గానిపించును. స్వభావముచే సదాచార సంపదచే వారిరువురును ఋషితుల్యులు. శ్రీమద్భాగవతాంధీకరణము పోతన చేతఁబడుట యెట్టిదో పోతనచరిత్ర ప్రబంధీకరణ మాచార్యులవారి చేతఁబడుట యట్టిది. వారి చరిత్ర పోతన చరిత్రకుఁ బ్రతిబింబము. అందుచేతనే వారి చరిత్రము ననుభవ సిద్ధము నట్లంత మధుర సుందరముగా వెలయింపఁ జాలినారు. సప్తమాశ్వాసమున శ్రీనాథుఁడు పోతన కవిత్వమునుగూర్చి

అచ్చపు సంస్కృతాంధ్ర మహాదబ్బుల మందరముల్ మధింపఁగా
వచ్చు సుధారసమ్ములకు వన్నెలు దిద్దెడి కావ్యధార క
మ్మచ్చునఁ దీయు తీవీయల మచ్చులనిచ్చు మనోజ్ఞశైలి పూ
ర్వించిన నందనోప వనవీధులఁ గాదను పద్య గద్యముల్ (VII-118)

అని కావించిన ప్రశంస శ్రీ వరదాచార్యులవారి కవిత్వమునకును అన్వయించును. ఈ పోతనకావ్యము వారి చిరతపఃఫలము. వారెంత శ్రమపడి దానిని రచించిరో యంత శ్రమపడి దానిని బ్రచురించిరి. శ్రమయంతయు వారిది; ఫలము మాత్రము రసాస్వాదన పరాయణులైన యాంధ్రులది.

XVIII

మహి న స్తమింపని మార్తాండ బింబమ్మ క్షయమెఱుంగని పూర్ణచంద్రముండు
దేవమానవస్థావర తిర్యగాశిసమత నిజకావ్యకృత పర్ణశాలనుంచి
యక్షరామర పదవుల నందజేయు వరదుడె కవీంద్రుడన వేయివాక్కులేల

(II-164)

ఇందలి 'వరదుడె' యను పదమునకు 'వరము లొసంగువాడె' యనుటకంటె
'శ్రీ వరదాచార్యుడే'యని చెప్పుట యుక్తముగా నుండునని నా యభిప్రాయము. ఏతత్కా-
వ్యాయుత రసము నాస్వాదించిన పిమ్మట సహృదయులు నా యభిప్రాయముతో నేకీభవింపక
పోరని విశ్వసించుచు నింతటితో విరమించుచున్నాను.

ఆచార్య, డా॥ దివాకర్ల వేంకటాచార్యుని

ఆంధ్ర శాఖాధ్యక్షులు

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

14-6-1966

హైదరాబాద్

కవి - కావ్య పరిచయము

పోతనచరిత్ర మొక మహాకావ్యము. చరిత్రములను పేర్లతో ఆధునిక కాలమున సాంఘిక, సాహిత్య దేశచరిత్రలు మాత్రమే తఱచు. రచింపబడుచున్నవి. కాని యిట్టి నామములతో ప్రాచీనకవులు కావ్యములను రచించుచుండిరనుట ఆంధ్ర సాహిత్యముతో బరిచయము గలవారికి సువిదితమే. పండితారాధ్య చరిత్రము, ఉద్భటారాధ్య చరిత్రము, విప్రనారాయణ చరిత్రము, మల్లాణ చరిత్రము, మనుచరిత్రము, వసుచరిత్రము, రాజశేఖర చరిత్రము, యయాతి చరిత్రము మఱియు వాల్మీకి చరిత్రమువంటివి యిట్టివానిలో సుప్రసిద్ధములు. పండితారాధ్య ఉద్భటారాధ్యులు మతగురువులు, మల్లాణ విప్రనారాయణులు, భక్త శిఖామణులు, మన్వాదులు రాజశేఖరులు; వాల్మీకి సంస్కృత మహాకవి. శివతత్త్వ సారమును మొట్టమొదటి శతకమును తెలుగులో వ్రాసిన పండితుఁడుకూడ కవిప్రసిద్ధిని గన్నవాడయినను, కవిత్వముకంటె గురుత్వముచేతనే వారు మన కారాధ్యులయినారు. రాజనాయక ప్రబంధములు తఱచు నిబంధింపబడు కాలమున, కవిజీవితమును ఇతివృత్తముగా గ్రహించి తెలుగులో కావ్యము రచించినవారిలో తంజావూరు రఘునాథభూపాలుఁడే ఆద్యుఁడనవలె.

ఈ శతాబ్దారంభమున జగన్నాథ పండితరాయల జీవితమును తిరుపతి వేంకట కవీశ్వరులు నాటకముగా వ్రాసిరి పండితరాయ లాంధ్రుఁడేకాని సంస్కృతకవిగా, లాక్షణికుఁడుగా సుప్రసిద్ధుఁడు. ఇట్లే యిటీవల శ్రీ చెలమచర్ల రంగాచార్యులుకూడ పోతన చరిత్రమును దృశ్యకావ్యముగా రచించిరి. సుప్రసిద్ధ నవలాకారులు శ్రీ నోరి నరసింహశాస్త్రిగారు నారాయణభట్టు, రుద్రమదేవి, మల్లారెడ్డియను పేర్లతో కవిత్రయ చరిత్రమును మఱియు శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముని చరిత్రమును నవలలుగా రచించుట సువిదితము. ఇట్లాధునిక కవులదృష్టి ప్రాచీన మహాకవులపై బ్రసరించుచుంట ఈ యుగలక్షణములలో నొకటిగా గోచరించును. కవి కవిని ద్వేషించు నవలక్షణమును త్యజించి నేటి కవులు ప్రాచీన మహాకవులనయిన భూషించి వారి కీర్తినజరామర మొనరింప సంకల్పించుచుండుట యొక నవలక్షణము. ఇట్టి పవిత్రోద్దేశ ఫలితమే ఈ పోతన చరిత్రము. ఒక యాంధ్ర మహాకవి జీవితగాథను ఆంధ్రభాషలో తొలుదొల్త ప్రబంధీకరించిన కీర్తి శ్రీ వరదాచార్యులవారికే దక్కినది.

ప్రాచీనాంధ్రకవులలో నూటికి తొంబదిమంది దైవభక్తి సంపన్నులే. భక్తశిఖామణి పోతనామాత్యుఁడు, రామదాసు, త్యాగరాజు మున్నగు రామభక్తాగ్రగణ్యుల కోవకు జెందిన వాఁడు. రామదాసాదులును కవులేకాని కీర్తనకారులు. రామదాసు కీర్తనలు సకలాంధ్రము నందలి పండిత పామరజనమును భక్తిభావమునందు ముంచెత్తుచున్నవి. త్యాగరాజు కీర్తనలు తమిళదేశమునందును విశేష ప్రచారము గాంచినవి. కర్ణాటక సంగీతమునకు త్యాగరాజు

కీర్తనలే జీవగట్ట. ఇవి ఇంతటి ప్రాచుర్యము నందుటకు వీనియందలి సంగీతశాస్త్రపు పడి కట్టులతోపాటు, భావభాషామాధుర్యములును భక్తిభావమును ప్రధాన హేతువులు. ఈ మహానుభావులు తమ రామభక్తిచే దాము తరించుటేకాక తమ కీర్తనలచే నితరులకును దరణోపాయమును గల్పించిరి. పోతన మహాకవియును ఆంధ్రుల పాలికి నిట్టివాడే. తన యపార రామభక్తిచే తాను తరించుటేకాక అష్టాదశ మహా పురాణములం దుత్తమోత్తమమై, విష్ణుభక్తి ప్రబోధకమై, సులభ మోక్షప్రదమై, వ్యాసప్రోక్తమయిన శ్రీమద్భాగవత పురాణమును భక్తిరస ఘటికగా, భవ్య సాహితీరీతిని మధురైతి మధురఫణితి నాంధ్రీకరించి ముముక్షు లోకమునకు మోక్షభిక్షను ప్రసాదించినాడు. పోతన భాగవతమువలె తెలుగు దేశమునందలి అఖిల గోపాలమునకు సత్యంతాదర పాత్రమయిన యుద్గ్రంథము మఱిలేదు. ఆంధ్రుల కాయన యెదాటమునగల ప్రేమాదరములే, పోతన భాగవత జీవితమునకు సంబంధించిన వివిధగాధలను గాలక్రమమున దేశమున వెలయించి విస్తరింప జేసినవి. ఇట్టి గాధలను కొందఱు పుక్కిటి పురాణములనియు, మఱి కొందఱు యథార్థము లనియు విశ్వసించుచున్నారు. భక్తపోతననుగూర్చి చేయబడిన నాటకమునకు, వ్రాయబడిన హరికథకును, తీయబడిన సినిమాచిత్రమునకువలెనే ఈ పోతనచరిత్ర రచనకును, పై గాధలనే ప్రధానాధారముగా శ్రీ వరదాచార్యులు గ్రహించిరి. ఇట్టిగాధ లొకవేళ చరిత్రాత్మకమయిన విమర్శనా దృష్టికిని, అధునికుల లోకానుభవ జ్ఞానమునకును గొంత యెద్దెట్టుగా దోష వచ్చును. కాని వానిని వదలినచో పోతన చరిత్రమే హుళక్కి. పోతన భాగవతము నాంధ్రీకరించెనను చారిత్రక సత్యము నొకదానిని మాత్రము గ్రహించి కావ్యకల్పన కుపక్రమింప యత్నించుట నేలవిడిచిన సామువలె యసంభవ మగుననుట సత్యము. కావున ఆచార్యులవారిట్టి ప్రాచీన గాధలను ప్రోవుచేసి, వానిని గొన్నిచోట్ల గొంత సంస్కరించి, కొన్ని సూత్న కల్పనలను జేసియు నీ కావ్యమును రసౌచితీ బంధురముగ సృష్టించుట కడుంగడు శ్లాఘ్యము. 'ప్రబంధ కల్పనామ్ స్తోకసత్యాం ప్రాజ్ఞాః కథాం విదుః' అనుటచే కావ్యమునం దయథార్థ విషయములు నుండవచ్చును అవి యథార్థములవలె భాసించు రీతిని వర్ణింపబడెనేని గుణములయి కావ్యమునకు శోభగూర్చును. పోతన కావ్యమున సతనికి సంబంధించిన గాధలను ప్రశంస నీయముగా వర్ణించి శ్రీ వరదాచార్యులవారి కావ్యమునకు వన్నెపెట్టిరి.

వానమామలై వరదాచార్యులది పండిత పంశము. 'వానమామలై' యను వీరి గృహ నామము పింగళి సూరనగారు చెప్పినట్లు గ్రామ నామమునుబట్టి కలిగినదికాదు. కొందొక కారణమున 'వానమామలై' యను శ్రీరామానుజ గురు పీఠనామమే వీరికి గృహనామమయి యొప్పెనందురు. వీరి తాతగారు వెంకయశాస్త్రి తర్క వ్యాకరణములందు గొప్ప పండితులు. సరస్వతీదేవి వీరియింట చిరనివాసము ననుగ్రహించెనందురు. వీరి పుత్రులు శ్రీ బక్కయ శాస్త్రిగారు కవిజనకులు. సంస్కృత ద్రవిడాంధ్రభాషా సాహిత్యములందు నిష్ణాతులగుటయే కాక వేదాంత జ్యోతిర్విద్యా కోవిదులు; గొప్ప పౌరాణికులు. వాల్మీకి రామాయణార్థమును బురాణ పద్ధతిలో వ్యాఖ్యానించుట వీరిసొత్తు. ఉచ్చైస్వరమున వీరు రామాయణ శ్లోకములను

బాడుచుండగా వినుటయే యొక యానందము. వీరి పురాణము వినుభాగ్యము చిన్నతనమున నాకును గలిగినది. ఒక్కొక్క శ్లోకము నొక గంటకాలము వివిధ విషయములతో వ్యాఖ్యానించి చెప్పెడివారు. “బ్రదికి బక్కయశాస్త్రి పురాణము వినవలె”నని వీరినిగూర్చి పుట్టిన నా నుడి సార్థకము. వీరి పుత్రులలో జ్యేష్ఠుడు శ్రీ వేంకటాచార్యులు. వీరు నానాశాస్త్ర కోవిదులు, బహు భాషావేత్తలు. ఉర్దూ ఆంగ్లభాషలను ఆధునిక గణితశాస్త్రమును వీరు స్వయం కృషిచేత సాధించిరి వీరి జన్మస్థలమగు మడికొండ గ్రామమునందలి వీరి నివాసమే ఒక గురుకులముగా నుండెడిది. ఇది నా చిన్ననాటిమాట. కొందఱకు సంస్కృతము, కొందఱకు దెనుఁగు, కొందఱకు ఉర్దూ, కొందఱకు ఆంగ్లము మఱి కొందఱకు గణితమును వీరు విసువులేక బోధించువారు. వీరియొద్ద ప్రైవేటు చదివి నాటి ‘ఉస్మానియా మేట్రీక్’ పరీక్షయందు తీర్థులయినవారును గలరు. కవికి మాత్రమే వీరు పెద్దన్నగారుకాదు. అప్పటివా రనేకులు వీరిని ‘పెద్దన్న’ అనియే పిలిచెడివారు. వీరు పరమ సాత్వికులు, నిరహంకారులు. అప్పటికిని ఇప్పటికిని ఒక ఖద్దరుధోవతి, ఒక కండువా మాత్రమే వీరు ధరించు దుస్తులు. ఇక్కడ వీరినిగూర్చి యొక విషయము చెప్పుట అసమంజసము కాదను కొందును ఇప్పటికి. సుమారు ముప్పది సంవత్సరములు గడచినవి. వరంగల్ కళాశాలలో ‘ఇంటర్మీడియేట్’ తరగతులకు సంస్కృతాంధ్రములు బోధించు పండితుఁడు కావలసి యుండెను. అట్టి పదవికి శ్రీ వేంకటాచార్యులవారు సర్వవిధముల యోగ్యులని భావించిన వారి మిత్రులును శిష్యులును ఇంటర్వ్యూకు వెళ్ళవలసినదని వెంకటాచార్యులవారిని నిర్బంధించిరి. మొదట వారిందుకు నిరాకరించినను చివరకు ఆంగీకరింపక తప్పలేదు. కోటు, చెప్పులు బలవంతముమీద తొడిగించి అప్పటి కవసరమగు వేషము శిష్యులే వారికి వేయించి ప్రయాణము చేయించిరి. మిత్ర, శిష్యవర్గము వెంబడింపగా వారిల్లుబయలుదేరివచ్చి, గ్రామములో నొకచోట గూర్చుండి యాలోచింప దొడగిరి. ఇంతలో మిత్రులు వారిని తలకు ‘పాగా’ చుట్టుకొనుటకై ప్రార్థించిరి. ఒకరు పాగా చుట్టుచుండిరి. వారి కేమనిపించినదోకాని వెంటనే తలపాగా, కోటు, చెప్పులు తీసి యచ్చటనుంచి, మిత్రుల కొక నమస్కారముచేసి యింటిదారి పట్టిరి. అంతే, తిరిగి వా రా యుద్యోగమునుగూర్చి తలపెట్టినదిలేదు. ఇట్టిది వారి స్వభావము. వీరు Bhandarker Sanskrit Grammar యొక్క రెండు భాగములను గూడ తెనుఁగించిరి. కాని వాని వ్రాతప్రతులుకూడ యిప్పుడు లభించుటలేదు. కొంతకాలము నుండి వీరు గట్లనరసింగాపురమునందు సకుటుంబముగా నివసించుచున్నారు. ఇప్పుడు వీరి వయస్సు డెబ్బదియేండ్లపై చిల్లర. వీరినే కవి ఈ కావ్యపీఠికలో దమ గురువుగా బ్రశంసించిరి. వీరి ద్వితీయ సోదరులు శ్రీ లక్ష్మణాచార్యులు. ఈయన తర్కశాస్త్రమునం దుద్దండ పండితుఁడు, వాగ్మి, వాదప్రియుఁడు. వీరును బహుభాషా కోవిదుఁ లగుటయేకాక, ఆ యా భాషలయం దనేక రచనలు కావించిరి. అట్టివానిలో భక్తి, తత్త్వము, స్తుతిత్రయి, విరహ ప్రేమ, ఆత్మసౌఖ్యము, ప్రకృతి రాగము, ప్రణయాభి జ్ఞానమును ఖండకావ్యములును మఱియు సతీ అనసూయ, తిక్కన చరిత్రమును మహాకావ్యములును వీరి తెనుఁగు రచనలు. సతి సంజీవిని, రామాశ్వ మేధము, ఆముక్త మాల్యద, యను నాటకములు, సంస్కృతిః

అను నవల, లౌకికీశిజ్ఞ' యను సూత్రగ్రంథమును మరియు ననేక స్తోత్రగ్రంథములును వీరి సంస్కృత భాషాకృతులు. 'రామాయణకే భక్త' అను ఖండకావ్యము వీరి హిందీ రచన. వీరి కవితలు కొన్ని అరవభాషా గ్రంథితములయి యున్నవి. తెనుగు ఖండకావ్యములు దక్క వీరి తక్కిన గ్రంథము లముద్రితములు. వీరు మత వేదాంత విషయములపై గంటల కొలది నుపన్యసించు సామర్థ్యము కలవారు. ఆహారీ రాజావారి సంస్థాన విద్వాంసులుగా చిరకాలముండిరి. ఈ కాలమున వీరు 'కోయ' భాషకు లిపి, సారస్వతములను నృష్టించి యుండిరి. ఈ భాషకు అచార్యులవా రొనరించిన సేవ శ్రీరామమూర్తి పంతులుగారు శబర భాషకు చేసిన సేవవంటిదని చెప్పుట యతిశయోక్తి కాదు. ప్రచారాభావముచేత ఈ విషయము పలువురకు తెలియదు. వీరు పరమపదించి రెండేండ్లయినది. ఈ సోదరవర్గమున తృతీయుడు శ్రీ జగన్నాథాచార్యులు. తక్కిన సోదరులవలెనే వీరును సంస్కృతాంధ్ర ద్రావిడభాషలయందు పండితులు. పెద్దన్నగారియొద్ద చదివి మేట్రిక్యులేషను పరీక్షయందు తీర్ణులయిరి. తమ నివాసమును పోతారెడ్డిపేటకు మార్చుకొని యచ్చట కొన్ని సంవత్సరములపాటు వ్యవసాయవృత్తి నవలంబించిరి. ఈ కాలమున వీరు రైతులకు కడు సన్నిహితులుగా మెలగి, ఆ వృత్తికి సంబంధించిన పదములను వందలకొలది సేకరించుచేకాక, అట్టి పదజాలమును తాము వ్రాసిన 'రైతు రామాయణ' మను పద్యకావ్యమునందు ప్రయోగించిరి. రైతు కుటుంబ కథలో రామాయణగాథ ధ్వనించునట్లు కల్పించి వందలకొలది పద్యములలో వ్రాయబడిన నవ్యకావ్యము రైతు రామాయణము. ఈ కావ్యమనిదంపూర్వ మన్న నతిశయోక్తి కాదు. ఇట్టి చక్కని కావ్యము ద్రావిడభాషమువలన మూలబడి యుండుట దేశ దౌర్భాగ్యమనవలెను. వీరు 'కార్పాసలక్ష్మి' యను పేరుతో నొక వైష్ణవ భక్తునిగాథను నాటకముగా రచించి మిత్రుల కనేక పర్యాయములు వినిపించిరి. కాని ముద్రాణాభాగ్యమునందక కొంతకాలమునకు వ్రాతప్రతికూడ లుప్తమయిపోవుట శోచనీయము. ఈ నాటకమునందలి యొక పద్యము 1934 సం॥లో ప్రకటితమైన గోలకొండ కవుల సంచికలో చూడవచ్చును. వీరు హాయిగా పాడగలరు, హరికథలు చెప్పగలరు. ప్రస్తుతము వీరు కరీంనగరమునందలి యున్నత పాఠశాలలో ఆంధ్రభాషా పండితులుగా నున్నారు.

పోతనచరిత్రకర్త శ్రీ వరదాచార్యులిట్టి సోదరత్రయమునకు అవరజుడయి పుట్టి మాతృస్తన్యముతోపాటు అన్నల గుణములనుగూడ నంది పుచ్చుకొనిరి. మడికొండగ్రామ పాఠశాలలో నాల్గవ తరగతివఱకు విద్య నభ్యసించిరి. పిమ్మట నింటిలోనే అన్నలయొద్ద జదవి యప్పటి మిడిల్ పరీక్షయందు తీర్ణులయిరి. అది మొదలు సంస్కృతాంధ్రభాషా సాహిత్యములయందు కృషిచేయుచు గ్రమముగా నీ రెంటియందును పాండిత్యము సంపాదించిరి. ఈ కాలమున వీరు సంస్కృత పంచకావ్యములును శాకుంతలాది నాటకములును, ఆంధ్రభారత భాగవత రామాయణములును మను వసుచరిత్రాది ప్రబంధములును శ్రద్ధా నక్తులతో బఠించి వారివారి కవితా మార్గముల నపగాహనము చేసికొనిరి. మొదటినుండియు నాచార్యులవారికి కవిత్వము, సంగీతము, చిత్రలేఖనము మున్నగు లలిత కళలయందు దానక్తి పుష్కలము. వీరి యన్న జగన్నాథాచార్యులకును వీరికిని మధుర కిన్నర కంఠస్వరము

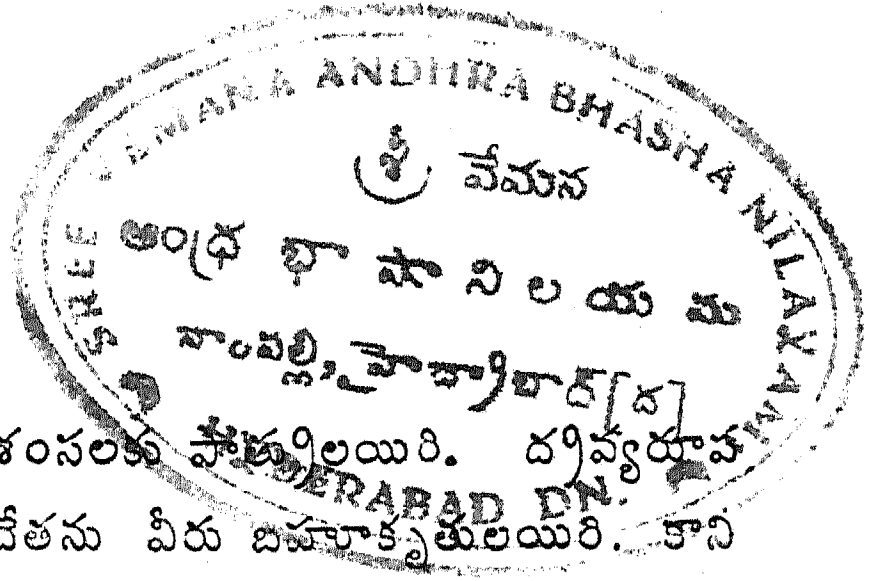
‘పితృస్థి’గా సంక్రమించినది. అప్పటి కింకను మన దేశములో ‘సినిమాలు’ పుట్టలేదు. మైలవరం కంపెనీవంటి ప్రసిద్ధ నాటక సమాజములు కొన్ని దేశమం దంతటను నాటకములను ప్రదర్శించుచుండెను. వరంగల్లు నగరమునందును ఏపేట ఈ కంపెనీలు కొన్ని నాటకములను ప్రదర్శించు చుండెను. కపిలవాయి రామనాథశాస్త్రి, నిడిముక్కుల సుబ్బరావు మున్నగువారి పాటల ‘గ్రామోపోను రికార్డులు’ క్రొత్తగా రాదొడగిన కాలమది. భగవద్దత్తమగు గాత్రముండుటచే శ్రీ వరదాచార్యులవారు, వీరి యన్నగారు ఈ రికార్డులు పదేపదే విని సంగీతము నభివృద్ధి చేసికొనిరి. ఊహచేతనే కవిగారు హాస్యోనియము, తబలా, మృదంగ వాద్యములు నేర్చిరి. అటుపిమ్మట వీరు తమ గ్రామయువకులు ప్రదర్శించిన నరకాసురవధ, గయోపాఖ్యానము మొదలగు నాటకములలో ముఖ్యపాత్రలు ధరించి పలుమారు ప్రేక్షకుల ప్రశంసల నందుకొనిరి నాకు జ్ఞాపకమున్నంతవఱకు ఆచార్యులవారు ‘మంగళ హారతులు వ్రాయుటతో కవిత్వరచన కుపక్రమించిరి. పిమ్మట పద్యరచన ప్రారంభించి దాగురింతలు అను ఖండకావ్యమును రచించిరి. రవీంద్ర కవీంద్రుని గీతాంజలి యనువాదమును, ఆంగ్లకవి వర్డ్స్వర్త్ పద్యములను వీ రాసక్తితో చదువువారు. కావున వారి కవితాపద్ధతినిగూడ వీరు కొన్ని పద్య ఖండికలను రచించిరి. వేదాంతము, పృథ్వీ, పేదల కష్టములు మున్నగు విషయ వర్ణన భాగములలో పోతన చరిత్రలోగూడ పై కవుల భావచ్ఛాయలు కొన్ని గోచరించకపోవు. తాము వ్రాసిన పద్య ఖండికలను సుమారు 20 సంవత్సరముల క్రిందట ‘మణిమాల’ యను పేరుతో ప్రచురించిరి. ఈ మణిమాల వీరికి కవికీర్తి నార్జించి పెట్టినది. ఇందలి కవిత్వమును మెచ్చి కీ. శే. శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకట కవీశ్వరులు, కళా ప్రపూర్ణ శ్రీ విశ్వనాథ కవిసామ్రాట్లు, శ్రీ మదజ్ఞాడ ఆదిభట్ల నారాయణ దాసుగారు మున్నగు ప్రముఖులెందఱో వీరిని బ్రశంసించిరి. తర్వాత గొంతకాలమునకు ‘ఆహ్వాన’మును పేరుతో నొక ‘గేయ’ సంపుటిని బ్రకటించిరి. ఈ గేయసంపుటిని వరదాచార్యులవారు మడికొండ గ్రామవాసులేయగు శ్రీకాళోజీ రంగారావుగారికి గృతియిచ్చిరి. శ్రీ రంగారావు పంతులుగారు తెలఁగాణ ప్రజాకవి శ్రీ నారాయణరావు, రామేశ్వరరావుగారల పితృపాదులు. అసాధారణ ప్రజ్ఞావిధులు, బహుభాషా నిష్ణాతులు, రామభక్తాగ్రేసరులు, సత్యసంధులు, సాధుశీలురు. మడికొండగ్రామ యువకులు పలువు రానాడు వీరియొద్ద జదివినవారే. గ్రామమునందు విద్యాభివృద్ధికి వీరు కావించిన నిష్కామ సేవ అమూల్యము. వరదాచార్యులవారుకూడ వీరి శిష్యుర్రములోనివారే. ఆహ్వానమును వారి కంకితమొనర్చి తమ గురుభక్తిని బ్రకటించి కృతార్థులయిరి. పద్యములవలెనే గేయములుకూడ జిగిబిగితో రచించుటయందు వీరు కడు సమర్థులనుటకు ఈ ‘ఆహ్వాన’మే నిదర్శనము. ఇంతకు బూర్వమే వీరు ‘వైశాలిని’ యను పేరుతో బ్రాచీనపద్ధతి నొక యుత్తమ నాటకమునుగూడ విరచించిరి. దీనిని వినుచున్నప్పుడడుగడుగునకు మన కభిజ్ఞాన శాకుంతలము స్మరణకు వచ్చుచుండును. ఇందలి భావములు, ఉపమాద్యలంకారములు నట్టివి. కాని యీ నాటక మిప్పటికిని ముద్రితము కాకుండుట శోచనీయము. పై కృతులు మాత్రమే కాక ఆచార్యులవారు ఉద్యోగరీత్యా దోమకొండ బేసిక్ పాఠశాలలోనున్న కాలమున సమకాలిక సాంఘిక, రాజకీయ, వ్యావసాయి కేతివృత్తములతో

ననేక నాటకములు, యేకాంకికలు, బుట్టకథలు వ్రాసి వానిని తమ శిష్యబృందముచేత నాడించి పాడించిరి. ఇవి ప్రచారదృష్టితో వ్రాయబడినప్పటికిని ఉత్తమ సాహిత్యపు విలువలతో నలరారు చున్నవి. ప్రస్తుతము వీరు చెన్నూరునందలి ప్రభుత్వపు పాఠశాలలో నాంధ్ర భాషా పండితులుగా నున్నారు.

పోతనచరిత్రము వీరి ప్రస్తుత కావ్యము. ప్రాచీనాంధ్ర మహాకవులు వలుపుదండగా వీరు ప్రత్యేకముగా బమ్మెరపోతన జీవితగాధనే తమ కావ్యవస్తువుగా గ్రహించుటకు గొన్ని కారణము లూహింపవచ్చును. సారస్వత జీవితమువలెనే పోతన సాంసారిక జీవితముకూడ విశిష్టమయి పవిత్రతమముగా భాసించుట మొదటిది. ఆచార్యులవారి జీవితమును నిరాడంబరమును నిర్మలమునయి యొప్పుచుండుట రెండవది. ఆంధ్రభాగవతము వీరి కత్యంత ప్రీతి పాత్రమయి యభిమాన గ్రంథముగా నుండుట మూడవది. పోతనవలెనే వీరుకూడ తెలంగాణమువారగుటయేకాక, ఏకశిలా నగరమునకును బమ్మెరకును మధ్యలోనున్న మడికొండ (మణిగిరి) గ్రామమునందు పుట్టి పెరిగి పెద్దవారగుట నాల్గవది. ఈ కొన్ని హేతువులే వీరి నీ కావ్యరచనకు పోత్సహించియుండు ననవచ్చును. ఇచట మడికొండ గ్రామమును గూర్చి కొన్నిమాటలు వ్రాయుట యనమంజనముకాదు. మడికొండకు బ్రాచీనచరిత్ర కలదని కీ. శే. శ్రీ దూపాటి వేంకటరమణాచార్యులు తమచు చెప్పుచుండువారు. కాకతీయుల కాలమున నిదియొక ప్రసిద్ధ దుర్గముగా నుండినట్లు తెలియుచున్నది. షళ్ళిమ చాళుక్యుల సామంతుడును వేములవాడ, కొలనుపాకలకు మహా మండలాధిపతియునగు జగద్దేవునకు రెండవ కాకతి ప్రోలరాజునకును ఇప్పటికి 800 సం॥ పూర్వ మీ మడికొండ సమీపమునందే ఘోరయుద్ధము జరిగినట్లు చరిత్ర వాకొనుచున్నది. సుమారు 30 సం॥ పూర్వ మీ గ్రామమునందు ప్రాచీనకాలపు బంగారు నాణెములు కొన్ని లభించినవి. ఈ విషయ మప్పటి వార్తా పత్రికలలో ప్రచురింపబడినది. ఈ గ్రామపు ప్రాచీన చరిత్రనుగూర్చి తగు పరిశోధన మింకను జరుగవలసియున్నది. కాకతీయుల కాలమునం దిది కడు ప్రసిద్ధమయి విద్వాంసులకును కవులకును నాలవాలముగ నుండెననుట మాత్రము నిస్సందేహము. మడికొండకు ముడికొండ నామాంతర మందురు. వరంగల్లు నగరమునందు పూర్వమునుండియు ముడిగొండయను గృహనామముగల ఆరాధ్యపండిత కుటుంబములుకలవు. వీరు మొదట మడికొండ వాస్తవ్యులుగా నుండిరేమో? మడికొండ గ్రామమున బూర్వమునుండియు 'పింగళి'యను గృహనామముగల నియోగి బ్రాహ్మణ ప్రభువు లిప్పటికిని గలరు. ఇప్పుడీ వంశమునకు భూషణమై యెప్పు వేంకటేశ్వరరావుగారు చక్కని సరస సౌజన్యములు గలవారు. ఈ గ్రామమునకు వీరు దేశములు. నిజాంప్రభుత్వకాలమున వీరు 'రుసుముదార్లు'. ఇక్కడకూడ పింగళివారి 'పేకి'కథ నేటికిని బ్రచారమున గలదు. 'పింగళి పీకమ్మ' యతిమానుష చర్యలను గొన్నింటి నిట వింతకథలుగా జెప్పుకొందురు. హనుమకొండయందును వీరి దాయాదులు కలరు. వీరు పింగళి సూరనకవికి బూర్వులలో లేక యతని యనంతర మీ ప్రాంతమునకు వచ్చి స్థిరనివాసమును కల్పించుకొనిరో విచారింపవలసియున్నది. ఈ గ్రామమునందలి

రెడ్డిప్రభువు కీ. శే. తాటిరెడ్డి గోపాలరెడ్డిగారు గొప్ప సంస్కృత విద్వాంసుడు. వాల్మీకి రామాయణమును బహువారములు పఠించి యందలి రహస్యము లనేకము నవగాహన మొనరించుకొనిరి. సంస్కృతభాషలో ధారాళముగా సంభాషించువారు. ఇరువది ముప్పది సంవత్సరములకు పూర్వమువరకు ఆంధ్ర, తెలంగాణ ప్రాంతములందు పే రెన్నికగన్న కవిపండితులలో వీరిని దర్శించి బహుకరింపబడనివారరుదు. తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు, కొప్పరపు కవులు మున్నగు పలువురు వీరి సన్మానముల నందికొనిరి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వపు ఆస్థాన కవిశిష్యులలో నొక్కరగు కీ. శే. శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి కవిసార్వభౌములు 'కుముద్వతీ కల్యాణ' (?) కావ్యమును రచించి రెడ్డిగారికి కృతి యొసంగి వారి సత్కృతికి పాత్రులయిరి. ఇరువది సం॥ క్రిందటి వరకును వీరు జీవించియుండిరి వీరి పుత్రులొకరు 'అమెరికా'లో 13 సంవత్సరము లుండివచ్చిరి. సుమారు 140 సం॥ పూర్వ మీ మడికొండ వాస్తవ్యుడగు నియోగి బ్రాహ్మణుడు మోతుకూరి పండరినాథకవి 'ఆధ్యాత్మ రామాయణ' కావ్యమును దాదాపు పదివేల పద్యములలో రచించెను. ఇది అముద్రితము. కవి స్వహస్త లిఖితప్రతి యిప్పటికిని వారి వంశీయులయొద్ద కలదు. (ఇంతకు గొంతపూర్వము కాణాడము పెద్దనసోమయాజి రచించిన ఆధ్యాత్మ రామాయణము ముద్రితము). ఈ కావ్యము నెవరు ముద్రింపదలచినను వారిచ్చుటకు సిద్ధముగా నున్నారు. ఈ కవియే 'రామకథా కల్పలత' యను పేరుతో గీర్వాణభాషలో రామాయణ కథను 2400 శ్లోకములలో రచించెను. కొంత కాలముక్రిందటి వఱకును నిది జీర్ణదశలోనుండి యిపుడు లుప్తమయినది. ఇటీవలి కాలమున అవధానములు పెక్కుచేసి 'నిజాం రాష్ట్రప్రథమ శతావధాని' బిరుదాంతులయిన కీ. శే. వీరవల్లి నృసింహాచార్యు లిక్కడివారే. ఈ గ్రామమున బుట్టుటనో, పెరుగుటనో కవి ప్రసిద్ధిగన్న కాళోజీ ప్రభుత్వముల కొంద టిపుడు కారణాంతరములచే వరదాచార్యులవలెనే గ్రామాంతరములందు నివసించుచున్నారు. వేదశాస్త్ర పురాణ జ్యోతిషాది విద్యా సంపన్నులగు బ్రాహ్మణోత్తములు మొన్న మొన్నటి వఱకును నీ గ్రామమందుండిరి. వారి తరము గడచి పోయినది. వేదశాస్త్రములకును నాదరము తగ్గి కాలము మారుటచే పాశ్చాత్య విద్యలకు ప్రాభవము కలుగుటచే నీ తరమువారు వీని యభ్యాసమునకు దొరకొనిరి. ఇప్పుడి గ్రామము వారిలో పి. హెచ్. డి. ఎం బి. బి. యస్; వెటర్నరీ, ఆయుర్వేద డాక్టర్లు; ఇంజనీయర్లు, లాయర్లు, లీడర్లు, న్యాయాధిపతులు, తహసీల్దార్లు, కాళాశాలాధ్యాపకులు, ఉన్నత పాఠశాలాధ్యక్షులు, ఉపాధ్యాయులు పలువురు కలరు. ఎం. ఏ., బి. ఏ. లును ఎందరో కలరు. కళాశాలా విద్యార్థులసంఖ్య ఈ గ్రామమునందు నానాటికి పెచ్చు పెరుగుచున్నది. ఇట్టిది యీ కవిజన్మస్థలము. ఇట్టి గ్రామమునందే పోతన కావ్యరచన కుపక్రమించి యిండుమిండుగా ముగించిరి. 'జన్మస్థలాభి మానాదిక్యముచేతనే మడికొండ గ్రామమును వీరు పోతన కథలో జేర్చి, యచ్చటి పండితులను పోతనదర్శించి ప్రశంసించినట్లును. వారు పోతన భాగవతమును విని యగ్గించినట్లును కావ్యములో కల్పించిరి. పై విషయమును బట్టిచూడ పోతన కాలమున మడికొండలో నంతటి పండితు లుండియుండురనుట యథార్థమునకు సన్నిహితముగా గోచరించును. కొవున నీ కథాంశ కల్పనము సముచితమయి కథలో చక్కగా నతుకుచున్నది.

మడికొండకు సమీపమున 'మెట్టుగుట్ట'యను నొక కొండకలదు. కొండమీద ఈశ్వరాలయమును రామాలయమును ప్రక్కప్రక్కన గలవు. ఇక్కడి ఈశ్వరునకు మెట్టరామప్పయనియు మెట్ట రామలింగేశ్వరస్వామి యనియు బ్రసిద్ధి. పాలగుండము, రామగుండము, జీడిగుండములను మూడు ముఖ్యగుండములిట గలవు. వీనిలో పాలగుండము మిగుల పెద్దది. లోతైనది, ఇందలి నీరు చూచుటకు పచ్చగా నుండునుకాని పాలవలె రుచ్యముగా నుండును. ఇది సర్వకాలములందును ఎండక నీటితో నిండుకొనియుండును. ఈ కొండ కొక చివరనొక చిన్న గుడియున్నది. దీనిని 'దొంతులమ్మగుడి' యందురు. ఈ గుడి నానుకొని వెనుకవైపు రెండు పెద్ద రాతిగుండ్ల పేర్పులు చాల యెత్తుగా నొకదాని ప్రక్క నొకటి కలవు. వీనికి 'దొంతులమ్మగుండ్లు' అని ప్రసిద్ధి. ఈ గుండ్ల దొంతులు పూర్వము దొంతులమ్మయను దేవత కచ్చకాయ (అచ్చనగండ్లాట) లాడి పెట్టినదని కొందఱును భీమునిభార్య హిడింబి పెట్టినదని మఱి కొందఱు చెప్పుదురు. మెట్టుగుట్టకు 'హిడింబాశ్రమ' మను ప్రసిద్ధి కలదు. కాకతి రుద్రమదేవుని మంత్రి చెల్లకి గంగాధరుఁడు తాను స్వయముగా వ్రాసిన కరీంనగర శాసన పద్యములలో నీ శ్లోకమును 'హిడింబతీర్థ'మని పేర్కొనుటచే దీనికి పేరు కడు ప్రాచీనమని తెలియుచున్నది. ఈ కొండమీద శివరాత్రికిని, శ్రీరామనవమికిని ఏదేని తీర్థము (జాతర) సాగుచుండును. 'మగడు గొట్టగా మెట్టతీర్థ'మను సామెత ఈ తీర్థ ప్రసిద్ధి నెఱిగించును. ఈ మెట్టుగుట్టకుగూడ శ్రీ వరదాచార్యులవారు కావ్యరథలో స్థానమును గల్పించి ౧, ౨ ఆశ్వాసములలో దీని మహిమ నుత్సాహముతో వర్ణించుచుండ, పోతన యీ కొండకువచ్చి కొన్ని వాసరము బుండినట్లును మఱి కొంత కథను గల్పించిరి. ఓరుగంటికిని బమ్మెరకును మధ్య దారిలోనిది యుండుట, పోతన కొండపై కేగి శ్రీరాముని సందర్శించె ననుట కడు సహజముగను విశ్వసనీయముగను నున్నది. కావ్యములో నీ మెట్టుగుట్టను బ్రశంసించుటకు గారణాంతరమును లేకపోలేదు. ఆచార్యుల వారి పోతన కావ్యమును బ్రారంభింపక పూర్వము, వారి పోడక వర్ణప్రాయమున నీ గుట్టమీది గుడిలో, గుండములో, గుహలలో నొక సంవత్సరముపాటు దీక్షతో గురూపదిష్ట మార్గమున వాగీశ్వరీ మంత్రము నుపాసించుట ప్రత్యక్షముగా నే నెఱుగుదును. ఇట్టి మెట్టుక్షేత్ర మహాత్మ్యము జేతను, తీవ్ర ప్రయత్నముచేతను ఆచార్యులవారు మంత్ర సిద్ధితోపాటు దేవీ కటాక్షము నకును శీఘ్రకాలముననే పాత్రులయిరి. పోతన కథతో మెట్టుక్షేత్రమునకుగూడ నొక విధమగు సంబంధము కల్పించి కవి వర్ణించుటకు ఇదియునొక కారణమని యూహింప వచ్చును. వీరిట్లు వాగ్దేవీ కటాక్ష పాత్రులయిన యనంతరము కొంతకాలము పద్యబండికలు, నాటక రచనావ్యాసంగముచేతను స్వీయ పాండిత్యము నభివృద్ధి కావించుకొను ప్రయత్నము నందును గడపి పిమ్మట నీ 'పోతన చరిత్ర' రచన కుపక్రమించిరి. కావుననే యిందలి ఆశ్వాసాంత గద్యలో వీరు 'వాగీశ్వరీ సమాసాదిత (వై దేహీ వరనివేదిత) సరస కవితా విలాస, సహజ పాండిత్యభాస'యని తమ్ముగూర్చి వ్రాసికొనిరి. చిరకాలదీక్షతో వీరి కావ్య నిర్మాణము సాగించు కాలముననే ఈ కావ్య ప్రసిద్ధి తెలంగాణమం దంతటను వ్యాపించెను. గ్రంథ పరిసమాప్తికి బూర్వమును దర్వాతను ఇందలి యనేక రసవద్దటములను పలు సభా

వేదికలనుండి గానముచేసి పండిత పామరశ్రోతల ప్రశంసలకు పాత్రులయిరి. ద్రవ్యయాచన
సన్మానములచేతనే కాక 'అభినవ పోతన' విరుదము చేతను వీరు బహుకృతులయిరి. కాని
పీఠికలోగాని ఆశ్వాసాంతగద్యలోగాని యిట్టి విరుద నామమును వ్రాసికొనకుండుట ఆచార్యులవారి నిరాడంబర స్వభావమునకు నిదర్శనము. పోతన భాగవత కావ్యరచనకు గొంత
నిరోధము కలిగి శ్రీరామ కటాక్షముచేత తన్ని వారణము కలిగినట్లే, శ్రీ వరదాచార్యులవారి
'పోతనచరిత్ర' కావ్యరచనకును గొంత నిరోధము కలిగి తన్నివారణము కలిగినది. ఈ
విషయమును కవిగారు కావ్యపీఠికలో 'కావ్యనిరోధ'మను పేరుతో స్వయముగా దెలిపిరి.
కావ్య సంపూర్తికి పూర్వమే వారిని గబళింప యత్నించిన క్షయవ్యాధిరూప మృత్యువును
వారెట్లు ప్రతిఘటించి "యముని 'పోగ్రాము'ను మార్చి"రో తెలుపుచు ఈ క్లిష్టసమయమున
దమకు వాగ్రూప, ధనరూపముగ సాయమొనర్చిన కవిమిత్రులు శ్రీకాళోజి, దాశరథి,
నారాయణరెడ్డిగార్లకును, పెద్దలు శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణామాత్యులకును హార్దిక కృతజ్ఞతలను
వెల్లడించి కొంత ఋణవిముక్తులయిరి. హైదరాబాదు నిజాంరాష్ట్రమున 'పోలీసుచర్య'
జరుగుచుండిన కాలమున మైసూరులో చికిత్స పొందుచున్న వరదాచార్యులు మృత్యువుకు
గుఱియయిరను వార్తవిని వారి మిత్రులు పలువురు దుఃఖితులయిరి. పోలీసు చర్యజరిగిన
యనంతరము కవిగారు జీవించియే యున్నట్లువిని పునర్జన్మించిరని హర్షించిరి. ఈ విషయ
మును పీఠికలో సూచించుచు కవి "వరదన : నాకు మోదకర వార్తలు జీవితమందు రెండె,
నిన్ బొరసినవ్యాధి దూరమయిపోవుట, పోలీసుచర్య యిద్దరన్" అను దాశరథి మహాకవి
వాక్యములను (ప. 123) పునరుద్ధరించి యున్నారు, పిమ్మట అయిదారు సంవత్సరములకు
అనగా 4954 నాటికి వీరి కావ్యరచన నొక విధముగా దేవీ కటాక్షముచే ముగించిరి. ధనా
భావముచే నిది ముద్రణభాగ్యము పొందుటకు సరిగా నొక 'తపము' పట్టినది. ఇట్టి కావ్య
రచనకు బూర్వము, రచనా కాలమున (వాఙ్మయం తపశ్చర్యతే) తదనంతరమునకు ఆచార్యుల
వారికి 'తపము' తప్పకుండుట చిత్రము. అనేక వ్యయప్రయాసల యనంతర మిప్పటికైన
నేదో యొక విధమున నిది వెలుగులోనికి రాగలుగుటచేత కవిగారి తపము మాత్రమే కాక
సాహిత్య రసపిపాసువుల తపమునుగూడ ఫలించినట్లయినది. ఆచార్యులవారి రచనలో
'పోతన చరిత్ర' సర్వోత్తమ మయినది. వీరి యీ ప్రయత్నము కాలమున కెదురీతవంటిది.
కాలము మార్పువలన నేడు పాఠకుల సాహిత్యాభిరుచులలోగూడ పెద్ద మార్పువచ్చినది.
ప్రబంధకాలమునాటి పాఠకులవలె, ఓపికగాని తీరికగాని కల పాఠకుల సంఖ్య నేడతి
స్వల్పము. ఇది గుణమయినను దోషమయినను కాలముదే. ఇంతయేల : "ఊహ తెలియం
కల లేఖక పాఠకోత్తముల్ దొరికినగాక యూరక కృతుల్ రచియింపుమటన్న శక్యమే"యని
పెద్దనగా రానాడే వాపోయినాడు. నాలుగువందల యేండ్ల తరువాత నేడు మన మా మాటనే
పునరుచ్చరించుట నిష్ప్రయోజనము. జటిలమయిన తత్సమాచ్చిక భాషలలో రచింపబడిన
బృహద్గ్రంథ మెంత యుత్తమమయిన దయినను జదువువారి సంఖ్య యేకాలము నందును
స్వల్పమే యనుట స్పష్టము. ఈ రహస్యమును మొట్టమొదట కనుగొన్న మేధాళాలి
పాల్కురికి సోమనాథుడే కాబట్టియే బసవపురాణము నతడు జాను తెలుగులో ద్విపదలుగా

గూర్చెను. ఈనాడు మిగుల వ్యాప్తిలోనున్న గేయకవితకు ద్వీపకవిత దగ్గటి చుట్టము. నేటి వ్యావహారికాంధ్రమునకు జానుతెనుగును సట్టిదే యనవచ్చును. కాని సోమని తరువాతి కవులు తిరిగి నన్నయ కావ్యమార్గమునే ప్రచారమునకు తెచ్చిరి. ప్రబంధకవు లా మార్గమును జటిలతర మొనరించి సామాన్యులకు దుర్గమము కావించిరి. అట్లయ్యు నధికారులగు నహృదయుల కీ మార్గముకూడ రమ్యమును రసవత్తరము నయ్యుండుట నీ మార్గము ననుసరించి వచ్చిన, వచ్చుచున్న మహాకావ్యము లీనాడును లేరపోలేదు కాని వీని సంఖ్య వేళ్ళపై తెక్కింపదగిన మాత్రమే. సౌందరసందము, రాజావ్రతాప చరిత్ర, శివభారతము, రామాయణ కల్పవృక్షములు కొన్ని యిట్టివి. కావ్యగుణముచేతను పైపుల్యమునుబట్టియు బయి మహాకావ్యముల పంక్తిని నిలుపదగిన దీ పోతనచరిత్ర మహా ప్రబంధము.

ఎట్టి కావ్యరచనకేని మొట్టమొదట కావలసినది రథ. రథా పూర్వోదయమువంటి కల్పిత కావ్యమునకు దక్క తక్కిన ప్రాచీన కావ్యములకు మూలగ్రంథములు గోచరించును. సోమనాథుని బసవపురాణ పండితారాధ్య చరిత్రము లిందుల కవవాదములు. ఈ కావ్యనాయకులు పురాణ పురుషులు కాకుండుటే యిందులకు ముఖ్యకారణము. ఇందు బసవేశ్వరుడు మతప్రవృత్త పండివాడు, పండితారాధ్యుడు, మతప్రచారకుడు. వీరి చరిత్రమును సోమనాథుడు చాలవఱకు లోకమునుండి వారి మహాత్మ్యములను దెలుపు గాథల రూపమున సేకరించవలసిన వాడయ్యెను. పోతన చరిత్రమును దెలుపు ప్రాచీన గ్రంథములులేవు. కావున వరదాచార్యులు భాగవత పీఠికలో స్వయముగా పోతనయే చెప్పిన స్వవిషయమును మఱియు నతనిగూర్చి దేశమున వ్యాప్తిలోనున్న గాథలను, వీనినిగూర్చిన విచుర్భకుల యభిప్రాయములను తమ కావ్యవస్తువున కాధారముగా గ్రహింపవలసిన వారయిరి. యథాతథముగ గాతనిట్టి వానిని గొన్నిటిని దమ బుద్ధికి దోచిన విధమున నాచిత్యదృష్టితో సంస్కరించి వీరు గ్రహించిరి. ఈ విషయమును వారు కావ్యమున నిట్లు తెలిపిరి.

1 విన్న దొకింత, భాగవత విశ్రుత పీఠికలోనఁ దాను పో
తన్న వచించి నంతయు, యథార్థ మిదేయను మా చరిత్ర తి
క్కన్నలవాద ధోరణిరవంత, మనమ్మునఁ దోచినంత, నీ
సన్నిధిలోన నే మనవి సల్పెద నల్పమతిన్ మహాదృతిన్. (అ. 1., ప. 3)

1 ఎఱ్ఱన, పోతనలును నిట్లే చెప్పిరి. ఇది ప్రాచీన సంప్రదాయ మార్గమనుట స్పష్టము.

‘ఏనును తెద్దలచేమును, వీనులలర దరతరంబు విన్న విదంబున్
మానసమున నున్నతెఱఁగు, గానుపునం గన్నకృమము గథన మొనర్తున్’

(నృసింహపురాణము అ. 1. ప. 24)

‘భాగవతము దెలిసి పలుకుట చిత్రంబు, శూరికై నఁ దమ్మి చూలికై న
విబుధజనులవలన విన్నంత కన్నంత, తెలియనచ్చినంత తేటపలుకు.’

(భాగవతము, స్కం. 1 ప. 17)

పైవానిలో భాగవత పీఠికలో పోతన చెప్పినది స్వల్పమైనది యథార్థము. శ్రీమన్నారాయణుని కథను ప్రపంచించి రచించు కుతూహలుడై యొకనాటి చంద్రగ్రహణ కాలమునకు గంగకేగి స్నానమాడి ముకుళిత నయనుడై మహేశ్వరుని ధ్యానించుచుండగా శ్రీరామచంద్రుడు సాక్షాత్కరించి తన్నెఱింగించి, తన కంకితముగా భాగవతము నాంధ్రీకరించి బవబంధముల బాముమని యానతిచ్చి తిరోహితుడు కాగా పోతన యట్లే చేయుటకు నిశ్చయించి పిమ్మట ఏకశిలా నగరంబునకరిగి యచటి వెద్దల యనుమతి పడసి భాగవత రచన కుపక్రమించినట్లుమాత్రమే కాక తన కులగోత్రాదులను, పూర్వులయు జననీ జనక సోదరులయు నామము లెఱిగించెను. గద్యలో సహజ పాండిత్య, విశేషమును వేసికొనెను. ఇంతకుమించి పోతన తెలిపిన ముఖ్యవిషయములు లేవు ఇంటిపేరు 'బమ్మెర' వారనియు దన కృతిని సొమ్ముల కాసించి రాజుల కంకితము సేయక భాగవతమును శ్రీహరికిచ్చి చెప్పెననియు నింకొక (11) పద్యమువలన దెలియుచున్నది. కాని ఈ విషయ మొక మహాకావ్య రచనకు జాలదు. తక్కిన గాథలన్నియు వివాద గ్రస్తములు. పోతన దేశకాలమును గూర్చియు నితర గాథలను గూర్చియు నభిప్రాయ భేదములు కలవు.

పోతన కడప మండలములోని 'ఒంటిమిట్ట'వాడని యొక వాదము తెలంగాణము నందలి ఏకశిలానగర సమీపమునగల బమ్మెరవాడని రెండవ వాదము. ఈ రెండవదే సరియైనదని చారిత్రకు లంగీకరించిరి. కావున కవి దీనినే గ్రహించియు నీ యుభయ వాదములను సమన్వయపఱచు నుద్దేశముతో పోతన తన చరమ జీవితము నొంటిమిట్టలో గడపెననియు భాగవతకృతి శ్రీరామచంద్రుని కచ్చీటనే సమర్పించెననియు కల్పించెను. ఈ కల్పన సముచితమైనది.

పోతన శ్రీనాథుని సమకాలికుడనియు బావమఱదియనియు గాథలు. ఇది సత్యము కాదనియు విమర్శకులు. సుదూర బంధుత్వ మా కాలమున నసాధ్యమని వీరి యభిప్రాయము. కాని యీ వాదము నంగీకరించినచో వీరిరువురకు సంబంధించిన కథయంతయు పోవును. కావున ఆచార్యులవారు వీరి బంధుత్వ గాథను గ్రహించి దూరబంధుత్వము వీరికి సుసాధ్యమయ్యెననుటకు శ్రీనాథుని తీర్థయాత్రా గమనమును కల్పించుటేకాక ఈ సంబంధమును దన తల్లి యంగీకరించిన యెడల బమ్మెరకు తఱచు వచ్చు సౌకర్యముకొలుకు శ్రీనాథుడు తాను సింగభూపాలుని యాస్థానకవిగా నుండదలచినట్లు వీరు సూచించిరి. (ఆ. 2 ప. 208)

భోగినీదండకము పోతనరచన కాదనియు, అది యతని యౌవనరచనయనియు, సింగభూపాలుని ప్రేరణచే నతని యుంపుడు గత్తెయగు వేశ్యపై పోతన రచించెననియు పెక్కు విధముల చెప్పబడుచున్నది. కవిగారు దీనిని పోతన కృతముగనే గ్రహించిరి. కాని యిట్టి రచనవలన పోతనకు న్యూనత కలుగకుండునట్లు, పూర్వజన్మమున భోగిని రంభయైనట్లును, పూర్వజన్మమున ఇంద్రుడయిన సింగభూపుని వలచివచ్చినట్లును మఱియు నామె నాట్యకళా

కౌశలమునకు మెచ్చి. సింగభూపాలుని ప్రేరణచేగాక స్వయముగనే పోతన చండకమును రచించినట్లును కల్పించుట యుక్తియుక్తము.

భాగవత శైథిల్య వృత్తాంత విషయమునను భిన్నమతములుకలవు. వారిలో తన కంకితమీయ నిరాకరించుటచే సింగభూపాలుడు దానిని బాతిపెట్టించుటచే భాగవత ముత్సన్న మయ్యెననుట ముఖ్యమయినది. కాని యీ గాథవలన సర్వజ్ఞ బిరువాంకితుడగు సింగభూపాలునకు లోకమున నపఖ్యాతి శాశ్వతమయినది. కవి దీనినే గ్రహించినను గొంత సంస్కరించెను. ఆంధ్రభాగవత మోక్షప్రదత్వమును భంగముచేయు పంథముతో నిందుగ్రాడు సింగభూపాలుడుగా జన్మించినట్లును, భాగవతము నవహరించినది యతని దశవతియైనట్లును, ఆ విషయ మయినను గ్రంథశైథిల్యానంతరము స్వప్నమున శ్రీరాముడు శిక్షించి చెప్పవలకును సర్వజ్ఞునకు దెలియనట్లును, తెలిసినపిమ్మట సత్యుడు పశ్చాత్తప్తుడై తదుద్ధరణకు ధన సహాయముతో దానిని బమ్మెరకు బంపించినట్లు మార్పుచేసి కవి సింగభూపాలుని శీలమును మెలుగు పఱచెను. శ్రీరామచంద్రుని చపేటముతో సింగభూలుడైన దేవేంద్రుని పంథము నడలి 'కావ్యోపక్రమము'లో తెలుపబడిన విధమున ఆంధ్రభాషకు 'దానిోహ'మ్మని యనంతర జన్మల యందును శ్రీకృష్ణదేవరాయలుగా, రఘునాథరాయలుగా నీ భాషకు సేవ జేసినట్లును ఇందు సంకల్పింప బడినది.

చిదానందయోగి పోతనకు రామమంత్రోదేశ మొనరించుట, మల్లన పోతన చుమారుడనుటయు కల్పిత కథలని కొందఱు, కానీ యీ రెంటినిగూడ కవిగారు తమ కావ్యములో గ్రహించిరి. తారక మంత్రమునే కాక శారదా మంత్రమునుగూడ నుపదేశింపజేసి పోతనకు ద్వాదశ వార్షిక బ్రహ్మచర్య నియమపాలనమునుగూడ చిదానందులచేత నాదేశింపజేసి, తద్భంగము భారణాశక్తికి భంగము కల్గించునని దీనిని కథతో గట్టిగా ముడిపెట్టిరి. భాగవత శీథిల భాగమును పోతనయే తిరిగి స్వయముగా బూరింపకుండుటకు దీని నొక ప్రబల కారణముగా నీ కవి కల్పించెను. పితృనిరహముచే మల్లనయు దానిని బూరింప నొల్లకుండెననియు, శిష్యుల కొకప్పుడు భాగవతము రచించు భాగ్యము పట్టవచ్చుననునట్టి పోతన వాగ్దలముచే గంగ నాదులే దానిని పూరించినట్లును కవి యిందు సమర్థించుచు కథా కల్పనా చాతుర్యమును బ్రదర్శించెను.

ఇవిగాక పోతనామాత్యుని రామభక్తి మహత్వాదులకు సంబంధించిన కథలు పదివఱకు వ్యాప్తిలో గలవు. వీని నన్నింటిని కవి యీ కావ్యములో సరసముగా వర్ణించి పాఠకుల హృదయములో వెసుకట్టిననుండియు బాదుకొనియున్న గౌరవాదరములను బెదరినీక పోషించిరి. ఈ గాథలలో పోతన హాలికజీవితమును శ్రీనాథుడెత్తిపొడువగా 'బాలరసాలసాల'యను పద్యముచే పోతన (మల్లన) సమాధానము చెప్పట, — శ్రీనాథుడు తన మహిమ ప్రదర్శించుటకై బోయీలు లేకయే పల్లకి నట్లే నడిపింపజేయుట చూచి మల్లన ఎద్దులు లేకయే నాగ లిచే దున్నించుట, — గజేంద్రమోక్షకథ వ్రాయునపుడు పోతన 'అలపైకుంత పురంబులో

నగరిలో నామూల' యను పద్యమును బ్రారంభించి యవ్వల దోచక చింతిల్లుచు వెలుపలి కేగి నప్పుడు రాముడేవచ్చి 'సౌధంబు దాపల...' యని పూరించి పోవుట, — భాగవతమును రచించునప్పుడు పోతన చెప్పినదెల్లను బ్రత్యక్షముగా జరుగుచుండెననుటకు నిదర్శనముగా రుక్మిణీ కళ్యాణములోని "దేవకీసుతు కోర్కి తీగలు వీడంగ"నను పద్యములో 'బాలకమరె' నని చెప్పగా పోతన కుమార్తె కుంపటిలోబడి కమరిపోయెననియు, 'పద్మనయనువలన బ్రమదంబు నిండారె' నని చెప్పగానే ఆ బిడ్డ మరల జీవించి సుఖముగా నుండెననుట, — భాగవతమును కర్ణాటనృపాలున కంకిత మిచ్చుటకు బోవుచుండగా సరస్వతీదేవి దర్శనమిచ్చి విలపించుచుండగా పోతన 'కాటుక కంటినీరు చనుకట్టుపయిం బడనేల యేడ్చెదో హాటక గర్భరాణి' యని యోదార్చి భాగవతమును సరాంకితముగా జేయనని వాగ్దానము చేయుట, — అను గాథల నీ కవి యథా తథముగా గ్రహించెను. తక్కిన రెండు మూఁడు కథలలో కొద్ది మార్పు చేయబడినది. శ్రీనాథుఁడు సపరివారముగా పోతన యింటికి వచ్చినపుడు విందు చేయుటకు దగిన భోజన పదార్థములను పోతన రూపమున విష్ణుమూర్తివచ్చి యిచ్చిపోయె నను దానిని 'జ్యోతిపుర మహారాజ్ఞి' తెచ్చి సమర్పించినట్లు వ్రాయబడినది. ఈమెను సరస్వతీదేవికి సంకేతముగా కల్పించినట్లు జ్యోతిపురరాజ్ఞియను పేరునుబట్టి యూహింపవచ్చును. ఇట్లే భాగవతమును తన కింకితమీయ నంగీకరింపని పోతనను బాధించి కట్టితెచ్చుటకై పంపిన కర్ణాటాధీశ్వరుని భటులను విష్ణుమూర్తి శ్వేతవరాహ రూపమునవచ్చి పాఱదోలెనను కథ యొకటి కలదు. భాగవతము నపహరించి కొనిపోవుచున్న సింగభూపాలుని సేనలతో బోరాడి యొక మేటి వరాహము భాగవతమును విడిపించినట్లు పై కథను వీరు కొంతమార్చి వ్రాసిరి. ఈ సమయమున గ్రామయువకుఁ డొకడును సేనలతో బోరినట్లును వర్ణింపబడినది. మఱియు భాగవతమున కపచారము కావించిన సింగభూపాలుని భార్యకు స్వప్నమున శ్రీరామచంద్రుఁడు కనుపించి, భర్తతో జెప్పి భాగవతమును వ్యాప్తిలోనికి దెప్పింపుమని చెప్పెనను గాథను గ్రహించి, సింగభూపాలునికే స్వప్నదర్శనమిచ్చి శ్రీరాము డతని శిక్షించి యట్లు చెప్పి తిరోహితుఁడయినట్లు వీరు కొంత మార్చిరి. పై మార్పు లన్నింటికంటెను గజేంద్ర మోక్షములోని 'సిరికింజెప్పుడు శంఖచక్ర యుగముం జేదోయి సంధింప'డను పద్యమును శ్రీనాథుఁ డాక్షేపింపగా, పిమ్మట నొకనాడు పోతన యతని కొడుకును దాచియుంచి వచ్చి, శ్రీనాథుఁడు భోజనముచేయు సమయమున నూతిలో నొక పెద్ద తాయివైచి కేకవేయగా శ్రీనాథుఁడట్లే లేచి పరుగెత్తి వచ్చెనను కథలో; శ్రీనాథుని కూతురు శారద యొకనాడు పూల మొక్కలకు బావినుండి త్వరత్వరగా నీరు తోడుచుండగా బొక్కెన బావిలో బడి నట్లు, శారద బావి సమీపమున బడినట్లును, అప్పుడు పోతన పుత్రిక లక్ష్మి 'వదినెచచ్చె'నని కేకవేయగా శ్రీనాథుఁడు తినుచున్నవాఁ డట్లే పరువెత్తి వచ్చినట్లు వీరు చేసిన కల్పన ఔచిత్య శోభితము.

శ్రీ వరదాచార్యులవారు పోతన జీవితము నొక మహా ప్రబంధముగా వర్ణింపదలచిన వారగుటచే మీఁద దెలుపబడిన బూర్వగాథలతోపాటు మఱికొన్ని నూత్న కథాంశములను

సన్నివేశముల నిందు స్వబుద్ధిచేత కల్పించు కొనవలసిన వాడయ్యెను. ఇట్టివానిలో, ద్వితీ
యాశ్వాసమునందలి నిరుపేద జవరాలి మానహరణ వృత్తాంతము, పంచమాశ్వాసమునందలి
పోచయ్యయను కాపు పోతనను జంపబూనిన వృత్తాంతమును, భిక్షకునికిని లోభిసెట్టికిని
సంబంధించిన కథాంశమును, సప్తమాశ్వాసములోని బమ్మెర మార్గమధ్యమున విడిసిన
శ్రీనాథునిగాంచి పోతన భాగవతమును నరాంకితము చేయఁడని నిర్ధారణముచేసి చెప్పిన
జంగమకన్య వృత్తాంతము మఱియు సపరివారముగా శ్రీనాథుఁడు పోతన యింటనున్న సమ
యమున భాగవత శ్రవణము నర్థించి పోతన గృహమున కేతెంచిన బోయితిపురరాజ్ఞి వృత్తాంత
ములు ముఖ్యములు. వీనిలో ననేకములకు బై పైదృష్టితో జూచిన నేరుగా వీనికి బ్రధాన
కథతో సంబంధ మున్నట్లు వెంటనే గోచరింపదు. కాని వీనిలో నే యొక్కటియును నిష్ప్ర
యోజనము కాదని పరిశీలనము వలనఁ దెలియును.

తన శీలమును బలవంతముగా హరింప యత్నించు యువక భూస్వామినుండి యెట్లో
తప్పించుకొని వీధినిబడి 'పొంగు యౌవనమును గొంగుచా తొనరించు మాత్ర ముడుపులేర
లోకమెదుట దిరుగ లోలోన గుఱింగెడి శీలవతియగు నిరుపేద కాపు జవరాలిని గాంచి
పోతన జాలినొంది మానరక్షణమునకై తనమీఁది యుత్తరీయమును దీసి యామెపై పైచి
'నీవు నా చెల్లెలివంటిదాన'వని పలికి యామె దుఃఖకారణమును విచారించును. ఆమె యా
యంగవత్తమును గొన సందేహించుచుండ నామె భర్తవచ్చి 'అయ్య దేవునివంటివాఁడు,
వత్తమును గైకొనుచుని చెప్పగా నామె దానిని గ్రహించును, పిమ్మట నామె విషాదగాఢము
విని పోతన వారిని తన యింటికి దోడ్కొనిపోయి గ్రాసమిచ్చి పంపివేయును. ఈ వృత్తాం
తమువలన గ్రామీణస్త్రీల సౌశీల్యమును దెలుపుటయేగాక, కథానాయకుఁడును భావి భాగవత
కర్త కానున్న పోతనయొక్క శీల సంపదను, దయార్ద్ర హృదయతను దెల్లము చేసెను.
తరువాత నీ యువతి కూలిపనిమాని స్వతంత్రముగా పండులను బెంచుచు జీవింప దొడగెను.
పోతన భాగవతమును సింగనృపతి సైనికులు బలవంతముగా హరించిన నమయమున నీమె
మందనుండియే యొక మేటి పరాహుము విజృంభించి వచ్చి సైనికునితో బోరాడి భాగవత
మును రక్షించినట్లును కల్పించి కవి యీ వృత్తాంతమునకు ప్రధాన కథతో సంబంధము కలిగిం
చెను. ఇంతేకాక యీ కాపుజవ్వని శీలమును హరింప యత్నించిన యువకుఁడు పోతరాజు
బాల్యమిత్రుఁ డగుటచే నీ యిరువురి మిత్రుల శీల తారతమ్యమును జూపి కవి పోతనపాత్ర
కుత్కర్షనా పాదించెను. మఱియు పోతన పద్యరూపమున వ్యంగ్యముగా చేసిన హితబోధవిని
యతనికి వెంటనే హృదయ సరివర్తన గలిగి పశ్చాత్తప్తుఁ డయినట్లు కవి వర్ణించి పోతన
కవిత్వము శక్తివంతమనియు అంధ్రభాగవత రచనకు సమర్థమైనదనియు సూచించెను.
పోతన పద్యములను విన్నపిదప "నైషధకావ్యర మాగంధూషన్ మధుపాన మత్తదోలాయిత
దృగ్దోషుఁడనౌ, నా కొక ప్రత్యూషా కృతియయ్యెఁ దావకోక్త కృతిరుచుల్" (ఆ. 2. 123)
అన్న మిత్ర వాక్యములే యిందుకు బ్రమాణములు.

ఆ సంవత్సరము కరువు విజృంభించెను తొలకరి వానలు గురిసినను చెలువులో నున్న చేరెడు నీరుకొరకు బమ్మెర కాపులు జగడము లాడుకొన జొచ్చిరి. అట్టియెడ పోచయ్యయను నొక త్రాగుబోతురై తు తన పొలమునకు గ్రామకరణము పోతనయే నీరు రానిచ్చుట లేదని పగబూని యా రాత్రి యతనిని జంపదలంచెను. ఈ సంగతి నీరటి పోతన తెలిగించి రాత్రికి బొలము పొంతకు బోవలదని వారించును. కాని మేరు నగదైర్యుడగు పోతన 'తమస్సు సత్వమ్మునకన్న నధిక సత్వయుతంబే?' యని పలికి రామునిపై భారముంచి యొంటరిగా చీకటిరాత్రి పొలముపొంత కేగెను. చీకటిలో సర్పదష్టుడై పడియున్న తన్ను జంపదలంచిన పోచయ్యకు మందువేసి బ్రదికించును. తనను రక్షించినవాడు తాను ద్వేషించిన పోతనయే యని తెలిసికొని తన్ను మన్నింపుమని వేడుకొనును. ఈ వృత్తాంతము వలన కవి పోతన ధీరశాంత గుణమును నిరూపించుటేకాక తన సత్వగుణ మహిమచే తామసులకు గూడ హృదయ పరివర్తన గలిగించు శక్తిని వ్యక్తపఱచి నాయకునకు దీప్తి నాపాదించెను. అనంతర కథలో నితని పుత్రుడై యసాహాయ పీరుడై సింగభూషణి సేనలతో బోరాడినట్లు కల్పించి కవి పోచయ్య వృత్తాంతమును బ్రధానకథతో ముడిపెట్టెను.

పోతన భాగవతము సరాంకితము చేయడని నిర్ధారణచేసి చెప్పిపోయిన జంగమకన్య కయే శారదాదేవి యైనట్లు తర్వాత కల్పించి శ్రీనాథుని ప్రియత్న విఫలము కాగలదను భావి కథాంశము నీ వృత్తాంతముచే ధ్వనింపజేయుట మాత్రమే కాక పోతన యుపాస్య దేవత యగు వాణి యతని నెప్పుడు నొకకంట గనిపెట్టు చుండుటను సూచించెను. మఱియు రామార్చితమయిన పవిత్ర భాగవతమును రాజు మెప్పునుగోరి సరాంకితము చేయింపబోవు నన త్రప్రయత్నమున శ్రీనాథునకు నిరుత్సాహము కలిగించుటకు నీ కల్పన ముద్దేశింప బడినట్లును గ్రహింపవచ్చును. జ్యోతిపురరాణి కల్పనమును నిట్టిదే. జ్యోతియనగా జ్ఞానజ్యోతి. అట్టి జ్ఞానపురికి రాణియనగా జ్ఞానసామ్రాజ్య పట్టమహిషియగు వాణియే. సరస్వతియే యా రూపమున నేతెంచి శ్రీనాథుని పరివారమునకు వలయు భోజ్య పదార్థముల నొసగి యాపదనుండి పోతనను గాపాడిపోయినట్లు కల్పించి యతనిపైగల సరస్వతీ కటాక్షమును మతొకమారు కవి రుజువుచేసెను.

పోతన భాగవత సప్తాహముచేసి పిమ్మట నాంధ్రభాగవత లేఖనమున కుపక్రమింప నిశ్చయించెను. కాని సప్తాహమున కవసరమగు ధన మాతనియొద్దలేదు. ఇంట పిల్లలు పస్తుండుటచే నాటికి వలయు బియ్యమును నెటనేని తేడలంచి పోతన యూరిలోని కేగెను. ఆ సమయమున నొక బిచ్చగాడికి పిడికెడు ముష్టిపెట్ట మనసొప్పని లోభిసెట్టి వానిపై గట్ట వినరెను. అప్పుడతని గాపాడ నడ్డముబోయిన పోతనకది దాకి గాయపఱచి రక్తము స్రవింప దొడగెను. రక్తము జూడలేక భిక్షకుడు మూర్ఛితుడాయెను. తన గాయమును లెక్క సేయక పోతన భిక్షకుని దన గృహమునకు గొనిపోయి యుపచారము చేయగా గొంత సేపున కతడు సేదదీరి కృతజ్ఞతా సూచకమగా తనకు దారిలో లభించినదిని యొక గంటము నొసగి పిదప

సందడిలో బయటకేగి యదృశ్యుడయి యెంతవెదకిన నగుపించడు. లోభిసెట్టియు తానటుల కారణముగా పోతనను గాయపఱచినందుకు పశ్చాత్తాపమునంది పోతనయింటికేగి తన పాప పరిహారార్థము భాగవత సప్తాహమునకు వలయు ధనము నొసగుదునని వాగ్దానముచేసి ఊమా పణ మర్పించి, యట్లే యొసగును, ఈ కథాంశ కల్పనచే భాగవత సప్తాహమునకు గావలసిన ధనమును, భాగవత లేఖనమున కవసరమగు గంటమును పోతనకు అయోచిత సంపన్నము లయ్యెను. భిక్షుకుడదృశ్యుడయిన పిమ్మట నతడు శ్రీరామచంద్రుడేయయి యుండునని పోతనయు దిప్పనయు నూహింతురు కాని కవి యిట్లెచ్చటను వాచ్యము చేయలేదు కావున శ్రీరామచంద్రుడే యట్లు భిక్షుక రూపమునవచ్చి భాగవత సప్తాహమునకగు వ్యయమును భరింపగల లోభిసెట్టినిజేరి తాను నిమిత్తమాత్ముడుగానుండి యట్లొక నాటకమాడి లోభికి హృదయ పరివర్తనము కలిగించి సప్తాహమునకువలయు ధనమును, వ్రాయుటకు గంటము నొసంగి పోయెనను రామకటాక్షగాధను కవి యిందు ధ్వనింపజేసెను మఱియు నీ వృత్తాంతము కథానాయకుని ఊమా గుణమునకును, దయార్థ హృదయమునకును వన్నెపెట్టినది. ఇట్లే కవి కల్పిత యవాంతర వృత్తాంతము లన్నియు బ్రథాన కథను రసవంతముగా విస్తృతి పఱచుచు నొచిత్ర శోభితములయి కథా కల్పనమున నీ కవికిగల మెల్పును తెల్పుచున్నవి. ఇవిగాక ఈ కావ్యమునం దంతటను కవిచేసిన పెద్ద కల్పన లన్నియు, కథాకథన శిల్పము నకో, నాయకుని పాత్ర పోషణమునకో, కావ్య రసవ్యంజితత్వమునకో ఉపస్కారములుగా నున్నవి. అట్టివి క్రిందఁ జేర్కొనబడుచున్నవి. (1) తల్లిదండ్రులతో బాల్యమున పోతన పాలకుర్కి జాతరకేగుట, (2) రామ తారకముతోబాటు చిదానందయోగి పోతనకు శారదా మంత్రమునుగూడ నొసగి ద్వాదశ వర్షపర్యంత బ్రహ్మచర్య వ్రతదిక్ష నాదేశించుట, (3) శ్రీనాథునకు భార్యవియోగ కథనము, (4) తృతీయాశ్వాసమునందలి పోతన దంపతుల సమాగమమునకు సంబంధించిన సకల వృత్తాంతము; (5) తిప్పనతో లక్కమ కేసనల తీర్థయాత్రా గమనము, (6) పోతనకు పితరుల మరణకల్పనము, (7) శ్రీనాథుని కూతురు శారదకు దుస్స్వప్న కథనము వంటివి.

సాధారణ దృష్టికి నీపై సామాన్య విషయములు కథకు సవసరములుగ పోవవు. కాని కథలో చాల భాగమును కవి స్వయముగా జెప్పక పాత్రుల ముఖముననే కథను నడిపింప దలచిన వాడగుటచే శిల్పదృష్టితో పై విషయములను కల్పించిన ట్లుహింపదగును. పీనిలో పాల్కురికి జాతరలో దలిదండ్రులు పోతనకు జూపించిన వినోదములు ముఖ్యములుగావు. చివరలో కేసన యచట ప్రదర్శింపబడిన వీధి భాగవతమునకు గావించిన వేదాంతవ్యాఖ్య, ప్రకృతి పురుషులకును జీవులకునుగల జననీ జనక సంబంధ వివరణము, చావుపుట్టుకల స్వరూప నిరూపణమును మఱియు కవితా స్వరూపమును పోతన జ్ఞానవిరాసనము కొలుకు జేయుట ముఖ్యము. ఈ విషయ మన్యత్ర కొంత వివరింపబడినది. ఈ యప్రధాన కథ లన్నియు ప్రధాన కథతో సమన్వయించి కావ్యమున వన్వైక్యము నాపాదించుచున్నవి.

చీదానందయోగి యుపదేశించిన తారకమంత్రమువలన పోతనకు మోక్షసిద్ధి సుగమ మగుననుటలో సందేహములేదు. కాని దీనివలన కవిత్వసిద్ధికూడ కలుగుననుట నియమితము కాదు. కావున మోక్షసిద్ధికి తారకమును, కవిత్వసిద్ధికి శారదమంత్రము నుపదేశించినట్లు కల్పింపబడినది. ఇక ద్వాదశవర్ష బ్రహ్మచర్య నియమ పాలనమువలన ధారణాసిద్ధియు, తద్భంగమున ధారణాశక్తి భంగమునను ఫలమునుజెప్పి, దీనిచే కవి భవిష్యత్ కదాచితిని పోషించెను. విధిప్రేరణమున బ్రహ్మచర్యవ్రతము పండ్రెండవయేట భంగమయి పోతనకు ధారణాశక్తి భాగవత రచనకు బూర్వమే లుప్తమయ్యెను. కావుననే పోతన జీవిత కాలము ననే శైథిల్యము నందిన భాగవత భాగములను తిరిగి స్వయముగా బూరింపకుండుటకు శక్తుఁడు కాకుండెననుట కుపబలముగా కవి ఈ వ్రతనియమ భంగమును ముందుగనే కల్పించి పోతనయే భాగవతమును తిరిగి యేల పూరింప కుండెనను ప్రశ్న కెడము లేకుండ జేసెను. భాగవత రచనముకే కాని తత్పూరణకు రామాజ్ఞ లేకుండుటయు రెండవ కారణ ముగా కూడ నిట చెప్పబడుటయు సమంజసమే.

శ్రీనాథునకు భార్యావియోగము కలుగుటచేత నతఁడు తన కూతురు శారదను పోతన యింట చెల్లెలికడ నుంచవలసిన వాఁడయ్యెను. దీనిచే నామె మల్లనభార్య కాగలదనుట సూచితము. ఇదిగాక 'సిరికింజెప్ప'డను పద్యమును శ్రీనాథుఁ డాక్షేపించినపుడు శారద నూతి చెంతబడినట్లు చెప్పుటకును నిది వీలొసగెను. ఆమె కిప్పటికి మల్లనతో వివాహము కాలేదు. తల్లియే యుండిన నామె యిచ్చట నుండవలసిన యగత్యములేదు.

ఇట్లే శారద దుస్స్వప్నమును గనుట నామె తండ్రికొఱకు బెంగగొనెను. శ్రీనాథుని బిలుచుకొని వచ్చుటకై యామె లేఖతో పోతన శిష్యులు రాచకొండకేగు నవసర మేర్పడెను. శ్రీనాథునకు లేఖయిచ్చి సభలోవారు భాగవతాంధ్రీకరణమునుగూర్చి తెలుపుటేకాక యందుండి కొన్ని ఘట్టములను గానముచేసి వినిపించిరి. ఆ కవిత్వమునకు మురిసిన సింగభూపతికి భాగవతము సంకితముగొను నిచ్చజనించెను. రాచకొండకు బుత్రికను జూడబో నువ్విళు లూరు శ్రీనాథుని వారింది రాజు పోతనను భాగవతముతో శారదతోగూడ నచ్చటికే రప్పింతు నని సేనా పరివారమును బంపెను. కాని యత్నము ఫలించలేదు. అప్పుడు శ్రీనాథుఁడే బమ్మెరకేగుటకు రాజాజ్ఞతోబాటు పుత్రికనుజూచు కోరికయు బలవత్తర మగుటచే నతఁడు వెంటనే బమ్మెరకు బయలుదేరెను. ఇట్లు శారద దుస్స్వప్న వృత్తాంతము కావ్యమున వింత కథను నడపించినది.

కొద్ది వ్యవధిలో పోతన తలిదండ్రుల మరణమును కవి యిందు కల్పించెను. పోతన భాగవత (శ్రీమన్నారాయణకథ) రచనా కుతూహలుఁడై గోదావరీ గంగా స్నానమునకు గ్రహణ కాలమున నేగినట్లు భాగవత పీఠికయందు పోతన తెలిపెను. కాని గ్రంథరచ నార్థము గంగా స్నానము విధిగాచేయ నక్కరలేదు. కావున తలిదండ్రుల యస్థులను

పవిత్రగంగా జలముల నిమజ్జనముచేసి శ్రాద్ధవిధి నాచరించుట తేగినట్లొక కారణాంతరమును కవి యిట కల్పించుట మిగుల విశ్వసనీయమై సమంజసముగ నున్నది.

తృతీయాశ్వాసము కేసనాదులకు తీర్థయాత్రాకల్పనమునకు ప్రయోజనము బ్రహ్మచర్య వ్రతభంగ భయమున భార్యను బరిగ్రహింపని పోతనను భార్యతోమాత్ర మింట వదలి పోవుట వారి కేకాంతవాసముతోబాటు సాన్నిహిత్యమును పెంపొందించుటయే. పోతన దురైవముచే వ్రతభంగము వాటిల్లి పితరుల జతనము ఫలించినది.

ఈ తృతీయాశ్వాస ప్రారంభమునుండి పోతన తపోభంగ వర్యంత నమస్త కథా కల్పన మీ కావ్యమునందు శృంగార రసపోషకమై మకుటాయ మానముగ నున్నది. పోతన యేకాంతమున భార్యతోనేమియు బల్కకుండుట, ఆమెను స్నేహితురాం ద్రూరడించుట, పోతన సతి పొలముపొంత వాసలోనాని భర్తకగుపించుటయను కొన్ని సన్నివేశముల వలన నీ ఘట్టమునకు కళా పూర్ణోదయమునందలి సుగాత్రీ శాతీసుల కథతో గొంత కల్పనా సాదృశ్యము గోచరించును. కాని సామ్య మేతావన్మాత్రమే. తక్కు విషయములు రెంటియందును బ్రత్యేకములై భిన్నమార్గముల ననుసరించినవి. భార్యానిముఖత రెండింటిను సమానమే యైనను, ఇట్టి వైముఖ్యమునకు కృత్రిమాలంకారములు కళా పూర్ణోదయమునందును, బ్రహ్మచర్య వ్రతభంగ భయము పోతన చరిత్రమునందును గారణములు. ఒకనాటి వర్ష సమయమున భర్తక్షేమము నరయదలచి తోటపనులను సలుపుచున్న పతికడకు వాసలో దడియుచు నేగి తన యాభరణముల దొలగించి తనతోబాటు తోటపనులకు దొరకొనిన సుగాత్రీ సహజ సౌందర్యముచేత నాకృష్టుడై శాతీసుడు సతి ననుగ్రహించును. కాని తిరిగి యింట నానా భరణాలంకృతయై వచ్చిన సతికి శాతీసుడు ముటల విముఖుడగును. కాని పోతనకావ్యమున నీ సన్నివేశ మన్యదా కల్పితము. పోతనచేలు పండి కోతలకు వచ్చెను. మేఘములు వర్షాగమమును సూచించుచుండెను. వర్షములు పంటలను పొడుచేయునను భయమున పోతన ముటుసటి దినమే దుర్గాపూజ చేయించి పోలేరమ్మకు బోనమర్పించి చేలు కోతవట్టింప నిశ్చయించెను. పంటవారుకూడ తలిదండ్రులతో యాత్రలరేగియుంట భార్యతోగూడ పోతన పొలము చెంతకు బోవలసివచ్చెను. పోతన పొలమువని చేయించుటలో నిమగ్నుడయి యుండెను భార్య పంటకములతో పతికొఱకు నిరీక్షించు చుండెను. అప్పటికే మూడు జాములు కడచెను. పంటలు దుర్గకు స్తుతిపూర్వకముగా నివేదించి, దారిలో వాసలో దడిసి పతియున్నచోటు జేరును. కాని బురదకు కాఱజారి పడిపోగా పోతన వెంటనేపోయి వాసలో వచ్చినా వనుచు జారితో లేవనెత్తును. ఇట్లు అప్రయత్నముగా వారికి మాటలు కలియును. పిమ్మట నామె తటాకమునకేగి స్నానముచేసి వస్త్రధారణము చేసికొను నప్పటి సొగసు కంటబడి యతనిని ముగ్ధుని జేయును. పిదప భార్య వడ్డింప భుజియించి యారాత్రి కింటి కేగుదురు. ఈ పరిచయ మనురాగముగ బరిణమించి పోతన వ్రతభంగ హేతువయ్యెను—ఇట్లే రెండు కావ్యములయందలి పై కల్పనకు సామ్యముకంటె భేదమే యెక్కువనుట నిక్కము. ఈ ఘట్టమునందు శ్రీ వరదాచార్యులు శృంగార రసమును గడు నిష్ఠాముగ బోషించిరి.

గృహణస్నానమునకు గంగకేగి స్నానానంతర ధ్యానమున సాక్షాత్కరించి వ్యాస
భాగవతమును దెనుఁగించి తనకు గృతి యిమ్మనిన శ్రీరామచంద్రుని యజ్ఞను దలదాల్చి
పోతన. భాగవతము నాంధ్రీకరించి రామున కంకితమిచ్చెనను సామాన్య విషయమునకు పరం
పరాగత గాధలను నించుక సంస్కరించి జోడించి, యందు పైనజూపిన యనేక నూత్న
కల్పనల నతి సహజముగ నతుకునట్లు జేర్చి పోతన జీవితకథ నొక మహా ప్రబంధ నిర్మా
ణమునకు సరిపోవునట్లు కవి విస్తరించెను. వీరి యీ కథా కల్పనా శిల్ప మనల్పమనుట
కల్పనగాదు.

ఈ కథ నొక ప్రబంధముగ నిబంధించుటకు ముందు ప్రథమాశ్వాసమున దీని కంతకును 'కావ్యోపక్రమ'మను పేర బూర్వరంగము నొకదాని నపూర్వముగ గల్పించిరి. ఈ విషయము ప్రథమాశ్వాసమునందు 5-77 వఱకుగల 72 పద్యములలో నుక్తమయి యున్నది. దీని సారాంశ విట్లుండును.

నైమిశారణ్యమునందలి శౌనకాదిమునులు సూతునిగాంచి నమస్కరించి, కలికాలమున మనుజులకు నర్థకామములు రెండే పురుషార్థములుగనుండి విష్ణుభక్తి శూన్యమయి ధర్మదేవత యొంటిపాదముతో నడువలేక మూలబడు నందురు, ఆయుగమున సకలధర్మ మూలమగు విష్ణుభక్తిని వ్యాపింపజేయు మహాత్ములు పుట్టరా? యని జిజ్ఞాసువులయి ప్రశ్నించిరి. అపుడు సూతుఁడు భాగవతకర్తయగు నొక భాగవతోత్తమునికథ వినిపించును. మున్ను నారదుఁడు శ్రీ మహావిష్ణువును కలిప్రజలకు విష్ణువును ప్రాపించు సులభోపాయమును బోధింపుమని యడుగగా నాతఁడు నారదునకు 'కలిలో భాగవతమ్మె మోక్షప్రద సౌఖ్య ప్రాపకమంచు' దెలిపి తద్రహస్యమును బోధించి దీనిని వ్యాపింపజేయుచునెను. నారదుఁడు దానిని వ్యాసునకు బోధించి లోకమున వ్యాపింపజేయుచునెను. ఆయన భాగవతమును దేవభాషలో రచించెను. దానిని సేవించి పరీక్షితఁడు విష్ణు పదప్రాప్తుఁడయ్యెను. వ్యాసునకు 'వ్యాసో నారాయణో హరి'యను బిరుదు ప్రసిద్ధమయ్యెను. కలహ భోజనుఁడు నారదుఁడు దేవేంద్రుని కీ విషయము తెలిపెను ఇంద్రుఁడు మత్సరించి 'హరి' యను బిరుద మింద్రోపేంద్రులకు దక్క నరులకు జెల్లదనియు, వ్యాసప్రోక్తమగుటచేతగాక నది దేవభాషయం దుంటవలన భాగవతము మోక్షప్రదమయ్యె ననియు, నితరభాషలలో వ్రాయబడియు నట్టిదగునేని తా నట్టి బాసకు మూడు జన్మలలో దాసుఁడగా నుందుననెను. నారదుఁ డింద్రుని ప్రగల్భము వ్యాసున కెఱి గించును. వ్యాసుఁడు కాళికేగి ఈశుని స్త్రీ. పురుష. చేతనములను 'త్రిలింగ' రూపునిగా స్తుతించి 'సంస్కృతమ్మవోలే సారవంతమ్మగు బాస యీవె భాగవతము వెలయ' అని ప్రార్థించును. అతని త్రిలింగరూప స్తుతికి మెచ్చి ఈశ్వరుఁడు త్రిలింగ ప్రాంతమునందలి భాష తెలుంగన దనరును. అందు పోతనయను కవి భాగవతము రచించుననియు, అతఁడు వివాహితుఁడయ్యు బ్రహ్మచర్యమాని సిద్ధిపడసి భాగవతమును రచించును. అట్టి తెనుగు కృతి గీర్వాణ భాగవతముతో సరిదూగునని తెలిపెను. అట్టి తెనుగుభాషా గంగా ప్రవాహ మును సపరివారుడై తానే యొలికింతుననియు వ్యాసున కీశ్వరుఁడు వచించెను, ఈ సందర్భ

మున తెనుఁగులిపి పుట్టుకనుగూర్చి చేసిన కల్పన (ఆ. 1.51) చదువ దగినది. దేవతలే తెనుఁగు కవులయి పుట్టినట్లు తర్వాతి పద్యమున కవి వర్ణించెను. ఈ విషయము నమి న్నము వినిన వాయుదేవుఁడు దానిని దేవేంద్రున కెఱిగించెను అది దేవభాష కవమానముగ భావించి ఇంద్రుఁడు దేవగణములతో నుపేందుని దర్శించి విషయము విన్నవించి 'తల్లిదానల తల్లి మందారవల్లి దేవవాణి, దాని కదేటి తెల్లుపోటి' యను మొఱియెట్టి యట్టి భాషా జననిని రక్షింప వేడును. అదివిని కుత్సితబుద్ధి కూడదనియు, 'శౌరి పదభక్తులాసురీ శక్తి నడచి విశ్వ కల్యాణమును గూర్చు విబుధు' లనియు, నట్టి విబుధులకును దనకు వేఱు లేదని తెలిపియు, నిందుని తృప్తి పఱచుటకు 'ఏదేని ప్రతివర్య నాచరింపఁబూనుఁ డాత్మబుద్ధి' నని సర్వ గర్భముగా బలికి తప్పకొనును. కాని యింద్రుని ప్రార్థనమున నిట్లుపాయమును బోధించును. కవి తపస్సమాధిజెంది భాగవతమును రచించు గావున పోతన తపస్సును 'ధన దాన సుత' రూపములగు ఈషణత్రయములచేత భంగము చేయవలెననియు.

'స్వర్గాధిపత్య భాస్వద్భవ్యశక్రాంశ మవని సింగసృపాలుఁడై జనించు
భావజాత మనోజ్ఞ లావణ్యరూప రత్యంశమ్ము సుతవిభార్య స్వసించు
వేదశాస్త్ర పురాణ విజ్ఞానదీప్త విఘ్నేశ్వరాంశ సుతాత్మ నెనఁగుచుండు
ఇందిరా హృదయాబ్జ మందిరమ్ముగు మామకాంశమ్ము శ్రీనాథునందు నుండు
నాగభూషణాంశము చిదానందుఁడగును, రంభ భోగినిగా భువి స్పంధవించు
దాశరథినయి నేనును దత్కవీందుఁగాంచి యాచింతు నాండ్ర భాగవతకృతిని.

(ఆ 1-69)

'సురపతి తద్భాగవతము, నరాంకిత మొనంగు నటు లొనర్పగవలె, నీ
పరివారముఁగొని, యపుడది ధరమోక్ష ప్రదముగాక తనుతను బొందున్'. (ఆ 1-71)

అని యొక కార్యక్రమము నేర్పఱచెను. ఆ సమయమునకే నారదుఁడుపచ్చి హరిని గాంచి 'నీ లీలలు వాఙ్మనములకు నతీత'మని నమస్కరించును. హరి నారదుని గని నవ్వును, నారదుఁడు హరి మొగము చూచి హాసించును. వీరి హాసములోని రహస్యమును దెలియలేక ఇంద్రుడు లొకరి మొగ మొక్కరు బ్రశ్నార్థముగ గనుగొందురు. విష్ణువు దేవేందునిన కొక కార్యక్రమము నెఱిగించినే కాని దానిని మనస్ఫూర్తిగా జెప్పలేదు. ఈ విషయమునే 'స్వభక్తతతినేచ శ్రమమ్ములె సానరాళ్ళుగా నరసి, సురాళిగాంచి యిటులాడెను శ్రీహరి బాహిరంబుగన్' (ఆ 1-66) అని కవి తెలిపెను. ఈ సంగతిని సురలు గ్రహింప నేర కుండిరి. ఇదియే నారద నలినాక్షుల నవ్వుల నర్మభాషణలు. కావుననే ఇంద్రుఁడైన సింగ భూషతి (విష్ణు సంకల్పమునకు విరుద్ధముగా నుండుటచే) పోతన భాగవతమును నరాంకితము కావించు విషయమున ప్రబల ప్రయత్నుఁడు కాజాలకుండెను. ఇంద్రుని కోటమీయు విష్ణు భక్తుఁడగు పోతనకు విజయము తప్పదయ్యెను. ఈ ఫలితాంశమునుగూడ కవి యచటనే క్రింది పద్యమున ధ్వనింపఁ జేసెను.

“స్వీయ గౌరవమ్ము చెన్నరుటకుగాను, ప్రక్కవారిఁ గింజసఱు జడుఁడు
ఒరుల దీపమార్చి యొప్పారఁ గలనను, శలభరాజు కెవటి జయ, మఱుచు.”

(ఆ 1-73)

ఇచట (ల, ర)ల కభేద మార్గమున శలభరాజునగా శరభ రాజనియు, శరభ శబ్దము చేత సింహశబ్ద స్ఫురణమువలని సింగరాజునగా సింగభూపతి జయము పొందఁడని శబ్దము వలనను దెలియవచ్చును. కావ్యాంతమున పశ్చాత్తప్తుఁడగు సింగభూపతి “జ్యోతినిగాంచి మ్రింగఁజనుచో శలభమ్ము ఫలమ్ము నొందునే ?” (ఆ. 9-317) యనుట పై యూహ కాధారము.

ఈ పూర్వకథా కల్పనము ననుసరించియే కావ్యకథ యంతయు నడచినది. ఈ కల్పన మునకు సంస్కృత భాగవతమువలెనే యాంధ్రభాగవతమును భక్తిజ్ఞాన వైరాగ్య మోక్షప్రద మనియు, సంస్కృతమువలెనే ఈశ్వర నిర్మితమైన తెలుఁగుభాష తత్తుల్య మనియు, ఇంద్రుఁడయైన సింగభూపతి యపకీర్తి భాజనుఁడు కాడనియు, రంభయై భోగివిపై దండక రచనముచేయుట పోతనకు దోషావహము కాదను మొదలగునవి ప్రయోజనములు. కావ్యము నందలి ప్రధాన పాత్రలయందు దైవాంశ మారోపితమగుట కావ్యవస్తుగౌరవమున కాధి క్యము కలుగును. ఇంతేకాక దీనికి మఱియొక ప్రయోజనము గలదు. ఆంధ్ర భాగవత రచ నము నై మిశారణ్యమునందలి శౌనకాది ఋషులు సూతునిగాంచి ఈ కలికాలమున పురుషులు సుకర్మలు చేయజాలరు. కావున అట్టివారి కెయ్యది సర్వసౌఖ్యమై యలవడు ? ఏమిట ఆత్మ శాంతి బొడము ? నని ప్రశ్నించి, పసుదేవ దేవకుల కుదయించిన కృష్ణు కథలు వినిపింపు మని కోరుదురు. ఈ విధముననే ‘కావ్యోపక్రమ’ ప్రారంభమున శ్రీ వరదాచార్యులును ‘మును నై మిశవని సూతునిఁగని శౌనకముని వరాది గణముత్కంఠన్’ (ఆ. 1-5) అని యుపక్రమించి కలియుగజనుల దుస్థితిని వివరించి ‘శ్రీ దనుజహరు భక్తి వ్యాప్తిం బొనరించు మహాత్ము లెందుఁ బుట్టరొ కలిలో ?’ నని ప్రశ్నింపగా నత్తరి పరాశర సూనసమాను బుద్ధు వింతురను సూతునిమాట లాలించి ‘కలిజనముల సద్గుణ వర్తనులు బుట్టుదురు ధరనన్నన్’ మా మనములు విన గుతూహల పడునందురు. వారికి సూతుఁడు భాగవత కర్తయగు నొక భాగవతోత్తముని చరిత్ర బ్రవచింతు’నని పోతన చరితము నెఱిఁగించినట్లు కవి కల్పించి, భాగవత కర్తయగు ‘పోతన చరిత్ర’ మను మహాకావ్యమునందు భాగవత వాతావరణమును పౌరాణిక గౌరవమును పావిత్ర్యమును సృష్టించిన వాఁడయ్యెను కావ్యోపక్రమమువలెనే గ్రంథాంతమున కావ్యోప సంహారమునుకూడ వ్రాయబడినది. కావ్యోప సంహార రచనా సంప్రదాయము శృంగార నైషధాదులందు గలదుగాని కావ్యోపక్రమ రచనము ప్రాచీనాంధ్ర కావ్యములందైన నున్నట్లు స్ఫురింపదు.

ఈ పోతన చరితము ఆచార్యులవారు భాగవత తుల్యమగు నొక ‘దివ్య ప్రబంధము’గా నిర్మింప దలపెట్టినట్లు దీని నాద్యంతము బ్రతింపిన వారికి వెంటనే స్ఫురింపకపోదు. రామభక్తా

గ్రేసరుడగు పోతనయందు బరాళరాంశను, దక్కిన పాత్రలగు సింగభూపాలాదులందు ఇంచాది దేవతాంశలను ఈ కవి నిరూపించుట వెనుక గమనించితిమి. పీరితోపాటు శ్రీరామ శాసనములను స్వప్నధ్యానాదుల దు బ్రహ్మముగను, బ్రాహ్మణ, శూద్రభిక్షుక, జంగమకన్యక జ్యోతిపురి రాజ్ఞీ రూపముల బ్రిత్యక్షముగను నీ కావ్యపాత్రలుగా వ్యవహరింతురు. 'పోతన చరిత్ర' కావ్యము దశమాశ్వాసముతో సమాప్తియగుచున్నను కవి మఱి రెండాశ్వాసములను అనుబంధముగా రచించి వానియందు శ్రీరామ, మోహినీ, వరాహ, నరసింహ, శ్రీకృష్ణావతారములను మఱియు గజేంద్రమోక్షణ, రుక్మిణీ కల్యాణములను నేడు భాగవత ప్రసిద్ధ గాథలను గొంచె మెచ్చుతచ్చుగా నేడు వందల పద్యపద్యములలో పోతన శైలిని రచించి యిందుఁ జేర్చిరి ఈ యనుబంధ భాగములే విస్తృతయందు మను వసు చరిత్రానులకంటె బెద్దవి కావున నివి యగ్రవాసములను కొన వీలులేదు. ఈ భాగములందలి పై గాథలలోనే శ్రీరామ జననాది పట్టాభిషేక పర్యంత కథను వంద పద్యము (అ. 11; 6-109) లలో సంగ్రహ రామాయణమునుగూడ జేర్చిరి ఈ కావ్యమునందలి దశమాశ్వాసమునందలి ఫల శ్రుతిలోని 60 పద్యములలో పరీక్షిత్తు భాగవత శ్రవణమున ముక్తి నందిన వృత్తాంతము మొదట పాండవుల చరిత్ర కొంత తెలుపబడినది. దీనిని భారతసంగ్రహమున వీలులేచున్నను భారత వాతావరణముకూడ ఈ కావ్యమున గల్పింపఁబడె ననవచ్చును. కవి యిట్టి కావ్యమును రామాయణ, భారత, భాగవత పుణ్యకథలకును నాలవాల మొనరించెను. ఇంతమాత్రమేకాదు. ఈ కావ్యమునందలి ప్రధాన కథా కార్య క్షేత్రములు బమ్మెర, రాచకొండ, ఒంటిమిట్ట మున్నగు ఆంధ్ర తెలంగాణ ప్రాంత ప్రదేశములేయైనను, సమస్త భారతదేశ పుణ్య క్షేత్రముల నిందలి పాత్రలకు విహార రంగముగా జేయ నెంచికాబోలు : కవి యిందలి పాత్రలో ముఖ్యులగు పోతనకు, నతని జననీజనక సోదరులకును మఱియు శ్రీనాథునకును గథలో నతుకు నటులు తీర్థయాత్రాగమనమును గల్పించి, యా యవకాశమును బురస్కరించుకొని క్రమముగా నవమ, తృతీయ ద్వితీయాశ్వాసములందు ఉత్తర దక్షిణ భారతమునందలి ప్రసిద్ధ పుణ్యక్షేత్రములను, నచ్చటి తీర్థదేవతములను హృద్యముగ వర్ణించెను. ఇట్టిదానిలో, దెలంగాణమునందలి పాల్కురికి, మండెనలును, ఆంధ్ర ప్రాంతమునందలి శ్రీశైలము, తిరుపతీ, ఒంటిమిట్టలును మరియు దక్షిణదేశమునందలి కంచి, శ్రీరంగము, పెరుంబు దూరు, విల్లిబుత్తూరులు; ఉత్తరదేశ స్థలములైన కాశీ, గయ, ప్రయాగాది పుణ్యక్షేత్రములు. ప్రాచీన మహా ప్రబంధముల యందొక్క కళా పూర్ణోదయమునందు మాత్రము మణికంధరుని తీర్థయాత్రా సందర్భమున నిట్లు పుణ్యతీర్థ వర్ణనము కలదు. కాశీఖండ, పాండు రంగ మాహాతమ్యములవంటి క్షేత్ర మాహాతమ్యకావ్యముల నిట్టివుండుట సహజమే. ఈ సందర్భమున నీ కవి రచించిన దేవతా స్తోత్రములు భక్తి భావపూరితములై ప్రతివార పఠన యోగ్యములు ఈ పయి ప్రమాణములవలన పోతనకావ్య మొక దివ్యప్రబంధమనుట స్పష్టము. ఆచార్యులవారు దీనికి పోతన భాగవతమని పేరిడినను దగియుండెడిదేమో : కాని దానిచే పోతన వ్రాసిన భాగవతమను అర్థమే ముఖ్యముగా స్ఫురించు నవకాశముండుట చేత దీనికి వారు పోతనచరితమని పేరిడియుండుట సమంజసమే.

ఈ కావ్య గౌరవము హెచ్చించుట కీ కవి మఱియొక నూత్నపద్ధతినిగూడ నవలంబించెను. ఇందలి ప్రతి యాశ్వాసము మొదట నా యాశ్వాసమునందలి ప్రధాన కథాంశమును పోతన జననము — బాల్యము అను విధమున. ఈ గ్రంథము పెద్దదగుటచేత గాబోలు తాము చదువబోవు విషయమును పాఠకులకు ముందే సులభముగా గ్రహించుట కిట్లు చేసియుందురు. ఇందు విశేషములేదు కాని యీ తెలుగు శీర్షికలతోఁబాటు ఒక్క చతుర్థాశ్వాసాదిలో దక్కతక్కిన తొమ్మిది యాశ్వాసముల మొదట తెలుగు శీర్షికలకింద వీరు శ్రీమద్భగవద్గీత నుండికూడ నా యా కథాంశములను సూచించు శ్లోకభాగముల నెత్తివ్రాయుట చూడనగును. వారుద్ధరించిన యీ గీతావాక్యములు తెలుగు సూచనలకన్న నర్థవత్తరములయి పోతన జీవితమునే వివరింపజాలి యుండుట విశేషము. పృథమాశ్వాసాదినిగల 'పోతన జననము — బాల్యము' అను వానివలనఁ దెలియరాని యర్థవిశేషము "శుచీనాం శ్రీమతాంగేహ యోగభ్రష్టోఽభి జాయతే." యను వాక్యమువలన పోతన తలదండ్రులు పరిశుద్ధాత్ములనియు భగవద్భక్త్యైశ్వర సంపన్నులనియు, ఇట్టి పవిత్ర దంపతుల కుదయింపనున్న శిశువు (పోతన) సామాన్య మానవుఁడు కాఁడనియు, నతఁడు యోగభ్రష్టుఁడయిన జ్ఞానియనియు భాగవతాంధ్రీకరణార్థ మీ లోకమున జనింపనున్న 'కారణజన్ముఁడనియు వెంటనే స్ఫురింపక మానదు ఇట్లే తక్కినవి యూహింపనగు. కాని నాల్గవ యాశ్వాసము మొదట 'రాజ సందర్శనము — భోగినీ దండక రచనము' అని తెలుగున మాత్రము సూచించి మిన్నకుండిరి దీనివలన నీ విషయమునదప్ప తక్కిన పోతన జీవితమంతయు గీతయందు ప్రవచింపబడిన కర్మ, భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్యముల నడచినదను పరమార్థమును సూచించుట కవి యభిప్రాయము. ఆంధ్ర కావ్యములలో నీ పద్ధతి నవ్యము. ఈ గీతా వాక్యములును దీని దివ్య ప్రబంధ గుణమునకే పోషకములు.

ఇదియొక దివ్య ప్రబంధమని చెప్పటవలన వృద్ధులకు, భక్తులకు ముముక్షువులకు మాత్రమే పఠన యోగ్యమని భావింపగాదు. రుచిభేదము, దృష్టిభేదము, వయో భేదమును గల పాఠక సహృదయులకు హృదయ తర్పణము చేయువిధమున నీ కథను మలచుకొని, యిందు సందర్భాను సారముగను సరసముగను వాస్తవిక ప్రపంచమునందలి వైవిధ్యము వ్యక్తమగు భంగిని వివిధ విషయ వర్ణనలతో కావ్యవస్తువును కవి విస్తరించెను. ఈ కావ్యమును జదువుకొలదిని, బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, శూద్రులు, రాజులు పేదలు, కాపులు కరణములు, ధనికులు భిక్షుకులు, వివాహితులు అవివాహితులు, త్యాగులు లుబ్ధులు, యోగులు భోగులు, బాలురు వృద్ధులు; కవులు గాయకులు, నట్టువలు జెట్టులును, ఆటలు పాటలు, సభలు సత్కారములు, సప్తాహములు సంతర్పణములు, పస్తులు పండుగలు, సుఖములు దుఃఖములు, పెండ్లిండ్లు పేరంటములు, విందులు వియ్యములు, కటవులు కాటకములు, నెయ్యములు కయ్యములు, శోభనములు సుతోదయములు మఱియు పల్లెలు పట్టణములు, పూరిండ్లు పెంకుటిండ్లు, మిద్దెలు మేడలు, పేటలు కోటలు, తోటలు మోటలు, మడులు మాన్యములు, పొలములు హలములు, ఎడ్లు బండ్లు, బోయీలు పల్లకీలు, వారువములు వరా

హములు, పోతులు కోతులు, కాలువలు కాసారములు, వాగులు వంతలు, కొరుపులు చెలువులు, కూపారములు అకూపారములు, అటవులు ఆభేటములు, చెట్లు చేమలు, తీనలు తీవబోండ్లు, గిరులు యురులు మున్నగు వివిధవృక్షములు, పొన్నలు, విషయములు ప్రకృతి దృశ్యములను వారి వర్ణనములను చరిత్రల నడుగడుగున కాకర్పించి పంచేంద్రియ పరితోషణము నాపాదించును. పోతన చరిత్రమును జదుపుచున్నంతకాలము మనము కావ్య ప్రసంగమున గాక వాస్తవిక ప్రసంగమున సజీవ వ్యక్తులమధ్య సంచరించుచుండునట్టి కావ్యవస్తువు కల్పింపబడి ప్రపంచంబున ననుటకంటె నీ కవివరుని కదా కథన శిల్పచాతురి యిట్టిదని వేలుగా జెప్పుటేల? ఇంతటి వస్తు దైవిధ్య దైవభ్యమును గలిగి వైవిధ్య శోభితములయిన కావ్యములు తెలుగున నెన్నియో లేవు.

ఈ పెద్ద కథను శ్రీ పరదాచార్యులు పొచ్చిన మార్గము ననుసరించి యొక మహా ప్రబంధముగా వ్రాయదలచిరి. ఈ విషయమును వారు '...శ్రీ బమ్మెర పోతరాజుని భవ్య చరిత్రమునే మహా ప్రబంధము నొనర్చి నిన్ను కృతినాథునిగా నొనరించి చెప్పెదన్.' అని శ్రీరామచంద్రుని సంతోషించి ప్రతిపదేశిరి. (ఆ. 1 ప. 2) కావ్యపీఠిక యందలి 'ప్రబంధ స్తుతి' యను శీర్షిక క్రింద

“పర్ణనాదులుం గృతికెంతో వన్నెగూర్చు

గల్గినని బ్రబంధాఖ్య సత్కావ్యభేద

గతిని దీర్చిరి నిజకళా ప్రతిభ మెలయ

మను, వసుచరిత్రముల్ వ్రాసి మను సుకవులు.” (పీఠిక. 51)

పెద్దనాదులు పర్ణనా ప్రధానములుగా వ్రాసిన కావ్యములే ప్రబంధములని తెలుపుచు, దామును ‘అవిష్కరిత సత్ప్రబంధ రచనాశయ మొప్పు గృతిన్ రచింతు’ ననిరి. మఱియు

ప్రాకృతి కాంతరంగ బహిరంగ ప్రవృత్తుల వాస్తవ స్థితిన్

లోకము ముందు దర్పణములోవలెఁ జూపుటలే కవిత్వ, మా

ప్రాకృతి కాంతరంగ పరివర్తనమే రసరూప మొందు, దా

హ్యకృతిలోని మార్పులె రసాంగ ప్రకాశక పర్ణనాదులొ.” (ఆ. 2-125)

అని కావ్య, రస, పర్ణనల పరస్పర సంబంధమును వాని స్వరూపమును చతురముగ నిర్వచించి, తర్వాతి పద్యములలో నట్టి కవిత (కావ్యము) సత్యమయి, సుందరమై శివంబు నై నపుడే యది ‘కావ్యకళా విలాసోన్నతివెల్లి బ్రహ్మసుఖ సోదరమై తిరమై రహించు’ ననియు, ‘ధ్వన్యంతర్గర్భిత భావపూర్ణ రమణీయార్థ ప్రసంగమై, విశ్వ శ్రేయమునై యుండ వలెననిరి. మఱియు ‘అకలంకంబయి, యత్యుదాత్తమయి, లోకాదర్శ విజ్ఞాన దాయకమై, దివ్యకథా ప్రహతమయి, పాత్రాచిత్య సల్లాపదీపకమై, ప్రాజ్ఞమనోను భంజక రసప్రసోఫ్ఫ

టమో కావ్యమున్ సుకపీంధ్రుండు రచించు'ననుట వీరి యభిప్రాయము. కవి, కవిత్వము, కావ్యమునుగూర్చిన తమ యభిప్రాయముల నీ కవి తమ కావ్యమం దెడనెడ కథలో హృద్యముగ బ్రకటించియున్నారు. వీనివలన శ్రీ వరదాచార్యులు 'పోతన చరిత్ర'ము నుపర్యుక్త లక్షణ లక్షితముగా రచింపబూనిరనుట స్పష్టము. వీరు తమ ప్రయత్నమునందు గృతకృత్యులయిరనుటకు సహృదయ పాఠక మహాశయులే ప్రమాణము.

ప్రబంధమని వ్యవహరింపబడుచున్న కావ్యభేదమునుగూర్చి ఆంధ్ర విమర్శకుల యభిప్రాయము లొక్కవిధముగా లేవు. ఆంధ్ర సాహిత్యమునఁ 'ప్రబంధము' మౌళిక రచనమని విశ్వసించువారును తద్వ్యతి రేకాభిప్రాయులును గలరు. ఐనను అష్టదిగ్గజములను భ్యాతిగన్న పెద్దనాదుల ప్రబంధము లుత్తమోత్తమములను విషయమున మాత్రము రెండభిప్రాయములు లేవు. నాయకరాజుల కాలపు ప్రబంధములలో చేమకూర వేంకట కవివంటి కొందఱు కృతులను దక్క, తక్కిన వానిలో శృంగార మతివేలమనియు, బ్రాచీనుల యనుకరణము లధికమనియు గొందఱు వారిని మెచ్చరు. వీనియందలి శైలి రామణీయకతను భాషా మార్దవమును బ్రశంసించుచు నైతిక దృష్టితో మాత్రము వీనిని నిరసించు వారును గలరు. ఇట్టివి పోషకులగు ప్రభువుల ప్రీత్యర్థము వారి భోగలాలసత్వమున కనుగుణముగా నాటి కవులు రచించి రందురు. ఇట్టివానిని శ్రీ వరదాచార్యులు 'ధరణీపాలుర రాజ్య వైభవము' దత్తేయసీ నాయికా విరహోన్మాదకృతు'లని యొకచో బేర్కొనిరి. కావ్యము విజ్ఞానదాయకమై యుదాత్తమయి దివ్యకథా ప్రభాతమయి యుండవలెనను వీరి మతము వెనుక దెలుపబడెను.

మన ప్రాచీన సాహిత్య విమర్శకులును చరిత్రకారులును మను చరిత్రాదులకే ప్రబంధములని నామకరణము చేసిరి. శ్రీనాథయుగ కావ్యము లనేకములును, శ్రీనాథుని శృంగార నైషధాదులును వస్తునాయక రస రచనాదుల ననుసరించి ప్రబంధము లనదగియున్నను అవి యాంధ్రకవుల స్వతంత్ర కావ్యములుకాక చాలవఱకు ననువాదములగుటయే వాని బహిష్కరణములకు బ్రధాన హేతువన నొప్పును. ఇవి కావ్యములనియే వ్యవహరింపబడుచున్నవి. వీనిని 'అనువాద ప్రబంధము' లనినచో నుదారహృదయులకు నెట్టి యాక్షేపణము నుండదు. దీనినిబట్టి ఇతిహాస పురాణాదులనుండి గ్రహింపబడిన కథావస్తువును స్వకపోల కల్పిత వర్ణనాదులచే నలంకరించుచు రసవంతముగా రచించిన అనువాదముకాని స్వతంత్ర కావ్యమే ప్రబంధమనుట స్పష్టము. అనగా వాల్మీకివ్యాసుల రామాయణ భాగవతాదులయందలి కథలతో కాళిదాసాది మహాకవులు సంస్కృత భాషలో రచించిన పంచకావ్యముల బోలినవే మార్కండేయ పురాణాదులలోని కథలతో నాంధ్రమున స్వతంత్రముగా వెలసిన పెద్దనాదుల ప్రబంధములన జెల్లును కాని యివి సంస్కృత కుమార సంభవాదులవలె కేవల పద్యకావ్య ఫక్కిని గాక చంపూపద్ధతిని నడచినవి. ఆంధ్ర ప్రబంధములను వస్తువునుబట్టి ప్రసిద్ధములనియు, కల్పితములనియు, మిశ్రములనియు బ్రాచీనులు ముత్తైఱుగుల వచించిరి. రసదృష్టితో నివి శృంగార ప్రబంధములనియు భక్తి ప్రబంధములనియు నిరుత్తైఱుగులు. వీర రసకావ్యము

లోక కొన్ని కలవేమో, ధీరలలిత ధీరశాంతు లిద్దరే ప్రబంధముల గనవచ్చు ప్రధాన నాయకులు. రచనా విషయమున నాంధ్ర ప్రబంధములు ప్రాయశఃకముగా ప్రౌఢములు. భక్తి ప్రబంధములకే పుణ్యప్రబంధములనియు దివ్యప్రబంధములనియు దెలుగున నామాంతరము. ప్రస్తుత పోతనకావ్య మీ కోవకు జెందినదే. ఇందలి సమస్త కథయును కవి కల్పితము కాకుండుట నిది కేవల కల్పిత ప్రబంధముకాదు. ఇందలి కథ పురాణాతి హాసాంతర్గతము కాకుంటచే దీనిని ప్రసిద్ధ మనవచ్చునేమో చింత్యము. పోతన జీవితగాథ లోకమున మిగుల బ్రసిద్ధము కావునను, కొంతకథ కవికల్పితము కావునను దీనిని మిశ్ర ప్రబంధమనుటయే సమంజసము. ఇక ఇందలి రచన ప్రౌఢమని ప్రత్యేకముగా జెప్పనవసరములేదు.

పోతన సామాన్యకవిగా గాక వ్యాసభాగవతము నాంధ్రభాషలో వెలయించి సంసార బద్ధుల బుద్ధుల భక్తి భావమును బాదుకొల్పి యుద్ధరింపవచ్చిన కారణజన్మునిగా నీ కవి యిందు చిత్రించెను. 'తెను భాగవతకన్య నొసంగు మటంచు వేదె తానెవనినిగాంచి శ్రీరమణుఁ, డిట్టిఁడు మానవమాతృఁడౌ నొకో.' (పీఠిక. 59), 'ఉదయించె నాంధ్ర శారద యదృష్ట మున నొక్క పాపఁడల వ్యాసాంశన్' (ఆ. 1-112), 'హతఁడే పరమోత్కృష్ట మహా పురాణకృతి నిర్మాణార్థమై పుట్టెనో' (ఆ. 2-170) 'యివ్వటుని జన్మము కారణ గర్భితం బిలన్' (ఆ. 2-27)

“సూత శుకులను గరఁగి యచ్చునను బోయు పోతనా వెలుగొండె నీ పోతనకవి

భయద భవవార్ధి తార బోపాయమైన పోతరావమై పోతన పుట్టె ననిరి”

(ఆ. 9-67)

‘పోతనార్యుఁ డొక కారణ జన్ముఁడు పూజ్యుఁడు...’ (ఆ. 9-317), అను మొదలగు వాక్యముల వలన నీ కవి గ్రంథాదినుండియు సంతము వలకును బోతనను కారణ జన్మునిగా జిత్రించెననుట స్పష్టము. పోతననుగూర్చి చేసిన యితర వర్ణనలు కవి పై భాగమున దను గుణముగనే చేయుచు వచ్చెను. పోతన బాల్యమునుండియే శ్రీరామ భక్తుఁడయి ‘రామతత్వ సంశోధియై వ్రాయుముందు భాగవతమన శ్రీరామభజన సేయు’నట : (ఆ 1-121). ఇతఁడు కుశాగ్రబుద్ధియై ‘తిప్పన జదివెడు వద్యముఁ జస్సన నొకసారి వినిననరి’ పోతన యద్దాని నొప్పం జెప్పునట : ఇట్లు పోతన చిన్నతనమునుండియు సాధు సజ్జన దర్శనోత్సాహ మతితో, హరికథా పురాణ శ్రవణాభిరతితో మఱియు శంభు వదనరోజార్చనానర్తమతితో బెరుగసాగెను. ఇంతలో నీ బాలుని దలిదండ్రులతో సమీపముననున్న పాల్కురికి జాతరకు బంపును. పాల్కురికి పోమనాథకవి జన్మక్షేత్రమనుట, సువిదితము. పోమేశ్వరస్వామి యాలయము నిట నుండుటచే నిది నాడు ప్రసిద్ధ యాత్రాస్థలముగ నుండెను. పై రెండు కారణములచేత కవి యీ కావ్యమున పాల్కురికికి గొంత ప్రాధాన్యము నొసంగెను. చివానంద యోగి యీ పాల్కురికి కేగు సమయముననే పొలముకడనున్న పోతనకు దర్శనమొనగి తారకమంత్ర శారదామంత్రముల నుపదేశించెను. శ్రీనాథ మహాకవియు నుత్తరదేశయాత్ర

లొనరించి దక్షిణమున శ్రీశైలాదుల దర్శించి పాల్కురికి ప్రయాణ సందర్భముననే
 పొలముపొంతనున్న పోతనను గలసికొని యతని యింటికేగి బాంధవ్యము నందుట తటస్థ
 పడెను. జ్యోతిపుర రాజ్యము నిజే పాల్కురికిలో పోతన భాగవత ప్రశంసవిని తదాకర్ణ
 నాసక్తయై బమ్మెరకువచ్చి పోతన పరువు ప్రతిష్ఠలను భద్రమొనరించినట్లు కవి కల్పించెను.
 ఈ కల్పనలు మిగుల సమంజసములు. లేనిచో బై వా రెల్లరును పోతనను గలసిరని చెప్పట
 సహేతుకముగా దోషదు. కాదంబరియం దచ్చోద సరోవరమునకును కళా పూర్ణోదయమున
 మృగేంద్ర వాహనాలయమునకుగల ప్రాధాన్యము నిందు కొంతవరకు పాల్కురికి కాపాడింప
 బడినట్లు తోచును. అట్టి పాల్కురికి జాతరకు బోయిన పోతన బాలుడగుట తండ్రి కొని
 పెట్టిన చిటుడిఁడ్లు నమలుచు నచటి వినోదములు జూచుచుండెను. అంతలో మృదంగతాళ
 ములతోడి 'వీధి భాగవత' ప్రదర్శన మతని కంటబడెను. జిజ్ఞాసువై భాగవత నాటకమును
 గూర్చిన బాలపోతన ప్రశ్నలకు లక్కమాంబా కేసనలు జగన్నాటకముతో సామ్యకల్పనముచేసి
 వేదాంత పరముగా సమాధానము లొసగుదురు. ఆ ప్రదర్శనమునకు భాగవతమనునామ మేల
 కలిగెనను బాలునకా కథలు భాగవతమును సంస్కృత గ్రంథములోని వగుటచేతనని తల్లి
 తెలుపును. తనకా గ్రంథమిమ్మని బాలుఁ డడుగగా నది సంస్కృతభాష నుండుటచేత తెలియ
 దనియు, దెలుఁగు పలుకుల వెలసిన దెలియుననఁగా తెలుఁగున వ్రాసియిమ్మనును. తల్లి
 వ్రాయరాదనును. భాగవతమును నేను దెలుఁగున వ్రాతునని పోతన పలికెను! తల్లి యా
 మాట కేసన కెఱిగించెను. 'వీని జూచి నే డుదయమె మోగియొక్కఁ డితడుర్వి మహాకవి
 సార్వభౌముఁ' డొనని తెలిపెనని కేసన చెప్పి యానందించెను. పోతన యిట్లు తాను భాగ
 వతము తెలుఁగున వ్రాతుననుటకు దగు హంగుల నీ కవి పోతన జననమునకు కొంతముందే
 సిద్ధము చేసియుండెను. పోతన లక్కమాంబ గర్భమున నుండగా పొద్దుల సమయమునకు
 బమ్మెరకొక పౌరాణికుడువచ్చి భాగవత పురాణము చెప్పుచుండెను. (వర్ణననుబట్టి చూడ నీయన
 శ్రీరాముడేయనితోచును. పూర్ణగర్భవతి లక్కమ సప్తాహములు భక్తితో బురాణశ్రవణ మొన
 రించి; భాగవతమును నెవరు రచించిరని ప్రశ్నింపగా నా పౌరాణికుఁడు నీ పొట్టనే యట్టివాఁడు
 నేఁడోరేపో యుదయించునని పలికి 'సుతన యా వా ప్తిర' స్తని పోయిన మూఁడవనాఁడే పోతన
 పుట్టెనట! కావుననే యిట పోతన భాగవతము దెలుఁగున వ్రాతునని పలుక గలిగెనని
 యూహింపదగును. అతఁడు మహాకవి యగునను యోగి వాక్కులను బురస్కరించుకొని
 యతనిలోని కవితాత్మ నుద్బోధింపదలచి కేసన దారిలో మామిడితోటను మనోహరముగా
 బాలునకు వర్ణించి చూపును. పోతనయు కవులుచేయు వర్ణన విధానమును గ్రహించి తాను
 నొక పద్ధతిను నుడివి మామిడిపండును చూచి వృక్ష సమీపమున కురుగగా 'శుకుఁ డొసంగు
 భాగవత ఫల రసాయనం బోయన' శుకము రాల్చగా నది బాలుని పదములందు బడెనట.
 (ఆ. 1-177). భవిష్యద్భాగవత రచనము నిట కవి వ్యంగ్యముగా సూచించెను. అనంతరము
 కేసన సుతునకు 'ప్రకృతి మన కెల్లరకు మాత, పరమ పురుషుఁడగు మహేశ్వరుఁడే పిత
 యనుచుఁ దెలియుమని' ప్రకృతి పురుషులకును జీవులకును గల సంబంధ బాంధవ్యమును
 బోధించి, 'భూతగణ వృత్తమొక కమ్మ బొమ్మలాట, ధరఁ జావు పుట్టకల్ దాఁగురింత'

(ఆ. 1-186) యని చెప్పి మానవ జీవితమునకును బొమ్మలాటకును, దాగురింత లాటకును జావుపట్టుకలకును గల సామ్యమును పలుతెలుగుల వివరించి తెలిపెను. ఇట్లు కవి కల్పించిన ఈ పాలకుర్కి యాత్రవలన పోతనకు తండ్రి బోధలచే వేదాంత విషయ విజ్ఞానమును కవిత్వ స్వరూప జ్ఞానమును కొంత సమకూడి యది భావిభాగవత రచనకు దోహదకారి యయ్యెనననొప్పు. పోతన పాత్ర నిట్టి కవి బాల్యమునుండియే కడు బాగ్రీత్యతో దిద్ది తీర్చుచు వచ్చెను.

పోతన పరమ భాగవతోత్తముడగు ధీశాంతుడు. ప్రథమాంధ్ర ప్రబంధ నాయకుడనడగు ప్రపరుడును. విష్ణుచిత్రియ నాయకుడనడగు విష్ణుచిత్తుడును మణియు పాండురంగ మహాత్యమునందలి పుండరీకుడను భిత్తుడును గొంతపల్లి కీ ప్రబంధ నాయకుడగు పోతనతో సరితూగుదు రనవచ్చును. ఐనను పోతనవలె సనేక క్లిష్ట పరిస్థితులను మనస్తైర్యముతో నెదుర్కొని యచంచల రామభక్తిచే నిగ్గుడిరినది పోతన భాగవత జీవితము. తలవని తలంపుగా తనంత తాపలచి పైబడిన దేవ పనితను రాదని పోయిన అకాముకుడు ప్రపరుడు. ఇది సామాన్య విషయమురాదు. రషణత్రయములతో ధనే షణ గొప్పదందురు. ఆగర్భశ్రీమంతుడై మాన్యశ్రీత్రములు పెక్కు చందముల బండుచుండ పాడిపంటలింట నొకప్పుడుం దలుగకుండు ప్రవరాభ్యుదయ పరదత్తములగు సాలగ్రామ దానాదులనేని గొనకుండుట వేలు. సామాన్య గ్రామకరణపు కుటుంబమునజనించి సంసార భారమున సతమతమగు పోతన యదుగదుగున కర్ణావసర మధికముగ నున్నను, శ్రీనాథకవి సార్వభౌమునివంటి యుదాత్తబంధు వొక వైపున, సింగభూపాలనివంటి సర్వజ్ఞుడయిన ప్రభువొక ప్రక్కను. కవిసార్వభౌముని కనరాభిషేక మాడించిన కర్ణాటకాధీశుడు వేటొక దిక్కునను లెక్కలేని ధనాశ గొల్పుచుండినను దైర్య స్తైర్యములతో దారిద్ర్యము నాదరించి, ధనాశను ధిక్కరించి, రాజాజ్ఞకన్న రామాజ్ఞ విన్నయని నమ్మి సిరికి మోరాలొడ్డి సిలుగులను జిలునప్పుతో స్వీకరించిన ధీరస్వభావుడు పోతన మనీషి. ఇంతేకాదు, రత్యంశ సంభవయు, ముగ్ధయు, స్వీయయునగు ధర్మపత్నితో నేకాంత శయనమందిరమున ముమ్మాపులు “నాతి గల బ్రహ్మచర్యము” నడపిన మనోనిగ్రహము కత్తిమీడి సాముకంటెను కష్టతరముగదా ! ఇతర గుణములగు మాతృ, పితృ, భ్రాతృభక్తి, గురుభక్తి, దైవభక్తి, పెద్దలయెడ వినయ విధేయతలు, బంధుస్నేహము, పుత్ర, శిష్యవాత్సల్యము, అపన్నులగు దీనులయెడ దయా దాక్షిణ్యములు, సత్య సంధత, శమదమ వైరాగ్యాదులు కథలో సందర్భాను సారముగా నాయకునకు వర్ణింపబడినవి. పరంపరగా నాంధ్రుల హృదయములందు మూర్తీభవించియున్న పోతన యాకార గుణగణాదుల కీషణ్మాత్రము లోపమురాకుండ యీ కవి యతని పాత్ర నుదాత్తముగా పోషించెను.

పోతనార్యుడు కర్మవశమున గొంతకాలము సంసార సుఖముల ననుభవించినను పుత్రోదయానంతర మతని చిత్తము మఱిల వైరాగ్య యత్నమయ్యెను. అతడు తిరిగి

తపముజేయ బూనుకొనెనుగాని 'విఘ్నేశ్వరాంశ'తో జనించి తన తపమునకు విఘ్న మూర్తియౌ కొమరుగాంచి ముద్దు గొవినంతనే మమతగప్పి పోతన మనసు కరిగి తపము మాటయే మఱచెను. అతఁడు 'గజయీతగాని' విధమున సంసార సాగరమున మునిగియు దేలియాడుచు 'భవపంకము నంటక' తామరాకుమీఁది జలబిందువు భాతి సంసార ధర్మమును నెఱపుచుండెను. ఆయన తన జీవితమును సేద్యము, పద్యములను రెంటికే యంకితము చేసినట్లు కవి యీ క్రింది పద్యమున హృద్యముగ వర్ణించెను.

“చెలుపు మానస సరోవరముతోఁ గవగూడి నవరస పూర్ణమై నాట్యమాడ
క్షేత్రములున్ దాళ పత్రములంగూడి శ్రీ సంపదలతోడఁ జెంగలింప
నాఁగేటికట్టు గంటపు మొనన్ జతగూడి క్షోణిమేలిమి వర్ణశోభలీన
సస్యముల్ స్వకవితోద్దేశ్యములంగూడి బహుఫల ప్రదములై రహిఁ జెలంగ
గోగణము వృత్తగణములంగూడి కృషిని నాల్గు పాదముల్ ధర్మము న్నడుపుచుండ
సేద్యమునఁ బద్యమున జడచేతనములఁ బెంచసాగెను బోతన్న ప్రియనయముల.
(ఆ. 3 ప. 297)

పోతన కవిత్వ పాండిత్యములను, వేదాంత వైరాగ్యములను కవి గ్రంథమం దంతటను సందర్భాను సారముగ వివరించెను. సింగభూపాలుని యాస్థానమును శ్రీనాథునితోగూడ పోతన ప్రవేశించు సమయమున 'కర్మవేనుకనెఁ జ్ఞానమ్ము గ్రాలుకరణి'నను వాక్యమువలన పోతన మూర్తిభవించిన జ్ఞానమువలె నుండెనని తెలుపుటమాత్రమేకాక రెండు సీసపద్యముల (ఆ. 4 62-63) లో నిరువుర గుణరూప తారతమ్యములను కవి చతురముగ బ్రత్యక్షీకరింప జేసెను.

ఆంధ్రభాగవత పీఠికలో 'మానిను లీడుగారు బహుమాన నివారిత దీన మానసగ్లానికి
...బమ్మెర కేసయ లక్కసానికిన్' (ఆ. భా. పీ. 26)

'లలితమూర్తి బహు కళానిధి కేసన, దాన మాన సీతి ధనుఁడు ఘనుఁడు
దనకు లక్కమాంబ ధర్మగేహినిగాఁగ; మనియె శైవశాస్త్ర మతముఁ గనియె.'
(ఆ. భా. పీ. 24)

అని ఆంధ్ర భాగవత పీఠికలోని పోతన వర్ణనము ననుసరించి శ్రీ వరదాచార్యులు సీ కావ్యమున దజ్జననీ జనకుల గుణశీలములను సోదంతముగా నభివర్ణించెను. ఇట్లే 'అనఘ గుణులు సోదరుల్ రామలక్ష్మణులు మణులు' (ఆ. 1-125) తిప్పన పోతనల సరస సౌభ్రాత్రము స్పష్టికరింపబడినది. రాముఁడు లక్ష్మణునివలె తిప్పన పోతనను బ్రేమించెను. పోతన యెడబాటును తిప్పన యించుకయు సహించువాఁడుకాఁడు. ఇట్లయ్యును కాలాంతరమున దిప్పన కీ కవి యేకశిలా నగరవాసమును కల్పించెను. ఈ వేలు సంసారములకుఁ గారణము

తిప్పన భార్యచేసిన ప్రబోధమయినట్లు కవి మొదట చెప్పెను. అట్లామె భర్త నుద్వేషించుటకు హేతువు కలుపుకాలమునందును పోతన అతి దాతృత్వ గుణమేయని తెలియును. (ఆ. 5-197). ఆమె బోధలో గొంత స్త్రీ సహజమైన చాపల్యము గోచరించినను నిజమున కామె

“ఇరువురము మనమయ్యెడ కేగునెడలఁ, దమ్మునకు గృహభారము తలపయిఁబడి
తెలిసివచ్చు నే యెడువున మెలఁగవలెనొ, యటులుగామి ముందచనికె యగు
శ్రమమ్ము” (ఆ. 5-216)

పోతన మేలుకోరియే యట్లు చెప్పినట్లు కల్పించి యామె శీలమున కుదాత్తత చేకూర్చెను. తిప్పనయు భార్యమాటలనువిని మందస్మితముచేసి.

‘వేలు పడుమన నాకెట్లు నోరువచ్చు?’ (ఆ. 5-209)

‘లలన ! యేకోదరుల వీడుటెటులొ చెప్పుమ’ (ఆ. 5-212)

‘మనకేటికి వేలు తలంపు మానినీ : (ఆ. 5-216)

అని పలువిధముల సతికిఁ బ్రతిబోధ కావించుటే కాక.

“కలుపులో నిడు దాన మొకఁడు ఫలించుఁ దగిన కాలాన నాఁటు విత్తనము పోలె
నవసరము లేనియెడ నిడునట్టి యీవి. యది యకాలపు వక్షతుల్యమయి చనును.
అతిథి సత్కారమనిన మాయన్వ వాయమున ధరణిఁ బెట్టినది పేరు మొదటినుండి
యట్టి యాచారమున వన్నెఁబెట్టు తమ్ముఁడొర : నాసొత్తు తానేమి యపహరించె ?”
(ఆ. 5-219, 20).

అని భార్యమాటలను ఖండించి, పోతన దానగుణము నెంతయు సమర్థించి వేలుపడుట కంగీకరింపఁ జయ్యెను. కాని యది కలుపుకాల మగుటచేతను, సతిథి సత్కారములు తప్ప కుండుటచేతను నింట పిల్లలు (వీరు పోతన పిల్లలే) పస్తుండవలసి వచ్చుచుండెను. కావున తాను దన భార్యయు నింటినుండి పోయిన పిల్లలకయిన భుక్తి లభింపగలదని భావించి.

“ఏ విధినొ కలుపు కాలముఁ దావెడలంద్రోయు నింట తమ్ముఁడు, మనమున్

నీ వనినటు నీ దినముల జీవన మొర్గంటఁ గడపఁ జేయుద మబలా !”

(ఆ. 5-222)

భార్యతో నోరుగంటి కేగుట కెట్లకేల కంగీకరించెను. ఈ పై పద్యమునందు ‘నీ వని నటు లను మాటకు

‘మీకు నొక రాజకీ యాస్త్రోకోద్యోగ మ్మిడంగ సుగుణాకరుఁ డా

యేకశిలా నగరేశుం డేకటఁ గబురంపెసంట నేగండగదే ?’ (ఆ. 5-205)

ఉద్యోగరీత్యా నోరుగంటికేగి జీవయాత్ర గడపుటయని కవి భావము. బమ్మెరలోని పొలముపంట పోతనకును పిల్లలకు నెట్లో సరిపడునను సద్భావముతో తిప్పన పోతనను విడిచి పోయెనను కారణాంతర కథనముచే కవి, తిప్పన సౌభాగ్యమున కపకర్షణమును వారించెను. అనంతరకథయందును శ్రీనాథుడు పోతనతో నోరుగంటి కేగినపుడు రామార్పణము చేయనెంచిన భాగవతమును సింగభూపతికి గృతియిమ్మని తిప్పన పోతనకు జెప్పినట్లును పోతన యందుల కంగీకరించినట్లును కవి వ్రాసెను. తమ్మునకు తిప్పన యట్లు చెప్పట కొంత విచిత్రముగ దోషవచ్చును. కాని యీ కల్పనము తిప్పన పోతనల పాత్రలకు మెరుగు పెట్టుటకే చేయబడినది. శ్రీనాథుడు భాగవతమును సింగభూపాలున కంకితము చేయుమని పోతననుగోరి విఫలుడయ్యెను. తన పోదరిభర్తయగు పోతనకు ధనలాభమును దనకు రాజు మెప్పును తప్పిపోయెను. తిప్పనతో జెప్పించియైన దానిని శ్రీనాథుడు రాజున కిప్పింపదలచి పోతనతో నోరుగంటి కేగెను. తిప్పనకూడ దాని కంగీకరింపడని శ్రీనాథుడెఱుంగును. కావున నతడొక యుక్తిఁబన్నెను. పోతన చెంతలేని సమయముచూచి మల్లన పెండ్లి ప్రసంగమునుదెచ్చి ధనావసరమును బ్రకటించెను. ధనాభావమువలన మేనరికము తప్పిపోవు ప్రమాదమును సూచించి తన కోరికయేమో తెలుపకయే,

‘నీదువాంఛ యనుజునితో నెఱవఁజేతుననుచు మీరలు నేఁడు నా కథయమిడిన

నమ్మత మస్తనియందు మీ యాలయమున, నటులఁగామి నీరానక యరుగువాఁడ’

(ఆ. 8-275)

అని తిప్పనను బెదిరించెను. ప్రసంగము ననుసరించి యది శారద మల్లనల వివాహ విషయమే కానోపునని తలంచి తిప్పన మాటయిచ్చెను. అప్పుడు శ్రీనాథుడు తన యభీష్టమును ‘అతనికెకాదు నాకును మహాశయ : మీరలె యన్నలంచు’ తిప్పనకు దయపుట్టునట్లు యుక్తియుక్తముగ జెప్పెను. తిప్పన మనసు ద్రవించెను. చేయునదిలేక యతఁడును తమ్మునితో నేకాంతమున

‘రామున కొసంగు కృతిని భూరమణునకిడ, సురల కిడనెంచు హావినెందు శునకమునకు నొసఁగుట లటంచుఁ దెలియుదు, విసపువేశ వచ్చిపడె, నేమి చేయంగవలయు ననఘ :

బ్రహ్మ మా రాఘవుఁడు, కవి బ్రహ్మయితఁడొ, యెఱుఁగకయె మాటయిచ్చితి నితనికేను నా యొసఁగుమాట పూర్తి యొనర్చువాఁడ వీవెయని నమ్మినాఁడ నీ యిష్టమింక.’

(ఆ. 8-281, 90)

అని హృదయ భారముతో నెమ్మదిగా బలికెను. ఇది యంతయును దన కనత్య దోషము రాకుండుటకు తిప్పనచేసిన యత్నము. భాగవతమును రాజునకు గృతియిచ్చుట యతని యభిమతమునుగాదు. పోతన మనోబాధ నతఁడెఱుగును. కావుననే దేవేంద్రునకు

పోతన తపోభంగ విధము బోధించుటకు పూర్వము శ్రీ విష్ణువు తన మనమున భావించిన విధముననే (అ. 1-66 పి) తుదకు తిప్పనయు

“ఘనుల జీవితములు కష్టమయమ్మోట, వారి శీలములకు వన్నె యిడును
జాతి మణులకెల్ల సానలయొరపిడుల్, నృపుని శిరముకెక్కు నెపముతోనె.

కావునన్ నీవు చింతింపగా వలవదు మాన్యుడగు రాముడగుండ, నమర్చుడతడు,
ఏది యెట్లు కావలయునో యెఱుఁగు భక్తరక్షకుడనారతము సత్య పక్షపాతి.”

(అ 8. 292-93)

పోతన తెట్టి సంకటమును, ససత్య దోషమును రాకుండ రాముడే తప్పక రక్షింప గలడని ధైర్యము గొలిపెను. ఇది క్లిష్టపరిస్థితిలో తిప్పన తన తమ్మున కొనగిన యాశీర్వచ సముగాగూడ గ్రహింపదగి యున్నది. పోతన యెదురాడ నోడెను. తిప్పన సత్యసంధత కును పోతన భ్రాతృభక్తికిని యీ ఘట్టము వ్యాభ్యాసమగుచు కవికిగల పాత్రపోషణ నైపుణ్య మును నిరూపించు చున్నది.

పోతన పుత్రుడగు మల్లన తండ్రికి దగిన పుత్రుడు. ఇతడు నాలుడయ్యును, దనకు గాబోవు మామయగు శ్రీనాథుడు ‘హోలికు’డని తన తండ్రినిగూర్చి చేసిన యెత్తి పొదుపును సహింపలేక వెంటనే ‘బాలరసాలసాల...’యను పద్యమును బదివి కవిసార్వ భౌమునకు వాకట్టు కలిగించెను. శ్రీనాథుడు తన మహిమ గనబఱచినపు డతడు నట్లే కావించి యతని నాశ్చర్య పఱచెను. అతని పితృప్రేమ యత్యంతము తండ్రి యిలు పీడి పోయిన దుఃఖ భారమున సతడు సమర్థుడయ్య భాగవతమును పూరింప నిచ్చగింపక కవి కీర్తిని వదలుకొనెను. గంగనాదులచే భాగవత శిథిల భాగములను పూరింపజేసి పితృణ విముక్తుడయ్యెను. సింగనాదుల గురుభక్తిని గవితాశక్తిని కవి సముచితముగా నిందు జిత్రించెను.

సింగభూపాల పౌరభద్రదేవరాయల శీలపోషణమును సముచితముగా జేయబడినది. పోతన భాగవతా పహరణ దోషమునకు బాల్చడినది వారి దశవతులేకాని వారుకారు. భాగవత శైథిల్యమునకు బశ్చాత్తప్తుడయి తదుద్ధరణ కవనరచుగు భనముగూడ దానిని సింగభూపాలుడు బమ్మెరకు బంపించెను. కాల మీతవిపై నారోపించిన కలుష వర్తనమును కవి యిట్లందు కొంత సంస్కరించెను. కర్ణాటకాధీశుడు నొంటిమిట్టకేగి శ్రీరామ చంద్రునకు భాగవతకృతి సమర్పణోత్సవమును వైభవముగా నిర్వహింపజేసి భాగవత ప్రచార పాప పరిష్కృతిని బడసెను.

ఈ కావ్యమునందు శ్రీనాథ కవిసార్వభౌమునకు ఈషదూనముగా పోతనార్యునితో సమాన ప్రతిపత్తి సమకూర్చబడినది. ద్వితీయాశ్వాసమునుండి దశమాశ్వాసాంతము వఱకును సతఁడందందు దర్శన మిచ్చుచుండును. అతని చరమ జీవితావస్థ యిం దెందును

స్పృశింప బడకుండుట ముదావహము. భాగవతమును నరాంకితము చేయింపవచ్చిన విష్ణ్వంశగా నిందు కవి యతని సూచించెను. ఈ విషయమున శ్రీనాథుని ప్రయత్నలోప మెందును గనిపింపదు. కాని రామానుగ్రహము పోతనయందే బలవత్తరముగ నుండుటచే, కృతి సమర్పణోత్సవ సమయమున నతఁడు పోతనతో పొందుచేసికొనక తప్పినదికాదు. 'శ్రీలీను కొండవీటి నృపాలుర సంస్థానకవి' తీవిని కవి యిందు చక్కగా బోషించెను.

'శరదాస్త పూర్ణిమా తిథి వెలుగొందు చందురుని తీరులు గేరుకళా ప్రపూర్ణుడుగా శ్రీనాథుఁడు బమ్మెర పరిసరమున పోతనకు బ్రథమ దర్శనము గజ్జెల కచ్చలమునం దాసీనుఁడయి ప్రసాదించెను. వాచ్యముగ గాక ఆశు కవిత నుడివి తాను కవియగుట పోతనకు సూచించెను. పిమ్మట 'శ్రీలీను కొండవీటి నృపాలుర సంస్థానకవిని...శ్రీనాథుఁడనని' కేసన నాశ్చర్య చకితుని జేసెను. పోతన పద్యముల కొన్ని చదివి యతఁడే మహా పురాణ కృతి నిర్మాణార్థమో పుట్టిన విద్వద్వంధ్యుఁడుగాని సామాన్యుఁడు కాఁడని గ్రహించి తన సోదరి నతని కొసగి వివాహముచేయ నిశ్చయించుకొని తన తల్లి యామోదమును గైకొనెను. ఈ బాంధవ్యముకొఱకే పిమ్మట నతఁడు బమ్మెరకు వచ్చిపోవుట కనువుగా నుండు నట్లు సింగభూపాలుని యాస్థానకవిగా నుండ నిశ్చయించుకొనెను (ఆ. 2-208). కావుననే కవి యతఁడు రాచకొండయం దున్నట్లే కావ్యమున వర్ణించెను. పోతన శ్రీనాథులను సమ కాలికులుగా గ్రహించినను వీరిరువుర వయోభేదమును పోతన బాల్యమునకే శృంగార నైషధ ప్రసిద్ధిని వర్ణించి సూచించెను. ఇతర సందర్భములందును శ్రీనాథుని ఐహిక భోగ వాంఛాదులు సమయోచితముగా నిం దభివర్ణితములు. శ్రీనాథ పోతనల వేషగుణశీల తార తమ్యములను పలు సందర్భములందు కవి నిపుణముగ నిందు వ్యక్తీకరించెను. సింగభూపాలుని యాస్థాన ప్రవేశ సమయపు శ్రీనాథుని యాకార విశేషమును గమనించితిమేని ఈ కవి యతని పాత్రను పోషించిన విధము సూహింపవచ్చును. ఆ పద్యముక్రింద నుదహరింపబడు చున్నది.

'శ్రీశైల శిఖర సంస్పృష్ట సాంధ్యారాగ గతిని కాశ్మీర రాంకవము మేన
నైరావణ కరాప్త హరిశరాసనలీల మణిమయ స్వర్ణకంకణముకేల

శశధరోభయ పార్శ్వ సందీప్త గురుశుక్రలయి రత్నకుండల ద్వయముచేవుల
మేరు గోత్రాధృత క్షీరవారాన్నిధి ప్రక్రియన్ గౌశేయపటము కటిని

పంచ శీర్షోరగ ఫణాగ్ర భాసమాన మణులనగ నంగుళీయకమైత్రి వ్రేళ్ళ
వరల, లక్ష్మీ సమర్చితవాణి యగుచు వచ్చె శ్రీనాథుఁ డచటి వారచ్చెరు వడ.

(ఆ. 4-62)

ఈ కావ్యమునందలి శ్రీ పాత్రలలో లక్కమాంబనుగూర్చి వెనుక సూచింపబడినది. పోతనభార్య నర్పమాంబ, తత్పుత్రి లక్ష్మి, శ్రీనాథుని పుత్రికయగు శారద మఱియు భోగి

నీయు నిందలి యితర శ్రీ పాత్రలు. వివాహము మొదలు పోతన వ్రతభంగ పర్యంతమే యీ కథలో నర్పమాంబకు ప్రాముఖ్యము. అధీరయగు ముగ్ధ నాయకగా కవి యీమె శృంగారమును వర్ణించిన విధ మద్భుతము. సర్వవిధముల పోతనకును గుణయునకు కూల వతియగు గృహిణిగా కవి యీమెను చిత్రించెను. లక్ష్మీ శారద లిద్దఱును సమవయస్కులు గను, ఉదయ ద్యౌవనలుగను నిందు గోచరింతురు. ఆటపాటలలో నింటి తోటననులలో వీ రొండురుల తోడునీడలుగ గోచరింతురు. విగత మాతృకయైన శారద దుఃఖభారమును దన చెలికారముతో లక్ష్మీ కొంత తగ్గించినది. భోగిని నాట్యకత్తెయైనను 'ఉమ్మెత్తపనము లోని తులసిమొక్క'గా కవి యీమెను చిత్రించెను. యీమె యీ శీలమే యీమెపై పోత నను దండక రచనకు పురికొల్పినదికాని సింగభూపాలుని ప్రేరణ ధనరాంక్షగాని యిందుకు గారణములుకావు. రంభాంశ సంభవ యగుట నామె ఇంద్రాంశ సంభూతుడేయైన సింగ భూపాలుని వలచెననుట సహేతుకముగా గన్పట్టును. ఆంధ్రరావ్యములలో నిందలి భోగిని పాత్ర విశిష్టము. ఇట్లందు ప్రధాన ప్రధాన శ్రీ పురుష పాత్రములు చిత్రముగ బోషింప బడినవి.

శాంత రసాంతర్భూతమయిన భక్తి ప్రధాన రసముగను, శృంగారాదు లంగరసములు గను నిందు బోషింపబడినవి. భక్తిజ్ఞాన వేదాంత పైరాగ్యములును, భగవద్వైభవమును గావ్యమం దంతటను బ్రబోధితము లయియున్నవి. దేవతా గురుస్తుతులును, పుణ్యక్షేత్ర తీర్థ ప్రశంసలును ప్రకరణాను సారముగ నిందు బ్రవేశపెట్ట బడినవి. పోతన దంపతుల ప్రథమ సమాగమ ఘట్టమున విప్రలంభ సంభోగ శృంగారములు సముచితముగా బోషింప బడినవి. ఇట్లే భోగినీ (ఆ. 4), మోహినీ (ఆ. 11) వృత్తాంతములును శృంగార భరిత ములే. ఇందు మొదటిదగు పోతన దంపతుల సమాగమ ఘట్టమును కవి విభావాను భావా దులచే బెంచి కడు దీర్ఘముగా (ఆ. 4-254) వర్ణించెను. తపోభంగ భయమున నిందియ ములను దృఢ ప్రయత్నమున నిరోధించిన పోతనకు మనశ్చాంచల్యము గలిగింపవలెనన్న ఇది యిట్లే వర్ణింపబడవలె నుగదా! ఇది యీ కవికిగల శృంగార రసపోషణ సామర్థ్యము నకు గీటురాయి. ఆంధ్ర కర్ణాటక సైన్యముల యుద్ధవర్ణనము వీరరౌద్ర భీభత్స భయాన కాద్భుత రసముల కాటపట్టు. వరాహాదుల పోరాటముల తీరములును కలవు. బోయీలులేక పల్లకి, ఎద్దులులేక నాగలియు నడచుట, వరాహము రాజభటులతో బోరి భాగవతమును విడి పించుట మున్నగు సన్నివేశములును అద్భుతావహములు. రాచకొండలో పుష్పలావిరతోడి శ్రీనాథుని నర్మోక్తులు, కూతురు నూతబడెనని తలంచి శ్రీనాథుడు నూతికడకు పరువెత్తుట మున్నగునవి హాస్యరస విలపితములు. నిరుపేద కాపుజవరాలి విషాదగాధ, శ్రీనాథకవి భార్యావియోగ దుఃఖాదులు కరుణరసమున కాలవాలములు. ఇట్టి కావ్యము నవరస నిర్భర మగు కవితారస ఖండముగ దీర్చబడినది.

మహాకావ్యమునకు విధింపబడిన అష్టాదశ వర్ణనలలో నీ పోతన చరిత్ర మహా ప్రబంధమునందు నగరార్ణవ శైలర్తు చంద్రార్కౌద యోద్యాన విహారములును, విప్రలంభ

సంభోగ వివాహ కుమారోదయములును, ప్రయాణాజీ నాయకాభ్యుదయము లనునవి సందర్భాను సారముగ వర్ణింపబడియున్నవి. వర్ణనా బాహుళ్యమునకు వాసికెక్కిన ప్రాచీన ప్రబంధములందైన నిందలి వర్ణన ప్రాచుర్యము గోచరింప దనవచ్చును. ఇందలి కావ్య వర్ణనలకు సంబంధించిన వివరములు కొన్ని ఈ దిగువ కోడికరించి చూపబడుచున్నవి.

నగర వర్ణనలు :— రాచకొండ పురవర్ణనలు. (ఆ. 4. 7-18)
మంత్రపురి (మంథెన) వర్ణనలు. (ఆ. 5. 4-10)
ఓరుగల్లుపుర వర్ణనలు. (ఆ. 9. 74-79)
ఓరుగంటిలోని శిల్ప సౌందర్య వర్ణనలు. (ఆ. 7. 240-252)
ద్వారకాపుర వర్ణనలు. (ఆ. 12. 255-56)

గ్రామ వర్ణనలు :— బమ్మెరగ్రామ వర్ణనలు. (ఆ. 1. 79-87)

ఇవిగాక పాల్కురికి, మడికొండ, ఒంటిమిట్ట గ్రామముల ప్రసక్తియు, పల్లెటూళ్ళ వర్ణనలను కవి యిందు కావించెను. తన జన్మస్థానమగు తెలంగాణమును కవి యిందు భక్తితో బ్రశంసించియున్నాడు.

సముద్ర వర్ణనము :— శ్రీరామ చరితమున సముద్ర వర్ణనము (ఆ. 11-70) కూర్పబడినది. కాసార (ఆ. 12. 9-10), ప్రవాహ (ఆ. 7-50)

వర్ణనము లితరములు. మఱియు తెనుగునాటి జాహ్నవియన నొప్పు గోదావరిస్తుతి (ఆ. 5. 37-62) నీ కవి దీర్ఘముగను హృద్యముగను రచించెను. ఈ వర్ణనమునందలి సీసములును పృథ్వుములును భావములో నడకలో గోదావరీ యురీ గాంధీర్యముతో నడచినవి.

శైల వర్ణనలు :— మెట్టుకుధర వర్ణనము. (ఆ. 9. 3-12) మెట్టుగుట్టయని దీనికి వ్యవహార నామము. హిడింబాశ్రమమును ప్రసిద్ధి దీనికి నేడును గలదు. ఈ పర్వతమును వర్ణించుచు “బానలపైన బానలను బాగుగఁ బేర్చిన జంటదొంతులై కానఁగనౌ మహా శిలలుగట్టిన యీ శిఖరాలరెంటఁ” జివరలఁ దేనెపెరలు వ్రేలు ననునది కడు యథార్థము. కాని పద్యము 10 లోని ‘కరవీర తరువు’ రామకుండమున గాక పాల గుండమునందు కలదు.

ఋతు వర్ణనలు :— వసంత వర్ణనలు. (ఆ. 6. 2-12)
గ్రీష్మ వర్ణనలు. (ఆ. 7. 39-43)
శరద్వర్ణనలు. (ఆ. 3. 191-203)
వర్ష వర్ణనలు. (ఆ. 3. 137-139)
హేమంత వర్ణనలు. ఆశ్వా 49-(340-349)

చంద్రార్కోదయకాల వర్ణనలు :—	చంద్ర వర్ణనలు	(ఆ. 5. 24-31)
	ప్రాతఃకాల వర్ణనలు	(ఆ. 2. 3-8)
		(ఆ. 4. 216-19)
		(ఆ. 7. 3-7)
	మధ్యాహ్న వర్ణనలు	(ఆ. 7. 39-43)
	సాయం వర్ణనలు	(ఆ. 2. 148-53)
		(ఆ. 5. 17-22)
		(ఆ. 8. 37-39)

ఉద్యాన వర్ణనలు :—	రాచకొండ పురోద్యాన వర్ణనలు	(ఆ. 4. 14-10)
	శ్రీనాథకృత రాజోద్యాన వర్ణనలు	(ఆ. 4. 110-119)
	పోతనకృత రాజోద్యాన వర్ణనలు	(ఆ. 4. 122-133)
	మాలితోట వర్ణనలు	(ఆ. 1. 167-70)

సింగభూపాలునితోగూడ రాజోద్యానమున కేగిన శ్రీనాథ పోతనలు రాజాభ్యర్థితులయి తద్విన్నోదమునకు నుద్యానమును వర్ణించినట్లు కవి యీ వర్ణనలను గూర్చెను. ఈ వర్ణన భావ చమత్కార గర్భితము, రమణీయము. ఈ పద్యములు జదివినవారికివి శ్రీనాథ పోతనల రుచి స్వభావ తారతమ్యమును స్పష్టికరించుటకును, తమ వర్ణనా చాతుర్యమును బ్రకటింపుటకును రచింపబడెనని తోవకపోదు. వీరి పద్యములనుండి ఆద్యంత పద్యములు మచ్చునకు జూపబడుచున్నవి.

శ్రీనాథుడు :—

ఇవ్వనియొ జవ్వనింబోలి యెలమిమీఱఁ బుష్పవతి యొటచేభృంగ భోగ్యమయ్యె
నే తదారామ మారామ నృపతివోలె నలరి ద్విజవాంఛితమ్ము సఫల మొనర్చె (110)

తొలిమబ్బు తెరనుండి తిలకించు చుక్కల దొరఁగాంచి కనుగీటు తొవవడంతి

... ..

ప్రియవసంత సమాగమ వేళయగుట వనవిలాసిని నూత్న యౌవన మనోజ్ఞ
శోభ పెనుపొందఁ దీరై న సొమ్ముఁబెట్టి వలపొలయ రాగమాధుర్య చిలుక
సవ్వ (119)

పోతన :—

దళపుష్ప ఫలజలమ్ముల నలముమతిన్ విశ్వరూపి సర్పించుచు ని
శ్చలవృత్తిఁ బొల్చుజన్మ సఫలతన్ గనునంచు ననుభవముఁ దెల్పుఁ జరుక్. (122)

అనుచున్ భూరుహానివహమ్మనుదిత జీవితరహస్య మామూ లాగ్రి
మ్మనుభూతిఁబొంది సకలము కనులకుఁ బ్రత్యక్ష పఱచుఁగాదె నృపాలా : (133)

శ్రీనాథుని శృంగార దృష్టిని, పోతన భక్తి వేదాంతదృష్టి నీ పద్యములు చెప్పక చెప్పుచున్నవి. ఇట్లే పుష్పలావికతోడి వీరి సంభాషణలు (ఆ. 4) నందును వీరి దృష్టి భేదమును కవి స్పష్టపఱచెను. ఈ సందర్భమున చేసిన పోతన యింటి పెరటితోట వర్ణనము (ఆ. 8. 210-22) పేర్కొనదగియున్నది. ఇందు పొట్ల, గుమ్మడి, చిక్కుడు, బీర పాదులును, బంతి, కట్ల, నీలాంబరములు మున్నగు పూలమొక్కలను పెండ్లిడు వచ్చిన లక్ష్మీశారదల సర్మోక్తి రూపమున చమత్కారముగ వర్ణించినాడు. పొట్లకన్నె సమర్తాడుట, పిచ్చుకలు ముచ్చటాడుట, సీతాకోక చిలుకలు పేరంటమునకు వచ్చుట, రాచగుమ్మడి పూబాల పసిడిగిన్నెలఁ బారాణి పసుపుదెచ్చుట, గునుగు పూసారసాక్షి రవలజోతి హారతు లొసఁగుట, కట్ల పూలేమ కుంకుమబొట్లు దిద్దుట, చిక్కుడుతీవ పందిళుల మేడపై నీలాంబరాల పూలపాన్పువేయుట, అలికులపతి గర్భదాన మాచరించుట మఱియు బీర బిడ్డలనెత్తి చన్ను గుడుపుట మున్నగు స్త్రీల సాంసారిక విషయము లీవర్ణనాంశములు. వీనిని లక్ష్మీ శారదల చేత ముచ్చటింపజేసి వారి భావిజీవితా కాంక్షలను కవి సూచించెను. శారద మల్లనల వివాహమీ యాశ్వాసాంతముననే జరుపబడుట గమనింపదగును. మహాకావ్యములం దిట్టి పెరటితోటల వర్ణనము మృగ్యము.

వివాహ వర్ణనలు :— పోతన వివాహ వర్ణనలు (ఆ. 2. 241-72)
ఈ వివాహము సంప్రదాయ సిద్ధముగా సరసముగ వర్ణింపబడినది.

విప్రలంభ సమాగమ వర్ణనలు :— పోతన విరహ వర్ణనలు (ఆ. 3. 161-176; 265-216)
పోతన దంపతుల సమాగమ వర్ణనలు (ఆ. 3. 242-46)

పుత్రోదయ వర్ణనలు :— పోతన జనన వర్ణనలు (ఆ. 1. 88-110)

ప్రయాణ వర్ణనలు :— సింగభూపాలుని సేనలు కర్ణాటక సేనలపై దండెత్తివచ్చుట
(ఆ. 7. 158-64)

నారయాదుల రాచకొండ ప్రయాణము, బమ్మెరకు శ్రీనాథుని సపరివార ప్రయాణము వంటి సామాన్య ప్రయాణ వర్ణనలిం దింకను గలవు.

యుద్ధ వర్ణనలు :— కన్నడ తెలుఁగువీరుల యుద్ధవర్ణనము (ఆ. 9. 165-81)
రామరావణ యుద్ధము (ఆ. 11. 85-90)
యజ్ఞవరాహ హిరణ్యాక్షుల యుద్ధము (ఆ. 11. 191-99)

ఇవికాక వరాహము, యువక వీరుడు సింగభూపాలుని సేనలతో బోరుట మఱియు కరిమకరముల పోరాటము (ఆ. 12. 25-35) లితరములు.

ఈ యువక వీరుడు రాజసైన్యములతో 'కట్టసాము' సేయుచు పోరాడినట్లు (ఆ. 7. 201-24) శ్రీ ఆచార్యులవారు అద్భుతముగ వర్ణించిరి. ఈ యొంటరి వీరుడు లగుడమాత్ర

సహాయుడై మహా సైన్యముతో బోరాడుట మన కాశ్చర్యమును గలిగింపకపోదు. కాని యది పోతనకుగల రామానుగ్రహ ప్రభావమని యూహింపదగును. అతని కట్టసాము నేర్చును దెలుపు (211-17) పద్యములు చదువదగినవి. మహాకావ్యములలో 'కట్టసాము' వర్ణన మపూర్వము.

నాయకాభ్యుదయము :— భాగవతకృతి సమర్పణోత్సవము. (ఆ. 10. 51-65)

“భావుకా : సకలరాజన్య లోకంబునకు నీ యకళంక చరిత్రంబు కనువిప్పు గర్జిం చెను. తమ బలంబుకన్న దై వబలం బెక్కువయని గ్రహింప గలిగిరి. దై వభక్తుని దేవేం ద్రుడేని నిర్జింపలేడను నిజము నెఱింగిరి.” అను శ్రీనాథకవి వాక్యములే కావ్యనాయకు డగు పోతన విజయమునకును దత్ప్రత్యర్థులగు సింగభూపాల (దేవేంద్ర) పరాజయము నకును దార్కాణములు.

“పోతనార్యుఁ డానందాశ్రు పూరమొల్క వరదు పాదసన్నిధినుంచె భాగవతము రామ గళసూనహార మా గ్రంథముపయి నూడిపడెఁ గృతికాంతఁ బెండ్లాడెననఁగ”

అని వర్ణించి కవి యీ కావ్యమును మంగళాంతముగ దీర్చెను.

ఈ కావ్యమునందు పైన దెలుపబడిన ప్రాబంధిక వర్ణనలకు అంగోపాంగములుగా కథా సందర్భాను సారముగ వెలసిన మనోజ్ఞ వర్ణన లెన్నేనియు గోచరించును. అట్టివి కొన్ని యిచట తెలుపబడును.

పోతన శిష్యులు రాచకొండకేఁగుచు మార్గమధ్యమున గావించిన అరణ్య. పృక్ష మధ్యాహ్నాది వర్ణనము (ఆ. 7. 36-52) నందలి పద్యము లనేకములు హృద్యములు.

‘గగన మంటప వాహక స్తంభ గణమన సూటినభమ్మునే చూపు తరులు (36) అను వన వర్ణనమును,

‘బడినోళ్ళఁ దెలుచెడి వడదాక శోషిల్లి వృక్షశాఖల నహో : పక్షిచయము (43) అను మధ్యాహ్న వర్ణనమును,

‘బచ్చల సర్వతమొొ ధరబట్టిన చల్లని యాతపత్రమో’ యను మొదలగు మట్టిచెట్టు వర్ణనలును (47-49) మఱియు

‘నెఱియలన్ డొంకలన్నెటి విభిన్నాకృతి నిరువంక లంటుచు దరులెనంగ

....

భుజంగంబు భంగి నులుకు, విద్యుల్లతాంగి భాతి పరువులిడు, శ్వేతపటము రీతిఁ జను ప్రవాహ వర్ణనములు చదువదగినవి.

ఇతర కావ్యములందు తఱచు గనరాని సుందర ప్రకృతి దృశ్యములు పలుభంగుల వర్ణింపఁ బడియున్నవి. వీనిలో ననేకములు స్వభావ రమణీయములు, సహజములు. బమ్మెర వర్ణనమునందలి యీ పల్లె ప్రకృతి సౌభాగ్యమును తిలకింపుడు.

“ముత్యాల చెందెల్లెత్తి మురిపించు జొన్నచేత్ కర్షకశ్రమబిందు ఘనతఁదెల్పు
బంగారు గొలుసుల బరువుల తలవంచు ‘వరిలక్ష్మి’ పాలేటు వరుసవిప్పు
వెండికొండలు చెట్లఁ బండించు ప్రత్తిచేత్ పశుసతిత్వము రైతుసర మొనర్చుఁ
జంకబిడ్డలఁగొంచు సాకెడు మొక్కచేత్ ప్రజకాఁపు చంకపాపలని చూపు
మేలిపంట పొలాల నాఁగేలు చాలు శ్రీ మహాలక్ష్మియైన యీ సీత నేలు
నేల నవధాన్యరత్న భూషాళిదాల్చి, పాడిసంటలముల్లె యీ పల్లె యనఁగ.”

(ఆ. 1-87)

కేసన చేసిన ‘వియత్తలమునఁ బైఁడి పండించెడు రసాల బాలలీల’ (ఆ. 1-170)
మనోహరము. మఱియు

‘మోటఁదోలు చొకింత మ్రొగ్గి దండెడతంత్రీ శ్రుతిచేసి పాఁడెడి చోటకాఁపు
మిరెపతోఁటల నలింబెటుకు గాజులచేతఁ జిటుకు తాళముగొట్టు చిన్న పడుచు
పచ్చికన్ లేఁగల భరతనాట్యముప్రక్కఁ బిల్లఁ గోరిని నూఁదు గొల్లబుడుత
రాత్రింబవళ్ళు విశ్రాంతిగానక తోఁట గాపాడుచుండెడి గడ్డిబొమ్మ.
పసరు చాయలనీను మేల్వరి పొలాలు, పచ్చ ‘మఖమలు’పట్టు తివాచి గాఁగఁ
దెల్లవస్త్రాలమను దొరపిల్లలట్లు కొంగగుంపు లాయెడ్ల మధ్యం గనఁబడు.’ (ఆ. 2-10)

‘కట్టపిలుందాని కంబళి ముసుగుతో నీరెండ గ్రాఁగుచు నిలుచు గొల్ల

... .. (11)

అను వర్ణనల పల్లె పట్టులు నిజముగనే మన కన్నులఁ గట్టుచున్నవికదా ! అంతే కాక యీ గ్రామ పరిసరములందు ‘గొట్టెమందగోల, గొల్లని యీలయుఁ, బసుల కాలిధూళి విసరణంబు, మంచెవారికేక మంద కుక్కలధాక’ ప్రత్యక్ష మగుచుండుననుట కడు సహజము. ఇట్లే యీ కావ్యమునందు, కర్షకులయు, తమ మూపుల పల్లకీపయి శశిరేఖవంటి కొడ వళ్ళ నెక్కించుకొని పొలము గోయబోవు పల్లెపడుచుల వర్ణన లందందు సందడించును. మఱియు

‘హరుని పేరురమునా నలరారు ముఖసీమఁ బనత్రాళ్ళు ఫణులయి పెనఁగులాడ

... ..

నురువుల వెలార్చు క్షీరాబ్ధి తరఁగలనఁగ (ఆ. 2-157) బరువిడు శ్రీనాథుని బండి యెద్దుల వర్ణనము ముద్దు లొలికించును.

ఇట్టి నిసర్గ ప్రకృతి వర్ణనములేకాక కవి యిందలి ప్రధానాప్రధాన పాత్రల రూప రేఖాదులను కన్నుల గట్టునట్లు వర్ణించెను. చిదానందయోగి (ఆ. 2. 15-17); శ్రీనాథుడు (ఆ. 4-62; 7. 289). పోతన (ఆ. 4-63). భిక్షుకుడు (ఆ. 5. 233-34). భూసురుడు (ఆ. 6-123). మున్నగునవి యిట్టివి. శ్రీనాథుని రూపవర్ణనము వెనుక తెలుపబడినది. ఇంక నీ భిక్షుకుని వీక్షింపుడు. ఎంత దయనీయముగా నున్నాడో :

“తెగమాసి పిట్టగూడగు తలంగల చింపి గొంగడిలో శని గూరుచుండఁ
బెరిగి పెన్నుచిగాఁ బరఁగు మీనముల గడ్డముల నంటుకొని వంటకము మెలయ
గడుపుమంటకుఁ ద్రావు గండిచుక్కలురాలి పొట్టపైఁ జారికల్కట్టి మెలయఁ
జీర పేల్చడి మాసి చిల్లులు వడుగోచి వేనోళ్ళ దైన్యమున్ విశద వలువ
వెంటఁబడి పిల్లలునురాళ్ళు వినరుచుండఁ గొసరి మొక్కిక్కుచు. నెగఁబడు కుక్కదాడిఁ
దద్దఁ దప్పించుకొనుచు, జేత నొకచిప్ప. పేలికలు వ్రేల్చొలను వచ్చె భిక్షువాకఁడు”

ఇట్టి పద్యములందలి వాక్చిత్రము లనేకములు. వీనిని ప్రసిద్ధ చిత్రకారుడు కొండవల్లి శేషగిరిరావుగారు త్రివర్ణ చిత్రములలో వ్రాసినారు. కాని ద్రవ్యా భావముచే చిత్రింప బడలేదు. పోతన యీతని నిరుపేద తనములో గాంచిన బ్రహ్మాత్వమును (ఆ. 5-264) గాంచుడు.

“కనవశమ్ము గాదీతని గతిదలంపఁ
జెప్పవశము గాదీతని స్థితినిగాంచ
నితని లక్ష్యమ్మునిడువార నెవరు గలరు
మానినీ : తా నితఁడు నొక్కమానవుండె”

కనవశముగాని గతి చెప్పతరముగానిస్థితి. నెవరు లక్ష్యమున నిడగలరు. ఇట్టిఁడు మానవు డెట్లగును. ఇందు పరబ్రహ్మాత్వము ధ్వనింపజేయు పైఖరి ప్రశంసా పాత్రము.

“కృతు ధూమములమాఁగి కడు చెమర్చెడి మేన వెలిబూది పూతలు మలుగు నూప
... ..

తే. కుశలు నమిధలు కట్టగాఁ గూర్చికట్టి చంక నిటికించి బ్రహ్మ తేజంపుఁగళలు
దాఁగక మొగమ్ముపై నట్టె తాండవింప దరియవచ్చెను భూసురవరుఁ తొకండు.”

అను భూసుర వర్ణనమున బ్రహ్మవర్చస్సు తొటికిన లాడుచున్నది. అట్లే అష్టమా శ్వాసములో శారద వీరుదోడునప్పటి రూపచిత్రము (౧. 8-222) పద్యము తిలకింపుడు.

“కంకణ కింకిణీ క్వాణరుణం కృతుల్ గిరక గానములకు స్వరము లల్ల
మంజుల మంజీర శింజాని నాదముల్ జలఘటమ్ముల దాఁకి జగదమాడ

కాంచీగుణాంచిత సంచలత్తనుమధ్య మసియాడు చేత్రాడు ననుకరింప
సం సదుత్తుంగకుచాంపోత్తరీయంబు స్రవదంబు పాతచిత్రము రచింప

భృష్టఘర్మంబు మౌక్తికవృష్టిఁ గురియఁగ్రాలు బుసలమైఁ దీవియ సోలియావ
కరయుగముజంట నాగులై సరసమాడ జలముఁ జేఁదె నుల్లాసాతిశయము మెఱయ "

అంధ్రకావ్యములయం దిదియు నొక యపూర్వ వర్ణనము.

ఈ విధముగానే కవి యిందు అంగడికత్తై (ఆ. 4-24), కళావతి (ఆ 7-308),
మోహిని (ఆ. 11. 122-24 మఱియు 133); మున్నగు శ్రీల వర్ణనములనుగూడ చతురముగ
గావించియున్నాడు. ఈ క్రింది మోహిని వర్ణనమును గమనింపుడు

“మీనంబు పొలసుల మేన్వీడి స్నిగ్ధతంగాంచఁదాసీలేమ కనులఁ బడియె
కమఠంబు మృదుతను గడియింపనెంచి యీ పనిత శ్రీపాదాలు పట్టుకొనియె
కిటి యీమె మైకాంతి పుటియింప స్వర్ణవిష్కవరాహగా మారుజన్మమైతై
హరి సర్వభూత దయాభ్యాసమునకు నీ పడఁతి లోనికివచ్చి నడుముగట్టె
వామనుఁడు మెడంబడి ధనస్వామియయ్యె, రహిని రామత్రయమ్ము నీ రామ రూపు
బూని సుప్త పంచశరుఁ బ్రబుద్ధుఁ జేసె, భున జగన్మోహనాకృతిఁగల్గి యిదన.”

ఇందు కవి చతురముగ దశావతారములనుగూడ స్ఫురింపజేసెను. వ్యక్తుల రూప
వర్ణనమువలెనే బాల్య, యౌవన వార్ధక్యాది వివిధ వయోదశలును నిందు వర్ణితములు. పోతన
(ఆ. 1) శ్రీకృష్ణుల (ఆ. 12) బాల్యవర్ణనము, కంచుకీ (ఆ. 1), వార్ధక్య వర్ణనమును
మఱియు శారద (ఆ. 8. 202-206), రుక్మిణి (ఆ. 12) మున్నగు యౌవన వర్ణనలు
పేర్కొనదగినవి.

‘అతిబాల్యమున భూమి నడుగిడలేకుంటి వార్ధక్యమున నల్ల పలుచుంటి’ (ఆ 7-79)

అను పద్యమున బాల్య వార్ధక్యములకు సామ్య మరయబడినది. ఇట్టి వర్ణన లింతకు
బూర్వము లేవనరాదు. ఇక శారద నూత్న యౌవన వర్ణనమును బరామర్శింపుడు.

“నివ్వఁడు లిడఁగ లజ్జకు సవ్వనిత విలోల మోహనాక్షులు, మేనన్

జవ్వనము నిండుకొన, నెడఁ బువ్వియై కేదో కొఱత పూర్ణంబయ్యెన్.” (202)

ఇందు శారద యౌవనోద్గమము చక్కని ధ్వనిరూపమున బ్రస్ఫుటము చేయబడినది.
ఈ వర్ణన మెంతయు నౌచిత్యవంతము. దీని తర్వాతి పద్యమును నిట్లే యంగాంగ వర్ణనా
రహితమయ్యును, శారదయొక్క సకలాంగ సౌష్ఠవమును వయోనుసార భావపరిణతిని, ఇంగి
తజ్జతను వాచ్యాతిరిక్త చమత్కార మార్గమున ధ్వనింప జేయుచున్నది చూడుడు.

తే. “చిన్నతన మల్ల జాటుటన్ సిగ్గుమీతెఁ, బరికిణీ చీరగా మాటి పయఁటఁగోరె
ఆడమగ భేదమేర్పడె, నంతకంతకేమొ తెలిసినట్టులు భావ మేర్పడియెను.” (203)

ఇట్టి ధ్వని ప్రధాన రచనతోగూడిన పట్టులిం దింకను సనేకములు కలవు. ఈ కావ్యము నందు వీరు సచేతన వ్యక్తుల యనురాగమునేకాక, తిర్యగ్దమలగు కపోత మిథునములయు (ఆ. 3-166), వృక్షలతాదులయు ననురాగమును (ఆ 3. 207-14) కూడ నిపుణముగ వర్ణించిరి.

ఈ క్రింది పద్యములను బరిశీలింపుఁడు.

‘అంతికమందుఁ బుష్పవతియైమను కమ్మని కొమ్మయైన చే
మంతి పడంతి వక్షమున మైకపు బంగరు బొంగరాల గి
ల్గింతలువెట్టి, చెక్కిఁకుల గిల్లినఁ బాల్గరిపించు జొన్న బా
లెంతలఁ గొఁగిటన్ బరిమళించుచు వీచెను గమ్మ తెమ్మెరల్.’ (207)

‘చిన్న తనమింక విడకయొ సిగ్గుమెయినో వచ్చుటకుఁ జిక్కులిడు లతా వనితఁగాంచి
సూటినడయె తెలియు వృక్షసుందరుండు మునుపెనుక దోచెక నిలిచి ముగ్ధుఁ
డగును.’ (212)

ఇవికాక యిందింకను ఔమ (ఆ. 5. 137-44), సంక్రాంతి (ఆ. 9. 340-47), వేట (ఆ. 10. 82-84), ప్రీతివేణి (ఆ. 7-311), వరాహ (ఆ. 7-226), యజ్ఞవరాహ (ఆ. 11. 185-06), అశ్వగమనము (ఆ. 9. 159-62) మఱియు కీరరాయభారము (ఆ. 12. 231-44), రుక్మిణీ సందేశహరణము (ఆ. 12. 251-275) వంటి వర్ణన తెన్నియేని గలవు. ఇవన్నియు వేనికవే మనోజ్ఞములు. తజ్జులగు రసజ్ఞులే వీని రసవత్తతకు బ్రామాణికులు :

ఇట్టి లౌకిక వర్ణనములనేకాక శ్రీ ఆచార్యులవా రిందు కథా సందర్భము సనుసరించి, అలౌకిక వర్ణనము లనేకములు స్తోత్ర, వర్ణన, ఉపదేశాదుల రూపమున సందానించి తమకు గల వేదాంత విజ్ఞానమునుగూడ ప్రకటించి యున్నారు. మృత్యు స్వరూపము (ఆ. 3. 325-35), మానవజీవిత స్వరూపము (ఆ. 5. 67-75), జీవితమునందలి సుఖదుఃఖములు (ఆ. 9. 227-32), దుర్గాదేవి ప్రార్థన (ఆ. 3. 126-33), తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్తుతి (ఆ. 9. 234-42) రంగనాయక స్తోత్రము (ఆ. 9. 254-63), భాష్యకారస్తుతి (ఆ. 9. 266-77) గోదాస్తుతి (ఆ. 279-86); చిదానంద గురుస్తుతి (ఆ. 6. 29-43), శ్రీరాముని విశ్వరూపము (ఆ. 5-88), ఈశ్వరశక్తి (ఆ. 8. 169-72); దశావతారములు (ఆ. 7. 256 వచనము ఆ. 4. 239, గేయము) మఱియు భాగవత తత్త్వోపదేశము (ఆ. 6. 51-70), భక్తి స్వరూపకథనము (ఆ. 6. 186-190), శ్రీ శుకుడు పరిక్షిత్తునకు జేసిన జ్ఞానబోధ (ఆ. 10 95-118), మున్నగు వానికి సంబంధించిన వర్ణనలన్నియు భక్తి, జ్ఞాన, ప్రైరాగ్య

ప్రబోధకములయి యొప్పురుచున్నవి. అతిగహనములయిన వేదాంత విషయముల నీ భాగములం దాచార్యులవారు సరళ పద్ధతిని వర్ణించియున్నారు. వీనిలో గొన్నింటి రచనా విధానమునుగూర్చి మాత్రము రెండు మాటలు.

శ్రీ చిదానంద గురుస్తుతి నీ కవివరుఁడు సంస్కృతశ్లోకములలో రచించెను. ఈ శ్లోకములయందు గురువునకు త్రిమూర్తుల సామ్యము శ్లేషరూపమున గల్పింపఁబడినది. ఇవి యీయన యుభయభాషా కవిత్వ దక్షతను నిరూపింప జాలియున్నవి. ఇట్లే భోగినీ నాట్యమున దళావతార. రాధ పాత్రాభినయము నద్భుతముగ వర్ణించుటేకాక యీ సందర్భమున వీరు అష్టపదుల షక్తికిజెందిన లయతాళ యుక్తములగు 'పదము'లనుగూడ రచించిరి. ఈ పద్ధతి యాంధ్ర కావ్యములయందు నవ్యము. కళికలు, ఉత్కళికలు, రగడలు, మఱికొన్ని విశేష వృత్తములను వ్రాసిరి. వీనిలో 'తొహర' అనునది పూర్వ కావ్యములందు గనరాదు. వీరు 'మంగళ మహాశ్రీ' వృత్తమాలిక నొకదానిని గూర్చిరి. ఇందు వీరు స్వతంత్రించి 'ప్రాసయతి'ని విశేషముగా పాటించిరి. కావ్య మంతయును వ్రాచిన కవుల ఒరవడిలో బ్రౌఢముగా రచింపబడినను, శ్రీ శుకుఁడు పరీక్షిత్తునకు జ్ఞానబోధయందును, నారద హిరణ్య కళిపుల సంభాషణమునందును, వీరు చక్కని సరళశైలిలో 'ఆటవెలదు' లనేకములు వేమన బాణిలో హృద్యముగగూర్చిరి. మచ్చునకు కొన్ని పద్యములు,

'నాల్గు నాశులుండి నాశమౌ మేనికై సకల సుఖవసతులు సంతరించు
నద్దెకొంపనెంత దిద్దితీర్చిననేమి వెడలుమనినదీనము విడువ వలెను.' (ఆ. 10-97)

'తనకుఁ దెలియనంత దైవంబెలేఁడని వచ్చినట్టులెల్ల వాగుచుండుఁ
బురుటిబిడ్డ యయ్య నెఱుఁగని మాత్రాన జనకునునికి యెం దసత్యమగునె ?
(ఆ. 10-107)

'తాను ముందు పిదపఁ దత్త్వమ్మనెడి సూక్తు లాత్మసౌఖ్యకరము లవనినెందు
శాంత సత్యశౌచ శమదమా చరణలు, దుర్బలత్వమునకుఁ దోడు సఖులు.'
(ఆ. 1-219)

'ముల్లు పెఱికివేయ ముల్లు కావలెనని యగ్నితోడ నగ్ని నార్చవశమె ?
ఒక్కసూత్ర మెప్పు డుపయోగపడదెందు. సాధనమ్మ గొందు సమయమెఱిఁగి.'
(ఆ. 11-226)

ఈ విధముననే యీ కవి యిందలి యనేక కథలలో ఆటవెలదులు, గీతములు, కందములు అధిక సంఖ్యలో సరళశైలిలో రచించిరి. ఈ కావ్యమునందు 7, 9, 11, 12 అశ్వాసములలో వీరు సుమారొక పది వచనములను రచించిరి. ఇందు కొన్ని చిన్నవి, కొన్ని పెద్దవి, కొన్ని ప్రౌఢ సంస్కృత సమాస ఘటితములు. మఱికొన్ని అల్ప సమాస యుక్తములు. ఈ వచనములను కథాకథనముకంటె వర్ణనలకే వీరధికముగ నుపయోగించిరి. ఇందలి ప్రతి

వచనము నొక ప్రత్యేక శైలిలో నడచినది. సన్నయనుండి చిన్నయ వఱకుగల భిన్నవచన శైలిల నిందలి వచనములు తలపించును. వీనిలో భాగవత రచనాపాత వివరణము (అ. 7-11) గల వచనము మఱియు శ్రీకృష్ణాంతః పురవర్ణనము (అ. 12-258) గల వచనములు 20 వంతులకు మించు ఏకైక వాక్యములు. అలలియలఁతి వాక్యములతోడి వచన రచనయు గొన్నింటగలదు. మొత్తముమీద నివి యీ కవి వచన రచనా సామర్థ్యమును దెలుపజాలియున్నవి.

ఈ కావ్యమునందు కొంత కథను అచార్యులవారు చక్కని సంభాషణలతో నడిపించిరి. దండనాథ పోతనల సంభాషణము (అ. 7. 167-97), శ్రీనాథ పోతనల సంభాషణలు (అ. 8. 110-16), నారద హిరణ్య కశిపుల సంభాషణము (అ. 11. 210-28); మున్నగు నవి కొన్ని యుదాహరణములు. ఇట్టి సంభాషణలు సరసములగుచేరక ఈ కావ్యమున రీతులనుగూడ వెలయించిన వనవచ్చును. భోగినీ నాట్యవర్ణన మంతయును ముఖ్యముగా నాటకీయత కుదాహరణము. ఆంధ్రకావ్యములలో నాట్యవర్ణనమిట్లు హృద్యముగను దీర్ఘముగా వర్ణింపబడిన ఘట్టము లరుదు. ప్రాచీన కావ్యములలో గొన్నింట రంభాదుల నాట్యము నూచింపబడెనేకాని వర్ణింపబడినట్లు లేదు. సింహాసన ద్వ్యత్క్రింశితయందు మాత్రము కొలది గోడరాజు రంభాదుల నాట్యమును కొలది వద్యములలో మహాహరముగా వర్ణించెను. అఘనికలలో శ్రీ పృథ్వీనర్తి నారాయణాచార్యులు 'శివతాండవ' మను గేయకావ్యమును రచించిరి. కాని యిది ప్రత్యేకముగా శివతాండవ వర్ణనమునకే యుద్దేశింపబడినది. కవిసామ్రాట్టు గారి 'కిన్నెరసానిపాట'లో నడిచుమారి నాట్యము వర్ణితము. కర్పూర వనంతరాయ'లను గేయ కావ్యమునందు శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డిగారు 'లకుమాదేవి' నాట్యమును కావ్యమున సరసముగ గూర్చిరి. భోగినీ నాట్యమును శ్రీ అచార్యులవారు మహాకావ్యములోజేర్చి రెడు దీర్ఘముగను శాస్త్రీయముగను వర్ణించియున్నారు. మహాకావ్యములలోని నాట్యవర్ణనకీడి మకుటాయమానము. ఇది ప్రత్యేకముగా నెంతేని వివరింపఁదగినది. ఇందు కవి యనన్య సాధారణ ప్రతిభ విదితమగుచున్నది.

ఈ పోతన చరిత్రమునందలి వర్ణనలు శబ్దారణ్యాలంకార విలసితములు. శబ్దాలంకారముల వృత్త్యనుప్రాస, అంత్యాను ప్రాసములు, యమక శబ్దశ్లేషము, అర్థాలంకారములలో ఉపమ, రూపకము, ఉత్పేక్ష, స్వభావోక్తి, అర్థశ్లేష, అర్థాంతరన్యాసాదులు కావ్యమునకు విశేష శోభను నమకూర్చినవి. శబ్దచమత్కారమో, అర్థచమత్కారమో, భావచమత్కారమో సర్వత్ర వెల్లివిరియుచు నీ మహాకావ్యము 'ప్రతిపద్య చమత్కృతి'తో నొప్పారుచున్నదనిన నతిశయోక్తి కాజాలదు. కవితాధార నిర్గళమై, మృదుమధుర పదసమాస బంధమై, లోకోత్తర లకు, ఉక్తి వైచిత్ర్యికి, ధ్వన్యర్థ విశేషముల కాలవలమైన యొక రసబంధుర నిర్మితి యీ కృతి.

యమకము :— 'దాని దాని దాని దానమ్ముగా గొంచి'
'నాకవనముమించు నాకవనమ్మున'

(అ. 12-21)
(పీఠిక. 36)

‘తోరణమ్ములు లేమి తోరణమ్ములు నల్పి’ (ఆ. 6-3)

‘వాలమ్ము వాలమ్మువలెఁ దిప్పియాడుచు’ (ఆ. 7-226)

శ్లోష :—

‘తమమును జేరు చోరుఁగని తద్దయు సత్వ సముద్భుతిన్ పదోద్గమిత రజమ్ము
నంటక ప్రధావితులై చనుదెంచి ముక్తసంగమునఁ జరించి మాతృ పద
కంజములన్ స్పృశియించి ముక్తులౌ సుమహిత సిద్ధులెందరాకా, చోరవళం
గత బుద్ధు లెందఱో.’ (ఆ. 1-19)

ఇందే తమ + మును జేరుచో అని విడదీసినపు డిచ్చట అర్థశ్లోషకూడ.

‘దీప్తిమత్ కావ్య పత్తాలఁ దినుచెడలన’ (ఆ. 2-70)

దీప్తిమత్ - కావ్య...అనియు, దీప్తి + మత్కావ్య పత్తాలని విలుపులు, కావున
శబ్దార్థ ద్వివిధశ్లోషలు.

‘తెలి గగనంపుఁ బయ్యెద నదృష్ట పయోధరయై.....’ (ఆ. 72-194)

‘గురువునలేని ద్రోహ మొనగూర్చుటకై మనమం దొకింతయున్

వెలువడురాజు.....’ (ఆ. 4-195)

‘అలఘుదోషాతిరేకమ్ము కలననెప్పు డంతరించును రాజత్వమవనియందు(ఆ. 9-117)

ఉపమ :— ‘తనువంటు చాయపోలిక వెనువెంటం బయలుదేతె విబుధగణమ్మున్’(ఆ. 1-74)

‘కురిసిన మేఘమై యరసికుంబలెఁ దెల్లమొగమ్మువై చె మేల్తురులవి’(ఆ. 6-67)

‘వెనువెంటఁ దాను పోతనయువచ్చెఁ గర్మవెనుకనె జ్ఞానమ్ము గ్రాలుకరణి’

(ఆ. 3-63)

‘వేఁకటి నొదిగిన శిశువటు చీఁకటిలోఁ బడుచు నిదురఁజెందెను జగముల్.’

(ఆ. 5-162)

‘బ్రహ్మణ్యులట్లు హసింతురపుడె’ (ఆ. 3-148)

‘వయసొక కోడె త్రాచువలె వచ్చి’ (ఆ. 7-70)

రూపకము:— ‘ధాత్రియై సస్యసంతానమ్ము నొడిఁగట్టి జీవన స్తస్యమ్ముఁ జేపికుడిసి.’

(ఆ. 2-162)

‘వింతసింగిణిరంగుల పెద్దైవిప్పి, యాకనపుఁ బశ్చెరంబున నరుగఁదీసి

(ఆ. 2-65)

“యామినితీవ, దాని కొనలందునఁ జుక్కలురేవురాత్రికిన్ మోములువిచ్చుచున్న
పసిమొగ్గులు.....” (ఆ. 3-197)

‘మబ్బుకన్నియలు చెల్వందొప్పఁగా తారకా తిలకంబుల్ ధరియింప’(ఆ. 4-112)

“రథము మందరముగ రాజన్యజలనిధి మథనపరచి జయము మధుర సుధగ
నై న్యమునకుఁ బంచి సరసిజాలయగాగ హరి విదర్భతనయ నపహరించె”

ఉత్పేక్ష :— మధురసాధోగ హేమకుంభములపైన నీలమణి పాలికల మూత్రగ్రాలు
ననఁగఁ దమ్మిమొగ్గలపై వ్రాలు తుమ్మెదలును బద్మినీకుచ చూచక పృథలు
జిమ్ము. (అ. 4-114)

‘ముకుళముద్రల భుజలతల్ మొగ్గదొడుగు
బూర్ణ వికసితముద్రలఁ బూలుపూయు
వంపులగు వ్రేళ్ళఁ బూరేకు సొంపులీను
క్షితిఁ గదలియాడులత యీ నెలఁత యనంగ.’ (అ. 4-248)

స్వభావోక్తి :— ‘తలల గొంగడి ముసుగులు వెలుఁగ
ముడత గట్టుకొనిన చేతులఁ దమ కట్టలూని
గద్దువలకాని యట్టిటుఁ గదలకుండ
ఆలగొని నిల్చిరచటి గోపార్భకులును.’ (అ. 3-143)

‘మెఱపుటీకల నిందుమెడ ముందువెన్కకుఁ గునిసియాడగఁ దోడఁగూడి నడచు’
(అ. 3-166)

‘సిగ్గు వెనుకకీడ్వఁ జెలినెందుఁబ్రేమంపుఁ గాంక్షముందునెట్టఁ గలఁతఁజెందు (అ. 3-23)

‘జాడించిరి మడిపంచెల జోడించిరి కేల్విభావసున కడుకులకున్’

‘దోడుంచి గుడమునిఁక నోరాడించిరి రుచికి శరము లాడించిరొగిన్.’ (అ. 7-53)

అర్థాంతరన్యాసము :—

‘సంకునఁబోయఁ దీర్థమయి సత్కృతిఁ గాంచదె కూపనీరమున్ (అ. 1-35)

‘ఏమి సేయంగలుగు నాడ దింతకన్న ?’ (అ. 3-50)

‘నిండ మునిఁగినఁ జలి యింకనుండ గలదె ? (అ. 4-405)

‘భువి బాలవిఘాతికి శ్రేయమబ్బునే ? (అ. 7-70)

‘భాగవత పాణితోఁగాని పనియుఁ గలదె ? (అ. 8-49)

‘ఏనుఁగు లెక్కనైనఋణ మేకుల రాటముతోడఁ దీటునే ? (అ. 8-122)

అంత్యాను ప్రాసము :—

వేదనినాద సారముల వీనుల విందిడు తేనెతేటలో

శ్రీదయితా మనోహరుని చిత్త మెలరెడి పూలతోటలో

మోదతఁ జేతనోద్ధరణముం బొనరించెడి పైడి కోటలో

గోద రచించినట్టి యదు గోపకుమారునిఁ బాడు పాటలో. (అ. 9-283)

‘పాయక నేయు తెల్గుల తపముల పంట మహాంధ్రభారతీ
 స్వీయ పదోల్లసద్వలయసింహాన దజ్జయ ఘంట సాహితీ
 ప్రియసి కావ్యలక్ష్మి కనువేసిన చక్కనిదంట, పోతరా

జ్ఞాయకుడంట యెల్ల కవినాథుల సత్కృతిగొంట గోద్యమే. ? (ఆ. 9-93)

తోకోక్త్యాదులు :— ‘యద్భావం తద్భవతిహి’ (ఆ-5-136), ‘అన్నదాతా సుఖీభవ’
 (ఆ-2-203), ‘వచ్చునట్టిపని వాకిటదీటె’ (ఆ-4-379).

‘అత్రశత్రుముల్ గురింగెఁ బోతన్న కవుడు’ (ఆ-4-374), ‘నిన్ననే పోయినది
 (మరణించినది) యనెఁ జిన్నవోయి’ (ఆ-4-398), చెంపగొట్టి దాగగవచ్చు చీకటి
 (ఆ-5-16), ‘ఓ యనిన నా యనరాని’ (ఆ-5-153) ‘రెండంచుల కత్తికోత’ (ఆ-2-239),
 ‘కన్నుం బోగల్గినంత కాటుక తగునే’ (ఆ-5-201), తేళ్ళపాములు ప్రాకినగతి (ఆ-5-227)
 కలుపున వాంతి (ఆ-5-267), తల ముగ్గు గుల్లయయ్యె (ఆ-7-71), ‘బ్రాహ్మణస్యక్షణం
 కోప’మ్మని (ఆ-7-268), ‘బెండ్లు దేలును వాహినిన్ గుండ్లు మునుగు’ (ఆ-7-262),
 మణినా పలయం పలయేనమణి’ (ఆ-267), త్యాగవర్తనల నచ్చొఁ జూరుకుంజెక్కి
 (ఆ. 7-325), ‘ఎదగాలము గుచ్చినట్టలు’ (ఆ-8-15), ‘ఈ సంసారము పండ్లులేని పులి’
 (ఆ-8-121), ‘విత్రొక టిడినఁ జెట్టొకటి మొల్చు నెటుల్’ (ఆ-8-145), మొదలే మొగు
 రము లావనఁదుదు దూలమ్మనిన నిజము దోచునె ? (ఆ-8-145), ‘పొలపుగట్టె తా గొడ్డలి
 పొట్టఁజొచ్చి, కులపుగట్టెల నన్నింటిఁ గూల్చినట్లు’ (ఆ-8-250), ‘పంగువు పైకి గంగ
 యరుదెంచినది’ (ఆ-2-110) గాంజ దుర్వనిన్ ఘనతులసీ ప్రరోహము (ఆ-4-159) ఇట్టి
 వింతెన్నియుఁ గలవు. ఈ క్రింది పద్యమున సామాన్య నుడికారములేకాక తెలంగాణపు నుడి
 కారముకూడ కనవచ్చును. ఇది లోభి, భిక్షుకునితో పలికినది.

“కుక్కను బిల్వనా : యనుచుఁ గోమటి యొక్కఁడు వచ్చి, తాత సొ
 మ్మిక్కడ దాచఁ బెట్టినటు లేమొ పదేపది ‘బుక్కెడెయి కా
 లొక్కెడ నవ్వ’ యంచు నిలుముంగిటఁ బాతినయట్టు లుంటి, పొ
 మ్మొక్కడికే నటంచు బిగియించుకొనెన్ దలుపుల్ ధడాలనన్.” (ఆ-5-238)

ఇట్లే యీ కవి ఇల్లెడు రాజులు, చాకోసులు, బెక్కోను, పలుగాండ్లు మ్రానుకాయ,
 పిడుకగూండ్లు, ముండలదడులు, పలుకాడి (= మాటలాడి), సాపడబిల్చు, అన్నముంచు
 (= అన్నము వడ్డించు) మున్నగు పదములును మఱియు చివ్వతిండి, బాసవలు, విడుపు
 విడిది, నిరాటారి, తీవంచ మోములదిట్ట చేపట్టిన జాణ, ఇవము సూడును నెలయున్ జత
 కనులఁ జేయువేలుపు, కడుపు బంగారు బొక్కసముంజేసిన మేటివనిత, కరువలి చిటుతగమి
 చెటుప విరియు నెటికురులు, నగవుల నొప్పులుదేలు చెక్కుల వ్రాలివేల, వంటి అచ్చ
 తెనుగు పద సమాసముల నందందు జక్కగ బ్రయోగించెను.

ఉక్తి చమత్కృతి :— 'నన్నయ్యని తెలియుమనెడి నన్నయ నెంతున్' (పీఠిక 20)

'అరయగం కంటిపాపడే యనఁజుచును

సరసగతి రామచరిత కుత్తరము వ్రాసె' (పీఠిక 21)

అరయ కంటి పాపడనియు, అరయగం, కంటిపాపడనియు చమత్కారము.
ఉత్తర రామచరితము వ్రాసెననుటకు రామచరిత కుత్తరము వ్రాసెననుట చమత్కారము.

"ఎవఁడు రామాయణ కల్పవృక్ష వినుత కాంచాలి

దివికి నిచ్చెనలువైచె యమరకవిచుతిన్ తెలుచి రాజని వెలింగె" (పీఠిక 30)

స్వర్గానికి నిచ్చెనలు, తెలుచిరాజు అను రెండు నవలలిందు జేర్కొనబడినవి.

"విపంచిఁ గరళాఖిల మీటుచు దూరమేఁగు సమ్మనిఁగని శారదాభ్రమని, పూర్ణవిధుం
డని, తారయంచెదో ధ్వనియని, కూన్యమంచు నొగిఁ బల్కిరి విష్ణు పదాలయస్థితల్"

వీణ వాయించుచు గ్రమక్రమముగా నారదుఁ డాకాశమున నదృశ్యుం డగుట యిందు
చమత్కారముగా వర్ణింపబడినది.

'పూరిగుడిసెలెక్కి పొయిరాజెనని యగ్నిసాక్షిఁ బల్క

ధూమ సంఘమొకట'.....(అ-1-86)

'కాసులయాస మానమును గంపల గానము జేసికొందునే ? (అ-2-94)

పాదరసములు సొమ్ము లిమ్మహిన్ (అ-2-222)

మబ్బు పచ్చికడవై తోచెన్. (అ-3-137)

"ఒకటితో నొక్కటింగూర్చ నొక్కటియగు, లేక మూడేని యగునని

తోకమెఱుంగ గాలుసేతుల వ్రేళ్ళ లెక్కనిడమడచి, యురక నరిదిడ్డు

గణితశాస్త్రోక్త విధికి." (అ-3-285)

మల్లన శిశువు గణిత శాస్త్రమును నరిదిడ్డు చున్నట్లు కవి చమత్కరించెను. సామాన్య
గణితము ననుసరించి 'ఒకటితో నొక్కటింగూర్చ' రెండగును. కాని మల్లన గణితశాస్త్ర
ప్రకారము ఇది ఒక్కటి యగునట, లేదేని మూడగునట ! ధార్యా భర్తలను గూర్చుటకు
'ఒక్కటి చేయుట'యని వ్యవహారము కావున సంతాన ప్రిప్తికి పూర్వము ఈ యిద్దఱు
'ఒక్కటి'గానుండి తదనంతరము శిశువుతో ముగ్గురగుదురని చమత్కారము.

సీ. చికిలి చూపులలోన శృంగార రసవల్లి పూలుపూయుచుఁ దోరణాయ గట్టి

గీ. నాతి కలకంఠ రుతము నన్నాయిఁబాడ, లజ్జ తెరపటమగుచు విలాస మీనఁ

బ్రణయ సితదృక్పథలు తలఁబ్రాలువోయ నారి నృపతి మనమ్ము లగ్నమొనర్చె.

(ఆ-4-306)

ఇందు భోగిని సింగభూపాలుని మనస్సును లగ్నమొనర్చిన విధము వైవాహిక సంప్రదాయముతో జమత్కారముగ వర్ణింపబడినది.

‘వనిత యర్థాంగియయ్యు నా మనసు నేచుఁ

గుడియెడమ పార్శ్వముల కింత యెడమదేల ? (ఆ-3-224)

ఇందలి శబ్దార్థ చమత్కారము స్పష్టము.

‘కమల కోమల నతీ హస్త పాశ

బద్ధుడై ముక్తిగనె మారు బారినుండి.’ (ఆ-3-243)

బద్ధుడగుట, ముక్తుడగుట అన రెండును పరస్పర విరుద్ధ భావములు, పీనిని కవి ‘బద్ధుడై ముక్తిగనె’నని యేకత్వగూర్చి చమత్కారము కలిగించెను.

“అన్నపూర్ణ మనోహరుడని పేర్వద్ద కాశివిస్సయయింట గంగద్రావి. (ఆ-3-251)

... ..

అను సీసపద్యపు తక్కిన పాదములలోని కూడుగుడిచి, పదముపాడి మఱియు వేంకట రెడ్డి రొక్కమునకు వడ్డిగట్టి, యనునవి కడు చమత్కారముగను విశేషార్థ వంతముగను గూర్పబడినవి. ‘కాశి విస్సయయింట గంగద్రావి’ అనుదానికి కాశికేగినవారు గంగ ద్రావుటయను నాచారమును మఱియు నీశ్వరుడు అన్నపూర్ణ మనోహరుడేకాని స్వయముగా నతఁ డాదిభిక్షువు గావున నతనియింట గంగకంటె మిక్కిలి యుండదనుట విశేషము. జగన్న అన్నసత్రమున కులభేద మెంచబడదు కావున నచటి యన్నము కేసనకు కూడుగుడిచి నట్లయ్యెనని చమత్కారము. వేంకటరెడ్డి యిచట తిరుపతి వేంకటేశ్వరస్వామి ఈయన భక్తులనుండి రొక్కము పిక్కుటముగ గడించి రెడ్డి దొరయై కొండెక్కి కూర్చుండెనని చమత్కృతి.

“రామభక్తుడై హనుమడు రాడదేల, మార భక్తుడై తలక్రిందు మాటిపోడె

రామయను శబ్దమున కెందు రమణీయంచు, నర్థము వచింపడే శుకునంతవాడు”

(ఆ-4-165)

ఇందు రామ శబ్దములోని అక్షరములను వ్యత్యస్తముచేసి చమత్కారము కల్పింపబడినది. ఈ క్రిందివికూడ నిట్టివే.

‘అవును గసాయి కిత్తునం చాడితప్పు ముఖముక్రిందైన మీదైన ముఖము ముఖము’
(అ-9-115)

‘ధరణిపతి ప్రజాకంట కత్వము వహింప పురియె తలక్రిందులై రిపు సరణివలులు.’
(అ-9-117)

ఈ క్రింది పద్యములలో నారికేళఫలము బహు చమత్కారముగను సాలంకారముగను వర్ణింపబడినది.

“స్వచ్ఛ మందాకినీవారి సంగ్రహించి, తల ధరింపఁగ నెండవాసల నహించి
మూఁడు కనుల మూసివూ మీసములను గడ్డములఁ జెనుచు నారికేళ సత్ఫలతఁబిల్వ.”

“పొంగి కైలాసగిరిబాటు గంగనీరు, కామధేనువు పాలనుగడల తీడు
మూకుకుల మూసి, ముక్కంటి ముద్రవేసి, తీర్థము ప్రసాదమని యిందు దింపిరెవరో?
(అ-4-115-17)

పుష్పలావిక నర్మోక్తులు చమత్కార బంధురములని చెప్ప నవసరములేదు.

ఒక్క పద్యము

‘దండయిద్ది యెవరి దండఁ జెల్వారునో యట్టివారి మనతఁబట్టి దీని
విలువ యెదుగు, వట్టి చిలిపి యాసించిన దండతాడనమ్మె దండవిలువ.’

ఇట్టి శబ్దార్థ చమత్కార వంతములగు పద్యములిం వింకను గలవు. ఇప్పుడు చతు
ర్మోక్షులవంటివి కొన్ని పరికింపుడు.

‘స్వర్గమ్మును గాలఁదన్నుదును కావ్య జగత్తునుబట్టి దున్నుదున్.’ (అ-2-72)

ఇవి పోతన వాక్యములు

‘ఈవిన పులియై, సిగమున్ బూనిన కాళియయి, యగ్ని పొగమంటలు కన్నోనల
గ్రక్కచు” (అ-2-90)

కూడె నా చాయమగండు పశ్చిమ దిశాసతి, నాయమయిల్లు పైఁడియైపోయెను.
(అ-2-150)

‘కొడవళ్ళు తాము పల్లెవడుచుల మూఁపుల పల్లకిల నెక్కిపచ్చెను’ (అ-3-103)

‘మన్మథుని హత్యయొనర్చిన కొండవీటి నన్యాసినిటాల వహ్నిశిఖలార్చి’ (అ-3-142)

‘పిడికెడుసులేని నడుమునఁ గడుపేర్పడె’ (అ-3-267)

‘ప్రక్కలు నిండెను జను ముక్కులు నలుపెక్కె.....

దంపతుల గుట్టు లీవలఁ బడియెన్.’ (అ-3-265)

'భూవిభుని మోవి చిటునవ్వు పూలుగురినె. (ఆ-4-213)

'చీకటింటికిఁ దొలినంజ చిచ్చుపెట్టె' (ఆ-4-216)

'ఆ లతాంగి యొకొక యవయమ్యె యొయ్యారముల నిధి కవనజలధి శిల్పకళల కవధి' (ఆ-4-244)

'కదము దొక్కెడి మారుగజ్జెల గుట్టమై యాటలాదెడు (ఆ-4-258)

'దినమ్ముపై నిశలు నిప్పులు గొక్కెను దారకాకృతిన్' (ఆ-8-38)

మామ పాలకుల బోయిలకై బరువౌట గొప్పయే ? (ఆ-8-14)

ఇది మల్లన శ్రీనాథునిగూర్చి హేళనగా బలికినది. ఇందు పాలకుల బోయిలనఁగా పాలకులు మోసెడు బోయిలనియు, ప్రభువులకు చెందిన బోయిలనియుఁ జమత్కారము; బోయిలకై బరువౌట యనఁగా బోయిల కొఱకనియు, బోయిల చేతులకు బరువౌటయనియు జమత్కారము స్ఫురించును. దీనివలన శ్రీనాథుఁడు పాలకుల పాలకులయందు నుఖముగా నూరేఁగుచుండునని వెక్కిరింపు.

'తఱుము కొనివచ్చు నవ్వును బొరిఁబయ్యెద కొనలఁ గఱచి పోనడచి.' (ఆ-4-38)

'ప్రజ మీయకళంక కీర్తి సామమునకు ఘనజట లల్లుచుండె' (ఆ-9-101)

"శ్రీకారము చీచాలము, టాకున్తా, రాకులాలు, డాకున్దా వ

రైకాదేశపు బాల వ్యాకరణము మెచ్చుకొనని పండితుఁడున్నే ? (ఆ-11-238)

ఇందు బాలుఁడయిన ప్రహ్లాదుఁడు తండ్రితో మాటలాడుచు శ్రీహరి యనుటకు బాలుఁడగుటచే 'చీయలి' యనును. దానిని శ్రీహరియని అర్థము చేసికొని తండ్రి కోపించి బెదిరించును తల్లి 'చీహరి' యనం బోలునని నవరించును. ఈ సందర్భమున కవి పై పద్యమునువ్రాసి 'బాలవ్యాకరణ' సూత్రమును చమత్కారముగా వివరించెను. అనఁగా చిన్నయసూరిగారి 'బాలవ్యాకరణము'ను అక్షేపించు పండితులుండిన నుందురుగాని బాలర వ్యాకరణమును మెచ్చుకొననివా రుండరని చమత్కరించిరి. ఇట్టి చతురవాక్యములిం దింకను ననేకములు కలవు. (ఆ ౧ పద్యం ౫.) తెలుగులిపి ఉత్పత్తినిగూర్చిన పద్యముగూడ నిట్టి కల్పనా చాతుర్యము చమత్కృతి గలిగినదే.

కొన్ని సూక్తులు :—

'ఇసుకను జక్కెరం గనఁగ నేకవిధమ్మునఁ గానిపించు నా

యసుక జలమ్మలన్ గరఁగ దేండ్లకొలందిగ నాని పొత్తు తాఁ

బొసఁగిన యంత నీరమయి పోవును జక్కెర, మానవాళి రూ

పసమత నుండనేమి ? రస భావవిలీనుఁడె సజ్జనుం డిలన్.' (ఆ-2-59)

ఇది 'ఉప్పుకప్పురం' అను వేమన వద్యమునకు బ్రతిధ్వని. భంగ్యంతరమున గూర్చి
బడినది.

'ధరనుపాధ్యాయఁ డెదొయొక్క తరుణమందు
బ్రాంత పరిమిత జనులకుఁ బాఠమిడును
గాని సత్కవివాణి శిక్షణ మొనంగు
సకల కాలమ్ములందు విశ్వ ప్రజలకు.' (ఆ-2-131)

'ఒక్కవిత్తునఁ బెక్కుగింజలు వెన్నునంటియున్న ఫలిత మబ్బునట్లు
లొక్కపాపకర్మ పెక్కింతల ఫలమ్ము వెన్నునంటి కుడుపు నిన్నరునకు' (ఆ-2-135)

'పిల్ల ప్రియమును గోరును బితరులెందు హితము గోరుదురు... (ఆ-2-210)
కన్యా వరయతే రూపమ్ వంటిది యిది.

'పొటమరిలనె ప్రియము తీవబోడు లాది నంతరంగము విప్పి మాటాడలెందుఁ
బూతఁబట్టనెమును లతా ముఖములందు, మూతివిప్పని మొగ్గలె మొలచునట్లు.'
(ఆ-3-82)

'చెప్పకున్నను నరుదెంచుఁ జెడుగుణములు, వట్టి బోధింప నుగుణముల్ వట్టువడపు
మట్టియంటును గుమ్మరి మనికిఁజేర, వసిడియంటునె కమసాలి వసతి కేగ.'
(ఆ-4-209)

'విలువగల రత్నమునుదానె వెదకికొంచు మానవుఁడెవచ్చు, రత్నమ్ము మనుజువడకు
వెదకు చుంబోవదీ విశ్వపీఠి, నదియుఁదా నువర్ణమైత్రినె శిరోధార్యమగును.'
(ఆ-8-109)

ఇది 'నరత్న మన్విష్యతి మృగ్యతేహితత్' అను కాళిదాసు వాక్యమున కనుసరణము.

'అధికవిషయ సంసేవనమ్మగు వినోద మవసరాకృతింగొని వ్యసనాభ్యసలరి
తనను సేవింపకున్న భేదమొనగూర్చు, నతి వినోద సేవనము దుఃఖాకరమ్ము'
(ఆ-8-127)

ఇట్టి సూక్తు లీ కావ్యమున శతాధికములు. వీనిలో గొన్ని ప్రాచీనుల ననుసరించియుఁ
గొన్ని స్వతంత్రించియుఁ జెప్పబడెననుట పై యదాహరణములవలన స్పష్టము. ఇట్టి
సూక్తులు సార్వకాలిక సత్యములు. లౌకిక జ్ఞానప్రదములయి వేమన, సుమతి వద్యములవలె
కంతస్థము చేయదగియున్నవి. వీనితోపాటు కవి యిందు భక్తి, జ్ఞాన, వైరాగ్య వేదాంతాదు
లకు సంబంధించిన ఉపదేశములను సందర్భాను సారముగాఁ గావించియున్నారు. మఱియు
కవిత్వము, కావ్యము, నాట్యము మున్నగువానిని గూర్చిన దమ యభిప్రాయముల నందందు

పొందుపరచుటేకాక, స్త్రీల అటలు, అభరణములు, వివాహాది సంప్రదాయములను, యోగ శాస్త్ర, జ్యోతిషాస్త్రాలకు సంబంధించిన కొన్ని విషయములనుగూడ నెడనెడ వివరించి యున్నారు. మచ్చునకు పూర్వకాలపు స్త్రీల అభరణముల వర్ణన పద్యముమాత్రమే ముదహరింపబడుచున్నది.

‘రాకిణీ, పింపిణీ, రావిరేకయః(గుప్పె, కోరకొప్పుల తలం దారలిన
సరిగ పట్టెడ, గుండ్రసరము. పూసలపేర్లు, పాలిండ్లఁ దూగుటుయ్యేలలూగ
బిగువు బొద్దాణముల్, బిళ్ళల మొలసూళ్ళు; జవ్వాడు నడుముతో సరసమాడ
మట్టెలు, పిల్లాండ్లు, మఱి పీరమద్దియల్, లావణ్య గతులకు లయలువేయ
జిలుగు ఉద్దాలకట్టు పోతలు వెబాంగు, పూలయంచుల కుత్తంపు చోలములును
నీలి నింటోళి కెంపువన్నియల నలరు సరిగ పట్టంచుకోకల నవదరించి. (అ-12-98)

పై అభరణాదులలో గొన్ని యిప్పుడు నామా వశిష్టములు మాత్రమే. తక్కిన వయినను బల్లెలలో గ్వచిత్రముగా గానవచ్చును.

ఈ ‘పోతనచరిత్ర’మున కనుబంధముగా రచించి చేర్చబడిన ఏకాదశ ద్వాదశాశ్వాసములలోని భాగవత గాథలలో పోతన శైలినే కవి చాలవఱకు అనుసరింపదలంచి కృతకృత్యుడయ్యెను. ప్రహ్లాద చరిత్రమునుండి యొక పద్యమును తిలకింపుడు.

‘వై కుంతుఁ బొగడని వక్త్రమ్ము ధక్కనానది దేవళమ్ముతో నద మొనర్చు
హరిపూజనములేని హస్తంబు దర్శినా నది యన్నపూర్ణ హస్తామృతమ్ము
విష్టుభక్తి యెలేని విబుధుండు పశువన్న నది మహాదేవు వాహనము సతము
కంజాక్షునకుఁగాని కాయంబు భస్మినా నది రాగిఁగరఁగి దేవాకృతినిదు
చక్రిచింతలేని జన్మబుద్బుదమన విష్ణుసాదవారి వెలయు నదియు
శ్రీపుంగననికనులు శిఖిపించ నేత్రమ్ములనిన దేవసన్నిధినవి యలరు.’ (అ-11-324)

పై పద్యమున కవి ‘వై కుంతుఁ బొగడని వక్త్రమ్ము వక్త్రమే ధమధమ ధ్వనులతో ధక్కగాక’ యను పోతన పద్యము వసుసరిండుచునే తన వ్యక్తిత్వమునుగూడ బ్రకటించెను. గజేంద్రమోక్షణ కథనుండి యొకటిరెండుదాహరణములు.

‘మూలం బెవ్వఁడు విశ్వభూత గణమున్ బుట్టించఁ బోషించఁ గు
స్మూలింపన్ సకలంత రాత్ముడయి యే ముఖ్యుండు మిన్నట్లు ది
క్కాలాటాధితుడై వెలుంగు భువనాకారై క పృథ్వికృతిన్
మూలంబై కనరాఁదెవండు శరణంబున్ వేఁడు దా యీశ్వరున్.’ (అ-12-41)

‘త్రాణనశించె. నా వశముదప్పెను దేహము, తావుదప్పెనా
ప్రాణము, లాత్మధైర్య మెడఁబాసెను, గన్నుల మూర్చగ్గిమ్మె, నీ

ప్రాణికి నీ వినామరి యుపాయము సాయములేదు, రావె గి
ర్వాణపతి : క్షమించి నను రక్షణ సేయఁగదే కృపామతి : (అ-12-47)

'కలఁడట చరాచరంబులఁ గలఁడఁట దశదిశల భక్తకల్ప ద్రుమమై
కలఁడు కలఁడనెడు మాటలు కలలో, లేకున్న విజయ గలవో తెలియన్ (53)

'హరి వెనువెంట భార్గవి, రమాంగన వెంబడి రాణివాస, మా
పరిజనమంటి తార్జ్యఁడు, సుపర్ణుని వెంబడి శంఖచక్రముల్
వరుసగ దండనాథుఁడును వారును వీరననేల ? నింత కా
పరమ పదంబె తాఁగదలివచ్చెను జెచ్చెర నంతకంతయున్.'

'పరమ దయాశువై మకరిబట్టి వధింపఁగఁ బంపె వేగ శ్రీ
హరి, కరభీషణోరగ ఫణాగ్రమణి ప్రభలీను చక్రమున్
వరసురవైరి నాశ పరిపాలిత శక్రమునై క కోటి భా
స్కర కిరణచ్ఛటాచ్ఛవి ధగద్ధగి తాంబరచుంబి చక్రమున్. (80)

'కరవిభ్రాజిత పాంచజన్య ఘన శంఖధ్వజ గర్భా కృతిన్
వరశోభావిల సత్పుదర్శన తటిద్వారాప్తి నక్షీణ స
త్కరుణా మేఘ కశేబరుండగుచు సక్రిధ్వంసియై చక్రి స
త్వర మార్పెన్ బదబాధనొందు కరిహృత్తాపానల జ్వాలలన్.' (82)

తక్కిన భాగవత కథలను కవి చాలవఱకు భాగవతశైలినే నడపెననవచ్చును.
పోతన కథయందును నెడనెడ కవి యిట్లే పోతనశైలిని చాటించెను. మచ్చుకు గొన్ని
పద్యములు.

'ఇంతింతై వడు గింతయైనగతి మప్పీక్షించు చున్నంతలో
నంతై, యాకసమంతయై విరిసి నీలాకార మేపారనా
శాంతమ్ముల్ గ్రసియించి మించి ఘన గర్జారాటధాటిన్ బ్రజా
స్వాంతమ్ముల్ పెకలించె నుద్ధతి నిరాశా కంధిలో ముంచఁగన్' (అ-3-113)

'పద్మాక్ష దర్శనభాగ్య హీనములైన కన్నులం ధవరాటకములు గావె
జగదీశ సత్కథా శ్రవణ దూరంబైన శ్రుతులు కోటర బిలాకృతులుగావె
యచ్యుతగుణ కీర్తనామృతంబానని నాలుక ప్రేతాగ్ని కీలగాదె
వనమాలి నిర్మాల్యవరగంధ మెఱుంగని నాస యుమ్మెత కనుప్రాసగాదె
విష్ణు పద సేవనా విరహితమగు కరము ధరమొల్చు నుప్పలి కరముగాదె
పరమ పదనాథు విషయ సద్భక్తి లేనిమేను బడిసెంపుటెరఘ్రింగు మీనుగాదె !'

(అ-5-75)

‘హిమకర స్పర్శచేఁ జెమరించు చందుతా ఖద్యోతమునుగాంచి కరఁగఁగలదె
ఓషధీపతిఁగాంచి యుష్పొంగు క్రొందీప యంచనుగని పులకించఁగలదె
కుముద భాంధవ దర్శనమున నవ్వెడి కల్వ చంచలంఁగాంచి హసించఁగలదె
వరసుధాకరరుచుల్ మరగు చకోరమ్ము కరదీపికా కాంతిఁ గరఁగఁగలదె
చంద్రకాంతాననయు లతాచారుగాత్రి కువలయదళాక్షి మృదుల చకోర హృదయ
రాజదర్శనస్పర్శన రక్తిలేమి కరఁగి పులకించి తులకించి కాంచినగునె?’ (ఆ-4-188)

‘మండిత కరభృత దండకమండలు హసదాననేందు మండలుని జటా
మండల ఫేలత్పందర గండస్థలు లంబితాక్ష ఘనకుండలునిన్’ (ఆ-2-16)
కాషాయాంబర కవచితవేషున్ జ్ఞానాగ్నిదగ్ధ నిజకృతదోషున్ (ఆ-2-17)

మహాకవి పోతన జీవితకావ్యమునందు పోతన భాగవత కవితా వాతావరణమును
గల్పించు నుద్దేశముతో నీ కవి పలుతావుల నిట్టి శైలి నవలంబించెను. ఇతర ప్రాచీన కవు
లలో శ్రీనాథ, పెద్దన, రామరాజభూషణ చేమకూర వేంకటకవులును సంస్కృత మహాకవి
కాళిదాసును ఈ కవి కభిమాన పాత్రులుగా గోచరింతురు. ఈ మహాకవుల కవిత్వశైలి
శయ్యలభాయ లందందు భాసించి యీ కవిశైలికి ప్రాచీన నాపాదించినవి. ప్రాచీనకవుల
భావ గాంభీర్యమును రచనా శిల్పమును వీరు పుడికి పుచ్చుకొనిరేకాని, భావానుకరణమునకు
పాల్పడలేదు. వీరి భావములు స్వతంత్రములు.

ఈ క్రింది పద్యముల గమనింపుడు.

‘వప్రొట్టాలక శృంగమూర్ధ విలస ద్వాల్లభ్య చిహ్నధ్వజా
ధిప్రేంఖన్మన్మణారుణాంశుక సముద్ధీప్త స్వరూపమ్ము తా
విప్ర ప్రాజ్ఞకవీంద్ర గాయకసటీ విశ్వమ్ముకై స్వాగ తా
భిప్రాయ ప్రకటత్కరాగ్రమయి పంపెన్ యుష్మదాహ్వానముల్’ (ఆ-4-68)

ఈ పై పద్యము కథలో శ్రీనాథ మహాకవి సింగభూపాలుని దర్శించినపుడు చెప్పినది.
ఇది శ్రీనాథుని ప్రాథశైలిని అక్షరారక్షింపి తలపించుచున్నది. ఈ క్రింది పద్యములలో
రామరాజ భూషణుని కంఠధ్వని వినవచ్చును.

‘నెలగుండియలఁబిండి నెలయేటి యెలబోటి యిలక్షీరవారాశి నొలుకబోయ
వెలగల్గు చలివెల్గు తెలిమించు తులకించి మలినాంబరమునంతఁ జలువసేయఁ
గళలీను నెలతేని చలువవెన్నెలలతల్ భూరుహచ్ఛాయలం బూలుపూయఁ
దెలికొముదులు యామినులుదాల్చు చేరుచుక్కల ముత్తైముల పులుంగడిగివేయ
గొలకులన్ నిల్వటద్దాల తళుకుమీతె నలుగడల్ పచ్చిపొల్లాతెఁ జలువరాల
మలకరఁగి వచ్చికబయళ్ళనిలిచి పాతెనన శుచిస్మితయై శరద్వనితచేరె’ (ఆ-8-192)

‘సౌందర్యామృత సింధువున్ దుర్హిణశీర్షశ్రేణి సుంహాసమా
కందంబై నవనీతముప్పతిల వీకన్ ద్రచ్చగా నద్ది క
న్విందౌ నీ తరుణీలలామమయి రాణించెన్ బళి : దీనివౌ
కందమ్ముల్ రమణీయతాగగన రాకాచంద్ర బాలార్కులొ’ (అ-11-192)

‘దూర్తనాగారూఢ డుందుభిస్వనభీతి మార్తాండ బింబమ్ము మఱుగుసొచ్చె
గగన సంగరనటద్వన తటిత్కరవాల సమతి కన్నులలోన సాము సేసె
నీలాద్రి శిఖర సంధిత వారిశతమ్ములదురు దెబ్బలు గుండెలందువై చె
శక్రిచాపవిముక్త శరపరంపరలచే దళదిశా జాండమ్ము పశమొనర్పఁ
గలుష విషయుక్త గర్వాంధకారసార వపువులొలయఁ గాదంబినీ వాహినులును
భీత దీనమానవ వినిర్భిన్న భిన్నచిత్తముల నొంప వడకింపఁ జేరవచ్చె’ (అ-3-114)

‘వాసన యొంతయున్న నిజవర్ణము లెట్టివియైనఁ గిందు న
గ్రాసనమందుఁ గ్రాలియు ముదాకృతి నవ్వచునుండి రెండునా
శ్శీ సుమజాతిజన్మ ధరియిత్రి సమర్పల నేలవ్రాలు నౌ
రా : సురరాజి పీనిని శిరమ్మునఁ దాల్చుట పూజ్యతన్ గనున్’ (అ-4-128)

ఇట్టికైలి కివి కొన్ని దిట్టాతోదాహరణములు.

ఇక ఈ కావ్యమునందలి ధ్వని విశేషములకు గొన్ని యదాహరణములు చూపబడుచున్నవి.

‘సురపతి సోదరుండు, పరిశుద్ధమనస్కత భక్తుఁ డాత్మయై
వరలెడి పుత్రుఁడందు నొక వైపునవీపు, మరొక్క వైపునం
బరఁగెను పొట్ట, రెండిటను బాధయె చేకురె, ధర్మసంపదు
ద్ధరణ మొనర్ప కంకణము దాల్చిన నీకు వచించు వాడనే : (పీఠిక-76)

ఇది కావ్యోపక్రమ భాగముతోనిది. భక్తునకు హానికలిగించుట కిష్టమలేకున్నను సోదరుడగు ఇంద్రునకు పోతన తపోభంగ మార్గము నెఱింగింపఁగా నతఁడు సంతృప్తితో బెడలిపోయెను. అప్పు డొంటరిగానున్న విష్ణువుతో నారదుఁడు పైవాక్యములు పలికెను. సోదరుడగు ఇంద్రుఁడు వీపువంటి వాడనియు, భక్తుఁడు పొట్టవంటివాడనియు, నిందెవరికి బాధకలిగినను కష్టమేయని నుడివి. ‘ధర్మ సంపదుద్ధరణ మొనర్ప కంకణముదాల్చిన నీకు వచింపువాడనే’ యని మిన్నకుండెనేకాని తన మనోగతాభిప్రాయమును తెలుపఁదయ్యెను. కాని యతఁడు మాటలతో జెప్పకున్నను, ఇందలి ‘వీపు, పొట్ట మఱియు ధర్మసంపదుద్ధరణము’ అనునవి నారదుని యభిప్రాయమును ధ్వనించుచున్నవి. లోకమున సామాన్యముగా వీపుమీద గొట్టవచ్చునుగాని పొట్టమీద గొట్టరాదను న్యాయము ప్రసిద్ధము. పైగా భక్తుఁడు

(పుత్రుడు) తపస్సొనరించి భాగవత రచనచే లోకమున ధర్మవ్యాప్తి చేయనున్నాడు. ఇతనిది ధర్మమార్గము. ఇందుఁ డన్యాయముగ ఇతని తపమును భంగము కలిగించి ధర్మ విఘ్నమునకు దలపెట్టి యున్నాడు. విష్ణువు ధర్మరక్షణకే కంకణము కట్టినవాఁ డనుటచే పీనివలన సాముదాయకముగా వీపువంటివాఁడును అధర్మ వర్తనుఁడునగు తమ్ముఁడగు ఇంద్రునకు అపజయము కలిగించి, పొట్టవంటివాఁడును ధర్మవర్తనుఁడునగు భక్తుఁడగు పుత్రుని (పోతనను) రక్షింపుమని నారదుఁడు చమత్కారముగా తన యభిప్రాయమును శ్రీమన్నారాయణునకు ధ్వనిమార్గమున దెలిపినట్లయ్యెను. ఇట్లు చెప్పుట ఉత్తమ కవిత్వ లక్షణమని యాలంకారికుల మతము.

“బిడలగు ప్రాణుల బ్రదుకులు గడచుట లెట్లనుచుఁ బ్రకృతి కలకాలములున్
వడఁకున్, మదినుడుకున్, వెతఁదడుపున్ భాష్పాంబుధార ధారుణి నెల్లన్.”

(ఆ-1-185)

ఈ పద్యమునకు గొంతపైన (183) ‘ఈ యభిలభాత సంతతిని రొమ్మునకుఁ గట్టి సాకుఁబ్రకృతి’ యని చెప్పబడినది. తన పిల్లలగు ప్రాణులను ఎంతటి అనురాగముతో సాకునో దీనికిముందు (184) పద్యమున దెలుపబడినది. ఇక ఈ పద్యమునందు ఏ విధమున తన బిడ్డలగు ప్రాణుల సాకునో కవి తెలిపియున్నాడు. పద్యమునందలి మాటలనుబట్టి చూచిన బిడ్డలెట్లు బ్రదుకగలరోయని ప్రకృతి కలకాలమును వడఁకును, ఉడుకును, కన్నీటితో ధారుణిని దడుపునని మాత్రము తెలియుచున్నది. కాని వడఁకుట మున్నగువానిచే బిడ్డలెట్లు బ్రదుకగలరు ? కావున ఇటు వడఁకు మున్నగు పదములు శీత, గ్రీష్మ వర్షములు ధర్మము లను ధ్వనింపజేయుచు వర్షాదులవలన భూమిని సస్యవంత మొనర్చి ప్రకృతి తన బిడ్డలయిన ప్రాణులను పోషించుననుట ధ్వనివిశేషము.

“సూర్యభగవాను వడనమ్ముఁ జూచినవ్వి, యాత్మనర్పించుకొనిన యీ యంబుజమును
ఖలుఁడు గజరాజు సింగమ్ము కరణివచ్చి తుగ్రించి తలమోదు కొనునట తుచ్చబుద్ధి.”

(ఆ-2-69)

సూర్యుఁడు కమలదాంధవుఁడు. అతని రాకచే కమలము వికసించును. మదగజము లట్టి పద్మములను తుగ్రించి తలమోదుకొనుట (గజ) స్వభావముఁకాని ఇది తుచ్ఛము. సామాన్యార్థము. కాని యిందింతకంటె విశేషముగా ఇనవంశమునం దవతరించిన భగవానుఁడగు రాముని దర్శించి, యతనికి మనసా అర్పితముచేసిన భాగవతమును ఖలుఁడగు సింగభూపాలుఁడు శిథిలావస్థకుదెచ్చి పాడుచేయ గలడను భవిష్యద్వాణి పై పోతన వాక్యమువలన ధ్వనించుచున్నది. దీని తర్వాతిదగు 70 వ పద్యమును నిట్టిదే. ఈ ఆశ్వాసమునందే పల్లె పడుచు మానభంగమునకు బ్రయత్నించిన యువక భూస్వామికి తోపదేశముగా చెప్పిన (112-18) పద్యములును ఇట్టివే.

‘సద్దుగ మేడలెక్కి కనుపైగ లొనర్చెడి మేఘు సంగతిన్
వద్దని సస్యకాంతతల వ్రాలిచె గర్భభరాల సాంగియై
వద్దననేని త్రాగి పయివచ్చిపడెన్ బ్రజనష్టమౌట తా
నద్దియెఱుంగఁ దెంతటి ఘనాహ్వాయుడైనను ద్రాగుబోతనన్. (అ-3-138)

ఇందు ఈనుటకు సిద్ధముగానున్న పరియందు పూర్ణగర్భిణీ శ్రీత్వమును, సముద్ర
జలములు త్రాగివచ్చిన మేఘునియందు త్రాగుబోతు గుణమును అవోపించి, ప్రజయను
శ్లిష్టపదముచే అర్థద్వయకల్పనమును అలంకార ధ్వనిరూపమున చమత్కారముగా కావించెను.

‘మీలతో, నాచుపెనఁగు పద్మాలతోడఁ దడలు జడనల్లి సుడిగొని బుడగతెగయ
స్వర్ణ సౌందర్య దివ్యశోభాస్రవంతి పాటునేయులై సౌంపారు పడతిమేన.’
(అ-3-177)

ఇందు పోతనకు అప్పుడే తటాకమున స్నానముచేసి అర్చన పత్రములు దేహమునకు
హస్తకౌన నిలచిన తన భార్యమేన స్వర్ణ సౌందర్యదివ్య శోభాస్రవంతి ఏయులయి పాటినట్లు
గోచరించినట్లు కవి యందు వర్ణించెను. దీనివలన నామె శరీర లావణ్యము బంగారు చాయ
గలదనియు, ఆమె కన్నులు మీలఁబోలుననియు, శిరోజములు నై వాల సదృశములనియు,
ఆ పొంతనున్న మోము నాచుతోడెనగు పద్మమువంటిదనియు, త్రివళులు జడలట్లు తడలవంటి
వనియు, నాభి యా తడలవలన గలిగిన సుడివంటిదనియు, పక్షోజములు ఆ సుడినుండి పై
తెగసిన బుడగలవంటి వనియు నిందు చమత్కారము. ఇది వస్తురూప ధ్వని కల్పనము.

‘ప్రకట శరత్క-లా విభవ భాసురమౌ ఋతుకాల ముందునన్
బకపక నవ్వసాగెను విభావరి, తారకరీను మల్లికా
నికర వికీర్ణరమ్య శయనీయ సితాంబరసీమ వాయుదో
లికల, నిశాపతిన్ గలిసి లీలఁజెలంగి సుఖాశీదేలుచున్. (అ-3-193)

ఇందు ఋతుకాలమునందు కళంచేత పెంపొందుచున్న (కళాకాత్రమునందు శ్రీలకు
జెప్పబడు కళలు) చక్కగా నలంకరింపబడిన పూసెజ్జయందు వెచి తన్నుద్దేశించి వచ్చిన
స్వనాథునితో సుఖముల దేలియాడు వాసక సజ్జికయను శృంగార నాయక శృంగార కీర్త
యిందు ధ్వనితము.

‘ఆ పనజాక్షి నూత్న ప్రణయాంకురముల్ వరరాగ పృష్టిలోఁ
దీవలుసాచి, యల్లుకొని, తీరగు పూవులుపూచి, కమ్మ నె
త్తావులు చిమ్మఁదేఱులు సుధామధుమ త్తత వ్రాలఁగా ఫల
శ్రీ విభవోన్ముఖమ్మయి చరించెను సౌఖ్యవసంత వీధులన్. (అ-3-248)

దీని పై పద్యమునందును పోతన దంపతుల ప్రథమ సమాగమము వర్ణింపబడినది. ఈ పద్యమునందు ఆమె ప్రణయమెట్లు క్రమముగా ఫలోన్ముఖమయినది వర్ణింపబడినది. ఆమె యొక్క నూత్నప్రణయము వరునియొక్క అనురాగముచేత అభివృద్ధిచెంది, ఆలింగనాదులు పడసి, వివిధ శృంగార భావములను ప్రకటించి, కమ్మని యనుభవములు ముమ్మరింప సుఖపారవశ్యమున కనీనికలు (చూపులు) దళముకుశితము లగుచుండ సంతాన ఫలశ్రీ విభవోన్ముఖమయి దాంపత్య సౌఖ్యముల ననుభవించెనని ధ్వని. ఈ పద్యమును జదివినంతనే ఈ క్రింది వసుచరిత్ర పద్యము తలఁపునకు దట్టును.

‘అనుపమ కాంతివై భవ సమన్విత నా వసురాజుఁ గాంచు ప
ద్మిని నరసాంతరంగమున మించె వినూతనరాగ కందళం
బొనరె నఖండవాసనలు నుత్కలికల్ విలసిల్లె నల్లన
ల్లన నిగిడెం బ్రమోద తరళస్థితులై తమిఁజూపు తుమ్మెదల్ ’ (ఆ-3-48)

కాని యిక్కడ చక్షుఃప్రీతిచే నుదయించిన గిరికాను రాగమును, సాత్త్వికాది భావము లును ఇంకను రసస్థాయి నందుకొనలేదు. పోతన దాంపత్య సుఖవర్ణనమున ఫలోన్ముఖతయు వెంటనే చెప్పబడుటవలన వారు ‘ప్రణయై గృహ మేధినాం’ అను కోవకుచెందిన వారని తెలియును.

ఈ పోతనచరిత్ర పట్లు ఉదాత్త కథా కల్పనతో, ఉత్తమ పాత్రపోషణాచితితో, అపూర్వ వర్ణనా పౌష్కల్యముతో, అలంకార బాహుళ్యముతో, అనిదం పూర్వకావ్య సంప్రదాయ విశేషముతో, నాటకీయ రీతులతో, ప్రాచీనాధునాతన కవితా శిల్పముతో, ధ్వని వైభవముతో, శబ్దపుష్టి, అర్థపుష్టి, రసపుష్టి కెందును గొఱతరాని యకుంతిత ధారతో బ్రబంధీకరింపబడినది.

అంధ్ర భాగవత కర్తయగు పోతన చరిత్రమగుటచే కాబోలు వీరు తచ్ఛరిత్రమును గూడ పందెండాశ్వాసముల మహా ప్రబంధముగా నిబంధించిరి. ప్రాచీనాంధ్ర ప్రబంధములలో నన్నెచోడుని కుమార సంభవమొక్కటి దక్క ద్వాదశాశ్వాస విస్తృతిగలది వేటొకటి యున్నట్లు తోపదు. కుమార సంభవమునందలి పద్య గద్యసంఖ్య మొత్తము 2006. ఇతరములగు శ్రీనాథకృతులేమి, అష్టదిగ్గజాదుల ప్రబంధములేమి? విస్తృతిలో కుమారసంభవము కంటెను చిన్నవి. పోతన చరిత్రమునందలి పద్య గద్యసంఖ్య 3833. ప్రాచీన కావ్యములే పెద్దవని సాధారణముగ తలంచు కాలమున శ్రీ వరదాచార్య కవివరు లింతపెద్ద కావ్యమును వ్రాయ తలపెట్టి, భాగవత రచనమున పోతనకువలెనే సంభవించిన యిక్కట్టుల నెట్టులో దైవ, మిత్రాది సహాయమున దట్టుకొని, పట్టువిడక తుట్టతుదివఱకు నేకధారతో రచించి ముగించుటయు, దానిని పోతనవలెనే శ్రీరామార్పణ మొనరించుటయు మిగుల ప్రశంసనీయము. ఈ కావ్యరచనమును వీరు దాదాపు పదేండ్లక్రిందనే పూర్తిచేసినను, ఇది యిప్ప

టికి ముద్రణకు నోచుకొనుటయును భాగ్యమే. కీర్తికాండగల శ్రీనాథకవి సార్వభౌమనో మతేవరినో కథానాయకునిగా గ్రహింపక ఈ కవి అకీర్తికాముడయి రాజులనే తెలివి రాజునిన కీర్తికాయుడయిన భక్తపోతనను బమ్మెరనుండి బలవంతముగలాగి రాసన రచ్చ తెక్కింపదలచుటయు నీ కాల విలంబమున నొక కారణముగా నోపును : కాని యిది రాజా హ్వనముగాక కవికలపు స్వాగతము గావున కాదనలేక నెమ్మదిగ కదలివచ్చి కావ్యమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠ కాపింపక తప్పినదికాదు : ఎట్లయిననీమి? పోతనకు ఒక్క శ్రీరాముని కటాక్ష మండయై కాపాడినది. శ్రీ అచాడ్యులవారికిని శ్రీ దాశరథి, రామకృష్ణ నారాయణరెడ్డి రావుల అండదండ యస్పటికి లభించుటచే నిది గండమును గడచి రావ్పటికిట్లు కన్నుల పండువుగా చెన్నారెడి భాగ్యమునకు నోచినది. ఇదియే వడివేయి : నవతిత్తి దానచేతులలో పుట్టి పెరిగియు స్వకీయ భాషామతల్లికి ఒక మహా కవికుమారుడు భక్తితో నమర్పించు బంగారు మొల్లలహార మీ కావ్యరాజము. ఆంధ్ర సరస్వతికిది మంగళ నీరాజనము : కవితా లోకమున కొక వన్నెల పల్లకి. భాగవత కర్తకొక పచ్చల పల్లకి.

ఈ కవి నిరాడంబరుడు, నిరహంకారి, నిష్కపటి, విశేష వినయశీలి, వాగీశ్వరీ వరప్రసాదితుడు.

‘చదివినవానివోలె గురుసాహసి నౌచు మహా ప్రబంధ మీం
పొదపగ వ్రాయఁబూనితిని ‘ఓ’యన ‘నా’యన ‘రాదు’ గాని త్వ
త్పద కమలాశ్రితుండ, రసభావ పదార్థ మహా కవిత్వ సం
పదల నొసంగి యేలవె కృపామతి, జ్ఞానరత్న సరస్వతి : (పీఠిక. 7)

అను పద్యమే పై గుణములకు లక్షణము.

కృత్యాదిలోని పూర్వకవిస్తుతితో నీ కవి వ్యాస వార్మిక కాళిదాసాదులను, ప్రాచీనాంధ్ర కవులలో నన్నయూదుల పలువురను మరియు నాధునిక కవులలో వీరేశలింగ తిరుపతి వేంకటేశ్వర విశ్వనాథ సత్యనారాయణ కవిరాట్టులను, నవ్య కవులలో రాయప్రోలు శివశంకరాదులను, అభ్యుదయ కవులలో గురిజాడ, శ్రీశ్రీ, ఆరుద్ర, దాశరథి, నారాయణ కాళోజీలను మరియు తెలంగాణ కవులలో దనకు చెలిసినవారిని, కన్న, విన్నవారి సందలును నమ్రతతో పేరు పేరున స్తుతించియున్నాడు.

ఇంతేగాదు ‘...ఇతర పూర్వకవి సంభాషనంబు గావించి, వర్తమాన కవులకుం బ్రియంబుకలికి భావికవుల బహూకరించి’ యను పోతన మార్గము ననుసరించి,

మరచినట్టి సత్కవులకు మదికొకింత గుఱుతులేని సత్కవులకు కొంచెమింక
చిఱుతలైన సత్కవులకు ధరణిబుట్టు వొందవోవు సత్కవులకు వందనములు.

పుట్టని కవులకును వందన మొనరించినాడు.

పోతన కుకవి నిందచేయలేదు. కాని యీ విషయమున ఈ కవి పోతనకంటె నొక యడుగు ముందు ? కేగి

‘అర్హతయేలేక యిటులు మహాప్రబంధ నిర్మితినొనర్చు చపలునివేఁ జెలంగ
నొకరి నననేల యీతఁడు కుకవియనుచు ? అకట నాదు సాహసకృతికొక నమస్సు.’

ఆ బిరుదమును తనకే తగిలించుకున్నాఁడు. కుకవినింద నిట్లు చేసినకవి ‘నభూతో
నభవిష్యతి’ వినయ సంపదకిడి తుడిమెట్టు.

రెండు ప్రయోజనముల నుద్దేశించి యీ కావ్యమును రచించినట్లు కవి వాక్యమువలన
స్పష్టమగుచున్నది.

‘అక్షరపద సంపదకై యక్షరపదముల వెలుంగు నవ్యయ కవితా
లక్షణ లక్ష్యకృతుల ముముక్షువు గతిఁగొల్పి వ్రాయఁబూనెద నుకృతిన్.’

(పీఠిక. 14)

ఇది ‘శ్రీ కై వల్య పదంబుఁ జేరుటకునై జింతించెదన్’, ‘పలికిన భవహర మగునట
పలికెద...’ అను పోతనగారి ఉద్దేశమువంటిది. ఈ మోక్షపేక్ష అను ప్రయోజనము కవికి
మాత్రము చెందినది.

“చిన్ననటంచు నెంచకయె సిగ్గొక యించుకలేక భక్త పో
తన్ననుగూడి భాగవత తత్త్వముఁబాడ గళమ్ము నిప్పితిన్
నన్నికఁ దిట్టిపొందు కరుణంగని దీవెనలిందు, నాల్గు కో
ట్లన్నల మంగళార్థమయి యాంధ్ర పదాల నివాళి వట్టితిన్.” (పీఠిక. 10)

ఇది రెండవ ప్రయోజనము. ఇది నాల్గుకోట్ల ఆంధ్ర జనానీకమునకు సంబంధించి
నది. సకలాంధ్ర సోదరుల మంగళార్థమయి భాగవత తత్త్వమును మేళవించి పాడిన భిష్య
ప్రబంధ మీ పోతనచరిత్రము. కావున నిది సకలాంధ్ర రసితోకపు మన్ననల నంది పుచ్చు
కొనగలదనుట నిస్సందేహము. ‘పోతనార్యుఁ డాంధ్ర భాగవతమును రచించి శ్రీరామ పాద
సన్నిధి నుంచినట్లే వీరును ‘పోతనచరిత్రము’ను రచించి శ్రీరామ పాదసన్నిధినే సమర్పిం
చిరి. ‘వరద హస్తమ్ములోఁబుట్టి పెరిగి తిరిగి లేచి’వచ్చిన కర్మయోగియగు కర్షక సత్కవి
వృత్తమను ‘రవ్వల హారమందుఁ గృతిరమ్యత చాలమివిల్వ’ తగ్గదనియు, రంధ్ర సమన్విత
మగు తేనెపెరను నీరసమని పొజ్జులు త్రోసిపుచ్చనటులే ‘రసమయ కావ్య దివ్య సుమరాజ
మునం దొనగుల్ ప్రమాదతన్ మసలినఁ దత్ప్రబంధమును మాన్యులు మెచ్చక’ యుండ
రనియు నీ కవివరుని విశ్వాసము. తథాస్తు : :

శ్రీ వరదాచార్యులును నేనును బాల్యమున నొకకంచమున దిని యొకమంచమున బరుం
టిమి, ఒక గ్రంథమున జదివితమి, ఒక్క యాట అడితిమి, ఒక్కచోట పాడితిమి, ఒకే

నాటకమున వేసములును వేసితిమి, గుట్ట లెక్కితిమి, చెట్లుదిగితిమి. అవి చిన్ననాటి దినములు. అట్టివి తిరిగిరావు ! ఉద్యోగవశమున నెవరికి వారయితిమి. ఐనను మా మడికొండ వారల యన్నదమ్ముల సరాగము లెప్పటికిని వరదన్న, దుర్గన్న, కాశన్న (కాళోజి), రామన్న యనియే. ఈ చిరస్నేహ సంబంధమును కాశ్వతబంధ మొనరించుటకే తమ 'అహ్వన'మను గేయకావ్యమునకు వలెనే, ఈ 'ప్రోతనచరిత్ర' మహాకావ్యమునకును పరిచయ వాక్యములు వ్రాయుమని వారు కోరుటయు శక్యాశక్త్యములు విచారింపక నేను 'ఊఁ'యనుటయు జరిగినది. నిజమున కీ మహాకావ్యమునుగూర్చి ముచ్చటించుటకు నావంటివాఁడు చాలఁడు. ఐన నీ వాళ్చా పల్కమునకు మా స్నేహదోషమేకాక యీ కావ్య గుణసంపదయు నొక హేతువేఁ యన వచ్చును. ఇది యెట్టిదయినను మఱల నొకమారు మే మిరువురమును చిన్ననాటివలె దేహరూపమున గాకున్నను నామరూపముననై నను, వాస్తవ జగత్తున గాకున్న కావ్యజగత్తు నందైనను విడిపోని విధమున గలసియుండుట కేర్పడిన ఈ యపకాశమును అదృష్టముగ నేను భావించుచున్నాను.

డా. పల్లా దుర్గయ్య (రిడర్)

నా రాయణ గూడ
హైదరాబాద్

తెలుగు శాఖ
ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

చిత్రమయ కావ్యము

శ్రీమాన్ వరదాచార్యులవారి పోతన కావ్యము చిత్రమయము. కావ్యము చిత్రమయముగానిచో, గన్నులగట్టినట్లుండదు. మహాకావ్యము లన్నియు చిత్రమయములే, చిత్రమయములనగా శబ్దదృశ్యమయములు, దృశ్యములు ద్వైమానములైనచో (Two Dimensional) చిత్రము లనబడును.

చిత్రములు ప్రత్యక్షములు. కావ్యచిత్రములు శ్రవణేంద్రియముద్వారా హృద్భాసితములు. భావగోచరములు. “కన్గవకును నద్దమెట్లటులు గ్రంధ చమత్కృతినేర్పు పెంపు నన్ బ్రవిమల వస్తుతత్వమును భాసిలఁజేయుటె”యని నట్లు కావ్యము కన్నులగట్టినట్లు కన్నులగట్టిన చిత్రములు పలుకుచున్నట్లు సృష్టించినచో, వాని ప్రతిభ, ఔన్నత్యము ఇనుమడించి ఆబాల గోపాలమునకు నందుబాటులోనుండి యానంద పారవశ్యమును గల్గించగలవు. పోతన కావ్యములో నీ లక్షణములన్నియుగలవు.

రామాయణ మహాభారత భాగవతములోని కథలన్నియు, తత్వబోధనార్థమై, వాస్తవిక, అతివాస్తవిక, పాత్రలు, దృశ్యములు, గల్పింపబడి ఆబాల గోపాలమునకు నందుబాటులో నుండునట్లు సృష్టించబడిన చిత్రసంపుటాలని భావించుచున్నాను. కాళిదాసుచే రచింపబడిన శాకుంతలములో ననేక దృశ్యములు సవివరముగా కన్నుల గట్టినట్లున్నవి. ప్రకృతి దృశ్యములోని వివరములు (Details) ఎక్కడ యేయే చెట్లున్నవి; ఏ యే పుష్పము లొప్పుచున్నవి; పృష్ఠభూమి (Back ground) మృగశాబకము లెచ్చట నేమిచేయుచున్నవి; భయకంపిత స్వరూపముతో పరువిడు కృష్ణసారంగము (Buck) పరువులు భంగిమలు, దాని నోటినుండి గాలిలో నెగురుచున్న నవతృణాలు, దారిలో సగము కొఱుక మిగిలిన దర్బల పతనము. చెట్ల తొరటలనుండి శిలా ఫలకములపై పక్షుల ముక్కులనుండి పడుచున్న ధాన్యపుపొట్టు మొదలగునవి చిత్రింపబడినవంటే కాళిదాసు ప్రకృతిని పరిసరాలను ఎంత మాత్సర్యముగా పరిశీలించి, అనందానుభూతినిపొంది వ్రాసిన చిత్రకారుడోయను నూహ పొడమును.

శ్రీ వరదాచార్యులవారి ప్రస్తుత పోతనకావ్యములో నిట్టి దృశ్యములు కొల్లలుగా గోచరించును. కాని ఇవి ఆశ్రమ పరిసరాలుకావు. కథానాయకుడగు పోతన కాశ్రమములైన పల్లెపట్టణాలు. అందలి పెంకుటిండ్లు, పూరిగుడిసెలు, గుడిసె కొప్పులపై గుమ్మళ్ళు ముంగిళ్ళ ముగ్గిలు, ముంగిళ్ళపైలేచి దళపైబ్రాకు తీగలలాగు మేకలు, కుటీ శిఖాగ్రములనెక్కి కుంపటివలెనున్న కూయుచున్న కుక్కుట రాజములు. ఈ చిత్రములు చైనా జాపానులోని చెయిచిరిగిన చిత్రకారులు బ్రహ్మాండముగా తీర్చిదిద్దిన బ్రష్ డ్రాయింగ్లవలె కనుపండు వొనర్చుననుట లతిశయోక్తికాదు. (ద్వితీయాశ్వాసము పద్యము 12)

“క్రిక్కిరిసియున్న పొదుగున నొక్కుమూడి తలనుగుమ్మి యొగి కర్ణములుం
జక్కని వాలమునిక్కిడి గ్రుక్కనమేన్నాచి చన్నుగుడిచెడి లేగల్”

(ద్వితీయాశ్వాసము 11 వ పద్యం)

“కట్టపిఱుందాని కంబళిమునుగుతో నీ రెండగ్రగుచు నిల్చుగొల్ల
.....దురదవోద్రాటి మ్రాకుల నొరయుగేదె”

మొదలగు ననేక దృశ్యాలు శ్రీ నందలాల్ పోస్టగారి కార్డుస్కెచ్ (Card Sketches) లను జ్ఞాపకం చేయుచున్నవి. ఇక (Land Scapes) దృశ్యాలు. ఇవి కావ్య మంతటా నిండియున్నవనిన నేమాత్రము అతిశయోక్తి కాజాలదు. వీనిలో గోదావరీ వర్ణన టర్నర్ (Turner) పేమునదీ చిత్రాలను మరపించజేయుచున్నది. 5 వ ఆశ్వాసము పద్య (20-21-45) సంఖ్యల లోనివి

“పారెన్ బట్టల తోరణమ్మది నభోభాగాన గోదావరీ నీరాంతః ప్రతిబింబి తమ్ముయి
.....సువర్ణ శోభల.....ఎండపొడ నర్తించున్ దుర్మమాగ్రమ్ములన్”

ఇందులో నెండపొడ నర్తించు చెట్లకొమ్మలపై బడిన నారింజకీరణ వర్ణము వెంటనే దృగ్గోచర మగునట్లు చిత్రించినాడు. ఈతనిని కవి యనవలెనో లేక గొప్ప చిత్రకారు డనవలెనో తోచదు. పరదాచార్యులవారి హృదయమే గోదావరి. దానిలో నీ గోదావరి యామూలాగ్రముగా ప్రతిబింబితమ్ముయినది. (ఆ. 5వ. 17 నుండి 21 వరకు) గల పద్య ముల జదివిన నీ మహాకవి హృదయ ప్రపంచములో ఇంతను బహిర్గతములుగాని మహానడు లెన్ని ప్రవహించుచున్నవో నే సూహింపజాలకున్నాను

పోతన కావ్యములో ప్రతిబింబ దృశ్యాల వర్ణన చాలా ఆమోఘముగా గోచరించు చున్నది. మచ్చునకు తృతీయాశ్వాసమునందలి (145-146) పద్యముల తిలకింపుడు. కురిసి కురిసి యాగిన వర్షముచే నాకాశమంతయు మైలగడిగిన ముకురముమాడ్కి గనుపించునట, వర్షము కురియుటచే మడుగులందలి జలము పగిలిన యద్దపు ముక్కలభాతి భాసిల్లి, యట్టి శుభ్రాకాశమును ప్రతిబింబింప జేయుచున్నదట. అట్లే (3 ఆ 151 వ)లో పోతన భార్య వర్షములో తడిసినది. అమె చీర యా సుందరగాత్ర వల్లిపై నద్దిన యట్లోప్పినది. లోనున్న అంగసౌష్ఠవము అద్దముచాటుననున్న చిత్రపటములాగున్నది. నన్నని చీరమాటున్న ఆమె యొడలు అర్ధనగ్న చిత్రము (Seminude) ఒకానొక సుప్రసిద్ధ యూరోపియన్ మాస్టర్ పీస్ నగ్నచిత్రము (Nude paint Ding)ను గుర్తుకు దెచ్చుచున్నది. శ్రీ ఆచార్యులవారిచ్చట చీరచాటుననే యర్ధనగ్న మొనర్చుట, భారతీయ నైతిక సంప్రదాయమును, (Aesthetic sense) సౌందర్యదృష్టిని జాటుచున్నది. (A bathing lady) యను చిత్రము కన్నను విడి సహజ సన్నివేశములో నర్ధనగ్నమైనది. అర్ధనగ్నత్వము, మన చిత్ర శిల్ప

సంప్రదాయములో విరివిగా గలదు. ఎల్లోరా ఆజంతాలోని మానవుల దేవతల శిల్ప చిత్రాన్ని యీ విధముగానే యున్నవి.

ఈ కావ్యములో శృంగార ఘట్టము అనేకములు గలవు. వానిలో నొకటగు కపోత మిథున వర్ణనము (3 వ ఆశ్వాసము 166 ప)లో నిది సహజ సుందరమై సజీవమైయున్నది. (4 వ. ఆ. 24. 25 పద్యములు) పుష్పలావికా వర్ణనమొక మధురమైన శృంగార ఘట్టము. దీనిని చిత్రించినచో నిది యొక రమ్యాతి రమ్యమైన (Composition) చిత్రమై రూపొంద గలదు. ప్రౌఢయైన ఆ పుష్పలావిక వర్ణనములో, “విందగు యౌవనమ్ము” అనగానే ఎత్తైన నారంగ ఫలములవంటి వక్షోజములు, “సిగయందు నమర్చిన పూసరము” అనినంత తలకు రెండింతలయెత్తుగల నల్లని నిగనిగలాడు సిగ దానిలో చంద్రవంకవలె నమర్చబడిన పూమాల పుల్లగల్లపుట భూషణమై చెలువారుచు స్మితపుష్ప సుగంధితమైన విడెమ్ముతో నిగ్గు బుగ్గుల కెంపు వర్ణములు, మొల్లమాలలనల్లు దాడిమ ఫలాలగిల్లు చిరునగవులు చలువ కలువ పూరేకులజల్లు వీక్షణములుగాంచిన, లేపాక్షికుడ్య చిత్రములోని మీనాక్షుల చపలవీక్షణ ములు పలకము తైముల సరములవంటి పలువరుసలు చిత్రముదాల్చి దృష్టిగోచరమై యొప్పును. చిత్రకళలో భావప్రకటనమునకును, ఊహలకు స్వప్న సాక్షాత్కారమగు దృశ్యాలకు అనుకూలమైనది అతివాస్తవికత (Sur Realism) అత్యంత ఉపకారకముగా మండును. శ్రీ వరదాచార్యులవారి ప్రస్తుత కావ్యములో ఈ అతివాస్తవికత అనేక భంగిమ లలో గోచరించును. ఉదాహరణమునకు (1 ఆ. 167-168 ప) మామిడిచెట్టు వర్ణనము తిలకింపుడు. రసాలమును మనోజ్ఞగతి నొక యొంటి స్తంభపు మేడజేసి, ఆ మేడపై కులుకాడు రామచిలుకలను రమ్యమగు నాట్యమొనర్చు రంభలుగా నొనర్చి కుహూయని కలధ్వనులొనర్చు కోయిలలను దేవగాయకులుగా దిద్దితీర్చి, భ్రమర యుంకృతులకు కిన్నెరశ్రుతుల రూపమిచ్చి, ఒక దివ్యగాన సభాకృతిగా సృష్టించినాడీ కవి. ఈ పద్యచిత్రములో వాస్తవతకు ఊహల జోడించి, రూపసౌమ్యతలు, వర్ణసౌమ్యతలు జతగూర్చి సాదృశ్యమును సాధించి ఒక సౌందర్య రాశియైన స్వర్లోక సౌధరాజమును భూలోకమునకుదించి భూలోక వస్తువులను ప్రాణులను దేవతలుగా కైలాస వాసులుగా రూపొందించి రసాలయమునకు ప్రాణప్రతిష్ఠ గావించి గొప్పస్థపతిగా గానుపించుచున్నారీ చిత్రనిర్మాణ కౌశలమున శ్రీ వరదాచార్యులవారు. (2 ఆ. 156, నుండి 158) పద్యములలో కచ్చడమునకుగట్టిన గిత్తలను వర్ణించినారు. అనందీశ్వరుల ఆస్యములే హరునిపేరురముగా నందలి పనత్రాళ్లే ఫణులుగా పెనగులాడు చున్నవి. వెండితొడవులుగల శృంగము లందాలశశి మౌళి నచ్చుబోయుచున్నవి. మూపున గునిసియాడు కకుదమ్ము లింగాకృతివెల్ల హరవాహనత్వ మన్వర్థపడు చున్నది. మెడలో వేలాడు గంగడోలు శివచీర కుచ్చెళ్ళ ననుకరించుచున్నది. గమనమొనరించు హిమవన్న గమ్ములనగ నా బసవయ్యలను సవర్చి శివుని, శివునిలో నందీశ్వరుని, నందీశ్వరునిలో హిమ వంతుని కైలాసమును అతివాస్తవిక రూపముతో ప్రత్యక్ష పరచినారు. దీనిలోనే 158 వ పద్యమును తిలకింపుడు.

“చకచక గిత్తల కదముకు త్రికిట, థికిట, ధకిట, ధా, మృదంగధ్వని టక్,

టికు, మనుకేదారాహతి, నికట తటిని శకట మొకటి నిల్చిన యంతన్”

ఈ పద్యములోని లయగతి చక్కని శబ్ద చిత్రమును స్ఫురింపజేయును. ఇది ప్రధానముగా శబ్దచిత్రమేయైనను, ఈ లయ, గిత్తల కదముల వేగము పదభంగిమములు, తకిట, ధాం...యనుచోట బాటనున్న పలుగుఱులు బండి చక్రముకిందపడి నలిగి ధదాలుమనిన శబ్ద దృశ్యము కనుల గట్టినట్లుండి ఆ యొరపిడికి గిత్తల బొత్తులు అటునిటు కదలుచున్నట్లొకసారి గానిపించును. ఈ కదలికలను (Movement) తీసికొని దానికి తగిన లయగతి రేఖలతో నొక యుత్తమ రేఖా చిత్రాన్ని సృష్టించ వచ్చును.

వరదాచార్యులవారి మేఘవర్ణనలు, శరచ్చంద్రికా వర్ణనలు బహు ముఖప్రజ్ఞా ప్రాథవాలతో సాగినవి వీనిలో మచ్చునకు, చిత్ర పరిమితమైన శరచ్చంద్రికా వర్ణనమును చిత్త గింపుడు. (111 ఆ 192 ప)లోని శరచ్చంద్రికలు సునిశిత హృదయ ఫలకాలపై పూల వర్ణము గురిపించి యుల్లము జల్లుమనునట్లొనర్చును. ఈ వెన్నెల చిత్రములో నిమోన్నతము (Contrasts) లుండవు. ఈదృశ్యములో వర్ణవై విధ్యముగాని, గురుతర చ్ఛాయాభేదములు గాని యుండవు. కావున నివి యందరికి నానందయోగ్యములుకావు. ప్రపంచములోని యుత్తమ చిత్రాలలో మనకీ విషయము తరచుగా నగుపడదు. కాని ఒకానొక జాసాను చిత్రరారుడు Moon light ను, నలుపు తెలుపులో నత్యంత మనోహరముగా చిత్రించినాడు. ఇది ప్రపంచములోని యుత్తమ చిత్రాలలో నెన్నికైనది. దీనిలోని సౌందర్యమంతయు నలుపు తెలుపు ఛాయలలోని సూక్ష్మ వ్యత్యాసముల జోడింపు (Combination) మాత్రమే. అవి యే చిత్రకారుడు సరియైన పాశములలో (Proportions) సృష్టించగలడో వాని చిత్ర ముత్తమమైనదిగా నగును. ప్రపంచ ప్రఖ్యాతకవులు, వాగ్గేయకారులు, చిత్రకారులు చంద్రికా వర్ణనము సేయుటకు పాట్లుపడినారు. వీరిలో నే కొందరో సాఫల్యము చెందినారు. వరదాచార్యులవారు వర్ణించిన వెన్నెల వర్ణనములోని ఈ భావము మహోన్నత పథములనడచి మరుటాయ మానమై ప్రపంచము మెప్పుగాంచిన చంద్రికా వర్ణనమునకు నొక నూలుపోగును సమర్పించినది. దాని నీ క్రింది పద్యమున తిలకింపుడు. (111 ఆ. 192 ప)

“నెలగుండియలబిండి నెలయేటి యెలబోటి.....

కళలీను నెలతేని చలువ వెన్నెల లతల్ భూరుహచ్ఛాయల పూలుబూయు

ఈ పద్యభాగంలో ఆకాశవీధుల్లో నలముకొను వెన్నెల తీగెలతో, భూమాత పాద పచ్ఛాయా పదముల పూలపూజ నొనర్పగై సేసినారు. భూరుహచ్ఛాయలలోని పుష్పాల పోల్కి చంద్రికలు ప్రిదులుచున్న చిత్రము ఒకానొక (All over pattern) ఆక్రమ పరివ్యాప్తాలంకరణమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును. ఈ అలంకరణము ఆధునిక తివాచీల డిజైన్లపై

ముఖ్యముగా అమెరికా, ఫ్రాన్సు, మొదలగు యూరోపియన్ దేశాలలో జాపాన్ దేశములో విరివిగా నగుపించును.

ఈ కావ్యరాజములో రూప, వర్ణ, సౌదృశ్యము లనేకములు గలవు. 1 ఆ. 167 వ పద్యములో రసాల వృక్షశాఖల నర్తించు చిలుకల తలలను శలాటువులతో, (కాయలు) నీకల నాకులతో ముక్కుల చిగురురిక్కలతోబోల్చి రూప, వర్ణసామ్యతను ప్రశంసనీయముగా సిద్ధింప జేసినారు. అందులో చిలుకలు రసాలములోనభిన్నమై సారూప్యసిద్ధి నందెను.

మరొక పద్యములో “మోటదోలు చొకింత మ్రొగ్గి దందెడతంత్రీ శ్రుతిజేసి పాడెడి చోరకాపు” అన్నారు. దందెడతంత్రీ తంబుర తీగెలను మోటబొక్కెన తుంబీఫలమునుబోలి గిరకచప్పుడు శ్రుతిగా చక్కని సౌదృశ్యమును గల్గియున్నది. (2 ఆ. 6 ప)లో “పాత్రల నుప్పొంగు పాలధారలతోడఁ బ్రాగ్దిశన్ వెలుతురుల్ బ్రాకి కొనియె” దీనిలో నంధకార బంధురమైనపాత్ర గర్భములో నిండుచున్నపాలు బ్రహ్మాండ భాండములోని ప్రాగ్దిశన ప్రాకు చున్న వెల్తురుల ధవళిమలకు మద్దొసంగు వర్ణసామ్యతను చేకూర్చి స్థూలసూక్ష్మ విభేదాల విడదీసియు సమైక్యతను సాధించినది. (1 ఆ. 55 ప)లో అక్షర పదములోని ప్రథమాక్షర మైన ‘అ’ శేషశాయి చిత్రపటమును, ‘క్ష’ కారములో బ్రహ్మరూపమును, ‘ర’ కారములో రుద్రరూప, చిత్రాలను దర్శించి వర్ణించిన వర్ణన కడుంగడు వినూత్నమై ఎనలేని సామ్యమును రూపించుచున్నది. ‘అ’ కారములోని అడ్డగీత శయనించిన విష్ణువునకు సంకేతముగా మరియు ‘అ’లోని మొదటి వక్రము విష్ణువునకు నీడనొసంగ వంగిన శేషుని శిరాలను ‘అ’లోని చివరి వక్రమును విష్ణువు పాదములగొల్పు లక్ష్మీరూపముగను కన్నులకు గట్టునట్టు స్ఫురింపజేసినారు. ‘క్ష’ కారములోని ‘క’ బ్రహ్మరూపముగాను, ‘క్ష’ ‘క’ క్రింది ష కారము కమలముగాను ష కారములోనిగీత కాడగను, స్ఫురింపజేయుచు వర్ణించుట కడు సహజమైనదిగా గనుపించును. ‘ర’ కారములోని సున్న (ం) లింగాకారముగను తలకట్టు ‘ఽ’ తలపై నున్న నెలవంకగను రుద్రుని యాకృతిని పోలియున్నది. ఇట్లు, ఈ అక్షర శబ్దములోని మూడక్షరములలో అక్షరాల ముమూర్తులు సాక్షాత్కరించుచున్నారు. అందును. అ, కారము విష్ణుపరముగ, క, కారము బ్రహ్మపరముగను, ర, కారము రుద్రపరముగను అర్థము నిచ్చుటజూడ, శ్రీ వరదాచార్యులవారి నిశితమైన సూక్ష్మదృష్టికి త్రిమూర్తులు తెలుగక్షరములలోనే దర్శన మిచ్చినారు. “కవిః క్రాంత దర్శి” యనినట్లు దివ్యదృష్టికి కనబడని లోబడని దేవతలు లేరుగదా! తెలుగులిపి చిత్రలిపియని నిరూపించుటకు ఇది చక్కని యుదాహరణమై యొప్పుచున్నది.

పోతన కావ్యములో బమ్మెరగ్రామ వర్ణనము రాచకొండ నగరవర్ణనము కండ్ల గట్టు నట్లు చిత్రించినారు. (1 ఆ. 82-86 ప)లోని గ్రామవర్ణనమును ప్రత్యక్షముగా ననుభూతినొంది వ్రాసినట్లే పద్యములే నిదర్శనములు. ఇది ఒక చక్కని కాంపోజిషన్ గా వేయ ననువగు దృశ్యచిత్రము. బరువుచే కుంగిన పెంకుటిళ్ళు, వాని దాపున మౌనులవోలె గడ్డి

యిండ్లు వెలయుచున్నవట. మౌని యనగానే తెల్లని జటాజూటములు జ్ఞప్తికివచ్చి గడ్డి కప్పులు జటాజూటములను పోలినట్లుండును. యింటికిముందు మట్టిగోడలకు రెండు గవాక్షములు నేత్రములవలె కనుపించును. ఇట్టి పెంకుటిండ్లను గుడిసెలను రాగ, విరాగముల దెలుపుటకు యుక్తమైన చిహ్నములుగా చిత్రించి కావ్యకథా స్వరూపమును సూక్ష్మీకరించి భవిష్యత్ కథాకల్పనా ఫలితపుజోష్యమును జెప్పుచున్నారు. 83 వ పద్యములో సున్నముతో చిత్రింపబడిన, అలంకారచిత్రములు. ముగ్గులు, చిలుకలు, పొన్నలు, చంద్రవంకలు, లతా చిత్రములు, పల్లె పట్టులప్రవృద్ధినందిన చక్కని జానపదకళను స్ఫురింపజేయును. తిన్నెలు ఓడికలతో వాకిళ్ళు పచ్చని బంతిపూలతో, గుమ్మడులు ఇండ్ల కొప్పులపై బ్రాకి పూచి బంగారు కొప్పుబిళ్ళలవలె శోభించుచున్నవట. ఇది తెలుగు దేశములోని పల్లెలందు బీదకుటుంబములు వసించు ఇంటి రూపచిత్రణము. (Portraiture) ఇదే అశ్వాసంలో 83 నుండి 87 పద్యములలో గ్రామ చిత్రణానంతరము గ్రామ పరిసరాలు వర్ణింపబడినవి. బంగారు గొలుసుల బరువుల మెడ వంచు వరిచేలు, ముత్యాల చెండెల్లెత్తి మురిపించు జొన్నచేలు, వెండికొడల పండించు ప్రత్తి చేలు, కవల పిల్లలను చంకనెత్తుకొనినట్లున్న మొక్కచేలు, ఈ విధముగా పల్లెటూరు సౌభాగ్యమునకు, పెరళ్ళలో, చేలలో, రూపురేఖలు దిద్దినారు. 85వ పద్యములో కుంపటివంటి కోడిపుంజు కుటిశిఖాగ్రమునెక్కి కూయుచున్నటులు, పిల్లలకోడి ఎరుపుకుప్పల పురుపుల దోడుచున్నట్లు, ముంగాళ్ళపై లేచి ప్రాకు తీవలలాగు మేకలున్నట్లు, కుంచితగతి కుంచెతో చిత్రాలు దీసినట్లు, చీనా, జాపాన్ చిత్రకళా వేత్తలు బ్రష్ డ్రాయింగులను స్మరణకు దెచ్చినారు.

కుడితి గోరెముచక్కి గోష్ఠములలో పడుకొని నెమరువేయుచున్న పాడియాపు, నిశ్చింతతో విశ్రాంతిగాను శాంతిసుఖ జీవనమునకు మహోన్నత రూపకల్పన, ప్రపంచ శాంతిధ్వజముపై పరమోత్కృష్ట చిహ్నముగా నెన్నుకొనదగిన రూపకల్పనమీ పాడియాపు. స్వర్గీయ నందలాల్ బోస్ గారు, ఇట్టి రసవత్తరమైనకార్డు చిత్రాలు అనేకము వేసినారు. అట్లే శ్రీ వరదాచార్యులవారి కావ్యములో నీ కార్డు చిత్రాలు వందలాదిగ గలవు.

వానిలో పచ్చ ముఖములు పట్టు తివాచీవలెనున్న వరిపోలాల యెడ్లలో దొరపిల్లల తీవితో మల్లెపూవులవంటి తెల్లవస్త్రములదాల్చి ఒయ్యారమొట్టు నడకల వొప్పుచున్న కొంగల రూపకల్పన మద్భుతావహము. తెల్లని కొంగల తెల్లరంగు మచ్చలవెనుక పచ్చని పచ్చిక వర్ణలేపనము చిత్రకళలో ఛాయావాదము (Impressionism)ను జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది. పంచమాశ్వాసములోని 19 పద్యములో నీటిపక్షుల విలాసమును, ఇనుక తిన్నెలలోని తుంగ గుంపులలో (4 ఆ 127 వ పద్యము)లోని కాసారములోని తరంగ మారికల సుయ్యెలలూగుచువచ్చి గర్భిణీస్త్రీలవలె నడయాడు బాతుల చిత్రాలు మిక్కిలి రమణీయముగా చిత్రించినారు. ఇట్టి చిత్రరాజములు మనకు ప్రసిద్ధ చీనా, జపాన్ చిత్రాలలో విరివిగా గాని పించును.

అలాగే (9 ఆ 158 పద్యము)లో పరువులుదీయు తురంగవర్ణన గనబడును. అది పరు విడెడి భంగిమలు దాని జూలు, వాలము, కర్ణములు మొదలగువాని విలాసములు, గుట్టముల చిత్రములు వేయుటలో ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి వహించిన సుప్రసిద్ధ చైనా చిత్రకారుడగు జూపియాన్ చిత్రములలో గాంచనగును. మృగపక్షి పశుగణ స్వభావ భంగిమల కనుల గట్టు నట్లు చిత్రించుటలో గీతలలో సుప్రసిద్ధ చైనా జాపాన్ చిత్రకారులవలె కైతలలో కాశిదాన, భవభూతులు చిత్రించుట గనబడును. తిరిగి అట్టి సిద్ధహస్త భావింప శ్రీ వరదాచార్యుల వారి కవిత్వ చిత్రాలలో గానవచ్చుననుట ఏమాత్రము సత్యదూరము గాజాలదు. శ్రీ వరదాచార్యులవారు చెన్నూరు సిరివంచ ప్రాంతములలోనున్న గోదావరీ, ప్రాణిహితానదీ పరిసరాలలో నై సర్గిక ప్రకృతి విలాస మనోజ్ఞ వాతావరణములో బహుకాలము విహరించి ఆనందించి బహుభంగుల దర్శించి యా విలాసముల హృదయపేటికలో భద్రపరచి యుంచినారు. పోతన కావ్యరచనకు పూనుకొనగానే యా సువర్ణపేటిక విచ్చుకొని గోదావరీమతల్లి రస వాహినియై యుష్పొంగి విప్పారి వెల్లువలై ప్రవహించినది. ఆ రసప్రవాహములో జల విహంగములు, బాతులు, కొంగలు. మీనములు, మీనాక్షులు, సంధ్యారాగములు, పడవలు, బెస్తలు, సమస్త వస్తువులు కొట్టుకొని వచ్చినవి. మనోజ్ఞమగు ప్రకృతి సహజ సౌందర్యమును, కవి, చిత్రకారుడు, శిల్పి, సన్నిహితత్వముగల్గి ధ్యానమగ్న దృష్టితో ఎంత పరిశీలించునో యంతటి మహానందమును పొందగల్గును. అట్టి యానందమే ఛందమై పదబంధమై కవితాకృతి దాల్చును. రంగు రూపుల సవరించుకొని చిత్రకళయగును. కవికి చిత్రకారునికి మూలద్రవ్య మొకటేయైనను, ప్రకటనా సామగ్రివేరు. (Medium of Expression) పోతన కావ్యములో ప్రకృతి వర్ణనలేగాక, (Portraiture) రూపపటములు అనేకము గాన వచ్చును. (2 ఆ. 15 నుండి 17) పద్యములలో దండకమండలుధారియై జటావల్కలముల దాల్చి రుద్రాక్షలుదాల్చిన యొక యోగిపుంగవుని చక్కని రూప చిత్రణము 77 ప. నుండి 80 పద్యమువరకు ఒక బీద జవరాలి వర్ణనము ముద్దులొలికించును. 5 వ ఆ. 233 వ పద్యములో ఒక బిచ్చగాని రూపవర్ణన మొక మహోన్నత చిత్రరాజముగా గాసిపించును. తెగమాసి పిట్ట గూడగు తలంగల చింపిగొంగడి. ఆకలితో లావెక్కిన పొట్టపెగల గంజిచారలు మీసములలో జిక్కికొనిన మెతుకు. చేతిలో చిప్ప, పేలికల గోచి కుక్కబెదరింపు, బడిపిల్లలు రాళ్ళు వినరుచుండుట మనము ప్రత్యక్షముగా గాంతుము. ఈ భిక్షుకు డర్థోన్మత్తుడు, పిచ్చివానివలె నగడడు నీ భిక్షులు దయనీయులుగను, నిత్యయాచనతో విసిగించువారుగను, పిల్లలకు వినోద వస్తువులుగను నుందురు. నే నిట్టివారిని నా కనులార దర్శించితిని. వీరిలో దారిద్ర్యము మూర్తీభవించినట్లుండుట పై చిత్రములో మనము గనవచ్చును.

కావ్యమునకు నాయకులైన శ్రీనాథ పోతనల వర్ణనములందు వారివారి (Characters) గుణములకు సరిపోవునట్లు చక్కని రూపకల్పన మొనర్చినారు, (4 వ ఆ. 2-63) పద్యములు తిలికింపుడు. వీరి ఆహార్యము వీరివీరి ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమును మూర్తీభవింప జేయుచున్నవి. శ్రీనాథుడు గిరిశిఖరమువంటి ఒడ్డుపొడవు గల్గిన దేహముగలవాడు. కాశ్మీరశాలువ, మణి మయూ భరణములు, కంకణములు, రత్నకుండలములు, నవరత్నములు దాసిన అంగుళీయక

ములు తెల్లని జరీఅంచు పట్టుదోవతి గల్గియున్నట్లు వర్ణింపబడి శృంగారము రంగరించి చేసిన మూర్తిగా భాసించుచున్నాడు. పోతన విభూతిపుండ్రములదాల్చి రుద్రాక్షమూర్తికలు మాత్రమే ధరించి, యే అలంకారములేక తెల్లని ఉత్తరీయపు దోవతిమాత్రము ధరించి సత్వగుణము సర్వము పోతబోసిన మూర్తిగా భాసించుచున్నాడు. శ్రీనాథుడు రిజోగుణమునకు రూపకల్పనగా గానబడుచున్నాడు. వరదాచార్యులవారు నిజముగా చిత్రకారులేయైనచో, పోతన వివిధావయవములను ఏ ప్రమాణములో చిత్రించెడివారో? ఏవిధముగా రూపకల్పన చేసెడివారో, తెలియదుకాని పై వర్ణనలుమాత్రము ఏ చిత్రకారునికినైనను రూపచిత్రణ మొనర్చుటలో నత్యంత సహాయకారులుగా నున్నవనుటలో సందేహింప బనిలేదు. శ్రీమాన్ వరదాచార్యుల వారు సంగీత సాహిత్యములందు సాధన చేసినవారు. చక్కగా కావ్యగానము చేయగలరు. పురాణ కాలక్షేపము వీలొనర్చినట్లు మనోరంజకముగా చేయువారి నే నిదివరలో దర్శించలేదు. వారికి చిత్రకళపై యాసక్తి మెండు. నాకు కవిత్వమన పిచ్చి ప్రేమ. ఈ రెండు పరస్పరాసక్తులు మమ్ములను చండూరిలో జరిగిన మహాసభలో సన్నిహితుల నొనర్చి యుత్సాహముగా నొనర్చినవి. అవి నిజాము నిరంకుశపు రోజులు. ప్రజాకవి కాళోజీని ప్రభుత్వము వరంగలు మండలమున నుండ వీలులేదని నిషేధించినది. శ్రీ అంబటిపూడివారు నాటిని సాహిత్యోద్యానము చండూరిలో పులిజాల, ధవళా, సిర్సిగడల రూపములో తనపరిమళములు వెదజల్లుచున్నది. ఈసాహిత్యోద్యానలక్ష్మి ప్రజాకవి కాళోజీని ఘనముగా సన్మానించుకొనినది. సుమారు 4000 ప్రజాసభలో క్రిక్కిరిసియున్నది. కాళోజీ మొదలుగాగల కవులు తమ కావ్యగానములతో 2 గంటలు సభను ఆనందపరచులను జేసినారు. తరువాత అధ్యక్షసభము నలంకరించియున్న శ్రీ వరదాచార్యులవారు తమ కావ్యమృతము తిలికినాడు. సుమారు 3 గంటలు సభకులను మంత్రముగ్ధుల నొనర్చినారు. వారు కావ్యగాన కోకిలమై నిర్వహించిన ఆకార్యక్రమ ఘృహార్వమై మరువరానిదిగా నుండెననుట మాడపాటి. దేవులపల్లి మొదలగు పెద్దలెరిగినదే. అప్పట్ల నేను వారికవితచే నాకర్షితుడనై చెన్నూరికివెడలి వారింటిలో 6 మాసములుండి కావ్యమునెల్లడల వారి నోటనేవిని చిత్రముల వేయుటకు ప్రారంభించి వారి పోతన కావ్యములోని దాదాపు 14 ఘట్టములను చిత్రములుగా వేసితిని. మా విత్సరిల్లనవి వారి పద్యములకు చక్కని యనువాదములని శ్లాఘించిరి. పోతన కావ్యములో ముద్రింపజేసిన బంగారమునకు పరిమళ మబ్బినట్లుండనని తమ ప్రగాఢవాంఛను వెలిబుచ్చిరి. కాని కాలకాలతరములచే వానిని ప్రచురించు భాగ్యము కలుగలేదు. ఈ కావ్యమును చిత్రింప బూషకొనెనచో కొన్ని వందల చిత్రాలువేయ వీలున్నదని గ్రహించితిని. భోగినీ నాట్యమట్టములోని వివిధ సన్నివేశము లొక మనోజ్ఞ చిత్రనమీ కరణము. అవి ఈ కావ్యములో ముఖతాయ మానములై యొప్పుచున్నవి ఆచార్యులవారి కవిత నా చిత్రములు వియ్యము నందినవి. కాని ఏక రూపముతో ప్రచురణావకాశము నొందలేకుంట మా దురదృష్టమేకాదు. ముక్కోటి యాంధ్రుల దురదృష్టమని నొక్క వక్కాణింపగలనని ఇంతటితో విరమించుచున్నాను.

కొండపల్లి శేషగిరిరావు

ఉపన్యాసకులు, ఫైనార్డుకాలేజీ - హైదరాబాద్

విజ్ఞప్తి

తేనెయగు తెనుంగు మాతృభాషగా గల్గియుండుట మహాతపఃఫలము. అందు నా భాషయందు కవియై పుట్టుటలన నెన్నిజన్మముల పుణ్యము లేకమైగనోకాక యా యదృష్ట మబ్బదు. ఆంధ్రదేశ మాదినుండి యనర్హ కవిరత్నముల కాలవాలమై యలరారుచున్నది.

సంస్కృత కవితా సౌందర్య సంపదలనెల్ల సాంగోపాంగముగాఁ దనలో జీర్ణించుకొని ద్రవిడభాషా సంప్రదాయముల తనవి యొర్చుకొని, వివిధ దేశీయులకు విస్మయముగొల్పు వెల్లుల వెదజల్లు తెల్ల ఆర్య ద్రావిడ సంస్కృతు లై క్యమై ప్రవహించు ఘనతర గంగా యమునా సంగమువలె విశిష్ట వైలక్షణ్యము గల్గియున్నదనుట సముచితమైనది.

తెను కవితలోని ప్రతి పద్యము తత్సమాచ్చిక శబ్దముల మేలి కలయికతో ముత్యాలు పవడాలు గలిసి ముద్దొసంగు తావడమువలె మురువుసూపుచు ఆంధ్ర భారతీకంఠహారమై భాసించుండును. తెలుగు కవు లుభయభాషలయందును కూలంకషమగు పాండిత్యముగల్గి వివిధ శాస్త్రీయ విజ్ఞాన విలసితులై న ప్రతిభా సంపన్నులనుటకు వాఠి సత్కావ్య నిర్మాణ ములే తార్కాణములు. నన్నయ మొదలు చిన్నయ పర్యంతముగల మహాకవు లెల్లరును ముక్కు ముత్యములే. ఒకరిని తీసి మరియొకరిని పెట్టవలను పడదు. ఎవరికివారే ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వమునుగల్గి నేను మందన నేను మందని గణనకు వత్తురు. నన్నయ, తిక్కన, పోతన, శ్రీనాథాదులవంటి కవులును అన్నమయ్య, త్యాగయ్య, క్షేత్రయ్యలవంటి వాగ్గేయ కారులును జన్మించి సంగీత సాహిత్యకళా కల్పవృక్షములనాటి నందనవన వాటినిగా తెలుగు గడ్డను దీర్చిదిద్దినారు. పలురీతుల బ్రకాశించు సాహిత్య శాఖలలో నారితేరినవారని యద్వి తీయులని యసమానయశము గాంచినారు. నాడేకాక నేడును, బహు ముఖప్రజ్ఞా ప్రాభవము గల కవిపండిత ప్రకాండులు వివిధ రీతులలో రసవత్కృతుల వెలయుంపజేసి తెలుగుజాతికి గర్వకారణులై నారు.

సత్కవితకు స్వర్ణమునకువలెనే ప్రాత కొత్తలులేవు. ఆ కొత్త ప్రాతలు రుచి భేదముల నొప్పారెడి యాభరణ విశేషములే తప్ప మూలద్రవ్యమగు ప్రతిభ తాను స్వర్ణమే యనుట శంకింపరానిది. కవితాకాంతకు ఛందోరీతులు భావప్రకటనలోని తీరుతెన్నులు నేటివి రేటికి ప్రాతబడిపోవచ్చును. వత్తరూప వైవిధ్యములవలె అంతమాత్రా కవితా కన్యకకు కొత్తప్రాత లంటవు.

కాళిదా సెన్నియుగములు మారినను కవికుల తిలకుడే. ఇప్పుడును నానాటికి కొత్త పుత్రులదొక్కి కొత్తబలము పుంజుకొని సహృదయుల చిత్తముల రసానంద పరాయత్త ముల నొనర్చు నవయువకవి సింహకిశోరముల ప్రతిభయనాదరణీయమనుట మాతృర్య ద్వేషములమారురూప మనవలదా : నవరత్నము లెన్నాళ్ళు గడచినను నవరత్నములే

యనుట మరువరాని సత్యము. అవి తా మెన్నడును శిరోదార్యములై దేశకాలాభాద్యములునై, సజీవములునై సౌభాగ్య ప్రదములునగు నక్షర ధనములు.

కృతి మానవజాతి పరమార్థమును పట్టియిచ్చి రసబ్రహ్మనందానుభూతిలో సద్యఃపర నిర్వృతిని సమకూర్చు సమస్త లోకకల్యాణ ప్రదమైన రమణీయ ప్రయోజనము. కాంతా సమ్మితోపదేశములతో, వింతగతుల ప్రయములగు హితసత్యముల గలుపును.

ఖండకావ్యము లేకై క ప్రయోజన ప్రదములు. మహాకావ్యములు సకలపురుషార్థ సాధకములు. బహుళ ప్రయోజన ప్రదములు. పృథగవయవము లేకై క ప్రయోజన ప్రదములే యయును, సకలేంద్రియ కేంద్రమనబడు శరీరముతో సారూప్యము నొందినప్పుడు పరస్పర సహకార సహజీవన భావబంధముగల్గి సమష్టి స్వరూపముతో సకలార్థ సాధకములై భాసించును. ఇట్టి అంగాంగిభావమే ఖండకావ్య మహాకావ్యములకు అవినాభావ సంబంధమును గూర్చి నవరసానుభూతియను పరమ ప్రయోజన సాధకమగుచున్నది. మహాకావ్యము మానవత్వపు టానందపు టంచులనుదట్టి పూర్ణరసానుభూతి నొసంగి పొంగిపొరలు ముహూనది.

మానవుని విజ్ఞానానుభవము పరిణతినందనినినా మహాకావ్య నిర్మాణము సాధ్యపడదేమో? ఈ మహాకావ్యకర్తయే మహాకవి యనబడునేమో? ఈ మహాకవి కీర్తినందుటకు కాళిదాసంతటి ప్రతిభాశాలి పొట్టివాడు పొడువగు చెట్టునంద్ల నాసించుటవలె సపహాస్య భాజకమని యాత్మలో జంకినాడు. ఈ 20 వ శతాబ్దిలో మహాకావ్యము లాంధ్రభాషలో పలువురు మహాకవులు వ్రాసిరి. బుద్ధచరిత్రము, సౌందరనందము, దేవీ భాగవతము, రామాయణ కల్పవృక్షము, శివభారతము, రాణాప్రతాపసింహ చరిత్రము, ఆంధ్రపురాణము మొదలగు కృతులు తామీ కోవకు జెందినవే. వీనిలో కొన్ని నర్కారు టిల్లాలకు మరీకొన్ని రాయల సీమకుజెందిన కవివరులు వ్రాసినవి. కాని ఈ శతాబ్దిలో తెలంగాణమునుండి మహాకావ్య నిర్మాణము జరుగలేదేమోయని నాహృదయము శంకించినది. ఇట్లని నేను విశాలాంధ్రనుండి తెలంగాణమును పేరుజేయుటలను కొనరాదు. ఆంధ్రదేశపు ప్రతివిడి భాగము విద్యా వివేకముల కాలవాలమై కళాఖండ నిర్మాణమునకు సమర్థమైనదిగా నుండవలెననియే. అంగములలో ఏ అంగము బలహీనము కారాదని ఈ వెలితిని పూరింప నుద్యమించినది. కాని సముచితమైన ఇతివృత్త ముపలభ్యమగుటకై చాలకాల మన్వేషించవలసి వచ్చినది.

నేను ఒకమారు ఫిరదౌసీ చరిత్రమును బరించి రాజులు సేయు దుర్జయముల కెంతయు భేదించితిని. ఆ సమయము నిజాము తెలంగాణముపై తన నిరంకుశప్రభుత్వము నెరపుచున్న దినములు. నా కప్పుడు రాజులను ధిక్కరించి వారి నిరంకుశ చర్యల ననహీనుకొని కవితా కన్యకు కర్నకవృత్తితో నుపజీవికను గల్పించి యాత్మాభిమానము రక్షించుకొనిన మహా కవి శేఖరుడు, పోతనార్యుడు కండ్లగట్టెను. ఆశకు లొంగనివానికి, ఈశిత్వము లొంగునని చూపించిన ఘోరరాజే నిజమైన రాజుని తలంచితిని.

మనశ్శాంతి ప్రదమగు హరిభక్తి భావమరంద పానమత్త చిత్తుడగువాడు క్షణికము లగు విషయసుఖములఁ ద్యజింపగలఁ డనుటకు తార్కాణము తానయై యొప్పిన మహా భాగవతోత్తముఁడు పోతన. పార లౌకిక సుఖముల నొసంగు భాగవత ప్రబంధము నతి భాసురగతి రచించి పునర్జన్మ రహితమగు వైకుంఠవాసముగోరి హరినర్పించి యమరత్వమునందిన ధన్యజీవి పోతన. అనర్హులస్తుతిలో దుర్వినియోగపడువాణి కన్నుల నీరుగాంచి కరిగిన నవనీత హృదయుఁడు పోతన. అంబా! ఆకలికైనను మలమల మాడిచత్తునుగాని నిన్నా కర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మనని శపథమొనర్చి భారతి కాటుక కంటి కన్నీరుదుడిచి భవబంధము నడచిన త్యాగశీలి పోతన. ప్రబంధ ముఖముల రాజుల నభివర్ణించి యష్టేశ్వర్యముల ననుభవింపజేయు నగ్రహారములకై యాత్మ స్వాతంత్ర్యము నమ్ముకొని జీవించు కవుల దైన్యమునుగాంచి కష్టపడినవాడు పోతన. “నిరంకుశాః కవయః” అను సూక్తిని విల్పుటకై విరంతర కృషిసల్పి సఫలీకృత మనోరథుండై యాత్మాభిమానముతో నలతారు మహా కవి పీరుఁడు పోతన.

క్షోణీకోణ శతాంశ పాలకులగు నృపు లనవధికమగు కాలజలధిలో నరవిమేషము స్ఫురించి యంతరించు బుద్బుదప్రాయులను వాస్తవికతను గుర్తెరింగినవాడు పోతన. నిత్యాన పాయనియగు శ్రీదేవి సేవింప నిఖిలహేయ గుణరహితుఁడును. సకల కల్యాణ గుణసహితు డునునై యెప్పుడును రెప్పపాటులేక నిత్య సూరివర్గము సేవింపనొప్పు సౌందర్య మహోదధి యునై యైహికా ముష్మిక సుఖప్రదుడునై యలరారు శ్రీహరిని సేవించి తద్రూపగుణా భివర్ణనము నొనర్చి యజహరామ రాదులకందరాని సుఖసంపదల కధికారియైన ముక్తాత్మ పోతన. పండిత పామరులనక, ఆంధ్రుల కందరికి నభిమాన పాత్రుడై కవిజాతికి మార్గ దర్శకుడై నాడు పోతన. అంధ్రులచేగాక ఆంధ్రేతరులతోగూడ స్తుతింపబడిన భక్త కవిలోక శిరోమణి పోతన. తన వాక్కులు ధరణి జనములు తలదాల్చి భక్తిపథములలో నడపించి యాంధ్ర హృదయ పీఠముల నధివసించి శాసించు మకుటములేని మహా కవిసాద్యభౌముడు పోతరాజామాత్యుడు. వాల్మీకి తర్వాత రామాయణకథ తన దేశభాషలోవ్రాసి ప్రజల మెప్పుబొందినవా డొక తులసీదాసుడే. వ్యాసుని తరువాత భాగవతమును తన దేశభాషలో వ్రాసి మెప్పుబొందినవా డొక పోతనమే.

ఈ పోతనకవిరాజుతోపాటు తెలుఁగునాట నింకను నిరువురు రాజులుగలరు. అందులో నొకరు త్యాగరాజు. రెండవవారు గోపరాజు. ఈ ముగ్గురి రాజుల నభివర్ణించి భుక్తిముక్తుల నాస్వాదింపగోరిన నాకు “మద్వంద నాచ్చతగుణం మద్దా సస్యచవందనం” అను భగవద్వాక్యము స్మృతికివచ్చి నా సంకల్పమునకు బలము చేకూర్చినది. వెంటనే శ్రీ పోతనకవి రాజు జీవితేతి వృత్తమును మహా ప్రబంధరూపముగా నారంభించి యత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో ముగించితిని.

అంధ్ర కవితాకన్య పురాణేతిహాస కావ్యమార్గముల విహరించుచు వచ్చి పెద్దనాదుల కాలమందు రమణీయార్థ ప్రతిపాద్యములగు సుందరపదరీతులతో వినూత్న ప్రబంధ ప్రపంచోద్యానముల వెనుకటి కన్నమిన్నలగు వింతవిలసనముల, విహరించి సహృదయుల సమ్మానముల నందుకొని జయధ్వజ మెత్తినది. రసవత్కావ్య కళావిశ్వ వీధులలో సీమా భూమిగఁ జెలువొందినది. ఈ ప్రబంధపద్ధతి నన్ను షిక్కిలిగా నాకర్షించినది. అటులని నేను నూతన కవితా మార్గములకును దూకుడగా నెంచలేదు. నా కవితలో నేను రెంటిలోని సౌందర్యముల శక్తివంచనలేక యాదాదించి నాడనని సహృదయులు తెలిసికొనకపోదు. నాకు కావలసినది నవీన ప్రాచీన పాక్షికత్వములుగావు. నేను కోడనదెల్లను, యేకాలమునకు జెందిన మార్గమైనను “సత్యం, శివం, సుందరం” అను కళా సౌందర్యోపాసనమును మాత్రమే. సంకుచిత స్వభావము వీడి చూచు హృదయమునకది సర్వకాలముల నుపలభ్య మగును. సహజ సౌందర్యముగల శ్రీ పురాతనాధునాతన వేషభాషలలో వెలసినను, సరస హృదయాల సమాకర్షించును. సహజ సుందరిగాని శ్రీ నవీనాలంకారముల నెంతగా నాలం బిన మొనర్చికొనినను నవమన్మథుని రతీదేవిగా మనజాలదుగదా ! కావున సరసకావ్యత్వము నకు పరిణత దశను సమకూర్చిన యలనాటి ప్రబంధ ఘక్తిలో నేనీ కావ్యరచనకు దొర కొంటిని. ఈ మార్గమున నే నెంతవరకు కృతకృత్యుడ నై తినో సహృద యైత వేద్యము.

ఇంచుమించు నేనీ ప్రబంధ రచన మొనర్చుచు ముగించి ప్రకటించుటకు 20 సంవత్సరములు పట్టినవి. నేనీ కావ్యరచనా కాలమున నేమి ప్రకటనోద్యమములో నేమి హిమన త్పర్వతమంతటి విఘ్నముల నెర్కొనవలసి వచ్చినది. ఐనను దీనిని ముగించి ముద్రించుట లీశ్వరానుగ్రహ మేకాని నా సామర్థ్యముకాదని మనవిజేసికొందును. “పలికెడిది భాగవతమట పలికించెడివాఁడు రామభద్రుండట” యను పోతన సూక్తి నాకును నన్వయించినది. “తేన వినాత్పణాగ్ర మపినచలతి” అనుట విబుధు లెరిగినదే! ఏతత్ప్రబంధ రచనమునందు నే నతు కులబొంతల నసమగ్రములగు చారిత్రక సిద్ధాంతముల కొన్ని రూఢిలోనున్న ప్రసిద్ధి వృత్తములతో జతపరచితినిని సవినయముగ మనవిజేసికొను చున్నాను.

పోతన యోరుగల్లువాడన నొంటిమిట్టవాడను వివాదగ్రస్త విషయములలో నిమగ్నకుల విజిగీష విపరీత ధోరణికి దిగినది సకలాంధ్ర లోకమునకు సుపరిచితమే. కొలువి గోప రాజు, విద్యానాథుడు మున్నగు కవు లేకశిలా నగరము నోరుగంటికే ప్రసిద్ధముగాను వ్యవహరించుట జేసియు ‘ఓరుకల్లు - ఏకశిల’ అను పదముల యందలి సరియైన పోలికనరసి. పోతన బమ్మెరదగ్గరి యోరుగల్లువాడేయను చారిత్రక సిద్ధాంతమును విశ్వసించి నేను నటులే వ్రాసితిని. కాని యాంధ్ర భాగవతకృతినిగూర్చి యావదాంధ్రుల కభిమాన పాత్రుడగు పోతన మహాకవి తా నాంధ్రభూమిలోని యే ప్రాంతమునకు జెందినవాఁడైనను నాకు సమ్మతమే.

దానిలోని సత్యా సత్యముల చారిత్రకులకే వదలివైచి, ప్రజా సామాన్యముచే ప్రస్తుతింపబడు ప్రసిద్ధితి వృత్తమునే గ్రహించి గ్రంథరచనమున కుద్యమించితిని. నేను వ్రాయునది శుష్కచరిత్రముకాదు. నాకు పోతన చరిత్రమును వ్రాయుటకన్న నతని యుదాత్తాశయముల ప్రజా హృదయముల బ్రతిబింబింపజేయుట ముఖ్య కర్తవ్యము.

సందర్భాను గుణ్యముగ నాకు నచ్చినరీతి కొంతకథను కల్పించుకొనుటయు జరిగినది. పోతన తా నాంధ్రులందరివాడని యెంచి యీ కృతి కుద్యమించితిని. నేటికిని, చారిత్రకు లెందరెంత పరిశోధించినను తా నీతని చరిత్రములోని యాధార్థ్యమంధులు తడవుకొనుచు నభివర్ణించు హస్తీరూపమువలె నసమగ్రమనియే యెంచబడ వలసినది. ఇందు కావ్యానుబంధమని రెండాశ్వాసములు చివరివి వ్రాసితిని. ఇవన్నియు భాగవతకథలే. ఇవి కథకు సంబంధించనివనే అనుబంధకావ్యముగా గూర్చితిని. దీనికి ప్రబలమైనకారణ మొక్కటే. అది పోతరాజు తావ్రాసిన భాగవతములోని హరిఆర్తరక్షణము ఆశ్రితపక్షపాతమును ఋజువుపరచుకొనుటలే. భాగవత భక్తరక్షణమును స్మృతికి దార్చుచు నీ భక్తుడనగు నా భాగవత రక్షణమేల సేయలేవని ఆర్తిజెందుటే ఈ గాథల ముఖ్యలక్ష్యము. కాని యతనిపై పోటీకి వ్రాసినాననుట దుస్సహసము, అపచారము.

ఈ నా రచనమును శుద్ధప్రతి వ్రాసి యెంతేని తోడ్పడిన యుత్తమకవిన త్తముడగు అందె వేంకటరాజముగారికి నే నెంతయు ఋణపడి యున్నాను. వారికి కృతిపతి రామచంద్రుడాయురారోగ్య భాగ్య సమృద్ధిని ప్రసాదించుగాతయని ప్రార్థించుచున్నాను. కోరినదే తడవుగా దీనికిగా నుత్తమచిత్రముల వ్రాసియిచ్చిన రసమూర్తి మిత్రులు బలరామాచార్యులగారికి నా కృతజ్ఞతా పూర్వక మంగళా శాసనము లర్పింతును. వానిని బ్లాకులు జేయుటలో నాకు విశేషముగా తోడ్పడిన శ్రీరామమూర్తిగారికిని హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతలు. దీనిలోని నాట్య ఘట్టమునుగూర్చి తమ అమూల్యాభిప్రాయము దెల్పిన శ్రీ నటరాజుగారికి నా కృతజ్ఞతలు.

ఇంకొక ముఖ్యమైన మనవి. నేను దీనికి తొలిపల్కు మలిపల్కు వ్రాసియిచ్చుటకు శ్రీయుతులు పూజ్యులు దివాకర్ల వేంకటావధానిగారిని, నాకు ఆ బాల్య ప్రాణమిత్రులు శ్రీయుత పల్లా దుర్గయ్యగారిని యాచించితిని. వారు బహు కార్యమగునై యుండెడివారు. వారికి వ్యతిరేక బహు స్వల్పమయ్యును, నా మనవిని త్రోసిపుచ్చలేక నెలలకొలది నా యీ బృహత్కావ్యమును సవిమర్శగా పఠించి చక్కని చిక్కని పీఠికలు వ్రాసియిచ్చిరి. వీరిరువురికిని నా కృతజ్ఞతా పూర్వక ప్రణామము లాచరించుటదక్క మరేమి ప్రతి యొసంగగలను? నా యీ కావ్యముపై తమ అమూల్యాభిప్రాయము లొసంగిన పెద్దలకు ప్రియమిత్రులకు వినముగడనై ప్రణామము లర్పింతును. నా యీ కావ్యములోని వాక్చిత్రములగూర్చి సవిమర్శగా వివరించిన ప్రియమిత్రుడు శేషగిరికి నా కృతజ్ఞతలు.

నా యీ కావ్యరచనకు గల్గినంతశ్రమ ముద్రణకును గల్గినదని తెల్పుటకు విచారించు చున్నాను. మిత్రులు సహృదయాంధ్ర ప్రజాసీకము నా కృషి సభినందించి సహస్ర ముఖాల సభా సన్మానముల జరిపి దీని ముద్రణకై సహాయ సంపత్తి నందజేసి తమ యుదారతను ప్రకటించికొనినారు. ఇందుకై భువనగిరి రూ. 2000, కొరుట్ల రూ. 2000, చెన్నూరు రూ. 2000, దోమకొండ రూ. 500 తొసంగిరి. ఇందుల కా గ్రామాలలోని పురప్రముఖులు ప్రజలు నెంతేని యభివందనీయులు. 100 రూపాయ తొసంగిన యనేకమంది మిత్రులకు నా కృతజ్ఞతలు. మంచిరాలలో శ్రీ గంగారెడ్డిగారి కుమారశేఖరులు శ్రీ నారసింహారెడ్డిగారు నా కావ్యగానము విన్నంతనే సంతసించి ఒక వేయినూట పదారు లర్పించి తమ సరసత్వము నొదార్చుమును ప్రకటించుకొని నాకే కాక సాహిత్యాభిమాను లందరికిని సభిమాన పాత్రులై నారు. కవిపండిత పోషకులగు శ్రీ యాదగిరి దేవస్థానమువారును 5000 లు సన్మానమొసంగి కృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. ఈ ద్రవ్య సహాయములతో గ్రంథములోని కొంత భాగము మాత్రమే ముద్రణమైనది. శేష భాగము ద్రవ్యమునకై ప్రభుత్వమునకు వినతి సేయుటసంభవించినది. గౌరవనీయులు ఆర్థిక పారిశ్రామిక శాఖామూల్యులు శ్రీ యం. చెన్నారెడ్డిగారు ప్రభుత్వ పక్షమున రూ. 10,000 విరాళ మొప్పించి తమ యపార భాషా పోషకత్వాభిమానమును ప్రకటించికొనినారు. వారికి నా యనంతకోటి కృతజ్ఞతాభి నందనలు. నా కుఠాకాంక్షలు. ఈ విరాళము చేచిక్కుటకై శ్రీయుత కే. పి. కేశవులుగారెంతో తోడ్పడిరి. వారి ఋణము నే నెన్నటికి దీర్చుకొనలేనని వారికి నా మంగళా శాసనము లర్పింతును. శ్రీ బిర్లా కంపెనీవారు 28 రీములు కాగితమును విరాళమిచ్చిరి. వారికి నా ధన్యవాదములు.

ఎన్ని పనులున్నను నా గ్రంథ ముద్రణకార్యమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చి, కావ్యమును ముద్దుగా ముద్రించి యిచ్చిసండులకు శ్రీ శ్రీరామా పవర్ ప్రెస్ యజమానులగు పబ్లికంకరయ్యగారి కీశ్వరుడు సంపూర్ణాయురారోగ్య భాగ్యములు ప్రసాదించుగాక.

..లోకా స్సమస్తా స్సుఖినోభవంతు..

పండితాభిప్రాయములు

నాకు చిరమిత్రులును విఖ్యాత యశోవిరాజితరులును సుప్రసిద్ధులునునగు శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులుగారు పండ్రెండు సంవత్సరములక్రితం రచించి ఆంధ్రప్రదేశ్ విద్యాశాఖవారి పోషణమున ప్రకటించిన పోతనచరిత్రము ఆంధ్ర సారస్వత ప్రపంచమున వెలువడుట నా కత్యంత సంతోషావహమైన విషయము. ముఖ్యముగా ఇట్టి ఉద్గ్రంథమును నాకు నేడనుగ్రహించి దీనిపైన కించిద్జ్ఞుండనగు నా యభిప్రాయమును కోరుట నాకు నిజముగా అత్యంత ధన్యత నాపాదించినది. దీనిపైన ఉపోద్ఘాతము వ్రాసినవారు శ్రీ దివాకర్ల వేంకటావధానిగారును మరియు మలిపలుకువ్రాసిన మహాశయులు శ్రీ పల్లా దుర్గయ్యగారును ఐ యున్నారు. వీరిద్దఱును ఆంధ్రసారస్వత ప్రపంచమున నిరుపమాన ప్రశస్తివహించిన వారగుటయేకాక ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమునకు భూషణప్రాయులై యున్నారు. ఇట్టి పండిత ప్రకాండులయెదుట కొఱగాని నావంటివానిని అభిప్రాయముకోరుట నన్ను ధన్యునిగా జేయుటకు, నా పురాతన మిత్రులగు గ్రంథకర్త మహాశయులు సంకల్పించుటయేకాక మరే మియు కాదనియు ఇట్టి అనుగ్రహమును నాపై ప్రసరింపజేసిన శ్రీమాన్ ఆచార్యుల వారికి మఱల మఱల నా వందన సహస్ర మర్పించుచున్నాను. ఇట్టి పుస్తకము బయటబడిన సంగతి నేను నేడే తెలిసికొంటిని. శ్రీ ఆచార్యులవారు ఎంత గొప్ప కవిశేఖరులో అంత నిరాడంబర జీవులని నేను మొదటి నుండియు ఎఱిగియున్నాను. అట్టివారి ఈ కావ్యము అజరామరకీర్తిని గాంచుననుట నా మనో నిశ్చయము. నేటి కాలమున స్వతంత్ర భారతదేశమున మనకపుల యొక్కయును, పండితుల యొక్కయు యోగ్యత భారత ప్రభుత్వాధినేతల వలన ఉదారముగా సన్మానింపబడుచున్నది. అట్టి కవివరంసులలో శ్రీ వరదాచార్యులవారు చేరదగినవారై యున్నారు. కొందఱు ప్రసిద్ధ కవిశేఖరులకు, పండితులకు తెలుగువారిలోగూడ మహోదారమగు విధమున సన్మానము జరుగుట నే నెఱిగియున్నాను.

ఆచార్యులవారు ఇప్పుడు చాల పరిమితమగు మాస వేతనముపైన ఒక పాఠశాలలో ఉద్యోగము చేయుచు జీవయాత్ర సాగించుచున్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ విద్యాశాఖా మాత్యులును, పండితాభిమానులునునగు శ్రీ కాసు బ్రహ్మానందరెడ్డిగారు వీరి విషయమున తగిన విధమున సిఫారసుచేసి వీరికి శాశ్వతమగు వర్షాశనమును కేంద్ర ప్రభుత్వము నుండి అంగీకరింప బడునట్లుచేయ మనఃపూర్వకముగా సవినయముగా నేను ప్రార్థించుచున్నాను. అర్థిక శాఖామాత్యులగు మంత్రులు శ్రీ చెన్నారెడ్డిగారు ఇంతకు ముందే వీరి విషయమున ఆదరభావము పహించిరని నేను తెలిసికొని యున్నాను. కనుక నా సూచన ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వమువారివలన అంగీకరింపబడుననియు తెలంగాణ వాసులగు నేటి కవులలో అత్యంత గౌరవార్హులగు శ్రీ ఆచార్యుల వారికి తగు సన్మానము లభింపగలదనియు నేను విశ్వసించుచు విరమించుచున్నాను.

ఆంధ్ర సారస్వత సేవకుడు

ఆంధ్ర పితామహ, పద్మ భూషణ

మాడపాటి హనుమంతరావు

శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారు అల్పజ్ఞుడనగు నన్నుగూడఁ గొన్ని పరిచయవాక్యములు వ్రాయుట కాజ్ఞాపించినారు. వారి గౌరవమును నా కొనంగుట వారికి నా యందుగల యాదర భావమును వెల్లడించుచున్నదేకాని నా యర్హత కారణముకాదని వేరుగా చెప్పనవసరములేదు. ఆచార్య, డాక్టరు దివాకర్ల వెంకటాపధానిగారి “తొలిపలుకు”, డాక్టరు పల్లా దుర్గయ్యగారి “కవి - కావ్యపరిచయము” అను రెండు విపులములైన పీఠికలు ఈ మహా కావ్యముయొక్క యుత్కృష్టతను సోపన త్రికముగా ప్రకటించుటయేగాక కావ్య రసాస్వాదన మునకు పాఠకుల కనేకవిధముల తోడ్పడుచున్నవనుట యతిశయోక్తి కానేరదు. అట్టి తఱి గ్రంథముపై విహంగమదృష్టినికూడ ప్రసరించు నవకాశమును, భాగ్యమును లభింపని నేను ఈ మహాకావ్యమునుగురించికాక, మహాకవినిగురించియే మనవిచేయుట పర్యాప్తమగునని భావించుచున్నాను.

ఆచార్యులవారు తెలంగాణాప్రాంతపు వరంగల్లు జిల్లావాసులు. డాక్టరు పల్లా దుర్గయ్య గారి చిన్నతనపు సహాధ్యాయులు. వీరి జీవిత విశేషములు నా కెక్కువ తెలియవు. ఆచార్యుల వారు పూర్వకపుల పద్ధతి ననుసరించి ఆశ్వాసాంతగద్యములో భరద్వాజగోత్ర, ఆపస్తంబ సూత్ర బక్తయ్యశాస్త్రి పుత్రయని మాత్రమే తెలిపిరి. కాని వీరి రచనలను చాచాపు మూడు దశాబ్దములనుండి నేను తెలంగాణాప్రాంతపు పత్రికలలో తరచు చదువుట సంభవించినది. వీరితో ప్రత్యక్ష పరిచయము కీ. శే. సురవరం ప్రతాపరెడ్డి మఱియు మిత్రులు కాళోజీ నారాయణరావు గార్లద్వారా 15 సం॥ల క్రితము కలిగినది. ఆచార్యులవారపు డత్యంత రోగ గ్రస్తులై యుండిరి. కొన్ని సంవత్సరముల చికిత్సానంతరము ఊగుపడి ఒక యూపిరితిత్తి తోనే, ఆరోగ్యహంతులై ఈ మహాప్రబంధరచన పూర్తిగావించి, అంధ్ర సరస్వతి కుపాయన ముగా నొసంగి ధన్యులైరి.

ఆచార్యులవారు భక్తశిఖామణులగు నొక శ్రీ వైష్ణవ కుటుంబమునకు చెందినవారు. అనువంశికమైన ఈ సంస్కారము వారి పురాకృత పుణ్య విశేషఫలముగా లభించి మహాభక్త శిఖామణియగు పోతనామాత్యుని పవిత్ర జీవితచరిత్రమును ప్రబంధించుటకు పురికొల్పిన దనుట యసమంజసము కానేరదు. భక్తపోతనయొక్క జీవిత చరిత్రమునకు సంబంధించిన కొన్ని యైతిహ్యములు దంతకథలున్నను, వానినొక మహాప్రబంధ సామాగ్రిగామార్చి విస్తరించి కల్పించి ద్వాదశ స్కంధ బంధురమగు మహా భాగవత పురాణమునకు తులనాగు ద్వాదశాశ్వాస విస్తృతమగు మహాప్రబంధమును రచించు శిల్ప మాచార్యులవారి యపూర్వమైన ప్రతిభను చాటుచున్నది. కథాకథన విధానమునగాని, ప్రకృతి వర్ణనా సౌందర్యమున గాని, రసవదలంకార బంధురత్వమునగాని మహాకావ్య లక్షణములచే సంపూర్ణముగా నలరారు చున్నదనుటకు సాహిత్య సముద్రమథన మొనరించిన దక్షులగు ఉభయపీఠికా రచయితల ప్రశంసా వాక్యములేచాలు.

ఆధునిక కాలములో భావకవిత్వము, గేయకవిత్వము, అభ్యుదయ కవిత్వము ప్రచారములో నున్నవి. వచన కావ్యముల కత్యధిక ప్రాచుర్యమున్నది. పాిత సంప్రదాయముల ననుసరించి రచింపబడిన మహాకావ్యములు, ప్రబంధములు మిక్కిలి యరుదు. శివభారతము, రామాయణ కల్పవృక్షము మున్నగు కొన్నిమాత్రమే ప్రశస్తి నొందినవి. వరదాచార్యులవారి పోతనచరిత్ర కొత్తపాతల మేలుకలయికలతో శోభిల్లుచున్ననూ ప్రాచీన మార్గము ననుసరించిన యాధునికాంధ్ర మహాకావ్యములలో రత్నమువంటిది. పోతనను గురించిన వివిధకథలయందు సామంజస్యమును కల్పించుటయందలి చమత్కృతి మిగుల ప్రశంసనీయము. ఆ మహాభాగవతోత్తముని వినయ, సౌజన్య, సౌశీల్యాది గుణగణముల వర్ణనయందలి భక్తి శ్రద్ధలు స్వయము ఆచార్యులవారి వినయ, సౌశీల్యాది సద్గుణములయొక్క స్ఫోరకములు. పోతన మహాభాగవతమునందువలె ఆ మహాకవి చరిత్రమగు నీ మహాకావ్యమునందు భక్తిరస ముప్పతిల్లుచున్నది. వేయేల, డాక్టరు అవధానిగారు వ్రాసినట్లు శ్రీ నాథుడు పోతనకవిత్వమునుగూర్చి గావించిన ప్రస్తుతి ఆచార్యులవారి కవిత్వమునకు కూడ సంపూర్ణముగా నన్వయించును. పోతనకు, శ్రీ ఆచార్యులవారికి యనేకవిధముల భావ సమైక్యతగలదని ఈ మహాకావ్యమేకాక, వారి జీవిత విశేషములుకూడ నిరూపించుచున్నవి. ఆధునిక తెలంగాణా మహాకవి శ్రీమాన్ వరదాచార్యులవారికి నా యభినందనముల నర్పించుచున్నాను.

డా॥ బూర్గుల రామకృష్ణరావు M. P.

పోతన పేరుతలచడమే తడవుగా ఆంధ్రుల హృదయం పులకరిస్తుంది. పండితులు, కవితా పిపాసువులు మాత్రమేకాక మధ్యతరగతి కుటుంబాల్లో విద్యావతులుకాని స్త్రీలకుకూడ గజేంద్రమోక్షం, ప్రహ్లాదచరితం, భమరగీతలు మొదలగు కొన్ని ఘట్టాలైనా తప్పక కంఠస్థమై యుండడం గమనించదగింది. ఈనాటిమాట చెప్పరేనుకాని మొన్నమొన్నటివరకు తెలంగాణంలో అక్షరాభ్యాసంతోపాటు “తల్లి నిన్నుదలంచి పుస్తకము చేతంబునితిన్” అనే పద్యం నేర్పేవారు. పండిత పామరులకు ఉభయులకూ అభిమానకవి ఎవ్వరని ప్రశ్నిస్తే ఏదృష్టితో చూచినా ‘పోతన’ అనే చెప్పవలసివస్తుంది.

ఆంధ్రులు పోతన నంతగా ప్రేమించడానికి ఆయన కావ్యమేకాక ఆయన జీవితం కూడ ప్రబల కారణమనక తప్పదు. చేసిన రచనకూ, గడపిన జీవితానికి, ఇంతటి అవినాభావసంబంధం, ఇంతటి అపూర్వ సారూప్యం, అన్యత్ర దుర్లభమనే చెప్పాలి. చరిత్రకారులు, పరిశోధకులు, ముక్కులు విరిచినాసరే, ఆంధ్రులుమాత్రం పోతన జీవితాన్ని ఇప్పుడు నమ్ముతున్నట్టే ఎల్లప్పుడు నమ్ముతూ ఉండడం కావ్యోత్కర్షదృష్టి శ్రేయస్కరమని నేను భావిస్తున్నాను. పోతన వ్యక్తిత్వాన్నిగురించిన ప్రతిబింబం (Image) లోని అనన్యమైన ఉదాత్తతను చిరస్థాయిగా ఉంచడం మన కర్తవ్యం.

ఈ పవిత్ర కర్తవ్యాన్ని శ్రీ వానమామలై పరదాచార్యులు మా వరదన్న అమోఘంగా నిర్వహించి పోతనచరిత్ర మహాకావ్యం రచించారు. భగవత్సంబంధమైనది భాగవతమైతే భాగవత సంబంధమైన ఈ మహాకావ్యాన్ని “భాగవతీయం” అనవచ్చు.

పోతనగారి జాతకమే ఆయన చరిత్రకారునికికూడ వారసత్వంలో సంక్రమించింది కాబోలు : పోతన్న జీవితానికి వరదన్న జీవితానికిమధ్య ఎంతో సామ్యంఉంది. నిర్దనత్వంలో సామ్యంఉంది. అమృతహృదయంలో సామ్యంఉంది. కవితా వైభవంలో సామ్యంఉంది. ఉదాత్త కల్పనల్లో సామ్యంఉంది. పదలాలిత్యంలో సామ్యంఉంది. వేయేల : ఒక్క కృషి వలత్వంలోతప్ప అన్నివిషయాల్లోనూ సామ్యం ఉందంటే అతిశయోక్తి కాదు ?

వరదన్న ఈ మహాకావ్యాన్ని ఏ ముహూర్తంలో ప్రారంభించాడోకాని అడుగడుగునా ఆయన మార్గంలో విఘ్నపరంపరలే ఎదురయ్యాయి. అర్థిక దుస్థితితోపాటు అస్వాస్థ్యంకూడ సంభవించింది. రాజులకు రావలసిన రాజయజ్ఞ ఈ కవిరాజును వరించింది. వ్యాధి తుదకు కుదిరినా అలనాటి బక్కపదాచని వరదన్న. సుశ్రావ్యకంఠంతో పద్యాలాలపించి పండిత పామరులందరినీ తన్మయత్వంలో ఓలలాడించిన అచులుకై న వరదన్న. శాశ్వతంగా అదృశ్యుడైపోయాడు. వరదన్న స్వరూపం, స్వరం, సంగీతం - అంతా మారిపోయింది. ఐతే ప్రాణాలు దక్కడమే పదివేలనుకున్నాము.

ప్రాణాలను దక్కించుకోవడంకన్న, తదుపరిరక్షించుకోవడమే మరొక వికట సమస్యగా పరిణమించింది. దోమకొండ జనతా కళాశాలలో హోర్మోనియం, తబలా, తంబూరా మొదలగు సకల వాద్యాలను తా నొక్కడే వాయించుతూ గ్రామీణ యువకులకు బుట్టకథలు, భజనలు వగైరా (తానేవ్రాసి) నేర్పే ఉద్యోగం స్వీకరించా డీ మహాకవి : పోతన చరిత్రం వ్రాస్తాడా ? బుట్టకథలు వ్రాస్తాడా ? రెంటినీ వ్రాయడం సాగించాలంటే ఎంతటి వాడికైనా బుట్ట తిరిగిపోదా?... కాని వరదన్న కలం ఉభయదిశల్లోనూ నడిచింది. తన “సాంస్కృతిక” భృత్యోద్యోగాన్ని వచ్చి చూడుమని నన్నెన్నోమార్లు పిలిచాడు. కాని ఆయన దుస్థితిని ప్రత్యక్షంగా చూస్తే భరించజాలనేమోనని నేను వెళ్ళలేదు. భృతికొంటే బాధపడుతున్న వరదన్నకు ఐరావతంలాంటి ఈ మహాకావ్యం మరొక సమస్యగా తయారైంది. ప్రచురణలో జాప్యం జరిగినకొద్దీ వరదన్న కావ్యానికి మెరుగులుదిద్దుతూపోయాడు. అదేదో ఆయన తహ తహ, ఎంత బాగున్నా మరింత బాగుండాలని : ఇలాంటి నిర్దుష్టతా విపాసువులకు నిద్ర పట్టదనుకుంటాను. వరదన్నకేమో కావ్యాని కెన్ని మెరుగులుపెట్టినా తృప్తిలేదు. రసజ్ఞుల కేమో ఎన్నిమార్లు వినినా తనివితీరదు. ఇదొక ఎడతెగని పోటీగా తయారైంది.

రమారమి పావు శతాబ్దం తరువాత ఈ మహాకావ్యం వెలుగులోకి రావడం మన కవితా భవిష్యత్తుకు శుభసూచకం. ఇందలి పద్యాల ఉద్ధరణలిచ్చి నా అభిప్రాయాలను పాఠకులపై రుద్దడం నా అభిమతంకాదు. రసజ్ఞుని పాత్రతను, వ్యక్తిత్వాన్నిబట్టి రసోత్కర్ష కలుగుతుందతనికి. ఆ భాగాన్ని ఎవరికి వారికే పదిలేస్తాను.

వరదన్న నా సన్నిహిత మిత్రమండలిలోనివాడు. ఆయన కలంనుండి చిందిన ఈ పర్వాంగ సుందర రచనను నాతోపాటు ఆంధ్ర పాఠకలోకం చదివి ఆనందిస్తుందన్న ఉత్సాహమే నన్నీ నాలుగుమాటలు వ్రాయడానికి పురికొల్పింది. పోతన జీవితాన్ని వరదన్న వ్రాస్తే వరదన్న జీవితాన్నెవరైనా వ్రాయబూనితే ఎంత బాగుండేది.

ఇట్లు

పి. వి. న ర సిం హా రావు

న్యాయ, దేవాదాయ శాఖామాత్యులు
ఆంధ్ర ప్రదేశ్ - హైదరాబాద్

ఇప్పటి కవితకు స్థిరతలేదు. దానికి కారణమేమో తెలిసికొనవలెనను ప్రయత్నము గూడలేదు. ఆత్మకుగల్గిన ఏ యల్పానుభూతితో ప్రకటించుటే యొక ఘనకార్యముగా భావింపబడుచున్నది. కాని మన పూర్వపు కవిపోషక సామ్రాట్ కృష్ణదేవరాయలు పర రాజ జయముచే కీర్తిగాంచినట్లు ప్రబంధ కవితాభివృద్ధినల్పి యనమాన యశము గాంచినది మన మెరిగినవిషయము. ఇప్పటి కవులు అట్టి ప్రబంధ కవితయెడ ఆసక్తి చూపకపోవుటకు ఆత్మ స్థిరత్వములేకుండుటే హేతువోయేమో తోచకున్నది. కాని ఇప్పటికిని ఆ ప్రబంధ కవితను పునరుజ్జీవింప సాహసించిన ఇట్టి మన కవిని ప్రజలును ప్రభుత్వమును సహకార సన్మానములనిచ్చి ఇట్టిపనికై ఇంకకొందరు కవులకు ప్రోత్సాహ మొనగవలసియున్నది. ఈ కవి ప్రతిభ అతినహజ్జమై రచనావైఖరి నవీనశైలి సమ్మిశ్రితమును మధురమును ఔచితీ యుక్తమునై యున్నది. ప్రబంధ కవిత్వ నియమములన్నియు పరిపాటింపబడియే యున్నవి. ఇతివృత్తమో ఉత్తమో త్తమమైనదియు భాగవత రచనానిష్ఠాతుడగు బమ్మెరపోతనకు సంబంధించినదియు నగుట ఈ కవి భాగ్యవిశేషము. కొన్నిచోట్ల అతని కవితారీతులును అనుసరింపబడినవి. జ్ఞానభక్తివైరాగ్యసంపూర్ణుడగు పోతన జీవితచరిత్ర మన కాదర్శప్రాయమై యుండునుగదా. భగవంతునిచరిత్ర పఠించి ఆశ్చర్య చకితులమై పోవలయునేగాని దానిని మన మాచరణయందు నిలుపుకోలేము. మొదటినుండియు పెక్కు కవిత్వ మార్గములలో రచనలవలె స్వేచ్ఛగా గాక నియమవిష్ట కల్గియుండుట చాల గొప్పపని. ఇట్టి ప్రబంధ కవి తకై ఇప్పటి ఇతరకవులు కొంద రెవరైనా ప్రయత్నించ సాహసించురోలేదో చూడవలసి యున్నది. కనీసము ఇప్పటి కవులందరును ఈ ప్రబంధమును పఠించి రసానుభూతినై నా పొందుదురుగాక. ఈ కవి ఇట్లే తిక్కనచరితముగూడ రచించి మనకు గొప్ప యుపకారము చేయుటకు భగవంతు డీ కవికి దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్యముల నొసంగి కృపాదృష్టి గాంచుగాక.

ఇట్లు

వానమామలై వేంకటాచార్యులు

ఉత్తమకావ్య రచయితయగు ఆంధ్ర కవిసత్తమనిగురించి కావ్యము వ్రాయుట మన యాంధ్రలోకముననున్న ఒక్క జాషువ కవిమాత్రము పిర్తోసిని గురించి వ్రాయుటతప్ప ఈ క్రొత్తపొకడను గుత్తగాని మహాకావ్యములోని ప్రత్యణువు రసవత్తర ఘట్టముగా గూర్చు యీ మహాకవి ధన్యజీవి. ఈయనకిది యుగ్గుపాలతో నలవడినదేమో యనిపించును. భావ విలసనము, పదగుంభన లాలిత్యము, కల్పనోచిత్యము, ఉత్ప్రేక్షాశీతిమ, కొన్ని భాగముల సహజ సౌందర్య స్వభావోక్తి, విచిత్ర చిత్రరచన, లాస్యకళాభిజ్ఞాన దైదగ్ధ్యము, లౌకిక విజ్ఞాన విశేషము, విశిష్ట సంప్రదాయానుసరణ సరణి, నందిత పామరులను స్నిగ్ధముగ్ధులుగా జేయు మృదుల మధుర సరళ పదవిన్యాస మొక్కొక్కచో, మనగంభీర గర్జనము సమస్త భాగ్య భోగ్యమై యలరారుచు నవం నవతామటక నిత్య శ్రావ్యమగు కైతనలుటకే ఈ కవిని ఆ ఆదిమ నిత్యకవి స్పష్టించెనోయను భావము వొడమును. ఈ కవివర్తనమున విషయ విమర్శ నము ఎంతో గహన పరామర్శ గల్గియుండుట శోభాయమానమై నిర్వికారస్థితి విరాజిల్లును. భోగినీ శారదా ఘట్టములు శ్రీనాథకవి రాజవైభవశ్రీ భక్తపొతనవైరాగ్యభక్తి విజ్ఞాన త్యాగాది సద్ధర్మనిష్ఠావిష్టానసామ్రాజ్యము కవితాసమాధిని సమకాలీనకవి స్వప్రత్యక్ష విషయమట్లు వ్రాయు సిద్ధహస్తత భావించునప్పుడు మనమేకావ్య స్వర్గసీమల నేదావవీధులలో విహరించుచుందుమో నేను వాక్యరచనలో వివరింపగలనా? దీనిక యీ స్తుతి పాఠములు వల్లించుట నా సమ్మతి గాకున్నను, ఈయన కావ్యపాఠము వారంవారము నా వాగ్గేభినుల ప్రేరేపణ కవళుడనైతిని. ఈ కవి యొక్కొక్క పద్యరత్నమునకు తన పవిత్ర రక్తబిందువుల నెన్నటిని వ్యయపఱచెనో?

కవిత తన యిష్టమగు సిద్ధాంతానుసార ముండవలయునను విమర్శకులు కవి కవితా మారములోని యానందము ననుభవింపజాలరు. ఈ కవి యంతఃపూర్వము వ్రాసిన “మణిమాలి” మొదలై నవి సర్వ విదితమే. ఈ కవినిగూర్చి విశ్వనాథ సత్యనారాయణకవి పామ్రాట్టుగారి, చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిగారి సదభిప్రాయములతో నేనేకీర్తించుచు నితనికి ఆయురారోగ్యాభివృద్ధిగా ఆశీర్వాదించుచున్నాను.

4-12-1984
కుంధనపల్లి

వానమామలై లక్ష్మణాచార్యులు

క॥ పావన పోతనచరితము

శ్రీ వరదుడె వరదుడయి రచించెననంగా

భావోన్నత్య ప్రతిభా

శ్రీ విభవాన్వితముగా విశిష్టత నొందెన్॥

ఈతడు నా యనుజుడయ్య గవితారచనయందు అగ్రజాడు, అగ్రనరుడు. కవితా దృక్పథముతో గాంచితిమేని ఈ కావ్యము మహాకావ్యముల పొకడలో నెందును తీసిపోవిది.

భక్తి దృష్టితో తిలకించితిమేని ఇది భాగవతమునకు సరస విలుచుననుటలో నత్యుక్తిలేదు. కథాకల్పనా కౌశలమునను, భావోన్నత్య, రసోచిత్య, శైలీరామణీయకతలలోను ఈ కృతి అంద్ర భారతీ స్వీకృతికి సర్వవిధాలా సముచితమైనది. అధునిక విశాలాంద్ర సాహితీ సామ్రాజ్యపీఠపై దీనికిని ఒక పూజ్యస్థానము లభించుననుటలో ఎట్టి సంశయముండదు. నా తమ్ముడగుటచే ఇంతటనే విరమింతును. ఈ వరదుని అఖండాయురారోగ్యసంపద తొసంగి వరదుడు రక్షించుగాత.

వానమామలై జగన్నాథాచార్యులు

శ్రీమదభినవపోతన, మహా కవిశిరోమణి, శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యుల వారు ఈ కావ్యమును ఇరువది సంవత్సరములకు పూర్వము వ్రాయుట కారంభించినప్పటి నుండియు, పలుతావుల, పలు సత్కవిగోష్ఠులలోను ననేక పర్యాయములు విని యానందించు భాగ్యము నాకు గలిగినది. తెలంగాణ ప్రాంతమునకే కాక నిఖిలాంద్రమునకును నలంకార భూతు డీ కవిరత్నమనుట లతిశయోక్తికాదు.

నై సర్గికముగా విద్యత్కవిత వీరిలోనేకాక వీరి సోదరులలోను వెలయుటకు వీరు సుప్రసిద్ధ విద్యత్కటుంబములోని వారగుటయే కారణము. మంద్రగంభీరస్వనముతో వీరు పద్యపతనము చేయుచున్నప్పుడు, అందలి కవితా రసామృతము వినువారి సర్వేంద్రియము లకు సంతృప్తిని, అపరిమితానందమును గల్గించుటయేకాక, వీరి రచనా పాటవము విద్వాంసుల నుట్టాతలూగించి యిక్కాలమునం దింతటి విద్యత్కవిశేఖరు డితరత్రా నున్నాడాయను నాశ్చర్యమును, ఆనందమును, తన్మయత్వమును గలిగించి, యప్రయత్నముగా ప్రశంసా వాక్యముల గురిపించునటు లొనర్చును. ఈ యానందానుభూతి మున్నగువానిచే శోభిత హృదయమునకు భావశబలత యేర్పడుచుండును.

వీరి కావ్యకవితలలోని వస్తుస్థితిని వర్ణించుట నా కలమున కలవిగాదు. భావుకులైన రసికపాఠకజనము ఇందలి రసాస్వాదనము నొనర్చి సహృదయ సదస్సీమల పుక్కిలింతురుగాత.

క॥ విద్యత్కవి తల్లజుడును విద్యత్కవివరుల కల్పవృక్షము బ్రాహ్మీ
చిద్విద్యా విలసదమల సద్వృత్తుడు వరదుడితని సన్నుతిజేతున్.

ఇట్లు

18-11-1966

హైదరాబాదు

శిరోమణి, ఆంధ్రవిల్లాస, బ్రాహ్మీభూషణ

కప్పగంతుల లక్ష్మణశాస్త్రి

ను స్వా గ త ము

శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారి పోతనకావ్యము యీనాటికి నర్వాంగ సుందరముగా ముద్రితమై ఆంధ్రపాఠకుల హస్తకమలముల నలంకరించుట అత్యంత ఆనంద కరమైన సంఘటన. ఈ సంఘటనను ఒక సాహిత్య పర్వమని చెప్పినచో అతిశయోక్తి కాజాలదు. ఆచార్యులవారి తొలిరచన మణిమాల. రమారమి రెండు దశాబ్దాలక్రింద ప్రకటితమైనది. ఈ మధ్య వారు ఒకటిరెండు చిన్న కల్పములను రచించినప్పటికిని, ఆంధ్ర వాఙ్మయములో వారికి శాశ్వతమైన స్థానము కల్పించిన గ్రంథము పోతనకావ్యమే. పోతన మహాకవికి విహారస్థలమైన ఓరుగల్లులో యిరువది సంవత్సరాలక్రిందట ఆచార్యులవారి తొలి కావ్యము మణిమాల ఒక మహాసభలో ఆవిష్కృతమైనది; ఈ కావ్యమును రచించవలెనను అభిలాషకూడ అనాడే వారి హృదయజేత్రమున మొలకెత్తి ఉండవచ్చును. తరువాత చాల స్వల్పకాలములోనే యీ గ్రంథరచనను వారు చాలమట్టుకు పూర్తిచేసి యుండిరి. ఈనాడు యీ మహాకావ్యము ముద్రణఅయి, పాఠక లోకానికి అందుబాటులోనికి వచ్చినప్పటికిని, యింతకుముందు అనేక మహాసభలలో వేలకొలది రసికుల నమక్షమున ఒక్కొక్క పర్యాయము గంటలతరబడి ఆచార్యులవారు మధురముగా గానముచేసి, సభాసదులను మంత్రముగ్ధులను గావించిన సంఘటనలు నాకు కొన్ని తెలిసియున్నవి.

పోతన జన్మస్థానమునకు, ఆచార్యులవారి జన్మస్థానమునకు మిక్కిలి దగ్గర. మణిగిరిలో ఉద్భవించిన దివ్యమణి శ్రీమాన్ వరదాచార్యులవారు; వారిది విద్యత్కుటుంబము. గొప్ప పండితులుగా, మహా భక్తులుగా వారి తండ్రిగారు ప్రఖ్యాతి గాంచియుండిరి. సంగీత సాహిత్యములు రెండును తండ్రిగారివద్దనుండి వరదాచార్య సోదర బృందమునకు వారసత్వముగా సంక్రమించిన మహాసంపద. తండ్రిగారికి ర్తి జిల్లామట్టుకే పరిమితముకాగ, ఆచార్యులవారి యశశ్చంద్రికలు సకలాంధ్రముమీద ప్రసరించినవి. వరదాచార్యులవారు జనక సమక్షములోనే, అన్నగారి అదుపాజ్ఞలలో సంస్కృతాంధ్రములందు కూలంకషమైన పాండిత్యమును సంపాదించిరి. దానితోపాటు ఆధునిక సాహిత్యమునుగూడ వారు నరనముగా అవగాహన గావించుకొనినారు. కావుననే యీనాడు తెలుగుకవులలో వారిది విశిష్టమైన వ్యక్తిత్వము. ప్రాచీన అధునాతన సాహితీపరులకు సర్వవిధాల మధ్యవర్తిగా నుండదగిన కవిశిరోమణులు శ్రీ ఆచార్యులవారు.

ఆచార్యులవారి ఆదర్శము పోతనజీవితము. ఆ మహానుభావుని జీవితమువలెనే, ఆచార్యులవారి జీవితము చాల పవిత్రముగా, సంసార పక్షముగా జరుగుచున్నది. శృంగార భక్తి రసములు ఆచార్యులవారికి మిక్కిలి అభిమానాస్పదమని, యీ కావ్యము మరొకమారు ఋజువు చేయుచున్నది.

“యతివిటుడు గాకపోవునే అస్మదీయ

కావ్య శృంగార వర్ణనా కరనమున

విటూడు యతిగాకపోవునే వెసమదీయ

కావ్య వైరాగ్య వర్ణనా కర్ణనమున"

అను కవిసూక్తికి ఆచార్యులవారి కావ్యము ఉత్తమ ఉదాహరణమై యున్నది. కరుణ రసమునుగూడ ఆచార్యులవారు చాల చక్కగా పోషించియున్నారు. పోతనకు శబ్దచిత్రము వలె, ఆచార్యులవారికి శ్లేష మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రము. ఈ శ్లేష చాల సహజముగా, సుందరముగా ఆచార్యులవారి కవిత్వమున ప్రత్యక్షమగుచున్నది. ఈనాటికిని నిఘంటువులకెక్కక, తెలంగాణ ప్రజల నాలుకలమీద నాట్యమాడు నుడికారము ఆచార్యులవారి కవిత్వమున పుష్కలముగా కనుపించుచున్నది. ఈ నుడికారమును వారు చాలనేర్పుగా, మనోహరముగా తమ పద్యాలలో అల్లుకొనినారు.

"పలికెడిది భాగవతమట, పలికించెడివాడు రామభద్రుండట" అను భవ్యమైన ఆవేశముతో పోతన అంధ్ర మహా భాగవతమును పురాణించినాడు. ఇంచుమించుగా, అంతటి ఆవేశముతోనే ఆచార్యులవారు పోతనచరిత్ర కావ్యరూపముగా రచించినాడు. పోతనామాత్యుడు భగవంతునిచరిత్ర యితివృత్తముగా తీసికొనగా, ఆచార్యులవారు పరమభాగవతోత్తమువి కథను కావ్యవస్తువుగా స్వీకరించినారు. తెలుగు సాహిత్యములో సర్వవిధాల పోతనచెంత నిలువదగిన కవీశ్వరులు ఆచార్యులవారు. స్వయముగా వారు యీ కావ్యమును వినిపించగా వినిన పాఠకుల జన్మము నిస్సందేహముగా చరితార్థమనుసంగతి శ్రోతలకు తెలిసిన సత్యమే. ఈ కావ్యమునకు సుస్వాగతము. ఆచార్యులవారు యింకను యిటువంటి మహాకావ్యము లనేకములను వ్రాయగలరని అంధ్ర ప్రభుత్వము, ఆంధ్రప్రజలు వారిని సముచితముగా ఆదరించగలరని, పరమేశ్వరుడు ఆచార్యులవారికి దీర్ఘాయురారోగ్యైశ్వర్యములను ప్రసాదించగలడని నా ప్రార్థన.

దేవులపల్లి రామానుజరావు

7-12-1966

కార్యదర్శి - అంధ్రప్రదేశ్, సాహిత్య ఏకాడమీ

సూక్ష్మంలో మోక్షం

1946 కు ముందే పోతనచరిత్ర అచ్చపుతూందని ఆశించి మురిసిపోయినవాణ్ణి. 1966 లోనైనా పోతనచరిత్ర అచ్చుకావడం చూచినవాణ్ణి. అదృష్టవంతుణ్ణి. వరదన్నకు అతి బాల్యపు సంగడికాణ్ణి. పోతనచరిత్ర పుట్టుక ఎఱిగినవాణ్ణి. 'బాల రసాల సాల' బాలసాల విందారగించినవాణ్ణి. వరదన్నను, పోతన చరిత్రను, అంగడిగాళ్ళు, (అధినేతలు, మంత్రులు, సామంతులు, రాజనీతి గారడీగాళ్ళు) అడించిన తైత్తిక్కల భాగోతంచూచి అలమటించినవాణ్ణి. అప్పుల, అమాయకుల ఆదరణతో వరదన్న, పోతన్న చరిత్ర బ్రతికి బయటపడటం చూడ

నోచుకున్నవాణ్ణి, నిజంగా అదృష్టవంతుణ్ణి. వరదన్నకూ పోతన్నకూగల పోలికే 'పోతన్న చరిత్ర'కూ తెలుగు భాగవతానికీ గలదు. ఎన్ని ఆటంకాలు ఇబ్బందులూ ఉన్నా కవులు వారి కృతులు బ్రతుకుతాయి. కృతులు అమరకావ్యాలై నిలుస్తాయి. కవులనుకూడా అమరులను చేస్తాయి. పోతన్నవలెనే వరదన్న ఆ మాట ఋజువుచేసినాడు. భాగవతంవలెనే పోతన చరిత్రమూ ఆ మాట నిలబెట్టుకుంటుంది. కవుల జీవితము ధన్యము. కృతులు ధన్యములు.

వరదన్నకు పోతన్నసంగతి, వరదన్నసంగతి కాళన్నకు.....ఇది కవికుల మైత్రీ. కన్నీటిలో మున్నీటి బస-పస - రెంటిలోనూఉంది ఉప్పన. రెండూ తెస్తాయి ఉప్పెన. ఇసుకదిబ్బల చేస్తాయి జాళన. ఇయ్యది పోతన చరిత్రమున నా గొడవన - మీరందరువిన - కనుపించిన సూక్ష్మంలో మోక్షం.

ప్రజాకవి, అభినవవేషున

కాళో బ్రీ

3-7-1966

క వి తా క ల్ప కం

రచనలోనేగాక గుణగణములందును పోతనను బోలినవారు శ్రీ వానమామలై వరదా చార్యులుగారు. కర్కటకులుగూడ కవులుగా చలామణీ అవుతున్న ఈ రోజుల్లో కమ్మని హృదయంగల వరదన్నవంటి కవి ఉన్నాడని సంతృప్తి చెందుతాను.

నా జీవితంలో అసంభవం ఆనుకున్న రెండుపనులు జరిగాయి. ఒకటి హైదరాబాదు సంస్థానంలో నై జాం రాచరికం అంతమొందుట; రెండవది వరదన్న మృత్యుముఖంనుండి బయటపడుట; నాకు అపరిమితానందాన్ని కలిగించిన ఈ రెండు ఘటనలను ఏనాడూ మరువ జాలను.

వరదన్న రచనలోని విశేషం ఏమిటంటే ఆయన నేలవిడిచి సాముచేయడు. మండు టెండల్లో ఘనంగా వర్షం కురిసినపుడు బయల్పెడలిన పూణయోగ్యమైన మృత్సాగంధం మీద వరదన్నకున్న మక్కువ కృత్రిమమైన అత్తరులయందులేదు. కనుకనే పోతన చరిత్ర వ్రాయగలిగాడు. మట్టిలోనుండి వెలువడినమణి వరదన్న.

వేల పద్యాలుగల ఇంత బృహత్కావ్యం వరదన్న 20 వ శతాబ్దం రెండవభాగంలో రాశాడంటే ఆయన సంయమం, ఏకాగ్రత అమోఘమని చెప్పాలి. ఆరు పద్యాలరాసి ఏదో పద్యానికి విషయంలేక అంతటితో ఒక కావ్యం పూర్తిచేసినంతగా అలనటపడే ఈనాడు బృహత్కావ్యం వెలయించడం సాధారణ విషయమా ;

వరదన్న ఇంతటికావ్యం వ్రాయడం ఒకయెత్తు, ఇది అచ్చుకావడానికి ఈయన పద పాట్లు ఒకయెత్తు. ఈ శ్రమ లేకుంటే మరో ఇంతకావ్యం రావేవాడు. కవి, ప్రచురణకోసం కూడా పాట్లు పడవలసిరావడం మన దేశ దౌర్భాగ్యం.

ఏమైనప్పటికీ “పోతన చరిత్రము” అచ్చుకావడంలో వరదన్నకు తోడ్పడ్డ ప్రతివ్యక్తి అభినందనీయుడు.

కవిత్వంపేరిట లొల్లాయపదాలు వెలువడుతున్న ఈ రోజున “కవిత్వం అంటే ఇది” అని ప్రత్యక్షంగా చూపగల మహాకావ్యం “పోతన చరిత్రము” నేడు వరదన్న అఖిలాంధ్ర కవి. వరదన్ననుండి నేను చాలా నేర్చుకోవాలి. పోతన చరిత్రము కవితా కల్పవృక్షము.

“యువకవి చక్రవర్తి” వా శ ర థి

కాళన్న, దుర్గన్న, వరదన్న మాకంటే పెద్దతరానికి చెందినవారు. అనుముల కృష్ణ మూర్తి నేను చిన్నవాండ్రం. మా అందరిదీ ఒకేఊరు. అంతపెద్ద గ్రామంలో కుమ్మరివాని బావి - ఒకే మంచినీళ్ళబావి. ఆ నీళ్ళే మే మందరం త్రాగినవి. ఊరిలో వేణుగోపాలస్వామి, ఊరిబయట గుట్టమీద మెట్టరామప్ప; వేణుగోపాలస్వామి ప్రసాదం అందరూ తిన్నవారే. మెట్ట రామప్పగుండంలో అందరూ ఈతలు గొట్టినవాండ్రే. అక్కడి కంచెల్లో సీతాఫలాలు పగటి ఫలాహారాలు. మా మడికొండలో ఊరికి పడమట కోటంత రాతిభవనం తొటిరెడ్డి గోపాలరెడ్డిగారిది. అందులో వరదన్న తండ్రిగారైన బక్కయ్య శాస్త్రులుగారి పురాణ కాలక్షేపం. “వింటే బక్కయ్యశాస్త్రులుగారి పురాణం వినాలె, తింటే గారెలుతినాలె” అనేది మా ప్రాంతీయం. ఇంకొకచోట నందుల కిష్టయ్యగారింట్లో నిత్యమూ సాహిత్యగోష్ఠి, భాగవత కాలక్షేపాలు, శ్రోతలు మా పెదనాయనగారైన రాఘవరాజుగారు, తొటిరెడ్డి నరసింగ రెడ్డిగారు, అకుల కిష్టయ్యగారు, అవల కృష్ణారెడ్డిగారు, పింగలి వెంకటేశ్వరరావుగారు మరికొందరు.

వీటి ప్రతిధ్వనులు వేణుగోపాలస్వామిగుడిలో మెట్టరామప్పగుండంలో, ఈనాడూ ధ్వనులేవీలేవు. మేమంతా చెట్టుకొకరు పుట్టుకొకరు విడిపోయి ఎవరి బ్రతుకులు వాళ్ళు బ్రతుకుతున్నాము. ఈ ధ్వనులన్నీ గుండెల్లో రంగరించుకున్నది వరదన్న. వరదన్నచేసిన అనంత తపఃఫలమీ పోతనచరిత్ర. పోతన్నకూ వరదన్నకూ ఏదో సంబంధం ఉన్నది. ఎన్నో గండాలుగడచి బ్రతికినవాడు వరదన్న; ఎన్నో చీకట్లుచూచి వెలుతురులోనికివచ్చింది పోతనచరిత్ర. తెలుగుభాష ఉన్నంతకాలం భాగవతం నిలుస్తుంది; పోతనచరిత్ర నిలుస్తుంది. అది త్రిలింగ ధాత్రికి రత్నదీపం. ఇది తెలుంగుభాషకు నిజస్వరూపం.

డా. బి. రామరాజు “రిడర్”

ఉ స్మా ని యా యు ని వ ర్చి టి

వ ర ద న్నా !

1

గుండెలోన రసవదర్థ భాండములు కలవాడా
గొంతులోన పుంస్కోకిల కూజితములు కలవాడా
నిన్నేమని వినుతింతును అన్నా ! వరదన్నా ! నీ
మనసువెన్న, తనువువెన్న, మాటతీరువెన్న.

2

ప్రాణమున్న భావాలకు నీ నుడియే వాణికిగుడి
అకుఁజచ్చ ఊహలకే నీ కావ్యం ఆరవిమడి
చిక్కని కవితకు నిన్నే చెప్పుకొందునో యన్నా !
విన్నుమించు కవియేడీ ? ఉన్నాడొక పోతన్న.

3

ఎంతటి పుణ్యమును పండించుకొన్న దోరుగల్లు
పోతన్నతె కా దభినవ పోతన్నకు పురుడుపోసె
'రత్నగర్భ'నామము సార్థక మీ తెలగాణమునకు
పూత భాగవతముతోడ పోతనచరితము జనించె.

4

ఒక ఊపిరి తిత్తిని మిత్తికి కబళముగా నొనంగి
విరివిరిలాడెడు శబ్దముల కూపిరి పోసినావు
బువ్వకు సరిపోవునన్ని గవ్వలు లేకున్నగాని
మవ్వపు కైతలు రచించి రవ్వలు రాల్చితివిపీపు.

5

కృతులలోన బ్రతుకులోన 'యతి'స్థితిని నిల్చుకొన్న
వరదా ! నీ కందింతును తరుణగేయ కల్హారం
మనుషులకే కాదునుమా ! అనిమిషులకు వైత మలం
కృతియై వెలుగొందుత నీ మృదులాక్షర మణిహారం

గేయ కవి సామ్రాట్

డా॥ సి. నారాయణరెడ్డి "రిడర్"

ఉస్మానియా యునివర్సిటీ

న మో వా క ము

1

వరదాచార్య మహాకవీ : మధురభావస్ఫూర్తి దీపించు కా
వ్యరమా కీర్తిని వేయినోళ్ళవిని తద్భాస్వద్ర పైకాత్మ సుం
దరతా సాంద్రత జూడగోరి మిగులన్ దవ్వున్న గోదావరీ
యరిణిన్దాటి భవన్నివాసపురి కుత్సాహంబునన్ వచ్చితిన్.

2

వరదాచార్యుల యింటికేగితి ననన్ బ్రహ్మాండమైనంత సం
బరముంబొందితి నాంధ్రదేశ కవితా వారాన్నిధిన్ బోతరా
ట్పరితంబే సుధయై జనించెనన నాశ్చర్యంబె : యత్యుక్తియే
దరిదాపుల్ కనుగొంటేవయ్య కవితోద్యత్క్షీర పాథోనిధిన్.

3

నీ కావ్యంబును మొన్న మొట్టమొదటన్నేనే సమగ్రంబుగా
నా కర్ణంబులవింటి నప్రతిహతా నందంబునుంగంటి నెం
తో కష్టించి స్వకీయ రక్తమును సంతోషాన జిందించి కా
దే : కాలున్ బెదరించి వ్రాసితివి తద్దీప్యత్ ప్రబంధంబహో,

4

ఎన్నియుగాలనుండి తపియించుచు వచ్చుచు నుంటేవయ్య
యత్యున్నత లక్ష్యమున్నదు. మయోక్తుల కావ్యమునందు జూప నీ
హృన్నవసీతమే కరగి యీకృతి యీకృతియై వినిర్గమిం
చెన్నిఖిలాంధ్రలోక కవిశేఖర : శ్రీ వరదా : రసాస్పదా :

5

నీవు రచించినట్టి రమణీయ మహాకృతివంటి సత్కృతుల్
లేవని చెప్పుటబ్బరములే మనసుబ్బ వచించునట్టి నా
యీ వచనంబులం దన్మతమింతయు లేదని యీ రసజ్ఞతా
దేవత గొల్చువారలకు తెల్లము మొల్లము నీదు కీర్తియున్.

6

క్షయనిర్మూలనమయ్యె కావ్యరచనా కాలంబు సాంతంబుగా
జయలక్ష్మి లలన న్వరించితివి భాషాయోషకున్మాషల
క్షయవిఖ్యాతి నివాసభూములగు సద్గ్రంథముల న్ర్వాయుచున్
నయనద్వంద్వము ముందునిల్చు వరదన్నా వేయిసంవత్సరాల్.

7

వరదాచార్యులు పోతనం దలపు నన్వర్తింపజేయు న్స్వభ
క్తి రసావేశమునం దటంచు జనముల్ కీర్తించు టాశ్చర్యమే
బిరుదుల్ వొందిన పండితుల్ కవులు సంప్రీతిన్ నినుం బిల్చుచో
“వరదన్నా !” యన మా హృదిన్ వరదలై పారున్ భవద్భక్తియున్,

8

నా హృదయస్థలిన్ దృఢతనాటు కొనెన్నవదీయ ముగ్ధ న
మోహనమూర్తి ఫాలమున ముద్దులుగుల్కెడు సూర్య పుండ్రముల్
దేహరతాంతరాత్మరుచి తెల్లముగా మొగమందు వెల్లు నా
నూహకు దట్టు నత్కవికు లోత్తమ : దివ్య రసంపు పొత్తమా !

9

దాలకృష్ణాధరన్యస్తవంశ నాశ
రంధ్ర విర్గత మధురస్వరాల రీల
తావకీన హస్తాబ్జాసం సేవితమగు
గంటపు మొగాన జాల్వారు కావ్యసుధలు.

10

నవరత్నంబుల బంపుచుంటి కొనుమన్నా నీదు పోతన్న మా
నవ కల్యాణముగూర్చ రోకమున సంచారమ్ము గావించుచున్
రవిసోముల్ భువివెల్లు సంతవరకున్ రాజిల్లుతన్ జెల్లుతన్
భవదీయోత్తమ కావ్యవాణికి కవిబ్రహ్మ : నమో వాకముల్.

భ వ ద్వి థే యు దు

“కవిశేఖర” చెప్పొల రామకృష్ణారావు
మే డి ప ర్తి

అభిప్రాయము

- సీ॥ వాగనుశాసను వాచావిలాసంబు శంభుదాసుని కళా చతురిమంబు
 సోమయాజుల రసస్ఫురణ వాక్యచయంబు పోతన్న ధారాప్రహరరీతి
 శ్రీనాథ కవివర్యు సీసవిన్యాసంబు అల్లసానికవీంద్రు నల్లికజిగి
 కూచిమంచి కవీశు గుంఫనాగరిమంబు చేమకూరసుకవి చేవతనము.
- గీ॥ పదపదంబునఁ బద్యంబు పద్యమందు రసరసంబున బింబింపనెనగు నీదు
 కైత నర్వజ్జశిరము లూగంగఁజేయు వానమామల వరదార్య! వాగ్మిధుర్య!
- కం॥ పొందమ్మి పూలయందము కుందమ్ముల సోయగంబు గొనకొన వాణి
 మందస్మిత రసములతోఁ గందాదుల నడిపితివు కవిమూర్ధన్య!
- శా॥ సర్వజ్ఞుండు వహింప నబ్బురము, భాషాస్వామి వాచాలతా
 గర్వంబున్ దిగనాడఁగా గురుఁడు ప్రజ్ఞాధుర్యతన్ గోలుపో
 నర్వాచీన కవిత్వభావ విలసద్వ్యా హారముల్ గూర్చు నీ
 కుర్విన్ సాటియొకండుఁ గల్గెనె? ప్రబంధోద్యోగమందున్ సఖా!
- మ॥ తలలూపన్ సుకవీంద్రుని లాప్తతతి మోదంబందఁ బాండిత్యభో
 జులు చిత్తంబుల సంతసింప మిగులన్ శోభిల్లు నీ కైతయన్
 లలనారత్నము వాగ్వధూరచిత లీలాభూషయై. నీదు పూ
 జలు పండించి యశంబుఁగూర్చుఁ గవిరాజా! యెంత ధన్యుండవో!
- శా॥ పూవుల్ వెట్టి దిశావధూ శిరములన్ ముద్దాడి జాబిల్లి స
 ద్భావా మోదముఁగూర్చి శేషునికడన్ బాంధవ్యముల్ చెప్పి వా
 గ్దేవీ సన్నిధి ముద్దు ముచ్చటలచే దివ్యాపగన్ దేల్చి స
 త్రాపీణ్యంబు వెలార్చుఁ గాత వరదార్య పౌఢ వాఙ్మల్లికల్.
- కం॥ నోచిన నోములుపండుట పూచిన పువులన్ని పిందెఁబొందుట సరిగా
 నీ చతుర కావ్యరత్నం బాచంద్రార్కంబు వెలయ నాకాంక్షింతున్.

విద్వాన్ శిరోమణి

శ్రీ కేశవపంతులు నరసింహశాస్త్రి

హైదరాబాద్

28-11-66

ఆకాశవాణి కార్యక్రమ నిర్వాహణాధికారి

(ప్రొగ్రాం ఎక్స్ క్యూటివ్)

పోతన చరిత్రము

శ్రీ వానమామలై వరదాచార్యులుగారు రచించిన 'పోతనామాత్యచరిత్ర'ను నభల యందు వారప్పు డప్పుడు చదువగా వినియుంటిని. ఇప్పుడు కొన్ని భాగములను చదివి యానందించితిని. ఈ యుద్గ్రంథము వర్తమాన సాహిత్యరీతులకు ఎదురీతయని చెప్పిన తప్పులేదు. ఈనాడు కవిత్వపు నెలయేళ్ళు, పిల్లకాలుపలు, బోదెలుమాత్రము చెల్లుచున్నవి. కవిత్వపు గంగా గోతములు అపురూపము కవితావాహినియొక్క పరీవాహ ప్రదేశము అల్పాల్ప పరిధులలో ఇమిడిపోవుచున్న ఈ కాలమున సువిస్తృతమైన ఇతివృత్తమును గైకొని, స్వతంత్రమైన కల్పనలతో ప్రతిభావంతముగ మహాకావ్య భోరణిలో కవిత్వము నడుపుచున్నవారు ఇద్దఱు నా దృష్టికి వచ్చుచున్నారు. అందఱి పురాణకర్త శ్రీ మధునాథంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు, పోతన చరిత్రకారులు శ్రీ వరదాచార్యులవారు.

అందఱి పురాణమునకు పూర్వరంగముగా ఐతిహాసిక కథానకము కొంతయైనకలదు. పోతనచరిత్రకు ఆ సాయముకూడ కనబడదు. ఇట్టి స్థితిలో విస్తృత ప్రబంధమును నిర్మించ గల వరదాచార్యులవారి భావనాశక్తిని ప్రశంసించకతీరదు. మన భాషలో కవివతంసుల జీవితములు కావ్యవస్తువగుట అరుదు. తంజావూరు రఘునాథ రాయలవారి ధర్మముగా వాల్మీకి మహర్షికి అట్టి ధన్యత తెలుగునందు చేకూరినది. మధురవాణి వాల్మీకిచరిత్రను సంస్కృతీకరించిన బాగుండి యుండును. కృష్ణరాయ విజయమున్నదిరాని అచ్చట కృష్ణ రాయలు సమరాంగణ సార్వభౌముడుగానే ప్రకాశించుచున్నాడు. నన్నయ తిక్కనలు అట్టి యదృష్టమునకు నోచుకొననేలేదు. కాగా వానమామలై వారికి పోతనామాత్యనియందుగల అపారమైన భక్తిచే పోతనకావ్య మీనాటికి యవతరించినది.

వరదాచార్యులవారి కవిత్వము సలక్షణమై ద్రాక్ష సాకముగానే యున్నది. పూర్వపు తెలంగాణ కవులకుండిన శ్లేషకవితాప్రీతియు, ఉత్పేక్షరీతియు ఆచార్యులవారి రచనలో కొంచెము కొంచెము తొంగిచూచుచున్నవి. వరదాచార్యులుగారు ప్రకృత్యారాధకులు. తెలంగాణము గ్రామీణ జీవితమును నిపుణముగా ఆకళించుకొని వీరీ గ్రంథమునందు చక్కగా ప్రతిబింబింప చేసినారు. ఇచ్చటి సాంఘిక దృశ్యములు పాలుకూరికి జాతర పరనలో ప్రత్యక్షమగుచున్నవి. కాలయవనికాభ్యంతరమునకు నిష్క్రమించుచున్న సాహిత్య సాంఘిక మానవతా ధర్మములకు ఉజ్జ్వల ప్రతీక పోతనచరిత్రము. హరిహరా భేద సందేశ మును ఈ కావ్యమునందు నిక్షేపించి మన కవిగారు బమ్మెర పోతరాజుగారికి వరణీయులైనారు. శ్రీకైల తిరుమలక్షేత్రములందు పంచేసియున్న భగవంతుడు శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారికి పెక్కు సంవత్సరములు 'కావ్యరసముం గొనియాడు' శక్తిని ప్రసాదించుగాక.

ఆచార్య, ఖండవల్లి లక్ష్మీరంజనం

(రిటైర్డు) తెలుగుభాషాధ్యక్షులు

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము

8-12-1966

విద్యానగరం

స్వానుభవము

మ॥ పరమేష్ఠి ప్రియకామినీ విమల దృగ్దవంద్యంచల ప్రసవ
 త్కరుణాపూర్ణ విశాల శీతల కటాక్ష స్నిగ్ధ పీయూష సు
 స్థిరధారా పరిషేచనా నిశవివర్ధి భూత పాండిత్య ని
 ర్భర నిర్మోఘ బలప్రభావకృత గీర్వాణాంధ్ర భాషా ప్రకాం
 డ రసప్రాంచిత నవ్య భవ్యకృతి షండ ప్రాభవోద్భాసి కే
 సరి, రామానుజ దర్శనాదృత సదాచార ప్రపూత ద్విజో
 త్కర మదామణి వానమామల సదాఖ్యా దీప్త సద్వంశ
 సాగర సంభూత శరత్స్ఫురత్సమయ రాకాచంద్ర బింబంబు
 శ్రీ వరదాచార్య సమాహ్వాయాంచిత కపిబ్రహ్మంబు స్వర్గాపగాం
 తర రారాజిత జాతరూపమయ పద్మవ్రాత నిష్యంద బం
 ధుర సుస్వాదు మరంద పాన పరిసంతుష్టామరీ భ్రామరీ
 పరిషత్కల్పిత మేదుర స్వర వరప్రభ్య స్వరంబోష్ప ని
 ర్భర కారుణ్య రసప్రసారమును నాపైఁ బంపి విన్నించె ని
 ర్జర దైతేయ సమూహచాలిత పయో రత్నాకరాంత స్థమం
 దర భూమిధ్రు పృథుత్వరా పరిలసత్సవ్యా పసవ్యాతి దు
 ర్భర దుశ్శక్య నిరంతర భ్రమణ కార్య పోత్థ గంభీర భీ
 కర చిత్రాపహర త్రిధాస్ఫుటిత నిక్వాణానురూప ధ్వ
 ని స్పిరసంరబ్ధము చంద్రశేఖర జటాభిర్యక్త గంగా పగా
 శరవేగాత్త శరప్రవాహతులిత స్వచ్ఛంద భావాభియు
 గ్వర ధారా పరికుద్ది దీప్తము, మరుత్వన్నందనోద్యాన సుం
 దర మృద్వీకఫల ప్రసిద్ధ మధురత్వ ప్రస్ఫురత్కల్పనా
 దరణ పోద్భూత శంసనీయ నవనీత ప్రాయ పాతైక వి
 స్ఫురితంబుంబ్రతిపద్య సంకలిత వైకుంఠ ప్రమేయ ప్రభా
 కరమున్ తత్క్షణ మోదకృత్తటి దనీక ప్రాభవోపేత భూ
 రి రసాంచదురు భావ భావిత చతుర్వింశచ్ఛతో ద్యన్మనో
 హర పద్యాగ్ర్యమణి గణాంచితము భావాతీత వైకుంఠ

ధూర్జరమా పోతన కావ్యమున్; మదిని మోదంబులై తొల్కొత్తగా
శరమాడించుచు, నుబ్బుచుం బిబిళి నేదానటంచున్ మహా
త్తర పాపంబులు డులైనంచును కవిత్వంబన్న మీదే నుమీ !
వరదాచార్య : యటంచు వింటిని కథాభాగంబును శ్రద్ధతోన్.

ఇ ను గు రి
29-10-1954

డా॥ ఒద్దిరాజు సీతారామచంద్రరావు

శ్రీ పోతనామాత్యుల చరిత్రమును శ్రీ వానమామల వరదాచార్యులవారు రచించిరి. దీనిని ప్రత్యేకముగను సమాజ గతముగను రెండుమూడు పర్యాయములు నేను విని తన్నయడనై తిని. గ్రంథమంతయు సుదా లహరివంటి ధారతో నుండినది. శ్రీ పోతరాజుగారి కవన ముపమానమా ? లేక యుపమేయమా ? అనునంతటి తీరుతోనున్నది. అందరును విన్నవారు జేజేల నెత్తినారు. "విజ్ఞాతారస్తు దుర్లభాః" అను నా నుడి ఇట పనికిరాలేదు. అందరును రసపరీవాహము ననుభవించినవారే. అందును నృత్యఘట్టము శబ్దశక్తి చేతనే అందరిని లోగొన్నది. దీనిని సమగ్రముగా వర్ణించుటకు నాకు శక్తిచాలదు. కేవలముగా నా మాటలు కొంత పరిచయమును గల్గించునవే. ఈ విషయమును పాఠకులందరును వెంటనే గుర్తింపగలరు. సరసములగు శబ్దములలో లాలిత్యముపొందిగి బంగారుతీవెకు పరిమళము మార్దవమును గల్గించినారు శ్రీ ఆచార్యులవారు. ఈ గ్రంథ మన్నివిధముల నుత్తమోత్తమమనుట కన్న నేవిక నేమియు వివరింపలేను. ఇట్టి యుద్గ్రంథముల నింకను శ్రీ యాచార్యులవారి లేఖనినుండి నే నభిలషించుచున్నాను.

శి రో మ ణి

6-12-1966

శ్రీ వేదాల తిరువేంగళాచార్యులు

అమృత భాగవతానుభూతి తన్మయత జీవితమై

పోతన సుకృతి అవతరింపగా

అమృత భాగవత పోతన జీవిత భాగవతానుభూతి తన్మయత జీవితమై

వరదన సుకృతి అవతరించింది.

ఆంధ్రవాఙ్మయ మహాధ్యక్ష

శ్రీ వడ్లమూడి గోపాలకృష్ణయ్య

శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారి పోతనచరిత్రంలో కొన్ని పద్యాలు కొన్నేళ్ళక్రితం మొదట విన్నాను. కాటూరి మహాకవితో కలిసి “కావ్యం అంతా వినగలిగితేనా?” అనిపించిందిమాకు.

ఈమధ్య ఆ గ్రంథం దాదాపు పూర్తిగా చదివాను; చదివి ఎంత ఆనందించానో :

“తారక రిసాయనము” స్వామి కరుణిస్తే, “కమ్మని కైత” పోతన్నను వలచిందట; ఈ వరదన్నకు ఏరసాయనం నిజంగా దొరికిందోగాని :

ఈయనది గాఢమైనశక్తి - మహాగట్టిదీక్ష. సంపన్నమైన కల్పన. అవి లేకపోతే ఈ రోజులలో ఇట్టి కావ్యాన్ని రచించగలగడం ఎలాగ? అసామాన్యమైన ఆవేశం ఈయనను ఆవహించి ఉండాలి :

వీరికావ్యం ‘ప్రజా హృదయవీధుల నిర్మల ధర్మదేవతా లోకములన్’ సృజింపగలదు.

దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రి

ధన్యవాదాలు

శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారు రచించిన “పోతన జీవితము”లో కొన్ని పద్యాలు వినగల భాగ్యము నాకు లభించింది. విని ఆనందించాననడము ఒక విశేషముకాదు. పూర్వ కవీశ్వరుల పంథాలో సంప్రదాయానుసారంగా సాగిన యీలాంటి కవనము విన గలుగుట ఈ దినాలలో చాల అరుదు; కాబట్టే ఆనందము ఇనుమడించింది.

అచార్యులవారు సుప్రసిద్ధమయిన విద్వత్కుటుంబములో జన్మించారు. ఆ కుటుంబములో దాదాపు అందరు బహుభాషా కోవిదులు, శాస్త్ర పారంగతులు, కవి ప్రకాండులయి, తమ రచనలతో ఆంధ్రనరస్వతి నలంకరించినవారని విన్నాను. అందుచేత ఆయా మెలకువలూ, సంప్రదాయాలూ వరదాచార్యులవారికి సాక్షాత్తు వెన్నతోబెట్టిన విషయాలు. ఆ విషయ పరిజ్ఞానానికి వారు తమ కుళాగ్రబుద్ధిని, విమర్శనా పాటవాన్నిజోడించి రచనను సాగించినారు. చక్కని ఊహాచతుర్వముతో గ్రంథములో ఆయా సన్నివేశాలకు మనోహరమయిన రూపకల్పనలు చేయగలిగారు. గ్రామజీవనమును బాగా ఎరిగినవారు, పేదరికాన్ని సానుభూతితో గుర్తించినవారు, కవీశ్వరులకు సహజమయిన స్వాతంత్ర్యాభిలాష తెలిసినవారు, మానవ స్వభావముల పరిజ్ఞాన వికాసముల పరిశీలనకలవారు కాబట్టి అచార్యులవారు పోతన జీవితం రచించడం అన్నివిధాలా సమంజసమే.

మరొక్కవిషయము : పోతన తన భాగవతములో చాలినంత సంస్కృత భాషాపద సముదాయాన్ని ఉపయోగించినా, ఆంధ్రపాఠకుడు దాని బరువునుగాని కష్టాన్నిగాని గమనిం

వడు; తన భాషా గ్రంథాన్నే చదువుతున్న ననుకుంటాడు; మరికొందరు కవులుపయోగించే సంస్కృత పదాలలాగా పోతన సంస్కృతం తెలుగుపాఠకులను చీకాకుపెట్టదు. కారణ మేమంటే తెలుగుమాటలతో కలిసిపోయి, తెలుగులో చీనమయిపోగల మెత్తని సంస్కృత మునే పోతన ఉపయోగిస్తాడు. అది పోతన సంస్కృత పదప్రయోగ రహస్యము. ఈ రహస్యము మన ఆచార్యులవారు ఉద్దేశపూర్వకంగా అవలంబించారో లేదోగాని, వారి కవిత్వములో అది ప్రత్యక్షంగా కనబడుతూఉంది.

తరువాత ఆచార్యులవారు పోతనవలెనే కవితాధారకోసం అర్థగౌరవాన్ని పొటించకుండా పోయే స్వభావముకలవారుకారు. ధార నెక్కడా కుంటుపడనీయకుండానే వారు పదముల విలువలను పొటిస్తూ రసపుష్టిని సాధించగలిగినారు. వసుచరిత్ర విజయవిలాసాలవంటి ఉత్తమ ప్రబంధాలలోని మన హృదయాల నాకర్షించగల పదప్రయోగ సాంశ్యమూ, తెలుగు నుడికారమూ లోకోక్తుల అమరికా మొదలై న గుణాలతో “ప్రసన్న గంభీరగతి” నున్న ఈ పోతన జీవితము ఆంధ్ర భాషామతల్లికొక అమూల్యాభరణము కాకమానదు. ఇట్టి గ్రంథాన్ని సమర్పించగల ‘అభినవపోతన్న’ ఆచార్యులవారు ధన్యజీవులని వేరే చెప్పనక్కర ఉండదు.

మన ఆచార్యులవారికి ఉభయభాషల కవిత్వమూ, పాండిత్యమూ మాత్రమేకాక అమోఘమైన కల్పనాచాతుర్యము, సంగీత శాస్త్రవిజ్ఞానము, నృత్యాది విషయాల పరిచయము కూడ ఉండడం ఒక విశేషము. “భోగినీదండక” సన్నివేశములో వారు చూపించిన బహుముఖప్రజ్ఞ అసాధారణము. ఈ విషయాలనుబట్టి చూచినట్లయితే ఆది పోతన్నకన్న అభినవ పోతన్నే పైచేయి అవుతుందేమో !

ఇటువంటి ఉద్గ్రంథాన్ని రచించి తన కుటుంబకీర్తితోపాటు ఆంధ్రసాహిత్య కీర్తినిగూడా పోషించిన శ్రీ వరదాచార్యులవారికి నా హృదయపూర్వక ధన్యవాదాలు. త్వరలోనే సంపూర్ణ గ్రంథాన్ని చదువగలుగుతానని ఆశిస్తున్నాను.

హైదరాబాద్ }
20-12-66 }

ఆంధ్రవికారద
తాపీ ధర్మారావు

భోగినీనర్తనశోభ

.....అలరించి మసనెల్ల నాడించి, పాడించి, మురిపించి, మరపించి, కరిగించి, కదలించి, ముదమునిచ్చుచు నట్టై నిదురబుచ్చుచు మించినదీ నట్టువరాలి కళావిన్యాస పర్వనము. విజానికి భాగము రససిద్ధి నందినది. మరి సింగనృపాలునంతటివాడు భోగినీవశుడై యుండ సివో.....భోగినీ దండకమే వెల్వడియుండదు.

ఎంత నాట్యకళా పరిశీలనము—ధారణాపటుత్వముగల్గినగాని యింత విశదముగో, కండ్లకు గట్టినట్టులా దృశ్యముల వర్ణింప నలవిగాదు. కవితవేరు—నాట్యమువేరు. నాట్యము నూహించియో, చూచియో కవిజాబద్ధముచేయ సమకట్టుటయే సాహసము. అందునూ యిట్టి పసందైన భోగిని నూహించి దానిని మన కళ్ళకు సాక్షాత్కరింపజేసెడిరీతిని, మృదుమధుర వద బిందురోపేతమై—అనర్గళదారా పరిపుష్టమైయొప్పు రచనము సాగించి మెప్పించుటలో కవికృతకృత్యులైనారు. చదివినంత సేపును, సింగభూపాలుని కొయ్యన వివిధ నృత్యభంగిమ లలో నాట్యమాడుచున్న భోగినియే కండ్లగట్టును.

నట్టువరాలికెట్టి యంగాంగ సౌష్ఠవము వలయునో భోగినీ వర్ణనములో తెలియవచ్చును. రాజనర్తకి సఖాప్రవేశము—ఆమె భంగిమ ఎల్లండవలయునో ప్రత్యక్షమగును. ఆమె ధరమ్ము సత్కళయొకండె; గీర్వాణాభ్యాసము చేసినది; గాన శాస్త్రవైదుష్యము గడించినది; అంతే కాదు—హృదయాహ్లాద కరమైన ఆంధ్రభాషయందును పాండిత్యము నాడించినది. మరియును జయదేవగేయ సుమవాణిచారు సంచారకృన్నుతోపేత మనోహరాభి నయముచును నేర్పినది.

దివిగులు కురంభకళలను దించివేయు నా భోగిని యర్హతలు నిజముగా గర్వకారణము లైనవే! అందులకే తల్లి తననుగూర్చి తెలుపునపుడు చాలులెమ్మని బొమముడుల్ గ్రాలివిసిని తన ప్రజ్ఞాప్రిదర్శనకై యనుమతిగోరినది సింగభూపాలుడు మాత్రము సరియైన రసికుడు గాకున్నగదా! అంతటి విద్వం ప్రోవునకు నేనేమియు నిర్దేశింపగూడదను కొనెనేమో; నీకు తన్మయత్వము గలిగించు నృత్యమే చేయుమనెను. అనవలసిన విధమది—ఆ పల్లవాధరయు నతని సరసవచో విలాసమున కానందించి అంజలించినదట.

చక్కని నన్ని వేశము—అంతకన్న మిన్నయైన కవియా వేశము—రెండువిద్యలలోను వారికిగల పాండిత్య ప్రవేశముకలిసి బహు రమ్యతర సమావేశమై పాఠకుల కనాయాసముగా భోగినీ నాట్యవిలాసము దృశ్యమానమైనది. బమ్మయు రిమ్మగొన నాట్యాంజలి సమర్పించిన నర్తకి సింగభూపాలుని ప్రస్తుతించితేవి పై తనకుగల భక్తి తాత్పర్యముల ప్రకటిత మొనర్చినది. ఇచటి ఆదితాళములో గూర్చిన జతి కవిప్రతిభకు గీటురాయి. లక్షణలక్షితమై భోగినీ నూపురవిక్వణముల నొక్కసారి జ్ఞప్తికి తెచ్చినట్లున్నది. తదుపరి నృష్టికారకుడును, జగ త్పరిపోషకుడునైన హరిని నుతించిన దా సన్నుతాంగి.

ఇచ్చటనే యాచార్యులవారి కలము ప్రసాదించిన భోగినీ వైశిష్ట్యము విస్పష్టమగును. పోతన యంతటివాని హృదయమునుగదల్చి, రసానంద తరంగముల దూగించిన యా జవ్వని నేర్పు కడుంగడు ప్రశంసనీయము. కొలువుకూటమున—అందును రసికజన సమక్షమున—ఆడవలసిన నృత్యమా అది? ఆ మిసిమి వసిండి మేల్తుకుల నొలకవోయు సుందరి నాట్య మాడినంత సేపు, శృంగార గంగానైవంతుల దేలియాడ నరుదెంచిన రసికావతంసుల మన స్సులు చివుక్కుమనవా? ఎంతసాహసము. తనకు తాదాత్మ్యమును గల్గించునృత్య మదియే

యని చెప్పినట్లు లైనదామె చెయిదము. కంటిరెప్పైనను గదల్చకుండగా జూచుచున్న ప్రేక్షకులు నైత మనిమిషులై యా మోహినీరూపమున విష్ణువు నవతారముల గాంచుచు పరిశుష్టాంతరంగులైనారు. నాట్యము కనుకూలమైన సరణిని, పలువురు పండిత వ్రాకాండులు బలే, సెభాసను తెరగున - దళావతార వర్ణనము సాగినదిచట.

అలసట నెరుగని లలితాంగి యంతనె ముసిముసినవ్వులు పువ్వులు బూయగా మరల శృంగార భంగిమ లుప్పొంగ సభాసదుల హృదయసదనముల జొరబడినది. భక్తి యెక్కడ ? శృంగారమెక్కడ ? ఆయును తన నిష్టాత్పత్వమును నిరూపించుకొనజాలు నత్తరుణము నామె వృధబోసీయలేదు. వివిధ ముద్రలను, బహుభంగిమలను ప్రదర్శించి సింగనృపాలుని మనసును రంజింపజేసినది. ప్రేక్షకుల నెల్లరిని చిత్రపటముల నొనర్చురీతిగా సాగినదా భోగినీ నర్తనము. అది జూడనోచని మనబోంట్లకీ పొత్తమే నృత్తమైనది. అఖిలనాట్య విషయ విలాసముల నాత్మసాక్షాత్కార మొనర్చికొని, అక్షరాకృతులలో నది మనకు జూపెట్టిన మకట్టిన ఆచార్యులవారి యనన్య సామాన్యప్రతిభ యేంతేని యభినందనీయము. పురాకృత సుకృత విశేషమునగాక యిట్టి భావపటిమ యలవడజాలదు. ఆశ్చర్యకరమైన విషయ మేమనగా రాజులు - రాజనర్తకీమణులు మచ్చుకై నా కానరాని నేటికాలమున ఆచార్యుల వారికీ నృత్యరీతులన్నియు నెట్లవగతమైనవి ? యేమో : - పోనీ ఇందులో ఏవైనా అతిశయోక్తులు - అసందర్భములు - ఊహాజనిత నృత్యములు - ఉన్నవా ? ఊహా : - ఇందభివర్ణితములైన ప్రతిగతియు నాడదగినదే అశాస్త్రీయమైనదను మాట మచ్చునకై నా గానరాదు.

ఇట నింతటి తన్మయత్వమునందినది భోగినీయా ? కవియా ? ఇద్దరూకారు - నిజముగా తన్మయత్వమునందినది పాఠకులు.

“తకధిమిత తకరుణిత తకరుం తరుంతరిత

తకిటజతి ప్రకటగతి నొకటొకటి జతపరచి”

నాట్యమాడిన ఆ సుందరీ విలాస లాస్యామృతమును గ్రోలనివా రుండజాలరు. ఆహా ! భోగినీ పాత్రయే యీ కవిశేఖరుని కవితలోబడి ధన్యయైనదిగదా ! పరిణతినందిన యీ మేహావ భావాభినయ ప్రకటనములు అనన్య సామాన్యములు, అప్రతిమానములు, అవశ్య శ్లాఘనీయములు.

ఆచార్యులవారు హరిహర భేదములు పాటింపకపోవుటకు శివలాన్యములునైత మానర్తకిచే చేయించుట యిందులకు నిదర్శనము. అంతశ్శుద్ధి - ఆత్మైక సాక్షాత్కారము కల్గిన వారికీ భేదముమాత్ర మెందులకని నిరూపించుకొనినారు. నటరాజు నాట్యాధిదేవత - శివ తాండవమునకు నాట్యములో నొక విశిష్టస్థానమున్నది. నర్తకులకిది యొక యమృతభాండము. ప్రేక్షకులకిది యొక కన్నులపండువు.

క॥ అందము చిందులు దొక్కెడి సుందరి నాట్యమ్ముగవిన చూపరు లెల్లన్
పొందక యుందురె యమితానందము ననిమిషుల భాతినవ చేతనులై ॥

వాద్యవాదన పద్ధతులు సైతము చక్కగా తరచి, వితర్కించి విన్నను వాప్ప విరచించుట యిందొక ప్రత్యేకత. తత్తద్భావాను గుణములైన - ఛందములు - జతులుగతులు - గది యించి, శ్రుతిపక్వములైన రాగతాళముల చేకూర్చి రసానుభూతిని కల్గించు తెరంగున సాగిన భోగిని నాట్యము - మునుముందున కేగినది. నాతి నవరసభరిత సౌందర్య ఫణితి కంటిచూపుల తోనే కావ్యలేఖనమొనర్చి జయదేవగేయవాటి సురసీమలలో, కాలాని, దీనయు విరహ భరో స్మీలిత నేత్రయునైన రాధగారూపొందినది. రాధావిరహ వర్ణనమున ఆచార్యులవా రందించిన హావభావములు నాట్యమునకే వన్నెలుబెట్టినట్లున్నవి. నాయక మదనచంద్రదూషణములు జేయుచుండుట, చెలికత్తె యుపశమన వాక్యములచే కొంచెమూరటగొల్పుట మొదలగు వర్ణనములు చదివి యానందించ దగినవి. ఒడలు పులకరింపజేయునట్లున్నదీ సన్నివేశము.

నాట్యమంతయు ఒకయెత్తు, రాధా విరహవర్ణన మొకయెత్తు. ఒకవంక వాతావరణము రగిలించు విరహాంపు వేడికి భరింపజాలని రాధ వెదకివెదకి, మాధవుని గనజాలక రమ్మని పిలుచుచు - భ్రమగొనుచు - ఉస్సరనుచు యమునా సైకతస్థలిలో దిరుగాడుచు కన్నుల గట్టుచున్నది. నిజముగా నీ భాగమున రచించిన ఉత్కళిక, మాత్రమొక దీపకళిక -

ఎట్టెబో యావలియొడ్డునదోచిన గోపీమానస చోరునిగాంచిన రాధయొక్క ఆ యభినయములు మెరుగులు పెట్టినట్లున్నవి.

రావలె, రావలె : ననుకొనినంత సేపైనా కినుక యాగలేదు. చూచుటతోడనే యతని యెరుపెక్కిన కనులు గంట్లుపడిన వెదవి, చెదరిన శిఖిపింఛము ముక్కుపై కాటుక మరకలు కంటబడినవి మరి - ఈర్ష్యాకలితమతియై ఇది యంతయు నేమిటి యనగానే ఏవో సాకులు, బొంకులు, పేర్చి కూర్చి అమాయకయైన రాధికను మాయజేసి మైకమున ముంచి మాధవుని చిలిపితనమును ప్రకటింపజేయుచో చేసిన యభినయము శృంగార గంగాతరంగములలో దేలియాడినవారి తీరును, ఆమె సరసాభినయచేష్టలా నృపాలుతనువు మరపించి నిశ్చేష్టితుని జేయుటలో నాశ్చర్యమేమి? అనిమిషుడైనరాజు భోగినీమాత మేల్కొల్పువరకీ లోకము లోనికి రాలేదట నిజమే. చదువరులే రాలేరు. ఇంక రాజుగతి యేమి?

ఇంత విపులముగా - సులభశైలిని సశాస్త్రీయముగా నాట్య సన్నివేశ వర్ణనము లింత వరకును వెలువడలేదనుట నిస్సందేహము. కోటికొక్కరికీ ప్రజ్ఞోపపత్తులున్నను కావ్యములో - నుదాత్త సన్నివేశములో రసపరిపుష్టి నిచ్చునటుల రచించుట దుస్సరము. నేటి కాలాన నేవోకొన్ని గొప్పలు రంగరించికొనుచు తమ ప్రతిభోత్పత్తుల చాటించుకొనువారే మిగిలిరికావి - ఆచార్యులవారు సుగ్రాహ్యపద్ధతులలో - సహజ సుందరశైలిలో నిరాడంబరముగా భోగినీ విలాసమును వక్కాణించి తాము తాదాత్మ్యముజెంది చదువరుల దృష్టిలో

భోగిని కొక విశిష్టతను గల్పించి అందందే యంతర్లీన మందినారు. సంస్కృతాంధ్ర సాహిత్యములయందు కావ్యాంతర్గతములైన నృత్య సన్నివేశములలో సూచనామాత్రముగా నృత్య దృశ్యము నభివర్ణించుటేగాని, నాటికిని నేటికిని నాట్యమున కింతటి ప్రాధాన్యమును తమ కావ్యములలో గల్పించి కృతకృత్యులైన కవిపుంగవులు లేనేలేరు. మాళవికాగ్ని మిత్రములో నైతము కాళిదాసు ఇంతటి విపులముగా నృత్యమును జూపింపలేదు. మొదట నుదహరించిన విధముగా కవితా నాట్యములలో - వాద్యవాదన పద్ధతులలో ప్రవేశము పరిశోధన యొనర్చిన గాక యిట్టి రచనముసాగదు. ఈ భాగమున నాయిత రాజనర్తకి - అత్తరణకుసాధనము అన్యకావ్యములలోవలె రూపలావణ్యములేకాక - నాట్యము, సమావేశమో రాజదర్బారునందు (ఏకాంతమునగాదు) అందువల్లనే ఇది నర్తకలోకమునకు గర్వకారణము.

ఆచార్యులవారి నభినందించవలసిన దొక్క రాజనర్తకియేకాదు. నర్తకరాజియెల్లను - ఈ కావ్యము ఆచంద్రితారార్కము - అనన్య సారణమై - అణంగోపాల ప్రకీర్తితమై వర్ణిల్లగలదని యాకాంక్షించు.

బుధజనవిదేయుడు

“నటరాజు” రామకృష్ణ

శ్రీమాన్ వానమామలై వరదాచార్యులవారు “పోతనచరిత్రము” అను పోతనజీవితము మహాకావ్యముగా రచించుటలు షిక్కిలి ప్రశంసనీయమైన విషయము. పోతన జీవితములోని యనేకులకు, సంశయాస్పదములైన విషయములను వీరు చక్కగా పరిశోధించి పరిశీలనాత్మికముగా సమన్వయపరచి యథార్థము లనునట్లు చిత్రించినారు. వీరి కవిత్వము, శ్రీనాథ పోతనల కవిత్వమువిని సింగభూపాలుడు ప్రశంసించినటులు :—

‘జలజల పూలు రాలినట్లును, చల్లని మెల్లని పిల్లతెమ్మెరలు తెలతెల
వారి వీచినట్లును తియ్యని కమ్మని పాలమీగడలు తొలితొలి తోడువిచ్చినట్లుగను,
తోరపు సిగ్గున ముగ్ధకన్దోపల్ వలపుల చిమ్మునట్లును”

చెలువ మొలికించునదిగానే యున్నదనుట లెంతయు సత్యము. వీరి రచనలోని చమత్కృతి, రసపోషణము, ఆధ్యాత్మిక తత్వజ్ఞాన ప్రకటనమునందలి పాండిత్య ప్రతిభా విన్యాసము సహజ సౌందర్యము ఎంతో ఆశ్చర్యానందములను గలిగించును.

పోతనభక్తి వేదాంత వైరాగ్య రసములవలెనే శృంగార రసమహోదధిని మథించి యమృతమును దేల్చిన మహా రసికచక్రవర్తియనిన చాలామంది నమ్మలేరు. పోతన యెంతటి రసిక శేఖరుడో శ్రీ వరదాచార్యులవారి కావ్యము విశదపరచినది.

పశురూపములో శ్రీవారు భోగినీ నాట్యమును వర్ణించిన మనోజ్ఞవైఖరి ఆంధ్ర సాహిత్యమునకే యలంకార ప్రాయముగా నున్నదనుట లతిశయోక్తిగాదు. “చెక్కిచేసిన మోహినీ శిల్పమనియు, దిద్దితీర్చిన నవరత్న దీపమనియు, పోతబోసిన యపరంజి బొమ్మ యనియు” భోగినీని అందాల పుట్టిగను, కళలకు పెట్టినది పేరుగను. విర్వచించుట నర్తకికి కావలసిన సమస్తములగు యోగ్యతలను చెప్పినట్లులైనది. మహాభక్త కవిపోతన ఒక నర్తకియగు వేళ్యనుగూర్చి వర్ణించి దండకము రచించునాయను సంశయము మటుమాయ మగునటులు, భోగినీని గుణవతిగను, శీలవతిగను. గంజాయితోటలో సంజనితమైన తులసి వృక్షముగను వర్ణించి ఉత్తమ నాయికగా చిత్రించుట ఎంతో యదాత్తముగా నున్నది.

“వరసుందరు సింగనభూమిజానినే వలచినదాని. నన్నతఁడు వద్దన దేహమునేని వీడెదన్” అని చెప్పుటలోనే దాని సతీత్వము తేటపడుచున్నది. ఇక మనము భోగినీ దండక రచనమువలన పోతన గౌరవమునకు భంగమెచట గల్గునోయను సంశయ పడుటకు తావు లేకుండునట్లునర్చినారు. “స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి” యని పెద్దల సుద్దిని సార్థకపరచినారు. రససిద్ధి కలిగి ఆనందపారవశ్యముల నొసంగునట్టి యే కళయైనను, “ఆనందోబ్రహ్మ”యనిన ప్రాజదువు ననుసరించి బ్రహ్మానంద దాయకమనిన సత్యదూరము గాదుగదా !

అందులకే కవిగారు భోగినీ నాట్యసమయమునందలి రాధామాధవ విప్రలంభ సంభోగ శృంగార వర్ణనావసరమున జూపిన తాదాత్మ్యములో జీవబ్రహ్మైక్య సాధనా స్వరూప విరూపణము సతిచతురముగా వివరించినారు. భక్తి, శృంగార రసముల పరమలక్ష్య మొకేవిధ మైనది. అది తమ ఏకైక సుఖానందప్రాప్తికి హేతురూపమైన ప్రియతమునిలో సారూప్యమును జెందుటయే తద్విరహ సహనమే. అందులకే జయదేవపోతనాదులైన కవులు, సిద్ధేంద్ర నారాయణతీర్థాది వాగ్గేయకారులు “సాకస్మైచిత్ పరమాప్రేమరూపా” అను ప్రేమ తత్వోపాసనమును, “యథావ్రజాంగనానామ్” అను నారదసూత్రప్రకారముగా రాధా మాధవుల మధ్య నోవ్రజనారీ శ్యామసుందరులలోనో ఆరోపించుకొని శృంగార భక్తుల రంగరించి యొకటిజేసి తద్వారా పరమానందానుభూతిని బొందుచున్నారు. పాతకుల నాయానందమున దేలించుచు చరితార్థుల నొనర్చుచున్నారు. శ్రీ మదాచార్యులవారి రచనలోని భోగినీ నాట్య వర్ణనాంతర్గతమైన రాధామాధవ విరహ వర్ణనములుగూడ తామాకోవకుజెందినవే యనుట సహృదయ శేఖరులకు గోచరింపకపోదు. పవిత్ర భారత సంస్కృతిలో, ఉత్తమ కళోపాసనాధ్యేయ మిదియేకదా ! వీరి కవిత యీ ఘట్టములో సాహిత్యరూపములో శబ్దపాటవమును శబ్దరూపములో సాహిత్య పాటవమును జొప్పించి పూర్తి లయబద్ధమొనర్చి ప్రదర్శనానుకూలముగా సాగినది.

శ్రీ మదాచార్యులవారి ఘట్టములలో అతి రమణీయములగు హస్తపాదహావ భావ విన్యాసములలో ననుభూతులకరగి యమృతీకరించి యందరు నాస్వాదించి యానంద సముద్రపుటంచుల స్పృశించునట్లు శృంగార విలాసముల కుప్పబోసినారు. వీరి యీ నాట్య

వర్ణన మనస్య సామాన్య ప్రతిభా పాండిత్యముల గ్రుమ్మరించుచు ననితరసాధ్యమై యపూర్వ పద్ధతులలో నడచినదనుట లతిశయోక్తి కాదు. సాత్విక, వాచిక, అంగిక, ఆహార్య రూపము లతో సమగ్రమగు నాట్యమును, ఒక వాచకరూపమగు కవితలోనే రససిద్ధిగలుగనట్లు వర్ణించుట సాహసమైన పనియనియే చెప్పవలెను.

భోగినిపాత్ర ఆచార్యులవారి రచనలోబడి ఆంధ్రులకు మరపురానిదై చరితార్థ నొందినది. నుందర నాట్యములు కనుల గట్టునట్లు వర్ణింపబడినతీరు అపురూపము.

రాధామాధవ తత్వమెరిగిన శ్రీ సిద్ధేంద్ర జేత్రజ్ఞ, జయదేవ, లీలాశుకుల రచనలు లోకకల్యాణమున కెట్టులుపయుక్తములైనవో భరతనాట్య శైలిలో వీరి శబ్దయుత రచనలగు సలామ్ శబ్దములు దళావతార వర్ణనాగతులు కళికలలో రగడలకు చెందిన యుత్కళికలు తోహారలు మండ్రాకాది శబ్దములను పొందినతీరు ముగ్ధ, ప్రౌఢ, భావరూపముననలరు అష్ట విధ నాయికాదులు నభిసారికాది భావప్రకటన లెంతేనియు కూచిపూడి నాట్యప్రదర్శనానికి ఉపయుక్తములుగా నుండుట అత్యంతాభినందనీయములు; నా కెంతేని గర్వకారణములు. ఆచార్యులవారిందు కూచిపూడి నాట్యకళా రీతులను గూర్చియు వివరించి యున్నారు. ఇవి యన్నియు సశాస్త్రీయములు. శ్రీ కవిసామ్రాట్ విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు వేయి వద గలలో నిట్లే కొన్ని కూచిపూడి రీతులను వర్ణించియున్నారు. కాని మమర కవితాస్వర్తనుల ప్రవహింపజేయు ఆచార్యులవారి గంటములో మా కూచిపూడి నృత్యమెల్లను యొదిగి యొప్పారి రససిద్ధి నందినందులకు కూచిపూడి వాస్తవ్యుడనగు నేనెంతో గర్వింపుచుచున్నాను. అభినందించుచున్నాను.

సంస్కృతాంధ్రకావ్య సాహిత్యములలో నాట్య మింత విపులముగా రససిద్ధి నొందిన కళాఖండము గాంచలేమేమో! భక్తకవిరాజుగా వెలసిన శ్రీ పోతనామాత్యునిచరిత్ర వ్రాయుట తేలికైన పనికాదు. దానిని మహాకావ్యముగా నంతరించుట మరింత కష్టసాధ్యమని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. ఈ మనకార్యము నమోమముగా నిర్వహించి యాచార్యులవారు ధన్యులై యాంధ్ర సారస్వత లోకమునకే వందనీయులుగ నైనారు.

శ్రీ పోతన ప్రణీతంబైన భాగవత మెంత చిరస్థాయిగా నిలిచినదో యటులే శ్రీమాన్ వరదాచార్య ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్రమను ఈ కావ్యరాజముగూడ చిరకాలము నిలిచి నిఖిల రసికజన హృదయాహ్లాదకరమై చెలంగుట తథ్యము.

చి క్క డ్ ప ల్లి
హై ద్రా బాద్
17-12-1986

ఆంధ్రప్రదేశ్ సంగీత నాటక ఎకాడమీ నృత్యగురుకుల
కు ల ప తి

నాట్యాచార్యభాగవతుల రామకోటయ్య

విషయ సూచిక

పీఠిక

పేజీ పద్యము

౧-౧౬

ప్రథమాశ్వాసము

1. కావ్యోపక్రమము	2	5
2. కథా ప్రారంభము - బమ్మెరగ్రామ వర్ణన	11	79
3. పోతన జననీ జనకుల వర్ణన	13	88
4. పోతన జననము	16	111
5. పోతన బాల్యము	18	121
6. పోతన పాల్కురికి యాత్రా సందర్శనము	20	133
7. వీధిభాగవత తత్వ విరూపణము	22	149
8. పోతన తల్లిదండ్రులతోగూడి దేవదర్శనము చేయుట	24	165
9. బమ్మెరకు పోవునపుడు మార్గమందలి మావితోట వర్ణనము	25	167
10. ప్రకృతి పురుషులు తల్లిదండ్రులని తెల్పుట	27	180
11. జగత్తోక దాగుడుమూతల కీర్తారంగమని తెల్పుట	28	188

ద్వితీయాశ్వాసము

1. ప్రాతఃకాల వర్ణనము	31	3
2. పోతన సస్యశ్యామల కేదారముల దర్శించుట	32	8
3. పోతన చిదానందయోగిని దర్శించుట	33	15
4. పోతన దేవదర్శన జిజ్ఞాసయోగి కెరింగించుట	34	25
5. యోగి పోతనకు రామతారక తత్వోపదేశము చేయుట	35	37
6. శారదా మంత్రోపదేశ మొనర్చి తన్మహిమ నెరింగించుట	38	64
7. పోతన కవితాలేఖనమొనర్చి తిప్పనకు వినిపింప గృహోమ్మఖండగుట	39	71
8. మార్గమధ్యమున విరుపేదయగు జవరాలిని దర్శించుట	40	75
9. ఆ జవరాలి కష్టముల విచారించుట	41	87
10. పోతన తన మిత్రునకు హితోపదేశము చేయుట	44	111
11. పోతన తన వరిచేల గనబోవుట	48	145
12. శ్రీనాథ దర్శనము	50	159
13. శ్రీనాథుడు పోతనతో బమ్మెరకేగుట	53	179
14. కేసన శ్రీనాథుని కెఱిగి యాతిభ్య మొనంగుట	53	182
15. శ్రీనాథుడు తల్లినిగాంచి తన చెల్లెలి వివాహము పోతనతో సేతుననుట	55	205

	పేజీ	పద్యము
16. శ్రీనాథుడు కేసనతో పోతనకు తన చెల్లెలినినంగు వంప నెఱింగించుట	59	233
17. కేసన యామోదమును తెల్పుట	60	234
18. పోతన వివాహము	61	241
19. శ్రీనాథుని తల్లి తన కూతును పోతన కొప్పగించుట	65	272

తృతీయ శాస్త్రము

1. పోతనదంపతుల నొక్కటి నేయ బ్రయత్నించుట	67	4
2. పోతన ఏకాంతమున తన భార్యతో నేమియు పఠ్యకుండుట	69	20
3. పోతన భార్య పగవునొంద స్నేహితురాలి దూరించుట	72	47
4. లక్కమాంబ పోతనదంపతుల నింట నిడి యాత్రల కేగుట	73	56
5. పోతన నతితో ఏకాంతవాసము నొనర్చియు తపోభంగము కాకుండు నిగ్రహబుద్ధితో నుండుట	76	67
6. పోతనకు పాలేరు చేవికోత లొనర్చు నదనని తెల్పుట	77	86
7. పోతన భార్యతో పనభోజనమునకై వెడలి పొలాల కోతబట్టించుట	80	106
8. మేఘావృతమై మిన్ను వర్షశంకను గల్గించుట	80	111
9. పోతన భార్య వంటకముల దుర్గకు నివేదించ జనుట	82	123
10. దుర్గాస్తవ మొనర్చుట	83	125
11. వర్షాగమనము	84	136
12. పోతన పతి తడిసి పనభోజనమొనర్చు స్థలము జేరుకొనుట	85	141
13. పోతన పతి స్నానార్థము తటాకమునకేగుట. పోతన విరహ వేదనము	87	159
14. పోతనకు భోజనమిడుట	90	178
15. పాలేరు పోతన నింటికి బంప తాను రావలకై జనుదెంచుట	91	187
16. పోతన భార్యను గొని యింటికి వెడలుట - శరదుక్రతు వర్ణనము	92	191
17. పోతన దంపతుల ఏకాంతవాసము - తపోభంగము	95	217
18. యాత్రలనుండి కేసన లక్కమాంబల ఆగమనము	100	255
19. పోతన తిరిగి తపోమగ్నుడగుటకు బూనుకొనుట	102	273
20. తల్లి యానతితో తపశ్చర్య మానుకొనుట	103	281
21. పోతన పుత్రానంద పరవశుడగుట	104	283
22. పోతన కవితా సమ్మగ్నత	105	294
23. శ్రీనాథుడు భార్యవియోగమునొంది బమ్మెర కరుదెంచుట	106	300
24. కూతురు శారదను పోతనయింట నుంచుట	109	323
25. పోతన శ్రీనాథుని దుఃఖోపశమనమునకై వైరాగ్యబోధన మొనర్చుట	109	326

చ తు ర్థా శ్వా స ము

1. పోతన శ్రీనాథులు రాచకొండ కరుగుట - పుర వర్ణన	113	5
2. పురోద్యాన వర్ణన	115	13
3. పోతన శ్రీనాథులు పుష్పలావికతో సంభాషించుట	116	24
4. పోతన శ్రీనాథులను పుష్పలావిక క్షమాభిక్ష వేడుకొనుట	120	50
5. బావమఱదులు సింగభూపాలుని దర్శించుట	122	65
6. శ్రీనాథుడు రాజును ప్రశంసించుట	122	67
7. పోతన శ్రీనాథులు నిజపరిచయము నొనర్చుకొనుట	124	75
8. రాజు పురోద్యానమున కేగుట	127	95
9. పోతన శ్రీనాథు యద్యానమున కేగుట	127	96
10. రాజు కవుల నుద్యానవనశోభ నాశువుగా వర్ణింపుమనుట	128	109
11. శ్రీనాథుని వన వర్ణనము	129	110
12. పోతన వన వర్ణనము	131	122
13. రాజు వారి కవితలను ప్రశంసించుట	133	136
14. వేగులవాని రాక	134	139
15. కవు లాజ్ఞగై కొని బసకు వెడలుట	134	140
16. వేగులవాడు ప్రజలు రాజును కీర్తించుటన్ దెల్పుట	134	146
17. వేగులవాడు భోగినీ వృత్తాంతము నెరిగించుట	135	154
18. భోగినీ రాజును వలచిన వృత్తాంత మెరిగించుట	138	175
19. భోగినీ వృత్తాంతమునువిని రాజు ముదమందుట	144	211
20. ప్రాతఃకాల వర్ణనము	144	216
21. రాజు దర్బారులో ప్రవేశించుట	145	222
22. భోగినీన్ గొని వేళ్యమాత యరుడెంచుట	146	224
23. భోగినీ నాట్యము	146	230
24. రాజు భోగినీని పరిగ్రహించుట	168	329
25. పోతన భోగినీ గుణగణముల దండకము వ్రాయుట	168	331
26. పోతన కవితల విని రాజు సన్మానింప నుద్యుక్తుండగుట	170	344
27. పోతన సన్మానమును నిరాకరించుట	171	349
28. రాజు కవుల నెలవుల కనుపుట	171	355
29. కవులు రాజోద్యానవనము జేరుట	172	356
30. ఉద్యాన వర్ణనము	172	357
31. పోతన మాతృ ప్రశంస	172	361

	పేజీ	పద్యము
12. పోతన గృహమునకు విప్రు డరుగుదెంచుట	242	123
13. విప్ర మల్లనల సంభాషణము	243	126
14. విప్రుడు దేవతార్చనముకడ నున్న భాగవతమును విప్పి పద్యపాదములు పూరించి కట్టిపెట్టుట	245	146
15. పోతన యింట లేమి నెరింగి యతని సతితో పోతన ఘనతను ప్రిశంసించుట	245	149
16. విప్రుడు భోజన మొనర్చి యాతిధ్య ఘనత నెరింగించి యరుగుట	246	150
17. పోతన విప్రుని వృత్తాంతము చెలిసి తరితపించుట	247	163
18. పోతన సారెసారెకు నప్పద్యంబు జనువుచు భక్తి పరివళుడై రాముని నుతించుట	248	171
19. పోతన తన యనుభవమును ప్రిజల నెరింగించి భక్తి ప్రాశస్త్యమును వివరించుట	250	185
20. పోతన రుక్మిణీ కల్యాణమును తెనింగింప జాల కమరె యను పద్య రచనతో పుత్రిక అగ్నివాత బడుట	252	198
21. పోతన కూతును వైద్యులెల్ల రరసి బ్రదుకుట యసాధ్యమని చనుట	253	208
22. పోతన హరిపై భారముంచి రుక్మిణీకల్యాణములోని "నెలతయౌవనంబు నిండి వెల్గె"నను పద్యము రచింప జాలక తెలివిగొని పల్కుట	253	213

సప్తమా శ్వాసము

1. ప్రాతఃకాల వర్ణనము	255	3
2. శ్రీనాథుని కూతురు దుస్స్వప్నమున గని విలపించుట, తండ్రి చర్చనమునకై బెంగగొనుట	256	11
3. పోతన భార్య శారద సూరడించి శ్రీనాథుని నిల్వనంప పతిని వేడుట	256	12
4. పోతన మల్లనను శ్రీనాథుని కడకు జని నాడ్చుట, శిష్యులు నాచ యాదులు మేమె యటకు జనుదుమని వేడుకొనుట	257	21
5. పోతన తన శిష్యులను రాచకొండకు సాగనంపుట	259	33
6. నారయాదులు పయనించుచు దారిలోని వనమును పర్చించుట	259	35
7. గ్రీష్మర్తు వర్ణనము	260	38
8. పటవృక్షమును నదిని గని నారయాదులు పర్చించుట	261	46
9. నారయాదులు భుజించి విశ్రాంతిగొని రాచకొండ కరుగుట	263	52
10. రాచకొండ పట్టణ వర్ణనము	263	55
11. నారయాదులు నృపాల సభాంగణములోనకు జని నీర్వికంచుకీ సభిశంసించుట	264	62

	పేజీ	పద్యము
12. కంచుకీ నారయాదులు పోతనశిష్యులని తెలిసి లోనికి జనుచుని వేడుట	268	84
13. రాజనభా వర్జనము	268	88
14. రాజు నారయాదుల వృత్తాంతమెరింగి గౌరవించి, పోతనస్థితి నరయుట	269	91
15. నారయాదులు పోతన భాగవతాంద్రీకరణమును రాజు కెరింగించుట	271	104
16. పోతన శిష్యులు శ్రీనాథునెఱింగి నమస్కరించి శారద లేఖనొనంగుట	273	120
17. రాజు శ్రీనాథుని లేఖావృత్తాంత మెరింగి చింతించుట	273	123
18. రాజు శ్రీనాథునితో నుపవనికి జనుదెంచుట	275	135
19. రాజు శ్రీనాథుని కూతురుతోపాటు పోతన నిటకే పిల్వబంపెద ననుట	277	150
20. రాజు భాగవతము సంకీర్తము కొనవలెనను తన యభిలాషను శ్రీనాథుని కెరింగించుట	277	151
21. రాజు పోతనకవి నాహ్వానించుటకై తన పరిజనమును పంపుట	278	155
22. బమ్మెరలో పోతన రామాలయమందు భాగవత కృతి వినిపించుట	278	157
23. రాజు పరివారంబు నృపుని యభిమతమును పోతన కెరింగించుట	282	166
24. పోతన రాచకొండకు రాజాలనందుకు చింతించుచు, శ్రీరాము నాజ్ఞను సైన్యనాథునితో విన్నవించుట	284	185
25. సేనాపతి రాజాజ్ఞను దిక్కరింప నశక్తులమని కవికి దెల్పుట	284	187
26. పోతన రాజాజ్ఞకంటెను రామాజ్ఞ యధికమని దెల్పుట	285	188
27. సేనాపతి గ్రంథము నపహరింప సేనల పురికొల్పుట	286	198
28. గ్రామస్తుడగు బలాధ్యు డొక్కడు రాజపరివారము నెదిర్చి పోరుట	287	204
29. సమీపమున నరుదెంచు వరాహ సమూహముపై కుర్కురము విజృంభించుట	290	229
30. వానిలోని మేటివరాహ మొకండు బెదరి రాజసైన్యములో జొచ్చుట	290	230
31. వరాహముతో రాజభటులు పోరుట	290	232
32. సేనాపతి తన తలనుండి వరాహము కడ బడిన భాగవతమును విడిచి సైన్యముకుదై పారిపోవుట	292	241
33. పోతన వరాహవిషయమెరింగి తన కృతిని రక్షింపవచ్చిన రామచంద్రు డని పరిపరి విధముల వినుతించుట	293	254
34. రాజుతో సైన్యాధిపతి పోతన భాగవతావహూతికై జరిగిన యుద్ధ వృత్తాంత మెరింగించుట	295	264
35. సింగభూపాలుడు శ్రీనాథుని బమ్మెరకు బంపుట	297	285
36. శ్రీనాథకవి బమ్మెర యాత్రా వర్ణనము	298	288
37. శ్రీనాథుడు జంగమకన్యను గిన్నొని వర్ణించుట	300	304

	పేజీ	పద్యము
38. జంగమకన్య పోతన సరకృతి నొసంగడని నిర్ధారణమొనర్చి చెప్పుట	304	323
39. వచ్చిన యువతి శ్రీనాథుని వేలికి రత్నాంగుళీయకము సమర్పించుట	304	326
40. శ్రీనాథుడు జంగమ మరపతికి ఆతని కూతురి వృత్తాంత మెరింగించుట	305	334
41. మరపతి వచ్చిన యువతి తన కూతురు గాదని తెల్పి, శ్రీనాథుడు శారదయే యీ రూపమున వచ్చినదని ఎంచుట	305	338

అష్టమా శ్లోకము

1. శ్రీనాథుని బమ్మెర ప్రయాణ వర్ణనము	307	3
2. శ్రీనాథుడు దూరమున పొలమును దున్నుచున్న మల్లనంగని పిల్చి కుశల మడుగుట	308	6
3. శ్రీనాథుడు పోతన హాళికత్వమును ఎత్తిపొడుచుట	309	10
4. మల్లన హాళికుడైన తన జనకుని ఘనతను వినుతించుట	309	17
5. శ్రీనాథుడు తన గొప్పతనమును దెల్పి మల్లన ముందు పల్లకి మోయు బోయలలో నొకవైపు వారిని విడుపుచునుట	310	22
6. మల్లన విస్మితుడగుట	310	24
7. మల్లన తానుగూడ నాగలి యెద్దు నొకదాని విడిచి దున్నుట	311	26
8. శ్రీనాథుడు ఇరువైపుల బోయెలు లేక పల్లకిని నడిపించుట	311	27
9. మల్లన రెండు దుక్కిరెద్దుల విడిచి నాగలివి దున్నుట	311	31
10. అవమతినొందిన శ్రీనాథుడు మాత్సర్యమున బమ్మెరకేగుట	312	35
11. పోతన శ్రీనాథు నెదుర్కొనుట	313	45
12. శ్రీనాథుడు సుత నూరడించి గారివించుట	314	51
13. శ్రీనాథుడు పోతనతో వర నిశ్చయమునకై రాజు పరివారము వేల సంఖ్యలో గొనివృత్తినని దెల్పుట	315	57
14. పోతన శ్రీనాథుని పరివారమునకు విండికలేక రుందుట	316	66
15. పోతనం గాంచ జ్యోతిపురరాజ్ఞి యరుదెంచుట	317	72
16. రాణి ఆ రేయి సహస్ర భోజనమునకై పోతనకు భోజ్యపదార్థముల నొసంగి భాగవత శ్రవణము నపేక్షించుట	318	81
17. పోతన మోహినీయవతార ఘట్టము వినిపించుట	319	91
18. శ్రీనాథుడు పోతన కవితల నగ్గించుట	419	95
19. శ్రీనాథుడు పోతనను రాజదర్శనమునకు పురికొల్పి ధనావసర మహిమ నెరింగించుట	321	105
20. పోతన శ్రీనాథునికి తన వైరాగ్యవృత్తి నెరింగించుట	321	108

21. శ్రీనాథుడు మల్లనకు వరనిశ్చయమొనర్చి, శారదకు నూత్నవస్త్రము తొసంగుట	328	155
22. పోతన కూతురు లక్ష్మి తనకొక పట్టుపుట్టము గావలెనని మారాము సేయుట	329	163
23. శ్రీనాథుడు బుజ్జగించి నే నిత్తుననుట	329	164
24. పోతన కూతురుతో మన రాముడిచ్చునని యోదార్పుట	329	166
25. “సిరికిం జెప్పడు” అను పద్యమును శ్రీనాథు డధిక్షేపించుట	331	174
26. కర్ణాటకాధీశుడు భాగవత కృతి నొసంగుమని యడుగుట	332	182
27. పోతన శ్రీనాథునికి రాజులు దురభిమాన దూషితులని తెల్పుట	333	187
28. పోతన సతి బావమరదుల నిరువుర నుపాహారంబునకై బానసంబునకు బిల్చుకొనిపోవుట	334	200
29. లక్ష్మి శారదను పూలచెట్లకు నీరు దోడుటకై కొనిపోవుట	335	210
30. లక్ష్మి శారదలు ఉద్యాన సౌందర్యము నభివర్ణించుట	336	213
31. శారద పూలమొక్కలకై బావినుండి నీరుదోడుట	337	225
32. శారద నీరుదోడు సమయమున త్రాడుదెగి చేద నూతగూలుట	337	227
33. శ్రీనాథుడు తినుట విడిచి భయపడి నూతికడ కరుదెంచుట	338	229
34. పోతన “సిరికిం జెప్పడు” అను పద్యము అధిక్షేపార్హము గాదని నిరూపించుట	338	236
35. పోతనయు శ్రీనాథుడును తిప్పన నారయ నోరుగంటి కేగుట	338	237
36. చెడిపడియున్న కోటలోని శిల్పఖండముల నుభయులును వర్ణించుట	338	238
37. శ్రీనాథుడు రాజులే కళాపోషకులనుట	342	262
38. పోతన కళలే రాజుల కీర్తికాయముల పోషించుననుట	342	263
39. శ్రీనాథుడు తిప్పనను దర్శించుట, అర్ఘ్యపాద్యాదులు కొనుట	343	269
40. శ్రీనాథుడు తన కోరిక నీడేర్తునని వాగ్దానమిడిన భుజింతుననుట	343	276
41. తిప్పన యొప్పుకొని గోరున దేమని యడుగుట	343	277
42. శ్రీనాథుడు తిప్పనకు తన మనోగత మెరింగించుట	344	278
43. తిప్పన పోతనను నృపాలునకు కృతి నొసంగ నొడబరచుట	344	286
44. పోతన మల్లన వివాహమొనర్చి కృతి గొని కర్ణాట నృపాలున కర్పింప జనుట	346	296
45. హిడింబాశ్రమమగు మెట్టుకథరమును దర్శించుట	347	307

న వ మా శ్వా స ము

1. హిడింబాశ్రమ వర్ణనము	349	3
2. మెట్టుకథరముపై వెలసిన రామచంద్ర దర్శనము చేయుట	351	17

	పేజీ	పద్యము
3. రామప్ప యనబడు శంకరుని దర్శించుట	351	19
4. శిష్యులగు నారయాదులు మెట్టుగిరిపై విహరించు ఫలపుష్పాదుల రామచంద్రున కర్పణముగా గొనివచ్చుట	352	25
5. దేవాల యార్చకుడు పోతనను సరిచయము చేసికొని, తీర్థప్రసాదమిడుట	353	33
6. పోతన రామచంద్రునితో తన వేదనము నివేదించుట	354	37
7. పోతనకు నరస్వతీ దర్శనమిడి పిలవించుట	355	48
8. పోతన వాణితో నిన్ను నృపాలరకు విక్రయించనని వాగ్దానము చేయుట	356	57
9. మణిగిరిలో నున్న విద్వాంసులు, ప్రజలు పోతనను దర్శించి, భాగవత శ్రవణము నర్పించుట	357	64
10. పోతన తా నోరుగంటి గొప్పతనమును బ్రస్తుతించుట	358	74
11. పోతన కవితామృతము గోలి పండిత ప్రకాండు లాతని స్తుతించుట	360	90
12. కర్ణాటక నృపాల పరిజనము సాదరముగ పోతనను తీసికొనిపోవవచ్చుట	362	100
13. కర్ణాటనృపుని నేనాపతి తమ రాజుగారి సందేశమును కవికి వినుపించుట	362	102
14. పోతన తన యవశత్వమును సైన్యపాలన కెరింగించుట	363	111
15. కోపించిన చమూపతికి పోతన బుద్ధిగరవుట	364	121
16. చమూపతి రాజుతో పగ కొనితెచ్చుకొనరాదని పోతనకు దెల్పుట	365	134
17. పోతన రాజుల నిరంకుశత్వమును దూషించుట	366	136
18. తళవాయి భాగవత కృతి నవహరించి కొనిపోవుట	368	147
19. పోతన రామునితో తన యావేదనము దెల్పుకొనుట	368	151
20. గ్రంథచోరులగు కర్ణాటక సైనికులపై సింగనృపాలని సైన్యములు దండెత్తుట	369	158
21. సింగనృపాలని సైన్యాధిపతి కర్ణాట చమూపతిని ధిక్కరించి పట్టుట	370	165
22. ఉభయ సైన్యములు పోరునకు దలపడుట	371	172
23. సింగభూపతి బలములు విజయమునొంది కృతిని రక్షించుట	372	176
24. సింగనృపతి దళవాయి పోతనతో రాచకొండ కరుదెంచి కృతిని గొమ్మనుట	373	188
25. పోతన తన నిరాకృతిని దెల్పుట	374	192
26. పోతన నారయాదులతో తన వైరాగ్యప్రవృత్తిని వెల్లడించుట	376	203
27. పోతన శిష్యు లెరుగనటులు తీర్థయాత్రల కేగుట	377	212
28. పోతన పరమేశ్వరుని లీలావిలాసముల బాడుచు విడిచుదై పయనించుట	379	225
29. కవీంద్రుడు తిరుమల శ్రీనివాసుని దర్శించి స్తుతించుట	381	231
30. పోతన కంచి వరదరాజ సందర్శన మొనర్చుట	382	245

	పేజీ	పద్యము
3. రామప్ప యనబడు శంకరుని దర్శించుట	351	19
4. శిష్యులగు నారయాదులు మెట్టుగిరిపై విహరించు ఫలపుష్పాదుల రామచంద్రున కర్పణముగా గొనివచ్చుట	352	25
5. దేవాల యార్చకుడు పోతనను పరిచయము చేసికొని, తీర్థప్రసాదమిడుట	353	33
6. పోతన రామచంద్రునితో తన వేదనము నివేదించుట	354	37
7. పోతనకు నరస్వతి దర్శనమిడి పంపించుట	355	48
8. పోతన వాణితో నిన్ను నృపాలరకు విక్రయించనని వాగ్దానము చేయుట	356	57
9. మణిగిరిలో నున్న విద్వాంసులు, ప్రిజలు పోతనను దర్శించి, భాగవత శ్రవణము నర్పించుట	357	64
10. పోతన తా నోరుగంటి గొప్పతనమును బ్రస్తుతించుట	358	74
11. పోతన కవితామృతము గోగ్రిరి పండిత ప్రికాండు లాతని స్తుతించుట	360	90
12. కర్ణాటక నృపాల పరిజనము సాదరముగ పోతనను తీసికొనిపోవవచ్చుట	362	100
13. కర్ణాటనృపుని సేనాపతి తమ రాజుగారి సందేశమును కవికి వినుపించుట	362	102
14. పోతన తన యశశత్యమును సైన్యపాలన తెలింగించుట	363	111
15. కోపించిన చమూపతికి పోతన బుద్ధిగరవుట	364	121
16. చమూపతి రాజుతో పగ కొనితెచ్చుకొనరాదని పోతనకు దెల్పుట	365	134
17. పోతన రాజుల నిరంకుశత్వమును దూషించుట	366	136
18. తళవాయి భాగవత కృతి నవహరించి కొనిపోవుట	368	147
19. పోతన రామునితో తన యావేదనము దెల్పుకొనుట	368	151
20. గ్రంథచోరులగు కర్ణాటక సైనికులపై సింగనృపాలని సైన్యములు దండెత్తుట	369	158
21. సింగనృపాలని సైన్యాధిపతి కర్ణాట చమూపతిని చిక్కిరించి పట్టుట	370	165
22. ఉభయ సైన్యములు పోరునకు దలపడుట	371	172
23. సింగభూపతి బలములు విజయమునొంది కృతిని రక్షించుట	372	176
24. సింగనృపతి దళవాయి పోతనతో రాచకొండ కరుదెంచి కృతిని గొమ్మనుట	373	188
25. పోతన తన నిరాకృతిని దెల్పుట	374	192
26. పోతన నారయాదులతో తన వైరాగ్యప్రవృత్తిని వెల్లడించుట	376	203
27. పోతన శిష్యు లెరుగనటులు తీర్థయాత్రల కేగుట	377	212
28. పోతన పరిమేశ్వరుని లీలావిలాసముల బాడుచు విలక్తుడై పయనించుట	379	225
29. కవీంద్రుడు తిరుమల శ్రీనివాసుని దర్శించి స్తుతించుట	381	234
30. పోతన కంచి వరదరాజ సందర్శన మొనర్చుట	382	245

	పేజీ	పద్యము
31. పోతన శ్రీరంగనాథుని సేవించుట	384	254
32. పోతన శ్రీ పెరింటూదూర రామానుజుల సేవించుట	385	265
33. పోతన శ్రీ విల్లిభుత్తుర అండాళును సేవించుట	388	278
34. పోతన యొంటిమిట్ట రఘునాథుని దర్శించి అట నివసించుట	390	288
35. స్వప్నమున శ్రీరాముడు పోతనకు భాగవత కృతి శిథిలావస్థ నెఱింగించుట, పోతన పరివేదనము, యోగి హితోపదేశము	390	289
36. సింగభూపతిని స్వప్నమున రాముడు శిక్షించుట	391	297
37. రాజు తన స్వప్న వృత్తాంతము సభానదుల తెలిగించుట	391	301
38. శ్రీనాథుడు రాజునకు స్వప్న ఫలితము నెరింగించుట	392	305
39. రాజు పడవాలను కృతి గొనిరమ్మని పనుచుట	393	313
40. పడవాల శిథిలిత భాగవతకృతిని రాజు ముందుంచుట	394	320
41. రాజు చెదవట్టిన భాగవతము నారసి దుఃఖించుట	394	323
42. రాజు శేష భాగవతమును శ్రీనాథునితో బమ్మెరకు బంపుట	396	337
43. శ్రీనాథుడు బమ్మెర కరుగుట - సంకల్పింతి వర్ణనము	396	339
44. శ్రీనాథుడు బమ్మెరను సందర్శించుట	398	350
45. శ్రీనాథుడు కూతురుతో సంభాషించుట	399	359
46. కోశాధిపతి కృతి మద్దరింప రాజంపిన ధనమును శ్రీనాథున కిడుట	401	375
47. శిథిలిత భాగముల బూరింప శ్రీనాథుడు మల్లన తెరింగించుట	402	379

ద శ మా శ్వా స ము

1. శ్రీనాథుండు పోతన జాడ దెలియ కర్ణాట దేశాధీశ్వరుని కడ కేగుట	405	3
2. శ్రీనాథుడు ప్రౌఢ దేవరాయలకు సింగభూపాలని స్థితి ఆంధ్ర భాగవత వృత్తాంత మెరింగించుట	407	12
3. శ్రీనాథునకు రాయలు పోతన జాడను దెల్పుట	409	26
4. శ్రీనాథు దొంటిమిట్ట కరిగి పోతనను దర్శించుట	409	27
5. శ్రీనాథుడు పోతనకు భాగవత వృత్తాంతము నెరింగించుట	410	32
6. పోతన జీర్ణభాగవత భాగమును పూరించుట కొడబడని కారణమును జెప్పుట	411	38
7. రాయల యుత్తరమును వినిపించి శ్రీనాథుడు కృతి యుత్సవమును ఒంటిమిట్ట రాముని సన్నిధి జరుగుననుట	412	50
8. పోతన సందేహమునుబాపి శ్రీనాథుడు రాయల హృదయమును దెల్పుట	412	51
9. కృతి సమర్పణోత్సవము	413	53

	పేజీ	పద్యము
10. పోతన రామునకు కృతి నమర్పించుట	414	58
11. పోతన భాగవత ఫలశ్రుతి సభాసదుల తెరింగించుట	415	66
12. కావ్యోపసంహారము	422	124

కా వ్యా ను బంధము

ఏ కా ద శా శ్వా స ము

1. పోతన భాగవత గాథా నివేదనమున రామచరితము నుడువుట	425	3
2. ద్వితీయ దినంబున మోహినీ యవతార గాథా నివేదనము	440	110
3. తృతీయ దినంబున వరాహావతార గుణానుభూతి	449	167
4. చతుర్థ దినంబున నరసింహావతార గుణానుభూతి	455	208

ద్వా ద శా శ్వా స ము

1. పోతన పంచమ దినంబున గజేంద్రమోక్షణ గాథా నివేదనము	479	3
2. పోతన కృష్ణావతార కథా నివేదనము	492	90
3. సప్తమ దినంబున రుక్మిణీ కల్యాణ గాథా నివేదన మొనర్చుట	501	214

శ్రీరామ స్తుతి

ఉ. శ్రీరామప్రభు రాట్కపోల మెవరీ సిందూర చిహ్నముతో
నారాధింతురటన్న మారుతికి మారాడంగ లజ్జించు నీ
తారామం గనుచు నృహస్థితిని స్వాంతంబందు నూహించి సు
స్మేరాం చన్మృదుగల్గ మున్దడవు శ్రీ సీతాపతిన్ గొల్చెదన్.

1

త్రిమూర్తి స్తుతి

ఉ. శ్రీని సువర్ణరూపను స్వచిత్తసరోరుహ మందునుంచి శ్రీ
వాణి సువర్ణరూపను స్వవక్త్రసరోజమునన్ సృజించి శ
ర్వాణి సువర్ణగోత్రజను స్వాంగమునందు లయింపఁ జేయుచున్
దానయి బ్రహ్మ విష్ణు శివతల్ గను తత్త్వమునెంచి మొక్కెదన్.

2

ఆ. మదిని శ్రీని సర్వమంగళన్ నెమ్మేన వాక్కునందు వేదవాణిఁ దాల్చి
సకల లోకములకుఁ ద్రికరణ సంకుద్ధి మంగళముగూర్చు మహితుఁ దలఁతు.

3

బ్రహ్మ స్తుతి

ఉ. నాలుగు నోళ్ళలోఁ బడుచు నా బ్రదు కిట్టులు రచ్చకెక్కె నీ
వేల నటన్న వాణిఁగని యెవ్వఁడు గర్హణముం బొనర్చె నిన్
జేల యటంచుఁ బల్కు విధి నెవ్వగనారసి ఛాందసుండ ! నీ
నాలుగు నోళ్ళెయంచు సతి నవ్వ హసించు విరించి నెంచెదన్.

4

శంకర స్తుతి

ఉ. పార్వతి వెంటనంట హిమవంతు గృహమును వీడి వచ్చుచో
గర్వముమీట నవ్వు లొకకంటను నింకొకకంట నకుళవుల్
బర్హఁగ మోదభేద రసభాజన ముర్వి యటంచుఁ జూపు శ్రీ
శర్వుని నర్దనారియగు స్వామిని విశ్వపతిన్ భజించెదన్.

5

సరస్వతీ స్తుతి

ఉ. వాణి, మదేభ కుంభకుచ భాగవిభాసిత వల్లకి నటల్
పాణిఁ, గళాప్రభాత రతపద్మవిలాస కృపావలోకన
శ్రీని. నవేందు సుందర శుచిస్మిత నిర్మిత కుండకుట్టల
శ్రేణి, నరాశకుంతల విశిష్ట మనాఘన వేణిఁ గొల్చెదన్.

6

చ. చదివిన వానివోలే గురుసాహసి నౌచు మహాప్రబంధ మిం
 పొదవఁగ వ్రాయఁబూనితిని “నో, యన నా,” యన రాదుగాని త్వ
 త్పద కమలాశ్రితుండ రసభావపదార్థ మహాకవిత్వ సం
 పదల నొసంగి యేలవె ? కృపామతి ! జ్ఞానరత్న ! సకన్వతీ !

7

ఉ. ముందర నీకు మ్రొక్కి కలముం గయిబూనితి దాని జిహ్వపై
 నందము చిందఁగఁ బదములందు సువర్ణపు టందెలూని త
 ద్దిం ధిమి తైతతో మృనుచు దివ్య రసధ్వనులూర నాట్య మిం
 పొందఁగఁ జేయవే సహృదయుల్ విబుధుల్ వినుతింప భారతీ !

8

గణపతి స్తుతి

తే. తలఁచివేడెద మదిని సత్కావ్య విఘ్నవార వారణ వారణ వదనమదను
 దాన మానసమౌఢ్య సంతమసపటల హరణ తరుణేందు రేఖాయితై క రదను.

9

ఆంధ్రజనతా స్తుతి

ఉ. చిన్న నటంచు నెంఞకయె సిగ్గొక యింఞకలేక భర్తపో
 తన్ననుఁగూడి భాగవత తత్త్వముబాడ గళమ్ము విప్పితిన్
 నన్నిఁకఁ దిట్టిపొందు కరుణం గని దీవెనలిందు నాలు కో
 ట్లన్నల మంగళార్థమయి యాంధ్రపదాల నివాళి బట్టితిన్.

10

ఆంధ్రభారతీ స్తుతి

సీ. దివ్యుడౌ శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తాను దేశభాషల లెస్స తెనుఁగనంగ,
 అప్పయ దీక్షితు లాంధ్రత్వ మాంధ్రభాష లభించుటలు తపఃఫలమనంగ,
 బౌద్ధ నౌర యాంధ్రమ్ము ప్రాచ్యభాషలకెల్ల మదురమౌ ‘ఇటలీ’ సమానమనఁగ,
 మల్క్విభరాముండు మహితాంధ్ర కృతికన్య కృతి గోపికల రాధితే యనంగ,

తే. ద్రవిడ కర్ణాట కోఠ్ర విద్వాంసు లలర నాంగ్ల పారశీ బుధులు పహ్వయనంగ,
 సాటిపలుకుల మేటి భాషావధూటి యనఁగ నుతికెక్కు నాంధ్ర వాగ్దననిగొల్తు.

11

కవి స్తుతి

సీ. పులుఁగు జంటనుబాపు బోయను శపియించు కరుణాబ్ధి వాల్మీకి కవిని నేను,
 చను కుమారునివెంట వని ప్రతిధ్వను లీన నటచుచు నులుకు వ్యాసాత్మ నేను
 మగువపైఁగల కూర్మి మబ్బుతోఁ జెప్పింపఁ దపియించు కవి కాళిదాసు నేను,
 ఎద నీరుగాఁగ శారదయేడ్చు కాటుక కన్నీరుఁడుడుచు పోతన్న నేను

తే. నాల్గమోముల విశ్వమ్ము నాకుఁదెల్పు భేదమోదానుభూతి నీక్షించియెంచి
 పలుక నోరుగలట్టి దేవతను నేను రమ్యభారతీ వంశవర్ధనుఁడ నేను.

12

కవితా స్తుతి

సీ. ప్రతిభ యే పితర, వ్యుత్పత్తి యే జనయిత్రి, సుకవియెడంద ప్రసూ తిగృహము,
కథరూప, మౌచిత్యగతియె సౌందర్యము రసము ప్రాణము, ధ్వని రమణవయసు,
బహుళార్థదాయక భాసురాలంకియా సందానత వివాహసంస్కరణము,

సరసాత్మపతి, విమర్శకుఁ డత్త, వ్యాకృతి తా నాఁడపడుచు, చందస్సు నడత

తే. రమ్యశయ్యల సరసుని రతులఁదేల్చి రూఢి మధుర ద్రాక్షె పాకరుమలఁ దన్ని
భవ్యగుణరీతి సాహిత్యబుధు వితతి తలల నూఁపించు కృతికన్య ధన్య భువిని. 13

క. అక్షరపద సంపదకై యక్షరపదముల వెలుంగు నవ్యయ కవితా

లక్షణ లక్ష్మ్యకృతుల ముముక్షువు గతిఁగొల్చి వ్రాయఁబూనెద సుకృతిన్. 14

చ. భవభయ పాపతాప వినివారకమై తలదాల్చు నొప్పుచున్

నవరసముల్ స్రవించు చరణ ప్రసవ ప్రభవమ్మునందు గా

దె విబుధలోకమెల్ల వినుతింపఁగ సత్కవితా స్రవంతి గం

గవలె నిరర్గళామృత వికాస విలక్షణధారఁ బాటుచున్. 15

వ్యాస వాల్మీక స్తుతి

చ. ధరపయిఁ దొల్ల నెవ్వని పదమ్మునఁబుట్టెను కావ్యగంగ యా

దరగతి దాని నొదలనుదాల్చి యెవండిదె భారతార్థ మా

హరి హర రూపులౌ మునుల నాది కవీంద్రుని బుట్ట పుట్టువున్.

గురువగు బాదరాయణిని గూర్చి నతిన్ వినుతిన్ బొనరెదన్. 16

కాళిదాస స్తుతి

సీ. జీవనాంచిత నీల జీమూతమూర్తిని సందేశహరునిగా నల్పు ప్రతిభ

రఘువంశవృక్ష విరచిత శాఖావళిన్ బ్రాణవాయువు నింపి పల్కుతెలివి

మహనీయచారు కుమారసంభవమున్ రసానందడోలఁ దేలార్చుగరిమ

శశ్వదభిజ్ఞానశాకుంత లా కృతిన్ విశ్వభారత పీఠిఁబెట్టు ప్రజ్ఞ

తే యెవని సౌమ్ము లా సరసవాగవనిపతిని హిమ నగోత్తుంగ శృంగసాహిత్యమతిని

విబుధపుం భారతిని సుకవి కులగతిని గృతిని గాళిదాసుని నమస్కృతిని గొల్తు. 17

భవభూతి స్తుతి

క. ఉత్తరరామ కథార్థ సువృత్తమ్మునఁ గీర్తిరమను విశ్వ దశదిశా

భిత్తికల మేడనిడు కవి సత్తము భవభూతిఁ దలఁచి నన్నుతిసేతున్. 18

సంస్కృత కవిజన స్తుతి

సీ. వందనీయ ప్రతిభారవి భారవిన్ మేధా రచితరస మేఘుమాఘు

ధివిజ కవీంద్ర ధీ ధిక్కారిని మురారి లలితనాటక వాగ్విలాసుభాషుఁ

గవిజన చిత్తాపకర్షు శ్రీహర్షు నపూర్వ శృంగారభావు జయదేవు
మహిత కవిత్వ ధీమంతు ననంతుని రసకావ్యభారతీ రాజు భోజు

తే. నెడఁదలో నెంచి తలవంచి యెఱుఁగి మరగి విశ్వకవి రవీంద్రుండొది వివిధ భాష
లందు నుతికెక్కు కవులకు నంజలించి యాంధ్రకవి దేవతల నింక నభినుతింతు. 19

తెలుగు కవుల స్తుతి

క. కన్నవ్వ తెలుఁగునుడి. మము గన్నయ్య యెవండొ యెందుగలఁడన నోహో !
మిన్నన్ వాగనుశాసను నన్నయ్యని తెలియుచునెడి నన్నయ నెంతున్. 20

ఆ. నీతివర్తనంబు నిర్మలాత్మజ్ఞాన మాటవెలఁది నడల సలరఁజేసి
యాది చేఁదుగాఁగ నగుపించు వేమనన్ నిరతమమృతరూపునిన్ దలంతు. 21

ఉ. భాగవతాఖ్యతో నమృతభాండము తెనుల కిచ్చు నమ్మహా
భాగుని బోతనన్ బరమ భాగవతోత్తము నాంధ్ర వాగ్వహూ
టీ గురుశోకవారణ పటిష్ఠుఁ దలంతుఁ గలిం దళింప జ
న్మాగతుఁడైన ముక్తితనయా జనకున్ సనకున్ శుకార్చకున్. 22

సీ. అక్కిరీటి శరమ్మె తిక్కన గంటమో సంగరోద్యోగాల జయముఁ గాంచె
నాంధ్రవాగ్వనితా సుమాధరం బెట్టనో భారతారణ్యాల సౌరు జిమ్మె
శ్రీనాథుఁడే కళాశ్రీనాథుఁడో యేమొ పదమంటి రసగంగ బయలుదేఱె
శ్రీకృష్ణరాయలే శ్రీకృష్ణుడఁగునేమొ యాముక్తమాల్యద యతని వలచె
తే. నలఘు మను సంభవమొనర్ప నవని పైకి నరుగుదెంచిన యపర ప్రవరుఁడు గురుఁడు
విప్రవరుఁ డల్లసాని కవిప్రవరుఁడు నాదిగా నాదికవుల దివ్యాంఘ్రిఁ గొలుతు. 23

సీ. నంది తిమ్మన కృతి నవ పారిజాతమో శ్రీకృష్ణుఁ డద్దాని స్వీకరించె
రామరాధూషణ రత్నమౌటనో యేమొ వసుచరిత్రకు విల్వవచ్చె నెంతొ
రామకృష్ణావతారమ్ము లేకమ్మౌట వ్రాయఁగల్గెనొ పాండురంగ మహిమ
ఆంధ్ర కావ్యప్రపంచార్కుఁడో సూరన్న యల కళాపూర్ణోదయము నొసంగె

తే. నరయఁగం కంటిపాపఁడే యనఁబడుచును సరసగతి రామచరిత కుత్తరము వ్రాసె
మొల్ల పూఁదావి రాముల యిల్లు నిండెఁ జేమకూరదొ రుచివిల్వ చెప్పలేను.

ఆధునికకవి స్తుతి

తే. అక్షరార్థ ప్రదాతౌ యాదికవుల యారఱుణ మీఁగ నవ్విధి నంజలించి
సాటికవులలో నెంతయు మేటులైన ప్రస్తృత కవీంద్రచంద్రులఁ బ్రస్తుతింతు. 25

క. తెనుగుం భారతి నిద్దుర కనుదమ్ములు విప్పనే సుకవి కర మది తా
నినకర కళ శీనెనొ యా ఘనమతి వీరేశలింగ కవిని నుతింతున్. 26

చ. తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల తీరునఁ గూరిమి వందనీయులౌ
తిరుపతి వేంకటేశ కవిధీరుల నవ్యకవిత్వమార్గ న

- దురువుల భారతీ కమల కోమల పాదయుగావతారులన్
మరి మరి మొక్కి వేడెవను మానసవీధిఁ దలంచి భక్తి మై. 27
- క. అసమాన పాండితీధను నసదృశ హరిపాదశశ్వ దరవింద మరం
దసమాస్వాదనచణు రామసుధామరు వాసుదాసు మాన్యు నుతింతున్. 28
- ఉ. ధీనిధి యాంధ్రభారత కృతి శ్రుతికర్త మహాంధ్రరాజ్య సం
స్థాన కవీశుఁ డుజ్జ్వల యశస్కుఁడు భారతఖండ పూజ్యవి
ద్యానిధులం దొకండును శతద్వితయాధిక గ్రంథకర్తయౌ
జ్ఞానసముద్రు వ్యాసముని సన్నిభు శ్రీపదకృష్ణుఁ గొల్చెదన్. 29
- సీ. విశ్వనాథ కులాబ్ధి విధురూపుఁ డితఁడని చెలియలికట్టయే చెప్పు నెవని
సత్యనారాయణస్వామి యితఁడె యని ఫణి వేయిపడగలఁ బల్కు నెవని
వరకవి సామ్రాజ్య ధరణీశుఁ డితఁడన నేక వీరాకృతి యెసఁగె నెవని
నభినవ శ్రీనాథుఁ డన నీతఁడే యని కిన్నరసాని కన్నీఁజె నెవనిఁ
- తే. గాంచి. యెవఁడు రామాయణ కల్పవృక్ష వినుత కాండాలి దివికి నిచ్చెనలు వైచి
యమరకవి మతిన్ దెఱచి రాజని వెలింగె నట్టి కవికుల గురువున కంజలింతు. 30
- చ. సరస కవిత్వ సంపదల సౌందరనంద మహా ప్రబంధమున్
విరచితముం బొనర్చిరి కవిప్రకరమ్ము తలం ధరింప సు
స్థిరమతి లక్ష్మికాంత కవిసింహుఁడు కాటూరి వేంకటేశుఁడున్
శరధి గభీరుఁ డున్నత విచారుఁడు వారిఁ దలంచి మొక్కికెదన్. 31
- క. కవిసార్వభౌము దుర్భాకవరాన్వయహరిదిశాప్త ఖద్యోతను స
త్కవిరాజ శేఖరాఖ్యు శతవధానిని వీర వాక్ప్రతాపుని దలతున్. 32
- చ. నవరసపూర్ణ రమ్య రచనా ధరణీ గురుభారవాహ వై
భవ జితశేషు భవ్య శివభారత కావ్యకళామనీషు స
త్కవికులభూషు పండిత జగద్వినుత ప్రతిభావిశేషు నెం
దవిరళ కీర్తిపోషు గడియారము శేషకవీశుఁ గొల్చెదన్. 33
- మ. బుధులెల్లన్ నుతియింప నాంధ్ర చరితల్ పూర్వోక్త మార్గమ్మునన్
సుధలన్ బంచ రచించె భవ్యకవితా శోభాయమానుండు శ్రీ
మధునాపంతుల వంశమండనుఁడు శ్రీమత్సత్యనారాయణుం
డు ధరన్ గీర్తివహింప నాదు కయిమోడ్పుల్ తత్కవిస్వామికిన్. 34
- ఉ. వేంకట పార్వతీశ్వరుల వేయిరి కావ్యకళా ప్రపూర్ణ శో
భాంకితు. తుమ్మలాన్వయ సుధార్ణవ పూర్ణశశాంకు, నేటుకూర్
వేంకటనారసింహ సుకవి ద్రుహిణున్ వర సన్నిధాన వం
శాంకుర ఫారిజ్ఞాతమును నమ్మల సుబ్బకవి న్నుతించెదన్. 35

నవ్యకవి స్తుతి

సీ. భారతి కనుగుట్ట బంగారు తల గొట్టి తృణ కంకణమ్ము చేత నిదె నెవఁడు
నాక వనము మించు నా కవనమ్మనఁ “దెలుఁగుతోటన్” దీర్చిదిదె నెవఁడు
మదవతి యగు వాణి పదములం బడి రాఁగఁ బిలిచె “రమ్యలోకముల” నెవఁడు
భారతి తలఁదాల్చి భాషలో నాయువుపట్టుతో “జడకుచ్చు” గట్టె నెవఁడు

తే. అట్టి మా యాంధ్ర జయదేవు నార్ద్రభావు నవ్య దివ్య కవితవ్య గాంధర్వజీవు
రవి కవీశ్వర శిష్య శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బరాయని నోరార స్తుతియొనర్తు. 36

ఉ. శ్రీయుతు బాపిరాజును విశిష్ట కవీశ్వరు నప్పరాణ్మణి
న్నాయని సుబ్బరాట్కవిని నందురి సుబ్బకవీశు జాషువన్
దీయఁగఁ బల్కు వేదుల సుధీమణిఁ బాపయశాస్త్రి నవ్యవా
క్యాయల సొంపు నింపు శివశంకరు నోరి నృసింహు నెంచెదన్. 37

క. “శివ తాండవ” కర్తను సత్కవికులశేఖరుని శారదా వరపుత్రిన్
పివిధకళాస్పదు నెంతు నృవినయమతి పుట్టపర్తి నారాయణునిన్. 38

తే. రామచంద్రుని పిళ్ళ “వే” రత్నకవిని, బోయి భీమన నంబటిపూడి సుకవి
నోలి నిండ్రగంటిని శ్రీ కొదారి కవిని ఘనుని యేలేశ్వరాఖ్య సత్కవి నుతింతు. 39

అభ్యుదయకవి స్తుతి

సీ. అభ్యుదయ పథాల కాదికవీంద్రుఁడౌ గురుజాడ యప్పరాధ్యుఁడు నుతింతు
తన్మార్గముల వ్యాసత నిర్వహించిన గిడుగు దంభోశినిఁ గీర్తిజేతు
కవితాభ్యుదయమార్గ కాశిదాసన వెల్గు శ్రీశ్రీ పదాల జేజేల నిడుదు
నవకావ్య విశ్వసంభవభూతి యన నొప్పు కృష్ణశాస్త్రికి భక్తిఁ గేలుమోడ్తు

తే. ఆంధ్రవాణిత్యమే వాహమన వెలుంగు నతులమతికి నారుద్రకు నతులొనర్తు
కావ్య సురనదీ జలపాతగతుల క్షితిని నందనమొనర్చు నారాయణుం దలంతు. 40

తే. రుద్రవీణాశ్రుతి స్వరారోహణములఁ దమి మహాంధ్రోదయ ప్రభాతములఁ బాడి
యగ్నిధారా శరాహతి నధమ గర్వ శరధి నింకించు శరధి దాశరధి నెంతు. 41

క. వేమన హృదయుని నభినవ వేమనను బ్రజాకవీంద్రుని వినుత చరిత్రుఁ
ధీమహితునిఁ గాళోజీ నామాంకితు వినుతిఁజేతు నారాయణునిన్. 42

క. శశ్వత్కాళోజీ రామేశ్వరు శ్రీ పొట్లపలి కవీంద్రుని విద్వాన్
విశ్వమ్మును విజ్ఞానపు విశ్వమ్ముగు నార్లకవిని వినుతింతు నొగిన్. 43

తెలంగాణ పండితకవి స్తుతి

సీ. కవిలోక మిత్ర శ్రీకాకుత్స్థానార్యస్వయు ననఘుఛందో నంతు నప్పకవిని
సరసా చలాత్మజా పరిణయ సత్కావ్య కర్తన్ కిరీటి వేంకట కవీంద్రు

వర బాలభారతీ బిరుద విభ్రాజిత శ్రీ బుక్కపట్టణ శ్రీనివాసు
స్తవనీయు శ్రీ శారదాప్రశ్న వివరణ శ్రీమన్మరింగంటి సింగనార్య

తే. కాళిదాస కావ్యోద్యాన గంధవహుని మహితగురుని కోలాచల మల్లినాథు
ఘనుల శ్రీమరింగంటి వేంకట సృసింహ సత్కవిద్వయాదుల భక్తి సన్నుతింతు. 44

సీ. *పాండురంగఁడె మడికొండలో శ్రీరాము కథ వ్రాసి పండరి కవిగ నలరె
తా నాంధ్రకవితా పితామహుం డిచ్చోట నాంధ్ర పితామహుం డగుచుఁ బుట్టె
కృష్ణరాయలె రామకృష్ణ రాయలుగాఁగ బూర్గులవంశ సంభూతుఁడయ్యె
రుద్రాంకుఁడు ప్రతాపరుద్రుండె సురవరమ్మున బ్రతాపుఁడుగాఁగ మూర్తిజెందెఁ

గీ. సరసగతుల నింద్రద్వ్యమ్ను ధరణిపాల చరితమును సత్ప్రబంధ విస్ఫురణ మెఱయ
రచన మొనరించు కేశవరాయ డాది చతుర పండితకవుల సంస్తుతినొనర్తు. 45

సీ. ఉద్దండ పండితు లొద్ది రాజాన్వయ సోమరకవుల సంస్తుతి నొనర్తు
ఆంధ్రబిల్వణు సువిఖ్యాత పండితకవిన్ చతురాస్య లక్ష్మణశాస్త్రి నెంతు
ప్రకటిత శ్లేష యమకచక్రవర్తియౌ కుకునూరి రామాఖ్య సుకవిఁ దలఁతు
రమణీయకావ్య నిర్మాణ శిరోమణి కేశవపంతులం గీర్తిసేతు

తే. గార్లపాటి రాఘవ మహాకవి నుతింతు ప్రాజ్ఞ ముసిపట్ల పట్టాభిరాము నటులె
అపర నన్నయ నుదయ రాజాన్వయాబ్ధి విధుని శేషగీర్తిండ్ర కవి న్నుతింతు. 46

సీ. అభినవ పెద్దన యననొప్పు మధురు న్వానాద్రి వేంకటవర్యుఁ గొల్తు
సంస్కృతాంధ్ర కవిత్వ చతురాననుని వానమామల లక్ష్మణు మది భజింతు
రైతు రామాయణ రసవన్మహాకావ్యకర్త నగ్రజుని జగ్గన నుతింతు
సత్కావ్య కల్పనా చతుర పాండిత్య విహారిఁ గోరుట్ల కృష్ణార్యుఁ దలఁతు

తే. చిలుక సలుకుల నమృతమ్ము నొలకవోయు చిలుకమట్టి రామానుజు నలఘుమతిని
ముక్కు తిమ్మనార్యుని రీతి ముద్దుపలుకు లల్లు పల్ల దుర్గనకవి నభినుతింతు. 47

క. ఎన్నుదు రామన్నను సంపన్నుని శ్రీ సుప్రసన్న మాయన్ముల కృ
ష్ణన్నను తంయ్యాలాన్వయుఁ గ్రన్నన బలరాము వేముగంటి సృసింహున్. 48

సకల సుకవి స్తుతి

తే. మరచినట్టి సత్కవులకు మది కొకింత గుఱుతులేని సత్కవులకు కొంచెమింక
చిలుతలైన సత్కవులకు ధరణిఁ బుట్టువొందవోవు సత్కవులకు వందనములు. 49

*పండరినాథుడనే కవి మడికొండలో జన్మించిన నియోగి బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు
“రామకథా కల్పలతా” యను పేర ౧౧౦౦౦ శ్లోకాలతో సంస్కృతములో రామాయణము
వ్రాసినాడు. ఆంధ్రమున పండరి రామాయణ మనుపేర అనేకవేల పద్యములలో నొక రామా
యణమును వ్రాసినాడు. ఇది అముద్రితముగా నున్నది.

కుకవి స్తుతి

తే. అర్హతయే లేక యిటులు మహా ప్రబంధ నిర్మితి నొనర్చు చపలునినేఁ జెలంగ
నొకరి నననేల యీతఁడు కుకవి యనుచు అకట నాదు సాహసకృతి కొక నమస్సు. 50

ప్రబంధ స్తుతి

సీ. రూపిత ప్రాసాద గోపురసీమల రమణీయ శిల్ప చిత్రణము భంగి
సహజ సౌందర్య భాస్వ తోమలాంగికి సురుచిర భూషణాంబరములటులు
వరతప్త కాంచనాభరణ సంతతులందు నవరత్న సత్కళా నివహగతుల
అపాత మధుర మోహనగానవాణికి వీణామృదంగ నిక్వాణ సరణి
తే. వర్ణనాదులుం గృతి కెంతో వన్నె గూర్చగల్గునని బ్రబంధాఖ్య సత్కావ్య భేద
గతిని దీర్చిరి నిజ కళాప్రతిభ మెరయ మను వసు చరిత్రముల్వ్యాసిమనుసుకవులు. 51

ఉ. అవ్వీధి సత్ప్రబంధ రచనాశయమొప్పుఁ గృతిప్రచింతఁ దా
నెవ్వఁడు శారదా సరసిజేషణ కజ్జల బాష్పపంక్తులన్
నెవ్వ గఁగోట మీటి పెను నెంజెలిఁ బాపెనొ వాని వృత్తమున్
రవ్వలహారమందుఁ గృతి రమ్యత చాలమి విల్వ తగ్గునే ! 52

చ. రసమయ కావ్య దివ్య సుమరాజమునం దొసఁగుల్ ప్రమాదతన్
మసలినఁ దత్ప్రబంధమును మాన్యులు మెచ్చకయుందురే సుధా
రస నిధియైన తేనె పెరరంధ్ర సమన్వితమంచు నిద్ది నీ
రసమని తోసిపుచ్చుటలు ప్రాజ్ఞ జనోచిత కృత్యమౌనాకో ! 53

విమర్శకులకు వినతి

తే. మీ యనుగ్రహపాత్రుని దోయధిఁ గని రత్నముల నేరి ఘనుడని వ్రాయగలరు
మీదు నిగ్రహపాత్ర మహోదధి గని నత్తలనె యేరి యల్పదనంగలారు. 54

తే. మేటి కాళీదాసుఁడె “మీదు మెప్పుఁ గనని విజ్ఞత యదెట్టిదైనను విఫలమనియె”
ఇపుడె కవి కీర్తికొఱ కేను తపమొనర్తుఁ బ్రోత్సహింప బిడ్డకుఁబాలు నోయుటగును. 55

అసద్విమర్శక స్తుతి

తే. మొదలు తుద గ్రంథ మెల్లయుఁ జమవకుండ యౌర నితడు తానొక కవియౌ యటంచు
నెంచు ఘనులకు నది విశ్వసించు ప్రజకు దూరముననుండి యొక నమస్కార మిడుదు.

సద్విమర్శక స్తుతి

సీ. క్షీరాబ్ధి గత సుధాసార సర్వస్వమ్ముఁ ద్రచ్చి చూపించు మందరనగమ్ము
స్వర్ణార్ణ మూల్య సన్నిర్ణయమొనరింప నొరదీయఁ గలనికషోపలమ్ము
తోయస మ్మిశ్రిత దుగ్ధభారమ్మును లీల నేర్పరచు మరాళరాజు
సురుచిర వల్లరీ సుమనస్సు వాసనల్ కడలంట విరజిమ్ము గంధఫలము

తే. నమిత దీశాలి చిత్త సంయమనశీలి సరస సద్గుణ వ్యాఖ్యాత సాధ్వసాధు
విషయ సిద్ధేత సహృదయ విశ్వజేత యగు విమర్శకోత్తమునకు నంజలింతు. 57

అ భ్యర్థన

సీ. ధర నెలోరా యజంతా గుహాగర్భాల వరశిల్ప బాలకుఁ బురుడువోసె.
క్షోణిపై నొక చిన్నసూర్యుఁడై ప్రభజిమ్ము కోహేనూర్మణి నెత్తుకొనుచు మురిసె,
శ్రీమదేక శిలాపురీస్తనాగ్రమ్మున భాగవతము కుగ్గు బాలువోసె,
కాకతిసామ్రాజ్య కాంతామతల్లికి రాతికోటల నంగరక్షజేసె.

తే. లలితలావణ్య సకల కళాప్రవీణ ప్రథిత విజయవిలాస సంసత్కృపాణ
ధర్మ సందీప్త రాజ్యతంత్రముల జాణ మా తెలంగాణ ముక్కోటి మణులవీణ. 58

చ. ఎవనికి వాగ్వధూటి వెతనెంతయుఁ దీర్చెడి దిక్కటంచు క
స్వబడి యశ్రులొక్కఁ దన కష్టసుఖమ్ముల విన్నవించె. నో
కవిఁర ! తెన్ను భాగవతకన్య నొసంగుమటంచు వేడెఁ దా
నెవనినిగాంచి శ్రీ రమణుఁ డిట్టిఁడు మానవమాత్రుఁడౌ నాకో? 58

ఉ. మా తెలంగాణ పోతన సమాన మహాకవిఁగాంచు నంతగాఁ
బూత చరిత్ర యయ్యెనని భూ జనులందఱు సంస్తుతింప వా
క్పాతురి నా మహోన్నత విశాలవియత్తల సీమ గర్జలన్
జేతువా మ్రోళ్ళిగుర్ప సుధజిమ్మెదొ రాగదవోయి సత్కవీ ! 60

చ. అలిగెదవేల నీ కనుల నశ్రులు గార్చెదవేలఁ బిల్చినన్
బలుకవదేల మోము నటు ప్రక్కకు ద్రిప్పెదవేల కాటుకల్
మలుగఁగ నేడ్చు నీ పలుకు మానినిపై గనువేయు నట్టి వా
రలయిన మానవాసురుల రాజుల కాలమువోయె సత్కవీ ! 61

ఉ. పూచి ఫలించు కల్పతరుపుంజము భాగవతమ్ము దాని పెన్
బూచిగఁ బొట్టఁ బెట్టుకొని భూమిపయిన్ దల లెత్తియాడు కీ
డౌ చెద పుర్వులన్ని హతమాటఁగ నా యఱకాల నేలకున్
రాచెద వాని తోవలకు తాళులుగొట్టెద రమ్ము సత్కవీ ! 62

ఉ. నిక్కముగాఁ బ్రజాహృదయ నిర్మల ధర్మ సుఖాసనమ్ముపై
నెక్కఁగ నీవుదక్క మరి యెవ్వరు నర్హులు గారఁటంచు నల్
దిక్కులు మాటుమోగెడి నదే : నిజ కావ్యవిపంచికా శ్రుతిన్
జక్క సవర్చి కర్షకజన స్వరగీతిక లాలపింపవే ! 63

సీ. తాళపత్రాల వాగ్బలపాదాలు మాన్యాలదేలెడి లక్ష్మి నంగి కొలువ,
సుడుగులో నీ యెద్దు టడుగులోఁ బులికించి మంచి ముత్యాల్ తలచుంచువేయ,

కలములో నీ చేతిహలములో జలపుట్టి రసగంగ లుప్పొంగి బుసలుకొట్టి
కృతిలోని రాముడు క్షితి నీదు సీతకు నురుబీజ లవకుశాభ్యుదయ మిడగ.

తే. వరద హస్తములోఁ బుట్టిపెరిగి తిరిగి లేచిరావోయి హాలికా : లేచిరమ్ము
గడుసు శ్రీనాథుల దినాలు గడిచిపోయెఁ గర్నకుని దైవము ఫలించు కాలమిదియె.

64

ఉ. కావలె నిన్నుబోలు నొక కర్నకసత్కవి, కుంగుచున్న యీ
భూవలయాన నాయువులువోసి సముద్ధరణం బొనర్చు మేల్
త్రోవలు దప్పి బండి సనెదోరగలుం బడిపోవు పోకమున్
గేవల కర్మయోగివయి కేల హలమ్ము కలమ్ము బూనుమీ :

మ. కలలం గాంచెడి ప్రాగ్గిశా తరుణి తాఁ గన్విప్పగాఁ ద్రాటి క
మ్మల గంటమ్ము సుధాంబు వృష్టి గురిపింపన్ గాపుమై గుడ్డ చిం
పుల మాటుంగొని తొంగిచూచెడి జ్ఞానాభూతాళి భీతిల్ల నీ
కలిలో విప్లవ పాంచజన్య పృథు శంఖంబొత్తి మేల్కొల్పవే !

చ. ఇలఁ బ్రజ చిన్నచేఁప గ్రసించెడి యా పెనుచేఁపలై యెదన్
దలఁప రహో : స్వజాతియను ధర్మమునున్ దయనెప్పుఁ దిర్యగా
దులె నయ మిట్టివారి యెదదూసెడి గుండియ గాలమై మనన్
దొలకరి మబ్బులో మెఱపుదోచు విధమ్మున గంటమెత్తుమా :

67

తే. అదొ త్రివర్ణపతాక తా నభయమిడగఁ జక్రమును దాల్చు వరద హస్తమ్మువోలె
నట్టె రెపరెపలాడు నీ యంబరమున నెఱి స్వతంత్ర భానూదయ నియతిదెలుప.

68

చ. ఉడుపతినా బలాసురుల నుక్కడగింపఁగ నింద్రచాప మె
క్కిడిన విధంబునన్ మనియహీన ముదంబుధి నోలలాడుచున్
దడవడు నీ త్రివర్ణ పరిధాన విశాలరసాల సీమలన్
విడివడె మూఁగవోయిన సువిశ్రుత సత్కవి కోకిల ధ్వనుల్.

69

ఉ. తా నొక నిప్పుకుంపటికి దాపునఁ గ్రాలెడి లక్క యిల్లుగాఁ
గాన నగున్ బ్రపంచమును కచ్చెకె కాళులఁ ద్రవ్వ బాంబులో
జ్ఞానవిధి : భవత్కవనగాంగ యురిన్ సురలోక నందనో
ద్యానము నాటి పోన్ భరతధాత్రికి రాఁగదవే జగత్కవీ !

మ. ధరణీపాలుర రాజ్యవైభవములున్ దత్పేయిసీ నాయకా
విరహోన్మాద కృతుల్ సమీక విజయోద్వృత్తమ్ములున్ నిత్యమున్
బరహింసాత్మక సార్వభౌమతలు కావ్యంబొచు రూపొంది యు
ర్వర కీ దుర్దశగూర్చె శౌరి పదసద్భక్తిన్ బ్రసాదింపుమీ !

71

ఉ. నీ విలనున్నవేళ నతి నిష్ఠురబాధలఁ గూర్చినారు మే
ధావులు పండితుల్నుపులు తావక నిర్గతినెంచి కావ్య వా

గోవుఁ డితండు బుట్టిన ప్రదేశమువారము మేము మేమనున్
గోవు గతింఁచఁబాడి నెఱఁకుల్ బయటంబడుఁగాదె సత్కవీ ।

ఉ. ఏలిక లగ్రహారముల నిచ్చెడి కాలముగాదుకాని యో
హాలిక సత్కవీ : సభల హారము లిచ్చెడి వారలన్నచో
వేలుగలారు చిత్తము లభించును విత్తమునున్న కాన నీ
హాలికవృత్తి నేర్వని మహాకవియే నొక స్కూలు టీచరా.

73

ఉ. వేగములేచి స్కూలునకు వేళకుబోయి యనేక పాఠముల్
వాగుచు వేసటం బడుచువత్తుము జీవము జీవితముతోఁ
దూగమిరేయి ట్యాషనులతో సరిపుత్తుము మా కవిత్వపున్
భాగవతమ్ము లవి వడుపాటులు దేవుఁ డెఱుంగు సత్కవీ ।

64

ఉ. వెంగలి యట్లు స్కూలునకు వేరొక భాష వచింతువందు వే
నాంగలమిద్ది నేర్వమి సమర్థులలేదు సమాజమందు మా
సంగతి నీ వెఱుంగవొకొ స్రష్టయునై నను సారసాక్షుఁడే
నాంగల విద్యరాదన రమాంగన డాయదుపీఠ మీదిలన్.

75

తే. కావున స్నీపు మా పయిఁ గరుణగల్గి కలముబూనియొ లేకున్న హలముగొవియొ
ఆంధ్రశారద యేడ్పు రవ్వంతయేని పారదోలి నీ బిరుదు గాపాడుకొనుము.

76

పండితవంశ పరిచయము

తే. తొల్లి నారాయణప్ప సుతుండు సింగరార్యుఁ డతని సూనుఁడు లక్ష్మణార్యుఁ డతని
నపర వాల్మీకి యనెను రామాయణార్థ ప్రవచనమ్మున కెద మెచ్చి పండితతతి.

77

తే. ఇతని సుతుఁడు వెంకయశాస్త్రి యెంతో మేటి తర్కమునను వ్యాకరణ శాస్త్రమున నితని
భాత్రుఁ డారుట్ల జగ్గయ సంస్కృతమున వ్రాసె జగదీశ చంపూ ప్రబంధ మొండు.

78

ఉ. ఈతఁడు తాను వ్యాకృతి నహింద్రుఁ డనంబడె వారణాసిలో
ఖ్యాతివహించు పండితులఁ గాదనిపించెను వాగ్వివాద మం
దీతని యన్యవాయమున నేడు తరమ్ములు వీరి యింటనే
చేతు నివాసమంచుఁ దొలి జెప్పె సరస్వతి యందు రెండతో.

79

తే. వరుస వెంకయశాస్త్రికి పట్టి మాదు తండ్రి బక్కయశాస్త్రి యీతనిని గూర్చి
బ్రదికి బక్కయశాస్త్రి పురాణము వినవలెను జచ్చి స్వర్గంబు వోవలెనను బ్రజ.

80

క. ఒక్క మయిలు వినఁబడునటు వక్కాణించు మధుగళరవపుసింహ మహాః ।
బక్కయ పురాణమన నబ్బక్క : యనం జేయు బుధులఁ బామరులనొగిన్.

81

- క. నిక్కము వచింతుఁ బాతెడి పక్కియు నిలుచుండుఁ జంటిపాపలు గూడన్
జెక్కిన బొమ్మల వలెనే దిక్కుగనక విందు రితని తియ్యని గళమున్. 82
- ఆ. మత్త మడుకరంపు మొత్తమ్ము లొకమరు యుంకరించు తేనె జాలువాలు
గండు కోకిలములు కలహించు నొకసారి పలుకు హంస లితని గళరవమున. 83
- అ. ప్రిత్తి విచ్చినట్లు పండొల్చి చేతిలోఁ బెట్టినటులు కనులఁ గట్టినటులు
విసుగులేక యింక వినిన బాగుగనుండు ననఁగ నెంతో రుచులు తనర నుడువు. 84
- సీ. సిద్ధాంతులకె యెంతో శిక్ష వీఁజాలు నపార జ్యోతిష్కలాబ్రిహ్మ యతఁడు
సంస్కృత ద్రవిడాంద్ర సాహిత్య జలధిలో నంత మారసిన దిగ్దంతి యతఁడు
బ్రహ్మవిద్యా భాష్య భగవద్విషయసూక్తిఁ బయిచేయి లేదనఁబడె నతనికిఁ
బులి జూదమున వీరి గెలిచెడి మొనగాఁడు పుట్టి రావలెనన్నఁ బొగడుటగునె ?
- తే. పది తడవలేని వెయినూట పదియు నార్లు రౌప్య బహుమతు లర్పవప్తములు శాశు
గొన్నవాఁడు నూటపదార్లకన్న నెవ్వడు తక్కువగ నాతని కొసంగు దాతఁగనము. 85
- ఆ. ఇంత పండితుఁడయి యేమిచ్చినను గొను నానఁగొనఁడు పేదవేసముననె
మను సతమ్ము నిట్టి మా తండ్రి గర్భాన నెట్టి తపముజేయఁ బుట్టినామొ : 86
- తే. అరయఁ బండిత వంశంబు నందు నిట్టి ఘనుని సుతులమై మూపు రగ్రజులు నేను
బుట్టినందుకు గర్వింప మెట్టులతని జ్ఞానలవమె మా యందు నేమేని యున్న ? 87
- ఉ. వీరి కుమారు లందఱను వేంకటనాథుఁడు పెద్ద నాకునున్
గూరిమి యెజ్జ, గుండవర దోష్టని స్థానిక పండితుండు నా
కారము దాల్చి విద్దెలిటఁ గన్నడు ద్రావిడ సంస్కృతాంధ్రముల్
పారము ముట్టఁజూచెఁ బరభాషలు నేరిచె నుర్దు నాంగ్లముల్. 88
- తే. ఉభయ వేదాంతశాస్త్రాల నూహ సారవి గణితశాస్త్రంబునం దెంతో ఘనుఁడు వాణి
గర్వమును జంపి డంబంబు గట్టిపెట్టి యీ కళాతపస్వి మొగాన నిల్లుఁగట్టె. 89
- తే. బమ్మకుం బొమ్మ గట్టిన పండితుండు సకల భాషల జననియౌ సంస్కృతమున
మొక్కవోవని పదునైన యుక్కుతునుక విచ్చు తరవారి వాదర విధము దోచు. 90
- మ. ఒక విద్యన్ బరిహర్ణుడై మిగతలం దొక్కొక్క యల్పాంశ సా
ధకుడైనన్ శశిఁ గూడియుండు నుడు సంతానక్రియన్వేల్గుఁ దా
నొకటన్ బూర్ణుఁడుగాక యన్ని కళలం దొక్కింత సాధింపఁగన్
సకలోద్దస్తగితాంబరంబున నమాసం గన్న చందం బనున్. 91
- ఉ. నిండు ఘటంబు మౌని కడు నిగ్రహజీవి యఖండధీవిశా
లుండయి వీలు గప్పికొన లోపల నుండెడి విప్పు. బోధనన్

- బండను దొల్చి రత్నమన భాసిలజేయును వేంకటాఖ్యచే
నుండె మదగ్రసోదరుడు యోగ్యుడు నా గురుదేవుఁ డావుడై. 92
- తే. అద్వితీయుడు నల్వరిలో ద్వితీయ సోదరుండు లక్ష్మణనామ శోభితుండు
రాకికి శిక్ష నెఱిగించు లక్షణమ్ము నైదువందల సూత్రములందు వ్రాసె. 93
- తే. మన ప్రవక్త బహు గ్రంథకర్త నాల్గు భాసల నవర్గముగఁ గవన మొనర్చు
ప్రౌఢకవి యాహారీరాష్ట్ర ప్రభువరుడగు ధర్మరాజ సంస్థాన విద్వాంసుఁ డితఁడు. 94
- ఉ చక్కని సంస్కృతాంధ్రముల సాగిన యీ కవిరాజు వాణిలో
మిక్కిలి హృద్యమై రసము మీఁగడ గట్టెను నలైసల్ చెవుల్
నిక్కిడి యాలకించెను ధ్వనింప నొయారపు క్రొత్తకైతలిం
దక్కటఁ గొన్ని యచ్చుపడె నాఁగెను గొన్ని ధనాద్యభావతన్. 95
- క. నేనును జగదీశ సదభిదాన తృతీయాగ్రజుఁడు సదా యనురక్తిన్
మేనలు రెండైనను గన ప్రాణం బొకటియె యనంగ వర్తించితిమౌ. 96
- క. ఒక కంచమున భుజించితి మొక మంచమునం బరుంటి మొక హృదయముతో
సకల కల లభ్యసించితి మకలషిత ప్రేమ గర్భి తాంతర్యములన్. 97
- చ. సకల కళా విభాసితుఁడు చక్కని గాయకుఁ డెంతో యందమై
న కవిత సంస్కృతాంధ్రముల నాగరకుల్ గొనియాడ వ్రాయుఁ బా
తకములఁ బాపు నా హరికథా కథనమ్మున నాంధ్రభూమిలో
నొక యసమానరత్నమన నొప్పెను నేరిచె నాంగ్ల ముర్దునున్. 98
- ఆ. కోకిలలకు మావి కొనఁ జూపి యూరించు జుంటితేనె లాశజూపు తేంట్ల
కతని గళరవమున హాయి, సౌఖ్యము మెండు నా తపము ఫలింప భ్రాతయయ్యె. 99
- ఆ. తనదు కూతునొసఁగి తండ్రి వెన్నొక తండ్రి యగుటకాక నాకు నన్నవత్త
షిడి కవిత్యకన్య యెంతో విశ్రాంతిగ నన్ను గూడఁజేసె నా శ్వశురుఁడు. 100
- ఆ. అతని యుపకృతిఁగొని యక్షరరూప కీర్తనలఁ దన కృతజ్ఞతలఁ దెలుపుట
నస్మదీయవాణి యా చందురునకుగా నొక్క నూలుపోగు నుంచుటెయగు. 101
- సీ. హరిదాసకేసరి యన జగన్నాథార్యులనఁగ చెన్నూరిలో దనరు నితఁడు
నితిని యశస్సింహ మీ యాంధ్రదేశాన నార్చి పంజావైచె నన్నిచోట్ల
నీతని గానమోహిని తాను స్వర్ణంపుటందెల గెల్చిన యందగతై
యీతని వాగ్దేవి యెన్నియోనగరాలఁ బుష్పవర్షముల మునిగితేరె
- తే. రాగమును వ్యాప్తిఁజేసి హర్మనినిగాంచ రాగమును దోచదని వ్రేళ్ళరవ మొనర్చుఁ
దాశమును వైచియట్ల మృదంగముఁ గనఁదాశ మీ దాటికని చేయి తప్పివేయి. 102

చ. సువిశద వాగ్గ రీమహిమ చుక్కలనానెడి గాత్ర కిన్నరన్
సవతి పికమ్మవోలె సరసంపు బరాబరులాడ నూపు లూ,
పి విడిచెవేల నూర్లప్రజ భేషనఁ బల్లెలఁ బట్టణాలఁ గీ
ర్తివడసె నెల్ల దేశములు దిగ్గి సదా హరికీర్తనాదులన్.

103

కా. గంధర్వ ప్రతిమానగానములకున్ గండెట్టనై కోకిలల్
రంధిన్ గానల మోముదాచుకొను చార్వన్ మోహనాస్త్రిల్ల స
ద్బంధమై స్వరగాత్రమాధురులు శ్రోతన్ ముగ్ధుని జేయఁగా
సింధుప్రావృత భారతావనిని నర్చింపఁబడెన్ మేటియై.

104

తే. కాగితములోన శిల్పమ్ము కత్తిరించుటందు తన సాటిఁగనని మహాంధ్ర శిల్పి
యార : వీరి హస్తము సోకినంతలోనె కత్తెరకు కన్నులుదయించు కళలునించు.

105

సీ. తఱచు మానసమందుఁ దలచికొన్నంజాలు మయసభా శిల్పసంపదలఁ గురియు
కాగితమ్మును మల్చికై బూనినంజాలు నకిషీవిలాసముల్ నాట్యమాడు
కత్తెరకొనలింత కదలియాడినజాలు ఫలపుష్పతరులతల్ కళలు జిమ్ము
లలితాంగుళ లొకింత లాస్యమాడినజాలు శుకమయూర మరాళ నికరమొలుగు

తే. అచ్చువలెనుండు నా గరి యక్షరముల, ముచ్చటం గొల్పు వీరి సమ్మోహనకర
కల్పనా నల్ప శిల్ప సత్కళలొకింతఁ గాంచ ముగ్ధుడై చను విశ్వకర్మయేని.

106

తే. బ్రహ్మవేత్తయై బ్రహ్మనుభవరహస్య మెరుగఁబల్కెడి రాజ యోగీశ్వరుఁడు
వీరి శిష్యగణమ్ములు వేల సంఖ్యలందు గలరందునందు మహాంధ్ర భువిని.

107

తే. ఒరుల మనసుల నొప్పించి యెటుఁగనట్టి దర్మగుణజాల నిరతాన్నదానశీల
సతత పతిపాదసేవ నాసక్త చిత్తయై సుభద్రాఖ్యఁ జెలఁగు నా యత్తగారు.

108

సీ. మా తల్లిపీత బ్రహ్మజ్ఞ జనకజాత యమదైత్యభీతజ్ఞానాగ్నిపూత
లక్ష్మీ కళాదీప్తలాఙ్గ్యసముపేత ప్రఖ్యాత సుగుణసంపత్సమేత
సదమలసంతానచయ నందనోద్యాన యతిథి సమ్మోదకృదన్నదాన
పార్వీశిరోమణి స్వకులహితైషిణి యనసూయశీల దయాలవాల

తే. న్మయరహిత సుస్వభావ భాస్వత్ప్రభావ సత్యవాక్పూర పతిహిత సద్విచార
ఆనందత శ్రీనివాస పాదారవిందమగ్న మధుపాయమానసమ్మాన్యహృదయ.

109

తే. కనియె తొమ్మండ్ర నా ప్రియజనని. యందు నుభయ వంశతారకలగు నుభయసత్తలు
నలుపురం బేరు కీర్తులఁ జెలఁగునట్టి నలువురు తనూజు లిప్పుడున్నారు భువిని.

110

తే. అందరం జిన్నవాడ విద్యార్జనమున నన్న లందఱికంటెను జిన్నవాడ
యిహపర సుఖమ్ములంబొందు హేతువిడియె యనచు వేరియింతు సుకపితవనిత నెందు,

క. పేశలగతి మణిమాలాకోశము నాహ్వన కృతిని గూర్చితి మునునే
ధీశాలురైన విబుధుల యాశీస్సులగొంటి దైర్య మలవడనుంటిన్. 112

క. పోతన కావ్యము వ్రాయన్ జేతమ్ముననెంచి కృషినిజేసితి సుకవి
ఖ్యాతిగొన కాళిదాసులు పోతనలుం గూడ శ్రమలు బొందిరిగాదే. 113

ఆ. వారి ప్రతిభయనెడి వారాన్నిదికి ముందువారి కణమునగుచు వరలునేను
కావ్యమొండు వ్రాసి కవిరోక యశమును గాంచనెంచఁ బ్రజ హసించునేమొ, 114

ఆ. ఐననేమి మామకాజ్ఞానతిమిర సంగతులఁ దారిఁ దప్పగతుల నరసి
యజ్ఞఁడీతఁడనెడి విజ్ఞవర్యుల పరిహాసరుచులె మార్గ భాసకములు. 115

సత్యదేవ స్తుతి

తే. స్వప్నసాక్షి త్కృతి నొసంగి సత్యమూర్తి సకల దుఃఖభంజకమునై స్వాభిలషిత
సౌఖ్య సందాయకమగు నస్మద్వ్రతమ్ము భక్తిమై నొనర్చుచుటంచు బల్కెనొకట. 116

తే. నాటినుండి యా ప్రభువరణ సరసిజము లాశ్రయించుచుఁ బ్రతిమాన మమితభక్తి
వరల నొనరింతుఁ దద్వ్రతాచరణమేను వెలసె సత్యదేవుం డిలువేల్పుగాఁగ. 117

తే. హెర దీర్ఘక్షయవ్యాధి గూరినపుడు భార్యయును బంధుమిత్రు లుపకరణములు
గాఁగ నిర్హేతుకామోఘ కరుణమెరయ నాకు ప్రాణప్రదాన మొనర్చె నతఁడె. 118

కావ్యనిరోధ నివారణ

మ. సరిగాఁ గావ్యము పూర్తిగాకమునుపే చంపం బ్రయత్నించు దు
ర్బర దుఃఖాకర రాజయక్షకృత దీర్ఘవ్యాధితో నాల్గువ
త్సరముల్ పోరు నొనర్చి గెల్చితిని శత్రువ్రాత ఘాతల్ పొరిం
బొరి బిట్టొచ్చితి మార్చితిన్ యమునిదొ "పోగ్రాము" నాసాంతమున్. 119

ఉ. నే నిటు మృత్యువుం గెలిచి నిల్చుట రామ కృపాబలమ్ము నా
మానిని కంఠమం దలరు మంగళసూత్ర బలమ్ము నా తెలం
గాణపు తల్లి చల్లనగు గర్భ బలమ్మును నత్తమామలం
బూనికనుండు నాత్మబలముల్ కవిమిత్ర తపోబలమ్ములున్. 120

తే. అత్తమామలు, నా భార్య, యా ప్రమిత్రవరులు కాళోజి కవియు, దాశరథికవియు,
బూరుగుల రామకృష్ణరా డ్బాధవుండు నాకు ప్రాణప్రదాత లనంగవచ్చు. 121

శా. నా మైసూరు నివాసమందు వరదన్నా : యంచుఁ గాళోజి తా
జీమూతమ్మయి పేమ బాష్ప ఘనవృష్టిం బిట్టు వర్షించుచున్
నా మేనం గల తాపమార్చె నొక వందొ లేఖలన్ సాంత్యన
శ్రీమాధుర్య సుధారసమ్ము లిడె నన్ జీవింపగాఁ జేయన్తే. 122

చ. సరసుఁడు ప్రాణమిత్రుఁడును సత్కవిలోక దివాకరుండు దా
శరథి మహా కవీంద్రుఁడును జాబులు వ్రాయుచు నిట్టులాడె నో
వరదన : నాకు మోదకర వార్తలు జీవితమందు రెండె విన్
బొరసిన వ్యాధి దూరమయిపోవుట. పోలిసుచర్య యిద్దరన్. 123

ఉ. పాయస దివ్యమౌదురుల బంచు సుకావ్యముల నిఖించు నా
రాయణరెడ్డి సత్కవియు వ్రాసెడి జాబులలో నిటాడె నేం
డ్లాయెఁ దెలుంగునాట వరదన్న : మహాకవియైన పోతన
స్థాయికి జెందు నీ సుకవితా సుధలన్ రుచిజూపవంచునున్. 124

సీ. మా యమ్మ వినుతింప మహిత వర్తనముల నత్తమెచ్చిన కోడలనఁగ నొప్పె
మన విపత్తుల నరక్షణము నస్వీడక వైదేహి పేరు నన్వర్తపరచె
మైసూరు రాణిచే మహిళా సువాణిచే నభినవ సావిత్రి యనఁగఁ దనరె
మామక సేవకై మైనంకత మొనర్చి నా బహిఃప్రాణమనం జెలంగె

తే. హెర యక్ష్మమ్మ నను బీకికొనుచుఁ దినఁగ నైదు దివసమ్ము లుపవాస మాచరించి
దేవు నడిగి నా బ్రదుకు సాధించికొనిన మహిత గుణగణపేటి యన్మద్వదూటి. 125

సీ. పలుమార్లు కత్తికోతల చికిత్స లొనర్పఁ బదివేల రూప్యముల్ వ్యయమొనర్ప
స్వాస్థ్యమ్ము గల్గిమి సతత చింతామగ్న మానసులగుచును దీనులగుచు
నత్తమామలును, భార్యయు, ధనాభావత ముమ్మాపు లుపవాసములఁ బొనర్చి
కావేరిలోఁ బడి కాయముల్ బాయఁగా నిశ్చితమతులయి నెగడువేళ

తే. సుకవి పడు పాటు రెంతయుఁ జూడనేగునె యనుచు నొక వేయి రూప్యములంపి నన్ను
రక్షణమొనరించిన రాష్ట్ర నేతయైన రామకృష్ణమాత్యు నభినుతించు. 126

క. నా యింటి దీప రక్షకుఁ డాయెను బూర్గుల సదన్వయాబ్ధివిధుండై
స్వీయ దయామృతముల నిడి యాయువులను బోసె సుమహితాత్ముం డగుచున్. 127

గీ. ఆంధ్రలోకపు పూర్వపుణ్యముల పంట మంత్రి మాణిక్య చాణక్య మహితు దంట
యైన బూర్గుల రామకృష్ణాహ్వాయునకు ఆమురారోగ్యభాగ్యమ్ము లిరుఁగఱ . 128

సీ కవితావదూటి నాకాంక్షించువేళల కవి రామ కృష్ణుడై కానిపించు
సంక్షేమ రాజ్య సంస్థాపనా కుశలతన్ శ్రీరామకృష్ణుల స్థితివహించు
వేదాంతకాంతా ప్రసాదా ప్తి పంగీయ రామకృష్ణుండయి రహిజరించు
వివిధభాషాజ్ఞాన విభవా ప్తి భండార కరరామ కృష్ణుడై ఘనతమించు

తే. అవనిబ్రజ రామకృష్ణయఁ చనవరతము వినుతి నొనరించు విహపర విభవమబ్బి
యలర గలరంచు రామకృష్ణాభ్యా విన్ను పిలిచినారలో యేమొ నీ పితరులనఘ . 129

సీ. గాఢాంధకార సంక్రాంతకకు ప్రాంత దేదీప్యమానాగ్గ దీప్తియనగ
జ్ఞామకరాళ దంష్ట్రానిపీడిత నన్యభూ జీవనద తటిత్పుంజ మనగ
మన వీవధ నిరోధక జ్ఞాధరశిరోవి నిర్దళద్వజ్జి కాంతిచ్ఛటయన
బర్హిర్వదన హవిర్భాగ ప్రదాయక శ్రీల సద్యజ్ఞాగ్ని శిఖయనంగ

తే. వర చకోరకముఖ కైరవప్రమోద కారక హిమాంశు బింబ ప్రకాశ మనగ
భరతభువి నీ యశఃకాంత పరిధవిల్లె బూరుగుల రామకృష్ణ సత్పుణ్య తృష్ణ :

130

సీ. కర్ణాటరూపాన కస్తూరి వెదజల్లి మధుర మరాయై మరులు గొల్చి
అరభీముఖమ్మంటు పరదాను తొలగించి ఫార్పిరూపున మధుపాత్ర నొసగి
అంగయై యేలుమం చధికారము నొసంగి ఉరుదయి తొల్ల కాపురమొనర్చి
సంస్కృతరూపాన శారదాకృతిజూపి తెనుగయి వాతెర తేనెగురిసి

తే. సకల ముఖముల సరసవాక్సరణి నెఱపి నీదు తలవాకిటన్వాణి నృత్యమాడి
యితఁడు చతురాననుండని యెరుకపరచె బూరుగుల రామకృష్ణ విబుధవరేణ్య :

131

సుకవులకుం గవీంద్రుడవు సువ్రతులౌమన రాజకీయ నా
యకులకు నాయకాగ్రణివి యాత్మిక తత్వ రహస్యవేత్తలం
దొకడగు తత్వవేత్త విలనొప్పు విమర్శకులందు సద్విమ
ర్శకుడవు ప్రాడ్వివాకకులరత్నమ వేమనజెల్లు నీ మతిన్.

132

చనియె శరత్తు లర్వది వసంతసుఖాంతములై త్వదీయ జీ
వన వనమందునెందు విభవ ప్రభవ ప్రథితాఖ్య లొప్పగన్
మనుజ శతాయురాప్తి నిరుమారులు నల్వదెవచ్చునందు ద
క్కునవియొ రామకృష్ణులనె కూడిరుతేపలటంచు గాంచన.

133

మును పరతంత్ర తన్నవ ముఖ్యులమయ్యును తానషాన్మపా
యనికడ పూర్ణసమ్మదవిలోపతనుంటి మటంచు నిప్పుడో
యనఘ తెనుంగునేల నిటు లక్కనమాదన లిర్వరేకమై
జననము నొంది రాజ్యరమఁ జక్కనొనర్చిరి నీ స్వరూపతన్.

134

పుట్టెద రెందరో ధరణి బుట్టినవారిని సత్పథమ్ములం
బెట్టెడి నేత యీతడన పేరువహించి స్వజాతినెల్ల మే
నెట్టి పథాలనేగునటు లేగెడి నీడనొనర్చి తీరమున్
ముట్టగజేయు త్వాదృశుఁడు పుట్టుట లెట్టి తపోవిశేషమో :

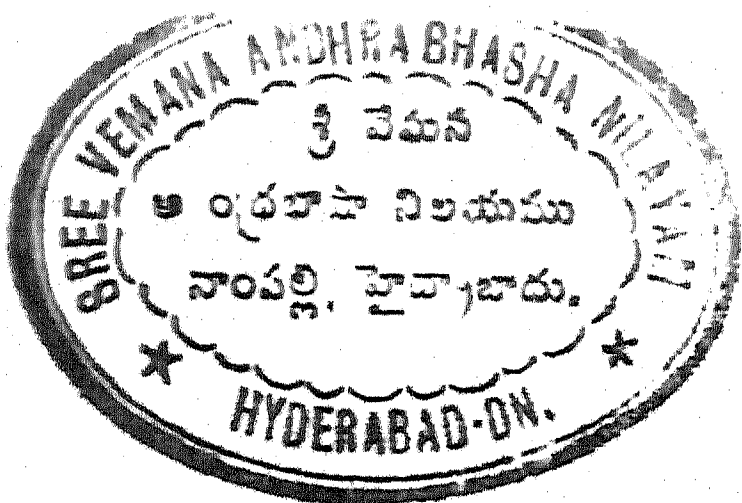
135

పదవులమించి వీరి ప్రతిభాగతి భాసిలుచుండె వామనుం
 దెదిగి త్రివిక్రమాకృతి వహించెననన్ బ్రజలో నొకండెయై
 మొదట నమాత్యుడై సచివముఖ్యపదస్థ యుగంధరుండు గా
 గ దనరి కేరళావనికి గొర్నరునై మును విక్రమించుచున్.

136

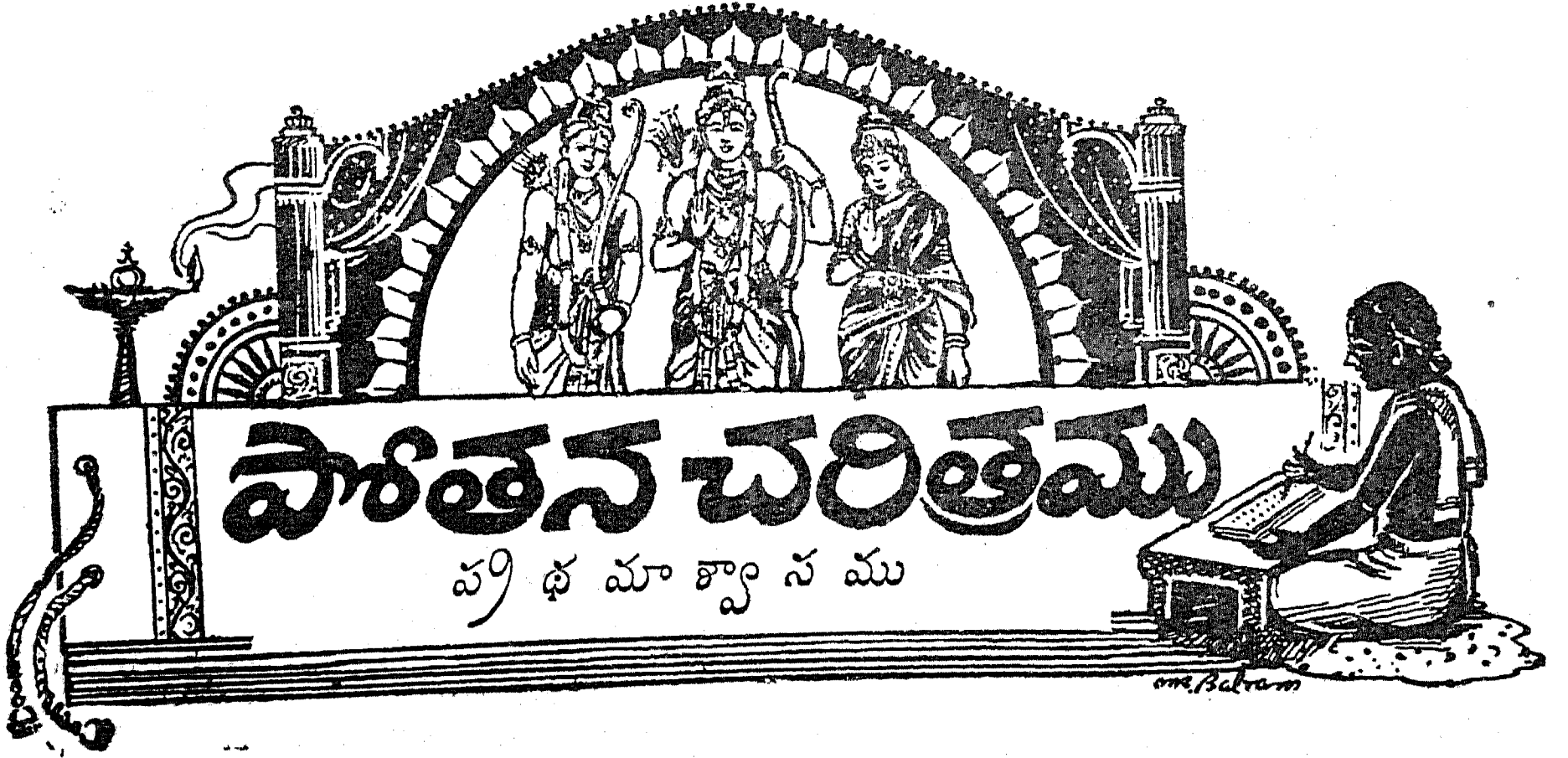
సరసుడు సత్యవర్తనుడు సత్కులజాతుడు రాజకీయ సం
 గర గురుధాత్రి నోటమిని గాంచుట లెట్టిదొ సృష్ణమందు నె
 ప్పెరుగని వీర విక్రము డహీన మహాంధ్ర సువర్ణ హర్యో గో
 పురవరశిల్పి జౌహరుని బుద్ధికి మెప్పుగునేత యీతఁడో?

137

కావ్యారంభము

శ్రీరస్తు
శ్రీ వాగీశ్వర్యై నమః

జననము - బాల్యము.

శుచీనాం శ్రీమతాంగేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే

శ్రీరఘువంశ సుధార్ణవ
శారదరాకాశశాంక ! జననీ కౌస
ల్యోరోజ పూర్వశైల త
టారూఢశరీర ! దశరథాగ్రకుమారా !

1

ఉ. సొమ్ముల యానలోఁ బడక డుద్రన్మపాలుర నీసడించి చొ
క్కుమ్మగు భక్తి భాగవత కావ్యరమణ గృతినిచ్చె నీకు శ్రీ
బమ్మెరపోతరా జతని భవ్యచరిత్రము నే మహాప్రబం
ధమ్ము నొనర్చి నిన్ను కృతినాథునిగా నొనరించి చెప్పెదన్.

2

ఉ. విన్న దొకింత భాగవత విశ్రుతపీఠికలోనఁ దాను పో
తన్న వచించినంతయు యథార్థ మిదే యను మా చరిత్ర తి
క్కున్నల వాదధోరణి రవంత మనమ్మునఁ దోచినంత నీ
సన్నిధిలోన నే మనవి సల్పెద నల్పమతిన్ మహాదృతిన్.

3

తే. సుతుని గొప్పలఁ గీర్తింప నతి ముదమున
వినుచుఁ దను దాన మఱచెడి జనకునివలె
నాలకింపవె దేవ ! మహానుభావ !
జనవినుతకీర్తి ! శ్రీరామచక్రవర్తి !

కావ్యోపక్రమము

మును నై మిశవని సూతునిఁ గని శౌనకమునివరాది గణ ముత్కంఠన్
వినయనతశీర్షమై కడు వినుతించుచు నిట్టు లొక్క వినతి యొనర్చెన్. 5

ఉ. దేశికరాణ్మణీ! త్వదుపదిష్ట విశిష్టకథాసుధా సరి
తేృళల మాధురుల్ శ్రవణపేయములై భవదావభీషణా
వేశవినాశకమ్ములయి వేదపరార్థ విచార సార సం
కాశములై ప్రచండ కలికల్మషపుంజ విభంజకమ్ములౌ. 6

సీ. కలికాలమున నర్థకామమ్ము లివి రెండె పూరుషార్థము లయి పొల్చు నెందు
నవని జీవులకెల్ల నాహారనిద్రలే కర్తవ్యవిధులయి క్రాలుచుండు
భవబంధసంగతి పరమార్థసుఖమట్లు జన సేవనార్హమై తనరుచుండు
ప్రాకృత జడవాద పరిమితజ్ఞానమ్మె వేదశాస్త్రాదుల విలువగాంచు.

తే. కలియుగమ్మందు నెందును గానరారు విష్ణుపదభక్తు లనువారు వెదకిచూడ
ధర్మదేవత యొంటి పాదమ్ముపైన నడువఁజాలక మూలకుఁ బడు నటండ్రు. 7

క. మాయోపాసకులకె కలి
శ్రేయ మ్మొనఁగూడు దై వచింతనగల స్వా
ధ్యాయులకు నమాయికులకు
న్యాయమునకు స్థాన మవని 'నహి' యండ్రు బుధుల్. 8

తే. భక్తియనిన నిందియసుఖప్రాప్తియందె
త్యాగమనిననొ మృత్యుసంయోగమందె
భూతదయ యన్నచో దారపుత్రు లందె
సత్యభాషణ విధులు సాహిత్యమందె. 9

క. మనఁగలవట మనుజుల నో మునివందిత సకలధర్మమూలమ్మగు శ్రీ
దనుజహరు భక్తి వ్యాప్తిం బొనరించు మహాత్ము లెందుఁబుట్టరొ కలిలో. 10

చ. అనుటయు రౌమహర్షిణి సమాదరబుద్ధి నిటు ల్వచించె నో
మునివరులార! మీ వచనముల్ యుగధర్మ యథార్థరూప చి
త్రణము నొనర్చె నై నను బురాణ విరాజిత భక్తి శక్తి వ
ర్ధన చణు లుద్భవించురు పరాశరసూనసమాను లత్తటిన్. 11

- తే. ప్రీహిరాశిలో నాడాడ వెలయు శిలలవలె
ఖలుల్ కృతయుగమున వరలుచుండ
నిసుములో నచ్చటచ్చట మసలునట్టి
తండులము లనఁ గలి బుధుల్ దనరుచుండు. 12
- క. అన విని మునిగణములు సూతునిగని యిట్లనియె వినఁ గుతూహలపడు మా
మనములు కలి జనముల సద్గుణగణవర్తనులు బుట్టుదురు ధర నన్నన్. 13
- క. సారతరాగమ శాస్త్ర విశారదులగు మౌనులెందు జనియింతురు వా
రే రీతి మెలఁగ జనములు పారాశర్యుక్త శాస్త్రపథవర్తనులై. 14
- క. సేగి సన విడుపు విడిదిన్ బోఁగలరన వారిఁగాంచి ముని యను గలిలో
భాగవతకర్తయగు నొక భాగవతోత్తముని చరితఁ బ్రవచింతు నిటన్. 15
- క. లోక మిహ మొకఁడె యనుచున్ మౌకలివలె నేకదృష్టి మసలు కలిజనా
నీకమని నారదుఁడు మున్ వైకుంఠునిగాంచి ప్రశ్నవైచె నొకతటిన్. 16
- శా. ఓ వాత్సల్య పయోనిధి ! భవపిశా చోద్విగున్నతా చేతనుల్
భావాతీతుని నిన్నుఁబొందు సులభోపాయమ్ము మా కెద్ది? రా
నే వచ్చెన్ గలి యంచు దేవముని సందీప్తార్కకోటిద్యుతిన్
శ్రీ వైకుంఠనికేతనున్ మధురిపున్ సేవించి ప్రార్థించుటల్. 17
- మ. జలజాతేక్షణుఁ డా వచస్సు విని వాత్సల్యామృతం బొల్క మై
పులకింపన్ దరహాససంతతులఁ బూవుల్ ప్రోవులై విప్ప నీ
కలిలో భాగవతమ్మె మోక్షపద సౌఖ్యప్రాపకంబంచు వే
దెలిపెన్ మౌనికిఁ దద్రహస్యమును నాదేశించెఁ దద్వాప్తికై. 18
- క. ధన్యోస్మి నాదు భాగ్య మనన్య మసామాన్య మనుచు నమ్మునియును సౌ
జన్యమ్ము వెలయ భువి సమాన్యచరిత్రుఁడగు వ్యాసమానిదరిఁజనెన్. 19
- క. చని శ్రీ భాగవతము న మ్ముని కుపదేశించె శ్లోకముల నాగ్గిట దీ
నిని వ్యాప్తిసేయు మిది శ్రీ వనజాతుని యాజ్ఞయని దివమ్మునకేఁగెన్. 20
- ఉ. నారదుఁ డిట్టు లేఁగి భువనమ్ములఁ ద్రిమ్మరుచుండు నంతలో
ధారుణి నాకృమించెఁ గలిధర్మము, మర్మమెఱింగి మౌని శో
భారతభారతావనిని భావభవాంతకుఁడుండు కాశికిన్
జేరువవెల్గు వ్యాసమునిశేఖరు నాశ్రమసీమ నేఁగుచున్. 21

సీ. అనవరతాధ్యయ నావర్తనోన్మత్త శుకతతుల్ శుకమహర్షులయి వరలెఁ
గరిపాదకంటకాకర్షన్న ఖరదీప్త హరితండ మపరశ్రీహరులె యయ్యె
షడ్జగాన విముగ్ధసర్పసంగత నీలకంఠముల్ ప్రతినీలకంఠు లయ్యె
నధిపుండరీకత నధిగతాగమములై యజసమూహమ్ములెం దజులె యయ్యెఁ

తే. దానె సర్వజ్ఞుఁడును జతురాననుండుఁ
బ్రబల నరకాంతకుండయి పరఁగుకతన
నతని సారూప్యమందె నీ యాశ్రమంబు
మాయురే ! యీతపోధనుమహిమ యనుచు.

22

తే. హరిహరబ్రహ్మ సంకాశుఁడగు మునీశు,
విరచితాష్టాదశపురాణవివిధకోశు
భారతామ్నాయవాగీశు భవవినాశు,
బ్రహ్మసూత్రితగురు వాగ్విలాసు వ్యాసు.

23

చ. కనుగొనె నీలమేఘనిభగాత్మ జటామకుటాభిరాము స
న్మునిగణ సేవితున్ భువన మోహన భాగవత ప్రబంధ బో
ధనపరతంతు నై ణతనుదత్తలసద్గురుపీఠ శిష్యవే
ష్టనమణిహార మధ్యగమసార మనోహర రత్నదీపునిన్.

24

క. గుప్తగతి వ్యాసుఁగని తావప్త యగుచు నాఁటు భాగవతబీజము సం
తృప్తికర ఫలవృత్తమై వ్యాప్తిం జెందుటలు బాసవాలుప్పొంగెన్.

25

క. పరికించి యెడఁద కడు ని
బృరికింపఁగఁ బులక లలరఁ బరవశుఁ డగుచున్
'హరినారాయణ' యనుచున్
సొరిది నిరాబారి మొయిలు చొరఁబడియరిగెన్.

26

ఆ. సురలఁగాంచి వ్యాసుఁ జూచివచ్చినయట్టి
చొప్పు లెల్ల నెంతో చోద్య మలరఁ
జివ్వతిండి యిట్లు నెప్పె వేలుపుటేని
కంట కార మగుచుఁ గలతపెట్ట.

27

ఉ. ఓ యమరావనీంద్ర ! ధర నొక్క మునీంద్రుని గాంచినాఁడ స్వా
ధ్యాయతనున్ గురుప్రతిభు నార్షకవీశ్వరు సత్కుళానిధిన్

శ్రీయుతునిన్ బుధాగ్రణిని శీలధనున్నిరతాసురీబలా
జేయుని నై కసప్తముపి నేవితు నన్యతపోవివర్ధనున్. 28

ఆ. వాయు వతని యండ వశవర్తియైయుండు
నతఁడు రక్షకుఁడు హుతాశనునకు
ననవరతము నతఁడు యమపాలన మొనర్చు
వానిఁబోలు మహితుఁ గాన నెందు. 29

ఉ. స్వాంతముల్లోపలన్ నిగమ సంహితల న్మథియించి కర్మ సి
ద్ధాంతము సంగ్రహించి యితిహాసత భారతమున్ బొనర్చె వే
దాంతము బ్రహ్మసూత్రములఁ దాల్చెను భాగవతప్రబంధ వృ
త్తాంతములన్ శ్రియఃపతి పదాప్తికి భక్తిపథమ్ముఁ గూరిచెన్. 30

ఉ. సంచిత పుణ్యకర్మఫలసంపదలన్ బదులిచ్చి స్వర్గసౌ
ఖ్యాంచితులై రి పాండుతనయాదులు, భాగవతమ్ము భక్తి సే
వించి పరీక్షితుం డతుల విష్ణుపదమ్ము నకుంతితాకృతిన్
గాంచెను దేవదుర్లభ మఖండ సుఖానుభవానుషంగమున్. 31

క. భారత భాగవతము లిటు పారాశర్యుండొనర్చెఁ బ్రాజ్ఞులు “వ్యాసో
నారాయణోహరి” యనన్ ధారుణి వినుతింప నమరధాత్రీశ ! యనన్. 32

తే. విని బలారాతి మాత్సర్యవివశుఁ డగుచుఁ
గినుక దనఁగ మౌనిపైఁ బనికిరామి
నద్ది నవ్వులఁదేల్చి యిట్లనుచుఁ బల్కె
విష్ణుభక్తుల కింద్రుఁడు న్వెఱచుననఁగ. 33

క. హరి పే రింద్రునకే తగు హరియనుట కుపేంద్రుఁడే సమర్థుఁడు ధాత్రీన్
నరులకు హరి యను బిరుదము సరిపోలునె నవ్వుగాదె సంయమినాథా ! 34

ఉ. కొంకక వ్యాసమౌనికృతకోశము భాగవతమ్ము మోక్ష వి
ద్యాంకముగా వచించె దిట్లు లయ్యది కేవలదేవవాణి పా
దాంకిత మౌటఁగాదె భువినంతటి యోగ్యతగాంచె నెందునున్
సంకునఁ బోయఁ దీర్థమయి సత్కృతిగాంచదె కూపనీరమున్. 35

చ. అనవిని మౌనిచంద్రుఁ డఫహాస విభాసిత మౌనముద్రతోఁ
గనుగొనె వత్రికిన్ హృదయకంటకమై వెతగూర్చ వెంటనే

వినుఁడనిపల్కె శక్రుఁడిది వేరొకభాష రచింప నాదృతిం
దనరిన నట్టి బాసలకు దాసుఁడనయ్యెద మూఁడు జన్మముల్. 36

చ. ఇటు శపథం బొనర్ప సురలెల్లరు నుల్లము లుల్లసిల్లఁ జ
ప్పటులనువై చి శక్రుని సెబాసని సన్నతి జేసి మర్త్యుఁ డె
న్నటికి నమర్త్యులం గెలుచునా నగుబాటని రంత మౌని సం
కటపడి వ్యాసమౌని కిది సర్వ మెఱుంగఁగఁ బల్కనెంచుచున్. 37

క. చనె ఋష్యాశ్రమమునకున్ గనె నచ్చట వ్యాసు వేదగానవిలాసున్
గొనె నతని ప్రణతు లాదట వినిచె న్నగభేది గర్వవృత జల్పనముల్. 38

చ. అది విని బాదరాయణి మహావ్యధితాత్మకుఁడై వచించె నో
త్రిదశమునీ! మురాంతకుని దివ్యచరిత్రము లెట్టి బాసతోఁ
బొదిగిన నేనియద్ది సురపూజితమై యలరారు విష్ణుప
ద్యుదకము లీ కమండలువు నొందిన నిద్దియె సంకుతుల్యమా. 39

ఉ. దేవ మునీంద్ర! నేఁడు భవదీయమనోవ్యధ దీర్పఁ గాశికిన్
బోవఁదలంతునంచు ముని పుంగవుఁగాంచి నమస్కరించి యా
తావులకేఁగి ధూర్జటి పదమ్ములపైఁ గనుదమ్ములుంచి హృ
ద్యావము విప్పిచెప్పి నతిఁ బ్రార్థనమున్ బొనరించె నీగతిన్. 40

ఉ. ఉండెద వీశ్వరాహ్వయత నొక్కెడఁ బూరుషవేషధారివై
యొండొకచోటఁ బార్వతిగ నొప్పెదు స్త్రీప్రకృతి ప్రవృత్తి నీ
రెండునుగాక నెల్లెడఁ జరింతువు చేతముగాఁగ మేన బ్ర
హ్మాండమునం ద్రిలింగత విహార మొనర్చెడి నీకు మ్రొక్కెదన్. 41

తే. 'వేదవేదాంగములు దేన వెలుఁగుచుండు
నట్టి గీర్వాణవాణిలో నలరుకతన
వసుధ నీదు భారత భాగవతము లింత
యాదరముఁగాంచె నీ కృతులగుటఁగాదు' 42

క. అని శ్రీహరిగుణగాథలఁ గొని యవమతి సల్పె నార ! గోత్రభిదుఁడు వే
కనులుండి గ్రుడ్డివాఁడై చనుచుండె నపారగర్వ సంహృతమతియై. 43

ఆ. అనుచు గాశి వెల్గు నంబికాపతిడాసి మతులుసల్పి భక్తినతు తొవర్చి
సంస్కృతమ్మువోలె సారవంతమ్ముగు బాస నీవె భాగవతము వెలయ. 44

తే. ఈ వర మొసంగవేని విశ్వేశ ! వినుము
జగతిఁ బ్రాయోపవేశమ్ము సల్పి వ్యాసుఁ
డసువులంబాయు నీ భక్తుఁ డమరపతికి
లోకువై పోయెననఁ గొట్టు నీకెకాదె !

45

చ. అని ముని వల్కు శూని దరహాసవిలాస మనోజ్ఞ మూర్తియై
యనియెఁ ద్రిలింగరూపునిగ నారసి నన్వినుతిం బొనర్తువో
యరఘ ! త్రయీస్వరూపుఁడ వహంకృతిదూరుఁడ వాత్మతత్త్వబో
ధనుఁడవు నీదు సన్నతి ముదావహ మయ్యె యథార్థరూపమై.

46

క. వినుము త్రిలింగప్రాంత మ్మన నొప్పు ధరితి యందు నలరారు నుడుల్
దనరుఁ దెలుంగనఁ బోతన యను కవి భాగవతరచన మం దొనరించున్.

47

తే. అతఁడపరిణీతుఁ డగుచు మహాతపమ్ము
నాచరించి భాగవత కావ్యము నొనర్చు
నొకట వై వాహిక క్రియ లొడవెనేని
బ్రహ్మచర్యమూనును సిద్ధి బడయుదనుక.

48

తే. ప్రధిత నిరుపమ ప్రతిభావిభాసి యగుచు
నతఁడు గురుశిష్యణములేక యఖిలశాస్త్ర
నిపుణుఁడగుచును సహజ పాండిత్య బిరుద
రాజవిభ్రాజితుండగు నీ జగతిని.

49

క. రమణీయరచన నత్యనుపమ భక్తిజ్ఞాన పూర్ణ వై రాగ్యరతిన్
సమగతిని దూఁగు గీర్వాణముతోఁ దెన్గుకృతి నిత్య నవరసఝరియై.

50

సీ. లింగాకృతి నేను రంగై న నెలవంక గలిసి యక్షరరూపములుగ నలర
గణపతివర్ణాది గణియింపఁగాఁబడు నోంకారరూపమై యొప్పుమిగులఁ
బార్వతి తలకట్టు పరమేశు నెత్తివైఁ బడగ నెత్తిన నాగు గుడి నమర్ప
శృంగీశ్వరుఁడు కొమ్ము గంగమ్ముసుళ్ళును దిర్యక్ త్రిశూలము దీర్ఘమిడఁగ

తే. నాణిముత్యంపుఁ జేరుల యల్లికలగు
నక్షరములకు గుణితంబు లందగింపఁ
దేనియ స్రవింపఁ జక్కని తెన్గు గాంగ
పూర మొలికింప నుంటి నీ కారణముగ.

51

సీ. ఆంధ్రవాఙ్మయము నన్నయ్యగాఁ బిల్చునట్లానుడి శాసించు నను విరించి
తెలుఁగు కవిత్వము వెలిఁగింపఁ జేయఁగ భాస్కరు న్నేనను భానుమూర్తి
తెనుఁగు కబ్బమునకుం దిక్కన న్నేనని తలఁదాల్చి నిలుపుఁ గుండలుల పెద్ద
యీ తెల్లకెతల కెరయన న్నేనని పరమేశు బిరుదానఁ బరఁగుచుండు

తే. నలరు త్రైలింగభాషలో నమృతరసముఁ
జిలుకు సోముఁడ నేనని పలుకు శశియు
నాంధ్ర కావ్యలక్ష్మికి సువర్ణాభిషేక
మొనరఁజేసెడు శ్రీనాథు నను మురారి.

52

క. దేవతలె తెన్నకవులై భూవలయమునం దెనుంగు బోపింపఁగ దీ
తావిధిఁ బూనెద రింకన్ నీ వర మది పూర్తిగాక నిల్చునె మౌనీ !

53

తే. భాషలోఁ ద్రిలింగములు బరఁగుచుండు
వాని గీర్వాణవాణి శబ్దపరములుగ
నిలిపి రూపభంగ మొనర్చు తెలుఁగులందు
వస్తుపరముగ నవరింతు వాని నేను.

54

తే. శేషశాయి 'అ' కారమై చెల్వుగులుకఁ
బద్మభవుఁడు 'క్ష' కారరూపము ధరింపఁ
నగ్ని బీజ రేఫము రుద్రుడై వెలుంగ
'నక్షర' పదము మూర్తిత్రయాత్మకమగు.

55

క. ఈ తెలుఁగు హరుఁడు పల్కుట లేతద్వృత్తాంత మాత్మనెఱిఁగి పవనుఁడున్
జేత మ్మెరియఁగఁ జని పురుహూతున కఖిలమ్ము విదిత మొనరిచె నంతన్.

56

చ. సురపతి మాతృభాష కిటుఁజొప్పడనున్న యవజ్ఞ దేవతా
పరిభవమంచు నెంచి మది బాధపడెన్ బ్రతిచర్య దీనికిన్
జరువఁగఁ బూని కిన్నరులు సాధ్యులు సిద్ధులు యక్షరాక్షసుల్
గురుబుధులున్ దిశాపతులు గొల్వ నుపేందుని సన్నిధిన్ జనెన్.

57

చ. చని కమలామనోహరుని సస్మితశాంతముఖారవిందమున్
గని ప్రణమిల్లి దేవతలకందఱ కెందును దిక్కు నీవె సు
మ్మని పొసఁగించి తద్విషయ మంత యిటు త్వివరించె విష్ణువున్
విని తన మానసమ్మునను విస్మయ మందఁగ బాధ జెందఁగన్.

58

సీ. ఔదలం ధరియించి యన్నవస్త్రము లిచ్చి పోషించు వరమాతృభూమి కన్నఁ
బొట్టలోఁగొని మేటిపుట్టువు నిర్మించి స్తవ్యమ్ము లిడి పెంచు జనని కన్న
బాల్యమ్మునన కాక బ్రతికినన్నాకులుం బాలిచ్చి పెంచు గోమాతకన్నఁ
దలలోని నాల్కయై తలపున కాకార మొసఁగి విజ్ఞానంపుఁ బసదనర్చి

తే. ఘనత నిడు తల్లి బాసయే కాదె మిన్న యింతెకాక ప్రాబల్కుల కిల్లునెల్ల
తల్లి బాసలతల్లి మందారవల్లి దేవవాణి దాని కదేటి తెల్లు పోటి ! 59

క. శరణాగతరక్షణ ఘన బిరుదాంకయశోవిశేష ! ప్రేమసుధాసా
గరవరనికేతనా ! నిర్జర భాషాజనని నిపుడు రక్షింపఁ దగున్. 60

సీ. అన విని వనజాతుఁ డమరాధిపునిఁగాంచి స్మితసముల్లసిత భాషితము లీను
సమబుద్ధి నిటు పల్కు సకలభూతస్వాంత సంవాసినగు కర్మసాక్షి నేను
ఏప్రాణికేని నిర్దేతుకమ్ముగ బాధ లొదవినచోఁ గాంచి యోపలేను
మద్భక్తవరు నవమతి సల్పు కుత్సిత మానసుం డతఁ డెవ్వఁడేని తాను

తే. స్వాధిరూఢ శాఖాచ్ఛేదచర్యబూను దేబె యగునని మీరెల్లఁ దెలియనగును
శౌరి పదభక్తు లాసురీశక్తి నణఁచి విశ్వకల్యాణమును గూర్చు విబుధులెందు. 61

తే. సురపతిగురుండు శుక్రుఁడు సూర్యచంద్రు
లలఘుమతులు వీరెల్ల మదంశభవులె
విబుధులకు నాకు నెందై న వేలుగలదె
యమరవరులార ! మీరిట్టు లడలనేల ? 62

ఆ. సురలు మీరు మూడు నరులెవ్వరో మిమ్ము పరిభవింతురనుచు బాధజెంద
నేల యుచితగతుల నేదేని ప్రతిచర్య నాచరింపఁబూనుఁ డాత్మబుద్ధి. 63

క. కర్మవిహీనత యొప్పుదు ధర్మమునకు విజయమెందు దప్పదనుట లా
మర్మజ్ఞుడైన శ్రీపతి నర్మమ్ము లెఱుంగలేక నగభేది వగన్. 64

ఆ. మాకు నెల్లవేశ మార్గదర్శకుఁడవు నీవె యంచు నమ్మి నీరజాక్ష !
వచ్చినార మింతవఱకు నీ వీరితి తప్పుకొనిన నేది దారి యనెను. 65

చ. సురుచిర ధర్మసంకలిత సూన్యతభాషలు జెప్ప నిట్టి పా
మరు చెవికెక్కునే దురభిమాన విదూషితుఁ డీతఁ డంచు లో
నెఱిఁగి స్వభక్త రత్నతతి నేచుశ్రమమ్ములె సానరాళ్ళుగా
నరసి సురాళిఁగాంచి యిటులాడెను శ్రీహరి బాహిరంబుగన్. 66

చ. గురుతర సత్తపోనియతిఁ గూడిననే ఋషిభావమొందుచున్
 నిరతసమాధి మగుఁడయి నిర్వృఁగ నోపును దత్సమాధిలో
 సరసపు నవ్యదివ్య కృతिसంతతులన్ లిఖియించుఁ దత్తప
 శ్చరణ విధమ్ము భంగపడు చర్యలొనర్పఁగ నేర్పుగావలెన్. 67

ఆ. తపముఁ జెటుచుకొంటకు ధనదారసుతరూప కేషణత్రయమ్మె పేతువగును
 ఏతదీషణత్రయాతీతుఁడై యుండు భక్తవర్యుఁ డెందు ముక్తినందు. 68

సీ. స్వర్గాధిపత్య భాస్వదృవ్య శక్రాంశ మవని సింగనృపాలుఁడై జనించు
 భావజాతమనోజ్ఞ లావణ్యరూప రత్యంశమ్ము సుకవిభార్య స్వసించు
 వేదశాస్త్రపురాణ విజ్ఞానదీప్త విఘ్నేశ్వరాంశ సుతాత్మ నెసఁగుమండు
 ఇందిరాహృదయాజ్ఞమందిరమ్మగు మామకాంశమ్ము శ్రీనాథునందు నుండు

గీ. నాగభూషణాంశము చిదానందుఁడగును,
 రంభ భోగినిగా ధర న్సంభవించు
 దాశరథినయి నేనును దత్కపీంద్రుఁ
 గాంచి యాచింతు నాంధ్రభాగవతకృతిని. 69

క. సురపతి తద్భాగవతము నరాంకితమొసంగు నటులొనర్పఁగవలె నీ
 పరివారముఁగొని యపుడది ధరమోక్షప్రదము గాక తనుతను బొందున్. 70

క. అనుటయు నారదుఁ డచటికిఁ జనుదెంచి రమాధినాథు సందర్శనముం
 బొనరిచి నీ లీలలు వాఙ్మనములకు నతీతమని నమస్క్రియ సలుపన్. 71

క. హరి నారదుఁ గని నవ్వెన్
 సురమౌనియు హరి మొగమ్ముఁ జూచి హసించెన్
 సురలెల్ల రొకరి మొగ మొ
 క్కరు ప్రశ్నార్థకము గాఁగఁ గనుగొని రంతన్. 72

ఆ. స్వీయ గౌరవమ్ము చెన్నారుటకు గాను ప్రక్కవారిఁ గించపఱచు జడుఁడు;
 ఒరుల దీపమార్చి యొప్పారఁగల నను శలభరాజు కెచటి జయమటంచు. 73

క. ముని పల్కె నంత నేటికొ పని వినియెదననుచు వజ్ర పయనించుటయున్
 దను వంటు చాయ పోలిక వెనువెంటం బయలుదేఱె విబుధగణమ్మున్. 74

వ. అంత సారాయణుం గని సారదుం డిట్లను. 75

- చ. సురపతి సోదరుండు పరిశుద్ధ మనస్కత భక్తుఁ డాత్మయై
వఱలెడి పుత్రుఁ డిందు నొకవై పున వీపు మరొక్కవై పునం
బరఁగెను పొట్ట రెండిటను బాధయె చేకురె ధర్మసంపదు
ద్ధరణమొనర్పఁ గంకణము దాల్చిన నీకు వచించువాఁడనే. 76
- చ. అనుచు నమస్కరించి గగనాధ్వచరుండయి బాసవాలువే
జనఁదొడఁగెన్ విపంచిఁ గరళాఖిల మీటుచు దూరమేగు న
మ్మునిఁ గని శారదాభ్రమని పూర్ణవిధుండని తారయం చెదో
ధ్వని యని శూన్యమంచు నొగిఁ బల్కిరి విష్ణుపదాలయ స్థితుల్. 77
- వ. అని సూతుండు తత్కథా విధానంబు విన్నవించిన తెఱంగెద్దయిన. 78

కథా ప్రారంభము

- క. శ్రీనిధి కాకతి రాజ్య రమా నిర్మిత రాజధాని మహితై కశిలా
ఖ్యా నగర మ్మా దేశము తేనియ మాగాణ మెందుఁ దెలగాణ మనన్. 79
- సీ. బ్రాహ్మణుం డా వీట బహుళ విజ్ఞానియై ప్రథిత విద్యానాథ పదవిఁ బడసె
క్షత్రియుం డా కోట సమరప్రతాపుఁడై రుద్రావతారంపు రూపుఁగొనియె
వైశ్యుఁ డా పూఁదోట వర్ధితనిధి పైఁడి తిప్పయ యనఁగ సందీప్తి నొందె
శూద్రుఁడాచోట దస్యుల ప్రాణగొడ్డమౌ కాపయ్య నా నెంతౌ గణుతికెక్కె
తే. బ్రహ్మ తను ముఖ బాహూరు పదములగుచు
నేకతనుగాంచె జాతు లనేకములయి
విడివిడిగఁ జీలిపడు వర్ణవితతి యెందుఁ
గ్రమతఁ గలిసిన నర్థ యుక్తములుగావె ? 80
- తే. కల్పవృక్ష శోభల సస్యకాండ మలరుఁ
గామధేను వైఖరుల గోగణము దనరు
ఊతలస్వర్గ మవని నోర్గంటిపురము
శాంతి సౌఖ్యాకరము తదుపాంతసీమ. 81
- తే. భాగవతకర్త యుత్తమభాగవతుఁడు
సహజపాండితీ ప్రతిభావిశాలయశుఁడు
బమ్మయే పోతనాఖ్యతోఁ బ్రభవమందె
ననఁగ 'బమ్మర' యననొప్పు జనపదమ్ము. 82

చ. అది యొక పల్లెటూరు కల వందొక కొన్ని గృహాలు పెంకు చా
 శ్శుఁ దలధరించి మోయు టెటులాయని సంస్కృతిభార మెంచి బా
 ధఁ దనరు పెన్గుటుంబివలె దాపున మౌనులవోలెఁ బూరియిం
 డెద నమితాశ వీడునెడ నీ బరువే తృణతుల్యమౌ ననన్. 83

మ. అలుకుంబూతల నొప్పుకుడ్యములపై నందందు నందమ్ముగాఁ
 జిలుకల్ పొన్నలు చంద్రవంకలు లతా చిత్రాలు సున్నమ్ముతో
 విలిఖింపంబడె, దిన్నె లోడికలతో వెల్గెన్, గుటీవాటివా
 కిళులొప్పెన్ నునుబంతి పూసరులఁ, బ్రాకెన్ గుమ్మడుల్ కొప్పులన్. 84

ఆ. పూరియిండ్లచుట్టుఁ బొదలు మొక్క పెరండ్లు
 మొక్క పెరటిచుట్టు ముండ్లదడులు
 దడులలోని కేగు ద్వారాల పలుగాండ్లు
 గుడిసె గుడిసె వెనుక పిడుకగాండ్లు. 85

నీ. కుంపటివలెనుండు కుక్కుటరాయండు
 కుటీశిఖాగ్రమునెక్కి కూయు నొకట
 సరసఁ బిల్లలకోడి యెరువు కుప్పలదోడి
 పురువుల ముక్కునన్ బొడుచు నొకట
 ముంగాళ్ళపై లేచి మునిపంట దడులాఁచి
 ప్రాకుతీగల లాగు మేక యొకటఁ
 గడుపుబ్బఁ బులు మెక్కి కుడితిగోలెము చక్కి
 పడుకొని నెమరుచుఁ బాడియావు.

ఆ. ముల్లెగట్టు వెల్ల 'మొకమా' లన న్నేను
 ముడిచిపండు లేగబుడుత యొకటఁ
 బూరిగుడిసెలెక్కి పొయిరాఁజెనని యగ్ని
 పాక్షిబల్కు ధూమసంఘ మొకట 86

నీ. ముత్యాలచెండ్లైత్తి మురిపించు జొన్నచేల్
 కర్నకశ్రమబిందు ఘనతఁదెల్పు
 బంగారు గొలుసుల బరువుల మెడవంచు
 వరిలమ్మి పాలేలు వరుస వొప్పు

వెండికొండలు చెట్లఁ బండించు ప్రిత్తిచేల్
పశుపతిత్వము రైతువరమొనర్చు
జంకబిడ్డలఁగొంచు సాకెడు మొక్కచేల్

ప్రజకాపు చంకపాపలని చూపు

తే. మేలిపంట పొలాల నాగేలు చాలు
శ్రీ మహాలక్ష్మియైన యాసీత నేలు
నేల నవధాన్య రత్నభూషాళిదాల్చి
పాడిపంటల ముల్లె యీ పల్లెయనఁగ.

87

మ. కలఁ డాయూర నియోగి కేసనసమాఖ్యాకుం డశోకుండు పె
ద్దలపై భక్తి సమానమానవులయొద్ద స్మితతాసక్తి చి
న్నలపైఁ బూర్ణదయానురక్తి వెలుఁగొందన్ సంచరించు న్జన
ములు సంప్రీతి నజాతశత్రువని సంబోధింపఁగా నాతఁడున్,

88

మ. లలితాకారుఁ డమాత్యమండల శిరోలంకారుఁ డకూర్పురుఁ డు
జ్వలచారితుఁడు దానమానధన విస్తారుండు నానాకళా
నిలయుండు న్నయకోవిదుండును మృడానీదివ్య పాదాబ్జసం
కలితస్వాంతుఁడు దాంతుఁ డాతత జగత్కల్యాణ కార్యార్థియున్.

89

ఉ. తోఁపదు పాపురాయికిని దూఁగని యాఁగని త్యాగరూప మా
రోపిత కర్ణకుండల విలోపము భూతబలిప్రదాన సం
క్షేపము దానవారి నిడి జీవనమెట్లను నాఘనాత్మ సం
తాపము స్వోపమ మ్మితని దానవిధాన మను న్జనమ్మునున్.

90

సీ. ధర్మమార్గానువర్తనమునన్ భయమీగి బుద్ధివికాసమ్ము వృద్ధిసేయు
సకలార్థ సందోహ సముపార్జనమ్మున గాత్రక్షణము చక్కంబొనర్చు
బహురూప కామనా ఫలసిద్ధి ఘటియింప మనమును గౌతుకమ్మునఁ దెమల్చు
మోక్షకాంతా కరాంబుజ పరిగ్రహణాప్తి నాత్మ బంధన దుఃఖహతి యొనర్చు

తే. ధర్మ సంరక్షణార్థ మర్థమ్ము పెరుగ
మహిత మోక్షసంగతికిఁ గామనలు పెనఁగ
నిజ మనీషాంగ హృదయాత్మ నివహమునకుఁ
బుష్టి నిడు పురుషార్థ చతుష్టయమున.

91

మ. కలనైనన్ దలవంచి యొడ్లఁ గొలువంగాఁబోఁడు వేయేటికిన్
 దలపైఁ గత్తులు వచ్చినన్ సరి యసత్యంబాడ వెన్నాడు న
 వ్యులకైనన్ బరనిందఁ గొల్పు పరుషంబుల్ నోట రానీఁ డమా
 త్యులలో లేడిపు డింతవాఁడను జనోక్తుల్ బాధు నాగేస్తునిన్. 92

చ. ఎడపక కాలమేని కఱవేని ఫలించెడి షేత్రపాత్ర మే
 పిడికెడొ యన్న మర్దులకుఁ బెట్టి తినందగు భాగ్య యోగ్యతల్
 వడయఁగఁజేసె భార్యయును బైఁడికిఁ దావి పొసంగురీతిఁ దో
 ద్బడు పడు చెప్పు డేయతిథి వచ్చిన నీశ్వరభావనన్ గనున్. 93

చ. నిరుపమ భర్తృ భక్తిగుణ నిర్జితశైలసుతా భవానినిన్
 వర హృదయాంబుజాలయ నివాస పరాజిత శ్రీని సత్య సుం
 దర శివవాగ్విదోద పరితర్పిత వాణిని లక్కసానినిన్
 బరిణయమాడెఁ గేసన యపార తపఃఫల భాగ్యమో యనన్. 94

చ. సరసగభీరనిర్మల విశాల సుధామధురాంతరంగ భా
 సురయయి నిర్విరామకృషి శోభితయై మహనీయగోత్ర మం
 దిరయయి పాపతాపచయ నిర్హృతిసేయు సుశీలయైన యీ
 గరిత పవిత్రవర్తనల గంగ వలెన్ దలదాల్చు నాథుఁడున్. 95

సీ. సావిత్రి సావిత్రి జన్మమెత్తెనొ కలిన్ సత్యవంతుం డౌర ! సాధ్వి భర్త
 యనసూయ యనసూయ నవతరించెనొ నేఁడు నత్రిగుణాకారుఁ డతివ పతియు
 భూజాత భూజాతపుణ్యయయ్యెనొ తిర్గి రామాననుం డహో ! రమణి వరుఁడు
 సతి సతియై పునర్జన్మ మెత్తెనొ యేమొ శంకరాచరణుఁ డీ సకియ మగఁడు

తే. అల సుభద్ర సుభద్రయై యవని దిగెనొ
 వెలది యాత్మేశ్వరుండెందు విజయుఁడనఁగ
 లక్కమాంబ కేసనగేహలక్ష్మి యగుచుఁ
 బూతచరితయై ధరణి విఖ్యాతిఁజెందె, 96

సీ. పరమనోభావమ్ము నెఱుఁగని చేతమట్టితరపూరుషగుణస్తుతిఁ దెలియదు
 చేతనాదేశానఁ జెలఁగు దేహమువోలె బతియాజ్ఞ తలఁదాల్చి వఱలుచుండు
 దేహోవరణమందె తిరుగు ప్రాణముభంగి నిలు దాఁటి పొరుగింటి కేఁగ దెపుడు
 ప్రాణిహితార్థమై భ్రమియించు మన మట్లు స్వామి శ్రేయోభిలాషం జరించు

తే. తన మొగము తానె కనలేని కనుగవగతి

నెట్టిదో స్వార్థపరతనా నెఱుంగదార !

సన్నసెగ లక్క కరంగెడి సరణి గరుణ

బరుల దుఃఖాగ్ని లక్కాంబ కరంగుగాదె.

97

ఆ. నిందు సరసిలోన నెగడు జీవనముల సఫలతం జెలంగు సస్యసరణి

సామె జీవనమున ననదకూటువయెల్ల వాంఛితార్థములు ఫలించ నలరు. 98

చ. అవనిని స్త్రీలు శీలవతు లైననె వంశముపేరు కీర్తులన్

జివురిచి తీవజాఱుగదె శ్రీమతి లక్కమ తాను నాయశ

మ్ము వడసె నింకనుం బడుచు ముచ్చట పాటులు దీఱనట్టి పూ

పవయసులోననే కడుపు పండెను నిండెను, మోదసంతతుల్.

99

క. తొలిచూలున నాత్మజు నత్యలఘుమతిం గనియెఁ దిప్పనాఖ్యాకునిఁ గో

మలి మలిచూలుందాలిచి వెలయుతటి న్వచ్చె నొక్క విప్రుం డటకున్. 100

సీ. సన్మతింగల వేదశాస్త్ర విజ్ఞానంబు ఘనశిఖాభ్యున్నతిన్ గాఢులు ననఁగ

విధి లిఖించిన దుష్టవిధియెల్ల భస్మమై ఫాలభాగమ్మునఁ దేలె ననఁగ

వాఙ్మనోతీతమై వఱలు తత్త్వమెడంద నిడు బ్రహ్మసూత్రాన ముడి వడెనన

నంతర్బహిర్ద్విప్తి నలరు శుచిత్వంబు మడుగుగా మేన నేర్పడియె ననఁగ

తే. శిరము గోష్పాద పరిమిత శిఖఁజెలంగ నలికతలవిభాసిత భస్మతిలకుఁడగుచు

వెడఁద యురమున యజ్ఞోపవీతమలర సవదరించిన ధౌతవస్త్రమ్ముతోడ. 101

క. గురుమౌఢ్యరహిత గురుఁడో విరూపనయనస్వరూపవిరహితహరుఁడో

పరివర్జితచిహ్న సుధాకరుఁడోనా నరుగుడెంచి గాఢములోనన్. 102

చ. అకలుషభక్తి శ్రీరఘువరాలయమందు వసించి నేర్పుమైఁ

బ్రకటపురాణరత్నమగు భాగవతార్థ మెఱుంగఁ బల్కుఁదా

సకలజనానుమోదగతి సారతరాగమ శాస్త్రవాది బ్ర

హ్మకుల వరప్రసాది పరమార్థవినోది త్రికాలవేదినాన్.

103

ఆ. వినఁగ నూరుకూరు వెడలె దేవాలయ

మునకు భక్తియెడఁద మోసులెత్తఁ

బూర్ణగర్భయగుచుఁ బొలఁతి లక్కాంబయు

వేడ్క భాగవతము వినఁగఁ జనియె.

104

క. చని శ్రద్ధ గదుర భాగవ

తని బోధిత భక్తి రససుధామాఢురిలో

దనుతాను మఱచి భూసురు

గని మొక్కుచు నొక్కమనవి గలదని యనుచున్.

105

ఉ. భాగవతమ్ము నే పరమ భాగవతోత్తముఁ డాంధ్రభాషలో

ధీగరిమన్ రచించెను సుధీనిధి దానిఁ బరింప మాదృశా

రాగనిబద్ధ బుద్ధితిమిరమ్ము నశించును జ్ఞానభానుకాం

త్యాగమనమ్ము గల్గుననినంతనె సంతసమందె బాపఁడున్.

106

ఆ. హవనవాటిలోని యరణిపాత్రను వలె నలరి వృచ్ఛసేయు నామెఁ గాంచి

బ్రహ్మతేజమొండు భామినిగర్భాన దాఁగియుండినట్లు తలఁచి పలికె. 107

ఆ. పొలఁతి! నీదు పొట్టఁబుట్టెడు నీ కొర్కి

నిజము సేయువాఁడు నేఁడొ రేపా

యుదయ మొందకుండనుండునె నిజభక్త

వాంఛితములఁదీర్చు వరదుఁ డెందు.

108

వ. అనుట లయ్యువిద తనివినొంది సప్తాహమ్ములు భాగవత మాసాంత
మాకర్ణించి.

ఆ. గ్రంథపూజనమ్ము గావించి విప్రుని పాదకంజములకు భక్తిమొక్కె

నామెనరసి 'సుతనయావాప్తిర' స్తని దీవనలనొసంగె ద్విజవరుండు. 110

క. తదనంతర మలనల్లన ముదిత గృహముఁ జేరఁబోయె మూఁడవనాఁడె

యుదయించె నాంధ్రశారద యదృష్టమన నొక్కపాపఁడల వ్యాసాంశన్. 111

సీ. శుకభరద్వాజ ద్విజకులమ్ము శ్రుతిఁబాడె గోవ్రాతములు సుధల్ గురియసాగె

శారద పూర్ణిమాశశిరూప మలరారె, బ్రాహ్మీముహూర్తమ్ము పరిధవిల్లె

సుకుమార మలయజ సుఖమారుతము వీచె, సుమనస్సువాసనాప్రమద మెదిగె

భాగవతస్తోత్రపాఠాలు చెవిమోగె, గోపాలకుల ముదాలాప మెసఁగె.

గీ. తారకారామమై యనంతము వెలింగె,

ఊణి మేల్కొల్పు కవియనఁ జుక్కపొడిచె

ఆంధ్రకవితావధూటీ ముఖాబ్జమిత్ర,

వినుతచారిత్ర లక్ష్మీంబ గనె సుపుత్రు.

112

సీ. పాచీదిశాంగన ప్రసవించె మేరువున్, బంగారుకొండయై పాపఁదొడవె
తరులతాగుల్మాలిఁ గురిసె నీహారమ్ము, కొమరుపైఁగలిసీళ్ళు గురిసెనంత
మొదవుల పొదువులనోముంచె వత్సముల్, తననోట వ్రేలిడికొనె నిసుంగు
మబ్బుల సందున న్మసలియాడె నినుండు, పసిపాప పొత్తిక న్వసతిగొనియె.

గీ. పక్షితతి కూజిత మొనర్చె బట్టి యేడ్చె
జుక్క జారెను కన్నీటి చుక్కజారె
గమలములు విచ్చె బడుతఁడు కనులువిచ్చె
బాలభానుఁ గాంచెను బ్రజ బాలుఁగాంచె.

113

చ. తవులు తమస్సు వీడిచనుద త్వనిబోధక తేజ మొప్పు ముం
దవనికి నా స్తికత్వమణఁగారి సదాస్తికభావ మేర్పడున్
వివిధ కళాంశ తార లగుపించ వినుం డొకఁ డుండు నన్న కొం
బవ లుదయించుచుండె నిట బాలుఁడు పోతన పుట్టువుం గొనెన్.

సీ. జనమనోంబుజమిత్రుఁ డన నొప్పు నీ బిడ్డఁడన జాతలగ్నమం దినుఁడు దనరె
నురు పండితానీక గురువర్యుఁడగునట్టి జిటుతండనఁగ ధనుర్గురుఁడు వలె
బుధజనాంబుధిపూర్ణవిధుఁ డీతఁడగుననన్ బుధచంద్రు లనుకూలవిధి నెసఁగిరి
కవి సార్వభౌమ మూర్ధవతంసమితఁ డనన్ గవి మహోచ్ఛస్థాన నివసతిగొనె

తే. మందమతిచే శ్రమంబడు మహితుఁడనఁగ
మందుఁ డవరోధకస్థానమందు వెల్గ
జ్యోతితోఁ బోరెడి తమిసప్రోతములయి
పరఁగె ఛాయాగ్రహమ్ములు పాపదృష్టి.

115

తే. కవి గురువులందు మౌఢ్యము గలదుగాని యితని మతిలోన లేదది యింతయేని
శశియశమ్మునకై న మచ్చగలదేమొ కాని యీ కళానిధి నద్ది గానఁబోము

116

క. బాలకుఁ డతుల ప్రతిభాశాలియగున్ వీని నెదురఁ జతురాననుఁడున్
గేలియగున్ ఫణిపతియున్ వేల శిరము లూచి మెచ్చు వీని చరిత్రల్.

117

క. అనుచున్ జ్యోతిష్కులు పాపని జాతకరీతి నరసి బహుళాశ్చర్యాం
బునిధిన్ మునుఁగుచు నిసువున్ ఘనముగ దీవింప జాతకర్మము జరిగెన్.

118

గీ. షడ్రసోపేత పక్వార్నసరణి మెఱయ
నూరునకు విందు నిడిరి పుత్రోత్సవమున

వచ్చిభుజియించి చనె ప్రజ యిచ్చమెయిని
హెచ్చి యుప్పొంగి తీసిన యేలువోలె.

119

ఆ. ఎదుగుచుండె గొమరుఁ డేడొక్కనాఁడుగా విదియనాఁటి విధుని విధముదోఁప
ఘనునిఁబోతనార్యుఁగని పెంచనోఁచిన తల్లిదండ్రు లెంత ధన్యతములొ! 120

సీ. మత్స్యవతార సన్మహిమంబుఁ జింతించుననఁ దొట్టియం జేప యటు నటించుఁ
గూర్మావతారంపు గుట్టు నాలోచించుననఁ గూర్మమట్లు పాఠాడుచుండు
వరవరాహావతార రహస్యమరయునాఁ గిటి యట్లు మట్టితోఁగ్రీడసేయు
నరసింహతత్త్వమ్ము నెఱిగె నీతండనన్ బ్రహ్మాదరక్షణపరత నుండు

తే. వామనావతారాంచిత వై భవంబుఁ
జదువు నన వామన బ్రహ్మచారి యయ్యె
రామతత్త్వ సంశోధియై వ్రాయు ముందు
భాగవతమన శ్రీరామభజనసేయు.

121

తే. ఆమె పూర్వపుణ్యము మంచిదగుటవలనఁ
గలిగి రిరువురు సుతులు జగద్విదితులు
తిప్పనార్యునివంటి యా స్తిక చరితుఁడు
పోతనార్యునివంటి విఖ్యాతయశుఁడు.

122

చ. రగరగ మంచు మేల్మి నవరత్నకళల్ దొనకాఁడు శుక్తి గ
ర్భగృహమునందె స్వాతి వినిపాతితవాఃకణపంక్తి మౌక్తి కా
ప్తి గనును నత్తగుల్లఁ బ్రభవించును గొమ్ములపుర్వు లెందు మా
త గుణగణాధ్య యైననె సుతప్రకరమ్ము సుశీలతన్ గనున్.

123

క. తిప్పన సౌభాగ్యమున న ప్పరిఁ గల చిన్న పెద్ద లందరికిఁ గడున్
మెప్పునుజునకన్న యనన్ గొప్పగుఁ దమ్ముఁ డన నన్నకున్ బ్రాణంబౌ. 124

సీ. తన కెవ్వ రేదేని తినుబండ మిడిరేని యనుజుని కిడక తిప్పన తినండు
అనుజమ్ము నెవ్వ రేమనిన తానడ్డమ్ము వచ్చు మై నీఁగను వ్రాలనీఁడు
గడియసే పింటఁ దమ్ముఁడు గానరాకున్న వెదకుఁ గన్పడుదాఁక వెతనుజెందుఁ
తన ప్రాణమున కెంతయును గూర్చు వస్తువే నవరజుం డడిగినయంత నొసఁగు

తే. భోజన మొనర్చు తఱి నిద్రబోవు వేళ
లందును యవీయసుఁడు తనయండ నుండ

వలెను దగవులాటననేమొ తెలియ రనఘ
గుణులు సోదరుల్ రామలక్ష్మణులు మణులు.

క. తిప్పన చదివెడు పద్యముఁ జప్పున నొకసారి వినిన సరి పోతన తా
విప్పఁడు పొత్తము నొప్పంజెప్పును నద్దాని నేమి చెప్పుట తెలివిన్. 126

ఆ. దూఁకు లెగురు లందుఁ దొండు మెండుగఁబడి
సరకుఁ గొనఁడు లేచి యులుకు నపుడె
యరరె ! భూమివ్రక్కలయ్యె నం ద్రా యుక్కు
బాలు పాటుగాంచి వ్రక్కవారు. 127

ఉ. ఆటలమేటి విద్దియలయందున వానికి వాఁడె సాటి కొ
ట్లాటను బాలు రంద టొక్కటైన నెదిర్చెడి ధాటి, తీయఁగాఁ
బాటలు పాడుటందుఁ బికవాణికి వానికిఁ బోటి యెందు మో
మోటముఁ గొంకుజంకులను బొత్తుగ వీడి చరించు నాతఁడున్. 128

చ. గురినిడి కొట్టెనేని యొక గోలియుఁ దప్పదు, కచ్చగట్టి బొం
గరమునువేయ వ్రేటు కొక కాయ పటుక్కును బందెమూని తా
నుఱికిన లేడిపిల్లవలె నొక్కని యయ్యకుఁ జిక్కఁడద్దిరా !
చిటుతఁ డసాధ్యుడంచు నెదఁ జే యిడి విస్మయమంద నందఱున్. 129

ఆ. కోఁతివోలెఁ జెట్ల కొనఁగొమ్మ లెగబ్రాకుఁ
బడివోలెఁ గ్రిందఁబడఁగఁ దూఁకుఁ
గాలు భూమిపైన గడియైన నాఁగదు
పాదరసము గలదొ పాదయుగళి ! 130

క. గుడికిఁ జను జననిఁ గని వెంబడిఁబడి చను జదువుకొనెడి బడి విడియైనన్
బడి పడి జేజే లిడు నయ్యెడ నెడమయుఁ గుడియు ననక నెంతయుభక్తిన్. 131

తే. సాధుసజ్జన దర్శనోత్సాహ గతియు
హరికథాపురాణ శ్రవణాభిరతియు
శంభుపద సరోజార్చనాసక్తమతియుఁ
బెరుగసాగె వేటొకప్రక్క బిడ్డయెడఁద. 132

ఉ. అంతటిలోన నొక్కతటి నంతికమందు వెలుంగునట్టి గ్రా
మాంతరమైన పాల్కురికియం దొక జాతర శైవవైభవో

దంతముఁ జాటుచున్ దనరె దాని గనుంగొనఁ బోతరాజు తా
నెంతయు సంతస మ్ముబుక నేఁగెను దల్లియుఁ దండ్రి వెంటరాన్. 133

ఉ. భూమియె యీనెనో యిసుకవోసిన రాల దుసిళ్ళపుట్టలై
చీమలజారులై జనము చేరఁగసాగిరి, యంటుముట్టులన్
నేమము వీడి యాడ మగ నిర్ణయమున్ విడనాడి తోపులన్
స్వామినిఁజేరి దర్శనము సల్పుచు వెన్కలవారి నిల్పుచున్. 134

క. పులుఁగులు ఫలతరుశాఖలఁ గలహించెడి ననఁగ జనుల కలకలములు తా
మలలం ఘూర్ణిలి కోలాహల మొనరుచు నొక మహార్ణవాకృతిదాల్చెన్. 135

క. రంగుల గుడారములలో నంగడి వీధుల నమర్చి రా యా సరకుల్
సింగారమొప్ప సక్రమభంగిన్ యాత్రికులు దృష్టివడి చనుదేరన్. 136

సీ. మునై కచోరాలు బుక్కగుండ గులాలు తిరుకుంకుమమ్ము దాసరిబెహారి
గాజులు మెట్టియల్ కళుకై న పిల్లాండ్లు బసమపుండలు నిచ్చు బలిజెగౌర
సవరమీర్చెనలు ప్రసాధనుల్ సూదులు పూసలద్దము లమ్ము పూసజేరి
లక్కబొమ్మలు బొంగరములు కోలలు చిట్లు వడెలమ్ము రంగారివర్తకుండు

తే. చెఱకులున్ మొక్క కండెలు సెనగబేడ
బొరుగులున్ కజ్జపుండలు పొంగరాలు
బత్తిసాలు చిల్కలు లడ్లు పలుమితాయి
లమ్ము తినుబండముల దుకాణమ్ములొకట. 37

సీ. బారలై వ్రేలాడఁబడు పల్ల జడగుంపు భవబంధ మిటువలె భారమనఁగ
నిలువెల్లఁ జాఁదిన వెలిబూదిరేకలు నీ దేహమెల్ల విబూది యనఁగ
రగరగస్మేఱయు తామ్రపునగల్ మేలిమి భూషాళి రాగవిదూషితమనఁ
గలితత్రిశూల సంగత ఘంటికాధ్వనుల్ చిదచిదీశసమైక్య శివమిదియనఁ.

తే. జడలతో బూది బొట్లతో స్వకరమంటు
ముమ్మొనలవాలుతో రాగిసొమ్ముతోడఁ
గడ్డవ్రేలెడి జోలెతోఁ గరములెత్తి
దిశల శివసత్తులై తూలు బసివిరాండు. 138

తే. సింగినాదాలు శంకులుఁ జేయురొదలఁ
బూరటిల సింగి 'శరభ శంభో శివ!' యని

ప్రథమాశ్వాసము

139

యఱచి పండు నిప్పుకలతోఁ బఱచినట్టి
యగ్గిగుండాల నుటికెడి యయ్యలొకట.

సీ. గొంగళి ముసుఁగిడి గోవులంగాయగాఁ

దరలురా జాంబవంతా యటంచు
మును సూత్రధారి యా ముకుఁద్రాడు లాగుచుఁ
గఱ్ఱనెత్తుటయు ముంగాళ్ళలేచి
గడ భుజమ్మనఁ బూని మెడ ఘంటికలు మ్రోఁగ
బొల్లి మోరలనాడు భల్లుకములు
మొగము ముక్కును దాల్చి జగతికి దిగివచ్చి
గర్జించుమేఘంపు కరణి నులుమఁ

తే. బులిమొగపు లక్కబుట్టను దలఁదగిల్చి
యాడుచున్ మొక్కివేడుచు నమ్మవారి
పసుపు బంగారు గొనుఁడొక్క పైస యనుచు
యాత్రికుల కడ్డ మేఁగు బెద్దమలవాఁడు

140

తే. నమలిపురి యీకవేసలి న్నాట్యమాడ
నిలుకు గుబ్బల పూసల సరు లెగయఁగఁ
బడుచు సొరుట్టిపడు మేనఁ బచ్చబొట్లుఁ
జెలఁగ హల్లిసకమ్మాడుఁ జెంచెతలును.

141

సీ. చిందమ్మ లుష్టిపబ్బందాకృతులఁ బూన మొగిలుపైఁ గంబళుల్ పగలు పేన
నులునులన్ డమరుక మ్మిరుజెంప వాయింపఁ జిలుగజ్జె లీలలం బరిహసింపఁ
గర్జ మూలమ్మలన్ గయినుంచి శ్రుతినించి మల్లన్నకథఁ బాడు గొల్లమూఁక
ప్రథల మున్ ఖడ్గాలు పల్కుచు జేగంట మ్రోగించి చను వీరముష్టిగణము

తే. కదలనీక యడ్డమ్మగా గంటఁబట్టి
కలపకొలను గంట యంచులకుఁ ద్రిప్పి
యందుఁ గట్టిన గవ్వ నాట్యమ్మొనర్చి
నాదు సేయఁ దత్త్వముఁ పాడు బూదిగురుఁడు.

142

తే. దేవదాసీజనమ్మలు సేవముందు
సరసతార్యత్రికక్రియల్ నెఱపుచుండ

- బసవన కిలాతమున్ నాగుపడగగొడుగు
నెసంగ దివ్యటీల్వెలుంగ నూరేగై భవుడు. 143
- క. సేవించి యీశ్వరాశ్చన గావించి గురువు సమాధింగనుగొని భక్తిన్
దేవాలయ ప్రదక్షిణ మావహిలన్ జుట్టి వచ్చె నలఁ గేసనయున్. 144
- క. ముద మెదుగఁ గొమరుఁ గని నీ
కెది కావలెననుచుఁ గొనుచు నిడిఁ జిటుదిండ్లన్
సుదతిఁగని పోదమిఁక ననఁ
దధిగిణతోమ్మని మృదంగతాళము లొలసెన్. 145
- చ. చెవులకు విందు లీ ధ్వనివిశేషము లేమని పృచ్ఛసేసె మా
ణవకుఁడు వీధిభాగవత నాటకవాటిక మ్రోగు మర్దఖో
ద్భవ మధురస్వనస్ములని పల్కె గురుం డటనుండి వాని ని
లైవరు నదింపఁ జేయుదు రదెందులకంచు వచించెఁ బాలుఁడున్. 146
- ఉ. భూషలుదాల్చి రంగులను బూసి మొగమ్మున రాజు మంత్రినాన్
వేషము లొప్పుఁ గై దివియ వెల్గులలోఁ బ్రతిసీరముందు సం
భాషణ లాటపాటలును భాసిల భాగవతోక్త సత్కథా
పోషణముం బొనర్తు రెద పొంగ వినోద మెసంగఁగా నటుల్ 147
- చ. అని వచియించెఁ గేసనయు నాత్మఁ గుతూహలతాలతావితా
ననికర మంబర మ్మలమి నవ్వులపువ్వులనీనఁ బోతరా
జును దనయయ్యతోనటుల చొప్పును జూడఁగ వేడె నాతఁ డం
తనె సుతుఁ గొంచు వీధి సవిధస్థితుఁ డయ్యె సతీసమేతుడై. 148
- ఉ. ఇవ్విధి దివ్యటీ ల్వెలుంగు నేమని పాలుఁడు పృచ్ఛసేయఁగా
నవ్వుచు లక్కమాంబ నిజ నందనుఁ గన్గొని చంద్రసూర్యు లా
దవ్వుల వెల్గనేల యనె, దాపున నా తెర యేల యన్నచో
నివ్వటిలుం బయి న్మసక నీలపునింగి యదేలరా ? యనెన్. 149
- చ. వెలుగుల నీను పొద్దుటను వేసము లాడవదేల యన్నచోఁ
దళతళలాడు తారకలు తాము పవల్గన రావదేల యం
చలఁ దెలవాటు నంతఁ దుదియై చను నాటకమేల యన్న రే
ల్కలఁ గనులెల్ల మేలుకొనఁగాఁ గనరాదది యేలరా ? యనెన్. 150

ప్రథమాశ్వాసము

- ఉ. వచ్చుచుఁ బోవుచుండె నటవర్గములోని కదేల యన్నచోఁ
జచ్చుచుఁ బుట్టుచుండె జన సంఘము భూస్థలి నేల యంచు వా
రెచ్చట కేగుచుండిరన నెవ్వడు వారికి వేసమిచ్చుచున్
బుచ్చునొ యట్టి సూత్రధరు పొంతకుఁ బోదు రటంచుఁ బల్కినన్. 151
- ఉ. ఏగిన వీరిఁగాంచి యతఁ డేమని పల్కునటన్న వారి వే
షాగతులం బొనర్చి యెటు లాడుఁడు పాడుఁ డటంచుఁ దెల్పెనో
యాగతి యాడిపాడిన నహా ! యని వారల మెచ్చు నిచ్చు మే
లోగము లట్లు జేయమిని పొండని దండనఁజేయు వాఁడనన్. 152
- క. రంగమున నృహరి యుద్భట భంగిఁ బ్రత్యక్షమయ్యె బాలకులదరన్,
సంగడి నిదురలు సెదుర మృదంగస్వన సింహగర్జ నార్భటి గదురన్ 153
- క. రావ మిది యేమి యనఁగా నా వనితయు సుతునిగాంచి యసురనడంపన్
సేవకుఁడగు ప్రహ్లాదున్ గావఁగ దేవుఁడు జనించెఁ గంబమున ననెన్. 154
- ఆ. దేవశమ్ము నందు దీపించు లింగము
దేవుఁ డంటి విప్పు డీ విధముగ
సింహముఖముఁ దాల్చి శ్రీహరి ప్రహ్లాదుఁ
గావ దేవుఁ డయ్యెఁ గాంచు మనెదె. 155
- ఆ. అనుచు సుతుఁడు వల్క విని తల్లి హరిహరు
లేకరూపులనియె నెట్టులనిన
సిగఁ జెలంగు కుప్పె సింహాస్య వలయమ్ము
రూఢి నొక్క పసిఁడి రూపు లగుట. 156
- ఉ. ధీనిధివై సత మ్మృళిల దేవత లొక్కటి యంచు నెంచుచున్
మానసమం దుమారమణు మాటికి మాటికి సంస్మరింపనోఁ
దా ననలమ్ము వృక్షసముదాయ విభేదము లూడ్చుకై వడిన్
జ్ఞానము రూపభేదము లొకం డొనరించు నసంశయాకృతిన్ 157
- చ. అన నతిభక్తి నంబ వచనామృతసారము నాస్వదించి యే
మనియెద రిట్టి యాట నని యర్భకుఁ డాడెను బృచ్ఛసేయు నం
దను గని యిద్ది భాగవత నామముతో నుతికెక్కునంచుఁ దా
జనని వచించె దాని విని సంతసమందుచు బాలుఁ డాదటన్. 157

ఉ. భాగవతాఖ్య దీని నిటు బల్కుదు రేలనె; నీ కథాసుధల్
భాగవతమ్మనం దనరి ప్రిస్తుతి కెక్కిన పుస్తకస్థమై
సాగుటచేననెఁ జనని; చక్కని పొత్తమునఁ బఠించెదఁ
వేగమొనంగు నాకనుచు వేడెఁ గుమారుడు మాతృదేవతన్. 159

తే. అదియొ గీర్వాణవాణిలో నలరు నీకుఁ
దెలుగుపలుకుల వెలసినఁ దెలియుననియె;
తెనుగునన్ వ్రాసి యిమ్మనెఁ దనయుఁ; డంబ
వ్రాయరాదనె; సుతుఁడు నే వ్రాతుననియె. 160

ఉ. అంత ననంతవత్సలత నాత్మజునింగని కౌఁగిలించి నీ
కెంతటి బుద్ధిరా బుడత! యేండ్లు మదాయువుఁ బోసికొంచు జీ
వింతువుగాకయంచుఁ గయివేకుల జాలుని మీఁదు ద్విప్పియా
యింతి కణత లద్దుకొనియెఁ నెటికల్ ఘటియింపఁ బ్రేముడిఁ. 161

తే. భాగవతమును దెన్గులో వ్రాయునంట
చెవి నిడదొక్కొ కొమరుని చిల్కపల్కు
లీడునకుమించి మాటల నాడుననుచుఁ
బల్కెనప్పురంధ్రీమణి పఠినిగాంచి. 162

చ. అది విని కేసరాజు ముదితాశుకణావిలలోచనాంబుజా
స్పరుడయి పత్నిగాంచి యిటు వల్కెను గల్కిరొ! వీనిఁజూచి నే
డుదయమె యోగియొక్కఁ డితఁ డుర్వి మహాకవిసార్వభౌముడై
విదిత విశాల విశ్వపరివేష్టిత నిత్యయశస్వియా ననెన్. 163

ఆ. అదియు నిదియు నొకటియగుట మానసమెల్లఁ
బులకరించె ననుచుఁ బొలఁతిఁగూడి
తనయు భావిజీవిత ప్రపంచమ్మును
సూక్ష్మదేహుఁ డగుచుఁ జుట్టివచ్చె. 164

ఉ. అమ్మహితుండు కేసన నిజాత్మజునింగొని ధర్మపత్నిల
క్కమ్మయు వెంటరాఁ బరహరాలయ గోపుర దీపితత్రిశూ
అమ్మునుగాంచి మొక్కి పదిలమ్ముగ గట్టును డిగ్గి బండిపై
బమ్మెరకేగసాగె నడిజాట రహించెడి మావితోటలో 165

వ. అలరు రసాలసాలమ్ముల నరసి కేసన కావ్యకళలోల్క కొమరునిలోని కవి
తాత్మ బయల్పడు నటు లిట్లభివర్ణింపఁదొడంగె. 166

క. తలలో శలాటువులొ యాకులొ యీకలొ ముక్కులో చిగురురిక్కలొ కొ
మ్ముల చిలుకల చెలువమ్ములొ లలితరసాలఫలపత్ర లావణ్యశులొ. 167

ఉ. రంభలు రామచిల్కలయి రక్తిని నాట్యము లాడుచుండ నీ
కుంభిని దేవగాయకులు కోకిలలై జతపాడఁ గిన్నరుల్
బంభరరూపులై కలవిపంచికి కిన్నెర మీటఁగా నొకే
స్తంభపుమేడ గానపరిపత్తు రచించి రయారె! భేదరుల్. 168

సీ. పసిడిముద్దకు భోజ్యభాగ్యమ్ము గలిగింప
రసములూరించిన రసికుఁ డెవఁడొ
గరుడపచ్చల కొమ్మకై మెచ్చి విరుల వీవనలిచ్చి
విసరించు ప్రభు వెవఁడొ
వరప్రవాళములఁ గప్రము తమ్ములమొనర్చి
పికభామినికొసంగు ప్రియుఁ డెవఁడొ
ముత్తైంబులం బూలగుత్తులుగాఁ గూర్చి
ధరసేనజల్లు భూధవుఁ డెవఁడొ

తే. ఫలము సరసతఁగని పయింబడు శుకమ్ము
పువ్వు నవ్వుకు శ్రమియించి పోవుఁదేటి;
పల్లవపురాగమును రక్తిఁ బాడుఁ బికము;
యా రసాలముం బ్రేమ నెవ్వారు గనరు? 169

సీ. అధరారుణ ప్రిభాస్పదపల్లవమ్ముల నివపు మంటల యగ్గి రవులఁజేసి
తోలనేత్రాభ ఛిసీల పత్రమ్ముల మెత్తని కత్తుల మేలగించి
దరహాస సదృశ సుందర సూనవల్లరిన్ బూపుటమ్ముల పొదుల్ పొందుపఱచి
గాఢోపగూహనాకార శాఖా క్రాంతిఁ గొమ్మ పూహమ్ములఁ గూర్చి కట్టి

తే. యతను వీరశృంగార రసాలవాల
భాసురవసంత లక్ష్మీ విలాస వేళ
ముత్తైముల మొల్క నలికి వియత్తలమునఁ
బైఁడి పండించెను రసాలజాల లీల. 170

ప్రథమాశ్వాసము

వ. అలరు రసాలసాలమ్ముల నరసి కేసన కావ్యకళలొల్క కొమరునిలోని కవి
తాత్మ బయల్పడు నటు లిట్లభివర్ణింపఁదొడంగె. 166

క. తలలో శలాటువులో యాకులో యీకలో ముక్కులో చిగురురిక్కలో కొ
మ్ముల చిలుకల చెలువమ్ములొ లలితరసాలఫలపత్ర లావణ్యసులొ. 167

ఉ. రంభలు రామచిల్కలయి రక్తిని నాట్యము లాడుచుండ నీ
కుంభిని దేవగాయకులు కోకిలలై జతబాడఁ గిన్నరుల్
బంభరరూపులై కలవిపంచికి కిన్నెర మీటఁగా నొకే
స్తంభపుమేడ గానపరిషత్తు రచించి రయారె ! భేచరుల్. 168

సీ. పసిఁడిముద్దకు భోజ్యభాగ్యమ్ము గలిగింప
రసములూరించిన రసికుఁ డెవఁడొ
గరుడపచ్చల కొమ్మకై మెచ్చి విరుల వీవనలిచ్చి
విసరించు ప్రభు వెవఁడొ
వరప్రవాళములఁ గప్రము తమ్ములమొనర్చి
పికభామినికొసంగు ప్రియుఁ డెవఁడొ
ముత్తైంబులం బూలగుత్తులుగాఁ గూర్చి
ధరసేసజల్లు భూధవుఁ డెవఁడొ

తే. ఫలము సరసతఁగని పయింబడు శుకమ్ము
పువ్వు నవ్వుకు భ్రమియించి పోవుఁదేటి;
పల్లవపురాగమును రక్తిఁ బాడుఁ బికము;
యీ రసాలముం బ్రేమ నెవ్వారు గనరు ? 169

సీ. అధరారుణ ప్రభాస్పదపల్లవమ్ముల నివపు మంటల యగ్గి రవులఁజేసి
తోలనేత్రాభ వినీల పత్రమ్ముల మెత్తని కత్తుల మేలగించి
దరహాస సదృశ సుందర సూనవల్లరిన్ బూవుటమ్ముల పొదుల్ పొందుపఱచి
గాఢోపగూహనాకార శాఖా క్రాంతిఁ గొమ్మ వ్యాహమ్ములఁ గూర్చి కట్టి

తే. యతను వీరశృంగార రసాలవాల
భాసురవసంత లక్ష్మీ విలాస వేళ
ముత్తైముల మొల్క నలికి వియత్తలమునఁ
బైఁడి పండించెను రసాలబాల లీల. 170

- సీ. సవిత్యకరాళికి సందొసంగనిరీతి ధరణిగట్టిన కోటబురుజు లనఁగ
మదనబలమ్ములౌ మాధవాదుల పోర రహియించు ఘంటల రథము లనఁగ
జానకీభక్తులౌ వానరాళికి వసుంధర నిల్పు నిలయగోపురము లనఁగఁ
బదములేపి యొకింత కదలఁజాలని మోత బొట్టెకెత్తిన పండ్లబుట్ట లనఁగ
- తే. నాదిగఠినదారువు లయి యంతనంతఁ గొమ్మలై నునురెమ్మలై కోమలమగు
పత్రపల్లవసుమములై ఫలతతులయి మధురరసములై కరఁగు నీ మావితరులు
- క. పచ్చల నడుమం గెంపులు ముచ్చటగాఁ బొదిగి మంచి ముత్తైపుసరులున్
సొచ్చెమగు వైడిగుండ్లవి కుచ్చలు వ్రేల్పావిగొడుగుఁ గూర్చినదెవరో. 172
- తే. చత్రపతు రెందఱో యిందు సభనుదీర్చి
రేలకో పంక్తులుగఁ బర్ణశాల లమరుఁ
బచ్చపచ్చని యీ పల్లెపట్టు నెవ్వఁ
డిచట రచియించెనోతరునిచయములుగ. 173
- వ. అనుచు నొనర్చు వర్ణనమున కత్యంత మలరి పోతన కవులివ్విధివర్ణింతు రేమని
ఫల తరుల నరసి. 174
- క. రెక్కల మాటిడి పతులు చక్కఁగఁ
బొదిగిన నిజాండచయ మనఁ గొమలన్
బెక్కులుగ వ్రేల్చలములని
యక్కొమరుఁడు గాంచి యుటకె నామ్రవణమునన్. 175
- క. ఉటీకెడు సుతుఁగని కేసన
చిటుతని కవితాత్మభావ చింతనములకున్
ముఱియుచుఁబువు పుట్టఁగనే
పరిమళములఁ జిల్కుననుచుఁ బల్కెను సతితోన్. 176
- ఆ. వైకిఁగాంచె వటువు పత్రమ్ము లందుండి
శుకము ఫలమురాల్చె శుకుఁ డొసగు
భాగవతరసాల ఫలరసంబోయన
బాలుపదములందుఁ బడియె నదియు. 177
- క. ఆపక్వఫలము దినుచు ముదాపూరిత లోల లోచనాంబుజములతో
పాపాప బండి నెక్కెను గోపాలుఁడు వెన్నముద్ద గొనివచ్చె ననన్. 178

ఉ. ఈకరణి శుకాదు లవి యేల భుజించెడి నీ ఫలమ్ము నా
నాకలిబాధ తీర్చికొన నంచు వచించెను దండి ప్రేమమై
సాకరగ భోజనం బిడరగ జన్మదుపన్ జనయితి లేదె యీ
మూకల కంచు బల్కు తన ముద్దులపట్టి కతండు నిట్లనెన్.

179

తే. ప్రకృతి మనకెల్లరకు మాత, పరమపురుషు
డగు మహేశ్వరుడే పిత యనుచు దెలియు
మనిన జనని జూపించి మాయంబ యీమె
యగును బ్రకృతి గాదనె సుతుడంత నయ్య.

180

క. కొమ్మకు గొమ్మకు నూర్ల ఫలమ్ములు గనవచ్చు మొదలు లక్షింప సమ
స్త మ్ముక మానువెకద భూతమ్ములు నొక ప్రకృతిసుతులె తామన నతడు.

ఆ. పాల నిచ్చి నాకు బలువర్ణముల యాట బొమ్మ లిచ్చి రుచ్యభోజన మిడి
ప్రేమ గాంచి గన్న పెద్దవానిగజేయు మాతవోలె ప్రకృతి మనుష దనిన.

సీ. రవిసోము లనెడి నేత్రములొప్ప మన నెప్పు
డొకకంటఁ గాంచుచు నుండు నామె
మబ్బుభాండము లెత్తి మధురోదకము వోయు
బర్హతోన్నత పీఠపంక్తి వేయు
బహుధాన్యముల తీసి పాలబువ్వ నొసఁగు
బండ్లజాతుల చిలుదిండ్ల నిడును
దావుల వెదఁజల్లు పూవుగిన్నెలు
నింపి, కమ్మతేనియ పానకమ్ము లిడును.

తే. మహి యనెడి స్వీయవక్షోజమండలమున
నూరు జీవనమ్ములఁ బాలు ధారవోసి
యడిగినవియెల్ల నొసఁగి యాయభిలభూత
సంతతిని రొమ్మునకుఁగట్టి సాకు బ్రకృతి.

సీ, ఆనంద డోలిక నాడింప సింగిణుల్ రంగారు మబ్బుల నింగి గూర్చు
లలి నై కతమ్ముల తలిమమ్ములన్ వైచు బచ్చిక రత్నకంబళము బఱచు
దారాన్విత నభోవితానమ్ము నమరించు దరుశాఖ దాశవృంతముల వీచు
జలువ వెన్నెలకొంగు చాటున జోకొట్టు నీలిముసుంగులో నిదురబుచ్చు

తే. నుభయసంధ్యల రాగము లుప్పతిల్లి మందమలయానిల స్వరమండలిఁ గొని
హాయియని పొగిసంతతి కనవరతముఁ జోలపాడును లెండని మేలుకొల్పు.
క. బిడలగు ప్రాణుల బ్రదుకులు గడచుట లెట్లనుచుఁ బ్రకృతి కలకాలములున్
వడఁకున్ మది నుడుకున్ వెతఁ దడుపున్ బాష్పాంబుధార ధారుణి నెల్లన్.

తే. ప్రకృతి పురుషుల దివ్యదాంపత్యమందు
నిమ్మరుజసౌధరాజముల్ బొమ్మరిండ్లు
భూతగణవృత్త మొకకమ్మ బొమ్మలాట
ధరఁ బ్రజల చావుపుట్టుకల్ దాఁగురింత.

186

ఉ. దాఁగురుమూఁతయాట లని తాము వచించిన యంత మీసుతుం
డో గురువృద్ధు లార్యులు నిటుల్ పసిపిల్లలవోలె నాడు తే
లాగని కాంచుచుండె నను లక్కమ నారసి కేసనార్యుఁడున్
ధీగరిమమ్ము మీఱ నరుదెంచిన శంకలుదీఱ నిట్లనున్.

187

శా. భేలామంటప మీజగమ్ము జనముల్ క్రీడావినోదార్థమై
గాలిం దేలు వినీల నీరదములై కాలాబ్ధి నోలాడు క
ల్లోలప్రాతములై నటించును మరు ల్లోపన్ముతో నాఱు దీ
పాలై మాటుమడంగిపోవు జగదంబాపాణి కన్నూయుటన్.

188

ఉ. సాగు జగంపువీధి నొరుఁ జంపి తనన్ బ్రతికింపఁ జేసికోన్
దాఁగుడుమూఁతలాడను దినమ్ము జనమ్ము ధనమ్ము నమ్ముచున్
మూఁగు నిశాకరాశకరముల్ కనుమూయు ప్రభాతసుందరీ
స్వాగతరాగముల్ నయన సారసముల్ వికసింపఁజేయఁగన్.

189

ఉ. ఎచ్చటినుండి వచ్చెదరొ యెచ్చటి కేఁగెదరో యగమ్య మా
వచ్చినవారిలో దొర లెవారలొ దొంగ లెవారొ దేనినిన్
ముచ్చిలినారొ వారిఁ గనుమూసి నటింపఁగఁజేయు తేలనో
యచ్చట నున్న తల్లి జగదంబ యెఱుంగును వీని మర్మముల్.

190

చ. తమమును జేరు చోరుఁ గని తద్దయు సత్వసముద్ధతిన్ పదో
ద్గమిత రజమ్ము నంటక ప్రధావితులై చనుదేరి ముక్తసం
గమునఁ జరించి మాతృపద కంజములన్ స్పృశియించి ముక్తుతా
నుమహితసిద్ధు లెందరొకొ చోరవశంగత బద్ధు లెందఱో!

191

శా. క్రిడా రంభమునం దొకం దొకఁడు స్వక్రిడాంతమం దొక్కఁ డా
క్రిడామధ్యములోనె కాలనిహతీన్ గ్రిడాభువిన్ వీడు నె
వ్వాఁ డెవ్వానికిఁ దోడురాఁడు విడిపింపన్ లేఁడు తానై తనన్
బీడాముక్తు నొనర్చు కొంటకయి కావించున్ బ్రయత్నమ్ములన్. 192

ఉ. త్రిప్పెడు సూత్రధారి గుఱుతింపక యాడును దోలుబొమ్మ తాఁ
జప్పుడుసేయు వై ణికుని జాడ నెఱుంగక పాడు వీణ, యి
ఘైప్పటిదాఁక నొప్పు నివి యెవ్వరెఱుంగుదు రాటపాటలున్
జప్పున నాగునో మరియు సాగునో యయ్యవితామెఱుంగునే. 193

చ. అని వచియించు తండ్రి వచనామృతసారము నేమొ గు రైఱిం
గిన పెనుప్రోడవోలెఁ బరికించెడి నందనుఁ గాంచి మోము ము
ద్దును గొని యేమి యర్థ మెదఁదోఁచెనొ తెల్పు మఁటన్న మాతృమూ
ర్తినిఁ గని బాలకుండు వివరించె సుధామధురోక్తి నీగతిన్. 194

ఉ. దొంగతన మ్మొనర్చుటలు దోస మటంచు వచింతు రార్యు లా
దొంగలఁగూడువాఁడతఁడు దొడ్డదొరైనను సాటివారిలో
భంగపడుకదే! నిరతభక్తిని మాతృపదమ్ము నంటి స
త్సంగతి నున్న బాలకుఁడు చావు దొలంగి చెలంగు ముక్తుడై. 195

ఆ. అనిన జనని నగుచు నౌనాను చౌర్యంబు
చిన్నదయ్యుఁ గలఁచు మున్న వెన్న
దొంగ కృష్ణుఁ డెంతో దొరబిడ్డఁడై యుండి
కట్టుబడియె మాతృకరములందు. 196

ఆ. అనుటఁ గృష్ణుఁ డెవ్వఁ డాతండు తానేల వెన్న దొంగిలించెఁ జిన్ననాఁడు
కట్టుబడియె జనని కరములం దెటులను సుతునిఁ గాంచి పలికె సుదతి యిటుల.

మ. మనగ్రామమ్మును జేరినార మదె యస్మద్గ్రాహ మీ సత్కథన్
వినఁగాఁగోరెదవేని దాని నెపుడో విశ్రాంతిగా నున్నవే
శ నిదానమ్ముగఁ జెప్పనొప్పు నిటు లేలా తొందరంజెంద నీ
వును నా గర్భమునందు నుండి సకలంబు ని్వంటి వా గాథలన్. 198

ఉ. గర్భమునందు నున్న శిశుకాయ మెటుల్ వినునందు వేని యో
యర్థక! మున్ సురారిసుతుఁ డట్టుతె పొట్ట వసించి యింక నా

విర్భవ మందకుండఁగనె వేలుపు మౌని వచింపఁగా మహా
నిర్భరుడై వినెన్ మహి జనించియు శ్రీహరిభక్తుడై మనెన్. 199

ఉ. నేఁగొను నన్న పానములు నీకును నన్నముగావె యూపిరిన్
నేఁగొనునట్టి శ్వాసములు నీకును బ్రాణముగావె చూలుతో
నేఁగొనునట్టి యాషధము నీకును రోగహరంబుగాదె మా
శ్రీగురుసూక్తి పొట్ట నివసించెడి నీకును జెందదే యనన్. 200

క. లీలావతిగర్భంబున జాలుఁడు ప్రహ్లాదుఁ డుండి భగవత్కథ ముం
దేలీల వినియె సురమునిపాలుండు వచింపఁ బరమభక్తాగ్రణియై. 201

క. అను సుతునితోడ శకటమ్మును దిగి జనయితి సదనమునకున్ జనియెన్
దనయుఁడు బోతనయును నది వినవలెనని యెంచి యెంతో వేడుక నుండెన్

అశ్వాసాంతము

క. నీరదనీలశరీరా! స్మేరానన సితమయూఖ చిత్రిత విద్యు
ద్ధారా హీరమసారాకారా! విశ్విఖైకతాటకా సంహారా! 203

ఉ. ఖండితదుష్టదానవనికాయసముద్ధతవేగ! దీప్యదా
ఖండలకల్పభోగ! వరకర్ణచలన్మణికుండలప్రభా
మండితగండభాగ! స్మితమంజులపుల్లముఖాబ్జశోభితా
ఖండదయానురాగ! త్రిజగన్నుతపాదపరాగ! రాఘవా! 204

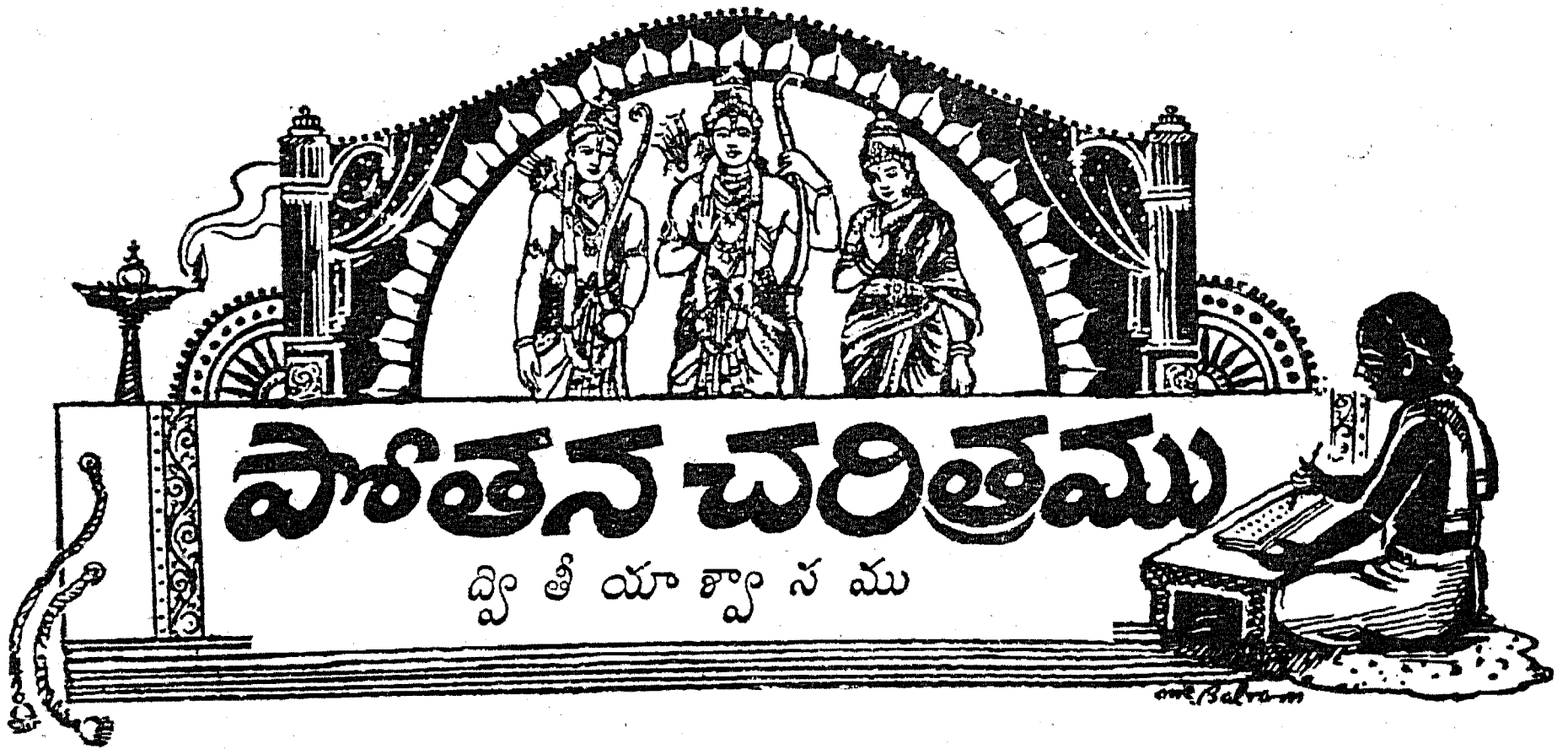
మాలినీవృత్తము

మనసిజసుకుమారా! మారభిచ్చి త్తచోరా!
వననిధిసుగభీరా! వార్ధిగర్వాపహారా!
కనకపటవిదారా! కర్బురాలోకచీరా!
జనిమరణనివారా! శస్తరామావతారా!

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
ప్రథమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

తారకోపదేశము — కల్యాణము

“ఉపదేశ్యంతి తేజ్ఞానం జ్ఞానినస్తత్పదర్శినః”

సీతాహృదయాంబుజ

భాసుర మధుపాయమాన భావజరూపా !

కోసలనృప ముఖకువలయ

హాసశరచ్ఛంద్ర ! దనుజహస్తి మృగేంద్రా ! 1

తే. తారకానుసంధానకథావివరము, అఖిల మానవలోక కల్యాణకరము,
చిత్తగింపవె యీ యితివృత్త మవల రమ్యగుణభద్ర ! శ్రీరఘురామభద్ర !

ఉ. అక్కమలాపు రశ్మిపొడయైనను జూపకపోయె నప్పుడే
చుక్కలు వెన్నపూసలయి చూచుచునుండఁగ మాయమై చనెన్
గొక్కరకోయటంచుఁ దొలికుక్కుట కంఠములెత్తి పిల్చి న
ల్లిక్కుల నూఁపితేపెను జలించిన చల్లని పిల్లతెమ్మెరల్. 3

ఆ. కనులుగట్టి యెవఁడొ కపటనాటకమాడి తెరమటుంగుచేసె ధరణి ననుచుఁ
గాల్చివేయు నినుఁడు కటికచీకటి తెరలన జనించెఁ దూర్పునం దరుణిమ. 4

ఉ. దీపముఁ గాంచి, కాటుకలు దిద్దినకన్నుల బాలయోగి తా
నో పురిటింటఁ దల్లికడ నూహలకందని భావగీత మా

లాపనసేయుచుండెను విలాసవిహాసవికాస మొప్ప బ్రా
హ్మీపరవేశయాట ననిమేషదృగంచలముల్ నిగుడ్చుచున్.

5

సీ. తమ్ములయెద నున్న తుమ్మెదలంగూడి చీకటుల్ భువినుండి చెదరిపోయె
వికసించిన సరోజముకుశమ్ముతోఁబాటు కలప్రాణులెల్లను గన్నువిచ్చెఁ
దామ్రచూడపు రాగతానమ్ములను గూడి కడలలో సాంధ్యరాగమ్ము లలమెఁ
బాత్రల నుప్పొంగు పాలధారలతోడఁ బ్రాగ్దిశన్ వెలుతురు బ్రాఁకికొనియెఁ
తే. జుట్టు వెలిఁగించుకొని చేనిపట్టు జేరు హాళికునితోడ జతగూడి యరుణకిరణుఁ
డల్లనల్లనఁ దూరుపునల్లమలల శృంగములనెక్కి జగతిని దొంగిచూచె.

6

క. తొలిదెసకుఁ దెలివివచ్చెన్ దొలఁగిచనెన్ నిదురమబ్బు తొంగలిరెప్పల్
నులుముకొనుచుఁ గనువిప్పఁగ వెలసెన్ బాలారుణార్క బింబాకృతియై.

7

తే. ఆదిన మ్మా ప్రభాత శుభోదయమున నాకుపచ్చవన్నియ చెల్వ మలలవోలెఁ
గ్రేళ్ళుటుకు లేతపచ్చికబీళ్ళపైన మేయు గోవులఁ గనఁ బోతరాయఁ డరిగి.

ఉ. శ్యామల సన్య సంగతి నెసంగెడి సంగడి మోటబావిపై
భూమికి నూడలంటు వటభూరుహ సుందరశాఖలన్ ఖగ
స్వామి కులాయ మట్లు తృణ సంగతిఁ గూర్చిన మంచె యంచువైఁ
బ్రేముడి నెక్కి కాంచు రవిబింబ ప్రసాదిత మోదితాశలన్.

9

సీ. మోటఁదోలు చొకింత మ్రొగ్గి దండెడ తంతిఁ శ్రుతిజేసి పాడెడి చోటకాపు
మిరెపతోటల నలిం బెటుకు గాజులచేతఁ జిటుకుతాళముగొట్టు చిన్నిపడుచు
పచ్చికన్ లేగల భరతనాట్యముప్రక్క బిల్లఁగ్రోవిని నూఁదు గొల్లబుడుత
రాత్రింబవళ్ళు విశ్రాంతి గానక తోట గాపాడుచుండెడి గడ్డిబొమ్మ

తే. వసరుచాయల నీను మేల్వరిపాలాలు పచ్చ 'మఖుమలు' పట్టుతివాచి గాఁగఁ
దెల్లవస్త్రాల మను దొరపిల్ల లట్లు కొంగగుంపు లా యొడ్ల మధ్యంగనఁబడు.

సీ. కట్టపిటుం దాని కంబళిముసుగుతో నీ రెండ్రాఁగుచు నిలుచుగొల్ల
పాదాల కసిదీఱఁ బసరిక బయళ్ళులఁ జంగున నెగురు వత్సముల గుంపు
పశుగణమ్ముల మూపుపై బొరింబొరివ్రాలి స్వారిచేసెడి భరద్వాజపక్షి
వనదంశములఁ ద్రోల వాలచామరమెత్తి వీపుపై నాడించు వృషభరాజు

తే. దురదవోఁ దాటిమాఁకుల నొరయు గేదె
గడ్డిమేయు గోవుల మెడగంట మ్రోత

- కనుచు వినుచుఁ బోతన తన తనువు మఱచి
యెడఁద పొంగు భావమ్మున నిటులఁ దలఁచె. 11
- క. క్రిక్కిరిసియున్న పొదుఁగున నొక్కుమ్మడిఁ దలనుగ్రుమ్మి యొగి కర్ణములున్
జక్కని వాలము నిక్కిడి గ్రుక్కన మేన్పాఁచి చన్ను గుడిచెడి లేగల్ 12
- చ. నడచుచుఁ బచ్చిగడ్డిని దినం దలవంచిన గోవు, వెంబడిన్
బడి వెనుకాళ్ళలో మసలి పల్మఱు చ్చగుడువంగ నట్టు సాఁ
చెడి తనలేగఁ గాంచు తమిచే మెడ మోడిచి మేను నాకి పా
చ్చెడి మమతా ప్తి మూర్కొనుచుఁ జేపును పాల్ గరుణారసమ్మనన్. 13
- వ. అనితలంచి నిసర్గరమణీయంబులగు ప్రకృతి దృశ్యంబుల మనోహరంబులగు
పశుగణముల విహారవిలసనంబులం బారవశ్యమ్మున నారయుచుండ. 14
- క. ఒక దెస నేమో కనినటు చకితుండై చారు హరిణ చర్మధరుని భ
స్మకలాపకలిత నై జాంగే కలాజిత శారదాభ్రగత హిమకరునిన్. 15
- క. మండిత కరధృత దండకమండలు హసదాననేందుమండలుని జటా
మండల భేలత్సుందర గండస్థలు లంఖితాక్ష ఘనకుండలునిన్. 16
- క. కాషాయాంబరకవచిత వేషున్ రుద్రాక్షదామ విస్ఫార దురో
భూషున్ హరిపదమార్గాన్వేషున్ జ్ఞానాగ్నిదగ్ధ నిజకృతదోషున్. 17
- మ. ఒకయోగిన్ గనె స్నాన సంధ్యలను శాస్త్రోక్తక్రియన్ దెల్లవా
ఱకముందే నెఱవేర్చి గోగణముఁ జేరన్ వచ్చి “యీ మార్గమే
డకుఁ జేర్చున్ దయయుంచి తెల్పెదవె బిడ్డా!” యంచుఁ బ్రశ్నించు చం
ద్రకళాపూర్ణముఖారవిందుని దయార్ద్రస్వాంతునిన్ శ్రాంతునిన్. 18
- క. కని మ్రొక్కి యతనిచెంగట వినయవినతశీర్షుఁ డయి ద్రవీభూత సుచే
తనుఁడై యనురాగోక్తుల నను ‘నిటులే యూరుఁ జేర నరిగెద రార్యా! 19
- ఆ. అనఘ పాలకురికి చనుదేరు మునుముందు శైవమతగురుండు దై వసముఁడు
సుకవితారకలకు సోముండు సోమసమాఖ్యముని సమాధినందె నందె. 20
- తే. యాత్రికులు మీరు వసతి గ్రామాంతరమున
నెట్లు లుండునో భోజన మెపుడో యేమో
కొంచె మీక్షీరముల నారగించిపోదు’
రనుచు దొన్నియన్ గోదుగ్ధ మునిచితేఱ. 21

తే. పొట్టనిండఁ ద్రావి పుట్టెఁడు ప్రేమతో నిట్టి పుణ్యమూర్తి నెందుఁ గాంచ
నేమి ప్రతిఫలమ్ము నిడు చిదానందుండు వీని కనుచు భావవీధి నరసి. 22

తే. “గోరసమ్ములఁ దృప్తిని గొంటి వత్స!

నీదు గోరస మిట్టులె నిఖిల జనము

లవని నా చంద్రతారార్క మనుభవింతుగాత!”

యనుచు దీవించి యేఁగందలంచె.

23

ఉ. అవ్వనభూమి నొప్పు చెలువౌ ఫలభారనతామృభూజమై
యవ్వటుశీర్ష మొక్కపరి యమ్ముని పావనపాదసీమలన్
జువ్వన వంగె నెన్నుదురు ఊణితలమ్మున సోఁక భక్తిమై
నివ్వధిఁబూర్వపుణ్యము లనేకము లేకములై ఫలించెనాత్.

24

తే. స్వామి! యంచును గద్గదస్వనము గదుర

నార్తిగొని పోతన మునీంద్రుని నడిగె నిటుల

“వసుధలో దేవుఁ డుండునన్ వాక్కు విందు

వాని గాంచఁగ నావంటివాని కగునె?

25

క. మిమువంటి ముని నడుగ నిక్కమునెప్పెద రనుచు వినుట గాంఁఁతు”ననన్
బ్రముదితమానసుఁడై సంయమి డింభకుఁ గాంచి యిట్టు లాశ్చర్యపడున్. 26

ఉ. “ఆరయ పోడశాబ్ద తరుణార్భకుఁ డీతఁడు వీని కియ్యెడన్
సారసలోచనా ప్రణయసంగత వాంఛల నాటపాటలన్
దోరపుఁగూర్చి యుండఁదగుఁదోఁచునె తత్త్వవిమర్శ పూర్వసం
స్కారము లేక యివ్వటుని జన్మము కారణగర్భితం బిలన్.”

27

చ. అనుకొని దివ్యదృష్టిని మహాత్ముఁడు యోగివరేణ్యుఁడటై పో
తన భవితవ్యమున్ హృదయదర్పణమం దఖిలమ్ముఁ గాంచి కా
రణభవుఁడం చెటింగి స్వకరమ్ము శిరమ్మున నుంచి బాదరా
యణిక్ప నీ రహస్య పరమార్థ మెఱింగెద వంచు నిట్లనెన్.

28

అ. భూమియందు విత్తుఁబుట్టించు శక్తియై విత్తులోన మొలచు విమల శక్తి
యగుచు నొకట రెంటి నైక్యమ్మునొనరించి సృష్టిరచన సేయు స్రష్ట యతఁడు

క. రసరూపుఁడు నారాయణుఁ డసదృశ విజ్ఞానవహ్ని నావిరియై భ
క్తిసరిత్సాగర హిమమై మసలు నిర్గుణత పగుణమహితాకృతులన్. 30

తే. ప్రభు నుపాసించు మార్గముల్ బహువిధములు
గలవు కర్మ భక్తి జ్ఞానగతు లటంచు
వీనిలో శ్రియఃపతిని సేవింపఁజేయఁగలుగు
సులభసాధన మయి వెలసె భక్తి.

31

తే. మొఱలనిడు గజేంద్రుని గాంచి యుటికిరాఁడె
వేఁడుకొనెడి ప్రహ్లాదుఁగాపాడిపోఁడె
పరమపదపీఠినుండి యావరదుఁదెచ్చు
పరమమగు యుక్తి యొకఁడె సద్భక్తి యుక్తి.

32

క. అనియెడి మునిబోధలు విని యసఘుండా పోతనార్యుఁడార్తుండై 'యో
మునిరాయా! యీశ్వరదర్శనమార్గముఁదెల్పు'డనుచు సాగిలఁబడుచున్. 33

ఆ. 'జన్మ మిచ్చినట్టి జనకుఁ డీతం డని
జననిసూపుభంగి సద్గురుండు
పరమపదవి నొసఁగు భగవానుఁ డీతఁడని
తెలుపకున్నఁ దెలియఁగలమె' యనిన.

34

తే. పాత్రుఁ డగు బాలు హృదయసుక్షేత్రమందు
విత్తై రామతారకమంత్ర బీజ మంత
హరియు మానసగుహఁ జొచ్చి యార్భటింపఁ
గడచనెన్ మమత్వ మదోగ్ర కరిగణమ్ము.

35

ఆ. అంత యోగి వటుని యంతరంగపుటార్తి గురైటింగి యెంతొ కూర్మిమీఱ
మదికి నచ్చునట్లు మంత్రార్థమహిమంబు తెలుకపరచె చట్టు కివ్విధముగ. 36

క. భూతముల రమించెడివాఁ డాతం డై యుంట రాముఁ డనఁబడు నను వి
ఖ్యాతి "స ఏకాకీ న రమేత" యనెడి శ్రుతి నిరుక్తి మేకొనె ధరణిన్. 37

క. రాముఁ డనంతుఁ డనాది ప్రేమమయాకారుఁ డఖిలవిశ్వాత్ముండా
సామమహత్వ మజ హర స్వాములునున్ వినుతినేయఁజాలరు వత్సా! 38

శా. శ్రీ నారాయణమంత్ర జీవమగుచున్ జెల్వొందు 'రా' వర్ణ పా
ర్శ్వానన్ శ్రీ శివమంత్రజీవపద విభ్రాజన్ 'మ' వర్ణంబు సం
ధానంబుం బొనరింప 'రామ' యనుచున్ ధాత్రీజనోత్తార కా
స్థానంబై శివ కేశవై కృతనుఁ బ్రస్థాపించుఁ దా నెట్లనన్.

39

ఆ. ఓం నమ శ్శివాయ నొక 'మ' వర్ణంబు
నారాయణాయలొన 'రా' తొలంగి
న 'న శివాయ' మరియు 'నాయనాయ
గమాటి ముక్తినిడననర్హములగునవియు

40

ఆ. హరుని మంత్రమేని హరిమంత్రమేనియు
నొక్కటొకటె ముక్తి నొసఁగు ననిన
చతుర మంత్రయుగ్మ సంపుటీకరణ మిం
దీయలేని కోర్కు లేవి గలవు ?

41

ఆ. రామతారకమ్ము రహి నాత్మ జపియించు శంకరుండు భక్తి శౌరిరూప
ధరుఁడు రాఘవుండు తానంబుధిం గట్టుముండు త్ర్యంబకునకు మ్రొక్కి వేడె.

ఆ. ఒకరి నొకరు పూజ లొనరించుకొన నిట్టు లుభయు రొక్కపేర నొదిగియుండ
వారు తక్కువనుచు వీ రెక్కువనుచును మదిని దలఁచువాఁడు మానవుండె.

ఆ. ఎన్నిమతములేని యీశ్వరుం డొక్కండె భాష తెన్నియేని భావ మొక్కండె
పలుతెరంగుపూలఁ బరఁగు తేనె యొక్కండె ఆల రంగెదైన పా లొక్కండె.

వ. అని మంత్రార్థ మహిమంబుపదేశించి.

45

ఆ. బాలు మొగముఁ గనిన వేళావిశేష మ్మదేమొ కాని యోగి యిడియె వేఱ
సిద్ధమంత్ర మొకటి 'జిహ్వగ్రవశవర్తినిగ వసించు వాణి నీ' కఁటంచు. 46

క. ధ్యానమతి మంత్ర మనుసంధాన మ్మొనరించుటలు ప్రధాన మ్మనుచున్
దాని జపవిధానమ్ము నిదానమ్ముగ విను మటంచుఁ దా నిటు నుడువున్. 47

ఉ. సాదరబుద్ధి నేమటక శారదమంత్రము ప్రొద్దుమాపులున్
ద్వాదశహోయనమ్ములు జపమ్మొనరించినఁగాని సిద్ధిగాఁ
బోదిది యీ తపమ్ము పరిపూర్తి నొనర్పఁగ నెల్లవేళలన్
నీదగు బ్రహ్మచర్యవ్రతనిష్ఠయె మూల మటంచు నెంచనా.

48.

శా. ఆయా కావ్యములన్ బఠించుతటి నీ వాయా మహాదర్శనా
మ్నాయాభ్యాస మొనర్చువేళలను వీణాపాణియై వాణి తా
నీయందున్ వసియించుచున్ సహజ పాండిత్యంబు ప్రాప్తింపఁగన్
జేయున్ నీకు నరుం డొరుండు గురుఁ డౌనే సిద్ధ విద్యానిధి !

49

తే. ఘనతరానల్పకల్పనా కావ్యపటిమ వరల నిరుపమప్రతిభావిభాసి వగుదు
వెట్టి గ్రంథమే నొకసారి యిట్టై చూడ వల్లవేయక నోటికి వచ్చు నీకు. 50

తే. మొదలుపెట్టిన తప మది ముగియకుండ బ్రహ్మచర్యదీక్షా వ్రతభంగ మైన
కావ్యకల్పనాధార యొక్కటియె దక్కి ధారణాశక్తి నీనుండి తరలిపోవు.

క. కృతిని నరాంకిత మొనరుప టితి నీదు ప్రబంధమునకు క్షీణత కూరున్
క్షత శేషమ్ములు లక్షణయుతములు గావను నకీర్తి నొందును బుత్రా ! 52

తే. అవని గాంగేయ భార్గవ హనుమదాది
శంసనీయ శూరశిరోవతంసు లెల్ల
మనమును జయించి యమునకు మఱలఁబడిరి
బ్రహ్మచర్యంబునకు దుర్లభంబు గలదె ? 53

సీ. జీవనజ్యోతులు చిరజీవిగా వెల్గ నాత్మ నర్పించు స్నేహస్వరూపి
రమణీయదేహహర్మ్య స్థిరత్వమునకై నమ్మకమైన పునాదిబలము
బహురోగబాధలఁ బ్రతిఘటింపఁగ వైద్యుఁ డక్కఱలేని దివ్యౌషధంబు
అజరామరత్వలాభా ప్తికై శమదమా భ్యాంబుధిన్ బుట్టు జీవామృతమ్ము

తే. జీవజీవమ్ము చావుకుఁ జావు విశ్వసౌఖ్య
సారమ్ము పురుషార్థసాధనమ్ము
ఉత్తమ బ్రహ్మచర్యసంపత్తుముందు దిగ
దుడుపుకై నఁ గొఱగాదు మిగతధనము 54

తే. దీనజనులను దయఁజూచు దివ్యకర్మ
తపము లన్నిటిలో నుచ్చతమము వారి
మఱువవలదంచు దీవించి దరికిఁదీసి మూర్ధ
సంస్పర్శ మొనరించి మునియుఁ జనియె. 55

క. అరిగెడి మునిపదములఁ బడి యరిగెడి శ్రీపోతరాణ్మహోర్త్యనురాగా
దరపూర్వదృష్టితతి వెను మఱలుట లన నెంతయును శ్రమంబయిపోయెన్.

క, ఇటు లా పోతన తా నెప్పటివలె నిలుసేరె భావపథములలోనన్
నటియించె నలువ వాణి కుటిళ్ళాలకఁ గూడి వేదగుణగానరతిన్. 57

ఉ. తేపకు యోగిరూపమును దీవనయున్ నవనీతసౌకుమా
ర్యాపహసన్మనోజ్ఞ కరుణాంచితవృత్తియు బ్రహ్మనిష్ఠయున్

జ్ఞాపకరూపతన్ మెఱయ జ్ఞానఝరుల్ మది పొంగిపాతె నా
మాపటినుండియున్ హృదయ మార్గమె వేఱయిపోయె నెంతయున్ 58

చ. ఇసుకను జక్కెరం గనఁగ నేకవిధమ్మునఁ గానిపించు నా
యిసుక జలమ్ములన్ గరఁగ దేండ్లకొలందిగ నాని పొత్తు తాఁ
బొసఁగినయంత నీరమయి పోవును జక్కెర మానవాళి రూ
పసమత నుండనేమి రసభావవిలీనుఁడె సజ్జనుండిలన్. 59

క. ఎద నేమియో పరా కయ్యదియే
హృదయమున నురక నాడఁగ మఱునాఁ
డుదయమునఁ బోతనయు మది ముద
మొదవఁగ నా ప్రదేశమున కరిగి యటన్ 60

తే. పచ్చపచ్చని యా చేలఁ బల్లెసీమ
విచ్చుచున్న పద్మమ్ముల వెలయు కొలను
బచ్చికయెడారుల్ గన భావ ముఖికి
వచ్చెఁ జెయిసాగెఁ దా నెదో వ్రాసెంచె 61

ఉ. ప్రక్కన నున్న ముల్లుగొని పచ్చలు విచ్చెడి తాటికమ్మపైఁ
జెక్కఁదొడంగె ముత్తియపుఁ జేరులఁ దీరుచు నక్షరాళి పై
కెక్కిడు బొమ్మలన్ నుదుట నేర్పడు రేఖలు భావవాహినిన్
జక్కని యానకట్టలన సౌరులు దిద్దఁగ దన్మయా వృతన్. 62

క. పరిదృశ్యమాన పరిసర చరాచరప్రకృతివస్తు సంగతనుతసుం
దరతను గన్గొనుచును సంబర మంబర మంట నిట్లు భావించు నెదన్. 63

తే. లలిని బసరికరంగు నాకులకు రుద్ది
రుచిర పరిమళ మధురస రూపవితతి
పూలఁ గీల్కొల్పి వన్నెలు పొందుపఱచి
విశ్వచిత్రమ్ము విరచించు విబుధుఁ డెవఁడొ? 64

తే. వింతపింగిటి రంగులవెట్టె విప్పి
యాకనపుఁ బల్లెరమ్మున నఱుగఁదీసి
క్రమముగా నన్నివర్ణముల్ కరఁగిపాఱఁ
గుంచెలన్ రంగుచిత్రాలఁ గూర్చునెవఁడు. 65

చ. అనుకొని చూపుమేరలను హాయి నొసంగు విశాలదృశ్యమున్
గను నట నంబరమ్ము భువి గట్టె గుడారము కొండచాళ్ళు భి

త్తి నిడెను జుట్టు నందు సభఁ దీర్చె మహీరుహపాళి శాద్వలాం
గణములు పచ్చపచ్చని నిగారపు టా స్తరణమ్ము లొత్తఁగన్.

66

తే. అరసి కడు లోఁతునన్ జిక్కి యలరుచున్న
ప్రకృతిగత కళార్ణవ నవరత్ననిధుల
సంగ్రహణమున్ బొనర్చుచుఁ జతురమతిని
బోతనార్యుండు పద్యముల్ పూర్తిచేసె.

67

తే. భావ ముప్పొంగ నీరితిఁ బద్యములను
బూర్తిగావించి విబుధుఁ డప్పోతరాజు
మధుర మంజులశ్రుతి వాని మఱలమఱలఁ
జదివికొని తృప్తిగొను స్వర్గ మొదవినటుల

68

తే. “సూర్యభగవాను వదనమ్ముఁ జూచి నవ్వి
యాత్మ నర్పించుకొనిన యీ యంబుజమును
ఖలుఁడు గజరాజు సింగమ్ముకరణి వచ్చి
తుగ్గించి తలమోదుకొనునట తుచ్చబుద్ధి.”

69

తే. శ్రుతుల విహరించు మధుపానరతుఁడు తేటి
భద్రగతి పూల నలరించు తుద్రశలభ
మెగసిపడి పూవురేకులె స్తగము గొటికె
దీప్తిమత్కావ్యపత్రాలఁ దిను చెదలన.”

70

క. ఇప్పగిది స్వీయకవితల నుప్పొంగుచుఁ జదువుకొనుచు నొకపరి వీనిన్
దిప్పన్నకు వినిపింపఁగ ముప్పిరిగొను తమిని సదనమునకున్ జనుచున్.

71

ఉ. ఇమ్మహి యోగిదర్శన మదెంతటి పుణ్యుల కబ్బు నా యదృ
ష్టమ్ము ఫలింపఁ దారకరసాయనమున్ గరుణించి పోచుటన్
గమ్మని కైత నన్వలచెఁగావలె నెయ్యది ? యేది లోటు ? స్వ
ర్గమ్మును గాలఁ దన్నుదును కావ్యజగత్తును బట్టి దున్నుదున్.

72

చ. అనుకొను పోతనార్యు హృదయాంబరవీధి రసాంబువాహగ
ర్జనలు ప్రతిధ్వనించె సరసన్ మెఱసెన్ బ్రతిభాలతాంగి భా
వనల నలంకరించుకొని వస్తువులెల్ల నొకొక్క కావ్యమై
కనబడ సాగె నాగె నడకల్ జడిమంగొని యూరుఁ జేరుచో.

73

గీ. పూట గడవని పేదకాపురపు రాణి బాటనంటి తా నెచటికొ బయలుదేఱె
నంతరంగాన నుడుకు దుఃఖాబ్బు తెవియొ కంటనీరొల్క శిరమెత్తి కాంచలేదు

ఉ. అంతటిలోన వీధి జనమంతయు విస్మితదృష్టితోడ న
త్యంతముఁ గాంచుచుండె నెటునందని పేలికఁ జుట్టి వచ్చు నా
యింతిని నూత్నయావనలతేందిర కౌఁగిటఁ జెంగలించు పూ
బంతిని గంతుదంతి నతిపావనరూప సుధాస్రవంతినిన్.

75

ఆ. లేతవయసు వన్నె పూతఁజెట్టుట మేను నిండుపాటి మిసిమి నిగ్గుదేటి
పొసఁగ నచ్చులోనఁ బోతఁబోసిన దేవి మూర్తివోలె రూపు ముద్దొసంగె.

ఉ. చక్కని నాగుగున్నలన సౌరిడ బాహు లరంటిబోదియన్
జిక్కని వంపుసొంపుల సృజింప మృగూరుయుగమ్ము ముద్దు కీ
లొక్కులుదేలి, వర్తుల మనోజ్ఞ పయోధరభార మక్కునం
దొక్కరవం జలింప హూయశొప్పెడి హంసికవోలె నేగుచున్

77

ఆ. మట్టివాటియున్న మణిదర్పణ మ్మయి మబ్బుగ్రమ్ము చంద్రమండల మయి
నూసి మడతవిడిన మరుపట్టుపుట్టమై యలరు దిద్దుకొనని యామెరూపు 78

సీ. నెటికురుల్ దువ్వదు సరిచేయ దైనను సిగముడి తానెంతో చెలువుగులుకుఁ
దెలికన్నఁగవఁ గాటుకలు దిద్దదై నను లోలేక్షణము లెంతో లోభపెట్టు
జిగిమేనఁ దొడుగదు నగనాణె మైనను గొసరింతు చిలునప్పు ముసరుమోము
కొంగు కందెడి వన్నెకోక లే దైనను పుట్టుచెల్వము పంచిపెట్టు నొడలు

తే. నుడుట నొక చుక్కబొట్టిడ నదియె చాలు
కొట్టవచ్చు లక్షలసొమ్ముఁ జెట్టినట్లు
వికులు గుత్తపు అవికలోఁ జికిలిసేయు
మరుకటారియై మెఱసెడి మగువ వయసు

79

తే. పుట్టుచక్కఁదనములోని గుట్టు విప్పు
నిండు ప్రాయమ్ము మేన దాఁగుండలేక
యులుకులాడఁ జేతులఁగప్పి యురము
కరము దాఁచుకొను చేగు నా బీదతరుణి తాను

80

సీ. తనవైపు యువకులేరును గన్ను వేసిన బ్రతుకేటి కనునట్లు బాధపడును
గాలునిండుగఁ జీర గలుగు స్త్రీ లెదురైన దొంగ తానై నట్లు కుంగిపోవు

నూరిపెద్దలు దారిఁ దారసిల్లినయంతఁ దలపోయినట్లు చిత్తమునఁ దలఁచు
ఈబాధ లేవియు నెఱుఁగని పశుజన్మ వెయిబాళ్ళు తనకన్న నయ మనుకొను

తే. జనము లేనిచోఁ దలయెత్తి కనుచు ధృతిని

నేదియో పీడదప్పిన క్లేగు తనకు

నేది యెట్లున్నఁ బెనిమిటి యిడుమ లెదకు

జ్ఞప్తిరాఁ బొట్టగడచుటే చాలనుకొను.

81

ఆ. పొంగుయావనమును గొంగుచాటొనరించుమాత్ర ముడుపు లేక రాత్రిపగలు
లోకమెదుటఁ దిరుగ లోలోనఁ గ్రుంగెడి శీలవతిని గాంచి జాలినొంది. 82

ఆ. అసఘ్నఁడైన కవియు నాయమ దుర్భరస్థితిని దలఁచి గుండె చితికిపోవ
నొడలిపైన నున్న యుత్తరీయముఁ దీసి మీఁద వైచి పలికె సాదరముగ. 83

ఉ. 'పల్లియలక్ష్మివో యనఁగ భాసిలుచున్న భవత్స్వరూప మో
తల్లి ! స్వమానరక్ష కిటు తల్లడమందఁగఁ జూడఁజాల నా
చెల్లెలివంటిదాన వని చిత్తముశం దలపోసి నీ కిదే
యొల్లియగాఁగ నా వసన మొక్కడొసంగెద స్వీకరింపుమా.'

84

తే. అనుట లజ్జమై నామె పోతనకు మ్రొక్కి
యేను దీనిని గొన ననె నేల యనిన.
దీని నేఁ గొన శంకించు మానసమున
నా మగం డదె వచ్చుచున్నాఁడనియెను.

85

తే. ఇంతలో నామెపతి యట కేగుదెంచి
తనదు భార్యను గాంచి యిట్లనియె 'నోసి !
దేవునంతటివాఁ డయ్య తీసికొనుము
వస్త్ర'మని తాను గొని దాని వనిత కిడియె.

86

ఉ. 'ఇల్లును వీడి మీ రుభయులెచ్చటి కేగుచునుంటి' రంచుఁ దాఁ
జల్లఁగఁ బల్కరించు కవిచంద్రుని గాంచి నమస్కరించి 'రే
యెల్లను బస్తు గాసమిడ రిప్పటి కప్పటి కంచు మా దొరల్
పల్లెకుఁ ద్రొప్పుచుండి' రని పల్కె నతండు కవీంద్రుఁ డిట్లనెన్.

87

తే. 'ఏల గ్రాస మీయఁడు మీర లేమియేని
యప్పుగై కొనియుంటిరా యతనియొద్ద ?'

ననిన నేడ్చి పాలేరు పోతనకు మ్రొక్కి
తన విషాదగాథను జెప్పుకొనియె నిట్లు.

88

క. ఈ నెల గ్రాసము చెమ్మని నే నంపితి దీని, నిదియు నేగెను, బ్రభువున్
దా నడిగె నా దొరయు నవ మానింపఁదలంప నింటిమార్గముఁ బట్టెన్ 89

క. ఈనినపులియై సిగమున్ బూనిన కాళి యయి యగ్గిపొగమంటలు క
న్గోనలఁ గ్రక్కుచు కోపముతో నింటికి వచ్చెఁ దోఁకఁద్రొక్కిన త్రాఁచై. 90

తే. పల యిటు వచ్చితివి ? బత్తెమీయలేదె

యతఁ? డనన్ మౌనమునగండ్ల నశ్రు లురలఁ

గూడు లేకున్న మానె నే మాడిచత్తుఁ

గాని చన నింక నా పాపికడ కనియెను.

91

క. తిట్టెనె కొట్టెనె పీడం బెట్టెనె నిన్నాతఁ? డేల విలపించెదవే?

గట్టిగ నుడువుము నాపై నొట్టుసుమీ ! యనుచు మిగుల నోదార్పుటయున్.

క. చిత్తము కుదుటఁబఱచుకొని యితైఱఁగునఁబల్కె దాని నేమియనుచు వా
క్రుత్తును దలఁచికొనిన వడకెత్తు నొడలు నోట మాటయే రాదనుచున్. 93

తే. చెప్పలేక చెప్పఁగలేక చిన్నవోయి

యా విషయమంత యెటులొ యొక్కటులు దెల్పె

నడుగు ఁడించుక దానినే నుడువు నదియె

యనుటఁబోతనంగని మ్రొక్కియనియెనామె.

94

తే. 'గ్రాసమిత్తు రమ్మనుచు నక్కడనె యున్న

తనదు గరిసెలయింటికిఁ గొనుచుఁబోయి

తలఁపులన్ జూపులందు వర్తనములందు

వలపులొల్కఁగా నేమేమొపలుకు ఖలుఁడు.

95

తే. తలప మా యిండ్లలోఁబుట్టఁదగినదాన వీవు తప్పి జన్మించితి వెటులొయచట
సుఖమనఁగ నెట్టిదో కండ్లఁ జూడ వీవు కటకటా ! బలే పెనిమిటిం గట్టికొంటి,

కా. పట్టెం డన్నము బెట్టి నిన్నుఖముగాఁబాలింపలేఁడార ! మ్రొ

జట్టంజాలెడి కోకదెచ్చుటకె చచ్చున్ గాకికిన్ ముక్కునన్

గట్టంబెట్టిరి దొండవండు నిదిగో ! కాసు ల్పదాటంచుఁజే

బట్టెన్ గట్టిగ నాకు ప్రాణములు వైఁబై నేగె నింకేమనన్.

97

తే. మనసులో నగ్నివడె నొడ ల్మండిపోయె
నెక్కడన్ లేని ధైర్యమ్ము నెంతో బలము
వచ్చె నొక యూపులోఁ జేయి వదలుచుకొని
బయటఁబడితి నచ్చట గంపఁబాటవైచి.

98

ఉ. దాసినె?కూడుగుడ్డ లిటు తగ్గిన రెక్కలకష్ట మెద్దియో.
చేసి లభించినంత తిని జీవిత మీడ్చెద నింతెకాని నీ!
కాసులయాస మానమును గంపలగాసము జేసికొందునే
నాసరి యాఁడుబిడ్డయును నాసరి సోదరిలేదె మీకునున్.

99

తే. అనుట లింక నాతఁడె'గాస మడిగి'కొందు
తిందు పొ'మ్మని మీసమ్ము దిద్దినాఁడు
అన్ని దెలిసినమారాజు లాచరించు
పనులె యిటులున్న మముఁగూర్చి పలుకవలెనె?

100

తే. అనిన 'నతఁడిట్లొనర్చెనే యబల!యట్టి ఖలున కే శిక్షనీయఁగావలె'నటన్నఁ
జెక్కిఁకులనుండి కన్నీటిచుక్క లురలఁ గవిని గాంచెను సతి, కవి గాంచెసతిని.

క. కోమలి యూర్పుల నాగుం బాములు బుసకొట్టె,బాష్పపటలి దశదిశా
స్తోమమున నగ్నిగురిసెన్ భామిని మొగమందుఁబ్రళయభానుఁడు వొడిచెన్.

క. మీకా సంబళ మిడియెద నాఁకలిఁబాఁపుకొనుఁ డరుగుఁ డవనీస్థలిలో
శ్రీకి వయోరూపయుతస్త్రికిన్ గాపురుషువలనఁజేకురు బాధల్.

103

వ. అనుచుఁ బోతన తాను.

104

క, వారల నింటికిఁ గొనిచని కూరిమి నా బత్తె మెల్లఁ గొలిచియిడె నమ
స్కార మ్మొనరిచి యేగిరి వారలు, పోతనయు సఖునివసతిన్ జేరెన్

105

క. పోతనను గాంచఁగనె తమిఁ జేతులు జోడించి పఱచి చిలుచాఁప యొకం
డాతఁడు సవినయమతి 'నిటు లేతెం'దని స్వాగతమ్ము నిడె నయ్యెడలన్.

తే. అరుగుదేరిన కవియు నయ్యాసనమున
నధివసించి నెయ్యుని కేల నలరుచున్న
గ్రంథమునుగాంచి 'యదియేమికావ్య' మనుట
'లాంధ్ర'శృంగార నైషధ' మనె నతండు.

107

క. విని యప్పులుకులఁ బోతన ఘనమోదము నొంది 'రాజకవికృతి కడుఁ జ
క్కనిగ్రంథరాజ మది కాంక్షను బరియించెదవు నీవు సత్కావ్య' మనన్. 108

క. 'తరుణుఁడ వవివాహితుఁడవు సరసుఁడవున్ జిన్ననాటి సఖుఁడవు సుకళా
భిరతుఁడ వనుచును నా కావ్యరమను గొనివచ్చితిని నవధరింపఁదగున్.' 109

క. అన విని 'నా భాగ్యంబే మన పంగువుపైకి గంగ యరుదెంచిన దో
యనఘా ! తప్పక దానిని వినఁదలఁచెద' ననుచు నతఁడు వినతి యొనర్పన్.

క. ఒక్కరని నిర్ణయింపక ముక్కుకు సూటిఁ జని హృదయమున నాటుకొనన్
జక్కని ధ్వనితోఁ బద్యము లక్కవి పరియించె మిత్రుఁ డౌనన నిట్టుల్. 111

తే. "సృష్టి సౌందర్య సంపదఁ జేతములకు
హాయి నొనఁగూర్చఁగా దిద్దె నాదిశిల్పి
యట్టి చిత్రమ్ముపై స్వార్థహస్తముంచి
మైలవఱచుట పాడియె మానవునకు. 112

తే. దృశ్య మెద్ది భోజ్యం బెద్ది తెలియలేక
కనిన ప్రతివస్తువును నోటఁ జొనుపుకొనఁగఁ
జూచు శిశు హస్తసంగత సూనమాల చిటుతఁ
డేడ్వఁగాఁ గొని రక్షసేయు జనని. 113

తే. పచ్చఁగా నిగుర్పని శుష్కపాదపమ్ము నల్లుకొనె మల్లికాలత చెల్లదనుచుఁ
బోఁకబోదియం దార్పఁగాఁబోకు మచట పాడిచను నది నీకృషి వ్యర్థమగును.

తే. కొలని సహవాస మెడఁబాప జలజకాంత
చివరి కొక చుక్క మధువేనిఁ జిందఁగలదె
మనసు నొప్పించు త్రోవలఁ జనకు పాంథ !
చిక్క దానందధామ మా సీమలందు. 115

తే. వైర తరుపుష్పబంధమ్ము వేటుపఱచె
మోముమాడ్చె నాక్షణమందె పూపడంతి
దాని కిష్టమ్ముగానట్టి తఱిని ధరణి
సేహృదయమేని యానంద మిడఁగ లేదు. 116

తే. మధుసుధలఁ జిల్కు నగుమోము మంటఁగలిపి
తేటినోటిముంగలి బుక్క వీటిబుచ్చి

సౌరభమునకు నోచదు మారుతమ్ము
తీవపూవుల నెడపి సాధించె నేమి ?

117

తే. ఇలను బ్రేమామృతమ్ముల గెలుచుకొనఁగఁ
బశుబలముకన్న సేహమే పనికివచ్చు
మ్రాఁకులన్ దొల్చునట్టి బంభరము తాను
మధువుఁ గొను జూడు పూవన్నె మాయకుండ.

118

తే. గుండె “యసి గాయ” మొనరింపఁ గుందు కనుల
బాష్పములె హింసకు శిరమ్ముఁ బగులుచవొకొ
స్వీయగతి నడ్డు పర్వతశిఖరతతుల
వనరు మేఘమ్మె పిడుగయి వ్రాలదొక్కొ”

119

క. అని యిటు లా పోతనకవి తనకావ్యవిపంచి నత్యుదాత్తాశయ గీ
తనిరూఢి నమరగానము వినిచిన వివతుఁడయి సఖుఁడు వినుతించె నిటుల్.

క. ‘నీదు సుకావ్యము కర్ణాహ్లాదం బిడె భారతీకరాంచితవీణా
నాదంబై కృష్ణార్జున వాదంబై సామవేద వరపాదంబై.

121

క. శృంగారనైషధమ్మును బంగారమ్మునుచు శిరముపై నిడితిని నా
బంగారమున సువాసనలం గూర్చె భవత్కవిత్వ లక్ష్యము లనఘా !

122

క. నైషధకావ్యరమాగంఢూషన్ మధుపానమత్త డోలాయిత దృ
గ్దోషుఁడనౌ నాకొక ప్రత్యూషాకృతి యయ్యెఁ దావకోక్త కృతిరుచుల్.

క. అప్పలుకులు విని పోతన యిప్పగిదిం బలికె ‘నౌర ! యిది నైషధపుం
గొప్పను మించు ననుట లిది యొప్పునె నాపైనిఁ గూర్చి నొగి నిట్లనుటల్.

ఉ. సాకృతికాంతరంగ బహిరంగ ప్రవృత్తుల వాస్తవస్థితిన్
లోకముముందు దర్పణములోవలెఁ జూపుటలే కవిత్వ మా
ప్రాకృతి కాంతరంగ పరివర్తనమే రసరూపమొందు బా
హ్యకృతిలోని మార్పులె రసాంగప్రకాశక వర్ణనాదు లౌ.

125

ఉ. ఉన్నది యున్నయట్లు సరసోక్తులఁ జూపు కళావిలాసమే
యెన్నఁగ సత్యరూప మది యెందును సుందరమై చెలంగు నా
వన్నె యొకండె చాలక శివంబును దానయి సాహితీ విలా
సోన్నతి వెల్గి బ్రహ్మసుఖ సోదరమై తిరమై రహించెడిన్

126

శా. కాంతాసమ్మిత కర్ణపేయరస వాక్యస్ఫూర్తి నొప్పారి ధ్వ
 స్వంతర్గర్భిత భావపూర్ణ రమణీయార్థప్రపం చాతిభా
 స్వంతం బొచును గావ్యరాజ మది విశ్వశ్రేయ మొందన్ సో
 దంతబై మను టొప్పు నప్పు డది సత్కావ్యం బనంగాఁ దగున్. 127

మ. అకలంకంబయి యత్యుదాత్త మయి లోకాదర్శ విజ్ఞానదా
 యకమై దివ్యకథాప్రపూతమయి పాత్రోచిత్య సల్లాప దీ
 పకమై ప్రాజ్ఞమనోనురంజక రసప్రస్ఫోటమౌ కావ్యమున్.
 సుకవీంద్రుండు రచించుఁ దా' నన మనశ్శుద్ధి న్సఖుం డిట్లనెన్ 128

ఉ. 'ఓ కవిలోకవంద్య ! భవదుక్తమహాశయ కావ్యలక్ష్య సు
 శ్రీ కమనీయ బోధన మశేష జగద్గురుపీఠవర్తియై
 వీరకమెయిన్ బ్రజాహృదయవీధుల నిర్మల ధర్మదేవతా
 లోకములన్ సృజించు నన లోగల నాహృదయమై సాక్షియకా. 129

ఉ. ఎట్టులనన్ భవత్కవన మెంతయు గుండెకుఁ దాకి మర్మమున్
 ముట్టి మదీయమార్గమును బూర్తిగ మార్చిన దిప్పు డున్న దు
 న్నట్టులుఁ జెప్పుఁచుంటి భవదంఘ్రిలసాక్షి .మహాపరాధపుం
 బుట్ట'నఁటంచు మ్రొక్కులిడి'పూజ్యకవీ!క్షమియింపు న'న్ననున్. 130

తే. 'ధర నుపాధ్యాయుఁడెదొ యొక్క తరుణమందుఁ
 బ్రాంత పోమిత జనులకు పాఠమిడును
 గాని సత్కవివాణి శిక్షణ మొసంగు
 సకలకాలమ్ములందు విశ్వప్రజలకు. 131

క. ఈహితముఁగటపు నాతఁడె స్నేహితుఁడగు వానిచెలిమి ట్టిజను లెల్లన్
 స్నేహితు లగుదురు చెడు దుర్మోహతమిస్ర'మన సుకవిముఖ్యుఁడిటాడున్.

క. జీవజ్యోతులు స్నేహపు భావముననె బ్రతుకు వెలుగుఁ బడయన్ గలుగున్.
 దైవజ్యోతియు స్నేహశ్రీవిభవము గలుగువటకె నెమ్మెన్ వెలుగున్, 133

తే. ఎడఁద దొసగు పశ్చాత్తాపపడుటచేతఁ గరఁగి పాతెడి కన్నీరు కడిగివైచె
 నేరములులేని నరుఁ గననేర మెందుఁదప్పుకొనలేడు మనుజుఁడు తప్పునుండి.

ఆ. ఒక్క విత్తునాట పెక్కుగింజలు వెన్ను నంటియున్న ఫలిత మబ్బునట్టు
 లొక్క పాపకర్మ పెక్కింతల ఫలమ్ము వెన్ను నంటి కుడుపు నిన్నరునకు.

క. కావున యెడ సేతల నెద భావించుచునుండరా దపాయకరము 'య
దాభవం తద్భవతి హి' యని ధీవర్యులు నరుని గతిని చెల్పుదు రవనిన్. 136

తే. ప్రసవములు సన్నిహిత సమీరముల సతము
నిజ పరీమళమ్ములతోడ నింపునట్లు
శుచినిఁ గోరు సేనిహితున కా సుగుణరాశి
ధర్మవర్తనమ్ములను బోధనమొనర్చె. 137

చ, మనికిని జేరి తిప్పన సమక్షమునన్ దలవంచి మ్రొక్కి దీ
వనలను గొంచుఁ దొల్దొలుత వ్రాసిన కై త లటంచుఁ బల్కుచున్
దనవగు పద్యముల్ వినయతత్పరతన్ బఠియించి, భక్తితో
మనమున శారదన్ దితిజమర్దను రాఘవు వేడు నీ గతిన్. 138

సీ. పురుషుల వలపించు మోహన రూపమ్ము మన్మథ జనకత్వ మహిమఁ జెప్పు
ఘన వైరిజనుల మన్ననఁ గన్న శౌర్యమ్ము జిహ్వాసోదర పరిస్థితులఁ బల్కు
మునిపత్ని నే పూత నొనరించు పాదమ్ము జాహ్నవీజనకుని జాడఁ చెలుపు
నా మహాదేవున కారాధ్యనామమ్ము తగ పరబ్రహ్మతత్త్వము వచించు.

తే. ఘనుఁడు రత్నాకరుఁడె భక్తిఁ గాళ్ళు గడుగు
టరయ లక్ష్మీపతిత్వ భాగ్యమ్ముఁ జాటు
సతిని సీత నగ్నిపరీక్ష సల్పు టద్ది
వర సనాతనధర్మరూపతను నుడువు, 139

క. రామా ! రఘుకులజలనిధిసోమా ! సోమక సురారి సూదన భీమా !
భీమాగ్రజాతనుత పదతామరస ! రసస్వరూప ! దర్శన మీవే ! 140

తే. సరస సంగీత సాహితీ స్తనవిలాస భాస ! భాషామతల్లి ! యో పాలవెల్లి !
గహనశాస్త్రీయ విజ్ఞాన కల్పవల్లి ! దర్శన మొసంగవే శారదమ్మతల్లి ! 141

సీ. సదసద్వివేక సంపదల కాన్పదమైన గ్రంథపాణిన్ ధర్మసింధు వొసఁగి
యిందిరా సుందరీ మందిర మ్మగు పద్మ హస్త మ్ముతో నభీష్టార్థ మొసఁగి
మారకుమార శృంగారార్థ మగు కీరకరముతో వాంఛితకామ మొసఁగి
చపలతా వ్యపనయ జ్ఞపతపోనిరతాక్షదామబాహన్ మోక్షధామ మొసఁగి

తే. పుస్తకాంబుజ శుకదామ హస్తవితతిఁ
బూరుషార్థమ్ము లొసఁగి యపూర్వ కరుణ

రక్షనేయవె వాక్సుధారసము లొసఁగి
పద్మభవ చతుశ్చతురాస్యపద్మనిలయ !

142

క. అనుచున్ దన యిలువేల్పుల
నినకుల భూషణుని వాణి నెంతయు నిష్ఠన్
ఘనభక్తియుక్తి నెపు డిటు కొనియాడుచుఁ
దపమొనర్చుఁ గొమరుఁడు కూర్మిన్.

143

క. తెలతెలవాఱకముందే చలినీళ్ళన్ మునిఁగివచ్చు, సంధ్యాజపముల్
సలుపును, నిజవర్తనములఁ దలదండ్రుల నగ్రజన్ముఁ దలలూఁపించున్.

144

తే. జనని శాసనమ్మును శిరసావహించి
పోతన కపింద్రుఁ డొకనాఁడు పొలము కేఁగ
వరిని గోతవట్టిన కూలివారిఁ గాంచి
యిటుల వచియించె నుత్సాహ మెసకమెసఁగ,

145

ఉ. ఈ పదియైదు మేల్మిపన లింటికిఁ దెమ్మనె నమ్మ, బండివై
మోపులుగట్టి పెట్టవలె, ముత్తెపుగుత్తుల నేలు పచ్చిప్రా
ల్లాపుచు నగ్నిపై నడుకు లం బడఁగొట్టిన చింతయాకులై
తోవఁగ సాగు నాల్కనిడు తోడనె కప్రమటుల్ కరంగుచున్.

146

ఉ. తీపగు సానికాటుకలె తెమ్మని చెప్పెను గొంచుఁబోనిచోఁ
గోపపడున్ గదే యనుచు గోష్ఠములోఁ గల బండి లాగి యా
మోపులు పెట్టి కట్టి యొక మూరెఁడు ప్రొద్దు వెలుంగుచుండఁగా
నే పయనించె మేల్పసిడి నిగ్గుల నీను పొలాలఁ గాంచుచున్.

147

చ. బడిబడి గూండ్లకేగు ఖగ పంక్తులు సస్యము లూఁగఁ జేల్వవై
బడియెను మంచెవైఁ గృషిక జాలిక పేతుగ వై చికొన్న యా
యొడిసెలఁ దీసి యందు శిల నుంచి గిరాగిర త్రిప్పి శక్తిమై
విడిచెఁ బెరిల్లుమంచు నుడువీధిఁ బ్రతిధ్వనులీను కేకలన్.

148

ఉ. సారసమిత్రుఁ డారయుచు సారెడపింప దివమ్మునం దిటుల్
నీరజకాంత స్వీయ రమణీయముఖాశ్రిత భృంగసంగతిన్
జారిణియై చరించు నని స్వాంకయతాస్యత వెక్కిరించు నా
కై రవమిత్రునిం గన మొగమ్ములు మాడిచెఁ బుండరీకముల్.

149

ఉ. తోయజపాణి మ్రోడు తన తూర్పు దిశాంగన వీడి కూడ నా
చాయమగండు పశ్చిమదిశాసతి నాయమ యిల్లు పైడి యై
పోయె నభమ్ము కుంకుమల పూజ నొనర్చుచు బూలహారముల్
వేయఁగసాగె నోలి నుడువీధుల నేగు బలాకపంక్తులన్. 150

ఉ. హాయిగ మందమారుత విహారము లొప్పె దిశాంగణమ్ములన్
బోయెడు పిల్లఁగ్రోవి సుతిబోయుచు నాగసారమ్ముఁ బాడ లే
బ్రాయపు గొఱ్ఱపిల్ల మెడపట్టెడగంటల వెంటనంట నం
బా ! యని లేగటాలు స్తనభారముతో బరువెత్తు నిండ్లకున్. 151

ఆ. కొసరి యొడిని నింపు కూలిగింజలతోడఁ
బయటమటుఁగు లేని వయసుతోడ
రిత్త బువ్వదుత్త నెత్తిపై నిడి యింటి
కరుగుఁ గాపువారి యాడుబడుచు. 152

ఆ. గొఱ్ఱమంద గోల గొల్లనియ్యాలయుఁ, బసుల కాలిధూళి విసరణంబు
మంచెవారి కేక మందకుక్కల థాక ప్రతినదించు గ్రామపరిసరముల. 153

ఉ. ఊ రిఁకఁ గొంతదూరమున నున్నదనన్ జెవి మ్రోఁగసాగె నా
దారని గంట్రమోత ధ్వనియా దెసకున్ బరికించిచూచె నా
దూరములోనఁ బెల్లెగయు ధూళి గనంబడె బండియేదొ యీ
దారిని వచ్చుచున్న దని దానిఁ గనుంగొన నెంచె నంతలో. 154

క. వీక్షించె సుకవి జితఘణి పక్షింద్రగతిప్రవాహ పదవేగ విలా
సోక్షము ధూళీవృతాంతరిక్ష ప్రచ్ఛన్నరూపరేఖాక్షమ్మున్. 155

ఉ. ఉరగములట్లు వాలముల నుప్పరవీధిని నిల్చి తెచ్చి మూఁ
పురముల నుంచుచున్ హరిణపోతములట్లు చతుష్టురంబు లం
బరమున నాడఁ దద్గతికి బండియు నుయ్యెల లూఁగ నందికే
శ్వరులయి విక్రమించి యట వచ్చుచునుండెను యుగ్యయుగ్మమున్. 156

సీ. హరుని పేరురము నా నలరారు ముఖసీమఁ
బనత్రాళ్ళు ఫణులయి పెనఁగులాడ
రజతంపుదొడవులన్ రాజిల్లు శృంగమ్ము
లందాల శశిమౌళి నచ్చువోయ

లింగాకృతిన్ మూపునం గుల్కు
 కకుదమ్ము హరవాహనత్వ మన్వర్థపటుప
 శృంగార గంగాతరంగాయితము సాన్న
 శివచీర కుచ్చేశ్శ జిలుగు లల్లఁ

తే. బ్రక్క లెగబోయ బుసకొట్టు ఫణు లనంగ
 గమనమొనరించు హిమవన్నగంబు లనంగ
 నురువుల వెలార్చు క్షీరాబ్ధి తరంగ లనంగ
 వచ్చెఁ జౌదంతు లన ననడ్వాహాయుగళి. 157

క. చకచక గిత్తల కదముకు త్రకిట ధికిట ధకిట ధా మృదంగధ్వని టక్
 టికు మను కేదారాహతి నికటతటిని శకట మొకటి నిల్చినయంతన్. 158

చ. రథివలె గోశతాంగమున రాజిలుచున్ శరదాస్త పూర్ణిమా
 తిథివెలుఁగొందు చందురుని తీరులు గేరు కళాప్రపూర్ణు 'నీ
 పథ మెటు వోవు' నంచు మృదు పండితవాక్కులఁ బల్కరించు త
 త్పృథులమతిన్ బృహస్పతి కవిప్రతి నారసి చేరి మ్రొక్కుచున్. 159

చ. 'ఎచట భవన్నివాస? మిటు లెచ్చట కేగుట లో మహాత్మా! తా
 మిచటికి నేఁడు వచ్చుట ల దెచ్చటనుండి? కుటుంబయుక్తమి
 ట్టిచటికి వచ్చినంత గమియించెను బ్రౌద్దు, రచింపనిండు మీ
 సుచరిత మామకిన శ్రుతి శుక్తిపుటాల హిమాభిషేకమున్. 160

క. అనుటయు 'విను మిపు డివే నను దెలిసెద' వనుచు భావనామయవిశ్వ
 మ్మునఁ జేరి పోతనను బొలమును గని యాశుగతిఁ బద్యమును గూర్చె నిటుల్

సీ. 'ధాత్రియై సస్యసంతానమ్ము నొడిగట్టి
 జీవన స్తన్యమ్ముఁ జేపి కుడిపి
 లలిఁగాడ్చు తూఁగుటుయ్యెలలోన నిడి యూఁపి
 పులుఁగుల జోలపాటల నలర్చి
 వెలిచట్ల గడ్డిబొమ్మల గోవుపుట్టెలఁ
 బెనుగూర్మితో నాడుకొనుట కిచ్చి
 పుట్టుటాదిగ నెందుఁ బోనీక తలఁదాల్చి
 దినమొక్క చాయగాఁ జెనిచి యింట

తే. నాడు బిడ్డను రై తున కప్పగించె
బండిపై నిడికొని పోవుచుండె నతఁడు
సాగనంపఁగా గాత్రాక చదికిలఁబడి యిల
నెఱియవాయుఁగడుపు చెక్కలగు' ననిన.

162

క. అలఘుమతిఁ బోతసార్యుం డలికతల న్యస్త హస్తుఁడై యుత్సుకతన్
భళిరే! సత్క వివని యిటు వలికెన్ సుధలోలుకు మధురభాషణ మొప్పన్.

సీ. 'మహి నస్తమింపని మార్తాండబింబమ్ము డయ మెఱుంగని పూర్ణచంద్రముండు
విలయమ్ము నందని విశ్వమ్మునకు స్రష్ట యక్షరలక్ష్మికి నాత్మవిభుఁడు
అంతరాత్మను దానమాడించు స్వర్గంగ కాలవాహినిఁ గెల్చు ఘనవిజేత
కమ్మని రసమిచ్చు కరఁగని కలకంఠ జనుషాంధు నాత్మదర్శక ముకురము-

తే. దేవ మానవ స్థావర తిర్యగాళి సమత నిజకావ్యకృత పర్ణశాల నుంచి
యక్షరామరపదపుల నందఁజేయు వరదుఁడె కపింద్రుఁ డన వేయి వాక్కులేల ?

తే. 'ఓ మహాకపింద్రా! కొంచె ముండు!' డనుచు
బోతకవి గంటమును గమ్మపొత్తు మూని
యపుడె తత్కవిప్రోక్త పద్యమును వ్రాసె
నతులి తైకసంధా గ్రాహ్యమతి వెలుంగ.

165

క. అది గని సుకపింద్రుం డనె 'నెది వ్రాయుచునుంటి విట్టులి మే దర్శిం
చెద' నంచు దానిఁ గన్గొని 'యిది నా పద్యమే' యనుచు నింకొక కమ్మన్.

ఆ. తిరుగవై చి దాన వటలెడి సత్పద్య రత్నములను గాంచి 'రచనసల్పి
రెవ' రటంచుఁ బల్క 'నే' నని వినయము మూర్తిగొన్నయట్లు మ్రొక్కి నిలిచె.

క. నిలిచిన కొమరుని పేరూరులు కులగోత్రములు రంగురూపులు మర్యా
దలు చదువు లాస్తిపాస్తులు తెలిసికొనం దొడఁగె శ్రద్ధ దీపింప నొగిన్. 168

క. ఊరుం బేరు నిటు కులాచారవిచారముల వంశసంబంధము లెం
దారసి నిజసోదరి నొకసారి కనుంగొని సుకవి విచారించు నెదో. 169

మ. వెఱఁగౌ నీ వినయాతిరేకమును నీ విద్యా వివేకమ్ము లా
వరణీ యాంగజరూప వైభవము నవ్యాజ స్వభావమ్ము లా
దరణీయమ్ములు లోక మంతకును విద్వద్వంద్యుఁడౌ నీతఁ డె
పర మోత్కృష్ట మహాపురాణకృతి నిర్మాణార్థమై పుట్టెనో!

170

చ. స్మరశరహారసన్నిభసమాసరమాకలితార్థయుక్తితో
 సురుచిర సుందరోన్నత విశుద్ధ మహాద్భుత భావశక్తితో
 నిరుపమ కావ్యవాణి యితనిన్ వరియించుట వీన నుందు రా
 హరియు హరుండు వాగ్వరుఁడు నై క్యవిధాకృతి వ్యాసరూపతన్. 171

ఉ. మాటలమాటలన్ జనెడిమాటయె విస్మృతిగొంటి నిట్టులే
 సూటిగఁ బాలకుర్తి కెది చొప్పగు ? నింకను నప్పురంబు ని
 చ్చోటున కెంతదూరమునఁ జొప్పడుఁ జెప్పెదవే' యటన్న నా
 మాటల కడ్డువచ్చుచు నమాత్యకుమారుఁ డిటాడె నర్మిలిన్. 172

శా. సొంత మ్మేఁగెను బ్రొద్దు పాల్కురికికై చాకోసు లేఁగన్దగున్
 కాంతారాధ్యము సొరభేయము లతిక్లాంతస్థితిన్ జెందె ముం
 దెంతో దూరము లేడు మాపురము తా మేతెంచి యీరేయి వి
 శ్రాంతిన్ బొంది పునీతమున్ సలుపుఁ డస్మద్దేహమున్ దేశికా ! 173

మ. ఘనుఁడస్మజ్జనకుండు కేసనసమాఖ్యాకుండు శ్రీవారి ద
 ర్శనసౌభాగ్యము లబ్బ నుబ్బిపడు యుష్మత్కావ్యపీయూష పా
 వనసారస్యముఁ గ్రోలి వ్రాలును భవత్పాదారవిందమ్ములం
 దనఘా ! మీదగు రాక మా కిపుడు కల్యాణప్రదం జెంతయున్. 174

చ. భవశత పుణ్యపుంజ పరిపాకవశమ్మునఁ గాక జ్ఞానవై
 భవజితధాతయున్ సరసవాఙ్మయతౌకికనేత యైన స
 త్కవివరు దర్శన మ్మెటులు గల్గు నటంచు వచించు పోతనన్
 బ్రవిమలచిత్తుఁడై కనుచుఁ బల్కెను దత్కవిశేఖరుం డిటుల్. 175

ఉ. హోటకనిష్క వస్త్ర మణిహార గజాశ్వరథాగ్రహారముల్
 కోటి యొసంగనేని యొనగూడదు ని న్గనినంత తృప్తి నీ
 మాటను దాటలేను చన మానసమొప్పుదు నా నివాస మి
 ప్పూట భవన్ని వేశమునఁ బొల్పెసలారుట నా యదృష్టమే, 176

వ. అని కవినాథుండైన శ్రీనాథుండు పోతన గుణరూపంబులంగాంచి యిట్లెంచఁ
 దొడగె. 177

సీ. ఈ కళానిధిఁ గాంచి లోకమ్ము కిడు తల్లి వెలఁదియే ధరఁ బాలవెల్లి గాక
 యీ కుమారుని జన్మమిచ్చిన పితరుండు నరుఁ డౌనె చంద్రశేఖరుఁడు గాక

- యీకృతిం గన్నట్టి యే దేశమేని దేశమై విజ్ఞానకోశమ్ము గాక
యీ కావ్యరత్నాల నింపారు మృదుభాష భాషయే వాగ్వధూభూషగాక
తే. యితని సాహచర్యమ్మున నేగినట్టి వేళవేళయే యానందడోల గాక
యీ కవీశుండు చా వసియించు నాలయమ్ము నిమ్మొనె పుణ్యతీర్థమ్ముగాక.
- క. అనుచున్ దనశకటము పోతనబండికి వెంటవెంటఁ దరలించుచు న
ల్లనఁ జనిచని బమ్మెరపురమునకున్ జనె సుకవి యంత మునిమాపయ్యెన్. 179
- ఉ. బండిని డిగ్గి పోతన గభాలున లోనికిఁ బోయి తండ్రికిన్
దండమువెట్టి నిర్భరముదమ్ము నదమ్మయి గుండె నిండుచున్
గండయుగాన హాసగతి గంతులువెట్టఁగఁ 'బండితుండు ను
ద్దండకవీశ్వరుం డొకఁడు తా నరుదెంచె' నటంచు బల్కినన్. 180
- క. తనయుని పల్కులు విని కేసన మనసున సంతసించి 'సరె!వారిని నేఁ
గొనివత్తు లోని' కనుచున్ జనియె నెదుర్కొనఁగ వినయ సంభ్రమ మతియై.
- క. ఎదురుసని కవిని గని సమ్ముద మొదవఁగ నతని పాదముల కెరఁగి యనెన్
'సదయత మీ రరుదెంచుట సదనమ్మె పవిత్రమయ్యె సాహిత్యనిధీ! 182
- క. నేడే కృష్ణాష్టమి, యీనాఁడే శ్రీరామనవమి నాభాగ్య మీ
నాఁడే దీపావళి యొనగూడెన్ దమరాకవలనఁ గులము తరించెన్.' 183
- క. అనిపాదప్రతాపశనమునకై నీరొసఁగి నమ్రమూర్ధ స్మేరా
ననుఁడై సవినయగతిఁ దోవను జూపుచు నింటిలోని వాకిలి పంచెన్. 184
- తే. అమరిచిన శిల్పయుత సుందరాగ్రపీఠిపైన వేంచేయుఁ డనుచును బల్కి యట్లై
యాఁడువారిని లోనికిఁ దోడుకొనుచునేఁగఁ దనభార్య లక్కమ నెదురుపంచె.
- క. 'తలిదండ్రిలు తొలినోచిన ఫల మీరూపమునఁ దాను ఫలియించె నహో!
వెలగట్టలేదు లోకము తెలుఁగుంభారతికి మంచిదినములు వచ్చెన్. 186
- క. ఏ మీగ్రామము సాలగ్రామమువలెఁ బూజనీయగతి విలసిల్లున్
ఏ మీనామము విన్నఁబ్రణామమ్మునుజేయు జగ' మనన్ విని యతఁడున్. 187
- క. పలుకులఁ దేనియ లొలుకఁగ నలికతలన్యస్త ముకుశహస్తతలుండై
నిలిచిన వృద్ధునిఁ గని దరిఁ బిలుచుచు నిజపార్శ్వనిహితపీఠస్థితుఁగన్. 188
- క. 'ఈరీతిఁగ మీర లనాకారితునకు నా కొనర్చు గౌరవ ఘనస
త్కారములు ముగ్ధునొనరిచె నోరే రా దేమి బదులు నుడువఁగవలెనో. 189

క. శ్రీలీను కొండవీటిన్పాలుక సంస్థానకవిని, వాసస్థలమో
కాలపటము కావ్యకలా శ్రీలలనారాధకుడను శ్రీనాథు' డనాన్. 190

తే. 'ఎట్టెటూ ! మీరు శ్రీనాథులేమి ? నాదు
దేహమును గేహమును బవిత్రితములయ్యె
జన్మ తరియించె విద్యదౌషధప్రసిద్ధిఁ
గాంచు శృంగారనై షధకర్త తార! 191

సీ. సంసారకూపార సంచార నౌకాప్రగతి కరిత్రము పండితమతము
అజ్ఞానవిపినమధ్యస్థ పాంథజనము చన రాచబాట దోషజ్ఞుమాట
ధనమదాంధీభూత జననేత్ర తిమిరసంహారకాంజనము ప్రాజ్ఞాచరణము
మమతాబలాసురోన్మథనక్రియా వజ్రదర్పణ మ్మార్యసందర్శనము

తే. అఖిల మానవ లోక కల్యాణదాత వివిధ విజ్ఞాన వాఙ్మయ విశ్వనేత
యవని కవితావిపశ్చితుం డపరధాత లోకపూజ్యుం డతం డొక నాక కాక.

శా. శ్రీమందాకిని లోకపావని ప్రజాతేమార్థమై స్వేచ్ఛగా
పైమాది న్వెస వీడి సాగరవరాహ్యోనమ్మునన్ బోవ మ
ధ్యేమార్గస్థవినమ్రవేతస తరూద్దీప్తిన్ బ్రసాదించు న
ట్లే మీ యాత్రల మా కయత్నముగఁ గూడెన్ వాంఛితార్థ మ్మిటుల్. 193

ఆ. ఎచటినుండి రాక? యెచటి కిట్లేగుట? తెలియఁజెప్పఁగలరె దివ్యచరిత!
మీఁదు రాకపోక మీకోసమేకాక మాకు శుభద' మను నమాత్యు నరసి. 194

శా. కాశీనాథు భజించి నిస్తులప్రయాగతేత్రరాజంపు వా
రాశిన్ దేహము ముంచి భక్తిని గయాశ్రాద్ధమ్ము గావించి పి
త్రాశీర్వాదముఁ గాంచ హోయన మొకగ డైపోయె నీ యేటనో
శ్రీకై థేశునిఁ జూచివచ్చితిమి యీ సీమాంచిత తేత్రముల్. 195

ఆ. కొలనుపాక నోరుగలు సహస్రస్తంభదివ్యమందిరముల దేవతలను
జూచి పాలకురికి సోమనవిభవంబుఁ గాంచ నిట్టు లేగుదెంచితి' నన. 196

తే. 'అనఘ ! దీర్ఘప్రయాణమ్ము లాచరించి
యలసితిరి కోష్ఠజలముల జలకమాడి
వార్చి భుజియించి బడలికఁ దీర్చుకొనుడి'
యనియెఁ గేసనార్యుడు 'వల్లె' యనియె సుకవి. 197

- శా. తానా లక్కమ వారి నర్హవిధి సత్కారములం దేల్చి సం
తానం బెంతని పృచ్ఛ సేయుటయు వృద్ధ స్త్రీ వగన్ జ్యేష్ఠుఁ డీ
సూనుం డాదటఁ బుట్టిపోయిరి బుణస్థు ల్పల్కు రంతపుఁజూల్
దీనిం గంటి నటంచుఁ బల్కె ముదము దీపింపఁగన్ మోమునన్. 198
- క. అంతట నిల్లెఁడు రాజులు సొంతపు టొక వడుగొ పెండ్లి సోబనమొయనన్
గంతులిడుచుఁ జిటుకలపై సంతసమున నెల్ల పనులు సలిపిరి కడఁకన్. 199
- క. నానాన్న రుచిరభోజన పానీయాపూపభక్ష్య పరికల్పిత క
ల్పానోకహమై యొప్పె మహానసగృహసీమ యెల్ల నాసమయమునన్ 200
- తే. వెండిపూవుల పీఠలు వేసె నొక్కఁ
డరఁటియాకుల విస్తరుల్ పఱచె నొకఁడు
రజతపాత్రల నుంచె నీరమ్ము లొకఁడు
సూపమును వడ్డన మొనర్చె సూదుఁ డొకఁడు. 201
- క. హైయంగవీనమును గడు తీయని పెరుఁ గపుడె తోడుదీసి విడిదిలో
వీయాలవారలకువలె వేయాలుల వంటకముల విందు నొనర్చెన్. 202
- తే. ఆదరణతోనె భుజియించినట్టులయ్యె
నడుగఁబనిలేదు వలయు పదార్థవితతి
యనుచు దధిఘృతక్షీరకుల్యాన్నములను
'అన్నదాతా సుఖి భవ' యనుచుఁ దినిరి. 203
- ఉ. కమ్మని కప్పురంపు నునుగంధములందు దిశాచయమ్ము తా
నమ్ములనాడ మోవి యరుణమ్మయి క్రొమ్మెఱుఁగెక్కఁ జక్కగాఁ
దమ్ముల మాస్వదించి సుఖదమ్మగు పాన్పులలోఁ గుటుంబ యు
క్తమ్ము పరుండె వేఱె తమకై సవరించిన మేల్బవంతిలోన్. 204
- ఉ. ఎల్లరు గాఢనిద్ర వసియించెడువేళఁ గపింద్రుఁ డల్లనన్
దల్లిని బిల్చి పోతన విధంబును, జక్కదనాలచుక్కయా
చెల్లెలితీరు, వంగడపుఁ జెల్వముఁ, బెద్దల చిత్తవర్తనం
బిల్లును బట్టు లన్ని యొకయింత విమర్శయొనర్చి యిట్లనున్ 205
- సీ. చిన్న వానినిఁగన్న నన్నమ్ము దినకున్నఁ
గడుపు నిండినయట్లు నెడఁద వొంగు

మాటమన్ననఁ జూడ మనుజుఁ డా యీ
 ప్రోడ దేవతయా యనుభావమొదవు
 కన్నియ కగువాఁడు కలసె నీడుంజోడు
 జానకీశ్రీరామచంద్రు లనఁగ
 ధనధాన్యముల రెచ్చి తాండవించును లచ్చి
 పాలనుజూడ వ్రేవల్లెవాడ

తే. వంశమర్యాదలకుఁ బల్కుఁ బనియెలేదు
 చదువులం దేరి బుద్ధియు సాటిరాదు
 కనులపండువు సేయు నీ కాపురమ్ము
 సేయుటన నోచుకొన్నట్టి చెలువసొమ్ము.

206

శా. సంబంధమ్మున వంక లేదొకటియే సందేహ మీయూ రర
 ణ్యంబుల్ కొండలు ద్రవ్విపోసికొని యే యైదాటునాళ్ళో ప్రయా
 ణంబున్ జేసినఁగాని చేరుకొన మన్నా! యింతద వీయ సా
 ధ్యం బెట్లానని యైన నాకొక యుపాయం బాత్మలోఁ దోచెడిన్.

207

తే. సరసుఁడగు సింగభూపుఁ డీ సరసలోన
 రాచకొండఁ బాలించు సర్వజ్ఞుఁ డతఁడు
 అతని యాస్థానకవి నయి యనవరతము
 నిటకు వచ్చుచున్ బోదు నీయిష్ట మేమి?

208

సీ. ముదుకఁడన్ నాకండ్లముందు గావలె నంచుఁ బసిపాప కొనరించు పరిణయమ్ము
 దాపుననుండు నా తనయ నాకని యెంచి తనయూరి ఖలునకుఁ దార్చు పెండ్లి
 నావైపుబంధువుల్ నావారు వీరని యపురుషార్థికి నిచ్చు నుపయమమ్ము
 ధనవంతుఁ డనియెంచిమనుమరాలికితాత కొనఁగూర్చు వై వాహికొత్సవమ్ము

తే. తన యభీష్టపూరణముకై తనయ నలరు
 లలిత రూపయావనసత్త్వములను బలిగఁ
 గొనెడి ప్రేమాతిశయ మనుకూలశత్రు
 విధిఁ బరఁగు సస్యహతి నతివృష్టిభాతి.

209

తే. పిల్లప్రియమును గోరును బితరు లెందు
 పితముఁ గోరుదు రివి రెండు జతపడునెడ

- సౌరభాన్వితమై యొప్పు స్వర్ణమట్లు ధరఁ
బ్రీశంసార్హ మగును దత్పరిణయమ్ము. 210
- తే. రూప యకావన వంశానురూప వృత్త
విత్త విద్యాదులన్ గ్రాలు నుత్తముండు
వరుఁ డయినఁ బుత్రికాభీష్ట మరయకుండఁ
బెండ్లి నొనరింపవచ్చును బితరు లనుచు. 211
- వ. మజ్జనకుండు తఱచు వచియించెడువాఁడన. 212
- చ. తనయునిపల్కు లెల్ల విని తా నిటులాడెను వృద్ధమాత' నీ
జనకుఁడు గేహభారమును సాంతము నీ పయి నుంచిపోయె నీ
పును గడు బుద్ధిశాలి వెది పోలునొ దాని నొనర్పు మెందు నీ
వనునది కాదుకూడదని యంటినె యిద్దియె నా యభీష్టమున్. 213
- చ. తన యనుకూల మెంచి యొగు ధాత్రిని మోస మొనర్ప రా దనన్
దనయనుగూర్చి వంచన మెదన్ దలపోయఁగ న్యాయమౌనొకో!
యనుచు వచించు మాతృహృదయాభిమతమ్ము నెఱింగి మానస
మ్మునఁ గవిరాజు త్మ ప్తిగొని మోదగతిన్ నిదురించె నా నిశిన్. 214
- క. వటువాత మేలుకొని యవసరముల ముగియించి స్నానసంధ్యాజపముల్
సరి దీర్చి సుకవి యల్లన నరిగెను సాకాంక్షఁ గేసనామాత్యుఁ గనన్. 215
- తే. ఏగుదెంచెడి కవిరాజు కెదురు నడచి
కేసనామాత్యుఁ డాదృతిన్ గేలుమోడ్చి
పఱచియున్నట్టి రత్నకంబళముఁజూపి
యిటులు దయచేయుఁ' డని వచియించి భక్తి. 216
- ఉ. శ్రీకరమై మహీజనవశీకరమై రమణీయభావ ర
త్నాకరమై రసోల్బణసుధార్ణవ తుంగతరంగశీకరా
నీకసువృష్టియై కురియు నీ కవనమ్ము కళాధనమ్ము మా
కో కవిరాజరాజ! భవదు క్త మహాకృతి నైషధావనిన్. 217
- క. సుమన శ్శేఖర! యించుక శ్రమయీయఁగ నెంచినాఁడ తమియింపవలెన్
దమ వాగమృతముఁగ్రోలఁగఁదమి గల' దన సుకవి పల్కె దరహాసముతోన్.

క. శ్రమరాఘల సరసులఁ గని యమితోత్సాహమ్ము మెఱయ హసియించుచు వా
గమృతము నర్పించుట లొక శ్రమమే సుమనస్సులకును సౌజన్యనిధి! 219

క. కవులన నింతటి ప్రేమము భువి నెవరికినై నఁగలదె పూజ్యచరిత్రా!
కవికులతిలకుఁడు పోతన భవదాత్మజుఁడగుట కిదియె పరమార్థమో! 220

క. అనుచున్ గవిమాహాత్మ్యమ్మునె యాశుగతీన్ కవీంద్రముఖ్యుఁడు పద్యా
శిని గూర్చుచు నిజకవితాఘనతలఁ జెప్పకయె చెప్పఁగాఁ దొడఁగె నిటుల్.

ఉ. మండిత సత్కలాగగన మందిరుఁడున్ రసమానసాబ్జమి
త్రుండును నౌ మహాకవివరుం డగు తెట్టి తపఃఫలమ్ము చీ!
దండుగ తక్కు విద్వేలు వృథా ప్రభుతల్ తనురంద్రయుక్త మృ
ద్యాండజలమ్ము జీవనము పాదరసమ్ములు సొమ్ము లిమ్మహిన్. 222

చ. ఇలఁ గడుసున్నితంబు కవిహృద్గతి నై జకలావిలాసమం
జలమధురాస్యయా ప్రకృతిసుందరి నిందిరఁ జేసి చారుకో
మలహృదయారవిందసుమమందిరమం దిడి మ్రొక్కు నాయమన్
మలినమొనర్చు చేష్ట లణుమాత్రమునున్ సహియింపఁ డాత్మలోన్. 223

సీ. చీకటితెరలను జించి ప్రకాశించు నక్షత్ర మా కవినాథు ప్రతిభ
త్మాఖండ మలమి విశ్రాంతిఁగానక యాడు నుదధివీచులు కవియూహ లెల్ల
నొకసారె జగమునన్ బ్రకటితమై వెల్గు మేఘఘోషణ కవిమిత్ర సూక్తి
యెంతఁగా ముగ్ధి నంతుజిక్కఁగనీని రత్నాకరము కవిరాజుగుండె

తే. మూఁడులోకమ్ములన్ జుట్టుముట్టి వచ్చి
వెడలు త్రివధగ సుకవి కవిత్వధార
రేఖలు లోకమంతకుఁ ద్రోవఁ జూప
పోమసూర్యులు కవివరు చూడ్కు లవని. 224

సీ. బరిగంటమునె కేలఁ బట్టెనా గడియలో ముల్లోకములు పదమ్ముల నడంగు
నేకాగ్రతాయోగ మేర్పడఁ గన్నెత్తి చూచెనా ప్రతిసృష్టి లేచి నిల్చు
భావనాబల విజృంభణ బొమ్ముడిచెనా కాలచక్రమునె వెన్కకు మఱల్చు
ధీమంథమున రసాబ్ధి మధించి యమృతమ్ము చిల్కెనా విశ్వసంజీవి మొలచు.

తే. కలమధురగీతి స్వర్ణదుల్ కరఁగిపాటు
విచ్చు భావాశిసురలతో ముచ్చటాడు

కలుకు గంటఁపుమొనఁ గల్పకము చిగుర్చుఁ
గవిహృదయసీమ నెపుడు స్వర్గములు వలచు.

225

క. ఉత్తమకవితాలేఖన చిత్త మ్మెల్లరకు నురక చిక్కునె కూర్చన్.
విత్తమ్మా? నేరిచికోనఁ బొత్తమ్మా? పూర్వజన్మపుణ్యము గాకన్.' 226

తే. అనుచు నిజ నిసర్గ నిరర్గళామృతరస భాసురాపూర్వ కవితాప్రవాహధార
భవ్య భారతీ రమణీయ పదసరోజ జీవనమ్మనఁ బ్రవహింపఁజేసె నంత. 227

క. శ్రీనాథుని కవితాధుని తానా కేసనముఖాబ్జ దరహాసకళా
శ్రీని వికసింపఁజేయ మహానందముతోఁ 'గవీ! జూహా' రనె నతఁడున్. 228

క. ముదితాత్ముని గేసనఁ గని యిదె యదనని మానసమున నెంచి కళాకో
విదుఁ డుచితజ్ఞుఁడు సత్కవి పదపడి యిటు వల్కెఁ జతురభాషణ మొప్పన్.

సీ. 'కనకాభిషేకమ్ము గావించె మత్కావ్య
భార్గవిం బరికించి ప్రౌఢుఁ డొక్కఁడు
రత్నాంబరముల నర్చనసేసె మామక
వాక్సతిన్ గని వీరవరుఁ డొకండు
హేమపాత్రల విందులిడె నస్మదీయ స
త్కవితాంగన కమాత్యఘనుఁ డొకండు
కస్తూరితోఁ జల్లెఁ గలయంపి నాదు భా
రతియింటి మును తెన్నురాయఁ డొక్కఁడు

తే. ఆ మహారాణి నావాణి యర్థివోలె జేయిచాఁచి నిన్నొకటి యాచింపవచ్చె
నామె కోరికఁ దీర్చు భాగ్యమ్ము వడసి నీదు వంశప్రతిష్ఠలు నిల్పుకొనుము.

చ. అన విని కేసనార్యుఁ డిటు లాడెను 'మీ రమణీయ వాణికిన్
జనపతు లెల్ల నూడిగము సల్పిరి నేనన నెంత యా కుచే
లుని గని ప్రేమ తండులవిలోపము గాంచిన శ్రీదుఁ డీ యకిం
చనున కమూల్యభాగ్యము నొసంగఁగ వచ్చెనొకో యనన్ జనున్. 231

తే. తమకివె తను మనః ప్రాణ ధనము లన్ని
ధారవోతు నీశ్వరు నాన ధరణిపైన
నాది యనియెడి దంతయు మీదె' యనిన
నాత్మ నుప్పొంగి శ్రీనాథుఁ డనియె నిట్లు. 232

క. తలపోయుదు నెమ్మనఘన లలితవయోరూప సుగుణ లావణ్యను నా
చెలియలి మీ పోతన కత్యలఘుమతికి నొసఁగి పరిణయం బొనరింపన్. 233

చ. అనుటయుఁ గేసరాజు హృదయమ్మున నింగికిఁ బొంగి తారలన్
గని స్పృశియించి మేఘపరికల్పిత తల్పములన్ శయించి స్వ
ర్ధనులను నీదులాడి పరితుష్టినిఁగూడి 'శుభస్య శీఘ్ర' మం
చు నుడివెఁ జూచుచుండఁగనె చుక్కల నంటెడి భాగ్యరేఖలన్. 234

ఉ. ఇక్కరణి న్వచించి హసియించెడి కేసనఁ గాంచినంతనే
యక్కవిరాజరాజు వదనాబ్జము పక్కున నవ్వె నవ్వుతోఁ
జెక్కిన బొమ్మలో నొకట జీవనముల్ వడె నొక్కసారె య
బ్బక్క యటంచు నేరొ తలయందలి భారము దించినట్టులె. 235

తే. 'అరయ రాశిద్వయమ్ము నేకాధిపత్య
గతిఁ జెలంగుచు బహుగుణోన్నతి వెలుంగు
లక్షణాన్వితమ్ముగు శుభలగ్న మొకటి
యీ వధూవరులకు నిశ్చయింతు' ననియె. 236

ఉ. ఇప్పగిదిన్ వచించెను గవీంద్రుఁడు కేసన సంతన మ్మిఁకన్
జెప్పఁదరమ్ముగా దెపుడొ చేవ నశించిన యావనమ్ము తాఁ
జప్పున వచ్చి చేర నెద చక్కిలిగింతలు వెట్టె 'బెండ్లి మీ
రెప్పు డొనర్తుమన్న నపు డేనును సిద్ధ' మటంచు వాకొనెన్. 237

క. శ్రీనాథున కే పనులును నీ నా యనకుండ జరుగు నిముసములోనన్
శ్రీనాథుండును విద్యా శ్రీనాథుం డితఁడు వేఱ చెప్పఁగనేలా? 238

క. పెండిలి యనఁగనె పోతన గుండెలలోఁ దపము మాట కోమలి రూ
పోద్ధండసుమాయుధు వేటయు రెండంచుల కత్తికోతరీతిఁ గలంచెన్. 239

తే. తండ్రి కెదురాడ నోడుచుఁ దరుణిరూప
సరససంపదన్ గూడుచు స్వాంతమందు
శ్రీరఘూత్తముఁ వేడుచుఁ జివరి కెటులొ
సిద్ధపడెఁ బోతనయుఁ బెండ్లిసేసికొనఁగ. 240

సీ. ఆనందరమ మంగళాశాస దక్షత పాణియై నవమండపమ్ము లమరె
సంతోషపద్మినీ సార్థికటాక్ష వీక్షణములై పచ్చతోరణము లొప్పె
సమ్మోద లక్ష్మీప్రసన్న హాసప్రభా ధవళమై సున్నంపు తక్కులొలసె
హర్షేందీరా నూపురాంగద కంకణ క్యాణమై శుభవాద్య గణము మొరసె

తే. గౌతుకశ్రీప్రదాల క్తకమ్ము లగుచుఁ
గూటదేహాశిన్ బసుపుకుంకుమలు మెరసెఁ
బ్రమద భార్గవీ విశ్వరూపమ్ముగాఁగ
నగు మొగమ్ముల బంధుమండలి రహించె.

241

క. తటి నొక నిశిని ముహూర్త మ్మరుదెంచెను వధువు కొదవె నభ్యంగనముల్
పరిణయవేదికిఁ గొనిరా వరున కెదురుసనిరి రాజువై భవములతో.

242

సీ. అభ్యంగనపుఁ బచ్చి యార్చు పెన్నెరులలో
శృంగారవార్ధి తరంగ మడరఁ
చెక్కులం దగరువు చుక్కలు చిగురాకు
తములమ్ముల న్లవంగములు పొచుఁగ
మృగనాభి పెండ్లిబొట్టుగ దిద్దుమోమునం
దవనిఁ బూర్ణ మృగాంకుడవ తరింప
బసుపు పారాణి సొంపెసఁగు పాదాలలో
లలితరసాలశాఖలు చిగుర్ప

తే. లేమ తారుణ్య నందనారామసీమఁ
గంతుఁ డెద పొంగ బంగారు బంతులాడ
సకియ సౌందర్య దివ్యనిర్దురుల యందుఁ
బ్రేక్షకాక్షి దృష్టీనముల్ పెనఁగులాడ.

243

తే. తమిని సానపీటన నుంచుఁ దములపాకు
లందు దుర్గామహాదేవి నధివసింపఁ
జేసి యక్షతలును బూలు వేసి ప్రార్థ
నాంజలి ఘటించి మాంగల్య మడుగుకొనెడి.

244

క. కన్నియ నారసి యన్నలమిన్నలు మన్ననలొనర్చి మించును లగ్నం
బున్నట్లు నిన్ను కొనిరమ్మన్నాఁడు పురోధ యనిన నతివకు లజ్జన్.

245

తే. కన్నులను వెన్నెలలు గాసెఁ గలికి సొగసు
నవ్వుల న్మల్లియలు బూచె నాణ్యమైన
గొంతులోఁ గోకిలలుగూసెఁ గొసరి కొసరి
నడల రాజహంసలు కాళ్ళబడుచు డాసె.

246

క. అడుగుల నడుగు లిడుచు నిరుగడలం దై దువులు గొల్వఁ గన్యక వచ్చెన్
విడివడి వేదసరస్వతి నడిపందిట గజ్జెగట్టి నాట్యమొనర్చెన్. 247

సీ. మణిభూషణోపేత మహితబంధువ్రాత
మమలరత్నాకరం బగుచు నెగడఁ
దెరపట మ్మల కామధేనువై తలసూపి
వాంఛిత మ్మొసఁగి యవ్వలకుఁ దొలఁగఁ
గంజాత సముదిత కమలావధూటియై
పాలగంప న్నూత్న వధువు పొదల
నెలవంక నేలు రవ్వలముక్కరయు వధూ
దరహాసములకు సోదరత నెఱవఁ

తే. బాగ నెల్లాలు శేషాహిభావ మూఢ
స్వమధుపర్కమ్ము పీతాంబరముగ నమర
నడరు ఓరార్ణవ నికేతనుఁ డనఁ బుడమి
వఱలు నారయణాంశుఁడౌ వరుని దరిసి. 248

తే. పూజ్యగతి మహాసంకల్పపూర్వకముగ
ధారవోనె సాలంకృతన్ దన యనుజను
లఖల గో భూ హిరణ్య దానాదు లొసఁగి
నాదు భాగ్య మటంచు శ్రీనాథ సుకవి. 249

క. సుముహూర్త మరసి విప్రోత్తము లెల్ల 'సులగ్న సావధాన' యటంచున్.
దమి మంగళాష్టకవ్రాతముఁ జదువుచుఁ దలల నక్షతలు జల్లిరొగిన్. 250

క. మట్టెలు మంగళసూత్రము ముట్టుఁ డనుచు భూసురులును ముత్తైదువలున్
ముట్టఁగ వాద్యము లలరఁగఁ గట్టించిరి వధువు వరునికై కట్టువడెన్. 251

చ. నిజముగ నీమె లక్ష్మి యని నిర్ణయముం బొనరించి స్వర్ణ మే
బుజబుజఁ జుట్టి వచ్చి తల పొట్టనఁ బెట్టుచు తాళిరూపమై
విజితవిధానఁ గట్టువడి వ్రేలఁగఁ జుక్కల నాడుచున్న యా
రజతమొ కాళ్ళవ్రేళ్ళఁబడి రాదెటు నెట్టన జుట్టు మట్టెలై. 252

తే. ఆల్మగలు ప్రాలు వోసికొం డనిరి వధువు
వరుని శిరమందమిన్ నిల్చె వరుఁడు నిల్చె

బాణు తెత్తిపోయఁగ సిగ్గుపడెను వధువు
అపుడు వరునిదె పైచేయి యగుచు నొప్పె.

253

క. పాలో వేణిని మెఱపుల చాలో చూపులఁబ్రసూనచయవర్షాలో
బాలిక నవ్వుల రా ల్మూత్యాలో మోదాబ్ధి శీకరాంబుశ్రీలో !

254

క. లీలఁగ సేసల దోసిలి పూలశరము లనఁగ ముంచి పోయుచు వానిన్
దేలుచు మున్నుచు సరిపంతాలను నెఱపిరి స్వబంధుతతి హర్షింపన్.

255

ఉ. నాతిని గూడి పోతనయు నవ్వుమొగమ్ము వివాహవేదికన్
జ్యోతి వెలుంగఁజేయఁ బరిశుద్ధమనస్కత సన్నెఁద్రొక్కి సం
జాతదృఢానురాగమతి సాప్తపదీసము నాచరించుచున్
'నాతి చరామి' యంచుఁబ్రతినంబొనరించెను వహ్నిసాక్షిగన్.

256

చే. ప్రతిసరసూత్ర బద్ధ నిజపాణిపరిగ్రహణ ప్రసన్నఁడౌ
పతి వెనువెంట బాల మధువర్క పటాంచల గ్రంథిబంధనో
ద్ధతి సవరించుకొంచుఁ గనుదమ్ములఁ గప్పు లలామకంబు నం
చితగతి నోరఁద్రోయుచును జేసెఁగృహాను ప్రదక్షిణక్రియల్.

257

క. సీతారాముల వలె నా నాతియుఁ బోతనయుఁ జిటికెనలు గైకొనుచున్
జేతోముదమున నారంజోతికి జోతలిడి రా పనుపు బట్టలతోన్.

258

శా, కస్తూరీతిలకాంచితాస్యరుచి రాకాచంద్రబింబాకృతిన్
నిస్తేజ మ్మొనరింపఁగుంతలములన్ దీపించు దివ్యాక్షతల్
స్రస్తామ్రప్రసవప్రభావిభవ విస్తారమ్మతో వ్రాలఁగా
మస్తాగ్రమ్ముల పంచి మ్రొక్కులిడి రమ్యాన్యాళికిన్ దంపతుల్.

259

క. ఇంటి కరుదెంచి యీ పేరంటములోఁబాల్గొనిన చిరంటీవ్రజముల్
మొంటెల వాయనముల్ గొని జంటం గని ముచ్చటగఁ బసపునలిపింపన్.

క. అందమగు పళ్ళెముల సృక్చందన తాంబూల పుష్ప సౌరభవారిన్
సుందర రాజతపాత్రలఁబొందుపఱచి వదినెవరున పొసఁగఁగ వధువున్.

261

ఆ. పిలిచి పీటవైచి ప్రియుని కట్టెదుటనె కూర్చొనంగఁజేసి కుంకుమ మిడి
చందనమ్ము చేతి కందించి పేర్వెట్టి పిలిచి వరునికేలఁ జిలుకు మనుచు.

262

ఉ. ఏటికె పల్కు వౌను వచియించిన నోటివరాలు రాలు నే
పాటియె మామఱందలుకు పాపము! చంటిది యింకఁ జక్కఁగా

- మాటలురావు నేర్పవలె మానముఁ బూనుట లెంతకాల మీ
పూటభుజింపలేదనుచుఁ బువ్వుల రువ్విరి నర్మభాషలన్. 263
- క. పలుకుటకు మొగము లేకయు నలుగురిఁ దలయెత్తి సరిఁ గనంజాలకయున్
వలపించు ముగ్ధచేష్టలఁ దలవంపులు పొంది సిగ్గు తానే గెల్చెన్. 264
- ఆ. పజ్జ నిలిచి జనని 'భయమేలనే తల్లి! నంగుచేల? పోతనకవిరాజ!
చేయి నొసఁగుఁ డనుచుఁ జెప్పవే వదినెలున్ బేరు చెప్పి నట్టి వారె' యనిన.
- క. అరుణారుణ బింబోదయ కిరణాయిత నవరసాల కిసలయ శోభా
కరమగు నధరపు మటుఁగునఁ బరభృతములు కూసె ననఁగ భామినినుడివెన్.
- క. పోతన కవిరాజా! కుడిచేతి నొసఁగుఁ' డనుచు నొకట శ్రీగంధమ్మున్
జేతఁగొని చర్చ చేయుచు భీతిని దరినున్నవారి వీక్షించు తఱిన్. 267
- చ. అధరపుటాంచలమ్ములను నట్టిటు దాఁగురుమూఁతలాడు స
మ్మదమయ హాస చంద్రముఖ మండలశోభఁదరంగిత త్రపాం
బుధులను నీఁదులాడు స్మర మోహన కేతన నేత్రమీనముల్
సుధలను బంచి పోయ నొగి చూపరవాల్చుచుఁ జూపఱం గనున్. 268
- క. పసుపును బారాణిం గొని బిసరుహమ్మదుపాణి నలఁదెఁ బ్రియుపదములకి
పసుపు ఁజెయికి నీరనె పతి వసనమునకుఁ దుడుపు మనుచు వనితలునవ్వన్.
- ఉ. దండకుఁ జేరఁగోరు కయిదండలకున్ దగువేశగామి పూ
దండకుఁ బ్రాతినిధ్యవరదాన మొసంగి నవీనదంపతుల్
దండలు వేసికొందు రటుత న్మరుపాశము లట్టు లొండొరుల్
గుండియ లిచ్చుకొందు రతి గుప్తగతిన్ విరిచెండ్ల రూపతన్. 270
- క. వీఁకన్ లగ్నము స్థాలీ పాకమ్ము సదస్సు నాకబలి దీరుట ల
స్తోకానురక్తి వింతగ సాకిన సుత నప్పగించు సమయము వచ్చెన్. 271
- నీ. తనయను గౌఁగిటఁదార్చుచు జనని యాదల
మూర్ఖునుచు వీపు కలయనిమిరి
యుష్పొంగివచ్చు దుఃఖోర్మి మత్తడిదూఁక
నెన్నఁడు ననువీడి యెటుఁగ దనుచుఁ
గంటి నేనాఁడొ యత్తింటి సొమ్మిద్ది మా
యింటనుండిన దని యెంతు ననుచుఁ

గవ్వంబులన్ బెట్టి కడుపులో నెవ్వరో
చల్లచేయుదురు నా యుల్లమనుచు

తే. కుడుమనన్ బండుగను వట్టి గోల యనుచు
గాంచి పాణమెత్తుగఁ బెంచి కన్నకడుపు
నీచెయిం బెట్టితిమి పాలనేని ముంచు
నీటనే ముంచు భారమ్ము నీదె యనుచు.

272

తే. ఆత్మజం గని యత్తింటి యఖిలబంధు
మండలికి నోట నాల్కవై మగని కెపుడు
నంగిలోని బొందియవగు చణఁగి మణఁగి
పొసఁగి మనుమమ్మ! శుభముగఁ బోయిరమ్ము!

273

క. అనుచున్ బోతన కేలన్ దనయన్ దగనుంచి గుండె తఱుగుకొనన్ బెన్
వనటన్ జెందెడి తల్లిని గని కూతురు కనుల బాష్పగంగలు దొరలెన్. 274

క. వంతం జెందెడి సుతఁ గని చెంతంగొని కనులు దుడిచి చెక్కులవై పాల్
కుంతలములు సవరించుచుఁ జింతిల వల దనుచు బిడ్డ చిబుకము ముట్టన్. 275

క. ఎంతటివారికి గుండెల నింతింతనరాని దుఃఖ మేలులు బాటెన్
సంతోషసమయ మయ్యున్ జింతాజడమయ్యె నచటి చేతన మెల్లన్. 276

క. ఆడట శ్రీనాథుం డును సోదరిఁ దరిదీసి కడుపు చుమ్మలు చుట్టన్
'మేదిని సోదరుఁడే చనె నాదు పితయె యుండె ననుకొనఁగదవె యంబా! 277

ఉ. దూర మొసంగినాడ నని దూరకు మమ్మ రొ! నీ మగండు బం
గారము నీదు పుణ్యము లగణ్యములై ఫలియించె నీగతిన్
గూరిమి గల్గియున్న మనకుంగల దూరమె చేరువౌను గూ
పారహృదంతరాళ మెడఁబాయునె సోముఁడు వ్యోమవ ర్తియై. 278

ఉ. ధారుణి స్త్రీజనమ్ము తలఁ దాల్చెడి సూనవితాన మెందునున్
హారమునందుఁ జేరుకొన నాదిని సూది మొగంపు ముద్దు స్వీ
కార మొనర్పఁగావలెను గష్టము నిష్ఠుర మంచు నెంచకే
దారము నందుఁ గట్టుబడి తామెలఁగన్ వలె సుమ్ము సోదరి! 279

ఉ. శీలవతీసతీ! సుకవి శేఖరు నీప్రియుఁ గూడి యాడి ము
ప్పులును నాటుగాయలయి పొల్చెడిసంపద లింపు నింపఁగన్
బాలలతో ఫలించి చనుబాలను దానములాడి పాడవే
జోలల డోలికారవము సొంపులు వీణియ గోట మీటఁగన్. 280

సీ. అంబికాసతియట్టు లాత్మేశ్వరున కెప్పు డర్థాంగివై ప్రేమ నలరుచుండి
వాణీసతివిధమ్ము ప్రాణవల్లభునోట నాలుకవై కూర్మిఁ గ్రాలుచుండి
శ్రీకాంతయట్టులు నీకాంతుహృదయమ్ముఁ దమి నాక్రమించి నిత్యము వసించి
పూతగంగాసతీ పుణ్యవర్తనమట్లు నాథుండు తలఁదాల్చ నడుచుకొనుచు

తే. వరుని దనుమనో వాక్య త్రికరణములను
నెలమి స్వాధీనమొనరించి యెంతోభక్తి
యతిథి గురుబంధుజన పూజ లాచరించి
మించి యుభయవంశము లుద్ధరించవమ్మ

అశ్వాసాంతము

క. నానాస్త్ర శస్త్రవిద్యా జ్ఞానానుభవ ప్రవీణ ! కౌశికమఖ సం
త్రాణ ! సుబాహు మదేభ ప్రాణాంతక నృహరి నఖర బాణకృపాణా ! 282

శా. శ్రీమన్మన్మథ మన్మథాయిత కలాసించన్మథేందీవర
శ్యామా ! భానుకులామృతాంబుధి మన స్సౌగంధిక ద్రోల్లస
తోమా ? దైవకలాభిరామ ! రిపుసంస్తుత్యాదృభత స్థేమ ! శ్రీ
రామా ! దైత్యవిరామ ! సద్గుణగణారామా ! యశఃపూరమా !

భుజంగప్రయాతము

మహీజాముఖాంభోజ మత్తద్విరేఖా !
మహర్ష్యంతరంగాబ్జ మార్తాండదీపా !
అహల్యాఘదావానలాంభస్వరూపా !
సహస్రాక్ష దుర్దాంత శౌర్యప్రతాపా !

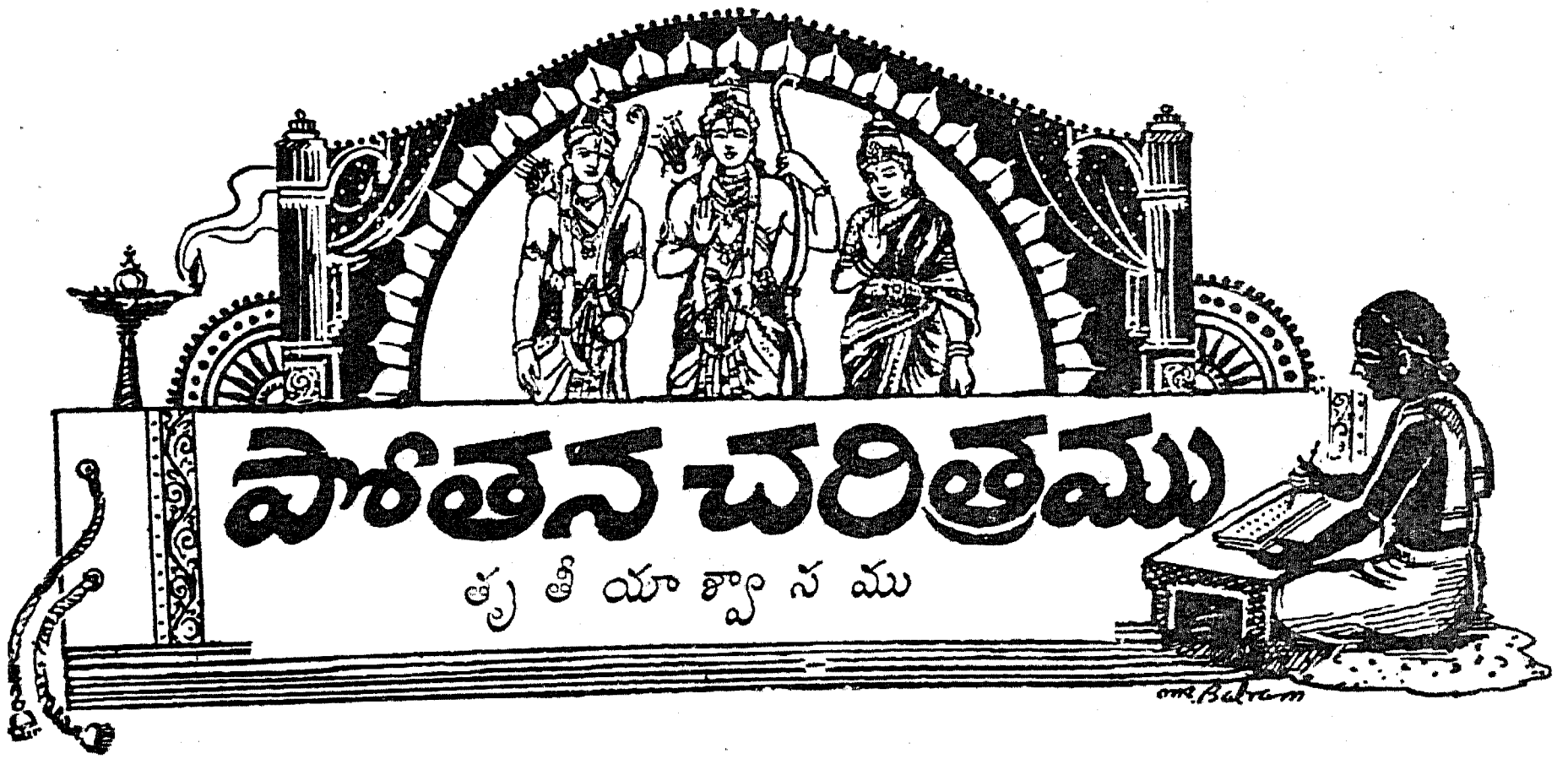
264

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కుయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

తపోభంగము — మల్లన జననము

“ప్రకృతిం యాంతి భూతాని నిగ్రహాః కిం కరిష్యతి”

శ్రీ

కర కమలార్చిత నవ

కోకనదారుణ మనోజ్ఞ కోమల చరణా!

సా కేతపుర విహరణా!

కై కేయీ వర నిరుక్త కార్యాచరణా!

1

తే. రససుధాసరోవర మతిరమ్యతరము ఆంధ్ర శృంగారఝరము ప్రహ్లాదకరము
అవధరింపుము శ్రీపోతనార్యు చరిత మహితకరుణాలవాల! రామనరపాల!

తే. వేదమూర్తులు జ్యోతిషుల్ విప్రు లెందు
శాస్త్రవిధి నిర్ణయించిన సన్ముహూర్త
కాలమున స్నుషాసుతుల నొక్కటి యొనర్ప
నెంచి తత్ప్రయత్నమ్ము గావించు జనని.

4,

మ. పితరుల్ శోభనసన్ముహూర్తమునఁ గప్పింపన్ నవీనాంబర
ప్రతీతిన్ బేర మొనర్చుటల్ ముసలి యవ్వల్ జవ్వనుల్ వారలం
జతఁగూర్పన్ వెర వెంచుటల్ గదికి మేల్సార్లుల్ మిటారించుటల్
ప్రతికూలించెఁ గవీంద్రుఁడిద్ది స్వతపోభంగాకృతిన్ దాల్చుటల్.

5

తే. చేయుచున్నట్టి యీ తపస్సిద్ధిగామి
 నేగృహస్థ జీవనమును నెఱప ననుచుఁ
 బెద్దచారితో నెటు విన్నవించువాఁడ
 నంచుఁ బోతనార్యుం డెద నెంచు నిటులు.

6

శా. 'తా నా సంయమి మంత్రరాజ మనుసంధానమ్ము గావింపు మం
 చానాఁ డేల యొసంగెనో తపము రెం డాఁజేండ్లు నిష్ఠామతిన్
 బూనంగావలె నంచుఁ దెల్పె నది సంపూర్ణంబుగాలేదు న
 న్నినాఁ డేగతి రక్షసేనెదవొ బ్రాహ్మి! జ్ఞానసంధాయినీ!

7

క. పదునొకడేడులు గడచెను
 దుద కొక వత్సరము గలదు తొరపడ జన ది
 య్యద నెటులొ త్రోసిపుచ్చెదఁ
 దదుపరిహారి గలఁ డటంచుఁ దలపోయు నిటుల్.

తే. పితరుల మనమ్ము నేల నొప్పింపవలయు
 నరుగుదును నేడు శయనమందరమునకును
 నందు వ్రతదీక్ష భంగమునందకుండ
 సంచరింతును నియమిత స్వాంతవృత్తి.

9

తే. ఇంతిపజ్జ నున్న నేకాంతమున ఋష్యశృంగునకును శృంగభంగ మగును
 మాదృశులనుగూర్చి మాటాడనేటికి శివునిగెల్పు మదను నెవఁ డదల్పు.

10

చ. తరుణి యనంగ కేతుముఖ దర్పిత మీన మనోజ్ఞనేత్ర సుం
 దర వదనేందు సింఛిత సుధామధురోజ్జ్వల మందహాస బం
 భర రుచిరాలకాకులితఫాల త్రపాగుణశీల యొంటి నా
 దరి వసియింప నీ తప మితఃపర మేగతి నిర్వహింతునో?

11

మ. సతతమ్మున్ లలనావయోవిలసనాస్వాదై క కాంతాచర
 న్మతి తాఁ బోరు నొనర్పసాగె నిటు లస్మద్బ్రహ్మచర్యానఘ
 వ్రతదీక్షారతితోడ నిట్టి యసిధారామార్గమం దెట్లు నన్
 గృతకృత్యం బొనరింతువో సురనుతాంఘ్రి! తల్లి! వాగీశ్వరీ!

12

ఆ. అనుచు భావనమ్ము నొనరించి పోతన నాటిరేయి తల్లిమాట దాట
 భయముఁ జెంది యెట్లొ శయనమందరమున కరిగెఁగాని మనసు కరఁగదయ్యె.

- క. తారల శశి యన మౌక్తికహారములో నాయకమణి యగునన సతి శృం
గారపు సార మ్మర. బంగారపుఁ గీర మ్మనంగ గరితలు గొలువన్. 14
- చ. భయ మొకవైపునన్ బ్రణయభావము వేటొకవైపునన్ మిల
న్నయనవిలోకనద్యుతుల నాట్య మొనర్పఁగ వెన్క నెవ్వరో
చెయినిడి త్రోసినట్లు పతిఁజేరుట లెప్పటి కన్నయట్లు పా
దయుగము సంశయాత్మక పథమ్ములనాఁగుచు నేఁగ నింతియున్. 15
- చ. చెలులను వీడలేక సరిచేడెల మోములు చూడలేకయున్
జెలియలికట్ట దాఁట దరి జేరుటలోఁ గృషిభంగమందు పే
రలలవిధమ్మునన్ మనమునం దుదయించిన ప్రేమభావపున్
వలపులు వ్రీడఁ గూడఁ దలవంపులు వొందఁగ సుందరాస్యయై. 16
- ఉ. కాంతునిఁజేరి గుప్తగతిఁ గౌతుక మేలులువాఱ వృద్ధతా
యింతుల బల్మి నెట్లొ హృదయేశు నెడందను చందనమ్ము నొ
క్కింత యలంది పుష్పాదుల నించుక చల్లి తప్రపాతరంగిణీ
కాంతుముఖాబ్జయాచుఁ బతికంఠమునన్ సుమహార ముంచుచున్. 17
- ఉ. కంతుశర మ్మిదే యనఁగఁ గామిని సుస్మితకాంతిఁ గమ్మపూ
బంతి నురమ్మునన్ విసరి పాణిని గప్రపు వీడ్య మిచ్చి నా
స్వాంత మొకింత మారదని సాత్యమొసంగు వరాననమ్ము వి
భ్రాంతిని గాంచి హేతువును భావనమున్ బొనరించు నాత్మలో. 18
- ఉ. అక్కడి స్త్రీలు వారిఁ గని హాస్యములాడుచు నేవొ గోప్యముల్
మక్కువఁ జెప్పికొంచు నడుమన్ నగు నోళుల వ్రేళ్ళఁ గప్పికొం
చొక్కొకరింట నేదొ పని యున్నదటన్న మిషన్ గమించిరే
నొక్క-తె నై తినంచు దిగులొందుఁ బ్రమోదమునొందు నామెయున్. 19
- క. పొత్తముఁ గొని చదువుచుఁ దన
చిత్తము సతి నుండి తొలఁగఁజేయుచు నన్యాయ
యత్త మ్మొనరుచుఁ బోతన
సత్తపమును మనుచు బుద్ధి సందీపింపన్. 20
- క. ఉలుకఁడు పలుకఁడు 'రమ్మో లలనా ! యని యాదరించి లాలింపఁడు, గం
టలకొలఁది చిత్తరువుక్రియ నిలిచినది నిలిచినచుట్ల నిలిచెన్ సతియున్. 21

క. సతియై చెలువమ్మునకున్ గతియై జవ్వనము పొంగు గంగాప్రతియై
రతియై సాక్షాత్కృతినిడఁ బతియై గనుగొనఁ డిదేమి పాపమొ యతఁడున్.

ఆ. చేతమందు లజ్జ భీతి రేకె త్తింపఁ

బజ్జ కరిగి పదముఁ బట్ట వెఱచు

సిగ్గు వెనుక కీడ్వఁ జెలి నెందు

ప్రేమంపుఁ గాంతు ముందు నెట్టఁ గలఁతఁజెందు.

23

తే. వంచినట్టి మోమెత్తి స్వవదన మొకట

గాంచకున్నట్టి పతిచేత వంచితయగు

తన్వి కాభరణములు బంధనము లయ్యె

భరముఁగా దోచె నూతనాంబరము కరము.

24

తే. పంజరములోనఁ గొత్తఁగాఁ బట్టి తెచ్చి

నట్టి శుకరంభ నెంతయు నాదరింప

ముద్దుముచ్చటల్ నెఱపును వద్దఁ జేరి

యనుచుఁ గవిరాజు తలఁపఁడు మనమునందు.

25

క. పెనిమిటి గ్రంథమును బరించిన వేళల నిలిచి నిదురఁజెంద నతఁడు బ
జ్జ నలరు నొక చదరం బడుకొని యామెయు వగలఁబొగిలి కుందు నెడందన్.

ఆ. ఎన్నఁ డెటుఁగనట్టి యేకాంతవాసమ్ము దొరికెననుచు నెడఁద మురిసియాడు
నాత్మవిభుఁడు పిల్చి యనురాగ భాషలఁ బల్కరింపఁడనుచు బాధఁజెందు. 27

ఉ. పోతన మేల్కొనన్ నిదురవోయినదానివలెన్ నటించుఁ దా
నాతఁడు నిద్రవోవుతటి నతుల సాంతము నొప్పగించి పృ
థ్వీతల వాసమున్ మఱచి. వేమరు నాథుని గాంచి కన్నులన్
స్వాతి పయఃకణమ్ము లొగి జాలుగొనన్ దడుపున్ దలాడలన్.

28

చ. ఫల మఱచేతి కబ్బినటు భావనసేయుచు నేమి యేమియో

తెలియని స్వర్గసీమలను దేవతయై విహరించునంతనే

కల లివి యంచు భావపథకత్రిదివమ్ములు నేలఁగూల వి

హ్వలమతి నాస చావని నిరాశలఁ గుఱింగి కృశించు శయ్యపై.

29

ఆ. కమల ముందు నెజ్జఁ గనఁబడు నాథుండు చనఁగరాని దూరమున వసించెఁ
జేతి దర్పణమునఁ జెలువారు శశిబింబ మందరానిచోట నలరు నటులు.

30

ఆ. ఉండలేదు పడక నుండకపోలేదు కంటకములఁ బొరలు కరణి వఱలు
నపరిపూర్ణ ఘటము నందుండి తొనఁకాడు జీవనాభమయ్యె జీవనమ్ము. 31

తే. కళ లుడుగునట్టి శశితోడఁ గలువకంటి
వెల్లబారిన మోముతోఁ దెల్లవాతె
నిది యొకటెకాక ముమ్మాపు లిటులె యేఁగెఁ
బడఁతి యెదఁ జెప్పఁగారాని బాధఁ గ్రాఁగె. 32

ఆ. ముట్టుకొనకముందె మోము మాడుచుఁ బాలు
చందనమ్ము పాత్రలందె యింకుఁ
బడకటింటి యువతి యెడఁద తానేమానొ
తెల్లవోదు రాండు తెల్లవాలు. 33

వ. అంత నయ్యూరి రచ్చమానులకడ చవికెలలో. 34

క. ఇన్నాళ్ళటి పోతనగాఁ డన్నడకయె మాతె బుద్ధి యచ్చము పదియా
ర్వన్నెపసిండియె మూర్తిఁ జిన్నయ్యును గీర్తి నెన్న టితి మిన్న యగున్.

ఉ. ఉన్నటుఁదోఁచ దూర నతఁ డొక్కని జోలికిఁ బోఁడు బీదనున్
జిన్నతనమ్ముగాఁ బరిహసింపఁడు లేచి తలంచికొన్న నా
డన్నము పుట్టుఁ బుత్తుఁగనినట్టి సుదంపతు లెన్ని జన్మముల్
పున్నెముఁజేసిరో సుగుణభూతని కేతను బోతనార్యునిన్. 36

తే. తండ్రి యెత్తు కుమారుడై తండ్రికెదురు
నిలిచి మాటాడియెటుఁగఁడు పిలిచినఁ జను
జనినఁ గంటఁ గన్గల్గి కాంచఁడు శిరమ్ము
వంచి యడిగిన వఱకె తా బదు లొసంగు. 37

ఆ. అనుచుఁ జిన్న పెద్దలందరు గుమిగూడి పోతనార్యు సుగుణపుంజములను
జెప్పుకొనగఁ జెరువుచెంత బావులకడ నతివ లతనిచర్య లన్ని యెఱిగి. 38

క. అన్నిసరెగాని యాతని కున్న యవగుణ మ్మిదొకటె యొకపరి భార్యన్
గన్నెత్తియైనఁ గనఁడి ట్లెన్నాళ్లని పెండ్లమెదిగి యింట వసించున్. 39

ఆ. ముక్కుమూసికొనుచు మూలఁ గూర్చొనఁగోరు

తపసిఁజేఁ డతండు తరుణి యామె

ముందుతాను హృదయము దేమితలఁచునో
దైవ మెఱుఁగు నీవిధమ్మదేమొ ?

40

వ. అనుచు నాడిపోసికొనుచుందురు.

41

క. అంత నొక క్రొత్తచెలి కవికాంతన్ గనవచ్చి సుతులు గల రెండఱనన్
చెంతంగల లక్కమ మొగ మింతై తలవ్రాల నూర్పులెసఁగఁగ వగచెన్. 42.

తే. 'పట్టుమని పదినాళులు పడుచుఁదనపు
ముద్దుముచ్చట లొక యింత ముగియకుండఁ
జంటిపిల్ల వెంటనె యొక దంటిపిల్ల
కాలఁజేత వ్రేలాడఁగా నేలయనుచు.

43

ఆ. ఏల వంత ? యీమె కేమంత యీడేగె గాన్పుగలుగ దినము గలదు ముందు
సంతుగల్గి చంకచాటైన మాకేమి యిత్తు' వనుచు ధైర్యమిచ్చు నామె. 44

క. సంతాన మింట వెలయన్

గాంతునె నా కట్టి భాగ్యగతి యబ్బునె యో
యింతి ! యని లక్కమ కడు
చింతన్ బాష్పములఁ బయఁటచెఱఁగున్ దడిపెన్.

45

తే. అంతఁగొంతకాల మ్మిటు లరుగువెన్క
లక్కమాంబయుఁ దనగృహలక్ష్మియైన
కోడలును సఖిజనము నీగోడు దెల్పు
మనుట వినుచుండె వేఱొకయట్టునుండి.

46

చ. తనువులు వైకిఁ గాంచుటకుఁ దామిటు వేఱుగఁ దోచుచుండియున్
మన మొకటై వెలుంగు ఘనమైత్రిఁ జెలంగెడి స్త్రీల జేల యో
ర్తను నిటు 'నన్నుఁ జంపుకొని నల్లై నిజమ్మును జెప్పవేని నీ
వనఁ బ్రియుఁ డేటికే విముఖుఁ డా' నన నింకొక పొధ యిట్లనున్. 47

ఉ. 'ఏయదొ కల్గఁజేసికొని యేగి సపర్య లొనర్తువే కడుం

దీయఁగఁ బల్కరింతువె యెదేని మిషంగొని వశ్యుఁజేయఁగా
వేయి విధానముల్ గలవు వీనిని నే సతి విప్పిచెప్పుఁ దా
నాయన యోగియన్నఁ గన నంత కమాయికురాలి వీ' వనన్.

48

క. అనాతియు లజ్జాభారానతవదనాబ్జ యగుచు నతిచంచలదృక్
సూనములు హృదయవాసన లీన నఖవిచేష్టలలర నిటులని పలుకున్. 49

సీ. 'వేడినీటిని దోడి వీపురాతు నటన్న మునిప్రొద్దె కోనేట మునిగివచ్చు
బడకవై చి యొకింతఁ బదముఁబట్టెద నన్నఁ బండఁబోవును జేనిపజ్జ కెపుడు
మందలించెద నొక్కమాఁ టింటిలోననఁ బుస్తకమ్ములతోనె పొద్దువుచ్చు
భుజియించుపిదపఁ దాంబూలమిత్తు మటన్న వ్రతనిష్ఠ యని దాని వదలివై చు.

తే. మన మలర మాటలాడుద మనుకొనినను
నొంటిగా నుండనేయుండ రింటనెపుడు
పత్యహేతుక సత్కృపాబలము లేక
యేమి సేయంగలుగు నాడదింతకన్న ? 50

తే. కిసలయ మనోజ్ఞ రాగ దృగ్విసర ముడిగి
కుసుమ సుస్మితవాసనల్ గుప్తమగుటఁ
జెన్ను దఱిగిన నాలతాశ్రీకుమారి
నగును మాధవుఁగూడి యేనాటికై న.' 51

క. అన విని చెలు తెద నిటు నీరొనరుచు నీ చరిత లింక నుమయే నీవై
నెనరుఁగనవలె నెవా రేమనఁగల రీ విషయమునఁ బ్రియా యని యనుచున్.

మ. 'ధృతి విశ్వాసకృషిక్షమావిధులు సాధ్వీ కార్యసంసిద్ధికై
యతిముఖ్యాంగము లాత్మశాంతి కివె మూలాధారముల్ భావి ను
న్నతి చేకూరునటన్నయాస బ్రతుకున్ నవ్వించు దానిన్ విడన్
మృతియే నెంజిలి రూపమూని వడిఁ బ్రాణిం బట్టి భక్షింపదే. 53

చ. సతతము కాల మొక్కటులు సాగదు జీవితమం దెవారికిన్
గుతుకము కొన్నినాళ్ళు వెత కొన్నిదినమ్ములు బేల ! యేల యీ
గతి విలపించుచుంటి' వనఁగా, విను పల్కుల లక్కమాంబకున్
మతిచెడినంతయై యపుడె మందిరమున్ విడఁ గోర్కి యేర్పడెన్. 54

వ. అంతఁ గొన్ని దినంబులకు. 55

ఉ. పూతచరిత్ర లక్కమయుఁ బుణ్యుఁడు కేసనమంత్రి యాత్రలన్
జేతుమటంచు నొక్కతటి సిద్ధపడం దమి వారివెంటఁ గే

లూతగఁ దిప్పనార్యుఁడు స్వయోషయుఁ దానుఁ బ్రయాణమై చనెన్
గోతకువచ్చెఁ జేలనుచుఁ గూరిమితమ్ముని నింటిలో నిడెన్. 56

చ. చనిచని చేలఁ గట్టపడి చయ్యన నింటికివచ్చినంత భో
జనమిడ నీదు భార్యయునుసద్దమునందె వసించునింక నే
మను' దన యన్న కప్పు డెదురాడఁగ నోడెనుగాని పోతరా
జున కది నచ్చదయ్యె నెటు సొంపక 'మంచిది పోయిరం' డనెన్. 57

తే. పల్లె పొలిమేర వఱకును బండ్ల నల్ల
సాగనంపి తల్లికిఁ దన జనకునకును
మొక్కి 'యింక నాఁగుదు' నన ముసలితల్లి
పోతనను గాంచి వచియించె నీ తెఱంగు.

తే. గృహములో నేడఁ జూచిన గింజగిరుజు
కనఁబడుచు నున్న దింట నొక్కర్తు పిల్ల
ఊళ్ళపై దొంగ దొర భయమున్నదనుచు
వినఁబడెడి నింటనే పండుకొనుము నిశల. 59

అ. అనుదినమ్ము నింటఁ బనిపాటులం దోడుపడ గృహానఁ బాఁచిపని నొనర్పఁ
బాలికాపుతల్లి బాలాంబకు న్నేను జెప్పినాను వేఱ చింతవలదు.' 60

క. అను జనని వాక్కు విని పోతన వారిని సాగనంపి తన పొలములు చే
లును జూచుకొనుచు నల్లనఁ జని గేహముఁ జేరె బ్రొద్దు జామయ్యె సరిన్

తే. ఇంట నిద్ద తాల్మగలె వేఱవరు లేరు
క్రొత్త యొకరికొక్కరు పిల్చుకొన రెపుడును
నందు నామెకుఁ జెప్పరానంత సిగ్గు
ముందెటులొయంచు నివలి స్త్రీ ల్మచ్చటింతు. 62

ఉ. వచ్చినయట్లు నేఁ డెటులొ వంట నొనర్చితిఁగాని వా రెటుల్
మెచ్చెదరో యెఱైన శ్రమమే తినుదాఁకను భోజనార్థమై
వచ్చెదరా యటంచు నెటుఁ బల్కుట యేదొ భయ మ్మొడందలోఁ
జొచ్చును బల్కరింతమనుచో నని మున్వెనుకాడు నామెయున్. 63

ఉ. స్నానముఁ దీర్చి శ్రద్ధమెయి సంధ్యను వార్చి విభూతిఁ దాల్చి యీ
శానునిఁ గొల్చి తారకము శారదమంత్రము నిష్కతో నను

ప్లాన. మొనర్చి కూర్చొనిన నత్కవి నారసి వెండిపళ్ళెమున్

బూనిచి లేహ్య చోష్య రస భోజ్య పదార్థము లుంచుఁ గూరిమిన్. 64

ఆ. నాతిఘృతము వడ్డనన్ జేయుచున్ బతి చాలు ననఁడటంచు చాలవంచు

స్మేరకోరకిత విచార వీక్షణముల నామెఁ గాంచు నతఁ డిదేమి యనఁగ. 65

క. కాంచిన యంతనె యా సతి నంచిత గతి సిగ్గు మొగ్గలై విరియ హస

చ్చంచలదృష్ట్యంచలములఁ గాంచు నతనిలోనఁ దాఁగు కాంక్ష లిగుర్పన్. 66

క. ఉంచు మిది యనఁ డతం డెది కంచములో లేదొ యామె కని వడ్డించున్

గించితై నను నోర్మెదిలించ రపుడు మూగవారి లీల నిరువురున్. 67

వ. మరియు.

68

ఉ. కన్నులఁ గల్పి యామె దెసఁ గాంచఁ డతండును శాకపాక మె

ట్లున్నది యేమి గావలయు నుంచెద మీకన నోడు నామెయున్

దిన్నపదార్థపున్ రుచులు తియ్యన నుప్పన యంచుఁ బల్కఁబోఁ

డెన్నఁడు నాతఁ డిర్వురికి నేఁగెను గొన్నిదినంబు లీగతిన్. 69

చ. పతి సతితోడ నేదయినఁ బల్కుటకై పని గల్గెనేని యా

సతి పతితోడ భాషణము సల్పఁగ నక్కట యుండెనేనిఁ దాఁ

బ్రతినిధియకాను నిద్దఱకు బాలమ యామెకె చెప్పుచుండు రే

గతియగు నామెయే నడుమఁ గ్రాలమి నిర్వుర కంచుఁ దోఁపఁగన్. 70

ఆ. సరస వీక్షణముల దరహాసముల మూక వేషములను నర్థభాషణముల

నానఁ గొన్నినాళ్ళు నటనలఁ గొన్నాళ్ళుఁ బ్రకటపఱతు రాత్మభావములను.

మ. ఒకనాఁ డింట బరుండు బాలమయు నత్యుత్సాహ మేపారఁగన్

సుకవిన్ గాంచి యిటుల్ వచించెను 'బ్రభూ! చూలాలు నా యేకపు

త్రిక నీళ్లాడెను నేఁడు పండుకొన రాత్రి నేను రాజాల నిం

కొక యైదుం బదినాళ్ళు లింట నొకరై యుండన్వలెన్ మీరలున్.' 72

క. అనియెడు మాటలు విని పోతన మంచిది యట్లై యనుచుఁ దనపంటలఁజే

లను జూడ నరిగి సాయంతనమగుట గృహంబుఁ జేరుతఱి ద్వారమునన్. 73

క. తన కెదురుచూచు భార్యఁ గనుగొనె నామెయును నతనిఁగనె దృగ్మగళిన్

బెనఁగొనియాడెను మీన మిథునములు ప్రణయప్రవాహతోయోద్ధతిలో. 74

క. ఎడనెడఁ బయ్యెద జాఱన్ దడఁబడి నవరించు సుస్మితద్యుతు లూరన్
గడకంటఁ బ్రియుని గాంచు నతఁడు తను గన లజ్జఁ గన్నదమ్ములు వ్రాలన్.

ఉ. కాంతుని మోముఁ గాంచఁగనె కామిని మోమున సిగ్గుదొంతరల్
దొంతరలై నటింప నగి తుఱ్ఱున లోపలి కేఁగె నాతఁడున్
స్వాంతముతో వచించినటు సాపడ నేనని పల్కి గ్రంథ మొ
క్కింతఁ బఠించి వజ్ర రచియించిన శయ్య శయించె నంతటన్. 76

క. పెనిమిటి పొత్తమును జదివికొనెడివఱకు నడిమియింటఁగూర్చొని సతియున్
దనకై పఱచికొనిన ప్రక్కనఁ బడుకొనె బతికి దవ్వుగా నాతిన్నెన్. 77

క. క్రోడీకృత జీవములగు నాడీతంతుల బిగించి నవమధుర శృతుల్
గూడన్ మోహనరాగముఁ బాడె మరుఁడు తరుణి హృద్విపంచి సీమన్. 78

క. శారద శర్వరి సురభిశ మారుత శైత్యము వివిక్త మందిరము సుధా
పూరాక్షత తారుణ్యముఁ గూరియు నిజవత్ని పొందుఁ గోరఁ డదేమో. 79

క. మానవ దేహమె కాదో మానసమే లేదో యుండి మానిని మొగమున్
గానం డిటు కన్నెత్తియు మౌనులలో నెందు నిట్టి మానిసి గలఁడే. 80

ఉ. అండజయాన తాను చెలులందఱితో నల 'నాథుఁ డొంటిగా
నుండినఁ బల్కరింపనె ప్రియోక్తుల'నంచు వచించె నట్లు బ్ర
హ్మాండముగాఁగ నుత్తరకుమారుని ప్రజ్ఞల నిట్టివేళ నో
గుండెలె లేవు నో రెవరొ కుట్టినయట్టులు మూఁతయే పడెన్. 81

తే. పొటమరిలనె ప్రియము తీవఁ బోఁడు లాది
నంతరంగము విప్పి మాటాడ రెందుఁ
బూఁత బట్టనె మును లతాముఖములందు
మూతివిప్పని మొగ్గలె మొలచునట్లు. 82

శా. రేలం గన్నుల రెప్ప వేయకయె 'రే! రే!' యన్న కేకల్ నభ
శ్శాల మ్మట్టి ప్రతిధ్వనింపఁ జలిబుచ్చన్ మంటలన్ గ్రాగుచున్
లీలన్ జుట్టలఁ ద్రావుచున్ రయితు మంచె నిల్చి రక్షింపఁగన్
జేలున్ జూచుచునుండఁ గోతలకు వచ్చెన్ నేడొ రేపో యనన్. 83

ఉ. అంతటిలోనె యుత్తరదిశాంగణమందుఁ దటిక్కుమారి వి
భ్రాంతిని గొల్పు క్రొమ్మెఱుఁగు బంగరు పాచిక బాటవై చుచున్

బంతముఁబూని పోతన తపమ్ముల పంటలఁబాడు సేయఁ గొం
డంత ప్రయత్నముల్ జరుపునంచు బయల్పడె నబ్దముల్ దివిన్. 84

ఉ. అంబలిఁద్రావి కావలికినై నిశిఁ జేలకుఁబోఁదలంచుచున్
సంబళకాఁ డొకండు పెనుసందడి సేసెడి మబ్బుఁగూడు నీ
లాంబరసీమఁ గాంచి దిగులంది కవీందుఁ గృహమ్ము మున్ గవా
టంబును దట్టి పిల్చెను దటాలున వాకిలి విప్పె నాతఁడున్. 85

శా. 'గాలిన్ దేలుచు మబ్బు లెట్టెటులనో కన్పించనౌ నెల్లి యే
పోలేరమ్మకు బోనమున్ సలిపి మున్ మున్ గోత వట్టించుటే
మేతా' నంచు వచించెఁ బోతనకు 'సామీ! 'యంచు కేల్తోడ్చి మి
న్నాలోకించుచుఁ బాలికాఁ పపుడు లాభాకాంక్ష లేపారఁగన్. 86

క. పోతన వానినిఁ గని' పోచా! తోడ్కొనిరమ్ము కూలిజనముల రేపే
కోతలు నొనరింతము చే లా తదుపరి ప్రభుని చిత్త 'మని యిటులాడున్. 87

క. చెడఁగొట్టు వానలో యే చెడురోగము కృపిని మన్ను జేయు నెటు శ్రమల్
బడ నోటికందు నొక బుక్కెఁడు కూడెఱుఁగ రది బొజ్జగీఱుకొను నృపుల్.

ఉ. పోవలె రేపు పొద్దె వనభోజనముం బొనరింప నచ్చటన్
దేవళమందు వెల్గు మన దేవికి దుర్గకుఁ బూజచేసి న
ల్లావుల పాల పాయసము నట్లును బుల్లములున్ నివేదన
మీవిధి సేయు టొప్పునని యింట వచింపుము యత్న మేర్పడన్, 89

తే. పాలికాఁపు కవిం గాంచి భక్తి మీఱ
'వంట సేయబాపఁడు లేడె స్వామి !' యనుట
'నాడె వారెల్ల నాయనం గూడి తాము
యాత్రలను జేయుటకునయి యరిగి' రనుచు. 90

సీ. కట్టకొమ్ముకు తూముకాల్వ దాపటనున్న యేపెల పాయకు నెగువ నలరు
మన నూపుజెల్కలో మట్టివృక్షము నీడ వంట నొనర్పఁగా వసతిఁజేయ
దాఁపున నీళ్ళుండుఁ దేవతేప చెఱువు కట్టెక్కి దిగెడి యిక్కట్టు దొలఁగు
నొక దుర్గదేవళ మొక్కింత దూరమౌ గట్ట కాచివరలోఁ గ్రాలుకతన

తే. నదియు నేమంత దూరమౌ నర్చనకయి
పోయివచ్చుటె కాదె యీరేయి నీవు

బండిఁ గొనివచ్చి యిచటనే పండుకొనుము
చనవలెను పొద్దునకు ముందె మన మచటికి.

91

తే. కావలికిఁ బంపు నీరటికాని నేటి
కొక్కనాటికి నింటిలో నుండి నీవు
పొలికిఁ గూష్మాండ లాంగలీఫలములాది
వలయు సరకుల సమకూర్పవలయు ననుచు.

92

క. ముసురుకొనివచ్చు మబ్బులఁ గసిగొని గర్జించు నులుము గడగడలనడిన్
కసుబుసులాడెడి మెలుపుల దిసలం గని యెంతో గుండె దిగులున నుండెన్.

శా. ఆనాఁ డింట శయించి పోతనయుఁ దా నత్యంత చింతావృత
ప్రాణుండై హరు దుఃఖ దై న్యహరునిన్ బ్రార్థించి 'సామీ! భవా
ధీనంబై న విభూతి తావక కృపాదృష్టిన్ విభూతిప్రదం
బౌ నా దృష్టి తిరోహితంబయినఁ జేయం జాలెడిన్ బూదిగన్.

94

క. తను దానె కర్త యని నిను గనఁజాలఁడు నీదు దయను గనఁ డజ్ఞుఁడు నీ
ఘనశక్తి లేనిచోఁ దృణమును గదలుపఁ జాలమనుచు మును సుర లనరే.

95

సీ. పరిమితో ద్యానమ్ము విరచించి కర్తయౌ మహదరణ్యస్రప్త మఱపుదట్టుఁ
దను సరోవరకుల్య లొనరించి కర్తయౌ జలధినదీదాత శంకితుఁడగు
నిశి దీపకళికలన్నిర్మించి కర్తయౌ విధుభాను నిర్మాత విస్మృతుఁడగు
వీజనాహతి గాలి వీచుచుఁ గర్తయౌఁ బ్రాణానిలవిధాత గానరాఁడు

తే. తనదు సృష్టికిఁ దను గన్నతండ్రి కర్త
యాదిమానవుఁ గన్నట్టి యయ్య లేఁడు
ధరణి నొక సౌధమున్ గట్టఁ దాను కర్త
ధరణి కర్తయౌ పరమాత్మ తలపురాఁడు.

ఆ. విశ్వపటముఁ జిత్రవిధిఁ దీయు విబుధుని
ప్రతిభ మెచ్చి పొగడు ప్రతినరుండు
చిత్రవిశ్వ మెల్లఁ జేసెడి సర్వేశు
వినుతి సేయకుండు వెట్టిగాదె.

96

97

ఆ. తనకు భృతినొసంగు ధనికునిఁగని మ్రొక్కు
తనకు ధనికునకును ధరణి కంత

నన్నవస్త్రములిడు హరి నెంచి మ్రొక్కఁడు
దూరదృష్టి లేని దుర్ముఖుండు.

98

ఉ, బొమ్మను నమ్మి యింతకును బొమ్మ నొసంగిన యమ్మ వీడి తా
నిమ్మహి నాడుచుండు శిశు వించుక యాఁకలి బాధవెట్ట నా
బొమ్మను వీడి 'యమ్మ' యని బోరున నేడ్చెడిరీతి మేటిక
ష్టమ్ములు దాపురించునపు డజ్జుఁడు నిన్నని యెడ్చు నార్తుఁడై.'

99

క. అని తలఁచి యొక్క కూరుకుఁ గొని నిద్దురలేచి 'కృష్ణ ; గోవింద!' యటం
చును బూర్వదిశ నరుణశోభను గని భగవద్గుణానుభవము నొనర్చున్. 100

క. పరువిడెడి యిరులఁ గన్గొని పరిహాసము సేయు ననఁగఁ బరువము తొప్పన్
సరసిజ ముఖసున నవ్వుచు నరుదేరఁగ సాగెఁ బ్రత్యుషాంగన భువికిన్. 101

సీ. తరులతాగుల్మ సంతతిని బోర్కాడించి
తమి సుమమ్ముల పూజనములు గాంచి
పులుఁగు సంగడికాండ్రఁ బలుకరించి యొకింతఁ
దామ్రచూడస్తోత్రతతిని దనిసి
యొగి నంబరము వెల్ల నుతికి యాటఁగవైచి
మలయానిలుని వీవనలను గొనుచుఁ
బ్రాగ్దిశారమణికిఁ బసుపు కుంకుమ మిచ్చి
యామె చూపిన రాగ మనుభవించి,

తే. గారడి యగు చీకటి కనుకట్టొనర్చి
మాయముం జేయు లోకమున్ మఱలఁ జూపి
వాని తెలివితేటలఁ దెల్లవాటఁజేయ
నా యుషస్సతి జగతిఁ బ్రత్యక్షమయ్యె.

102

సీ. కఱవుబాధలఁ బట్టి కడఁదోల మా కంఠ
ముల నిత్తుమని చేలు తలలు వంచెఁ
దమ పొట్టలోని యన్నము దీసి ప్రజనోటఁ
బెట్టునాన్ వరి కొంతఁ బొట్టవిచ్చె
పశ్యతోహరు లట్లుబారులై చీమలు
బొరియుచుట్టును వడ్లగరిసెఁ గట్టె

శుకతుండముల వ్రేలు సొంపైన వరియెన్ను
ముత్తైపు చుంచుల ముక్కట నిడె

తే. దివిని శశిరేఖ యమృతబిందువుల నడుగ వడ్డి కొనఁగెదమని కొడవళ్ళు తాము
వల్లెపడుచుల మూపుల పల్లకిల నెక్కివచ్చెను వరిఁగోయ నెంతో తీవి. 103

క. కల్లలు కపటము లెఱుఁగని పల్లెమొగపు చూపు చేవపాటిన యొడకుల్
తెల్లనగు వడికిన ముతుక యొల్లెల కాసెల విలాస మొప్పఁగఁ బడుచుల్. 104

ఉ. పయ్యెదచుట్టు కౌనునకు బాసటయా మొలనూలికట్టుతో
వియ్యమునందఁ జెక్కిళ్ళుల వ్రేలెడి పోఁగులతోడ ముంగురుల్
నెయ్యముగోరి చేఁగలుప నెన్నడు మల్లలనాడఁ బాడుమే
లుయ్యెలపాటకున్ లయగ నొప్పెడి గాజుల చేతి ఘల్లులన్. 10

తే. బంతిపూలు సిగలఁబై డికాంతు లీనఁ
జేల బంతులై కొడవళ్ళఁ జేతఁ బూని
మునుము నిడి కోయసాగిరి ముచ్చటగుచునుండఁ
బోతరాజిటు లాత్మ నూహ సేయు.

తే. 'ప్రాణిసేవకు బలియైన వరిపరకలఁ గాపు పడుచుల వికసించు కన్ను దొవలు
రైతు నవ్వులున్ బుష్పవర్షాలు గురియు దివినిఁ బతులు ధన్యగీతికలు పాడు.

తే. నాగరకుఁడు పాషాణఖండములఁగాంచి సంస్తుతించును నవరత్న చయ మటంచు
ధరణి నవధాన్యరత్నాలు కలుపుపడిన నొక్క వజ్రముఁ దిననేల నొఱగు నేల?

మ. అనివార్యాతపశీతవర్షగత బాధాహారివౌ నిన్ను గాం
చనె కృష్ణార్పణమంచు నీ కయిని సస్యశ్యామలన్ భూమి నే
• ఘన చిత్త మ్మది ధారవోసినదొ తత్కారుణ్యవారిన్ జనిం
చెను గంగమ్మలు వేలు కర్షక తపస్వీ! లోకమాన్యాగ్రణీ! 109

ఉ. అఱ్ఱులు వంచి మత్తిలి సుఖానిలదోలిక నూఁగు చేలలోఁ
గఱ్ఱల దోరయెన్నులవి ట్టాపతి శీర్షకిరీట పాళిపై
వెఱ్ఱితమిం దురాయిలను వెట్టెడి మంచెనఁ గూరుచున్న నీ
బిఱ్ఱును జూచి రాజ్యరమ పీఠము నిల్పె నచంచలాకృతిన్. 110

ఉ. అని యిటు లూహచేయుచు మహాకవి శేఖరుఁ డంబరాధ్వమున్
గనుగొనె నీలనీరద మొకండు చలన్మహితేంద్రనీలస

న్మణిక్పత పాకశాసన విమానమనన్ దివి నాడె మేల్ శరా
సనము నధిజ్యమై దివిని సంధిలఁజేసెను రత్నతోరణల్.

111

తే. ఎప్పు డొకయింత యెండక న్నెఱుఁగనట్టి
మెఱపు దొరసాని మబ్బుల కురులలోన
సింగిణియును దా నొకవంక రంగులీను
పూలదండఁ గీలించె నందాలు గులుక.

112

శా. ఇంతింతై వడు గింతయైనగతి మబ్బిఁజించుచున్నంతలో
నంతై యాకసమంతయై విరిసి నీలాకార మేపార నా
శాంతమ్ముల్ గ్రసీయించి మించి ఘనగర్జారాభటధాటిన్ బ్రజా
స్వాంతమ్ముల్ పెకలించె నుద్ధతి నిరాశాకంధిలో ముంచఁగన్.

113

సీ. ధూర్త నాగారూఢ దుందుభిస్త్వనభీతి మార్తాండబింబమ్ము మఱుఁగు సొచ్చె
గగనసంగరనట ధ్వనతటిత్కరవాల సమితి కన్నులలోన సాముసేసె
నీలాద్రిశిఖర సంధిత వారిద శతఘ్న లదురుదెబ్బల గుండెల్ందు వైచె
శక్రచాప విముక్త శరపరంపరలచే దశదిశాజాండమ్ము వశ మొనర్పఁ

తే. గలుషవిషయు క్త గర్వాంధకారసార
పపువులొలయఁ గాదంబినీ వాహినులును
భీత దీన మానవ వినిర్భిన్న ఖిన్న
చిత్తముల నొంప వడఁకింపఁ జేరవచ్చె.

114

తే. కర్షక విషాద విశ్వాస ఖండతండ మేకమై చండపవను సమాకృతిఁ గొని
వీచెనన గాలితో మబ్బు విచ్చిపోవు వరప్రజాహిత దౌర్జన్య ప్రభుత యగుచు.

ఉ. వచ్చెను గాలివాన కొడవళ్ళను వేగము సాగనిండటం
చెచ్చరికమ్ముగాఁ బలికి యింతులతోఁ బనిఁగొంచుఁ బోతరా
జచ్చటనే వసించెఁ బవ లన్నము నీరనకుండ నోటికిన్
వచ్చిన యోగిర మ్మొకట వర్షహతిఁ జెడునంచు భీతుడై.

116

ఉ. వీరు లవిశ్రహస్తలయి వ్రీహిసమంచిత సస్యమంజరీ
వార నికృస్తనమ్ము సలుపన్ బనలన్ ఖలమందుఁజేర్పఁగన్
బూరుష కార్మికాళి తలమోయుచు వానినిఁ గుప్పవేయుచున్
గూరుచొనంగఁ దీటికయుఁ గూడ లభింపనటుల్ శ్రమించెడిన్.

117

ఆ. ఇంతలోన సుకవి కాంత వంట నొనర్చి బోనమిడుట లెపుడో తానెఱుగక
మగని రాక కొఱకు మార్గములం గాచుచుండె జాము ప్రొద్దె యుండె నింక.

ఉ. ఎంతకు రాకపో నటిటు నేగి కనుంగొనసాగెఁ జెంగటన్
గాంతలు నెత్తివైన వరి కట్టలకుం గొడవళ్ళఁ జెక్కి తా
మెంతయు శాంతలై పసుల నిట్టటుఁ బాపుచు వచ్చుచుండి రా
యింతులఁ బృచ్ఛసేసె భుజియింపఁగ బోతన రాని హేతువున్. 119

ఉ. అప్పుడు వార లామగువ నారసి పల్కిరి చేనికోతలో
నిప్పుడు సడ్డమాలనెడ నింటికి పంటయె వచ్చు తెంతయో
తిప్పలటంచు నుత్తరపుదిక్కు మొగు ల్గని భీతుఁడై పరిన్
గుప్పనువేయుదాఁక నటఁ గూర్చొనె మమ్మిపు డంపె స్వామి తాన్. 120

ఉ. ప్రొద్దటినుండి నాల్క నొకబొట్టు జల మ్మిడకుండ వారు మా
యొద్దనె నిల్చి కాచుకొనియుండిరి యద్దరి కట్టకొమ్ముకుం
దద్దయు వేగ నేగి గుడితల్లికి బోనముఁ బెట్టి మిమ్ములం
బొద్దుఁ జెలంగ రమ్మనిరి పోతనగారును వత్తు రింతలో. 121

చ. అనిన విషాదరేఖలు నిజాననసీమ నటింప సాపరా
ధనువలె మానసమ్ము పరితాపదవాగ్నుల నొంప వంటక
మ్మును నితరాన్నపానములఁ బొందికఁ బశ్యమునందుఁ బెట్టి యా
కు నొకటి గప్పి వస్త్రమునఁ గూరిచి కట్టి పథానువ ర్తయె. 122

చ. చనఁ దొడఁగెన్ మహాత్వర నసంస్కృత దుర్గమ మార్గ గుప్తశ
ల్యనికరసంక్రమచ్ఛ్రమములన్ స్థలదార్ద్ర పదారివిందయై
తనులత సంచలింపఁగ యథాయథయై పవనాహతిన్ శిరో
జనిచయ మాటలాడఁ బెలుచన్ బ్రతిముక్తపటాంచలమ్ముతో. 123

చ. వనిత, మరాళపాళి కలభాషణలన్ బదభూషణాకృతిన్
గొని తన నెన్నడం దరిసి కోపమునన్ గలహింప నల్లనన్
జనిచని ముంగటన్ గనె విసర్పిత నింబమహీరుహంపు నీ
డను వరమందిరస్థితమృడాని నివారితభక్తహానినిన్. 124

చ. కనుగొని యార్తిమీఱ నిరుగన్నుల బాష్పములూరి చెక్కులం
దునఁ బడి జాఱ నెన్నదురు దుర్గపదములఁ జేర మ్రొక్కి యో

జనని! మహాపరాధ మెది సల్పితి నన్నిటు శిక్షసేయఁగా
నని యిటు వేడు నాగిరిజ నంచితభ క్తి సమర్పఁ దేర్చుచున్.

125

మ. గతజన్మాఘము లక్షమార్గము లనేకమ్ముల్ సదా దుర్వ్యధా
కృతి వెన్నాడును నిన్నటంచును నుపేక్షింతే భవత్పాదధూ
శి తలం దాల్పఁ బ్రణప్త మందు విధిదుర్లభాక్షర శ్రేణి యు
న్నతిఁజేకూరు ముదమ్ములూరు నను ఛందస్సూ క్తులుం గల్గయో! 126

శా. తల్లి! యెల్లపుడున్ గళేబరగతార్థంబంటి ముక్కంటిలోఁ
దల్లినమ్మయి యుండి నీ దుహిత యేతద్రీతి నీముందు ఊ
భిల్లం జూతువె నాఁడు రుక్మిణికి నీవేకావె ప్రార్థింపఁగా
పుల్లాజ్ఞాతు నొసంగి ప్రోచితివి నా పూజల్ వృథా సేతువే? 127

శా. ప్రాలేయాచలశృంగ తుంగ రజతప్రాసాద భాగమ్ములన్
బాలేందు స్పృహణీయ శీతలకళా పాటీరలేపమ్ములన్
డోలద్దాంగతరంగశీకరములన్ దోడ్కొంచు నేతెంచు వా
తూలాంకూరము వీవ నీవలర నెందుంబోలు మాపూజనల్? 128

ఉ. సారసనేత్ర! నీ ప్రణయ చారుతరేక్షణ పంక్తి బూదియకా
మారుని లేపి శూలికి కుమారునిఁ జూపి జగమ్ము నిల్పె భూ
వారిజనేత్ర లెల్లరు వివాహముముందు భవత్పదాబ్జముల్
కూరిమిమీఱ నెల్లపుడు గొల్చి శిరమ్ముల వ్రాల్చి మ్రొక్కఁగన్. 129

సీ. త్రయ్యంత సారామృత సరోవర స్వర్ణసరసీరుహమ్ము లే చరణయుగళి
వరభ క్తమానస వాంఛాఫలప్రద కల్పకళాఖ లే కరయుగములు
సకలభూతప్రాణ సంతానచణఘృణా దుగ్ధార్ణవ మ్మదే దొడ్డకుఱ్ఱి
విగతక్షయ కళంకవిరహిత రాకాసుధాంశు శంకేత మే యాననమ్ము

తే. అఖిల వేధోండవిలయ సృష్ట్యాది చిత్ర
లీల లే యక్షి మీలనోన్మీలనములు
అవని సుఖదుఃఖసంజ్ఞ లే హాసరోష
కాంతులో; యా శివామూర్తిఁగాంతు నిన్ను. 130

మ. నడయాడున్ భవదీయకాయమయి సౌందర్యార్ణవం బీకటిన్
బుడమిన్ దట్టుచు మధ్యసీమ గగనమ్మున్ ముట్టుచున్ నాభిలో

సుడులన్ జుట్టు వళిన్ దరంగగతి లేచున్ గ్రీవలో శంఖమై
యొడుపుల్బెట్టుచుఁ జగవన్ రజతపామోర్విధ్రముల్ నెట్టుచున్. 131

ఉ. హాసములందు ఘేనము లపాంగనిరీక్షణలందు మీనముల్
భాసురఫాలమందున తపాకరునిన్ గురులందు శైవల
న్యాస మొనర్చి మన్మథుని హత్యయొనర్చిన కొండపీటి స
న్యాసి నిటాలవహ్నిశిఖ లార్చి రతిం బతిఁ గూర్చు నంబికా! 132

మ. గిరిశోన్మత్త మనస్స రోవరలసత్క్రిడామరాళీ మహే
శ్వరి కాళీ జగదాదికారిణి నమస్కారమ్ము లోయమ్మ శ్రీ
హరికిం జెల్లెలి వెట్టి సంపదల నీయంజాల వావిఘ్నరా
డ్వరు సృష్టించిన తల్లి వే పనుల దీర్పణ్ణేవు నిర్విఘ్నతన్? 133

చ. అని యిటు వేడి దేవికి సమంచితభక్తి నివేదనమ్మునున్
బొనరిచి 'యంబ! నీదరికి నొంటిగ వచ్చితి జంటగల్గి నీ
యనుపమసత్ కృపాజలధి నాత్మజపై ప్రసరింపనీయరా
దనుకొనెదేమొ తల్లి సుత నారటపెట్టిన దిక్కు చిక్కునే? 134

మ. మును శ్రీరుక్మిణి నీ పదమ్ములను సంపూజించి తా నేగుటన్
వనజాతుం డరుదెంచి యెత్తుకొని పోవంజేసినా వట్టి నీ
యనుకంపామతి నేడ దాచితివి నేడ డంచున్ నివాళించె నీ
కును నల్లైననఁగా ద్విజాలిరుత మాఘోషించె వృక్షోపరిన్. 135

చ. అది వినఁగా దివమ్మును ముదశ్రువులన్ గురిపింపసాగె నా
మదకము వర్షరూపమున నొక్కొక చుక్క ధరిత్రి వ్రాలె నా
సుదతియు నుప్పర మొరసి చొప్పడు కారుమొగిళ్ళబారు బి
ట్టదవద జెంది గుండె దిగులంది కనుంగొని యేగు వేగతన్. 136

క. అటునిటు గాంచువఱకె చీకటి వడినటు మబ్బు పచ్చి కడవై తోచెన్
జిటిపాటి చిన్నులు పన్నీరటు జిల్కుచు నభము వృష్టి నారంభించెన్. 137

ఉ. సద్దగ మేడలెక్కి కనుసైగ లొనర్చెడి మేఘు సంగతిన్
వద్దని సస్యకాంత తల వ్రాలిచె గర్భభరాలసాంగియై
వద్దననేని త్రాగి పయివచ్చిపడెన్ బ్రజ నష్టమాట తా
నద్ది యెటుంగఁ డెంతటి ఘనాహ్వాయఁడైనను ద్రాగుబోతనన్. 138

తృ తీ యా శ్వా స ము

చ. అవసరమంచు వాఁడెఱచి యాచనసేసెడి యర్థి కిచ్చు నీ
శ్శవి నవజీవనమ్మనిరి యట్టులె పొట్టలు నిండఁ బండు భూ
తవితతి కిచ్చునట్టి యమృతమ్ము విషమ్మని రిట్లనౌచితిన్
దివిజవదాన్యుఁడైన ఘనదీపితుఁడున్ బతనస్థితిన్ గనెన్.

139

తే. పైన వాన క్రిందనొ ముండ్లబాధ దెసల
హోరుమని యీఁదగాలి కంగారుపఱుపఁ
బతి భుజింపకపోయెనన్ బాధ ముందు
నామె కివి చీమకుట్టిన యంతకావు.

140

ఉ. ముద్దుమొగానఁ జెక్కిశుల ముత్తైములట్టుల నిల్చి జాఱు నీ
రొద్దిక దాల్చు చీర యదియో జడివానకు నాని యంతటన్
ముద్దయిపోయి యా మధుర మోహన సుందరగాత్రవల్లి పై
నద్దినయట్టు లొప్పె బురదై నడ సాగకపోయె రేగడిన్.

141

తే. దెసలు గ్రుడ్డిగాఁగను నెడతెఱపిలేక
చఱచికొట్టెడు పెనువానజడికిఁ దాళ
జాలమికి బిట్టు వడఁకుచుఁ జాన తాను
జెంత నలరెడు నొక మఱిచెట్టు డాసె.

142

తే. తలల గొంగడి ముసుగులు వెలుఁగ ముడుత
గట్టుకొనిన చేతులఁ దమ కఱ్ఱలూని
గద్దువలకాని యట్టిటు గదలకుండ
నాలఁగొని నిల్చి రచటి గోపార్భకులును.

143

క. గతిలేని ప్రాణితతిని
గతి నేఁచఁ దొడంగె వర్షగతి యనుకొనుచున్
వెతనొంది యేడ్చు బాష్పవి
తతి యనఁదరువరము గురిసె ధర జలకణముల్.

144

తే. ఉటికి యుటికి తాఁ బడిపోవు నరునిభాతి
కురిసి కురిసి వర్షమ్మగెఁ గొంతతడవు
నంత నాకాశమండలమంతఁ గూడ
మైలగడిగిన ముకురమ్ము లీల వెలిఁగె.

145

ఆ. పగిలెఁ జేయి జాటిపడి యబ్ధిఫలకమ్ము లనఁగ నిలిచెఁ మడుపులందుఁ జలము
ఆద్యములను దాపినట్టి పచ్చనికోక లాటఁగట్టె శాద్యలాంగణములు. 146

క. వెలిసెను వర్షాసారము లులికిన ఫణులగుచు వఱద లులుకులువెట్టెన్
జలకములాడెను తరుగణములు గోపార్థకులు హృష్టముఖ సంగతులై. 147

సీ. హర్షాతిరేకాన వర్షప్రవాహమ్ము
కట్టఁగట్టుచుఁ దటాకముఁ బొనర్తు
తత్తటాకమ్ములన్ దాశపత్రములతో
నౌకలు విడుచుచు నవ్వుచుందు
రా కట్ట క్రింద నిమ్మారని యిసుకతోఁ
బిచ్చుకగూళ్లఁ గావించుకొంద్రు
నాది యీ గూడన నాది యీ చెలువని
కొట్లాడుకొని వానిఁ గూల్చుకొందు.

తే. కొంప మునిఁగెను నా నావ కొట్టుకొనుచుఁ
బోయె ననియెడి సంసారి పోల్కి నేడ్చి
లోకపుం బోకడల సమాలోకనమ్ము
సేయు బ్రహ్మణ్యులట్లు హసింతురపుడె. 148

క. కీలారి బాలురం గని యా లలనామణియు మందహాసస్ఫుట ప్రే
మాలాపము లలరఁగ నీ చేలన్ మా చేను తెవ్వొ చెప్పరె యనినన్. 149

తే. 'కూతపెట్టున్న యా కట్టకొమ్ము బట్టి
బువ్వచేయి వైపునకని పోయి చూడ
మట్టి కనఁబడు నదియె యమ్మా!' యటంచుఁ
జెప్పుటయు నామె త్వరగతిఁ జేరఁబోయె. 150

శా. ఎంతోదూరము లేదు మట్టి యపుడా యేడాక్షి యీ రూపుతోఁ
జెంత నెవ్వలెడి నాథు చేరువఁ బ్రేమేశింప న్మోగమ్మొడి వి
భ్రాంతాపాంగవిలోకనమ్ముల నిజప్రాణేశునిన్ జూచుచు
న్నంతన్ గాలొక యింత జాటి తను వాద్యంతమ్ము నూఁగాడుచున్. 151

చ. పడఁజనఁ బీట నుండి యొక పక్షివలె న్వడి లేచి యొక్కటే
యడుగునఁ జెంతఁజేరి మృదులాంసము లంటుచు నాఁపి సిగ్గుతో

జడిసెడి కల్కి మోమును బ్రసన్నపుఁ జూపుల నయ్యె ! పాపమన్
వడువునఁ గాంచి 'వర్షమున వచ్చితివే' మని పల్కె నాథుఁడున్. 152

ఉ. అద్దిర ! యప్పు డా యువతి యందము చందముఁ గాంచ నచ్చునన్
గ్రుద్దినయట్టు లంగచయ కోమల సౌష్ఠవ మెంతో వింతగా
దిద్ది మరుండు నేర్పు మెయిఁ దీసిన చిత్రపటమ్ము కిమ్ముగా
నద్దము గట్టిపెట్టినటు లయ్యెను సన్ననిచీర మాటునన్. 153

క. అద్దుకొనిపోయెఁ గురు లమ్ముద్దియఫాలమున వింత మురిపెము దోఁపన్
నిద్దపుఁ గాటుక చెదరెన్ దిద్దిన కుంకుమము నడ్డదిడ్డములయ్యెన్. 154

క. తనుదాను మఱచివిశ్వమ్మును మఱచియు నామె రూపమును గనుగొనుచున్
గనియె నొక క్రొత్తలోకపు టనుభవము నమాత్యుఁ డెడఁద నతి పరవశుఁడై.

తే. అతని హృదయ సర్వస్వ మున్నట్టులుండి
యపహరించిన ముష్కరులగుట నేమొ
యతని ముందునిలువలేక యమితభీతి
నిటటు పర్యెత్తుచుండె నా యింతి కనులు, 156

తే. రాగరసపూర్ణ మానససాగరముల
భావనాతరంగము లెన్నో పతికి సతికి
గంతులిడు గాని యందు నొక్కటియుఁగూడఁ
బెదవి చెలియలికట్ట దాటదు రవంత. 157

క. ఫలభారమ్మున సుడివడు సలలితలతికావిధాన స్తనగురుభార
స్థలదవలగ్నమ్మున నత్యలఘు జఘనభర విపీడితాలసగతులన్. 158

క. ఉంచి శివానై వేద్యపుఁ గంచ మ్మచ్చోట 'సిక్తకళిపువు శుచిగా
వించన్ దానమ్మాడఁగ నంచనడ సరోవరమున కరుగఁగఁదొడఁగెన్. 159

తే. 'పదిలముగఁ బోవలెనుసుమ్ము పడెదు జాటి'
యనుచు సదయాంతరంగుడై యతఁడు వల్క
జాలిగొల్పెడి స్నేహదృక్పయము బఱపి
యామె మౌనయై తలవ్రాల్చి యల్లఁ జనియె. 160

క. చనియెడిసతి వెనువెంటన్ జనఁ గోరెడి వాంఛ నాత్మసంయమనమ్మున్
గొని యణచిపుచ్చి కవి నెమ్మనమున నిటులెంచు నామె మధురాకృతులన్.

తే. 'దొంగచూపుల నంపి యీ తోయజాషీ
నాదు చైతన్యము హరించి పోదొడంగె
నరుగునది యామెయగునె? కాదరసిచూడ
నేనె నను విడిచనుచుంటి నిశ్చయముగ.

162

తే. కృష్ణ వేణీ శిరోగత కేశపాశ
బంధమునఁ జిక్కి యదె ప్రసవమ్ము కందు
కాంతవైగల మోహంధకారపాశ
కూటమునఁ జిక్కి నాయెద కుందు నటులు.

163

తే. కందుచును బ్రసూ నమ్మది యంద మొసఁగుఁ
గుందుచును నాదు హృదయ మానందమొందుఁ
గష్టములనేనిఁ బ్రియములుగా నొనర్చు
నిష్టకామ్యస్ము లీయిల నెవరికేని.'

164

క. అని తలఁచి కొంతవడి తన మనమును విషయాంతరముల మరలించుటకై
కను నచటి ప్రకృతిదృశ్యమ్మును నచటి కపోతమిధునమును గని యెంచున్.

సీ. మెఱపుటఁకల నిండు మెడ ముందు వెన్కకుఁ
గునిసియాడఁగఁ దోడగూడి నడచుఁ
గేరికూయుచుఁ బ్రియం జేరి రాఁజుట్టుచుఁ
బుచ్చమ్ము విప్పి సొంపుగ నటించుఁ
గనుమోడ్చి ముక్కు ముక్కునఁ జేర్చి విడదీసి
యట్టిట్టు నేలపై నంటిరాచు
మెడ నోరదిర్పి విచ్చెడి పక్షములమధ్యఁ
గొనముక్కు నన్ గోకుకొనుచుఁ గూర్చు.

తే. టెక్క లీకలు విరియఁగ రెపరెపార్చి
పంజరాకృతిఁ బై కేగఁ బాటు కాంతఁ
బొంది సంతృప్తుఁ డగు నీ కపోతపతియె
ధన్యుఁ డన్ని విధమ్ములఁ దలఁచి చూడ.

166

తే. కమలసుమ గర్భగత మధుకణవితాన
మే విరహిణీ ప్రణయ పూర్ణహృదయ సుధయై

తృ తీ యా శ్వా స ము

మధు వచటఁ గోలి యాడెడి మధుపములుగ
నెవని కామాంధకారము లెగసి చనునొ.

తే. అరుగుదెంచు మిత్రుం డిఁక నరుగుననినఁ
బ్రకృతి రాగరంజితయుయి పరఁగు రాక
రాక వచ్చుట తడవుండి పోకడ యను
సంధికాలమ్మె రాగప్రసారక మ్మె.

168

అ. కలువతీవె పడఁతి వలుఁద మొగ్గలపయిన్ బచ్చనాకుపైఁటఁ బాయ నలలఁ
దానమాడు సరసిఁ దాగి కాంచుచు శశి చిక్కిపోవు విరహచింతనేమొ ! 169

సీ. కలకంఠ సరసవాక్యవిలాసముల విన్నఁ

గాష్టసంతతికి రాగము చిగుర్చు
శశికరమ్ముల వింత చక్కిలిగింతకుఁ
బాషాణ కఠినగర్భము ద్రవించు
రాగప్రసన్నమౌ రవిబింబమును గాంచఁ
దమ్మిపూఁబోఁడి మొగమ్ము విప్పు
సరసాంబువాహ సుందరతఁ గన్గొని కేకి
పురివిప్పి వెయికనుల్ దెఱచి మురియుఁ

తే. బ్రకృతిసిద్ధ సౌందర్య ప్రభావలసిత రూప దర్శన స్పర్శ నాలాపములను
గాంచి కాష్టపాషాణాదికములు మాటు ననఁగఁ జేతనవితతి నేమనుట లింక?

మ. మధుపాన మ్మొనరింపకుండఁ గనులన్ మత్తెక్కు వై శ్వానరున్
విధి సేవింపకముందె మై సకలమున్ వేడిన్ దపించున్ సుమా
యుధ పుష్పాస్త్రము లంటకుండఁగనె దివ్యోగ్రాక్షసంకాశుఁడున్
బ్రధనమ్మందు ఐతోస్మి యన్న నరుఁడౌ భామా కరస్పర్శచేన్.

171

క. అని యెంచి సతి తటాక మ్మొనఁ జని తడవయ్యె జాటి మొగ్గెనొకో! దా
న నటంచు నచటికిం జని కనుగొనెఁ దన నామె కననిగతి యా చెంతన్.

తే. వెలఁది కాసారతీర పవిత్రవారి
నసితభీతేక్షణముల నర్దిశలఁ గనుచుఁ
దాన మొనరించి ధౌతవస్త్రమును చాల్చు
కొనెడి రమణీయ దృశ్యమ్ము కనులఁబడియె.

173

ఉ. కాంచినవెంటనే మఱలఁ గట్టముతోఁ దన యున్నిఁజేరి యి
 ట్లెంచఁదొడంగె నుల్లమది యెప్పటికప్పుడు కాంతరూపుఁగ
 ల్పించ సుధారసమ్ములు స్రవించెడి తోరపుఁగూఁమిన్ బ్రసా
 దించఁ బ్రతిక్షణమ్మును బ్రతీక్షణమున్ బొనరించుచుండఁగన్.

174

చ. “మిసమిసలాడు క్రొంబడుచు మేని కళల్ ప్రసవింపఁ జంపక
 ప్రసవములన్ శిరీషసుమ భాసుర కేసర సౌఖమార్య మా
 నసములఁ జిన్నఁబుచ్చు మస్మణప్రభ నొప్పు కరారుణాంగుళీ
 విసరము తోడఁ జోలమును బిండెడి రూపమె కండ్లఁగట్టెడిన్.

175

తే. మీలతో నాఁచు పెనఁగు పద్మాలతోడఁ
 దడలు జడనల్ల సుడిగొని బుడగలెగయ
 స్వర్ణ సౌందర్య దివ్య శోభాస్రవంతి
 పాటునేలులై సొంపారుఁ బడఁతి మేన.’

176

మ, అతఁడీ భావఝరీ తరంగముల రాయంచన్ బలెన్ రాగసం
 గత చైతన్యము నూఁప స్నాతయయి యాకంజాక్షి తానున్ శుచి
 కృత కూర్పాసకచేలయై తడికురుల్ కెంగేల వైద్రోయుచున్
 పతి సేవాభిరతి ప్రచోదిత నిజ ప్రస్థాన సంరబ్ధయై.

177

ఉ. వచ్చెను దక్షణ మ్మచట వర్తిలు దుర్గనివేదనాన్నముల్
 విచ్చెను బ్రొద్దువోయె నను విన్నదనమ్ము మొగానఁ బైకొనన్
 బొచ్చెములేని కూర్మి నిఁక భుక్తికి రారె యటంచు స్వాగతం
 బిచ్చెడి యా యమాయిక చలేక్షణపంక్తులఁ జూచె నాథునిన్.

178

ఉ. ప్రొద్దటి నుండి యింతవడి భోజనమున్ బొనరింప దంచు నా
 ముద్దయ జాలిఁ గొల్పు మొగమున్ గనె నీక్షణ మూకభాషలో
 నద్దములోవలెన్ గనియె నాయమ సాపడఁ బిల్వనెంచుటన్
 దద్దయుఁ బ్రితి భోజన మొనర్పఁగఁ గూర్చునె నాతఁ డచ్చటన్.

179

తే. మానినీరూప మధుర భావానుభూతి యాత్మసుఖ వేదనాకృతి నలరుకతన
 నరుచి యగుటఁ దదన్యపదార్థవితతి నింపుక భుజించి లేవఁదలంచె సుకవి. 180

ఉ. అంతటితోనె పోతన మహాకవి పాణిగృహీతియున్ దమిన్
 గాంతుఁడు భోజన మ్మనదుగా నొనరించు నిదేలయంచు నొ

తృ తీ యా శ్వా స ము

క్రింత సుధాన్న మెత్తి హృదయేశుఁడు వద్దన నుంచసాగ నా
యింతి కరాంబుజమ్ము గ్రహియించె నతం డీకఁ జాలునంచనన్, 181

తే. కరము గ్రహియించి రాగవిస్ఫురణఁ గాంచి
తిన వశముగాదు వడ్డన మ్మొనరుప కనఁ
బతినిఁ గని మోము ప్రణయసుస్మితము గురియ
గరిత వడ్డింపనన్నట్లు శిరమునూఁపె. 182

క. ఊపి తలవ్రాల్చి నిలువని చూపులతోఁ దనను గాంచు సుదతి మొగముపై
వ్యాపించెఁ జూపు లతనికి లోపించెను స్మృతియు నిచటి లోకమె మఱచెన్.

తే. అపుడు పేరుకె పాణిగ్రహణము జరిగె
నాతి కిపుడు పాణిగ్రహణసుఖ మబ్బెఁ
బ్రణయసిత దృక్ప్రభలు తలఁజ్రాలు వోయ
లలినుభయుల కియ్యెడ మనోలగ్నమయ్యె. 184

సీ. మణిదీప రూపేందు మండలప్రభ విశ్వ ఘన సౌధమునఁ బాల గచ్ఛోనరై
వరతారకాంచితాంబరవీధి కాచగోళముల శోభిలు వితానములు దీరై
పుష్ప సౌరభ సముద్భూత మందసమీరబాల సాంబ్రాణి ధూపమ్ము వై చె
శాద్వలాంగణకృతా స్తరణమ్ము భూస్థలి హరిత కాశేయ శయ్యల నమరైఁ

తే. గీర్ణహిమము పన్నీరుఁ జిల్కించుచుండెఁ జేల ఝిల్లికారవళులు జోలవాడె
బూర్ణ నిశ్శబ్దశీలయై పోయి రజని ధరణి నంత యేకాంత మందిర మొనరై.

తే. ఆత్మపతనోన్ముఖస్థితి నందు జడధి
వెనుదిరిగి స్వప్రణష్టత గనుట పొసఁగఁ
దన పరీవాహపథమంటి యవని యందుఁ
బడు జలమ్ముల రొద వివఁబడు నొకింత. 186

ఉ. పంతులుగారి నింటి కిఁకఁ బంపవలెన్ శయనింపఁగా నటం
చంతట సందెకావలికినై తిని త్రాగి బిరాన వచ్చెఁ దా
సొంతపు టింటి బంటు తమి సోకు ఘనాసితకంబళావకుం
తాంతరదేహుడై లగుడ హస్తసనాథ భుజాగ్రభాగుడై. 187

తే. ఎంచు ప్రేమదేవత నుపాసించు వారి కంతరాయమ్ముఁ గలిగించె నతని రాక
యా వియోగము సంగఫలానుభూతి రుచి వివర్ధకమౌ తుధారూపమయ్యె. 188

తే. ప్రాణయలోకమ్ము బహుసూక్ష్మ వసతి గలది
అందు రెండవ వ్యక్తి రా సందులేదు
పతిని బతినను భేదమ్ము సమసిపోవ
దంపతులె యొక్కటై యందుఁ దనరు చంద్రు.

189

క. సాలోక్య సౌఖ్యసాగర వేలావధి దాటివచ్చి విప్రవరుం డా
పాలేరుఁ గాంచి పదిలము చేలని సతిఁ గొంచు గృహముఁ జేరఁగఁ జనుచో.

తే. మందమారుతానీత సుమధుర సూన సౌరభాపూరదశదిశాచక్ర మేలు
చారుతర మనోహర శరచ్ఛంద్రికలను గాంచి యీరీతి నెడఁద భావించసాగె.

సీ. నెలగుండియలఁ బిండి నెలయేటి యెలబోటి
యిల క్షీరవారాళి నొలుకఁబోయ
వెలగల్గు చలివెల్గు తెలిమించు తులకించి
మలినాంబరము నంతఁ జలువసేయఁ -
గళలీను నెలఁచేని చలువ వెన్నెల లతల్
భూరుహచ్ఛాయలం బూలుపూయఁ
దెలి కౌముదులు యామినులు దాల్చుచేరుచు
క్కల ముత్తైముల పులుం గడిగివేయఁ

తే. గొలకులన్ నిల్వటద్దాల తళుకు మీఱె నలుగడల్ వచ్చిపాల్గొంటెఁ జలువరాల
మల కరఁగి వచ్చికబయళ్ళ నిలిచి పాఁతెనన శుచిస్మితయై శరద్వనిత చేరె.

చ. ప్రకట శరత్కలావిభవ భాసురమౌ ఋతుకాలమందునన్
బకపక నవ్వసాగెను విభావరి తారకలీను మల్లికా
నికర విక్రీర్ణ రమ్య శయనీయ సితాంబరసీమ వాయుడో
లికల నిశాపతిన్ గలసి లీలఁజెలంగి సుఖాళిఁ దేలుచున్.

193

చ. తెలిగగనంపుఁ బయ్యెద నదృష్ట పయోధరయై సతంబు ప్ర
క్కల మను నొడ్ల నంటని యకల్మషజీవనయై సతీక్రియన్
విలసదపంకవృత్తి ధరణిం బరతెంచె శరద్వధూటి కా
వలయు ఫలమ్ము లొంది తలవంచి పదమ్ముల నంట సస్యముల్.

194

చ. ఘనవిభవాప్తిఁ దారకల గ్రాల్పొరలన్ సదసద్వివేక భా
వనము దొలంగి తీవ్రశర వర్షములన్ గురిపించి శైలఖం

డన చణ వజ్రపాత కదనమ్ములతో వెరపించు పాకశా
సను విషవర్తనమ్ములు నసారములయ్యె శరత్కుమారిమున్. 195

చ. అలరి హసించుచున్ గువల యాస్యములన్ సరసుల్ శరన్నిశా
లలన హసన్ముఖమ్ముఁ గన లక్షలు కోట్లు సుపాణిముత్తైముల్
వెలగొని కుమ్మరించిరొకొ వేమరు భామిని హాసపంక్తులన్
దొలఁకెనొ వజ్రరాశి యనఁ దోఁచె నభమ్మునఁ దారకావళుల్. 196

ఉ. యామిని తీవ దాని కొనలందునఁ జుక్కలు రేపు రాత్రికిన్
మోములు విచ్చనున్న పసిమొగ్గులు నిగ్గులుదేటు చంద్రమ
స్వామియొ నిండుగా విరియు చల్లని తెల్లని బంతి మాపులన్
గాముని వాహినుల్ విజయఘట్టము ముట్టె శరత్తు పొత్తునన్. 197

క. తారకములు రసకణ విస్ఫారకములు తిమిరగగన శాణోశ్లిథ
శ్రీరాజిత మణిదీపాంగారకములు వెల్లు మోదకారకములుగన్. 198

క. తారాపరివారమ్ముల వారిద విషవారకేందు వాల్లభ్యములన్
మారుత పరిచారమ్ముల శారదచంద్రికలు దశదిశాభువి నేలున్. 199

గీ. విరహిలోక సంతాపక స్మరకృశాను గోళ సంధుక్షణోద్ధూత గోవిక్కిర్ణ
విస్ఫులింగ సంతతులన విధునిచుట్టు తారకారాజి వెలుఁగు నపారములుగ.

క. రేరాజు భువనవిజయ శ్రీరాజిత దీప్తి గగనసీమ వెలుంగన్
శారదరాత్రులు మంగళహారతు లిడుచుండెఁ దారలను దివ్వెలతోన్. 201

సీ. గగన సీమంతినీ గళ విరాజ న్మౌక్తికప్రజమ్మో తారకాప్రజమ్మో
విమల మందాకినీ వీచీ చలద్రాజ హంసికాప్రతులో సితాభ్రతతులొ
సదమలాంబర సరోజాతసేందిందిర పుండరీకమొ చంద్రమండలమ్మో
జాయాపతిస్వాంత సంధానకర ప్రేమదూతాకృతియొ శీతవాతిగతియొ

ఆ. శారదాకృతుల్ లసత్కళానిధికి దోషాకరత్వ మంతమందఁజేయ
ద్విగంతకీర్ణ దినకరతేజమ్మో చలువఁగనెనొ జ్యోత్స్న యలమికొనెనొ? 202

తే. తారలంగని ముత్యాలచేరు లనుచు
మ్రుంగఁ జను హంససరణి భ్రమించు మొయిలు
చాంద్రి గని నిత్య మీ పయస్సరసియనుచు
నమ్ము తమ్మియ ట్లిందువు నవ్విపడెడి. 203

క. అనుచున్ జ్యోత్స్నానుచులన్ గనుచున్ దివి వదలి మదనకర పంజరము
దునఁ జిక్కిన శుకరూప మ్మన సతిఁ గొని యూరుఁ జేరె నతిమోదమునన్.

క. సదనాగతుడై పోతన మదనశిలీముఖ విదీర్ణ మానసమునఁ గ్గే
శ దురామయ మణఁచు మహాగద మని నిష్కుటలతానికాయము డాయన్.

తే. మధుకరా! నాదు నవకము మాసి యెల్లి
ధరణి వ్రాలకముందె యీ తరుణహాస
మధురసాస్వాద నోన్మత్త మహితసుఖముఁ
గొను మనుచు జాజిపూల వాసనలు వీచె.

206

ఉ. అంతికమందుఁ బుష్పవతియై మను కమ్మని కొమ్మయైన చే
మంతిపడంతి వడుమున మైకపు బంగరుబొంగరాల గి
ల్గింతలు వెట్టి చెక్కిళ్ళుల గిల్లినఁ బాల్గురిపించు జొన్న బా
లెంతలఁ గౌఁగిటన్ బరిమళించుచు వీచెను గమ్మతెమ్మెరల్.

207

తే. చూచు రాగరంజిత కాచలోచనముల
నఖిలజగము లోహితమయి యగపడుగతిఁ
దనవలెనై లతల్ మరుబాధఁ దనరినట్లు
దోచి యీరీతిఁ దలపోయఁదొడఁగె సుకవి.

208

తే. భర్తృ సంశ్లేష మించుక బాయలేక
సహగమనమున్ బొనర్చిన సాధ్వీ యెవరొ
మాటుజన్మాన వల్లీకుమారి యగుచుఁ
దరువరాశ్లేష మొనరించి ధన్య యయ్యె.

209

తే. కన్నెలత నా చిలిపి గాడ్చుచిన్న వాడు
పచ్చచీటిచీర చెటుంగుఁ బట్టిలాగఁ
బ్రణయ హృదయవాసన బయల్పడఁగ నామె
నవ్వు నతనితోఁ బువ్వు చిన్నారినోట.

210

తే. మోహసమ్మగ్ధయా జాజిమొగ్గచుట్టు
గుసగుసల్ వెట్టు పవనుఁ గన్గొనుచు నామె
వాకునున్ నీ పయినె వాసనల్ గలవన
వోరువిప్పియు లజ్జించి యూరకొనియె.

211

తే. చిన్నతన మింక విడకయ్యె సిగ్గుమెయినొ
వచ్చుటకుఁ జిక్కులిడు లతావనితఁ గాంచి
సూటినడయే తెలియు వృక్షసుందరుండు
మునువెనుక దోచక నిలిచి ముగ్ధుఁడగును.

212

సీ. రజనీయవనికాంతరస్థయై స్వర్ణదీ వారిశీకరముల బోరుకాడి
విమల ప్రభాతాచ్చ వేశావసరముల జిలిబిలి ముత్యాలచీరఁ గట్టి
అతిలోక నిజ మనోహర రూపలతలలోఁ గుసుమాభరణశోభఁ గు స్థరించి
మలయానిలోద్ధూత మంజులకింజల్క రమ్యపరాగాంగరాగ మలమి

తే. తీవకన్నియ యలరు వాతావరణము
నరసి తరురాజు శాఖాకరాళిఁ బిలుచుఁ
దలను వ్రాల్చి సిగ్గుపడు లతాకుమారి
తమిగలిగి యొండొరుల నేల దరియ లేరొ !

213

శా. నీవు న్నేనను భావ మేర్పడని యా నిద్రాదశాభూతమున్
సేవించెన్ గదె బీజశైశవము వచ్చెన్ వర్తమాన మ్మిటన్
బూవుల్ పూచిఫలించు మేల్వయసె సంభోగాస్పదం బీలతన్
భావిన్ జీర్ణవిశీర్ణ పర్ణతను శోభారేఖలే శేషముల్.”

214

క. అని తలఁచి యచటు విడి భోజన మట్టులె నిదురఁగూడ నైఁపమి నెటొ పే
రునకై శయ్యాగృహమునఁ దనకొఱకై పఱచినట్టి తల్పముఁ జేరెన్. 215

ఉ. కోమలి ప్రేమదృగ్రుచి రగుల్కొని నాయెడ కంటుకొన్న యీ
కామదవానలమ్ము నతిగాఁ బెనుచున్ మలయానిలార్భట
మ్మీ మదనాగ్నిపైన ఘటియించెడి వెన్నెల వెన్నముద్దయై
నా మహనీయదీక్షలను నాశమొనర్పక యుండు చెట్లొకన్ ?

216

చ. అని వ్రతభంగ మెంచి విరహోర్తిని గుండెడి పోతనార్యునిన్
గనుగొని యా యుయారి తన కన్గొనలన్ బ్రణయత్రపాధునుల్
పెనఁగొన సుస్మితాస్య మరవిందములన్ బురుడింపఁ గంకణ
క్వణన మెసంగ సొంపొలయఁ గప్రపువీడ్యముఁ గూర్చికట్టుచున్.

217

ఉ. కన్నులకాటుకల్ మరునికత్తుల సానలుబట్ట నప్పులున్
వెన్నెలవన్నెలన్ జిలుక వేనలి వ్రేలెడి పూలమాలలో

మిన్నునఁ దారకల్ విరియ మించుల యంచుల యంబరమ్ములోఁ
బున్నమ చంద్రబింబ మనఁ బొల్తుక తా ననవిల్తు కొమ్మయై. 218

క. వర నవ్యాంబర దివ్యాభరణాలంకార పుష్పపరిమళ కలిత
స్మరశర విజయరమాయిత సురుచిరవేషమున దేవసుందరి యనఁగన్. 219

క. ఏలా లవంగ ఘనరస కాలక్రముకాంశ జాతిఖండ పరిమళ
శ్రీ లాంఛిత రుచికర తాంబూలముఁ గొనివచ్చి యీయఁబోవుచు లజ్జన్.

క. కొనివచ్చు విడెము నిడఁ బజ్జన నిలఁబడి సంతసమున సత్రపయై యే
మొనరింపవలెనొ తోచక మనమున నవ్యక్తసుఖము మల్లడిగొనఁగన్. 221

సీ. అవనత ముగ్ధాస్య యగుచుఁ గేలుంగేలుఁ
గీల్చి నఖాగ్రముల్ గిల్లుకొనును
బయట నీవతి వల కయినిరాఁ దిగుచుచోఁ
గరమున నెటికలు విలుచుకొనును
ఊరుపులన్ బదనాటిన వాతెరం
గడనాల్క నట్టిటుఁ దడవుకొనును
ఒక పాదమూని యింకొకట మ్రొక్కుచును బా
దాంగువృత్తుల నేలయంటి రాయు

తే. గాలితరంగల తాకునన్ వ్రాలిపడుచు
మోముదమ్మిని ముద్దిడు ముంగురులను
గోరి యొకరవ తలయెత్తి గోళ్ళఁగొట్టు
మిషగఁ బతిఁగాంచుఁ దోనె శిరసును వ్రాల్పు. 222

క. కనియెడి తన పతి మోమున్ గని పోతన యెదియొ పల్కఁగా దొరకొను నే
మనఁజాలం డనకుండ న్మనఁజాలఁడు మిగత జగతి మఱచి యిలెంచున్. 223

తే. కొమ్మచూపుల నింద్రజాల మ్మదేమొ
మాయమైపోయి నేనె నన్ మఱచిపోదు
వనిత యర్థాంగియయ్య నా మనసు నేచుఁ
గుడియెడమ పార్శ్వముల కింత యెడమదేల? 224

క. 'తడియుచు పడఁకుచు వానన్ బడి వచ్చితి చాల కష్టపడితివి నాకై
పడఁతీ! సుమగాత్రిని నిన్నిడుమల నిడినట్టి కటిక నేమనుట' లనన్. 225

తే. 'దాసి గల్గియు సరియైన తరుణమందు

, భుక్తి సేయరై తిరటంచుబొక్కుచుండి

జాలిఁగొను మన్మథః ప్రయాసమునకన్న

నెక్కువే మీర లనియెడి యిడుమ లనఘ!

తే. ఉంచుబోనమ్మె సరిగ భుజింపరై తి

రేమి పేతు? వీయజ్ఞతో నేవియేని

గురుతరాపరాధమ్ములు జరిగెనేని

వాని ఊమియింపుఁ' డనుచు నవ్వనిత యనియె.

227

ఉ. అన్నెలఁతం గనుంగొనుచు నాకవి కూర్మిమెయి న్వచించె 'నో

పున్నెపురాళి! నాకనుల పున్నమ వెన్నెల! రూపశీల సం

పన్నిలయంబ! నాహృదయమర్మము దొంగిలు మారచోరుఁ బ్ర

చ్ఛన్నతఁ గొంగుమాటు నిడి సాకెడి దోషము నైఁపవచ్చునే?

228

ఉ. అన్నముపైన నాదు హృదయ మ్మెట నున్నది? నీదు రూపసం

పన్న హాసన్ముఖాంబురుహ పంజరబద్ధ విహంగశాబ్దమై

యున్నది నీ యధీనమయి యోసకియా! దరిఁ జేర్చుమంచు' నా

యన్నుల మిన్న కేలు హృదయమ్మున హత్తుకొనన్ దలంచుచున్.

229

క. ఆనందమ్మున విడెమిడు పాణిన్ గొని నిమురుచున్ విభావోత్కర్షన్

దానై లాగుట నపు డమ్మానినియుఁ ద్రపాతరంగ మగ్నాననయై.

230

చ. 'విడువుఁ' డఁటంచు హస్తమును వీడమెయిన్ విడిపించుకొంచు న

ప్పడఁతి మలంగవో నతఁడు పయ్యెదయంచు గ్రహింప జాటి మున్

బడె నది మూఁపునుండి' యద్రువన్ బృథులోరము నర్తిలన్ బొమల్

చిడిముడిపాటుతో నురము చేతులఁ గప్పుచుఁ గాంక్ష మప్పుచున్.

231

క. కుంచిత గాత్రమ్ముల నతి చంచల నేత్రముల రుద్ధ చరణమ్ముల ల

జ్ఞాంచిత వదనమ్మున గిలికించితవతి యగుచు మగని కేలన్ వ్రాలెన్.

232

ఆ. వలదు విడువుఁడనుచు వచియించునే కాని మేను మఱచి పత్యధీన యగును

జనుదు నాదు సెజ్జ కనుగాని పతి పరిష్వంగ సుఖము విడిచి జరుగదడుగు.

తే. తీవఁబోంట్లు స్వప్రభువుల కేవఁ జనఁగ

మొదటఁ గొంకెద రాపయి వదలలేరు

పాదపముల మున్నును లతల్ ప్రాకికొనుటఁ
దెలియనట్లుం డలమికొన్న దొలఁగలేవు.

234

క. వేఱెవరో యైనట్టిటు భీరుహరిణమగుచుఁదనను వీషించెడి యా
సారసనేత్రును గౌఁగిటఁ జేరిచి వీఁపంటి భీతిఁజెందకు మనుటన్.

235

తే. అలసగతి సోష్టనిశ్వాసములు చెలంగ గుండె వేగమ్ముగాఁ గొట్టుకొనుచునుండ
నరనరమ్మున సుఖపు స్వర్ణదులు పొంగ నాథు ననురాగదృష్టి నన్నాతి గాంచె

క. కాంచుచు నభిముఖయై కనిపించెడి సతిమోము కూర్చి వీషించి స్మితా
భ్యంచితవదనుండై యిఁక వేంచేయుము నన్ను వీడి వెలఁదీ! యనుచున్.

237

ఉ. ఎంతయుఁ గూర్చి మోము పయికెత్తి కపోలములంటి మత్తవి
భ్రాంత విలోకనద్యుతులఁ బైకొను ముంగురులన్ సవర్చి త
త్కాంత జపారుణాధర సుధారస మానఁగఁబోయె నాతఁ డా
యింతి త్రపాతరంగ నివ హేరితచారు ముఖారవిందయై.

238

క. 'కొనుఁడి తాంబూలము నేఁ

జనవలె నిదియంత యేమి చర్య' యనుచు దే

ని నెఱుంగని పసిపిల్లటు

లనుటయుఁ బ్రియురాలిఁ గాంచి యతఁ డతి ప్రేమన్

239

క. 'ఇన్నాళ్లు విరహవహ్నిన్ నిన్నీగతి తాపపెట్టు నిష్ఠురహృదయున్
గన్నెత్తిచూడఁ బాపము లన్నియు వెన్నడు డమింపు మజ్జాస్య!' యనెన్.

ఉ. మన్ననమాట నిట్లు బతిమాలెడి నాథుని గాంచి యార్తిమై
కన్నుల నుండి యశ్రుకణ గంగలు పొంగఁగ గోపతాపముల్
తెన్నులు వట్టిపోవ 'భవదీయను దాసిని నంత మాట మీ
రెన్నఁడు పల్కరా' దని రసేక్షణ పంక్తులఁ జూచె నామెయున్.

241

ఉ. వెన్నయటుల్ మనస్సులు ద్రవించె ముఖాబ్జము లప్రియత్నతన్
సన్నిహితంబులై వెనఁగె సప్రణయేక్షణ ఖంజరీటముల్
మిన్నెగఁబ్రాకె జంటఁగొని మేనులు తానములాడె సౌఖ్యసం
పన్నది దేశకాల సముపస్థితి మాటుమడంగె నిర్వురన్.

242

సీ. శిరము నాఘ్రూణింప సేమంతికాసుమ

స్నేహసౌరభములు చెంగలించె

మోము మోమునఁ జేర్చ ముగ్ధనిశ్వాసాళిఁ

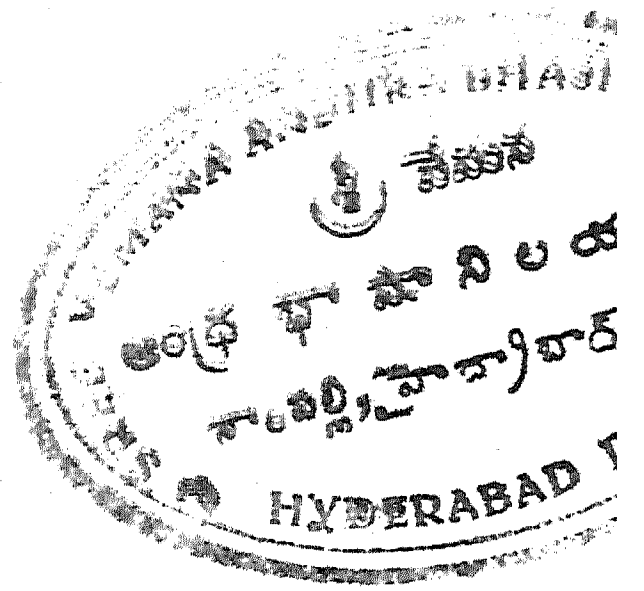
బొగడపూవుల తావి బుగులుకొనియె

నధర మాస్వాదింప నరవింద సౌగంధ్య

వీచీ వితానమ్ము విసరుకొనియెఁ

బయ్యెదలో నుండి పటతెంచు నెమ్మేని

మదపరీమళ మెంతో మత్తుగొలిపె

తే. నిట్లు నెత్తావి మొత్తమ్ము లెసక మెసఁగ మేను మఱచుచు నర్ధనిమీలితాక్షుఁ
డగుచుఁ గమలకోమల సతీహస్తపాశ బద్ధుఁడై ముక్తిఁగనె మారు బారినుండి.

క. డోలత్ప్రణయాంబుధిలోఁ దేలికఁ దేలాడు పూలతెప్పలగుచు వా
రాలోల లోకనమ్ముల సాలోక్యముఁ గనిరి పుష్ప సౌరభగతులన్. 244

ఉ. కుత్తుకబంటి నిండి పతి కూరిమి వెల్లువఁ బొర్ల లజ్జయన్
భిత్తిక గండివోఁ బ్రణయబీజపు మొల్కలు పుల్కలెత్తఁగా
మత్తిలి వ్రాలు గన్నులు చెమర్చిర చెక్కులు కెంపులీనఁగా
నత్తను వుండిలేని యటులయ్యె నదెట్టి సమాధి యోగమో! 245

ఉ. ఆ వనజాక్షి నూత్న ప్రణయాంకురముల్ వరరాగవృష్టిలోఁ
దీవలు సాచి యల్లకొని తీరగు పూవులు పూచి కమ్మనె
త్తావులఁజిమ్మఁ దేటులు సుధామధుమ త్తత వ్రాలఁగా ఫల
శ్రీవిభవోన్ముఖమ్మయి చరించెను సౌఖ్య వసంత వీధులన్. 246

ఆ. నూత్న యౌవనపు మనోజ్ఞ వాసన లేవొ కుంజపుష్పిత యగు కొమ్మ కెఱుక
తానె వలచి కలియు దాంపత్యరుచి వ్రూకు గడియ విడని తీవగరితతెలియు.

తే. పొలఁతుకను గూడి సుఖనిద్ర నలరు కవికి
స్వప్నగతుఁడయి కనిపించి సాధు వొకఁడు
'నీదు ధారణాశక్తి మున్నీటఁ గలిసె'
నని నటులఁ దోచి మెలఁకువయయ్యె నంత. 248

క. తలఁపన్ దోషాకరుఁడై వెలయుటనో యేమొ రాత్రి వెడలి క్రమముగాఁ
దెలవాఱఁ గళానిధికిన్ వెలవెలవోయెన్ మొగమ్ము విశ్వముఁ గాంచన్. 249

వ. అంత కొంతకాలంబు గడచుటయు.

250

సీ. అన్నపూర్ణా మనోహరుడంచు పేర్వడ్డ కాశివిస్సయ యింట గంగ ద్రావి
కడలి యల్లుడగు జగ్గన యన్నసత్రాన కులభేదమెంచక కూడు గుడిచి
భక్తతోకపు కొంగుబంగారమైయున్న పాండురంగప్పని పదము పాడి
కొండ లేడిటి నెక్కి కూర్చున్న వేంకటరెడ్డి రొక్కమునకు వడ్డి గట్టి

తే. పర్వతము కేగి తలవంచి బరువు దించి
భద్రగిరినాథు నింటిలో నిద్రచేసి
యాత్ర ముగియించుకొని లక్కమాంబ కేస
నార్యుఁ డిలుసేరి రొక వర్ష మరుగువెనుక.

251

తే. విత్త విద్యా కుల మదమ్ము లుత్తరింప
గిరి వెలయు పరబ్రహ్మము నరసిమురిసి
పండరిస్థ నాదబ్రహ్మపదము పొగడి
పురివెలుంగు నన్నబ్రహ్మపూర్తి గాంచి.

252

తే. వివిధ గంగల ముగ్గిరి భవసముద్ర
పారమున్ జేర నీశ్వర ప్రథిత దివ్య
తిరుపతుల నెన్నియెన్నియో తిరిగి రిలకు
తిరిగివచ్చెడి జన్మమ్ము లరుగుకొఱకు.

253

క. యాత్రల కేగియుఁ దామ్రపుఁ
జాత్రలఁ గొని యందు గంగ పదిలపఱచి చా
రిత్రములఁ బొగడి హరిహర
చిత్రపటములం బ్రసాద శేషము గొనుచున్.

254

తే. పసుపు కుంకుమల్ నిర్మాల్య పత్ర పుష్ప
వితతి గ్రహియించి భక్తినిరతిని వారు
ముక్కు ముడిబెట్టక పదాన ముల్లు నాట
కుండ వచ్చిరి హరి రక్షకుండుగాఁగ.

255

వ. అంత కేసన

256

తే. బ్రాహ్మణశతమ్మునకును స్వబంధుతతికి రై తులకును దరిద్రనారాయణులకు
నన్న సంతర్పణమ్మిడి యార్యతతికి దక్షిణల నిడి చేసెఁ బ్రదక్షిణముల. 257

తే. సరస సౌందర్య సౌరభ్య సౌకుమార్య
సంపదన్విత చూతపుష్పమ్ము తాను
ఫలదశను గాంచె సుమనోజ్ఞకళలఁగూడి
యధిగత ప్రయోజన సుకావ్యమ్మువోలె.

258

తే. నర్సనూబ మోము నగవులన్
శశిబింబకళల శుక్ల పక్షకాంతు లీన
నాలయమ్ము నిండి యానంద జలనిధుల్
నలుకెలంకులంటి నాట్యమాడె.

259

ఉ. ఎంతయు నిండుపాతె నొడలిప్పును నాల్గవమాసమం చొక
ర్తింతటి సైఁపిసైఁపములె యేర్పడు నాకళ లపై యంచొక
రైంతపనిన్ బొనర్చితివె యేమి యెఱుంగనటుండి యంచొక
ర్తంతికవ ర్తినుల్ చెలులు హాస్యమొనర్చెద రిట్టు లా సతిన్.

260

ఉ. ఈవిధి గేలి సేయఁ జెలు లేదియొ దొంగతన మొనర్చిన
ట్లా విరిఁబోఁడి వారిఁ గన నానన మెత్తఁగ సిగ్గుఁజెందుచున్
బోవలెనంచు నేదొ నెపమున్ గొని లేచును రేపు పుత్రుతో
దేవికి మాటలాడఁగను దీటునొ తీఱదొ యంద్రు వారునున్.

261

ఉ. ఆ నెలఁతల్ వచింప నిటు లంతయునున్ విని లక్కమాంబ క
న్నోనల లేతనవ్వు లలుఁగుల్వడ నిట్లను మీదు నోటిపు
ణ్యాననొ మల్లినాథు కరుణా పరిపూర్ణ కటాక్ష వీక్షణా
ధీనతనో యటుల్ జరుగఁ దియ్యనసేయనె మీదు నోళులన్.

262

శా. శ్రీశై లస్థిత మల్లికార్జునునకే చేమోడ్పు లర్పించి మ
ల్లిశా! నా కొమరుండు కోడలును హాయిన్ బేమతో నుండఁగా
నాశింతున్ దయతోడ వారలకు నీదా పేర దీర్ఘాయువున్
ధీశాలిన్ దగ వేరెడంత మొలకన్ దేవా! ప్రసాదింపవే.

263

తే. అనుచు నే మ్రొక్కితిని బిడ్డ కతని పేరె
పెట్టుకొని మల్లన యటంచుఁ బిల్చుకొందుఁ
ద్వరగ నా కండ్లముందది జరిగెనేని
యపుడు నాయెద నిశ్చింతనందు ననియె.

264

తే. బహుళ కీర్తిప్రతిష్ఠలన్ బ్రతికినట్టి

దొడ్డ యిల్లాలు మాటని తొలగ దెపుడు

కడుపు నిండఁ గన్నది లక్ష్మీకళల వెల్గు

పండు ముత్తైదువామె కెట్లుండు కొదువ.

265

క. ప్రక్కలు నిండుపడెను జనుముక్కులు నలుపెక్క ఊరములఁ దడిపడియెన్
జెక్కులు వ్రాల్గన్నులు తెలుపెక్కను దంపతుల గుట్టు లీవలఁ బడియెన్.

ఆ. వైడియున్న కళలు పట్టియుండిన కళల్

పట్టియిచ్చు దొంగ నెట్టులేని

నెలఁత మొగముఁ గాంచి నెల దప్పుటే నిజ

మ్మనుచు స్త్రీలు ముచ్చటాడుకొనిరి.

267

క. పిడికెడునులేని నడుమునఁ గడుపేర్పడె దినదినమ్ము కటి వ్రేగయ్యెన్
నడియింట నిండుకుండఁగ నడయాడెడి నోపలేని నడ నలసతమై.

268

తే. రెండుజీవాలతో నీమె గండ మెట్లు

గడుచుకొని చల్లగా బైటఁబడునొ యనుచు

నెదురయిన దేవతలకెల్ల నెంతో భక్తి

గండదీపమ్ము లిడి మ్రొక్కుచుండు నత్త.

269

తే. నెలలు నిండెను పున్నమకళలవోలె

క్యావురనె బిడ్డయేడుపు కర్ణయుగళిఁ

దోరణముగట్టి రాయింటఁ దొట్లెయూఁగెఁ

దల్లి యానంద మది చెప్పఁదర మెవరికి.

270

తే. బంధుమిత్రు లందఱ శుభపత్రికలను

వ్రాసి పిలిపించుకొని యెంతో వైభవముగ

బారసాల నొనర్చి కుమారునకును

మల్లనామాత్యుఁ డంచు నామమ్ము నిడిరి.

271

క. తపమొనరిచి తిప్పనసతి యపత్యమును బడయదయ్యె నాయింటన్ నేఁ
డపురూప మిద్ది యీశ్వరకృప బాలుం డెదుగుచుండెఁ గేరుచుఁ దొట్లెన్.

272

ఉ. స్వీయతపమ్ము భంగమయి చిత్రగతి న్నిజధారణాకృతుల్

మాయములై చెలంగుటయు మ్లానముఖుండయి పోతరాజు గా

ధేయు విధమ్మునన్ దిరిగి తీవ్రతపోవ్రతనిష్ఠ శ్రద్ధమైఁ
జేయఁగనెంచి కాననముఁ జేరఁగబోవఁ దలంచు నీగతిన్. 273

ఉ. 'అక్కట! సత్తపమ్ము నిటు లల్పసుఖార్థము వమ్ము సేసి నే
నొక్కెడఁ గల్పభూరుహము నుగ్ర కఠోర కుఠారధారలన్
జెక్కలొనర్చి ప్రొయ్యినిడి చేడ్చుడులేకదె! మూర్ఖచిత్తుఁడై
యెక్కినకొమ్మఁ గొట్టుకొను నెవ్వఁడు వాఁడిలఁగూలకుండునే? 274

శా. సంతానార్థమె సంచరింపఁదగు నీ సంసారమం దెప్పుడున్
వింత ల్పల్పుచు నాటలాడుకొనుచున్ విద్యుక్తధర్మమ్ము ర
వ్వంతేనిన్ బరికింపకే విఫలతన్ బ్రాల్మాలి కామాగ్నిలో
భ్రాంతిన్ రెక్కలుమాడి చచ్చు శలభప్రాయుండఁ గాఁజెల్లునే? 275

తే. మనసయిన దీపశిఖ నార్పఁజను పతంగి
యాత్మమృత్యువు నొక్కింత యరయలేదు
కట్టియన్ గాల్చి జీవించునట్టి వహ్ని
దానితోఁ దననాశమున్ దలఁపలేదు. 276

తే. మనసులోని యీబాధను మాతృమూర్తి
చరణసన్నిధి విజ్ఞప్తిసలిపి యామె
యాజ్ఞఁ గైకొని విపినమ్ము కరుగువాఁడ
ననుచు నిటులెంచి సుకవియున్ జననిఁగాంచె. 277

ఆ.వె. వినయమతిని మ్రొక్కి జనని దీవనఁ గొని
కూరుచుండెఁ దల్లి కొమరుఁ జూచి
చంకనున్న పౌత్రు సస్మితాస్యముఁ జూపి
చొట్టవడెడి గల్లసుమము లంటి. 278

క. హాసకుసుమముల నస్ఫుట భాసుర కలభాషణాది బాలశుకోప
న్యాసమ్ములఁ బండి పొరలు వేసమ్మున నందనవని విచ్చేసె నిలన్. 279

ఆ. ఇంటినిండఁ బిల్ల లెపు డాడిపాడుచు వచ్చిపోవు బంధువార మెసఁగఁ
గాంతిగల్గి యిల్లు కళకళలాడును లేకయున్నఁ బవలె చీకటి వడు. 280

ఆ. తపము తపమటంచు దయయు ధర్మము మాలి కన్న బిడ్డ విడిచెఁ గౌళికుండు
జనకరాజు కణ్ణమునియుఁ గూతులఁ దెచ్చి పెంచుచుండ సిద్ధిఁగాంచ లేదె ?

క. తినినట్లు కడుపు నిండున్ పనిపాటులు జపతపములు పరువిడిపోవున్
జను మీ జనకునిదరి కని తన తనయునిముందు పాత్రుఁ దగ నుంచి చనెన్.

క. ఆ నందను ముద్దిడుకొని యానందాంబుధిని నోలలాడుచుఁ దృప్తిన్
దానిటు లెంచుచుఁ బోతన మానసమున రాగరసము మల్లడిగొనఁగన్. 283

తే. 'తరుణి ముద్దుల తాంబూలపరిమళమ్ము
వ్రాలు పసిపాపనోటి చన్నాల తావి
మూఁడులోకమ్ములన్ వశ్యమున్ బొనర్చ
దర్పకుం డూఁడుచున్న మంత్రములుగావె!

284

*తే. నందనుఁ డన భార్యాభర్తలందు నెదుఁగు
శశ్వదానందరూప వృక్షగత ఫలమె
బాలు రూపచర్యలన దాంపత్యకావ్య
సరస ప్రేమ వృత్తముల భాష్యములు గావె!

285

సీ. జాయాపతుల వాక్యసరస సామార్థముల్
వాగతీతములను మూఁగనోటఁ
దముదామె మఱచెడి దాంపత్యసౌఖ్యాప్తి
విశ్వవిస్మృతిలోనె విశదపఱచు
నిద్దఱాల్మగలను నేకమ్మొనర్చు ర
హస్యచిత్రము మేన నచ్చుగ్రుద్దు
నానందదోలిక యగు శయ్య దంపతుల్
విడలే రనుచుఁ దొల్లెఁ బడుచు నూఁగు

తే. నొకటితో నొక్కటిం గూర్చ నొక్కటియగు
లేక మూఁడేని యగునని లోకమెఱుఁగ
గాలు సేతుల వ్రేళ్ళ లెక్కనిడ మడచి
యురక సరిదిద్దు గణితశాస్త్రోక్తవిధికి,

286

చ. మహిఁ జతురాశ్రమ ప్రథితమార్గములందు గృహస్థధర్మమే
యిహపర సౌఖ్యసంపదల నిచ్చును మున్ను ప్రపంచభారధూ
ర్వహుఁడు గృహస్థుఁ డా జనకరాజు విదేహుఁడు గాఁడె రాజహం
స హొయలు నెన్నడల్ భువిని సన్నుతిఁజెందుఁగదా! దివిన్ బలెన్.

287

ఆ. అనుచుఁ దన తపమునకును విఘ్నముార్తియకా

కొమరుఁ గాంచి ముద్దుగొనెనొ లేదొ

మాయగప్పినట్లు మమతరాఁ బోతన

కరఁగిపోయె మనసు తిరిగిపోయె.

288

క. కనులకుఁ గౌముది ముద్దులఁ దనుపు సుధానిధి పటీరతనులేపమునై

తన పంచప్రాణమ్ములఁ గనకపుపేటి యగు తనయుఁ గన్గొనుచుండన్. 289

క. దినములు క్షణములుగా హా

యనములు దినములుగఁ దెలియనట్లులు సుఖజీ

వన మొక మధురస్వప్న

మ్మనఁ జనఁగాఁదొడఁగెఁ బోతనార్యున కంతన్.

290

ఆ. తపముమాట తిరిగి తలయెత్తనేలేక మాటుమడఁగె వెడలుమాట లుడిగెఁ

జాలకునకు మరగి పంజరబంధమ్మె సుఖమటంచు నెంచు శుకము భాతి. 291

ఉ. ఈత నెఱుంగువాఁడు మఱి యీత నెఱుంగనియాతఁ డిర్వరున్

నూతను దూఁకినంతనె మునుంగుట లెన్న సమానమయ్యు నా

యీత నెఱుంగు మానిసి యొకించుకలోనె మునింగి తేలఁడో!

పోతన సంస్మృతిన్ మెలఁగు పోకడ లట్టివె కావొ యారయన్.

292

చ. హరిపద కంజపంజర విహాయసతన్ విహరించు మత్తబం

భరమనఁ బోతనార్యు నెద బ్రహ్మవిచార కథాసుధా సరో

వర లహరీవితానగతి వర్తిలు రాజమరాళబాల యై

పరహితచింతనొందు భవపంకము నంటకయుండు నిత్యమున్.

293

క. కవియై పుట్టిన పోతన వివిధ విషయగతుల కైత వెదకుచుఁ బోవున్

భువిఁ దిరుగులాడు గౌతమి సువిదితగతి జలధిజాడఁ జూచుకొను గతిన్. 294

సీ. ఋతుసంగతుల మహోన్నతశోభలం దేలు ప్రకృతి సౌందర్య సంపదలఁ గ్రోలు

శశి సూర్యబింబ ప్రశస్త ప్రభాదీప్త విశ్వాకృతులఁ గాంచి వినుతి సేయుఁ

గమనీయ మృగవక్షి గణ రూప రేఖావिलाస లాస్యములఁ బేరాసఁ గాంచు

సుఖదుఃఖ సంగతిన్ జూపట్టు నరజాతి మానస పరిణామ మార్గమరయు.

తే. నవరసప్రకాశక భావనామ రూపకలితమగు నీ జగత్కావ్య కవి యెవండొ

వాని మదిని ధలంచి యవ్యాజ భక్తిభావ పారవశ్యమ్మునఁ బ్రస్తుతించు. 295

సీ. పొలము కావలికని పోవునే గానియా పొలముపనుల బుద్ధి నిలువ దెందుఁ
బలుమాటు పనివారు పిలిచినన్ వినరాదు వినవచ్చినన్ బల్కు మనసురాదు
పల్కినన్ వారలు ప్రశ్నించునదొకండు తానేదో వేతె యుత్తరమొసంగు
నిదియేమి యిటులేల బదులిచ్చెదరటన్న నేమంటేనో నేనె యెఱుఁగననును

తే. ఏదో స్మృతిపథమ్మున స్ఫురియించినట్లు
భావనమొనర్చుఁ గదలని ప్రతిమభంగి
వెదకు చున్నట్టి ధనము లభించె నిపుడె
యనఁగఁ దనలోనఁ దానవ్యుకొనుచు మురియు.

296

ఆ. రేయుఁ బవలు నురక వ్రాయు చింతయె కాని యన్న పాన వేళలై నఁ గనఁడు
భోజన మొనర్పఁ బొత్తులో దినవచ్చు చీలివై న పొమ్మిసీ! యనండు. 297

సీ. చెరువు మానస సరోవరముతోఁ గవగూడి

నవరసపూర్ణయై నాట్యమాడ
క్షేత్రమ్ములున్ దాశపత్రమ్ములం గూడి
శ్రీసంపదలతోడఁ చెంగలింప
నాఁగెటికఱు గంటపుమొనన్ జతగూడి
ఊణి మేలిమి వర్ణశోభ లీన
సస్యముల్ స్వకవితోద్దేశ్యమ్ములంగూడి
బహు ఫలప్రదములై రహిఁ జెలంగ

తే. గోగణము వృత్త గణములం గూడి కృషిని
నాల్గుపాదముల్ ధర్మము న్నడుపుచుండ
సేద్యమునఁ బద్యమున జడచేతనములఁ
జెంచసాగెను బోతన్న ప్రియనయముల.

298

క. వర కవితోపాసన మిహపర సాధకమంచు నాత్మ భావించి మహే
శ్వర లీలా విలసనముల సరస మనో హరసుమధురశైలిన్ గూర్చున్. 299

శా. తానా పోతన కొన్ని వత్సరము లేతద్రీతి సత్కావ్య ని
ర్మాణాభ్యాసము శాస్త్రసంగ్రహము గీర్వాణాంధ్ర సాహిత్య వి
జ్ఞానోపార్జనమున్ బొనర్చు గవితా సామ్రాజ్య ధౌరేయుఁడౌ
శ్రీనాథుం డొకనాఁడు వారిఁ గనవచ్చెన్ దుఃఖ దై న్యాహతిన్.

300

ఉ. వచ్చిన శ్యామకుం గనుచు వందనమున్ బొనరించి పోతరా
జెచ్చటి నుండి రాక యనఁడేమియుఁ బల్కుఁడు చిన్నవోవు మో
మచ్చపడంగ లోనరిగి యాలినిఁ గాంచి విషాదమొప్పు వా
క్రుచ్చెను జావ వచ్చెనని కోమలి వేవెలి కేగుదెంచుచున్. 301

చ. తటుకున నన్నఁ గాంచి కనుదమ్ముల గిట్టున నిండు నశ్రువుల్
జొటజొట గ్రచ్చకాయలటు చుక్కలు రాల్చుఁగ నోష్ఠనాసికా
పుటములు సంచలింపఁ బొరివోవుచు గద్గదకంఠ మెత్తి దు
ప్పటమును మోమునం దిడి గుభాలునఁ బైఁబడి యేడ్చె నెంతయున్. 302

చ. వలవల కంటినీర్వడిపి వందురుచున్న యవీయసిన్ గనన్
గలికలియయ్యె గుండె వెతకంఠము మట్టుకు దట్టిపట్టె నా
చెలియలి బాష్పవాహినులఁజేడ్పడి యాతని దుఃఖవారిధుల్
జెలియలికట్ట దాటి తడజిమ్మెను జెక్కుల దూఁకు నశ్రులై. 303

ఆ. జ్ఞానవంతుఁడైన కవినాథు శ్రీనాథు నాక్రమించి దుఃఖ మజ్జఁజేసెఁ
దాళపత్రమందుఁ దనరు నక్షరమును ఊరమొనర్చు చెదలపురువు భంగి. 304

ఉ. పొచ్చిన దుఃఖవహ్ని దహియించుట నిర్దురి యాత్మ లచ్చటన్
వచ్చిన లోకులెల్లరు నవార్యగతిన్ మనసుల్ కరంగి క్రొ
వ్వెచ్చని బాష్పధారలయి వేగతులన్ బ్రవహింప నీగతిన్
గ్రచ్చర మాటలాడెదరు గ్రమ్మెడి యశ్రులు గోటమీటుచున్. 305

ఉ. ఆలు గతింప దిక్కఱిన యాత్మజనుం గొని చెల్లెలమ్మ హ
స్తాల నిడెన్ విషాదకర సంఘటనల్ కనలే మదేమియో
జాలి జనించు నీ నిసుఁగు చక్కని మోమును గాంచఁ దల్లి చ
న్బాలను ద్రావనోచ దఁట వత్సరమైన నభాగ్య యింతకున్. 306

తే. వదినె చనిపోయెనని వార్త వచ్చినపుడు
పురిటిలోని బాలెంత యీపొలఁతి తాను
అందులకె యప్పు డగ్రజు మందలించి
పిలుచుకొనిరాఁగ నత్తమామలను బనిచె. 307

క. వారేగి మాసమయ్యెను జేరిరి నేడింటి కేమి చెప్పఁగవలె నీ
దూరపు బంధుత్వపు వ్యవహారము సంకటపువేళ నవసరపడునే? 308

క. కన విన మర్బర మింకను

మనసున్ మర్మముఁ జెకల్చు మగువవిలాప

మ్మనుచున్ బంధువితతి యా

వనితను సాంత్యన ప్రశాంత వాక్కులఁ దేల్చెన్.

309

ఆ. ఉబికివచ్చు దుఃఖ మొకయింతఁ గన్నీరు

గార్చి యేడ్వ శాంతి గూర్చెఁ గొంత

కలఁగి రొదయొనర్చు కాదంబినులు వాన

గురియు వెన్క స్థిరత గూడునట్లు.

310

క. అప్పుడుశ్రీనాథుఁడు కడు దెప్పరమగు వగలఁ బొగిలి తేకువనెడుటన్

జొప్పడిన లొజ్జదనమున్ దప్పకొనన్లేక కంటతడి నిడి పలికెన్.

311

క. 'కడుపు ఫలించిన దనుకొని కడు వేడుకపడితిఁ గాని కడ కీగతిఁదా

విడిపోవు నన్నటంచును నడికడలిన్ బుట్టిముంచు నాకని తెలియన్.

312

క. ఇంటిపనులె చూచెదనా చంటినిసుఁగు నూరడించి సవరించెదనా ?

యొంటరికాపుర మీఁదఁగ గంట న్నిరొదవుఁ కాలకంతునకై నన్.

313

క. రొమ్మునకుఁ గట్టుకొని యీ యమ్మాయిని సాకినాఁడ నది యెందును మా

యమ్మేది యనినఁ గడుపది చుమ్మలువో నెడఁద ముంచు శోకాబ్ధియలల్.

తే. తోడిపిల్లలు మాయమ్మతోడఁ జెప్పి

పప్పు లడుగుకొందు మటంచు బయలుదేలు

దాను మాయమ్మ నడిగెద నేనటంచు

జేరి 'నాయనా! యమ్మేది చెప్పు?' మనును.

315

క. తాఁ జనియె మీఁదిలోకము జేజెకడకుఁ బూజసేయఁ జిటితల్లి! యనన్

నేఁ జనుదు నచటికే యను నేజాడని పోదు దుఃఖ మెటు లాగు నిఁకన్. 316

ఉ. చిత్తము తల్లినుండి యెటొ చేసి మరల్త మటంచుఁ జేతఁ బం

డ్లిత్తు ససేమిరా విన దొకేచదు పూరక వేగలే నెదో

చిత్తరు విత్తు నమ్మదనిచెప్పి పదేపది, పిల్చునమ్మ యం

చత్తటి దాని నాకపుడొ యశ్రుజలాంబుధిఁ గ్రుంకు లోకముల్.

317

తే. 'అమ్మ! యనుచును నీబిడ్డ కమ్మగాను

బిలువ నమ్మతమ్ము త్రాగిన విలువగాదా

దీనికిని మించి స్వర్గములోన నేమి

జుట్టుకొన నేగినావు నా సుదతి నీవు.

318

క. అనుచుఁ దరుముకొనివచ్చు వెతను నేమాత్రము నాపుదమన వివశచే

తన దలవంచి వగతు నన్గని నా తలయెత్తి కాంచుఁగందువు తానో.

319

ఉ. కన్నులనీరు కన్నులనె కన్నడకుండఁగ గుక్కుకొందు నే

మన్నను నేను నా తనయ హా ! యని బెంగఁగొనున్ నితాంత మీ

చిన్నికుమారితం గనుచు జీవనముల్ మెయినిల్పుకొందు నే

మున్నది నాకు నీ భువి యయోమయమై కనిపించు నెల్లెడన్

320

తే. ఆననోత్పల సుమనోజ్ఞహాసకళల

వెలుగు నా చంద్రదీపమైమలిగిపోయె

దక్కిన విలాససంపదల్ చుక్కలన్ని

యెన్ని యున్నను విశ్వస్సు సున్నగాదె ?

321

క. మగువల్ వెతవలెఁ బొంగక మగవారల వ్యథలు లోనె మనలును గాష్టా

ధిగతాగ్ని పొగల మంటల నగపడు నగపడునె తప్తమగు లోహమునన్. 322

క. ఇది కన్గొని లక్కాంబయు

మది మైనమ్మగుచుఁ గరఁగి 'మాన్యవరా ! యీ

సొద యేల ? నేఁ గలుగ శా

రదమాతృవిహీన యన ధరన్ మృష' యనియెన్.

323

తే. అవని సహృదయుల్ నిష్కల్మషాంతరంగు

లొరులసుఖదుఃఖరూపము లరసినంత

యద్దములయట్ల ప్రతిరూపమై నటింతు

కొండగుహలై ప్రతిధ్వనుల్ కూర్చుచుందు.

324

క. పోతన శ్రీనాథుని వలపోత నుడువఁగా విరాగపూర్ణ వచస్సం

ఘాత సుబోధ సమాహిత చేతనునిన్ జేయ నిటు వచించును దాల్మిన్. 325

శా. 'బావా ! నీవ సమస్తశాస్త్రచయ సంపన్నుండ వస్మాదృశా

త్మావిర్భూత మహాజ్ఞతన్ దొలఁగఁజేయం జెల్లు నజ్ఞుంబలెన్

నీవే యిట్లు లపారశోకజలధిన్ నిర్వేదమున్ జెంద నిం

కే వై రాగ్యపరుండు రాఁగలఁడు నీ హృద్వేదనన్ మాన్యఁగన్.

326

తే. ఆయు వరిగినకొలది తా ననవరతముఁ

జనదొడఁగె గాలసామీప్యమునకె ప్రాణి

ఇది విషాదాంతనాటక మిందుఁ జివర

మంగళముఁ బాడఁగల్గు సమర్థుఁ డెవఁడు ?

327

శా. నానా చిత్రవిచిత్ర వర్ణగత సౌందర్యంబు లెల్లన్ లయం

బూనున్ నీడను నేత్రహాసముఖహస్తోరుప్రదేశాల వి

న్నానంబు ల్గనరావు భూశయనమున్ దా నొంద రూపప్రతుల్

మేనన్ నీడవలెన్ జనించు నరుతో మృత్యుస్వరూపం బనన్.

328

క. ఇరులడఁచు రవికరాళిన్ జిలునీడపట మ్మొకింత చెడునె సవిత ముం

దరుదేర వెన్నడఁగు వెస్పరతెంచిన విడక ముందు వచ్చు మెలఁకువన్. 329

తే. బాలవృద్ధార్కులం గని చాల పొడవు

పెరుఁగు మధ్యాహ్నరవిఁ గని తఱిఁగి కాళ్ళు

బట్టుకొని మటుంగగు నీడ బ్రహ్మచర్య

యుత యువకుచెంత నడఁగి యిట్లుండు మృతియు.

330

శా. సాయంకాలము వర్ష కాలముగతిన్ సంవర్షకంబై మనన్

ఛాయావాహిని నై జవేగమునఁ బ్రోత్సాహమ్ము దీపింపఁగన్

స్వీయావాసముగాఁ జెలంగుతి మిరాబ్ధిం జేరఁగాఁబోవు నీ

కాయజాండప్రదోష సంతమసముల్గావే జరామృత్యువుల్.

331

తే. పాంచభౌతిక సోదరభావగతిని జల్లఁగా దేహరథమెట్లొ సాఁగుగాని

పాలిపగ నవి కచ్చకుఁ గాలుద్రవ్వి కుపితగతి వేలుఁబడఁ గొంప గూలిపోవు.

తే. జలము వహ్నికి నాజన్మశత్రువుగదె !

యగ్ని జలము నావిరిసేయ నరయుచుండు

వాయువో యవ్యవస్థితవర్తి ధరణి

వీరి స్థిరమైతి నెవ్వఁడు విశ్వసించు

333

సీ. కారుచీకట్లలోఁ గన్నుమూసిన వెల్గు

తెలియునే తానొక్క తేజమనుచుఁ

జిలుబీఁమందు నిద్దురజెందు వృక్షమ్ము

నప్పునే పువ్వు చిన్నారినోట

నావిరియై వాయువం దాడు నీరమ్ము
నడచునే తానొక్క నది ననుకొని
సూక్ష్మశుక్ల కణాల సుప్తిజెందెడి మేను
తన నిజరూపమున్ గనఁగలుగునె

తే. తను నితరమును గుర్తింపఁ దరముగాని
స్థితి దనరుఁ బరిణతుల సృష్టియు లయమ్ము
బిందువుగఁ బ్రవాహముగ నావిరిగ మాటు
జీవనమె సృష్టిలయయుత జీవనమ్ము.

334

తే. కనులు మూసినఁ గడలేని గమన మనును
గనులు తెఱచిన నిచటనే కల ననుకొను
మహిని గానుఁగెద్దు పథగమనమువోలె
గాలచక్రయాత్ర కొకప్పు కడయెలేదు.

335

ఉ. పూర్ణమునుండి పెక్కు లిలఁ బూర్ణము లుద్భవమంది మాయు నా
పూర్ణముతాను లోపమును బొందక యెప్పుడు నిల్చు నెట్లనన్
పూర్ణమచంద్రబింబములు పూర్ణతటాక ఘటాదులందు సం
క్లిష్టత నొంది జీవనము కీడ్పడఁ బూర్ణశశిన్ సమైక్యమౌ.

336

క. సవరించు నీ భగిని రెండవ ప్రాణమ్మట్లు నీదు నందన నేనున్
భవదీయ స్వస్థియగ నవలోకించెద నితేల నడలెదు బావా !

337

తే. అనుచు భార్యవియోగజన్యార్థితోడ
నదరిపోయిన శ్రీనాథు హృదయమునకు
సరస శీతానునయవాక్య చందనముల
నలఁదె దుఃఖాగ్ని సంతాప మపనయించె.

338

ఆ శ్వా సాం త ము

క. ఇనవంశాభరణా ! మునివనితా ప్రారబ్ధపంక వారణచణ మృత్
కణ విలసదబ్జచరణా ! వినాకమదహరణ ! విశ్వవినుత వితరణా !

339

శా. ఆకర్ణాంత జగన్మనోహర విశాలాబ్జు ! సౌందర్యసా
రాకీర్ణాబ్ధితరంగరంగముఖ లాస్యస్మీన దృగ్విక్ష ! ల

క్షీణాంతాకృత సింహపీఠ విపుల శ్రీవత్సవతా ! సురా
నీకాధ్యక్ష ! దశాననద్విపశిరోనిర్ఘానహర్యక్షమా !

340

తోటకవృత్తము

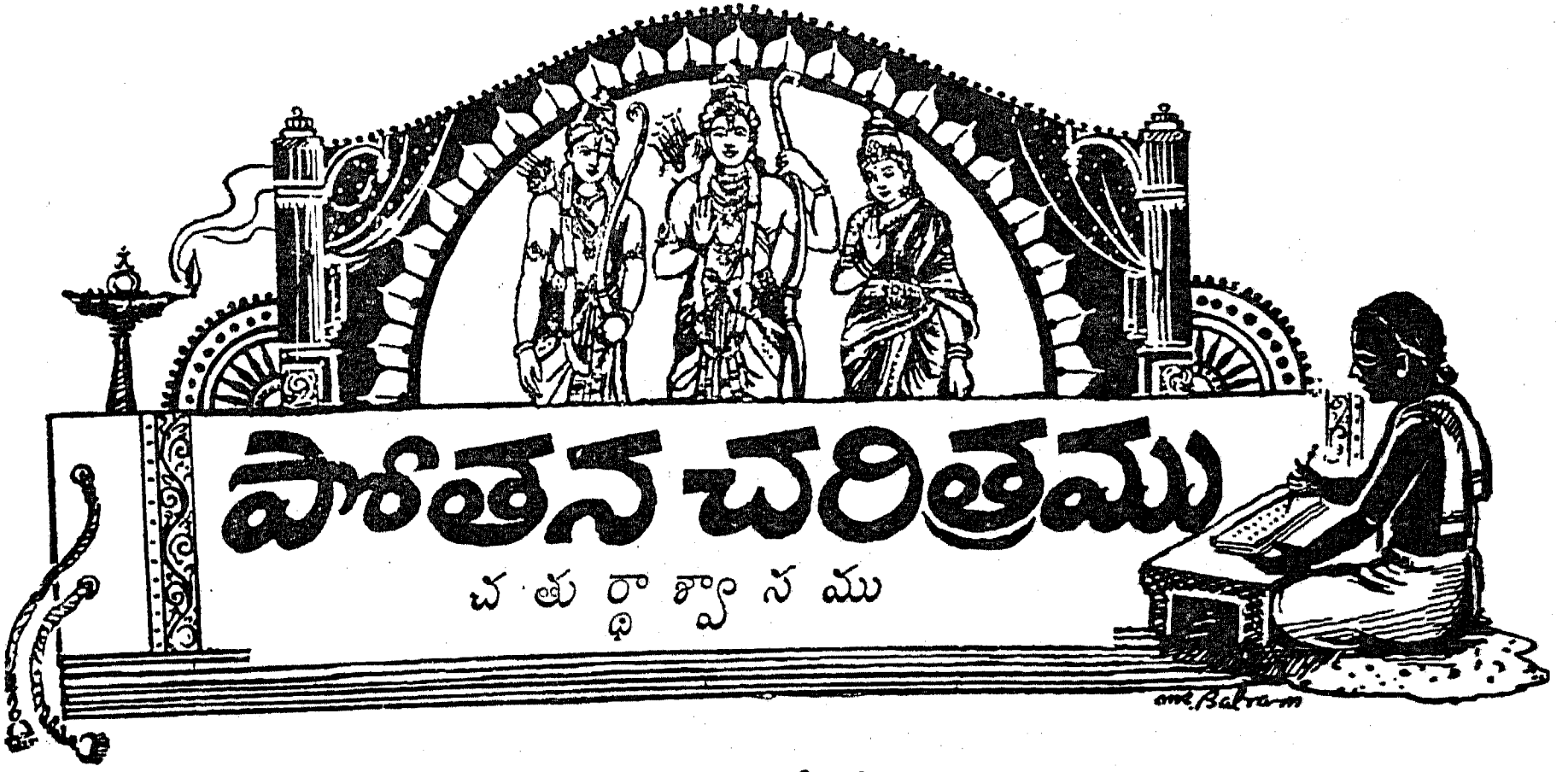
దశకంఠ విదారణ దాశరథీ దశకాయ వితారణ ధర్మసుధీ !
దశరూప ధరాంశజ తత్త్వనిధీ ! అశుభాంతక పూర్ణదయాజలధీ ;

341

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
తృతీయాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

రాజ సందర్శనము - భోగినీ డండక రచనము

“స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి”

శ్రీ విలస త్పంచవటీ
పావనవన భాసమాన పర్ణకృతకుటీ
రావాస ! ఛద్మహరిణ
ప్రావీణ్య నిరాసదివ్యబాణ విలాసా !

1

గీ. ఆంధ్రవాణీ మనోజ్ఞ నాట్యాభినయము
తేనెలూరు సత్కవితా ప్రసూనచయము
స్వామి యవధారు పోతన సచ్చరితము
జానకీజాని ప్రత్యక్ష చక్రపాణి !

2

వ. అంత శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు

3

చ. తన వెత డింద బంధ్వవసధమ్మునఁ గొన్నిదినాలు మానస
మ్మును గుదుటన్ బడన్వయిచి పోతనతో జతగూడి సింగభూ
పుని బ్రతిభావిశేష పరిపూర్ణ నుదీర్ణ ననంత పాండితీ
ఘను రసవత్కవిత్వ కృతికర్తను సర్వకళావిశారదున్.

4

క. కననెంచి రాజగిరి పత్తనమున కరుదెంచె మించు తత్పురవిభవ
మ్మును గని యిది యమరావతి మనమున శల్యమ్మునాఁటు మణిగోపురతన్.

గీ. అనుచుఁ బోతరాజుకు మల నలరునట్టి
కోటలను బాటలంటు శృంగాటకముల
అందములకు మందిరములై యంబరమును
జుంబనమొనర్చు హర్యాళిఁజూపి పొగడు.

6

చ. 'నగరము యోజనాయతము నల్దెసలంటి సరస్సువంటి మే
ల్సొగసుల నీన మార్గములు సుందర పద్మలతానుకారులై
యగపడ నందు నంగణచయమ్ములు వారిజపత్రశోభలన్
నెగడఁగ హర్యాళిపంక్తి నవనీరజశోభల నొప్పు లక్ష్మితోన్.

7

చ. మల లిరువంక లప్పుర రమారమణీమణిఁ గొల్చి నిల్చు నే
న్గులవలె నొప్పు నౌదల మనోహర కాంచన గోపురాగ్ర సం
విలసిత రాజసౌధములు విశ్రుత భద్రగజద్వయమ్ము మూఁ
పుల చవుడోలు దాలించిన పొల్పును దెల్పు ననల్పశోభలన్.

8

ద్రువకోకిల :

మలతలం గలధౌతమృణ్మయమంజుసౌధగణాకృతుల్
తలఁ జెలంగెడి మల్లెమొగ్గల దండలై విలసిల్లునో
నిలిచిపోయిన నీలనీరద నీడమునఁ బొలుపారుచున్
చలనమందక చెల్వుగుల్కెడి చంచలాకృతు లంచలో.

9

క. వీటన్ భూసతి కుచగిరికూటము లన నొప్పు నద్రికూటాగ్రములన్
నీటగు ముక్తాహారపు పేట లనన్ గొమరు మిగులు పేటలు గననౌ.

10

చ. మసలెడి నాగుకోమలుల మైమలకల్ మనసౌనొయారముల్
కొసరెడి పావురాల మెడఁ గుమ్మటపున్ గులుకుల్ విలాసముల్
ముసరెడి బాతుపిండు మెడమ్రొద్దులలో మలపుల్ మనోజ్ఞతల్
మెసవుచుఁ ద్రొచి తీసి రదె మేడలమీఁది యనల్పశిల్పముల్.

11

ఉ. చుక్కల నాడు మంచుమల చుంచుల మించెడి కోటకొమ్ములన్
జెక్కిన పట్టుటెక్కెముల చిన్నెలవన్నెలతో నభస్థలిన్
జిక్కిని పాలరాతిని రచించిన రాజమహాళ చాళ్లపై
నొక్కెడ పాలవెల్లి తడ లోహరి సాహరి నాటలాడెడిన్.

12

సీ. తూర్ణగోచ్చావచ తుక్ఠార్ హేషాస్వనమ్ముల మను సాహిణమ్ము లవియొ
గర్జద్దనాఘన కల్పవారణ బృంహితాళి నొప్పెడి యెకరాలు నవియొ
కీర పారావత శారికా టిట్టిభోత్కర కలస్వనితగోపురము లవియొ
మాధ్వీక మృద్వికా మదిరాసవోద్భూత సౌనభాన్విత పానశాల లవియొ

తే. రమ్యరాణ్మందిరాంగణా రామసీమ
చంద్రకాంతాశ్మ నిర్మిత చారునీర
కుండికాంతర స్తంభాగ్రమండిత లయి

స్త్రీప్రతిమ లంబుశీకర్తాల్ జిమ్ము నదిగొ ;

13

ఉ. టక్కరి పిల్లతెమ్మెర హఠాత్తు లతాభుజమూల మంటుచున్
జక్కిలిగింత సేయఁ జెలుచన్ బొరలాడుచు నవ్వుచుండెఁ బూఁ
జెక్కిలి విప్పి సౌరభము చిప్పిల ని వ్వనలక్ష్మి మోమునన్
గ్రక్కునఁ జీరి వ్రే ల్రభమరకక్రియ షట్పదపంక్తి వ్రాలెడిన్.

14

తే. పథములకు నిరువంకల జారుదీరి

కత్తిరించిన జొంపముల్ కరిమయూర

మంజుహంసాది లవలీనికుంజ రచిత

సుందరాకృతుల్ విస్మయ మందఁజేయు.

15

సీ. సింగిణిన్ రంగారు చిత్రలేఖన వర్ణముల నిగ్గు మొగ్గుకుంచెల నలంది
పాతాళలోకపుం బడుచుల నెమ్మేని సోయగ మ్మిగురుల వ్రాయుచుండి
జలదభామినుల శీతల మృదుస్పర్శ నై జాంగకచ్చాయల ననువదించి
నాకాంగనాస్మితానన సుధాశీకరమ్ముల నవ్వు పూఁదేనియల హరించి

తే. నాగకన్యలతో మంతనములు నెఱపి స్వర్గయువతులఁ గూడే ముచ్చటలు సల్పి
ఉభయలోక సౌందర్య కళోపపత్తి భువిఁ బ్రతిఫలింపఁ జేసె నీ పూవుఁదోట.

క. మలయజ మృగమద పరిమళ మిళిత సమీరములఁ జారు మృగనయనలతోఁ
దల లూఁపించుచు నాత్మల బులిపించు న్నగర' మనినఁ బోతన కవియున్.

తే. కొందఱకుఁ బట్టణమ్ముల యందమొప్పుఁ
గొందఱకుఁ బల్లెటూళ్ళ నానంద మొదపు
నిజముగా నమాయికతయు నిర్మలతయు
సరళత యనఁ బల్లెలతై కాపురముసేయు.

18

సీ. కమనీయ రాజమార్గములు లేవట దారిఁ
 జన పీలువడని కష్టములు లేవు
 భానుతోఁ దలఁ గ్రుమ్ము ప్రాసాదములు లేవు
 స్థలముజాలని యవస్థలును లేవు
 రక్షక భటులదౌ రాయబారము లేదు
 పశ్యతోహర సమార్భటియులేదు
 ధన్వంతరులగు వైద్యశ్రేష్ఠులును లేరు
 సాంకామికామయసరణి యరుదు

తే. తలకుమించి వినోదవార్తలునులేవు
 కావలయు వస్తువులవి చిక్కవనికాదు
 అతి సుపరిమళద్రవ్య సంతతియు లేదు
 రొచ్చుకాల్వ దుర్గంధంపు మచ్చు లేదు

19

ఉ. ఐనను రాచకొండపుర హర్మ్యవిధానములున్ మనోహరో
 ద్యానములున్ సరోవరవితానములున్ సువిశాల రమ్య ర
 థ్యా నివహములున్ జనసుఖావహముల్ పరిశుద్ధముల్ కళా
 శ్రీ నిలయమ్ము లిప్పురి వసించు ప్రజల్ నయకోవిదుల్ బుధుల్.

20

వ. అని నుడివె నంత.

21

ఉ. ఒండొరులిట్లు పట్టణ మహోన్నత వై భవముల్ నుతించి బ్ర
 హ్మాండముగా వెలుంగు నగరావరణమ్ములు దాటి మేటి యా
 ఖండలుఁడో యనన్ దనరి త్మాతలజాతసుధర్మయశాసభా
 మంటప సీమలోఁ గొలు వమర్చిన భూపతిఁ గాంచ నెంచుచున్.

22

క. అరుగుచు నాపణమున నొక యరుఁగుపయిన్ బూవులాకు అమ్ముకొనెడియా
 మరునాలి యగు యువతి నేమటుపాటునఁ గాంచి బావమఱుదులు నిలువన్.

ఉ. విందగు యౌవనమ్ము వలపించెడి చక్కదనమ్ము నేమియో
 యందము చిందులాడు సిగయందు నమర్చిన పూసరమ్ము కెం
 పుందళుకుల్ చలించు స్మిత పుష్ప సుగంధితమౌ విడెమ్ము బల్
 పొందిక పుల్లగల్లపుట భూషణమై చెలువారుచుండఁగన్.

24

ఉ. చెంతనె నిల్చియున్న కవిసేహుల నా వగలాఁడి గాంచి య
 త్యంత వయోవిలాస మృదుహాస మనోజ్ఞ విలోకనమ్మున్

గంతుశరమ్ముల నివసరు కయ్యములోఁ దగు నెయ్య మేను సా
ధింతు నటంచు నెంచి కడు తియ్యని భాషణ మొప్ప నిట్లనున్. 25

క. పుయిలోడనేల ప్రాజ్ఞులు దయసేయుఁడు కప్పురంపుఁ దాంబూలమ్ముల్
ప్రియపడు భవదీయోష్ణద్వయమునకై రాగరస ప్రదాన మొనర్పన్. 26

తే. సరసగళ సమాశ్లేష వాసనలు పెనఁగఁ
గరము విప్పారు మల్లికాంగనల యొక్క
యలరు దండలు తమరి నాహ్వోనపటచు
ననుట శ్రీనాథుఁ డరిగి యిట్లనియె నగుచు. 27

సీ. 'చెక్కుటద్దము నేలు' చిగురు తమ్ములపాకు
వఱలుచున్నది పలువరుస లొరసి
కొమ్మకెంజిగురాకు కమ్మవాతెఱ లీల
ముద్దిడున్ దాసనమొగ్గ విరిసి
సరససంపద యనన్ జను నాగరంగ ఫ
ములనంద గోరాను లావు మెఱసి
చెమరించు కాంతాననమనంగ శరములన్
బదునెక్కు నదె మహోత్పలము మురిసి

ఆ. పూవుఁ బోడి భోగిభోగానుకారి యీ యలరుదండ యెంత విలువ సేయు,
ననిన లజ్జతోడ నాసక్తి పెనఁగాడ సుదతి నగుచుఁ బల్కె సుకవి నరసి. 28

ఆ. 'దండ' యిద్ది యెవరి దండఁ జెల్వారునో యట్టివారి ఘనతఁ బట్టిదీని
విలువ యెదుగు వట్టి చిలిపి యాసించిన దండతాడనమ్మె దండ విలువ.' 29

తే. అనెడి పుష్పలావికను గన్నొని కపిందుర్
'డోసి నెఱజాణ! భళిర! నర్మోక్తి సొబగు
దండవీడి దూరమ్ముగా నుండు కంటె
దండతాడనమ్మె సుఖదాయక' మనె. 30

క. లలనామణి యొయ్యారము లొలుకఁగ ద్విజుఁగాంచి 'శిక్ష కోపుదురే మున్
బలికింతు నెందఱి నొ యీ చిలిపిగుణము శిల్పితనము ఊతిఁగన నెందున్. 31

క. శృంగార శ్రీనాథుఁ డనం గవితల నల్లు మీదు నర్మోక్తులకీ
రంగారు దండతాడనముం గొనుఁ డని యెడఁద విసరె బూదండ వడిన్. 32

క. తలుముకొనివచ్చు నవ్వును బొరిఁ బయ్యెదకొనలఁ గఱచి పోనడచి త్రపా
భర చపల వీక్షణములు నెటు పెక్కఁగ వేటువిషయ మేదో తడవున్. 33

ఉ. అచ్చపలాక్షి చారుతర హాసములున్ రసభాషణాదిక
మ్మచ్చటివారి టిచ్చవడు నట్లొనరింప నొయారమొల్క మీ
వచ్చిన కార్యమెద్దియొ కృపన్ నెలవిత్తురె యంచు నాదర
మ్మచ్చపడంగఁ బోతన మహాకవిఁ గాంచి వచించె నీగతిన్. 34

ఆ. 'బడలినారు చల్లపానీయములు గొండు విరుల వీవనలను విసరనిండు
రండు లోని' కన నతండాడు 'పానంబు జోలి మరియు మీదు గాలి వలదు.

శా. ఓ నీరేజదళాయతాక్షి! భవదీయోక్తుల్ చమత్కార ప్ర
జ్ఞా నితేపము లీ ద్విజుండు రసవత్కావ్యైక నిర్మాణ సు
శ్రీనిర్ద్వంద్వఁడు వీరిఁ బోల్తు వపర శ్రీనాథుగా నెవ్వరా
శ్రీనాథుండు? వసించు నెందు? నెటు వాసిన్ జెందు వాకుఁచెచ్చెదే? 35

తే. అనుట లా యెమ్మెలాఁడి తా నతనిఁ గాంచి
మధుర దరహాసములు మొల్ల మాల లల్ల
దాడిమ ఫలాల గిల్ల నేత్రములు చలువ
కలువపూ రేకులన్ జల్లఁ బలికె నిటులు. 36

తే. 'ఓ మహామతీ! యల్పజ్ఞ నేమనందు నొక మహారాణి శ్రీనాథసుకవివాణి
రాజులే గారవించెడి రామచిలుక యాంధ్రసాహిత్యవనికి ముత్యాల మొలక.

చ. జిలిబిలి ముద్దుపల్కులను జేతమునన్ గిలిగింతవెట్టు నా
లలితపుఁ జాటువుల్ హరవిలాసము నై షధమాది సత్కృతుల్
తెలుఁగు సరస్వతీ మకుట దీవ్యదనర్ప మణిప్రతానమై
వెలుఁగుల నీనఁగా విబుధ విశ్వము మెచ్చ రచించె నెన్నియో! 37

క. తెనుఁగుం భారణి పూరుషతను ధారణమున్ బొనర్చి ధర శ్రీనాథుం
డను పేరఁ దిరుగునట నేనును నమ్మహానీయుఁ గాంచనోచ మహాత్మా! 40

క. అన విని యా యొయ్యారిని గని పోతన యలరి 'యతని కావ్యముల నిటుల్
వినుతింతు వా కవియె నీమును నిల్చెనటన్న నెంత మురిసెదొ' యనుటల్. 41

క. కలనైన నగపడని హరి తలవాకిట నిలిచిపిలిచి దర్శన మిడిన
ఘోలనాగ బొమ్మయై కని కల నిజమైనట్లు ముదముగని యిటు లాడెన్. 42

చ. “నరపతి యాదృతిన్ బరిజనమ్ములతో నెదురేగి తత్కవీ
శ్వరునకు స్వాగతం బొసంగి సత్కృతి సల్పి ‘మహామతి! భవ
చ్ఛరణము మామకీన పరిషద్భవనాంతరసీమలో నలం
కరణ మొనర్పరే’ యనినఁగాని యతం డరుదేరఁ డందురే.

43

శా. శ్రీనాథుం డిటు పాదచారి యగుటల్ చిత్రంబు లాందోళికా
యానస్థుండయి చామరాళిఁ గొని శిష్యవ్రాతము ల్వివ ‘వి
ద్యానాథా! కవిసార్వభౌమ !’ యను విద్వద్వంది కై వార ని
స్వానంబుల్ బులిపింప నేగునని విశ్వంబెల్ల కీర్తించునే.

44

సీ. సుమనస్సులందె పదములుంచు శారద కాలినడంబోవు కత మదేమి
గణములు వెంటరాఁ గదలి పాదము వేయు భారతి కీ యొంటిపాటదేమి
ఘన సువర్ణాభిషేకముల మున్నెడి వాణి యాతపమ్ముల వాడు హేతువేమి
బహుళార్థవై భవప్రదయైనభాషకుఁ దానయి యరుదెంచు దైన్యమేమి

తే. తపమొనర్చినఁగాని స్వదర్శనమ్ము
నీయనట్టి పుంభావ వాగీశ్వరికిని
నప్రయత్నత నగపడు నవసరంబె
కలయొనిక్కమొ యిదియేమొ తెలియ” ననుచు.

45

ఉ. ఇవ్విధిఁ గల్గి పల్క హసియించుచుఁగాంచి వచించె నాతఁ డో
జవ్వని! నీవు పల్కినది సత్యమె మత్పరివార సంతతిన్
నివ్వటిలున్ స్వవేమధరణీపతి రాజ్య రమాప్త చిహ్నమి
ష్టవ్యసుధాధినేత యభియాతి భవన్నప్రమాళి కెంతయున్.

46

చ. అహితుని పక్షమం దలరునట్టి జనమ్ము లెవారలైనఁదా
మహితులుగాఁ గనంబడుదు రాత్మకు వారి గుణంబు లెంతయున్
విహితములయ్యు ద్వేషికవె విస్తృత దోషములై చనున్ రుజా
సహితున కన్నమన్నను విషమ్ముటలై సహియింపనట్టులున్.

47

ఉ. ద్వేషముఁ గొల్పు చిహ్నములఁ దేవలదంచుదలంచి యిప్పుడీ
వేషముఁ దాల్చి వచ్చితిమి విస్మయమందఁగనేల యాంధ్రవా
గ్యోషకు మాతృభాష కిల యోగ్యతలేదని సంస్కృతమ్మె స
ద్యాషయటంచు మీ విబుధవర్గము మీదు నరేందుఁ డెంచుటల్.

48

చ. విని యిటు లేగుదెంచితిమి వీనుల విందిడు పైఁడిపంట మా
 తెనుఁగు నిగారపుం గయిత తేనియల స్రుచి చూపి యాంధ్రవా
 గ్వనితను నర్హ పీఠమున వర్తిలఁజేసెద మీ సదస్సునం
 దనెడి గవీంద్రుఁ గాంచి యిటులాడెను నవ్వగలాడి నర్మిలిన్. 49

ఉ. 'ఎంచిన మేల్మి మౌక్తికము నేమి యెఱుంగని బొట్టె గోలి గా
 వించినయట్టు లజ్జనయి విశ్వకవి నిమి నోరుజాటి నే
 మించఁగ నాడితిన్ నను తమించఁగ నొ'నని చంద్రబింబమున్
 వంచనసేయు నెమ్మొగము వంచి పదాబ్జమునంట మ్రొక్కినన్. 50

క. కనుగొని శ్రీనాథుం డిటులను 'వగవఁగనేల బేల! యపరాధం బే
 మొనరించినావని తమాషణ వేడి కొనంగవలసి వచ్చెను నన్నున్. 51

ఉ. ఈ విబుధుండు పోతన కవీంద్రుఁడు వీరును నేను నిందు మీ
 భూవిభుఁ గాంచవచ్చితి మపూర్వ ముదంబొదవెన్ నినుం గనన్
 బూవుల రువ్వు నీ సరసపుం బలుకుల్ కవిచంద్రులున్ గళా
 కోవిదు లెంతో మెచ్చిరన కోమలి! యేమనఁ జెల్లు నీ మతిన్. 52

ఆ. త్వరగ నరుగవలయుఁ దరుణి మే మీనాఁడు సింగనృపతి ఘన సఖాంగణమున
 కనుచు నేఁగఁబూన నాచాన తమకాన ముందునడచి మార్గమును వచించు. 53

సీ. గుఱ్ఱాల కోనేరు కొండయం దేనికల్ కంఖాణములు వేలు గలవు సామి!
 ఎక్కటికాం ద్రుక్కుదక్కు వజీరులు తెందేపలుగ నందుఁ దిరుగుచుండ్రు
 బెడిదంపుటడిదముల్ నడుములందునువ్రేలఁ బారాలుద్వారాలఁబరఁగుచుండ్రు
 ఆముఠేనుఁగునైన నచటి మావంతులు మస్తరింతురు విడిమట్టునుంతు

తే. రస్త్ర శస్త్రశాలలు పెక్కు లలరు వానిఁ
 బిరికివారు గాంచినఁ దలతిరిగిపోవు
 సాముగరిడిలు గల వుక్కుభీము నేలు
 హొంతకాండ్రుండు రందు దిగ్గంతులనఁగ. 54

సీ. ఇది కచేరీకొండ యిందుండు మన్నియ తామరచెలిచూలి త్యాగమందు
 నరవనంటి గమింప నాలుగు వాకిళుల్ గడచిన కచ్చేరి కానఁబడును
 వెలకలు తిన్నియల్ నలువైన యంగణమ్ములు చాల్పుగా నందు నలరుచుండు
 నాదివాణము వెన్క నడుగందదది యెన్నిత్రాళ్లువేసినను సంకెళ్ళబావి

తే. దానిలోని నీరమృత సమాన మెన్ని
కలుపు లరుదెంచిన నొకింతఁ దలుఁగ దదియె
దారి త్వరపడుఁ డేలినవారు ముందుఁ
జనుదు రలవోకకై యుపవనికి ననుట. 55

వ. త్వరపడి యరుగు నియ్యిరువుర శ్రీనాథుండు. 56

క. తొలుదొల్త సుకవి పరిష ద్విలసితుఁడును బహుళశాస్త్ర విహార ద్విషణా
కలితుండగు నృపుఁగన్గొనఁ దలవాకిట మెలఁగు చెలువ ధ్యానించు నిటుల్. 57

మ. 'మును నీ దివ్యకటాక్షపీఠణ కళామోఘప్రభావమ్మునన్
మనుజాధీశులు మొక్క నుంటి ఘన సన్మానమ్ములం గొంటి నేఁ
డును సర్వజ్ఞుని సింగనన్ గదియఁ దోడున్నీడ వీ వంటి నో
జననీ! శారద నీ స్తనంధయుఁడ నా సర్వమ్ము నీ భారమే. 58

ఆ. కన్నబిడ్డ నొరులకై యొసంగెడివేళఁ
జన్నొసంగి రూపు చక్కదిద్ది
యిచ్చునెంతో వారు మెచ్చి మచ్చికజేసి
ముద్దుగొనిన తానె మురియుననుచు. 59

శా. తేజఃపుంజ విరాజమాన ముఖసం దీప్తుల్ తపోలోక వి
భ్రాజద్భ్రహ్మ కళావిలాస విభవ ప్రత్యూష కల్పమ్ముగా
రాజాగారముఁ జేరు సత్కవులు మార్గం బిచ్చి నమాననాం
భోజమ్ముల్ వికసింప మ్రొక్కు జనమున్ మోదమ్మునన్ గాంచుచున్. 60

తే. కొత్త డమ్ములతో నొప్పు కోటగవను
గుమ్మములు దాటి కొల్వకూటమ్ము జేర
ద్వారపాలురు టిచ్చమై దారి విడిచి
యరుగు పిదప వీ రెవరని యడుగుకొనిరి. 61

సీ. శ్రీకైల శిఖర సంసృష్ట సంధ్యారాగ గతిని కాశ్మీర రాంకవము మేన
నై రావణకరాప్త హరిశరాసనలీల మణిమయ స్వర్ణ కంకణము కేల
శశధరోభయ పార్శ్వ సందీప్త గురుశుక్రియ రత్నకుండలద్వయము చెవుల
మేరుగోత్రాధృత క్షీరవారాన్నిధి ప్రక్రియన్ గౌశేయపటము కటిని

తే. పంచశీర్షోరగభవాగ్రభాసమాన మణులనఁగ నంగుళీయక మైత్రి వ్రేళ్ళ
వలల లక్ష్మీ సమర్చితి వాణీయగుచు వచ్చె శ్రీనాథుఁ డచటివా రచ్చెరుపడ. 62

సీ. సతతా వ్యయవిభూతి నంపన్న మతి యన భస్మపుండ్రాన్విత ఫాలతలము
భవవార్ధి తారణోపాయమ్మున కమూల్య కర్ణ ధారుడన రిక్తశ్రవములు
నిష్కామ మానసనిలయుఁ డీతండన మహిత రుద్రాక్ష సంపదల నెడఁద
బంధము క్తుండయి పరఁగు నీతండనఁ గంకణవిరహిత కరయుగమ్ము

తే. శుద్ధ సత్వగుణోపేత బుద్ధుఁ డనఁగ
ధౌతవస్త్రోత్తరీయములు మేనఁ
దనర వెనువెంటఁ దాను పోతనయు వచ్చెఁ
గర్మవెనుకనె జ్ఞానమ్ము గ్రాలుకరణి.

63

సీ. శ్రీనాథుఁడుం బార్వతీనాథుఁడును నిట్టి రూపుగాంచిరఁటంచుఁ జూపువారు
సోమ సూర్యులు సదస్యలముందు నరులయి యిటువచ్చిరని వచియించువారు
ఇహపర సౌఖ్యమ్ము లీ యాకృతులఁ దాల్చి యగుపించెనని ముచ్చటాడువారు
భోగీశ్వరత్వమ్ము యోగీశ్వరత్వమ్ము మూర్తిగాంచె నటంచు మురియువారు

తే. ఎవరు వీరని యొందొరు లెంతొ వింత
గుసగుస ల్వెట్టుకొను చడుగుకొనువారు
నడుగవలెనని నాలుక కడకు రాఁగ
నడుగ శక్తి జాలకయుంట నుడుగువారు

64

క. నిరుపమ విద్యాధర బుధ గురు కవి నివహమ్ముఁగూడి కొలు వమరిన శ్రీ
హరిహయవిగ్రహు సింగన ధరణీపతిఁ గాంచి సుకవి దరియన్ జనియెన్. 65

మ. చని పేరోలగమం దనర్హమణి భాస్వత్ప్రీతికాసీనుఁడై
యనఘుల్ మంత్రులు వాహినీపతులు జోహారంచు బద్ధాంజలుల్
గొని కొల్వన్ గవిపండితప్రకర సద్గోష్ఠీవినోదస్మితా
ననుఁడై వెల్గెడి సింగభూపుఁ గని శ్రీనాథుండు తా నిట్లనెన్.

66

ఉపేంద్ర వజ్రావృత్తము.

శ్లో. చతుర్ముఖ స్తే చతురాననత్వం దదాతు వాణీపతి రబ్జజాతః
చతుర్భు రాజానువిలంబి హస్తై ర్వసూని దద్యా ద్వసుదేవసూతిః

శివ శ్శివం యచ్ఛతు శైలజాతాపతి ర్గిరిశో రజతాద్రివాసః
వసంతు దేవాస్తవ మంగళార్థంచిరాయురారోగ్యజయోస్తు రాజన్. 67

శా. వప్రాట్టాలక శృంగమూర్ధ విలసద్ వాల్లభ్యచిహ్నధ్వజా
ధి ప్రేంఖన్మస్మణారుణాంశుక సముద్ధీప్త స్వరూపమ్మ తా
విప్ర ప్రాజ్ఞ కపింద్ర గాయక నటీ విశ్వమ్ముకై స్వాగతా
భిప్రాయ ప్రకటత్కరాగ్రమయి పంపెన్ యుష్మదాహ్వానముల్. 68

తే. అవని నరరూపతన్ సింగమైన నీవొ యాచరించు హిరణ్యదానాతిశయముఁ
గాంచి ప్రహ్లాదరక్షణఁ గాఁదొడంగె రాజ్యమెల్లెడ నన నబ్బురమ్మె భూప ! 69

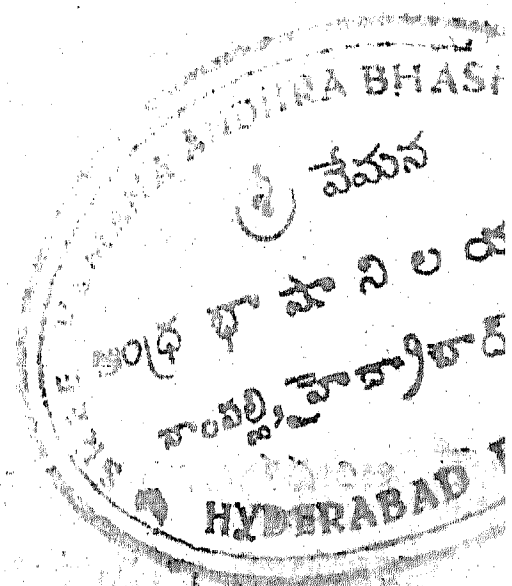
క. ధర రాచకొండ గిరికందరముల గర్జించు నీ కొదమసింగం బం
చరిగజము లహర్నిశములు హరివాసరజాగరముల నందె న్ముక్తిన్. 70

సీ. వెలయాండ్రఁ గని పలువిప్పు నీనగుమొగం బతనుత్వమును బరిహాసమాడు
నార్తుల దయఁగాంచు నాయతేక్షణములు పంకజత్వమ్మున వంకజూపుఁ
బ్రాజ్ఞ తౌదలఁ దాల్చుఁ బల్కు నీయధరమ్ము విద్రుమజాడ్యము విప్పిచెప్పు
వరిఁగాంచి బొమముడి నడరు నీ యలికమ్ము దోషాకరత్వమున్ దూఱుచుండు

తే. దానధార నర్థులఁ దన్పు త్వత్కరమ్ము
కలభకర మృద్వికీర్ణతన్ గడిగిపోయు
ధర్మపథమును దొలఁగని త్వత్పదమ్ము
కలిని యమధర్మపదముల నిలుపు నౌర ! 71

సీ. కనుగీటుటకునైనఁ గాని చక్కగరాని
యనిమిషాంగనలఁట యప్పరసలు
అడుగు భక్తుఁడుగామి యొడయఁడై ననునేమి
ఫలమొసంగదఁట కల్పతరుగణము
గురుబుధుల్ కవులయ్యు నరజాతి కనులమున్
జుక్కలై చనునఁట సురనికరము
కంట కూరుకులేని కష్టజీవనమున
కంతమ్ము గనదఁట యమరజన్మ

తే. రెప్పపాటులో వలపింతు రిప్పడఁతులు
ఫలము లడుగుల నర్పించు పాదపములు

గోరునకు బోలుదురు సురల్ వీరిలోన
ననుచు నిందుడై యిటు భువి నవతరించె.

72

సీ. అక్షిద్వయము గాంచనగు నీ కవుల నర్థి దానవారికి నడ్డు దవుల రెందు
నిర్మలాక్షర కళానిధివౌట నేసొద్దు నీ రాజకళలు ఊయించబోవు
మనుధర్మగతి యిందు మహిషస్థమైలేమి నీశ్వరాగ్రహపాత్ర మెపుడు గాదు
అకలంక విబుధశిష్యానీకయుతులౌట గురువు లెందును మౌఢ్యనిరతిగనరు

తే. అల సుధర్మను మించి నీ యండ నిచటఁ
గవులు బుధులును గురువులు గలరుగాని
పుడమి కవిచంద్రబుధగురు పూర్తిమూర్తిఁ
గాంచె సర్వజ్ఞుడనగ నీకరణి భూప !

73

శా. గీర్వాణాంధ్ర వచస్పరోవర లసత్ కీడామరాశంబవీ
సర్వజ్ఞత్వము నీదు సొమ్మె యపు డా శౌద్ధోదన స్వామికిన్
శర్వాఖ్యాకునకున్ రహించె నొరునిన్ సర్వజ్ఞుగా నెన్నుచో
నుర్విన్ శ్వానము గాంచి సామజముగా నూహించి కొండాడుటల్.

74

చ. అన విని భూపుడున్ సుమహితాసనమున్ దగ నిచ్చి వారలన్
గని వినయప్రపుల్ల ముఖ కంజము వాఙ్మధు వొల్కవోయ వం
దన మెనరించి 'మీ సుచరిత మ్మొలుగన్ ద్వరవుట్టు' నన్నఁ బో
తన కవిసార్వభౌముని విధ మ్మిటు ప్రస్తుతిసేసె నాదృతిన్.

75

చ. 'అడరెడి సంస్కృతాంధ్ర మహితాంబుధులన్ బరిషేచనమ్ముగాఁ
బుడిసిట బుచ్చుకొన్న కవిపూజ్యుడగస్త్యుడు జానుతెన్ను వం
గడమునఁ గావ్యశారదను గన్న విధాత మధించు కబ్బపు
న్నడికడలిం జనించిన మనోజ్ఞ సుధాకరమూర్తి యీతఁడున్

76

మ. కలఘోష న్మును డిండిమప్రవరు ధంకామోగ ముక్తాసభా
విలసచ్ఛాస్త్ర పురాణ కావ్యరచనా విజ్ఞాన సామ్రాజ్య ని
స్తులపీఠిన్ గనకాభిషిక్తుడయి యెంతో తీవి దీపింపఁగా
వెలసెన్ సత్కవి సార్వభౌముడన పృథ్వీనాథ ! శ్రీనాథతన్.

77

తే. ఆంధ్రశృంగార నైషధా ద్యనుపమాన
కావ్యఖని శాస్త్ర సాహిత్య గగనరంగ

దుర్నిరీక్ష్య మధ్యందినద్యుమణి విమత
వాడి మదగజాటోప నివారక స్పృణి.

78

క. నానాదేశ నృపాలాస్థానములన్ సిరులఁ దోఁగి తానములాడెన్
దా నీతని శారద' యన శ్రీనాథుం డిట్లు వల్కు స్మితసంగతుడై.

79

శా. 'పాండిత్యమ్ము పదమ్ము లంటి కొలువన్ భావ ప్రసూనమ్ములున్
గంఢూపింప మరంద మంజుల రసాభాతమ్ములన్ జాజిపూ
దండల్ గూర్చు తెనుంగువాణి తలపైఁ దాల్చున్ నృపా! పోతనా
ఖ్యుం డీతండు మదీయభావుకుఁడు ముఖ్యుం డాంధ్రకావ్యావనిన్.

80

క. కరమున్ జూచుట హరునకె వెఱచుట లఘుములకె కన్నువేయుట లన సుం
దరకవితాంగనపయినే శిరమునువంచుటలు గుణవిశిష్టతకె నృపా!

81

ఉ. ఆరయ నీతఁ డెంతయు వయస్సునఁ బిన్నయనంగఁ దోఁచు, బం
గారమువంటి మేల్కవిత గాంచిన మిన్న యనంగనోపు మున్
మీరె యెఱుంగువా రితఁ డమేయగుణాధ్యుఁ డటంచు నింతకున్
గారణజన్ముఁ డీతఁ డనఁగావలె నీవలె నగ్రపీఠికన్.

82

ఉ. బమ్మెర యీ కపింద్రుని నివాసము కాలపటమ్ము నా నివా
సమ్మిట తావకీన గుణ సాగరభూత యశోరమా విహా
రమ్ముల సొమ్ముగా నుదధిరాయనిపట్టి రమాకుమారి తా
నమ్ముడుపోవు నంచు విన నక్కజమ్మై కనవచ్చితిన్ నృపా!

83

చ. అన్కుటయు సింగభూపతి సమాదృతి నీగతిఁ బల్కె 'నౌర! మీ
యనుపమ ధీవిశేష సముదంచిత భవ్యకలావిలాసిని
ఘనత నుతింపఁగాఁ దరముగా దికఁజాలుననంగ నాల్కరా
దినుఁడు ప్రతీచిఁ జేరఁజను నేను పురోపవనిన్ జనన్వలెన్.

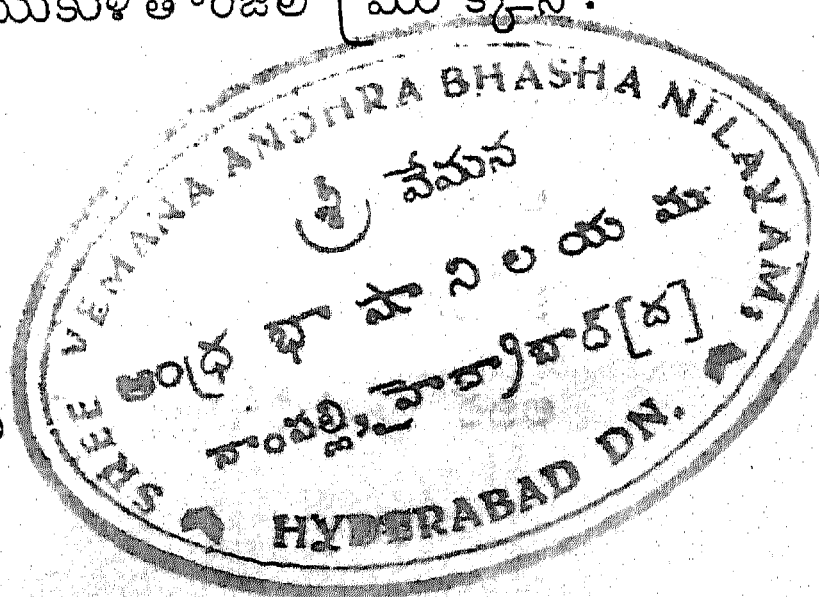
84

క. కావున మీ రచటికి రా సేవించెద నింక నాకు సెలవిం' డనుచున్
భూవిభుఁడు వెడలఁబూనుట యావత్ప్రజ నిలిచి ముకుళితాంజలి మ్రొక్కెన్.

సీ. రాజేంద్రుఁ డా హజారము వీడు ననునంత
నగరు భేరిజయనాద మెసఁగె

బట్టపుఁటెన్గు సంబర మాఁపలేక తొం

డము నెత్తి వడి బృంహితములు సేసె

మన్నె వారలును సామంతులున్ మంత్రులు
దళ వాయిగమి సలాములు బొనర్చె
వందిమాగధుల కై వారసంగతజయ
ధ్వానముల్ సన్మార్గతలము ముట్టె

తే. నిలువు టంగరేఖలు వ్రేల నృపుని మ్రోలఁ
బట్టు నెట్టెంపు తలవాలఁ బ్రణతిసల్పి
యడుగులందు సమ్మాళిగ లిడి నృపతికి
వీవధముఁ జూపుచున్ జనవేత్రధరులు.

86

శా. తారుణ్యప్రభ తాండవింప ముఖపద్మ మ్మాను భృంగమ్ములై
బారు లీర్చిన నీలిమీసముల తేవల్ సింహగాంభీర్య సం
భారమ్ముల్ వెదజల్లు వీక్షణములున్ బ్రాంశు ప్రవేష్టాధ్యతన్
ధీరోదాత్త మనోహరాకృతి సముద్దీపింప భూపాలుఁడున్.

87

చ. వలిపపు కండువా భుజమువై నొక ప్రక్కనఁ బాముకూసపున్
దళుకుల వ్రేల మేల్మి జరి దావిన ముచ్చెల కాళ్ళదోతి పిం
జల జలతారు నాట్యమును సల్ప మదేభవిలాసయానపుం
గలుములు కాళ్ళబట్టుకొనఁగా నవరోధముఁ జేరఁబోవుచోన్.

88

సీ. చారు నిష్కుటముఖ ద్వారానఁ జీరాడు
తోపుతెరం గడఁద్రోచె నొకతె
బంగారు భృంగారముం గేలఁగొని జేని
యడుగులం గడిగి నీరదై నొకతె
భూపాల రూపరేఖా పాదఫాలమ్ము
మించు దివ్వెల సురాళించె నొకతె
రమణీయ సుమగుళుచ్చము రాయని కొసంగి
పన్నీరమున్ జిల్కెఁ బడఁతి యొకతె.

తే. సోరణల ద్వారముల మారువారువమ్ము
లనఁగననుపు కత్తియలు సౌధాళినుండి
కోడిగము లావటించెడి కోపుచూపు
లలర నలరుసోనలఁ జల్లి రధిపుమీఁద.

89

క. మనసెచ్చట నుండునొ యా మనిషియు నచ్చటనె తాను మనియుండుననన్
వనిత లొనర్చు సవర్యలఁ గనఁ డా యెకి మీఁ డెడంద కవివశమగుటల్. 90

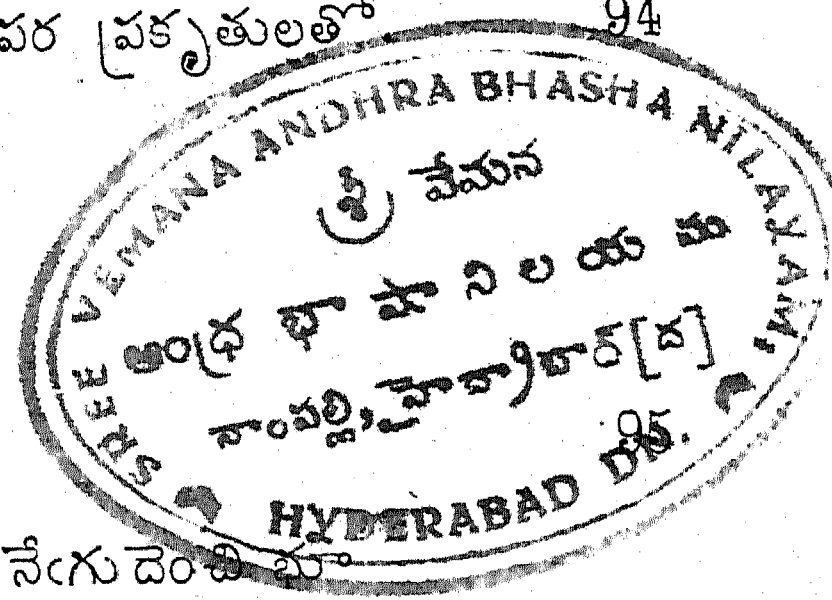
చ. 'తెనుఁగు కవిత్వమన్నఁ దరితీపుగఁ జూచితి నిన్నినాకు లా
తెనుఁగు కవిత్వ మిట్టితటి తీపిగఁ దోచి శిరమ్మునూఁచితిన్
ఘనులు కవీశ్వరుల్ ద్రుహిణకల్పు లనల్పు లపూర్వ శిల్పు లే
మనవలె వానికై త కెద యమ్ముడువోయె నటంచు నెంచుచున్. 91

మ. జగజంపా మగమానికంబులును బచ్చల్ కెంపులు న్నీలముల్
సొగసొ ము త్తియముల్ ప్రవాళములు జజ్జు ల్వాసి మేల్జాళువా
నగతోఁ గూడి వెలుంగునట్లు తెనుఁగుల్ నానారుచుల్ రూపముల్
నిగుడన్ సంస్కృతభాషఁ గూడి మది కెంతే వింతఁ గొల్పున్ భళి! 92

శా. ఆ వాగ్వశ్యత యాకళావిభవ మయ్యారే! జగద్వంద్య మా
భావౌన్నత్యము పాండితీపటిమ దీవ్యత్కల్పనాశక్తి భా
షావాల్లభ్యముఁ జాటు దీటుగలదే శాస్త్రజ్ఞతన్ వీరిల్
సేవింపం దగు భాగ్యమబ్బుట ఫలించెం బూర్వపుణ్యైశుముల్. 93

క. ఈదిన మేమో ఘనవాగ్వాదము సేతు ననుకొనిన వాక్కు పెకలదీ
మేదిని పొత్తము ముత్తోరాదుగదా దీవ్యదిహపర ప్రకృతులతో 94

తే. నవరసంబుల చవులూర వివిధగతులఁ
గవిత గీర్వాణమటు లల్లఁగలదు తెలుఁగు
బాస యనిపించినారు సెబాసు! వీర'
లని వయాళికి నుపవని కరిగె నృపుఁడు.

ఉ. అంత నృపానుజీవి యొకఁ డాదర మొప్పఁగ నేఁగుడెంతి మా
కాంతుని యానతిన్ గవియుగమ్మును దోడ్కొనిపోయి రాజహ
ర్యాంతిక భాసురోపవనికాంతరసీమ మనోజ్ఞ మల్లికా
క్రాంతనికుంజ బింబితవిలాసవితర్దిఁ బ్రవేశ పెట్టినన్. 95

తే. చారు చంద్రకాంతోపల స్థగితవేది మల్లికాశీతలచ్ఛాయ మంజుపీఠి
కల సుఖాసీనులై యుండి కవివృషభులు మోహనోద్యానశోభకు ముగ్ధులైరి.

శా. లీలోద్యాన విరాజమాన తరువల్లి కుంజవైవిధ్య శో
భా లోకన్నయనారవిందములు మోదాంభోనిధి స్మృన్ భూ

సాలాభ్యర్థితులై కపిందులు వనీవామా సుధాస్యంది డో
లా లోలాయిత మానసంబయిన కేళాకూళి డాయంజనన్.

98

మ. కులకాంతామణి దర్పణాయిత చతుష్కోణాధ్య భేలాసర
స్థలి సంధ్యారుణిమమ్ము కుంకుమిడె భాస్వచ్ఛంద్రకాంతామలో
పల రాణ్ణంటప గోపురమ్ము సరసీవారిన్ వనీభామినీ
తిలకార్థ మ్మిడు రౌప్యపుం భరణి రీతిన్ వెల్గె నచ్చోటికిన్.

99

క. వడివంక లేక యొడ్డుం బొడువున్ బొంకమ్ము గల్గు భూపుఁ డొడలి పు
త్తడి నిగ్గు తళతళల్ మత్తడి దూకుచు నంగరేకు మాటుం దాటన్.

100

చ. వడిగొని పట్టుకుచ్చులను వంకలు బెట్టెడి నీలి ముంగురుల్
విడివడి పింజలై నిటల వీధిని గాలిని దేలియాడఁగాఁ
దడగొను నీలిమబ్బుతెర దాఁగెడి యానెలబాలు ముదలిం
చెడి మొగ మొప్పవచ్చి కవి సింహులమున్ దలవంచె వారునున్.

101

ఉ. 'మృగ్యుఁడు త్వాదృశాధ్య కవిమిత్ర' చరిత్రుఁ డిలన్ చిరాయురా
రోగ్య జయోస్తు ! భోజనమరూప ! యటంచు వచింప తేఁడు నా
భాగ్యము పండె లతులిడి ప్రార్థనచేసిన వచ్చువారె మీ
యోగ్యతలెన్న నెంతయు మహోన్నతముల్ సుదినమ్ము నేఁ డనెన్.

102

తే. 'కవులు మీరు నిరంకుశుల్లాన నేను

సంశయింతు నా హృదయవాంఛను వచింప

నైన వచియింపరాదని యాగలేను

సిగ్గు విడఁజేయు రసలుబ్బ శీల మెందు.

103

క. రమణీయార్థప్రదమై సుమనోజ్ఞాలంకృతులను శోభిలు వాణిన్
శ్రమ యనక యిందుఁ బ్రత్యక్షము సేయఁగ విన్నవింతు ఊమియింపవలెన్.

ఉ. ఆశువు కన్న భావమననాత్మకమైన కవిత్వమే సుధా

పేశల మాధురిన్ శ్రవణపేయసుఖమ్మొనగూర్చు సర్పసం

కాశ నదీప్రవాహ జలగర్భమునన్ లభియించునే గభీ

రాశయ డోలికా లహరి నాడు సరిత్పతి రత్నసంతతుల్ ?

105

తే. అనుచు భావించు నది కల్లయయ్యె నేఁడు

దీప్యదాశుధాటిక రసదీప్తిఁ గూరు

గొప్పలగు కావ్యకవితల గుప్పినారు
మెప్పు గొనినారు నేనేమి చెప్పగలను ?

106

వ. ఐనను బెను పయనంపు టిడుమల సుడివడియున్న మిమ్ము శ్రమవెట్టజాల
నెల్లియుల్లము రంజిల్లజేయు మొల్లంపు కవితల వినవలతునని యనిపి మరునా
డదే సమయంబున కవులంగని

107

క. షితితల ప్రత్యేకతయున్ ఋతుగతి యను దేశకాల నియతస్థితులన్
మితిమించి పూచి కాచెడి లతలున్ దరుగుల్ములుఁ జెలఁగు ని వ్వనిలో.

తే. నేను బ్రత్యహ మివ్వనినే వసించి కావ్యలేఖనా వ్యాసంగ గతి నెఱపుదు
తాము రసయుక్తసత్కావ్య సామఫణితిఁ బల్కుఁగోరుదునుద్యాన భవ్యశోభ.

క. అన విని శ్రీనాథుం డా వనశోభ నొకింతఁ గాంచి భావించెడి భా
వన నాశుగతి మధుర నిస్వనమొప్పుఁ గవిత్వరీతిఁ బాడఁదొడంగెన్. 110

తే. 'ఇవ్వనియొ జవ్వనిం బోలి యెలమి మీఱఁ
పుష్పవతియాటచే భృంగభోగ్యమయ్యె
నేతదారామ మా రామ నృపతివోలె
నలరి ద్విజవాంఛితమ్ము సఫలమొనర్చె.

111

శా. కాషాయాంబర శోభ నర్యముఁడు సాక్షాత్కర్మ సన్నాన్యసపున్
వేష స్వీకరణం బొనర్చె నపరాభిన్ ముగ్ధి తాఁ బద్మినీ
యోషారత్నము కన్నుమూసెఁ బతిహీ నోర్విక గనంజాలమిన్
ఘోషించెన్ దివిఁ బక్షిసంతతులు దిక్కుల్ మోము మాడ్చెన్ వెసన్. 112

మ. నెలరాజున్ వలపింపఁగా సురనదిన్ నీరాడి చెంగావి దు
వ్వలువల్ దాలిచి మబ్బకన్నియలు చెల్వం బొప్పఁగాఁ దారకా
తిలకంబుల్ ధరియింపఁ జీకటికురుల్ దీపింపఁ గ్రీడాసర
స్సులనన్ గాఁతెడి నిల్వటద్దములఁ జూచున్ గన్దొవల్ విప్పఁగన్. 113

సీ. పచ్చందనమ్ము దీవ్యచ్ఛత్రములఁ బూని
మినుముట్టె వృక్షమ్ము లనెడి మిషగ
మరకతప్రభ మహాంబరముపై ధ్వజమెత్తె
ఘనపూగ వృక్షమ్ము లను నెపమున

హరితవర్ణము పృథ్వి నాక్రమించి తురాయి
తలఁదాల్చెఁ దృణసస్యధామ మనఁగఁ
బసరికల్ గగనమున్ బంధింపసాగెను
జారులతా నికుంజము లనంగ

తే. వివిధవర్ణముల్ కనులకు విందొసఁగుచుఁ బచ్చవన్నియ వైఁబడి వలచి వచ్చి
విచ్చి విహరించి పూవాన విరియఁజల్లి వెడలిపోవు నేపూటను దడలవోలె.

సీ. కన వ్యూహములఁ బన్ని కంటిపాపల రెంటి
బంధించెను గులాబిపడఁతి యొకటఁ
బట్టపవల్ చుక్క లట్టె చూపెను లస
నృహితేంద్రజాలాల మల్లె యొకట
పసిఁడి ముద్దలలో సువాసనల్ సృష్టించె
నేమంతికా సుమస్తోమ మొకట
విచ్చుకత్తుల పొదుల్ విరిలోనఁ జూపించెఁ
గేతకీ పుష్ప సంఘాత మొకట

తే. మధురసాభోగ హేమకుంభములపైన
నీలమణి పాలికల మూత గ్రాలు ననఁగఁ
దమ్మి మొగ్గలపై వ్రాలు తుమ్మెదలును
బద్మినీ కుచచూచకప్రభలు జిమ్ము.

115

సీ. తాంబూల చర్వణ దంతపంక్తులతోడి దరహాస మొనరించు దాడిమమ్ము
ఆకుపచ్చని వన్నె కోక కొమ్మలయొడిన్ బండునా పసినిమ్మపండు బుడుత
శిబి సిగ్గుపడఁ గండజీల్చి పసిండిమేన్ శుకమున కిడు త్యాగి చూతఫలము
రంభాధరామృత రసనీత నవనీత మలమెఁ బొట్ల మనఁటిపండు

తే. స్వచ్ఛ మందాకినీవారి సంగ్రహించి
తల ధరింపఁగ నెండవానల సహించి
మూఁడు కనుల మూసియు మీసములను గడ్డ
ములఁ జెనుచు నారికేళ సత్ఫల తపస్వి.

116

ఆ. చేయనట్టి ఘటము వేయని సున్నము పోయనట్టి మధుర తోయములగు
నాళికేర మవని రాలిపడం బగు శ్శౌదవనట్లు ప్రియఁ బొదిగె నెవఁడొ. 117

తే. పొంగి కైలాసగిరిఁ జాటు గంగనీరు
కామధేనువు పాలమీగడల తీరు
మూకుళుల మూసి ముక్కంటి ముద్రవేసి
తీర్థము ప్రసాదమని యిందు దింపి రెవరొ.

118

క. అరవిందమ్ము లశోకము లరవిరి మల్లియలు మావి యలరులు కలువల్
స్మరశర గురుప్రభావము మరిమరి యిటు విప్పిచెప్పు మఱతురె యనుచున్.

సీ. తొలిమబ్బు తెర నుండి తిలకించు చుక్కల
దొరఁ గాంచి కనుగీటు తొవపడంతి
భ్రమరమ్ము మోవివైఁ బడి క్రోలఁగను లఱ
మూసి చొక్కెడి తమ్మిముద్దరాలు
తీగల నుయ్యాల లూఁగు సమీరకు
మారుతో నగుపూవు మగువ మిన్న
పికరాగ వివశయై స్వకరాగ్రముల సైగ
లనుజేయు చూతపల్లవకుమారి

తే. ప్రియవసంత సమాగమవేశ యగుట
వనవిలాసిని నూత్నయశావన మనోజ్ఞ
శోభ పెనుపొందఁ దీరైన సొమ్ముఁబెట్టి
వల పొలయరాగమాధురుల్ జిలుక నప్పు.

120

వ. ఇత్తైఱంగున శ్రుతిపర్వముగా మతికి నాహ్లాదకరముగా ముఖకమలవినిర్గతమగు.

క. శ్రీనాథ కావ్యమధురస పానోన్మత్తాత్ముఁ డగుచుఁ బార్థివుఁ డుండన్
దా నా పోతన నిజకావ్యానంద సుధారసమ్ము లతని కిటు లిడెన్.

122

క. దళపుష్ప ఫలజలమ్ముల నలఘుమతిన్ విశ్వరూపి నర్పించుచు ని
శ్చలవృత్తిఁ బొల్చు జన్మ సఫలతన్ గనునంచు ననుభవముఁ దెల్పుఁ దరుల్.

ఉ. మానిత సూనసౌరభరమాకృత మారుత యాప్యయాన మ
ష్టాన సుమప్రమోదకర మౌ ఖరిత ద్విజసామగాన మా
పీన లతావితానము నభీష్టఫలప్రద భూజరాజ సం
స్థాన మహీన మివ్వన విధానముఁ గానము ఊణి నెందునున్.

124

మ. తలక్రిందుల్ తపమున్ బొనర్చు నిటులీ ధాత్రిన్ దరువ్రాత మే
 ఫలసిద్ధిన్ మదిఁగోరియో పవనమున్ బానీయమున్ గోలి ని
 శ్చలచిత్తుంబలె నెండ వానల శ్రమల్ స్వాంతంబునం దోర్చి ప్రా
 ణుల కర్పించును దత్ఫలమ్ము లివియేనో సత్తపోధ్యేయముల్. 125

మ. అలఘూర్పిస్వన భాసమాన మయి హంసాందోళికాయానమై
 జలపూర్ణంబయి శీతలానిలసుఖస్పర్శాత్మకంబై కళా
 నిలయంబై యతి నిర్మలంబయి మిల న్నీ రేజగంధాధ్యమై
 కొల నొప్పెన్ బలు మెట్లతో సమచతుష్కోణాకృతిన్ విస్తృతిన్. 126

మ. కలహంసధ్వనితో సుధాస్మిత లసత్కంజాస్య బింబమ్ముతోఁ
 జలదుత్తుంగతరంగ హస్తములతో సంపుల్ల నీలోత్పలా
 తులతో స్వాగతమిచ్చుచుఁ దివి నిలన్ జూపించు దివ్యామృతం
 బులతో నర్వ్యమొసంగుచున్ విబుధులన్ బూజించుఁ గాసారముల్. 127

సీ. కల్లోల వనమాలికా డోలికలఁ దేలి తూఁగాడుచుండు బాతువుల పిండు
 గర్భభారాలసగతి నేలు చూలాలు గొనబైన నడ వచ్చి కొలను జొచ్చి
 జలమగ్న ముకుళాంబుజాత సంఘాతమై ప్రతిబింబతతి తేటపడఁగ నీట
 విమలాంగకము మల్లె విరితెప్పయై తేల నాగుబామై మెడ నాట్యమాడ
 తే. నీఁదుచున్ ముగ్ధి తేలుచు నెఱకలందు నొక్క జలకణమ్మేనియు నొత్తనట్లు
 వచ్చి దరిఁజేరు సంసారవనధిలోన నంటియటక మనెడు బ్రహ్మణ్యు నట్లు.

ఉ. వాసన యెంతయున్న నిజవర్ణము లెట్టివియైనఁ గ్రిందు న
 గ్రాసనమందుఁ గ్రాలియు ముదాకృతి నవ్వుచునుండి రెండునా
 శ్శీసుమజాతి జన్మ ధరియిత్రి సమర్చల నేల వ్రాలు నౌ
 రా! సురరాజి వీనిని శిరమ్మునఁ దాల్చుటఁ బూజ్యతన్ గనున్. 129

మ. పికసంఘమ్ములు వేణునాద విలసత్పీయూష పేయమ్ము లో
 పికతోఁ బంచుఁ బ్రసూనముల్ ప్రతిఫలాపేక్షన్ వివర్జించి హ్లా
 దకరామోద మరు త్తరంగములఁ జేతస్సంహతిన్ ముంచు న
 మ్ముకపున్ వీధుల నుంచు నేల కవి నిర్మర్యాదతన్ సత్కృతిన్. 130

ఉ. ఇన్నితరాలనుండి రచియించిన యీవనకావ్య గర్భమం
 దెన్నివసంతశోభ లిగురెత్తుచు నవ్వుల నాట్యమాడెనో

కన్నుల నశ్శుభిదువులు గార్చుచు నాకులపాటుతోడ ని
 ట్లెన్నె గతించెనో శిశిరవృత్తము లెవ్వఁ డెఱుంగువాఁ డిలన్.

131

ప. అని యసతిదూరంబున మిచుముట్టు వై భవమ్ములఁ దులఁదూఁగు విశాలరసాల
 ముం గాంచి.

132

సీ. పైకిఁజూడ నొకింతఁ బచ్చపచ్చగనుంట
 ననిలుండు నుయ్యెలల నిడి యూపుఁ
 బ్రతిదిన మ్మింతింతఁ బైకివచ్చుటఁ గాంచి
 జడిసి యానీడకున్ జనఁడు రవియు
 నొరుల నీడంబడి యుండకుండుటవల్ల
 నాత్మాభివృద్ధి యే రాఁపలేరు
 రక్షింపుమని మహీకుక్షిలోఁ దలనిడన్
 దనజీవన మ్మది ధారవోయు

తే. ధనికుఁ డిరీతి తాకికాదరముఁ బొందుఁ
 బలిని గని లోక మిచ్చింగి భయముఁజెందు
 దైన్యరహితునఁ కభివృద్ధి తప్ప దెందు
 ధాత్రి యొక్కఁ నొలించు బీదజను నెందు.

133

క, అనుచున్ భూరుహ నివహ మ్మనుదిత జీవిత రహస్య మామూలాగ్ర
 మ్మనుభూతిఁ బొంది సకలము కనులకుఁ బ్రత్యక్షపఱచుఁగాదె నృపాలా !

ప. అని యీగతిఁ బోతన నిజకవిత్వ పవిత్ర గాంగర్పురులఁ బ్రవహింపఁ జేయు
 టయు.

ఉ. జ్ఞాన విశేష శేషుల నగాధ మనీషులఁ గాంచి వారిదౌ
 వీనుల విందొసంగెడి కవిత్వ పటుత్వ మహత్వ మెంచి భూ.
 జాని స్మృతిన్ దృఢించి యటు సాంతముగాఁ జెవులప్పగించి స్మే
 రాననుఁడై వినెన్ గడు కృతార్థుఁడనై తి నటంచు వాకొనెన్.

136

చ. జలజల పూలురాలి నటు చల్లని మెల్లని పిల్లతెమ్మెరల్
 తెలతెలవాటి వీచినటు తియ్యని కమ్మని పాలమీఁగడల్
 తొలితొలి తోడువిచ్చినటు తోరపు సిగ్గున ముగ్ధ కన్దొవల్
 వలపులఁ జిమ్మునట్లు చెలువ మ్మొలికించు భవత్కవిత్వముల్.

137

ఉ. పూలను మల్లికాలతకు మూలములందు నుపీరజాతికిన్
 వాలెము నాకులందు మరువమ్ముకు దారువునన్ బటీర వృ
 ఊళికి సౌరభ మ్మొలయుఁ గాని భవత్కవితాలతాంగనన్
 గ్రాలు పరిమళమ్ములు సుఖప్రదమై సకలాంగకమ్ములన్. 138

ఉ. ఈగతి సింగభూపతి కవీశ్వర కావ్య కలావిలాసమున్
 ధీగరిమమ్ము మీఱ వినుతింప నుదాస్థితుఁ డొండుతేని పా
 ర్శ్వాగతుఁడై వినమ్ర వదనాంచితుఁడై ప్రభుదర్శనార్థమై
 వేగరి యేగుదెంచెనని విన్నపముం బొనరించె నంతనే. 139

ఉ. వానిఁ బ్రవేశపెట్టుమి యవశ్యముగా నని యాజ్ఞయిచ్చె భూ
 జానియు ద్వాస్థితుండు నృపశాసన మౌదలఁ దాల్చినట్లు న
 మ్రాననుఁడయ్యెఁ జిత్తమని యచ్చొటుఁ జెచ్చెరవీడె సత్కవుల్
 తోనె యనుజ్ఞవేడిరి ప్రగోషవిధుల్ నెరవేర్పగోరుచున్ 140

క. కవు లేగుటయుం బ్రణిధియు సవినయగతి నేగుదెంచి జనపతికి “జయీ
 భవ” యనుచు మ్రొక్కి జనపద వివిధ రహస్యముల నిందు వివరింతుననన్.

వ.. అంత నమ్మహిపాలుండు. 142

క. ‘హితమతివి రాజనీతి సుచతురుండవు సత్కవిత్వ సాపిక్రకళా
 యుతుఁడవు వినయవివేక నిరతుఁడవు త్వాదృశుఁడు ప్రణిధిరాజిం గలఁడే ?

తే. అన్ని విధముల నీవు మా కాంతరంగికుఁడవు విశ్వసనీయచారుఁడవు మాదు
 రాజ్యభృత్యులలోనఁ బురాతనుఁడవు వార్త లేమి తెచ్చితి’ వన వార్తికుండు.

వ. వినయవినత మస్తకుండై. 145

చ. “ప్రభువులు చిత్తగింపవలె బల్లియ పల్లియ యిల్లు నిల్లునున్
 సభసభ జుట్టివత్తు భువి సర్వదిశల్ చరియింతు మేఘస
 న్నిభ సుమగాత్రి యొక్క తె యనిందిత చంద్రనిభాస్య యోర్తుఁ దా
 మిభవరయావసంపదల నెందును ముం దరుదెంతు రిన్నుడిన్. 146

సీ. ఆహారమే లేక యమృతమానెడి యున్ని
 దివియందె కాని యీ భువిని లేదు
 అంబరమ్మనిన శూన్యమై చెలంగుట
 దివియందె కాని యీ భువిని లేదు

చ తు ర్థా శ్వా స ము

అల కళానిధియు దోషాకరుడై యుంట

దివియందె కాని యీ భువిని లేదు

అగ్నిమాంద్యమ్మున కౌషధమ్ములు లేమి

దివియందె కాని యీ భువిని లేదు

తే. రాజు పక్షపాతమున విరాజితెననఁ

బొసఁగు దివియందె కాని యిబ్బువినిఁ గాదు

తనరు ఘనజీవనము నిరాధారవృత్తి

ననిన దివియందె కాని యీ యవనిఁ గాదు.

147

తే. అనుచు నేలినవారి రాజ్యమ్మునందు

నన్నవస్త్రముల్ చదువు సంధ్యలు సమృద్ధి

వఱలఁగా ననామయతనుఁ బరఁగుచుండు

నఖిలజనమని పల్కెఁ జంద్రాస్య తాను.

148

వ. అంత నో వెలఁదీ ! మీ రెవ్వరని ప్రిశ్నింప.

149

ఉ. యాచక పాణిపద్మముల నాడెడి శ్రీని ప్రజానురాగమున్

దోచి స్తుతిస్వరూపతను దోచెడి వాణినిఁ ద్యాగపాణియా

రేచమచర్ల సింగమయ తేనికి నే దొరసాని నంచుఁ దా

గోచరమయ్యె నా కనులకున్ దమ కీరితిరాణి భూవరా !

150

చ. ప్రజలకుఁ దల్లి పండితుల పాలిటి కల్పకవల్లి కర్షక

వ్రజమును శ్రీల సౌఖ్యముల రంజిలఁజేసెడి పాలవెల్లియై

నిజమును న్యాయము న్మనుచు నీదగు కీర్తిరమామతల్లి తా

సుజనులచేతఁ బూజగొని చొక్కెడి విశ్వమునందు నెందునున్.

151

క. గిరికుచతటి ఘననీలాంబర మొరయుచు మెఱయఁ బసిఁడిభాగ్యము గురియన్

వర సస్యశ్యామల సుందరగాత్రి ధరిత్రి వపువు ధరియించె ననన్.

152

వ. అద్వితీయ సుందరియగు నా ద్వితీయసుందరి నన్గాంచి దరహాసిత సుందర

వదనారవిందయై.

153

సీ. ఆదిశేషుండు విద్యావేత్తయే కాని

ప్రకటించు రెండు నాలుకల తనము

అహిరాజు తలఁదాల్చి యలరించునే కాని

యొకప్రక్క గరళమ్ము నొలుకఁబోయు

హరిపేర పాపజేడిరవొందునే కాని

దిక్కరిసాయ మర్థించుచుండు

చిలువలజేడయి చెలగు నీతఁడు గాని

ప్రాణభక్షణ వృత్తి బరగుచుండు

తే. సతము కౌటిల్యగతిఁ దానె సంచరించుఁ

దనరు నెందు రంధ్రాన్వేష తత్పరతను

నందులకె వాని వీడి సింగావనీంద్రు

వలచియుంటి భూసతినని పలికె నధిప.

154

ఉ. ఇంకొకవార్త దాని నిపు డేలినవారికి విన్నవింపఁగా

జంకొదవు న్వచింపమిని స్వామికి ద్రోహమెనర్చినట్లెదో

సంకటమొందు డెందము ప్రసన్నమతీ ! తమియింపవేఁడు నీ

కింకరుఁ డాఙ్గఁ నొంద దమకించు" నటన్న నృపాలుఁ డిట్లనున్

155

ఉ. జగతి జనమ్ము లెప్పు తన చాటున దన్నుగురించి గొప్పగాఁ

బొగడెడి వాగ్విలాస మదెపో నిజమైన పొగడ్త యద్దియే

తగినటు లాత్మత్వప్తినిడి తన్ను నెడందను స్వస్వరూపమం

దగపడు మేని నీడవలె నయ్యది నామమునంటి యుండెడిన్.

156

మ. మును శ్రీరాఘవు నంతవాఁడును జనామోదమ్ముతో రాజశా

సన నిర్మాణమొనర్చె నెయ్యెడఁ బ్రజా సంతేమమే కోరు రా

జునకై చారుముఖమ్మునంటు శ్రీవరాక్షుల్ చారుకర్ణాక్షులై

ఘనసాహాయ్యమొనర్చుఁ బాలక మహత్కర్తవ్య నిర్వాహతన్.

157

ఆ. ఇనునికంటె ముందె చనుదేరి జగతినిఁ గాంచి యతని ముందు నుంచునట్టి

వేగుఁజుక్క కరణి వేగులవాఁడునుఁ గనుల విప్పఁజేయు మనుజు విభుని. 158

ఉ. కావున వేగువాఁడు తన కన్నది విన్నది యున్నదున్నటుల్

భూవిభుచెంత సంతయునుఁ బొందికఁ జెప్పఁగ నొప్పు నెప్పుడున్

గేవల నిందయంచు మదికి న్రమయానని దాని మానుచే ?

త్రావ నసహ్యమంచు నగదమ్ము నొసంగని వెజ్జు లాపులే ?

159

చ. అనుట యథార్థవర్ణుఁడు సమాదరబుద్ధి మహీంద్రువాక్యముల్

విని "ప్రభు కీర్తి కాముదుల వీరి నకీర్తితమోంధకార మో

యనఘ ! త్వదీయసేవకున కా భయ మేటికి గాంజ దుర్వనిన్
ఘనతులసీప్రరోహమును గంటిని విస్మితబుద్ధినుంటేనేన్.

160

చ. నరవర ! నిన్నరేయి రఘునాయక సుందర మందిరాంగణా
వరణ కవాటకంఠమున వర్తిలు చారు శిలావితర్దికో
పరి వసియించియుంటి హరిపార్శ్వగృహస్థిత దేవదాసి ముం
దిరువురు స్త్రీలుఁ జేరి వచియించుచునుండఁగ వింటి శ్రద్ధమై.

161

గీ. వాలకముఁ గాంచ వారలు వారకాంత
లనుచు ననుమాన మొదవె వయస్సు గాంచ
నుభయులుం దల్లిబిడ్డలై యుందురనుచుఁ
దోచె నిజమయ్యె వారివాగ్ధోరణి నది.

162

క. జనపాల ! వారి యిరువురఁ జననియనం దనరు వృద్ధ సాటిగణికతోఁ
దనకూఁతును జూపుచు నిట్లనఁదొడఁగె విచారవిలసితానన యగుచున్.

163

క. ఇది జన్మించుట నాదొక యదృష్ట మనుకొంటి నూర నలరెడి వేశ్యా
మదిరేఖణల కసూయాప్రదయైన స్థినిఁ గాంచి వారందు రిటుల్.

164

సీ. వగలాఁడి క్రేగంట వలపులే పూఁ చెనా
రవ్వలు నీలాలు రాశిపడును

ఎలనాగ కెమ్మోవి చిలిపిగా నవ్వెనా

ముత్యాలు పవడాలు ముసరుకొనును

జాణ యించుక పైఁట సవరించుకొనియెనా

పైఁడి వెండియు నింట బంతులాడు

పూఁబోఁడి పొలయల్క బొమముడుల్ గూర్చె నా

యెట్టి శ్రీమంతముం గట్టుపడును.

తే. ఔర ! యందాలపుట్టి నీ యనుఁగుఁబట్టి
కళలకుం బెట్టినదిపేరు కడమ మేము
దిగదుడుపు కక్కఱకురాము దీనిముందు
దివ్విటికింద వెలుగాలు దీపములము

165

గీ. రామభక్తుఁడై హనుమఁడు రాఁ డదేల
మారభక్తుఁడై తలకిందు మాఱిపోఁడె

- రామ యను శబ్దమున కెందు రమణి యంచు
నర్థము వచింపఁడే శుకునంతవాఁడు ? 166
- గీ. అనుచుఁ కులమువా రిట్లు నోరలుగ దీనిఁ
బొగడ నేను స్వర్ణస్వప్నములను గంటి
ననుకొనిన దెల్లఁ దలక్రిందులయ్యె నిపుడు
పదిగ నగువారిమును జాటిపడుటలయ్యె. 167
- ఉ. పేరుప్రతిష్ఠలుంగల కు బేరులు బేరులు వచ్చి మెచ్చి బం
గారము నిల్వనంబొదుగఁగఁగల మంచును నెల్లయాస్తి నీ
పేరిటఁ జేయువార మని వేలకువేలును గ్రుమ్మరించినన్
హారతులిచ్చినన్ బయిస నంటదు ముట్టదు వారిఁ జూడదే ! 168
- క. మేళముబోవుదమే యీవేళఁ గోటీశునింటఁ బెండ్లి యటన్నన్
గాళుల వ్రేకులఁ బడి బతిమాలినను ససేమి యొక్క మాటయు వినదే ! 169
- క. చదువుల సరస్వతివి భువి మదనునిరతి వీవు నవ్విమాటాడిన సం
పదలన్ని వద్దవద్దనఁ బదములఁ బడి రావె పొదముపదయనియనఁగన్. 170
- క. 'ధనపుం బేరనిననె యింధనమై నిలువెల్ల మండుఁ దను విఁక నేలా
వినిపించెద వామాటలు మును నిలువకు పొమ్మటంచు మోమటు త్రిప్పున్.
- క. వెలయాలికినే వేళను గులసతిధర్మములు తడవఁగూడునె యనుచో
నులుకదు పలుకదు కందమ్ముల నశ్రులు గార్చు వ్రాల్చు మో మెత్తదిఁకన్.
- ఉ. తాలుచుఁ దీవచేడియల తావులప్రోవులు తేనెసోనలై
నాలుగునాళు లందముగ నవ్వుచు రాలెడి పూలు యావన
శ్రీ లివి యేరికేనిఁ గయిసేయుము లాగు నిరర్థకమ్ముగాఁ
గాలమరుత్తు నీ ముడుపుగట్టిన యావనసౌరభమ్మనన్. 173
- క. మీ రడిగెడి యర్థాలంకారమ్ములు తురము లేను కాంక్షించునవో
సారస్వతాక్షరాలంకారము లీరెండు గూర్చు ఘనుఁ డెప్పుఁ డనున్. 174
- క. సిరియును జతురాననసుందరియును సర్వజ్ఞసింగధరణీపతి నొ
క్కరుఁ దక్క వేటొకని వీరిరువురు వరియింప రధిపుఁ డిది యొప్పుఁడనన్. 175
- సీ. పంకేరుహమ్మయ్యుఁ బద్మమ్ము శుచియయి భానుచే వరియింపఁబడుట లేదె
మ్మగమదంబయ్యుఁ దావిగల మేల్కస్తూరి శ్రీ విష్ణుతిలకమై చేలఁగెఁగాదె

కేకిలో నొక తోకయీకడయై పురి వన్నె వెన్నుని తలనెక్కి వెలుగ లేదె
కీటనిర్గత తంతుకూట పీతాంబర మ్మల చక్రివసనమై యలర లేదె

తే. అసురవంశసంజాతుడౌ నిసుగు నెందు

నాత్మపదభక్తుఁ డంచు హృదంతరమున

సరయు సర్వజ్ఞుఁ డొక సింగమగుచు వచ్చి

రక్షసేయఁడె ? నాస్వామి రాఁడె ? యనును.

176

గీ. లక్షవత్సినై న వట్టి నిరక్షరాస్యుఁ

డీతఁ డని తేనెలో నీఁగరితిఁ దీసి

వేయు తొకిక మెఱుఁగదు స్వీయదృష్టి

నలరు విద్వాంసు నృపుఁ బెండ్లియాడుదునను..

177

గీ. ఇంత విద్వై వచ్చి యెందు కక్కఱరా దిదొక్కనాఁడు రంగ మెక్క దనుచు

జాతివార లెల్లఁ జాటుకు నేటుకుఁ బరిహసింతు వట్టి పిఱికి దనుచు. 178

ఉ. అంతనె కూతుఁ గాంచి యిటులాడె గృహంపునెలంత యెందు నీ

వింతయె కానరాదు కులవృత్తిఁ దొలంగి చెలంగుమాత్ర మో

కాంత కులాంగనాయశముఁ గాంచుడె రోవెలఁదిం జనించి, మే

ల్కాంతులనీను రత్నమయి గ్రాలునె సాసలదీరుకాచమున్.

179

చ. చలువలఁ బంచి పొల్గురియు చక్కని చిక్కని మోముగోముకున్

శిల కరఁగున్ లత న్వేతల చిక్కుల స్రుక్కఁగఁజేయు హొన్న మే

ల్కళ ననలీను మేను తెలికల్వల చెల్వము నేలు మీలును

న్వలఁ బడిపోవు నీ బెళుకువన్నెల చిన్నెల కన్నుసన్నలన్.

180

ఉ. అందఱు మెచ్చ సత్కళల నందియవేసిననేని రంభ కే

నందని యందమున్నను పయస్సయి పొంగు వయస్సుగల్గెనే

నందలమెక్కి యాడెడి మహత్తరమైన యదృష్ట మబ్బదే

నందని మ్రానిపండు నృపుఁ డట్టులు సాచఁగ నేల ! నర్తకి ?

181

చ. చెలియ ! నరేంద్రదర్శనము చేకురుచే కడు దుర్లభమ్ము నీ

తలఁచినయప్పు డొక్కెడలఁదానది చేకుఁజెనన్న జేనితోఁ

బలుకఁగ వేళజిక్క దొకపాటునఁ జిక్కినఁ బెక్కుకార్య మ

గులు నృపు తార ! చిల్కపలుకుల్ చెవికెక్కునె తూర్యఘోషలన్ ? 182

గీ. బిందరో సుందరులు వారి కేమి కొడువ
అందులో నీవొకతె వెన్వ రడుగువారు
కడుపునిండిన హరికంటఁ గమ్మమావి
ఫలము గానఁబడిన నేమి ఫలము చెలువ ?

183

క. వలచేని వలను బడి నిన్వలచు నృపుం డనిన నమ్మవలనుపడదు కే
వల మతని ప్రేమ మది తీవలఁ జిక్కిన మావిగున్నవలె నిలుచునొకో !

184

శా. నీకన్న న్వగలాడినిం గనినచో నిస్వీడు నా కన్నియన్
వీఁకం గూడును ప్రేమ మేఁగువెనుక స్వీక్షింపఁ డప్పట్లఁగొ
క్కోకంబుల్ వృథ లేమిజేయఁగల వేన్ నృట్టి పల్లూపుదే
నాకుం జూడఁగ నీ కృతుల్ పెదవికన్న నిమించు దంతాకృతుల్.

185

సీ. అడుగుమోపక భూమి నరుగుచుందువుగాని యడుగక యెచ్చటి కరుగరాదు
నేత్రము ల్భాషలు నిధులు గాంచెదు గాని నేత్రాల వేటొకనిఁ గనఁజనదు
అవరోధభవనాల నలరారెదవు గాని యవరోధ మొలయక యలరఁజనదు
భోగభాగ్యములఁ బొరలుచుందువు గాని భోగభాగ్యములఁ బొరలఁజనదు

గీ. నడుగులున్ననుభూమిపై నడచుటకును
కన్నులున్నను జగమునుఁ గాంచుటకును
వీలొసంగని రాజసౌధాలలోని
బ్రదుకుకై చచ్చిపడియుండు బ్రదుకు బ్రదుకె.

186

గీ. కావున స్వేరొకనిఁ జెల్వకాని ధనదు
వలచి వలపించి బులిపించి వలయు సొమ్ము
గడనసేయుమి యెలప్రాయ ముడుగువెన్క
చుడిచి కూర్చుండి కాలమ్ముఁ గడపవచ్చు.

187

చ. అనవుడు దేవదాసిఁ గని యత్తరుణీమణి పల్కు నిట్టులో
వనరుహనేత్ర నావి కలువ ల్విలిఖించెడి కన్నులంచు నా
ననమున చంద్రకాంతకళ నాట్యమొనర్చునటంచు మేను తీ
వెను దలపించునంచు నను వేరొక పూరుషుఁ గోరుమందువే.

188

సీ. హిమకరస్పర్శచేఁ జెమరించు చందుతా ఖద్యోతమును గాంచి కరఁగఁగలదె
ఓషధీపతిఁ గాంచి యుష్పాంగు క్రొందీవ యంచను గని పులకించఁగలదె

కుముదబాంధవ దర్శనమున నవ్వెడి కల్వ చంచలం గాంచి హసించగలదె
వరసుధాకరరుచు ల్మరగు చకోరమ్ము కరదీపికాకాంతి గరగగలదె

గీ. చంద్రకాంతాననయు లతాచారుగాత్రి
కువలయదళాక్షి మృదుల చకోరహృదయ
రాజదర్శనస్పర్శనరక్తి లేమి
కరగి పులకించి తులకించి కాంచి నగునె ?

189

ఉ. అందని మ్రోనటంచు నెద యందు నిరాశలఁ గుంది నిస్పృహల్
జెంది మహీరుహమ్ము దరిజేరుట మానుకొనంగవచ్చునే
ఫొందుగ తాలవై చినను బూర్ణబలమ్మున గాలి వీచినన్
ముందర వచ్చి రాలిపడు మోదగతి నృజియింపగాఁబడున్.

190

క. కలవాడైనం జాలునె చెలువుఁడు రసికుండుగామి జీవిత మేలా
చెలువలు కలువలు సరసుల చలువ వలన నిలువఁగలుగు జలజదళాక్షి !

191

చ. కళలకు శ్రీని మేల్వయసు గల్గినవాని ధనంపుఁజేసిఁ జు
క్కల చెలికాని సంతత సుఖమ్ముల కిమ్మగు రాజధాని నిం
చుల విలుకానిఁబోని వరసుందరు సింగనభూమిజాని నే
వలచినదాని నన్నతఁడు వద్దన దేహమునేని వీడెదన్.

192

గీ. తుద్రమానవుతోఁ గూడు సుఖము కన్న రాజుఁ గూడు కష్టమ్మె గౌరవకరమ్ము
సమద జంగా విమిశ్ర దుగ్ధముల కన్న నమల గంగోదకమ్మె సుఖావహమ్ము.

ఆ. అనెడి తనయ నుడులు జనయిత్రి విని యోసి వెడ్డిదాన ప్రేమ గ్రుడ్డి దెందు
రాజు కల్మషాంతరంగమ్మునకు నర్థమేల విను మటంచు నిటు వచించు.

194

సీ. అమృత మొల్కించు దేవావతారం బన్న అల నిశాచరవృత్తి జెలఁగుచుండు
చల్లని ప్రభువు దర్శన మొనర్తమటన్న సరి దర్శనము మాసమరుగ నొసఁగు
శీతలకరసమాశ్లేష మొసఁగునన్న కఠినుడై విరహులఁ గష్టపెట్టు
తన వారి నిధుల వర్ధనముఁ గోరునటన్నఁ దమ్ములపై నరిత్యమ్ము జూపు

గీ. అందగారాని చుక్కల నాడుచుండు
నఖిల జగముల కధికారియై చరించు
విశ్వసింపఁడు ఛాయకు న్వెఱచుకొనును
చంచలుఁడు రా జతని నమ్ము జడులు గలరె ?

195

చ. గురువున కేని ద్రోహ మొనఁగూర్చుటకై మనమం దొకింతయున్
వెఱవఁడు రాజు రాజ్యపదవీ మదమత్తుఁడు వానిఁ గొల్చుటల్
పరవశవృత్తిగాదె సుఖపంజరబద్ధ శుకస్వరూపవై
యరు నెటుజెప్పు నీవు నటులాడవలెన్ బెరమాటలేటికిన్. 196

గీ. సరసభృంగసంగతి మన్న విరిపడంతి దేవతాసేవ కర్హమై తేజరిలదొ
దేవదాసిగాఁ బేరొంది దీప్తిఁజెందఁ బరువుమాలిన దెట్లయ్యెఁ బడుపుఁగతై ?

సీ. దీనయా నొకని స్వాధీనయై యుండదు సతత సువాసినీస్థితిఁ జెలంగు
కులటయా నాత్మీయకులబహిష్కృత కాదు వంశ మర్యాదకు వన్నెఁగూర్చు
అబలయా నరుని దేహబలాప్తి నోడదు చిలిపినవ్వులఁ బరాజితు నొనర్చు
సభయలజ్జాస్యయా సభల నిందితయెగా దాటపాటల సమాజాదృతి గొను

గీ. సురలచే స్వర్గమందు నాదరముజెందు

1 శుభములకు ముందు భూపాల సభలయందు

హరిహరాదుల కనువిందు యజ్యపొందు

సానిదాని మించెడి దొరసాని గలదె.

198

గీ. దర్శనమున మత్తెక్కించు తరుణమదిర స్పర్శలేక వేధించెడి స్మరశరమ్ము
సకల ఋతువుల నలరు వసంతలక్ష్మి పవలురే ల్వెల్లు చంద్రబింబమ్ము వేశ్య.

క. కావున నాపలుకులు విని భూవిభునే వలతుననెడి మూఢ మతమ్మున్
బోవిడిచి స్వకులవృత్తిని సేవించి యశమ్ముగాంచి చెలఁగుమి తనయా : 200

మ. అనిపల్క న్జనయిత్రి కిట్టులను దీవ్రాసహ్యాభావస్ఫురా
ననయై యాత్మజ కర్ణ శల్యములు నింద్యమ్ముల్ త్రపాహీనముల్
వినఁగాలేను ద్వదీయభాషణలు దేవీ ! చాలు నీ ధర్మబో
ధనముల్ తల్లి వినంబువోయుననఁ బ్రత్యక్షమ్ము లీజాతినే.

201

మ. మునుజన్మమ్ముల సేయరాని దురితమ్ము లేసి నీర్వోసి పెం
చిన తత్పాపఫలమ్ములం గుడువఁగాఁ జేకూరె నీజన్మ వ్యా
ధుని ముం దేఁగి యహింస మానవున కెందు స్నేహధర్మమ్మునన్
వినునే లోభిమనమ్ము లూసరము లుర్వి న్ధర్మబీజక్షతిన్.

202

మ. ధనమే ధర్మము కామ మయ్యదియె బంధప్రాప్తికి న్మోక్షమా
ధన మాత్మీయులు నా వైబంధువులు మిత్రప్రాతముల్ విత్తమే

ధనతృష్ణాంధులకు స్థనేతరపదార్థంబై న ప్రేమార్థసా
ధనమైనట్టి మనమ్ము గానఁబడునే తన్నూలమే సర్వమున్.

203

శా. స్నేహప్రేమల డాయుచున్ దనుమనశ్రీ లర్పణల్ సేయుచున్
దేహంబై తనుఁగూడఁ నా విటుఁడు, దా దేహంబుగా మార దే
లోహంబందొ విమోహమందు నెద యాలోచించు లోహంబొకో ?
దేహకారముఁ బూను లోహమన నెంతే మెత్తనా కత్తియా.

204

మ. తగ నీహారతుషారధారలను ముక్తాహారముల్జేయ వీ
లగునే ధూమము సంబుదమ్మనుచు వర్షాపాత మేపారునా
నగదే లోకము శుక్తినిన్ రజతమన్నం గొట్టినన్ జిట్లదే
మొగమున్మాత్రము మార్చిచూపు వలపు స్మోహమ్మచన్ మోసమా.

205

చ. ఎద ననురాగ మా విటుపయి న్మనునంద్రు విడెంపుఁజెల్మితోఁ
జెదవులపైనమాత్ర మగుపించును రాగము గాన మైత్రితో
నుదయముజెందు నెందు సరసోక్తుల సన్ననికూనరాగమా
యెద నలుమూలల న్వెదక నింతకు రాగమె లేదు పేరుకున్.

206

గీ. అంతరంగ పవిత్రత కందనట్టి పాత్రలో నుండు మలినజీవనము తాను
దేవతార్చన మొనరించు తీర్థమైనఁ గోలువారికిఁ గీడుఁ జేకూర్చదొక్కొ !

సీ. సురనామమూని యసురకృత్యముల రేపి సేవించువారినిఁ జెరుపుచుండు
చనుచుండ నెవరేని గనుచుండిరో యని చోరునివలె గొంది దూరుచుండు
అతినీచపాత్రయై యాకర్షణ మొనర్చి సాంకర్యమునకు నాస్థాన మగును
నిస్సారమగునట్టి నీర్ కంటెఁ బలుచనఁ యగుచును మితిమీరి యెగసియాడు

గీ. స్వాదురూపాన మానససదన మంటి
ప్రమదడోలలఁ దేల్చుచు భ్రమల ముంచి
కలుగు సర్వస్వమును వెలిఁగ్గిక్కఁజేయు
మధుఘట మ్మొందునేని సమ్మాన్యమగునె ?

208

గీ. విలువపీతాంబరము దాల్చు వేశ్యకంటె దినమొలం జరించెడి దొడ్డిపసులు మేలు
అతుల నైతికవృక్ష సంహతి నొనర్ప వేరుపురువని ప్రఖ్యాతి వేశ్యజాతి.

209

గీ. చెప్పకున్నను నరుదెంచు జెడుగుణములు
పట్టి బోధింప సుగుణము ల్పట్టువడవు

మట్టియంటును గుమ్మరిమనికేఁ జేర
పసిడి యంటునె కమసాలి వసతి కేఁగ ?

210

క. వేసటజనించెఁ ద్వదుపన్యాసమ్ముల వినుచు నింక నాతల్లి యనన్
దాసరస గద్దయంగల భూసురుఁ డిదిగాంచి మోదపూర్ణ హృదయుఁడై .211

క. 'వెలవెలఁదుల జన్మించెడి పొలతియె యుమ్మెతలఁ దులసి మొక్క విధమునన్
మొలచెను స్త్రీరత్నం దుష్కులాదపి' యటంచు దాని స్తుతియించె నృపా !

తే. అద్విజుం డిప్పు మీదరి కరుఁగుదెంచి చనెడి యిరువురిలోనఁ బోతనసమాఖ్యఁ
బరఁగువాఁడు శ్రీజానకీపతిని రేయి దర్శనమొనర్ప వచ్చె నాస్థానమునకు."

తే. అనుచు వేగరి పల్క నేమనుకొనియెనొ
భూవిభునిమోవి చిటునవ్వుపూలు గురిసె
స్మితసుమాల నామోదమారుతము విరిసెఁ
జదలఁ దారకా ప్రణయిని శశినిఁ దఱిసె.

214

చ. వనభువి వీడి జేఁడు పరివారసమేతము రాజమందిర
మ్మునఁ జనెఁ జౌతిచంద్రుఁడు నభోగతి వీడెను నర్తకీమన
మ్మున విరహాంధత ల్పనఁగె భూస్థలిఁ జీకటు లావరించె బా
ష్పనికర మోడ్చె భోగిని యివమ్ము ప్రవించె దిశాముఖమ్ములన్.

215

గీ. తరుణిమం బేగ నెంతయు నరసి విరియు
వనితకురు లన్నియును దెల్లవాటె ననఁగ
ఇరులు దిశలందు హిమగతిఁ గురిసి కురిసి
కరఁగిపోవు మేఘమ్మయి తరలసాగె.

216

గీ. చీకటింటికి తొలిసంధ్య చిచ్చుపెట్టె
తృపుకణమ్ములై కరఁగెను తారకాళి
పూత మెటుఁగాలు ముకురాలఁ బోలి దిశలు
వింతచెలువమ్ము దిద్దెను విశ్వసతికి.

217

తే. అల యుపస్సను తెరపట మవలినుండి
కమలబాంధవుఁ డత్యంతకాంక్షమెయిని
మంచముత్యాల తలఁబ్రాలు ముంచి పోసె
సిగ్గుమై బద్మినియు దరస్మితము గురియ.

218

సీ. అట్లు మోడిచి పొదుఁగంది నాకుచు నిల్చి
యంభారవళి లేఁగటావు లఱచుఁ

దలవె నొగిడ్చి రెక్కల డాఁచి కన్నల్పు
ఖగతతుల్ కొమల నెగయుఁచుఁ గూయుఁ

దమపైనఁ గప్పిన తల్లిరెక్కలమధ్యఁ
దలలెత్తి పిట్టపిల్లలవి యఱచు
నిలయాన నొరగాల నిల్చి కూర్కెడి పుంజు
కోయని మెడసాఁచి కూయసాగు

తే. నట్టె దేవతావేశమైనప్పు డడరి

సిగము దూలెడిగతి నూఁగుఁ జెట్లగుంపు
చల్లగాలి దొంతరలు దిగ్జలధు లందు
నలలుగొని స్వేచ్ఛగా నీఁదులాడుచుండె.

219

తే. మహిత దుర్గ సింహద్వార మంటపముల
లలితగతిని సన్నాయిమేళమ్ము లొకటఁ
బ్రాగ్దిశాక్షీర్ణ రాగానఁ బ్రాసఁగలిపి
హాయి భూపాలరాగాల నాలపించె.

220

చ. నగరికి వాఁకిటన్ ధణధణధ్వని మ్రోఁగె నగార మాగధుల్
పొగడుచు 'రావు సింగనృప భూషణ గండరగండ వైరిమ
త్తగజ నృకేసరీ ! సుకవితారసపూర్ణ మహోదధి ! యుదా
రగుణ సురద్రుమా ! బహుపరా' కని పాడిరి సుప్రభాతముల్.

221

ఉ. అంతనె కాల్యఘుల్ నెఱపి యంఘ్రుల పాదుక లూని టేఁడు శు
ద్ధాంతము వీడి వంది నివహమ్ము సభాస్థలి చేతులెత్తుచున్
బంతులు తీరి 'సింగమనృపా ! విజయీభవ' యంచుఁ బాడ సా
మంతులు మంత్రులున్ వినత మస్తకులై నిలువన్ స్మితాస్యుడై.

222

ఉ. వారిని వోలెఁ దక్కు పరివారముఁ గాంచుచు హస్త సంజ్ఞలన్
గూరుచొనంగఁ బంచి కవికోటికి నొదల వంచి మొక్కి ద
ర్బారును దీర్చి కూర్చొనియె బంగరుసింగపు గద్దెపైన సిం
గారపుఁ జామరా లుభయకడ్యల నాడఁగ రాజహంసలై.

223

తే. అంత సభలోని కొకవృద్ధ యరుగుదెంచి
 నృపునిఁ గని మ్రొక్కి సభికులు నివ్వెఱపడ
 దివి గులుకు రంభకళలను దించివేయు
 తనదు బిడ్డను జూపి యిట్లనుచుఁ బలికె.

224

శా. 'నిత్యంబైన ధనమ్ము సత్కళ యొకండే యంచు గీర్వాణ సా
 హిత్యాభ్యాసము గానశాస్త్ర పటిమల్ హృద్యాంధ్ర వాగ్వశ్య పాం
 డిత్యంబున్ జయదేవ గేయ సుమవాటి చారు సంచారకృ
 స్సత్సోపేత మనోహరాభినయముల్ నేర్పించితిన్ దీనికిన్.

225

క. ప్రజ్ఞలు గావీ పలుకులు విజ్ఞులకే తెలియు విద్దె విలువ యనిన స
 ర్వజ్ఞులు మీ ముందట నీ యజ్ఞ యిటులఁ దెల్పుటన మహా సాహసమా.

తే. కాని తెలిపినఁ ప్రభువు కీ కళల యందు
 నెది మనమ్మున కత్యంతమిష్టమగునొ
 యా కళా ప్రదర్శనమున కాజ్ఞ యిడెద
 రనుచుఁ దెల్పితి దాసి తుమార్హ' యనిన.

227

తే. తనను గూర్చి చెప్పెడి తన తల్లి పైనఁ
 జాలు లెమ్మని బొమముడుల్ గ్రాల విసిగి
 దృగ్యుగళి కాందిశీకమై దెసలఁ బర్వ
 సిగ్గున సవరుచును దన చెంగు కొంగు

228

తే. ఇలఁ గళోపాసకుల కెందుఁ గలుగుఁ బ్రతిభ
 దేనిలోనఁ దన్మయత వా రూనఁగలరొ
 యా కళలె దర్శనీయమ్ము' లని నృపాలుఁ
 డామె మదికి నచ్చినది చేయనగుననియె.

229

క, అనఁగనె జయదేవాష్టపదిని గొని యొక కొంత సేపు తియ్యని భావా
 భీనయంబు నృత్యగతితో నొనరింప న్నిల్చెఁ దల్లి యొగి హంగు నిడన్. 230

గీ. చెక్కిచేసిన మోహినీ శిల్పమనఁగ దిద్దితీర్చిన నవరత్న దీపమనఁగ
 పోతవోసిన యపరంజి బొమ్మయనఁగ అచ్చ మచ్చరయే యన నా లతాంగి.

ఉ. క్రొన్నన యంజలి న్వెలుఁగ గొమ్మయొ బొమ్మయొ యంచుఁ జేక్షకుల్
 సన్నుతిసేయ శ్వాసగొమ చందము నేదృఢనీక యింతయున్

గన్నుల రెప్ప వేయకయె కాలును వేళిలు గదల్చకుండఁ దా
నన్నరనాథుమున్నిలిచె నద్భుతమంది యతండు గాంచఁగన్. 232

చ. కదలెను పల్లవమ్ములనఁగా నధర మ్మదరెం బ్రకంపిత
మొదవు లతాంతగుచ్ఛమన నొద్దిక నట్టిటు లూఁగె గీర్వయున్
బ్రిదులు ప్రసూనయుగ్మమన వీక్షణము ల్పెళకాడె తీవియన్
వదలిన పూలజల్లన సభ న్నెదజల్లఁబడెన్ సుమాంజలుల్. 233

ఉ. కాళుల నందియల్ చిలిపి గజ్జెలు ఘల్లనె జల్లనెన్ మహీ
పాలుని మేను కెంజిగురు వాతెట నవ్వుల పూలు బూచె నా
లీల మరుండు మేల్మఖుమలీ యొటలోపలి చంద్రహాసమున్
గేలను దూసె నద్ది గిలిగింతలు జేసె సభాసముద్రమున్. 234

ఉ. కసికొని తంబుతా శ్రుతులఁ గమ్మని తుమ్మెద ఝంకృతిధ్వనుల్
ముసరెను వేణువీణలను మూల్గెను గానకళావిలాసముల్
దెసల తథిమ్ తళాంగ్ త్రకిట థిక్కిట క్షాన్తకథిమ్ తతెయ్యి మం
చెసగె మృదంగనాద మిటు లీఁగయు వ్రాలిన మ్రోఁగు మేల్పుతిన్. 235

చ. మిసిమి పసిండిమై తళుకు మించులు సంచలదంబరాంచలా
వసధము మాటుదాఁటి వెలివచ్చిపడం గను గుట్టునట్టి మే
ల్పసగల రంగురూపులకుఁ బమ్మయు రిమ్మగొనన్ త్రిభంగి మే
నెసఁగ నొయార మొల్కఁగ నతేశుని యాకృతిఁ గూర్చి మ్రొక్కిడెన్. 236

తే. సింగభూపాల ! సుకవితా శ్రీవిలోల ! వీరవరిపంథి శీర్ష కోటీర హీర
మణిమయూఖనీరాజిత మహితమస్మణపాదపం కేరుహా ! జయీభవ ! యటంచు

అ ది తా శ ము

తద్ది-తకతథిమితకిటతక ఝంతా-జగతతోం గదిరిగుడు-తకరుంతా
దిరుగుడు ఝంఝం కిణజగణంత-జగణంతక-తగణంతక-తకరుంతక
తకఝంతక-తకిణం-తకరుం-తకుందరి కిటతక-తరిత తరితథిమి
తథిమితకిడతకతకతా-తెహిధ త్తతా-ఓరాజా

రాజాధిరాజ సుర తేజా ! సర్వజ్ఞ సింగనృపభోజా !

రసవాగ్వికచముఖాంభోజా ! ఆశ్రిత కవికల్పకభూజా ! పుంభారతీ ! కరుణామతీ !

నరసింగా ! శాత్రవమదతిమిరపతంగా ! వాణీపద సరసిజభృంగా !

వనితాజననయనానంగా ! స్మరశరనిభరుచిరాపాంగా ! మదనాకృతీ ! వాచస్పతీ

ఉ. వేదము లుద్ధరించి బలు వీపున నద్రి ధరించి కోరవై
 మేదిని నుంచి దైత్యుఁ గసిమీర వధించి బలిం గలంచి భూ
 పాదుల ద్రుంచి రావణు లయంబొనరించి హలమ్ము బూన్చి హిం
 సాదుల మాన్చి వైచుకుల హత్యఁ జరించు హరి న్నుతించెదన్.

239

త్రిపుటతాళము

తగ్గధింత తాంహత ధీనుత తద్దీనుత తాను ధణాంతరి
 తర్ఘుంతరిత తర్ఘుంర్ఘుంతరిత తర్ఘుంతరిత ఝుంతక రేకిణ
 తడికుడిడికుడిడిడికు డింకికు, తక్కిణనగ తకుందరి కిణనగ
 తకుందరికుంద ధికుందరి తకుందక
 జలధి నిహత వేదావనచణ విలసద్భవనౌకాభకరణ !
 ఖలసోమకదైత్య నిబర్హణ బలశోభిత మీనశరీరా !
 మందరగిరికృత వరగోపుర సుందరతనుమందిర మహిధర
 బృందారక సుధాప్రదాశ్రిత మందారా కూర్మాకారా !
 పిశితాశనవధా కథాంచిత దశనాగ్ర విలగ్న మహీకృత
 శశిమగ్న కళంక కళాధృత విశదాంగా వరాహరూపా !
 కరఘజగనఖర దంష్ట్రాహృత హిరణ్యకశిపు ప్రాణాశన
 వరభక్త ప్రహ్లాదావన వరదా ! నరహర్యవతారా !
 బలిదత్త త్రిపదావని ధనవిలసిత వికాంత త్రిభువన !
 బలిమస్తక ధృత పదపావనతల ! శ్రీమద్వామనరూపా !
 త్షత్రియ కులగోత్రవిఖండన సుత్రామ ! పరశుపవిమండన !
 శాత్రవ మదగర్వాంధతమసమిత్రా ! శ్రీ భార్గవరామా !
 దశదిక్పాలామర కామిత దశముఖ పశుబలి దాననిరత
 నిశాట మదగజ కంఠీరవ ! దశరథాత్మజా ! రఘురామా !
 లలిత శేషలావణ్యాజిరతులిత మస్మణ ధవళ కళేబర !
 జలధిసదృశ వరకృష్ణాంబర హలముసలధరా ! బలరామా !
 యాగస్థిత పశుహింసానల వేగాంతక కరుణాంబుధి జల
 త్యాగాస్త్రవిజిత భవశృంఖల శ్రీగౌతమబుద్ధ శరీరా !
 ఉరు యవస వనాగ్నిజ్వాలా ! కరధృత భీకర కరవాలా !
 వరదనుత జగత్పరిసాలా ! తురగస్థిత కల్క్యవతారా !

240

వ. అని దశావతార కథా విధానంబు నభినయించి.

241

చ. ముసిముసి నప్పులా పెదవి మూలల దాగుడుమూతలాడఁగాఁ
బ్రసవమునొందె నందు నెలవంకలు చెంపకుఁ జేరతొ కనుల్
గుసగుసలాడసాగెఁ జెవి కోనలతో నల సింగిణి ల్బొమ్మ
గుసుమశరమ్ము లెక్కిడుచుఁ గోమలతన్ లతలై నటింపఁగన్.

242

చ. మసలె వయోరమా మధురమందిరదీ ప్తి నురోజయుగ్మమా
పసిఁడి పయోజపండములఁ బయ్యెద గాంగతరంగమాలికల్
విసఁరె దట్టిల్లతాప్రభలు వీరవిహార మొనర్చెఁ గౌనునన్
గొసరెను లోకలోచనచకోరము లా పదనేందుబింబమున్.

243

చ. పసరిక పట్టుచోలమున బాహువిలాసము లాటలాడఁగా
మస్మణ మృణాలనాళ వనమాధురు లుర్విని బర్వెఁ దేటులన్
గసరుచు బారతొ కురులఁ గట్టిన కీల్జడ నాల్లనాగమై
కసుబుసులాడె శ్రోణితటి గంతిడెఁ దంబుటకాయ పొంకముల్.

244

ఆ. ఒడుపు నొడుగుఁ గల్గి కడు కోమలత నొప్పి యభినయించునట్టి యా లతాంగి
యొకొక యవయవమ్మె యొయ్యారముల నిధి కవనజలధి శిల్పకళల కవధి.

తే. చేయి మెదలుపఁ గానేమొ చెల్వుగుల్కుఁ
గాలుగదలుప నేమొ చక్కఁదనమొల్కు
గొంతువిప్పినఁ గోకిలల్ కొసరి పల్కుఁ
గొమ్మ చూపుల నింద్రజాలమ్ముసేయు.

246

తే. తమ్మిపూఁబొట్టలంబోలెఁ దక్కులీను మట్టలన్ దమ్మిరేకులై మలఁగు వ్రేళ్ళ
నందచందము లెల్లఁ దా మణఁగి మణఁగి వంగిచెప్పిన ట్లాడుచు వరలుచుండె.

తే. త్రికరణసమన్వయత్వముఁ దేటపటచు సాత్వికాంగికవాచిక సహజవృత్తి
భావరాగతాళాంచిత భరతనాట్య భంగిమలఁ జూపె నాహార్యసంగతిఁగొని.

సీ. హంసముఖాకృతి నలరించు నొకముద్ర

భ్రమరాకృతుల నొండు భ్రమను గొల్పు

హరిణముఖాకృతి యననొప్పునొకముద్ర

యెగయు పతాకమై యెసఁగు నొకటి

శంఖచక్రాకృతుల్ సరిపోలు నొక ముద్ర
దర్పకబాణసంధాన ముద్ర
శిఖరాకృతుల నధిక్షేపించు నొక ముద్ర
యభయప్రదానహస్తాబ్జ మొకట

తే. ముకుళముద్రల భుజలతల్ మొగ్గదొడుగు
బూర్ణ వికసిత ముద్రలఁ బూలుబూయు
వంపులగు వ్రేళ్ళఁ బూరేకు సొంపులీను
క్షితిఁ గదలియాడు లత యీ నెలఁత యనంగ.

249

సీ. బేసరి కమ్మలు తీసినట్టులె వ్రేళ్ళ నొయ్యారముగఁ జీల లొలిచిపెట్టు
చెరఁగంచు ముని పంట గఱచి యద్దాని చాటున రై క విడిచినట్టులు నటించు
ముక్కుంజెవుల వ్రేళ్ళమూసి నీటమునింగి స్నాన మ్మొనరెచ్చెడి సరణిఁ దెల్పు
నవతార దళకమ్ము నటచేతిలో నాట్యమాడించు శివపూజ లభినయించు.

తే. తానమాడుచున్నతటిఁ జెల్వుఁ డరుదెంచి చెట్టునెక్కి కాంచు గుట్టుదెలిసి
నగుచు నత్త వచ్చె దిగుమంచు జిగిమించు కళుకుఁ జూపుతోనె గదిమివైచు.

తే. పూలఁగోయుచు నొడిఁజేర్చి మాల గూర్చి
సరి నొనర్ప దారము పంటఁ గఱచికొనుచు
సిగనిడిన సూదిదారమ్ము స్మృతికిరాక
కుంచితభ్రూలతలఁ దల గోఁకికొనును.

251

తే. పూవుఁ దీవియవైఁ బ్రాకు భుజగు లనఁగఁ
గుడిభుజమునుండి కటి వ్రేలు కురులనొడిచి
చూపు లోరఁద్రొప్పుచు జడచంచులల్లు
మ్రోడ్పుకన్గవన్ బ్రణయమ్ము మొగ్గదొడఁగ.

252

క. అద్దమున రాల్చు గుంకుమ ముద్దుగఁ దిలకము సవరిచి మురియును గనులన్
దిద్దిన కాటుక వ్రేల్ తల రుద్దును గురులొరయ నీటు రూపొందు కయిన్.

తే. ఒలుకు శ్రీగంధ మటచేత నూర్చుకొనుట
అందముగ నీనెలను దీసి యాకుమడఁచు
భావముల హస్తవిన్యాస ఫణితిఁ జూపి
యచ్చెరువు గూర్చుగతుల నాట్యమ్ము సలిపె.

254

తే. సంయుతాసంయుతములగు సరసముద్రలందు సౌందర్యజగతి రూపందుచుండ
హస్తపాద విన్యాసాల హావభావ ప్రకటనలఁ జూచి ప్రజ చిత్రపటములైరి.

ఉత్కళిక (ద్విరదగతిరగద)

జాలెవిడు బొంగరము లీల గిట్టునఁ దిరుగుఁ
బూలబంతిబోలెఁ దేలాడు నొక పరుగు
లాలించు పూలయూయేల చేరుల లాగు
నోలి ముందును వెనుక కొయ్యారముగఁ దూఁగు
నటునిటున్ విసరు ముత్యాలవీవనఁ బోలి
యటుసోలి యిటువ్రాలి యందాల నడఁదేలి
యలడోలికలఁ దేలు కలహంసగతి నేలి
మలకలగు నాగుకోమలి సొంపునడఁ గ్రాలి
చిలిపి యందెలు మ్రోఁగ వలయంపు గతిసాగఁ
బులకించి తనువెల్లఁ బూలబంతిగ రేఁగ
జోడు గన్గొని కుల్కి యాడు పారావతము
క్రీడాగతికి నడుగుజాడలిడ స్వాగతము
పాడు నాగస్వర ప్రస్తారమున నూఁగి
యాడు నొయ్యారంపు కోడెనాగన పాగి
వెస నిల్చి ఫణమెత్తి విప్పియాడెడి రంగు
కసుబుస్సులం గసరి కాటువేయు తెఱంగు
పాలేఱు లుప్పొంగి పాయవేసిన లీలఁ
బ్రాకులాడుచు మ్రోలఁ బరువులెత్తిన హేల
గిరుల దొరలుచు దూఁకి తరుల నొరసిన కరణి
వడులు పేనుచుఁ బాకి సుడులు దిరిగిన సరణి
మదమరాశము భాతి మత్తేభముల రీతిఁ
గొదమహంసల జాతి కదము ద్రొక్కు కపోతి
తకధిమిత తకర్పణుత తకర్పంతర్పంతరిత
తకిట జతి ప్రకటగతి నొకటొకటి జతపఱచి
కలికి మెయిదండ చెయి కదలికల వంపులవి
నలువై న నాగుగున్నల నడల సొంపులయి

కేలుదమ్ముల గరుచ్చాలనమ్ము లెసంగ
 నేలపై రివ్వమని వ్రాలు హంసి యనంగ
 నాలీధగతి నేలనాని కూర్చొని నాతి
 కేల జుప్పునవంగి వ్రాలు మారుని చేతి
 యుండిల చువ్వయై యూగాధ నెన్నడుము
 కాండమిడునట్టు లాకర్ణాంత మిడుకరము
 వెనువ్రాలి తనకాలి పెనువ్రేలి స్పృశియించి
 మును వ్రాలి రతిపతికి మ్రొక్కి శిరమును వంచి
 విడిన పయ్యెద కొసలు పిలుచుట్టురాఁ జెక్కి
 నడలు మువ్వలపేరు లెడనెడను ముడినొక్కి
 యడరు చిలుచెమ్మటల గడెగడెకు తడినద్ది
 వడిఁ జిక్కువడు సరము లొడుపుగా సరిదిద్ది
 గలుఘల్లుమని కాలి గజ్జియలు రవళింపఁ
 దెలిచీరయంచు జలతారు ఝరి ప్రవహింపఁ
 గురులు కనుదమ్ములన్ బెరసె బంధరములై
 కర మొరసె బిగిచనుల్ కంతు బొంగరములై
 ఫణులు గగనములోకిఁ బాఱుడెఁ గరములై
 మణుల జీవములు బడి పెనఁగు నుంగరములై
 చెలినవ్వు నెలవంక చలువవెన్నెల గాయఁ
 గలికి కన్నులు సొగసు కలువపూవులఁ బూయఁ
 గులుకు గళరవములోఁ గొసరి కోకిల గూయ
 వలరాజు పువ్వు క్రొవ్వాడి ముల్కులనేయ
 సలితాంగుళులన్ రసాలశిఖి పులకింప
 నలరు తరుణాంగకము లామనుల తెర దింప
 నొడలఁ బుత్తడినిగ్గు తడలు మత్తడి దూఁకఁ
 బడఁతి కనుసన్నలను నడచుఁ జెల్వపువాక
 యాటపాటలలోన నందచందము నించి
 యలరించి సభకు సభ నాడించి పాడించి
 మురిపించి మఱపించి కరఁగించి కదలించి
 ముదము నిచ్చుచు నట్టై నిదురబుచ్చుచు మించి

లాలి నూఁపెడి శివాలాస్యమ్ములను బోల
బాలకృష్ణునిలీల శూలి తాండవహేల
నవ్యమోహినివోలె నాట్యముల వలపించె
భవ్యభారతివోలె భరతమ్ము నొనరించె.

256

క. అందము చిందులు ద్రొక్కెను విందగు జవ్వనము భువనవిజయ మొనర్చెన్.
గుండనమున జీవము పడె చెందామర లులుకులాడె చెలి నృత్యములన్. 257

చ. లలిఁ బవడంపు వన్నెలఁ జెలంగు పదమ్ముల రాజహంసికా
చలన విలాస లాస్యములు సాగక గంగ మునుంగ బిట్టుగాఁ
గులుకు కపోతయానములు గుట్టలు చెట్టులు పట్టి పాఱఁగా
నలజడి చేసెనా గిలుకుటందెల చిందులతోఁ బసందుగన్.

258

సీ. పవనడోలికల జంపాల లూఁగుచు సరస్తటి నాడు కెరటాల సౌరుదోఁచఁ
గదము ద్రొక్కెడి మారు గజ్జెల గుట్టమై యాటలాడెడు బెడంగడర నొకట
నద్ద మడ్డముద్రిప్ప నసియాడు బాలార్కు కిరణంపుఁ దక్కుల సరణి బెళ్ళ
దంపతుల్ తమ ప్రణయంపుక్రిడలఁజేత నెగిరించు పూబంతిసొగసు లొలయఁ

ఆ. గాఢైనాట్యమాడుఁ గదలదు పై కాయ
మెముకలేనియట్టు లెచటి కచటఁ
గలువకాఁడలట్లు కాళ్ళుచేతులు వ్రేళ్లు
మెడయు నడుము వింతయొడుపు మడఁగు.

259

తే. కొంకు మార్దంగికుని వైణికుని కరాల
వ్రేళ్ల నిరువదింటిని నిరుగాళ్ళతోనె
విషమములగుజాతుల మార్చి వివిధతాళ
కాలగతి తీవ్రతలఁ ద్రుటిన్ గట్టివైచు.

260

త-తో-హో-ధి-మ్మి-త్త-ధిం-ద-త-తో-హో-ధి-మ్మి-త్త-ధిం-దా
ధిత్తా-ధిమితా-కిటతక-తళంగు-తకధిమి-తకదధిగిణతోం
తత్తద్ధిమిత-ద్ధిమితద్ధికితక-తైతాకిటతక-తతెహితతోం
తైతాకిటతకతతెహితతోం-తేక్ ధినకిటతకధీన గినధాగీనధా కిటతక.

ముక్తాయి - సంకీర్ణ

తకధుం-తతర్పుణ-తరికిణకిటతక-తరికిట కిటతకధా-తరికిట కిటతకధా-

తరికిటకిటతకధా.

ముక్తాయి - ఖండగతి

తజ్ఞమ్-తకర్పుం-తరితర్పుం- X -తధిగిణత-తధిగిణత-తధిగిణత-

త్రిశ్రజాతిమార్పు

ధాగినధిగినత్రకిట ధాతధా త్రుకతకిట తకధాతధా-త్రుకతకిటతకధాత

రెండవకాలం ముక్తాయి

కిటతక-గదిగనదా-కిటతకగదిగనధా-కిటతకగదిగనధా

ఐదుజాతుల ముక్తాయి

తకర్పుణ-కిటతక దధిగిణత-తకదధిగిణత-దధిగిణత-

ధిగిణత-గిణత-త-తో-హో-ధి-మ్మి-త్తధిం-ద-

తొహర

ముక్తాయిలఁగొని మృదంగనాదము ముమ్మాలుల్ వడి మ్రోఁగెన్
సక్తాత్మకమై సభాసముద్రము స్మయవీచికలన్ దూఁగెన్
కాళ్ళగజ్జియలు ఘలుఘలుఘలుమని కర్ణామృతములఁ బోసెన్
జోళ్ళతాళముల పలపలపలధ్వని చూపఁజరికితులఁ జేసెన్
చేతికంకణాల్ గినగినగినమని చేతములకు వలవేసెన్
నాతి యందియల్ చనచనచనమని గీతములకు శ్రుతిబోసెన్
స్వర్ణమేఖలా కింకిణీకృణిత ఝాణఝాణంకృతి బాడెన్
కర్ణపత్ర మణిమౌక్తికాభ్రమణ కాంతి తళత్తళలాడెన్
కనకరత్న వరతారహారముల కాంతులూయలల నూఁగెన్
ఘనతర నాసామౌక్తికప్రభల ఖద్యోతమ్ములు రేఁగెన్
వ్రేళ్ళ నమరు రత్నాంగుళీయరుచి వీచుల సింగిణు లూరెన్
గోళ్ళవెల్గు సితకాంతిపుంజముల ఊణిని దారలు జాఱెన్

261

“మంగళమహాశ్రీ” వృత్తమాలా (అనుకృతి)

ద్యోతలమునం దెగయు శ్వేతాభ్రమై మదను కేళనమ్మై యెగయుఁ గొంగు
పింజలై కెంజాయ సంజలై కెంజివురు మంజరులఁ జిమ్మెడి చెఱంగు
జంభారీవైఁ గినిసి యంబరము దిగివచ్చు రంభఁ దలపించు రూపమ్ము
కరఁగి యులుకాడు బంగరు తేటనీటి నిర్దురి నేలు మేని వర్ణమ్ము

హాసమై చాందీవికాసమై వికచసుమ భాసమై యొప్పు నగుమొగము
 వీరకమై కజ్జలితలోకనమ్మలనె రతి లేఖ లల్లెడి నయనయుగము
 మూటయై వలరాజు తోటయై సోయగపుఁ గోటయై యొప్పు యౌవనము
 కమ్మనై మదనమంత్రమ్మెయై యింద్రజాల మ్మొలయు మధురభాషణము
 సొమ్మలై ప్రణయ సూత్రమ్మలై మరునాటబొమ్మలై నటియించు బొమ్మలు
 మ్రుచ్చులై సభకనుల నుచ్చులై ననుపట్టు కుచ్చులై చెదరు భ్రమరముల
 మూకలై మిన్నేటివాఁకలై రాయంచ రాకలౌ కోకకుచ్చెళులు
 నురువులను దరఁగలటు సరములౌముత్యాల నొరయుచుండిన యుదరవళులు
 వేణువై నినదించు వీణయై వీణగొను వాణియై చిలుకు గానమ్ము
 సంగీతసాహిత్య సౌందర్యసౌభాగ్య సకలమ్ము నామెదే సొమ్ము. 262

చ. సులలితరాగర క్తసిత శోభ లనంతము లీను నేత్రపుం
 గలువ కనీనికాభ్రమర కాముకుఁ డాత్రమునన్ బయింబడన్
 గలియ నటంచు సిగ్గు నునుగాడ్పుల మున్వెనుకాడ నడ్డమై
 నిలుపు స్వమోహసంతమన నిర్భరహస్తము తొచుఁ బట్టముల్. 263

తే. నాతిమోమున నాట్యమ్మొనర్చు కనుల
 మదనవిజయధ్వజం బెత్తు మతస్యయుగళి
 రమ్యనవరసభావతరంగర్పురుల
 బెడిసి యాడెడి వజ్రాలు మిడిసిపడఁగ. 164

సీ. అరమోడ్చు కన్గవన్ బరవశత్వముఁ జూపు
 కలికి కేఁగన్నులఁ గాంతు దెలుపు
 నాలోలభీత ముగ్ధాలోకనమ్మల
 శృంగారలజ్జలఁ జిల్కరించు
 సుడిగొన్న బొమ్ముడిన్ జుటజుట
 చూచుచుఁ బ్రణయకోపభరమ్ము బ్రకటపఱచు
 వాలుఁగన్న లొకింతఁ దేలవై చిన చూపు
 మనలేని విరహవేదననుఁ జెప్పు

గీ. మూయు గనుదమ్మలన్ ధ్యానముద్ర గదుర
 నగుకనులఁ బ్రియదర్శనానంద మెదుగ
 నాతి నవరసభరితసౌందర్యఫణితిఁ
 గంటి చూపుల కావ్యలేఖన మొనర్చె. 265

తే. కమ్మవిలుకాని యమ్ము లబ్బమ్ము లెందు
తమ్ములనఁబడుఁ గల్గి నేత్రమ్ములకును
మగువ వదన సౌందర్య రమా సమార్థ
నియతి మాసమ్మునకుతూఁగి నెలయగు శశి.

266

ఉ. ధారుణివైఁ బదాబ్జములు తాఁకుచు నుండెనొ లేదొ యన్నటుల్
నారి ప్రసూనబాణు విలునారిగఁ దారచు నాట్యమాడెఁ జె
ల్వారెడు పండుటాకు నునుజెక్కులఁ జెమ్మటచుక్కతొచు నొ
ప్పారెను ఫాలభాగమున నద్దిన కస్తురి చుక్క యట్టిటున్
గాతెను ముంగురుల్ మొగముఁ గప్పుచు విప్పుచుఁ బోరెఁ జారు శృం
గార రసార్థవమ్మునఁ జకాపిక చంచలనేత్ర మీనముల్
బాతె నురోజయుగ్మములపై మనుపయ్యెద హద్దుపద్దులన్
మీతెను గీల్జడన్ దులుము మేదుర సౌరభ సూనహారముల్
జాతెను మూఁపునన్ బ్రజకు సమ్మదముల్ సమకూరె మానస
మ్మాతె నృపాలరాణ్మణికి నుల్లమునం దిఁక నామె రూపమే
చేరె ఊణఊణ మృపుడె చేడియఁ గూరిచి చిత్త మెట్టెటో
మాతెను దెల్పఁజాలమికి మారుని దూతెను సారెసారెకున్.

267

క. హే కేశవ! తవ విరహే సాకాంతా రాధికా విషణ్ణా యని తా
నా కామిని విరహా ప్రణయాకారము దాల్చి నెజ్జ నారాటపడున్.

268

ఆ. మోవి నొక్కికొనుచు మునిపంట బొమముడి
శిరము నూఁపి యెత్తు చిగురు కేల
సడి యొనర్చకంచు సంజ్ఞ సేయుచుఁ బ్రక్క
యింట నత్త వదినె యుంటఁ దెలుపు.

269

ఆ. అట్ట నేదొ చప్పుడై నట్లు చెవి జెట్టు నటనసేసి సడి నొనర్చకుండ
నడచిపోయి 'కృష్ణ! నవనీతహార!' యని బుగ్గనులిమి కసిని బుద్ధిగఱపు.

ఆ. వెన్న దొంగిలించు చిన్నతనపుఁ జేష్ట మురళిఁబూని పాడు ముద్దురూపు
శంఖ చక్ర హస్త సర్వేశు వైఖరుల్ దలఁచి విరహ యగుచుఁ దల్లడిల్లు.

ఆ. ఈ ప్రపంచమన్న నేమొ సుంతెఱుఁగక
భయముఁజెందు ముగ్ధభావ మొకటఁ

బ్రణయకోపభావప్రకటన మొనరించు
చిలిపిపిల్ల చేయు చేష్ట లొకట

272

ఆ. గోళ్లు గిల్లు మోవిఁగొలుకును మునిపంట శిరమువ్రాల్చి సిగ్గుజిలుక నిలుచుఁ
బయటఁ కొనలు వ్రేళ్లఁ బట్టుచుమెలివేయు హారమెత్తి కేల నటిటు బుడుకు.

ఆ కొంగుబట్టిలాగ గుంజుకొన్నతి 'విడుమబ్బ!' యనుచు విసుగునంది త్రోయుఁ
'గానిలెమ్ము జ్ఞప్తిలో నుంచు'మని శిరమూఁపి చూచు నోరచూపు లొకట.

ఆ. అన్నిదెసల బెదరినటు జూచి నోటిపైఁ జేయివైచి 'యబ్బ సిగ్గులేదు ;
ఎవ్వరేని చూడ నేమందు' రని యెంతో భీతిఁజూపుఁ గొన్నిరీతు లొకట.

ఆ. ప్రియుఁడు తొల్లిసేయు ప్రేమవిలాసముల్
తలఁచి తలఁచి నోట జలములూర
మత్తుకనుల మొల్కలెత్త స్మితమ్ముమై
పులకరింపఁ దీపి కలలుగాంచు.

275

ఆ. చిన్నవోవ మోము చెక్కిటఁ గేలూని సోలు మేనఁ గండ్లు తేలవైచి
వట్టి పిచ్చిదానివలె నెందుఁ జూచినఁ నందె చూచు మౌనయౌచు నురక. 277

ఆ. ఎట్టులిడిన దేహ మట్టులె పడియుండ నిల్చిపోవు కనుల నీరు నిండ
నట్టె వదనమందు నుట్టిపడ నిరాశ నెడఁద బరువుదీర విడుచు నూర్పు. 278

ఆ. నటన నిజమొనర్చి నాతి కృష్ణుని విరహంపు రాధపాత్ర నభినయించె
నాటవెలఁది యొక్క యసమాన ప్రతిభకు మురిసిపోయి రాజు ముగ్ధుఁడయ్యె.

క. కురువృద్ధుండగు భీష్ముఁడు శరతల్పగుఁ డగుట బ్రహ్మచర్యత మనుటల్
స్మరశర దుర్భరధాటికి వెఱచియె కదె యనుచుఁ బొరలు విరితల్పమునన్.

క. చెలియా! స్మరశరముల కేన్ బలియగుచుండంగఁ జూడఁబాడియె నీకున్
వెలలేని పుణ్యమబ్బును జెలువున గూడుకొను దారీఁ జెప్పఁగదమ్మా! 281

సీ. మలయానిలుఁడె వీనిఁ జీలువ పొట్టంబెట్ట

రంయని నడుమంతరమున నాడుఁ

జందురుండఁట వీఁడు తయమొందుఁగాక

యీ మూర్ఖు చర్యలునాఁడె మొగులుముట్టె

మాధవుండట వీని మదమడంగనదేమొ

మొక్కినకొలఁది కొమ్మొక్కి తూలుఁ
బూవిల్తుండట వీడు బుగ్గియైపోనేమి

యెఱుఁగని యటులుండి యేడిపించు

తే. తుంటవిల్తుదం డబలను నొంటిదానిఁ

బొంచి మొనగానితనము జూపించుకొనెడి

విభుఁడు రానిమ్ము చెప్పెద వీరియాట

లపుడు తలక్రిందులగును నా యాత్మ నగును.

282

తే. చలువచూపుల నగవు వెన్నెలలతోనె తగరము కళాయిపూతల జగతి రుద్దు
నీలిమబ్బులఁ దేలాడు బాలశశియొ పొగపొదలగ్రాలు మంటలచిగురుబోలు.

తే. హరి హరీ! చచ్చి బూడిదయైనఁగాని

మారహతకుని నైజమ్ము మారదాయె

దగ్ధమయ్యుఁ దా నితరుల తాప మెఱుఁగ

డేటికే యన నిజసఖి యిట్లు పలుకు.

284

మ. చెలి! పద్మానన! చంచలోత్పలదళాక్షీ! మల్లికాహాస! మం

జుల మాకంద మనోహర స్తబక వక్షోజా! ప్రవాళాధరీ!

అలినీలాలక! జాళువా చిలుక! పుష్పాస్త్రిండు నీతోడనే

బలియయ్యెంగదె వాని కేను బలినై వర్తింతునం చేడ్తువా?

285

క. చెలి నీ వలపులు చోద్యమ్ములుగదె! యివి మాకు నూత్నములుగా విపుడా

వలమురితాలుపు తానున్ వలరాజిడు వలను జిక్కి వలచు నవల నిన్

286

తే. పవనుఁ డన్నను దనయయ్యపాన్పు తిండి

సోముఁడన మామ బడబాగ్ని సోదరుండు

మాధవుఁ డన నెయ్యుఁడు మధుమత్తుఁ డరయ

సచ్చరితుఁడెట్టులగుఁ దాను లచ్చికొడుకు.

287

మ. కలధౌతద్యుతి నేలు కోమల లతాగాత్రిన్ మనోహరిణి

తిలకన్ నూత్న వయస్కుఁ గూడి యమునాతీరాన డోలల్లవం

గలతాకుంజకుటీవిహారియయి యా కంజాతుఁ డొప్పారుటల్

తెలిసెన్ నా కొకవార్త యచ్చటికిఁబోఁ దీరున్ భవత్కామనల్.

288

ఆ. అనెడి చెలియ పలుకు విని రాధ ముదమంది కుసుమవిశిఖ తల్పవసతి వీడి
సకియ నీదు మేలు జన్మలో మఱతునె యనుచు యమునఁ జేరనరిగెఁ ద్వరగ.

తద్ధిణాం ధిమితహతఝంతరి-జంత జగదరి-జగందకుకుందరి-
కుకుంద తకుందరి తకుందకిణ ధిమితాం తెహిధ త్తతాం-కి డ్డకతా ననన్న
న తాజగంతరి-

ఉ త్క శిక - ర గ ద

పొన్నపువ్వువాసనల ప్రోవులు పొగడపూవుల నెగడు తావులు
మల్లియల మొల్లల సుగంధము నల్లగలువల చలువచందము
పిల్లగాడుపు టలలఁ దేలుచు నెల్లదెసలం దెగసియాడఁగనూ
చవుతి చంద్రుం డ స్తమించెను సంతమససంతతులు మించెను
గడలు వెన్నెల వలువలెల్లను ఘనమహి పంకమున బులిమెను
ఖంజరీటము రెక్కసాఁచెను కజ్జలాద్రులు నిక్కిచూచెను
గటిక చీఁకటికురులు విడ దిక్ తటములందునఁ దాండవించెను
గన్నులం బొడిచికొనఁ గనఁబడకున్న శూన్య పథాంతరాళము
ప్రన్నికొనెనా దివిని జలముగ్గ్ భ్రమరవాహిని సముదయంబులు.

ఆనిశీధిని ఫాలతలమున నలకలగు కాదంబినులలో
నీలవార్ధితరంగడోలలఁ దేలి తేపకు మిడిసిపడియెడి
మీను బిల్లల వోలె మిలమిల మిలుకు మిలుకు మిలుక్కు మనుచున్
గాలవల్మీకములు వెలువడి కసిబిసిగ వడి బెనఁగులాడెడి
త్రాఁచుపరువులవోలెఁ దళతళ తళుకు తళుకు తళుక్కు మనుచున్
చకచకచ్చకచక్కు మనుచును చంచలల్ నీలాంబరమ్ముల
నంచులై కనిపించి చనుటయు నవని చీఁకటు లావరించెనుగా.

ధరగిరులపై చాడి వెడలిన సురలరథములె యులుకులిడునో
వజ్రయే భండనమొనర్చునో వడి గిరుల ఖండన మొనర్చునో
గిరిశిఖరములె దొరలిపడునో కరులు ఘంకృతిఁ గలియఁబడునో
ధణధణంధణ ధాణ ధంధణ డడడ డడడడ ధాండ ధమ్మని
గర్భనిర్భేదముగ నులుములు సార్భటింపగ నవని చెవుడువడె.

రివ్వమని యిటువైపు పాటుచుఁ జివ్వమని యటువైపు దూఁరుచు
 నుర్విసంతయు నూఁపివైచుచు నుదధి జలముల లోపివైచుచు
 రయ్యమని వడి రవము సేయుచు కుయ్యమని దివి గోల సేయుచు
 రివురు రివురు రిరివురురివ్ రివ్రివ్ రిరివ్ రిరిరివ్ రిరివ్మను
 వాయుదేవుని ప్రళయతాండవ వైభవములకు శివము దూలుచు
 ఛరర రరరర ఛఱ్ఱ మనుచును దరులశాఖలు ధరణిఁ గూలఁగ
 లతలు కుంజము లతుకు లన్ విడికుతలమందునఁ గూలిపడఁగా
 హోరుమను ఝంఝానిలమ్ముల భోరుమను వర్షారవమ్ములు
 రింజరింజరిరింజరిరిరిరింజరింజరిరుంఁదిర్పుం, అని

తెఱపినీయక చఱచికొట్టుచు కరకసంహతి వినరిపెట్టుచు
 మూగి కురియు ఘనాఘనమ్ములు ముంచియెత్తె ధరం జలమ్ముల.
 పాటు యమునాతీరములలోఁ బద్మయుత కాసారములలోఁ
 బల్వలాగత నీరములలో వార్యతాశ్మాగారములలోఁ
 జేరువలలో దూరములలో మంద్ర మధ్యమ తారములలో
 రటటరట్రురరట) దుర్దుర పటరట ధ్వనశబ్దములలో
 వటువు వేదము వల్లెవేయునొ వరుణపతి జయభేరి మ్రోయునొ
 తాకుఁడెకణకుఁడేకు పూర్ణతటాకముల మండూకశబ్దములు
 కిడ్తకనగణనగణగనగణనగణగనగణనగణగనగం
 కిడ్తకజగజజగజగజగజజగజగజగజజగజగజగం
 కిడ్తకడెగడడెగడెగడెగడెగడెగడెగడెగడెగడెగడెగం
 తగనగణనగణగణగంతగజగజజగజగజగంతగడెగడెగడెగడెగం
 తగనగం, తగజగం, తగడెగం, నగం, జగం, డెగం - బహుగతి
 నేకముఖముగ భేకలోకము వీకమై ఘోషింపఁగా.

అందు తానొక యందములగని నందనోద్యానంపు టామని
 ఇందుధరు వలపించు మోహిని సుందరులకెల్లను శిరోమణి
 కడుగఁబడియెడి కనకరథమనఁ గదలు మాణిక్యవసధమన
 సంబరము మాఱైన చందురు బింబమో జలవీచిగత విక
 చాంబుజమొ ప్రియు నరనెడి చకోరఁబొ యన నితరమ్ము మఱచును
 ఏటికో యమునాతటీవని నేగునా నిశి నేమియో పని

మాటిమాటికి మాధవా యని మధురరుతములఁ బిల్చు నేరిని
 తడియు వానకు జడియ దిరులకు దరువుతరువును దరియు నేలకొ
 పొదపొదను గని వెదకు నేమియొ ఎద విసిగికొను నెవరు లేమియొ
 విటపముంగొని ప్రియుని కేలని విడుచు వెంటనె మృదుత లేమిని
 మధువొలుకు విరి నధర మనుకొని భ్రమనుగొని చుంబనమొనర్చును
 వృంతమెడలి లతాంత మెడగా నెంతపనియయ్యె నని వగచును
 వననికుంజము మాధవుం డని భ్రాంతి పరిరంభణ మొనర్చును
 పొదలు శంపాకాంతిలోఁ గని పొదరు లివి యని వదలి యేడ్చును
 పతిని బాసిన రతికుమారియొ భవుని వీడిన గాంగవారియొ
 కాఁక బెట్టిన మరుకటారియొ కేకలిడియెడి వనమయూరియొ
 హోరుమని ప్రవహించు యమునా చారురవ వీణాశ్రుతిం గొని
 ప్రతిదిశం గని పిల్చునేరినిఁ బ్రతివచనముగ వచ్చు నా ధ్వని
 ఓ దొరా ! పిల్చునది యిది నీ రాధరా యనరాని ప్రణయపు
 బాధరా దయనీయమీ నా గాధరా రారాదురా యనుఁ
 బలుకరా ! యీ దాసిపై నీ కలుకరా రాగామృతంబున్
 జిలుకరా యెద పంజరపు నా చిలుక రారా చిలిపినూరా !
 తరులు నిన్నే పిలుచు చూడుము గిరులు నీకై నిలిచి వేడును
 ఝరులు నిన్నన నులుకులాడును ధరయె నీ స్వాగతముఁ బాడును
 తరుల నీ సుందరతఁ గంటిని గిరుల నీ సుస్థిరతఁ గంటిని
 ఝరులలో నీ కరుణఁ గంటిని ధర ఊమాగుణపరతఁ గంటిని
 ఆదిమధ్యాంతరహితుఁడవని యాకసపు ముఖముననె వింటిని
 అన్నియును నీవె యనికొననేనవ్యయుని ని న్ననకయుంటిని
 దొంగ ! నీవే దాఁగియుండ నెలుంగ బ్రహ్మతరమ్ము గాదుర
 కలికి చూపులఁ గామితము లిడు కల్పవృక్షము పూలు బూయఁగ
 చిలిపినవ్వుల సొగసు సురగవి చేపులై మధుసుధల గురియఁగ
 రార ! నవలావణ్య మదనాకార ! సుమసుకుమారసుందర
 నీరదాభ శరీర ! నందకిశోర ! శిఖిపింఛావచూడా !
 నమ్ము నా దై వమ్ము యీ రూపమ్ము యౌవనమెల్ల నీదే
 సొమ్మరా ! నిను విడిచి యీ జీవమ్ము వమ్ముగునిది నిజమ్మర

మ్రొక్కెదను నాదిక్కు నీవే యెక్కడికిఁ బోయెదను వద్దన
చక్కదనముల మూట రతిసుఖసౌరభపుఁ బూదోట రారా.

తనువు తనువుం బెనఁగి ప్రాణయోధ్యానవల్లిక లల్లుకొనఁగాఁ
గనులు కనులుం గలిసి మరువాసనల నీనెడి మల్లియలుగా
మరము నురమును గదిసి హృదయ మ్రొక్కఁజే యను మాటఁజాటఁగ
నధర మధర మ్రొటసి యద్వైతానుభవ వల్లకుల మీటఁగ
మక్కువల యానందడోలిక లెక్కి మైమఱపెక్క మత్తిలి
చొక్కుదమురా సోలుదమురా సుఖజలధిలోఁ దేలుదమురా.

పొరలు తరఁగలఁ గూడియాడెడి పూలమై విహరించుదమురా
పూలతావులఁ దేలు చల్లని గాలియై దివి నేలుదమురా
గాలితాఁకుల కరఁగి కురిసెడి నీలిమబ్బయి వ్రాలుదము న
న్నేల నిటురావేల రాధాలోల ! కనక సుచేల మృగమద
ఫాల ! స్మితదృష్టాల ! ధృతవనమాల ! నా గోపాల కొనుమిదె
జొహ రోప్రియ ! జోహ రోసఖ ! జొహరులు వేజొహరుల్
తత్తక్కిట తక్కిట కిడతక ధిద్ధిక్కిట ధిక్కిట కిడతక
తొంగిడతక నంగిట కిడతక తతతధిగిణత

తతతధిగిణత

తతతధిగిణత

290

ఉ. చేతులు సాగ వ్రాల్గనులు చేడ్పడ మందత నావులించు నా
కూతముతో నొడ ల్విటుచుకొంచు నురోజ భరోత్కటమ్ము నా
త్రేతరవస్తువాహమటు లెయ్యెడనో పడవేయఁ ద్రోయు సాఁ
గోతవడు న్వడిన్ మొదలు గొట్టఁ జలించు లతాంగనాగణిన్.

291

చ. వలవల యేడ్చు వా డెచట వచ్చు నబద్ధము రాఁడటం చెదో
తలఁచుచు నెందొ చూచుఁ గనుదమ్ముల రెప్పలువేయఁ దూర్చి బి
ట్టులుకుఁ బయోజభారవృథులోరము కంపమునంద దోచదే
'చెలియ ! యిఁకేమి సేయవలె జెప్పవదేమె' యనున్ మినున్ గనున్. 292

తే. 'అమ్మ ! రేపు వత్తునటంచు నమ్మ బల్కె
మొగము ముందు బ్రేమను జూచి మోసపోతి

నెన్నినాళ్ళాయెనే యితఁ డేగి' యనుచు
ముక్కుపై వేలి నిడి మానముద్రఁ బూను. 293

క. సవ్య కరాంగుళు లొగి నపసవ్యపుఁ దర్జనిని మడఁచి స్వప్రియ విరహ
హ్నవ్యవధినెంచు నూహకావ్యము లల్లును విషాదకంధి మునుంగున్. 294

సీ. బడిబడిం బటతెంచు బాష్పస్రవంతిలోఁ
దెగిజాటు మంచి ముత్తైముల పేరు
గాద్గద్య సందీప్త కంఠస్వనమ్ములో
దరిదట్టి పొరలు దుఃఖరస ఝరులు
రాగార్త బింబాధర స్పందనమ్ములోఁ
జిరుగాలిఁ గదలు కెంజిగురు గుదులు
రోమాంచ సముపేత కోమలాంగకములఁ
బ్రభవించుఁ బరునై న పద్మలతలు

గీ. కనెడి దంతయు నాపయి తనను దాను
మఱచియాడుచు నెంతో యున్మాదదశను
వక్తయును శ్రోత తానెయై వదరుకొనుట
నడరు ప్రేమగీతాంత్యస్వరాలపనము. 295

ఉ. ఎచ్చటి నుండియో సుమధురేరిత వేణు సుధాతరంగముల్
వచ్చుచు నున్నయట్టు లటువైపు శ్రుతిం బచరించి ప్రాణముల్
వచ్చినయట్లు తోనె స్మితవైఖరి లేచి యదేదిశఁ గనుల్
విచ్చి కరమ్ము మాటుగొని వేమరు నట్టిటుఁ గాంచు గాంక్షమై. 296

తే. అదిగొ ! చెలి యిది యమునా తటాంచలమ్ము
నుండి వచ్చెడి నని చంక నొక ఘటమ్ము
నమరిచికొని నీటికని రాయంచ నడల
వెడలి యద్దరిఁ బాడు గోవిందుఁ గాంచి. 297

తే. గాయక శిరోమణి ! పికాగ్రణి ! విశాల విమల యమునాతరంగిణి వీచికలను
బంపు సందేశరూపక ప్రణయగీతి రాగవేగమ్మునకు గుండె లాఁగలేవు. 298

తే. కొమ్మతావులఁ గోయిల కూయుఁగాని
యా యెడారుల రాగమ్ము తీయఁబోదు

కొమ్మకోయిల విరహ దుఃఖమ్ము యమున
యేలులై ప్రవహించు ముందెటు తరించు.

299

తే. కొమ్మ రాగము కరపల్లవమ్ము నూఁపెఁ
గోయిలం గల రాగమ్ముగొంతు విప్పె
నస్వతంత్రయా కొమ్మ తా నరుగలేమి
సిగ్గువిడి కోయిలయె తాను జేరవచ్చె.

300

తే. యమున నీటికై యీఘట మ్మరుగు దెంచి
నీదు రాగామృతమ్ముతో నిండిపోయె
దీని మోయఁగా నేను నాలోన లేను
వత్తువే దీని నెత్త నో వన్నెకాడ !

301

తే. నాదు మోహంధకార పూర్ణ హృదయంబు
కరఁగి నల్లని యమునయై యులుకులాడు
దీనఁబడి కొట్టుకొనిపోవు దీన నేను
నీవెకావె యద్దరిఁ జేర్చు నావ వనఘ !

302

తే. ఇది యతడు విని ముదమంది యివలియొడ్డుఁ
జేరవచ్చిన ట్లాతని చెంత కరిగి
రంగురూపులఁ గాంచి యారాత్రి యెవతె
యొద్దనో ప్రొద్దుబుచ్చిన ట్లాహసేయు.

303

సీ. 'ఎటుపెక్కఁ గనులు నిద్దురలేక యెవతెను
 'గూడియో' యనఁ గాదు 'వేడి' ననుచు
'గంట్లానరెను నీదు కమ్మవాతెఱకు నే
 'చెలి' యనఁ 'గాదిది చలి' కటంచుఁ
'జెదరె నీ యందాల శిఖిపింఛ మేతన్వి
 'కేళివో' యనఁ 'గాదు గాలి' కనుచు
'నాసపైఁ గాటుక వలుపు లేకన్నుల
 'కలికివో' యన 'జాతెఁ దిలక' మనుచు

తే. 'యాహి మాధవ' యనుచు నీర్ష్యమెయిఁబాడి
ప్రణయకోపాగ్నికీలయై పెనఁగులాడు

'అయి ప్రియే చారుశీలే!' యటంచుఁ గూడి
శాంత గంగాప్రవాహమై చాగి వేడు.

304

తే రమణి! నీయెదఁ బొంగారు సుమమనోజ్ఞ
హేమకలశవినిర్గత ప్రేమసుధలు
రమ్యమధురసమధురనారంగరుచుఁ
బైనఁ గొసరిడు. గోస్తనీఫలరుచు లని.

305

క. హరి ముగ్ధవధూ నికరే తరుణి విలాసిని విలసతి తత్కేశివరే
పరిరంభణ చుంబన వర సురతవిनోదే యటంచు సుదతి నటించున్.

306

సీ. చికిలి చూపులలోన శృంగారరసవల్లి పూలుపూయుచుఁ దోరణాలు గట్ట
చిలిపి లేనవ్వలఁ జెలువంపు వారాళి నెలజాలు లేతవెన్నెలల నలుక
కలికి భూనర్తన న్లలితలావణ్యాభ్రములు నింద్రధనువుల మ్రుగ్గుదీర్చ
కులుకు గ్రీవాభంగముల సారె కొయ్యారముల వాఁక కంబు మంగళములీన

తే. నాతికలకంఠ రుతము సన్నాయిఁబాడ
లజ్జ తెరపటమగుచు విలాసమీనఁ
బ్రణయ సితదృక్పథలు తలఁబ్రాలువోయ
నారి నృపతి మనమ్ము లగ్న మ్మొనర్చె.

307

తే. మేల్కదాని కొమ్మించు నెమ్మేనితోడ
నలకళామహోదధి నీదులాడు నట్టి
వెలఁదిఁ గని మెచ్చి ముత్యాలవృష్టి గురిసెఁ
చెక్కులం జుక్కులై రాలు చెమటచినుకు.

308

చ. తిలకము మోమునం జెదరఁ దీవ్రత ముక్కుపుటమ్ము లుబ్బి లో
వెలికి మితాధికమ్ములయి వ్రేగుగవచ్చుచుఁ బోవు నూర్పుగా
ద్బుల బిగియంతయున్ సడలి పొల్చెడి తమ్ములపాకు తీవయై
సొలసిన మేనితో నటిటు సోలెడి నెన్నడు మొప్ప నిల్చినన్.

309

తే. ఆమె సరసాభినయ చేష్ట లానృపాలు
తనువు మఱపించి నిశ్చేష్టితునిఁ బొనర్చె
నామె చలదపాంగ నిరీక్షణాతిశయము
నృపతిగని రెప్పవడని యనిమిషుఁడయ్యె.

310

క. మెఱయుచు నుండెన్ గన్నుల నరనిముసము వెన్కఁజూపి యూఁపిన యా బి
త్తరి బొమ్మచేష్ట లామెను గుఱించి మనమందు నెంతో కొనియాడె నిటుల్.

శా. 'అమ్మో ! ఎక్కడి కండ్లపండువగు నీ యందాల రూప మ్మహా !
బొమ్మన్ దీర్చినయట్టు లున్నవి కనుల్ ముక్కు నొగం బద్దిరా !
సొమ్ముల్ దిద్దఁగ నా వయస్సున కిటుల్ జోడయ్యె నీయంగముల్ !
సమ్మానార్హువు నీవ యావనమ ! యీ స్థానాధివాసక్రియన్. 312

క. కుదురై న సఖ మనోహర

వదనము కుందనము కరఁగి పడి యచ్చున నే

ర్పొదవం బోతం బోసిరొ ?

ముదిత యొడలిసొగసు శిల్పమున మలచిరొకో ? 313

ఉ. అచ్చర మచ్చరంబు హతమార్పఁగఁజూచెడి యీమెఁ గాంచి ని
క్కచ్చిగ దీక్షఁబూను మొనగాఁడు పితామహుఁడై నఁ బిచ్చిగా
వచ్చును నందునన్ వయసువచ్చిన కొత్తదినమ్ము లివ్వి యీ
విచ్చెడి తమ్మిమ్మొగ్గ తొలివిందున కే యళి పెట్టిపుట్టెనో ? 314

ఉ. ముద్దియ సోగకన్గవకు మోహనరాగ కళా విలాసముల్
దిద్దెడి గీరు కాటుకల దిక్కయి తాళమువేయు రెప్ప లా
నిద్దపు క్రింది కంచెరల నీలిమ లద్దెడి చిందు కాటుకన్
వద్దన ముద్దువచ్చెడిని వారిజనేత్రి మొగమ్ము దీనితో. 315

ఉ. జోక వయోవిలాస తనుశోభలఁ గాంచి వసింపనెంచి లేఁ
తాకులతో వసంతకళ నందు రసాలకిశోర మంచు పుం
స్కోకిల కొమ్మ మాటుగొని కూసె 'గుహూ' యని గాత్రకిన్నరన్
వీక నమర్చికాక చెవి విందిడునే యిటు లన్యగీతికల్. 316

క. లలన నిటు తలఁచి మెచ్చుచు 'బలే బలే' యనుచు 'గప్టపడి నేర్చె నహా !
యిలుగట్టె గళ లిచట' నని పలుకు నృపతితోడ వృద్ధభామిని యనియెన్.

క. దేవా ! నృపగిరి రాజ్యరమావల్లభ ! విశ్వవిజయ మార్తాండ ! కళా
భావజ ! సర్వజ్ఞా ! పుంభావ సరస్వతి ! జోహారు నరసింగనృపా. 318

క. నాకూతురు గొప్పలు నే నేకరువిడఁగూడ దై న నేమో స్వామీ !
మీకారుణ్యము నాకిటు వాకునిడెడి నా మనవి నవధరింపవలెన్. 319

గీ. ఏకపిందుఁగొచ్చినను మాయుంటఁ బిలిచి
సింగభూపాల సముఖ విశేష మడిగి
యేఁగవలె నని యొకఁడెపో రిడుచునుండఁ
దమ కబద్ధ మీనుడి మాయెదకు నిజమ్ము.

320

గీ. తాము చెడి ప్రపంచమ్మునంతయునుఁ జెఱచు
ఘోరతర జారవృత్తినిఁ బాటఁద్రోలి
పరిణయములాడి సత్కిర్తిఁ బడయుఁ డనుచు
సానిజాతిం బ్రబోధమ్ము సల్పునుడులు.

321

క. పలుకు' ననఁ జెలువ తనమది వలపు త్రపా జలధి మగ్నభాస్కరతఁ గొనన్
దెలిసెను జాలును మిక్కిలి పలుకకు మని జననిఁ గినిసి పలికి నృపాలున్. 322

క. నిజవదన రూపరేఖాంబుజ సుందరనేత్ర కుముదముల రాజకర
స్రజ మలమక ముఖవికసనము జరుగు నెట్లనెడి భావముల వీక్షించెన్. 323

క. అంతట శ్రీనాథుఁడు తత్కాంతను వీక్షించి యామె కన్నులలోనన్
గంతులిడెడి యాశయముల సొంతపు వాక్యముల నిట్లు సూచించెఁ దమిన్.

ఉ. 'వారనెలంతలందు నిటువంటి సుబుద్ధియు సత్యవర్తనల్
పేరున కేరి యొద్దఁ గనిపింప విల న్వడఁబోసి చూడ నీ
వారిజనేత్రి పుట్టువు కవశ్యముగా నొక కౌశికుం డెనో
దారినిఁ దప్పి వచ్చి యిటఁ దా వ్రతభంగము నొందఁగావలెన్. 325

తే. ఈ నడత బుద్ధిగఱపెడి మానవులకు
నీమె నాట్యాభినయకళ లీ స్వరూప
మేకమై యెంతవానికి నెదఁ జెఱచెడి
నొడయుఁ డధికారియై తగ వుడుపవలెను'. 226

చ. అనుటయు తేఁడు రాగ దరహాస మనోజ్ఞ కటాక్ష పూర్ణ దృ
ష్టి నసిత షట్పదమ్ముల రచించి పొలంతి ముఖాబ్జసీమ వా
ల్చినఁ గని మోసులెత్తు నునుసిగ్గున బిత్తరి వ్రాలుఁ జూపులం
దన తల వంచె నుచ్చులిడెఁ దన్నుప దృష్ట్యశికిన్ శిరోజముల్. 327

క. మదయావన ముబికింపఁగ నదయతఁ గంచుకము తలల నదుమఁగ బొరిఁ బ
య్యెద నడఁగెడి చనుగవగతి ముదిత ప్రణయత్రపల హతిని మున్వెనుకాడన్.

చ. నిజగళసీమ నాయకమణి ప్రభతో నగియాడు మౌక్తిక
 స్రజమును గేలఁ గీల్చి తన సన్నిధి కాయమఁ జేరఁబిల్చి నీ
 రజభవుఁ డా సరస్వతి కరగ్రహణమ్మొనరించు పట్లఁ గం
 తజలజమందుఁ దాళి నిడుటంబలె నామె గళమ్మునం దిడెన్. 329

తే. తేఁడు భోగినిన్ సతిగాఁ బరిగ్రహించె
 నచటి సభ రాజు రసికత నాత్మ మెచ్చె
 నపుడు శ్రీనాథకవి తన యాశుధార
 వర్ణనమొనర్చె వారి దాంపత్య మిట్లు. 330

క. 'వరవర్ణిని యీ సుందరి కర మరయ సుధాకరుండు కాంతుఁడు కళలం
 దిరువరి సరసపుఁ గలయికఁ బరఁగెను రాగ మన సహజపద్ధతి గాదే.' 331

క. అన విని కవి పోతన యావనిత జననితోడ రాత్రి వల్కిన నీతుల్
 మునువచ్చిమూర్తి గొనెనని యనుకొని జయదేవకృతుల నాత్మదలఁచుచున్.

సీ. కర్ణశుక్తి స్నిగ్ధ గర్భాశయాలనే కవిత పండించె ముక్తాఫలాలఁ
 బద్మావతీ పాదపద్మలాస్యము కెద్ది రచియించె శృంగార రససరస్సు
 కామేతు కోదండ కాండాలఁ దీయని పదనిడె నెద్ది స్వప్రణయ ఝరుల
 సలలిత గోస్తనీ ఫల గుళుచ్చమ్ములఁ జిలికె నెయ్యది సుధాశీకరములఁ

గీ. జివరఁ దలక్రిందు తపముఁ జేసియును నెవని
 రమ్యతర వాగ్దురీధార రాధ యగుచు
 గోపికానాథు ప్రణయమ్ము గుత్తగొనియె
 నట్టి జయదేవకవివాణి యజునిరాణి. 333

సీ. రసభావ జలధిలోఁ గొసరి మున్కులువేసి దరిముట్టి జాతిరత్నాలు దెచ్చు
 భాషార్ణవ ఊరభాండమ్ము గిలకొట్టి పదనవనీతముల్ పంచిపెట్టు
 నిహపర ఫలసార మెద చేపురాగ స్తన్యము జేసి కుడుపుఁ బ్రజాళి కడుపు
 చెవి సోకినంతనె తవిలి చేతము నిగ్గు రతపాద మంజీర రవళిసేయు

గీ. సత్కవీ ! జయదేవ ! విశ్వమ్ము నీదు
 మధుర మంజుల కావ్యకుమారి మహిత
 పూజ్యపదముల సరసప్రబుద్ధ ముగ్ధ
 నయన పద్మాల నిడుకొని నడుపు నెపుడు. 334

తే. చేతములకుఁ జక్కిలింగితఁజేయ నీదు వాణి చిలిపి మాధవు క్వణ ద్వేణురవమొ
యుల్లములు కోమల రసాల పల్లవములుగాఁగఁ బులకించు విశ్వజగద్వితతికి.

తే. అట్టి నీకృష్ణ ప్రేమామృతాంబునిధుల
ననుభవించఁగాఁ దా నోఁచికొనినదేమొ
గీతగోవింద గాన కోకిలము గాఁగ
నవని పద్మావతియె యిట్టు లవతరించు.

336

తే. బోగమిండ్లలోపల నీమె పుట్టవలసి
నదియె కాదు శ్రీహరిభక్తి నటన యందుఁ
దాఁ గరఁగి యేడ్చి యేడ్పించెఁ దక్కునరుల
ప్రాయ దండకమగు నీమె వర్తనమని.

337

క. అనుకొని పోతన గంటమ్మును గొని యా నెలఁత సుగుణపుంజమ్ముల నా
యనుపమ సౌందర్యమ్మును ఘనవిద్యాపాటవమ్ము కనులన్ మెలయన్. 338

ఉ. ముద్దులు మూటగట్టు పదముల్ జతగూర్చి సుథారసమ్ములో
నద్ది కడాని కొమ్మెఱుఁగు టద్దములో నవభావ వైఖరుల్
దిద్ది యలంకృతుల్ కొనలు దీరిచి పూచి ఫలించి వచ్చి తా
వద్దననేని పైకొనఁగ వ్రాసెను భోగిని దండక మొగిన్.

339

శా. పాడ న్వాసిన దండకమ్మది సభాభాగమ్మునన్ మంత్రమై
యేడాగోడము సేయుచు న్దొసఁగులే యీక్షించి యీర్ష్యాకురై
పీడంబెట్టు నఖర్వగర్వమతులౌ విజ్ఞాఖ్య భూతాళి నా
టాడించెన్ చెవిఁబట్టి చెప్పినటు వారాలించి యూఁకొట్టఁగన్.

340

ఉ. భోగిని యేరి సొత్తు కవిపోతన వ్రాసిన కావ్యమా మహా
భాగున కంకితమ్మయి సభాముఖమం దుపహార మిచ్చె నీ
త్యాగధనుల్ కవీశు నవతారము లేశుభకార్యమందుఁ దా
మేగరు రిక్తహస్తముల నీ మరియాదలు జాతినైజముల్.

341

క. అనవుఁడు నృపుఁ డా సత్కవిఁ
గనుఁగొని తద్రచిత మధుర కావ్యామృతమున్
గొనకొని వీనులఁ గ్రోలియుఁ
దన కంకితమిడుట నిటు కృతజ్ఞతఁ దెలుపున్.

342

సీ. ప్రకృతికాంతా స్వరూపంపు సొంపులఁ దీర్చి
 దిద్ద నే యెద నిల్వటద్దమయ్యె
 మాటలతోనె బ్రహ్మాండమ్ము సృష్టింపఁ
 గల మొనగాఁడేని గంట మరయఁ
 దాను మాటక యనంతస్వరూపాల్ జూపఁ
 గల్గునే హస్తలాఘవపు జవము
 తన వాక్కు లోకమంతయుఁ దలం దాల్చగాఁ
 బలుకుబడిం గల్గి వెలయు నెవఁడు.

గీ. మధుర విజ్ఞానజలధిలో మనెడి రత్న
 సంతతులె వాని హృదయకోశమ్ము సొమ్ము
 శాశ్వతాక్షర సామ్రాజ్యసంస్థ కతఁడు
 నిర్మకుట సార్వభౌముఁడై నెగడు సుకవి.

343

తే. అట్టి కవిరాజు సత్కృతినంది యైతి
 నమరుఁ డను నేడి దెన్ని పుణ్యాల ఫలమొ
 సత్కృతిని గొని సత్కృతి సలుపనెంతుఁ
 జంద్రునకు నూలుపోగను చంద మొప్ప.

344

మ. అని వేనూటపదాటులన్ బసిఁడి పశ్యంబందుఁ బోయించి పై
 నను గాళ్మీరు పసిండిశాలువును విన్నాణంబుగా నుంచి చం
 దన తాంబూల సుమస్రగంచిత సుగంధద్రవ్య సందోహమున్
 గొని యాస్థాన కవీంద్రసంతతికిఁ గన్నట్టన్ నృపాలుం డనున్.

345

చ. 'మఱఁగఁగఁజేసె నో కవికుమారక ! తావక భావపూర్ణ వా
 గ్విరచిత దండకంబు చెవి విందిడి మందిడిన ట్లమర్త్యయై
 పరఁగెను దాన మత్ప్రణయభాగిని భోగిని దాఁగి సత్కవీ
 శ్వర రసవాక్ప్రపంచ వినివాసము నాశమెటుంగ దెయ్యెడన్.

346

శా. వేయిన్నూటపదాటులన్న నొక విల్వే నీకు నో పోతనా
 ర్యా ! యాస్థానకవీంద్ర సంతతికి నీపధ్యక్షత న్వెల్లఁగా
 నీ యుద్యానము లీ గజాశ్వవిభవం బీరాజ హర్మ్యించిత
 శ్రీ యాత్మీయధనాళి నన్నవలె విన్ సేవించు నశ్రాంతమున్.'

347

ఉ. చందన చర్చతో నృప ప్రసన్నమృదూక్తులు చర్చచేసి గె
 తొందఁ గవీంద్రుని మానసమహోద్విషయం బయిరితి, వక్షమం
 దందము చిందులాడ సుమహారము లా కవిరాజు మానసా
 నందపుఁ గాళ్ళ బందమిడి నర్మిలి నాఁచ మహీపుఁ డంతటన్.

348

ఉ. శాలువ కేలఁ బూని కవిచంద్రుని గప్పి బహూకరింపఁ బో
 'నేల యివన్ని నాకు లభియించెను మీ మృదువాణి నెట్టా నే
 జాల భవత్కవీంద్ర పరిషద్గురుపీఠి నలంకరింపఁ గా
 జాలు' నటంచుఁ బోతనయొ ట్మాపతి కేలును బట్టి యిట్లనున్.

349

ఆ. 'ఈ కవీంద్రు జన్మ మీశ్వరునికె దక్క నొరుల కెప్పు చేతులొగ్గి యడుగ
 డాఁడుబిడ్డ దేహ మమ్ముకొనెడునట్లు కృతుల నమ్ముకొనుటె బ్రతుకు దెరువు?

సీ. ఒరుల రాజ్యాన మే ముండువారముగాము ఏలగాఁ బడములు చాలగలవు
 ఒకరి ప్రభుత్వాన నొడిఁగియుండము మేము గురు లఘు గణ పాలకులముగాన
 అన్నవస్త్రాలకై యాచింప మన్యుల నవరసామృత భోజనమిడఁగలము
 అర్థార్జనమ్ముకై యర్థింప మొరుల సకల విధార్థాలంకృతు లిడఁగలము.

గీ. స్వీయ తాళపత్రకుటీర సీమలందు
 నఖిల భూతకోటికి నమరాశ్రయమిడి
 శాశ్వతము బ్రోచు సత్కవీశ్వరుల మేము
 దై న్యమునఁ బడియుండ మితర గృహాల.

351

తే. వికచ చంపకోత్పల వనవీధులందు మత్తకోకిలములు బాడు మధురగతుల
 నాటవెలఁదులు మా యొద్ద నాడుచుంద్రు సంచరింతుము మత్తేభసమితిపైన.'

క. ఇటులనెఁ బోతన కవివరుఁ డటఁగల పండితుల గుండె లవియఁగ సోర్వ
 స్తటములఁ గేలిడి 'భళి ! నీ డిటవుకె మ్రొక్కవలె'నని స్తుతించిరి సభికుల్.

353

ఉ. వెంటనె పార్థివుండు కవివీరుని ధీరత గాంచి నవ్వి 'మీ
 వంటి కవీంద్రుని లిమ్మహి నెవారును లేరిక మీరె గుత్తగాఁ
 గొంటిరి సత్కవిస్ఫురదకుంతిత నిర్మల ధర్మకీర్తుల
 న్నింటిని కంటికాంచిన మనీషులు శేషులు మీరె వాణికిన్.'

354

క. అని పరిషత్కార్యక్రమమును బాహ్యము మఱచి మురిసి ముగియించి కవీం
 ద్రుని శ్రీనాథునిఁ బోతన ననిపె నిజారామవసతి కాదర మొప్పన్.

355

క. వారు నృపాలవినిర్మిత సారతర సుఖాన్నపాన శయనాదిక స

త్కారముఁ గొని సాయం సంచారమ్మును సలుప వనిని జరియింతు తమిన్.

మ. హసదత్యంత మనోజ్ఞ పుష్పయుత దివ్యారామ సీమాంతర

స్థ సరోపాంత సితద్యుతిప్రకర భాస్వచ్ఛంద్రకాంతోపల

ప్రస్మతాపూర్వవిలాస కుట్టిమ ధరాభాగమ్ములం బోతనా

ర్య సనాథుండయి వన్యశోభఁ గనులారం గాంచు శ్రీనాథుఁడున్. 357

చ. లలిత లతాంబరోడుగణలక్షిత సుందరకుంద పుష్ప గం

ధిలకరశాఖయై యొసఁగు ధీరసమీర కుమారు స్వాగత

మ్ములఁ గొని కూర్చి మార్మిచయపోతములన్ సరసీ ప్రసూత శీ

తల పవమానడోలికలఁ దన్నుచుఁ బాడెడి జోలల నివనున్. 358

చ. కిలకిల నవ్వుపూలఁ బరికించుటచే వికసించు మోములన్

గలరవ భావగీతికల గానమొనర్చు శకుంత జాతి గం .

తులఁ గని నాట్యమాడు మదితో నలనల్లన గాలిఁదూలు దీ

వలఁ దిలకించి యాడు తనువల్లికలన్ గవిరాజు లుండఁగన్. 359

ఉ. అందొక పిప్పలీతరు వరాగ్రకులాయతలమ్మునందు లే

కందువు లార్ద్రచుంచువు ముఖమ్ముల విప్పి కలస్వనంబులన్

సందడిసేయ మాతృ ఖగళారిక మేతను నోట వెట్టు క

న్విందిడు దృశ్యమొండు కవివీరుఁడు పోతనఁ గాంచి యిట్లనున్. 360

గీ. 'ఈ పులుంగు నిసుంగు లాయెఱ లొసంగు

జనని కేమి ప్రత్యుపకృతి సలుపఁగలవు

ప్రతిఫలముఁ గోరకయె మాతృపతగి వీని

నేల నేవించునో యాత్మ నేమి దెలియు. 361

సీ. చెమట ముత్తెముల రాశిం బోసిననె కాక ప్రభు సన్నిధులు భృత్యువశముగావు

దన జీవనమ్మంత ధారవోసినఁ గాక భార్యాప్రణయ వృక్షఫలమమరదు

విందారగింపుల నెందుఁ జేసినఁ గాక సఖ్యదేవత సుప్రసన్న గాదు

హృదయాజ్ఞముం దమిన్ బదముల నిడఁగాక శార్ఙ్గికారుణ్యాప్తి సాధ్యపడదు.

గీ. కన నపేతుకప్రేమ గంగాభవాని

మాతృమానస స్వర్గధామమ్ము నుండి

స్తన హిమాలయ శిఖరమూర్ధములు దాటి
తడిపి చను శిశుతరుమూలతర్ష మడఁగ.

362

సీ. స్వప్రణయార్థ సర్వస్వమ్ము వెలనిచ్చి
నను గొంచు గర్భమున నిడి దాచి
తన పుత్రుఁ డనిపించుకొనుట కింతకు నాదు
తనువుకై రక్తమ్ము ధారవోసి
యదలు నెక్కడనొ గర్భాందోళికామధ్య
నాకని రాయంచ నడఁ జరించి
క్రొత్తచుట్టము ననుకొనుచు నల్పాహార
ములఁ దన్న రుచులు కోర్కులని కుడిచి

గీ. తివిరి దశమాసముల దశేంద్రియ విశిష్ట
మైహికాముష్మికానుభవాతియోగ్య
మైన యీ మేను తనదు గర్భాంతరమునఁ
దీర్చి యిడు తల్లిబుణ మీఁగు తెరువు గలదె ?

363

ఉ. బమ్మనుగన్న గర్భమృదుపద్మము విష్ణువు గూర్కు పాలసం
ద్రమ్మును రుద్రు నెత్తికొని రంజిలఁజేయు హిమాద్రి మాతృవ
క్షమ్మును నందనోపవన కల్పిత పుష్పఫలాదికమ్ములై
యమ్మును మించు దైవ మిలయందు మఱెందునులేదు లేదనున్.

364

ఉ. తొమ్మిదిమాసముల్ మమతతోడుత మోసియుఁ గాంచి యీఁగనున్
నమ్మక కంటఁ గన్నిడుచు నన్మోలకంగొని యంతనింతగా
నెమ్మది పెంపుఁజేసి యల నిద్దురఁగోరిన నేని నాదు సే
మమ్ముకు నవ్వుచున్ దృణసమమ్ముగఁ బ్రాణములిత్తు నేననున్.

చ. కలకలలాడు నానగుమొగమ్మున మొగ్గలు విచ్చఁ గేకలం
గలరుతిసేయఁ గోయిలదుగల్ మృదులాస్యమొనర్పఁ గాళ్లు సే
తులు నగి కాంచి యుగ్గనుచుఁ దొట్టియ చిల్కుకుఁ బాఠమిచ్చు నా
తొలిగురువైన తల్లికిడ దోసిట నిండవు మూఁడులోకముల్.

366

సీ. నాతల్లి మేల్జ్వనంపుఁ గొంజిగిచాయ
చిగిరించె నా కాలుసేతులందు
నాయమ్మ హృదయ ప్రణయసూనవాసనల్
ఫలియించె నా ముద్దులొలుకు మేన

నాయంబ సత్రపానయనకోరకములు

వికసించు నా నవ్వు మొకములోన

నామాత రూపలతామంజుబింబముల్

దాగురింతాడు నా తనువుతోనఁ

గీ. తల్లి సరసవాఙ్మధురగీతములయందు నాదు కలరుతమ్ములు మోహనస్వరాలు
జనని రాయంచనడల లాస్యముల నాదుతప్పుటడుగుల లయలాదితాళగతులు.

తే. నాదు జీవనసరసి యున్నంతవఱకు

మాతకనుదమ్ములకు వాడు మాటలేదు

నాకెదేన్ రోగపున్నీడ సోక నాపె

నగు మొగము చంద్రునకు గ్రహణమ్ముపట్టు.

368

తే. నేను జేసిన దామె కింతేని లేదు ఆమె చేయని మేలొక్కటైనలేదు

ఆమె రక్తాలఁ బీల్చితి నాఁకలియని యన్నమున్నీళ్ళనదు నన్నుగన్ననాపె.'

క. అనుకొనెడు పోతనార్యుని వెనుక నెవరొ నడచినట్లు వినఁబడెదోడ్తో

వెనుదిరిగిచూచె సత్కవి మనుజుం డొకఁ డేగుదెంచె మది శంకింపన్. 370

క. ఉత్తర మొక కేలం గొని తత్తఱమున వచ్చి యచటి దౌవారికుఁడున్

దత్తావధానులగు కవిసత్తములను గాంచి వినతినల్ప నిటువలెన్. 371

మ. ఒక వార్తాహరుఁ డేగుదెంచి భవదీయోదంతమున్ బృచ్చ సే

పి కడున్ వేగ మొసంగుఁడంచు నిదె యిచ్చెన్ లేఖ నొక్కండు తా

మొ కటాక్షించుఁ డటంచుఁ గై నిడి నమన్మూర్ధస్థ బద్ధాంజలి

ప్రకటత్పాణిపుటప్రదీప్తుఁడయి నిల్వంగాంచి శ్రీనాథుఁడున్. 372

తే. ఆతఁ డొసఁగిన యాజాబు నంది కేలఁ

ద్వరగ విప్పి తా నిటు పరింపందొడంగె

'ననుజుఁ జిరజీవిఁ బోతన నగ్రజుండు

మంగళాశీస్సులిడి వ్రాయు మాటెది యన.

373

తే. పదిదినము లేగినవి జ్వరబాధతోడ నమ్మగారికి నోట నీరై నఁబోదు

కలవరించును రేయింబగళ్లు నిన్ను కనులఁజూపు చిక్కుట చాల కష్టమెనుమి.

తే. కావునం జాబుఁగన్న తత్క్షణము నీవు

బయలుదేలు మాలస్య మింతయుసలుపక'

యనుచు నీలేఖ నిట్లు విన్నంతలోనె
యస్త్రశస్త్రముల్ గ్రుంగెఁ బోతన్న కపుడు.

375

తే. వనముఁ గల దల్లె పోతన తనువుఁ గలదు
పూలుఁ గనరావు వినరావు పుల్గు రొదలు
సంకుభిత జీవనాంచిత సరసియందు
లోక బింబము లుండియు లుప్తములగు.

376

తే. తనదు నవ్వు వెన్నెలలలో దళదళలును
గళలనీనుచు శోభగాఁ గానుపించుఁ
దనదు కన్నీటిజలధుల దళదళలును
మునిఁగి కనరావు ప్రళయమ్ము మూఁగినట్లు.

377

క. మున్నున్న సంతసము తాఁ గన్నీటంగడుగఁబడుటఁ గళ లుడిగె మొగం
బన్నము నీళ్ళన కాతఁడు విన్నదివిన్నట్లు లేచి వెడలఁదొడంగన్.

378

శా. శ్రీనాథుండునుఁ బోతనార్యుఁ గని యుర్వీనాథు సాన్నిధ్యమం
దే నీవార్త వచించి సత్వరము నీ వేగన్ జవాశోష్ణున
ద్యానమ్ముం డనుకూల మొందునటులన్ యత్నింతునంచు న్నృపున్
గానంబోయెను బోతరాజు వల దక్షంబంచు వారించినన్.

379

చ. చనినక్షణమ్ములో మగుడఁ జయ్యనఁ దా నరుదెంచె నాతఁడ
వ్వనికి నృపుండొనర్చిన యవజ్జను జెప్పకచెప్పు చిన్నవో
యిన మొగమొప్పఁ బోతనయు నేమటుగాంచె దహో ఫలించెనే
పని యన వచ్చునట్టి పని వాకిటఁ దీతె నటంచుఁ బల్కుచున్.

380

క. సిరినాథుఁడు దుర్భరగతి నెఱి మర్మమ్ములఁ బెకల్చు నిష్ఠుర వాక్కుల్
నరపాలుఁడు పోతన కవివరుఁగూర్చి వచించినట్లు వాక్రుచ్చె నిటుల్.

381

మ. అరుగంబూను కవీంద్రచంద్రులకు మాయశ్వంబు లేపాటి వ
క్షరసర్వార్థవిధాత లాధ్యకవితా సామ్రాజ్య మత్తేభముల్
కటవే వారికి భుక్తియుక్తినిడు శ్రీ కామారికే దక్క య
క్కటకై వారు కరంబు సాచుదురె రిక్తజ్ఞాపతి శ్రేణికిన్.

382

చ. అరయఁగ భూజరాజ మదియై భువి రాల్చు ఫలమ్ము లెంతయున్
సరసములై సమగ్రమగు స్వాదురుచుల్ జిలికించు నర్థి తాఁ

బరుషపు జాల రాల్చిన యవక్వఫలమ్ము లభక్షణార్హమై
కొటికి త్యజింపఁగాఁబడుచుఁ గూర్చు నతృప్తి నెడంద నెందునున్. 383

చ. అనుచు వచించి మౌన పరిహాస విభాసితుడై నృపుండు న
న్గనె నని పల్కు శ్యాలకునిఁ గన్గొని పోతన వీతిహోత్రుడై
చనుమనినార తెవ్వ రిటు చల్లని వార్తను నాదు పాలికిం
గొని చనుదెంతువంచు ననుకొన్న దెవారని మాటుపల్కుటల్. 384

చ. అరుణ సరోజరాజిఁ పరిహాస మొనర్చెడి నేత్రసీమలన్
మెఱసెను వీరభార్గవి తృణీకృత విశ్వవిభూతి వై భవ
స్ఫురణఁ దలిర్ప స్వేచ్ఛ మినుఁ జూచెడి గుర్వభిమానకేతువున్
గరమునఁ బూని టేని పృథుగర్వమతిన్ గబళించునో యనన్. 385

క. అంతటఁ బోతనయును భూకాంతుని యవమతిని శివుఁడు గరళమ్మునటు
త్వింతగతి మ్రింగి చింతాక్రాంత స్వాంతమున జననిఁ గనఁబోవుతటిన్. 386

గీ. అపుడు శ్రీనాథుఁడును బోతనార్యు ననుప
నూర్వెలికివచ్చి యింక నేనుందుననుట
వెదురులుం గ్రొత్తకుండలు నెదురువచ్చె
నైన నోరాడదయ్యెఁ బోతన్న నాఁప. 387

క. ఆ వెదురుకట్ట గణుపులప్రోవెంచెడి నెవని బ్రదుకు ముగియుదినము లి
ట్లే విగతాత్ముఁడు చితిపైఁ బోవఁగ నిచ్చెనల వైవఁ బొడువెదిగెనొకో.

క. ఈ నూత్న రిక్త ఘట మే మానవ జీవన పిపాస మసల వివృత ఘో
రాననము గలిగి యీగతిఁ దా నెదురయ్యె ననుకొను నెదం బోతనయున్.

సీ. ఆ నిశిన్ విధిలేక యాఁగె నొక్కెడఁగాని
తల్లికై మనమందుఁ దల్లడిల్లుఁ
గ్రిందఁ దాఁబడుకొనుఁ గ్రిందవై చిరొ యేమొ
నా తల్లినని యెదం గోతవడును
కనుమూసికొను నిల్లె కనుమూసి నా తల్లి
మరణించునో యని మదిఁ దలంచుఁ
దెలవాటు తెపుడని చలిమంటఁ గ్రాఁగుచుఁ
దలి మంటఁబడిన విధమ్ము నెంచు

గీ. వచ్చినప్పుడు కడు చెడ్డ వల్లులయ్యె

తెక్కలం గట్టుకొని వ్రాలు తెక్కరణిని

జనువలకుఁ బ్రాణముండునో చనునొ కడకుఁ

గండ్లఁ జూచు భాగ్యమేని కలదొయనుచు.

క. ఒక దెస తన మనమును జనని కలఁత నిడి పుండు సేయ నృపతి తనయెడన్
బ్రకటించిన యవమతి హృచ్చకలమ్ముల తారములను జల్లుచునుండన్. 391

క. భేద మ్మొకయెడఁ గ్రోధోన్మాద మ్మొకప్రక్క రేఁగి మానసమందున్
సూదులు గ్రుచ్చఁగ నొక్కొక పాదమ్మును వై చు చిట్లు భావించుకొనున్.

ఉ. 'సొత్తున కాసఁజెంది చని తుద్రనృపాలురఁ జేరి వారి యు
స్మత్త ప్రలాప గాన మహిమమ్ములు పందిని నందిఁ జేయఁగా
నెత్తినఁ జెట్టికొం చిదియె నిక్కమటంచును బ్రక్క తాళముల్
తొత్తయి తక్కతోమ్మనుచుఁ దొత్తువలె న్లయవేయు టొప్పునే ? 393

ఉ. చిత్తము స్వామి యంచురకఁ జేతులు పూర్వ సువాసినిం బలె
న్వత్తులఁ జేనఁగా విటుని వశ్యునిఁ జేసెడి వేశ్యయట్లు కిం
చిత్తయిన న్మనమ్మునకుఁ జెందని కృత్రిమహాస దీప్తులన్
బత్తెపుఁ బెత్తనమ్ములకు బంగరు హారతిబట్టి కొల్తునే. 394

చ. మునుఁజన నన్ను మించి చను ముఖ్యుడవా యను నొక్క యడ్గు వె
న్కనిడిన నీవు వట్టికొఱగాని జడుండ వటంచుఁ దిట్టుఁ బ్ర
క్క నడచినంత నాసమముగాఁ జన నర్హుడవౌదువే యనుం
గన నెటువోయిన న్నమయె త్మాపతి పల్లెరుకాయ చాడ్పునన్.' 395

వ. అనుచు యీ గతి భావించుకొనుచు. 396

ఉ. ఆమడ కోసుగాఁగ నెట నాఁగక గాలియ పేఁగుఁదెంచి వే
గ్రామము సొచ్చి మార్గమునఁ గాంచినవారినిఁ బల్కరింప నిం
కేమి వినంగనొనొ యని యింటికి నేరుగ నేఁగ నెప్పట
ట్లామెయు వచ్చి కాళులకునై న జలమ్మిడదాయె భర్తకున్. 397

ఉ. ఏమనకుండఁ గాంచి చని రింత మొగమ్మయి లోని కింటివా
రా మహనీయు మానసమునం దొక గుండువడెన్ గుభాలునన్
శ్రీ మహితాధ్యమౌ గృహము చీకటివడ్డటు చిన్నవోయి యే
బాములొ దాపురించినటు బావురుమం చగుపించె నెల్లెడన్. 398

తే. వచ్చినట్టి సోదరుని దిప్పన్న చూచి
మారువల్కక కన్నుల నీరు నించె
నాత్రమున నేమి యెట్లుండెనని యడిగిన
నిన్న నే పోయినది యనెఁ జిన్నవోయి.

ఉ. 'ఆ' యనుచున్ వివర్ణ వదనాకుల నశ్రులు గ్రమ్మ 'బోతివ
మ్మా!' యని భేద గద్గద మహోర్తరవంబుల నార్వఁ దిప్పరా
జో యసమానదైర్య మెదఁ జొప్పడ సోదరు నాఁపి వల్కె వ
ద్దీయది విన్నఁ బ్రాణములె యేగును బై పయి నయ్యగారికిన్.

400

క. అనవుడు పోతన యలికిడి
తన చెవిఁ బడఁ గేసరాజు 'తల్లీ!' యని నీ
తనయుడు వచ్చెను లక్ష్మీ!
కనరమ్మని పెద్దకెట్టుగా నేడ్చె సొదన్.

401

తే. గర్జ విన్నంత గుండె వ్రక్కలయిపోయె.
గట్టతెగిన యేటగుచు దుఃఖమ్ము పొరలె
వెంటనే పోతన మహార్తి వెడలి తండ్రి
పైనఁ బడి యేడ్చెఁ దిప్పన వశము దప్పె.

402

గీ. తల్లి కొడుకా యనుచు తల్లడిల్లిపోయె
నాకు భుజమిడవచ్చితే నాయన! యని
తండ్రి తలఁబాదుకొనియార్చెఁ దనయుఁ డేడ్చె
తెలివిఁ దప్పెను కేసన నిలిచె నేడ్పు.

403

గీ. అపు డనుజుఁగాంచి యగ్రజుం డాగుమయ్య,
యెట్టెటో చేయుచుండెఁ దా నట్టె కండ్లఁ
జీఁకటులుగ్రమ్మె మైఁజల్ల చెమటవోసె
ననుట పోతన బెగడి కేసననుగాంచె.

404

ఉ. అంతనె చంటిబిడ్డవలె హా కొడుకా! యని కేసనార్యుడున్
జింతిలు పోతనార్యుఁ దొడఁజేర్చి తలన్నదురంటి బాదుకొం
చంత మెరుంగనట్టి సొద నాగినగుండియ నాత్మబాసి, దుః
ఖాంతపు నాటకంబొకటి యాడెను తాన ప్రధానపాత్రయై.

405

గీ. ఒక్కపరి ఘొల్లుమనె నిల్లు బిక్క మొగము
తోనిలిచె భాత్యయుగళమ్ము దుఃఖజలధి
మంచువలె గడ్డకట్టి స్తంభనముజెందె
నిండ మునిగినఁ జలియింక నుండఁగలదె.

406

గీ. ముందునేనన నేనె మున్నుందనుచును
బంతమాడుకొన్నట్టులు పయనమైరి
జాపురే యెంత పుణ్యదంపతులు వీర
లనుచు గుంపులై ప్రజ కొనియాడె వారి.

407

గీ. ఎంతటి యదృష్టవతికి తా నీ విధముగ
వచ్చు నై దువమరణమ్ము వసుధలోన
పోయెఁ బసుపు కుంకుమరాలఁ బూర్ణకళల
లక్కమాంబ యనిరి యూరి లలనలెల్ల.

408

క. కాదిది సమయమ్మనుచును భేదము నావలకుఁద్రోసి కించి త్తయినన్
వై దికవిధి దప్పక దహ నాదిక్రియ లాచరించిరా సోదరులున్.

409

గీ. వత్సరములోన గ్రహణపర్వంబు వచ్చి నప్పుడేఁగి గోదావరియందు గల్పి
పితరుల ఋణవిముక్తి గావింపనెంచి వారి యస్థికలనభద్ర పఱచిరంత.

410

వ. తిప్పనార్యుండు పితరుల వియోగానంతరము కొంత కాలమ్మునకె జనకునకు
కన్యాదాన ఫలప్రాప్తికినై తన పెంపుడు చెలియలి వై వాహిక క్రియా కలా
పంబు లాచరించె నయ్యెడ.

411

ఆ శ్వా సాంత ము

క. పావనముని జీవనబుధ సేవన ప్రణతార్తి హరిణ శీలావన సు
గ్రీవారివి బర్హణచణ పావక సమపత్ర ! భావభవ మృదుగాత్రా!

ఉ. వికచనవారుణాబ్జదళ విశ్రుతనేత్రవిశాల ! విస్ఫుర
న్ముకురకపోల ! రాజనిభమోహనఫాల ! దయాలవాల ! సు
ప్రకటిత మందహాసముఖ భాసురమౌక్తికమాల ! శ్రీహరీ !
యకలుషశీల ! వార్ధిమదహారక మార్గణజాల ! రాఘవా !

ఫాలాశదశవృత్తము

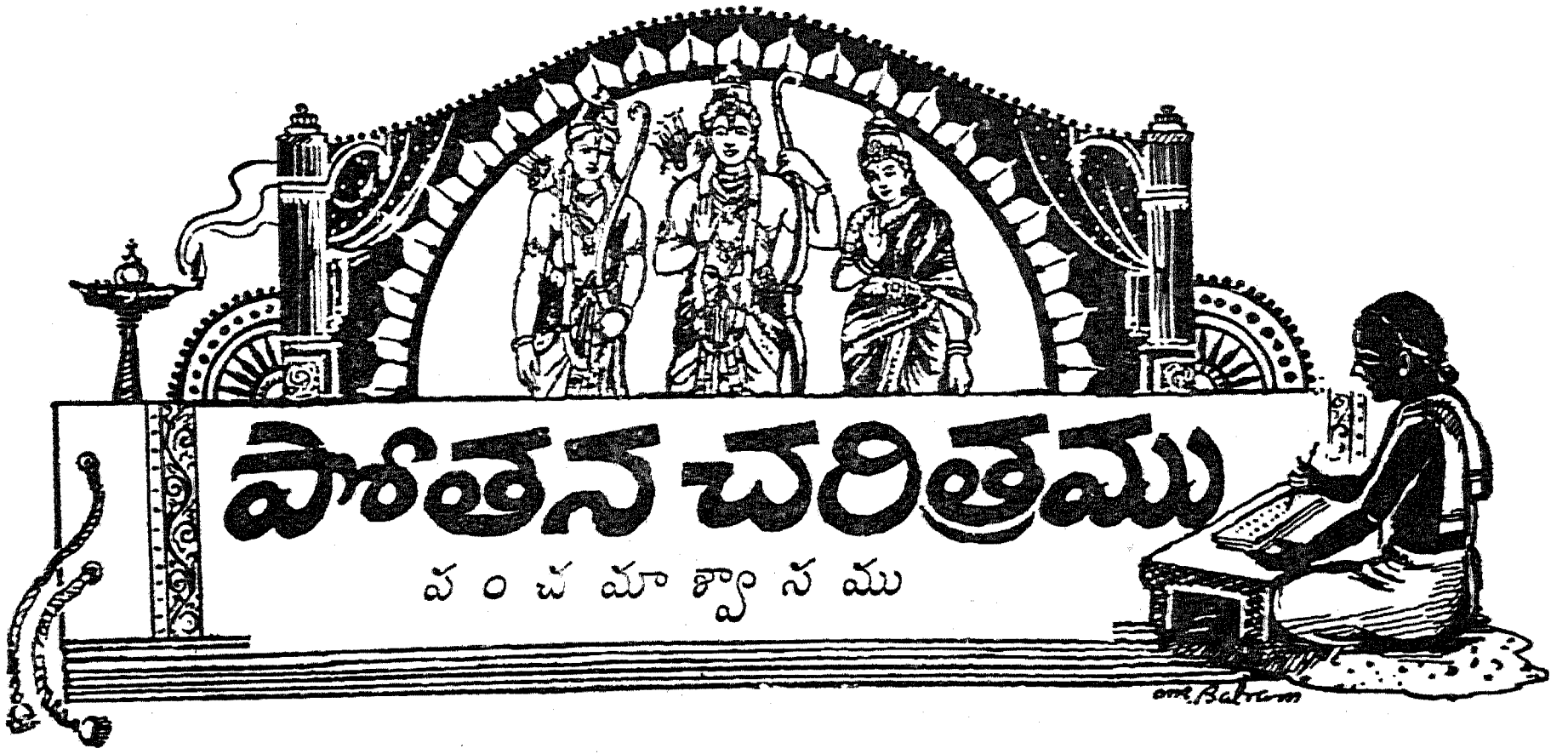
మదనసుమ విశిఖసమ మధురతమనేత్రా !
 కదనతలదనుజఖల గళవిదళపత్రా !
 సదయ ! విధుహృదయవృధుజలద మృదుగాత్రా !
 త్రిదశనుత పదముని గదిత నిజచరిత్రా !

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
 బక్త్యుక్తాస్త్రపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత
 సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
 వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
 మను మహాప్రబంధమ్మునందు
 చతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

రామ సాక్షాత్కారము - లేఖనీ ప్రదానము

“రామశ్చస్త్ర భృతా మహమ్”

శ్రీ రామా ! గుణ రూప ల
తా రామా ! దైత్య హృత మహాసాధ్వీ సీ
తా రామా విరహానల
నారాచవి తప్తసోమ ! నై గమధామా !

1

తే. భవ దమూల్య సందర్శన భాగ్యయుతము
భక్తిభావ సంభరితము స్రాజ్ఞనుతము
కరుణరస కథామృతము సత్కవి చరితము
చిత్తగింపవె రామ ప్రసిద్ధనామ!

2

తే. ఆర్యుఁ డగ్రజాతుండు తిప్పన్న వెంట
రాఁగఁ బోతన సోమోపరాగవేళ
గంగఁ గ్రుంకి తీర్థ శ్రాద్ధగతుల నెఱవఁ
జనుచు ముందొక గ్రామమున్ గనుచుఁ బల్కె.

2

సీ. “సస్వర వేదఘోషలు శ్రుతిం బడు నిద్ది
చతురాస్య నాస్థాన సదనమేమొ
షట్పాస్త్ర సంవాద చాతురి నొప్పారు
నిది శారదాదేవి వదనమేమొ

హవ నాగ్ని హోత్ర ధూమావృతం బియ్యది
 బలి యజ్ఞ వాటికా ప్రాంతమేమొ
 షడ్రస పక్వాన్న సౌరభావృత మిద్ది
 నల భీమ నృపుల బానసములేమొ

తే. చేతనా చేతనముల నీక్షింప నిచట

శ్రౌతమో స్మార్తమో జ్యోతిషమొ సాంగ
 మంత్రపాఠమొ పరియింప మహితగతిని
 గూటమైనట్లు దోచు నివ్వీటఁ దాము.

4

ఉ. ఆలయ గోపురోపరి విహార మొనర్చుచు రాజశారికా

జాలము బుగ్యజుశ్శుతుల సస్వర మాలవనం బొనర్చుటల్
 శాలలవై శుకప్రతతి సామము బాడుటయున్ బదాటు వీ
 సాలు ద్విజాఖ్య నియ్యెడల సార్థకమున్ బొనరించు నవ్వియున్.”

5

చ. అనుటయుఁ దిప్పనార్యుఁడు నిజావరజుం గని పల్కు “నీ పురం
 బును దగ మంత్రకూట మనఁ బొల్పెసలారు ద్విజాగ్రహారమై
 ఘనతర వేదశాస్త్ర చయ కల్పక మున్వర సాహితీకళా
 ధనదుల కాస్పదంబు ప్రథితమ్మల స్కాంధపురాణ గాథలన్.

6

తే. నవరసము లూరు శ్లోకముల్ నవత మీఱ
 షడ్రసాన్విత పాకముల్ చవులు బుట్ట
 రచన సేయుటలో సాటిరా రెవార
 లనుచు నుతికెక్కి రిచటి బ్రాహ్మణ కులజులు.

7

సీ. వర పశ్చిమ చశుక్య వసుధాధి నేతయా
 భూలోక మల్లుని యేలుబడిని
 ప్రాతినిధ్యమ్మాని పాలించె నివ్వీడు
 రాజధానిగ గుండరాజు తొల్లి
 యా గుండ నృపుని రాజ్యభ్రష్టుఁ గావించెఁ
 గాకతి పోలరా డ్డునుఁడు దొడరి
 యప్పట్ల రూపటి యడఁగిన యీ ప్రోలు
 కాకతివంశ దివాకరుండు

తే. శ్రీ ప్రతాపరుద్రుఁ డమోఘ శీలధనుఁడు
 మఱలఁ బొందించి వేదవాఙ్మయ విధాత

శాస్త్రనేత గోపాలకస్వామి యనఁగఁ
జేరు గనిన విప్రున కగ్రహార మిడియె.

8

ఆ. మంత్రకూట వాసి మల్లికార్జున సూరి సకల శాస్త్రవాది సత్యవేది
యాత్మ తత్త్వమోది యాచార్యుఁడయ్యెను వర ప్రతాపరుద్ర ధరణిపతికి.

క. నెట్టర శై లేశ్వరునకుఁ గట్టించెను దేవళమ్ము గణపతిదేవుం
డట్టులె తన కీరితి తోఁబుట్టన శీలాబ్ధి యరఁగఁ బొనరిచె సరసిన్.

10

చ. అని వినుతించుచున్ బుర వరాలయ శోభల నెంతొ వింతగాఁ
గనుచును దిప్పరాజు తమకమ్మురఁ దమ్ముచి తోడఁ గూడి వే
జని ఘన గాంగవారి తట సద్మవిభాసితుఁడైన గౌతమీ
శుని గని మొక్కి కాచు కృత సుందర మందిర శోభ లెంచుచున్.

11

చ. తులు చన నేఁగు నెన్నడలఁ దూఁగు హారంగు తుజంగలింపఁగా
శిలలను ముంచి స్థాణువుల శీర్షమునన్ ధరియించి మించు పే
రలల సృజించి భక్తభవ హరిణిగాఁ జరియించు గౌతమీ
జలమును గాంచి మొక్కి తలఁ జల్లుకొనెన్ గురుభక్తి యొప్పుఁగన్.

12

ఉ. గౌతమిఁ గుంకి మాతృపితృ కాయపు టస్థుల గంగఁ గల్పి వే
వైతృకశ్రాద్ధముల్ ప్రథిత పార్వణ పద్ధతి సల్పి భూసుర
వ్రాతము నిష్టభోజ్యరస భక్ష్యపదార్థ పవిత్రపాత్ర వి
స్ఫీతధనాశిఁ దన్ని పితృ శేషములన్ భుజియించి భక్తిమై.

13

క. ఆ సోదరులును భుక్తాయాసముఁ దీర్చికొనఁ జెంత నలరు జలతటీ
భాసురవృక్షచ్ఛాయావాస మొనరిచిరి సందె వడె నయ్యెడలన్.

14

క. మందానిలతతి శీతల
చందన సదృశమయి వీచె సాయం సంధ్యా
వందన కాలమ్మని తట
మందొక యెడఁ గూరుమండె ననుజుఁడుఁ దానున్.

15

వ. అంతఁ గవివరుండు గౌతమిం గని సంధ్యారాగరంజితంబులగు తత్పరిసరంబుల
సౌందర్యంబుల నిట్లభివర్ణింపం దొడంగె.

16

సీ. సంధ్యాతపాగ్నిలో జాతరూపనగమ్ము కరఁగిపాటిన యట్టు లరుగు జలము
జలపూరములలోనఁ దలక్రిందుగాఁ దపో విధిబూని బింబించు వృక్షరాజి
వృక్షబింబమ్ములన్ విరిడోల లూఁగెడి యనితార్భకులతోడ నాడు సవిత
సవితృబింబమునకు సరసంపుగతి దాఁగురింత నేర్పడి లహరీ ప్రతతులుఁ

తే. బొదల నుదక నారాయణు సదమలాంత

రంగ మన దివిభువుల కుత్సంగ మనుచుఁ

బైనఁ గల మిన్ను నడుగునఁ బరఁగు మన్నుఁ

గూడ నొకసారి నీలోనఁ జూడఁజేతు

17

శా. గంగా భంగ తరంగ సంగత తటశ్శాజమ్ములం దూఁగి పో

త్తుంగానీల కళావలస మహిభృద్దుర్గమ్ములం డాఁగి రం

గుం గొట్టాల వసంతముల్ జిలుకు నర్కుండా నదీ యోషమై

సింగారించిన వెల్లకోక మెఱయన్ స్త్రీయానురాగాంకమై.

18

సీ. ఇసుకదిబ్బల నడ్గు లేర్పడ గునగున న్నడచుచు నెడనెడ నడరి దూఁకి

జలములపైఁ దేలి మిలమిల లాడుచు నెగయు మీనుల ముక్కునఁ గఱచికొని

తేపకు నీటిలో దేహమ్ముల స్మించి వచ్చి యీఁకల నెల్ల విచ్చియార్చి

తుంగగుంపుల మధ్య దూరి నెమ్మదిగొని పొదుగుచు నిటునటు పొరలి లేచి

తే. బారులుగ నొక్కపెట్టునఁ బై కెగయుచు

ఐక్కలాడించు చొకమటు సక్కసాఁచి

లర్ధవలయాకృతిం బంతు లలరుగతుల

ఖగము లస్తంభ తోరణాల్ గట్టె దివిని.

19

శా. పాటున్ బతుల తోరణమ్మిటు నభోభాగాన గోదావరి

నీరాంతః ప్రతిబింబితమ్మయి, చలన్నీలాబ్జ శై లోల్లస

ద్వారుణ్యాశ సువర్ణశోభ లవరాంభఃపూర భంగాకృతిన్

దీరం బట్టొరయంగ నెండపొడ నర్తించున్ ద్రుమాగ్రమ్ములన్.

20

తే. తత్ప్రకృతిశోభలకు దృష్టి దగులకుండఁ

గా భరద్వాజమును మీఁదుగాను ద్రిప్పి

వెంటనే నిశాయవనిక వేసి గాచి

జగతి మారించి చనిరేరొ సాంధ్యకళల.

21

కం. జలయానము డిగి కల మీవలి యొడ్డున నబకజాఁతి బంధించుచుఁ జేఁ

పలబుట్టలు మొల వ్రేలన్ వల మూపునఁ గ్రాల బెస్త వసతుల కేఁగెన్. 22

క. అని సంధ్యాశోభలఁ గని మనమున నానందవార్ధి మగ్నుండై తూ

ర్పున నపుడే పొడిచిన చక్కని పార్వణ చంద్రుఁగాంచి కవి యిటులెంచున్.

తే. పద్మసంభవరచిత ప్రపంచ కావ్య
మందముల రాశియయ్యు దోషాప్తిగనుట
దాని నొక కళానిధి సన్నిధానమందు
నుంచ సవరించు నన సోముఁ డొప్పు దివిని.

24

తే. ఓషధీనాథు సంస్పర్శమొందు కతన
నలరి సాత్త్వికభావోదయమును గాంచఁ
జెమ్మగితె మోము లనఁగ నీ కొమ్మ గమియుఁ
గాంత హిమబిందు సందోహ కలితమగును.

25

ఆ. నిందుపడిన చంద్రునిం గాంచి సంద్రమ్ము పొంగి నింగినంటి పొరలు నంట
కన్నకడుపు పెంపు కన్గొని పెల్లుబి్బి సంతసింప నట్టి జనకుఁ డెవఁడు.

26

సీ. కడు సున్నితంబైన యొడలంచు నే ప్రొద్దు
నెండ కన్నెఱుఁగనీకుండ సాఁకు
నెవరి కందెట్లుండినవో యంచు నెడనెడఁ
గావిరి బొట్టు మొగానఁ బెట్టు
పొల్గారు రూపులే పగలు రాతిరి యేమి
సోఁకునో యని మబ్బుకోకఁ గప్పు
నొకఁడున్న వెఱపొందునొకొ జేల యితఁడని
చుక్కబాలికలను జోడొనర్చు

తే. లేక లేకొక్క కొడుకు రత్నాకరునకు
నందముల కుప్పచందప్పయద్ది యేమొ
నాల్గు నాల్గు నాశులకును నవసితెవులుఁ
గొనును మొనమొన్న నే తేరుకొనె నొకింత.

27

తే. శిలలును గరంగు నితని నవ్వులకు వలచి
వెన్నెల పులుంగు పిచ్చిదౌ పిన్ననాఁడె
గురుసతీ సంగమ మొనర్చు తెఱిఁగియుండి
శూలి తలదాల్చె ధనికుని సూనుఁడనియె.

28

తే. అక్కయా కమలాలయ యాదిలక్ష్మి
యనుజుఁధరుగుదెంచెడి నని నఁత నామె

తలుపు లిడికొని యింటిలోపలికిఁబోవు
నెద కళంక పంకిలమని యెఱిఁగెనేమొ.

29

తే. ఏమి పాపమొ యేఁటేట నితఁడు తాను
సరవి ఛాయాగ్రహముఖాలఁ జచ్చిపుట్టు
కంధి 'మా రాజు' చల్లని కడుపుబలమొ
బ్రాహ్మణుల గంగయొడ్డు తపః ఫలమొ.

30

తే. అరయఁబుట్టు కళానిధియైన నేమి
యాత్మకృత పాప ఫలితమ్ము లనుభవింప
వలసియే యుండుఁగాదె యెవ్వరికినై న
ననుచు స్వకృతిసింహావతోకన మొనర్చి.

31

ఉ. ద్వాదశహోయనంబులు తపంబొనరించియు బ్రహ్మచర్య వి
చ్చేద మొనర్చుటల్ తపము సిద్ధిని గాంచదు, రామచంద్రుఁ శ్రీ
పాద సరోజదర్శన సుఖాగ్రము జిక్కునె భ్రష్ట ధర్మ సం
పాదికి నింద్రియ ప్రియవిమాదికి నస్థిర సౌఖ్యమోదికిన్.

32

ఉ. పండిత జన్మమిచ్చి రసభావ మనోహర కావ్యసత్కళా
మండితుగా నొనర్చు నిను మాధవునిన్ వినుతించి ముక్తుఁడై
యుండక నే సుధన్ విడిచి యుబ్బి సురన్ గొని నట్లు భోగినీ
దండక మల్లి రాజ్యమదదర్చున కర్పణ సేసితిన్ బ్రభూ!

33

క. బర్హిర్ముఖముఖ్యుల కంతర్హితఁడవు నీవు నీదు దర్శన భాగ్యం
బర్హులకె లభ్యమట నీ నిర్హేతుక కృపను గంగ నీటఁ గలిపితే.

34

ఉ. అట్టులెయైన గంగను మదంబను దావక సత్కృపార్పూరిన్
బిట్టుగ సన్నతింతు మును వీటిఁడి తేఁడుల వారకాంతలన్
బట్టువలెన్ నుతించు తటి పంకకళంకిత వాగ్విహార సం
ఘట్టన కాస్పదంబగు నసద్రీసన మృదిపూతమౌనటుల్.

35

తే. క్రొవ్వి యొనరించు మాదగు క్రొవ్విదములఁ
గడుపునం దిడి కాయువు కడలుకొనఁగ
జఘని జంకెనలం బాపి సాకుదెవరె
యంబ నినుమించు పల్లాయనంబువారు.

36

తే. అని తెనుఁగునాఁటి జాహ్నవి యనఁగ నొప్పు
గౌతమీ రామణీయక ఘనతల్లెల్ల
నాత్మఁదలపోసి యుత్సాహ మతిశయింపఁ
దన్మహాత్వంబు నిటుల స్తోత్రమ్మొనర్చు.

37

క. హరి చరణ మజుఁడు గడిగిర హరుఁడౌ దలఁదాల్చి తాపమార్చికొనిన పెన్
వఱదవఁట, భక్తకామిత వరదవగుట కేమిలోటు వరధుని గంగా !

38

తే. శ్రీశు పదసరోజమ్మంటి చిల్కు తేనె
నీశు వృధు శిరోజములైన యెఱుపు తేంట్లు
తెచ్చి తెట్టెగా నిడికొనఁ దెరువరియయి
కాఁచిపోసె భగీరథ ఘనతపోగ్ని.

39

తే. రాకుమారియు మరి ముని రాట్కుమారి
గాఁగ నవతరించుటలోనె కలదు వాసి
యనుచు భాగీరథిగ నొప్పు నమర నదియె
గౌతమిగ జనించి ద్విజత్వ ఘనత గొనెనొ.

40

తే. లోక కల్యాణ కాంక్షావిలోల మైన
యే మహాశక్తి కరఁగిన యెదవొ నీవు
మదిని బిడ్డలపైఁ గల మమత చేప
నరుగుదెంచునే జనని స్తన్యమువొ నీవు.

41

సీ. పొలుపారు నైకతమ్ముల పొత్తిలి రచించి సుందర దృశ్యము లందగించి
సహ్యా పర్వతపంక్తి స్తనయుగ్మ మొనరించి చనుబాలుగాఁగ జీవనము భంచి
యెట్టి మాలిన్యమే నేవగింపు నడంచి మాతవై కడఁగి ప్రేమమ్ము బెంచి
యనఘులు నా ప్రజలని యభిమానించి హరునకుఁ దలకెక్కునటు వచించి

తే. యడ్డమగు చెట్ల గుట్టల నాశ్రయించి
హరిహరుల మందిరములకు శిరము వంచి
యాత్మజుల మీఁది యనురాగ మాలపించి
మేలు చూచించెదో గౌతమీ విపంచి.

42

ఉ. కొమ్మ తనూజునిం గొనుచుఁ గూరిమి మీఱఁగ క్షీరసారవ
ర్షమ్ము లనేకముల్ గురిసి సత్కృపఁ జూపుట లాతఁ డొండు సా

య మ్మఱియుండి యజ్ఞఁడు ననన్య శరణ్యు డశక్తుఁ డార్తుఁడై
యమ్మ యటంచు నేడ్చుటయె యర్హత గాఁగల యట్టిఁ డౌటఁగా. 43

క. ఏ జీవుం డేనియుఁ దా నీ జీవనములను గ్రుంక నిర్మల తనుఁడౌ
నే జీవనమైనను నది నీ జీవనగతులఁ గలయ నీవగు రీతిన్. 44

సీ. కలశపాథోరాశి క్రాఁగు పొంగును ద్రోసి
యురికివచ్చిన పాల నురువు వేము
వీర రుద్రుని కాలి విలయతాండవ కేళి
వంతుబాడిన వీణె తంతివేము
దురితాసుగులఁ ద్రుంప శరపరంపర ముంప
నాట్యమాడెడి వీరనారి వేము
గాలితోఁ బందెమ్ము గట్టి మ్రింగ భృశమ్ము
పగబట్టి చను త్రాఁచుపామ వేము

తే. కరఁగిపోసిన రజత నగమ్మవేము
యభ్రగతి వీడు విద్యుల్లితాంగి వేము
పవనహతిఁ దూలు హరుమల్లు పాగవేము
భూమిజన కల్పవల్లి ; గంగామతల్లి ! 45

తే. సతికిఁ బుట్టింట నున్నచోఁ బతి విరహము
స్వామికుటీ నున్నఁ బుట్టింటఁ జనెడి కాంక్ష
యనుచు నాసుబోసినయట్టు లచటి కిచటి
కేక రూపమ్ముతో నన్వయించి యుందొ. 46

సీ. ఉడ్డియమాన దీప్తోర్మి పంక్తుల తోడ నల చెమ్మచెక్కల నాడుచుందు
ధారలో నొండొందు దాఁకెడు మ్రాఁకుల తోడఁ గోలాటమ్ము లాడుచుందు
వావర్తగతిలోని యాత్మ ప్రదక్షిణా కృతులఁ గుమ్మరిసారె కీడ నుందు
పూరోపరి నటించు బుద్బుద శ్రేణితో నచ్చనగిల్లల నాడుచుందు

తే. తరుగిరులదాఁగి, దాఁగురింతలను దోఁగి వాఁకలం గూడి గుజగుజరేకులాడి
విరుల గుత్తుల వేణిలోఁ దురుముకొనుచు బాల భేలావినోద సంపదలమనెదొ.

సీ. గగనంబులోన మేఘవ్రాత మీఁదాడ నావలు నీలోన నడువసాగు
నభమందు మెఱపొంద నక్షత్ర పంక్తులు మీనముల్ నీలోన మినుకులీను

నుడు వీధి నభ్రముల్ గడగడ నులుమంగ భేకలోకధ్వాన భేరి మ్రోగు
వినువీధిలో నింద్రధనువు బ్రకాశింప గైరికాదులు నీడు గతుల మెలయు

తే. నంబరములోన శశి సూర్యు లందగింప
విలస దబ్జముల్ నీలోన విరియుచుండు
స్వర్గమున్ హసియించు నిర్వర్ణివి నీవొ
పంగువునకుఁ బై నరుడెంచు గంగ వీవొ ?

48

సీ. వేదాశి కనురెప్ప వేయక కాపాడు
మత్స్యావతార సంపదలు బొదల
నింద్రియముల నిగ్రహింప దివ్యామృత
మ్మను భావ్యమను కూర్మతనువు దనర
నిసుక లంకల ముస్తై వసుధగాఁ గోరవై
నాడించు స్తబ్ధరోమాంగ మెసఁగఁ
బ్రహ్మాద వర్ధక్ ప్రక్రియాచరణల
దరులందు నరుఁబోలు హరులు నాడ

తే. వటుపులున్ భార్గవ ద్విజవరులు వెల్గ రామ దేవాలయాంచిత సీమవగుచు
నిరత గోపాల సేవిత నిలయవగుచు వర పురాణ భాగవత విస్మరణఁగాంతు.

ఉ. జీవన మాటకుండుటలు చిత్రగతి న్నిశియుం బవళ్ళు ని
ద్రావశతం జెలంగక ప్రధావనమున్ బొనరించుచుండుటల్
పావనమైన యీ యమృత పానమొనర్చుచు నుంట లారయన్
నీ వొక దేవతాంశమని నిశ్చయమయ్యె నెడంద గౌతమీ !

50

చ. హరిపద కంజమంజుల నఖాగ్ర ముఖమ్మునఁ బుట్టి పేర్మి శం
కరుని జటాకీరీట మణి కర్పూరకుంజము మెట్టినట్టి శ్రీ
సురనది వీవు నిగ్గనులఁ జూచినఁ దాఁకినఁ ద్రావినన్ వినన్
బరిమళ మానినన్ గరణ పంచకపాతక పంచక మ్మొలున్.

51

ఉ. కొమ్మలు చామరమ్ము లిరుగోనల వీచుచునుండి పుష్పవ
ర్షమ్ములు గొట్ట, భూమిరుహసంతతు లిట్టటు నిల్చి యాతప
త్రమ్ములు బట్ట, రేబవలుఁ దార లుదారులు చంద్రసూర్యులున్
సొమ్ములు జెట్ట నంబరము సొంపుల చీరలు గట్ట రాణివై.

52

ఉ. నెమ్మది నేగుదెంచె దంట నీదు పదమ్ముల వేతసమ్ము శీ
 ర్నమ్మును వంచి పాహి యని రక్షణవేడ ద్విజాళి స్తోత్రపా
 తమ్ముల బాడఁ బార్శ్వగ తటమ్ము లనారత మానుకూల్య మా
 ర్గమ్ముల జాడఁ జూపఁ ద్రిజగజ్జనముల్ గొనియాడ గౌతమీ ! 53

ఉ. అతయరూపినంచు పథమడ్డు నగేంద్ర మదేభకుంభ హ
 ర్యతమవై మహోన్నతుడ నేనని యడ్డము నిల్చు నమ్మహా
 వృతములం బెకల్చి పడవేయగఁ గూలకుజానుకూల దు
 ప్పతము చెండునట్టి యసిపత్రమవై పయనింతు గౌతమీ ! 54

చ. హరుఁడు తలం ధరించికొని నట్టి పవిత్రపు, దండకాటవిన్
 ధరణిజనున్ రఘూద్వహునిఁ దానము లార్చిన పూతగాత్ర వీ
 దరుల వసించు నా జనపదమ్ముల పుణ్యము లేమి పూచెనో
 తరుగిరి మత్స్య కచ్ఛప పతత్రిగణమ్ము లివేమి నోచెనో. 55

చ. తనువును గాల్చి యస్థికలు తావక వారిని వైవ వాని యా
 త్మను గొనిపోవు కాలుఁడును ద్వత్పదశక్తిని గాంచి మిత్తిగొం
 గనె తలదన్ని నిల్చెనని కంపము నొందుచు నీమె జోలికిన్
 జనవలదంచు విష్ణుపద సన్నిధి వానిని డించి వే జనున్. 56

ఉ. ముందుగతిన్ గనుంగొనక మోహితులై పెను కాలవాహినిన్
 వందురుచున్న యీ యసమ వక్ర పథాంతరవర్తులన్ వ్యథా
 క్రంద దపార కల్మషుల కంధిశయానుని గల్పు గంగనే
 నందువె లేమి నబ్ధి దరియన్ నడవంక లవేల నీ కిటుల్. 57

శా. తీరస్థ ద్రుమ కోటరాంతర పతత్రివ్రాతముల్ స్వాదు నీ
 పారప్రాశనమున్ బొనర్చి తుష మవ్వారిన్ విసర్జించి సం
 సారస్థుల్ స్వకృతాఘముల్ భవదుద సావంబునన్ ద్రోసి పు
 ణ్యారబ్ధ మ్మనుభావ్యమంచుఁ గొని శ్రేయమ్మందుటన్ దెల్పెడిన్. 58

తే. నదుల నామరూపమ్ములు నడక గల్గినంతవఱకె యావల నొకటగు నటంచు
 భేద బోధక మాయాపనోదక మగు నిర్మలాదైవత తత్త్వమ్ము నిర్వచింతా.

ఉ. నీ తటమందు నజ్ఞగతి నిల్చెడి జంతువు మేననేని నీ
 శీతల వాతపోత హృతశీకర మొక్కడు సోకఁజాలుఁ ద

త్పాతకరూప దుర్మలిన పంక విముక్తి ఘటించు గౌతమీ !
జ్యోతి యొకింత వెల్గి భువిఁ జుట్టు తమిస్రము బాపుకై వడిన్.

60

చ. అరయ మరందరూప గరళాయిత మైవలపించు కర్మసం
సరణ పథమ్మనంతయుగ జన్మజరామయ మృత్యుసార సా
గరమయి దాట నీని గతిఁ గాఢియవెట్టెడి నీ శరమ్ము లీ
శరనిధి నా రఘూద్వహుని శాతశరమ్ముటు లింకఁ జేయవే !

61

మ. భవదీయామల కూలమృత్తికను దీవ్యత్ఫాల భాగమ్మునన్
సవరింపన్ దిలకాకృతిన్ భృకుటిలో సాక్షాత్కృతిన్ జెందు మా
ధవుఁ డంచున్ బుధులందు ర విష్ణుభుని మద్ధ్యానమ్ములో నొక్కమా
రవలోకింపఁగఁజేయవే భువనమాన్యా ! ధన్య గోదావరీ !

62

తే. అనుట నది యల్లె యని పచ్చనాకు దీసి శిరమునం బూన్చికొని బాసజేసి చెప్పు
ననఁగ ననగొమ్మ తానొక్క డంబుధారఁదేలి కవి కగపించె నవ్వేళ నచట.

63

ఉ. అంతటఁ బోతరాణ్మణియు నయ్యుపరాగము సోము సోఁకు టొ
క్కింత యెఱింగి మిన్నెగసి యేఁగెడు గంగ మునింగి లేచి త
త్ప్రాంత మనోజ్ఞనైకత వితర్దిక నొక్కెడ ధ్యానమగ్న సు
స్వాంతరతిన్ సుఖాసన విభాసితుడై శివభక్తి యొప్పుఁగన్.

64

మ. కనె నంతర్ముఖుడై యతం డపుడు వీకన్ భూకుటిన్ దృష్టివ
ర్తనముల్ సంధిలఁజేసి యీశ్వరునిలో దర్శింతునం చయ్యెడన్
గనె లోనన్వసియించి యడ్డుపడు రాగద్వేష రూపమ్ములో
యన మిశ్రస్థితి నాట్యముల్ సలుపు తామ్రానీలవర్ణాదులన్.

65

ఉ. చందురు మోమునన్ సుకవిచంద్రు ముఖాంబుజ సీమ నొక్కటే
చందమునన్ రజస్సు తమస మ్మన లోహితకృష్ణవర్ణముల్
సందడి గాఁగ వేడబము సల్పె స్వరూపము లోపమంద రూ
పొందు పొగల్ రగుల్కొని సముజ్జ్వల కీలల దాఁచుకై వడిన్.

66

ఉ. ఎన్నఁడు దర్శనమ్మిడ విదేమి పరీక్ష యటంచుఁ దాను పో
తన్న మహార్తి పూర్ణహృదయాబ్జము వెన్నవలెన్ ద్రవింప వా
ల్గిన్నుల నశ్శులోల్కఁ బులకల్పనియింపఁగ మేన భక్తిమై
మిన్నులు గాంచి కేల్మొగిచి మేకొను గద్గద నిస్వనమ్మునన్.

67

మ. ఎదలోనన్ గృహలేదొ నీకు నటుగా కే భక్తిహీనుండనో
 చదలన్ లేవొ రవీందుకాంతు లవి గాంచన్ నేనె యంధుండనో
 యిది నీ లోపమొ నాదు పాపమొకొ సర్వేశా ! విచారింప నా
 మదికిన్ దోచ ది కేమి సేయుదును ము న్నార్గంబు జూపింపవే ! 68

చ. విసుగు జనించె నీ జగతి వేమటు చర్వితచర్వణ మ్మనన్
 మెసపుట నిద్రవోపుట భ్రమించి రమించుట లాచరించుచున్
 పసరము భరిగి నీ విషయ పంచకభోగమె సేవ్యమంచు మా
 నిసి ననిపించుకొందు నవినిందునివోలె నటించి యీశ్వరా ! 69

ఉ. గాత్రము కాచపాత్ర త్రుటికాలము సమ్మ వశమ్ముగాదహో !
 చిత్రమగున్ ధనాశ యన చిద్రఘటమ్మటు నిండ దెన్నఁడున్
 పుత్ర కళత్రముల్ వనులఁ బోయెడి దారినిఁ గొంతదూరమున్
 మాత్రమె వెంట వచ్చి తమ మార్గమునన్ జను పాంధులో ప్రభూ ! 70

శా. ఈ బండ్లారముఁ జూచుకొంచు హృదయం బేమో యహంకారమున్
 దాఁ బూనున్ గదె వీధి నాటకపు పాత్రల్ రాత్రమున్ మాత్రమే
 నే బంటున్ మహి సార్వభౌముఁడను నేనే యంచు నర్తించి రే
 పే బిచ్చమ్మని వచ్చుకై వడి నినున్ విశ్వేశ్వరుం గాంచమిన్. 71

మ. పరు నిందం బొనరించి సద్యశము సంపాదింప యత్నించితిన్
 బరు మోసం బొనరించి ద్రవ్యమును సంపాదింపఁగాఁ జూచితిన్
 బరు హింసం బొనరించి యాత్మసుఖ సంపాదార్థినై తిన్ పరా
 త్పరు విశ్వాత్మకు విశ్వరూపు నిను సంభావింపఁ జాలన్ విభో ! 72

ఉ. సంతత జన్మ మృత్యుభవసాగర మీదఁగ మానవత్వమే
 వింతగు పోతరాజ మన వీనులవిందుగ విందుఁ గాని దు
 ర్దాంత దురంత దుఃఖఫలదాయ విషద్రుమమయ్యె జీవన
 మ్మంతయు ధారవోయు కృషి యంతకు నంతకు బాధలిచ్చుటన్. 73

చ. భవతరణార్థమై తగు నుపాయముఁ జూపమి నాకు వ్యర్థమా
 నవతను ధారణమ్మును దినమ్మతి దుర్భరమయ్యెడిన్ దనూ
 భవుఁడె యగాథకూప విని పాతదశన్ మొరవెట్ట దండియై
 యెవఁ డదిగాంచి తాలిమివహించు నహీశనివాస భాసురా ! 74

- సీ. పద్మాక్ష దర్శన భాగ్యహీనములైన కన్ను లంధవరాటకములు గావె
జగదీశ సత్కథాశ్రవణ దూరంబైన శ్రుతులు కోటర బిలాకృతులు గావె
యచ్యుత గుణకీర్తనామృతం బానని నాలుక ప్రేతాగ్ని కీలగాదె
వనమాలి నిర్మాల్యవరగంధ మెఱుంగని నాస యుమ్మెత కనుప్రాసగాదె
- తే. విష్ణు పదపద్మ సేవనా విరహితమగు కరము ధర మొల్చు నుప్పలికరముగాదె
పరమపదనాథ విషయ సద్భక్తిలేని మేను బడిశంపు టెర మ్రింగు మీనుగాదె.
- వ. అని యిట్టిశ్వర సందర్శన కుతుహలాయత్త చిత్తుండయి యార్తింగొని
యున్నతటి. 76

- తే. రాహుకబళిత సోమోపరాగ మేగ శుద్ధుడయ్యె కళానిధి బుద్ధుడయ్యె
గౌతమీ నిర్మలదీపక స్నాతుడగుచు సొరిది విబుధుడు నంబర శుచి నొనర్చె77
- మ. భసితస్నిగ్ధ పవిత్రలాంఛనలసత్ఫాల్గులుండు రుద్రాక్ష హా
రసమాశ్లిష్టవిశాలవతుడవిలోలత్కించి దుస్మీలితా
క్షిసమాలోకన నాసికాగ్రుడు సమగ్రీవా శిరఃకాయుడు
ల్లసితాత్ముండు బ్రహ్మంతచిత్తుడగుచున్ లక్షించుచున్నంతలో. 78

- చ. ఒదవె సుషుమ్న ద్వంద్వ పవనోర్మికలండు లయించె నెంతయున్
గదలిక లేనివారివలె గాలిఁ జలింపని దీవె యట్టులు
నృదతను వీడు బుద్ధి గతిమత్సరుడై గ్రసించు రాహుము
క్తిదనరు సోముభాతిఁ గవి తేజరిలెన్ ఘటితామనస్కతన్. 79

- ఉ. కోటి రవి ప్రభాపటలి ఘూర్ణిలి ఊరరసాబ్ధి పొంగె వే
కోటి నటత్త టిచ్చటలు గూడి తరంగతతుల్ పెనంగె ము
క్కోటి సుధాంశు చంద్రికలు గూలి కరంగి నురుంగు లెత్తెఁ ద
త్కూటములోఁ గనెన్ సుకవి కోమల నీలనవాంబుజాకృతుల్. 80

- ఉ. ఆదిని నీలవర్ణము దళాగ్రముఖమ్ముల శ్వేతకాంతి పు
ష్పదరసీమ సాంధ్యకళ లొప్ప మనోజ్ఞ త్రివర్ణమిశ్ర స
మ్మోదకరాంబుజద్వితయము న్గనుచుండెను భానుడేని ని
మ్మేదిని నిట్టి తమ్మితమి మీఱఁగనం డని యాత్మ నెంచుచున్. 81

- ఉ. కోకనదద్యుతుల్ కమల కోమల పాదతలమ్ములై మనెన్
శ్రీకరపుండరీక సురుచిప్రకరమ్ము నభామల ప్రభా

నీకము లయ్యె నీలనలిసీదళముల్ పదయుగ్మమయ్యె మున్
దూఁకెడి పాండుపత్ర రుచిదోఁచెను హాటకచేల రూపమున్. 82

సీ. పద్మరాగప్రభన్ బరిహసింపఁగఁ జొచ్చె రమణీయమౌక్తికరాజి యనఁగ
రమణీయమౌక్తిక సముదయంబును మించె హరినీలమణి కళావరణ మనఁగ
హరినీలమణి కాంతి నపహసింపఁగవచ్చె హాటకధామ సత్కూట మనఁగ
హాటకచ్ఛాయల నవహేళన మొనర్చె మరకత శోభావిసర మనంగ

తే. శ్రీనివా సాంఘియుగ సరసీరుహంత
విలస దంగుళీ నఖసీమ తళుకులీను
కాంచ నాంబరాంచలమంటు కరము మెఱయ
బూర్వకాయంబు విస్మితపూర్వకముగ. 83

తే. దర్శన మొనర్చి పోతన తల్లియొడిని స్తన్యమాని రెండవ పయోధరము వెదకు
చంటి బిడ్డని భంగిలోఁ గంటఁజూచి యూర్ధ్వకాయదిదృఢువై యున్నయంత.

ఉ. ఆకసమంటి కూలెను సుమాంజలి వర్షము దివ్యగంధముల్
బ్రాఁకెను సామగానములు బర్వెను సర్వమునున్ సమైక్యమై
శ్రీకరమై జగత్త్రయ వశీకరమై భువనైక సేవ్యమ
ప్రాకృత దివ్యమంగళ సుపావన విగ్రహ శోభలేర్పడెన్. 85

సీ. నీరదశ్రేణులు నీలాలకము లయ్యె నఖిల దిజ్జండలం బాస్యమయ్యెఁ
జంద్ర సూర్యులు లసచ్ఛతు యుగ్మంబయ్యె ననిలుండు ఘ్రాణాకృతిని ధరించె
నుభయ సంధ్యారాగ మోషద్వయం బయ్యెఁ బలుతారకలు దంతపంక్తులయ్యె
నద్రకూటంబు లాయతభుజాంతరమయ్యె శిఖరముల్ వరకరస్థితి వహించె

తే. సింగిణులు మణికంకణశ్రీఁ జెలంగెఁ జంచలలు నుత్తరీయంపుటంచులయ్యె
నూర్మియుక్త రత్నాకరం బుదరమయ్యె విశ్వరూపంబు హరిగ సేవించె సుకవి.

సీ. హాటకమణి కల్పితాలేఖ్య విలసిత మకరతోరణ వస న్నంటపాంత
వరతారకాగణ స్ఫురదంబరాయిత మణిదీప వృక్ష సంపద్వితాన
యనుపమ శిల్ప శోభాకీర్ణ నవరత్న భాసుర స్వర్ణసింహాసనాంక
మణిమంజరీ లంబమానాంచలోద్ధీప్త భర్మదండసితాత పత్రయుక్త

తే. స్వర్ణకృతగోపురాధ్య రాజతసుకుడ్య మరకత స్తంభకూట సన్నని కవాట
విద్రుమ ద్వారగేహశీ వికృతహీర వివిధరత్న సోపానయా భవనసీమ. 87

సీ. ఉదయదర్ధార్క బింబోద్ధీప్త శైలాగ్ర మన మణిమకుట ప్రభాత్తశీర్ష
సర్పావృత పటీరచారుశాఖక యనఁ జండ కోదండ రాజత్కరాజ్ఞఁ
దప్తజాంబూనద స్థగిత నీల మృన శ్రీమత్పిశంగ కాశేయ కాయు
సౌదామినీయుత సజలనీరద మన నవనిజాసహిత వామాంకభాగు

తే. స్వీయడిండీర మండితోడ్డియమాన భంగరంగ నృహార్ణవ భాగ మనఁగ
లలితమౌక్తికదామ విలాస లాస్య చిత్రితవళీయుతోదర సీము రాము. 88

ఉ. కాంచి నమస్కరించి యిరు గన్నుల యందుఁ బ్రమోదబాష్పముల్
నించి శరీరమెల్లెడ జనించిన పుల్కల పారవశ్యమున్
మించి ప్రమోదఢోలికల మీఁద వసించి మహానురక్తి సే
వించెను రాలు స్త్రీలయి జపించెడి సుందర పాదపద్మముల్. 89

వ. ఇట్లు సేవించి శ్రీవిభున కభిముఖుండై కవివరుం డమందానంద కందళిత
హృదయారవిందుండై యిట్లని స్తుతింపం దొడంగె. 90

ఉ. కంటిని నీ పదద్వయినిఁ గంటిని నీ మహనీయమూర్తి ము
క్కుంటికి వేయికండ్ల తెర గంటికి నాల్గు మొగల మేటికిన్
గంటినిఁ గానరాని నినుఁగంటి మదతుల నేనె నమ్మ లే
కుంటిని జన్మ ధన్య మనుచుంటి భవ మృదుగంటె నచ్యుతా ! 91

తె. కనులొ భక్తవాత్సల్యంపు గనులొ తెలియ
శ్రుతులొ ప్రణవరూపమ్ములొ శ్రుతులొ తెలియ
ముఖమొ భవ బంధముక్తి సమ్ముఖమొ తెలియ
పదములేయానొ యిహపరపదము లగునొ. 92

శా. ఓహో ! ఎక్కడి దివ్యతేజమిది యోహో ! యేమి సౌందర్యమో
హో హో ! యెంతటి సౌకుమార్యమిది యోహో ! యెట్టి లావణ్యమో
నూహాబాహ్య మదృష్టపూర్వ ముపమానోక్తి న్నిరూపింపఁగన్
సాహిత్యంబెట నుండు వాణికి ననంత శ్రీముఖ శ్రేణికిన్. 93

ఉ. ఎవ్వని దివ్యరూపనిధి నెవ్వని సన్మహిమార్ణవ వావధిన్
రవ్వయు నవ్విరించి ముఖనాదిత వేద మెటుంగ లేదొ నే
నెవ్వఁడ నిర్వచింప వసియించి భువిన్ దివి నంటఁ బోవఁగా
నవ్వదె లోక మెంతయును నాదగు సాహసచర్యకున్ హరి ! 94

సీ. కలజీవనం బేగ వెలరు బాకెడి నీలమేఘంబు నీదగు మెయికి నీడె ?
 పక్షకాలమునఁగళాక్షయమ్మునుబొందు కుముద బాంధవుఁ డీముఖమున కెనయె?
 రవి యస్తమింపఁగాఁ దవిలి నిద్రొంజెందు కమలంబు లీ కన్నుగవకు జోడె ?
 పామరు నోటిలోఁ బడ దోషదుష్టమా శ్రీకార రూపమీ చెవికి సరియె ?

తే. సరసమగుటనొ నీ కంటి చలువఁగనుటొ
 శ్రుతిని నినదించుటో నీదు చూలగుటనొ
 యంతొ యింతొ పోలికనొందు నర్హతఁ గనె
 లేనియెడ నీకు వాని పోలికలవేడ !

95

తే. చందనాగరు ఘనసార సౌరభాబ్ధి ఘండరాకృతి మధియించు మణిమయ బలి
 బృందజాత సుధాంబు ఘేనేందువులగు చామరాహతి రవికేతు చలన మెసఁగె.

తే. సరస సౌందర్య మార్దవ సౌకుమార్య సంపదకు నీ పదమ్ముల సాటిరాక
 నీ చరణ పీఠికల కుతినీతలాడ యడఁగి క్రిందయి యోటమి ననుమతించె. 97

ఉ, అందమునందు నీకు సరి యందము కంతుజయంతు లాదిగా
 నందఱు సుందరుల్ బళిరె ! యందఱు నీ కొనగోటి కేని మున్
 విందును నీదురూపు కనువిందు నొనర్చితి విన్నినాళ్ళ కీ
 మందును దృష్టిదాకి సగమందెదవో యనిపింతు రాఘవా !

98

చ. నడఘవి కెంపు లీను చరణమ్ము, రమామణి నాట్యరంగమౌ
 వెడఁదయురమ్ము, జానువుల వ్రేలు కరమ్మును, జూపు దోపుఁ జే
 సెడి నగుమోము, సత్కృపలు చేపెడి కన్దొవ లంటి నంత మా
 సెడి ననిపించు నీ యొడలి చెల్వము విల్వల శ్రీసగ మ్మగున్.

99

సీ. నీ పేర్చిన భవాబ్ధి నీళ్ళు మ్రింగునదేల జలధి బంధన ఘట్టముల వినియెనొ
 యింద్రియ దశకమ్ము నీవనఁ దలవంచు దశముఖ విధ్వంస దశ నెఱిగెనొ
 నీ పదమ్ములఁ గాంచి నెఱి తాతి గుండెయున్ గరఁగు గౌతమసతి కథలవినెనొ
 నిగ్గాంచి హృదయమ్ము నిశ్చలస్థితి నొందుఁ బవనాత్మజుఁడు కట్టువడు టెఱిగెనొ

తే. పది యధర్మంపు తలలేని పాడిదప్పి
 చనని ధర్మంపు టొక తలన్ సమయవె యని
 యేతదవతారమును దాల్చి జ్ఞాతలమున
 నాటకం బాడి ధర్మమ్ము జాటినావె.

100

తే. అదిగొ ! మా తల్లి సీత నీ యంకసీమఁ
గడలి యొడినొప్పు మేరు నగమ్ము కరణి
మెఱయుచున్నది చిఱునవ్వు సిరులు గురియ
సరియెవరు నీసతికి నిరుసత జగముల.

101

తే. జనకుఁడే యాదిజననికి జనకుఁడయ్యె
ధాత్రీయే లోకమాతకు ధాత్రీయయ్యె
నాథుఁడే మానినికి జగన్నాథుఁడయ్యె
నట్టి మా యమ్మ సీతమ్మ యంఘ్రిఁ గంటి.

102

మ. ఊమకున్ బుత్రికవృట యో జనని ! యచ్చంబా గుణంబే కరం
బమరెన్ నీకును ద్రోహికాక మల బ్రహ్మస్త్ర ప్రయోగ వ్యథా
క్రమితాంగుండయి కావుకావుమని యార్వన్ జూడలేనో నృపా !
ఊమియింపందగుఁ గావుమంచనెడి యీ కాకం బటం చాడవే !

103

సీ. రత్నాకరం బదే రత్నపుష్పవికాస కనకలతాసూతికా గృహమ్ము
పద్మమే సతి పాదపద్మ లాస్యమునకై సౌందర్య రసకళా మందిరంబు
మారకుమారుఁడే మారమణీమణి గర్భశుక్తిస్థ ముక్తాఫలంబు
హరియురమ్మే చారు హరిణాక్షియారమాకాంతామతల్లి యేకాంతగృహము

తే. ఆ మహాలక్ష్మి జనకు భాగ్యమ్ము పండి
ధరణి దాచిన లిబ్బియై దొరకెనంట
యీ మహానిధిఁ దా జగత్స్వామి కొసఁగి
వినుత వైకుంఠపదమును గొనియెనంట.

104

మ. ఘనరత్నాకరగర్భ గహ్వరతటిన్ గాలించి సంపాదనం
బొనరించెన్ హరియే యమూల్యమణి నత్యుత్సాహ మేపార నా
జననీ రత్నమునే హరించి ఖలుఁ డాస్యంబుల్ పదిన్ తాల్తు నే
ననియో గుండియ తెన్ని గావలెనొ యూహన్ సేయఁ డున్నాడుఁడై.

105

క. మగవారినె వలపించెడి మగవాడగు రామచంద్రు మది దోచిన బల్
మగువ వట తల్లివగు నీ సొగసెన్న వశంబె తమ్మిచూలికి వైనన్.

106

తే. నీదు ప్రక్క నుండి నెగడుచుండుటఁగాదె
యంబ ! రాముఁ డెంతో యందగాఁడు

మెఱుగులీను జాతిహరినీలమణి యేనిఁ
బసిఁడి మసలిగాదె పసఁ జెలంగు.

107

క. అని నుతిసేసెడి కవి దరి మనుజుఁడు జనుదెంచి లోకమాన్య కవివరా !
నిను శ్రీరామ నృపాలుఁడు గొనిరమ్మనె నంచు నతనిఁ గొనిచనె నచటన్.

ఉ. నవ్వులు నవ్వు ముద్దు వచఁమ్ముఁ బువ్వుల రువ్వు భాషణల్
నివ్వటిలంగ సాదర మనీషను స్వాగత మిచ్చి మెచ్చుచున్
మవ్వపుఁ గేలుదోయి సుమఁస్సచువాయము జల్లి చెంగటన్
రవ్వలపీఠిఁ జూపి యిటులం దయచేయుఁడటంచుఁ బల్కుటన్.

109

క. ఆ కవి కెటు దోచక హరి యీ కరణిన్ బల్కు నౌర ! యిదియేమని యా
లోకించు తెప్పవేయక యా కోమల విగ్రహమ్ము నతి పరవశుఁడై.

110

ఉ. వేగమె లేచి శౌరి కవి వేదికఁ గూర్చొనఁజేసి చేతికిన్
బూగఫలాక్షతల్ గలుగు పుత్తడి పల్లెక మిచ్చి యిట్లనున్
ధీ గరిమమ్ము మీఱఁ గడుఁ దియ్యని తెన్నలొనర్చి శ్రీమహా
భాగవతమ్మొసంగి కృతిభర్తను జేయుమి నన్ను సత్కృపి !

111

క. అనుటయు నతఁ డాశ్చర్యమ్మును గొని యిట్లనియె నీకుఁ బోలునె యిది యో
యరఘూ ! నిజమా లేకయె నను బరిహాసమ్మొనర్పనా యీ పలుకుల్.

112

ఉ. నా తరమానె 'యో యనిన నా' యనరాని విమూఢ జన్మునో
పూతచరిత్ర ! నిన్ గృతి విభూషితుఁ జేయుచు మెప్పు గాంచఁగా
నాతిని రాతిగా నటులొనర్చిన గౌతము బ్రహ్మతేజ మెం
తో తపియించి నీను పదధూళికి నై నను సాటివచ్చెనే ?

113

శా. వేయాటుల్ కవి పండితాగ్రణులు పృథ్విన్ వెల్లఁగా నీ పశు
ప్రాయుండే త్వదమేయ భవ్య కరుణా పాంగైక పాత్రుండుగా
నేయే జన్మ తపోవిశేష మొకటై యేకమ్ము లెత్తెన్ హరీ !
నీయాస్థాన కవీద్రుఁడౌట కిటు పండెన్ నా యదృష్టమ్మహా.

114

తే. దేవ ! తావకాంఘ్రి యుగ ప్రభావముననె
కవివరుండు నాఁడొక మహా కవివరుండు
గాఁడె యో సుధాంబుదమ ! నీ కరుణవృష్టి
కరయ నిమ్నోన్నత విభాగ సరణి గలదె ?

115

చ. పులగము మీది పప్పు ధన పూర్ణులపై నె మొగంబు మెప్పు లో
కులు బడు ప్రేమ, సాగరునె కోరిగదే నదు లిల్లు నింపు మే
ల్లముల మేఘము ల్గురియు సర్వసమానముగా నటంచు దీ
నుల దరిఁ జేర్చవచ్చితె మనోహర నీల నవాంబుదాకృతిన్. 116

ఉ. ఈదెను రాళ్ళు నీళ్ళ పయి నేలె ప్రపంచము పొణిగాని నీ
పాదుక, గడ్డిపోచయును బ్రహ్మశరంబయి కాల్యే గాకమున్
మోదెను గోతిమూక పదముష్టి హతిన్ దితిజాలి నెల్లరన్
నీదు బలమ్ముఁ జూచికొని నే నటు లీ కృతి వ్రాయఁబూనుటల్. 117

చ. అనుకొనలేదు నేను కలనైనను భాగవత ప్రబంధమున్
దెనుఁగు నొనర్పనేర్తునని దేవ ! యహేతుక జాయమాన పా
వన కరుణా కటాక్ష విభవమ్మొదిజేయఁగ శక్తి నీదహా !
యినకులభూషణా ! కదల దీవు తలంపనిచోఁ దృణాగ్రమున్. 118

క. అనియెడి కవి శ్రూమధ్య
మ్మున హరియుఁ దిరోహితమ్ము బొందెను నతఁడున్
దన సర్వస్వము గోల్పడు
వణిజుని క్రియఁ గనులు దెఱచి వందురఁదొడఁగెన్. 119

తే. అటుల కంఠావరోధ రోమాంచ బాష్ప
కలితుఁడగుచును నా ర్తిమై గలఁతవడుటఁ
గాంచి తిప్పనార్యుండు తత్కారణమ్ము
నడిగె దివ్యదర్శన కథన్ నుడివె సుకవి. 120

క. చిత్రమగు నతని కథనము తత్రత్యజనంబు విస్మితస్థితి విని నీ
గాత్ర స్పర్శమ్మున నీ ధాత్రియు గౌతమి పవిత్రతన్ గాంచె ననెన్. 121

క. సోదరు వాక్కులఁ దిప్పన మోదమ్మున వినుచు హృదయమున మహదాశీ
ర్వాదము నొనరిచి పొగడన్ బోదొడఁగిన నాల్క నాపి పుచ్చెన్ మెచ్చెన్.

తే. కొఱకు లెడసి గబ్బిలములు గుడికిఁ జేరి
స్వర్బహిష్కృతిఁజెందు త్రిశంకు కరణిఁ
గలఁకులన్ వేలియాడెను గెలఁకు లెల్లఁ
దెలివిగొనెఁ బుల్లు లున్నిద్రీ దీప్తిఁ బల్కె. 123

వ. అంతః బోతనార్యుం డగ్రజు చరణ సరసిజంబుల వ్రాలి యిట్లనఁ దొడఁగె. 124

తే. "అదొక యాలాపనమొ కల్లయైన కలయె

కరణ మెచట భాగవతానుకరణ మెచట

నెచటి వ్యాసనారాయణుం డెచటి నేను

నాక మెచట సృగాల మాణవక మెచట?

125

క. అచతుర్వదన బ్రహ్మయు నచతుర్భుజ విష్ణువనిటలాంబక శంఖుం

డు చతుర్వేదాచార్యుఁడు సుచతురధిషణా విశేష శోభితుఁ డతఁడో. 126

చ. చదివినవాఁడఁగాను, గురుసన్నిధి నెన్నఁడు నేను సాహితుల్

కుదురుగ నెట్టా తీటికగఁ గూర్చొనినప్పుడు ప్రొద్దుబుచ్చఁగా

నెదొ యొక గ్రంథమున్ దెలిచి యిష్టమువచ్చినయట్టు లర్థముల్

గుదిరిచి నేను గూడ నిలఁ గొండొక పండితరాజు నైతిసే."

127

వ. అనుటయుఁ దిప్పనార్యుం డతని కిట్లనియె.

128

తే. భానురాక మున్ దెలుపు తత్ప్రభలఁ గాంచి

నమ్మినగు పద్మినికి వంచనమ్ము గలదె ?

స్వప్న మద్ది భావిఫలసూచకము గాదె ?

యనుజ ! నీ భవిష్యత్తు ముదావహమ్ము.

129

తే. సాధకుని కిల సుఖ దుఃఖచయము లరయ నెంతమాత్రము నడ్డుల నిడఁగలేవు

పూని రత్నాకరంబును బొందు నదుల మిట్టపల్లమ్ము లడ్డును బెట్టఁగలవె ?"

క. అని తిప్పనార్యుఁ డచ్చటి పనులన్ని ముగించి త్వరగఁ బయనంబై పో

తనఁ గూడుకొంచు నల్లన మనికిన్ జేరఁజన మార్గమధ్యము నందున్. 131

ఉ. ఏకశిలాపురిన్ విడిసె నీశ్వర పూజ నొనర్పఁ. బోతరా

జీ కథ నెల్ల నచ్చటి మహీసురపాళికఁ బండితాళికిన్

బ్రాకటరీతి మోఁకటిలి భక్తి నివేదనముం బొనర్చె నే

నీ కృతి వ్రాయఁబూనుట యదెట్టులఁటంచు ననుజ్ఞ వేడుచున్.

132

ఉ. వారలు పోతనం గని యపార సమాదర భావ బంధుర

శ్రీ రహియింప నిట్టులు వచించిరి "ధన్యులు నిన్ను గన్న నీ

వారలు నీవు నీ తెనుఁగు భాషయు దేశము మేము, బద్ధసం

సారుల నుద్ధరింప నిటు జన్మ ధరించితివేమొ సత్కవీ!

133

శా. ఆచంద్రార్కము నీదు పేరన సమస్తాంధ్ర ప్రజానీక మ
న్నా ! చేయె త్తి నమస్కరించు నెపు డాంధ్రశ్రీ తలం దాబ్బు నిన్
బ్రాచీనప్రజ కి కృతిన్ గనుటకై పాత్రమ్ము లేదయ్యె న
ర్వాచీనప్రజ నోచిపుట్టుకొనె నీ వాక్యామృతం బానఁగన్. 134

మ. జయ సంవత్సర చైత్ర శుద్ధ ప్రతిపత్సంప న్మహూర్తంబునన్
నయమొప్పన్ నవరాత్రకవ్రతము దీవ్యద్రవ్యహస్తత్రంబు న
ధ్యయన స్తోత్రము వ్యాస భాగవత సప్తాహంబు నొప్పార న
వ్యయుఁడౌ శ్రీహరి కంకితమ్మునఁగి కృత్యారంభమున్ జేయుఁడి !” 135

వ. అనుచు వచింప నివ్విధి బుధజనానుగ్రహంబు వడసి బమ్మెరకున్ జనుదెంచి
భాగవత రచనారంభ కుతూహలాయత్త చిత్తుండయి యున్నఁ దద్వత్స
రంబున. 136

చ. అడవిని గండ్ల కద్దుకొననై నను బేరుకు నీరు జిక్క దా
మడుగులు నెండఁగాఁ జెలుపు మంగలమయ్యెఁ బొలాలు బీడుగాఁ
బడెఁ, బ్రజ వానకై మొగమువాచి కనుంగొనసాగె లోక మ
ట్టుడికినయట్టు లయ్యెఁ గొనయాపిరి నుండెను గొడ్డుగోదలున్. 137

ఉ. బొత్తుగ ధైర్యమే యుడిగిపోయెను రైతుకు, వంచినట్టి న
డైత్యఁగ దీటుకుండు నతఁ డీగల దోమలఁ గొట్టుకొంచు నా
గిత్తల వైపు జూచుకొని ఖిన్నత నెన్నుదురంటి యేమి యా
పత్తను, గత్తివాటిడ రవంతయు మోమున నెత్తు లేదెటన్. 138

ఉ. చండకరుండు నుద్భృత నిశాత నిదాఘ సహస్రకోటి దో
ర్దండ పటు ప్రతాపుఁడయి ధారుణి నెల్లెడ గడ్డిపోచ లే
కుండఁగ మాడ్చె నెత్తిపయి గొట్టుటరీతియె కాని నోరులే
కుండిన గొడ్ల పొట్టపయిఁ గొట్టెనటన్న నిదేటి భావ్యమా ? 139

తే. కలదు హలము పొలమ్ము గోబలము శాపు
లెపుడు దున్నెదమని వాన కెదిరిచూతు
రొకట దైవబలమ్మె లేకున్న నరుఁడు
గవ్వకుం గొఱగాఁడు బింకమ్మె పాడు. 140

క. పడె గలపు బిచ్చగాం ద్రెగఁబడిరా పశువులును మేతఁబడయక నెత్తుం
బడె లోకమంతఁ గటకటపడె బ్రజ కన్నీటివానఁ బడె నెల్లెడలన్. 141

సీ కడుపుఁ జూపుచు గుండెఁ జెడఱాదికొను చన్న
 మవ్వ యవ్వో యని యఱచుబొట్టై
 తలక్రిందు వాఁకిటఁ దపమునర్చుచు బికి
 రమునకై యార్చు బై రాగివాఁడు
 కడప దండమ్ముల నిడుచు నాగని లేపి
 గాన డోలికనూఁపు గారడీఁడు
 పిల్లలకోడి యట్టిలిల్లు దిరిగి మ
 ర్కటములాడించు సింగని సవారి

తే. పొత్తిగుడ్డ మాడకు నూనె బొట్టఁటంచుఁ
 బురిటిబిడ్డ నడ్డముగ వీపునకుఁ గట్టి
 తలపయిం బుట్టతో గోసరిలుచు దిరుగుఁ
 బచ్చిబాలెంత కొఱవంజి బిచ్చగత్తె.

142

క. తేలిస యెముకల గూఁడుల వ్రేలఁగఁ బేలికలు గుడ్లు వెడలి తుధాగ్నిన్
 గోలెడి యసువుల నిట్టటు నాలోకించెదరు బీద లలపుల్లెలకై.

143

తే. మూఁకలై పొంచి దొంగిలు కాకుల పయి
 గురుగురుమఁటంచు నాకెడు కుర్కురములఁ
 జేత టాఁతగొట్టుచు లాగి చింపుకొనుచుఁ
 బొరిగఁ గలహింతు రెంగిలి పుల్లెలకయి.

144

వ. అంత నొక దివసంబువఁ బోతన నియతాత్ముడై ఋష్యశృంగుని సచ్చరి
 త్రంబు సరస్తటమ్మునఁ బురాణవైఖరి నుడువుటయు.

145

చ. తొలకరి వానకుం బొలము దున్నిరి కాపులు నింటిలోని గిం
 జలు జని మంటిలోఁ బడెను సన్నగ లేచెను జేలునంత వా
 నలె కఱవయ్యె నా చెఱువునం గల నీరును బిక్కె నెఱ్ఱెనో
 శులు దెఱచెన్ బొలాల్ కృషికలోకపు కష్టఫలమ్ము దక్కమిన్.

146

ఆ. చెఱువులోననున్న చేరెఁడు నీరు మా
 కనిన మాకఁటంచు దినము రేయి
 జగడమాడుకొంచుఁ జాలిచాలనియట్లు
 పొలము దడుపుకొనుచుఁ బొక్కుచుందు.

147

ఆ. తలలుఁ దలలుఁ బగులు జలము మా కీయక

యున్నఁ జూడుమనుచు నొకరు బలుక

నేమి యాశయున్న దెట్టగాల్వడె వరి

యను నిరాశ నూర్పు దనర నొకఁడు.

148

తే. కాఁపొకఁడు తాను నీరటికాని దరిసి

పొలమునకుఁ జలం బీయవె ? తెలిసె నీదు

బలము కరణమిచ్చినది రేపటికిఁ జూడు

మీఁదు గతి యని మెలివెట్టు మీసకట్టు.

149

వ. ఇట్లు దురోదరపరాయత్తుండును, మధుపానమత్తుండును, వివేక విహీనుండును,

నవగతాత్మాభిమానుండును నగు నక్కర్ష కాపశదుండు.

150

తే. ఉన్న పుడిసెఁడు నీళ్ళు మీ యొక్క పొలము

నెట్లు తడుపుకొందురొ నేను నీ దినమ్ముఁ

జూచెదనుగాక యని యగ్గి సుడులు దిరుగు

చూపులన్ నీరటి మొగమ్ముఁ జూచిపోయె.

151

క. కోపోద్దీప్తిత మతియై కాపు వలుకు శ్రుతి విదారకములగు కటువా

గ్రూప శరమ్ముల నీరటి కాఁపా పోతనను నొంటి గని వినిపించెన్.

152

ఆ. "పోచిగాని యెగసిపోత యింతింతగా దెత్తిపోయవచ్చు నేతములను,

తప్పఁద్రాగి యేమొ తలతిక్కగాఁ గూసె వానిఁ బట్టఁ ద్రాళ్లు వసుధలేవు.

క. ఏమగునో కరణము పని యీ మాపులఁ జూడుమనుచు నెగసిపడుచు ను

ద్దామత మీసము దువ్వెను స్వామీ ! వాఁడెంచ నొక పసర మనవచ్చున్. 154

క. ఏమైనను గానీ మీ రీమాపు పొలాల దరికి నేగవలదయా !

పామై కఱచును గట్టెయుఁ జీమయుఁ బులి యగును దాను చెడ్డదినాలన్"

వ. అని చెప్పఁగ విని పోతనార్యుండు మేరునగధైర్యుండు, సమయోచిత

చర్యుండును నగుచు నగుచు నిట్లు పలికె.

156

క. తత్త్వము నెఱిగియు నిటు ధీరత్వము విడనాడనేల ? రాముఁడు గలుగన్

సత్వర మేగెదను దమము సత్వమ్మున కన్న నధిక సత్వయుతంబే ?" 157

క. అన విని నీరటికాడును 'జనుదెంచెద మీదు వెంట స్వామీ !' యన నీ

వనవసర మే నొకండనె చనియెదనని రాత్రి సుకవిచంద్రుఁడు నేగెన్. 158

సీ. కనుపాపలకు శ్రమల్ గలిగించి వలమించు దెసల మొగాలకు మసి నలంది
రంగురూపుల నంతరంగాల బంధించి వెలయు వస్తువుల నీడలను మలిపి
నానాత్వమును జూపి నవ్వించి యేడ్పించు ఘన జగచ్చతువున్ గప్పివైచి
యిహలోక ప్రకృతి విరహితత్వ మిడునూర్ధ్వ తారకాలోకాల ధ్యానముంచి

తే. యెత్తు వంపుల భేదము నెఱుంగనట్టి

సర్వసముద్రును శబ్దసంచయ పుడెల్ల

గల్గయను మౌనిరాజు సంకల్ప వర్జి

తుఁడును శాంతికాముఁడు తాత్త్వికుఁడు తమస్సు.

159

ఆ. అవధి రహితమైన యంశశలోకమ్ము నాక్రమించి మించి యలరెఁ దమము
తమములోనఁ దోచు తత్త్వోపదేశమ్ము తనువుగొన్న యట్లు జనియె సుకవి.

తే. చెంపఁ గొట్టి దాఁగఁగవచ్చు చీకటి యది

కారునలుపుల నీను నా కటికరాత్రి

నలరె ఘనరూపమనిన నేమనుట లింకఁ

బొరిగ నేత్రతారకలమైఁ బొరలు గ్రమ్మె.

161

క. చీకునఁ గల జీవమ్ముటు మైకపువలఁ జిక్కువడిన మానవు నట్టుల్
వేఁకటి నొదిగిన శిశువటుఁ జీకటిలోఁ బడుచు నిదురఁ జెందెను జగముల్.

ఆ. అలతమమ్ము భీకరాకారమును చాలె

ననఁగ నొక్క ధార్మ్యతనుయుతుండు

లాఘవమ్ము మెఱయ లగుడ హస్తుండయి

యరుగుచుండఁ జెలుపు దరికిఁ ద్వరగ.

163

చ. అరిగి తటాక పాత్రముల నన్నిదిశల్ గని యెందు మందుకున్

నరుడనఁ గానరాఁడు గదె ! నాదగు ధాటికి నెంతవానికిన్

జ్వర మరుదెంచు నీ చెఱుపు జాడకు రాఁడిక నీరటీఁడు నా

వరి మడులందు ముందు తన పాదము లుంచఁడు పోతరాజునున్.

164

చ. అనుకొని ప్రక్కకాలువల నన్నిటిఁ దిన్నగ మూసి నీరమున్

దన వరిచేలకే మలువఁ దప్పివాహవరాంతికమ్మునన్

జని పెను మ్రానుకాయ స్వభుజాబలవై దుషిఁ జైకి లాగి నీ

గొనునెడ గుల్ఫసీమ నెదొ ఖట్టినయట్లయి భీతిజెందుటన్.

165

క. బక్కరయితు హృదిఁ దళుకు తళుక్కను నాశాలతా విలోకద్యుతులై
యొక్కొకతటి వినువీధిని చక్కుమనుచు మెఱసియాడు శంఘాకాంతిన్.

ఉ. కాంచి స్పృశింపఁ బోవుటయుఁ గన్పని నిల్వన లేచి శీర్షమా
డించి ఫణమ్ము విప్పి తను డీకొనవచ్చెడి నాగుఁగాంచి రో
మాంచ శరీరుఁడై మఱొక మార్గముఁ గానక భీతిమాని ధై
ర్యాంచితవృత్తి వ్యాశకరణాంచిత వాలముఁ గేలఁ దాలిచెన్. 167

తే. ప్రళయరుద్ర విజృంభితపాణి యగుచు
విలయతాండవ కాళికావేణి యగుచు
భయద యమహస్త సంచలత్పాశమగుచు
నాగు కాలాగ్నికీలయై నాట్యమాడ. 168

చ. ఒడిసెల తాడుజోడు వలె వ్యోమపథాంతర సీమలన్ గడున్
వడివడిఁ ద్రిప్పి త్రిప్పి తనువల్లిక పూసలపట్టు వీడఁగాఁ
గెడసెడునట్లు నేల నుతికెన్ జితికెం దల ప్రక్కతొచు, నా
గడియనె మూర్ఛరా నురువుఁ గ్రొక్కుచు నేలను గూలె నాతఁడున్. 169

వ. అంత నచ్చటికి వచ్చిన పోతన యాతని దురవస్థన్ గని మనమ్మున ఘనమ్ముగు
నక్కటికమ్ముని విద్వేషమ్ము నూని, యా ప్రాంతమ్మున నొక మూలిక
నన్వేషణ మొనర్చి, శిలాతలమ్మునఁ బేషణ మొనర్చి, నాసికాపుటమ్ములం
బోసినంత తుతసంగతుడగుచు. 170

ఉ. నిద్దురనున్న మానవుఁడు నిశ్చలచి త్తము తోడ నప్పుచున్
ప్రొద్దుటఁ గన్నులం దెఱచి పొల్చెడుపట్టుల లేచి యాతఁ డా
పద్దశ మాని, స్వీయ తను పార్శ్వగతుండగు మానవున్ శిలన్
రుద్దిన మూలికన్ గనులనున్ గని వానికి మ్రొక్కి యిట్లనెన్. 171

క. "నా పాలిటి దేవుఁడ వీవో పావన చరిత ! యిట్టు లొంటిగ నన్నున్
గాపాడ వచ్చినాఁడవు నీ పే రూరులను దెలియ నేర" నటన్నన్. 172

చ. తదుపరి యూరు పేరును నిదానముగా వివరింతుఁగాని నీ
యెదఁ గల బాధలేవో యొకయించుక మున్వేనుకాడఁబోక నె
మ్మదిగ వచింపుమన్న ! పెర మానిసిగా నను నెంచకన్న ! నీ
పదమున ముల్లు నాట మునిపంటను లాగెద" నన్న నాతఁడున్. 173

- ఉ. "తప్పకఁ దీర్చెదే విను మెదం గల బాధల, నీరు నీయకే
తిప్పలువెట్టు రైతుఁ బలుతీరులఁ బోతన తాను నేరితోఁ
జెప్పుకొనన్ వలెన్ గడుపు చెక్కలగున్ వరిచేలు గాంచ నే
తప్పును లేదు వాని గుడి తల్లికిఁ బట్టి బలిం బొనర్చునన్." 174
- ఉ. కాఁపిటు లాడినంత నతి కష్టముతో నతఁ డిట్లనెన్ "మహా
పాపియె పోతరా జతనిఁ బట్టి బలిం బొనరించినంత నీ
తాపముఁ గోపమేల్ల శమితం బగు నే యటులై నచో నిదో
నీ పొలమెల్ల నీరిడితి నే నిఁకఁ బోతనఁ బట్టియిచ్చెదన్. 175
- చ. ఇదొ చురక త్తి నీ మొల నభీష్టముఁ దీఱఁగ నిప్పు డాతనిన్
మొద లఱఁ ద్రుంపుమింక విడిపోవును బీడ" యటంచు శీర్షమం
దుఁ దనరు కంబళిన్ ముసుఁగుతోఁ దలపాగను లాగి కాసెనున్
విదిలిచి తొమ్ముసాఁచి మును నిల్చె నతండు మహా ప్రశాంతుడై. 176
- క. నిలిచినఁ గని రైతునకున్ దల దిరిగెను గాళ్ళు వడఁకె "దండ్రీ! మీరా
తెలియక నే నెంతటివనిఁ దలపెట్టితిఁ గూఁరుడన్ గృతఘ్నుడ నయయో!
- ఆ. ఇట్టి పాపి కింకఁ బుట్టఁగతులులేవు పులి యటంచు గోవుఁ బలికిగాను
బూనుకొంటి మీదు బానిసన్ మన్నింపుఁ డనుచు నశ్రు లురల నంఘ్రవాతె.
- క. కన్నీరు తోడ నభమును బన్నీరుల జల్లులట్లు పటపటమనుచున్
సన్నని చినుకులు గురియుట నన్నీటం మురిసె సుకవి యాశ్చలతికల్. 179
- ఆ. నిఖిల భువన మోహినీకాంత విరహాగ్ని
యబ్బరాట్టు స్వాంతమందు మెఱసె
జాలిగుండె మేఘు సరసవర్తనఁ గాంచి
తరువు లేడద మెచ్చి శిరము లూపె. 180
- తే. మొగిలు వగకాని వగల యేడ్పులను బైకి
జూపు మెఱుఁగుల ప్రేమనఁ జూచి భ్రమసి
చల్లఁబడిపోయె గగన సుస్వాంత మపుడె
శీతలానిల కరసమాశ్లేష మొసఁగె. 181
- క. ఈ కఱవులఁ దొలఁగింపఁగ సా కేతపురీశు కృపను జడివాన బడెన్
కాకలుదీరెను జేలకు భేకపునోళ్ళులను విజయభేరులు మ్రోఁగెన్. 182

తే. ప్రబల జీవన చింతాభరమ్ము తోడ
భూమిఁబట్టి కృశించెడి పొలములఁ గని
ఘన వినిర్ముక్త బాష్ప గంగా స్రవంతి
నమృతభాండముల్ దివి నుండి యవనిఁ దొరలె.

183

సీ. ఎవనికై సింగిణి నవరత్నఖచిత సు
స్వాగత ద్వారమై చదల మెఱయు
నెవనికి దివి సాగు నేకాధిపత్యమ్ము
సూర్యచంద్రులు తేటి చూడలేరు
ఎవ్వని కలయిక నెలమి భూదేవికిఁ
బులకలై సస్యంపు మొలక లెదుగు
నెండి నీర్నిరని గుండె వ్రయ్యఁ దటాక
మెవఁ డప్పులిడ సంత నెగసియాడు

తే. ధర కెవఁడు జీవనములన్ని ధారవోసి
యంతరించునొ సుకృతీగతాయు వనఁగ
నట్టి ఘనుఁడు ఘనాఖ్యతో నలరఁ దెట్లు ?
వానిపై నగ్రీపీఠి కన్ వైవ దెట్లు ?

184

ఆ. పోతనార్జ్యుఁ గొట్టఁబూని వచ్చినయట్టి కాపు బండగుండె కరఁగి కరఁగి
వానజాలుతోడ వరిపంటలకు జంటయైన పోతరాజు నాత్మఁ గలిసె.

185

చ. తెలతెలవాఱ వచ్చె వృషధీరుఁడు కొట్టము ముందు మందలోఁ
దొలియెదయైన వత్సపయి దూకి తమిన్ రమియించి మించి బె
బ్బలి వలె అంకెవైచి మనుపుట్టను గొమ్మునఁ జిమ్మె ధేనువుల్
బిలువఁగఁజొచ్చె వత్సములఁ బ్రేమరసమ్మయి పాలు చేపురాన్.

186

తే. పూను నపకృతిఁ దలఁపక జ్ఞానియైన
పోతరాజు కాపు గృహమ్ము పొంత కేఁగి
యాలుపిల్లల కారై తు నప్పగించి
వేగుటయు నింటి కరిగి యివ్విధిఁ దలంచు.

187

తే. తలఁప దోషిని దండనసలుపు కంటె
దోష మూల కారణమును దునుముటొప్పు

తెగులుఁ బోకార్చువాఁడు వెజ్జగునుగాని

యరయఁ దెవులుగొంటునె చంప యముఁడుగాఁడె

188

తే. అగ్ని నగ్నితో నార్పఁగనగునె జగతిఁ

బగను బగతోడఁ దీర్పఁగవశమె సామ

దాన భేద దండోపాయతతుల నెందు

సామగతియె శాశ్వత శత్రు జయము గూర్చు.

189

క. ఆపన్నుండయి మనమున నోపికలేనట్టి యజ్ఞుఁ డొనరుచు దొసఁగుల్

కోపింపరు విజ్ఞులు దయ దీపింపఁగ నతని దరికిఁ దీయుదు రెందున్. 190

ఆ. బాల్యమందు తాము బహిరింద్రియస్యులు దుర్బలత్వ దశను దొరలిపడును

బడిన సుతుని జాలిపడి లేపు జనయిత్రి తనను దాను దిట్టికొనుచుఁ గూర్చి.

ఆ. యౌవనమున నల్లె యంతరింద్రియములు సత్వహీనగతిని జాటిపడిన

నా యువకుని గాంచి యలుగక విబుధుండు పొరిగ జాలినంది బుద్ధిగఱపు.

వ. అని తలంచె నంత నా వత్సరంబున.

193

తే. రైతు కృషి మెచ్చి కురిసె వర్ష మ్ములై న

గొట్టపుతెగుళ్లు తగిలి పోఁగొట్టెఁ బంటఁ

గఱపు రాక్షసి విహరించె మరలఁ దాను

నందుకె ప్రమృత వృత్తియటండ్రు కృషిని.

194

తే. ఎవఁడు వచ్చినన్ బోతన యింటిముందు

నంతొయింతొ పెట్టకయె పొమ్మనుటెఱుఁగరు

దండు నిటు మేప గరిసెలన్ ధాన్యమింట

నడుగుదేలెనా బదులుల కవధిలేదు.

195

క. ఏ పూటను సాపాటన రాపిడిగొని యతిధి శతము రాజిలు నింటన్

రేపెటులన మాపెటులని కాపురమది రోజు కొక్క గండం బాయెన్. 196

క. ఉన్నది లేనిది గృహమం దెన్నండారయఁ డెవార లెదురై నను బో

తన్న భుజింపక చనవల దున్నది మన గృహమటంచు నొగికొని వచ్చున్.

క. ఈ దశఁ గని తిప్పన సతి యాదృతి నేకాంతమరసి యనె పెనిమిటితో

మీదయ సంసారము నీక నీడుట ప్రాణమ్ము పైకి నేతెంచుఁ జూడి! 198

క. తమ్ముడు నా ప్రాణము నే నమ్మితి వాడేమి చేసినను సరె యనుచున్
గిమ్మనకయున్న సన్నానమ్ముం గొని జోలెదాల్చి చనుగతి యొదవున్.

క. నిప్పచ్చరమ్ము నోర్వక చెప్పితి ననుకొనకుఁ డిట్టి చిన్నని తమ్ముల్
గొప్పఁగ నాకున్ గల రిలఁ గప్పెంతయు కాలు నంతఁగనె చాఁపవలెన్.

క. తన్నున్ మాలిన ధర్మం బున్నే యున్నంతలోన నొకరి కిడకు మిం
తన్నమను పాపులెవ్వరు కన్నుం బోఁగల్గునంత కాటుక తగునే ? 201

క. ఊరంతకు సత్రము నెయి గాఱఁగఁ బెట్టవలె ననినఁ గావలదా సం
సారముపైఁ బడివచ్చిన వేటుం గాఢపురముసేయ వీరికిఁ దెలియున్. 202

క. ఆయన మీ యంతటివాడాయె మరే మనఁగవచ్చు నందులకె యిఁకన్
మీయంతట మీ రుండుఁడు వేయేండ్లకుఁ దప్పదెందు వేర్పడుట లనన్. 203

క. పిల్లలుగలవాఁ డతఁడే యిల్లుం బట్టించుకొనక యిటు చేసినచో
నెల్లిన్ మీగతి యేమగు మెల్లఁగ జాగ్రత్తపడుటె మేలిక మీఁదన్. 204

క. మీకు నొక రాజకీయాస్తోకోద్యోగ మ్మిడంగ సుగుణాకరుఁడా
యేకశిలా నగరేశుం డేకటఁ గబురంపెనంట నేఁగం దగదే ? 205

తే. ఇరువురము మన మయ్యెడ కేఁగునెడలఁ
దమ్మునకు గృహభారము తలపయిఁ బడి
తెలిసివచ్చునే యొడుపున మెలఁగవలెనొ
యటులు గామి ముందతనికె యగు శ్రమమ్ము. 206

వ. అని జాణతనం బచ్చపడ బహుభంగుల మదికెక్కెడు గతి నిట్లు బలుకుటయు.

క. పదపడి యిటు వల్కెడి యమ్మదవతి నుడువులను వినుచు మందస్మితుఁడై
యెద నేమి తొనఁకులాడక కదలని జలధియయి చల్లఁగా నిటు బల్కున్.

తే: "ఆత్మ నపచార మెఱుఁగడే నన్నదెపుడు
కాదనం దెదురాడఁడు కన్నకొడుకు
కన్న మిక్కిలి నను గాంచి గౌరవించు
వేలుపడుమన నాకెట్లు నోరువచ్చు. 209

ఉ. తల్లిని దండ్రి నల్లె నిజదార నయోధ్యను రాజభోగ్యమా
నిల్లును వీడఁజేసి వని కీడిచి లక్షణుఁ బిచ్చిసేయు నా

యుల్లము నడ్గ నేర్పడు సహోదరబంధ మటన్న నెట్టిదో
పిల్లల యాటలే తెలియఁ జేమమహోదధి లోతుపాతులన్.

210

ఉ. జూదము నాడి రాజ్యమును సొత్తును భార్యను దమ్మునున్ పణో
న్మాదత నోడి యెంతో యవమానముఁ గూర్చిన నోర్చి పెంపుసొం
పేదియు ధర్మరాజ విజయేష్టికి రక్తపుధార నాహుతుల్
గాఁదగఁజేయు పాండవనికాయమెటుంగు సహోదరార్థముల్.

211

తే. రామలక్ష్మణులును బాండురా ట్సుతులును
సవతితల్లి పుత్రులెకదె జగతినట్టి
వారి సౌభ్రాత్రమే యట్లు వఱలుచుండ
లలన ! యేకోదరుల వీడుటలెటొ చెపుమ !

212

తే. శుద్ధ మణిహార సూత్రాభ సోదరతను
హేయగతిఁ ద్రెంచఁగల్గు కసాయి యెవఁడొ
కోఁతియగు వాలియో సురారాతియైన
రావణుడొ యంధ కౌరవరాట్సుతుండొ.

213

తే. ధరఁ గళత్రాది సకల బాంధవుల మఱలఁ
బడయవచ్చు సోదరు నెట్లు బడయఁగలము
పెట్టుకోభలమఱల రాఁబట్టవచ్చుఁ
బుట్టు సౌందర్య మేఁగ రాఁబోదు తిరిగి.

214

ఉ. సీతమ వంటి మా వదినె శ్రీరఘురాముని నేలు నీవు నో
భ్రాతృమణి ! ప్రసూపితలఁ బాసిన దుఃఖము నెల్ల నల్లనా
చేతము విస్మరించునటు జేసితిరంచు వచించుఁ గూర్మిమై
నీ తెఱఁ గేను బల్కు నతఁడేమి దలంచునొ నీ వెటుంగవే.

215

చ. కొడుకులు బిడ్డలా మనల కూరిమి నారయు వారెవార లం
చడలెదు వారలేమి మన కన్యలె నిక్కపుఁ బ్రేమ నాతఁడే
కొడుకని నీదు చెల్లెలినె కూతురుగాఁగఁ దలంప నింతకే
యిడుమలు లేవుగాదె మనకేటికి వేటుతలంపు మానినీ !

216

చ. పుడమిని గన్న వారయిన బుద్ధి విహీనత నున్న నెంతయే
నెడఁద తపించుఁగాదె పరులే ననుకూలత నున్న నింక నా

కొడుకులు నెత్తికెత్తునది క్రొత్త యదేమి ? వృధా తలంపు లే
ప్పుడు మన నోట నాల్కాయయి పొల్చెడి పోతన పుత్రుఁ బోలఁడే ? 217

చ, కడచెను జాలకాల మిఁకఁ గల్గిన జీవిత మల్పమిష్ట వే
ర్పడి తులతూఁగు భోగ్యములు భాగ్యము లెయ్యవి యెంతఁ గల్గినన్
గుడువఁగఁ గూడుఁ గట్టుకొన గుడ్డయు దక్క మరేది స్రాణి వెం
బడి గొనిపోవఁడి పగటి భాగవతమ్ములు స్వప్న తుల్యముల్. 218

తే. కఱవులో నిడు దాన మొకఁడు ఫలించుఁ
దగినకాలాన నాఁటు విత్తనమువోలె
నవసరము లేనియెడ నిడునట్టి యీవి
యది యకాలపువర్ష తుల్యమయి చనును. 219

తే. అతిథి సత్కారమనిన మా యన్వవాయ
మున ధరణిఁ బెట్టినదిపేరు మొదటి నుండి
యట్టి యాచారమున వన్నె బెట్టు తమ్ముఁ
డార ! నా సొత్తు తానేమి యపహరించె ? 220

తే. నే నెఱుంగుదు మన యింట నిన్నమాపు
చంటిపిల్లలు పస్తులు సలిపిరనుచు
నయిన నతిథి సంతృప్తికై యాచరించు
సదుపవాస మేకాదశిన్ బదిగమించు. 221

క. ఏ విధినొ కఱవుకాలముఁ
దావెడలం ద్రోయు నింట తమ్ముఁడు, మనమున్
నీ వనినటు లీ దినముల
జీవన మోర్గంటఁ గడవఁజేయుద మబలా ! 222

శా. ఇంటన్ లేదొక విత్తు నేఁడిఁ కెటులం దేణాఁడి ! గౌరీకృపన్
గంటే గర్భగతార్భకున్ గుడువఁగాఁ గల్పించెఁ జన్బాల మే
ల్పంటన్ పండ్లు జనించనప్పు డిటు చన్బాల్వోసి రక్షించువా
రుంటల్ దంతము లిచ్చి యన్నమిడ లేకుంటెట్లు సంభావ్యమా ? 223

క. అనియెడి తిప్పన దరి పోతన జని కించిద్విచార తత్పరమతియై
“యనఘా ! రేపటి యత్నమ్మునకై మన పల్లెదరికిఁ బోవుదునె” యనన్.

క. "సోదర ! యీదిన మేమిది యాదైవ పరీక్ష పిల్ల లాకలి యనఁగన్
భేదము తఱుముచువచ్చు నికేది"క్కని కంట నీరు నిడఁ బోతనయున్. 225

ఆ. తలను వ్రాల్చి యూర్పులొలయించి గిట్టని
కంట నీరుగ్రమ్మ గద్గదికను
"బోయివత్తు మనకుఁ బరుషోత్తముఁడె దిక్కు
గలఁ" డటంచు నల్లఁబలికి చనియె. 226

క. లోకములో నిటుపేదలు నీ కఱపుల బాధపడుట లీక్షించినఁజీ
కాకు పడి తేళ్ళు పాములుఁ బ్రాకినగతి వేదనలను బడి కడు వగచున్. 227

తే. అపరాని దరిద్ర దుఃఖాశ్రునదుల
గండివడు నీతులను తానికట్ట లెన్నొ
మండుటాకలి దొక్కల మంటకొడులఁ
దప్పుకొనలేక మసియైన ధర్మ మెంతొ. 228

వ. అని పరితాప మొందుచుఁ బోతన దారిం జనుచు విచారభారమతిన్ వినువీధిన్
గాంచి యిట్లెంచఁ దొడఁగె. 229

సీ. ఈ దూదిపింజల నేకి పోయు నెవాని దరహాసదుగ్ధముల్ విటిగిమింట
నిచట మఱిమణి నెవఁ డొల్కఁబోసెనో లయమొందె నక్షరలక్ష లిందు
నీ జాజు పూతల నెవఁడల్కె గగనమున్ దన మేనిరక్తాల ధారవోసి
యీ ధూమపుంజమ్ము లెగయ నాకసమందు దహించు మానసేంద్రనము లేవొ

తే. యా నిరాశా మహావృక్షమం దడంగి
యెన్ని యో భగ్నజీవుల హృదయ వాంచి
తములు కనులఁ గట్టుచు నాకసమునఁ దిరుగుఁ
బ్రబ్బు లబ్బని తీవలై మబ్బలందు. 230

క. అని మిన్నగనుచు పథమునఁ జనుచుండెను దీనజనుల స్వాంతస్థిత వే
దనముల కేడ్చుచుఁ దీర్పిం దనచేతంగామి హరిని దలఁచుచు మ్రొక్కున్. 231

వ. అంత నా వీధిలో 232

సీ. తెగమాసి పిట్టగూడగు తలంగల చింపి
గొంగడిలో శని గూరుచుండఁ
బెరిగి పెన్నాచిగాఁ బరఁగు మీసముల గ
డ్డముల నంటుకొని వంటకము మెఱయఁ

గడుపుమంటకుఁ ద్రావు గంజిచుక్కలు రాలి
 పొట్టపైఁ జారికల్ కట్టి మెఱయఁ
 జీరపేల్చడ మాసి చిల్లులుబడు గోఁచి
 వేనోళ్ళ దైన్యమున్ విశదపఱుప

తే. వెంటఁ బడి పిల్లలున్ రాళ్ళు వినరుచుండఁ
 గొసరి మ్రొక్కుచు నెగఁబడు కుక్కదాడిఁ
 దద్దఁ దప్పించుకొనుచు జేత నొక చిప్ప
 పేలికలు వ్రేల్మొలను వచ్చె భిటు వొకఁడు.

233

మ. తనమై క్రొవ్వనె నూనెఁ జేసికొని యాత్మజ్యోతి రూపాఢిపో
 క నిమిత్తార్థము నిల్వఁ త్వగ్గతకనత్కంకాశమో యాఱఁగ
 ట్టిన చేపన్ బలెనుండి శల్యభృత నాడిమండల మ్మొంచఁగ
 ప్పిన జీర్ణాంబర మంటఁ గట్టుకొనియే వ్రేలాడు దారిద్ర్యముల్.

234

క. ఇంటింటి కరుగుచును "మీ బంటుకు బానిసను గింత బారెయ్యవ్వా!
 కుంటోణ్ణి పున్నెముంటది" యంటయు నే తల్లికిన్ దయలు రావయ్యెన్.

235

తే. అఱచి యఱచి నోరెండలే దరుగు మరుగు
 మనుచు నూరెల్ల నొకటె పాటయ్యెనయయొ
 పెట్టిననె కాని పోనని గట్టి పట్టు
 బట్టి కూర్చొనె నొక కొట్టు పంచముందు.

236

క. తులతోడన్ దులయైనది యిలనాయుధ మొండుగలదె హీనధనత్వ
 ప్రళయము బాపఁగ లక్ష్మీ లలనాందోళిక యనంగ రహియింపననెన్.

237

ఉ. కుక్కను బిల్వనా యనుచుఁ గోమటి యొక్కఁడు వచ్చి తాత సొ
 మ్మిక్కడ దాఁచఁబెట్టినటు లేమొ పదేపది 'బుక్కెడేయి కా
 ల్మొక్కెద నవ్వ' యంచు నిలుముంగిటఁ బాఁతినయట్టులుంటి పొ
 మ్మొక్కడికే నటంచు బిగియించుకొనెన్ దలుపుల్ ధడాలనన్.

238

ఉ. దిక్కలు పక్షి నై యిటులు ద్రిమ్మరుచుంటి నొకొక్క యింటి కిం
 దొక్కరుఁ బెట్టరెందుకని యుంచెను దేవుఁడు చావు వెట్టడంఁ
 చక్కలు తమ్ములో యయిన యా దిశలంగని చెప్పి గ్రుడ్ల నీ
 ర్గుక్కుకొనున్ నిరాశ కనుగోనలలో నిజ రాజ్యమేలఁగా.

239

ఉ. ఎవ్విధినోర్తు నాకలె దహించుకపోయెడి పొట్టప్రేవులో
యవ్వ ! రవంత బువ్వ నిడుడమ్మ ! మహాసుకృతమ్ము గల్గు నా
నవ్వయు నమ్మ వీ రయిన నన్నము లేదను వారెయంచునున్
నవ్వదొడంగె వస్త్రములనం దను వంటిన చింపి బొంతలన్. 240

క. నేలఁ బడవై చి వ్రాలెన్ గోలుచు వీపునకు నంటుకొనిన కడుపుతోఁ,
గాలెడి యిల్లును గనవశమే లీలన్ గాలు కడుపు నీషింపనగున్. 241

తే. క్రయికుఁ దొకఁ డింతలో వస్తు కాంక్షియగుచుఁ
బిలిచె నా సెట్టి నతఁడల్లఁ దలుపుతెఱచెఁ
గాంచె నప్పటికిని బిచ్చగాఁడు కొట్టు
ముందుఁ గూర్చొని కొసరి కేల్మోడై నంత. 242

శా. మానంబేమియు లేక నీవు మఱలన్ మా యింటిమున్ వచ్చి యా
స్థానంబున్ గలిపించుకొంటివటరా ! చండాలుఁడా ! చచ్చినన్
గానీ నీకొక విత్తుఁబెట్ట ననుచున్ గద్దించి క్రుద్ధాత్ముఁడై
తానా వైశ్యుఁడు కాష్ఠమొందు గొని మూర్ధంబంట రువ్వన్ వడిన్. 243

ఉ. హస్తము నెత్తి పోతకవి యా సమయమ్మున వద్దవద్దు సూ
శస్త్రముగాదు నీ కనుచుఁ జప్పున నడ్డము వచ్చెనంతలో
నిస్తుల కోప వేగవశ నిర్గళితంబయి కఱ్ఱ పోతరా
ణ్మస్తము దాకి గాయము నమానుషతం బొనరించె నంతలోన్. 244

ఉ. కొట్టిన 'శ్రీహరీ !' యనుచుఁ గొండొకసేపు శిరమ్ము కేల్గవన్
గట్టిగ నొక్కిపట్టి వెతఁ గ్రొల్పడియెన్ రుధిరమ్ము వెల్లువల్
గట్టెను గండ్ల చీకటులు గ్రమ్మెను భిటువు దీని గాంచుచోఁ
దట్టుకొనంగలేక స్మృతి దప్పిపడెన్, హతుభంగి మోమిడెన్. 245

తే. గాయ మదిగాదు వైశ్యుని క్రౌర్యమద్ది నోరు విప్పి తా నచ్చటఁ జేరుకొనియె
రక్తవాహినిగాదు తద్రాక్షసాతి వక్ర దౌర్మార్గ్య బీభత్స వర్తనమది. 246

ఉ. గాయము నుండి నెత్తురొలుకన్ దలడిల్లు నమాత్యుఁ డొక్కెడన్,
నా యను దిక్కులేని కరుణస్థితి నోప్పి యరణ్య రోదనం
జాయెను బిచ్చగానిగతి, హా ! కనఁజాలను బేరిదుష్కృతిన్
భీయన భానుఁ డస్తగిరి జేరెఁ గ్రుధారుణదారుణాస్యడై. 247

తే. గారి దడి గట్టినట్టి పాంధజన మతని చీ యననివారె పాపమ్ముచేసి రచట
కవి స్వ దుఃఖమ్ము మఱచి భిక్షువును దరిసి కరుణఁగాంచి జడీకృతకాయుఁడగుచు.

క. జొటజొట గాఁజెడి క్రొన్నెత్తుటఁ దడిసెడి మోము వలువఁ దుడుచుకొనుచు న
చ్చటఁ బసుపు నద్ది రుధిరోత్కటధారల నాఁపి భిక్షుతనువు నిమురుచున్. 249

తే. శ్రవణమును మూసి నాల్కపై జలమొక్కొక్క
చుక్క దడిపి వక్షముగీటుచుండు నంతఁ
దెలివిఁబడి పోతన ముఖేందుఁ దేఱిచూచి
దుఃఖ జలధు లుప్పొంగు కన్దొవల నతఁడు.

250

మ. ఒరు కేలన్ నుదురంటి మ్రొక్కి గురు భారోష్మాయతోఁచ్చావ్విస బం
ధుర నాసాగ్ర విమోచదశ్శృకణ సంసోహించితాస్యమ్ము నా
హరి నీవే యని పత్రపుష్ప ఫలతోయన్యాయ సంభావనా
గరిమన్ వ్రాల్చి కృతజ్ఞతన్ దెలుపుఁ బెన్ గార్గద్య వాగ్వైఖరిన్. 251

తే. “ధరణి నినువంటి దయగల తండ్రు లొక్కరిద్ద టుండమి నీ లోకమెట్లు నిల్పు
నీవు చేయఁగా బ్రదికితి నేడదెట్లొ యెంతనుచుఁ దీర్తు నీ ఋణమేను డండ్రీ!”

ఆ. వె. అనుచు లేవఁబోవ నాయాసపడఁబోకు

భయము లే దొకింతఁ బండుకొనుము
తేలిపోయె గండ మేలాగొ హరి కృప
ననుచుఁ బోతనార్యుఁ డాత్మనలరి.

253

ఉ. ఎంతని తీర్తు నీ ఋణము నే ననుచుంటి విదేటిమాట మా
కింతకు నేఁడు నీ బ్రదుకు టియ్యది యే పదివేలఁటంచు న
త్యంత ముదశ్రుపూర్ణ నయనాబ్జ మరందర్పురీ తరంగముల్
గంతులిడన్ గపోల తటి గాసిలఁ రాదని వీపు దట్టుచున్.

254

మ. సవనాజస్థితి వ్రాలి భూకణ పరిచ్ఛన్నాంగుడై యున్న మా
నవుపై హృత్కరుణాబ్ధిజాత నయానాంచచ్ఛక్తి నిర్ముక్త బా
ష్పవితానామల మౌక్తిక ప్రకరమున్ వర్షించి యా బీద ప్రా
ణివెలం గట్టుటనో పరేతపతి వానిన్ వీడి తానేగుటల్.

255

ఉ. అప్పుడు తెప్పటిల్లి యలనల్ల వసుంధర నాని లేచి క

న్విప్పుచు నల్గలంకుల సవిస్మయతన్ గని పోతనార్యుతో

నిప్పగిదిన్ వచించు "నిటు లెబ్బటిక మ్మెదలేక యేమి యీ
తిప్పలటంచు నెంచకయె దీనుని నన్ దరి దీసినాడవే.

256

తే. పున్నెములపంట" వని మేని మన్ను దులిపి
కొనుచు భిక్షువు సుకవిఁ గన్గొనుచు భక్తి
భాగవతకృప నీ పయిన్ బరఁగు నిదియె
చేకొనుము నా కృతజ్ఞతా చిహ్న మనఁగ.

257

క. ఈ కడ్డి యినుపమొల యిది నా కగుపడె వచ్చుచుండ నడిమార్గమునన్,
నా కేల దీని మీరలె కైకొనుఁ డని పోతనార్యు కరమున నిడియెన్. 258

తే. ఇద్ది గంటమఁటం చితఁడెఱుఁగఁ డనుచు
దానిగొని వానిగొని నిజధామ మేఁగె
నంత నా సాధ్వి వచ్చిన యాత్మనాథుఁ
గాంచుచున్ విస్మయ విషాదకలిత యగుచు.

259

మ. "అయయో! శీర్షమునందు గాయ మదియే మా యుత్తరీయం బస్స
జ్మయమైపోయె నిదేమి ఘోరము జగన్మాన్యుండవౌ నిన్నయో
మయ చిత్తంబున నిట్లు నొంపఁగల దుర్మార్గుండెవం డట్టి దు
ర్నయమున్ రాముఁ డెటోరౌ"నం చడలు భార్యంగాంచి తానిట్లనున్. 260

చ. "వెతపడనేల బేల! కడి బిచ్చముకై యితఁ డొక్క యింటిమున్
నతుఁడయి నిల్వఁగా నిలయ నాయఁకు డుద్భృత దండపాణియై
యతిశయ విత్తలోభమతి నౌదల మోదఁగ రువ్వె నప్పుడే
నితనికి నడ్డమేఁగ నది యీ విధి నా తలఁ దాఁకె నేమనన్.

261

చ. ఘనమగు నౌషధ క్రియల గాయము మానును గొన్నినాళ్ళ కీ
యనఁదను హత్యజేసిన మహావృజినం బది యెన్ని జన్మలం
దనుభవమున్ బొనర్పఁ జను నజ్ఞుఁడు వైశ్యుఁ డెఱుంగలేడు మేల్
ధనమదమ త్తచిత్తుఁడయి తద్దురితంబుఁ దొలంగఁజేసితిన్.

262

తే. పాపముల నుండి రక్షింపఁబడె నతండు
వితతమృతిని జయించెఁ దా నితఁ"డఁటంచుఁ
దన కళత్రమునకుఁ జూపి దయలు బుట్టఁ
గధన మొనరించు నిటులా బికారి చరిత.

263

తే. "కన వశమ్ముగా దీతని గతిఁ దలంపఁ
జెప్ప వశముగా దీతని స్థితిని గాంచ
నితని లక్ష్యమ్ము నిడువార లెవరు గలరు
మానినీ! తా నితఁడు నొక్క మానవుండె.

264

ఆ. ఒలువ నారలేక పలుక ప్రాణములేక తుత్తిపాస నడఁగి ఊభఁజెందుఁ
బ్రీతితోడ నీ దరిద్రనారాయణు నన్న మొసఁగి తన్పఁబున్నె మొదపు." 265

క. అన నా మానిని 'మాపటికని బిడ్డల కొఱకు దాఁచినట్టి ప్రసాద
మ్మును గొనివచ్చెద'నని లోజని కన ధర దానిఁ ద్రోసి చనె నోతువెదో. 266

క. 'చిటుతలు దినినటు గాదెదొ పెరవారి కొకింతఁ జేతఁ బెట్టుటగాదో
గిరమంత వ్యర్థమయ్యెను గఱవున వాఱియను టిదియె కదె యని వగచున్.

సీ. కనులు పెద్దవిజేసి కడుపు చిన్నదిజేసి మనము నెంతయుఁ జంపుకొనుచునుండి
యుప్పిడి చప్పిడి నున్నట్లు గుడుచుచు నదియులే దిదుయులే దనకయుండి
యుండిలేముల నొక యొడుపున సవరించి బొమ్మపై వెండ్రుకవోలె నుండి
తినకున్నఁ దిన్నయట్లు నటించి గృహ మేఁగుదెంచువారిని సవరించి పిదప

తే. నున్నదా యింత పిల్లల కూర్చిపెట్టి
డొక్క నంటగట్టుకొనుచు వక్కివక్కి
గుడ్డలోఁ బ్రాణములు బెట్టుకొనుచునై నఁ
బొగచి మూసినట్టులు పైకి పొక్కదొంత.

268

తే. బానసము లోపలికిఁ దానువచ్చునపుడు
కనులు మొగము విప్పారఁ దన్నాంచి యెంతో
యాసగొనియున్న భిక్షుకాశ్యమును దరియు
కాళ్ళ రిక్తహస్తమ్ములు గట్టివై చె.

269

క. అంతటఁ బోతన తా నీ యింతి వెడలి మరలిరా దిదేమి యటంచున్.
మంతన మొనర్ప నా యమ చెంత కరిగి సకల మెఱిఁగి చింత మునింగెన్.

తే. అతిథి గణ మేఁగుదేర నేమందమన్న
నాలుకన్ ముల్లు గుచ్చు మనస్సు జచ్చు
క్షితిని సంసారికిం గల చిక్కు తెన్నొ
నిజ మొఱింగెదవో దేవ ! నీవ యనును.

271

తే. యాచకాభీష్టపూర్తి ధనాలి సనియెఁ గాని వితరణాపేక్ష యెక్కరిణిఁ బోవు
వాఁక నీ రికె నిరత ప్రవాహసరణి గమనపథమది మార దొక్కరవయైన.

చ. కలిగిన లోభికన్న నొక గవ్వయులేని యుదారుఁ గొల్వ సత్
ఫల మొదవున్ గటు ప్రకృతిభాసు నపార దురాశు నబ్ధిరా
ట్టిలకుని గొల్వఁ ద్రాగుటకుఁ దీర్థము బుట్టదు వాహినీతల
మ్ములు గత జీవనమ్ములయి పొల్చియు నా చెలమన్ జలమ్మిడున్. 273

చ. ఇది యిటులుండఁ బోతనను హింసలఁబెట్టిన సెట్టి గుండెలో
నెదొ యొక విప్లవమ్మడర నీగతి నెంచఁదొడంగెఁ బోతరా
జెదను మదీయ దష్కృతికి నేమి ప్రతిక్రియ సేయఁబూనెనో
మొదలె పదాంబుజద్వయికి మ్రొక్కి తమింపుమటంచు వేడెదన్. 274

చ. అనుకొని తత్క్షణమ్మె హృదయమ్మున ధైర్యము దెచ్చుకొంచు వే
జని మొగసాలలో నెదొ విచారిత నొప్పెడి తిప్పనార్యు పా
ద నిహితశీర్షుఁడొచుఁ గలఁతంబడి యెడ్చుచు “నాదు తప్పు పొ
ట్టిన నిడుకొంచుఁ దమ్ముని యెడంద బ్రసన్న మొనర్పవే ప్రభూ ! ” 275

వ. అని బహుభంగులఁ బ్రార్థించి, 276

ఉ. “మీరలె తల్లిదండ్రు లింక మీదయ యేటికొ చేయి చప్పునన్
జాతెను నేడు నాదు గ్రహచారమనన్వలె వారిఁ గూర్చి నూ
తాటులు వేలు ద్రవ్యము వ్యయంబొనరింతు ననామయంబు చే
కూఁటినఁజాలు మీర లెది కోరిన నద్ది యొనర్తు సువ్రతా ! ” 277

చ. అన విని బేరి నారసి సమంచిత వృత్తిని దిప్పరాజు నీ
మనమును గు రైఱింగితిఁ బ్రమాదవశం బిటులయ్యెనంచు లోఁ
జని యనుజున్ గనుంగొని ప్రసన్న మతిన్ మదినచ్చఁబల్కియ
ల్లనఁ గొనివచ్చె. బచ్చ కవిరాజు పదమ్ముల వ్రాలి యిట్లనెన్. 278

చ. “అలుగకు మో ప్రభూ ! కుమతినై యిటు ద్రోహమొనర్చినాడఁ గ
న్నులు నిను గాంచ సిగ్గిలు ననున్ తమియింపవె, నిన్ను గొట్టు చే
తులు నివి కాలిపో నెడఁద తుత్తునియల్ బడఁగోయుచుండె నా
యిలుకిలు ధారవోతు మిము హింసనొనర్చిన పాప మేఁగునే ? ” 279

చ. అని వగపొందు జేరి యెవ నారసి పోతన పల్కె నిట్టులో
 ధనికుడ ! మాయలోఁ దవిలి తప్పులొనర్చకు మీ సమస్త చే
 తన హృదయాంతరాళ మణిదర్పణ పీఠిక రాముఁ డొక్కఁడే
 కనఁబడు నేరి మానసము గాయమొనర్చిన నాతఁ డోర్చునే ? 280

చ. అన విని భిక్షు వేఁ జనుదు నావలి కించుక దారి నిండనెన్
 జనము దొలంగి యోరఁజనెఁ జయ్యన నేఁగె నతండు వారలున్
 జనిన యొకింత సేపటికి జాడయె లేఁడని బైట నెల్లెడన్
 గని రెటఁ గానరామిఁ దమకమ్మునఁ దెల్పిరి పోతరాజుకున్. 281

వ. అంత నప్పోతరాజు నత్యంతాశ్చర్య విషాదమగ్న మానసుండై . 282

తే. కుంటివాఁడు వేరెవ్వరు దంట లేరు
 నడికిరేయి యెచ్చటికని నడచిపోవుఁ
 బడియెనో మూర్ఛనొంది యెప్పట్లనయిన
 ననుచుఁ గాగడాల్ గొని జాడనరయ నులుకు. 283

తే. అతనితోఁ జాటు జనము లూరంతఁ గూడ
 వడియవై చి చూచియు నెటఁబడయ రతని
 పోతన యెడంద పరిపరి రీతు లుఱక
 భావన మొనర్చి యారాటపడియె నిట్లు. 284

చ. చిటికను వేయు మాత్రమునఁ జీకటిలో నెటు మాయమౌను లే
 డెటఁ బడిపోయెనో తనువ దేమగుఁ గై తవ భిక్షుకుండుగా
 నిటఁ జరుదెంచెనో ప్రభున కెక్కడి పాటను నెవ్వరేని నా
 కిటులని చెప్పరై రను నిఁకెయ్యది దిక్కను నేడ్చుచున్ గనున్. 285

ఉ. పేలిక వ్రేలుమూపు, పృథిని బడి ధూళిని గ్రాలు వీపునున్
 జాలిని గొల్పుచున్ గటిక స్వాంతము నీరొనరించి చూపు, మై
 దేలిన శల్యసంతతుల దిక్కటియున్న కుచేలు రూపు, కెం
 గేలున గంట ముంచి తిలకించిన శ్రీపుఁ గృపా ప్రదీపునిన్. 286

ఆ. తలఁచి తలఁచి యెప్పుడుఁ దలవంచి విలపించి కలువరించు నీరు కనుల నించుఁ
 బిలువఁబంచి కృతిని వలచిన కథ నెంచు జలదరించి మేను పులకరించ. 287

ఉ. అన్యుఁ డెవండు గంటము సమర్పణముం బొనరించు నా కహో !
 ధన్యము నాదు జీవితము తావక సేవన మిట్లనన్య సా
 మాన్యము కండ్ల నాడెడి యమానుష భిక్షుక ! నీకుఁ గావ్యపుం
 గన్య నొసంగి పట్టమును గట్టెద శాశ్వత సాహితీ మహిన్. 288

క. మును సార్వభౌమ రూపతఁ గనిపించితి ధ్యానమయ జగమ్మున నెటు వ
 చెను జిప్ప చేతి కిపుడో యనఘా ! నీ లీల లీ యనంతాకృతులున్. 289

చ. సకల జగత్కుటుంబమును సాఁకెడు తల్లి సమస్త కాంక్షలున్
 సుకరముగా ఫలింప మముఁ జూచెడి పూచెడి కల్పవల్లి మా
 నికముల పంట లీనెడి వినిర్మలహాస సుధాతరంగ వా
 టిక యగు పాలవెల్లి వికటించెనె నీకు రమామతల్లి తాన్. 290

ఉ. భార్గవియున్ వసుంధరయు భార్యలు, జాహ్నువిబిడ్డ, రాజ్యమో
 స్వర్గము, దేవతల్ ప్రజలు, సస్యములో సుధ, లాఁడుబిడ్డయో
 దుర్గ యదేమొ వామనత ధోసిలి యొగ్గితి నిర్జరారి కీ
 దుర్గతి యేల నీ కృతి సుదుర్గ్రహమై కనుపించు నచ్యుతా ! 291

చ. ప్రకట సువర్ణసూన రుచిభాస్వ దమూల్యదుకూలమేని ఖం
 డకిత మహామలీమస పటచ్చర సంహతు లేని విశ్వనా
 టక బహు వేషధారి వగుటన్ సమకాంక్ష ధరింతు వాది గా
 యకునకు నీకు నెయ్యెడ సమావసరమ్ము స్వరమ్ము లేడునున్. 292

తే. నీలిమబ్బుల తెరమాటు నెఱిగ దాఁగి
 కండ్ల మెఱసిపోయెడి తటిత్కాంతిమాల
 పథముఁ జూపించుననుటకు బదులుగాఁగఁ
 జిమ్మచీకటులే కండ్లఁ గ్రమ్మఁజేయు. 293

వ. అనుచు వాదమ్ము లుడిగి తాదాత్మ్యముం జెందుటయు. 294

తే. తమ్మునిన్ వలెఁ దిప్పన తాను గూడ విస్మృతుండయి జగమునె విస్మరించి
 యల్లనల్లన స్మృతిగొని యశ్రు లురల భక్తభావ బంధురగతి బలుకు నిటుల.

తే. "అతఁడు భిక్షుకుఁడగునె యా హరియొ హరుఁడొ
 వచ్చి కృతిలేఖనకు గంటమిచ్చె నిటులు

భాగవత లేఖనమున కుపక్రమింప

వలయునిఁగ నాలసింపఁగా వల" దటంచు.

296

చ. పలికిన నగ్రజున్ గనుచు భక్తియుతుండగు పోతరాజు ని
శ్చలమతి నిట్లు వల్కె కృతి చైత్యవినిర్మితి కేమి గావలెన్
దెలియనిదేది మీకు షితిదేవత లేక శిలాపురంబునన్
బలుకరె బ్రహ్మసత్రమిడి భాగవతమ్ము రచింపుమంచునున్.

297

ఉ. ఊమగతిన్ రుజాభిహతి సస్యవినాశముగల్గు టిప్పుడే
రాముఁడు తాను సత్కృతిని వ్రాయఁగ గంట మొసంగు టిప్పుడే
భూమిసురుల్ ముహూర్తమిడి పుస్తకమున్ రచియించు ముందు నీ
నేమము నాచరింపుమని నిర్వచనం బిడు టిప్పుడే కదే ?

298

మ. అవిరామమ్ముగ నన్నసత్రములు యజ్ఞాంతమ్మునన్ దక్షిణల్
కవి సత్పండిత విప్రసంతతికి సత్కారమ్ము తోరమ్ముగా
సవరింపందగు మార్గమెయ్యదియె నా స్వాంతమ్మునన్ దోచదం
చు విచారించుట లూరుజుండు కరముల్ జోడించి తా నిట్లనున్.

299

మ. "అనఘా ! మీరలు చింతసేయవలదీ యాగంబు స్వరంబునా
వనజాతుండు కృపాకటాక్షవిభవ వ్యాపార మేపారఁగా
నొనరించున్ బరిపూర్తి నాకు గురుతుల్యుల్ మీరు, నామేను నా
ధనధాన్యం బఖిలమ్ము మీదు పదపద్మం బందు నర్పించితిన్."

300

వ. అనిన విని పోతనార్యుండు.

301

క. పదపడి పశ్చాత్తాప మ్మొద నొదవఁ బవిత్రమయ్యె నీ నీ జన్మం
బదియే చాలున్ రూకలు మొదలగునవి యీయ నీకుఁ బోలునె" యనఁగన్.

తే. ఈ ధనమ్ము మీ కెపుడు ననిష్టమనుచు
నే నెఱుంగుదు స్వామి ! మన్నింపవలయు
రాము సేవన్ వ్యయింప సార్థకముఁ జెందు
నని యొసంగి కైకొన దత్తహరణ మేమొ !

303

ఉ. రావు శిరోమణీ ! ప్రతిఫలమ్ము నొసంగఁ దలంతు వేని దు
ర్భావత వీఁ డొనర్చు ఘనపాతకతూల నగాలి గాల నీ

సేవకునిన్ భవత్కృతి విశేషములన్ వినిపించి భారత
శ్రీవిభుఁడౌ పరీక్షితుని శ్రీశుకు లట్లు తరింపఁ జేయవే !

304

ఉ. ఇంతియ చాలు"నంచు వచియించెను మ్రొక్కులువెట్టి సెట్టి తా
నంతఁ గవీంద్రు నాస్యము ముదంబు వికీర్ణ మనస్సరోవరా
భ్యంతర సీమ సొంపెనఁగు స్వర్ణనరోరుహమై హసించ 'నీ
స్వాంతము సంతసింపఁ గృతీసారము నే వినిపింతు నీ' కనెన్.

305

తే. కవి కళానిధి వాక్సుధల్ చెవుల గురిసి
నంత నచటి జనాలి మోదార్ణవమ్ము
లవధి రహితమై పొంగె వైశ్య ప్రవరుఁడు
'నెంత ధనమేనిగాని నే నిత్తు' ననియె.

306

ఉ. సెట్టి యిటాడినంత నటఁ జేరినవారు మిథః ప్రసంగముల్
వెట్టిరి, యింట మూర్ఖి చనువిత్తము లెంగిలి చేతఁ గాకినిన్
గొట్టఁడు గాని దుర్వ్యయము కోట్లనఁ బెట్టు నదంత వెంటఁ దాఁ
గట్టుకపోవునే ? సుకృత గ్రంథములన్ రుచిపుట్టె నేటికిన్.

307

తే. ఆ యుదంతము నింతకు నంతఁజేసి
చెప్పుకొను లోకులకు భక్త శేఖరుండు
పోతరాజున దేవునివోలె నుండు
నఖిల ధనధాన్యవృష్టి వర్షనఁగఁ గురియు.

ఆశ్వాసాంతము

క. సారతర నిగమవీధి విహారా ! కై తవ హిరణ్య హరిణాజిర ని
ర్దారక సింహకిశోరా ! శ్రీరమణీ చిత్తచోర ! శ్రీరఘువీరా !

309

చ. భవభయహారకా ! మధురభావభవాకృతికారకా ? మనో
భవరిపుతారకా ! నిగమపావనపాతవినష్టపద్మసం
భవరిపుమారకా ! విమతబౌద్ధవపుర్వరధారకా ! విష
న్నివహనివారకా ! నిరత నిర్మల ధర్మగుణ ప్రచారకా !

310

ప్రహరణకలిత

ఇనకులవిలసద్దీమకరవదనా ! వననిధితనయా వరవనసదనా !
దనుజతను విఘాతకనరకదనా ! ఘనమునిజనసంగతశతమదనా !

311

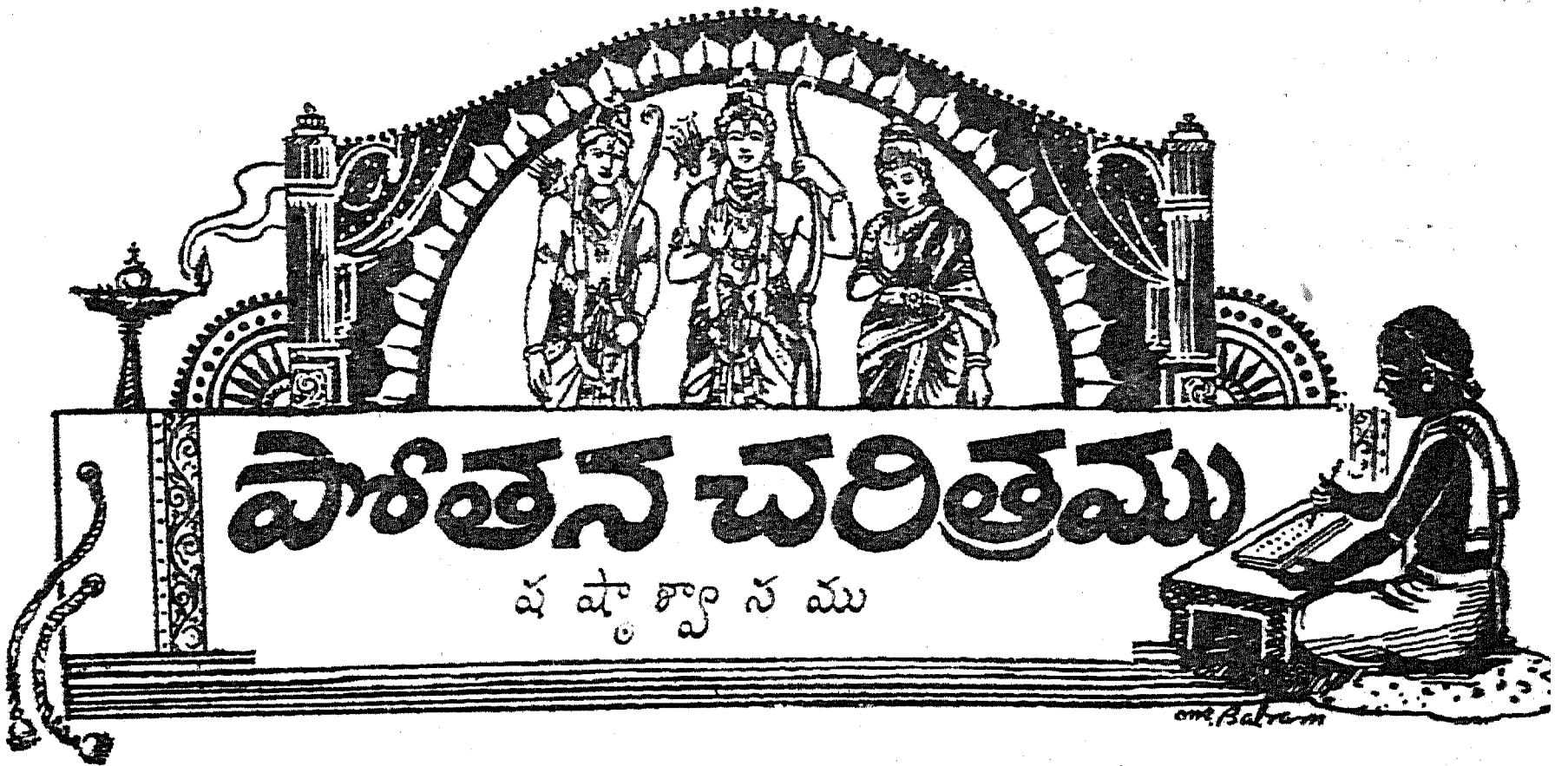
గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
 బక్ష్మయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత
 సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
 వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
 మను మహాప్రబంధమ్మునందు
 పంచమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు

శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

రచనోపక్రమము - రామ పద్యపాద పూరణము

“నిమిత్త మాత్రం భవ నవ్యసాచి”

శ్రీ రామా ! పావన శబ
రీ రామార్చిత సుమ బదరీఫల కామా !
సూరి నుత గుహ టాళిత
సారస వదనీమ ! క్షీరసాగర ధామా !

1

తే. భాగవత కావ్య రచనా విభాసురమ్ము
త్వత్పదాంకిత కవితా సుధార్ఘురమ్ము
శుభకరమ్ము పోతనకవి సుచరితమ్ము
వినవె శ్రీరామ ! శ్రీకంఠ వినుత నామ !

సీ. నవరసంబులఁ జిల్కు నవ కావ్యము విధంబు
నవవత్సరాది తా నవతరించెఁ
బంచాంగములు తరు పంచాంగముల యట్లు
జీర్ణపత్రముల వర్జించి యొప్పె
శుకపిక ద్విజము లోపిక శుకద్విజులటుల్
తరుణ భాగవత గీతములు పాడెఁ
దోరణమ్ములు లేమితో రణమ్మును సల్పి
పచ్చపచ్చగ శాంతి పాదుకొల్పె

తే. యువత కుసుమాయుధుని వలం దవిలి యోడె

సవిత ప్రకృతికామినితో వసంతమాడెఁ
గవిత నూత్నాబ్ధమునకు స్వాగతముఁ బాడె
నాఁడె కవివాణి తెరవీడి నాట్యమాడె.

3

సీ. లత వత్తులదీప వృక్షదీధితుల హారతు లిచ్చె కింశుక ప్రసవ వనిత
మధుపూర్ణ చషక సంపన్న హస్తాబ్జయై నెమ్మిగాంచెను బద్మినీ లతాంగి
మంజుల ధవళ చామరపుంజ పాణియై విసరసాగె శిరీష కుసుమయోష
చివురు కేలెత్తి యంచిత పికామృతకల స్వనఁజుప్పఁ బిల్చె రసాలబాల

తే. లేతయాకు పయ్యెదమాటు లేమ రంభ

మధురఫల భోజనములిచ్చె మాధవునకుఁ
గొమ్మలెల్ల సింగారించుకొని రహించి
ప్రియవసంతునివైఁ బూలవృష్టిఁ గురిసె.

4

ఉ. మాధవుఁ డేగుదెంచెనని మాలతిమల్లెయునెల్ల నవ్వుచున్
వీధుల సౌరభమ్మలికె వేఁపలు ముత్తెపు సేస దోసికుల్
మాధవుఁ డీతఁడే యనుచు మౌళిని జల్లె రసాలరాగ స
మ్మాధురులున్ సుమించి ఫలమార్గము పట్టె వసంతుఁ గూడుటల్.

5

చ. కిలకిలనవ్వి పూలు పరికించె, శిరమ్ముల నూఁచె భూరుహ
మ్ములు, నల తీవడోలికల మోదతనూఁగె శకుంతజాతి, కో
కిలములు స్వాగతాభ్యుదయ గీతము లాలపనం బొనర్చె, దా
మలికుల ఝంకృతుల్ శ్రుతుల హార్దతఁ దంబుర మీలెఁ దోటలన్.

6

సీ. అలివేణి మత్తకోకిలవాణి చూతపల్లవపాణి సకల ఋతువులరాణి
వల్లితనువిలాస పుల్లప్రభాభాస మల్లికాహాస చంపక సునాస
నవరత్నచయవర్ణ నై గనిగ్య విక్రీర్ణ కుసుమాభరణపూర్ణ వసనపర్ణ
పంకజాయతనేత్ర పాలాశ సుమవక్త్ర) లావణ్యధాత్రి డోలత్సుగాత్రి

తే. మంజు మంజరీ వక్షోజ మహితతేజ చారు సౌరభలిప్త రంభోరుదీప్త
సరస సుమనస్సమేత ప్రసన్నచేత భోగ్య ఋతుమతి వాసంతభూప యువతి.

ఉత్కళిత

విరహ తాపమ్ములో వేడి గ్రీష్మము లూర్చు
మేఘ సందేశమ్ము మెఱయఁ గనులు చెమర్చె

కారద జ్యోత్స్నలోః జారుహాసము విప్పె
హేమంతమున మోద రోమాంచమున నొప్పె
శిశిరమ్ములోనఁ దన జీర్ణవస్త్రము లొల్పె
నల వసంతమున నూత్నాలంకృతులఁ దాల్పెఁ
గుసుమాకరుని గూడుకొనియాడె భూమహిళ
సతి హృద్వికారములె బుతుషట్కమయ్యె నిల.

8

తే. హరనయన కృశాను క్రుధాహతిని బొంది
మరుఁ డనంగుఁ డయ్యు వసంత మైత్రివలనఁ
ప్రథిత కేతకీ పుష్పకృపాణ తూణ
శాతసూన శిలీముఖ సహితుఁ డయ్యె.

9

ఉ. స్థాణు జటాచ్ఛటాటవి నిశాతకశాయిత పుల్ల మల్లికా
బాణముల న్నిగుడ్చి పగఁ బాపికొనెన్ గుసుమేషు వుద్ధతిన్,
బాణిని మోడ్చి స్థాణువు లవర్ణవనిన్ శరణమ్ము వేడఁగా
వేణువు లూఁదె దర్పకుని వీరజయాంకము లాచుఁ గోకిలల్.

10

తే. పల్లవించు తరుల నీడఁ జల్లనగుచు
విరియుపూవుల ముద్దులన్ బరిమళించి
మలయపవనుండు మాధవు మైత్రిఁగూడి
యరుగుదెంచె దినాంత సంధ్యాకృతిఁ గొని

11

వ. అంత నయ్యవసరంబున.

12

క. శ్రీరామాలయ మందునఁ బ్రారంభమ్మయ్యె భాగవత సప్తాహ
శ్రీరాజిత నవరాత్ర సమారాధిత బ్రహ్మసత్ర యజ్ఞోత్సవముల్.

13

క. కారదరాకా శశిఁ గన వారాన్నిధి మింటి నంటి వర్తించు క్రియన్
శ్రీరామచంద్రుఁ గనుగొన నూరూరి జనమ్ముతోడ నుప్పొంగె సభల్.

14

ఉ. పండటు లొల్చి చేతనిడు ఫక్కిని గన్నులఁ గట్టి నట్టులున్
బండిత పామరావళికి బాలకవృద్ధ జనాశికిన్ మదిన్
నిండెడి యట్లు భాగవత నిర్వచన మ్మొనరించెఁ బోతనా
ర్యుండు క్రియాతరంగ రహితోదర మయ్యె సభాంగణాభియున్.

15

సీ. ఆ వ్యాస భగవానుఁ డావేశమయ్యెఁ

దా నితనిపై నని వచియించు వారు,

వాణి యీ జిహ్వోగ్రవశవర్తినిగఁ

దాండవించునో యని ప్రశంసించువారు,

అభినవశుకుఁ డీతఁ డన నెంతమాత్రమ్ము

నటయెలేదని కొనియాడువారు

భాగవత పురాణ ప్రవచన మ్మనిన నీ

యవనిఁ బోతన సొమ్మె యనెడివారు

తే. అల పరీక్షిత్తువోలె నేఁ డాత్మలెల్ల

భువిని దరియించె ననుచుఁ జెప్పుకొను వారు

నైరి యాహూతులై సభ నధివసించు

పండిత ప్రకాండులు కవి ప్రముఖులెల్ల.

16

క. ఘన హరిగుణ కథనమ్ములు విన వీనుల విందొనర్చె విష్ణ్వర్చనముల్

కను పండువయ్యె సుఖ భోజనము హరి భజనము లచటి జనమున్ దనిపెన్.

అ.వె. విష్ణుకథలు చెవుల విమలమ్ము లొనరింప నిరత మన్నదాన నియతి గల్గి

భుక్తి ముక్తి నిచ్చు పుణ్యకార్యము లందుఁ బాలుగొననివాఁడు పశుసముండు

వ. అంత సుకవిశేఖరుం డగు పోతరాజు.

19

మ. ఇటు సప్తాహము పూర్తిగా నచటికై యేతెంచి యున్నట్టి యు

ద్భట దోషజ్ఞ కపింద్రకోటి విలసత్పాదార విందమ్ములన్

నిటలం బంట నెఱంగి యిట్లనియె మన్నింపన్ వలెన్ వీని దొ

క్కటి విజ్ఞప్తి యిదాలకించియెటు లాజ్ఞాపింతురో పండితుల్.

20

మ. “మును నా ధ్యానమునన్ రఘూత్తముఁడు తమ్ముల్ గొల్వఁ జేరోలగ

మ్మున రత్నాంచిత సింహ పీఠగతుఁడై భూపుత్రికన్ గూడి ద

ర్శన భాగ్యం బిడి నన్ను గాంచి సుకవీంద్రా! ప్రేమమై నీవు తె

మ్మన శ్రీ భాగవతమ్ము గూరిచి కృతిన్ గూర్చన్ వలెన్ నా కనెన్.

21

క. తక్కిన పురాణములు పేరెక్కిన కవులాంధ్రమందు నెలయించియు ము

న్నొక్కరు భాగవతార్థము వక్కాణింపరట దీని వదలిరొ నాకై.

22

క. నిక్కముగ నట్టి భాగ్యము దక్కెను నా కహహ ! యెంత ధన్యుడ నిల నా
కెక్కడి మృత్యువు ననువిడి యక్కెవల్యంబు నెచటి కరిగెడి నింకన్ ! 23

క. ఇది భగవదాజ్ఞ యేము
న్నది నాశ్రమ మిందు మూఁగ నాల్కన వాణిన్
బొదలించి పంగువున్ గిరి
నదులన్ దాటించు ప్రభువు నాయెడఁ గలుగన్. 24

తే. కావునన్ బుధాశీర్వాద కలితుఁ డనయి
భాగవత లేఖనమున కుపక్రమింప
వలతు ననఁగ యుప్పొంగి యాప్రాజ్ఞతతియు
నార్య ! 'నిర్విఘ్నమస్తుతే' యనుచుఁ జనిరి 25

వ. తదనంతర మప్సోతరాజు. 26

ఆ.వె. మహిత వేదశాస్త్ర మర్మము తెలుఁగక భాగవతము నెట్లు బలుకువాఁడ
ననుచు దత్తగురుని యపరావతారమౌ స్వీయగురుని మదిని జింతసేసె. 27

క. తలఁచి చిదానం దాశ్రమ విలసద్గిరి గహ్వరముల వెలసి సమాధిన్
జెలఁగెడి గురువరుఁ గని స్తుతి సలిపె నిటుల్ భక్తిభావ సంయుతమతియై.

గురు స్తుతి

శ్లో. గురుబ్రహ్మ గురు ర్విష్ణుః గురుర్ దేవో మహేశ్వరః
ఇత్యార్యోక్త్యా పరం బ్రహ్మ స్తుతిం కర్తుం సమారభే. 28

శ్లో. హంసారూఢో వేదమూర్తిః మనః పద్మాసనే స్థితః
చతురాస్య స్త్యమే వార్య గురుర్ బ్రహ్మేతి నిశ్చయాత్. 30

శ్లో. శ్రుతిం శ్రుతిం స్మృతిం బుద్ధిం కలా సాహిత్యమాననం
దర్శనం దర్శనం పాదం పదం దీప్యదలం కృతిం
త్వలం కృతిం యథాయోగ్యం కృత్వా స్థిత్యా తవాననే
వాణీ కాదంబినీ భూత్వా పీయూషం సం ప్రవర్షతి 31

శ్లో. స్థిత్యా దయాబ్ధి నిలయే హత్వా నా స్తికసోమకం
నిగమానాం సముద్ధర్తాహీతి మీనోఽక్షితాం గతః 32

శ్లో. జరామరణ జిత్సుధారస సమాశ్రయో విబుధ జీవనావన చణా
తవాంఘ్రి సరసీరుహో వితిధియా విచార్య కమరేశ్వరః పదమభూత్. 33

- శ్లో. పంసారాంబుధి మగ్నబద్ధ ప్రకృతే రుద్ధర్తు ముద్యన్మనః
ప్రస్థానత్రయ భాష్యబంధుర సుధాసించ ద్విరించి ప్రభం
మందస్మేరనవేందు సుందర చిదానందాననాజ్ఞం తవ
అజ్ఞానాంధతమిస్స వారక పరాహశ్రీయుతం భ్రాజతే. 34
- శ్లో. ప్రహ్లాదరక్షణ పటుర్హిరణ్య దానాతినిపుణ ఏషగురుః
దానవనాశానన్దీన్యసింహ ఏవేతి కోనజానాతి. 35
- శ్లో. అస్మి బ్రహ్మహమితివై త్రిపదా వరణే భవాన్
దేహాహంకార బలినం జిత్వా భవసివామనః 36
- శ్లో. జన్మ ప్రాపణ హేతుత్వా ద్ధత్వా కర్మాఖ్యమాతరం
జ్ఞానరూప కుతారేణ త్వమసిహ్యత్ర భార్గవః 37
- శ్లో. భవాబ్ధి బంధనం కృత్వా జిత్యేంద్రియ దశాననం
ఆత్మారామ స్త్వమేవాసి వై దేహీ ముక్తి కాంతయా. 38
- శ్లో. నరన్యచోపదేష్టారం బ్రహ్మన్ సత్యాధినాయకం
ధర్మవక్షే స్థితం చత్వా వందేకృష్ణ జగద్గురుం. 39
- శ్లో. పశ్యల్లలాటం సర్వజ్ఞం మౌళిన్యస్త కలానిధిం
తారకస్యోపదేష్టారం కామ నాశంకరం భజే. 40
- శ్లో. అహోమూర్తి త్రయాకార తవ పాదరజః కణం
పోతనార్యం భవచ్ఛిష్యం కృయాలోకయ ప్రభో. 41
- వ. అని నుతించు పోతనార్యు భక్తికి నానాంద పరవశుడై. 42
- శ్లో. శ్రీకర శ్రీధర స్సర్వమంగళావహ సద్గురుః
పోతనాయ శ్రియం దద్యా త్సర్వమంగళదో భవేత్. 43
- క. అని యాశీర్వాదమ్మున్ బొనరిచి వాత్సల్యజలధి పొంగులువాటన్
గనె సుకవి చంద్రునిం బోతనయున్ గురువరుని గాంచి తా నిటు నుడివెన్. 44
- ఆ. "తామొసంగు రామతారకనామ సంస్మరణసేయ నొక్క తరుణమందు
స్వామి ! రామచంద్ర సందర్శనమ్ము లభించె దాశరథి వచించె నిట్లు. 45
- తే. బాదరాయణి విరచిత భాగవతము
వాంధ్రీభాషాసుధా కృతి ననువదించి

కృతి నొసంగెదవేని స్వీకృతి నొనర్తు'
నని వచించి యంతర్హితుడయ్యె స్వామి !

46

తే. భాగవత రహస్య మెటుంగ బ్రహ్మతరమె ?
తెలిసి పలుకఁగ నా మహాదేవు వశమె ?
హరిని విశ్వరూపి నెటుంగఁ డబ్జభవుఁడు
మోహినీ మాయలకె శూలి ముగ్ధుఁడయ్యె.

47

క. నే నెవఁడ నతి రహస్యంబై నలువకుఁ దెలియరాని హరిజన్మగుణా
భ్యానంబుఁ దెలుప తత్త్వజ్ఞానానుభవం బెటుంగకయె గురువర్యా !

48

క. కల్లయగు మాయ వివరము ముల్లోకమ్ములకు నాదిమూలంబై ప్రో
ద్యలీల వెలుగు తత్త్వము నెల్లన్ దెలియంగ జ్ఞాన మెఱిఁగింపఁదగున్.

49

క. అంతట నుండియు నీశ్వరుఁ డంతటికిని నంటకుండునట స్వామీ ! యీ
వింతెట్లు పొసఁగు" నన మునికాంతుండా కవిని గూర్చిఁగని యిటు వల్కున్.

సీ. "ఆకస మటు నిర్గుణాకారుడై మబ్బు
భేదముల్ తానయి వెలయుచుండు
వాయు వట్టులు శుభ్రవర్తనుఁ డగుచు
దుర్గంధ సుగంధ వికారి యగును
జలములవలె నెట్టి చవిలేక యుండియు
రుచులన్ని తానయి రూపుఁగాంచు
నద్దమ స్థైరూప మందకుండఁగ నుండి
యన్ని రూపములు తానయి వెలుంగు

తే. రూపులన్ని తా నగుచు నే రూపులేక
పేరులన్ని తా నగుచు నే పేరులేక
విశ్వమును దాను గాంచుచు విశ్వమునకుఁ
గనఁబడనియట్లు లుండెడి ఘనుఁడతండు.

51

సీ. ఎవని ప్రేరణఁ గనుల్ భువనమున్ గనఁగల్గు
గనఁజాల దెవని నా కన్ను తాను
ఎవని సత్తువతోడ శ్రవణముల్ వినఁగల్గు
వినఁజాల దెవని నా వీను తాను

ఎవఁడు శక్తి నొసంగఁ బ్రవచించు నీ వాక్కు

పలుకలే దెవని నా వాక్కు తాను

ఎవని యాశ్రయముతో హృదయమెప్పు తలంచుఁ

దలఁపలే దెవని స్వాంతమ్ము తాను.

తే. అంతరింద్రియ బహిరింద్రియముల కెవ్వఁ

డందకుండ లో వెలుపల నమరియుండు

నట్టి వేదాంతవేద్యజ్ఞానైక సాధ్యు

నాత్మ నీశ్వరుఁ డనుచు నీ వరయు మెపుడు.

52

ఉ. సుత్తియ తత్తతోహమును సూది మొదల్ గునపమ్ము రూపులన్

మొత్తుచు నామరూపచయ మూలకమౌచును వానిఁ గూడి కిం

చిత్తును దాను మారనటు చిత్తు పిపీలి మొదల్ విధాతయా

మొత్తము సృష్టి వృద్ధిలయ మూలకమై యవికారియై మనున్."

53

వ. అని నుడువు గురూపదేశ వాక్యంబులు వినుచుఁ బోతన సంశయశాధిత

చేతస్కుండై యిట్లనియె.

54

తే. "ఆత్మ సాపేక్షలేక దేహమ్మునకును శాధయే లేదు దేహ సంబంధముననె

యాత్మ సుఖదుఃఖ సంగతు లనుభవించు నేల? యానందరూపున కీ వెతలన,

క. పటుతర వహ్నిజ్వాలలఁ ద్రుటి నార్చెడి జలము లుష్ణతీవ్రతఁగను దా

మెటులనిన మధ్య వచ్చిన ఘట సంబంధమై ముఖ్యకారణ మరయన్.

56

చ. జలము స్వభావలక్ష్య మగు చల్లఁదన మ్మటి కారణాంతర

మ్ముల నుపలక్ష్యకోష్ణతను బొంది పదంపడి శీత రూపతన్

లలిఁ గోను నాత్మ తా నటుల సంత సుఖాకృతి నుండి దేహపుం

జెలిమి నలంత నొంది వగఁజెందున దెయ్యెడ నిల్వదాత్మకున్.

57

క. చంచల చిత్తుఁడు మత్తుఁడు

పంచేంద్రియవిషయ లోభ పరతంత్రుఁడు నౌ

సంచిత కర్ముఁడు శ్రీహరిఁ

గాంచఁగలడె?" యనెడి కవిని గని ముని పలుకున్.

58

క. "అలలం గలఁతవడెడి యా జలనిధిఁ గన నగునె కర్మసాక్షినటులె చం

చల చిత్తమ్మున దేవునిఁ దలఁచినచో నెటులు వాని దర్శన మొదవున్.

59

ఉ. ధర్మము దారి, దేహ మరదమ్ము దశేంద్రియముల్ ధురీణముల్,
శర్మదమోక్ష మాలయము, సారథిరూపుఁడు బుద్ధి, యాత్మయే
కర్మగుఁడైన యాత్రికుఁడు, కామము నర్థముఁ బాట ప్రక్కచేల్
దుర్మద దూషితంబు లయి దూఱు వృషంబులు పక్క చేలలో. 60

క, మానసరశ్మిని జేకొని జ్ఞానేంద్రియ యుగ్యముల వశంబున నిడుచున్
సూన్యతపథముల నడుపుచుఁ దానై తన నుద్ధరింపఁ దలకొనవలయున్.” 61

ఆ. అనుచుఁ దపసి తెల్ప నా కవి యిటువల్కు
“మాయ త్రోయు వెడఁగు మార్గమండ్రు
మాయ యెద్ది? గెలుచు మర్మమెద్ది? యొకింతఁ
దెలుపుఁ” డనిన యోగి వలికె నిటుల. 62

సీ. భానుతో నంబుద పటలమ్ము లేర్పడి భాను బింబముఁ గప్పి ప్రబలుచుండు
జలముతో శై వాలజాలంబు లేర్పడి జలరూపమునె యదృశ్య మొనర్చు
జ్వలనునితో భస్మసంహతి జనియించి జ్వలనాకృతినె కప్పి యలరుచుండుఁ
బట్టు పురువునుండి ప్రభవించు గుణరాజి కీటక రూపమున్ మాటు పఱచు

తే. నాత్మతోఁ బట్టి పెరుఁగు మాయావధూటి
యట్లు యాత్మరూపమును మాయంబొనర్చు
దాని హఠయోగి వైరానదాటఁ జూచు
రాజయోగి మైత్రిని బంధరహితుఁడగును. 63

ఆ. నాది యనెడి రూపనామాత్మికముమాయ
నే నటంచుఁబల్కు జ్ఞాని బ్రహ్మ
నాది యనెడిది విడనాడ ముక్తుండయి
పూరుషోత్తముఁ డగుఁ బుడమి నరుఁడు. 64

తే. కాంచ జీవుఁ డీశ్వరుఁడును గాంతి దీపి
కవిధి నుందురు గుణమయ యవనికయగు
మాయకాంతిన్ నిరోధించు మండుదివ్వె
నంట భసితమౌ మాయ తా నంటదేశు. 65

సీ. పరదుఃఖ దుఃఖత్వ వద్ధతి పక్వమై పరమార్థకర్మనాఁ బరఁగుచుండు
భగవద్వియోగాప్తి భరియింపరాని దీనాలాపమే భక్తి యన రహించు

సత్యశోధనలోని స్వస్వరూపావాప్తి జ్ఞానరూపమ్మనంగా నెసంగు
నిస్వార్థ వాంఛా వినిర్మల వృత్తమ్ము వైరాగ్య రూపాన వరలుచుండు

తే. మానసమ్మున విజ్ఞాన మనన మొప్ప
వాక్కునన్ జక్రిగుణగాన భక్తి దనరఁ
గార్య కరణాన నిష్కామకర్మ మెసఁగ
నొప్పు మనుజుండె యుత్తమ యోగివరుఁడు.

66

సీ. వసుధ నిత్యానిత్యవస్తు వివేకమై జ్ఞానయోగమ్మునఁ గలుగు ఫలము
తలఁప నిహాముత్య ఫలభోగ వర్జన వైరాగ్య సాధనన్ వడయు ఫలము
శమ దమ సాధన పట్కు సంపత్తియై కర్మయోగమ్మున గల్గు ఫలము
మోహ సంబంధ ముముక్షత్వ సంసిద్ధి భక్తియోగమ్మునఁ బరఁగు ఫలము

తే. జ్ఞాన భక్తివైరాగ్య తత్వాను నేవ్య
మానమానసానంద రసానుభూతి
విశ్వమున భాగవతరూప వృత్తి నెఱపి
తమ మడంచును శాశ్వత ధామ మొసఁగు.

67

ఆ. మత నిరుక్త తత్త్వమార్గము లెన్నేనిఁ జాణికోటి గమ్యపథ మొకటియై
దిగినచోటి నుండి తిన్నగా వచ్చినమార్గ మెఱిఁగి చనిన మనికిఁ జేరు.

68

క. వేదమ్ములు దార్శనిక వివాదమ్ములు, స్మృతి పురాణవాక్య వ్యాఖ్యా
నాది ప్రస్తాన త్రయనాదములీ తత్త్వమునె వినన్దగఁ జెప్పన్.

69

ఉ. కర్మము రూపభంగ తను గాంచును మృద్ధుటమట్టు లెయ్యెడన్
నిర్మలమయ్యు జ్ఞానగతి, నిత్యమునున్ మననైకశీల స
ద్ధర్మము వీడ శుద్ధిరహితస్థిత తామ్రకపాత్రమైచనున్
శర్మద భక్త్యుపాయమను స్వర్ణఘటమై శరణ్య మెందునున్.

70

క. శావున భక్తిప్రదమగు శ్రీ విష్ణ్వవతార రూపశీల విభవ సం
భావన మెసఁగన్ భాగవ తావిష్కరణ మొనర్పు మాంధ్రము నందున్.

71

క. వారక శ్రీహరి కృప నెఱవేఱంగల దిట్టి కార్యనియతి" యన నమ
స్కార మొనరిచి ఛోతన యూరున్ జేరంగ నరిగె నొకదినమందున్.

72

తే. అన్నకును మ్రొక్కి శుభసమయమ్ము నందు
స్నాతుడై యాత్మగేహ విస్మృతులై న

శ్రీరఘూద్వపఞ్చనిన్ సాంబశివునిఁ జేరి
నతులొనర్చి యేడాజినస్థితిఁ జెలంగి.

73

చ. కనులను మూసి కేల్మొగిచి కావ్య మవిఘ్న సమాప్తి నొందఁగా
మనమున రామతారక సుమంత్ర పరాయణుఁడౌచుఁ ద్రాటిక
మ్మనఁ దొలి గంటమూనుకొని మల్చె మహామతి "శ్రీగణాధిపా
యనమ" యటంచు దేవగణ హారపు మేరువుఁ బోలు వేలుపున్.

74

సీ. ప్రజ్ఞాన వర్ష దౌపనిషదామృత వారి
ధరము యుష్మాక సుందర కచమ్ము,
అఖిల కలాప్రపూర్ణామల సాహితీ
చంద్రబింబము నీ హసన్ముఖమ్ము,
పూతకర్మ జ్ఞానపేతు బోధక
సచ్చుతియె తావకీన శ్రుతిద్వయమ్ము,
నిత్య ధర్మవ్రత నియమ ప్రచారక స్మృతి
సంచయమె భవన్మతి పథమ్ము,

తే. ఐహికాముష్మిక ఫల స్తనాంగణమున
ముత్ కృదుపమాద్యలంకారభూష లాడఁ
ద త్వదర్శనశాస్త్ర నేత్రములతోడఁ గృపఁ
గనవె వీని వాఙ్మయా కృతిని వాణి!

75

ఉ. మానిత సత్కవిత్వ మృదు మాధురి తావక మానసాబ్జ, మౌ
గానకళా విలాస పరికల్పిత సుస్వరశోభ వాక్కు, రే
ఖా నవవర్ణచిత్రిత వికాస విలేఖనముల్ త్వదీయ సత్
పాణి పదాననాబ్జ రసభావ వికారకృతుల్ సరస్వతీ!"

76

మ. అని వాగీశ్వరి సంస్తుతించి హృదయం బానంద పీ యూష వా
హినిలో బాలమరాళ లీలలను బిట్టిఁదాడ మోదాప్తి ని
ర్గుణ తత్త్వాంచితు విశ్వనాటక కథా కుర్వాణు నిర్వాణరూ
పుని స్తోత్రమ్ము నొనర్పఁ గావ్యగతి నుద్బోధించు గాథాదిలోన్.

77

సీ. ఎవఁడు శూన్యాంకమై యెటనుండి గాంచిన నాద్యంత మేర్పడ కలరుచుండు
నెవఁడు శూన్యాంకమై యీ విశ్వమంతటిన్ ద నయావరణమందె దాచఁగల్గు

నెవఁడు శూన్యాంకమై యీ నవాంకమ్ములఁ దన నుండి సొంత ముత్పత్తిచేయు
 నెవఁడు శూన్యాంకమై యీ యంకెలన్నిటిన్ దనవైనఁ దాల్చి పెద్దగనొనర్చు
 తే. నగుచు శూన్యాంక మెవ్వఁడి యంకెలన్ని
 వ్యయములైన నొక్కఁడె తాను వఱలుచుండు
 నా స్వరూప విరహితుని నఖలరూపు
 పరమ పూజ్య నమూల్య నవ్యయు నుతింతు. 78

తే. రూపులన్ని తానయి కనుపాపయట్లు నిజ సితాత్యంతరస్థకనీనికముగ
 నల మహోదధి వలయితాజాండ మెల్లఁ బాలనముసేయు నా పరబ్రహ్మ నెంతు.

చ. నవగతి విశ్వకావ్య రచనా పరికల్పనమందు పద్మసం
 భవ సతియా సరస్వతిగ భాసిలి లోకకుటుంబ రక్షణా
 ర్జవమున విష్ణుపత్నియయి రంజిలి భూతలయ క్రియార్భటిన్
 శివసతియా భవానిని భజింతుఁ ద్రిమూర్తుల కాదికారిణిన్. 80

క. వ్యాసున్ మృగచర్మాసన భాసున్ నిజనీలతను విభాజలదాను
 పాస్రున్ నిగమత్రయీ విలాసున్ మదిఁ గొల్తుఁ గవి కలా విన్యాసున్. 81

క. సకలాగమ నిగమోపాసకునిన్ భాగవత ఫలరసగ్రా సర్గా
 యకునిన్ శుకునిన్ వ్యాసార్భకునిన్ నుతియింతు ఘోర భవతారకునిన్. 82

క. అని యిష్టదేవతా పార్థినముం బొనరించి కవి వితానమ్మును గూ
 ర్చినమస్కరింపఁగాఁ దన మనమున నిటు లెంచు విగత మత్సరమతియై. 83

సీ. నవకావ్యవాణి ప్రణయభోగి వాల్మీకి మహినాదికవి పితామహుఁడు గాఁడె
 పంచమవేదమై పరఁగె వ్యాసుని కైత నరుఁడితఁడన నెట్లు నాల్కవచ్చుఁ
 గాళిదాసుని సొత్తుగా నయ్యె నుపమ యీ కవి కుపమాన మీఁగలఁడెవండు
 భవభూతి సకల మీ కవిపేరనే వెల్లె నీ కైత కిడు మూల్య మిలనుగలదె

తే. బాణ మాఘహర్ష మురారి భారవులును
 నమర జయదేవ దండి మహాకవులును
 సరసగీర్వాణ వాక్కుధారురుల ధరణి
 కిడిన గీర్వాణు లిఁక వారికెందు కొడువ. 84

ఉ. వ్యాస వినిర్మితంబయిన భారత సంహిత నాంధ్రభాషలో
 వ్రాసి జగమ్ము లెల్లను సెబాసన భాసిలినావు భారతీ

- శాసక నన్నపార్య ! శిరసావహియింతు త్వదంభినాకు నా
వ్యాసుని స్వాంత మర్థమగు పద్ధతిఁ జెప్పవయా దయామయా ! 85
- చ. పలుకు లతాంగి మా తెలుఁగు పందిట మొగ్గదొడంగి వాడవా
డల కెగఁబ్రాకి బాసల మిటారుల యాదల మేలుబంతియై
నిలిచెనటన్న నేటికిని నీయదె దీపము మాకు, మా కుల
మ్ముల కిలువేల్పు వీవె తొలిమ్రొక్కులు నీయవె నన్నయాగ్రణీ ! 86
- చ. పిలిచినఁ బల్కు వాణి సుకవీ ! భవదీయ కృతాంధ్ర భారతా
మల నిలయాంగణాంచిత సుమప్రకరమ్ముల తేనెలూర నా
ప్రళయసముద్ర వీచికలపై నెదురీతల నీది యెయ్యెడన్
నిలిచెడి కావ్యరాజమన నీయదె తిక్కకవీంద్రరాణ్ణణి ! 87
- ఉ. కలిగె నెవండు మా తెలుఁగు గడ్డను విశ్వకవీంద్రుఁ డన్న నిన్
దొలి వచియించి వేఱొక మనుష్యుని జెప్పఁగ నొప్పుఁ గావ్య క
ర్తలకు మహాత్తరాంధ్ర వసుధాస్థలి నన్నముఁ బెట్టిపోయినా
వలఘుమనీష ! మా కులము కంతకుఁ బెత్తల వీవె తిక్కనా ! 88
- ఉ. వాగనుశాసనుండు బుధవంద్యుఁడు నన్నయ యాంధ్రభారతో
పాగత కావ్యసృష్టి చతురాననుఁ డయ్యెను దిక్కసూరియున్
బాగుగఁబెంచి విష్ణువయి భాసితదాని ముగించుపట్ల నీ
వీగతి సత్ప్రబంధ పరమేశ్వర రూపుఁడవైతి వెఱ్ఱనా ! 89
- ఉ. తల్లి యటంచుఁ దిక్కకవిత్రాసది మొగ్గెను దెన్నవంకకే
తొల్లిట దేవభాషయిలుదోచి తెనుంగున నింపె నన్నభ
ట్లలితి వీవు సంస్కృతము నచ్చ తెనుంగు సమాంశమెత్తి మేల్
మల్లెలు మొల్లలున్ బొదిగి మాలికఁగూర్చెడి కైత నెఱ్ఱనా ! 90
- మ. విమలంబై న భవత్కవిత్వరస వాక్పీయూషపేయ ప్రవా
హము లా మూఁడును జోడుగోడె లటు సౌహార్దమ్ముతో నొక్క ది
క్కు మహైక్యమ్మయిపోయె భారత కథాక్షోణిన్ ద్రివేణి సమా
గమతీర్థమ్మయి మాకు నిత్యము నమస్కారై క యోగ్యమ్ముగాన్. 91
- చ. తెలుఁగు పఠించువాఁ డతఁడు దేవుఁడయైనను మిమ్ము నిత్యమున్
దలఁచుకొనన్వలెన్ బ్రతిదిన మ్ముదయమ్మున లేచి కొన్నితే

పలు తమ భవ్యభారత ప్రబంధసుధారస మొంటఁబట్ట మో
దులును జిగిర్చి సత్కళలెటుల్ వెదకల్లవు కావ్యసీమలన్.

92

మ. ఇలవై మీవలె నాంధ్రభారతము వేరెవ్వారలున్ జేయఁగాఁ
దలఁపన్ జీవితకాల మంతయుఁ బ్రయత్నం బెంతొ కావించుచున్
దలక్కిందుల్ దపమున్ బొనర్చ నొక పద్యంబే నిటుల్ వ్రాయుటల్
కలలో వార్త వృధాశ్రమ మ్మటులు సంకల్పించు టెవ్వారికేన్.

93

తే. అల త్రిమూర్తు లేకమ్ముగా నవనియందు
వ్యాసభగవాను నంతటివాఁడు బుట్టి
భారత మొనర్చెనదె తెన్నలో రచింప
మూఁడు జన్మములెత్తె నా ముసలి తపసి.

94

తే. నిరత మీకాలనిర్దు రిణి తరంగ గర్భముల జీర్ణ మొందు లోకమ్ములెల్ల
సతత జగదతీతాక్షరాకృతిని దాల్చు కవివరుఁ డొకండె యెదురీదఁగలడు దీని.

మ. కవి గంటమ్మన నాకలోక పరిషద్గాంగేయ సౌధంపు శం
కువుఁ గంబమ్మనఁ బోలదే యతని సూక్తుల్ వెల్గు సత్తాశప
త్రవితానమ్ములు దేవపీఠమునుజేరన్ స్వర్ణసోపానముల్
సవరించున్ గదె యాతఁ డివ్వసుధపై సాధించు స్వర్లోకముల్.

96

సీ. చనుబాల ధారయై మనుమాతృ నిర్మల ప్రేమలో సంజీవిధామ మరసి
రక్తోగ్రధారయై రగులు యోధాగ్రణి పాణిలో లయకాల పాశమరసి
కన్నీటిధారయై కరఁగు దుఃఖార్తుని యెడఁదలో బడబాగ్ని పొడలనరసి
ప్రణయాంబుధారయై మనుకాంత క్రేగంట బ్రహ్మాండ వృక్షంపు పాదులరసి

తే. సకల రసధారలున్ దన సహజ మధుర
సార కవితా నిర్గళధారలోన
సంగమింపఁగా నమర నిర్ఘ్న రిణివంటి
ప్రతిభతోఁ గవి కావ్యకల్పకముఁబెంచు.

97

చ. నవయువతీవిలోల నయనప్రసవస్మిత శోభఁగ్రోలి దుః
ఖవికలు బాష్పవార్ధి పరికల్పిత వీచులఁదేలి యా తుధా
ర్తు వివశగర్భ గహ్వర విరూపతమమ్ములఁ దూలి యాదటన్
కవివరు ప్రాణవాయువులు గాన మొనర్చును గావ్యవేణువున్.

98

మ. సుకపింద్రామృత వాక్య వర్ష సరసస్రోతస్వినుల్ కావ్య ప
త్రకుటీరాంచితసీమః దేమనిడ లుప్తప్రపాయ సామ్రాజ్య నా
యకవృత్తమ్ముల జీవము లొలిచె వారాచంద్ర తారార్కమం
దకళంకోజ్వల కీర్తి చంద్రికల మధ్యన్ దివ్యులై వెల్లఁగన్.

99

తే. కపి కరామృతస్పర్శను గను చరితలు
మృతియెలేని శాశ్వత జీవయుతము లగును
కపికరామృత స్పర్శను గనని కథలు
స్థితములయ్యును సంతతమృతము లగును.

100

ఉ. ఈ మహనీయకావ్య ఋషు లిచ్చిన సత్కృతిజాత తత్వపూ
ర్ణామల సాహితీ ధన మహత్వభరమ్ము శిరమ్మువంప నే
నేమిడ లేనటంచు జతనె త్తిన నా దగు రిక్తహస్తముల్
తాము ప్రణామరూపతను దన్నును వీరి నటంచు నెంచెదన్.

101

శా. రానున్నట్టి మహాకవి ప్రవరులారా ! మీదు కొంగబృముల్
గానన్నోచను దేహమస్థిర మీలా గర్భాన రత్నాల కిం
దేనాఁడున్ గఱపున్నదే గుణికిఁదామేలా వయోలింగముల్
యీఁనా కావ్యముఖమ్మునన్ నతులు మీ కేవేళఁ గావించెదన్.

102

ఉ. యోగివరేణ్య శ్రీశుక ముఖోజ్జితమై విలసిల్లు శ్రీ మహా
భాగవతమ్ము వేదసురపాదప ముక్తఫలమ్ము సుమ్మహా !
భాగవతాగ్రగణ్యులును భావుకులౌ రసికావతంసులే
త్రాగుదురెందుఁ దద్గతసుధారసముల్ భువి మోక్షకాములై.

103

సీ. భగవంతు నిత్యసంబంధమ్ము గలదౌటఁ

బ్రకృతి సర్వస్వమ్ము భాగవతము,

ఆత్మ యీ సకల భూతాంతరా రాముడై

రమియించువాఁ డౌట రాముఁ డతఁడె

వరరాగలయగతిన్ స్వరవిభేద వధాలఁ

బలికెడి దీ విశ్వభాగవతమె

విశ్వభాగవతంపు వీడెతంతుల మీటి

పలికించు నా రామభద్రుఁ డెందు

ఆ. నతఁడొకండె యంచు నద్వైతగతిఁ బాడి విడుపుఁ గనెద నింక వేఱొకండు
గలఁ డటంచు నన్యగాథల నల్లుచుఁ దెగని వలలఁదగిలి పొగులనేల ? 104

ఉ. తా జగదాఖ్య భాగవత తత్త్వమెఱింగియుఁ బల్కుటబ్రహ్మ
భ్రాజితుఁడైన శూలికిని బాసమగండగు తమ్మి చూలికిన్
బ్రాజదువేని యేనిఁగని పల్కగ నోడునొ యా రహస్యమున్
నే జతగూర్చెదన్ విబుధ నిశ్చితముల్ విని కన్న యంతలో. 105

క. అని నిజకృతిపతి యగు నా యినకుల భూషణుని స్వీయహృదయమ్మున భా
వనసేయ మోహనాకృతిఁగొని మును బ్రత్యక్షమయ్యె గోపాలుఁ డటన్. 106

ఉ. అంతనె వ్రాసె గంట మటులాఁపి తలంచును బోతనార్యుఁ డీ
వింత యిదేమి నాదయిన పీఠణపంక్తులఁ దాండవించు వే
దాంత వినోది గోకులవిహారి, రఘూత్తముఁ డేడి ? యెంత సే
వింత మనం గనంబడఁడు విస్మయమౌ నిదియేమి చిత్రమౌ. 107

తే. అనుచుఁ గుందు సత్కవి స్వప్నమందు
నాడు జానకీజాని సనుదెంచి తా నిటులను
వగవ నేటికి శ్రీ భాగవతపుఁ గృతిని
నేనె విందు దానికి నొక్క నియతిగలదు. 108

క. శ్రీరామాకృతి సీతాభామిని సొమ్మగుట నిట్టి భాగవతకృతిన్
మామక కృష్ణాకృతిఁగొను సోమస్థితి నిశినిబొందు సూర్యార్చివలెన్. 109

మ. అని యా రామవిభుండు స్వప్నమునఁ దా నంతర్హితుండైన యం
తనె మేల్కొంచి హృదంతరాళమున మోదంబంది గంటమ్ముకే
లను గీలించి స్వకావ్య కన్యకకు లీలన్ గోపబాలుఁ గృతీ
శుని గావించి వచించెఁ బోతకవియున్ సొంపారు షష్ట్యంతముల్. 110

క. వినువాఁడ నే ననుట నా యినకులవల్లభుని కృతిని నెసఁగెడి స్కంధా
దిని నంత్యమ్మున సంబోధనమును గావించి కృతిపథమ్మున నడచున్. 111

సీ. జలద మృదంగార్భటుల కనుప్రాసమౌ నెమిలిసానుల వింత నృత్యమెత్తి
గళసీమ నవరత్నముల సరుల్ దిగ్గవెచి కులుకు గువ్వల బింకములు గడించి
గాంగవీచీమాలికల నుయ్యెలల నూఁగు రాజహంసల విహారములఁ దోచి
మత్తేభ డోలాయమానయానములోని టీకుటాకుల రాచరీతి గెలిచి

తే. సురటిముత్యాల చెండ్ల మేల్కొగసు నగవు
లోడికలు గట్టఁగా సుధలొలుకు తెలుఁగుఁ
బలుకుఁ జెలివైన యాయువు పట్టులేరి
గోస్తనీపాకమున శైలి గుస్తరించె.

112

సీ. నింగి నట్లేడ్చుచు నిలువెల్ల నీరయి కరఁగిపోయెడు మేఘు కరుణ నెఱిఁగి
కడలిరొద్రమున లోకము మింగ నోర్జాఁపవచ్చు నుప్పెనల భీభత్సమెంచి
కనుమూఁతవడఁ దటిత్కరవాలములఁ ద్రిప్పి మింట గర్జిలు వీరమేఘు నరసి
యొడ్డు భూసతితలన్ గడ్డి నత్తల వైచి పొరలి నవ్వెడి కంధి నురువుఁగని

ఆ. యబ్దిరాజు సంగమార్థియై యలచేతి పైగసేయ నద్రీసఖుల నలము
చటు నిటుం జనుచును నరుదేర సిగ్గిలుర్పురుల ప్రణయభావసరణి నరసి. 113

క. శృంగారాదిక నవరస సంగతులన్ విశ్వగత రసస్ఫురిత కలా
భంగిమములం గ్రహించుచు సింగారించెన్ స్వకావ్య సీమంతవతిన్. 114

క. అతి సుప్రసిద్ధములు, వ్యాకృతి సమ్మతములును, జీవ కృత్స్నములు, రసౌ
చితి సఖములు, శ్రుతిసుఖములు వెతకకమును వచ్చిపడును వేల పదమ్ముల్.

శా. వాణి దివ్యగళాభిశోభిత నట దైవదూర్యదామ ప్రభన్
వేణి బద్ధశిరోజరాజిత చలన్నీరేజహారద్యుతిన్
శోణిమండిత మేఖలామణి లసచ్ఛోభన్ సమాసాది వా
క్యేణి దీరిచి ముద్దు పద్దెముల సంసేవించు కావ్యాంగనన్. 116

సీ. కోలాటముల నాడుకొందు రచ్చరలు తా మతని యంత్యప్రాస గతులలోన
పుష్పవర్షములు గుప్పుదురు దేవతలు తా మతని సత్ పద గుంభనారభటుల
నేడువారాల సొమ్మెలమిఁ దాల్చును వాణి యతని వ్యంగ్యాద్యలంకృతులలోన
నభుమర్షణ స్నాన మాచరించును విష్ణువతని భక్తి రసామృతాబ్ధిలోన

తే. నతని వేదాంత వీధులనరుగు నరుని దరిసి కనుగీటు ముక్తి కాంతాలలామ
యతని భాగవతాలయ మ్మతిథి తతికి విష్ణు కీర్తనామృతముతో విందు నిడును.

ఉ. ఆరయఁబంచదార చవు లద్దిన ముద్దు పదాల తేనియల్
గాలు మనోజ్ఞ భావములు గల్పిన పాకపు పాలమీఁగడల్
చేరలఁబంచ భక్తిరససింధువు, పోతనకై త యన్ననో
యారదె ధాతకేనిఁ జెవి యుగ్గక తప్పునె వాని తాతకేన్. 118

తే. ఒక్కనాఁడేకతంబున నుండి భక్తిఁ

బోతనార్యుఁడు భాగవతేతిహాస

మగు గజేంద్రమోక్షణ కథ ననువదింప

నా గజేంద్రార్తి హరి విను టరయుచుండె.

119

మ. అల వైకుంఠపురమ్ములో నగరి నరచారంభమున్ జేసి యా

వల నావంతయుఁ దోఁపకున్కి యట నా పద్యమ్ముఁ జాలించియే

కెలనన్ శ్రీవిభుఁడుండె నయ్యెడల నే కృత్యంబు గావించుచుం

డెల్లలిన్ జూడకచేయకే కరణి వానిన్ గూర్తునం చెంచుచున్.

120

తే. గ్రంథతేఖన మంతటఁ గట్టిపెట్టి మదికి నెమ్మదియైనను మఱల వ్రాతు

ననుచు వేకువ నభ్యాశమందెయున్న పల్లియకుఁ బోయెఁ దొందర పనినిగూర్చి.

క. మల్లన నైషధకావ్యము వల్లించుచుఁ బొలములందు వరిమళ్ళకు నీ

రెల్లెడల మార్చి తొలిదెస నల్లనఁ గనుచుండె విస్మయావృతముఖుఁడై.

122

సీ. కృతుధూమములమాఁగి కడు చెఱురెప్పడి మేన

వెలి బూదిపూతలు మలుగు సూప

గోష్పాదపరిమితిన్ గొమరొందు సిగ ముడి

విడివడి మెడలపై వ్రేలియాడ

వెడఁదవత్తుమ్మున వెండితీవియ లట్లు

మెఱుగు జన్నిదముల వరుసలొరయ

నప్తకచ్చమ్ముల సరిదీర్చి కట్టిన

మడుగు దోవతి చెంగు కడలఁగ్రుమ్మఁ

తే. గుళలు సమిధలు కట్టగాఁ గూర్చి కట్టి

చంక నిఱికించి బ్రహ్మతేజంపుఁ గళలు

దాఁగక మొగమ్ముపై నట్టె తాండవింపఁ

దఱియవచ్చెను భూసురవరుఁ డొకండు.

123

అ. వచ్చి తానమాడి పొగ్గిశ నుదయింప నరయు భాస్కరునకు నర్ఘ్యమిడుచు

సంధ్యవార్చి వేద సంహిత చదువుచు నల్లనల్ల వచ్చి మల్లనఁ గని.

124

క. “బమ్మెర యిదియేనా ? యిట నమ్మహానీయుండు పోతనామాత్యుఁడు డే

మమ్మే కద ? యిత్తటి సదనమ్మున నా సుకృతి దర్శనమ్మగునె ?” యనన్.

- ఉ. "భూసురరాణ్మాణీ ! నిగమపూరణ ! జ్ఞాన ఖనీ ! నమస్సులన్
జేసెద వేనవేలు తమ సేవన మబ్బుట సుప్రభాత మీ
వాసరమే ప్రదేశము భవత్పద సంగతిఁ దీర్థరాజమై
భాసిలుఁ దావకాఖ్యఁగొని పావనమై మను నెట్టి వర్ణముల్." 126
- చ. అనియెడి మల్లనార్యుని స్మితాంకుర సుందర ఫండ్రికాద్యుతుల్
తన కరుణాపయోంబు నిధులన్ గిలిగింతలువెట్ట భూసురుం
డనె నిటు "వత్స ! యేమగు మహాత్ముఁడు పోతన నీకు నిట్టి నీ
వినయ వివేక భాషణల విస్మయమందెడి డెంద మద్దిరా ! 127
- క. విను రామశర్మ యందురు నను, వసతి యయోధ్యపురము నాఁబడు గ్రామ
మ్మనఘా ! నీ వాగై వ్విఖరిఁ గనఁ బోతన కాత్మజుఁడవుగా మదిఁ దోఁచున్." 128
- క. అన విని మల్లన బాడబుఁ గని మీ రెఱుఁగని దొకండు గలదే స్వామీ !
ఘనతర వేద సరస్వతి యను మాటలు నన్మతమగుట లదియెటు పొసఁగున్." 129
- వ. అనిపల్కి. 130
- క. మల్లన ద్విజవరు నింటికి నల్లనఁ గొనిపోయి లోని కరిగి బిరానన్
దల్లిని గని తద్విషయం బెల్లను వచియించె నెనక మెనఁగెడు ప్రీతిన్. 131
- క. అన్నాతి విప్రవరునకు మన్ననమై మ్రొక్కి పలికె "మహనీయా ! మా
పున్నెమ్ము కలన యుష్మత్సన్నతపద మస్మదీయ సదనమునఁ బడెన్. 132
- ఆ. మీదు దర్శనమున మీఁదయ్యె మా జన్మ ధన్యజీవులందు మాన్యచరిత !
యింట వారె యున్న నీవేళ నెంతగా సంతసించువారొ స్వాంతమందు. 133
- ఉ. ప్రక్క వెలుంగునట్టి యొక పల్లియ కేఁగిరి నేఁడె వారు మీ
రిక్కడి కేఁగుదేరుట లొకింత యెఱింగినఁజాలు వైళ మే
చొక్కపు భక్తిమై నచటఁ జొప్పడు కార్యము విస్మరించి తా
మొక్క ఊణమ్ములో నడచి యూరును జేరఁగవత్తు రింతకున్." 134
- చ. అనుటయు భూసురోత్తముఁ డహర్పతి కాంతివిలాస భాసురా
ననమున స్మేర కోర కితనవ్య సుమమ్ములు విప్ప నా సతిన్
గని యిటులాడె "నాతఁ డొక కార్యపరాయణ చింత నుండి యా
వని యొనరింపకుండ నెటు వచ్చుటలౌను ? ఫలించుఁ దత్కృతుల్. 135

శా. చేతో మోదమొసంగు నీ వినయ సౌఖ్యంబు శీతామృత
 ప్రోతస్సుల్ ప్రవహించు సాదరవచ స్తోమంబులున్ గాంచ నా
 పోతన్నన్ గని నట్టులె యెడఁద యుప్పొంగున్ సతీ! యింక మీ
 యాతిభ్యంబున నేమి లోపమగు గేహశ్రీవి నీ వుండఁగన్. 136

తే. 'యాచయేత్, శోత్రియస్యాన్న' మనిరి బుధులు
 నేటి దేవతార్చనము మీ నిలయమందుఁ
 జేసికొని నా నివాసమ్ముఁ జేరఁబోదు"
 ననుట లాసాధ్యి విప్రున కనియె నిట్లు. 137

తే. "వేగఁ బిల్లల కన్నాలు పెట్టి యిపుడె
 తావ మొనరించి మడుగునుదాల్తుఁ దమదు
 దేవతార్చన యగునంత దిగును వంట"
 యనినఁ "దొందరేమియును లే"దనె ద్విజుండు. 138

ఉ. గిల్లినయంతఁ జాల్గురియు గింజల లేతని మొక్కయెన్నులున్
 వెల్లని నూఁగువోని పుపువీడని పందిరి దోసపిందెలున్
 ముల్లెను విప్పుచున్ గనుల ముందర నిల్చిన చిట్టిబొట్టి యా
 పిల్లలఁ బిల్చి యిచ్చుచును బ్రేముడి వారిని గారవించుచున్. 139

చ. చెలువున కేగి స్నానమును జేసి పదంపడి సంధ్యవార్చి మం
 దిరమును జేరి శ్రద్ధమెయి నేమము దప్పక వైశ్యదేవమున్
 జరిపి కుశేందనాది మఖ సాధన సంతతి గట్టిపెట్టి యీ
 శ్వర వర దేవతార్చనము భక్త్యనురక్తి నొనర్చ నేగుటన్. 140

చ. కనఁబడెఁ దాళవత్ర పరి కల్పితకోశ మొకండు దేవతా
 ర్చన కడఁ బ్రక్కఁ జెక్కఁబడు చక్కని గంటముతోడ దానిఁ గ
 న్గొని "యిది యే ప్రబంధ మొక కొంచెము దీనిని నేఁ బఠింపవ
 చ్చునె?" యని విప్రువర్యుఁ డటఁ జొప్పడు మల్లనఁ గోర నాతఁడున్. 141

క. "అది యాంధ్ర భాగవతమో,
 సదయా! దానిని మదియ జనకుఁడు బుధ స
 మ్ముద మొదవ రచనసేనెను
 సదమలమతిఁ గృతిని రామచంద్రుని కిడియెన్. 142

ఉ. ఇంక వచింపనేల యొకయించుక దేవర దృష్టియే వడన్
సంకునఁ బోయు తీర్థమయి శంకలు వంకలు దీటి శారదై
రాంక వినిష్కళంక ధవళాయిత పూర్ణకళా విలాస శో
భాంకితమౌచు దోషరహితాకృతి నీ కృతి తేజరిల్లదే !” 143

వ, అనుచు వచించి. 144

క. “ఇందుధర పూజనము సేయందగు ఘనసార కుంకుమార్చ్య హరిద్రా
చందన కుసుమ దళాక్షత సందోహముఁ దెత్తు” ననుచుఁ జనె మల్లనయున్.

చ. చనఁగనె గ్రంథరాజమును జప్పున విప్పి పఠించి యేదొ క
మ్మన నొకయింత వ్రాసి తొలిమాదిరి దానిని గట్టిపెట్టి పూ
జనము నొనర్చి తీర్థముఁ బ్రసాదము సాదరమొప్ప నింటిలో
జనమున కిచ్చి భోజనము సల్ప నుపస్థితుఁడైన యత్తటిన్. 146

తే. “ప్రాద్దువోయెను దమరి కీ పూట భోజ
నమున” కనుచు వచించె నన్నాతిమిన్న.
“యెటులు పిల్లలుగల యింట నింతకంటె
బ్రొద్దుటన్ వంట యగు” నంచు భూసురుండు. 147

క. పిల్లలతో వేగించుచు నిల్లెడు పనిజేసి సోసి యిటులీ సొకం
బెల్లను తుణమునఁ జేసితి తల్లి ! నీ యొర్మి యతులితంబనఁ జెల్లున్. 148

చ. సదమలచిత్తుఁ డంచిత ప్రసన్న వచస్కుఁ డదీనుఁ డాత్మకో
విదుఁడు విశుద్ధవర్తనుఁడు విష్ణ్వమలాంఘి సరోజమగ్న ప
ట్నద హృదయుండు దారుఁడును బండితకల్ప మహీరుహంబు నాఁ
గఁ దనరు పోతరాజతని కాంతగఁ బుట్టుట కెంత నోచితో. 149

చ. కడుపు ఫలించె, సజ్జనుఁడు కాంతుఁడు జిక్కిను గల్గి నంతలోఁ
బిడికెఁడు సాద మొక్కరికిఁ జెట్టఁగ నోచితి వంతె చాలు నె
క్కుడు విభవమ్ము గల్గియును గోటికినిం బడగెత్తి పిల్లికిన్
బిడుచను వేయరా పిసిని పిన్నుల సొమ్ము విషమ్ము గాదొకో ! 150

ఉ. బ్రాంతి రహించు నా సహజ పాండితి నంచిత రామభక్తితోఁ
బోతన యీశ్వరాంశ మనబ్రోలును నీవును సన్నపూర్ణవై.

- యాతని వెంటవచ్చితి వహా ! యతిధుల్ తమ యింటి వాకిటన్
జేతులు గడ్డువారి నభిషేకములన్ గొనుఁ గల్పవృక్షముల్. 151
- క. పాతక ఘనౌఘఝంఝూ వాతము సంసారఘోర వనధి గతజన
వ్రాతోద్ధారక గురుగుణ పోతము విను మతిధి వితతి పూజన మంజా ! 152
- ఉ. తా నువవాస ముండియు తుధా పరిత పున కాతిధేయమే
మానవుఁ డిచ్చు నీశ్వర సమానుఁ డతం డన, నా తుధార్పిలో
గానవకర్మ కానన వితానము దగ్ధము గాఁగ దేవసం
తానము హవ్యభాగ పరితర్పితమై కొనదే నివాళులన్. 153
- తే. అతిధి మధుకర వితతియే హస్తకమల
మంటి మాధుకరామృతం జానుచుండుఁ
దత్కరాంబుజ మధుమయ ధామమందుఁ
గమల నిలయతా నిజమందిరములఁ దీర్చు. 154
- క. నీయట్టి గేస్తురాండ్రకుఁ గాయముగల ఫలిత మతిధిగణ పూజనమే
శ్రేయస్కుర మిద్దియె నిశ్శ్రేయసకర మిదియె యేమి చెప్పుదుఁ దల్లి ! 155
- ఆ. నీదు చేతి వంట నిజముగా నమ్మతోవమానమగుచు నీదు మాన్యతవలె
మఱవరాని రుచిని మనియె నమ్మా !”యని భోజనమ్మొనర్చె భూసురుండు.
- వ. అంత నా సాధ్వీలలామంబు, దివ్య తేజోభాసురుండగు నాభూసురున్ గని. 157
- ఆ. “వారు నేటిరాత్రి వఱకుఁ దప్పక వత్తు
రుండి దర్శనమ్ము నొసఁగుఁ”డనిన
“నటు వచ్చిపఁబోకుమని ప్రయాణా యత్తుఁ
డైనవిప్పుఁ గాంచి యతివ పల్కు. 158
- ఉ. “ఇంట భవాదృశుల్ గురువు లెవ్విధి పాదము నుంతు పున్నెముల్
పంటలుపండె మా నుదుటి భాగ్యమునిండి వెలుంగుచుండె మా
కంటికిఁ గానవచ్చెడి జగత్పతి తేజలుగారె మీరు, మీ
వంటి మహాత్ములన్ గన భవమ్ములివమ్ముటు లాటిపోవోకో ! 159
- ఉ. ఇంకొకపూటఁ దాము వసియించినమే” లని పల్కెనామె “యో
పంకజవేత్రి ! పోవలె నవశ్యముగా” ననె విప్రుఁ, డింతి యే

డాంక మనోహరాస్యమపు డన్నయొ తండ్రియొ యేగుచున్నటుల్
సంకట మొందు గుండియకు సాక్ష్య మొసంగగఁ "బోయిరం" డనెన్. 160

ఉ. భూసురుఁ డేగె వేకువనె పోతన తా నిలుసేరి స్నానమున్
జేసె స్వదేవతార్చనముఁ జేయుటకై చన గ్రంథ మెవ్వరో
తీసిన యట్టులుండె నిది దీసిరెవారని కాంచఁ బూర్తిగా
వ్రాసి కనంబడెన్ దనదు భావనకందని పద్యపాదముల్. 161

క. మల్లనను బిలిచి "పద్యము నల్లిన వారెవరు పూర్తియయ్యె నచెట్టుల్
తెల్లము సేయుమి" యన నతఁ డల్లన భూసురుని విషయ మఖిలముఁ చెల్పెన్.

క. తెలియుట నానందాశ్రులు జలజల ప్రవహింప హర్షసంగత రోమాం
చల సత్తను సంగతి నిశ్చలవృత్తి న్నిలిచి మానసమునఁ దలంనెన్. 163

ఆ. రామశర్మ యంట నామ, మా వాసము ధరణిలో నయోధ్యపురవరమంట
తానె యగుచు నిట్టు లానవాల్నుడివిన నింక నాదు మదికి శంకయేల ? 164

సీ. కానలో నలదిక్కు లేనట్టి పక్షికిదహనసంస్కార విధమ్ము నెఱపి
పాపభూత భయార్తి బండబాటిన నాతి నాత్మీయ పదధూళి నలఁదిలేపి
కులముదక్కువ కూడుఁ గుడుచు టెట్లనకుండ రేగుబండ్లకె ముక్తి భోగమమ్మి
సాటి సామంతుఁడు మేటిచుట్టము కాని ముదిబోయతో నిజభుజము గల్పి

తే. పక్షియుక్ష చిక్రోడాది ప్రాణికోటి నరులు వానరులనక సోదరులవోలె
గనెడి నీ ప్రేమమది క్రొత్తగాదు నాకు రాజితదయాసముద్ర! శ్రీరామభద్ర!

తే. భిన్నమగు వజ్రమున వజ్ర మన్నయటులు
నీదు పదపద్మరజమున నాదు రజము
పాయు ననుటకు నా మునిపత్నిసాక్షి
యనుచుఁ దత్పీఠగతధూళి నలఁదుఁదలను. 166

ఉ. ధన్యులు మత్సరీసుతులు తారకనాముని రాము నిట్లు సా
మాన్య నరాకృతిన్ గని యమర్త్యతనొందిరి మద్గ్రహమ్ము స
మాన్యతఁగాంచె నా మహితుమంజు పదాంబురుహోల్పపాంసు సా
జన్యమునన్ మదుగ్రభవ సాగర శోషణమున్ బొనర్చుటన్. 167

మ. మును ధ్యానమ్మున తత్త్రియాకృతిని నా మున్ వైశ్యరూపమ్ము నా
వెనుకన్ తుద్ర దరిద్ర శూద్రవపువున్ వీక్షింపఁగాఁజేసి నా

వనఘా ! బ్రాహ్మణవేష మిత్తఱిని బ్రత్యక్షంబు గావింప నీ
తనువౌ నాలుగు వర్ణముల్ పురుషసూక్త ప్రక్రియన్ గాంచితిన్. 168

మ. భవమున్ బాపఁగ నాది నీదు ముఖలావణ్యంబు సేవించి బా
హువులన్ బూజనొనర్ప హస్తముల కర్ఘ్యోదక్రియన్. సల్పి యూ
రువులన్ సన్నణి పీఠవాటికల నారోహింపఁగాఁజేసి పా
దవరాజ్జమ్ములఁ గూర్చి మ్రొక్కకయెటుల్ త్వత్పూజ పూర్ణమ్మగున్. 169

మ. "అల వై కుంతపురమ్ములో నగరిలో నామూల సౌధమ్ము దా
పల మందార వనాంతరామృతసరః ప్రింఠేందు కాంతో పతో
త్పల పర్యంకరమా వినోదియగు నాపన్న ప్రపన్నుండు వి
హ్వల నాగేంద్రము పాహి పాహి యనఁగుయ్యాలించి సంరంభియై." 170

మ. అను నా పద్య పదమ్ములన్ హరి పదాజ్ఞా భాసమున్ సల్పిగా
యనతన్ బాడుచుఁ గండ్ల కద్దుకొని భక్త్యావేశసమ్మగ్న చే
తనుఁడై బాహ్యప్రపంచమున్ మఱచి సోత్కంఠన్ స్రవద్యాష్ట పూ
రనిపాతోష్ట జలాభిషేకముల నారాధించువానిన్ దమిన్. 171

క. అద్దిర శ్రీహరి వ్రాసిన పద్దియమిది యనును దాశపత్రము గొనుచున్
ముద్దిడుకొను గనుదమ్ముల నద్దుకొనున్ మౌళిఁదాల్చు నలముకొను నెదన్.

తే. సతత బాష్పావరుద్ధదర్శనము గదురఁ
గనులు దుడుచుచుఁ జదువు నక్షర మొ పద మొ
తన్మయానందము గళమ్ముఁ దట్టిపట్ట
బాష్పగద్గదస్వన మొప్పుఁ బఠనముడుగు. 173

సీ. ఒగినక్షర మొక్కటొకటె యీ రచనలో నక్ష రాకృతి రహస్యమ్ముఁ దెల్పుఁ
బద మొక్కటొక్కటి పరికింప నియ్యది పరమపదవాస పథముఁ జూపు
నర్థమీకృతిఁ బరమార్థమ్ము బోధించు భావమెంచ మహానుభావత నిడు
రసము లీ కవిత నారసిచూడఁగా దయ్యార్థిత 'రసోవై స నారాయణ' యను

తే. పద్యమిది తాను బ్రహ్మనవద్యమైన నిత్య సత్య స్వరూపసాన్నిధ్య మిడును.
ఆర్తరక్షణ కీర్త్యని యన్వయించు వాస్తవమ్మిద్ది హరి చేతి వాక్రితయగుట.

తే. రూఢి నిట్లు జ్ఞానానందరూపుఁడవయి
భాగవత కృత్తికై కోరవలెనె నన్ను ?

అంతలోనె నీ వెత్తనమ్మతుగఁ గలదె ?

నమిత ఫలశాఖలన్ దరూన్నతి యడఁగునె ?

175

తే. ఎంతవాఁడును దావకాహేతుక దయఁ

బడయ కున్న నీ కృతివ్రాయఁజాత్రుఁ డగునె

వాయుదేవతావ్యాజ కృపాప్రసరణ

లేక యగ్ని తానై వెల్లునే కరణిని ?

176

ఆ. సుతుని యేడ్పు చెవినిసోఁక నుత్తలమొంది

గృహము బయటకులుకు గేస్తువోలెఁ

గలువ పాన్పుడిగ్గి కరిచెంత కున్నట్లు

వ్రాలిపడవె నీవు వనజనయన !

177

ఆ. ఇట్టు లులుకుచుంటి రేమయ్యెనని యడ్గు భార్య కెఱుకసెప్ప వ్యవధిలేక

జాహ్యజగతి మఱచి పడిపోయె విడిపోయె ననుచుఁ జనెడి కరుణ కవధిగలదె.

ఉ. పోతన యీ తెఱంగు తలపోయుచునుండెను లోకు లెల్లరి

నూతన వార్త నారసియనూన ముదంబుధి ముగ్గి విస్మయో

వేతమనస్కులై సుకవి వీరుని గాంచి నమస్కరించి “యో

పూత చరిత్ర ! శ్రీశుకులుఁ బుట్టిరిగాదె భవత్స్వరూపతన్.

179

ఉ. తావక దర్శనమ్మొదవ ధన్యములయ్యెను మాదు జన్మముల్

శ్రీ విభుఁ డేగుదెంచి విరచించె భవత్కృత పద్యశేష మా

హా ! విననయ్యెనే కనఁ గనయ్యెనె యీ కృతిముందు నెందు నా

పావన పద్యపాదముల భాగవతమ్మది వేదమై మనెన్.

180

ఉ. ఆ రమణీయ గేయరచ నావసరంబెటఁ గల్గె వ్రాయఁగా

నేరని తీరులెయ్యవి ఫణిప్రముఖ ప్రతిభావిశేష వి

స్ఫారమనీషుతౌ సుకవి చంద్రులకున్, ద్విజరూపమూని యా

శ్రీరమణీవిభుండు విరచించిన పద్య పదమ్మెదో యనన్.

181

ఉ. వారలలోన బేరి యిటువల్కెను భాగవతాంతరస్థ గా

ధారచనా విశేషము శ్రుతమ్మొనరింతును నీ కటంచు మున్

మీరు వచింపరే సొబగుమీఱఁగి హర్యవతార సత్కథా

సారము లానతిచ్చి యఘసంహతులన్ దునుమాడరే మధి !”

182

వ. అమటయు నప్పోతనార్యుండా బేహరిన్ గని యిట్లనియె. 183

క. నవరసభరితమ్మగు మా ధవగుణ గానామృతఘ్న ధర నెల్లరకున్
భవరోగహరము చిత్తశ్రవణ సుఖాకరము శుభకరము సుందరమున్. 184

క. శక్తికి లొంగక శాస్త్రపు యుక్తికిని నతీతుడగుచు నుండు నృహరి తా
భక్తికి వశుడై శాశ్వత ముక్తిప్రదుడై వెలుంగు ముందుఁ జెలంగున్. 185

సీ. పెరయింతి దరినున్న బిడ్డ మాతను గాంచి
కై సాచి యేడ్చెడి కాంక్ష భక్తి
పదసేవ యొసఁగి నా పతి దయన్నను జూచు
తెపుడను విరహిణి యేడ్చు భక్తి
చారిదప్పిన బాటసారి యూరుం జేరఁ
బడియెడి తహతహపాటు భక్తి
బంధితుం డల యాత్మబంధువున్ గని స్వీయ
ముక్తికై యేడ్చు నాసక్తి భక్తి

ఆ. ముక్తికాంత భోగమునకు సర్వస్వము త్యాగమొసఁగు ప్రేమధనము భక్తి
శౌరి రూపశీల సమితి నవిచ్చిన్న తైలధార వంటి తలఁపు భక్తి. 186

ఆ. అఖిల భుక్తములను హరియించు జితరాగ్ని
యటులు పుణ్య పాప హతినొనర్చి
యంబు భేదముడుపనబ్దిఁ జేర్చెడి గంగ
వడుపు హరి సమైక్య మిడును భక్తి. 187

క. మేదిని సనాథ యగు నున్మాదత నాడెదరు సురలు నాకస్థితులై
మోదింతురు పితరులు భక్తోదయమైనంత హరికి నుత్సవ మొదవున్. 188

తే. విత్తరూప విద్యాకుల భేదముడిగి
ముక్త సంగులై చరియించు భక్తవరుల
నాశ్రయించెడివాఁడు గాకన్యఁ డెవఁడు
కలిని భవవార్ధి తరియింపఁగలఁడు తలఁప. 189

తే. కులము తరియించుఁ బూతయై యిల వెలుంగుఁ
దీర్ఘములు సుతీర్ఘములయి తేజరిల్లు

శాస్త్రములును సచ్చాస్త్ర ప్రశస్తిఁ గాంచు
భక్తజనన సంస్కర్షణ భాషణముల.

190

క. వాదమ్ము లుడిగి మూకాస్వాదన గతి హరిగుణానుభవ పీయూషో
న్మాదుండై యేకాంత వినోదత నగు నేడ్పు వాకొనున్ దనుదానే. 191

ఆ. ఔరసుఁడని విధికి నామ్నాయ ధన మిచ్చె
సతి యఁటంచు రమకు స్వాంత మొసఁగె
నై ననేమి భక్తుఁ డార్తుఁడై పిల్చిన
వీరి విడిచిపుచ్చి వెడలివచ్చె.

192

క. ఆ కథ వినిపించెద మీ రాకర్ణింపుఁడు గజేంద్రుఁడను భక్తునకున్
శ్రీకర మోక్ష సుఖమ్మును నేకరణి నొసంగె మకరి నెటు తెగటార్చెన్. 193

వ. అని యిట్లు పోతనార్యుండు భాగవత కథాసారంబును దోరంబుగ విని
పించుచు. 194

శా. దారిద్ర్యంబులు వెంటనంటి తఱుమన్ దర్పోద్ధతిన్ జామముల్
శ్రీరాజత్కృషి లబ్ధి సస్య ఫలరాశిన్ బొట్టబెట్టన్ సదా
భారంబెల్లను జానకీరమణు శ్రీపాదమ్ములం బెట్టి సం
సార మేమై దెటులై న భాగవత భాషాయోష నర్పించుచున్.

195

సీ. వ్యాసాశయములకు వ్యాఖ్యానమో యన రసవదర్థమ్ము లింపొసఁగఁ గూర్పు
బాదరాయణి సూత్రభాష్యమ్ములో యనఁ దత్త్వ రహస్యార్థ తతి వచించు
సాత్యవతేయ భాషాయోష భూషణాన్ వఱలి మూలమునకు వన్నె బెట్టుఁ
బారాశరి గగ్గింథ సారసర్వస్వమో యన నిగమాంత బోధన మొనర్పుఁ

తే. దలఁప దై వ్విపాయన శుకావతారము లన

భక్తిభావ రసావేశ పథములందు

మూలమును మించి వర్ణించి ముందు జనుచుఁ

బోతనాంధ్రానువాదముల్ మోదమొసఁగు.

196

క. అనితర సాధ్య రసోన్మజ్జనమున మేన్మఱచి యితర జగతి మఱచుచున్
ఘన కావ్యానందముతో ననిమిష పురిఁ గావ్యధరణి నమరుచుచుండున్. 197

మ. కవిచంద్రుం డొకనాఁడు తాను దశమ స్కంధమ్మునన్ రుక్మిణీ
నవ లావణ్య వయోవిలాసముల విన్నాణంబుగా వర్ణనల్

చవు లూరంబొనరింప జాల కమరెన్ సత్కేశ బంధమ్మటం
చు వచించెన్ సుకపింద్రు జాల కమరెన్ జోద్యమ్మలై తోచంగన్. 198

తే. జాల కమరె నటంచును బల్కె సుకవి
జాలకమరె నిక్కమెయని జాధపడుచు
నతని సతి వచ్చె నేమయ్యెననె కపింద్రు
డంతః దనయను జూపి యిట్లనియె నామె. 199

తే. అకటికినయి తినుటకేమైన నొసంగు
మనుచు మారాము నొనరించె నాత్మజాత
యేమియును లేదనగనెద నిష్టపడమి
దానిమృతిపించుటకు నయి దలంచి నేను. 200

తే. మీదు నాయనగార్లు రుక్మిణి వివాహ
కథను వినిపించుచుండిరి కాండ నీవు
దాని వినుము నీకును ముందుఁ దగినవరుఁడు
దొరకి త్వరగం బరిణయమ్ము జరగునంటి. 201

వ. అనుటయు లజ్జావనత దరహాసితవదన యగుచు మూపు నుండి మునుజాటు
పయ్యెంటు ముంగైలనంటి వెనుకకుఁ దిగిచి నవరించికొని. 202

శా. అమ్మా! యన్ని యబద్ధముల్ వలుకుదీవా పెండ్లి నా పెండ్లి దా
నెమ్మాడ్కిన్ బొనరించు దీని వినువారెవ్వార లేనేగతిన్
నమ్మం జాలుదురంచుఁ బల్కెఁ దన వెన్నన్ గొలు పెన్గంపటిన్
నెమ్మేనన్ ధరియించు చీరచెఱఁ గగ్గిన్ గాలుచున్ గాలికిన్. 203

క. రగులుకొనె మంటకొడిమైఁ దగిలిన నమ్మా యటంచుఁ దా నార్చెను నే
దిగులొంది కంటి, నిలువున నెగసిన పెనుమంటఁదనిలి యేడ్చెడి తనయన్.

ఉ. కాంచినవెంటనే యుటికి కాలెడి వస్త్రము నేలరాచి ధై
ర్యాంచితవృత్తి మంటగమి నార్పితి నేర్పుగ నంతలోనె చే
లాంచలమెల్ల దగ్ధమయి యాత్మజకున్ మెయి బొబ్బలెక్క నే
గాంచగలేక ఊద్రమును గాయముపై వెనఁబూయ నెంచితిన్. 205

క. తేనెఁ గొనితేర నే గదిలోనికిఁ జనియుంటి నంతలో నాత్మజయన్
మైనొదవు మంటకోర్వక పానీయాంబువుల దగ్ధపార్శ్వముఁ దడిపెన్. 206

తే. మాషికముఁ గొనివచ్చి యాత్మజ ముఖమ్ము
గాంచితిన్ మేనఁ జలువలు గగ్గిమ్మి చేహ
విస్మృతినిగొని పడియుండె వెజ్జు నొకనిఁ
ద్వరగఁ బిలిపింపుఁడని యశ్రులురలఁ బల్కె. 207

తే. పతియునపుడె వైద్యులఁ బిల్వఁబంచెవారు
క్రమత వివిధాపధోపచారము లొనర్చి
వేడి జనియింపమిన్ గృహి విఫలమగుట.
గాంచి మౌనత నిట్టూర్పునించి రంత. 208

తే. అచట నల్లిశల్ మౌనమ్ము లలముకొనియె
మోములెల్ల విపాదాబ్ధి మునిఁగియుండెఁ
బ్రతినిముష మేమెయను పెనుభయము పొచ్చె
వెజ్జుగమి నాడి సరయుచు వెడలఁదొడఁగె. 209

ఉ. వారిటు లేఁగుటల్ దలంచి వారిజనేత్రయు నన్ను బిడ్డకున్
దూర మొనర్తురే యనుచు దుఃఖము నాపుకొనంగలేక మై
తోరముగా వడంక వెతతో సుతమోమున మోముఁ జేర్చుచున్
బోరున నేడ్చె నన్నిడిచిపోదువె నా చిటితల్లి యంచుఁ దాన్ 210

తే. పోతనార్యుఁడు సతినేడ్వఁబోకు మనుచు
బిట్టువారింపి ధృతి చిక్కఁబట్టుకొనుచు
వగవకుము శౌరి మనకిట్టి వంతలిడునె
వాని కల్యాణకథ లేను వ్రాయువేళ. 211

మ. నరుఁ డీ సంసరణాపదంబునిధి మున్నుల్ వేయుచున్నప్పు డా
హరి స్మృత్యుడటండ్రు పాజ్జులిటు దుఃఖాంభోనిధిన్ మున్గి వం
దుర నా కేటికెవాని సచ్చరణ భక్తున్ వీతిహోత్రజ్వలత్
కరముల్ తోకను దాఁక వా దొరయె నా కాపయ్యె నంచున్ మతిన్. 212

చ. కలఁతలుమాని సత్కవిశిఖోమణి న్యస్తభరాత్ముడై సుని
శృలగతి రుక్మిణి రమణి చారుతరాకృతులన్ రచించుచో
నెలఁతకు జవ్వనమ్ము కడు నిండి వెలింగెనటంచుఁ బల్కెఁ, ద
త్కులసతి పాణిముల్ తనయకున్ గడు నిండి వెలింగెనం చొగిన్. 213

ఆ కనులు విచ్చి బిడ్డ కాంచె వేడిన్ గూడె
దనువు నదిగొ యమ్మ యనుచుఁ బల్కె.

తే. మాషికముఁ గొనివచ్చి యాత్మజ ముఖమ్ముఁ
గాంచితిన్ మేనఁ జలువలు గ్రమ్మి దేహ
విస్మృతినిగొని పడియుండె వెజ్జు నొకనిఁ.
ద్వరగఁ బిలిపింపుడని యశ్రులురలఁ బల్కె. 207

తే. పతియునపుడె వైద్యులఁ బిల్వఁబంచెవారు
క్రమత వివిధౌషధోపచారము లొనర్చి
వేడి జనియింపమిన్ గృషి విఫలమగుట.
గాంచి మౌనత నిట్టూర్పునించి రంత. 208

తే. అచట నల్లిశల్ మౌనమ్ము లలముకొనియె
మోములెల్ల విషాదాబ్ధి మునిఁగియుండెఁ
బ్రతినిముష మేమొయను పెనుభయము పొచ్చె
వెజ్జుగమి నాడి నరయుచు వెడలఁదొడఁగె. 209

ఉ. వారిటు లేగుటల్ దలఁచి వారిజనేత్రయు నన్ను బిడ్డకున్
దూర మొనర్తురే యనుచు దుఃఖము నాపుకొనంగలేక మై
తోరముగా వడంక వెతతో సుతమోమున మోముఁ జేర్చుచున్
బోరున నేడ్చె నన్నిడిచిపోదువె నా చిటితల్లి యంచుఁ దాన్ 210

తే. పోతనార్యుఁడు సతినేడ్వఁబోకు మనుచు
బిట్టువారించి ధృతి చిక్కఁబట్టుకొనుచు
వగవకుము శౌరి మనకిట్టి వంతలిడునె
వాని కల్యాణకథ లేను వ్రాయువేళ. 211

మ. నరుఁ డి సంసరణాపదంబునిధి మున్కల్ వేయుచున్నప్పు డా
హరి స్మృత్తవ్యుడటండ్రు పాఞ్జులిటు దుఃఖాంభోనిధిన్ మున్గి వం
దుర నా కేటికెవాని సచ్చరణ భక్తున్ వీతిహోత్రజ్వలత్
కరముల్ తోకను దాక వా దొరయె నా కాపయ్యె నంచున్ మతిన్. 212

చ. కలఁతలుమాని సత్కవిశిఖామణి న్యస్తభరాత్ముడై సుని
శ్చలగతి రుక్మిణీ రమణి చారుతరాకృతులన్ రచించుచో
నెలఁతకు జవ్వనమ్ము కడు నిండి వెలింగెనటంచుఁ బల్కె, ద
త్కులసతి పాణిముల్ తనయకున్ గడు నిండి వెలింగెనం చొగిన్. 213

అ కనులు విచ్చి బిడ్డ కాంచె వేడిన్ గూడెఁ
దనువు నదిగొ యమ్మ యనుచుఁ బల్కె

నా తపమ్ము పండె నా భాగ్య మీటులుండె
రెండవ జనువయ్యె గండమేగె.

214

ఆ. ఇట్లు మీదు కవిత లీ బిడ్డ సుఖదుఃఖ గతుల కన్వయించు కత మదేమి
యనెడి సతిని గాంచి యానంద పరవశుడగుచు సుకవి యిట్లు లనఁదొడంగె.

క. హరి కల్యాణమె యివ్విధి నరుకల్యాణమ్మటంచు నమ్మించుటకై
హరి యిట్లానరిచె బేలా! హరియే నరమానసాంతరాత్మ యగుటచే. 216

క. హరి కల్యాణము వినునెడ నరుకల్యాణమగు ననంగ నా కూతురె తాఁ
బరమాదర్శమ్మని తన గరితను రుక్మిణి వివాహ కథ వినుమనియెన్. 217

వ. అన నవ్వనితయు కీరసందేశమను కథ యిదియే కదా యనుచు ఘనభక్తి
వెలయ విన నుత్సహింపఁ గవికుల తిలకుఁడు పోతన నుడువఁ దొడంగు. 218

ఆశ్వాసాంతము

క. అనుచిత కామ విడూరా! అనన్య సామాన్యబల మహాహవ శూరా!
ఘనతర నై గమసారా! మనోజ్ఞరూప జితమార! మహిత విచారా! 219

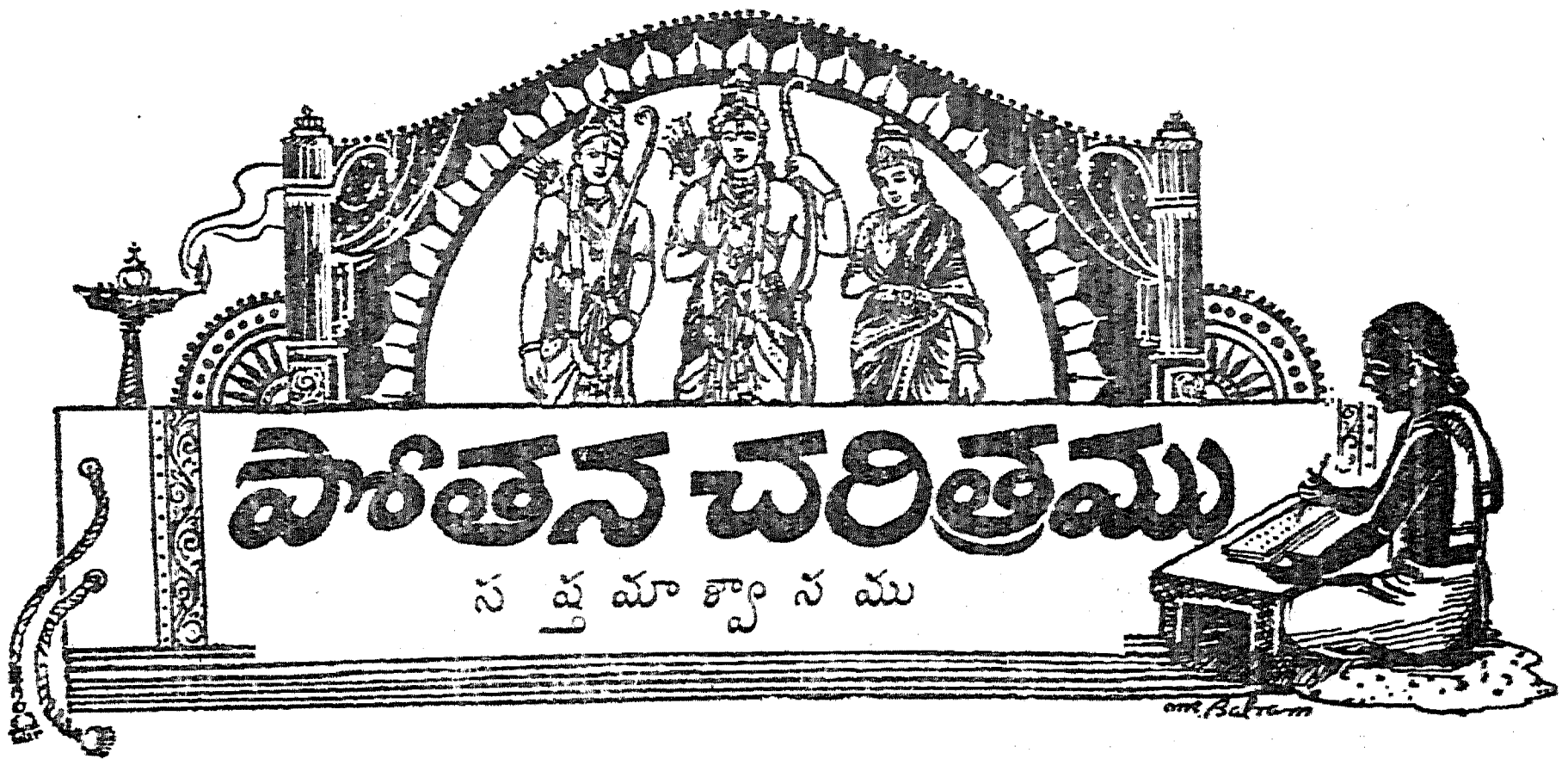
ఉ. శ్రీరమణీ మణిప్రణయ చిత్త సరోరుహభృంగ! మారవి
స్ఫార ధనుర్విముక్త శతపత్ర ప్రవర్ష దపాంగ! భక్తికూ
పార నిమగ్నచిత్త నిజ భక్తవరేక్షణ చాతకోల్ల స
న్నీరడ సుందరాంగ! రమణీయ దయాబ్ధితరంగ! రాఘవా! 220

మాలినీ

శమిత విబుధ భారా! సర్వ వేదార్థసారా!
దమిత కుమత వీరా! ధర్మశాస్త్రావతారా!
భ్రమగుణవినివారా! భక్తమాయా విదూరా!
సుమసమ సుకుమారా! సోల్ల సద్వజ్రసారా! 221

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
షష్ఠాశ్వాసము.

కృత్యపహరణము - వరాహకృత కృతి సంరక్షణము

“ నహి కల్యాణ కృత్కల్పి ద్దురతిం తాత గచ్ఛతి ”

శ్రీకర ! రిపు భీకర ! వర
సాకేతపురిశ ! లోక సంకట నాశా !
ప్రాకట వైభవ జిత సుర
లోకేశా ! వికచ కమలలోచన రామా !

1

గీ. అవహృతాంధ్ర భాగవత కోశావనంబు

శ్రీ వరాహావతార సంసేవనంబు

అఖల సౌఖ్య సంతోష శుభావహంబు

వినవె యీ కృతిన్ శ్రీరామ ! విమల ధామ !

2

చ. ప్రకృతి లతాంగి మిత్రు నెడఁబాయుట కోర్వక మూర్ఛనొందె నా
తికనులఁ జీకటుల్వొడమెఁ దిన్నగ నా యమ సేదదేర్ప మం
చుకణము జల్లుచున్ వినరఁజొచ్చెను శీతలమందమారుత
ప్రకరము నా యుషస్సతి ప్రభాత ఖగస్వనవీణ మీటుచున్.

3

ఉ. అక్కట ! యామినీ యవనికాంతరకై తవ నాటకస్థమా
టక్కరి స్వప్నలోకపు విడంబనలోఁ బడి దారి తెన్నునున్

- జిక్కక దేవురించు ఘన చేతనకోటిని బుంజురాయఁడున్
గొక్కరకో యటంచుఁ దొలికూతలఁ బిల్చె నిజాలయాళికిన్. 4
- తే. కమ్రప్రార్థిశావ్యాప్త రాగ స్రవంతి అర్కమిత్రు స్వాగతగీతి నాలపించి
విశ్వసఖ వేయి కన్నులు విప్పి కాంచెఁ దెల్లవోవ నిశీధినీ వల్లభుండు. 5
- క. చీకటి తెరలను జీల్చెడి బాకులగతి నరుగుదెంచు బాలార్కుని ది
గ్వాక్యకీర్ణ కిరణ సంతతి సోకుట ప్రకృతిహిమ బాష్పశోకము లుడిగెన్. 6
- తే. కనులు మూసినఁ గారుచీకటులు మసల
కానిపించెడి స్వప్నలోకానుభూతిఁ
గనులు దెఱచినఁ బ్రత్యూషకాంతి, దిశలఁ
గ్రాలి మఱుఁగొనరెచ్చెడి యింద్రజాలమయ్యె. 7
- కి. ఆనాటి యుదయమునఁ దన యాననము విషాదరేఖ నలమ వికలయా
శ్రీనాథు తనయ నారసి తా నిట్లనె లక్ష్మి స్నేహతత్పరమతియై 8
- తే. నేఁడు నిదుర లేచుటతోడనే యదేమొ
యెపుడు నవ్వులు నవ్వుచు నెసఁగునట్టి
సిరిగలుగు నీ మొగమ్మది చిన్నవోయి
యున్నదేల తెల్పమి సంతయొట్టై వదినె ! 9
- క. అనియెడి లక్ష్మిని మరదలిఁ గని శారద మాఱుపల్కకయె నిల్చి కనుం
గొనలంటి యశ్రుధారలు చినుకుం బూసలను గురియ ఊతి నిట్లనియెన్. 10
- తే. మది వడంకెడి లక్ష్మి! యస్మజ్జనకులు
తెవులుగొని గురువేదనన్ దవిలియుండి
యుమ్మలికనొంది నను జేరరమ్మటంచుఁ
బిలిచినటులు నా కొక “పిడకల” బడియెను. 11
- చ. అనుటయు సర్పమాంబ యిదియంతయు వారల వెన్కనుండి తా
విని తన తండ్రిఁ గూర్చి దురపిల్లెడి శారద నూటడింప ని
ట్లను నిల నీ వదృష్టవతివై నను దల్లికి నోచుకొందు వెం
త నుడువుమమ్మ జావఁ వినతండ్రిగదే తన తండ్రియన్నచోన్. 12
- ఆ. తాము గనిన కలలు ధరణిపా లనియెద రింతమాత్రమునకె యెడ్వనగునె
వట్టి బేలవనుచు వచ్చెడి కన్నీరు దుడిచి దరికిఁదీసి నుడువు నిటుల. 13

- ఉ. ఇట్టులు నెంజిలిం గొనుచు నేడువఁగూడునె వచ్చితల్లి ! నే
డెట్టులునేని నీ విషయ మేర్పడనంతయుఁ జెప్పి మామ న
ప్పట్టుల కంపి, నీదు పితృపాదు ననామయ వర్తమానమున్
గట్టిగ నీవు కూర్చి వినఁగా నొనరింతు నొకింత సైఁచినన్. 14
- చ. భయమిక నేలయంచుఁ దల పల్మరు దువ్వుచు గారవించుచున్
నయన భృతాశ్రువుల్ చెఱఁగునన్ దగనద్ది శిరోజ సంతతిన్
గయిని సవర్చిదూరమునఁ గల్గిన వారిని గూర్చి యేడ్చు నీ
చెయిదము లెస్సగాదు విరచింపుము తండ్రికి జాబునొండనెన్. 15
- ఉ. ఆదుకొనంగఁ బల్కు తన యత్తను గాంచఁగ దుఃఖమెంతయున్
జేదుమరాఁగ, గండివడఁ జెక్కుల నశ్శుతటాక మంతఁ గ
డ్పూదరబట్టె నెఱ్ఱవడి యొక్కెడఁ గన్నులువాఁచెఁ దల్లి పా
పేదినవత్సయై పొగిలి యేడిచె శారద నీరదాభయై. 16
- ఉ. ఆ పసిబిడ్డగోడు హృదయమ్మునఁ జేయిడి చల్లసేయఁగాఁ
ద్రోఁప వశమ్ముగాక యెది దోఁచఁగనీయని కత్తికోఁతతో
నోఁవఁగలేక వీడిచన నొక్క పదమ్మునురాక బాష్పముల్
చేపిన పాలయట్లురలి చెక్కుల మత్తడిదూఁక నిట్లనున్. 17
- తే. జనకునకు నెందుఁ గొమరుపైఁ దనరుప్రేమ
యాడబిడ్డపై నుండుట లరిదిగాదె
తనయువీడిన మనలేని దశరథుండు
దుహిత నర్థింప రోమపాదున కిడందె ! 18
- వ. యనుచు నుపలాలించి యచ్చోటు విడిచని. 19
- క. అంతేవాసిపటలి కేకాంతమ్మునఁ గావ్యశిష గఱపెడి కవికిన్
పొంతజని యీ యుదంతము నంతయు నక్కటిక వొడమ నంగన నొడివెన్. 20
- చ. నుడువుట లా కపింద్రుఁడు తనూభవు మల్లన నల్లఁ బిల్చి య
య్యెడఁ జనఁ బంచె, నద్దివిని యింగితమారసి చట్టుమూఁక బి
ట్టడఁకువ యుల్లసిల్ల నతులై మనవిం బొనరించె మేమునున్
గొడుకులవోలెఁ గామె, చనఁగూడదె యయ్యెడకున్ గురూత్తమా ! 21

చ. అనుటయు నగ్గురుండు మది నగ్గులమౌ పెనుగూర్చి. శిష్యులన్
గని యిటు వల్కెనేఁ బనుపఁగాఁ జనునాత్మజుకన్న నాదు నో
టననకముందె మీరయి ప్రయాణ మొనర్తుము మే మటంచు వా
కొని సుతుకన్న మిన్నలయి కూరిచినారలెదన్ ముదమ్ములన్. 22

ఆ. అనుటెచాలు మీర లరిగిన యటులయ్యె జదువు వెనుకఁబడును జనుటకతన
మల్లనార్యుఁడేఁగి మఱల వై శమెవచ్చు నింతకొఱకు మీర లేఁగనేల? 23

అ. అకట! రాచకొండ యన నేమిదలఁచితి రిచట నచటఁ గలదె యెంతమాట
లేతకారుకూన లేతెన్ను పెనుపయనంపు టిడుమలను సహింపగలరు. 24

చ. గురువరుఁ డిమ్మెయిన్ బలుకఁగొంకున మిన్నకయుండి యెట్టులే
నరిగెదమంచు నీవె యనుమన్నను నీ వనురాయటంచు నో
క్కరి నొకరట్టై త్రోసికొనఁగాఁ దెగువం బొనరించి వారి ము
గ్గుర నిటువల్కె ముందువడి కొండిక నారయ తా రయమ్మునన్. 25

ఉ. ఇంకను గాదుకూడదన నేఁగుట గీగుట మానమే యిటుల్
పెంకితనమ్ముసేయ నొక పేరిమివచ్చునె మాకు వేడ్క నా
టెంకియకేఁగి చూతమనుటే యదిదప్ప మరేమిలేదు మే
మంకిలి నెప్పువారమె మహాశయ! దేవర యాన కెన్నడున్. 26

సీ. సకల విద్యాలోల సర్వజ్ఞ సింగమత్మాపాల పాలిత స్వర్గసీమ,
సరసపండిత కవిజాల రాజమఠాల సేవిత సుమనస్సరోవరమ్ము,
ఆంధ్రనైషధకర్త యఖిల కలాభర్త కవిసార్వభౌముఁడు గలుగు నెలవు
పోతరాజ కపింద్ర పూతవాగ్వర్ణిత భోగినీ విలసిత భోగభూమి

తే. సకల సుకలాకదంబ శ్రీశారదాంబ చారు మంజీర మంజుశింజానినాద
ముఖరితాఖిల రోదసీ ముఖవికాసభాస రాచకొండనుగాంచు నానగలదు. 27

క. పని వినెద మనుపుడనఁ బోతన తన తనయులను బిట్టు దవ్వుల కనుపన్
మనమున మును వెనుకాడెడి జనకునివలె నెనరుగొనియెఁ జనిఱుం డనఁగన్.

క. అనుభవములేని బిడ్డలు పెనుపయన మ్మందు మిమ్ము పీడించెడి వౌ
ఘన సాధకజ్ఞాధకములు 'వినుఁడీ' యని నుడువఁదొడఁగె విరిసెడి కూర్మిన్.

తే. ఎండ పవళులు రే లనకుండ సతము వెట్టిసాహసమున్ బూని వెడలవలవ
దాపదలు చెప్పిరావు ముందరుగునెడల నెపుడు కన్గి మెలకువ నేగవలయు.

సీ. కన చెందుదారులు కలిసియుండినచోట

నెది మార్గమరసి ముందేగవలెను
 నడినెత్తిపై బ్రొద్దుబడకముం దూరంటి
 తిని యెండబుచ్చి మున్ జనవలయును
 దారిలో నీళ్ళున్న స్థావరంబులఁగని
 యొక చెంబు నీర్వట్టి యుంచవలెను
 సరిగ నింకను గన్మసకగాక మునుపల్లె
 తా వేగి కనుమల్పి పోవలయును

తే. అడవి వచ్చినయెడల ధైర్యమ్ము జెప్పుకొనుచు
 బదిలమ్ముగాఁ గూడి చనవలయును
 దారి ములుముట్ర జూచుచు దరలవలెను
 ఒకరి నొక్కరు వీడి ముందుఱుకవలదు.

31

తే. పయన మనఁగనె యుబలాటపడుచునుండి
 రిల్లు వీడి యెఱుంగరు పిల్లతనము
 లేమితెలియు నాఁకలికయి యింత సత్తు
 గుడము నడుకు లిడెదనని పడఁతి పల్కె.

32

తే. పూని మఱునాఁడు చీకటితోనె వారి
 పయన మొనరించి తా నూరుబయట వఱకు
 గలిసి చనుదెంచి యెడఁద నుమ్మలిక గదుర
 బేగి సుగమేగి రండిక నాఁగుదు ననె.

33

తే. అని యిటులు వారలను సాగనంపి యచటఁ
 దనదు సప్యాళి నారయఁ దా నరిగెను
 సింగరాజును నారయ గంగనయును
 నుల్లమున సంతసమ్ము పెల్లుబుకఁ జనిరి.

34

క. చనుచున్ ముచ్చట లచ్చటలను జెట్టుచు నడచినట్టులనె మానసమం
 దునఁ దోచుటలేదని త్రోవనలరుగిరి ఝరులతరుల వర్ణింతురొగిన్

35

సీ. గగనమంటప వాహక స్తంభగణ మనసూటి నభమ్మునే చూపు తరులు,
 ఆకాశభవన మధ్యస్థకుడ్యములన నిలువెల్ల దృష్టుల నిల్పు గిరులు,

వశ్మికముల వీడివచ్చు సర్పములనఁ జయ్యనఁ బ్రవహించిసాఁగు ఝరులు,
అల తమోయువతీ రహస్యాలయములన బావురుమని కనఁబడు పొదరులు,

తే. మోహరము బన్ని నిల్చు చమూతతులన
నడుగు మునువేయనీని గుల్మాళివటలు,
కాంచ నడిపవల్ చీకటుల్ గ్రమ్మఁజేయు
భయద సాంద్రాటవియిదని పల్కు నొకఁడు.

36

సీ. చదలు నంటఁగ నిక్కు సాలాగ్రముల నెక్కి
కూతలనిడెడి కపోతసమితి
తలక్రిందు మట్టియూడల డోలికల నూఁగి
మొగి పల్లటీల్ వై చి యెగయు కపులు
చెదపుర్వులం బీల్వఁజేరి వశ్మికాళి
గులగుల గోరాడు నెలుఁగుబంట్లు
లలివన్నె విసనకట్టల చెన్నుతళు కొత్త
షడ్జగాన మొనర్చు సర్పభుక్కు.

తే. టిప్పుమని సుడిగాడ్పులురేపు ధూళి
నెండుటాకులు గలగల నెగురునొకట,
తరుల కొనగొమ్మలందేనె పెరలువ్రేలు
దర్శనీయమై వని భయదమను నొకఁడు.

37

ఆ. ఇంతయేని కన్నులెత్తిచూడఁగ నీని కిరణములకు మాటు కేలునొడ్డి
తలనొకింతయెత్తి తిలకించి మధ్యాహ్న భాను సింగరాజు తా నిటులను. 38

ఆ. రెండు జాములయ్యె మండిపడుచునుండె నెండయింక నేఁగుచుండరాదు
నీడపట్టుజూచి నిలుచుటే మేలని పలుకు నాస్యఘర్మ సలిల మూర్చి, 39

ఉ. చండకరుండు వహ్నికణజాలము దిక్కులఁ గ్రక్కసాగె బ్ర
హ్మాండము తప్తభాండమయి యంటఁగరానటు గాఁగెడిన్ సుప
ర్ణండు నభఃప్రదేశమున నూల్కొని రెక్కలుసాచి నిశ్చలాం
గుండయి యాడెఁ బ్రాణితతి గుమ్మరఁగన్ బయిలోడె నియ్యెడన్. 40

40

ఉ. తానల ప్రాగ్దేశారమణిఁ దద్గతిఁ బశ్చిమ దిక్పతీమణిన్
బూనికఁగూడ రాగరసపూర్ణుఁ డనంబడు నంశుమాలి యీ

భానుఁడు మధ్యవర్తిగ నభిముఖుననాడె సహించువారె వా
రేను యధార్థవాదినన నెంతయు లోకవిరోధియకా గదా !

41

శా. కాలాగ్ని ప్రతిభాసమాన జతరత్నాపాల దుష్పాల నా
భీలతుబ్బ నిరంతరజ్వలిత హృద్విధుల్ వెలార్చెన్ బ్రజా
జాల మ్మిట్లన నీ పలాశసుమనస్సంఘాత కేతుచ్ఛటా
జ్వాలా తోరణకారణమ్ము ఋతువై ప్లవ్యమ్ము సాధించెడిన్.

42

సీ. బడినోళ్ళఁ దెఱచెడి వడఁదాక శోషిల్లి
వృక్షశాఖల నహో ! పక్షిచయము,
వగరుకొట్టెడి నూర్పులెగయఁ గన్నరమోడ్చి
తరులఛాయల సోలి హరిణసమితి,
మోదానఁ బొరలెడి ముట్టెలపైఁ దేల్చి
పల్వలంబుల ముగ్ధి పందిగములు,
బీజముంచిన యంత లాజయైపడునట్లు
క్రాగెడు నగ్నినాగ్రావ వితతి.

ఆ. ఎండమావులంటి యేగు శశమ్ముకాల్
నాకికొనుచుఁ బొదలదూఁకు నొకట
మడుపు నడుగుజలములుడుకొట భేకాలి
దరుల బొటియలరసి మలుపుసొచ్చు

43

ఉ. తెల్లగఁ గానిపించెడినదే నది దోఁగి జలమ్ముద్రాగి యా
చల్లని వృక్షరాజముల ఛాయల కొంచెము విశ్రమించి మున్
మెల్లగ నేఁగవచ్చు తలమించిన దెండ వశమ్ముగా దిఁకన్
భిల్లులు వేటమాని తమ వేటల బాటలబట్టి రల్లదో !

44

ఆ. పైన గ్రీష్మహతికిఁ బగిలిపోవు శిరమ్ము ఊణినంటి నంత చుట్టుమనుచు
నంటుకొనెడి పదములని శీఘ్రగతి వార లేలుదాపు మట్టిఁ జేరుకొనిరి.

45

వ. అంత నాబాలకవిత్రయంబునున్ గ్రీష్మార్కపటుప్రతాపజనితోష్మాయాసంబుల
నాత్మీయ శీతలచ్ఛాయాసాహాయ్యంబున శాంతింపఁజేసి విశ్రాంతి నొసంగు
క్షీతిజరాజంబునకుఁ కృతజ్ఞత నివేదింపనోయన నొక్కొక్క రొక్క పద్య
రత్నంబున నిక్కరణి నభివర్ణింపఁ దొడంగిరి.

46

ఉ. వచ్చల పర్యతమ్ము ధరబట్టిన చల్లని యాతపత్రమో
 వచ్చుచుఁ బోవు పాంథులకె వారును గట్టని ధర్మపత్రమో
 యెచ్చట దిక్కులేక చరియించెడి పక్షికి నిల్వనీడ నే
 నిచ్చెడి భూ కటాక్షమొ రహించినదీ బహుపాదవృక్షమై.

47

తే. వామనుఁడు త్రివిక్రముఁడయి వజలివాఁడొ!
 యణువు బ్రహ్మాండరూపమై యడరెనేమొ!
 యష్టదిశ లాక్రమించి మిన్నంది వ్రేళ్ళదట్టె
 పాతాళ మీ మట్టిచెట్టు తాను.

48

సీ. నిశియుం బవళ్ళును నిజమాతృభూమిని
 గొల్పు దేశారాధకుని భుజములొ!
 ఒరుగాల నిల్చి యుర్వరదాపముడుపఁగాఁ
 దపమొనర్చెడి జటాధారి జడలొ!
 పెనఁగు జంఝాప్రభంజను గల్లముల చపేటరుచి
 జూపెడి జెట్టి కరతలములొ!
 జిగ్మమరీచి ప్రదీప్తకాండోత్కరాహతిఁ
 గ్రాలు యోధుగాయముల గములొ!

తే. యనఁగ శాఖాశిఫాదశారుణఫలాశిఁ
 బరఁగి వర్ధమానసజీవపర్ణశాల
 యైన వటభూరుహమ్మని యభినుతించి
 కనిరి ముందున్న యేటి సుత్కంఠ మీఱ.

49

సీ. నెఱియలన్ డొంకలన్నెఱి విభిన్నాకృతి నిరువంక లంటుచు దరులెసంగ,
 విమలతోయము లానవేరుల సారించి దరుల నందందు పాదపము లమర,
 తనతోడి సికతాణుతతులల్ల నడుగంటి పొరలిరా నురవడి ఝరమ్మవోవ,
 నమలాంతరిక్ష పటాదర్శమై వారి శుద్ధాంతరాళముల్ సూడ నొప్ప,

తే. నచటచట నై కతంబుల వలరు తుంగ
 చువ్వలన్ శైవలాదులు చుట్టియాడ
 నులుకు భుజగంబు భంగి విద్యుల్లతాంగి
 పరువులిడు భాతిఁజను శ్వేతపటము రీతి.

50

స ప్ర మా శ్వా స ము

క. తీరగు నడగలుగు నదీతీరమ్మును జేరఁజనిరి తీఱ నలసటల్
వారిని గని యా ఝరమును వారిని గొని తాపముల నివారించె దమిన్.

క. అడిరి యిసుమును గొని, నీరాడిరి చన్నిటఁ బొరలియాడిరి యేటన్,
తోడిరి చెలమల, నెఱిగొనియాడిరి జలములను, దూలనాడిరి యెండన్. 52

క. జాడించిరి మడిపంచెల, జోడించిరి కేల్విభావసున, కడుకులకున్
దోడుంచి గుడము నిక నోరాడించిరి రుచికి, శిరములాడించి రొగిన్. 53

సీ. తరుతల గలిత పత్ర ఫలాదికము కేలఁ

ద్రోసివే స్థలశుద్ధిజేసె నొకఁడు

పరిసర భూములం బడియున్న తగుపాటి

గుండ్రాళ్ళ నంతికన్ గూర్చె నొకఁడు

కూలిన యెండుమ్రోకుల కొమల్ విఱుచుచుఁ

జెచ్చెరఁ జిదుగుల దెచ్చె నొకఁడు

లీలమై దావదగ్ధాలాతమును బేగికొనితెచ్చి

చిచ్చురగుల్చె నొకఁడు

తే. పాక మొనరించి యిటు తామరాకుల నిడి

కుడిచి భుక్తశ్రమమ్ముల నుడిపి మెల్ల

చల్లఁబడుటయు వేఱొకపల్లె జేరి

యందునిదురించి వఱువాత నరిగిరంత. 54

శా. చేరంబోయిరి రాచకొండఁ ద్రిదివశ్రీ మించు ప్రాకార దు

ర్గా రామాంగణ భర్మ హర్మ్య ఘనరథ్యా గోపురాట్టాలక

ద్వారోద్భాసిత తోరణ ధ్వజమహోద్దండన్ కళాకాండ ను

గ్రారాత్యున్నథనప్రతాప విజితాజాండన్ బ్రచండన్ వడిన్. 55

చ. చని యట వెల్గుబాటలను జక్కని పేటలఁ బూవుఁదోటలన్

గన మినుముట్టు కోటల సికన్ నటియించు కపోతియాటలన్

గొనబగు తీయమావి నునుగున్నల కోకిలగుమ్మ పాటలన్

గనులను నొప్పగించి తమిఁగాంచుచు నిట్లనుకొందు రొండొరుల్. 56

ఉ. చక్కనిచుక్క యీ నగర సౌధరమాంగన వడుసీమ బ

ల్మక్కువఁ దాల్చు నుల్లబము మాడ్కి నగళ్ళను జుట్టి యాడెడిన్

పెక్కు రుచుల్ నవాంబరము ప్రేముడిఁ గోమలి తాను వేనలిన్
జెక్కిన కొప్పుబిళ్ళ యనఁ జెల్వమరున్ రవి గోపురోపరిన్.

57

సీ. ఐరావణము పెక్కు లాకారములు దాల్చి
మందలై యిచటఁ బెంపొందెనేమొ !
రజతాచలమ్ము గహ్వర ముఖంబులఁ బూని
పంక్తులై యీ సీమఁ బరఁగెనేమొ !
కామధేనువు పెక్కు నామరూపములూని
తండలై యిచట కొల్వొండెనేమొ !
అజమరాశంబు బహ్వృకృతుల్ ధరియించి
శ్రేణులై యీ వీటఁ జేరెనేమొ !

తే. దివిని గాఁగ నీ భువిఁ దీర్చి దిద్దనెంచి
భవన వనమయ్యెనో నందన వనవాటి
దీని ముందు శూన్యమొందు త్రిదివమనఁగ
దివికి నిచ్చెన లిడెనొ యీ భవనరాజి.

58

క. అనుచు నొకరినొక రద్దిర ! కనుమిది యన నదదొ దానిఁ గాంచుమటంచున్
వెనుకెపుడు గనని యాప త్తనపుం జెల్వంబు నెంతొ తలఁచి మును జనన్.

59

ఉ. వారు నృసింహభూప సముపస్థితమై తనరారు రాట్సభా
ద్వారము డాసి వే నృపతి దర్శనమున్ బొనరింప లో జనం
గోరి పదమ్ము ముందిడిరి, కోపముతో నొక వృద్ధుఁ డచ్చటన్
వారల నడ్డగించి చనవల్దిని యాఁ పెను వేత్రహస్తుఁడై.

60

చ. కవులము మేము ట్లాపతిని గన్గొన నేఁగుచునుంటిమన్న మే
మ వెఱుఁగ మిందు మీర తెవరై నను నేమి నృపాలు నాజ్ఞ నొం
ది వెడలు టొవ్వలేనియెడ దేవుఁడు వచ్చినఁగాని లోజనం
గ వలనుగాదు మీ వలనఁ గల్గును మాకట సొడ్డు కంటిరే !

61

చ. అనవుడు వారు వానిఁగని యా నృపు చెంతకు నీవ యేఁగి ద
ర్శనమునకై కవుల్ ముపురు చాల తమింగొని వేచియుండిరం
చనుమని రిద్ద నే నరుగనంచు వచించె నతండు, వానినిం
గని కడు బుద్ధిమంతుఁడవు కావలి కావలె నీ వలెన్ భువిన్.

62

వ. అని పలికినంత.

63

చ. కినిసి యతండు వారలను గ్రిందును మీఁడును జూచుచున్ బలే
మనుజులు లెండి ! యం చుటుము మాడ్కిని ఖంగున లేచె నాజినే
యనొ యన మీర లెట్టి కవులై నను నేమగు నేమి చేతురో
కనియెదఁగాక ! నన్ దెగడికై తలనల్లుఁడు లెండు పొండనెన్.

64

ఉ. కాంచి మొగమ్ము చించుకొని కంఠము నూసరవెల్లి యట్టు లు
బ్బించి నరాలు దేల బుసవెట్టుచుమై వడకాడ శక్తికిన్
మించిన కోపమూని యటు మించఁగనాడెను వారి నెట్టులే
నొంచపువాఁడు పెత్తనము గూడిన నాచఁడు కాచఁ డింద్రునిన్.

65

ఉ. అంతట వానిఁ గాంచి యిటులాడిరి వారలు నద్దిరయ్య ! నీ
కెంతటి కోపమున్నదిర యేమనఁజెల్లును, నాఁడు నాఁడు యో
చింతువో ముందు ముందొగిని చిన్నతన మ్మరుదేరునంచు బ
ల్వితయె, యూరు దూర మటవీస్థలి దాపగు నిట్టివేశనున్.

66

చ. కురిసిన మేఘమై యరసికుం బలెఁ దెల్లమొగమ్మువై చె మే
ల్కురులవి, బోసినోటి గుహలోఁ బడి శాశ్వత మస్తమించె నుం
దర దరహాస చంద్రికలు, త్వగ్గతి జోలెలు వ్రేలియాడె, న
స్థిర నవయావనద్యుతి గతించెను మేనఁ గళాయి పూతయై.

67

మ. ఎవరోయీ ! చనుచుంటి వీ వెచటికి యిల్వీడి యీ తోవ నీ
జవసత్వార్థము లేరు దొంగిలిరి నీ చర్మంపు జోలెల్ సతం
జెవరిన్ బిచ్చమునెత్త నూఁగిపడు నీవీ రీతి భీతుండవై
యెవరిన్ జూచి వడంకుచుంటి విటు నీవే దండధారుండవై.

68

ఆ. దండ మిడమి నొక పదమ్మేని ముంగల నడవనీయ దురక వడఁకఁజేయు
పండ్లు రాలిపడియు బలమాటియు జరారి కటకుమారియట్లు కొలుకు నిన్ను.

చ. వయసొక కోడెత్రాఁచువలె వచ్చి యి టన్నెముపున్నె మెగ్గన
ట్టి యదువ బాల్యముం గని వడిన్ నునుమీసలు దువ్వి తోసెగా
ని యబల తా నెదుర్కొనఁగనే వడి వంగి జయింపలే కిటుల్
వయిచెను దెల్లమోము భువి బాలవిఘాతికి శ్రేయమబ్బునే !

70

తే. ప్రేతముఖమయ్యె నడుమున కూతగొనమీ
గూర్చొనఁగలేవు తల మ్రుగ్గుగుల్లయయ్యె

గాళ్ళు మూడయ్యె నీ చేతికట్టెఁగూడి
తప్పదిఁకఁ దలక్రిందైనఁ దాతపేరు.

71

సీ. కడు జీర్ణవస్త్రాల నిడు సూడిదలుగాఁగ
నరవంగి కృశియించినట్టి తనువు,
ఎటుకనెప్పెడి నేడు దిరిగిన పంచాంగ
ములఁ గొని నీ వాక్కు బలము తొలఁగి
విగతజీవనఘన విధివిధానము జాటు
వెల్లనౌ నీ తలవెండుకలును,
అంధకారపురూపు నద్దమ్ములిడి చూపుఁ
జూపుమాసిన కంటిపాపజంట,

తే. ఎవ్వరోయి నీ పయి బండలెత్తి వంచి,
తలకు సున్నము రుద్దిరి తాళ మిడిరి
వాక్కునకుఁ, గన్నులం దుమ్మువై చిరింక
మనఁగలేవు తాతా! చాలదినము లిచట.

72

సీ. వింజామరమ్ములు వీచుచునున్నవి
దరిసిన జరకు నీ నెఱియుకురులు,
వెక్కిరించుచునుండె పెక్కురీతుల నీదు
బొక్కినో రీ లోకమును గనుగొని,
అడవికే దారితీయఁగసాగె మునుముందు
గమియించు నీ చేతికట్ట తాను,
ఊయలలం గట్టి యూపుచుండెను మృతిన్
బలహతి నూఁగుచు వంగు వపువు.

తే. అప్పుడపు డీ ప్రపంచ వృక్షాంతికమున
విసరు ఝంఝానిలార్భటిం గసరుకాయ
లెన్నియో రాలిపడుచుండ నెంతవఱకు
తొడిమ బిగివీడు ఫలములు పడకయుండు.

73

ఆ. పండుటాకు తరువునుండి రాలెడివేళ నింగి నిటునటాడు భంగినెల్ల
కనులగట్టు మూటగట్టి ప్రయాణమై యరుగు నీకు నింటి నరసినపుడు.

74

గాళ్ళు మూడయ్యె నీచేతికట్టెఁగూడి
తప్పదికఁ దలకిందైనఁ దాతపేరు.

71

సీ. కడు జీర్ణవస్త్రాల నిడు సూడిదలుగాఁగ
నరవంగి కృశియించినట్టి తనువు,
ఎటుకసెప్పెడి నేడు దిరిగిన పంచాంగ
ములఁ గొని నీ వాక్కు బలము తొలఁగి
విగతజీవనఘన విధివిధానము జాటు
వెల్లనౌ నీ తలవెండ్రుకలును,
అంధకారపురూపు నద్దమ్ములిడి చూపుఁ
జూపుమాసిన కంటిపాపజంట,

తే. ఎవ్వరోయి నీ పయి బండలెత్తి వంచి,
తలకు సున్నము రుద్దిరి తాళ మిడిరి
వాక్కునకుఁ, గన్నులం దుమ్మువై చిరింక
మనఁగలేవు తాతా! చాలదినము లిచట.

72

సీ. వింజామరమ్ములు వీచుచునున్నవి
దరిసిన జరకు నీ నెఱియుకురులు,
వెక్కిరించుచునుండె పెక్కురీతుల నీదు
బొక్కినో రీ లోకమును గనుగొని,
అడవికే దారితియఁగసాగె మునుముందు
గమియించు నీ చేతికట్ట తాను,
ఊయలలం గట్టి యూపుచుండెను మృతిన్
బలహతి నూఁగుచు వంగు వపువు.

తే. అప్పుడపు డీ ప్రపంచ వృక్షాంతికమున
విసరు ఝంఝానిలార్పటిం గనరుకాయ
లెన్నియో రాలిపడుచుండ నెంతవఱకు
తొడిమ బిగివీడు ఫలములు పడకయుండు.

73

అ. పండుటాకు తరువునుండి రాతడివేళ నింగి నిటునటాడు భంగినెల్ల
కనులగట్టు మూటగట్టి ప్రయాణమై యరుగు నీకు నింటి నరసినపుడు. 74

సీ. పండ్లునూటకు పరప్రజలమై ననియేమె యొక పల్లులేకుండ నూడఁజెఱికె,
మలినబుద్ధిని మానవలెనంచు ముదిమి నీ తలవైని నీలిమఁ దఱలఁజేసె,
అరవంగు బాలేందునందు కల్మష మున్నెవలదు గర్వంబని వంచెనడుము
దండపాణి భయముదప్ప శ్రీహరి ముందు దండాకృతింబడ దండ మొనఁగె.

తే. ముదిమి యొనరించు నుపదేశమును జెవినిడి
మానవా! నీదు దేహమ్ము ఘాతఁ గాని
మానవా! మూర్ఖవర్తన మానసమున?
మేలు కొనుమింక చేవేగ మేలు గనెడు.

75

వ. అనినంత నా ముదుకండు వారి కవిత్వోపదేశమ్ముల విని తన ముదిమినెంచి
యిట్లని చింతింపం దొడంగె. 76

తే. నాదు స్వర్గసామ్రాజ్యమ్ము నాశపఱచి
త్రోయుచుంటివి నారకాంధువునఁ బడఁగ.
వెనుకకిటు లొక్క యడుగునువేయనీవు
సఖిపునర్దర్శనావకాశమ్ము లేదు

77

వ. అనుకొని వారిం గాంచి. 78

సీ. అతిబాల్యమున భూమి నడుగిడలేకుంటి
వార్ధక్యమున నల్లె వఱలుచుంటి
పసితనమ్మున బోసిపాపనై పడియుంటి
వృద్ధాప్యమున నల్లె వెలయుచుంటి
బాలుడనై యెందుఁబడక వీడకయుంటి
ముదుసలివై నెజ్జ మూల్గుచుంటి
బుడతనై యాధారపడియుంటి నొరులవై
ముదుకనై భూభారముగనెయుంటి

తే. మధ్యవచ్చిన యావన మహితసుఖము
కాలపురుషుని గాలానఁ గ్రాలునట్టి
యెఱ యని యెఱింగితిని లేమి నేల యిట్లు
జీవనమునకు దూరునిజేయు నన్ను

79

వ. కాన రెండవ బాల్యమగు నిమ్మదిమిని వడరిన కాఱులఁ జిత్తమునకుఁ దేవల
దార్పణిని, 80

క. అనుటయు ముగురతనిఁ గనుగొని నీ వార్థకము పైనఁ గూర్చితి మీకై
తను దనివి దగ్గనే నీ వనిన మనోవాంఛ పూర్తియయ్యెనె చెపుమా ! 81

క. దేవరపంతమె నెగ్గెను మా వచ్చిన బాటఁబట్టి మరలుదు మిఁక మీ
భూవరుని మీరె చూడుఁడు కావలసిన నేఁగి దేవుఁ గాంతుము గుడిలో. 82

ఉ. అందులకే మముంబనుచు నార్యుఁడు బమ్మెరపోతరాజు తా
నిందయొనర్చు రాట్సభలు నీచములంచును మాటిమాటి కి
ఘైందరి కాళ్ళొపట్టుకొని యేగ నృపుండిడు కల్మికన్న గో
విందు పదాబ్జ సేవల లభించినలేమియె చాల మేలనన్. 93

తే. ఎట్టెటూ ! మిమ్ము బంపినదెవరు తాను
బొమ్మెరన్ వసియించెడి పోతరాజె ?
యనుచు ముదుకండు తన యల్క వెనుకఁబట్టి
వారి నడుగుచు సదసద్విచారమతిని. 84

ఉ. నాయనలార ! మిమ్ము కవినాథుఁడు పోతన బంచినాఁడె తా
మీయది యాదిలోనె వచియింపకపోయితి రెంతమాట మీ
మ్మీయెడ నాపువార లెవరేగుఁడు శీఘ్రమెలోని కిప్పు నా
ప్రాయముఁ గూర్చి తెల్పిన సువాక్కుల జ్ఞానమువచ్చె ధన్యుడన్. 85

క. అని వారిపదము లంటుచు నను తమియించుండటంచు నగవొప్పఁగ వ
ల్లన నాదరించి లోనికిననిపెన్ స్వీయాపరాధ మాత్మఁ గలంపన్. 86

వ. అంత రాజ సభాంతరాళమున, 87

సీ. ధ్వనివృత్తిరసరీతి పాకశయ్యాలం క్రియాదీప్తి నుడువు మహాకవులును,
అస్తినాస్తి విచికిత్సావబోధక హేతువాదనారతులౌ విపశ్చితులును,
కురుళాంతరాలోల సరసిజదృక్కథ న్నిధువనశీల గాణిక్యపంక్తి
పాంచతాంత్రిక నయోపాయ చతుష్టయ చతురులౌ నాశ్రవ సచివవరులు

తే. చేరి స్తోత్రమ్మొనర్చు వందారు జనము

లోఁగి కనునై గనాడు దాసీగణమ్ము

కొల్వఁగా హజారమ్మునఁ గొల్వడిర్చి

సింహపీఠికన్ దీపించు సింగనృపుని. 88

క. సవిధప్రదేశవిలసితు నవహితచిత్తుని బ్రాణత జనార్తిహారుని వై
భవ సమవధీరితేంద్రుని నవలోకించిరి కపింద్రు లాప్యాయముగన్. 89

క. నయపారదర్శినకుతోభయు విద్యజ్ఞనవిధేయుఁ బరికించి వటు.
త్రయ మొక్కొక పద్యముతో 'జయీభవ !' యటంచు బిట్టు సన్నుతిసల్పెన్.

చ. అని వినుతింపఁజేడు దరహాస మనోజ్ఞ నవేందు చంద్రికా
ధునులు సదస్సమాగత సుదూరపథక్లమ పీడ్యమాన చే
తనవటు మానసోత్పల నితాంతవికాసకమై చెలంగ ని
ట్లనియె సుధానదాలఁ బరిహాస మొనర్చు విలాసభాషలన్. 91

ఉ. భారత సంహితన్ దెనుఁగుభాసల దిద్ది కవిత్రయ మ్మొలన్
దారవతార మెత్తరుగదా ! యనిపించెడి నాంధ్రమాత మేల్
హీరములన్ గనెన్ మిము కపింద్ర కిశోరములార ! యెట్టి పుం
భారతి మీ గురుండగు సుభాగ్యముకై భువినోచి పుట్టెనో ? 92

తే. తలఁపమూపురు మూఁడు వేదములుగాఁగఁ
జెడిన యే కార్యమది చక్కఁబడఁగ నుండ
నవతరించితిరో మీర లవని, మీదు
ఘనయశస్సాంద్ర చంద్రికా కాంతు లెవియె ! 93

చ. నిజవినివాస మెద్ది యవనీసుర పోతములార ! తామిటుల్
విజయము సేయు కారణము వీనుల విందొనరింపరే యటం
చు, జనము సూచుచుండఁ గడుఁ జోద్యముగా నెదురేఁగి వారలన్
భుజములఁ గ్రుచ్చి పీఠములఁ బూనిచెఁ గా కవి కన్నులెఱ్ఱగాన్. 94

వ. అంత వారు నప్పార్థివ పుంగవుం గనుంగొని. 95

సీ. వాల్మీకి యాది కావ్యపుఁ బుట్టతేనెలో మునిఁగితేలిన దొడ్డ తెనుఁగు తేటి
వ్యాసనిర్మిత భాగవత మహార్ణవముల నమృతీకరించు నాంధ్రాంబుదమ్ము
కాళిదాసోక్తిశృంగార మానస సరోవరవిహార మొనర్చు పరమహంస
భాగవతరసాల ఫలభోగి శుకయోగి పలుకు లావర్తించు తెలుఁగు శుకము

తే. సహజపాండితీ ప్రతిభావిశాల యశుఁడు
నిరత హరిభక్తి మగ్నవాణీ వివశుఁడు

బమ్మెరనివాసి జ్ఞానసంపద్విభాసి
సత్యఖని పోతనార్యుఁ డస్మదురుండు.

96

ఉ. భక్తుఁడు రామనామ మధుపాననిమగ్న ప్రమత్తచిత్త సం
యుక్తుఁడు గోస్తనీరస సముద్గరణ ప్రతిభా వియ్యుర్జి
సిక్త సుమోపమాసహజ సిద్ధవచోవిభవాప్త పాండితీ
శక్తుఁడు గర్హ్య తాకికప్రసక్తి విరక్తుఁడు సంగముక్తుఁడున్.

97

మ. విగతాడంబరవేషి నాస్తిక కథావిద్వేషి స్వర్గాంగ తో
యగభీరస్మితభాషి మోక్షపథ తత్త్వాన్వేషి గోపాల బా
లగుణాకీర్ణరసప్రపూర్ణ మధురాలాపాతి సంతోషి స్వా
నుగతాశార్ణవశోషి భక్తపదరేణువ్రాత సదూభిషియున్.

98

మ. మహనీయుం డగు మామకీనగురురాణ్మానీంద్రుఁడెందున్ ముదా
వహమౌ దేవరపాండితీ మహిమ విద్యత్పక్షపాతమ్ము మీ
తుహినాంశు ప్రతిమానసద్యశము మాతోఁ జెప్పియుప్పొంగ మే
ము హజారమ్మున నేలికన్ గనుట లెప్తో యంచు భావించుచున్.

99

సీ. సకల విద్యాలోల సర్వజ్ఞసింగమ శ్మాపాలపాలిత స్వర్గసీమ,
సరసపండిత కవిజాల రాజమరాళసేవిత సుమనస్సరోవరమ్ము,
ఆంధ్రనైషధకర్త యఖిల కళాభర్త కవిసార్వభౌముఁడు గలుగునెలపు,
పోతరాజ కవీంద్రీపూత వాగ్వర్ణిత భోగినీవిలసిత భోగభూమి

తే. సకల సుకళాకదంబ శ్రీ శారదాంబచారు మంజీర మంజుశింజానినాద
ముఖరితాఖిలరోదసీ ముఖవికాసభాస రాచకొండనుగాంచ నాసగలదు. 100

క. అని యడుగ మొన్నవారాజ్ఞ నొసంగిరి మీ రచటికిఁ జనుడంచును నా
యనుమతి శ్రీవారివి దర్శనములు లభియించె జన్మసార్థక మనుటన్. 101

వ. అక్కవికుమారకుల కలభాషణంబులు పలుభూషణంబులవలెఁ జెవుల మివుల
రుచిగొల్ప నప్పార్థివుండు తాను. 102

చ. ఆకట ! మహానుభావులు మహాకవిచంద్రులు వారిపేరు నే
టికి నమృతాభమై చెవిబడెన్ హృదయమ్ము పవిత్రమయ్యె నేఁ
డొక సుదినంబనామయత నుందురె వారు కుటుంబయుక్త మా
సుకవిత యే కథావనికి సూక్తి సుధారసవృష్టియకా ననన్. 103

- క. కవులప్పలుకులు విని పార్థివుతో నిటులాడిరోక్షితివరా ! శ్రీ భా
గవతపురాణము తెన్నున భువి బొగడన్ రచనసేయు పొల్వేమనుటల్ 104
- క. తాలోత్తుంగ తరంగ విభేలన్నవరస సుధాప్రకీర్ణ సురధునీ
డోలా లీలాలాలస బాలమరాళములు తెన్ను భాగవత కృతుల్. 105
- క. పండిత పామర రంజక మండిత మృదు మధురపద సమాసోపేతా
ఖండ ప్రతిభాయుత రసభాండాగారమ్ము లాంధ్ర భాగవతకథల్. 106
- క. నంద యశోదా నందన సుందర సురుచిర కథాభిశోభిత బ్రహ్మ
నంద క్షీరాంబుధి ఘన బంధుర వర్షమ్ము లాంధ్ర భాగవతోక్తుల్. 107
- క. శ్రీరామచంద్ర పదయుగ సారస మకరంద బిందు సందోహంభః
పూరా నర్గళపారావార విహారమ్ము లాంధ్ర భాగవతరతుల్. 108
- క. కలిమలి నాఖిలదల దుజ్జ్వల భక్తిజ్ఞానపూర్ణ వైరాగ్య విని
శృల తత్త్వస్థల దిహపర ఫలరససారమ్ము లాంధ్ర భాగవత శ్రుతుల్. 109
- క. అని యిట్లభివర్ణనముం బొనరిచి పారిషదులెల్ల బొమ్మలగుచుఁ గ
న్గొనఁ బోతనార్యు శిష్యులు వినిచిరి మచ్చునకు దాన వెలయు కవితలన్.
- వ. ఒక్కనాఁడు పోతన రాహుగ్రస్తసోమోపరాగ సమయంబున నశ్రంక
షోత్తుంగతరంగ యగు గంగన్ మునింగి సమీపస్థిత నైకతస్థలంబున బద్ధ
పద్మాసనస్థుండై యీషదున్మీలిత నయనయుగళుండునై యీశ్వర ధ్యానా
నుష్ఠాననిష్ఠాగరిష్ఠుండునై యుండుతటి, ఇనకుల వంశ పయఃపారావార
రాకాసుధాంశు సంకాశుండును, నిఖిల చరాచర భూతేశుండును, కౌసల్యా
గర్భ శుక్తిముక్తాఫలప్రాయుండును, ఆపాథ వినీల నీరదకాయుండును,
ఆర్త సంరక్షణ శీలకరుణరసాలవాల విశాలరక్త నలినదళనేత్రుండును, సకల
శుభలక్షణ సంశోభితమనోహర గాత్రుండును, కుండలమణి మయూఖమండల
మండనాయమాన ప్రపుల్లగల్ల విరాజితుండును, హరవిరించి సురప్రముఖ
నిఖిలలోక పూజితుండును, స్మేరకోరకితచారుముఖాంభోరుహ విభ్రాజితుం
డును. కనకమయచేలధరుండును, చండకోదండశరుండును, అనల్పకల్పతరు
శాఖాసన్నిభప్రోల్లసదాజానుబాహు యుగళుండును, విముక్త నిజభక్త నిగ
ళుండును, కటక కేయూరహారగ్రైవేయ సకలాంగసంశోభితమణి మయా
భరణుండును, నిఖిలలోక శరణ్యప్రబుద్ధశారదారవిందచరణుండును, జనకజా

వల్లభుండును, సనకాది మునిగణ దుర్లభుండును దయాశరధియునగు చాళ
రథి సాక్షాత్కరించి, యాంధ్ర భాగవతకృతినిర్మాణమున కాజ్ఞాపించు తెఱం
గెఱింగించి మరియు గజేంద్ర మోక్షణ కథా విధాన రచనావసరంబున
శ్రీరాముఁడు పూరించిన “అలవైకుంఠపురంబులో” నను ననవద్యహృద్య
పద్యభాగంబును వినిచి తద్విశేషంబుల వివరించి, రుక్మిణీకల్యాణ నామకా
సాధారణగాథాపూరణ వేళావిశేషంబున “బాలకమఠె” నను పద్యభాగం
బును వ్రాయుతఱి పోతన కూతున కనుభూతమైన యగ్ని ప్రమాదంబును
వినఁజెప్పి, “నెలఁత యావనంబు నిండివెల్గె” నను పద్యలేఖనావసరంబునఁ
దద్విపదుపశమనోదంతమ్ము నంతయు సంతసమ్ము పెల్లుబికి యోడిగిల నుడివి
యచటి శ్రోతల శ్రుతికుహరంబుల పీయూషంబుల వర్షించి ప్రజానీకము
నంతటి భక్తి విస్మయ భావబంధురముగావించి.

111

సీ. ప్రహ్లాద చరితలోఁ బద్యాళి నొక కొన్ని గజరాజ మోక్షణ కథలఁగొన్ని,
కమలావతార సద్గాథామృత మొకింత మోహిని విలసనమ్ముల నొకింత,
వామన సత్కథా వైభవమ్ము నొకింత ఆది వరాహ మాహాత్మ్య మింత,,
శ్రీకృష్ణలీలా విశేషగాథ లొకింత రుక్మిణీకల్యాణ రూపమింత.

తే. సరవి శ్రీరామ చరిత ప్రసక్తి కొంత చతురసాత్రాజితీయుద్ధ సరణి కొంత,
అంబరీష సచ్చరితామృతం బొకింత పాడి వినిపించి రనుపమ ఫణితి మెరయ.

క. అవిరళగతి హరిగాథల శ్రవణానందముగ నింత చవిగొని భళిరే!

భువి నప్రతిమానమ్మి కవితామృతమనుచుఁ బొగడెఁ గవిలోకమ్మున్. 113

ఉ. ఇందు కళాప్రసారమొ మహేంద్రపురీ సుర దీర్ఘికాస్రవ

న్నందన భూవిహారమొ క్వణత్కలవేణు సుధాంబుపూర మో

చందన శీతవాతపరిచారమొ పుల్లనవారవింద ని

ష్యంది మరందబిందు రససారమొ పోతన కావ్యసారమో!

114

క. పోతన కవితల నమృతపుఁ బోతనవలె ముత్తియంపుఁ బోతన వలయున్

బోతనఁ బోల్ కవి భువిని “నభూతో నభవిష్యతి” యని పొగడు నృపతియున్.

శా. నానానూనకళావిలాసరస విన్యాసమ్ములన్ వారు భూ

జాని స్వాంతము మోదడోలికల నుత్సాహమ్ముతో నూపుటల్

శ్రీనాథుండు స్మితాననామలరుచిక్షిరార్ణవవాసినై
తానాకై తల నాలకించి యతిమోదస్వాంతుడై యిట్లనెన్. 116

చ. చిలుకలతోడి స్నేహములు చేయుచుఁ గూసెడి కోకిలమ్మతోఁ
గలహము బెట్టికొంచు నవకంజదళాతుల కల్కిపల్కులన్
వెలితినిజూపు చెల్వముల వేణు నినాదము లూఁది దిక్పణుల్
తలలొగి నూపు మేల్పదములన్ నడయాడఁగ నందె వై చెనో! 117

ఉ. అచ్చపు సంస్కృతాంధ్ర మహితాబ్ధుల మందరముల్ మధించఁగా
వచ్చు సుధారసమ్ములకు వన్నెలుదిద్దెడి కావ్యధార క
మ్మచ్చున దీయు తీవియల మచ్చుల నిచ్చు మనోజ్ఞశైలి పూ
ర్విచ్చిన నందనోప వనపీఠుల కాదను పద్యగద్యముల్. 118

వ. అని పోతనకై తల నగ్గించి యా బాలకవి జాలముం గని.

క. బమ్మెర పోతన శిష్యులె కమ్మని మీకై తమోదకారిణి. యట మా
యమ్మాయి శారదయు కుశలమ్మె యన వారు బుద్ధిలాఘవ మొప్పన్. 119

క. కవి సార్వభౌములే తా మవిదితమతి నిందు మేము హనుమంతుని మున్
ష్టవగంపుఁ గుప్పిగంతులను విధంబున నేమియేమె నుడివితి మార్యా! 120

క. తమియింపవలెను, నేటికిఁ దమ దర్శనమొదవె జన్మ ధన్యమ్మిఁక మా
దు మనోరథ మీడేరెను తమకొక లేఖ నిడె శారద యని యొసంగన్. 121

తే. మొదటఁ గవిలేఖఁ గొని చూడ ముదము మెఱసె
మధ్య గాంచిన కన్నీటి మబ్బు గ్రమ్మె
కొనవలకు నశ్రువర్షమ్ము గ్రుమ్మరించెఁ
దద్యభావర్షమున తేఁడు తా మునింగె. 122

తే. కవివరా! యంత టేమమ్మెకద! యటంచు
క్షితిపతి వచించె, నా కమ్మ చేతికిడెను
దాను శ్రీనాథుఁ, డది గొని మానసమున
నిట్లు చదువఁ దొడంగె ఊణింద్రమౌళి. 123

తే. “మామకిన పూజ్యపితా! నమశ్శతములు
భక్తి నిడి టేమచింతనపరత నుండి
ప్రియతనూజ శారద వ్రాయు మనవి చిత్తమునకుఁ
దెత్తురటంచుఁ బ్రార్థన యొనర్తు. 124

తే. వ్యాధిబాధితులగుచు నవ్యాజ కృపను
నన్ను దరిదీసి మీరేడ్చుచున్న యటులు
స్వప్నమును గాంచు టాది నా స్వాంతమేమొ
పలుతెఱంగుల భావించి పరితపించు.

125

తే. తల్లిలేని పిల్ల యటంచు దయదలఁపక నన్ను నీవిట్లు మఱతువం చెన్నఁడెంచ
నమ్మ చనినట్లు నేఁగూడ నరిగితినిని యనుకొనెదె జ్ఞాపకమ్మునకైన రానొ.

తే. కడుపుప్రేమ మెవ్వరినేని గట్టివైచు నీ మనసు నేను జ్ఞప్తిరానిలిచె నెట్లు
కని కననివారలై తిరి కాలమునకునైన మిము సాకు మగబిడ్డనగుదునొక్కొ.

తే. జాబు గనినంతఁ దావకస్వాంతమందు
దయదలఁచి వచ్చినన్ జూడఁదలఁచియుంటి
రాకయున్నచో రెక్కలురాని పిల్ల
పక్షివలె దిక్కులంగని పలవరింతు.”

128

క. అనియెడి యా శారదలేఖను గని నిలువెల్ల రాజుకరఁగెఁ గడుపునం
జెనవేసికొనెడి దుఃఖమ్మును నిముసమ్మాఁపి యూర్పుబుచ్చి యిటులనెన్.

తే. గాన మొనరించురాగ సంగతినిదప్పు
గారడీనినె ఫణమార్చి కసరికొట్టు
కుపిత నాగసుందరి బుసల్ గొట్టుచున్న
రీతులఁగుగాని యివి జాబు వ్రాఁతలగునె ?

130

తే. త్రోవదప్పి కాటడవిని దేవురించు
తల్లికొఱ కింట వత్సమ్ము తల్లడిలుచు
బదిగఁ బలవించుచున్న యంభారవంపు
వ్రాఁతలగుఁగాని యివి జాబు వ్రాఁతలగునె ?

131

క. అనవిని శ్రీనాథుఁడు నృపుఁగని యెద నుమ్మలికగదురఁగా గద్గదని
స్వనమొప్ప బాష్పపూర్ణనయనములఁ ‘జనఁదలఁతు నెల్లి’ యనె నదివినుచున్.

తే. ఆర్య! మీ రేగవలను గాదనుటకొఱకుఁ
గనినవారికి నోరు రాఁగలదె యిపుడు
వేగినంతనె వేగ మీ రేగ నగును
బయనమునకయి నాయ త్తపడుఁ డటంచు.

133

మ. ధరణీపాలుఁడు సంధ్యవేళ యగుటన్ దర్బారుసాలించి సా
దర మొప్పన్ గవి సార్వభౌముఁగొని యుద్యానోర్విఁ గ్రీడార్థమై
చరియింపన్ వడి లేచెఁదోడనె సదస్యశ్రేణితో నముగ్రిలై
వరసామంతులు మంతులున్ దొలఁగి త్రోవన్ జేసిరా విగ్నతన్. 134

శా. ఆ రాజేంద్రుఁడు తత్కపింద్రుఁగొని దీవ్యత్పుష్ప సౌరభ్య వి
స్తారంబై మృదుశీతవాతకృత సత్కారంబునై హంసికా
వారాంచన్నవ సాంధ్యరాగవిలసద్వాఃపూర సిందూరకా
సారంబై రహినొప్పునౌపవనసంచారంబు గావించుచోన్. 135

శా. నౌకారోహవిహారవృత్తి నలల న్న ర్తించు పద్మాంగనా
నేకోత్యేకవిలాసహాస ముఖకాంతిన్ దారకాప్రోల్లస
న్నాకాదర్శ మనం జెలంగు సరసిన్ నానాగతుల్ జుట్టి య
స్తోకాసక్తి వనస్థమంటప శిలాసోపానముల్ డాయుచోన్. 136

వ. తనూజానురాగ వివశీకృత చేతస్కుండగు కవి సార్వభౌమునకు. 137

సీ. నలినపర్ణాలోల జలబిందువులఁ గాంచఁ దనుజ లేఖాక్షరతతి స్మృతివడె,
వికసితవనరుహ ప్రకరమ్ముఁ గనఁగూఁతు నగవులు కనులలో నాట్యమాడె,
కలహంసకూజిత విలసరమ్ములఁ గాంచఁ దనయభాషణములు దలఁపువచ్చె
కాసారమగ్నరాకా చంద్రబింబమ్ముఁగన బిడ్డ వదనమ్ము కనుల మెఱసె,

తే. అలలఁ జెలరేఁగు కొలని నీరరసినంతఁ
గలఁతనిడు కూఁతు ప్రిమంపుఁ దలఁపు లెగనె,
పెనఁగొనిన పద్మలతఁగాంచఁ దనయపైన
నల్లుకొనియున్న మమతలు పెల్లుబికెను. 138

ఉ. పోతము డిగ్గి యభ్రగకపోతము భాతి సరోవరాంచిత
స్ఫీతజలంబులం గల విచిత్రవిధూపలజాల నిర్మిత
శ్వేత మనోజ్ఞ మంటప వివిక్తసుఖాసనసీమఁ బ్రిమమై
జ్ఞాతలనాథుఁ డా నుకవిస త్తముతోడ వసించి సాదృతిన్. 139

క. బమ్మెర కేగుదురార్యులు కమ్మని శ్రీ భాగవత సుకవితామృతముల్
సమ్మతిఁ ద్రావుచు నిక మును మమ్మే మఱచెదరటంచు మనవి యొనర్పన్.

శా. తానా సత్కవి జేనిఁగాంచి యమితోత్సాహమ్ము దీపింపఁ బ్ర

స్తానోద్వేగవశాత్ముడై పలికెనో ధాత్రీశ్వరా ! యేలికన్

నే నెల్లమటువాడఁ గావ్యరసపానీయంబు సేవింప నెం

తేనిన్ దేవరలేనిదా కొఱఁత నన్వేధించు నశాంతమున్

141

చ. సరసు లుదారచిత్తులును సత్యవచస్కులు సాహితీకళా

నిరతులురావు సింగధరణీపతు లాత్మఁ దలంపనేమి దు

ష్కరమిటగాదె భాగవత కావ్య కథాశ్రవణమ్మనంగ న

క్షరగతి దానినే వినఁగ స్వాంతమునం దలపోతు సత్కవి !

142

శా. నాఁడా వ్యాసమునీంద్రుఁ డెన్ని యె పురాణంబుల్ తగన్ వ్రాసియున్

బాడంజేసియుఁ దానదెందులకొ తృప్తస్వాంతుఁ డింతేనియున్

గాఁడయ్యెన్ దుద, భవ్యభాగవత సత్కావ్యామృతం బొక్కఁడే

యీదా నిన్నిటికంచు నుల్లమున నూహించెన్ రచించెన్ దమి.

145

ఉ. అన్నివిధాల మాతృకకు నన్నయె తమ్ముడొ యన్నయట్లు పో

తన్న కృతాంధ్రభాగవత మందముచిందు నొక్కొక్కచోటఁ దా

మిన్నగనుండునా యన భ్రమింపఁగఁ జేయుచునుండె నోరు లే

కున్నది ప్రస్తుతింప నెవఁడుర్వినిఁ దత్కృతినాథుఁడొ నొకో !

144

చ. సరసగుణాధ్య సత్యరత సన్నతశీల స్రగాద్యలం క్రియా

భరిత సుశోభితార్థ యనవద్యమనోజ్ఞ పదధ్వని క్రమ

స్ఫురితవచోవిలాసిని విశుద్ధచరిత్ర సువర్ణగాత్ర యి

ద్ధరఁ బితకన్ననుం బతిని దన్పునుగాదె సమస్తరీతులన్.

145

క. ఎయ్యదివినినఁ బరీక్షితుఁ డయ్యతుర పదమునందె నఘరహితుండై

త్రయ్యంతసార మా కృతి వెయ్యాటు భవమ్ములందు వినఁ జిక్కునొకో !

చ. అనుటయు నింగితజ్ఞుడగు నట్టి మహాకవి సార్వభౌముఁ డా

మనుజుపతిం గనుంగొనుచు మానసపీఠుల సంతసమ్ము తా

నినుమడిగాఁగ నిద్ది తమ కీడగువాంఛ యవశ్యమేను బో

తన కిదితెల్పి తత్కృతి ముదంబెసఁగన్ గొనివత్తు నియ్యెడన్.

147

సీ. ఈ ప్రజాతతికెల్ల నెవ్వని జాత్రమ్ము చత్రమై శీతలచ్ఛాయ లొసఁగు.

ఈ తెలంగాణ మహారాజ్ఞి నే పాణి ఫణియయి భత్రలఁదాల్చి దపఱచు,

ఈ యాశ్రితావళి కేతేని దానమ్ము ధనమయి దారిద్ర్య దైన్యమడఁచు,
ఈ ద్విజసంతతి కే భాగ్యఫాలమ్ము ఫలమయి వాంఛాసఫలతనిచ్చు,

తే. లలిని శ్రీదేవి భూదేవివలచు నెవని
వాణి రాణించు నే ముఖవనజమందు
సర్వమంగళాకృతికి నా స్థాన మెవ్వఁ
డతఁడు కృతిపతి యగుట భాగ్యాతిశయమె.

148

తే. మున్న భోగినీ దండకమును రచించి
తమిని సర్వజ్ఞులకు నంకిత మ్మొసఁగఁడె
పోతరాజు తానయి నేఁడు భూధవుండు
కృతిని యాచింపఁగా నిరాకృతి సలుపునె,

149

చ. అనవుడురాజు తాను గవినారసి యాదృతి నిట్లు వల్కెనో
యనఘచరిత్ర ! మీదు తనయామణి శారదఁ గావ్యశారదన్
దన వెనువెంటఁ దీసికొని తత్కృతికర్త భవాపహర్త పో
తన మన పత్తనమ్మునకుఁ దా నరుదెంచుట మేలుగాదొకో !

150

చ. అనిపెద దండనాథుని మహాదర మొప్పఁగఁ బోతనార్యునిన్
గొని చనుదేర నాతఁడు మనోహర చామరచిత్ర రాజలాం
ఛనములతోడఁ దూర్యగుణసంగత హాటకయాప్యయాన వా
హన ఘనవై భవ మ్మొసఁగ నమ్మహితాత్మునిఁ దెచ్చునియ్యెడన్.

151

ఉ. సంచితపుణ్యకర్ముఁడు విశాల మనస్కుఁడు వీతదైన్యఁడున్
ప్రాంచదమోఘ భాగవతభవ్య మహాంధ్రపురాణ సృష్టికిన్
గాంచనగర్భుఁడున్ విగతకల్మషుఁడిద్ద చరిత్రుఁ డాతనిన్
గాంచి తెలుంగునాడు కడు గౌరవముం గొనె ధన్యతంగనెన్

ఉ. వారి పదాబ్జధూళి భవవారిధి తారణసేతు భూత మె
వ్వారి గృహమ్మునం దొకలవమ్మది సోఁకునొ తద్గృహస్థ దు
ర్వార విపద్దవానల విజృంభితకీలలు పూలమాలలై
తీలును దాపమాలుఁ దలదీర్చిన దుర్విధిమాలు నెంతయున్.

153

క. అన విని శ్రీనాథుండును మనమునఁ జెను సంతసమ్ము మల్లడిగొన నో
జనపాలా ! మీ యభిమత మొనరించుట లెస్స మీకు నొదవు శుభమ్ముల్.

154

తే. అనుట మన్నియ శ్రీనాథు నభిమతమ్ము

తెలిసి యుపవనిన్ వెసవీడి తెల్లవాట

ను క్తరీతిఁ బోతనకవి యూరు జేర

ననిపెఁ బరివారమును మహాఘనతమీర.

155

వ. అంత నొక్కెడ స్వప్నగతుడై కవికులతిలకుండు పోతనతో నస్మదాలయ
మున భవద్రచిత భాగవతంబు సాంతము వినిపింపవలయు విన నుత్కంఠ గల
దనుటయు.

156

ఉ. బమ్మెరలోనఁ బోతనయుఁ బండితపామర భక్తలోకమున్
రమ్మనిపిల్చి తాను దగవ్రాసిన మేల్మీ కవిత్వసంపదల్
కమ్మని యాంధ్రభాగవత కావ్య కథామృతధార లొల్కు మే
ఘ మ్మనఁగా వచించుసరి కన్నులఁగట్ట దశావతారముల్.

157

వ. అంత నొకనాఁడు పోతనార్యుండు భాగవతేతిహాసంబుల నుడువుచు ననంత
కోటి భగవదవతారలీలలే భాగవతరూపమై యలరు నందును విశేష భగవ
ద్విభూత్యంశ సంభూతములై యేకవింశత్యవతారంబులు గ్రాలు నందును
ముఖ్యంబులై దశావతారంబులు వెలుఁగొందు నీ పదింటఁ బ్రధానములైన
రామ కృష్ణ నరసింహావతారంబులు ప్రత్యక్ష లక్ష్మీవిశిష్టంబు లగుటకతనఁ
బూర్ణంబులయి రూపొందె నందు పరాత్పరుండు నిజరూపంబగు శ్రీమన్నా
రాయణాకృతిన్ గజేంద్రదుఃఖ విమోచనంబు గావించె. మీనావతారంబునఁ
బ్రళయవార్ధిలో విహరించు పాతీనంబు పోల్కి, చేతనుని సంసారాబ్ధిని సంత
రింపఁజేయుటకు మదాజ్ఞాపితంబులగు శృతినంతతులే ప్రమాణంబులని, వేద
విరోధి మదనుశాసనావధి నుల్లంఘించినవాఁడు గావున ఉంతవృండు గాఁడని
సోమకరాక్ష సాపశదనిబర్హణంబును బ్రబల తార్కాణమొనరించి చూపె.

కూర్మావతారంబున నాపై భారముంచి నన్ను సేవించు విబుధులు
గిరికరణి స్థిరంబగు తమ ధిషణావిశేషంబున వేదమహోదధి మధియించి తజ్జ
నితజ్ఞానకాండామృతంబు ద్రావి కూర్మంబు పగిది నింద్రియ సంయమనంబు
గల్గి సంసారజలధి తరియించి యమరత్వమునొంది యస్మదనుగ్రహపాత్రు
లగుదురు. స్వార్థపరులును విపరీత జ్ఞానసంపన్నులును నగు వామాచార
పరాయణు లాసురీ ప్రకృతిబద్ధ బుద్ధులై యజహరాదులనైనఁ బరిభ్రమింపఁ
జేయు మాయామోహినీ పరవశులై విఫలమనోరథులై చనియెద రనియె.

పరాహావతారంబున విశ్వనిర్మాతనై నిఖిల చరాచర పరిరక్షకుండ నగు నేనె యివ్వసుంధరాధినాయకుడనని గుర్తెటుంగక ఊణీకోణశతాంశ పాలకులగు నృపాధములు నల్పభూతములగు తమ జయవిజయ విశేషంబుల నాధారమొనర్చుకొని భూమండలమును స్వీయానవధికాశామహార్ణవంబుల ముంచి పీడించుతఱి బంటుతనము కుంటువడఁజేయు పోడితనమ్మొప్పు కోడంబనై కోటంజీరి తత్కళంకపంకిలయగు పుడమి నొడుపున నడుసునన్ మడఁగి చను నాగరకందంబు చందంబున సముద్ధరింతు నని తెల్పు.

నారసింహావతారంబున నేనే శ్రియఃపతి నై సర్వాంతర్యామి నై యొప్పు సర్వేశ్వరుడనని యెటుంగక హిరణ్యకశిపులై న ధనాశాపాశబద్ధు లాసురకృత్యంబుల ధర్మాచరణ పరాయణుల మనంబుల ఘనంబుగా నొంచి ప్రహ్లాద హాని గల్పించి లోకంబుల శోకాకులంబు గావించి మించుతఱి నీమద కరుల పొదింగొననెంచి హరిరూపు ధరించి దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ గావించునని యెటుంగఁ జెప్పె.

వామనావతారంబున నీ సకలచరాచరాత్మకంబగు విశ్వంబు మత్స్య తంబు మదధీనంబు మామకీనంబని యెటుంగక నిఖిలంబు నిజార్జిత విత్తంబె యని జ్ఞానరహితుడై కర్తృత్వబుద్ధియు ఫలసంగసక్తచిత్తంబునుగల్గి దానం బొనర్చుచు నఖర్వగర్వంబునఁ బరంగి బలియైనవాని యహంకారంబును పాతాళం బంటం ద్రొక్కిపెట్టి నీ త్రిలోకదానంజేని నస్మదీయ పదత్రయ పరిమితికిన్ జాలదని విక్రమించి చూపింపఁ ద్రివిక్రముడనై తినని తెలియఁ బల్కె.

పరశురామావతారంబున నిజబాహుబల దర్పోద్ధతిన్ విశ్వ దేహాత్మా భ్యుదయ హేతువులై లోక కల్యాణం బొనర్చు గోత్రాహ్లాద శుభాభ్యుదయం బును బ్రజాకుశలంబునే మఱచియున్న ఉత్త్రీయకులాంతంబు గావించి బలాధిక్యంబున మెఱసితిని వచియించె.

రామావతారంబున లీలామానుష విగ్రహుండనై స్వధర్మ రక్షా దక్షుండనని పేరొందితిని. మహామహులకు యుద్ధముచేయ శక్యముగాని సంసారమను నయోధ్యను దశేంద్రియ విశిష్టమగు ప్రకృతి యనఁబడు దశ రథుఁడు సత్వరజస్తమోగుణంబులను కౌసల్యా కైకేయీ సుమిత్రలను భార్యలతోఁ గూడి యాసురీప్రకృతినడంచి దైవీప్రకృతిని రక్షించుచు, నమరపదవికి నర్హునిగాఁజేయు. ధర్మార్థ కామ మోక్షములనెడి రామలక్ష్మణ

భరత శత్రుఘ్నులను సంతానముగా గాంచు సంసారి రాముడను ధర్మస్వరూపము నారాధింపఁ దక్కిన పురుషార్థములు తమంతతాము వలచివచ్చునని చెప్పిననిపల్కె.

కృష్ణావతారంబున మాయామానుష విగ్రహుండనై నరునకు విశ్వరూప సందర్శనం బొనర్చి గీతాజ్ఞాన ముపాస్యమని తెలిపి మాయారూపిణి యగు ప్రకృతి మద్యశంబున నున్నదని బహుభంగులనొప్పి యతిమానుషంబులగు చర్యల నిరూపించితిని పల్కె. రామావతారంబున ధర్మంబుదై నఁ గృష్ణావతారంబున మోక్షంబుదగు నుత్కృష్టతం జాటి యర్థకామంబుల కన్న ధర్మమోక్ష పురుషార్థద్వయం బాత్యంతిక సుఖప్రదంబని విశదం బొనర్చె. అందుల కీ యవతార విశేషంబుల దివ్యదృష్టి నాలోకించి సమస్త కల్యాణగుణామృతోదధియగు శ్రీమన్నారాయణుని గీర్తింపఁజెల్లు.

బుద్ధావతారంబున జన్మమృత్యు జరావ్యాధిపీడితాత్ములకు నిశ్రేయ సమార్గంబు నుపదేశించి భూతదయాచరణ ప్రాముఖ్యంబు నుల్లేఖించుచు త్రికరణములగు కాయకవాచిక మానసికంబులఁ జేయరాని యపచారంబుల నిరూపించె. పరభూతంబుల హింసించుటయుఁ బరద్రవ్యస్తేయము నొనర్చుటయుఁ బరకాంతలం గూడుటయు శారీరకదోషంబులనియు. అన్యతప్రలాపంబు లాడుటయుఁ గొండెముల నుడువుటయు నశ్లీలవాక్యంబులఁ బ్రలాపించుటయు వృథాజల్పన మాచరించుటయుఁ బరనింద నొనర్చుటయు వాచిక దోషంబులనియు, దురాశాపాశబద్ధుడగుటయు రాగద్వేషసంగతి నరిషడ్వర్గాధీనుఁడు నగుట నజ్ఞాన జన్యములగు మానసికాపచారముల నాచరించుట యగుననియు నీ త్రివిధాపచారముల నాచరించుట తగదనియు, జన్మజరామృత్యువులును నిష్టానిష్టవియోగప్రాప్తి కర్మఫలంబులును నలభ్యవస్తావి శాదులు దుఃఖ ప్రాప్తకములనియు. తద్విनाశకారు లష్టాంగయోగములగు సమ్యక్ దృష్టి సమ్యక్కల్పనము సమ్యక్వచనము సమ్యక్కర్మ సమ్యగీవనము సమ్యగీర్వర్యము సమ్యక్ స్మృతి సమ్యక్ సమాధి యనునవి యనియుఁ దెలిపి, ఫలంబుల రుచి వలలంబున లేదనియుఁ బాల తేనియల యందలి రుచి కీలాంబుల లేదనియు హింసాత్మకంబులైన యాహారంబులు మృతంబులనియుఁ బువ్వు నొవ్వనట్లు పూఁదేనియలఁ గ్రోలు మధుకరంబురీతి సురభిని పరిరక్షించి ఊరంబులఁ బానమొనర్చు కీలారిభాతి యమృతాహారం బొనర్చుట తెస్స

యనియు మృతాహారంబును భుజించువారు దానవులనియును నమృతా
హారంబును నొనర్చువారు మానవాతీతులగు దేవతలనియు నట్టి యమరులు
సర్వసుఖాది నిర్వాణప్రాప్తులకు సమర్థులనియుఁ దథాగతావతారంబున
నిరూపించెనని చెప్పుచు నొక్కొక యవతార కథావిశేషంబులఁ దెలుపుచు
నొక్కనాఁడు వరాహావతార గాథావిశేషంబుల వినిపించుతఱి నానంద
పరవశులై యఖిలమ్ము మఱచిన యచటి ప్రజలందఱుం దన్మయత నందు
టయు,

158

చ. ఇరువదిమంది నై నికు లహీన బలాధ్యులు ముందు వోవఁగా
నర పదిమంది యాశ్వికు లహర్పతి తేజులు వారి వెన్క రా
నిరువు రమోఘులౌ రథికులేఁగఁగ మధ్యన దండనాథునిన్
బరిజనమంటి కొల్వ వడి బమ్మెర జేరిరి వార లయ్యెడన్.

159

శా. అశ్వస్యందనయాప్యయాన గజవిన్యాసంబుతో డంబుతో
శశ్వచ్ఛత్ర మనోజ్ఞచామరల సత్సామ్రాజ్య చిహ్నశితో
విశ్వాశాభృతతూర్యరావములతో బీతేల యంచున్ బ్రజన్
విశ్వాసంబులఁ దేల్చు సద్భటులతో విచ్చేయ నచ్చేరువన్.

160

మ. పరివారంబది వెంటనంటమగధుల్ బల్ రీతులన్ వీరతా
బిరుదంబుల్ పరియించుచుండ ధరణీ వీరాతివీరుండు సం
గరసింహుం డలరావు సింగసుమతిత్మాపాల దీవ్యచ్ఛమూ
వరనాథుం డరుదెంచు నన్న నుడువుల్ వ్యాపింపఁగా నలెసల్.

161

మ. అరుదేరున్ సమధిష్ఠితోజ్జ్వల మనోజ్ఞాశ్వంబు నుచ్చైశ్రవ
స్ఫురణమ్మున్ గలిగింప ఖడ్గ మురగస్ఫూర్తిన్ గటిన్ వ్రేల సం
గరకాయంచులు మించులై గగనభాగం బందు వాతాహతిన్
మెఱపుల్ జిమ్మఁగఁగాక పక్షవిలస న్మేఘాంతరాంతంబులన్.

162

ఉ. అక్కడి శ్రోత లొక్కమొగి నక్కజ మందుచు నశ్వ వైన్యపుం
డెక్కల చప్పుడెక్కడ నితే వినవచ్చు నటంచుఁ గాంచ నా
ప్రక్కనె రాజపూరుషుఁడు బంగరుశాటి మెఱుంగు కొంగు న
ల్లిక్కుల నాట్యమాడఁ జనుదేరుచునుండె సభాభిముఖ్యుడై

163

తే. అంబరమునంటి మెఱయు శంపాకృతులన నచ్చటచట జరియంచు లందగింప
వలయిత ఫణింద్రసింహ కళేబరము కరణి శీర్ష సీమ నుష్ణిషంబు చెలువు గులుక.

- ఉ. తీరగు రాజసమ్మనకు చిక్కగు మోము గభీరదృష్టి కో
 చేరునుగేరు నాసికకు తీవిగ నిట్టటు నీలకాంతులన్.
 బారులుదీరు తేటులన భాసిలు మీసలుదగ్రపారుషాం
 కూరత వెల్లఁ జిర్నగవు కొన్నెల వెన్నెలగాయ తీవిమై. 165
- క. అరుదేరి తేజిదిగి కవి చరణములకు నంజలించి సాధునుతామీ
 వరదర్శనమ్మనన్ భవతరణ మ్మొనఁగూడె జన్మ ధన్యతఁగాంచెన్. 166
- తే. అనుటయుం బోతనార్యుండు నా క్షణంబె
 తత్కథావిధానమ్ము నంతకె ముగించి
 గ్రంథమును గట్టిపెట్టి యాగతుల స్థితుల
 సకలమెఱిగె నిట్లాడె నా సైన్యపతియు. 167
- చ. కవికుల కల్పభూజ మరిగంధ గజాంచితసింహరాజ మా
 ర్జవగుణశీలరూప మురు శాస్త్రకళా ప్రతిమానదీప మైం
 దవకుల దుగ్ధవార్నిధి సుధారసహరి శరీరధారి మా
 యవనిపుఁ డార్య! తాసవినయమ్ముగ నిమ్మనవిన్ బొనర్చెడిన్ 168
- చ. ఎవని సుధీప్రపంచమున నెంతయు భక్తిమహోదధుల్ మహా
 త్వవగతి రామచంద్ర ముఖదర్శనముం గని నాట్యమాడునో
 యెవని మనంబు వెన్నుడవ నిట్టై కరంగును వెన్నయాచుఁ దా
 నెవనిముఖాన వాణి మధియించును విష్ణుకథాసుధానిధుల్. 169
- చ. ఎవఁడల వేదసారమన నెంతొ ప్రశస్తిని గన్నయట్టి భా
 గవత సుధాబ్ధినంతటి నగస్తుడనం బుకిలించి మించెనో
 యెవఁడల వ్యాసమౌనికృతి కెన్నియె వన్నెలు తీర్చిదిద్దె నా
 కవితిలకుండు తద్రచితకావ్య మనామయతన్ జెలంగునే. 170
- మ. తలక్రిందుల్ తపముం బొనర్చినను బ్రోద్యద్వేదశాస్త్రంబులన్
 బలుమాటుల్ పఠియించినన్ హరిహరబ్రహ్మదులే పూరుషున్
 గలనై నం గనలేరొ యా నృహరివీరన్ వచ్చి పూరించెఁ దా
 నిలనే సత్కవి పద్యశేషమతఁ డూహింపన్ నరాకారుఁడే. 171
- ఉ. రాజసబుద్ధి నజ్జులపరాధ మొనర్చిన జ్ఞానదృష్టి వి
 భ్రాజితులౌ మహాత్ములది పాటియొనర్పరుగాదె స్వర్ణదీ

- రాజిత నిర్మలాంబువుల రాకులు వైవఁగళంకపంక ని
స్తేజములై యెసంగునె విశిష్ట చరిత్రులనన్ దయాంబుధుల్. 172
- తే. మావలన నెట్టి దొసఁగులు మసలెనేని
వాని తమియింపవలయు ననూనచి త్త !
ఘనము లట్టులే యెప్పుడున్ ఘనహృదయము
వరదయావృష్టి గురియు నివ్వసుధసమత. 173
- మ. ఊతి శ్రీ భాగవతాంధ్రభవ్య కవితా సీమంతినీ సద్గుణ
ప్రతతుల్, రమ్యకళావిలాస విలసద్భావోన్నతుల్ శారదా
కృతి మేల్వన్నెలుగూర్చె ముక్తి వనజాక్షిన్ జెంతకున్ దార్చె నే
కృతి యా సత్కృతినంది విష్ణుపద సత్కీడన్ వినోదించునో. 174
- ఉ. తావకసత్ప్రబంధ కవితా నవలోక సుధారసాబ్ధి సం
సేవనభాగ్య మబ్బుటలు జేకురఁ బున్నెము తెన్నిసేయుటో
దేవర పాదపద్మవరతీర్థమరంద మిళిందరూప సం
భావితమౌ శిరోజములఁ బావనతంగను పెన్నఁడో కదే ! 175
- వ. అనుచు నస్మన్నపాలుఁడు భవద్రచితభాగవత శ్రవణ కౌతుకాయ త్తచిత్తుం
డయి యుండె. 176
- ఉ. కావున సాహితీత్రిదివ కల్పకరూపులు తాము, వాణికిన్
దావలమై సుకావ్యగుణదర్పణమై భవత ప్రచేతనో
జ్జీవనమౌ త్వదీయ కృతిశేఖరముంగొని చాతకాంబుద
శ్రీ వెలయంగరావలయు సింగన్మపాలుని రాజధానికిన్. 177
- మ. తమకై వాకిట వేచియున్నవదె మా ధాత్రీశు పాల్వంకికల్
రమణీయాశ్వములున్ గజంబులు రథవ్రాతంబులున్ సత్కపి !
సుమమట్టుల్ తలఁదాల్చి దేవరను మా ఊణీశు సాన్నిధ్యమున్
శ్రమ కించిత్తును గల్గకుండఁ ద్రిటిలోనన్ జేర్పమే ధీమణి ! 178
- తే. ఔర ! మిముఁబోలు పుంభావభారతీ ల
లామ నిజయశోమౌక్తికదామ మగుట
నతిని దలఁదాల్చి యుచితసత్కృతి నొనర్చు
రహిని గర్వించు మాదు సామ్రాజ్యలక్ష్మి. 179

వ. భవ్యగుణసనాథ యగు భవత్కావ్యశారదతోఁబాటు కవి సార్వభౌము
ననుంగుపట్టియగు శారదన్ వెనువెంట గొనిరమ్మని మనవిం బొనరించిరను
టయుఁ బోతన యతని నాలోకించి స్మితపూర్వకభాషణం బొలయ. 180

చ. నరపతి యాంధ్రభాగవత నవ్యకథా శ్రవణాభిలాషియై
వఱలుట మామకీనఘన భాగ్యమటంచుఁ దలఁతు నన్ను సా
దరగతిఁ బిల్వఁబంచుట తెదన్ ముదమంది కృతజ్ఞతా వచ
స్ఫురణ మెలర్పనుంటి దయజూపుటె చాలనుకొంటి నియ్యెడన్. 181

ఉ. నాదగు స్వప్నమందు రఘునాథుఁడు తా నరుదేరి వాకొనెన్
వేదవిచార ! తావకవినిర్మిత భాగవత ప్రబంధ మా
మోదము మీఱఁగాఁ బఠనమున్ బొనరింపుము జన్మము క్తికిన్
మూదలయైచనన్ బ్రజవినన్ సకల మృకళంకవై ఖరిన్ 182

క. కావున సదయతనిది మీ భూవిభునకుఁ దెల్పుఁడనఁ జమూపతియనె నే
నేవిధినై నన్ మిముగొనిపోవలదొ నృపాలునాజ్ఞ పూర్తియొనర్పన్. 183

తే. తమకుఁ దెలియనిదొకొ మాకు దాటరాని
దధిపునాన యటంచు సువిదితచరిత !
కాన మాపయి సుంతయక్కటికమూని
విజయమొనరింపఁదగు రాచపీటికెందు. 184

క. అనుటయుఁ బోతన స్మేరాననమొప్పఁగ నచటి దండనాథునిగని యి
ట్లను మీ నరేంద్రతోనే మనవి యొనర్చితినటంచు మాటాడుఁ డిటుల్. 185

క. శరణార్థిననుచు రాక్షసవరుఁడగు రావణుఁడు తాన వచ్చిన నేనిన్
బరిరక్షించెదనను హరి చిరాయురారోగ్యభాగ్యుఁ జేయుత ! నృపతిన్. 186

అ. అరుసుపనుపుదాట నలవియే మాకని తామె యిటులు పట్టుదలవహింప
రాము నానదాట నీ మహినెవఁడేని దెగువసేయు ననుట నగవుగాదె ? 187

సీ. ఎవని మున్జన సగమ్మెగు ప్రాణమ్ము లా
బలియుని గుండెలో ములికియయ్యె,
దేవేరి యెదనేచు దేవేంద్రసుతునై న
గతిలేని పక్షినిగా నొనర్చె,

పదితల లొకటియై పశువృత్తిఁ జనుదేర
నొరుగోల యమువీటఁ దఱిమివైచె
ఖరవృత్తి దూషణాకరమైన శలభాళి
బాణాగ్ని కీలలఁ బడఁగఁ ద్రోచె

తే. వసుధ నేవేళ మల్లు లెవ్వనియానఁదల ధరింతు సుగ్రీవాజ్ఞ దాటరాని
దనుచు నట్టి సుగ్రీవుని నాజ్ఞ వెట్టు రాజరాజాజ్ఞ నేఁ ద్రోచి రాజనునొకొ !

వ. అనుటయు నచ్చమూపతి పోతనంగని. 189

తే. నేను మీకు నుడువుపాటి వానిఁగాను
నృపుని యభ్యర్థనమ్ము మన్నించు టొప్పు
భూపతియును విష్ణ్వంశసంభూతుఁడగుట
తమ రెఱుంగరె యనుటఁ బోతన యిటాడు.

190

పీ. ధరణితోఁజాటు నీ వరతారక లెవాని
కై నాడు వింత బొంగరము లగునొ
పవలురేల్ వెలుఁగీను రవిచంద్రు లెవ్వని
కరుణా కటాక్షవీక్షణము లగునొ
ప్రాణిసంతతి కెల్లఁ బ్రాణమై యొప్పురు
వాయువెవ్వని యుచ్ఛ్వాసగతియొ
విశ్వనాటకమెల్ల వీక్షింపఁగాఁ జేయఁ
గోరి యెవ్వఁడు సూత్రధారి యగునొ

తే. నిన్ను నన్ను మన్నియను నీ నిఖిల భూత
కోటి నెపుడు రక్షించెడి కోటిసూర్య
వరకళా భాసమానుడై వఱలు నెవఁడొ
వానిసాటియొ రాజులీ వసుధఁ గలరె ?

191

ఆ. శీతనగమురీతి సికతాణువును భ్యాతినశ్మరూపమైన యంత మాత్ర
సమతగనునె యల్లె త్మాపతి విష్ణ్వంశనలరి నంత శ్రీ నృహరికిఁ దులయె ?

క. అది విని యచటి జన మృతి
ముదమందెను సుకవిఁ బొగడి మ్రొక్కులిడెను దా
నది విని సేనాపతి కెం

పెదుగఁ గనుల నిట్టులను కపిందుని మోలన్.

193

- ఉ. ఎవ్వని రాజ్యమం దటులె యెవ్వని పాలనమందు సత్కవుల్
నొవ్వొక యింతలేక వర నూత్నకవిత్వ మహాత్వ సంపదల్
నివ్వటిలంగ భుక్తియును నిస్తుల ముక్తియుఁ గూర్చుకొందురో
యవ్వసుధేశుఁడే పిలువనంపిన నిట్లు తిరస్కరించుటే ? 194
- శా. దుర్వార ప్రతివాది వాదతిమిరాస్తోకౌఘ మార్తాండుఁడున్
గర్వోన్మత్త విపక్ష గంధగజ సంఘస్వప్న కంఠీరవుం
డుర్వీశాగ్రణి యర్థికల్పకము కావ్యోద్యాన వాసంతమౌ
సర్వజ్ఞాంకితు నిట్లవజ్ఞ సలువన్ సంభావ్యమే సత్కవీ ! 195
- వ, అది వివి పోతన యతనిం గాంచి, 196
- ఉ. నశ్వర రాజ్య సంపదల నశ్వర యావన జీవనమ్ములన్
నశ్వర భోగభాగ్యముల సమ్మిన మానవు నాశ్రయించుచున్
విశ్వ విధాత నచ్యుతుని విశ్వచరాచర భూతరక్షకున్
శాశ్వత సౌఖ్యదాతను విచారము దక్కి త్యజింపనొప్పునే ? 197
- చ. అన విని దండనాథుఁడు మహాకవి నారసి కోపతాపముల్
మనమున నంతకంతకును మల్లడిగొంచుఁ గలంప మ్రింగి యే
మనుటకు నోరురాక తన యాత్మ నదేమి దలంచెనో వెసన్
దన పరివారముం గనియెఁ దత్క్షణ మెల్లరు విచ్చుకత్తులన్. 198
- చ. మును గల గ్రంథరాజమును ముట్టిరి చుట్టును దత్ప్రజావళిన్
జనుమని హెచ్చరించిరి లసత్ కృతిరత్నము నెత్తి నెత్తినన్
గొనిచన నేమి దోచకయు గోడవలెన్ నిలిచెన్ గవీంద్రుఁడున్
మనమెరియంగ నోట నొక మాటయు రాక యెదిర్పలేక తాన్. 199
- క. అచ్చట నున్న ప్రజావళి యిచ్చెయిదముఁ గాంచి వ్రేలునిడి ముక్కుపయిన్
టిచ్చవడి కాంచుచును నిది యచ్చవు టన్యాయమనుచు నాడెన్ దెగువన్.
- తే. రామ చైత్య ముఖద్వారసీమ జేర
వారు గ్రంథమున్ గైకొని వచ్చిరంత
నూరుకూరును దడిగట్టియున్న యచటి
ప్రజల కధినేతయన ముందు వచ్చె నొకఁడు. 201

సీ. భూజన సంస్తుత్య భూరి బలాధ్యుండు నభినవ యువమారుతాత్మజుండు,
వర వృషోన్నత ఫాలవఱ్ఱో విరాజితుం డర్గళా సదృశ జాహోన్వితుండు,
దృఢసంధి బంధ సందీప్త వజ్రశరీరి మల్లకోటీర సీమావిహారి,
నవయావనోదితానర్హ తేజోరాశి పరిపూర్ణధైర్య సంపద్విభాసి,

తే. అనవరత సత్కథా శ్రవణాభిలాషి సత్య ధర్మ సంగత సాధుజన హితైషి,
అన్యత విద్వేషి స్మితపూర్వకాభిభాషి స్వచ్ఛవర్తనుఁడౌ కృషీవలుఁ డతండు.

త. అతనిని సేనాపతి యతి కుతుకంబునఁ గాంచి యార ! గొఱ్ఱ బలిసి ప
ర్వతముల డీకొనినటులో మతకరి ! నీ వెదిరిబలము మతిగన వనినన్. 203

వ. అంత నా జగజ్జెట్టి సేనాపతిన్ గని. 204

ఉ. పొత్తము నెత్తి నెత్తుకొని పోయెదవే తెరువాటుకాని య
ట్లుత్తమ వీరవంశమున నుద్భవమంది త్వదీయ పౌరుష
మ్మితైఱఁ గాలఁబోలిన కవీంద్రుల యందొ, యదెంతొ కాంతు నా
కుత్తుక నుత్తరించి మఱి కొంచుచనం దగు గ్రంథమం చనెన్ 205

ఉ. అంతనె యాముఠేనికల యాదల నాడెడి కోడెసింగమై
చెంతఁ జెలంగువాని కడఁ జేలగుడమ్మును డుస్సికొంచు వి
క్రాంతి వెలుంగ నెన్నడుము కాసె బిగించి కరాన మట్టినొ
క్కింతగ రుద్దికొంచు మొగమెఱ్ఱనగా నతఁడేగి వేగతన్. 206

ఉ. పొంగెడు కండెముల్ కరుడు వొల్చెడి కండలు మేన వీరతా
గాంగజలాల మీలగుచు గండెసఁగన్ వడిఁ ద్రుళ్ళియాడఁ బూ
ర్ణాంగము నంటు వజ్రకవచాకృతిఁ జెట్టనికోటవోలెఁ గే
లం గల కోల రక్షనిడ లాయుచు మార్తురనొంప డాయుచున్. 207

ఉ. శూరత యొప్ప లాఘవము చొప్పుడ వేమరు సాము చేయుచున్
వారలఁ దాకి ముందడుగు వైవఁగ నీ నటు లార్చిపేర్చె న
వీర శిరోవతంసుఁ గని విక్రముఁడౌ దళవాయి పోరె మేల్
పౌరుష మొప్ప నౌదలను భాసిలు కోశము వీడ కెందునున్. 208

ఉ. నాలుక గేరుచున్నదిదొ నా యసి కూసము వీడు సర్పపుం
బోలిక నిన్ను నంజుకొను బుద్ధిని నా యొటవీడి యింక నీ

వాలక ముండఁబోదు మది బాగుగ మున్వెనుకల్ దలంచి వే
మేలుకొనంగఁ జెల్లుఁ జెయిమించినచో సవరింప వచ్చునే ? 209

వ. అనుటయు నమ్మొనకాని పలుకుల సరకుగొనక యా జగజెట్టి. 210

చ. కరమున వెల్లు దండమది కన్గవకున్ గనరాని యట్టులన్
బిరబిర ద్రిప్పుచున్ భటుల పీఁచ మడంచుచు నెందుఁ దానెయై
యులుముచు శత్రుశీర్షముల నుద్దవడిన్ జని ఘక్కుఘక్కునన్
దులుమొనరించుఁ జిమ్మిపడి తోడనె నెత్తురుచేర్లు వాఱఁగన్. 211

క. బెడిదపు టడిదము లగుడము విడివడి కడుఁ బోరుచుండ వెన లగుడము తా
నడిదపుఁ బిడికిటి ముడిపైఁ గడువడిఁ దాఁకుటయు నొచ్చి కత్తిని జూర్చెన్.

క. వలకేలు కై దువున దా పలికేల్ దలవెల్లు భాగవత కోశముపైఁ
జెలఁగన్ వలకై పట్టా తొలఁగెన్ దిరిగికొనవలను దోషమిఁ గడఁకన్. 213

క. అటఁ గిల శిల లేలుచు నుద్భటగతి రుద్వినను నవియుఁ బటపటమని తా
మటు నిటుఁ ద్రిప్పెడి కట్టకె పటుతరగతిఁ దాఁకి చనును బడవతని పయిన్.

ఉ. వేమరు నేకలవ్యుఁ దలపించును మించును వీఁడు నేర్చెఁ దా
నీ మహి నిట్టినేర్పఁచట నెవ్వఁడు వీనికి నొజ్జయంచునున్
బూమెలఁ బన్ని యగ్గలవుఁ బోకలఁ గొన్ని దలంచి పొంచుచున్
దామొకటై కృషీవలుని దాఁకిరి బాకులు దూసి యెల్లరున్. 215

వ. అంద టొక్క మొగిన్ బొదివిన నవ్వీరులం దా హొంతకారి సాముసేయుచు.

సీ. ఒకమాటు సరి నిల్చి యుద్రిక్తతం బోరు
శత్రుల మణిబంధ సంధులెడల,
ఒకమాటు సింగమ ట్లుప్పర మ్రొగయును
బగతుల పుటియలు పగులుచుండ,
ఒకమారు డేగయట్లొయ్యనేలకు వంగు
గుల్ఫాస్థికలు చిట్టి కూలిపడఁగ,
ఒకమారు దుసికిల్లి యొనరున వెలివచ్చు
నరిమూఁక పసులటుల్ పరువునెత్త

తే. నిటు లతఁడు సేయు సాంపరాయికముఁ గాంచి
గుండె లదరఁగ మా పాలి దండధరుఁడు

వీడటంచును బ్రత్యర్థి వీరభటులు
తీండ్రమగు వేండ్ర మెరియింపఁ దెరలుచుండ్రు.

217

క. అచ్చము భీముఁ డితని యనిఁ జొచ్చి బ్రతికివచ్చుటనిన సోదైమటంచున్
నొచ్చుచు మెచ్చుచుఁ బ్రతిభటు లచ్చేరువఁ బోవ వెఱతు రంతటిలోనన్.

క. శుని తెఱఁగున సింగంబులు

వెనుదిరుగుచుఁ దోకముడిచి వెడలఁగనగునే

ఘనుఁడగు తుత్రియుఁ డెందును

మును నిడుకొను యశముఁ బ్రాణముల బలి నిడియున్.

219

క. అనికిన్ దొరకొనవలె మీరని సేనాధిపుఁడు వల్కు నవ్వీరులలో

ఘనుఁ డొకఁడు మందగతి వెనుమును దిరిగెడి యతని దండమును నిశితాసిన్.

తే. వై చుటయు నది ఛఱ్ఱని వ్రక్కలింపఁ

బడియె గండ్రకల్ రెండుగాఁ బడమి నంత

సృణివిహీనుఁడై యెప్పు మాస్తీని పైకిఁ

దిరుగఁబడు మదేభములయ్యె నరిగణములు.

221

స. అంతనా జగజెట్టి,

222

ఉ. వాతెఱ పంట నొక్కుచును వాలుబొమల్ ముడివెట్టుచున్ జ్వలత్

జ్యోతులభాతి నేత్రములు శోభిల ముక్కుపుటంబు లుబ్బగా

బ్రాతిగ శ్వాసయాడ గనుఁబ్రామునెఱుల్ చెవిసం దిముడ్చి తా

నాతఁడు రుద్రుఁడయ్యె, రిపు లందఱు పైఁబడి రొక్కపెట్టునన్.

223

క. తెగరేగి పగల నొండొరు ఖిగికొఁగిటఁ బెనఁగు చొకట విరసెడి ధూళిన్

పొగ నెగసెడి కీలగతి నగపడి యగపడక యాజి నాడఁదొడఁగుటల్.

224

వ. అంత నొక్క యింతి వెనువెంటఁ జనుదేర.

225

సీ. పడియ నప్పుడె వీడి పదుపుతోడం గూడి

పఱతెంచు నొక్క సూకరము కరము

గురు బలీవర్దముం బరిహసించెడునట్టి

గొప్ప నెమ్మొయి చాల నొప్పు మిగుల.

క్రాలు చూపుల నగ్నిగోళముల్ సుడిఁజుట్టఁ
గోజల నెలవంక కొన. లిగుర్ప,

వాలమ్మ వాలమ్మవలెఁ ద్రిప్పియాడుచు
శ్రవముల టిక్కించి చవుకళించి

తే. దిక్కులన్ ఘుర్గుర ధ్వనుల్ పిక్కటిలఁగఁ
బేరెములు వాటుచును బ్రజల్ బీతుగొనఁగ
దారి కడ్డంబుగా నిట్టి పోరు జరుగు
నచ్చటికి వచ్చి మునుజన నలవిగాక.

226

క. బెదరుచు నటునిటు గాంచును జెదరఁగఁ దన మందఁగొట్టఁ జేయెత్తు నరున్
బెదరించు ఘుర్గురధ్వని గొదగొద నిట్టట్టు తఱిమికొట్టున్ బిట్టున్.

227

చ. ముసముస మూర్క్కనున్ బుడమిముట్టె నొగిన్ బిగఁబట్టుచున్ బ్రజన్
రుసరుసగాంచి పొంగుఁ దనురోమము లెయ్యెడఁ గొయ్యవాటి ము
లొకసలయి నిల్వ మూపుపయిఁ గోలము వాలము నార్చుఁ గొండకున్
బొసఁగెనొ యింద్రియమ్ములన భూరిభయంకర విక్రమార్భటిన్.

228

క. అదిగని యొక కుర్కురపుం గొదమ పిడుగు పగిదినుటిమి కోలాధిపు నా
యదనెంచి తఱిమెనదియుం గదనంబొనరించు మొన నొకనిఁగని తాఁకెన్.

ఉ. తాఁకినయంతలో నతఁడు ధారుణిఁగూలెను వాని నెత్తినన్

బ్రాకటరీతి నొప్పెసఁగు భాగవతమ్మది నేలవ్రాలె నా

మూఁకకు మూఁక ఘోణిశిరమున్ బరులన్ వడి మోదసాగె మే

ల్యాకుల నీఁటెలన్ సురియవంకిణులన్ జముదాడి పోటులన్.

230

వ. అక్కిటియును.

231

చ. వెనుకకు నొక్క మాటడుగు వేయుచుఁ బొంచును రూపు కుంచిత

మ్మును బొనరించి. యొక్కవరి ముందరుదేరును ఘుర్గురస్వన

మ్మొనరిచి మేనుబెంచి సటలుద్ధతి నిల్వ సశల్యపర్వత

మ్మన మొనఁదాఁకు తాఁకునకు నందఱుఁ జిందఱవందఱై చనన్.

232

సీ. శశ్వదరాశ దంష్ట్రాకరాశాస్యంబు వ్రశయార్కబింబమై భయముగొల్ప.

ఉత్తి ప్తనిజవాల విజ్ఞేవగతి కళాఘాతమై శత్రులన్ గలఁతవెట్ట,

తురసన్నిభ నిశాతఖురహతక్షోణి నరాతి కన్గవ ధూళిరవలునిండ,
అరిగజస్వాంత భీకర ఘుర్మురధ్వనుల్ త్వేణావిరావ ప్రసిద్ధిగొల్ప.

ఆ. పాదయుగము మధ్యవడిఁ గూటుశరమనన్ దాఁకు నొకటఁబగలు ధరణిఁగూల,
చీటుఁగోర రక్తసిక్తాంగులై భటుల్ తాళవృక్షగతుల నేలఁగూల. 233

క. కందముఁ జెప్పినఁ గవియగుఁ బందిని హతమార్పు నతఁడె బంటనుచు జన
మ్మందురు దీనిని గూల్చుమి నెందుకు బ్రదుకనుచు రిపులునేఁగి రొకటియై.

చ. అసువులకుం దెగించి యొకటై కిటిఁ గుప్పిరి యీఁజెపోటులన్
బసగల యంపకోలలను బాకుల మ్రోకులఁ బట్టిసమ్ములన్
ముసల కుతారముద్గర సమూహములన్, వడిఁదాఁకి యవ్వియున్
గొసలకువంగి చీలి భువిఁగూలె నయస్సదృశాంగ సంగతిన్ 235

సీ. నగశృంగ నిర్గతాపగలట్లు భిన్నమూర్ధములఁ గీలాలంబు ధారలొల్క,
పుష్పితపాలాశ భూరుహప్రక్రియ తుతరిపుకాయసంహతి చెలంగ.
వేలావినిర్భిన్న వికలితకల్లోల విసరమై యరిసేన వెక్కకరుగ,
హతమూల పాదప్రతతులై పరిపంథినిచయమ్ము లొకపెట్టు నేలవ్రాల.

తే. నిలిచి వైఁబడి ముంగాళ్ళనెత్తిఁ జఱచు
నేరుపునఁ గాకులం దూరి చీటిపెట్టు,
ఉటిమిచూచుచు నొకపరి తటిమికొట్టు
వడిగఁ దాఁకుచు ధరణిపైఁ బడఁగనెట్టు. 236

క. దుర మొనరిచెఁగిరి యరి యుక్కిరిబిక్కిరిగా సజీవగిరివరమటు పో
కిరితనము వీడి రిపులక్కిరిఁగని మ్రొక్కిరి మురారికిటి రూపనుచున్. 237

ఉ. ఈ కరణిన్ వివక్షతతి నే పడఁగించి వరాహరాజ మ
స్తోక పరాక్రమం బడరఁజూచు రరిన్ దగనిల్చి, సత్కృతిన్
దాఁకిన వాని గుండెల విదారణమున్ బొనరించునో యనన్
జోకఁ జతుష్పదాంతర విశుద్ధపదమ్మునఁ గోశ మొప్పఁగన్. 238

క. అచ్చెరువడి యచ్చటి ప్రజ లచ్చెరువకేఁగి స్వామి ! యాది వరాహా !
యొచ్చెము దీర్ఘఁగఁ దా మిటువచ్చితిరే యనుచు శిరమువంచిరి భక్తిన్.

తే. అపుడు పడపాలు కుఱఁగలి కరుగుదేరి
మొక్కిఁ బోయెడు తఱిబంది యొక్క పెట్టు

వైఁబడంజనె మొనకాఁడు భయముఁజెంది
వెనుక వెనుకకుఁజనె దండు విచ్చిపోయె.

240

క. క్రోడపు రూపముఁగని యా నీడకునుం భయముఁజెంది నిల్వఁగ లేమిన్
బోఁడిమి చెడి యోడితిమని యూడనిబాడెదరు దిక్కుకొకరై పగతుల్.

శా. స్వామీ! తా మిటు లాంధ్ర భాగవతరక్షన్ సేయఁగా వచ్చినా
రేమి? యజ్ఞ వరాహరూపమున, నే నేమందు నా భాగ్యమున్

మీ నూహాత్మ్యమెఱుంగ బ్రహ్మకుఁ దరమేయంచుఁ దాఁ బోతరా
జామాత్యుండు నతి న్నుతించి ధృతి డాయంబోవ నక్కోలమున్.

242

చ. జలధి తరంగముల్ దొలఁగ శాంతగతిన్ విలసిల్లు చొప్పునన్
జలదము గర్జన మ్ముడిగి సౌమ్యగతిన్ నడయాడు చాడ్పునన్
వెలసెఁ బ్రసన్నదృష్టి, సుకవీంద్రునకున్ గృతి నొప్పగించి యా
వలఁ జనెనేదో తా నటకువచ్చిన కర్ణము పూర్తియైనటుల్.

243

తే. వెంటనంటి పర్వెత్తుచు వెడలనేనిఁ గంటికిం గానరాని వేగమున నుటికి
యంతలోనె యదృశ్యమైనట్టి పోతినెంచి భక్తిమైఁ గేలు జోడించె సుకవి.

చ. అట గుమిగూడి నట్టి జనమంతయు వింతనుగొల్పు తత్కృతిన్
గిటి యసమాన పౌరుష మొగిన్ సుకవీంద్రుని భక్తిభావమున్
బటుతరమల్ల తల్లజుని బాహుబలంబును వేయినోళ్ళఁ బ్ర
స్ఫుటగతి సన్నుతించుచును పోతన సాదములంటి మ్రొక్కుచున్.

245

చ. ధరణిని శ్రీశుకాంశమిటు తా నవతారముఁ దాల్చె బద్ధులౌ
నరుల సముద్ధరింపఁ బ్రతినం దగఁబూని యటంచు నెంచె, న
ల్లరిగి శిరమ్మువంచి వినయమ్మొనరం బ్రణమిల్లె జెట్టి, సా
దరగతి వానిఁ గొఁగిటనుదార్చి కవీంద్రుఁడు సాంద్రపుండమిన్.

246

చ. వపువున రోమహర్ష మొదవం గనుగోనల సమ్మదాశ్రువుల్
కృపలనుజేపి మైత్రియను కేదరమున్ హరుముంజి మౌక్తిక
స్నపనవిధిం బొనర్పఁ గవి సత్తముఁడర్మిలి, జెట్టి! నీదు సా
యపు ఋణమీఁగు తెన్నుగన నన్న నతండిటులాడె భక్తిమై.

247

మ. విననే వ్యాశకరాశదంశహతి నుద్విగ్నాంగుఁడై యుండఁగా
మును మా యయ్యకు మందొసంగి వడి పాముం జంపి రక్షించుటల్;

తను వింతింతలు కోసి యిచ్చినఁ గవీంద్రా ! మీ బుణం బీఁగఁజూ
లునుపాయంబగు నొక్కొ మీకు నొక మేలుం గూర్పఁగా నేర్తు నే ! 248

క. కిరి యసమానపరాక్రమ మరివర్గము నవలనెట్టి యక్కజ మొదవం
బరిరక్షించెను గృతినిది యొరులవశమె దానిరాక యొనగూడె నిటుల్. 249

తే. అంగవించి పిసాళియై వింగడముగఁ
బోరె నరిగుండెలగల నవ్వారిగాఁగ
నిరులడంచు పెన్నినుకుల బరణివోలెఁ
దటిమె రిపుగణమ్ములఁగిటి పరుషగతుల. 250

వ. అని పల్కుటయుఁ బోతన యచ్చేరువంగల సూకరంబుల మూఁక నుపలక్షించి
నంత వాని చెంతనె వెలుంగు నొక యింతి కంతుచేనాడు పూబంతి యన
వితచెలువమ్ములీను నెమ్మేను సంపెఁగల సొంపులను బంపకమొనర్ప, కరువలి
చిటుతగమి చెటుప విరియు నెఱికురు లొక్కెడ నగవుల నొక్కులుదేలు
చెక్కులవ్రాలి వ్రేల వానిలోనుండి చొకళించు కర్ణవేష్టనంబుల కాంతులు
తాపించ చ్చదగుచ్చంబుల సంగుగొందుల నుండి స్వర్ణదీధితుల విరజిమ్మెడి
యరుణోదయమ్ములం దలఁపింప, నాసికన్ సణిపిన ముక్కర నగవుచందురుని
పరిధి యనఁ బరువమ్ములీన సదమలచ్చదనా చ్చాదిత కదళికా కాండ
యుగ్మమ్ము చెలువమ్ములీను జానుపర్యంత విలసితంబగు వలువ కాసియం
గ్రాలెడి యూరుద్వయ కాంతులు చెన్నార. 251

క. చన్నంగవ కంపింపఁగ నన్నవకౌనల్లలాడ నాననమందున్
బిన్న నగవొప్ప నేనుఁగు గున్ననడన్ వచ్చెఁ బల్లెకోమలి యటకున్. 252

తే. వచ్చి కవివరుం గని తలవ్రాల్చి మ్రొక్కి
నాఁడు గ్రాసవాసోదై న్య పీడమడఁగి
వనటగొనియున్న నా కన్నవస్త్రములిడి
మనిచినారు దానిని మీరు మఱచినారు. 253

మ. అవిధిన్ వెంబరవిత్తు పల్లెదొర నన్నానాఁడు తా నెంతయే
నవమానింపఁగఁబూన వాని కల విద్యాబుద్ధులంజెప్పి యా
తెవులుం బాపరె సామి ! తామనిన, నెంతే సంతసం బయ్యె న
య్యవి యెల్లం దెలిసెన్ వరాహతతి నీదౌమందయా యేమునన్. 254

తే. ధనముఁ జూపించి నా శీలమును హరింప
దొరకొనిన బల్పిసాళియా దొరనుగొల్చు
టుడిగి పందిమూఁకను సాఁకుచుండు ననిన
నడిగెఁ గవి పోటుపంది నీ దగునె యనుచు.

చ. అది విని యత్తలోదరి యిటాడెను సామి యిదెంత చోద్యమా
నది వెదయైన పందిగమి నారసి యెయ్యెడనుండి వచ్చెనో
గొదకొని మందఁజొచ్చె నెడఁగొట్టిన పోదొక పల్లె నుండి తా
నెదొ పదుపున్ ద్యజించి తెరు వించుకఁదప్పి యిఁటెఁగుదెంచెనో ! 256

మ. అని భావించుచుఁ గ్రోడ సంతతుల నిత్యాపస్సమీ పావనీ
జనితానేక కుటన్నటాశనమునన్ సంతుష్టి గల్పింపఁగాఁ
గొనిపోవం జనుదెంతు నంతఁ దమ సత్కోశమ్ము నిర్దానవుల్
గొనిపోవం గమకించు దృశ్యమది నాకున్ గాననయ్యెన్ సుధీ ! 257

మ. కన నీ చర్యలు దుస్సహమ్ములని ప్రక్కం గల్గు నా కుర్కూర
మ్మును నేనై యుసికొల్పితిం గనలు నప్పొత్రిన్ దగన్ జూపి యం
తనె తా నయ్యది హీరమ ట్లుటిమి నూత్న క్రోడమున్ వెంటనం
టెను దా నక్కిటి తెన్నుగానక భటానీకమ్ముఁ దాఁకెన్ వడిన్. 258

తే. స్తబ్ధరోమమ్ము తా నిట్లు తాఁకినంత
విచ్చిపోయెను మొన, కృతి విడిచి యనుట,
దాని విని కవి యిదియెల్ల దైవ
నిర్ణయమ్ముటంచును వచియించి యభినుతించె. 259

ఉ. మున్ను త్రయీవితానమును మూర్ఖుఁడు సోమకుఁ డెంతో బూమియన్
బన్ని హరింపఁగా శకులిభావము నంది నిశాటుఁ గూల్చి వా
రాన్నిధి నున్న వేద విసరమ్మును గ్రమ్మట బమ్మకిత్తు వా
పన్న శరణ్య ! మత్కృతి శుభస్థితి నిచ్చితె సూకరాకృతిన్. 260

తే. చిన్నవాఁడను నే నెందు నిన్ను వీడ
నను స్తనంధయుఁ దక్కఁ దా జనని యెందుఁ
బెద్దవాఁడను నేను నీ యొద్ద నుండననెడి
సుతుని భారమ్ము మోయం గలుగునె ! 261

తే. ప్రబల నై చ్యాను సంధాన భావమూను
 న్యస్తభరుడె భవాంబుధిన్ని స్తరించు
 మునుగు నజ్జుఁ డహంకార ఘన భరమున
 బెండ్లు దేలును వాహినిన్ గుండ్లు మునుగు.

262

ఉ. కావున నీ గుణానుభవ గానమొనర్చెడి వంశి ముంచలే
 వీ వివదం బుధుల్ త్రిజగదీశ్వర ! యంచు వచించె సూరియున్
 జావును దప్పి లొట్టవడెఁ జతువనంబడుచు న్వడంకుచున్
 తూవిభుఁ డంపినట్టి బలముల్ మెలమెల్లనఁజేరె వీటికిన్.

263

ఉ. వీటికిఁ జేరి తేని గని వృత్తము తిన్నఁగ విన్నవించె న
 పోటు మగండు గం డడఁగి పొక్కుచు స్రుక్కుచు విక్రమోర న
 చోట కవీశుభాషణల చొప్పును గయ్యపురీతి పోరు న
 మ్మెటి వరాహ సాహసపు మేలిమి మేవడి యొప్ప నివ్వెధిన్.

264

మ. 'అవనీపాలకుఁ డార్యభ క్తిమెయి మి మ్మాహ్వనముం జేయ రా
 జవరేణ్యోచిత లాంఛనాంచిత గజాశ్వస్యందనాందోళికా
 ధవళ చృత్రసుకేతు చామరలసత్తౌర్యత్రికానీకవై
 భవ సంభావిత భర్మనిర్మిత మహావల్యంకికన్ బంపెఁ దాన్.

265

మ. కవిరాజా ! భవదీయ కావ్యము వినం గాఢించియున్నాఁడు భూ
 ధవుఁ డత్యంతము మీరు దానిఁ గొని యేతద్భావ్యయానోపరిన్
 భవదీయాంఘ్రులఁ బూన్చి పావనమొనర్పన్ వేడెదన్ మీకు వై
 శ్రీవరాభుండగు తేఁడు నేఁడె సలుపున్ స్వర్ణాభిషేకమ్ములన్.

266

క. అలఘుమతి సహజ పండితు లలవతి నర్వజ్ఞుఁ డేమి యనవలె "మణినా
 వలయం వలయేన మణి" యటులు శోభించెదరు నెప్పుడును దా ముభయుల్.

క. అమ్మహిపుఁడు పరుషాచర
 ణమ్మున మిము నొంచ "బ్రాహ్మణస్య తుణం కో
 వ"మ్మని మీరలు దాని మ
 వమ్మున నిడరంచు సుకవినాథ ! యెఱుఁగుదున్.

268

వ. అనుటయు నా కవివరుఁడు నన్నుగాంచి.

269

చ. నరవతి నన్ను బిల్పుటలు నాకు వ్రమోదకరంబె వారికే
 బరమ కృతజ్ఞుడన్ నృహరి పాయక తేని కొనంగుఁ గావుతన్

సిరులును రాజ్యసంపదలు చేకులుఁగాక ! చిరాయు రున్నతుల్
మఱవను వారి మేలు నృపమాళికి నా వినతుల్ వచింపుఁడి ! 270

తే. స్వామిరాముఁడు నాదగు స్వప్నమందుఁ
దాను సాక్షాత్కరించి పోతన కవీంద్ర !
మధుర వైఖరిన్ నీ కృతి మద్వసతిని
సాంతము పఠింపు మేనును సంతసించు. 271

క. అనియెఁ గావున నేనెటు చనుదేరఁగ వలనుపడును ? శౌరి యనుజ్ఞన్
వినిపింపుఁడు నర పాలునకని పల్కె నృపతియు విష్ణువంటిని నేనున్. 272

ఉ. అంత నతండు వల్కెఁ దుహినాద్రిని బోలుచు వాలుకాణువున్
సుంత శిలాకృతిన్ గలిగి శోభిల నందుఁ జరింతురే సురల్
వితలు నీదు వాక్కులనె వీనులకున్ వెగటై కవీంద్రు వాక్
సంతతి విన్నయంత నెద కాటియవెట్టెను దాల్మి దూలఁగన్. 273

ఉ. ఈ మహి నే మహామహితు నీడ్యకరోరగమాళి తా శిర
స్సీమ భరించు నప్పుడమిఁ జెన్నెసలారెడి వస్తువాహన
స్తోమము లమ్మహీధవుని సొమ్ములుగావె యటంచు నాదు హృ
ద్ధామమునం దలంచి కవితాసతి నాకృమణమ్మొనర్చితిన్. 274

చ. అది గని మారుతాత్మజున కన్నయె తమ్ముడొ మేటి సింగపుం
గొదమయె నాఁగ మల్ల రణకోవిదుఁడై మను హొంతకాఁడు మ
మ్మెదిరిచి కట్టి త్రిప్పుచును నెక్కటి కయ్యమొనర్చి పేర్చె నా
యెద పులకించు నాతని మహేశిత సంయుగ పాండితి స్మృతిన్. 275

వ. అంతలో నొక శ్వేతవరాహంబు. 276

ఉ. ఆమెసలారు వేలుపుల హత్తియొ డంప్టిగ నొప్పు మిత్తియొ
యేమనఁగా వలెన్ గృతిని నే నొక చేఁగొని వేటకేల సం
గ్రామ మొనర్చుచుండఁ ద్వరగాఁ బరతెంచి పిలుందఁ దాఁకె నే
భూమిని గూలనెత్తి గల పొత్తము వేటొకచోట రాలఁగన్. 277

తే. జలధి నింకించు బాడబానల మనంగ
నడవి నంటి దహించు దావాగ్ని యనఁగ
నలుగెలంకుల బలియురం గలఁతఁబెట్టి
దాఁచె గ్రంథమున్ నాల్గుపాదాల నీడ. 278

తే. మన వరూధినీ వేశంతమును గలంప
గొదగొదన్వచ్చు సమదద్విరదము గాని
యదొక సామాన్య సూకరం బగునె స్వామి !
దానిమై నాఁగవెన్ని శస్త్రంబులేని.

279

తే. సరవి నిజవాల వితేప జాతవాత
ఘటసముద్భూత మక్షికాపటలి యటులు
మన మొనం దోలె నక్కిటిం జెనకు నట్టి
యక్కిరీటియు మైమయి నరుగఁగలఁడె.

280

తే. ధరణినాథ ! దాని నొకింత దరిసినంతఁ
బ్రళయకాలానలజ్వాల ప్రాకినట్లు
తాళఁజాలని గతి మేనఁ దాపమొలయు
వెనుక నిట్టివి దురమందు గనమదెందు,

281

శా. స్వామీ ! యజ్ఞవరాహమే యదియు మా జన్మంబు ధన్యంబుగా
మే మప్సోశ్రిని గాంచఁ గల్గితిమి పేర్మిన్ జన్యభేలామిషన్
సామాన్యండాకొ పోతరా జతనికిన్ స్వప్నాగతుండౌచు శ్రీ
రాముండున్ గృతి నాలకించుటకునై రంజిల్ల యాచింపఁడె.

282

ఉ. ఇంతటి రామభక్తుఁడు కవీంద్రిఁడు పోతన యంచు నెంచకే
నెంతయు స్వామిభక్తి వెలయించి కృతిన్ గొని రాదలంచుచు
న్నంతనె సూకరాకృతి నహర్పతితేజుఁడు శౌరి దాని క
భ్యంతరమున్ బొనర్చె హరునై న నదల్పెడి పెన్మగంటిమిన్.

283

తే. అసువులొడ్డి పోరాడుటకై న మేము
సిద్ధులమె కాని యప్పటి స్థితిని గాంచ
భగవదపచారమే కాక భాగవత మ
హాపరాధమ్మగు నటంచు నాత్మ యాఁపె.

284

క. దాని విని సింగభూపతి మానసమున నేమి దలఁచి మసలెనొకానీ
తా నొకటి రెండు ననకయె శ్రీనాథుని గాంచె నేమి సేయుట లనఁగన్.

తే. చూపు దీర్ఘవిచారణ స్ఫురణఁ దనర
నధిప ! నేనును నొక్కమా అటకుఁ జనెద.

నాజ్ఞ యింతనె శ్రీనాథుఁ డతి గభీర
వదన మొప్పఁగ నృపతియు వల్లె యనెను.

286

శా. ఆ రేయిం దగఁబుచ్చి సత్కవియు దానై నిద్రపొద్దుండఁగా
నే రాజేంద్రుని యానతిన్ బయనమై నిర్ణీత యానాది సం
భారమ్ముల్ వెనువెంట రాఁ బరిజన వ్రాతమ్ము లేతేరఁ బెం
దూరమ్మున్ బరతెంచె శిష్యుజన సందోహమ్ము నేవింపఁగన్.

287

శీ. రవి యశశ్రీ ధిక్కరణసేయు నిజ యశః

ప్రభలని పగటి దివ్వటులు వెల్లి,

భవదాంధ్ర సంస్కృత కవితకు సాటిలే

దని చామరముఖమ్ము లభినయింప,

తా మప్టదిశలు నిన్ తలధరించె నటంచు

స్వర్ణపల్యంకిక చాటుచుండ

కనకాభిషిక్త సత్కవి సార్వభౌమ ది

గ్జయయాత్రలని తూర్యచయము మొరయ

తే. సకల సుకళాసనాథ! ప్రళస్తగాధ!

విగతపరవాది బాధ! వాగ్విశ్వనాథ!

పాదు శ్రీనాథ! సుకవీంద్ర సార్వభౌమ!

బహుపరాకని మాగధుల్ బలసికొలువ.

288

శీ. నవరసాలకు మెచ్చి నవరత్నఖచితమై

మాంగుళీయకవార మలమవ్రేళ్ళ,

శ్రోతల శ్రుతిఁ గళాశోభగూర్చెడి కైత

లని రత్నకుండలా లొనరఁ జెవుల,

ముత్యాలఁ జోల్పదమ్ములఁ గూర్చు ఘనభావ

సారమంచెద ముత్తై నరులు మెఱయ,

ఈ కవిత్వపుశయ్య లెంతో మార్దవమంచు

జలతారువట్టుశయ్యలు రహింప,

తే. జగతి దిగ్దంతులనుచుఁ బ్రళస్తిగనిన

నిఖిల కవిగురు బుధకళానిధుల యెదకు

నితని వేరు సింహస్వప్న మెపుడటంచు
నలరు సింహస్వప్నవలయ మంటారవమ్ము.

289

క. పొగరొలయ మత్తుఁ గనుతొప్పఁగ గద్దయ దిగని రాజ్యవై భవరమ యీ
మగరూపుఁగొనిన పలుకుల వగలాఁడింగాంచి వలచివచ్చి పయిఁబడెన్. 290

క. శ్రీ యన వాణి రూపము శ్రీ యన లక్ష్మికిని నాఖ్యచేకులు నుభయ
శ్రీయోగ మొనరఁ బూర్ణ శ్రీయుతుఁ డితఁడగుటఁ జెల్లె శ్రీనాథాఖ్యల్.

క. సంకోచపుష్ప మృగమదసాంకవ మనసారసూన సౌగంధ పయ
స్సంకలిత లలితమలయజ పంకవిలేపాంక పీతవసనము వెలయన్. 292

వ. పల్యంకికన్ సుఖసు ప్తి నొలయుచుండ,
293

చ. వరపరిరంభడా ప్తి నరవ్రాలునవోధ నిరీక్షణాశి య
ట్లరవిరి మల్లెమొగ్గనరు లా యటుతంబడి నాగుగున్నలై
పరమపదమ్ములోనఁ బెనుపాముపయిన్ బవళించునట్టి శ్రీ
వరుఁడితఁడే యనున్ సుకవి విశ్రుతనామము సార్థ మొందఁగన్. 294

ఉ. తెమ్మయొకింత యాటనటు తేపకు నీశులముంచి చల్ల నౌ
కమ్మని వట్టివేర్వినకట్టలఁ దాలించి శిష్యబృందముల్
సమ్మతివీవఁ దత్పవనలాలిత డోలలఁ గూర్చు నేత్రమో
యిమ్మహిముందు స్వప్న సుఖహీన దివమ్మునుగాంచ నే ననున్, 295

ఉ. శేముషి నబ్బర మొదవు చెక్కడ మొప్పెడి స్వీయగౌర శో
భామల హృత్పుటిన్ మెఱసియాడఁ గవీశ్వరు సింహకంకణాల్
సామజదంతవేటి వెఱ స్యాస్యమువిప్పు విడెమ్ము నేతకై
మోములఁ గ్రమ్మి దిక్తటులముంప సితాభ్ర సుగంధ సింధువుల్. 296

ఉ. చిత్తము చిత్తమాజ్ఞయని సింహనమానులు పండితాగ్రణుల్
బత్తిని గన్ను నన్నలను బర్విడుచుం దను గొల్వ నల్వలో
కోత్తర వాగ్వధూటిని మహోన్నతపీఠికనుంచి ధారుణిం
బెత్తనమీయ నీ సుకవివేరిటఁ బుట్టెనొకోయనన్ జనున్. 297

చ. మనతరశాస్త్ర దర్శనవికాయము స్వీయవినిర్మితాధ్య కా
వ్యనికర మాంధ్రవంష్కృత మహత్తర శబ్దనిఘంటుకోటి పా

వనతమ వేదభాష్యసమవాయము బండ్లకు నించమించు నీ
తని తలలోన నిన్ని మనఁ దానొక పుష్పకమోయనన్ జనున్, 298

క. ఎదురెవరులేక తాననివదియే వరవేదవాక్యమై వఱల రసా
స్పదమైన కావ్యసరసిన్ మదగజ విహరణమొనర్చు మది ముదముదవన్. 299

సీ. నవరత్నభూషణ నివహమ్ము లొకపెట్టె
దీనారనిష్కసంతాన మొకట
సరిగంచు కాశ్మీరశాలువ లొకపేటి
బహుళార్థ కాశేయపటల మొకట

సురుచిరరజిత వస్తువ్రాత మొకపేటి
పరిమళ ద్రవ్యసంపదలు నొకట

పారాహుషారులౌ భటులతో నశ్వముల్
కదముద్రొక్కుచు నలుగడలు నడువ

తే. భాద్యపేయ పదార్థసంకలిత శకటవితతి సూదగణమ్ముతో వెంటనంట
రాజవిభవమ్ముతోఁ గవి రాజరాజ సమ్మతిం బమ్మెరంగూర్చి చనఁదొడంగె,

తే. అందలము కొంతదవ్వేగి యచటనిల్చె
ముందరిగినట్టి శిష్యసమూహ మెదురు
వచ్చి యేతత్తటాక పార్శ్వమున నెసఁగు
వనమునం గూర్చితిమి సుఖవసతి ననిరి.

301

చ. అన విని మావితోఁపుదరి నందఱి కన్నిగతుల్ గుడారముల్
బొనరుప వానిలో విడిసిపొల్చెను దత్పరివార వారమె
ల్లను, గుమిగూడు నా కలకలమ్మునఁజెట్లఁ శకుంతజాతి భీ
తినెగసె, బల్లె బొందినగతిం గనిపించె వనోర్వి నెల్లెడన్.

302

తే. పార్శ్వగత తటాకోదక భాగములను
స్నాన సంధ్యాదికమ్ములన్ జపతపములఁ
దీర్చి కవిరాజు శిష్య సమర్చితుఁడయి
స్వర్ణపీఠిక నెవ్వలెడి సమయమందు,

303

ఉ. అంగనయోర్తు మన్మథ సుమాస్త్రసమాన మనోజ్ఞభీత సా
రంగ విలోకనమ్ముల మరాళనిరాసకయాన వైఖరిన్.

సంగడిఁ దీరు రత్నకళ చాడ్చున సుందరరూప రేఖలన్
బంగరుపల్లెమూని జయభారతి హారతు లీయవచ్చునాన్.

304

ఆ. అరుగుదేరి యెలమి నా కళానిధిఁ గాంచెఁ
గామనాబ్ధి విరియఁ గన్నుదొవలు
చంద్రదర్శనమున జలధిపొంగినరీతి
సంతసమ్మపొంగెఁ జానకపుడు.

305

క. కన్నులఁ జకచక మెఱయుచు
మిన్నులు దిగివచ్చిపడిన మెఱుపుఁ దెఱవయై
యున్నది యనఁ జెలువారెడి
యన్నెలఁతన్ గని కపింద్రుఁ డాత్మ నిలెంచున్.

306

ఆ. చెక్కిచేసినట్లు చెలువము దలఁపించుఁ
బోఁతబోసినట్లు పొంకమమరుఁ
బటము వ్రాసినట్లు బరఁగు భామిని రూపుఁ
గాంచ మూఢుఁగూడఁ గవి నొనర్చు.

307

సీ. లలిఁ గల్వపూవురేకులకుఁ గాళులువచ్చి
పడఁతి కన్నులలోనఁ బర్వలెత్త,
నగవు చంద్రులరాలు సొగసు ముత్తెపుఁ జాలు
నాసామణిం బరిహాసమాడ,
భావజార్థమ్మలౌ ప్రణయమూల్యమ్మలన్
బొమదోయి ముడివేసి పోదెసేయ,
గురుకుచోద్ధతి వయస్సరసిజ ముకుళాప్తిఁ
బై టయాకుం దోసి బయటఁబడఁగ

తే. ఘనజఘన మహోన్నతపీఠిక న్వసించి
రమ్యయావనదివ్య సామ్రాజ్యలక్ష్మి
సమద గజయానములపయి స్వారిసేయ
నతివ కుతుకమ్మతో నిట కరుగుదేరు.

308

చ. అని యిటు లాత్మనెంచెడి మహాకవి సన్నిధి కేగుదేరి యా
వనిత సుధాస్మితేందువు త్రసాగుణగుంఢిత నీల నీర డాం

గణమున దాఁగియాడ మిముఁ గాంచఁగఁ గల్గిన జన్మ ధన్యమౌ
నని ఫలపుష్పసంతతుల నర్పణసేసి నమస్కరించుటల్.

309

చ. యువతి నమస్కరించుటయు నొప్పుగు కీర్తిడ యట్టిటున్ మనో
భవుడను గారడీడు లలిఁబాడెడి నాగసరంపు సొంపులన్
దవులుచు నాడుచున్న నలద్రాచన నొప్పెఁ, గపింద్రుఁ డల్లె నా
నవల మనోజ్ఞ వేణి మదనప్రణయాగమ సూత్రభాష్యముల్.

310

సీ. ఘనవర్ణమునకుఁ జెందును జేమి పాశమ్ము
లని కేశనీలిమ లచ్చుగ్నిద్రు,
కన రెండురూపులా వెనుక నొక్క టెయని
పాపట ముందయి పల్కుచుండు,
అనురాగవర్తన మ్మక్రమమ్మును సొంపె
యని కురుల్ వంకలై తనరుచుండు,
విమలప్రణయ బంధవిశ్లేష మెపుడు దు
స్సహమంచు నెఱికురుల్ జడలనల్లు,

తే. స్నేహవస్తువుల్ వీనికెచెందుఁ, బూలు
పూజలనుజేయు, వీని నెప్పుడును నగ్ని
పీఠ మిట్టివారిని దలఁబెట్టిమోయుఁ,
బ్రతికరము వీని చిక్కులు బాపిదువ్వు.

311

క. అని వర్ణించుచుఁ బ్రణతింబొనరిచి లలితేచినట్టి పొలఁతినిగని యో
వనితా! నీపు సమర్పించిన నుమఫలపత్రవితతి చెలువే మనుటల్.

312

సీ. వచనకుమార సంస్పర్శ మ్మదెట్టిదో యరనవ్వి మురియు నీ విరిపడంతి!

గీ. అనుట లామె కన్నుల సిగ్గు పెనఁగులాడె.

ఈ లేతవిడె మాకు లేయోష్ణమిధునానురాగ సంగతిని జీర్ణదళ గనునో!

అనిన స్మితమొప్ప నామె యాననము వ్రాల్చె.

చేమంతిపూబంతి చెల్వఁ గుల్కునిది నారంగమో తరుకాంత రసహృదయమొ!

అనఁ దరుణి లజ్జ సవరించుకొనెఁ బయంట.

తుంబీఫలమ్ముతోఁ దులదూఁగు నీ చూతఫలభార మే కొమ్మ వదమునదుము

అనఁ జెలుగుదిద్ది ప్రీడఁ గూర్చొనెను వనిత.

313

వ. అంత నా యింతి కవినాథుం గాంచి.

314

తే. శైలి మల్లెపూదండల నేలుఁ గావ్య
రసము లంటిన గురియు నా రంగమందుఁ

గ్రాలెడి ప్రసాదగుణము రసాలమంచుఁ

బల్కు నివియెల్లఁ గవిసార్యభౌమ ! యనుట.

315

క. కవయిత్రివిగాఁ దోచెడి భవదీయ విశుద్ధ సరసభాషలు విన నో
యువతీ ! తావకవృత్తము సవిస్తరము దెల్పుమనుటఁ జాన యిటాడెన్. 316

సీ. మా తండ్రి జంగమ మతపతి యీ తోట కధిపతి మంత్ర మంతార్థవేది,
అ మహాభాగున కాత్మజాతను నేను సాహితీ సత్కళాసక్తమతిని,
పేరు కళావతి, నీరేజభవతుల్య ! కవిలోక దర్శనాకాంక్ష మెండు,
పంచకావ్య కదంబ పఠనం బొనర్చితి నాంధ్ర సంస్కృతభాషలందు మీదు

తే. కీర్తి వింటి దర్శింపఁగా నార్తినుంటి మామకిన దైవబలమ్ము మంచిదగుటఁ
దామె విచ్చేసితిరటంచుఁ దాత నుడువఁ దమి నరుగుదేసి సేవించి ధన్యనైతి.

ఉ. భేషని రాట్సభాస్థలులు వేలకు వేలొగిఁ గ్రుమ్మరించు స
ద్భాషణ మ్రొమనిష్కు జలపూరములం జలకమ్ములాడి డి
వ్యాపధకల్పమై కవి జనావళి నోకులఁ గట్టివై చు మీ
నైషధ కావ్యవాణి నటనంబును గాంతు నుతింతు మీ మతిన్.

318

తే. రమ్య నవరస రత్నాకరములఁ ద్రవ్వి
మహిని విలసిల్లు దేవర మహితపాణి
నొక్క రత్నాంగుళీయక ముంచ నెంచు
నస్మదీయ మౌఢ్యమ్ము ఊమార్హ మనుచు.

319

క. తన ముద్దు టుంగరమ్మును గొని యాతని కేల నుంపఁగోరెడి సుదతిం
గనుగొని శ్రీనాథుం డిటులను స్మితపూర్వాభి భాషణానన మొప్పన్. 320

క. సుమతులు కుమతులనక యొగి భ్రమియింపంజేసి లోభపటచు మనోజ్ఞ
బ్రమదాలాభంబు ధనాగమమును నిరసింపఁ గమలగర్భుని తరమే ? 321

అ. విచ్చి బుట్టి హరుఁడు వెన్వెంటఁ బరుగెత్తె
మోహినీ స్వరూపమును గనుగొని

సిరికి హరియొ యురమె సింహాసనమొనర్చె

ననుట లామె యిట్టులనె నతనికి.

322

ఉ. నీతి విభాహ్యవ ర్తనల నిర్భరదై న్యగతిన్ లభించు నా
నాతియు రంభయైనను ధనప్రకరమ్ము కుజేరకోశమేన్
జాతక పేతువంచుఁ దృణవద్గణనన్ దృఢియించి మించు శ్రీ
పోతనఁ బోలు సత్కవులు పుట్టరొకో యన నాతఁ డిట్లనున్.

323

ఉ. ఓరకుఁ బెట్టు మప్పులుకు లో వనజాయతనేత్ర ! యిందు సం
సారములేని దెవ్వరికి ? ఛాందసులై లభియించినట్టి బం
గారముఁ జాఱవై చి మనుగడ్డల నేటికొనంగ వీరు దీ
జారతి ఋష్యశృంగులను గౌళికులన్ దలదన్ని పుట్టిరే ?

324

కా. వ్యాపారమొదిలేని మానవుఁడు బ్రహ్మజ్ఞానియై త్యాగవి
ద్యాపారమ్మిటు వల్లెవేయు నఱచేతన్ లక్ష్మి తా నాట్యమున్
జూపెన్ బోపెను ద్యాగవ ర్తనల నచ్చోఁ జూరుకుం జెక్కి తా
రేపి వేశకుఁ బోతనార్యుఁడన వేతే కాఁడెటో చూచెదన్,

325

క. అన నా వనితయు నుంగరమును నాతని వ్రేల నుంచి మ్రొక్కుచుఁ దా ని
ట్లను నా పోతన నర్థము బొనరిచికొన మీరు నుడువఁబో రిటు లెపుడున్.

ఉ. మాటునె పోతనార్యునడ మాన్యవరా ! యిలఁ జంద్రసూర్య సం
చారము మాఱదేల యుడు సంతతులుం గతిఁ దప్పవేల, బం
గారము, నిప్పుతోన మనఁగా నరుణద్యుతి వెల్లి యగ్నికిన్
వేఱియిపోవ నల్లనయి వ్రీలెడి యాయసమై చెలంగునే ?

327

మ. మొగమోటంపుఁ బొగడ్తులన్నఁ గడు వైముఖ్యంబు సూచించుఁ దీ
వ్రగతిన్ డీకొను కష్టసంతతుల కావంతేనిఁ జింతింపఁ దా
ఖగరాడ్వాహనుఁ దక్క వేటొకని మున్ గైసాఁచి యాచింపఁ డీ
జగతిన్ గల్గునె పోతరాట్కువిని బోల్జన్మంబు లెందున్ బుధా !

328

తే. తత నిసర్గ మనోజ్ఞ రత్నప్రభయగు సహజ పాండిత్య సంభూత సరస కవిత,
ఆత్మగౌరవకర సువృత్తాభిరతియుఁ బూర్వజన్మ సంచిత తపః పుణ్యాఫలము.

తే. అమిత బల ధన గర్వ నిరంకుశాధికార మదమత్త సామ్రాజ్యకమల ముందు
పలుకు వెలఁదికిఁ దలవంపు గలుగనీక సాఁకె నెవ్వండు పోతనస్వామి దక్క.

తే. బ్రహ్మదేవుడు వచ్చినన్ భక్తప్రీత
నార్యు నెడఁ ద్రిప్పలేడు నూతాఁజొనర్చి,
యిట్లు అనుచుండె నీపెయం చెడఁద మీరు
వేలుగా నెంచవలవ దుదారచరిత!

331

ఉ. అక్కట! చిన్ననోట నిటు లాడితినే పెద పెద్దమాటలన్
నిక్కముగాఁగ వీని మది నిల్చుకుఁ దార్యవతంస నేను మీ
కొక్కటి మీదు శారదయు నొక్కటియా తమియింపుడంచుఁ దా
నక్కమలాయతాక్షి కవి యాజ్ఞను గైకొని యేఁగె నయ్యెడన్.

332

ఆ. ఆడి యాడి మాయమైనట్లు చనె నీమె
చిటికెలోన వనము చిన్నవోయె
ననుచుఁ గవియుఁ బయనమగుటకై
దొరకొనఁ దోటసామి వచ్చి దోయిలించె.

333

వ. అంత నతనిఁ గాంచి శ్రీనాథుండును,

334

ఆ. కట్టనట్టి యిల్లుఁ గనరాని గేస్తునై తావకీన హృదికి దర్పణమయి
చలువనీడ తోడ స్వాగతమ్మిడు మీదు వనికి మీకు ధన్యవాదము లివె.

335

క. తెలివి గలది నీ కూతురు ఫలపుష్పము లొసఁగి స్వీయప్రతిభా రూపా
దులు తేటపడఁగ నూతోఁ బలుకాడి తుణముముందె పయనించె ననన్.

336

ఆ. కవివరేణ్యుఁ గాంచి సవినయ వై ఖరి నవనతాస్యుడగుచు నాతఁ డిట్లు
పలికె నిపు డిచటికిఁ బరతెంచు పొలఁతుక నాదు కూతురగుట నమ్మఁజాల.

337

ఆ. స్వాస్థ్యముడిగి యొడలు సరిలేమి నా కూతు
నింటిలోననుంచి యే నొకండ
వచ్చినాడ నిటుకు వచ్చిన యా కన్య
యెవరగుట లెటుంగఁ గవివతంస!

338

క. అనుచున్ మరపతి శ్రీనా
థునితో నన నెడఁద నెదియుఁ దోఁపక యతఁడున్
వెనుకయు ముందును నాలో
చన మొనరిచియాత్మ నిట్లు సంభావించెన్,

339

క. ఈనాటివఱకు నాకున్ దా నెదిరిచి మాటలాడఁ దడఁబడు నెవఁడున్,
నే నొక్కటి మీ శారద తా నొక్కటియా యటంచుఁ దరుణి యిటాడెన్.

తే. పోతనార్యుని మెప్పించి భూధవునకుఁ
 గృతిగ నిప్పించెదను భాగవతమునంటిఁ
 దపమొనర్చి బ్రహ్మయును బోతన యెడంద
 మార్చలేడని పల్కె నీ మగువ మిన్న.

341

క. కాదుగదా! విధి శారద కాదు పిత యెఱుంగనట్లుగా సుతవచ్చెన్
 బూదోట కనుచు మనమున నేదేదో తలపురాఁగ నేమేము యనున్.

342

ఉ. అంతటిలోనె ఛాత్రనివహమ్ము మహాకవినాథుఁ గాంచి య
 భ్యంతర మేమియున్ గలదె యార్య! ప్రయాణమొనర్ప నల్ల యే
 తెంతురె, యావ్యయాన మది దేవర రాకకు వేచియుండె నా
 నెంతయు సంతసమ్ము కడలెత్తఁగ నెక్కెఁ గలింద్రుఁ డేగితాన్.

343

ఆ శ్వా సాం త ము

క. సనకసనందన మునిజన, వినుతా! దళకంఠనాళ విదళనకరమా
 ర్గణ విద్యాపారంగత! ఘన గుణ మణికోశ! కుంభకర్ణ వినాశా!

344

చ. కలికలుషాబ్ధ పర్వత విఖండదురు ప్రళయ ప్రభంజనా;
 సలలిత రూపశీల గుణసుపద శేషజనానురింజనా!

యలఘు మమత్వమోహ మదిరాంధతమః ప్రవిభేదకాంజనా!

విలసిత జానకీ హృదయ విశ్వ వియత్తరుణార్క! రాఘవా!

మ ణి గ ణ ని క ర ము (వృ త్త ము)

సకల భువన సుత సరసిజ చరణా! యకలుష ముని హృదయ గణ విహరణా!
 చకిత విబుధజన చయ భయహరణా! పికట దనుజకుట విటపవిదళనా!

346

గ ద్య ము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,

బక్త్యయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత

సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, పరకవివిధేయ,

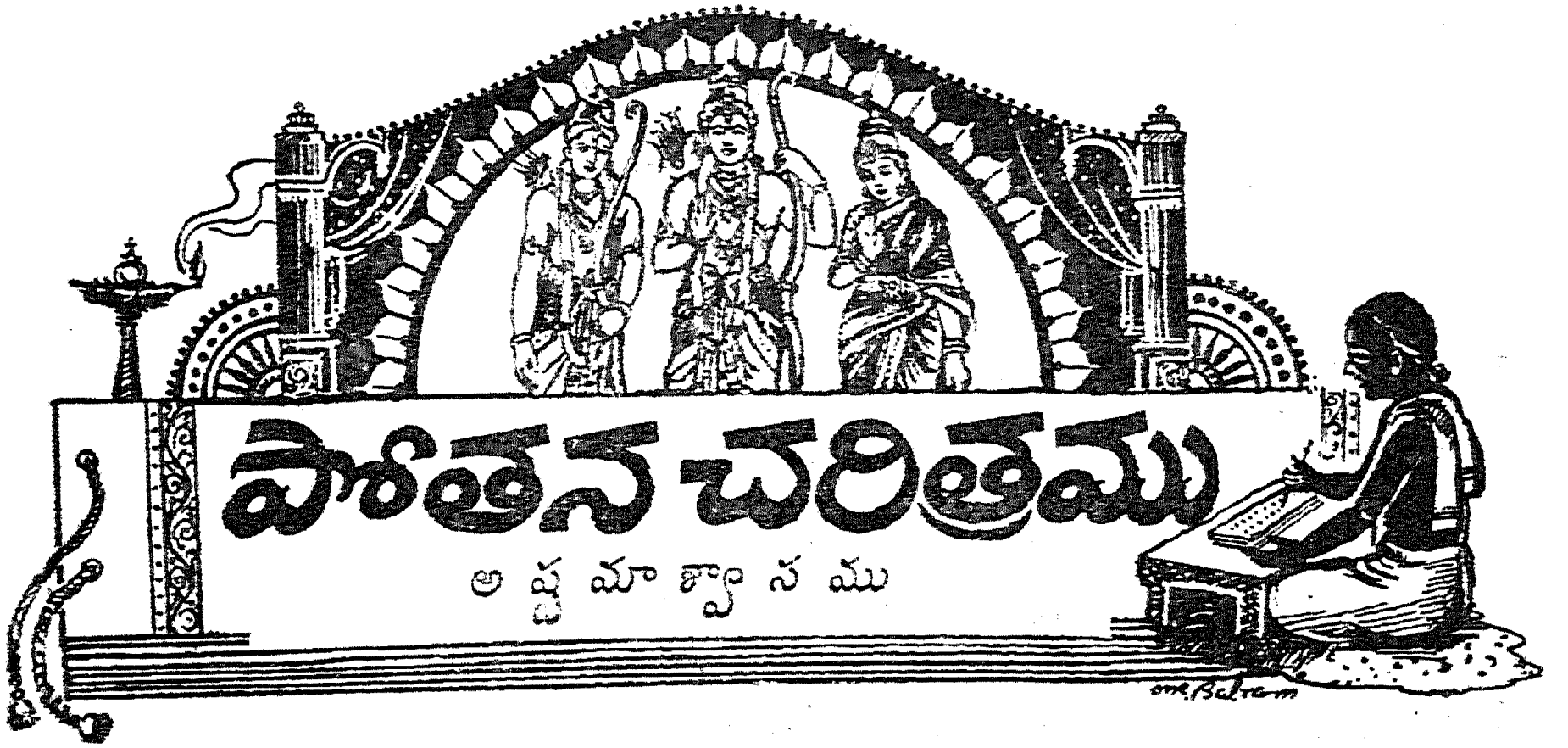
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర

మను మహాప్రబంధమ్మునందు

సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు
శ్రీ వాగీశ్వర్యై నమః

శ్రీనాథ కృత పరిక్ష - పోతన విజయము

“నమే భక్తః ప్రణశ్యతి.”

శ్రీరామా! కల్యాణగు
ణా రామా! సకల జన మనోభిప్రాయ
ప్రేరిత రాజ్య విధాన
శ్రీరాజిత కరణ! మణి విశిష్టా భరణా!

1

గీ. అంధ్ర కవిసార్వభౌమ దివ్యాగమనము
మహిత భాగవత కృతి విమర్శనంబు
సుకవి పోతన విజయ సంశోభితంబు
శౌర్యవిజితేంద్ర! శ్రీరామచంద్ర! వినవె.

2

ఉ. బమ్మెర గ్రామసీమఁ బొలపమ్మలరన్ బరతెంచి కాంచె న
ద్దమ్ములఁ బోల్తటాకముల దాపునఁ జూపుల దోపు జేయు టే
త్రమ్ముల శాలి సస్యహరితమ్ములఁ దెమ్మెర నూగు తాలవృ
క్షమ్ములు లేవనెత్తిన ధ్వజమ్ముల నెమ్మది నేగు వాగులన్.

3

సీ. తాళవృక్షమ్ములు తలలూఁపఁ జుక్కల
నాడు గాత్రధ్వనిఁ బాడు గౌడు
చేలెల్ల నానందడోలల నూగు మం
చియ నెక్కి పాడు కృషీనలుండు

కలరుతమ్ములను గోకిల లాలపింపఁగాఁ

గొసరి పాడును బూరిగోయు తరుణి

మాఁగన్ను నిడి మేత మఱచి గోవులు నిల్వఁ

బిల్లఁ గ్రోవిని నూఁదుగొల్లబొట్టె

తే. దిక్కులెల్లఁ బ్రసన్నదీప్తి వెలుఁగొంద

మలయ పవనుండు చలువలు పులుముచుండు

నల దిగంతాల వేలాడు నంబరమున

నద్రపంక్తులు నీలపుటంచు లిడును.

4

తే. గట్లచటియల నలరు వృక్షముల కొమల

కొనల కెగఁజ్రాకి మేకలాకులను మేయ

మచ్చికను బచ్చికను గాంచి మట్టిదిబ్బ

యొడ్డులకు నెక్కి యా బడ్డ లొకట మేయ.

5

ఉ. సమ్మతి నేఁగియేఁగి కవినత్తముఁ డొక్కెడ నాఁగి, దీప్త ఫా

లమ్మునఁ గ్రమ్ము చెమ్మట జలమ్ముల వ్రేలు మడంచి యూర్చి కే

ల్దమ్మి హలమ్ముఁ బూనిచి పొలమ్మును దున్నుచు నింక లేతపా

యమ్మున నున్నయట్టి తన యల్లుని మల్లనఁ గాంచి పితౄ మున్.

6

చ, పిలిచినతోనె మల్లనయు విస్మితుఁడై కనిమాతులుండుగాఁ

దెలిసి హలమ్ము వీడి కడుఁ దీవ్రగతిన్ బరతెంచి క్లాంతిమైఁ

దొలఁగ హృదిన్ ముదంబుధులఁ దుంగతరంగము లంగవింప ము

న్నిలిచి శిరమ్ము వంచి పదనీరజముల్ స్పృశియించె సాదృతిన్.

7

మ. అనురాగ మ్మతివేలమై పెనఁగఁ దా నత్యంత సంతుష్టిమైఁ

గనియెన్ సత్కవి సార్వభౌముఁడును వీరకన్ భాగినేయున్ శిర

మ్మున హస్తమ్మిడి దీవన ల్వలికెఁ బెంపున్ సొంపు దీపింపఁగా

మనవారందఱు పిన్న పెద్దలును ఊమమ్మే యటంచున్ దమిన్,

8

ఉ. మీ దయవల్ల నెల్లరము మేమిట సేమము మీదు రాకకై

సోదరి నేను శారదయుఁ జూచుచునుంటిమి యమ్మతోడ, మీ

రి దిన మేగుదెంతురని యేనువచించితి శౌరి సత్కృపన్

నాదగు వాదమే గెలిచె నాఁగలియాన యనం గపింద్రుఁడున్.

9

ఉ. అక్కజమౌను నీ శ్రీమము నారసినంత నిదేమివెంత తా
మక్కట ! జావగారిటుల హాళికులై రిది యెప్పు డింతకున్
జొక్కపు గంట మోసరిలి సుందరమౌ ములుకోల చేతికిన్
జిక్కెనె తక్కువేమి విలసిల్లెను హాళికవృత్తి విత్తమై. 10

తే. హాళికుండయి పశుపతి యగుట కతన నేలికలకె మా భావుకుం డేలికయ్యె
భూమిపాలున కొదవు విభూతి గలుగ భూమపాలురఁ గొల్పునె పోతనయన.

ఉ. ధీనిధియైన మల్లనయు దీని వినన్ హృది మండిపోవుచున్
మానిసిరూపుగొన్న యభిమానమొ ప్రాణము లూనివచ్చు స్వే
చ్ఛానయగాంగపూరమొ కళాహత సింహకిశోరమో యనన్
దా నిటులాడె మాతులుని దర్పమయోక్తుల నీనడించుచున్. 12

ఉ. జాలరసాలసాల నవపల్లవకోమల కావ్యకన్యకున్
గూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుటకంటె సత్కవుల్
హాళికులై న నేమి గహనాంతరసీమలఁ గందమూల కా
ద్దాలికులై న నేమి నిజదారసుతోదర పోషణార్థమై. 13

ఉ. పలిక వెంటనంటి తమ రిందుల్గుచుచందుల్గు లటంచుఁ బొట్టకై
నాలుక పాడుచేసికొను నారక పేతువుకన్న సత్కవుల్
హాళికవృత్తిబూని వసుధాంగన నీ హరిపత్నిఁ గొల్చుటల్
పోలవె మామ ! పాలకుల బోయిలకై బరువౌట గొప్పయే ? 14

క, అది విని శ్రీనాథుఁడు తన యెద గాలము గ్రుచ్చినట్టు లెంతయుఁ గష్ట
మొందవఁగ మల్లననారసి పదపడి యిట్లనియె వ్రేటువడు నాగంబై. 15

తే. పసులపై మన్ని యాధారపడుటకంటెఁ
జాలకులపైన నాధారపడుట ఘనము,
భూసతింగొల్చి బలువంతఁ బొందుకంటె
భూధవు లొసంగు మన్ననలొందుటొప్పు. 16

మ. అని శ్రీనాథుఁడు నర్మగర్భ పరిదీప్తాలాపముల్ వల్కుటల్
విని మేనల్లుఁడు మల్లనార్యుఁడను నో విద్యాధనా ! హాళికుం
డన మీ కింతటి యెల్లిదంబగుట నాకాశ్చర్యమౌ విశ్వజీ
వనసంధాన సుధాంబుదమ్మతఁడనన్ భావంబునన్ దోషదో ! 17

సీ. హాలికు నుదుటిపై నలరుఁజెమ్మట జాలుపాలకు నుదుట ముత్యాలచాలు,
మడిదున్ను హాలికుమైఁ జిల్లుఁ బంకంబు మన్నియమై వెల్లు మలయజంబు,
బడుగు హాలికుచేతి పశుపతిత్వసమ్పద్ది భూపాలుచేతి ప్రభుత్వసిద్ధి,
అడరు తామమడంచు హాలికు హలవృత్తి త్మాపతి రిపుఁగూల్చు ఖడ్గశక్తి,

తే. హాలికుఁ డొనర్చు భోజ్యపదార్థసృష్టి జనవిభుని రాజ్యధనకోశ కనకవృష్టి
నరపతికి రైతు కోటపునాదిగుండు, ఏలికలకును నేలిక హాలికుండు. 18

చ. మును జనకుండు హాలికతఁ బొందియె రామునకిచ్చె సీత నా
జనకుఁడె నేడు హాలికుని జన్మము నెత్తెనొయేమొ కాక మ
జ్జనకుని నాంధ్రభాగవత సత్కృతి కస్య నొసంగుమంచుఁ దా
నినకుల శేఖరుండు వచియించి గ్రహించునె పండితాగ్రణీ ! 19

చ. ఘనుఁ డితఁడంచు నెవ్వనిని గాంచి సరస్వతి కోరివచ్చి వ
ద్దనఁగఁ బదమ్ములంబడియె నద్దిర ! యెవ్వని పద్యశేషమున్
బనివడివచ్చి యచ్యుతుఁడె పాదము లొక్కెడఁ బూర్తిసేపె నా
ఘనతరహాలికుండె మన కన్నుల నిండకయుండెనే మనన్. 20

చ. అన విని సత్కవీంద్రుఁడును నల్లన నవ్వి యిటాడె నింక నా
వెనుకటి గాథల న్నెమరువేయకు నాదు మహాత్వసిద్ధి నీ
కనులకుఁ గానిపించునని కన్గవమూయుచు భారతీ సతిన్
మనముననెంచి కేల్మొగిచి మల్లన గన్గొనవెండి యిట్లనెన్. 21

తే. ముందుగల పల్లకీకొమ్ము మోయునట్టి
బోయిలార ! మాతాడక భుజములిడక
తొలఁగిపొండు, వెన్కలవారు తొంటిరీతి
నడువుఁడనె నెల్ల రక్కజ పడుచుఁగాంచ. 22

వ. వా రట్లొనర్చినంత. 23

చ. వెనుకటివోలెనే శిఖికవేగముతో నడయాడ దానినిన్
గని వడి మల్లనార్యుఁ డొక గంతిడి క్షేత్రనిపాతసీరముం
గొని యొక వాహమున్ విడిచి గుండియ నగ్గలికమ్మెలర్చ ని
ట్లనియెను భక్తియుక్తి నెద నబ్బర మొంది జనమ్ము గన్గొనన్ 24

చ. విలసిత ధర్మవర్తనుఁడు విశ్రుత సత్యవథానుగామి ని
శృల హరిభక్తియుక్తుఁడగు సత్కవి పోతన పద్యశేషమున్
వలచి మురారి చేతఁగొని వ్రాయుట నిక్కమయేని నిప్పుడి
హలము వృషములేక నడయాడుత నెప్పటి యట్టు లిద్దరన్ ! 25

తే. అనుచు మల్లనార్యుండొక హలవృషమును
విడువ సీరమెప్పటి యట్లు నడువఁదొడఁగె.
గాని సంతయుఁ గాంచి తత్రత్యజనము
లచ్చెరువు నొందెఁ గవి కీర్ష్య రెచ్చిపోయె. 26

తే. వెనుకఁగల పల్లకికొమ్ము విడువుఁ డనుచుఁ
బల్కె బోయిలం గవి సార్వభౌముఁడంత
విడిరి వాహకుల్ పల్లకి నడువఁ దొడఁగె
గనుల సమ్మలేకుండిరి కాంచువారు. 27

ఉ. వాయువె హంసనాఁ జెలఁగి వాహకుఁడై శిబికాభర మ్మిటుల్
మోయఁ దొడంగెనో ద్రుహిణఘూర్తి యితండనికాక యున్నచో
వేయి కనుల్ మఱుంగయిన వేల్పుల రాజితఁడంచు మేఘముల్
పాయక తాల్చునో యనుచుఁ బ్రస్తుతి సల్పె జనమ్ము లత్తటిన్. 28

ఉ. మాతులు నందు వెల్గు నతి మానుషశక్తిని గాంచి యల్లుఁడున్
జోతలొనర్చి యింతటి యశోధనుఁ డిట్టి మహాత్ముఁ డై హి
స్పీత ధనార్థ మల్పులకుఁ జేతిని జాఁచుటె యంచు నెంచుచున్
బై తృక నిస్తులొన్నత ప్రభావము నాత్మఁ దలంచి యిట్లనెన్. 29

ఉ. అక్కమలా మనోహరుఁ డహర్పతితేజుఁడు రాఘవుండె తా
నిక్కముగాఁగ మజ్జనకునిం గని “పోతన సత్కవీంద్ర ! మీ
చక్కని కావ్యకన్యక నొసంగుఁ” డటంచు వచించెనేని నీ
యొక్క వృషములేక హల ముర్విని బూర్వగతిన్ జరించుతన్ ! 30

చ. అనుచు జనమ్ములెల్ల విననాడుచు మల్లన యల్లమందు శ్రీ
జనకసుతా మనోహరు మసారవినీలశరీరు నెంతయున్
మననమొనర్చి ధ్యానవి నిమగ్న నిమిలితనేత్రుఁడౌట వే
జనఁ దొడఁగెన్ హలమ్ముడె వృషమ్ములు లేక పాలమ్ము దున్నుచున్. 31

ఉ. చేగల శూలమెత్తి వృష శేఖరుతోఁ జను రుద్రరూపుఁడో
నాఁగలి తోడ గెల్చు యదునాయకుఁడౌ బలభద్రరూపుఁడో
తా గెలిచెన్ మహాత్వమున ధాతను బోల్ ప్రతిపక్షినంచు న
చోఁ గల లోకులెల్లరును స్తోత్రమొనర్చిరి మల్లనార్యునిన్. 32

తే. అర్థకామార్థమై శారదాంబఁ గొల్చు శంసనీయమౌ కవినాథు శక్తి నంత
ధర్మమోక్షార్థ మా చక్రధరుని గొల్చు భక్తి భావ విభ్రాజిత శక్తి గెల్చె. 33

ఆ. అంధతమసమందు నగ్ని కీలలు దీప్తిజెందినటులు సుకవి చిత్తసీమ
నోటువడుటవలన నుదయించు తామసవృత్తి యందు నీర్వ్య పెచ్చు పెరిగె.

తే. పరిపరి విధాల నిర్బంధపటచియైనఁ బోతరాట్కపిండ్రుఁడు సింగభూధవునకు
భాగవత మంకిత మొసంగు పథకములను సిద్ధమొనరింతునని కవి చింతసేసె. 35

వ. అంత 36

సీ. వరుణుండు చలిగ్రాఁగ విరచించికొనినట్టి పండు నిప్పు కల కుంపటి యనంగ,
చీకటి ప్రళయమ్ము చేకూర్చ జృంభించు నపరాభి గత బాడబాగ్ని యనఁగ,
కాంతి విశ్వమును మ్రొంగఁగ నోరు దెఱచిన కాలరాక్షసి వక్త్రగహ్వరమన,
వ్యోమాంబరీషాన నుడులాజలన్ వేషబొరి రాజఁబెట్టిన ప్రాయ్యి యనఁగ.

తే. రతి విరక్త కాషాయాంబరములఁ దాల్చి
కళ లుడుగునట్టి మోమునన్ గాంతి దఱుఁగు
చూపులన్ చెట్లగుట్టల ప్రాపుగొనుచు
వాడిదప్పిన ముదుకడై వంగె బ్రొద్దు. 37

చ. పిలిచెను గూళ్ళు పుల్గులను విశ్వము సాంధ్యకళారుణాబ్ధిలోఁ
గలిసెను లోకజీవనద కర్షకదేహనిదాఘ వృష్టియున్
వెలిసెను శ్రాంతినిం గనక వేసరు గోతతి పాద మొక్కెడన్
నిలిచె దినమ్ముపై నిశలు నిప్పులు గ్రక్కెను దారకాకృతిన్. 38

మ. పులకించెన్ దొవకన్ను లిందువు సరోముగ్ధాంగనా జీవన
మ్ములఁ జిత్రించెను రాగసంతతులు మబ్బుల్ మాటుగన్, గబ్బిల
మ్ములు దీక్షల్ త్యజియించె, ఘూకతతి విస్ఫూర్తిన్ నభోమండల
మ్ములపై రాజ్యములేలె సంతమసరాఙ్ముఖ్యోత్పతద్దృష్టులై. 39

- మ. అల శ్రీనాథకపింద్రమాళి నిజ శిష్యాయత్తుడై యూరి వె
ల్పల నొప్పారు తటాక నిర్మలజల ప్రాంతంబులన్ స్నానసం
ధ్యలు గావించి దరిం బురిం గనియె సోత్కంఠన్ సుఖాందోళికా
మల పర్యంకమృదూపధానవికషన్మస్తప్రళస్తాకృతిన్. 40
- చ. తత ఘనతూర్య నిస్వన వితానములున్ బ్రవిదీప్త తారకా
యితకర దీపికా నిచయ పేతి విధానములున్ ద్విజోక్తవి
శ్రుత నిగమక్రమోల్లసిత సుందరగానము లీడ్యగోళతాం
గతురగ యాప్యయానములు గ్రాలఁ గపింద్రుఁడు సొచ్చె నప్పురిన్ 41
- క. మెండగు నీ విభవముఁ గన దండిపబువు పెండ్లియొ దొర దండెత్తుటొయై
యుండునని యూరికూర్ మైనిండన్ గనులొనరిచికొని నెఱికాంతు రొగిన్.
- ఉ. ఆ పయనమ్ము పోతన గృహింగణసీమల నాఁగె వెంటనే
లోపలి నుండి లక్ష్మి యిలులోఁగలిమున్ బర తెంచి కాంచి లో
నాఁవఁగరాని మోదగతి నర్గి పితం గని పల్కె నయ్య! నేఁ
జూపెద రమ్ము మామ నొక సొంపుల పల్లకిలోన నింటిమున్. 43
- క. అన నాశ్చర్యము సంభ్రమమును బెనఁగొనఁ బోతరాజు ముదితుండై వ
చ్చెనె మామ యనుచుఁ దానది వినుటయె తడ వింటి వెలికి వెడలెన్ వడిగన్.
- క. చని కట్టెదుటనె పోతన జనపతి వై భవసనాథు సత్కావ్యకళా
ధననాథు న్నిగమాగమ ఘనవిజ్ఞాన ప్రబోధుఁగనె శ్రీనాథున్. 45
- క. పోతన నాతఁడు, నాతనిఁ బోతనయు మిథోనురాగపూర్ణకటాక్షా
కూతిన్ గాంచిరి కుశల ద్యోతక వాక్కుధలు స్మితవిధువులన్ దొరలన్. 46
- క. శ్రీనాథుని కడఁ బోతన
శ్రీనాథుని పజ్జ నొక కుచేలుని లీలన్
దా నగపడు హృదయముఁ గనఁ
శ్రీనాథుఁడు దా నగును గుచేలుఁ డతఁడగున్. 47
- సీ. కాశ్మీరుకాలువ గడబిడం గని తాను నవ్వుచుండగఁ జిన్గు నారపంచె,
పట్టుపుట్టమ్ముల పరువుమర్యాదలఁ జినబుచ్చ మోఁకాలి చెఱఁగుగుడ్డ
కర్ణకుండల రత్నకళల రంధ్రాన్వేషణము సేయ రిక్తకర్ణయుగళమ్ము
శ్రీనాథ మణిహార సింహాస్య వలయాలఁ దలదూఁగి మించఁగాఁ దులసిమాల

తే. దైవదత్త బలాధ్యుడు తా నిలుచును
 బరులవై నాసపడువాడు పడుననుచును
 నందలమువైఁ బరుండు జావయ్య నపుడు
 క్రిందనిలిచిన తన రూపు క్రేణిసేయ. 48

తే. గాఢ గర్వాంధకార దృక్కార్జ్యమెల్ల
 శీత దరహాస చంద్రికం జెదరఁగొట్టి
 యెదిరికొనితెచ్చె శ్రీ నాథు నింటిలోకి
 భాగవతపాణితోఁ గాని పనియుఁ గలదె ! 49

ఉ. వల్లకి డిగ్గి కాలు గడపన్ సరి నుంచెనొ లేదొ యంతలో
 సల్లలితాంగి శారదయు సంబర మంబరమంట వచ్చె, నా
 తల్లి యటంచుఁ బల్కి స్వసుతం దరిదీసి శిరంబు మూర్ఖొనన్
 వెల్లువగట్టె ప్రేమరసవృద్ధి సుతా పితృ బాష్పవృష్టిలో. 50

ఉ. అల్లన లోనికేగి సుత నంకమునన్ దగఁ జేర్చి కూరిమిన్
 జెల్లెలిఁ గాంచి నీ యొడలు సేమమె, ముద్దులబిడ్డ లష్మియున్
 మల్లనయున్ సుఖంబె యన మానిని మ్రొక్కుచుఁ బల్కె నగ్గిజా !
 యెల్లరు లెస్స, నిన్గనమి నెంతయు జెక్కినె శారదాంబయే. 51

చ. అన విని యశుఃపూర్ణ నయనాకుల దృష్టిఁ గపింద్రుఁ డంక నీ
 మనలరు శారదం గనుచు మక్కువ నక్కునఁ జేర్చి గద్గద
 స్వనమున గారవించి నెటి చక్కనొనర్చుచు మెల్ల గద్దవం
 గొని మొగమెత్తి మూర్ఖొనుచుఁ గోమల గల్లయుగంబు దువ్వుచున్. 52

క. జనని సనినపుడె నీయీ జనపతి వశ చేతసుఁడగు జనకుఁడు సనె, నీ
 జననియు జనకుం డత్తయె జననీ ! నీ కుండిలేని జనకుఁ డితఁడనన్. 53

నీ. బాలా వినోద విభేల నార్థంబయి తకుకుల నీను పుత్తళిక లిదుగొ !
 సౌందర్య జనక ప్రసాదనార్థంబయి మణిమయ స్వర్ణభూషణము లిదుగొ !
 స్త్రీ తను శోభావిశేషవర్ధకములౌ వరమూల్య విలసితాంబరము లిదుగొ !
 సరసజానామోద సంధాయకంబగు పరిమళద్రవ్య సంభార మిదుగొ !

తే. వివిధ భాద్య పదార్థ సంవిలసితములు
 బహుళ రుచికర ఫలపూర్ణ భాసురములు

రమ్యసౌరభాన్విత పుష్పరాజితములు
చందనపు మందసములని నందన కిడె.

54

క. తన బిడ్డ వలెనె యా పోతన బిడ్డం గూడ దరికిఁ దార్చుచు లక్ష్మీ!
కొనుఁడి ఫలాదు లీవు వదినెయును దమిఁ గలిసి వీనిఁ దినుఁడి! యనుచున్.

క. ఈ తెఱఁగున నొక్కించుక కూతునుగని ముదమునంది గురుధిషణుని నా
పోతన నారసి భాషాచాతురి వొటయంగ సుకవిచంద్రుఁడు పల్కెన్, 56

తే. పెండ్లి యీడేఁగుదెంచెను బిడ్డకనుచు లగ్న నిశ్చయమునకుఁ దలంపు గల్గి
సకల సన్నాహములతోడ సుకవివర్య! వచ్చినాఁడను వేఱ భావమ్మువలదు.

క. రాజాస్థాన సుకవిఁగన్ రాజిలుటన్ రాజలాంఛనమ్ములతోడన్
రాజెల్లెన్ బోతన కవిరాజా! శ్రమ యొసఁగినాఁడ ఊమియింపఁదగున్, 58

సీ. పదులనుమించు విపశ్చిద్గణంబులు శతమునుమించు శిష్యవ్రజంబు
గుల్మసంఖ్యాకమై కొల్చియుండెడి సేన పగటి దివ్యటులూను పరిజనంబు
స్తంభేరమాభ భాస్వద్ధురీణశతంబు నుష్ప్రచతుష్టయం బొప్పుమీఱు
స్వర్ణ పల్యంకికాసంవాహకగణమ్ము తూర్వవాదన కళాచార్యవరులు

తే. వందిమాగధ బృందంబు వైణికాది
గాన విద్యావిశారదుల్ ఘనతఁగనిన
నర్తకీజనంబులు, కవణములు కసవు
పసుల కిడువారు పలువురు పాచకులును.

59

తే. వరుసనొక శతమ్మునుమించు పరిజనమ్ము
కలరు మావంతులాదిగాఁ గవివరేణ్య!
ఇందఱి భరించు శ్రమము మీ కిడుదునెట్లు
భయపడకుఁడు మాశ్రమ మేమె పడెదమింక.

క. భవ్యచరిత! నాదు పరివార మెచ్చోట నేది దినునొ యదియె యేను దినఁగఁ
దగును మీరలన్యథా భావనమొనర్పవలదటన్న సుకవి పలుకు నిటులు. 61

శా. బావా! యిప్పుడు మీరు మాకెటులు సద్బాంధవ్యమున్ గూర్తురో
మీ వారెల్లరు గూర్తురతైఱఁగునెమ్మిన్ వారలన్ వేఱుగా
భావింపందగు నొక్కొ! శూన్యపథిలో భాసించునెట్టిందు వా
లేవన్దారక లొప్పియుండవొక్కొ పాటిందప్పి వర్తింతురే?

62

శా. ఆహారంబది యొక్కఁ డొక్కనికినై యర్పించుటల్ కల్ల లీ
దేహలిన్ సచరాచరమ్ములుగ నే దివ్యుండు సృష్టించుచున్
గేహంబం దిడువాఁడొ వాఁడె యిడుర క్తిన్ భుక్తి నట్లాపువే
నూహింపందగు నన్న దాత యని పాత్రోర్విన్ లసద్దర్శినిన్.

63

ఉ. కావున మద్గ్రహమ్ముననె కంజదళాతుడొసంగు సంబలిన్
ద్రావుటలోప్పు ప్రాణసు విధమ్మున మానముగూడ బీదలన్
దావిడఁజాలకుండు నిదె తక్కిన యత్న మొనర్చువాఁడ మీ
దీవన లున్నఁజాల్ మరొకతీరున భావనసేయఁ జెల్లునే!

64

చ. అనుచును లోనికేఁగి తనయాత్మనిటుల్ తలపోసె రాఘవా!
కనుగొన నింటిలోన నొక గవ్వయులేదిటు నిన్ను నమ్మి నా
మనమున నిర్భరుండనయి మాట యొసంగితిఁ దావకీన పా
వన పదభక్తులెయ్యెడ నభాగ్యులనన్ వినలేను నీ సడిన్.

65

ఉ. మన్నీయ నాశ్రయించు నొక మానవుఁ డింతటి శక్తియుక్తుడై
నిన్ను మనంబునందుఁ గడు నిశ్చలభక్తిని విశ్వసించునన్
బన్నము పాలుసేయు ననఁ బల్కు వెలందికి నీకె యెంతయున్
జిన్నతనంబుగాదె జననీ! యిపుడేగతి రక్ష సేతువో!

66

సీ. పదదర్శనమ్మిడఁ బదవాక్యదర్శన సందోహమనఁ గండ్లముందె యాడు.
కన్నెత్తి చూతువేన్ జ్ఞానభానూదయ మ్మొనగూడు నూహోగగనపథాల,
హాసీయించుచో నవరసకళానిధు లుద్భవింతురానంద సింధ్వంతరముల,
కనికరమ్మునఁ బల్కుఁ గావ్యకన్యాలంక్రియా రసధ్వని రసనాగ్రవర్తి

తే. యగును, భారతి! నీ యక్షరాకృతులను
నక్షరార్థప్రదుండగు హరికొసఁగితి
ధరణీపతులకై నిడను ముక్తామణులను
వెలఁగఁబోతురె కర్మందుఫలములకని.

67

క. ధర్మార్థకామమోక్షము లర్పిలినిడు తల్లి వీవె యని వినియెద నీ
మర్మముదెల్పుము కవిదగు కర్మంబిదియేమి నృపునిగని కయిసాఁపన్.

68

సీ. తీవంచమోముల డిట్ట చేపట్టినజాణ వీ వీరాని చదువుగలదె!
కడుపు బంగారు బొక్కసముజేసిన మేటివనిత వీ విడలేని ధనముగలదె!

- నిక్కపుజగపుమన్నీని పట్టపురాణి వరయ నీ విడలేని వరముగలదె !
కైటభదై త్యారిగాదిలికోడల వెదియొ నీ విడలేని పదవిగలదె !
- తే. అంబ ! త్వత్పదసేవనాలంబ దీప్త భక్తవర్యులు భువి నెందురిక్తులనెడి
యర్థరహిత జల్పనముల నాలకింపఁజాలఁ గావ్యకాసార మరాలజాల ! 69
- క. సత్యశివ సుందరాకృతి నిత్యముగా నా మొగాన నిల్తువుగదె యీ
భృత్యునితో నీ విప్పుడసత్యముఁ బలికింతువమ్మ చదువులరాణీ ! 70
- ఉ. ముందు సురాళికై యమృతమున్ దగ మోహిని బంచినట్లు మ
న్మందిరమందు భూమి సురమండలికిన్ మధురాన్నపానముల్
విందు నొసంగరాదె యరవింద దళాయతనేత్ర ! శారదా
సుందరి ! యంచు వేడనొక సుద్దియిటుల్ విననయ్యె వాకిటన్. 71
- ఉ. పోతన సత్కవీంద్రులు ప్రపూత చరిత్రులు మందిరములో
నీ తరుణమునందు వసియింతురె. సత్కవిదర్శనార్థమై
పూత చరిత్ర శ్రీ భువనమోహిని జ్యోతిపురంపురాజ్ఞి వి
స్ఫీత యశస్కుఁ బాల్కురికి వేలుపు నీశ్వరుఁ గాంచి వచ్చెడిన్. 72
- చ. అనుటయుఁ బోతనార్యుఁడు మహాదృతిడాసి మదీయభాగ్య మే
మనవలె మీదురాక యని యాడుచు యానమునల్ల లోనికిం
గొని చనుడంచు వాహకులకుం దగుమార్గముఁజూపి గోష్ఠమం
దున వృషపాళిఁ దోలుడని తోడుతవచ్చిన బండ్లతో ననెన్. 73
- ఆ. మేఘమందు మెఱయు మించు దీవియఁబోలి కాచపాత్ర దీపకళికవోలె
వెల్లమబ్బులందు వెలుగు సుధాంశువై యద్దముల సహాయందుఁ జెలఁగి.
- తే. పూర్ణ సౌందర్య జలనిధిఁ బుట్టి పెరుగు భార్గవి నెవారో వలబన్ని పట్టిరనఁగ
వలిపమగు నుల్లబంబున వెలుగు లీను వెలఁది యాందోళికను వీడి వెలికివచ్చె.
- చ. కవివరుఁ డేగుదేరి తనకై సవరించిన మేల్బవఁతితో
నవసతినిం బొనర్చి చెలి నర్మిలి పోతనఁ జేరఁ బిల్చి తా
నవిరళ భక్తియుక్తి నిటులాడెను సత్కవిచంద్ర ! నేను మీ
కవితల నాలకించుటకుగా నిటువచ్చితిఁ గూర్మిపేర్మిమై. 76
- చ. ప్రణత జనార్తిహారకునిఁ పాల్కురికికుని సోమనాథునిన్
ఫణికృతభూషణాంచితుని భాగ్యవశమునఁ గాంచి మ్రొక్కు ల

ర్పణముఁ బొనర్చ వ్యాసకృత భాగవతమ్మును భక్తిఁ బోతరా
ణ్ణుణి తెనుఁగుం బొనర్చెను విసం దగునంచు వచించిరయ్యెడన్. 77

చ అది విని నేను బోతన మహాకవి దర్శన భాగ్యవై భవ
మ్మొదవురటంచు వచ్చితి నిటుల్లమునం గలదొక్క సంశయ
మ్మది తొలఁగింపఁ వేడెద స్మరాంతకు నచ్యుతుఁ డెట్లు మోహినీ
మదవతి రూపమూని నిజమాయ జితోస్మియనం బొనర్చెనాన్. 78

క. ఒక క్రేవ భావకుండు మఱొకవై పున వీరి రాక యొనగూడెను దా
నొకఁడే సమయమ్ముననే నిక మునుగల కర్ణమేమొ యెఱుంగ నటంచున్. 79

వ. పోతన తన యంతరంగమ్మునఁ జింతింప నమ్మదవతి యతనింగని, 80

తే. ఇంక నొక విన్నపముగల దీడ్య చరిత ! దానిఁ జిత్తగింపఁదగు నిదానగతిని
నే నహస్ర భోజనమును నిర్వహింపఁ దలఁచితిని శివార్పణముగా దానినిచట.

ఆ. జరుపుఁడనుచు సకల సంభారము లొనర్పఁ బరిజనమ్ము బిల్చి పంపు సేయ
వల్లెయనుచు వారలెల్ల వస్తువులను గొనుచు బానసమున నునిచి చనిరి. 82

ఆ. సూదజనము లెంతో మోదమ్ముతోడుత భక్ష్యభోజ్య లేహ్యపాయసముల
సిద్ధపఱచి త్వరగ శ్రీనాథుఁ డాదిగా విప్రతతుల కిడిరి విందు లంత. 83

క. పోతన సాదరగతి సతిచేతో ముదమెసఁగ రాణిఁ జేరంజని య
న్నాతికి నాతిధ్యంబిడఁ బూతమతిన్ స్వీయసతిని బొరి నియమించెన్. 84

ఉ. కూరుచు విందు లక్కజము గొల్పఁగ సత్కవి శేఖరుండు వి
స్తారముద మ్మొదం గదుర ఛాత్రయుతుండయి పోతనార్యుతోఁ
జేరి భుజించి తమ్ములము సేయుచు బాన్పున మేనువొల్చి పెన్
గూరిమి నాంధ్రభాగవత కోమల కావ్యకళా ప్రిలుబ్ధుడై. 85

తే. ఘనుఁడు శ్రీనాథకవి శిష్యగణములెల్లఁ
గొలువఁ బోతనకవిఁ బిల్చి పలికె నిట్లు
నీదు భాగవతాకాశ నిర్మలమునఁ
దానమాడించి ముత్స్వర్గధామ మిడవె. 86

చ. భవహరమై సమగ్రరసబంధురమై భగవద్గుణామృతా
సవర్ణురమై కళారమకు సాగరమై కవిలోక లోచనో

తృవకరమై నిరర్గళ నిసర్గమనోహరమై తనర్పు భా

గవత కవిత్వమేను వినఁగా నిను గోరెడివాఁడ సత్కవీ !

87

క. అన విని పోతన స్మేరానన మొప్పఁగ జావఁగాంచి నా భాగ్యము మీ

రనుటయె చాల్పదివేలని వినయ సుధాస్రవదుదారవిధు వదనుండై .

88

క. అనఘా ! మీ మును నేఁ గవినని చెప్పగ సిగ్గువడెదనై నను మిముబోల్

ఘనులకడఁ జదివిననె సంకునఁబోసిన తీర్థమగుచుఁ గొమఱొందుఁ గృతుల్ .

ఉ. వీరి విలాసభాషణము వీనుల విందిడ నింగితజ్ఞుఁడౌ

నారయ లోనికేఁగి సుమనస్థమరందము నా ప్రబంధమున్

దోరపు భక్తిఁ దెచ్చి వినతుండయి పీఠికనుంచెఁ దా నమ

స్కార మొనర్చి పోతనయు సాదరబుద్ధిని విప్పెఁ దత్కృతిన్ .

90

తే. అపర మోహినియై భోజనామృతమ్ము

నిడిన రాణి వాంఛితముల నెలమిఁదీర్చ

మోహినీ సత్కథా సుధావాహినులగు

ఘట్టములె గాన మొనరించి గఱిత ననిపె .

91

ఆ. అతని కావ్యగానమది జెవిం బడినంత

నాగుపాము లీల నూఁగెఁ దలలు,

అతఁడు చదివి చదివి యాఁపె నా వెనుకయుఁ

నదె ధ్వనించెఁ జెవులఁ గదలవెదలు .

92

కా. శ్రీనాథుం డల పోతరాజ కవితా శ్రీ మోహినింగాంచి బ్ర

హ్మానందాంబుధి నోలలాడుచును దీవ్యన్నందనోద్యాన శం

తాన శ్రీహరి చందనోపగత శీతచ్ఛాయలందున్ సుధా

పానోన్మత్తునిరీతి మైమఱచెఁ గావ్య స్వర్గసంవాసియై .

93

ఆ. జోలబాడు నంత బాలుండు నిశ్చల చిత్తుఁడగుచుఁ గూర్కు జెందు శక్తి

యచటి బుధులయెడఁద నావేశమై మేని చలనమడఁగె నోరు పలుకుటుడిగె .

క. శ్రీనాథసుకవియున్ జకితాననుడై యతనిఁగాంచి యను నిటు బావా !

యీ నా జన్మము ధన్యము తా నీ కవితామృతంబు ప్రదావుట కతనన్ .

95

తే. లలిత వాక్యరసాల పల్లవవితాన

భాదనోన్మాదులై తాము గండుకోకి

లములు కలహించు ధారావీలాసరురుల
స్వేచ్ఛఁ గ్రీడించు రాయంచ చేడెసిండు.

96

తే. హరి జగన్మోహినిగఁ బృథ్వి నవతరించి
యమృతమునుబంచె నాఁడు తా నమరతతికి
నీ కృతుల నేఁడునున్ మోహినీలతాంగి
మనుచు విబుధుల కమృతభోజన మొసంగి.

97

సీ. లలితపదమ్ములే లలితాపదమ్ములై
ధారుణీజన శిరోధార్యత గనె,
భావార్థములు రమ్యభావజార్థమ్ములై
భువనైక మోహనస్ఫూర్తిఁ గాంచె,
వృత్తమ్ములు మరాళవృత్త రూపమ్ములై
సుర నరలోక సంస్తుతుల నందె,
సుమధురాలంకృతుల్ సుమనోమనోహరా
కృతులై ప్రజా నమస్కృతులఁగొనియె

తే. ధ్వనులు చతురాననోదిత ధ్వనులఁ బుట్టు
శ్రుతులెయ్యె పండితావళి శ్రుతులఁ దన్పు
నీదు కృతి రసఖండమ్ము నిర్జరాళి
కమృతభాండమ్ముగా వెలుఁగందె ననఘ !

98

ఉ. ఎక్కడి పాండితీ ప్రతిభ లెక్కడికైత లదేమి ధార తా
నొక్క మహాసముద్ర మది యూహ యెటాడ దిఁకేమి జెప్పు దీ
విక్కరణిన్ రచింతువని యెంచను, నేనస నెంతఁ బృథ్విలో
దిక్కులు నాలకించు సురదీర్ఘికలన్ విలిఖించు నీ కృతుల్.

99

చ. నవరస సాగరాళికి ఘనమ్ముగు కాల్వలు దోఁడి ముత్తైముల్
రవలు తెలుంగు బంగరు పొలమ్ముల నారిడి పెంప నివ్వి నీ
కవనపుఁజేర భాగవత కావ్యపుఁ గోండ్రలఁ బండి సాహితీ
భవనము నింపె నాంధ్రరస వాఙ్మ ధువర్షక ! కావ్యకర్షకా !

100

చ. రసమయభావ దివ్య మధురాజితమౌచు సువర్ణవర్ణప్రో
ల్ల సితమునై పదాంబుజ దళస్థలి నర్థరమల్ వసింపఁ గా

ప్రసవమనన్ సురత్ శిరముపై ధరియింప వెలుంగు భావుకా ! 101

ఉ. మూలముడొగ నంతకును ముద్దగు నాకృతి దాల్చి స్కంధశా
భాశిని దేలి యెంతో హృదయంగమ పుష్పసమోక్త్యలం క్రియా
మాలికలల్లి పత్రపథి మంగళరేఖలు దిద్ది సత్ఫల
శ్రీతిడి వేదకల్పతరుసీమల నీయిం నాఁటె నీ కృతుల్. 102

క. శిల్పి కవి గాయకుఁడు నిజ కల్పిత సామ్రాజ్యసౌధ ఘన శిఖరాగ్రా
నల్ప హిరణ్మయ సుమమృదుతల్పముల శయింతు రససుధామధు రతులై.

క. సుంతయు నీ కృతి గన నజనంతటివాఁడై నఁ బదములంటి నమించున్,
చింత యుదయించు నీ కళయంతయు శాణశిల క్రింది యందమ్మగుటన్. 104

సీ. వెడల వింతియె కాని యడుగిడ్డ చోటెల్ల ముత్యాలపంటలు మూల్గవొక్కొ
దర్శింపనొల్లవు ధరణీపతులఁ గాని చనిన కన్నులఁ గప్పికొనరె నిన్ను !
మాట వెచ్చింపవు నోట నీ వనినంత సిరులవర్ష మ్ములు గురియకున్నె !
కోర వింతియె కాని కోరుచోఁ దీరై న దేవేంద్ర భోగాలఁ దేలవొక్కొ !

తే. ఆత్మలో ధన ఘనతల నభిలషింప
వెంటెకాని నీతోనఁ దలంతువేని
కనకమయముగాదొకొ నీదు మనికి యెల్ల
విజయదుందుభుల్ దశదిశల్ వేగవొక్కొ ! 105

చ. పుడమిని బెక్కు చోటులకుఁ బోవనె పూజ్యుడగున్ విపశ్చితుం
డడుగని దమ్మయైన నిడదండ్రుగదా ! గిరి గహ్వరమ్ములన్
బడుకొనియుండు సింహ ముఖపార్శ్వములన్ జనుదేరి మమ్మిదొ
కుడుపుమటంచు నెందు మృగకోటులు చుల్కునజెంది ఫల్కునే ? 106

ఉ. నీదగు విద్యకున్ మరియు నీ యసమాన కుశాగ్ర బుద్ధికిన్
నీదు కవిత్వసిద్ధి కవనిన్ వసియించెడి యెవ్వఁడేని సర్
పాదిత సంచితార్థముల బంగరుగోడలు బెట్టువాఁడు నా
కేదియు వద్దు వద్దనఁగ నీవె కనంబడుచుంటి భావుకా ! 107

తే. నావు డప్పోతరాజు శ్రీనాథుఁ గాంచి
యిట్లు వల్కు బావా ! తిన నింత తిండి

కట్ట బట్ట జిక్కిన రాము కరుణ వలన
నంతె చాలు ధనాశల కంతు గలదె ?

108

తే. విలువగల రత్నమును దానె నెదకికొంచు
మానవుడె వచ్చు, రత్నమ్ము మనుజు కడకు
పెదకుచుబోవ దీ విశ్వపీఠి నదియుఁ
దా సువర్ణమైత్రినె శిరోధార్యమగును.

109

క. 'దేహి' యను చొక్కరికి నీ దేహికరముఁ జూచు కన్నఁ ద్రెళ్ళుట మేల
వాహిను లల్పములయ్యును సాహసమతి నుదధి కొసఁగ సాగు జలాలన్. 110

తే. త్యాగమున నాత్మశక్తి వర్ధనము నందు
స్వార్థమునకయి యాచింప సమయు నడ్ది
యనుడు శ్రీనాథుఁ డంతఁ బోతనను గాంచి
పల్కు నిట్లు లోకజ్ఞాన పటిమ మెఱయ.

111

తే. లక్ష్మి కోపింప విష్ణులీలా విలాస ఘన జగన్నాటకం జెల్లఁ గట్టువడును;
అర్థమది చతుర్విధ పూరుషార్థ వితతి నల ద్వితీయమై యద్వితీయతఁ జెలంగె.

ఉ. అర్థములేని మాటవలె నర్థవిహీనుని జీవనం బిలన్
వ్యర్థముగా గతించుఁ దృణవద్గణనం బొనరించువాని య
భ్యర్థన లోకమెల్లఁ దుద భార్యయుఁ బెన్నిటియై యెదిర్చి వా
క్యార్థమొనర్చు మేఁక మెడనాడు స్తనమ్మతఁ డన్న నింతకున్.

112

ఉ. వేగిన యంత నీ దినమువెళ్ళుట లెట్లని నెత్తిపట్లతో
నే గతియించుఁ బ్రొద్దు నుతి నిర్దనికొక్కెడ నిల్వ, దేరికేన్
లోఁగి చరింపఁగావలెను లోపల నెంతటి ప్రజ్ఞ యుండియే
నూఁగదు వేగదాత్మ మొయినుండియే చంపు ననుక్షణమ్మునున్.

114

చ. కుడువఁగనైన నర్థితతి గోరినవేళలఁ జేతి నిండుగా
నిడుకొననైనఁ బృథ్వి సకలేష్పితముల్ నెఱవేర్చ శ్వాసముల్
విడువఁగఁ బీల్చినై న నిజవిత్తమె కారణమద్ది లేమి ముం
దడుగిడలేఁడు జీవుడరయన్ హరికై నను 'బెట్టు' చుట్టమా.

115

క. పులి మేఁకయాను ధనముం దిలకించిన యంతమాత్ర, నెఱి మేఁకయు బె
బ్బలియాను ధనము పాణిం గలిగిన మాత్రాప వినుము జ్ఞాననిధానా ! 116

తే. కలిమి గలవాని శవమునుం బలుకరింతు
వేడు నిర్ధనుఁ గన్నెత్తి చూడరెవరు
ద్రవ్యవంతుని వాక్కు వేదంపు బుక్కు
మిడుకు బీదపల్కులు చెవిఁబడు ములుకులు.

117

ఆ. ప్రతిభగల్గువాని పజ్జ విత్తమె యున్నఁ బ్రకటపఱచు దాని పదిగుణములు
సకలలోపములను సవరించి సరిదిద్ద ధనముకన్న మిన్న ధరణి నున్న.

118

మ. పరదారగ్రహణమ్ము పాపమనుచున్ భావించు చందమ్మునన్
బరపితా హరణమ్ము దోషమనుటల్ భావ్యమ్ములౌ పాండితీ
స్ఫురణం దత్సముపార్జనమ్మునకు నై పూనన్వలెన్ దానితో
నొరులన్ దన్పుచుఁ దా భుజింపవలె వాఁ డొక్కండె ధన్యుండిలన్

119

శా. ఆలోచింపుము సద్గురూత్తముల నార్యశ్రేష్ఠులన్ బంధు మి
తాళిన్ భృత్య కళత్ర పుత్రసముదాయంబున్ దయాన్నేహ భ
క్త్యలోకాంచిత రాగరంజితులఁ జేయన్ బెట్టిపోయంగనున్
శ్రీలక్ష్మీ కరుణాకటాక్ష విభవశ్రీలే కదా మూలముల్ !

120

శా. ఈ సేద్యమ్మున కేమి వచ్చినను మీ కేమోను మేల్పంటరాఁ
గాసో వీసమొ కల్గ మీ వ్యయములన్ గంధాక్షతల్ గావు తా
నీ సంసారము పండ్లు లేని పులి, సొత్తెంతేనియున్ దెచ్చినన్
జాసంగమ్మునకై నఁ జాలదెపుడున్ భావింపుమో భావుకా !

121

ఉ. దానమునందుఁ గర్ణుడను తావకకీర్త్యకళంక భాను శో
భానవరూపరేఖల నభమ్ము లిభమ్ముల నెక్కి చాటఁగన్
వేనకువేల నిల్గడిగి పెట్టినయప్పులఁ గోండ్ర దీర్చునే
యెనుఁగు లెక్కనై న ఋణమేకుల రాటముతోడఁ దీటునే ?

121

క. అనుటయుఁ బోతన శ్రీనాథుని యుపదేశాశయమ్ము తుది మొదలునున్
మనమున కెక్కఁగ నాతనిఁగని యిమ్మెయిఁ బల్కె నిర్వికారహృదయుడై .

ఆ. అర్య ! మీకుఁ జెప్పునంతటి వాడనుగాను గాని మనవి గల దొకండు
వినుఁడు దేనికతన మనమున నే నిప్పుడింత తృప్తిగాంచి యెసఁగువాడ.

124

ఉ. ఆకలి దప్పులున్ మరియు నాతపశీతవికార జాధలన్
సోఁకఁగనీని సౌఖ్యతతి ఊఁచి నరావసరమ్ము లింద్రియా

నీకమీఁ దన్పి చాన మదినించు సుఖాశి మనోవినోదముల్
వీరకమెయిన్ నరుండెపుడు వీని నిమిత్తమే పొక్కులాడెడిన్. 125

సీ. అవసరములు నిండ్రయ వినోదము లటంచు
నరమనోభీష్టమ్ము లిరు తెఱఁగులు ;
అవసర సేవన మ్మసువులమై నిల్పుఁదమి
వినోదము లిండ్రయములఁ దన్పు,
నొగివినోదమ్ము లాయువు నెల్ల హరియించు
నవసర సేవ జీవామృతమిడు,
ధాత్రి నిండ్రయ వినోదములకుఁ దుదగాన
మవసర సేవన కవధిగలదు.

ఆ. అవసరములు పూర్తియగును న్యాయార్జనన్ వేడ్కఁ దీర్చదెంత విత్తమేని,
అవసరమున కన్ననధిక మార్జించుచు ధనముఁ గొనుట నొంగతనమటండ్రు.

తే. అధిక విషయ సంసేవన మ్మగు వినోద మవసరాకృతింగొని వ్యసనాఖ్య నలరి
తనను సేవింపకున్న భేద మొనగూర్చు నతి వినోద సేవనము దుఃఖాకరమ్ము.

సీ. తన యక్కఱకు డబ్బుదాచు లోభమొప్పు
పరధనాహరణ లోభమ్ము తప్పు
నిజవస్తువులపయి నిల్పు మోహమొప్పు
అన్యవస్తుగత మోహమ్ము తప్పు
తనసతిన్ నియతిఁగూడిన కామగతి యొప్పు
పరసతిన్ గవయు కామరతి తప్పు
తన పొణరక్షకై తగిన కోపమొప్పు
పరవినాశక కోపభరము తప్పు

తే. స్వర్ధ గల్గిన యట్టి మాత్సర్యమొప్పు
పరునసూయగాఁజూచు మత్సరము తప్పు
సదభిమానపూర్వక మదచర్య యొప్పు
దురభిమానదూషిత మదనిరతి తప్పు

128

వ. అని పెద్దల సుద్దులు మును వినుచుండు నిండ్రయవినోదము లేల ? 129

సీ. జిహ్వాకెంతయు రుచి చేకూర్చు మధురాన్న
 పానమ్ముల నేని బ్రదుకుగలదె ?
 మెత్తగా నొర నెడి మేల్పట్టు పుట్టమ్ము
 ననె మానసంరక్షణము గలుగునె !
 భవ్య సౌందర్య సంపదల దర్శింపమిఁ
 గన్నుల దృష్టి తా సన్నగిలునె ?
 పరిమళ మిళితార్ద్ర పవనముం బీల్చమిఁ
 బ్రాణమ్ములకు భంగపాటు గలదె ?

తే. అవని నాత్మ స్తవమ్ముల నాలకింప
 కున్నచో వినుశక్తి తాఁ జిన్నె ? బుధుఁడు
 బ్రదుకుకై వీని సేవింపవలయు మితిగఁ
 గాని యింద్రియసేవకై కాదు బ్రదుకు.

130

తే. ధనము వచ్చు కాలమున వర్తనము మలిన
 మగును జనువేళనే శుద్ధమగుఁ దలంప
 నెదుగు వర్షర్తువందు వాహినుల నడలు
 మలికములగు గ్రీష్మమున నిర్మలములగును.

131

ఆ. దాన భోగనాశ తతులంచు మూఁడవ స్థలను బొందునట్టి ధనపుగతుల
 దాన ముత్తమమ్ము తానదియేవేళ వెంట వచ్చు మిగత లింట నుండు.

132

తే. ధనము యావన మవని మధ్యమ్మువోలె
 మత్తుగొల్పి వివేకమున్ మఱుఁగుపఱచు
 శుద్ధ విషసేవ యారోగ్య సూచన యనఁ
 గీలెఱిగి వాడుకొన నవి మేలుగూర్చు.

133

తే. వాయు కృష్ణ కాదంబిని వారమట్లు
 ఘన సముద్దీప్త విద్యుత్ప్రకాండములుగఁ
 బద్మదళ గత తరళ శంబరము కరణి
 స్వప్నసమము జీవనము యావనము ధనము.

134

క. ధనమన లక్ష్మియె కదె ! యా వనితను విశ్వస్వరూప వర్తియయిన వి
 ఙ్ఘని సేవల నుంపందగుఁ దన కని హరియించు నరుఁడు తగు శిక్ష గొనున్.

క. తీలఁ బ్రవహించి చన నదీఁ గ్రాలు మెరక పల్ల మెత్తుగడ్డయు మడుఁగఁ
గాల ప్రవాహ సరణిఁ గుచేటుఁడును గుజేరుఁడగును శ్రీపతి యతియా. 136

సీ. ధర్మమ్ము తా నర్థధర్మమ్మునై కామధర్మమై మోక్షైక ధర్మమగును,
అర్థమ్ము తాను ధర్మార్థమై యుక్తకామార్థమై నిత్య మోక్షార్థమగును,
కామమ్ముతా నర్థకామమై సద్ధర్మ కామంబుగా నోక్షకామమగును,
మోక్షమార్థిక బంధమోక్షమై కామ నిర్మోకమై సుఖదుఃఖ ముక్తి నొపఁగు

ఆ. ధర్మమూలముపయిఁ దగ నర్థకామాది
వృక్ష పత్ర పుష్ప వితతి దనరు
మోక్ష ఫలము నందు మూలమౌ ధర్మము
శెడఁగనీకయున్నఁ బుడమి నరుఁడు.

137

తే. అనిన శ్రీ నాథుఁ డా పోతనార్యు పల్కు
లన్నియును గూడ వేదవాక్యమ్ము లటులు
శ్రద్ధమై విని యెన్నెన్ని జన్మ శీవు
బుషివె, లేకున్న నిను వేద మెటులు వలచు.

138

క. నీవలె నిల్లెఁడు జనములు కేవల విజ్ఞానధనులె కిల్చిషరహితా !
భావింపఁ దలకు నొక రుచిగా వెలయుఁ బ్రపంచమనినఁ గవి యిట్లనియెన్.

చ. సతికి సుతాశికిన్ మహిత సౌఖ్య సమున్నతి గూర్చునెంచి పె
న్మతకరియై నరుం డనుదినమ్ము ధనమ్ము గడించిపెట్టుఁ దా
నితరుల మోము మెప్పుకయి హీనకృతుల్ పొనరించి మించి దు
ర్గతులను ద్రెళ్ళి యాత్మ కపకార మొనర్చికొనంగఁ జెల్లునే ?

140

తే. ప్రకృతి బంధుజన ప్రేమ పాపములకు
దారిదీయక మానదు తద్విధమ్మై
యాత్మలెల్ల బంధువులని యరయు ప్రేమ
నరుని యజ్ఞాన జలధికిఁ దరణి యగును.

141

చ. తెలియనివేళ డోల నతిదీనత నగ్నుశరీరధారినై
మెలఁగితి మానమేర్పఁడ నమేయ సుమప్రభలీను వల్వలన్
వెలసితి నజ్ఞ తా నిరతి వీటిఁడినై చెడినాఁడ, జ్ఞానమున్
దెలిసితి నిప్పుడల్లై చెడ దీపము గైకొని నూత దూఁకుటల్.

152

- తే. నాదు జీవితమ్మిగతి నడువనిమ్ము
ముందు నీ బిడ్డ సుఖపడి మురియునట్లు
నీదు జామాత కీ నీతి నేర్చుకొనుము
ప్రమాడు కన్న పంచినయట్లు మలగు మొలక. 143
- ఉ. పోలిక మేనమామలను బోలెగవచ్చును భాగినేయుడి
మేలు వచింపు మాతఁ డెద మెచ్చుననన్ గవిరాజరాజు తాఁ
బూలను గొట్టినన్ దిరిగి బుక్కనవేసినయట్లులౌర ! మీ
జాలురు వారునున్ సహజపండితు లొడ్డులు జెప్పనొప్పునే ? 144
- క. అదిగాక నీ సుతుఁ డతఁడు
గదె ! విత్తొకటిడినఁ జెట్టొకటి మొల్పునెటుల్
మొదలే మొగురము లావనఁ
దుద దూలమ్మనిన నిజము దోచునె యనుచున్. 145
- క. పరిహాస భాస భాషణ మరంద రసవృష్టి జావమఱుదు లిరువురున్
జీటునగవు పూలగుత్తులఁ బరస్పరము జల్లుకొనుచుఁ బడుకొనిరి నిశిన్. 146
- ఉ. వేకువయాటఁ బోతన కపింద్ర నిరుక్త గజేంద్ర మోక్షణ
ప్రాకట సూక్తులన్ నిదురపాసిన సత్కవి సార్వభౌముఁడున్
మేకొని కాల్యముల్ నెఱపి మేవడి సోదరరాగ వేగ శో
భా కమనీయకర్ణ సుఖభాషలఁ జెల్లెలిఁ గాంచి యిట్లనెన్. 147
- తే. సోదరీ ! శారదన్ నీదు సుతగ నెంచి సాకితివి నీ ఋణమ్మిఁగఁ జాలననుట
నేవ నా కోడలున కేను జేసికొంటి నేమి చోద్యమ్మటంచు నా లేమ వల్కె. 148
- శా. ఆ పల్కుల్వినియాడెఁ జెల్లియకు సత్యంబద్ది మీ బిడ్డయే
రేవైనన్ దమి మీ కరమ్ముల సమర్పింపన్వలెన్ గాదె. వే
మీ పిల్లం బొనరించుకోవలయు సుమ్మీ ! సోదరీ ! యత్తఱిన్
నావై భారము దించి నట్టులగు నన్నన్ నాతి తా నిట్లనెన్. 149
- క. ఇట్టులు కొమరుని గనియెది పట్టించుకొనండు మీదు జావ. చిటుతఁడో
చెట్టువలె నెదిగెఁ బడికెం డెట్టులుబడు ననుచుఁ జింతయే లేదనుటల్. 150
- తే. కవి పలికె నిప్పుడేది తక్కువబడినను
నవరిచెదఁ గాని పరిణయ సమయమందు

- పలమొ తులమొ మీరలు పిల్లలై నిడికొన
నలుపురం బ్రతిష్ఠయు భూషణమ్ము మీకె. 151
- తే. కావునన్ నేడె కోకను గట్టఁజెట్టి
విడెముపెట్ట మీ సొమ్మనఁబడును దుహిత
సాభరము వాయు, నాభరణమ్ము లిదుగొ !
పట్టుపుట్టము లివెయని భగినికిడెను. 152
- ఆ. భ్రాత యిట్లుపల్క భామిని యానాడె పతి యనుజ్ఞ వడసి బంధువులకు
బొట్టుచెట్టి మీరు భోజనమ్మునకు మా యింటికనుచుఁ జెప్పి యెలమివచ్చె. 153
- క. పొంగుచు శారదకపు డభ్యంగన మొనరించెఁ గుడుపులయ్యెను గట్నా
లంగొని సింగారమ్మున నంగణమునఁ గూడెఁ జేరటాండ్ర నివహముల్. 154
- చ. చిలుకల చాలు వ్రాలినటు చిత్రముగా సరివ్రేలు మామిడా
కుల పలుతోరణమ్ములను గూడిన శీతలకాయమానసం
విలసితసీమఁ దూర్యములు వీనుల విందిడ మంత్రపాఠముల్
జెలఁగ నుపాయనమ్మునఁగి చేలము గట్టఁగ జేసిరంతటన్. 155
- మ. బలిమిన్ లక్ష్మియు నామె కాళ్ళఁ బసుపుం బారాణియున్ దిద్దిన
వ్వలకై బుగ్గలకింత రాచి యిదొ పస్సుంగుంకుమన్ జెండ్లిదొ
కళవచ్చెన్ వదినే ! మొగమ్మున కనన్ గంజాక్షి వ్రాల్గన్నులం
దలుగుల్ వాఱు త్రపాతరంగిణుల నీదాడెన్ మిలన్మీనముల్. 156
- క. మల్లన కెల్లరు మెచ్చఁగ నెల్లాపాగా నొసంగి శ్రీనాథుండున్
జెల్లెలి యుల్లమ్మలరఁగ నల్లుని జేసికొనె మేనయల్లుని గూర్మిన్ 157
- ఉ. మక్కువ ఫాలమందున నమర్చిన కుంకుమరాలి కొద్దిగా
ముక్కుపయింబడన్ జెదరి ముంగురు లా యమపాయమూరులే
జెక్కుల వ్రేల వ్రేళ్ళపయిఁ జెల్విడగోరట కెంపువన్నియల్,
మొక్కిడెఁ బెద్దపెద్దలకు ముద్దియ గద్దియ డిగ్గి సిగ్గుమై. 158
- క. ఇంచుక వ్రాల్మోమునఁ గ్రొమ్మించనఁ జిటునగవు మెఱయ మెయిచీర జరి
యంచులు జీరాడఁగ రాయంచనడన్ లోని కరిగె నలశారదయున్. 159
- తే. శారదయు మల్లనయుఁ బరస్పరము స్వీయ
రూప సంపదలన్ గ్రోల నా పడుగుర

నోపలేమిఁ గన్గొని రోరయోరకనులఁ
బశ్యతో హారత్వమ్మట బ్రకటపడఁగ. 160

క. రాశిగణకూట మైత్రి ప్రకాశింపన్ లగ్న పత్రికన్ వ్రాసి తమిన్
శ్రీ శుభమస్తని మల్లన కాశీర్వాదమ్ము సేసి రవసి సురులున్. 161

ఆ. అగుట లగ్న నిశ్చయమ్మువచ్చిన పెద్ద లెచటివార లచటి కేఁగిరంత
బట్టుపుట్టమూని భాసిల్లువదినెను గాంచి లక్ష్మి తండ్రికడకుఁ జేరి. 162

మ. ఒడిలోఁ గూర్చొని గద్దవ న్నిమిరి ఊహలఁ నాయనా ! యంచెదో
నుదువంబోయి యొకింతనిల్చి మొగమం దొక్కింత గారాబ మే
ర్పడ వీక్షించుట నేమి గావలయు నా బంగారు తల్లి ! యటం
చడుగన్ శారదకిడ్డ చీర కొనియీయన్ రాదె నా కొండనెన్. 163

క. అనుటయు శ్రీనాథుఁడు పోతన యొడి నున్నట్టి సుతను దాఁగొని లక్ష్మి
యని దలదువ్వచు నేఁ దెత్తును నరపతి కరుణ మరొకతూరికి ననియెన్. 164

క. కలవారి సుఖముఁగని నీకుల మ్రింగుచునుండు రురక లోకమున దరి
దు్రిల బిడ్డలు నిజవాంఛలు ఫలియింపని పూవులనుచు భావింప రెదన్. 165

ఉ. వెంటనె సత్కవీంద్రిగని వెల్వెలవోయెడి లక్ష్మిమోను గ
న్గొంటయుఁ గూతు కిట్లనియెఁ కోమలభావుఁడు పోతనార్యుఁడే
మంటివి, నీదు పెండ్లివఱ కా సరిగంచుల పట్టుపుట్టమే
యింటికి రాదెటుల్ నడిచి. యీయఁడెటుల్ మన రాజరాజు తాన్ 166

శా. శ్రీనాథుండును బాలికం గనుచు లక్ష్మి ! వారిఁ బ్రశ్నింపు మీ
తానా రాజెటులీఁ గలఁడో యతఁడే ధాత్రీసతీనాథుఁడో
యే నామంబున నొప్పువాఁడో యనఁగా నీ చిత్రమా ప్రశ్నకున్
దానా పోతన బిడ్డకిట్లనె సమాధానమ్ము వెట్టం గవిన్. 167

శా. వాణీశ త్రిపురాంతక ప్రముఖ గీర్వాణాదు లెవ్వని దృ
క్కోణానుగ్రహ నిగ్రహమ్ములకుఁ బొంగుం గ్రుంగులం గాంతు రీ
క్షోణీకోణ శతాంశపాలకులు రాజుల్ వానిలో నొక్క సూ
క్ష్మాణుస్థానముఁ బోలఁ జాలుదురె తా నారాజె మా రాజగున్. 168

సీ. పర్వతమ్ములు గాఁగ బడుగు బండల గుండ్లఁ
బనివడి యెవఁడు కుప్పలుగఁ బోసె,
నదులుగా నీ నీళ్ళ నానా ముఖమ్ముల
వలయునం చెవఁడు కాల్యలను దీసె,

బటచిన ట్లంతటఁ బచ్చిగడ్డినదెంతో
యక్కట యని చేరి వలె నెవఁడు.

వివిధ గుల్మ లతాది వృక్షాల నడవుల
నవసరమని తోట లెవఁడు వేసె.

తే. చీకటింటి కాపురము నే జేయుటెట్లు
లనుచు విధుభాను దీపమ్ము లభిసీమ
నవసరములందు ముట్టించి యార్పు నెవఁడొ
యా జగత్కుటుంబియె మాకు రాజు తాను

169

సీ. అవనీ మహారాజ్ఞి కనిపెనే మారాజు వచ్చిక మేల్వన్నె పట్టుచీర
గగనకాంత కెవండు కట్టబెట్టెను రేయి నీలిరంగుల జరీపూల చీర
దిక్సతి కేవేళ తెచ్చియిచ్చు నెవండు మంచువన్నెల సన్నమల్లుచీర
ఇరుసంజలం దెవ్వఁ డిచ్చుఁ బ్రాకృశ్చిమాంగనలకు లేతచెంగావి చీర

తే. హరిణ శార్దూల శుక పిక హంసకేకి
నికర తృణవృక్ష ఫలపుష్ప నివహములకుఁ
గల చరాచరాదుల కయి వెలియనట్టి
చీర లెవఁడిచ్చు నా మహోదారుఁ డొసఁగు.

170

శా. ఈ గీతాగురు నన్న నన్యగతిఁ దామే యే జనుల్ చింతనా
భోగాయత్త విమత్త చిత్తులగుచున్ బూజింతురో వారిదొ
యోగక్షేమము నే వహింతునను ధీరోదారు గంభీరునిన్
శ్రీ గోపీజనచిత్తచోరుఁ గొలువం జేకూరవే కోరికల్.

171

శా. అల పాంచాలి మహా సభాంగణమునన్ హా కృష్ణ ! హే ద్వారకా
నిలయా ! యచ్యుత ! నే ననాథనుజుమీ ! నీ వి ట్లుపేక్షించినన్
దొలఁగు న్మానము రక్షసేయుమని చేతుల్ సాచి యాచింప వేల్
వలువల్ పంపిన చక్రి భక్తతతికిన్ వస్త్ర మ్మొకం డీయఁడే ?

172

శా. సిరికిం జెప్పఁడు శంఖ చక్రియుగమున్ జేడోయి సంధింపఁడే
పరివారంబును జీరఁ డభిగవతిన్ బన్నింపఁ డాకర్ణికాం
తర ధమ్మిల్లము చక్కనొత్తఁడు గజ ప్రాణావనోత్సాహియా
కరుణాసింధువు, భక్తకోటి మొఱ లాకర్ణించి రాఁ డెట్లనన్.

173

- శా. జావా ! యంచుఁ గపింద్రు డిట్టులనె నీ భావమ్మునం దన్యథా
జావింపం దగ దొక్క సంశయ మిటన్ బాధించెడిన్ నన్ను, దా
నా వై కుంతుఁడు శంఖ చగ్రియుగళిన్ హస్తమ్ములం దాల్పకే
వేవేగన్ బరతెంచెనం చనెద వెట్టే నీ నుడువ్ వోలునే. 174
- చ. మఱచితి మింటిలో నొకట మందుల సంచి నటంచు నాశ్వినుల్
త్వరగతి రిక్తహస్తములఁ దా మరుదెగిరియేని వారలె
ట్లు రుజలఁ జాపువారొ యెదలోన విచారముసేయు మీవె శ్రీ
హరి కరి కేమి సేయుదు నటంచుఁ దలంచి యిటేఁగుదెంచెఁ దాన్. 175
- ఉ. అక్కట ! దారి నేఁగెడి తృషార్తుఁడు కూపము దాయఁబోయినన్
బొక్కెన త్రాడు కేలఁగొని పోవలయుం గదె రిక్తహస్తఁడై
చుక్కలుజూడ లాభమటఁ జొప్పడునే యని విస్మితాస్యఁడై
ముక్కున వ్రేలు వై చికొనఁ బోతన యాతని గాంచి యిట్లనున్. 176
- క. తన బిడ్డ నూతఁ బడెనని
వినినంతనె జావి దరికి వెస నుజీకి యుగ
మ్మును జాదుకొనుచు నేడ్చెడి
జననికిఁ ద్రాళ్లు గొనిచను విచార మొలయునే ? 177
- క. తల గొట్టుకొనుచు సుతకై విలపించెడి తల్లిఁ గాంచి వృథయం డ్రితరుల్
తలపైఁ బడి వచ్చినచోఁ దెలియుం దమ కపుడు కడుపుతీపి యన నెదో.
- ఉ. ఈగతి వార లిర్వురు సహేతుక వాద వినోదవై ఖరిన్
ధీగరిమమ్ము మీఱ స్మిత దీధితు లొప్పఁగ గోష్ఠ పార్శ్వసీ
మాగత వేదికోల్లసిత మంజుకటస్థలి నుండ సన్నికృ
ష్టాగతుఁడైన దూత యొకఁ డంజలి సంఘటియించి యిట్లనెన్. 179
- క. ఇదె కర్ణాటక భూపతి సదమలగతిఁ బోతనార్య సన్నిధి కనిపెన్.
విదితగతి లేఖ నొకఁడన నది గొనెఁ బోతనయు నెంతో యప్యాయముగన్.
- మ. అతఁ డా లేఖను స్మేరకోరకితలోలాలోక నేత్రాభి శో
భితుఁడై కాంచి పఠించి శ్యామకుని కర్పించెన్ హసించెన్, గరాం
చిత పత్ర మ్మృణలమ్మునుం జదివి తా శ్రీనాథుఁడున్ హర్షసం
గత రోమాంచళరీరుఁడై స్వస్పృహితాకాంక్షన్ వచించెన్ దమిన్. 181

మ. ఇది కర్ణాటక సాంస్కృతికముని సుధా హృత్పద్మ కోశములో
నదులై ప్రేమ మరంద బిందువులు విన్నాణంబుగా నాట్యసం
పదలన్ జిల్కిన మ్రోత ప్రాతలగుచున్ బ్రతాకృతిం దాల్చె నం
చెద భావింపుచు నీ కుణ మ్మచటి కి వేగం దగున్ భావుకా ! 182

ఉ. నిక్కముగొ నదృష్టమన నీ యదియే యని చెప్పవచ్చు నీ
వెక్కడ గోర నెక్కడనె యెన్నియొ గ్రామము లగ్రహారముల్
జెక్కిన రాగిశాసనము జేసి యుసంగెదనంచు ప్రాసినా
డక్కట ! లక్ష్మీరా దడక నడ్డము వెట్టుకొనంగ జెల్లునే ? 183

ఉ. కోరకమున్నె నిన్ను సరికూర్చి వరించినయంత సోదరా
కారత హాసచంద్రుడు మొగమున బుట్టెను మోదవార్ధి పొం
గారెను మిన్నముట్టెను, రమాంగన సంగతి మోము దమ్మి వి
ప్పారెను సారసారి గని యబ్బ మిటుల్ వికసించె నేమనన్. 184

నీ. ఈవు సంస్థాన కవిందుండవై యుండ
గాంచగా భాగ్యంబు గల్గుచెపుడొ !
ముంతపోతగ నీకు ముత్యాల రత్నాల
గనకాభిషేకముల్ గలుగుచెపుడొ !
నీ భాగవతకోశ నిర్జరాంగనను నే
గృతినంది యెపుడు ధన్యత గనుదునొ
గండ పెండెరము నీ కాల వెల్లగ భద్ర
గజమువై నూరేగ గాంచుచెపుడొ !

తే. అనుచు నువ్విళులూరు పేరాసతోడ
వజలుచున్నాడ నీ దయవచ్చు చెపుడొ !
పోతన కవీంద్ర ! కవి కులాంభోధి చంద్ర !
యనుచు లిఖించె నింక నే మనగవలయు. 185

తే. పుడమితే డిట్లు ప్రాథేయపడుచు నీకు
ప్రాసెకొనినాడు చనుటలో దోసమేమి ?
యెద్దు నాగేలి గైబూని యెంతకాల
ముర్చి నొక హాలికుడవయి యుందువనిన. 186

- ఉ. బాలరసాలసాలః నవపల్లవకోమల కావ్యకన్యకన్.
 గూళల కిచ్చి యప్పడుపుఁగూడు భుజించుట కంటె సత్కవుల్
 హాలికులై ననేమి గహనాంతరసీమలఁ గందములగౌ
 ద్దాలికులై ననేమి నిజదార సుతోదర పోషణార్థమై. 187
- క. అని యా పోతన రాట్సభలను మను కవి కష్టసుఖములను వ్యాకొను, ని
 న్నమకొనకు జావ ! నీ మాటన వే తెల్లరకు జరుగ దట్లనుచు నొగిన్. 188
- ఉ. నిక్కముగా వచింతు నవనీపతి మన్ననమాట గాంచఁగా
 నక్కట పూర్తియౌ వటకె యావల వానిని మందలించినన్
 జుక్కల నాడు కన్నులిటు జూడను జూడరు వారి మానస
 మొక్కుటు లుండ దా మరులు నొద్దికఁ జామును ముద్దుగొన్నటుల్. 189
- శా. నా కీతం డనుకూలుఁడంచు ఖలు సన్మానించు తేఁడట్టివాఁ
 డాకాలంబున నా ప్రదేశమున దీపార్చిః క్రియన్వెల్గు నై
 జాకీర్ణ ప్రతిభా విభాసితుఁడు తానై వెల్గు మార్తాండు న
 ళ్లేకాలమ్మన కే ప్రదేశమున కెందీ విశ్వ విశ్వంభరన్. 190
- క. ధన యౌవన ప్రభుతలు మద్యనిషేవణము లివి మూఁడు నై క్యముగా సే
 వన మొనరుచు నృపునింకె మనవలెనో నీవ యెడఁద నరయుమి జావా !
- క. ధనిమణియగు సుజ్ఞానత దనరినఁ దా వెల్గు నొరులఁ దా వెల్గించున్
 ధనిఫణి యగు నజ్ఞానతఁ దనరినఁ దా వెఱచు నొరులఁ దా వెఱపించున్.
- నీ. కాళ్లు లేక చరింవఁ గల్గువాఁడన నెప్పు డాందోళికాగామి యగుచునేగు,
 ఘనతరా జీర్ణరోగగ్రస్తుఁ డగువేళ గాలిమేపరితనమ్మొలి వటలు,
 వినతిపత్రము గాంచి వినతు లాలించుటఁ జతుశ్చక్రివత్సము సార్థపడును,
 విత్తార్జనమునకై వేలబద్ధములాడ రెండునాలుకలఁ జరించఁగలుగు.
- తే. ఉరక కసుబుసులాడు మహోగ్రవదన వై ఖరుల వక్రతమములౌ వర్తనముల
 చక్రతఘణదీప్త ధనిక రాజన్యఫణుల నీడ నుండ నెవ్వారికి కీడు దప్పు ? 193
- చ. మునుజన నన్ను మించి చను ముఖ్యుఁడవా యను, నొక్క యడ్గు వే
 న్క నిడిన నీవు వట్టి కొఱగాని జడుండవటంచుఁ దిట్టు, బ్ర
 క్క నడచినంత నా సమముగాఁ జననర్హుఁడవౌదు వేమనున్
 గన నెటువోయినన్ శ్రమయె త్తాపుఁడు పల్లెరుగాయ చాడ్పునన్. 194

- చ. స్తుతిని బొనర్పఁగా నితఁడు చూపుచునుండెను బొట్ట నింపఁగా
నతులిత భక్తి నంచుఁ బరిహాసమొనర్చును, మిన్నకున్న స
మ్మతిఁ బ్రకటింపఁ. దాళితుఁడు ట్టాపతి సన్నిధిలోన నెప్పుడే
గతిఁ జనినన్ శ్రమంబె మఱకత్తెర సందిడు పోక కై వడిన్. 195
- ఉ. ఎన్నఁడు జచ్చినావనిన నేడు యుగమ్ముల క్రింద నన్నయ
ట్లున్న నె కాని, వారి కడ నొక్కెడనుం దల యెత్తి కాంచఁగాఁ
గన్నులఁ దాండవించుచును గన్నడచే ప్రళయార్కఃఖింబ మిం
కన్నము నీళ్ళకున్నరియు నాలుకు బిడ్డకు నోచుకొందుమే. 196
- ఉ. పెరలకు నొంటి మన్నయినఁ బెట్టని వట్టి పిశాచిరాజులం
దఱిగని దానకర్ణ బలి దాతల పైఁడి మెఱుంగు రుద్ది నో
రలుగ నుతించి భూపతి కృతాఘము మ్రింగుచుఁ బొట్ట నించుచే ?
హరి హరి ! వారి మోముగను నంతటి పాపమె లేదటంచనన్. 197
- క. ఇది విని శ్రీనాథుఁడు తా నెద నేమనుకొనెనొ గాని యేమి యనక తా
వదలి చనె నా స్థలమ్మును బదఁపడి త్వరితగతి నేదో బనియున్నట్టుల్. 198
- క. ధీనిధి పోతన యయ్యెడఁ జేనుం జెల్కలనుగాంచి శ్రీనాథునితో
వే నిలయము జనుదేరన్ దా నా గృహిణియును బోతనకు భ్రాతకునున్.
- క. పాదతాళనమున కుష్ణోదకమిడి ప్రేమదీపి తోత్సాహగతిన్
మోదమతి బాససమ్మున మోదక భక్త్యోపహారముల నిడి కుడువన్.
- తే. అంత లక్ష్మి శారదఁ గని యనియె వదినె !
నన్ను గూడి యాడక యెన్ని నాకులయ్యె
నాడుదమె చెమ్మచెక్క నా నయ్యవిదయు
బొత్తిగా సమ్మతింపకపోయె వ్రీడ. 201
- క. నివ్వాళు లిడఁగ లజ్జకు నవ్వనిత విలోల మోహనాడులు, మేనన్
జవ్వనము నిండుకొన నెదఁ బువ్విల్తుని కేదో కొఱఁత పూర్ణంబయ్యెన్. 202
- సీ. లోలదృక్కులకుఁ బాఠాలిడ్డ యుజ్జల
నచ్చనగిల్లల నాడ వెఱచు
నడుమున గ్రొమ్మించు నాట్యముల్ గఱపిన
చెమచెక్కలాడఁగా సిగ్గుపడును,

అలరించి మొలకనప్పుల నేర్పు గురుపీత
 మగు బొమ్మ పెండ్లి సేయంగనోడు,
 అడుగుఁ దమ్ములకు రాయంచ నెన్నడ నేర్పు
 గుజగుజ తేకాడఁ గొంతుచుండు,

తే. చిన్నతనమల్ల జాటుటన్ సిగ్గు మీఱఁ బరికిణి చీరగా మాజీ పయఁటఁగోరె.
 ఆడమగ భేద మేర్పడె నంతకంత కేమొ తెలిసినట్టులు భావ మేర్పడియెను.

క. విచ్చలవిడి పల్కదు పలు విచ్చి నగదు పూర్వమటులు వెలఁది మగని మేల్
 ముచ్చట దీసినఁ గనులం దచ్చుపడన్ లజ్జ నిలువ దచ్చట డణమున్. 204

తే. పెండ్లిముచ్చట లత్యంత ప్రేమ తోడ
 వినును తన వంక నెవ్వరున్ గనకయున్న,
 కనినఁ దన వైపు దానిని గప్పిపుచ్చ
 నన్యవిషయ సమ్మగ్నయైనటు నటించు. 205

చ. ఎడనెడ బంతిపూఁ బసిఁడి యీతల నీనెడి వంగతోటలో
 మడవలు మార్చి నీరిడెడి మల్లనఁ నల్లన దొంటిరీతి వా
 విడిచి తలెత్తి బావ ! యని వేమరు బిల్వదు పూలఁగోరఁగా
 బిడియపడున్ మగండనుచుఁ బేరిడినంత నదేమి చోద్యమో ! 206

ఆ. పూలతోట కేగఁ బుట్టెఁడు ప్రేమమ్ము గలదు గాని చనదు పొలఁతి శాను,
 లక్ష్మి నెట్లా జేసి లాలించి మీ యన్న నడిగి పూలు చెమ్మటంచుఁ బనుచు.

అ. ఒంటి నేఁగి బావ కంటంబడిన నేమి యగునొ యనెడి సుశయమ్ము లేక
 యెవ్వరేనిఁ గనిన నేమనుకొందురో యనెడి భయమొ యామె నరుగనీదు.

తే. చివురు సొరుల సొంపారుచింత నీడఁ
 గనకగిరికాంతు లెగఁజిమ్ము ఘాసరాళి,
 వెండి బెత్తాలగమి నేలు నెండు చొప్ప
 గడ్డి కెగఁబడి మేయు లేఁగలు జెలంగ, 208

తే. ఇంతు లిరువురు గూడి తా మెలమిఁ జెరటిబావి కడ నాటిపెట్టిన బంతిచెట్లఁ
 బోఁకబంతుల రుద్రాక్షపూలచెట్ల రంగురంగుల ముద్దగోరంటచెట్ల. 210

తే. అలరి యలికిపూసిన చిన్ని తులిసిగద్దె పందిరికి జుట్టురా ముద్దబంతిపూల
 దండతోరణబట్టి సుందరతఁ దనరఁ బసుపు కుంకుమలన్ రంగవల్లి దీర్చి. 211

వ. ఒండొరు తిట్లునుకొనిరి.

తే. పొట్ట కన్నె సమర్తాడె గట్ట నవ్వె
బచ్చ పండిట బిచ్చకల్ ముచ్చటాడె
జెలువ ములయ సతాకోక చిలుక పిండు
శునము లుప్పొంగె జేరంటమునకు వచ్చె.

213

తే. పసిడిగిన్నెల జారాణి పసుపుదెచ్చె రాచగుమ్మడి పూజాల, రవలజోతి
హారతు తొసంగె గునుకు పూసారసాక్షి, కట్టపూలేమ కుంకుమబొట్లు దిద్దె.

తే. అలరు చిక్కుడుతీవ నీలాంబరాల జక్క లుదయించె జలిగాలి చక్కవీచె
బందికులు మేడపై బూలపాన్పు వేసె నాచరించె గర్భాధాన మలికులపతి.

తే. వన్నెబీర బిడ్డలనెత్తి చన్ను గుడిపె
దమిని బయటాకు చాటున దాచుకొనుచు
గర్భభారాల సాంగసంగతుల దనరి
నెలలు నిండిన గుమ్మడి నేలవ్రాలె.

216

ఉ. గుమ్మడి పూబడంతి పదకూర్మములం బసువంట గట్లపూ
గొమ్మలు పుప్పొడిన్ స్వగృహకుంజములన్ గనవచ్చువారి ఫా
లముల గుకుమ మ్మిడంగ లక్ష్మీయు శారద పేరటాండ్ర వే
సముల బూలుగోసికొని సల్పిరొగిన్ దులసీసమర్చనల్.

217

క. పట్టుంగుచ్చుల గన్నులు గుట్టనెసగు సీతజడలగొని వదినె తలం
బెట్టెను లక్ష్మీయు వదినే ! కొట్టన్వచ్చు జడయనుచు గొంచెము నగుచున్.

తే. పూలమోకలగని యెంతో జాలినొంది,
“నీరు దోడెదన్ బాదుల నీవు దడుప
వా!” యనుచు శారదయొ తాను జావిలోన
జేడవై చె నుత్సాహము చెంగలింప.

219

ఉ. చీరునుజే ది గోతమును నింపదొడంగెను శారదాంబ బం
గారమువోలె జెంచుకొనగావలె జెట్ల నటంచు, లక్ష్మీయున్
బేరును బేరునున్ వరుసబెట్టి జలముల బోయసాగె సిం
గారపు గన్నులం దనను గన్గొను లేగకు మొల్లతీగకున్.

220

క. నోకుల విచ్చెడి పతుల పోలికఁ బలు విప్పెనొ కొక మొగ్గ యపుడె పూ
జాలల ప్రశాంతగతులన్ లాలించుచు దోలనూఁకె లతికాంగవయున్. 221

సీ. కంకణ కింకిణీ క్వాణరుణం కృతుల్
గిరకగానములకు స్వరములల్ల
మంజుల మంజీర శంజానినాదముల్
జలఘటమ్ములఁ దాఁకి జగడమాడ,
కాంచీగుణాంచిత సంచలత్తను మధ్య
మసియాడు చేద్రాడు ననుకరింప,
స్రంసదుత్తుంగకు చాం సోత్తరీయంబు
స్రవదంబు పాతచిత్రము రచింప,

తే. భ్రష్టఘర్మంబు మౌక్తికవృష్టి గురియఁ
గ్రాలు బుసలమైఁదీవియ సోలియాడ
కరయుగము జంటనాగులై సరసమాడ
జలముఁజేదె నుల్లాసాతిశయము మెఱయ. 222

వ. అంత లక్ష్మి శారదంగని. 223

క. నూటంకెలెంచులోననె నీరును జేదవలె బిందె నింపనువలె నీ
నేరుపుఁ జూచెదననియెన్ శారద సరెయనుచు నూతజార్చెన్ జేదన్. 224

క. మదవతి నెమ్మైఁదీవియ సదమదమై సాఁగితుఁగ జలములఁ ద్రాడున్
వదలుట లాగుట బిందియ నుదకము వంచుటలు తెలియకుండఁగ జేదున్.

తే. వడివడిగఁ జేదు నాపెకేల్బలము నొకట
తట్టుకొనలేక యా ప్రాతతాడు తెగెను
బొక్కెనయు నూతఁబడె నపుడొక్కమాఁత
చప్పుడయ్యె గుభిల్లని జలములందు. 226

క. చేతఁగల నిండు బొక్కెన నూతం దెగిపడిన యంతనో వెన్కకె య
ట్లా తెరవపడియె, లక్ష్మియు భీతి వదినె మడిసెనంచు బిట్టుగ నార్చెన్. 227

వ. అంత శారదలేచి నూతం బొక్కెన దెగిపడుటయు జడిసి యత్తయు
మామయు నేమందురోయని బిరబిరంజని భీతహరిణాక్షియై పొదమాటు
నొదిగియుంటయు. 228

క. ధ్వని యీ గతి చెవిబడుటయుఁ దినువారలు తినెడి యట్లుదే పరువు వెలిన్
మును వెనుక లరయకుండన్ జనుడెంచిరి పోతనాది సకలజనమ్ముల్. 229

క. తొలుతన్ శ్రీనాథుఁడు విహ్వల చిత్తుండగుచు లక్ష్మీ నడిగెను దల్లి !
జలముల దిబ్బని శబ్దమ్ములసెను శారదయె కూలె నొకొ నూతననన్. 230

తే. అంత లక్ష్మీ తా నార్తిమై నతనిఁగాంచి
తత్తటంబల్కెఁ జేద నూతఁబడి వదినె
బావినైపు మ్రొక్కియు వెన్కఁబడము జాటి
మించిపడెను లేచినవేశ మంచిదనుచు. 231

క. అన విని పోతనఁ గన్గొని యనె శ్రీనాథుండు నీవ యరయుము బావా !
వినఁగనె తినువాఁడను చేతిని గడుగుకొనకయె వచ్చితినిగాదె వెనన్. 232

వ. అని చని శారద నారసి దరిదీసి నొవ్వెచటగల్గె వెటచుకొనవుగదె యనుచు
వీపు నిమిరి నా భాగ్యంబుమంచిదయ్యె గండము గడిచిపోయె నెందులకీ
చందంబునఁ దొందరపడెద వాపదలు చెప్పివచ్చునే కనుగలిగి మెలఁగవలెననఁ
బోతనార్యుం డిట్లనియె. 233

క. తన బిడ్డ నూతఁబడెనని
వినుతోడనె బావిదరికి వెసనుఱికి యుర
మ్మును బాఁదుకొనుచు నేడ్చెడి
జననికిఁ ద్రాళ్ళుగొని చను విచార మొలయునే ? 234

క. తలఁ గొట్టుకొనుచు సుతకై విలపించెడి తల్లిఁగాంచి వృథయండి తరుల్
తలవైఁబడి వచ్చినచోఁ దెలియున్ దమ కపుడు కడుపు తీపియననెదో. 235

క. అని పోతనమును దాసిరి
కిని జెప్పఁడు చక్రమేనిఁగేల గొనం జేఁ
గెను భక్తుని మనుషంగ హరి
యను పద్యముఁ జదివి నిజమె యనిపించెఁ గవిన్. 236

క. ఆ వాఁడట నిదురించి నిదానమ్ముగ వేగినంతఁ దాఁ బోతనతో
శ్రీనాథుండును దివ్వనఁ గానంగా నేఁగె నోరుగంటికిఁ బ్రేమన్. 237

ఆ. అరిగి నగరుగాంచి యందందు విఱిగిన శిల్పఖండములను జేరఁబోయి
కాకతీయ వంశ ఘనతఁ దలచుచుఁ గంట నీరువెట్టెఁ గవియుగళము. 238

తే. కూలిచను కోటతో గుండె కూలిపోవఁ

జెదరు శిల్పముఁగని ధృతి చెదరిపోవఁ

జూడలేమని కనుపాప లోడిపోయి

తిరుగు కన్నీటిసుడుల రూపజీమునుంగ.

239

వ. అంత శ్రీనాథుండు పోతనంగని శిల్పసౌందర్యముం జూపుచు నిట్లనియె. 240

ఉ. నీలపురాలదంతములు నీడలు గన్నడమల్పు శిల్పఖం

డాలఁ జలత్కలాధునుల నర్తిలు ప్రేక్షక నేత్రపద్మముల్

వాలెముగాంచియో వడియవై చిన తుమ్మెద వర్ణముల్ కళా

శాలఁ గట్టుకొన్నవిటు చైత్యవిరాజిత దేవమూర్తులై.

241

ఉ. క్రాగిన పాఁగగా నినుముగాదిది గట్టిగఁ గొట్టఁ జిట్లు పెన్

మూఁగ శిలల్ పరించెనిటు మోహనశిల్ప వినోదగీత మీ

తీఁగలు పూవు లాతఁడిటుఁ దీర్చెడిచో నివి మాతనమొకో

మాఁగినకట్ట కోతగను, మైనపుఁ బోతగ నీలిపూతగన్.

24

చ. కలకలలాడు లేనగు మొగమ్ముల జీవము లొల్క నృత్యముల్

సలిపెడి శిల్పకామినులు జాతెడి చీరలఁ గోర్కులూర న

వ్యలునగు చెంతకాల మిటు లుందురయారె ! యిదెంత వింతయే

చిలిపిగుణాల శిల్పితమిచే గిలిగింతలవెట్టె వీరలన్

243

సీ. శిల్ప లోకాశ్రితుల్ జీవకళాస్ఫూర్తి సతత ముండెద టి మృతియె లేదో !

లలితయోషావయోలావణ్య మించుక జాజువో దియ్యెడ జరయలేదో !

గజసింహ సంహతుల్ గలిసియుండిన విందు జాతివైరమ్ముల జూడలేదో !

తరులతా ప్రసవసంతతి నై గనిగ్యమ్ము తఱుఁగ దీ జగతిలోఁ గటవె లేదో !

తే. శిల్పి యులిదెబ్బతోడ శాసింపఁబడిన

యీ మహీతల స్వర్గ మహీనకళల

జన్మ మృత్యుజరామయ తామములను

బ్రహ్మ సృష్టిలోఁ గల్గు లోపములఁ దీర్చె.

244

సీ. ఆంధ్రోన్నతి నిల్వటద్దము లిడి చూపు

మోము గన్నడవెల్గు ముద్దుశిలలు,

దివిముట్టె నీ కాకతీయ సత్కిర్తినాఁ

దనరు నింద్ర సభావృతాండవములు,

తలఁదాల్చఁ దగిన దాండ్రుల శిల్పమనిరాల
వలచి వచ్చిన పూలు దెలుపు నొకట,
కాకతిసామ్రాజ్య కాంత కొడ్డాణము
గూర్చెడి నోర్గలు కోటగోడ

తే. రాలు స్త్రీలయి పూలయి రమ్య కావ్య
రసములొల్కించు మధురాక్షరాలు గాఁగ
హరిహరాదులు నిశ్చేష్టులగుచు శిల్పి
శిల్పపు స్వలలోపలఁ జిక్కువడిరో !

245

క. అనుటయుఁ బోతన శ్రీనాథునితోనను బావ ! యల్లదో కనుగొను మీ
శునెదుట నీలాచల మన ననుపొంద శయించిమించు నందీశ్వరునిన్.

246

తే. కదలెడిని మూపురంబదో గంగడోలు
వేళిలు నటుదోచుఁ జెవులూఁగు విధమగపడు
పంచకరిగినఁ గొమ్ము నాడించదుగద !
ప్రాణమున్న యాబోతిది ప్రతిమగాదు.

247

ఉ. ఎందును గాంచనందె కనునేమి చివాలున లేచిరాదుగా
యందెలు గజ్జియల్ గొలుసు లా మెడగంటలు మాటుమోఁగఁగా
నందముగాఁ బరుండి నెమరానుచు జీవము గ్రక్కుచున్నదీ
నందిని గాంచి మర్లుగొని నాకెడినా యెదయైన ధేనువుల్.

248

ఉ. నీళ్లు మేఱ ముట్టకయు నిద్దురవోకయు నేలఁబట్టె ని
ల్లెల తెనుంగునేల వృషభేశుఁడు, బాపురె ! యాంధ్ర రాజ్యపుం
బాలన మస్తమించె నీకఁ బాలిడు నాలను జీల్చి మెక్కుదు
ష్కాలము దాపురించెనని స్వాత్మఁ దలంచుచు బండబాటెనా ?

249

ఉ. ఖండిత పాదపక్షముల, ఖండిత చంచుపుటాంగకాళి హం
సాండజముల్ దివమ్మెగసియాడవొ కాక స్వహంతృదౌష్ట్యముల్
పండిత శిల్పి మేల్ ప్రతిభఁ బంచఁగ నాఁగెనొ యాంధ్ర హంసముల్
బండలునై పయోజలవిభాగ మొనర్పఁగ నేర్చె నద్దిరా !

250

తే. పొలపుఁగట్టె తా గొడ్డలి పొట్టఁజొచ్చి కులపుఁగట్టెల నన్నింటి- గూల్చినట్లు
హైందవుండె తొరుక్కునియండఁజేరి జాతి విద్రోహచర్యలు నల్పనిటులు.

తే. నాటి రామపాద రజఃకణంపు శక్తి
 గాఁగెనేమొ యీ శిల్పిహస్తాల, నిందు
 బండలై బెండులుగ మల్పఁబడుచుపడుచు
 లచ్చరల మచ్చులగుచు నాట్యం బొనర్తు ॥ 252

తే. ధరణిపై మానవుఁడు జీవితంబునెల్లఁ జేరు బెద్దటికమునకే ధారవోయు
 సృష్టికిం బ్రీతిసృష్టిని జేయు శిల్పి యూరుపేరు జెప్పుకొనంగ నోరులేదు.

వ. అనుచు శిల్పిని సంబోధించి. 254

ఉ. గండశిలల్ త్రిమూర్తులయి క్రాలఁగ శిల్ప వినోదవేదమున్
 బండలఁ దొల్చి పాఠమిడు బ్రహ్మకు నీకు జగత్తులో “గుడి
 గుండము” లేని దీనదశ గూరెనె? యూరును జేరు నానవాల్
 రెండును జెక్క నక్షరములే కలువా బరువా? కళానిధీ! 255

తే. తావకీన నిర్మిత శిల్ప ధాత్రిలోన
 నల పిపీలిక మొదలు బ్రహ్మాదులకును
 దావొసంగిన నీ యశస్త్రరుణి యందు
 నిల్చుటకె యొక్క చేరెడు నేల కలువె? 256

ఉ. కొండలఁ ద్రవ్వకొంచు నిను గోరుచువచ్చెనొ శిల్పకాంత తా
 నిండిన పేర్ని నామెఁగన నీ విటు కొండలఁ ద్రవ్విపోతువో
 రెండిటిలోని మర్మము నెఱింగిన దొడ్డ రహస్యవేత్త లీ
 బండల గుండియల్ గరఁగు భాషణల న్నటియించు నీ యులుల్. 257

మ. తులువల్ కన్నుల నిప్పులద్దికొని తుత్తున్నల్ బడన్మొత్తినన్
 దలలం గొట్టిన దోక లూడ్చినను నిద్ధాత్రిన్ దగన్ బూడ్చనే
 నులిదెబ్బల్ దిని బిట్టుగట్టిపడి నీ యూహప్రపంచమ్ము తా
 నిలిచెన్బో యెదురీది కాలజలధిన్ నిర్నిద్ర భద్రాకృతిన్. 258

తే. వెతకి చిరజీవియైన పర్వతవరునకుఁ దమిని రసగంగతోడి పాదాలు గడిగి
 ధారవోసితి శిల్ప సుతామతల్లి నమరలోక మ్మించట బొమ్మలగుచుఁ గాంచ.

తే. కాలగర్భమ్ము లోపలఁ గలిసి చనిన
 చరితములకు జీవమువోయు సత్కవియును

పాథుశిల్పియుఁ గాన నా సత్కృతులను
తల ధరింతు పూజింతురు ధరణి జనులు ;

260

క. మనమున సంతోషాంబుధు లనుపమగతిఁ బొంగఁ బోతనార్యుఁ డిటాడన్

విని శ్రీనాథ కవియు నాతనిఁ గని యిట్లనియెఁ జతురతర భాషణులన్. 261

మ. ఇల ఖాపాలురె కాదె సత్కృతల నిల్లేపారఁ బోపింతు రం
దులకై వారిని సంస్తుతించుట లెటుల్ దోసంబు తానన్న, వా
రల కై ల స్థిరకీర్తికాయముల సంరక్షింప మోదింప నీ
కళలే హేతువు తాటఁగాదె యిటు రక్షంజేతు రుర్వీపతుల్.

262

వ. అనుచు పోతనార్యుం డతనిం గాంచి మరియు నిట్లనియె.

263

చ. వనతరు లట్లు సత్కృతలు వర్ధిలఁగావలెఁగాని రాజపో
షణమను కృత్రిమాదృతికి సాంతము స్వేచ్ఛను విక్రయించి వా
రనునటులాడి యకాపవని యందలి తొట్ల నెసంగు చెట్లనం
దనరి జలమ్మువోయని దినాలఁ గృశించి నశింపఁ జెల్లునే ?

264

చ. కవికి మహీధవుండు ఘన కర్పరరాంకవ రత్నరాసులన్
మివుల నొసంగు రాజున కమేయ ధనావళి రత్నగర్భతా
నవిరత మిచ్చునట్టియెడ నవ్వసుధం దగఁగొల్పు టొప్పదే
స్తవగతి రాజులం గొలిచి దై న్యమహోదధి మృగ్గ నేటికిన్ ?

265

చ. స్వవశ సువృత్తి సేద్యమును సల్పుచు మేదిని గొల్పుటొప్పు భూ
ధవులను గొల్పుటెంతో సుఖద మ్మయినన్ బరదాస్యబద్ధ పా
శవికని హీనవృత్తియగు స్వాతిశయమ్మును జంపు నద్ది స
త్కపులు నిరంకుశుల్ కళల దాస్య సుఖమ్ముల కమ్మఁజూతురే ?

266

తే. రాజు హృదయమ్మునం దనురాగ మెదుగఁ

జెంపుసేయుఁ గోపించినఁ జంపివేయు

నివ్వసుంధర పెంచుట లెటుఁగుఁగాని

చంపు టెటుఁగదు తను గొల్పు సాధుజనుల.

267

క. అని యిరువు రిటులు శిల్పమ్మును గని వినుతిం బొనర్చి మురిపెముతోఁ ది

ప్పున వసతికిఁ జని యతనిం గని జోతలొనర్చి కుశలగతు లారయుటల్. 268

క. ఆతఁడు వెన నెదురుగఁ జని చేతులు జోడించి యురముఁ జేర్చి మహా సం
ప్రీతిని శ్రీనాథుని గని చేతమ్మానందపూర్ణ సింధువు లీదన్. 889

క. ఎన్నాకుల కెన్నాకులకిన్నిలయపుఁ ద్రోవ దొరకె నేమందును నా
పున్నెమ్మల కలిమిని మిముఁ గన్నులఁ గాంచంగ నోచఁ గలిగితి ననుచున్.

క. లోనరిగి యర్హ్యపాద్యసు పానీయోదకముఁ గొనుచుఁ బరతెంచె నొగిన్.
శ్రీనాథుం డదిగని బావా ! నీ కీ శ్రమయె యనుచు భక్త్యనుకర్తన్. 271

ఆ. తిప్పనార్యుఁ డెలమిఁదెచ్చు నీటింగొని కాలు సేతు లొకటఁ గడిగికొనుచు
నాచమనమొనర్చి యరుఁగుపైఁ బఱచిన క్రొందివాసి లోనఁగూరుచుండె.

క. కలయక కలయక కలసిన కలయికతో నతి ప్రమోదకరహాసయురన్
గలహంసలు చెలరేగి సకలలోకము మఱచి తమిని గలహించె లలిన్. 273

తే. అచటినుండి పోతనలోని కరిగి యల్ల
తల్లివలెఁజూచు వదినతోఁ దనయు లగ్న
విషయమెల్ల వాకొని ధాన వివిధములగు
మున్ను బరతెంచు సిలుగుల ముచ్చటించె. 274

క. ఆ మాటలు నీ మాటలు మా మీ కుశలమ్ము లాది మాటాడుచునున్
సామీప్యములోనే గల శ్రీమల్లన పెండ్లిగూర్చి చెప్పె సకలమున్. 275

ఉ. ఆ యదనుం గనుంగొని మహాకవి తిప్పనతో నిటాడె మీ
రే యెఱిఁగింపుఁ డిప్పుడొనరించుట లేవియె, పెండ్లి కార్యమున్
జేయుటలెట్లొ, నా కిప్పుడు చేతను లేదొక గవ్వయంచు వా
పోయెను మీదు సోదరుఁడు పోలునె మేనరికమ్ము వీడుటల్. 276

తే. నీదువాంఛ యనుజునితో నెఱపఁ జేతు
ననుచు మీరలు నేఁడు నా కభయమిడిన
నమృత మస్తనియందు మీ యాలయమున
నటులఁగామి నీరానక యరుగువాడ. 277

క. అని డగ్గుత్తిక గదురం
గమలన్ నీర్నిండఁ బ్రణతిగావించుచు నా
యనుఁగుం బిడ్డకు నియ్యెడ
జనకులు మీరేను మనియుఁ జనియు నొకటియే. 278

వ. అనుటయు మీ యాజ్ఞ తలధరింతు నాజ్ఞయిండని తిప్పనవల్కు శ్రీనాథు
డిట్లను. 279

గి. సింగభూపాలుఁడే కృతినిం గొనంగఁ
దలఁచి ననుఁ బంపెనన వాని తలనుదన్ను
విజయనగరసామ్రాజ్య భూవిభుఁడుకాంక్ష
నడిగె కృతి మన భాగ్య మేమనఁగలనిక. 280

మ. అల కర్ణాటక రాజశేఖరుఁడు తానై పంపె నీ బ్రాహ్మణున్
విలిఖించెన్ దగఁ బత్రికన్ గృతికినై వేడ్కోలు గావించె నం
దులకై నీ యనుజుండె యాయకొనఁడెంతో చెప్పితిన్ నేను ముం
గల యీ కార్యభరమ్ము మీదె యనుచున్ గాఢమ్ముగా నమ్మితిన్, 281

చ. అతనికెకాదు నాకును మహాశయ ! మీరలె యన్నలంచు న
మ్మితి నెదలోన, నేఁబలుకు మెత్తనిఘాటల గోటమీటె భూ
వతి వగు మన్ననల్ గలసివచ్చునె కోరినయంత, యుష్మదా
నతి శిరసావహింతునని నమ్మి యిటుల్ గొనివచ్చితిన్ జుడి ! 282

వ. “తమ్మునితో వినిపింతు”నను మీమాటఁదప్పి నాకు వినంబు వోయకుడి యన.

కా. శ్రీనాథుం డిటువల్కు భాషణములన్ స్వీయాంతరంగమ్ము సుం
తై నన్ నిల్వఁగ నోపమిన్ గరఁగి నీరై పోవఁ గన్దోవలం
దానా తిప్పన తత్కవీంద్రుఁ గని ప్రోద్యద్భక్తి భావమ్మునన్
నే నీ కార్యము నెగ్గఁజేతు ననుజు స్నేర్పొంద వినిపించెదన్. 284

ఆ. నాదు మాటపైన నమ్మకం జెలయుచో భేదపడకుఁడంచు కేలుబట్టి
పానమునకు లేపి పడ్రసమృష్టాన్న కలితుఁజేసి నెజ్జ నొలయఁజేసె. 285

క. ప్రస్థానపు టలసట సనస్వస్థాత్ముం డగుచుఁ జారుశయ్యోపరి భూ
పాస్థానకవియు నిద్రావస్థంగనెఁ దిప్పన యిటువల్కె ననుజుతో. 286

ఉ. ఎన్న వయస్సులోన నొక యించుక చిన్న వెయయ్యు జ్ఞానమం
దన్నల కన్నవీవనుచు నాత్మ నెఱుంగుదు నొక్కనాఁడు నే
నన్నది కాదటంచు నెదురాడవు గీచిన గీటు దాటఁబో
వన్న ! సతంబు నాయెడల నట్టులె యుందువటంచు నెంచెదన్. 287

చ. వరమతి ! నిన్నుగాంచి బుధవర్గము సన్నుతిసేయ నాత్మలో
మురియుదు మాదు వంగడము మొత్తము ధన్యతగాంచె నిన్నుబోల్

చిటుతనుగాంచి పెంచి, చిరజీవిగవెల్లి యశమ్ముఁగాంచు మే
కరణిని నాదుపల్కు వృథగాదని యెంచి వచింతునియ్యెడన్. 288

తే. ఒడకులే వేటు మానసమ్మొకటె యనఁగ
రామ సౌమిత్రు లెంతయుఁ జేమమనిరి ;
రామ పదభక్తుఁ డెప్పు డగ్రజునిమాట
దాటువాఁడుగాఁడనుట తథ్యమ్ముగాదె 289

ఉ. నీరము కొంచెమున్న ధరణిం బురదం బొనరించి యంటగాఁ
జేరు విశుద్ధ మైలవడఁజేయును వెల్లువగా స్రవించు వాఁ
పూరములెల్ల మైలలను బోనడచున్ గన నల్పవిద్యతోఁ
బూరుషుఁ డాశ్రితుంజెఱచుఁ బూర్ణకళానిధి మన్చు నెల్లరన్. 290

ఆ. శుద్ధబుద్ధిగల్గు సుమతి విజ్ఞానము లల్పమయ్యుఁ బ్రజకు హాని నిడవు
పూతనై కతములఁ బొల్పారు చెలమ నీ రల్పమయ్యుఁ ద్రాగ ననువువడును.

తే. పూర్ణవిద్వాంసుఁడవు శుద్ధబుద్ధి నొప్పు
నింగితజ్ఞుఁడవగు నీకు నేను జెప్పఁ
దగిన దేమియులేదు విద్యానిధియయి
పూజ్యుఁడగు భావుకుని వాంఛ పూర్తియగుత. 292

తే. రామున కొసంగు కృతిని భూరమణుఁకడ
సురల కిడనెంచు హావినెందు శునకమునకు
నొసఁగుట లటంచుఁ దెలియుదు విసపువేశ
వచ్చిపడె నేమి చేయంగవలయు ననఘ ! 293

తే. బ్రహ్మ మా రాఘవుఁడు కవిబ్రహ్మ యితఁడొ
యెఱుఁగకయె మాటయిచ్చితి నితనికేను
నా యొసఁగుమాట పూర్తి యొనర్చువాఁడ
వీవె యని నమ్మినాఁడ నీ యిష్టమింక. 294

తే. ఇదియె భగవదభీష్టమో యేమొ లేమి
నిట్టి క్లిష్టపరిస్థితు లేలవచ్చు
స్వప్రయత్నమ్ముల కతీతసమయమందు
వాని యిచ్చయే యనికొనవలెను గాదె. 295

అ. ఘనుల జీవనములు కష్టమయమ్మోట వారి శిలములకు వన్నెయిడును
జాతి మణులకెల్ల సానల యొరపిడుల్ నృపుల శిరముకెక్కు నెపముతోనె.

తే. కావునన్ నీవు చింతింపఁగావలదు

మాన్యుడగు రాముఁడుండ సమర్థుఁ డతఁడు,

ఏది యెట్లుగావలయునో యెఱుఁగు భక్త

రక్షకుఁ డనారతము సత్యపక్షపాతి.

297

చ. అనుటయు నన్నమాట కెదురాడఁగ నోడుచుఁ బోతరాజు తా

ననుపమభక్తి స్వీయరచితామల భాగవత ప్రబంధమున్

దన శిరమందుఁదాల్చె మును దారినిబట్టఁగ, ఛాత్రు లెల్లరున్

ఘనతర దివ్యదీధితులఁ గ్రాలు కళానిధి నంటు తారలై.

298

క. వెనువెంట బయలుదేరన్, గనుగొనలన్ నీరు నిండఁ గరుణాసింధో!

యినకులతిలకా! యజ్ఞుడఁ గనుపాపన్ రెప్పవోలెఁ గావుమటన్నన్. 299

కా. శ్రీనాథుండును పోతనార్యుఁ గనుచున్ స్మేరాననుండై కపిం

ద్రానీయాత్మజు పెండ్లి కార్యమది రెన్నాళ్ళిం కశేషించె క

ల్యాణానంతర మేగవచ్చునని, సాలంకార కన్యా ప్రదా

నానుష్ఠాన విధింబొనరె సుముహూర్తావాప్తి యేపారుటల్.

300

వ. అనంతరంబ.

301

కా. తానా పోతన సాగిపోవుటకు మున్ దాదాత్మ్యయోగస్థితిన్

ధ్యానించెన్ హరి నన్న పాదములచెంతన్ శీర్షమున్ వంచి మే

తా నీ యిష్టము పూర్తియకాననుచు దివ్యాశీస్సులం గాంచెఁ దా

శ్రీనాథుం డెదవొంగ నా జతనముల్ సిద్ధించెనంచున్ దమిన్.

302

క. నీ యనుమతి నృపుఁ డెఱిగినఁ

బాయక వాహనములంపు బ్రాహ్మణు నట కి

డ్యేయనుపు మనియెఁ గవిరా

జీ యధమున కెవియు నేల యేగుదు ననియెన్.

303

ఉ. నీటగు దర్శన మ్మొసఁగి నిర్మల భాగవతానువాదమున్

దేట తెనుంగు సేసి సుకృతీ! కృతి నాకు నొసంగుమన్న నీ.

మాటనుదాఁటి నే నరకమార్గముఁ బట్టితి నిప్పుడెంతయున్

దాఁటఁగరాని దగ్రజుఁడు తానిడు నానతియంచు రాఘవా ! 304

అ. నీకు కృతి నొసంగు నిస్తులభాగ్యమ్ము దురితమతికి నాకు దొరకునెట్లు ?

అకుపసరు లాను నధమ కీటమునకు సుమమరందపాన సుఖ మొదవునె ? 305

ఉ. ఏగుట కెంతమాత్ర మెద నిచ్చయెలేదదియేమొ పాదముల్

సాగుచునుండె వెన్నెవరొ సత్వరమేగు మటంచు నెట్టుచున్

వేగిర పెట్టుచుండిరన, విచ్చని మొగ్గను జించి తేనియల్

తాగుట కే శిలీముఖము దర్ప మెలర్పఁగ సాహసించెడిన్. 306

చ. సుకవి వతంస ! యాంధ్రకృతి సుందరి నిమ్మనె రాముఁ డేనునున్

ద్రుకరణశుద్ధిగా నొసఁగితిన్ హరి కీ కృతి నేలవచ్చె దా

నికిఁ బ్రతిబంధక మ్మిపుడ నే గురు సన్నిధియైన మెట్టు నా

మకకు ధరమ్ముజేరి తగుమార్గము వేడెదనంచు నెంచుచున్. 307

తే. నిరత హరినామ చింతనాపరవశుఁడును

న్యస్తభరుఁడగు పోతన నగరి వీడి

ఛాతులం గూడి యటకు యోజనమునఁగల

మెట్టు రామప్ప వెలసిన గట్టు నరసి. 308

కా. వీఁకన్ దాసెఁ బతత్ ప్లవంగ ప్లవగీవిస్ఫారిత ఙ్గారుహో

నీకాపాతిత వత్సపుష్ప ఫలదన్ నీలాంబర చ్చత్రదం

దా కారోత్కట తుంగ శృంగతట దీప్యత్ టాద్రీ కోశస్సౌవ

న్నాకాస్తోక సుధార్ఘురిన్ శుభకరిన్ నారాయణాం చద్గిరిన్ 309

సీ. దోలల్లతాకుంజ తాలవత్రము లనారత చలత్కర్ణ శూర్పములు గాఁగఁ,

గండకై లోత్పాత గళదంబుపాతముల్ గండజమద పూరగతుల నీన,

అభ్రంకష న్మంజులాద్రీ శృంగా కృతులుత్పిప్తశుండాస మున్నతిగన,

హరిహర చైత్యగోపుర వరప్రాకార వితతి యంబారి యాకృతులఁబూన

తే. నముచిసూదనుఁ డై రావణమ్ము నెక్కి

జగడ మొనరింప, శివునిఁ గ్రేశవునిఁగూడఁ

దనదు పృష్ఠమ్ముపైఁ దాల్చి దాడివేడలు

మదగజంబనఁ దనరె నమ్మహితనగము, 310

క. అంతటఁ బోతన మణిగిరి పొంతంగల మెట్టుకుధరమును గమగొని స్వీ
యాంతేవాసి గణమ్ముర కెంతయుఁ దన్మహిమరెల్ల నెఱిఁగించు నిటుల్. 311

ఆశ్వాసాంతము

క. శ్రీమహితరూపశీలా ! కామిత ఫలదానలోల ! కాంచనచేలా !
రామా ! త్రిభువనపాలా ! భూమితనూజానుకూల ! పుణ్యవిశాలా ! 312

ఉ. శ్రీరఘురామచంద్ర ! సువి, శిష్టప్రతాప జితామరేంద్ర ! శృ
గార కళావిలాస బల కల్పితమారకుమార కేంద్ర ! వి
స్తారిత కీర్తిసాంద్ర ! మదదర్పిత రాక్షసహస్తి మస్తకో
న్మూలక కేసరీంద్ర ! గుణభూషణదీప్త నరేంద్ర చంద్రమా ! 313

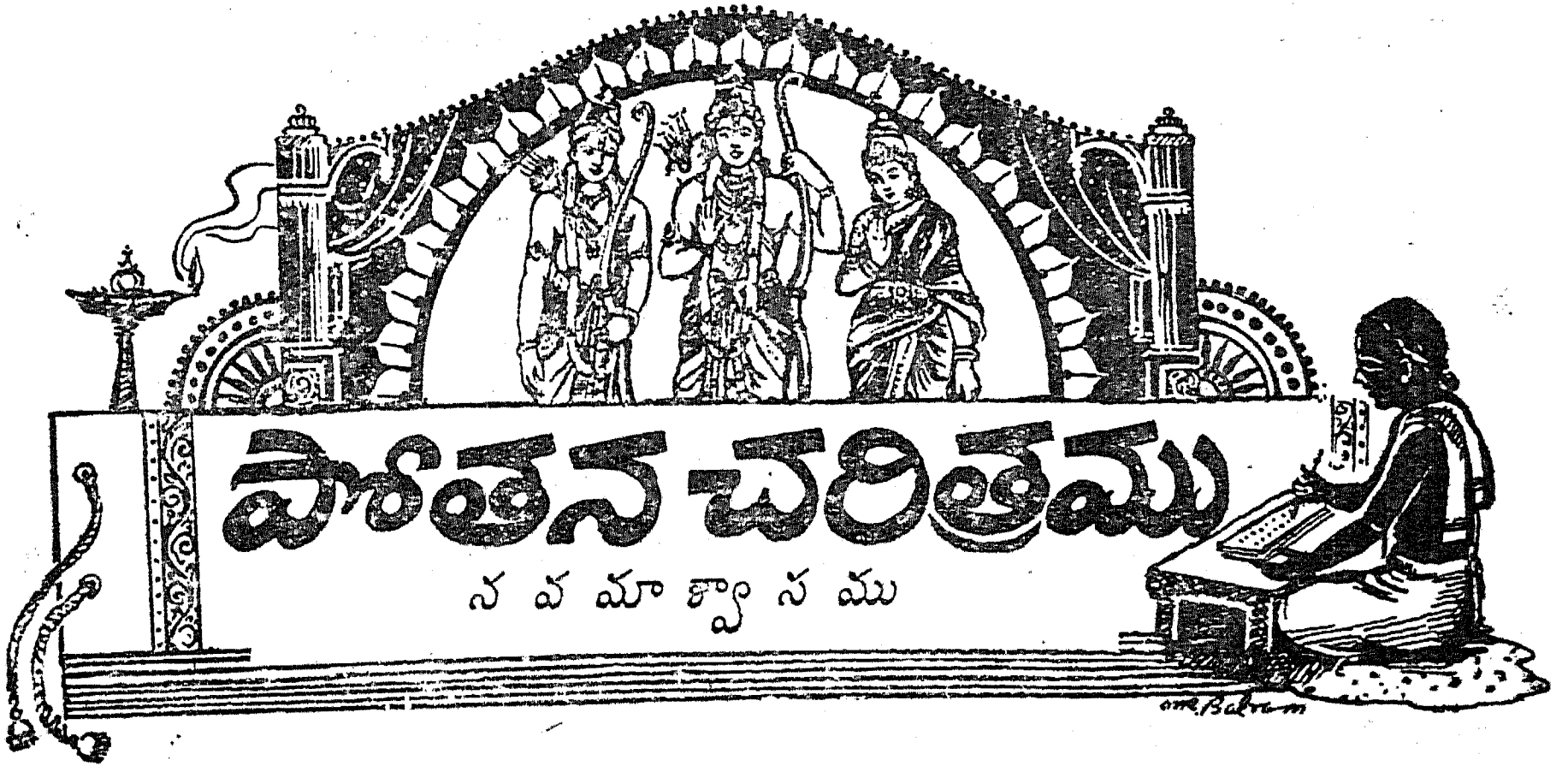
సగ్విణీ

శేముషీవై భవ, శ్రీ లసత్పాభవా !
భూమిజానాయకా ! ముక్తి సంధాయకా !
కామితార్థప్రదా ! కాండ విద్యాప్రదా !
హీ, మహీ, శ్రీయుతా ! ఏకవత్సీవ్రతా ! 314

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
అష్టమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

వాణీభేదాపనోదము - కృతి శైథిల్యము

“కర్మణ్యో వాధికారస్తే మా ఫలేషు కదాచన”

శ్రీరఘుకుల నాథా ! విబు,
ధారాధిత పాదపద్మ ! యవ్యయ సద్మా !
ధీరోదాత్త మనీషా !
సూరాన్వయ భూష దివ్య సుందరవేషా !

1

గీ. అవనినాథ భాగవత కృత్యాక్రమణము ధన్య పోతన తీర్థయాత్రా గమనము
యుక్తరీతి శిథిలిత కావ్యోద్ధరణము ఆలకింపవె రామ ! పుణ్యాత్మనామ !

2

తే. ఇది హిడింబాసుర షేత్రమిందు తొల్లి
దనుజసుందరి తమి వాయుతనయుఁ గూడి
ధరణి “స్త్రీరాక్షసం న కర్తవ్య” మనఁగఁ
గ్రాలు గణకూట శాస్త్రమున్ గల్గజేసె.

3

తే. దనుజ కాంతాలలామ సౌందర్యగరిమ
మానవాధిపు వలపించె మనుజశక్తి
సంపదనుగాంచి రక్కసి చకితయయ్యెఁ
బ్రకృతిగతి తలక్రిందులై పరఁగెనిచట.

4

ఉ. అంబరచుంబి కై లళిఖరావళిఁ తొండము లెత్తి దిక్కుకిం
ద్రంబులు మందగొన్నటులు ధాత్రిని వెల్గెడి నీ నగేంద్ర పృ
ష్ఠంజున మందిరద్వితయ సౌష్ఠవముల్ శివకేశ వై కమ
త్యంబును మెట్టుతీర్థ విజయంబునుజాటు ననారతంబునున్. 5

ఉ. బానలపైన బానలను బాగుగఁ జేర్చిన జంటదొంతులై
కానఁగనౌ మహాశిలలు గట్టిన యీ శిఖరాల రెంటఁ దా
నీ నగరాజు కేలుగవ నెత్తుచుఁ బాంథులఁ బిల్చి జానకి
జానిని శూలపాణిని స్వచతువులం గని పోరె యిందనున్, 6

క. శివనారాయణ మంత్రోద్భవ మగు శ్రీరామనామ పదకమలయుగా
సవ మధురమ వివరణమనఁ జివరల వేల్ తేనెపెరలు శిఖరద్వయిపై. 7

మ. తనకై యంబుధిఁగట్టి రావణ వధా ధ్యాయమ్ములో భక్తిమైఁ
దనువుల్ ప్రాణము లడ్డువెట్టి నిజబంధమ్మున్ విడంగొట్టు నీ
ఘన శాఖామృగ ఋతు పక్షితతి కైంకర్యమ్ము గావింప వ
చ్చిన సీతా కరుణాంతరంగము లదో సీతాఫలాల్ చెట్లపై. 8

తే. ప్రేమ తనువెల్లఁ గనులు గావించుకొనుచుఁ
గాంచు నవిగొ! మందస్మిత కాంతు లొల్కఁ
జల్ల శాఖాకరాలతో మెల్లమెల్ల
వచ్చు నతిథుల కాహ్వాన మిచ్చునెపుడు. 9

సీ. రామకుండ మ్మిది రహిమీఱఁ గరవీర తరుసుమమ్ముల కీఠ గఱపు నెపుడు
జీడికుండమిది యసితవర్ణవాః పూర్ణశోభల నీలాల సొంపులీను
పాలకుండ మ్మిది బహునీరముల క్షీర మాధుర్య రుచిరసంపదలఁ బొదలు
గిన్నె కుండ మ్మిది చిన్నది లాంగలీ సుమధుర ఫలతీర్థ సుధల నొల్కు

తే. అల్లిపూచీటి చుక్కల యొల్లెగట్టి
నాఁచువల ముసుంగుల మోము దాచుకొనుచు
జలదకన్య లీ సరసుల స్వాంతమందు
సంచరింతుఁ జీవనము లర్పించియెపుడు. 10

తే. హరియె రాముఁడుగా నద్రి యవనిగాఁగ
నట్టి సప్తకప్రాతినిధ్యమ్ము బూనె

సప్తకుండమ్ము లిందు మజ్జనమొనర్చ
సప్త జన్మార్జితాఘముల్ సమయునెందు.

11

తే. ఇందు తృణకాష్ఠజలవృద్ధి కందమూల ఫలసమృద్ధి నీవరిధాన్యకుల వివృద్ధి
కందరాలయ సంసిద్ధిగల్గు కతన నిరత మునియోగి గణతపోనిలయ మిద్ది. 12

క. ఒక్కటి రెండు దినమ్ములు నిక్కమ్మి తేత్రమందు నివసించుట లీ
ముక్కంటిని శ్రీరామునిఁ జక్కఁగ సేవించి పిదపఁ జనఁదగు నార్యా ! 13

క. మును మీ రేగుఁడు వెనుకం జనుదెంచెద నే నటంచు జనపతి తా నం
పిన బాడబు మునుబంచెను దన శిష్యగణమ్మునరసి తగ నిటులాడెన్. 14

క. కనుఁడదొ మన పెన్నిధిరాముని సన్నిధి దాపునంటి ముక్కంటియు నా
వనచరపతి దనరెన్ నతిఁ దనగతి దాశరథి యడుగుఁ దామరలనుచున్ 15

క. హనుమకు మును నభివాదన మొనరుపవలె ననుచు మ్రొక్కులొనరించి ప్రద
క్షిణగతి ముమ్మారులుజని కనె నినకులమణిని చైత్యగర్భ గృహమునన్. 16

మ. కని సాష్టాంగ నమస్కృతుల్ మనసుతో గావించి సేవించి యా
ర్తిని హేదాశరథే ! దయాజలనిధే ! దీనుండహినుండఁ బా
పిని నన్నెట్లు ఊమింతువో యనుచు స్తంభీభూతచైతన్య వ
ంపలు వైచుకొంచు నతుడై ప్రార్థించె నా మీఁదటన్. 17

క. హరు నద్రిజాతసుమనోహరు నఘహరు మృత్యుహరు మహావిషహరునిన్
స్మరహరునిం బురహరుఁగని కరములు జోడించి భక్తిఁ గాంచి యిటుంచున్.

సీ. అమృతంబు గరళంబు సమదృష్టిఁ గైకొంచుఁ
దలయందు గళమందుఁ దాల్చినాపు

నిప్పుల నప్పుల నొప్పిదమ్ముగురీతి
నెగకంట సిగయింటఁ జేర్చినాపు

యోషలంబెనుసర్పభూషలన్ వేషమం
దంగసంగతినుంచి యలరీనాపు

భూతినిన్ రజతవిభూతి నొంటను నింట
బొట్టుగాఁ బట్టుగాఁ బెట్టినాపు

తే. పూలలో రాలలో నుండఁజూచినాపు
సురల ససురులఁ గరుణతోఁ జూచినాపు

తాపసులవోలే ననుబోలు పాపిజనులఁ

బ్రోతువని వచ్చినాఁడ శంభో ! శివ ! భవ !

19

క. మునుదాసుల యశుతతి విషమునువలె దిగమ్రింగి సుకృతపున్ లవమును గ్రొ
త్తనెలంబలె నౌదలనిడి తన కొమరుని లీల నేలుచై వము నెంతున్. 20

వ. అని తన శిష్యులం గాంచి.

21

క. హరుఁ డీతఁడు హరి యాతఁడు హరిహరులను నొకటిగాఁగ నతికికనన్ స
ద్గురువయ్యెను దిక్కన కవివరుఁ డదై వ్వితామృతమ్ము వసుధను బంచన్. 22

ఆ. కన మతిములు పెక్కు గమ్యమింత కొకండ్ల భాషలెన్నియైన భావమొకఁడె
పర్వతమున కేగు పథములు వేరేని నగ్గిమందుఁజేర్చ నన్ని యొకటె. 23

క. అని యా నిశి యచ్చటనే కను మలిపెను వేగుటయును గాల్యక్రియలన్
బొనరుప స్నానార్థము వెలిజనుదెంచెను ఛాత్ర నివహసంయుతుఁ డగుచున్.

ఆ. గుట్టపైనఁ గల్గు గుండు గుండునకెల్ల గంతులిడుచు శిష్యగణము వెడలె
ఊతిని బ్రహ్మచారి శతమర్కటములకు సముఁ డటన్నమాట సార్థపడఁగ. 24

సీ. సరి యొకే పత్రానసాపడ నగునని పాలాశపర్ణ సంపదకు మురిసి
ఫలియించె నదె తరూపరియంచు నూరించు సీతాఫలప్రాప్తి శిరము నూఁపి
కననయ్యెఁ బొట్టికాకరకాయలని త్రెంచి శాకషడ్మృచులెంచి చంకగొట్టి
కడ్డిలబోలు చక్కని పుల్లలని త్రుంచి దంతకాష్టావాప్తి గంతువేసి

తే. పుట్టతేనియంగని నాల్క లొట్టవేయ
నమిలిపురిఁగాంచి కన్నులింతలుగ విప్ప
కలువపూల్గోసి సంతోష మొలికియాడ
నుబ్బి చెలరేఁగి బాలకు లుత్సహింతు.

25

సీ. అదుగొ ! కోతులమూఁకలవె మట్టియూడలం

దలక్రిందు వ్రేలునం చలరు నొకఁడు

కడుపునం బసికందు కఱచియున్నం దూఁకుఁ

బడునద్దిరాయని పల్కునొకఁడు

ఎక్కుశాఖనె పట్టి త్రొక్కి నాలుగు కాళ్ళ

నూపుచున్నది యని చూపునొకఁడు

గుండుపైఁ గూర్చుండి గోకుకొనుచు నోట

నెదొ కొట్టుకొనునని యెగురు నొకఁడు

అ, రాత రువ్వి, చూడరా ! గుట్టుగుట్టుని బొమలు చెవులు నిక్కఁబొంగి వంగి
పై నదూఁకి వచ్చిపడినట్లు జడిపించుఁ గనులు పండ్లు తెఱచి యనునొకండు. 27

ఆ. వస్త్రవితతి తెల్లవడునట్లు లుతుకుచుఁ జెట్టుకొమల కారఁగట్టివచ్చి
కొమ్మనుండి నీటఁ గుప్పించి దూఁకుచుఁ గుండమదర నీత గొట్టుచుందు.

క. శక్తియు నుత్సాహము గురుభక్తియు స్వేచ్ఛావిలాస భంగిమలెల్లన్
రక్తిని రూపొందిన యటు వ్యక్తంబగు నచటి డింభవర్గములోనన్. 29

ఉ. స్నానములాడి భక్తిమెయి సంధ్యలు వారిచి పత్రపుష్పముల్
తేనియలూరు పండ్లు, కొనితెచ్చిన క్రొందులసీదశమ్ములున్
ధ్యాన నిమగ్నఁడై గుడిని దాశరథిన్ మనసారఁగాంచు దీ
తానిధి పోతరాఁగురు సన్నిధినుంచి వచ్చించి రీ గతిన్. 30

క. ఫలపుష్పంబులు తులసీదశములు శ్రీ రాఘవార్పితముగాఁ గను నీ
కెలనంగల యర్చకు కరముల నిడఁగావలెనె సుకవి భూషణ ! యనుటల్. 31

ఆ. అర్చకుండె వెలికి నరుదేరి యూరు పేరరసి పోతరాజు చరితమెల్ల
శిష్యగణములెలమిఁ జెప్పుచుండన్ విని కరముమోడ్చి భక్తి గౌరవించి. 32

ఉ. మీరలు పోతనార్యులె యమేయగుణాధ్య ! రఘూత్తముండు దాఁ
గోరినయంత భాగవతకోశము తెన్ను నొనర్చి సత్కృతిన్
గూరిచినారలంచు గుణకోవిదు లెల్లరు నూరనూర నో
రూరఁగఁజెప్ప విందును మహోదయ ! ధన్యము నాదు జన్మమున్. 33

ఉ. మా రఘురామదేవునకు మామలు శ్రీ జనకాంశతోడ నీ
ధారుణి జన్మమొందితిరి తా మిది యెంతయు నిక్కమెందు మీ
పేరును విందు ముందు కనువిందగు దర్శనమబ్బె నేడు బం
గారము మాకు మా యతిధిగా నిటఁ దాము వసింపఁగోరెదన్. 34

ఆ, అనుచుఁ బ్రొద్దుగలుగ నర్చన మొనరించి బహువిధాతిరుచ్య పక్వభోగ
ములను రాఘవునకు ముందు నివేదించి విందొసర్చె సుకవివిభున కెలమి. 35

తే. హరికి నంజలి ఘటించి యర్చకుఁడిడు

శ్రీశు తీర్థ ప్రసాదముల్ స్వీకరించి

భక్తి శిష్యగణములు బలచినట్టి

శయ్యమైవ్రాల్చి సుంత విశ్రాంతిగొనుచు.

చ. కలకల నవ్వుచున్నటులు కన్నులలోన దయారసాపగల్
జలజల బాటుచున్నటులు చక్కని మోమొక మాటయంచెదో
వలుకఁగఁ బోవుచున్నటులు భక్తులనొద్దకు సుప్రసన్నతన్
బిలుచుచు నున్నయట్టు లగుపించెడి శ్రీరఘుమూర్తిఁ గాంచుచున్. 37

కా. జీన మ్మొక్కెడి తావకీనప్రతిమన్ సేవించి లోనించు నా
భావాక్షిద్యయి వేరెదిక్కు మరలింపం జాలరా యేలరా.
దేవా ! నా మొర లాలకించియును నిద్రింపం దలంపేలరా ?
లేవా యీ శిలలోన నుండియును రాలేవా ప్రభావాన్వితా ! 38

చ. పుడమి జనమ్ము కావ్యవధువున్ హరికిచ్చె నితండటంచు నన్
నుడివెడివారి కీ స్థితిని నోరిడి యేగతిఁ జెప్పువాఁడ నే
నుడివిన మాట దప్పిన జనుం డనిపించితి వీనినంచు నా
నడకను గూర్చి నీ విటులు నవ్వుచున్నటుదోచు రాఘవా ! 39

ఉ. నమ్మినవాని నిట్లు చెడనాడి “మహా హాసియించుచుంటి” వీ
కొమ్మను గోరి చేసికొని కూశల పాలొనరించె నూరు పే
రమ్ముడువోయెనే యరెరె ! యాలిని నేలఁగఁజాలనట్టి వాఁ
డిమ్మహి రాముఁడంచు నిహిహి ! యని నిన్నని నవ్వరే జనుల్, 40

క. ఆనాఁడు జానకీసతి దానవపతి బంధనమునఁ దగులుకొనె నయో !
యీనాఁడు భాగవతసతి మానవపతి చేతఁ జిక్కి మసలునొ యేమో ! 41

క. నిన్నుం గట్టుకొనిన రేపే పున్నెపు టిల్లాలు సుఖమువొందె రఘుసతిన్
గన్నెత్తి చూడ గుండియ లున్నవె యెవ్వనికినై న నో రఘువీరా ! 42

తే. హృదయవాసన లీనుచు నెనఁగు మొగలిపూలకై జీవనము ధారవోయుచుంటే
గాని తోడ్తోడనే కంటకములఁ గూడఁ జెంచుచున్నాఁడననుచు బావించనై తి.

తే. అనుచు శ్రీరాము నిటువలె నాత్మఁదలఁచి
స్వీయమానసావేదన జెప్పికొనుచు
నుండఁ గనుల మీఁది కదేమొ యొకవిధమగు
మత్తు జనుదేర హృదయాత్రి మఱపుదట్టె. 44

ఆ. గాఢనిద్రగాదు కాదు జాగ్రదవస్థ చెట్ల గాడ్పురొదలు చెవిబడెడిని
దనువు గల్గి లేని తన్మయావస్థ తానావరించె నేదో యతని కపుడు, 45

౬. భాగవతము శివ భాగముం దిడి తాన యేగుచున్నయట్టు లెదకుఁ దోచె
గగన సాగరములు గర్జానినాదాల హుంకరించెఁ గవికి జంకొదవఁగ. 46

౭. అప్పుడె యాఁగిపోయెఁ బద మంబరసీమను గాంచు నంతలోఁ
దెప్పలుగాఁగ నబ్జములు దివ్యగతిన్ విహరించె వానిలోఁ
జిప్పిలుచుండెఁ బాదరససింధువు వెండి కరంగి పాతె నాఁ
గుప్పలుగాఁగ నొక్కపరి కోటి వెలుంగులు జిమ్మెఁ జంచలల్. 47

౮. అట్టి వెలుంగు జాడ నొక హాటకరత్న విమానకాంతి గ
న్నట్టెను దాన వీణఁ గొని భామిని కోమల రూపరేఖలం
గట్టిన పట్టుపుట్ట మలకల్ మలకల్ గొని గాలిఁ దేలుచున్
జుట్టిన మేఘపంక్తులకుఁ జుట్టరిక మ్మొనఁగూర్చ నేర్చుమై. 48

౯. ముట్టిన మాసిపోవు నవమోహనరూపముఁ గొంచుఁ గన్నులన్
గట్టె విమానయాన మిటు కాంచుచునుండఁగఁ బ్రక్క నొక్కటే
పెట్టున నేలవ్రాతె నది వీడి కఠోర కుతార ధారలన్
గొట్టిన కొమ్మవోలె సతి కూలిపడెన్ దన చెంత వంతమై. 49

౧౦. పుట్టి మునింగిపోయినటు మోమునఁ గొంగిడి యేడ్చెఁ గన్నులం
జెట్టిన కాటుకల్ చెదరి నిగ్గగుబుగ్గల నీలికాలువల్
గట్టఁగఁ గన్ను లెఱ్ఱవడఁ గంపము నొందెడి గాత్రవల్లితో
'నిట్టి తలంపె లక్ష్మియును నేనును నొక్కటిగాకె నీ' కనెన్. 50

౧౧. వెట్టికిఁ గాంచినావె నను వేసకువేల్ గొని కన్న కూఁతురున్
బొట్టకులేక యమ్ముకొనఁబోలునె బాలిశుఁడౌ నృపాధమున్
ముట్టకటంచుఁబల్కె గుణము క్త సుమౌ క్తికపాళిఁ బోలి చ
స్మెట్టల నశ్రువర్షములు నెట్టన జాఱఁగ గద్గదోక్తులన్. 51

౧౨. అనునంతం జెనువంతం బొగులుచున్న యవిదితనిజవృత్తాంతయగు న
న్నెలంత నవలోకించి కవికుల తిలకుండు. 52

౧౩. రతివో విశ్వకళా భారతివో శ్రీ సతివో లేక రాజముఖి ! పా
ర్వతివో నీకే నిడు నవమతి యేదో యెలుంగఁబల్కుమా దయ ననుటన్.

౧౪. అరయఁగా నేను విద్యా స్వరూపిణిని బ్రో
ద్యద్రహ్మవిద్య నా యాత్మ యెందు
విబుధ శిరోధార్య విజ్ఞానశాస్త్రముల్
జ్ఞానేంద్రియములయి క్రాలు నాకు

విశ్వ నిర్వాహక వృత్తివిద్యల వెల్లి,
గర్భేంద్రియములనంగాఁ బరంగు
కవిత గానము చిత్రకళ నాట్య లాస్యముల్
నాణ్యమౌ నా కరణత్రయములు

తే. సుకవి చతురాననములు మామక గృహములు
నవరసాభోగరసికమానస సరసుల
నాడెదను మనీషారాజహంసి నెక్కి
కైత కెగ్గొనర్చుట లెదం గలఁచుటగును.

54

తే. నరపతుల పేరి రావణాసురుల కీపు
నన్ను తెగనమ్మఁజూచుట న్యాయమగునె ?
హరికిడం దగు హవిని గుర్కురమున కిడఁ
దగునెయని తిరోహితయయ్యెఁ దరుణి యంత.

55

ఆ. తెలివివచ్చి దిశలు నిలకించి యేమియుఁ గానరామి బాష్పకలిత నేత్రుఁ
డగుచు నహహ ! ధన్యమయ్యె నా పుట్టువు తావకిన మహిత దర్శనమున.

క. ఏణీ సదృశాపాంగ శ్రేణీ ! ముఖకమల సంపరీవృత మధులిడ్
వేణీ ! వాణీ ! వీణా పాణీ ! తుభ్యన్న మోస్తు' పద్మజురాణీ !

57

చ. వలవల కంట నీర్వడిపి వందురుచున్న భవత్స్వరూపమున్
దలఁచిన నాదు మానసము తల్లడిలున్ తుధ కాలుబిడ్డలున్
మలమల మాడి చచ్చినను మగచిదె కాని భవత్పవిత్ర ని
స్తుల నిరవద్యరూపమును దుచ్చుల కమ్మును నమ్ము భారతీ !

58

ఉ. “కాటుక కంటినీరు చనుగట్టువయిం బడ నేల యేడ్చెదో
కైటభదై త్యమర్దనుని గాదిలికోడల ! యో మదంబ ! యో
హాటక గర్భురాణీ ! నిను నాఁ కటికిం గొనిపోయి యల్ల క
ర్ణాట కిరాట కీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ !”

59

సీ. కాటుకం గడుగు నీ కన్నీటిరుగులు నా యజ్ఞాన మాలిన్య మపహరించె
పయ్యంట నింకు నీ బాష్పవీచికల నా యాశార్ణవం బెల్ల నాశమయ్యె
అర్తిమై కురియు నీ యశ్రువర్షముల నా సంసార దావాగ్ని సమసిపోయె
తత బాష్పధారలోఁ దడిసిన చనుగట్టు మాతృవాత్సల్యమ్ము మదిని నింపె

తే. తలపయిన్ నాదు భాగవతము నిడుకొని
తప్పక ప్రమాణము నొనర్చి చెప్పుచుంటి
హరిహారులు వచ్చి చెప్పిన నంబ ! యింక
నిన్ను కర్ణాట కీచక నీచుల కిడ.

60

చ. సిరికిని కైటభార్యగు శ్రీహరికిన్ గరిమన్ స్నుషోరుసుం
దరివయి విశ్వకావ్యరచనాచణు సన్ముఖపద్మమందిరేం
దిరవగు నీదు మానసము నీచత నేచినవాడ మూఢుడన్
పరియె హిరణ్యగర్భ దొరసానికి నీ కెవరేని భారతి !

61

ఉ. ఈ ఊణమందె నీకు కృతినీయనటంచును లేఖ కన్నడా
ధ్యతున కంచువాడ నిది యారసి నాకు నృపాలమౌళి యే
శిక్ష నొసంగినన్ పరియెశీర్షము వంచి సహించుకొందు నన్
రక్షణసేయ దిక్కు రఘురాముడు లేడెటా చూడ నెంచితిన్.

62

క. అని తన ఛాత్రున కొక లేఖను వ్రాసి యొసంగె నరిగి కర్ణాటవతిన్
గని యొసగుమంచు సింగన చనియెను నద్దానిఁ గొంచు సాదరబుద్ధిన్.

63

ఉ. అంత సమీపమందె కననౌ మడికొండ వసించుమేటి ది
గ్ధంతులు వేదశాస్త్ర పరతత్త్వ విదగ్గిణులున్ బురాణవే
దాంత విపశ్చితుల్ నిరుపమాంద్ర సుసంస్కృత కావ్యకర్తలున్
బంతులు దీటి పోతకవి భాగవత శ్రవణార్థమై తమిన్.

64

ఉ. వచ్చిన, వారిఁ గాంచి గురుభక్తిని వందన మాచరించెఁ దా
సచ్చరితుండు బోతనయు, సాదరబుద్ధిని వారు కౌతుకం
బచ్చుపడంగ మ్రొక్కులిడి యాకృతి భాగవతంబె ? జన్మకున్
వచ్చె శుకాంశ మాదృశుల బద్ధుల నుద్దరణం బొనర్పఁగన్.

65

క. అనుచుం బూసరులను గళమున నునిచిరి నిగమ మంత్రపూతాతాతలం
గొని యాశీర్వాదములం బొనరిచి ఘన పుష్పవృష్టి ముంచిరి సుకవిన్.

66

తే. సూత శుకులను గరఁగి యచ్చునను బోయు
పోతనా వెలుఁగొందె నీ పోతనకవి
భయద భవవార్ధి తారణోపాయమైన
పోతరూపమై పోతన పుట్టెననిరి.

67

ఆ. పేరు పేరు వరుసఁ బెట్టి వారందఱు

నర్చకుండు పరిచయం బొనర్చె

వారిఁ గాంచి సుకవివర్యుండు ధన్యోస్మి

యనుచు మ్రొక్కులిడుచు ననియె నిట్లు.

68

ఉ. ఎక్కడ నున్న సద్గుణము లేనియు నౌదలఁ దాల్చుటందు వే

రొక్కరిఁ గాంచి ముందర 'నహో!' యని వెన్నల వెక్కిరింపకే

మక్కువ భ్రాతృవత్సలత, మత్సరమున్ విడనాడియుంటలో

నిక్కపు టొజ్జబంతులయి నిల్చెద రీ తెలగాణ సత్కవుల్.

69

క. సరళ హృదయు లాత్మస్తుతి పరాజ్ఞులు 'గర్వరహిత ప్రతిభాధ్యులు' దం

భరహితు లీ తెలగాణన్ వెలయు కవుల్ తొనఁకనట్టి నిండు ఘటమ్ముల్.70

తే. చదువుకొననట్టి నేనేడ సకల వేదశాస్త్ర సారార్థపూర్ణులీ చతురులేడ

విగత మత్సరధిషణులౌ విజ్ఞులెందు నరవపువు దాల్చు చంద్ర శేఖరులు గారె.

తే. మణిగిరియు మిమ్ముఁ బోల్ జాతిమణులఁ గాంచి

యనవరతము సార్థకనామ యగునుగాత !

నిజముగా మీదు విజ్ఞాన నిష్ఠఁ గాంచ

నిచటనే బుట్టనై తినం చెదఁ దలంతు.

72

క. ఇటులను పోతన నారసి యటఁ గల దోషజ్ఞులెంతో యాశ్చర్యముతో

నెట నెట మీ యవతారము ఘటీయించునో యదియె కాశికాక్షేత్రంబౌ.73

సీ. తగనాంధ్ర రఘువు ప్రతాపరుద్రుఁ డొసంగు

స్వర్ణవృష్టిం బాటు చదలువాఁక

ప్రథిత విద్యానాథ పండిత కవులను

వెలయించు చదువుల వేల్పుగిడ్డి

తెనుఁగుగడ్డకు రత్నదీపమై వెలుఁగొందు

పోతరాణ్మణి నిచ్చు పుడుకుమ్రాను

అఖలాంధ్రరాష్ట్రమ్ము నవలీల నేలఁగా

రాజధానిగ వెల్లు రచ్చపట్టు

తే. ఆడబడుచై న చారు శిల్పాంగనామ

తల్లికె వేయి స్తంభాల యిల్లు గట్టి

యరణమిచ్చిన దొడ్డ యిల్లాలు, మేలి
పంటపొలము రత్నముల కోర్గంటి స్థలము.

74

క. కళలకుఁ గేంద్రము సంపన్నలయము ప్రథితాంధ్రలోక నిర్జరకృత భూ
తల నాకను దంతమ్ములు పులియున్ దెలగాణమనినఁ బొరి నమరులకున్. 75

తే. ఔర ! తెలగాణ నడిగడ్డ యాంధ్ర రాజ
ధాని నోరుగల్ సీమ నుదృవము నొందు
తావకీన జన్మ మదెంతో ధన్యమనినఁ
బోతనయు వారిఁ గాంచి యారీతిఁ బల్కె.

76

తే. పోతరాజన నెంత యీ పుణ్యభూమి నడుగడుగున విద్యానాథులనిన పుట్టు
కో యనఁ బ్రతాపరుద్రులు కోటిమంది వత్తురట జన్మగొనుట తపః ఫలమ్ము.

సీ. ఓరుగల్ కోటలో నొక గంట నిలిచిన

నాంధ్రుల పౌరుషం బర్థమగును
ఓరుగల్ సరసి నీ రొకనాఁడు ద్రావిన
యబల రుద్రమదేవి యన నెఱుంగు
ఓరుగల్ శిల్పమ్ము నొకమారు గాంచినఁ
దెలుఁగుల ప్రతిభలు తెలిసివచ్చు
ఓరుగల్ వాయువు లొకతేజ పీల్చిన
నాంధ్రు స్వేచ్ఛావాంఛ లవగత్తమగు

తే. ఓరుగల్ కోట పే రెద నొక్క తడవఁ

దలఁవఁజాల్ తెల్లు చరితోన్నతుల నెఱుంగ,
ఓరుగల్ గడ్డ నున్నట్టి యొకొక శిలను
బలిచిన నొహో యనుచుఁ బల్కుఁ దెలుఁగువెలుఁగు.

78

క. ఏకశిలా నగమటు ప్రత్యేక సమర్థుడన లోకు వెలుఁగఁడు ప్రతివాఁ
డేకశిలా నగరావని వీరన్ దెల్లు జిగిమెండు పీటన్ గోటన్.

79

వ. అని వినుతించుటయును.

80

క, అచ్చటి ప్రజ పోతనకని ముచ్చట విని ముగ్ధులగుచు మురియుచు స్వామీ !
యిచ్చట మా కెల్లర కొక యిచ్చగలదు మీకు శ్రమము నిడవలె ననుచున్.

క. భాగవతవర్య! త్వత్కృత భాగవత సుధారసమ్ము పానమొనర్పన్
వేగిరపెట్టు మనమ్ములు స్వాగతములు మీదు కావ్యశారదకునివే. 82

క. అన విని పోతన స్మేరానన మొప్పగ వారిఁ గాంచి నా భాగ్యము మీ
రనుటయె చాల్ పదివేలని వినయ సుధాస్రవ దుదార విధులోచనుడై. 83

క. అనఘాత్ములు మీ మును గవి
నని చెప్పగ సిగ్గు గలుగు నై నను మిము బోల్
ఘనుల కడఁ జదివిననె సం
కునఁ బోసినఁ దీర్థమగుచుఁ గొమరొందు కృతుల్. 84

ఉ. వీరి విలాసభాషణలు వీనుల విందిడ నింగితజ్ఞుడౌ
నారయ ప్రక్క వెల్లు సుమనస్థ మరందము నా ప్రబంధమున్
దోరపు భక్తిఁదెచ్చి వినతుండయి పీఠిక నుంచెఁదా నమ
స్కార మొనర్చి పోతనయు సాదరబుద్ధిఁ బఠించఁ బూనికన్. 85

తే. ఆది మదభీష్టదై వము నా రఘువరు నీలజీమూతగాత్రు విశాలనేత్రు
ధర్మమూర్తి నాచంద్రార్క ధన్యకీర్తిఁ బరమపూరుషు మత్కృతి భర్తనెంతు.

ఆ. ఎచటి సూర్యవంశ మెచ్చటి నే నని ఘనుఁడు కాళిదాసె వెనుకఁబోవ
సూర్యవంశ సూర్యస్తుతిచేయు గంటము సూర్యు దివిటిఁబట్టి చూపుటగును.

తే. ఘనుఁడు వాల్మీకిమాని జగద్ధితమగు నతుల శతకోటి విస్తరమైన రామ
చరిత మిరువదినాల్గువేల్ సంగ్రహించెఁగరి జలధి మున్నెనన జీమగతి యదెంత.

మ. అనుచున్ రాఘవునెంచి శ్రోతల యభీష్టావాప్తి గావింప మో
హన వాగ్వైఖరియొప్ప భాగవత సప్తాహంబు గావించెఁ బో
తన సీతాపతి సన్నిధానమున శ్రోతల్ మంత్రముగ్ధాభులై
విన మా జన్మతరించెనం చన హరిన్ వీక్షించెఁదా భక్తిమై. 89

వ. అప్పోతన కావ్యరాజము నివిని సంతసంబున నంతరంగంబు లుప్పొంగ శ్రోత
లిట్లని నుతించిరి. 90

చ. కలరవమొప్ప నొక్కపరి గాన మొనర్చినఁజాలుఁ గోకిలల్
వలచును హంసముల్ తలలుపంచును డోలలఁదేలు చేతముల్
తల లవి నాగుఁజాముల విధమ్ముగ నూఁగును దేహ మున్నటుల్
తెలియదు బాగుబాగునక తీరది కెంతటివారి కేనియున్. 91

పి. రసములు మధుసుధారసములఁ ద్రావించు
 నర్థసంపద వాంఛితార్థ మొసఁగు
 ధ్వనివిపంచిక కల ధ్వనుల సొంపులు నింపు
 శయ్య కోమల సుమశయ్యఁదేల్పు
 భావముల్ మహిత ప్రభావమగును నొనర్చుఁ
 బదములు సాయుజ్యపదము నిడును
 ఛందోవిధమ్ము స్వచ్ఛంద సౌఖ్యమునిచ్చుఁ
 గృతులు మనోహరాకృతులఁ జూపు

తే. నవరసమ్ములఁ జవులూరు నవ్యగతులఁ
 గమ్మ ద్రాతారసమ్ము పాకమ్మొనర్చి
 విబుధసముదాయమున కెందు విందొనర్చు
 దొడ్డ దొరసాని యీ యనూత్యుని సువాణి.

92

ఉ. పాయకసేయు తెల్గుల తపమ్ములవంట, మహాంధ్ర భారతీ
 స్వీయవదొల్ల సద్వలయ సింహనదజ్జయఘంట, సాహితీ
 ప్రేయసి కావ్యలక్ష్మి కనువేసిన చక్కనిదంట పోతరా
 ణ్నాయకుఁడంట యెల్ల కవినాథుల సత్కృతిఁగొంట చోద్యమే.

93

వ అని వినుతించు సమయంబున.

94

క. సాయుధరక్షకభట సముదాయ పరీవృతుఁడు భద్ర దంతావళ శో
 భాయుత వృష్టారూఢుం డా యెడ కరుదెంచె నొక బలాధిపుఁ డతఁడున్.

తే. రాజలాంఛనాన్వితుఁడు పరాజితారి
 రాజదత్తాధ్య బిరుద విరాజితుండు
 బాహుబల విక్రమ క్రమోద్భాసితుండు
 భీమకాయుండు సింహగభీరముఖుఁడు.

96

మ. పరివారంబులతోఁ జలదృటులతో భద్రేభరాజంబుతోఁ
 దురగానీకముతో దిశాముఖ రణత్తూర్య స్వరావర్త సుం
 దర రాగాంచిత తాళమేళనముతో ధాతీసుర స్వస్తిమం
 త్రరమాగానముతో విపశ్చితులతోఁ దా నేగుధెంచెన్ రహీన్.

97

క. అంతట గంగన వారల చెంతంజని కాంచి యచటి సిబ్బందిని న

త్యంతాశ్చర్యచకిత హృదయాంతరుడై యడిగె నొకని నతఁడిటు నుడువన్.

శా. వీరెవ్వారలు ? కన్న దేశ్వర సభా విద్వాంసు, లవ్వారలో ?

యా రాజేంద్రుని వాహినీపతులు, కార్యంబేమి విచ్చేయఁగా ?

శ్రీరామాంక్షి సరోరుహార్చక మనీషిం బోతనార్యుం గనన్.

వారిచ్చోటఁ గలారటంచు నతఁ డాహ్వానించె నా యిర్వురన్.

99

క. వారలు పోతనఁ గని జోహారుల నర్పించి సరసనాసీనులునై

భూరమణు వినతి వినిచిరి సారమతికిఁ బోతరాజచంద్రుని కిట్టుల్.

100

క. శుకుఁడో యీయన తాను జనకుఁడో యవతార మెత్తినాఁడని ప్రజ మీ

యకళంక కీర్తిసామమునకు ఘన, జట నల్లుచుండె నలుదెసలు భువిన్.

101

తే. కవికులాగ్రణీ ! యిదె నమస్కారశతము

లర్పణ మొనర్చి తమకు నే నంపు వినతి

కృతి సమర్పణోత్సవము లంచితగతులను

సిద్ధపఱచి మీరాక నీక్షించుచుంటి.

102

క. అంతనె పోతన కవివరు నంతే వాసిని నటంచు నవనిసురుఁడు నా

చెంత కొకఁడేగుదెంచి ప్రశాంతగతిన్ నా కొనంగె జాబు నొకటినిన్.

103

చ. తమకము మీఱ జాబుగొని దానిని గాంచెడి నేను నాదు నే

త్రములనె నమ్మనై తినిది తథ్యము మీదగు వ్రాలె యైనచో

శ్రమ యనకుండఁ దామె యొకసారి యిటన్ దయచేయ నొప్పు స

ర్వమును నెఱింగినట్టి కవిరాజుల కెక్కువ వ్రాయలేనికన్.

104

ఆ. అనుచు తేనియాజ్ఞ వినిచె రాజాస్థానపండితుండు సుకవివల్లభునకు

దంతి నధివసించి దయచేయవలెనని విన్నవించె వై న్యవిభుఁడు కవికి.

105

చ. అది విని తాను బోతన సమాదరదృష్టుల వారిఁగాంచి నే

ర్పొదవఁగ నిట్లు వల్కె విబుధోత్తములార ! తలంప నేటికిన్

విదిత మొనర్చె మానవుఁడు వీధి నటించెడి కీలుబొమ్మ యం

చెదియొ యదృశ్యశక్తి యిటు లీతనిపైఁ గల సూత్రధారుడై.

106

తే. కాంతిలేక వర్ణంబుండి కనఁబడనటు

గాలిలేమి శబ్దము వినఁగలుగమి నటు

- లవని దై వేచ్ఛలేమి మానవుని యత్న
మింతయునుగూడ ఫలియింప దెయ్యెడలను. 107
- క. దానము దాతృవశమ్మని మానసమున నెంచి కృతిని మహిమన కిడఁగాఁ
బూనితిఁ గృతికన్యక యది తానై వఁయించె హరిని దాశరథివరున్. 108
- ఉ. ఈ గతిఁబల్కు పోతనకపింద్రున కా దళవాయి వల్కె శ్రీ
భాగవతమ్ముఁ గన్నడ నృపాలున కంకితమిత్తు నంటి
ట్లాగమసారవేత్తలు మహాకవులైన భవాదృశుల్ బుధుల్
త్యాగ మొనర్చు వస్తువుఁ బదంపడి కై కొనఁ జౌర్యమందురే. 109
- వ. అనుటయుఁ బోతన కపింద్రుండా దండనాథుఁగని యిట్లు వల్కె. 110
- తే. ఇత్తుననుచును దాత వాక్కిడఁగవచ్చుఁ
బ్రీతి గృహీత కై కొన నానపడఁగవచ్చు
మనుజ సంకల్పములకుఁ బై మనెడి శక్తి
యిచ్చలేకున్నఁ గొనుటగా దిడుటగాదు. 111
- తే. సూనహృదయమ్ము మధువు నిచ్చుటకె విప్పె
నర్థయై మధుకరము పేరాస నరిగె
వాయువంతలో దాని నివ్వసుధరాల్పెఁ
గుడుచు మధుకరప్రాప్తమొ కుసుమగతియొ. 112
- క. వరకవి పల్కులు విని యా ధరణిపుసేనాని యిటులు తా నుడివెఁ గవీ !
సిరికిని ధరకును వరుఁడగు నరపతి విష్ణ్వంశజుండనన్ వినలేదే. 113
- తే. బలి హరిశ్చంద్ర శిఖిచక్రవర్తు లెందు
సత్యమునకు సర్వస్వమొసంగి నార
లిత్తునని నల్వరన్ మాటనిచ్చి మనుజుఁ
డాడి తప్పిన ముఖము క్రిందగు నటంచు. 114
- తే. శ్రుతి కఠోరవాగ్ద్యవహారగతిని దనరు
దండనాథునిగాంచి పోతన యిటాడె
నావును గసాయి కిత్తునం చాడితప్పు
ముఖము క్రిందై న మీఁదై న ముఖము ముఖము. 115

ఆ. రాజె విష్ణువంట ధరాదేవి శ్రీదేవి యతని భార్యలగుచు నలరుకతన
వేయి తలలనీడ విష్ణుత్వముంటలు తెలిసికొనమి గద్దె దిగుటలగును. 116

తే. ధరణిపతి ప్రజాకంటకత్వము వహింపఁ
బురియె తలక్రిందులై రిపు సరణి వఱలు
నలఘు దోషాతిరేకమ్ము కలన నెప్పు
డంతరించును రాజత్వ మవనియందు. 117

చ. అన విని దండనాథుఁడు కృధాగ్నిశిఖల్ గరళాపగన్ ద్రిలో
చనుఁడు హరించినట్టు లతిశాంతముగా దిగమింగి నిప్పులై
కనుగవ కెంపులీనఁగ ముఖమ్మున నెత్తురు గ్రమ్మ నిట్లు మా
మనుజపతిన్ గవీంద్రు లవమానము సేత సహింపరాదనెన్. 118

ఆ. రాజులెందుఁ దాము రత్నహారులు నౌట భాగవతము మాదు పాలిసొమ్ము
రాకుమారి నిడ నిరాకరించిన మించి రాక్షసమునఁ గొంద్రురాజు లనియె.

క. అది వినిన పోతనార్యుని హృదయము భగ్గుమనిమండె నెంతయుఁ గ్రోధా
స్పదమైన వదనబింబ మ్ముదయత్ప్రళయార్కశోభ నొప్పనిటు లనెన్. 120

తే. కవికిఁ గావ్యమ్ముపై నధికారమేగెఁ
జెలువ కిష్టవరుంగోరు స్వేచ్ఛలేదు
రెక్క కష్టమ్ముపైఁ బ్రాణి హక్కు సున్న
రత్నహారులు తామెందు రాజులౌట. 121

తే. చలన మెఱుంగని యీ ప్రజాస్థానమందు
దొరలు పైనుండి క్రిందికి దొరలుచుండ్రు
చుక్కలేవేళ తుతిలేక చూచుచుండ
శశి కళాభంగ మొందుచుఁ జను సతమ్ము. 122

చ. ఇగురుచవచ్చుఁ బాదపము లెప్పటియల్లె కుతారధారలన్
దెగియుఁ దరుప్రకాండ మతి తీవ్రమహోగ్రి ప్రవాహవేగ వ
న్నగహతిచే సమూలపతనమ్ముగనున్, నృపపీడనన్ బ్రజల్
నెగడుదురెట్లొ రాజెటులు నెగ్గుఁ బ్రజాశ్రు ప్రవాహ ధాటికిన్. 123

ఆ. తేనెటీగ లొసఁగు తేనెఁ గైకొని వానిఁజంప సాహసించు జడుఁడు తాను
పువ్వు నొవ్వకుండఁ బూఁదేనెఁ గ్రోలెడి తేటివర్తనమ్ము తెలియఁగలఁడె ?

ఉ. చందనశాఖ గంధవహసంచలిత మ్మయి శైత్యమిచ్చుఁ జెం
పొందెడి యగ్ని తత్పవనయోగమునన్ బరితాపపెట్టు నా
చందమునన్ బ్రభుత్వమొక సజ్జనుఁ గూడఁ బ్రజాహితుండు గా
నందము నొందు దుష్టుఁడు ప్రజాహితుఁడౌఁ బ్రభుతాభియుక్తుఁడై. 125

తే. రాజనిన రాముఁడే రాజు, రాజ్యమనిన రామరాజ్యమే రాజ్యమ్ము భూమి ననుచు
సూర్యచంద్రులు పవలురేల్ చుట్టివచ్చి దివ్విటీ లిడి చూపరె దివిని భువిని.

తే. అల సహస్రశీర్షుఁడు సహస్రాక్షుఁడై న
విశ్వరూపధారియె తాను విష్ణువంట
విష్ణు సత్కళాయుతుఁడె పృథ్వీపతియంట
రాముఁడేకాక ధరణి నా రాజెవండు. 127

తే. అరయ రామచంద్రుఁడె సహస్రాక్షుఁ డగుట
భూరిజనపీడక బలాసురారి యయ్యెఁ
బ్రజలె తా నను విశ్వరూపధరుఁ డగుటఁ
జాకి వానిమాటకు నయి సతిని విడిచె. 128

ఆ. ఒక్కనోరు తినెడి యోగిరమ్మనియెల్ల నింద్రియాళిఁ బుష్టినిచ్చు నటులు
సకల ప్రజకు శీర్షసదృశుఁడౌ శ్రీరాము జయము మానవాభ్యుదయముగాదె.

ఆ. ఇంద్రియ ప్రతతుల నెయ్యది నొచ్చిననేని దానె బాధనూని యెద్దు
మనమువోలె నతఁడు తన ప్రజలొద్దందెడి వెతలనెల్ల ననుభవించువాఁడు. 130

క. అనుచు నిటువల్కు పోతనఁ గనుగొని మానసమునందు కటకటఁ బడుచే
మనఁజాలమి ననకుండన్ మనఁజాలమి నై న్యపతి సుమతి కిటులాడెన్. 131

తే. అంగబల మర్థబలము విద్యాబలమ్ము గలిసి ప్రభుబల మ్మగుటలు తెలిసికొనిన
మీరలిటు మాటలాడెడివారుగారు భూపతికి మాటనిచ్చి తప్పుకొనఁదరమె.

క. ఏతటి స్వపరబలములను బ్రాతిన్ గుర్తించి నడచు ప్రాజ్ఞుఁడిటు వలెన్
ఐతిని గ్రుద్ది కపింద్రులు చేతిని నొప్పించుకొనుట టేమ వ్రదమే ? 133

ఉ. అడ్డెదియుండు భూపతుల యాజ్ఞకు నియ్యది మంచి యిద్దియో
చెడ్డ యటంచు వాకొనక చేయవలెన్ దలవంచి యెంతయున్
గుడ్డిగ, మాటు వల్కునిటు గూడునె రాజహతమ్ము మాన్పుటల్
గొడ్డలి నానవేయుటలు గొంగడినిం గొని వెల్లజేయుటల్. 134

ఉ. కాలకరాళ సర్పముఖగహ్వర మందున వ్రేలి నుంపఁగా
బోలునె మత్తతన్ నిదురవోయిన సింగము నూఁపి లేపఁగా
నేల నృపాలుతోడఁ బగ యెంతయుఁ గీడనఁ బోతనార్యుఁడున్
వ్రీలు నవేంధనాహతిని వెల్గు మఖాగ్ని శిఖాభుఁడై యనెన్. 135

తే. చాలు మీ భాషణము లోర్వఁజాల నింక
భీతిలుట భీతిఁగొల్పుట పాతకములు
అవి నిరంకుశుఁడగు కవి కంటలేవు,
ఆతఁడన నక్షరముల మహీతలపతి. 136

చ. ధరణిఁ బ్రజానురంజకుఁడై తాను నృపుండు ప్రజారివృత్తిచేఁ
బొరల నృశబ్దము న్విడినఁ బుండటు లెంచఁబడున్ జమూరమా
వర ! వ్యజనాభిషేకపట బంధము లాదిగ లాంఛనమ్ము లా
నరపతికున్నయట్టులె వ్రణంబున కుండుటచే నిదెట్లనన్. 137

సీ. ఈఁగ వ్రాలఁగనీక యెంతేని శ్రద్ధతో
వాలవ్యజనపు సేవన మొనర్తు
గాయంపు మలినమ్ము కడిగివేయుటకునై
యనుదిన మ్మృభిషేకమును బొనర్తు
గాలి దాఁకిన నింక గలఁకఁబాటునటంచుఁ
బట్టబంధమున గుప్తం బొనర్తు
కఠినాసన మ్మిడ గడగండ్ల నిడునంచు
దిండుగద్దయలఁ గూర్చుండఁబంతు

తే. శాంఠిసొందు దేవా ! మముఁ జంపఁబోకు
మనుచు కై తోయ్పచారాల ననుపఁజూతు
రంతకున్ బుద్ధిరాకున్న నాది మూల
మంటఁ గోయింతు శస్త్రవైద్యమ్ముతోడ. 138

తే. కపట వర్తనాచణులగు నృపుల ముందు
సభిమతాన్యాయమే న్యాయమై చెలంగుఁ
గుటిలతరకూట నీతిముకురము నందు
నెడమ కుడియగున్ గుడియుఁ దా నెడమ యగును. 139

తే. ధర్మగుణ జపమొనరించు ధరణిపాలు
నాలుకయె యెఱగప్పిన గాలమెపుడు
మేదినిన్ రాజకీయమ్ము మేడిపండు
ప్రభువులకు స్వార్థరుజ తలఁ బరఁగుచుండు.

140

సీ. దై వప్రద త్తమౌ ధారుణీ శకలమ్ము
నాది నాదని గుండె బాదుకొనును
తా నంబుదము వోయు చానోదకముఁ గొనఁ
బన్నులిమ్ముని వంచి బండలెత్తు
కర్షకు చెమటోడ్చి గడియించు ధనమును
దాతసొమ్ముట్లు గోతముల నింపు
నిజరాజ్యరక్షకై నిరుపేద ప్రజ నై న్య
మని కత్తికోతల కప్పగించు,

తే. అవనిఁ దత్కృతి నిశ్చేష్టయగుచుఁ గాంచుఁ
గాంచు వెలవెలబోయి మేఘమ్ము దివిని
గోతములు గాంచి నోర్మాసికొనఁ దొడంగె
నొటను జొరఁ గత్తి మోమెత్తి తిరుగలేక.

141

ఆ. ఒక్క ప్రభుత చాలు నున్మాదరోగంబు విత్తబలము కల్లు మత్తుతోడు,
అజ్ఞుడైన యువకు నలమిన నివి రెండు ప్రళయ తాండవమ్ము సలుపఁడేల ?

సీ. ఇలఁ గుచేలుండు తా నలకు బేరుఁ డగు నే
ప్రభుకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడగుచు
అల్పతృణమ్ము బ్రహ్మాస్త్రమై యడరునే
ఞ్మాపాలు గుర్వనుగ్రహము వడసి
మొఱకు బోయండేని వరకపింద్రుండయి
వెలుఁగునే దొరకంటి చలువ వలన
గతిలేని పక్షికిన్ గరతలామలకమ్ము
ముక్తియే నృపుదయా మూలకముగ

తే. సత్యపాలన కెవఁడు రాజ్యమ్ము విడిచె ధర్మరక్షకెవ్వఁడు కళత్రమును వదలె
నర్థబల మంగబలము విద్యాబలమ్ము వానివే వాఁడె జనమనోవసుధనేలు. 142

తే. సామమున లభించు జయమ్ము శాశ్వతమ్ము
దానఁ బరిపంథి మనసుతో దాసుఁడగును
దండ దౌర్జన్య సముపార్జిత విజయమ్ము
ఆదిమూల మంటని తరుచ్చేదనమ్ము.

144

తే. తమకుఁ దామె యీ దౌర్జన్యతంతులెల్ల
సాగినకొలంది మ్రోఁగియే సమయమందొ
తెగును టుప్పని తంబురతీఁగలట్టు
లనినఁ బడవాలు కినుక సై న్యమును గాంచె.

145

క. సన్న యొనరెను సేనకు మిన్నొరయుతటిత్తులనఁగ మెఱసెను గత్తుల్
మిన్నకయుండెను బోతన కన్నులు మూతబడె నచటఁ గల జనములకున్.

క. ముసరెను సైన్యము నాలుగు దెసలం బ్రజ గుండెలెల్ల దిగ్గు రనంగా
నసినాగంబుల కాంతులు కసుబుసులాడెన్ హరించె గ్రంథం బతఁడున్. 147

క. స్వామి సమక్షము నందే యేమీ యన్యాయమంచు నేడ౯ జనమ్ముల్
రాముఁడు శిలయై చూచెను భూమియు నాకసముఁ దెల్లవోయె నపుడటన్.

క. పొత్తము వోయినయంతనె చిత్తరువయ్యెను సదస్సు జీవముడిగి రే
కెత్తిన మౌనవ్రత ఘన భిత్తిక భంజించి సుకవి వెండి నిటాడెన్. 149

క. పలికినది భాగవత మిటు పలికించినవాఁడు రామభద్రుఁడు నేనుం
బలికితి భవభయహర మని యిల దానిం ద్రుంప నుంప నీశుం డతఁడే. 150

వ. అని దయాసాంద్రుఁడగు రామచంద్రున కభిముఖుండై. 151

ఉ. నాఁడు పరోక్షమం దసురనాథుఁడు జానకినిన్ హరించె నీ
నాఁడు భవత్సమక్షమున నా కృతికన్యను దస్కరించె నీ
తే. దనిలాత్మజుండు నిటు రెప్పను వేయక కాంచుచుండె ముం
దెలకొ నే నెఱుంగ నిక నెవ్వరు రక్షకులో రఘూద్యహా ! 152

ఉ. నాఁడు వరాహరూపమున నా కృతి రక్షణసేసినాఁడ వీ
నాఁ డిటు లీ వుపేక్షఁ జరియింపఁగ హేతువదేమి స్వామి ! నే
నాడిన మాటఁ దప్పి కృతి నన్య నరేంద్రున కీ దలంచుటల్
చూడ సహింపరానిదని శూర శిరోమణి ! యల్కఁబూనుచే ? 153

ఉ. కాని, యెచేని నాదు కృతీకన్యక తాను హరి స్వరింతునన్
పూనికనుండె నాపె మొగముం గనియైనను స్వీకరింపవే
దానవవై రి! నాఁ డల విదర్భ తనూజను రుక్మిణీమణిన్
దానయి రుక్మి నొంచి యరదమ్మునఁ గైకొనిపోఁడె కృష్ణుఁడున్. 154

మ. అల కాకాసురు నొంచఁగాఁ దృణము బ్రహ్మాస్త్రమ్ము గావించు నీ
యలఘు ప్రజ్ఞల నేడ దాచితివి దృప్తాంభోధి నింకించి పెన్
జలధిం గట్టి సురారిఁ గొట్టి యవనీజాతాత్యయోపేత ని
స్తుల నిర్బంధ విషుక్తిసేయుటలు నెచ్చో నేఁగె సీతావరా! 155

మ. అనుచుం బోతన యాతనం బడుచుఁ దా నర్కాన్వయఁబోధి సో
ముని శ్రీరాముని నార్తి మీఱఁ గనుచున్ మ్రోడుంబలెన్ నిల్వఁగా
జనముల్ సేనలువోవు దారిఁ గనుచున్ సంతాపముం బొందుచోఁ
గననై రందు హయాధిరూఢులయి వీఁకన్వచ్చు యోధాగ్రణుల్. 156

వ, అందు వారి నందఱన్ ముందరన్. 157

తే. మార్కొనఁగవచ్చు వర విక్రమార్కువోలె
మారువేషాన నున్న కుమారువోలె
విజయలక్ష్మి వరించిన విజయువోలె
వచ్చుచుండె వీరాగ్రాణి వాజి నెక్కి. 158

ఉ. నాలుగుకాళ్ళ కందుక మనం బయిలేచి స్ఫురన్మరు త్తరం
గాలను నీఁదులాడు క్రియఁ గాయము చక్కనఁ జాఁచి జూలు నా
ట్యాల నొనర్పఁ గర్ణములఁ డప్పన వెన్కకు మోడ్చి చామర
శ్రీలను దేలు వాలము విచేష్టత నిల్వ సఘేన వక్త్రమై. 159

ఉ. గాలిని దేలు ధూళి నఱకాలికి నంటఁగనీక వాయువే
గాలను మించి కుక్ష్యధరకాయము భూస్థలి నంట సాగు పా
దాల చకాపకల్ వరుస తాళమువేయ జరిబుటాల ము
ఖాలు కడానిజీని, నవకమ్ముల జుమ్మును సుస్వరాళికిన్. 160

ఉ. సూటిగ బాణమెట్లటులు చూచుచునుండఁగవచ్చె నశ్వ మ
చోటికి దానిపై నలరు శూరుని వ్రేల్ గిరజాలు బాగుగా

దీటిన కోరమీసములఁ దీవ్రత దాడినొనర్ప గాలి తా

హాటముగాఁ జలించు జరియంచుల యంబరమీనెఁ జంచలల్.

161

మ, గుడవర్ణఁబుల నూనె నిగ్గులవి యల్లుల్వాఱమై నిండ నా

ల్గుడుగుల్ ఫాలము పాలమీఁగడల ఛాయల్ పుక్కిలింపన్ వడిన్

గడుఁ బొంకమ్మగు కండరమ్ములను జక్కం జెక్కు శిల్పమ్ములోఁ

బడెఁ బ్రాణ మ్మన నొప్పు లక్షణ యుతాశ్వం బండు వచ్చెన్ వడిన్.

162

చ. మెఱికలవంటి నై నికు లమేయ బలాధ్యులు సర్వ రంగసం

గరగతి నుక్కుభీములయి కాకలుదీరిన శూరు లొక్కనూ

ర్గురు పెను జాగిలమ్ములగు గుఱ్ఱములం గటిబద్ధ ఖడ్గభా

స్కరులయి నై న్యనాథు వెనుకం జనుదెంచి రటన్ హుటాహుటిన్.

163

తే. వారి వెన్కలఁ జీమలబారువోతె

శస్త్రబాణులౌ యోధుల సముదయమ్ము

పరువులిడు ఘోటకమ్ములపై వసించి

యేఁగుదెంచె నుప్పొంగు వాహిని యనంగ.

164

ఉ. అత్తఱిఁ గన్నడిల కెదురై యరుదెంచిన వీరుఁడున్ శివ

మైత్తి నరుద్రరూపమన నేపు దలిర్పఁ బరాక్రమించితా

నితైఱఁగాడె దర్పిత మదేభనికాయ శిరోవినిర్దళ

చ్చిత్త మెలర్ప గర్జనము సేయు మృగేంద్ర విభీషణార్భటిన్.

165

ఉ. కన్నదులార ! మీ రిటులు కావ్యవధూమణినిన్ హరింపఁగాఁ

జన్నె ? మలీష్టుచుల్ నెఱపు చెయ్యము లియ్యవి శూరలోక మా

త్తోన్నతి కెగ్గొనర్చు కృతు లొప్పునె మెప్పుగు రావుసింగభూ

భృన్నయపాలనమొప్పుడు వీని సహింప దొకింత యేనియున్.

166

ఉ. భాగవతమ్ము సింగమ నృపాలక రాజ్యరమా కళాలయో

పాగత దివ్యదీపము, వివక్షవతంగవితాన మామిష

క్రీగఁ దలంచి పొంచి ధృతిఁజేకొని పోవఁగడంగె మిత్తికిన్

స్వాగత మిద్దీయంచుఁ దమ స్వాంతములం దలపోయ రింతకున్.

167

చ. ఎదు రెవ రుందురంచు నెద నెంచి మదించి యిఁచేఁగుదెంచి యి

మ్మొదవును బోలు సత్కవిని మోఱకువై జెదరించి సత్కృతిన్

ముదమునఁ గొంచు నేఁగెదవు ముం దడుగై నఁ గదల్పలేవు ని
న్నదుమఁగవచ్చు మామకఖరాసికి ను త్తరమీయకుండఁగన్.

168

సీ. వల్మీకనిర్యాత వర భుజంగార్కటన్ గనుబున్ను లాడెడి యసిని గనెదొ
లధర నిర్ముక్త సౌదామినీ నాట్యగరిమ నాటాడెడి కత్తి నెంతో
జలధి వినిర్గతోజ్జ్వల హలాహలకృతస్రోతమై యాడెడి పేతిఁ జూతొ
లపగత ధూమహోమాన్ని హోత్రజ్వాల పోలిక నెగయు నివ్వాలుఁ దలఁతొ

తే. అజి నొరవీడి వీరవిహార గతులఁ

గట్టి కుట్టి నిన్ ధరఁ గూల్చి కాల్చిపెట్టి
మధుసుధాభాండ సస్మణి మౌక్తికవసుల
వడువు గొనిచను శ్రీ భాగవత సుకృతిని.

169

ఉ. బెట్టిదులై న కన్నడిగ భీషణవై రుల శీర్ష పంక్తులన్
గొట్టెద నారకేశ ఫలకోటిగ, గుండెలఁ జెండి పూలుగాఁ
బెట్టెదఁ బ్రేవులం బెఱికి వీధులఁ దోరణపాళి వ్రేలఁగాఁ
గట్టెద నాంధ్రవీరరమకై రతనాల నివాళిఁ బట్టెదన్.

170

చ. పిడుగులు గూలినట్టు లరిభీకరుడై వడగల్గు రాలి న
ట్లదరి తెలుంగువీరుఁ డిటులాడెడి భీషణభరోషణమ్ములన్
గడగడలాడె నందుఁగల కన్నడ నైన్యము లాంధ్ర సదృశుల్
విడివడి దీవి జుట్టుకొను విస్తృతవాహినులయ్యె నల్లెనల్.

171

క. దుమ్మెగయఁ బోరు తనువులు గ్రమ్మెడి పొగలోన రగులు కాష్ఠమ్ములుగాఁ
జెమ్మటలు తైలములుగాఁ జిమ్మెడికీలాల మగ్నిశిఖలై తేలన్.

172

వ. యుద్ధాన్ని రగులునంత నప్పట్ల.

273

చ. పొగరొలయంగ నిట్లుడుకుఁబోతుతనమ్మున నెంచి యెంచమిన్
దెగ సొరకాయలన్ నటకుడే యిటు మాటలకోట లేటికిన్
మగఁటిమి గల్గినన్ బిలుకుమార్పు మెదిర్చిన వై రివీరు లం
దగ ననుచున్ దెలుంగులను ధాకిరి కన్నడ వీరనై నికుల్.

174

ఉ. ఈ విధి సాంపరాయక విహింసకన్పత్తిఁ జమూద్వయంబులో
జీవమువాసి శీర్షములు చిట్టి కరమ్ములు త్రెప్పి కుక్షిలోఁ

బేవులు ప్రోవులై వెలికివేలఁ గరమ్ములు వ్రీల రక్తవి
స్రావమునం గళేబరము ట్టాన్తలివ్రాఁ బరాక్రమించుచోన్.

175

సీ. సామొప్ప నడిదముల్ శంపాలతలుగాఁగ
నెగయు పరాగముల్ మొగిలుగాఁగ

వీరాట్టహాస విభీషణారావముల్

పరన్యగర్జాప్తిఁ బరిధ విల్లి
వడిఁజిమ్ము నెత్తురుల్ వర్ష ధారలుగాఁగఁ
గఱకుటమ్ములు వడగండ్లుగాఁగ

వరదలై వాహినుల్ పరువులెత్తుచునుండ
మ్రూకులై శత్రులు మహినిఁగూల

తే. కనడిగులతోడఁ దలపడి తెనుఁగు వీరు
లాహవము సేయుటం బ్రాన్యడాగమనపుఁ
దరుణమేపారె నరిగీష్మతాప మెడలఁ
దెనుఁగు భువి భాగవతలక్ష్మి దీప్తి నొందె.

176

మ. వరవీరార్కకరోగ్ర ఖడ్గకిరణ వ్రాతాహతారాత్యుడు
స్ఫురణం జొప్పడు సంగరాంగణ నభశ్శోభా ప్రభాతమ్ములో
నరసందోహ ముఖారవిందములు నానందాబ్ధి నోలాడుచున్
విరిసెన్ నూతన జీవనాన్వితములై వేమాటు దర్శించుచున్.

177

క. వసుధ జయలక్ష్మి తెల్లుల వసమగుటయుఁ గనడ వీరవర్యు లసూయన్
బసమించు రంభఁ గలయఁగ నసిధారాపథము లంటి యరిగిరి దివికిన్.

178

క. వైరిగణమాజి నీ గతి నేరాశము సమయఁదమక మెసక మెసఁగ మున్
దారుచుఁ జంచు చరణహతి వారల పొలసులను దినుచు వరలె ఖగమ్ముల్.

క. హతశేషులు తుక్ఖార వ్రతతింబడి చెట్టుకొకరు పరువెత్తిరహా
బ్రతికిన బలుసాకులు దిని ఊతి మసలఁగవచ్చు ననుచుఁ జింతిలి వంతన్.

180

క. శ్రీమ యనక తెల్గు వీరులు భ్రమించు సరఘాసముత్కరముఁదోలి కరం
డముఁ దెచ్చు కరణివైరుల సమయింపఁగఁజేసి కృతిని సాధించివడిన్.

181

తే. విజయలక్ష్మి వరించిన వేడ్కసొబగు
వికచముఖ పంకజమ్ములం బ్రకటపడఁగఁ

గత్తలాని కూటువలెక్కి, కవివరుండు
బరగు భూధరమార్గమ్ము బట్టిరాఁగ.

182

ఉ. ఎవ్వరు మీరు క్రొమ్మఱనిదేటి మహాప్రళయ మ్మటంచుఁ బె
న్నివ్వెఱపాటు గ్రందుకొన నిల్చె జన, మ్మరుదెంచినట్టి యా
కొవ్వడి కాఁడునున్ సుకవి కుంజరు లీ నగమందు నుందురే
క్రొవ్విస వై రిఁగూల్చి కృతిఁగొం చరుదేరననెన్ జనుల్ విసన్.

183

ఉ. నవ్వమొగాల వారు “కవినాథుఁడు తాను వసించునిందె మా
నెవ్వగఁజాపి మాదు కృతినింగొని తెచ్చిన మీ ఋణమ్ము మే
మెవ్విధి సీఁగువారముకొ యెంతో కృతజ్ఞుల” మంచుఁ బల్కుటల్
మవ్వపు వారువమ్ము తుణమాత్రము భూస్థలి నాగకుండుటల్.

184

ఉ. కల్లెములాగి యశ్వము నెకాయకినాఁపి చలించు రెండు నం
కోళ్ళనుదన్ని లాఘవము గుప్పుచు దిగ్గనడిగి ప్రేమమై
ప్రేళ్ళఁజెలంగు కశ్యమును వీఁపువవైచి స్పృశించి దువ్వచోఁ
గాళ్ళవెలుంగు పావలొడికమ్ముగ సాహిణియూడె నయ్యెడన్.

185

తే. దళపతియు బేగి కవినాథు దరికివచ్చి
మొక్కి ప్రిక్కనాసీనుఁడై ముదము మీఱిఁ
గనడిగుల గెల్చి కృతిని గైకొనిన వితము
నంత వివరించి కవిఁగని యనియెసిట్లు.

186

చ. ప్రణిధి ముఖమ్మునందెలిసె భాగవతమ్మును మీరు కన్న డేం
ద్రునకుఁ గృతిన్ సమర్పణమునున్ సలుపం జనుచుంటిరంచు మా
మనుజుపతిం గవీంద్రు లవమానము సేయుట పాడియానె త
ద్దనకనకాది వస్తువులు తక్కువయుండునె మీకు మాకడన్.

187

ఉ. ఒప్పియు మీర లియ్యకొనకుండుట లిప్పుడ తెల్లమయ్యె నా
మొప్పె మిమున్ దృణీకరణముం బొనరించెను గ్రంథ చౌర్యమే
మెప్పుగు కర్జమంచుఁ, దొలి మీరలె మా నరపాలు నానతిన్
దప్పక యందు వచ్చునెడఁ దద్విధమేమని విన్నవించెదన్.

188

సీ. ఇంద్రగోపుర కాంతులీను రాంకవముల

మననై న హొంబట్టు మంజిడులను

బహుశార్థయుతములౌ బన్నసరమ్ముల

నవరత్నఖచిత స్వర్ణవలయములఁ

దృఢకాఠ్య జలవృద్ధి నొసగూడు నగ్రహః
రాదులఁ గలభౌతహర్మ్యములను
గదను ద్రొక్కెడి జాతికర్తలాణములఁ
బగటి దివ్యటులొప్పు పల్లకీల

తే. విరియువాలవ్య జనపాళిఁ బరిజనముల
ముమ్మరమ్ముగానిడి కవి ముఖ్యుఁడేసి
స్వర్ణపుష్పాలఁ బూజించి ఊధవుండు
జాతిరత్నాలఁ దులతూఁచుఁ బ్రీతిఁజూచు. 189

చ. ఇపుడును మించిపోయిన దదేమియులేదు కపింద్రచంద్ర ! మీ
యపహృత కావ్యరాజము మహాధృతిఁ జాణము లడ్డువెట్టి మా
నృపమణి గెల్చుకొంట లది నేరుగ వారికె చెందె దాని నో
విపులయశస్క ! మీరు నృపు పీఠీకివచ్చి గ్రహింపఁగాఁదగున్. 190

చ. జనపతి యాజ్ఞలేక యిడఁజాలము తత్కృతి మేము మీకు సిం
గనృపతి సన్నిధానమునఁ గావ్యము గైకొనుటొప్పు దానితో
ననుపమ గౌరవాదరము లంచిత సంపదలబ్బు మీకు నే
మనియెద రింగితజ్జులు మహాకవిశేఖరు లంచు వాకొనన్. 191

వ. అంత నప్పోతరా జాతనింగని యిట్లనియె. 192

సీ. ఎవ్వని హృదయాజ్ఞ మే ప్రొద్దు విహరించు
కలుముల పడఁతి యెకాంత గృహము

ఎవ్వని సన్నిధి నీ రత్నగర్భ తా
ఫణి శయ్యఁ దలదాఁచుకొనిన లిబ్బి
ఎవని నాభిపయోజ భవనస్ఫునన్ వాణి
కుల ముద్ధరించెడి కోడలమ్మ
ఎవని సంసారాన శివ సర్వమంగళ
యొడిఁ జొపుకొను నాడపడుచు తాను

తే. మాయ యెవనిద్యౌరమ్ము మున్ మను యవనిక
గంగ యెవ్వనిదగు కాళ్ళఁగడుఁగుమడుఁగు

సురలు నే పొద్దులెవని కింకరులు తాము
తాదృశుండగు హరి వేడఁ దక్కు వేమి ?

193

తే. ఉపనదీనదసంగతి నూటజెలఁగు మహిత సంస్కారసంగతి మాట వెలుఁగుఁ
దెలిసినంతలో మీ రిట్లు పలుకుటొప్పు నాకుఁ దెలిసిన విధమునే నడచుటొప్పు.

తే. మధుప మంబుజసంగతిన్ మధువిమత్త చిత్తమున నిజధామంపుఁ జింతమఱచి
రజనిగని ముకుళించు నీరజమునందు జిక్కిమడియు వినిర్ముక్తి ఘక్కిగనక.

పీ. ఇల మృదంగమునకు నెడమయుఁ గుడియునా
విరుప్రక్కగతు లెప్పుడెఱుఁగు టొప్పు
బోనమ్ము నిచ్చలు భుజియించుఁ బలికింప
ధనధన శబ్దాలఁ దనరి యెడమ
తలుఁగని బోనమ్మున్ దన పొట్టనిడికొని
ఓంకారటంకృతి నొప్పు కుడియొ
కుడిపైన ముక్కాలునడక శోభించును
నెడమపై పావలా నడకతగును

తే. రాగవటగు ప్త చర్మసూత్రము బిగించి
శ్రుతిఁ జెడకయుంచి లయకాలగతిఁ జరించి
“తద్దితరి” యంచు మ్రోగింపఁదగ రుచించుఁ
గాని యెడమ మ్రోఁగుచునున్నగతియె నున్న.

196

మ. తరణోపాయమటంచు భాగవత తత్త్వంబే నిటుల్ బాడితిన్
సరి తా నద్దిలభించె సార్థకము మజ్జన్మంబు నాపైన ని
ద్దర నా భాగవతంబు వెల్గుత పరాస్తంబౌత నా కేమి ! యే
కరణిం జూచిన సర్వరతుకుఁడు సాక్షాద్రాముఁ డే నెవ్వఁడన్ ?

197

మ. ధరణిన్ దారసుతాలయార్థ ఘనతా ద్రవ్యమ్ములన్ నమ్ముచున్
బరసౌఖ్యమ్ములె లేవటంచు మమతన్ బాధల్ వడున్ మూఢుఁ డె
క్కరణిన్ దాను స్తనంధయుండు జననీ స్తవ్యమ్ములం గ్రోలు చా
బరి వే రొండుపయోధర మ్మలరుటల్ భావమ్మునం గాంచఁడో.

198

పీ. బహుదినసంగమ్ము బహిషిపోయిన పుత్రు
గుఱిచి యుమ్మలికమ్ము మఱువమెందు
పుట్టిన యంతనే గిట్టు నిసుంగుకై
వెతయంతగాఁ బీడ వెట్టడెందు

ఉండియుండి నిజాపుఁ డొక్కసారియె హతా

న్మరణ మొందఁగఁ గుందు పెరుఁగు నందు

పలునాకు లామయబాధితుండై బంధు

వరుగ నెంజిలి తీవ్రమగుచురాదు

తే. నాది నాదను భావమ్ము పాదుకొనిన కలన మమతానుబంధమ్ము కలఁతవెట్టు
కాదు కాదను భావమ్ము గఱపుచుంట సతతవై రాగ్య సిద్ధిచే వెతలడంగు. 199

ఉ. అందులకేను నాకుఁ గృతియందు వివృద్ధినిజెందు సంగ బు
ద్ధిం దునుమాడ నాత్మఁగడుఁ దీవ్రకృపిన్ బొనరింతు మిమ్ము నే
మందు విరాగభావమొక మందయి శాంతిని గూర్చుఁగాక నా
డెందము నందువే చెలుపుఁడి నరపాలున కీ యుదంతమున్. 200

తే. విశ్వకల్యాణ విజ్ఞాన వృష్టికొఱకుఁ గవులు సత్కావ్యలేఖన క్రతువొనర్తు
విఘ్న ఝంఝానిలమ్ములు వీవకుండ నెపుడుసర్వేశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁగాక!

తే. విజ్ఞఁడయ్యును మాతస్వర్య వివశుఁడగుచుఁ
జేయుదుష్టకార్యము లన్నఁ జిత్రమేమి !
మేఘ సంఘన్నగాఢతమిసమందుఁ
గన్నులుండియు నంధుఁడై కాలుఁగాడె ! 202

వ. అని మరియు మా రాముఁ డాజ్ఞనిడ నిటులెవత్తునని సేనాని నంపి
శిష్య సందోహము నారసి యిట్లనియె. 203

తే. మహిత వేదనాదోదూయ మానలూన
వృంత జలజమ్ము మామకస్వాంత మిపుడొ
నేల వ్రాలెను, జీవన శ్రీలఁజిల్కు
మలయపవనమ్ము దీని మేల్కొలుపలేదు. 204

తే. రోత జనియించె షట్పదగీతికలను శ్రావ్యడంబుద వృష్టిలోఁ బస నశించె
బాలభాస్కరకికణ సంస్పర్శమింక నన్ను నవ్వించఁగాఁజాల దెన్నటికిని. 205

తే. రాగరంజిత ప్రాభాత భోగములన
నరుచిఁగొనె రామచంద్ర దివ్యాంఘ్రియుగళ
సన్నిధానంబె నా దగు పెన్నిధాన
మితర విశ్వంబుతోఁ బనియేలనాకు ? 206

తే. బ్రతికి నన్నాళ్ళు మాతస్వర్యభావమూసి
చచ్చు వెనుక పాయసభక్త్య శ్రాద్ధ మొసంగి
తామె మెసవి లోలోఁ దృష్టిఁ దనరుచుండి
మొసలి కన్నీరు విడుచు నీమూర్ఖజగతి.

207

తే. స్వార్థయుత విశ్వమలిన సంస్పర్శములకు
మన్న నోదర్పణము గ్రుడ్డిమసక గ్రమ్మి
ప్రభుని సారూప్య ప్రతిబింబ భాసితముగ
నెసఁగడిట నుండినను దూర మేఁగనిండు.

208

తే. ఈ ప్రయాణము తుదలేని దిందు స్వపథ విలసితోపాంతకాసార జలధిమునిఁగి
నవ్య వస్త్రధారణము నొనర్చి పేర్మిఁ చెచ్చుకొనినట్టి చద్దని దివి చననగు. 209

తే. ఈ యనంత నీలాకాశ తోయనిధుల
నుభయ పఞ్చాలఁ దరియించి ప్రభు విభూతి
నలరు నుత్తుంగ భర్మహర్ష్యాగ్ర శిఖర
భాగముల వ్రాలి శాంతిగాఁ బ్రతుకనిండు.

210

తే. ఆ మహోన్నతస్థానమ్ము నధివసించి సూక్ష్మదృష్టితో నట నుండి చూచు నాకు
నద్రికూటంబె కలభ మట్లగవడునన మదగజంబొ పిపీలిక మాడ్కిఁ దోచు.

చ. అనుచు వచించి పోతనయు నద్దినమంద వసించి రేయి ని
ద్రను గను శిష్యసంతతిని దక్కుజనమ్ములఁ గాంచి విఘ్నముం
బొనరుపకుండ లేచి రఘుమూర్తికి వందన మాచరించి యో
యినకులవల్లభా ! యనుచు నెంతయు నార్తివచించు నీ గతిన్.

212

ఉ. శ్రీరఘురాణ్ణాణీ ! భవద శేష కృపామహిమన్ మదీయ సం
సార ప్రబంధ గ్రంథి నొకసారి నడల్పి మమత్వ సత్వ వి
స్తార మడంచి జ్ఞానగురు చతువు నిచ్చి భవత్పదాబ్జశో
భారత భక్తిభావసుధ పానమొనర్పఁగ నీవె నిత్యమున్.

213

చ. అనుచు మహాకవీంద్రుఁ డపు డై హికభోగములెల్ల రోసి లోఁ
దనరు కళత్రపుత్ర మమతల్ తగఁగోసి ప్రపంచమోహమున్
వెనుకకుఁ ద్రోసి రామవద నీరజముల్ నుతిజేసి భక్తిమై
ఘనతర తీర్థయాత్రలను గాంచఁగనై తలపోసి యిట్లనున్.

214

కా. స్వామీ ! వేటొక దిక్కు గాంచ నొక వా సర్వస్వమున్ నీవె నేల
 గామాంధుండను గాన, నిన్ని దినముల్ కానంగలేనైతి నిన్
 ధీమాంద్యంబున, జవ్వనంపు మదిరన్ దీపించు మైకమ్ముతా
 నీమై దోచు జరాభరాప్తి నెటకో యేగున్ వనున్ వీడుచున్. 215

తే. మానవీయ జీవన దినమార్గమధ్య
 గత తృతీయ యామమ ! వార్ధకమ ! తమిష
 మిశ్ర సంధ్యా ప్రదోషమా ! మిత్రవైరి !
 స్వతను పూర్ణేందు కృష్ణవక్షమ ! నమోస్తు ! 216

నిమిషనితల వ్రాలు చూపులకు వ్రాలుచు గాకుల భూవిలాస న
 త్తనలకు వాట్యమాడుచు స్మితన్పురదానన పద్మసద్మజు
 ధనమునఁ బ్రాణవంచక మదభ్రమరాళి బలిం బొనర్చు యా
 వన మదిరాప్రమత్తతలు వ్యర్థగతిం దిగజాతెనే తృటిన్. 217

ఉ. మేడుక వచ్చినాడఁ బృథివీతల యాత్రికుఁ గాంచుచుండఁగా
 మూడవజాము మించెఁ దుదముట్టెను దెచ్చిన రొక్కమెల్ల నీ
 నీడ యదేమై కాని ధరణిన్ బొడువై నడయాడసాగెఁ దా
 గూడఁగఁ బోవునో తిమిరకూట నిగూఢ నిశీధ మాతృకన్. 218

చ. అరుసము తోడ భార్య యని యాత్మజులంచును నెన్ని యెన్ని యో
 బరువుల మోసిమోసి కడు వంగెను గుంగెను మూపులున్ జరా
 శరధి తరంగ భీకరవిసారమనన్ ముడుతల్ వడెన్ గళే
 బరమున మృత్యుభోగ్యమయి పండెనుబోఁ దలకాయయెల్లెడన్. 219

క. విగి వీడిన నరముల వల తెగిపోయిన పంజరానఁ దేలు శుకంబై
 యెగసి చనె నందమనునది గగన చలచ్ఛంచలానుకారిణి యగుచున్. 220

క. కటికకాలుఁడు సంసార గహ్వరమున
 వచ్చిపడిన జీవులకు యావన వనస్థ
 జీవన గ్రాసములను నిశ్చింతమేపి
 పెంచుటలు కోత కనుచు భావించ రయయె ! 221

క. అనుచున్ బోతన యీగతిఁ దన మతిఁ దలపోసి శిష్యతతి సంతయు న
 త్యనువమ వాత్సల్యంబునఁ గవగొని దీవించి యేగఁగా దొరకొనుచున్. 222

క. నూర్యోదయ పర్యంత మవార్యగతి న్నడచె సుకవి పదిక్రోశము, లా
చారుర్యం దేడని శిష్యులు పర్యటన మొనర్చి వెదకి పడయ రెచటనున్. 223

క. పోతన యాతన లనకయె చేతమ్మున హరిపదాబ్జ చింతనమెదుగన్
నూతన సత్వమ్ముప్పగె బ్రాతిన్ జనపదము లూళ్ళు బాటలు దాటున్.

సీ. శీతలచ్చాయా పరీతకాననరాజి గోవింద వాత్సల్యగుణము నరసి
మధురతోయాపూర మహిత నిర్దురపాళి శార్జీ సత్కరుణ రసము గ్రహించి
కందమూలఫలాది భాద్యవస్తూత్పత్తి హరి జగద్రక్షణ బిరుదు దలంచి
వరణీయ మలయ పవన సుఖస్పర్శల విష్ణుకల్యాణ కృద్వృత్త మెఱిగి

తే. లలిత ఘాసార్ద్ర పులినశయ్యలఁ బరుండి
బాలగోపాలు సుకుమార భావమెంచి
శకునశ్రుతి సుభావహకలస్వనము వినుచు
సామగానలోలుని గానసరణిఁ దెలిసి. 225

తే. మేఘరూపమ్ములన్ హరి మేను దలంచి చంచలలకాంతులన్ శార్జీ చక్రమరసి
గర్జలన్ శంఖ నిస్వానగతుల నెంచి చేతమున నిట్లు దలంచు నహోతనకవి. 226

సీ. ఎవనికై సింగిణి నవరత్నఖచిత సుస్వాగతద్వారమై చదలవెల్లు
ఎండి నీర్ నీరని గుండె వ్రయు్య తటాక మెవఁ డప్పులిడ నింత యెగసియాడు
ఎవనికి దివి సాగు నేకాధిపత్యమ్ము నూర్యచంద్రులు తేరి చూడలేదు
ఎవ్వని కలయిక నెలమి భూదేవికిఁ బులకలై సస్యంపు మొలక లేదుగు

తే. ధర కెవఁడు జీవనములెల్ల ధారవోసి
వర మొసఁగి తిరోహితుడగు హరి యనఁ జను
నట్టి ఘనుఁడు ఘనాఖ్యతో నలరఁడేల
వానిపై నగ్రపీఠి కన్ వై వదేల ? 227

తే. పూలఁ గలసిన తేనెయైపోవు నద్ర
రాలఁ గలసిన నశనియై రాలునేల
పుష్పగర్భానవమొ వజ్ర పుంఖతమ్ము
ఘనహృదయ మర్మమిది యనఁగల రెవరిల ? 228

సీ. ఆకాశ వనధినా యమృతాంబు ధరముల ప్రక్క నీ యశనిపాతమ్ము లేల
విశ్వసాధమ్ములో వెలుగీను రవి ప్రక్క ఘోరమా నిబిడాంధకారమేల
జలధిగర్భమ్ములో విలువైన రతనాల సరస జలగ్రాహచయ మదేల
నలుదిశల్ వీచెడి మలయమారుతముతోఁ బ్రళయ ప్రభంజనపటలి యేల

తే. సురభిశ మరంద రసపూర్ణ సుమలతాళి
ప్రక్క వినమొల్కు నలత్రాచుపాములేల
మధుర జీవన స్వర్గసంపదల తుదల
నిరత భీకర మరణంపు నిరయమేల.

229

తే. గాలి యూయెలయగు తీవె కాపురమిడి
పరిమళములీను మధురసపాన మొసఁగి
యాప్త మిత్రదర్శనగతి హర్షపటచి
పూలబాలను బడఁగూల్చినేల స్వామి !

230

తే. మట్టి నంతయు జతగూర్చి మనసుఁ జేర్చి
ప్రేమతో నిల్చుకొనిన యీ పిట్టగూండ్లఁ
బొందికగఁ గట్టికొనిన యీ బొమ్మరిండ్లఁ
గాలఁదన్ని కూల్చెడి శిశులీల లేల ?

231

సీ. పాలువైన మువ్వన్నె పులికళాసమ్ములోఁ గ్రౌర్యసామ్రాజ్యంపుఁ గాపురంబె
ఆకలము గ్రసించు హరిణ తపస్వి యీ పులిమన్నియకుఁ గూర్మి భోజనంబె
అలరు దండను బోలె నలరు సర్పము నోటఁ గాలకూటవిషంపుఁ బాలనంబె
పలు వన్నియల నీను చెలువంపురాశి మయూరమ్మునకు సర్పపారణంబె

తే. ప్రకట సుఖదుఃఖమయతను బరిఁగుచున్న
ద్వంద్వవిధ సృష్టిరచన కాంతర్యమేమి
పాత్ర తెరనేటు తెరచాటు పాడి యాడు
నాటి వెల్గుల చీకట్ల నాటకంబె.

232

వ. అనుచున్ నిజమనఁపద్మంబున రక్తనళినదళ విశాలనేత్రు నీలజీమూత మనో
హరగాత్రు మణిముకురమంజుతరకపోలుఁ బ్రోద్యద్ధరేందు సుందరనిటాలు
గురుతమో విదారక సురుచిరదరహాసుఁ బ్రణతార్తి హరశీలదయాదృగ్విలాసు
దురితనిశాట మదగజ హర్యతు రమాక్రాంత పీన విశాలవతు మౌనిజన

మనోహరు మణిమయాభరణశరీరుఁ గనన్నీషంగు వీజితానంగు వై భవవిజిత
మహేంద్రు వై దేహీపతి శ్రీరామచంద్రుఁ దలంచుచు మార్గాయాసంబులకుఁ
జలింపక యేళ్ళు దాఁటి యూళ్ళు గడచి పట్టణంబులఁ గాంచి పర్వతంబులఁ
జరించి పుణ్యనదీ నదంబులం దోఁగి గణ్యా ట్టేత్రతలంబుల నాఁగి యోగి
జనంబుల దర్శించి వారి వాగమృతపానంబులకు హర్షించి దారిమధ్యం జిక్కు
ఫలంబులఁ గుడుచుచు జలంబులఁ ద్రావుచుఁ గష్టసుఖంబుల గణింపక నష్ట
మోహుండై గ్రామైకరాత్రంబుగాఁ జని చని. 233

సీ. ఊర్ధ్వ విష్టప సప్తకోపరిఁ జెల్వారు వై కుంతభవన నివాసుఁడనఁగ
వరశేష ఫణితను వలయ సప్తకముపై వసియించు శ్రీశ్రీనివాసుఁ డనఁగ
సప్త జన్మార్జిత సత్పుణ్యధనరాశి వెలదూఁగు పరలోక ఫలమనంగ
తను సమంచిత సప్తధాత్వతీత నిజాంతరాత్మ శోభిలు పరమాత్మయనఁగ

తే. ఏడుకొండలపై నిల్చి యెల్లజనుల కభయదానమ్మొసంగు శ్రీ హస్తముద్రఁ
దాల్చి భక్తమనోభీష్టదాయియైన వడ్డికాసుల వేంకటరెడ్డిఁగాంచి. 234

వ. ఇట్లభివర్ణించం దొడంగె. 235

ఉ. పాదయుగంబు కల్పతరు పల్లవ పుష్పకృతంబు; స్వచ్ఛ గం
గోదక సన్నరంద కృతయోగి జనేక్షణ భృంగ సమ్మదో
త్పాదకరంబు, నిత్యనిజభక్త మహోగ్రభవాబ్ధి తారక
శ్రీదవహిత్రయుగ్మ మనఁ జెల్వమరున్ ధర వేంకటేశ్వరా ! 236

మ. హరి నీలాభమ్మదూదరావని గభీరావర్త నాభి హ్రదాం
తర సంజాత మనోహరాబ్జ సుఖసద్మం బందు వాగ్భర్త బం
ధరమై వేదమరంద పానరతి నున్మత్తుండునై సేయు సు
స్వర సామశ్రితిఁ దృప్తిగాంతువె పరేశా ! వేంకటాద్రి ప్రభో ! 237

ఉ. కౌస్తుభరత్నచంద్ర సువికాసకమై సరసప్రపూర్ణమై
నిస్తులహీర మౌక్తిక వినిర్మిత నిర్మలహారపూరమై
శస్తనవాంబుదద్యుతివిసారి భవద్గురు వక్షపీఠిఁ దా
విస్తృతివెల్గ నబ్ధియని వీడదు నిన్ రమ వేంకటేశ్వరా ! 238

చ. అతులిత రామణీయక మహార్ణవమందునఁ బుట్టి రత్నసం
తతులను జుట్టి లక్ష్మీకయి దండల నండఁగనుండి వేద సం

గతిఁగొను నీ గళంబు పరకంబువు కే సతతంబు సద్గుణ
ప్రతతులఁ జెప్పుచున్ బ్రణవపాఠము నేర్పఁచె వేంకటేశ్వరా! 239

ఉ. శ్రీప! స్వభక్త పట్నద సునేవ్య భవద్వదనారవింద సం
దీపిత మంజులాధరము నిస్తుల భోగరమానురాగ నీ
క్షేపము దంతపంక్తులు విశిష్ట శుచిస్మిత కుందకుట్మలా
క్షేపకకాంతి నాశ్రీతుల సిలుటిరుల్ దునుమున్ రమాధవా! 240

ఉ. భాసుర భూయగమ్ము సుమజాలుని దివ్య శరాసనమ్ముగా
నాసికయున్ దరస్మితము నాట్యదపాంగము లయ్యనంగ జా
ణాసన ముక్తచంపక సుహారకృతార్జున మల్లికాంబుజ
ప్రాసములై జగన్నయనపర్వములై మనె వేంకటేశ్వరా! 241

ఉ. నీటగు పద్మరాగ హరినీల హరిణ్మణిహీరతారసత్
కూట మహోజ్జ్వల్వల్వమణి గుంఫితమై పదియాలు వన్నె మేల్
హోటక రత్నదీప్తిఁ దనరాగు కిరీటము ప్రాజ్ఞగాగ్ర స
ద్భాటిఁ జనించు భాస్కరుని భాతి వెలింగెడి వేంకటేశ్వరా! 242

తే. ధన్యమయ్యెను మజ్జన్మ తావకీన
దర్శనమ్మున శేషకుధరనివాస!
ఊతిని మత్కృత శ్రీ భాగవత పురాణ
మునకు ఫలము నీ దర్శనమ్మునుచు మ్రొక్కి. 243

చ. సురుచిర దృక్సరోజముల సూనశరున్ బ్రసవించు మించు శ్రీ
హరి యగు శ్రీనివాసుఁ బ్రణయామృత పూర్ణమనస్సరోవర
స్ఫురిత తరంగడోలికల సొంపుగఁ దూఁగెడి రాజహంసి న
ర్ద్రతి నలమేలుమంగ నొగి దర్శనముం బొనరించి యాదటన్. 244

వ. కరిగిరి కరిగి వపాపరిమళోల్లాస హాసితాధరపల్లవుం డగు వరదరాజవల్లభుం
గని. 245

ఉ. పాయని మాయవోలెఁ దన పట్టు సడల్చఁగనీక నకగ్రీ మా
ప్రీత్యయగతిన్ మదద్విరదపాద మభేద్యత సంగ్రహింప నీ
సాయముఁగోరి వేడ నది సత్వరముక్తి నొసంగితివు నిన్
జాయఁగలేని భక్తిఁ దలవైనిడి హస్తీ నగేంద్ర మయ్యెఁగా. 246

ఉ. హస్తీగిరింద్ర ! నేను కరియట్టులె సంస్కృతి సాగరమ్మునన్
నిస్తుల మోహదాహమున నీచమమత్వ జలగ్రహగ్రస
స్మృతకయుక్తి జ్ఞానలవమాత్ర విహీనుడనై చరింతునే
హస్త యుగమ్మునెత్తి బహుళార్తిని వేడుదు శ్రీ మనోహరా ! 247

ఉ. సుందరరూప ! నీదు పదశోభలఁ ద్రావెడి కంటిపాప లిం
కెందఱదేమి చెప్పినను నెందును గాంచవు తల్లి చన్నులన్
విందులుగ్రోలు పాప లవి వీడు మటన్నను నేడ్వకుండఁగా
మందురె ! తావకాంఘ్రి విడనొప్పుదు నా మనమెప్పుడున్ హరి ! 248

చ. ఉదరదయామృతోదధి మహోర్మికలై వళులొప్ప వానివై
ముదముగఁ దారహారముల ముద్దగు నుర్వులు పర్వులెత్త సొం
పు దనరు సుశృరూ పమరు పొక్కిలితో నయనాబ్జ జీవన
ప్రదమయియుంట దాని నెడఁబాయవు దృక్కులు దేవరాడ్వరా ! 249

శా. సౌందర్యార్ణవ దుగ్ధమున్ స్మరసుమాస్త్ర వ్రాతముల్ బిట్టు నా
నందో బ్రహ్మ యటన్న నాదమొలయన్ ద్రచ్చన్ భవద్రూప పా
త్రం దీపించు సుధాభిధాన నవనీతస్నిగ్ధ రాకాశశిన్
గంకోయింగల తారకల్ వలచె నేఁ గాదంట లెట్లో ప్రభూ ! 250

తే. మేరుగిరి శీర్ష మకుటమై మెఱసియాడ
సూర్య శశితారకలు దానిఁ జుట్టియాడు
జీవమణు లనఁదోఁచు రాజీవనేత్ర !
అంబుధర నీలగాత్ర ! యటంచు మ్రొక్కి. 251

ఉ. మోహనరూప కల్పలత మొగ్గలు పూపులువిచ్చ రూపుతో
స్నేహ మొనర్చు గాత్రరమ శిల్పకళాంబుధిఁ ద్రచ్చ వారి ణో
ద్వాహక సుస్మితాననము దర్పకునయ్యను మోసపుచ్చ ది
గ్వాహినులం దపాంగతతి కై రవమాలలఁ గ్రుచ్చు మచ్చికన్. 252

తే. వరదరాజును వలపించు వన్నెలాఁడి
శ్రీ పెరిందేవి తాయారుఁజేరి మ్రొక్కి
కనుల కటవఱఁ గామాక్షిఁగాంచి యెఱఁగి
ప్రీతి నేకామృనాథు సేవించి పిదప. 252

సీ. పావనికావేరి పరిభాకృతిని చాల్చి యఘదైత్యుఁ డనువైరి నబ్ధిఁ గలుప
ప్రాకార సప్తకపటలి చతుర్దశ లోకసంరక్షక రూఢి నిలుప
నీరజముకుళ సన్నిభ విమానాకృతి మహిత వైకుఁతాగమనముఁ దెలుప
ఫణిపతి పర్యంకభాసమాన విభూతి పరవాసుదేవరూపణము సలుప

తే. నిఖిల విబుధసంతతి బాడు నేతి నేతి వేదవేదాంత వీధులవెల్లు భ్యాతి
యజహరామర సంసేవ్యమగు విభూతి రంగరాడ్జ్యోతి వెల్లు శ్రీరంగ మరసి.

తే. అక్షర జ్ఞానశూన్యుని యటులె నేను జీవిత గ్రంథపుంబుటల్ దేవ దేవ !
యటిటు తిరుగవేయుదును నిరర్థకముగ దీని సారంబు తావక దివ్యదర్శ
నంబటంచు నేటికి విదితంబులయ్యె. 255

సీ. ఏ పాదయుగళమ్ము నెలమిసోకిన నీరు
గౌతమీ జాహ్నవీగతుల నలరు
ఏ యంఘ్రిమిధునమ్ము నెపుడు గొల్చిన కేల
దివి భువులడఁగి విధేయములగు
ఏ పదద్వంద్వము నెపుడు సేవించిన
క్షితి రమాసతి వశీకృత లగుదురు
ఏ యదుగుల భక్తియేపారఁ గడిగిన
గుహనిషాదుఁడుఁ బితామహత గమనొ

తే. పూతపీతాంబరమున దోబూచులాడి
వెల్లు నే పదద్వితయము వేదకల్ప
వృక్ష పాండుపత్రమ్ముల వెలయుచుండ
యైహికాముష్మిక ఫలాఖ్యనలరు నవియ్యె. 256

కా. సౌందర్యావనికెల్ల మారజనకస్థానమ్ము నీ పొట్ట దా
నందూఁగాడెడి హారహీరమణి సంతాన మ్మజాండోత్కరా
లందీపించు నుడుచ్చటాన్విత వినీల వ్యోమసీమాకృతిన్
గందోయిన్ గనిపించె విశ్వస్థజునిం గన్నయ్య వౌటన్ వ్రభూ ! 257

కా. శ్రీరాజిల్లు లనద్భుజాంతరతటిన్ జెల్వారు శ్రీ కాస్తుభా
కారంబుల్ గనఁ బూర్వశైలతట సాక్షాద్భూత బాలార్క శో
భారక్తిం గలిగించు దాసనయనాబ్జ శ్రీ వికాస వ్రభా
పూరంబుల్ ప్రవహింప నాదు కయిమోడ్పుల్ రంగనాథ వ్రభో ! 258

తే. అద్ది శ్రీవత్సచిహ్నమో యాశ్రిత జన
దోష భోగ్యతాచిహ్న విభూషణంబొ,
వై జయంతియో యది రమావారిజాక్షి
సుందరాపాంగ కాంతియొ సూరివినుత !

259

చ. తిలకమదమ్ము క్రొంజెమరు తేమ నొకించుక జాట దానితో
నలికమునందు ముంగురులు నట్టిటు దాగురుమూతలాడఁ గుం
డల మణికాంతి గండముల నాట్య మొనర్చుచు సుస్మితద్యుతిన్
వలపులఁగూడఁ గన్దొవ కృపారసవారిధి నీదులాడెడిన్.

260

తే. పైఁడికొండ కూర్మి ప్రసవించు హరినీలమణి యనంగ స్వర్ణమకుట మందు
సొగసు లీను నీదు సుందరవదనారవింద మెపుడు కనుల విందొనర్చు. 261

ఉ. తావక దివ్యమంగళ సుధామయ విగ్రహ దర్శనమ్మునన్
బావనమయ్యె జన్మ భవబంధము లూడె మహాఘవార్ధికిన్
నావ లభించె ఘోరమగు నారకబాధ నశించె ముక్తికిన్
ద్రోవజనించె నిన్ను గనుదొన్నెల రెప్పలవిప్పి త్రావెదన్. 262

శా. చతుశ్శ్రీత్రవిభుండు తావకవపుస్సొందర్య సారామృతం
బక్షిణంబగు కాంక్ష పాచ్చ ద్విసహస్రాక్షిప్రభాలోకనన్
నిత్యపంబటు గోలి తృప్తి దవరన్ నేనంచు వే మోములన్
వీక్షింపన్ జనుడెంచు భక్తజనులన్ వే రీతు లూరించెడిన్. 263

తే. తమ్ముడై పుట్టి నీ సేవదప్పఁ డితని
నన్నగాఁ జేసికొనిన నీ యండ విడఁడు
జన్మజన్మాల నీ పరిచర్యసలిపి
యతిపతిగ నీతఁ డిలఁజాటు మత మె మతము. 264

వ. అని యచటు విడిచి రామానుజ జగద్గురు పీఠాసీనుండగు నుభయ వేదాంత
విద్యానిధియుఁ బరమ ప్రసన్నుండును నగు నొక్క యతిపతి నాశ్రయించి
తావపుండ్రినామమంత్రయాగాది పంచసంస్కారముల వడసి విశిష్టాద్వైతమత
నిష్ఠాగరిష్ఠుండై భగవద్రామానుజముని ప్రభావంబు సంతరంగమునఁ జింత సేసి
శ్రీరంగరాజ సన్నిధానంబు వీడి పెన్నిధానంబు పోల్కి భూతపురి వెలయు
భాష్యకార దివ్యమంగళాకార సందర్శనం బొనర్చి యాపాదాగ్రము సేవించి
భావించి యత్యంత భక్తియుక్తుండై యిట్లనియె. 265

సీ. కాంతిమతీగర్భకమలజం డగుటనో

కాంతి మతిం గల్గి కడలవెల్లె
మూకముక్తి నొసంగు మునియాటఁ బ్రాణుల
మూఁకల కెల్లను మోక్షమిడెను
భూతపురీషుఁడై పొల్చుటో నృపసుతా
భూతమున్ విడిపించి పూతఁ జేసి
అల యసంతాంశమై యలరుటో హరి సేవ
నలయ నంతటి శక్తి నలవటిచెను

తే. ఉభయ జిహ్వల శేషుఁడై యుండుటేమొ
యుభయ వేదాంతములను సముద్ధరించె,
తిరిగి రామానుజాయ నాదరి కనుటలొ
మహిని “రామానుజాయ నమః” యనఁబడె.

266

శా. ఆర్యా! మీరలు దోషభోగ్యులని నే నాలించితిం గాని మీ
భార్యం దప్పులు మూఁడు గాంచియె యెడంబాయంగ న్యాయంబె మీ
కార్యం బీ యిల సర్వభూతచయ మోక్షప్రాప్తియాటల్ సతీ
చర్యల్ జన్మఫలప్రదంబు లగుటల్ శంకించి పొమ్మంటిరో!

267

ఉ. దేవర పాదసాక్షి యెటఁ దెల్పును మీరిడు మంత్రరత్న మా
ర్తావన! యంచు నిచ్చకములాడి గురుం డిడుపెన్ రహస్య మా
శ్రీవరు గోపురాగ్రమునఁ జేరి సితోపలమట్లు బంచవే
పోవునె రెండు నాలుకల పూర్వపు పోకడలో యనంతుఁడా!

268

తే. హరియు ధరణియుఁ దమతమ బరువులన్ని
యును భరింప శేషుఁడ వీవె యని తల నిడ
నిహ పరమ్ముల పేరట నెసఁగునట్టి
ద్వయవిభూతుల మీ దొరతనము వెల్లె.

269

ఉ. జాయను వీడి శ్రీధరుని పన్నిధి నేమరకుండ దాస్యమున్
జేయఁగ దీక్ష, వల్కుల సుచేలము దాలిచి మానివృత్తినిం
జాయకయుండు లక్ష్మణుని పద్ధతి మీనడ నుంట మీరుచా
రే, యని భూజను ల్బిలిచిరే మిము రామసహోదరాఖ్యచే.

270

సీ. బహుధాన్య ముఖచయ భంగమ్ము నొనరింప
ముసలియై మనియెనే మునివరుండు
ప్రబల మాయావాది పరవీర శిరములు
నాఁగేలి చేతల లాగె నెవఁడు
అల యాదవ ప్రకాశార్య శిష్యుండగు
గోవిందు నన్నయు గురు వెవండు
దోష భోగ్యత్వ నిర్దుష్టతం దెల్పు దు
ర్యోధనాదుల పక్షమూనె నెవఁడు

తే. అట్టి యతిపతి బలరాము నపరిరూప మనిన నిర్వి వాదాంశమై యలర చెట్లు,
అరయఁగా జగద్గురువు రామానుజుండె హరి జగద్గురు వగుట రామానుజతనె.

తే. శేషరూపుడై దండమ్ము చేతఁ గొనఁడు
రాజదండ మొకఁడు నాలె లక్ష్మణుఁడయి
హలముసల దండయుగమూనె బలుఁడగుచును
బూనె దండత్రయమ్ము రామానుజుఁడయి.

272

తే. నాల్గు పాదాల ధర్మమ్ము నడచెఁ గృతయు
గమునఁ, ద్రేతాయుగమున నొకటియు ద్వాప
రమున రెండుఁ గలిన్ మూఁడు సమయుకతన
దండములఁ బెంచె యతిరాజత త్త్వమూర్తి.

273

ఉ. తావక భాష్య వాక్పయ సుధారసముల్ తలకెక్క వాణి నో
దేవరవారి శ్రీపదమె దిక్కన నాఁడె జనింపనై తి మీ
సేవ యొనర్ప భూతపురి సీమల, నేటికి నామరూపమౌ
దేవరవారి శ్రీపదమె దిక్కుసుమీ యతిరాజ దేశికా !

274

క. గురునకుఁ దిరు మంత్రమ్మిడు వర శిష్యుం డనినఁ బుడమి వంచకుఁడగు జా
పురె ! యాదవ ప్రకాశక గురునకుఁ దిరుమంత్ర మొసఁగి గురువనఁబడవే !

సీ. వృద్ధత్వమందిన వేదత్రయమునకు
దండత్రయమ్ము నూతగ-నిడియెను
మోహించివచ్చిన మోక్షైక-లక్ష్మికిఁ
గాషాయవస్త్రమ్ము కట్టఁబెట్టె

పదములం బడివచ్చు మదవతి వాణికి
 వేదాంతనిధులఁ ద్రవ్వి తలకెత్తె
 హరిపదమ్ములు మేన స్థిరనివాస మొనర్చు
 సాధోర్ధ్వపుండ్రముల్ జతపఱచెను

తే. హరియొ గీత వచించె రామానుజుడయి
 యహియె భాష్యమొనర్చె రామానుజుడయి
 వేలతలలు దాలిచి వేనవేల నరుల
 కర్మభారమ్ము తన కంటఁ గట్టుకొనియె.

276

ఉ. రాక్షసరాజు లెల్లరును ర క్తపిపాసువులై జనించి రి
 దక్షిణదేశమందె యని తత్పరతన్ యముడెలు నీ దిశన్
 శిక్షకుఁ జేతి నిండ పని చిక్కునటంచును వాని గర్వమున్
 దక్షత నార్ప నీ విటులు దక్షిణదేశమునం జనించి తే.

277

చ. అని వినుతించి వైష్ణవమతాంచిత మంత్రరహస్య మర్మముల్
 తన కెఱిగించు గ్రంథ సముదాయము నెల్లను నార్య సన్నిధిన్
 విని మనన మొనర్చి కనువిప్పు జనింపఁగ న్యస్తభారవ
 ర్తనుడయి యేగి భక్తిమెయి రంగసతీమణి గోదఁ బాడుచున్.

278

సీ. వాణియే పూఁబోణి వళవర్తినిగమారి పదముల నమృతసంపదలఁ జిల్కె
 శ్రీవామ యేలేమ శీలసంపదమెచ్చి సాపతన్యసంగతి సమ్మతించె
 శ్రీరంగసాధుడే సీమంతిని శిరోజ ముక్తదామములకు భక్తుడయ్యె
 పార్వతి యే సతీవ్రతదీక్ష నెదమెచ్చి నిరతాక్షయ సువాసినీత్వమొనఁగె

తే. ఉర్వి వ్రజకాంత లే యింతి యొజ్జలై రి
 పూతబృందావన మెవర్తు పుట్టుచోటు
 పితయగుచు విష్ణుచిత్తుడే సతిని బెంచె
 హరి వినోద నా శ్రీగోద నభినుతింతు.

279

మ. హరి నారాయణుడప్ప వేరొకని నే నంటంగఁ బోనంచునో
 నరసీజాయతనేత్ర ! తావకశిరోజు సేహసద్వాసనన్
 విరిదండల్ నునువేణి వీడి హరికిన్ వే నోళులం జెప్పునో
 నరసీజాతుడు పినిఁగోరుట రహస్యంబింక నే ముండునో.

280

చ. జనని ! భవన్ముఖాంబురుహసద్మమునన్ హరిషట్పదాకృతిన్
గొని ప్రణయామృతాధరముఁ గ్రోలుచు 'నీ వెది కోరుదానవో
వనరుహనేత్ర ! తెల్పు 'మని పల్కిన 'నీ ప్రియదాసులైన నా
తనయుల తప్పు పొట్టనిడి త్రాణమొనర్పు మటంచు వేడవో. 281

ఉ. గోద యటన్న గౌతమియె గోదవు నీవ సరోజనేత్రు శ్రీ
పాదము లంటివచ్చి హరిభ క్తపరీవృత పాపతాపముల్
మోదతఁ బారఁద్రోలు రసపూర్ణ ప్రవాహము గోముఖాన ని
మ్మేదిని నొల్కవోయుటలు మేలొనగూర్పు నడం జరించుటల్. 282

ఉ. వేద నినాదసారముల వీనుల విందిడి తేనె తేటలో
శ్రీదయితా మనోహరుని చిత్తమెలరెడి పూలతోటలో
మోదతఁ జేతనోద్ధరణముం బొనరించెడి వైఁడికోటలో
గోద రచించినట్టి యదు గోపకుమారునిఁబాడు పాటలో. 283

సీ. భృంగసంగతి నెప్పుడెంగిలి బ్రతుకులై పొల్చుటనో మోము ముడుచుకొనును
పంకజాతములై కళంకితమ్ములగుట వవములన్ మసలును వంచనమెయి
కామాగ్ని రగిలించు కందర్పశరమౌటొ లలిఁ గళానిధిఁగాంచ లజ్జ నొందు
గతివిహీనముతౌట గళదఘ్న జలముల నొరుగాలువైఁ దప మ్మొనరఁజేయు

తే. ఆ సరోజముల్ భవదంఘ్రితో సమగతి
దూఁగఁ గనువిప్పొనర్చు మిత్రుఁడు వెలుంగఁ
జెలఁగి శ్రీ లక్ష్మీపదముల చెలిమిచేసి
కోటి జన్మలెత్తియు వాని సాటిగనవు. 284

సీ. నీ దరస్మితకాంతి నెఱిగ సోకినఁజాలు నజ్ఞానతమసమ్ము లంతరించు
నీ వాగమృతధార నిచ్చగోరినఁజాలు సంసారమృగతృష్ణ సమసిపోవు
నీ పదాశ్రయణము నియతిఁ బొందినఁజాలు వై కుంత పదపీఠి వలచివచ్చు
నీ దయావీక్షణ నివహమ్ము సోకిన బద్ధజీవుఁడు విష్ణుభ క్తుఁ డగును

తే. ధరణి విల్లిపుత్తూరెంత తపమొనర్చి నిన్నుగన నోచుకొనియెవో కన్నతల్లి
నీదు నామమ్ము స్వర్లబ్ధి నిఖిల వస్తువాహనసమ్మద్ధి వాక్సిద్ధి వడయఁజేయు.

మ. హరి బృందావనమందె చిక్కునని తానా బృందయున్ సర్వదా

వరదాంఘ్రిదయ పూజనాభిరతి శశనోద సంరంభయె

ధరణిన్ వెల్గు నటంచుఁ బుట్టితివె తద్దామంబునన్ గోపికా
విరహాప్రేమ మే శ్రీ పరాత్పరపదా ప్తీన్ గూర్చునం చాడవే, 286

వ. అని వినుతించి. 287

ఉ. అచ్చటినుండి పోతన మహాకవి దక్షిణ తీర్థయాత్రలన్
బొచ్చెములేని భక్తి నెదపొంగెడి యత్యనురక్తిఁగాంచి తా
వచ్చుచు నొంటి మిట్టఁగల వారిజమిత్రకులాబ్ధి సోమునిన్
సచ్చరితున్ రఘూద్వహునిఁ జనువులం దమితీఱఁ గాంచుచున్. 288

క. ఆ యహమచట వసించెను రేయిన్ స్వప్నమున నొక్క జేడగపడి యో
శ్రీయుత ! మీ కృతికిప్పు డపాయము చేకూరెఁ జెదలు భజించుఁదమిన్. 289

ఆ. అనఘ ! నీవు దీక్షఁదనరి యిచ్చోటనెయుండు మేను దాని నుద్ధరింపఁ
జనుచునుంటి నీదు మనమున ననుమాన ముడుగుమింక శుభము లొదవునీకు.

తే. అనుచుఁ బల్కి యాతఁ డంతర్హితుండయ్యె
నిదురవోవు సుకవి జెదరిలేచి
హరి గుణానుభవము నార్తిమై నొనరించి
కాలకృత్యములను గ్రమతఁ దీర్చి. 291

ఆ. రామ ! గ్రంథ మిట్లు నామరూపమ్ములు వడయకుండ భూమి నడఁగియుండ
నాదు జీవితకృషి నష్టమ్ము నొందింప భూరి కృతినివ్రావాయఁ బురికొలుపుటొ.

ఆ. స్వామి ! నాదు గ్రంథసంక్షేమ మెఱుఁగమిఁ
గుడువననుచు దీక్షఁగొనియె సుకవి
వచ్చుపోవు భక్తవరులు శ్రీ పోతన
గాథ తెలిసి యెడఁద బాధనొంద. 293

ఆ. భాగవతమె యన్న పానంబు లిఁకనాకు తత్ప్రబంధవతన తత్పరతను
వేశఁబుచ్చువాఁడ వెడఁగునై చెడనేలయనుచు వ్యాసకృతిని హర్ష మొదవ.

ఆ. చదువ, వేల జనము లది గాంచి వినుటకు
రాఁదొడంగి రెంతొ రయము మీఱ
నార్త భక్తి సుకవి యాఖ్యాంబుకలఁ జెప్పు
స్వకృత భాగవతము స్మరణ రాఁగ, 295

వ. అశ్రుపూర్ణ నేత్రయుగళుండగుటయుఁ బాశ్చర్యమునందె వసించు శ్రోతల
నొక్కఁడగు యోగిపుంగవుండు లేచి కవివర్యా ! యిట్లు విలపింపనేల ?
యేడు రాత్రులును భగవ దవతార కథా విశేషంబుల నాశుగతిఁ గావ్యగాన
మొనరింప నాలించి హరి ప్రసన్నుం డగు, భవద్రచితమగు భాగవతంబున
పాయత నున్న వార్త మీ చెవిం బడునని తెల్పి చనియె. అంతనతండు సత్యంత
భక్తియుక్తుండై హరిగుణగానం బాశుగతి సప్త రాత్రంబులు శ్రుతిపర్వంబుగా
శ్రోతృజనాఘులతాల విత్రంబుగా బాడుటయు తద్గానా మృతార్ణవమందు
మునింగి చేతనాచేతనంబులు పునీతంబులయ్యె. 296

ఉ. అంతట భూధవుం డొకఁ డహర్పతితేజుఁడు వీరమౌళి తాఁ
బంతముఁ బూని సింగమ నృపాలుని స్వప్నము నందు నొక్కనాఁ
డెంతయు శౌర్యదీప్తిని నహీన పరాక్రమ పారుషాప్తి న
త్యంతముఁ క్రోధ ఘూర్ణితజపారుణలోచనుఁడై మహోద్ధతిన్. 297

తే. నాదు కృతికాంత నీగతి నాశపఱచి
యశము నేమి గడించెదో యధమ చరిత !
యనుచు గల్గోపరిచ పేటికను బటుగతిఁ
గన్నుల స్ఫులింగములు రాలఁగాఁ జఱచెను. 298

తే. అపుడు నృపమౌళి మదినెదొ యదరిపాటు
గదుర నిదుర మేల్కొని నలుగడలు గాంచి
యశార ! యిది స్వప్నమని నిల్వటద్దమందు
దద్రుశోఘారుణ కఠోలతలముఁ గాంచి. 299

క. ఇది స్వప్న మొ వాస్తవికమొ యెది తోఁచుట లేదటంచు నెద నాశ్చర్య
మ్మొదవఁగఁ గాల్యము లొనరిచి పదపడి యొడ్డోలగమునఁ బఱతెంచి వగన్.

తే. స్వప్నవృత్తాంతమును సభాసదుల కెల్ల
నెఱుకవఱచి నా వలన ముందెట్టి దొసఁగు
పొసఁగె నింతటి శిక్ష నా కొసఁగి రెవరు
స్వప్నగతవృత్త మేరితి సత్యమయ్యె. 301

తే. రాయ లెవ్వ రాతని కృతిరమణి యెవతె ?
రమణి కే నొర్చిన యవరాధమేమి ?

స్వప్నగతి నిట్లు నను శివ సలుపనేల
స్వప్నశివ ప్రత్యక్షానుభవ మిదెట్లు.

302

ఉ. ఏమియుఁ దోచ దీ విషయ మెల్ల నయోమయమై తనర్చు నే
ధీమహితుండు నాదు కల దీర్చి మనమ్ము గలంచు ప్రశ్నకున్
శేముషి యొప్ప నుత్తరము చెప్పునొ యాతఁడె ఘాన్యుఁ డెందు నే
నా మహనీయ విగ్రహున కంజలి సంఘటీయింతు భక్తిమై.

303

వ. అనుటయు.

304

మ. అల శ్రీనాథుఁడు తేని వాక్కు విని తా నత్యంత చింతాసమా
కులచిత్తుండయి నిండుకొ ల్వమరు తత్తోచోదీశునిం గాంచి మీ
రలుకం జెందనటన్న నొక్క విషయం జాద్యంత సత్యంబు నే
బలుకం బూనితి నన్న సింగనృపుఁ డ ప్రాప్తజ్ఞున్ విలోకించుచున్.

305

ఉ. సత్కవి సార్వభౌమ ! విలసద్గురు దివ్యమనీష ! మీర లీ
షత్కరుణం దలంచి కడు శ్రద్ధవహించి యిదేమి స్వప్న మో
మత్కృత దోష మేవో యణుమాత్రము దాచక చెప్పునొప్పు మీ
హృత్కమలంబు నాదు కుశలేందీరసద్మ మటంచు నెంచెదన్.

306

చ. అని వచియింప సత్కవి ధరాధిపుతో నిటులాడె నేలికా !

మును గనడేశునై నికులు పోతన భాగవతాపహర్తై
చన మన సైన్యముల్ పఱచి సత్వరమే పరిపంథి సేనలన్
ఓనిమి జనమ్ము మెచ్చఁ గృతితోఁ జనుదెంచుచు రాచకొండకున్.

307

చ. పోతన సత్కవీంద్రుఁగని పోటుమగంటిమి దండనాథుఁ డీ
రీతిగఁ బల్కెనో కవివరేణ్య ! జయించిన కోశమిద్ది మా
త్మాతలనాథుఁడే స్వయం ఘోసంగును వీటిగి నేగుదెంచ మీ
చేతికటంచు, నా సుకవి శేఖరుఁ డియ్యెడరాఁ దలంపమిన్.

308

ఉ. రామున కంకితమ్మయి విరాజిలు తత్కృతిఁగొంచు సైన్య మీ
ధామము జేరవచ్చినది ధారుణినాథులు దాని నెయ్యెడన్
ప్రేముడి నుంచినారలొ నివేదనముల్ గొని నిత్య ధూపదీ
పామల పూజలొంది తనరారెడి సత్కృతియద్ది యెందునున్.

309

ఉ. దేవరస్వప్నమం దరుగుదెంచి క్రుధారుణ లోచనద్వయిన్
దావకగల్గసీమ నతిదర్ప మెలర్పఁగ గొట్టినట్టి యా
భూవిభుఁడే రఘూద్యహుఁడు పొల్చెడి తత్కృతికన్య వానిదా
దేవి యవశ్యమిద్ది గుఱుతించి వచింతు హితాభిలాషమై.

310

చ. సదమలశీల ! సాధుజన సత్కృతలీల ! దయాలవాల ! యీ
యుదయమె పోతనార్య రచితోత్తమ భాగవత ప్రబంధమున్
బదిలముగాఁగ బమ్మెరకుఁ బంపుట భావ్యమటంచు నెంతు నే
నిది పరమేశ్వరేచ్ఛ యెదురీదఁగఁబోలునె యేటి కెందునున్.

311

తే. అనుచు నిటువల్కు- కవినాథు నమృతవాణి
నాలకించి తేడిదియె సత్యంబటంచు
సమ్మతించి సత్కవి నాదు స్వాంతమందు
నెసఁగు విషయమ్మునే నెలవిచ్చెననుచు.

312

క. పడవాలు నరసి పొత్తము నెడనేయక రాజసభకు నెటులున్నదొ య
వ్వడువునఁ గొనిరావలె నీ యొడయుని యానతికి నన్య మొవవక యుండన్.

ఉ. పల్లకి యందు గ్రంథమిడి భాసుర వై భవలీల దివ్యటీ
లుల్లసిలంగఁ దూర్యరవ మొప్పఁగ భూవరలాంఛనాలు సం
ధిల్లఁగ సైన్యయుక్తముగ దీప సుధూప నివేదనార్చనన్
మెల్లనఁ గొంచుఁబోయి కృతి మేవడిఁ బోతన కిచ్చి రాఁదగున్.

314

క. అను న మ్మనుజాధిపుతోఁ గను లార్థముగాఁగ నుడుల గార్గద్యమ్మున్
దనరఁగ శ్రీనాథుఁడు పోతన దేశము వీడి యెటకొ తాఁజనె ననియెన్.

వ. అనుటయు నాతఁడు

316

ఉ. ఆతతరామ పాదవికచాబ్జ మరంద మిళిందరూప వి
ఖ్యాతుఁడు పోతనార్యుఁడొక కారణజన్ముఁడు పూజ్యుఁ డిట్టులే
నాతనికిం బొనర్చితి మహాపకృతిన్ గుమతిన్ గుఱిధారతిన్
జ్యోతినిగాంచి మ్రింగఁ జనుచో శలభమ్ము ఫలమ్ము నొందునే.

317

ఆ. నేను లేను హరియె నిఖిలకర్మములకుఁ గర్తయంచు నెంచు ఘనునిగలఁచ
దర్పణమ్ము ముందు తగనిల్చి తనుదానె వెక్కిరించుకొనెడి వెకలిగాఁడె.

318

ఉ. వేగ మొసంగఁగావలెఁ గవి ప్రకరమ్ములు వెంటనేఁగి శ్రీ
భాగవతమ్ము నప్పరమభాగవతోత్తము నింటి యందిఁకన్
జాగునొనర్పరాదనుచు త్మాపతి యీగతిఁ బల్కు నుల్కి తా
నేఁగి చమూ విభుండు కృతినేలిక సన్నిధి నుంచి యిట్లనెన్.

319

ఉ. ఈ కృతిపేటికన్ వెనుకనేఁ గొనివచ్చిన నాట నుండి యుం
దాఁకినవారె లేరు వసుధావర ! పెట్టియ మూతి విప్పినన్
బ్రాకటరీతిఁ గోశమునఁ బర్విన ధూళిని డుల్చి పంపుటల్
చేకురునంచుఁ బల్కి తన చేతనె మూతను విప్పె నాతఁడున్. 320

తే. మందసమ్మును దెఱచిన మాత్రనందు
చెదలుపుట్టయై కోశమ్ము చెదరియుండెఁ
దన్ననో విదారకదృశ్య దర్శనమున
గుండెలాఁగిన యటులయ్యెఁ గుతలపతికి. 321

తే. అయ్యయో ! కృతి చెదలు పాలయ్యె నకట !
యెంతపనియయ్యె నే నిపు డేమిసేతు
ననెడి నృపుఁ గాంచి సేనాని హా ! యికెట్లు
లనుచు నోరును దెఱచెఁ బ్రజాళి యటచె. 322

ఉ. కన్నుల నీరుగ్రమ్మెను జగమ్ములె ముగ్గినయట్టులయ్యెఁ దా
నున్నది లేనిదేమియును నొక్క రవంతయుఁ దోచదయ్యె మే
ల్మిన్నులు విర్గివచ్చి తల మీదనె కూలెను దుఃఖమేఘ సం
ఘన్న వికర్తనుం డగుచు ఊపతి యాత్మఁ దలంచె నీ గతిన్. 323

తే. ఆంధ్రదేశంపుఁ బూర్వ పుణ్యముల పంట
యాంధ్ర హృదయ విజ్ఞానోదయార్క ఖంబ
మగు తెలుఁగు భాగవతము కొం చరిగినాడ
వేది యను జాతిఁ గన మొగమ్మేది నాకు. 324

ఉ. రక్తములోడ్చి చెమ్మటలు రాల్చి దరిద్రత నాశ్రయించి మేల్
మౌక్తికహార పంక్తులను మాటలుగా జతగూర్చి వానితో
భక్తిసుధారసాబ్ధులను బంచెడి భాగవతమ్ము వ్రాసి స
మ్మక్తికి దారిఁ జేయు రసమూర్తికి ద్రోహము నాచరించితిన్. 325

తే. బ్రతుకు లర్పించి వ్రాసిన కృతి వియోగ
ఘోర చింతాభరమ్మది దారసుతులఁ
గడకు జన్మభూమిని గూడ విడువఁజేసెఁ
బోతనా ! యెట్టి యాతనఁ జొందినావో ! 326

తే. అనఘుఁ డప్పోతరాజుఁ తా నంకితమ్ము నీయ నీ గ్రంథమనినంత రాయతార
బలిమిమై దాని గొని మట్టిపాలొనర్చె నను నపఖ్యాతి నా పేర నతికిపోయె.

సీ. పోతన కృతి నిట్లు పాఠిపెట్టె నితండు సాహిత్య విద్యావిశారదుండె
వరకవి హృత్పీడ నెఱుఁగఁడయ్యె నితండు సర్వజ్ఞ బిరుద విస్తారయశుఁడె
ఆంధ్రభాషాయోష నణఁగద్రొక్కె నితండు దోషజ్ఞ కవిలోక పోషకుండె
కవి నిరంకుశతయే కాపాడ నోవఁ డీ రాజు భాస్వత్ప్రజారంజకుండె

తే. అనుచు నోటికి వచ్చినయటులు లోక
మాడదొక్కొ రోళ్ళ రోకండ్లఁ బాడదొక్కొ
కాలమెందు నీ యక్షరధూళి నాదు
వైనఁ బేర్వెట్టి తూర్పారఁబట్టిపోయు.

328

తే. చచ్చినను దప్పదింక నీ మచ్చ నాకుఁ
బుడమి నిట్టి గ్రంథమ్మింకఁ బుట్టఁబోదు
ఈ యపఖ్యాతి కొఱకు నే నేడ్వఁగాని
గ్రంథనాశమ్ము నా యెదన్ గాల్చిపెట్టు,

329

శా. అందాలన్ విరఁజిమ్ము సత్కృతి, సువర్ణానూన శోభాలస
స్మందార ప్రసవమ్ము నక్షరసుధా మాధుర్య సంధానని
ష్యంది స్వాదు మరందగాంగ మని మత్ స్వాంతంబు తానెంచె నీ
చందం బక్షరతల్ తరమ్మగుట లాశ్చర్యంబుగాఁ దోఁచెడిన్.

330

ఉ. ఇచ్చటి కేల తేఁబడియె నింతటి గ్రంథము నాతఁ డియ్యెడన్
వచ్చిన నెట్టులుండెడి దవార్య ముదమ్మున గౌరవించి నే
నిచ్చెడివాఁడఁగాదె కృతి, నెందుల కియ్యెడ రాకపోయె నా
సచ్చరితుండు, నే నయిన సాదృతి నీ కృతిఁ బంపనైతిగా.

331

ఉ. తప్పు నొనర్చి యిట్టులు వృథా పరితాపముజెంది కుందుచో
నిప్పుడు లాభమేమి యపుడీగతి రాఘవుఁడై న స్వప్నమం
దిప్పగిదిం బొనర్చు మనఁడేటికి నింతకు నా చరిత్రలోఁ
దప్పక యిట్టి మచ్చయది దార్కొననున్నది గాక వేఱొకో!

332

చ. అనుచు ఊతీందుఁ డిప్పగిది నాత్మఁగలంగుట దండనాథుఁడున్
మును గల పెట్టెలోఁ గృతిని ముంచిన యచ్చెదమట్టి నల్ల నే

ర్పొనరఁగ రాల్చి పత్రముల నొక్కొకటిన్ విడఁదీసి చూచి వా
నిని పుటసంఖ్యలం గ్రమత నిల్చి నృపాలుని గాంచి యిట్లనెన్. 333

చ. సరవర ! మీరు నెమ్మనమునన్ వగ మానుఁడు గ్రంథరాజమున్
బురువు లొకింతె మేసె మన పూర్వపుఁ బున్నెము కల్మి దీనిలోఁ
బరక నశింపఁగా మిగులు భాగము రాముఁడు రక్ష సేయఁడే
సరసులు సాహితీవిదులు స్వాములు సత్కృతి పూడ్చి పెట్టుటే. 334

ఆ. అనినవారు నోర నపవిత్ర మొనరించుకొనుటె కాక ప్రభువు ఘనత చెడునె,
ప్రభువు నాన నెంతో భద్రమ్ముగా దీనిఁ బంపువాఁడ నేఁడె బమ్మెరకును.

ఆ. బట్ట గాల్చి వైనఁ బారవేయు జగమ్ము గణన సేయరాదు జనపతులన,
చెట్టుగాలి లేని దెట్టు లూఁగునటంచు నమ్ము మనుజులుందు రిమ్మహిననె.

క. అనుచున్ జనపతి సత్కృతి ఘనతర సన్మానపూర్వకముగా శ్రీనా
థుని వెంటనొసఁగి బమ్మెర జనపదమున కనిపె వినయసంభ్రమమతియై. 337

తే. దాని నెంతో వై భవమొప్ప మానసమున
సంతసముపొంగ శ్రీనాథ సత్కవిండుఁ
డెలమిఁగొనిపోవ సంక్రాంతి యేఁగుదెంచె
నంత నంతట బంతి చేమంతి పూచె. 338

వ. సంక్రాంతి శోభలంగని శ్రీనాథుండు తాను. 339

తే. కాంతికారిణి మకరసంక్రాంతి లక్ష్మి
తెలుగు వాకిళ్ళలోని కేతెంచుటఁ గని
తటిగె దినరాజు కళలు తా నుటికి యుటికి
పయనమొనరించు జనహితవధము లరసి. 340

చ. గడగడలాడు విశ్వమనఁగా వడఁకఁదొడఁగెన్ జనమ్ము దాఁ
గడు వినయమ్ముతోఁ గరయుగమ్మును గట్టి కుళాయిబెట్టి మున్
బడిపడి వంగివ్రాలి నిజభక్తిని జాటుచు నగ్ని దేవుఁడుం
బుడమిని రేబవల్ నిదురవోక శ్రమించె జనానుమోదియై. 341

సీ. కడపల చేరెలన్ గనకాంబరము గట్టెఁ బసపుకుంకుమల లేపనపు గొనబు
తలవై న ముత్యాలకలికి తురాయిడె గొప్పమ్మకొక పిండికూరకొమ్మ

నవధాన్యవిసరంబు నవరత్నములఁదాపె రంగవల్లి శిల్పరంగపీఠి
మన్మథుండు జయాప్తి మకరధ్వజంబెత్తెఁ జెఱుకువిల్ విశ్రాంతి ధరణీవ్రాత
తే, గీమువిడి బదరీఫల కోమలాంగి

తియ్యతియ్యని తలపులు తీవభారఁ
బఱచు మ్రుగ్గు తివాచీలఁ బండుకొనుచుఁ
బొరలియాడెను సంక్రాంతి పురుషుఁగూడి.

342

సీ. అనలాహుతిగ నిన్ను హతమార్చు నొక్కండు
తరణి కరంబుల తరుము నొకఁడు
కంబలి నురులొడ్డి కట్టివేయు నొకండు
కవచధారియు నిన్దవయు నొకఁడు
చెలిసాయమున నిన్ను బిలుకునూర్చు నొకండు
మైరేయరతిఁ గెల్చు ధీరుఁ డొకఁడు
తలుపులు బిగియించి వెలిద్రోయు నొక్కండు
ముడిచి పండుకొని నిన్గెడపు నొకఁడు

గీ. వరధనుస్సంక్రమణ హిమశర వివృష్టి
దశదిశలనుంచి వడకింతు ధరణి ననుచు
మిడిసిపడనేల నో చెలీ ! జడధిరాజు
దత్తప్రాణుండవని విదితమనె విరహి.

343

తే. మకరసంక్రాంతి హేమంత మంజుగతులు
అంగముల స్నేహసంగతి నలరఁజేసి
యధరముల గంట్లొనరెడి విధములరసి
కాంతల గాంత్రు పురుషు లేకాంతవాంఛ.

344

తే. దంపతుల విడంగొట్టుటొ ధాత్రి జనము
లురక యెండగొట్టెనటంచు నుడుకుచుండ్రు
దంపతులఁ గూడఁబెట్టుటొ ధరణీప్రజలు
నౌర ! చలిపెట్టెనని వడఁకాడుచుండ్రు.

345

సీ. మెఱుఁగు వాకిళులను మేఘమండలముల మ్రుగ్గు విద్యుల్లతల్ మురిసియాడ
పసపు కుంకుమముల పచ్చతోరణముల దనరు ద్వారముల సింగిణులు వ్రాల

చెలఁగు సీతాకోకచిలుకలౌ పడుచుల నప్పరస్సంతతు లాటలాడ
పాలదంతము లొప్పు జాలహాసద్యుతిన్ దారకాచంద్రులు గేరుచుండ

తే. అలరు బొమ్మలదర్బారు లలసుధర్మ
వై భవోల్లసత్ ప్రతులను వ్రాయుచుండ
దివియు భువియు నేకమ్మగు తెఱఁగుఁ దెల్పు
తెలుఁగు సంక్రాంతి దీధితుల్ తేజఁజెల్లె.

346

సీ. రత్నకంబళము పఱచినార లిచ్చోట సభదీర్యె నొక యాంధ్ర చక్రవర్తి
రథముల నేన్గుల వ్రాసినారిచ్చోట రహియించెనొక యాంధ్ర రాజధాని
శృంగార శిల్పాలు చెక్కినారిచ్చోట నలరారునొక తేని యంతిపురము
తీవలు పూవులు దీర్చినారిటనొప్పు నాంధ్ర సారస్వతోద్యానవనము

తే. ఆంధ్ర సుందరు లీ నేల లలికి పూసి
రంగవల్లికా చిత్రాలు వ్రాయునపుడు
కాంచిరో వీరమాతల కలలఁగాక
మనన మొనరించిరో యాంధ్ర మాన్య చరిత.

347

తే. అనుచు భావించి హృదయ మాహ్లాదపడఁగఁ
దాను తగు పరిజనముతోఁ దరలనెంచి
జలధివలెఁ బొంగు సేనలో నలరుచున్న
దళవరింగాంచి దరిఁబిల్చి పలికెనిట్లు.

348

తే. గ్రామజీవనమున కడ్డు గలుగవలదు
వై న్యమున్ గ్రామ జాహిరస్థలమునందె
విడిచియుంటలె యెంతయొ విహితమెల్ల
దండులిట మావితోపులో నుండవలయు.

349

క. అనుచున్ బమ్మెర వీధులఁ గనుచున్ మెలమెల్ల నేఁగి కవినాథుఁడు పో
తన వసతిమున్నరిగి యటఁగనె మొఱలిడు పురిటి బిచ్చకత్తియ నొకతెన్.

క. కని కనికరమ్మునఁ గరమ్మున నొక రూకనిడి హృదయమున నిటు లెంచెన్
వనజభవ కావ్యకల్పరమున దోషమొ గుణమొ దీనముఖ రోదనముల్. 351

తే. మాడకుంబెట్టు చము రణుమాత్రలేక
బొంతలో గింజుకొని యెడ్చు పురిటికూన

నరయు నీ బీదయిల్లాలి యతులకును
భోగిపండుగ విసమోడ్చు భోగిగాడె.

352

క. పండుగ యన ధనిభాగ్యము పండుగదా ! పంచభక్త్య పరమాన్నాప్తిన్
బండుగ యనరిక్తుని పని పండుగదా నాడు పస్తుపండుట ననియెన్. 353

తే. ఊరుకూరు సంతోషాప్తి నున్నవారు కాని పోతనయింట నే కారణంబొ
పిల్లలాదిగ నుపవాసమెల్లవారు ప్రొయ్యిలోఁ బిల్లిలేవ దీ ప్రొద్దువఱకు. 354

తే. అలుకుఁబూత నొనర్చినా రందఱివలె
ముగ్గులను వై చినారలు ముందువలెనె
ప్రజకుఁజూడఁ గన్నడుదు రెప్పటి మనుజులె
యింటిలోపలి కష్టమ్ము లెవరికెఱుక.

355

తే. మానమేఁగు నటం చభిమానధనులు
నగుమొగపుఁ దెరదాఁచిన వగపులెన్నొ
పండు నిప్పుకలటులు కుంపటి దహింపు
కనఁబడదుగాని యంటినఁ గాల్చఁగలదు.

356

తే. దివ్యతూర్య నినాదాల దివ్యటీల
భవ్యరాజలాంఛనములఁ బరిజనముల
వీఁకఁ జనుదెంచు శిబికావలోకనమునఁ
దరలి చను పెండ్లివారని తలఁచెఁ బ్రిజయు.

357

శా. శ్రీనాథుండును గ్రంథయుక్తుఁడయి విచ్చేసెన్ గృహప్రాంగణ
స్థానంబంటి మహోత్సుకుం డగుచు 'నా తల్లి యటంచున్ సుతన్
దేనెల్ చిందెడి తీపి పక్కొలయ నెంతేఁ బ్రీతితోఁ బిల్చుచున్
లోనేఁగెన్ గనె నాల్గుమూల లపుడెట్లొ కానుపించెన్ స్థితుల్.

358

తే. శారదా ! యని పిలుచుచు లేరె యేరు
ననిన యంతనె శారద యరుగుదెంచెఁ
దిండివేశల నిట్లు నిద్రించి మీరు
నాకబలి దీరినట్లు లున్నారెటులనె.

359

తే. అనుడు శారద తండ్రి వదనముఁగాంచి
నాయనా ! యను మాత్రాన నయనయుగళిఁ

దెగిన ముత్యాలసరములై తెజపితేక
యశ్రువుల్ నిండి తొణికిసలాడిపడెను.

360

క. పుట్టెడు పండుగరోజున నట్టింటన్ నిల్చి రోదన మొనర్తురె నిన్
గొట్టిరె తిట్టిరె నీ మది గుట్టువిడిచి యేల చెప్పఁగూడదు తనయా !

361

క. బావయు నత్తయు లక్ష్మియు నే వారును లేరదేల యింట ననియెఁ దా
నా వెలఁది పొంగిచను దుఃఖావేశము నడఁచి యిట్టులనె జనకునితో.

362

ఉ. భాగవతమ్ముఁ గన్నడ నృపాలుఁడు దొంగిలికొంచుఁ బోవు వా
ర్తాగమ ముత్తమర్ణశ్రుతి కంటిన యంతనె కర్ణమంటు జో
టీఁగెలవోలె నప్పులిపు డీయమి సేగమటుచు నిల్చి రీ
మా గృహగేహశిన్ గజకుమాటలు వల్కుచు నల్కుతోడుతన్.

363

ఆ. వచ్చిపోవు నట్టివారిమున్ నోనాడి చనిన జోటికెల్లఁ జని నలువుర
నవ్వుబాటుగాఁగ నక్షత్రకులరీతి నిచ్చి కదలుమనిరి రెచ్చిపోయి.

364

ఉ. పాళ్ళకు దున్ను వారికిని భాగమొసంగక బండగుండెలన్
గళ్ళములోని ధాన్యమును గళ్ళములోననె పెచ్చుతోడుతన్
షుల్లెలఁ గట్టి బండ్ల నిడి మోదత నిండ్లకుఁ జేర్చి రాగకే
పళ్ళెములోని భోజనముపైఁ బడి శ్వానము లిగ్గుకొన్నటుల్.

365

ఉ. మొత్తము ధాన్యముం గొనిరి ముంగలియేటి కృషిం బొనర్పఁగా
విత్తన మెట్లటంచు విలపించెను బావ, యదేమొ తిండికై
విత్తోకటైన లేదిక నివేశనమం దెటు కాపురమ్ములం
చత్తయుఁ గంట నీరు నిడి యావురుమం చపు డేడ్చె వంతమె.

366

తే. ఇన్నిదినములనుండియు నింట నింటఁ బుట్లు బదులులతో నెట్లొ పూట లరిగెఁ
గాని యీ దినమ్మరుగుట కష్టమయ్యె నత్తయున్ లక్ష్మితోఁ బల్లెకరిగె నిపుడె.

క. అనుడు గవిసార్వభౌముఁడు
మనమునఁ దనయనుజ వర్తమానముఁ బ్రియ నం
దన నెదురుకొను భవిష్యత్
ఘన నాటకవృత్తమెల్ల కనులం చాడెన్.

368

క. కుంగెను గూతెను వడఁకెను బెంగంగొని గుండె యదర బెగడొందెను గ
న్నంగవ నశు ప్రివాహము గంగలు యమునలయి యలలఁ గన నిట్టూర్చెన్.

క. తన బాహ్యప్రాణం బగు తనయం గుండియల నద్దీ తల మూర్క్కొనె నే
మనక పెను మోడుగా నిల్చెను రోదసి మౌన మావులించెను గడలన్. 370

క. కనలేను నీ శ్రమమ్ముల ఘన మృష్టాన్నమ్ము నేయి గాఱగ నిడి సాఁ
కినవాడఁ గాదె నాతోఁ జనుదె మ్మత్తింటి సుఖము చాలయ్యె ననన్. 371

అ. ఈపు నన్ను గొంచునేఁగ నేమనుకొంద్రు
కావ, యత్త యనుచుఁ బలుకుచున్న
పడుచుపిల్ల హృదయ భావమ్ములను గన్న
తొండి యేమి తెలియుఁ దల్లిగాక ! 372

క. శారదయును శ్రీనాథుం డీరీతి విచారత ప్తహృదయాన్వితులై
మారాడక నిలువ ముఖద్వారసు కడ నరుడువచ్చు ధ్వని వివనయ్యెన్. 373

తే. అంతలో సింగవృషతి కోశాధిపతియు
వంతగతి నేఁగుదెంచి యచ్చెంతనున్న
నుకవి సార్వభౌముని గాంచి జోతములిడి
వృషతి యాజ్ఞయం చిటులు విన్నవమొనర్చె. 374

తే. బాలభానుండు నన్నయభట్టు నుకవి యవనిఁ డిక్కన మధ్యంది నార్యముండు
పోతరాజు రాకాశరచ్చితకరుఁడు తక్కు నాంధ్ర సత్కవిపాళి తారకాళి.

సీ. ఆంధ్ర సాహిత్య నీలాకాశపథసీమఁ
 పార్వణశశి యాంధ్రభాగవతము
ఉద్యాసదాంధ్ర కావ్యోద్యాన వనరాజి
 వరకల్పతరు వాంధ్ర భాగవతము
ప్రథితాంధ్రకవిదేవ మథిత భాషాంభోధిఁ
 బ్రభవించు సుధ యాంధ్ర భాగవతము
పోతరాజానీత పూతాంధ్ర భూతల
 స్వర్గంగ మహితాంధ్ర భాగవతము

తే. భక్తలోక చింతామణి ముక్తరేఖ సౌరభేయి భాగవత మస్మద్గ్రహమునఁ
జెదలు భక్షించి జీర్ణావశేషమయ్యె నష్టపరిహార మర్పింప నా తరంబె. 375

ఉ. ఐనను నేను భక్తి నొక హాటకనిష్క సహస్రమున్ సమ
ర్పణముఁ బొనర్తు నీ నృపుని ప్రార్థనమున్ విని వీని స్వీకృతిన్

బొనరిచి జీర్ణభాగమును బూర్తి నొనర్పఁగఁజేసి మన్నన
మునఁ బరితృప్తిఁ గూర్చి యఘముక్తునిగాఁగ నొనర్ప వేడెదన్. 377

అ. అనుచు తేఁ దొనంగు వర్థమ్ము సకలమ్ము
సుకవి సార్వభౌము నికటసీమ
నుంచి యెంచి హస్త యుగ్మమ్ము జోడించి
యాజ్ఞ యొనఁగుడనుచు నరిగెఁ బురికి. 378

ఆ. అంత మల్లనార్యుఁ డరుదెంచి నంతనె సకల విషయములను సుకవి కూర్మిఁ
దెలియఁజెప్పి కృతి చెదలు వట్టి చెడినట్టి వెలితి దీఱఁ బూర్తిసలుపు మనియె.

చ. అనుటయు మల్లనార్యుఁడు వ్యథాన్వితుడై కవివాధుఁ గాంచి మ
జ్జనకులులేని యీ వెలితి స్వాంతమునుం గబళించు గ్రంథలే
ఖన మొనరింపనోప నిఁక గంగన సింగన నారయాళి వ
క్కణ లిఖియించి పంచి త్వరగాఁ బిలిపించెదనంచు వాకొనెన్. 380

ఉ. మల్లన భేదపూర్ణముఖమండలమున్ దిలకించి మాతులుం
డల్లన బుజ్జగించి హృదయమ్మున బెంగఁగొనంగఁ బోలునే
చెల్లెలు పొంగ జూడఁ గని చెచ్చెరఁ దెచ్చెద జావ నింతకీ
పిల్లలు నీపు నించుకయు భీతిలరాదని చెప్పి యేగెఁ దాన్. 381

తే. మల్లనయు ధైర్యవిలసిత మానసమున
శిథిలిత స్కంధ కృతి పూర్తిజేయు కొఱకు
ఘనుల సింగనాదులఁ గళాధనులఁ బ్రథిత
కవులఁ బిలిపించి వ్రాయింపఁగాఁ దొడంగె. 382

తే. ఈశ్వరేచ్ఛ కెయ్యెడ నెదురీదలేక వారు పోతనార్యునికి జోహానార్పి
యిష్టదై వమ్ము దలఁచి విశిష్టఫణితి సరస గద్య పద్యముల రచనమొనర్తు.

అశ్వాసాంతము

క. భానుకుల రత్నదీపా! జ్ఞానానందస్వరూప కౌశిఖమఖ సం
కర్తా! దళితోగ్రచాపా, దాన విజితదీన సూన్యత విజిత భువనా! 384

ఉ. పురుష మనోహరోల్లసదపూర్వకళామయదివ్యరూప! ని
ర్జర నరదైత్య సన్నత విశాలయశోన్విత సుప్రతాప శ్రీ

ధరణి సుతా మనోజ్ఞముఖ తామరసామర భానుదీప సుం
దర దరహాప భాస కరుణాహృత సన్మని తాప ! శ్రీపతి !

335

ప్రియంవదా వృత్తము

సుకవి వర్ణిత విశుద్ధ వర్తనా !
వికట దైత్యగళ వృంత కర్తనా !
సకల దుష్ట మదశక్తి భంజనా !
ముకుర సన్నిభ కపోల రంజనా !

336

గ ద్య ము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంజై న పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
సవమాశ్వాసము.

1. The first part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

2. The second part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

3. The third part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

4. The fourth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

5. The fifth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

6. The sixth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

7. The seventh part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

8. The eighth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

9. The ninth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

10. The tenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

11. The eleventh part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

12. The twelfth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

13. The thirteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

14. The fourteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

15. The fifteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

16. The sixteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

17. The seventeenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

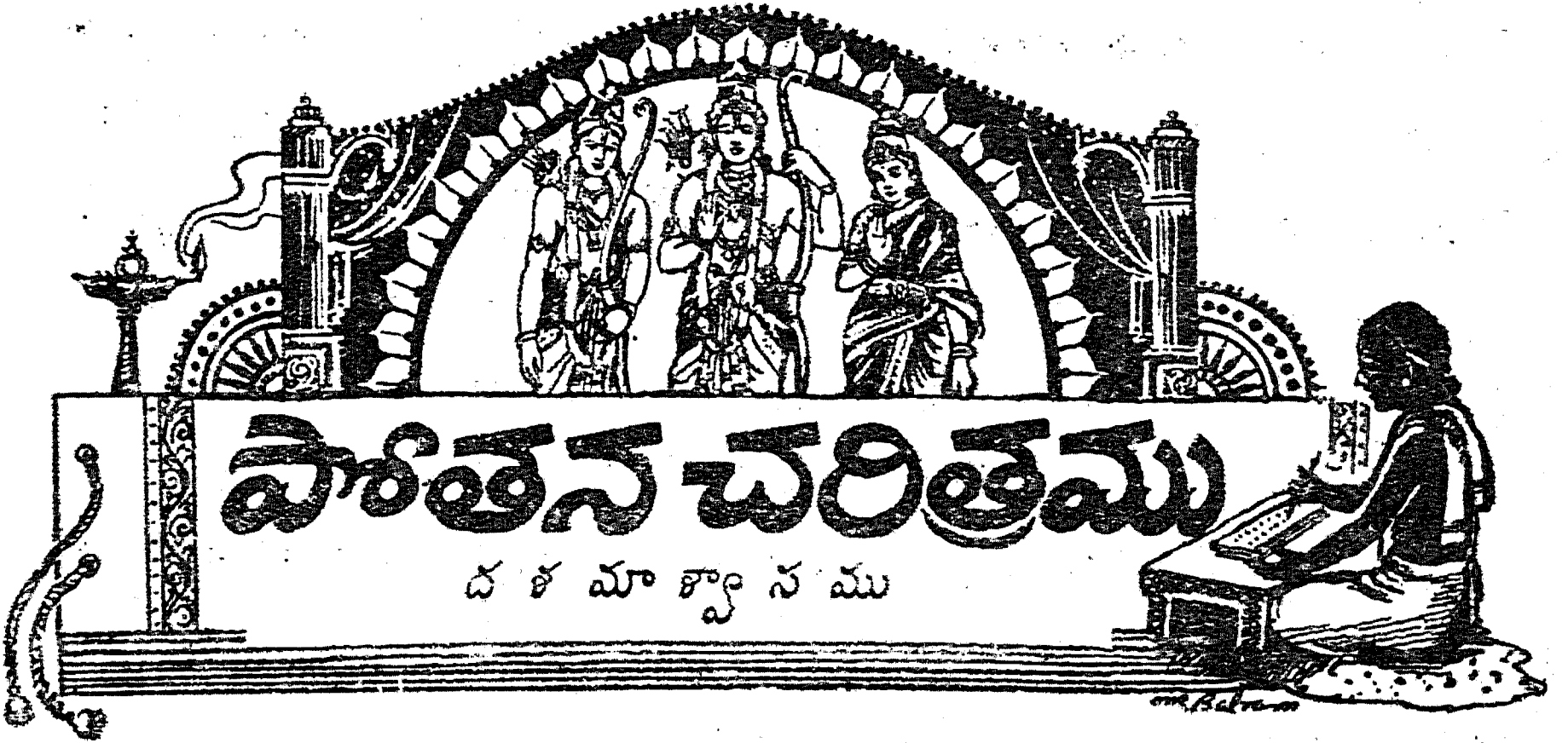
18. The eighteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

19. The nineteenth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

20. The twentieth part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

శ్రీ రస్తు

శ్రీ వాగ్విశ్వరూప నమః

కృతి ప్రాప్తి - ఫల శ్రుతి

“సర్వ ధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ”

నాథ! వేద విదిత

జ్ఞానానంద ప్రబోధ గాన వినోదా!

బాణైక హత విరాధా!

మానీంద్ర ధ్యాన యోగ మానస సౌధా!

1

తే. ఉరుత రాంధ్రభాగవత సముద్దరణము
ఆంధ్ర సుకవి దీక్షా సమాప్త్యచరణము
ఆంధ్ర వాగ్విధూటికి నమూల్యాభరణము
వినవె దశరథపుత్ర! పోతన చరిత్ర.

2

వ. అంత శ్రీనాథుండు పోతన మహాకవి నన్వేషింపఁ బ్రౌఢదేవరాయల
యాస్థానంబున కేగి యన్నరపతి సహాయంబుఁ గోరనెంచి నిండు కొలు
వుండు నన్నరనాథుఁ గాంచి దీవించి యర్హాసనాసీనుండై యిట్లనియె.

3

సీ. మహి నెట్టి దేవరాణ్మణి రాజ్యపాలన మింద్రుని ప్రాథత్య హీనుఁజేసె
ధరణి నే రాజన్య దండనాథుల శక్తి స్కంధుఁ జిన్ని కుమారుగా నొనర్చె
భువి నే నృపాలు సత్కవిపండితుల బుద్ధి గురు శుక్రలన్ మౌఢ్యచరులఁజేసె
వసుధ నే నృపువీటి వారాంగనల ధాటి కనువిప్పు లప్పరోగణముల కయి

తే. థాత్రి నే రాజు సుందరోద్యాన మరసి దేవ తరురాజి పంచత్వభావమండె
నే సగర మమరావతి కెదురుదిరిగి విజయ పూర్వకాభిఖ్యతో వెలసె నుర్వి. 4

తే. ఎవని నవలడు నై న్యాళి యేపుగాంచి దివి నవగ్రహ బలము నిద్రింపదొ నిశి
నెవని గిరిసన్నిభములగు నిభము లరసి తెల్లవోయె నై రావణ దిగ్గజమ్ము. 5

సీ, ప్రాకృశ్చిమాంభోధిఁ బర్యెత్తు తరంగ లే రాజ్యలక్ష్మికిఁ జామరములు వీచు
వింధ్యాగ మే రాజ్య వీరమాత శిరాన ఛత్రమై శీతలచ్ఛాయఁ గూర్చు
సింహశం బే రాజ్య సీమంతినీపాద మణిపీఠమై చె. త మసలుచుండు
గంగమ్మ కృష్ణమ్మ తుంగమ్మ యే మాత పదము లర్పించి సంపదలఁ బొందుగు

తే. సరస కవిసార్వభౌముఁ డే స్థానమందు
వినుత కనకాభిషేకమ్ము గొనియెఁ గూర్చి
నా మహారాజ్య వై భవ మభినుతింప
నజు తరమె ప్రౌఢ దేవరాయావసీంద్ర ! 6

ఉ. లోహములన్ సువర్ణ మెటులో యటులే విలసిల్లుచుండు నీ
దేహములందు మానవత దీ ప్తివహించిన నందుచున్ గళా
స్నేహ మొనర్చు మానవుఁడు జీవకళాభృత రత్నప్రోల్లస
స్మోహన భూషగాఁగ జగముల్ తలఁదాల్చ వెలుంగు నెయ్యెడన్. 7

అ. రాజ పోషణమున రాణించు సత్కళ లబ్ధికాయమానలతగ వెల్గు
ప్రభుని పోషణమ్ము బడయని సత్కళల్ విధవ వయసువోలె వితగనేఁగు. 8

మ. కళలన్ బోషణమున్ బొనర్చు దొర వీరకన్ శుక్ల పక్షమ్మునన్
వెలుగుల్ జిమ్ము సుధాంశుబింబమనఁగా విప్పారె యొప్పారు, స
త్కళలన్ బోషణ సేయనట్టి ప్రభువీ ధాతీర్థినిన్ గృష్ణప
క్షలసత్ క్షీణ శశాంకబింబమన నష్టం బందు వ్యక్తిత్వమున్. 9

క. కావునఁ బ్రభువులు కావ్యకళావన దీక్షను వహించి యతుల యశస్సం
సేవితులై తి రనఁగ మద్యావుకు కృతి నడుగుటలె నిదర్శన మధిపా ! 10

ఉ. తా నొకటిన్ దలంచుకొన దై వము వేటొకటిన్ దలంచిన
స్త్రీ నొకటిన్ బొనర్చుటకు నెంచఁగ నింకొకటయ్యెనన్న భూ
జాని కపింద్రు నారసి హసన్ముఖుఁడై యిటులాడె సత్కవీ !
నేను ద్రహించినాఁడ మును నీవిట కంపిన జాబు మర్మముల్. 11

తే. కావ్యశారద శ్రీరాముఁ గని పఠించె ననుచుఁ బోతన యెంతచెప్పినను వినక
నాదు నై నికుల్ పొరపడినారు కృతిని నపహరించి యథార్థము నరయకుండ.

సీ. కవి పోతనార్యుండు కావ్యశారదఁ గొని యరుదెంచ వాణిఁ బ్రత్యక్షమగుచు
రాముఁడు దక్క వేతే మానవులు నన్ను సంకితమ్ముగొన ననర్హులనుచుఁ
గాటుకఁకన్నీరు గండభాగమ్ములఁ బ్రవహింప నీగతిఁ బల్కెనట్లు
లాపల్కు లాలించి యాదృతిన్ బోతన తన భావమును మార్చుకొనినయట్లు

తే. నాకు లేఖ నొక్కఁడు వ్రాసినారు మీర
అదియుఁగాక పల్లకి నెక్కి యరుగు మీకు
జమ్మెరగ్రామ పరిసరప్రాంత మందు
గలుగు సంఘటన యొకండు తెలిపినారు. 13

క. తలఁచికొనిన నద్దానిన్ బులకలు మేనన్ జనించుఁ బుణ్యచరిత్రా!
యిలలో మీ యవతారమ్ములు కారణగర్భితములు మునితుల్యమ్ముల్. 14

సీ. పాల్వంకి కోభయ పార్శ్వములం గల వాహకులన్ మీరు వదలి యేగుఁ
డనుచుఁ దద్యానమ్ము నాకాశ గతవిమానాకృతిం గొని చను టరసినంత
మార్గ పార్శ్వమ్మున మడి దున్నుకొనుచున్న తావక జామాత తండ్రి నెంచి
రాముఁడున్ శారదారమణి మజ్జనకుని భక్తికి పశులయి పరఁగుటెందు

తే. సత్యమేని యీ సీరము జంటయెద్దు
లవసరములేక దున్నెడి ననుచు యుగ్య
యుగ్మమును వీడఁజేసె నా యుక్తి నప్పు
డెద్దులే లేక నాఁగలి యిటటు దున్నె. 15

మ. అది నేనున్ వినినంత భారతికి మీ యందున్న వాత్సల్యసం
పద కంచున్ ద్విగుణమ్ము పోతన పయిన్ భాసిల్లుటల్ సత్యమం
చెద భావించితి నింతెకా దతనివై నేవేళ శ్రీరామచం
ద్ర దయాదృష్టియుఁ బూర్ణవృష్టి గురియున్ దానంచుఁ దెల్లంబగున్. 16

ఉ. కావునఁ బోతనార్యుపయిఁ గ త్తిని గట్టుట లాత్మహత్యకున్
దావల మంచు నైన్యములే తప్పు నొనర్చినవంచు నెంచి నే
ర్పావహిలంగ శాంతగతి నచ్యుతు వేడుచునుంటిఁగాని నే
భూవిభుఁడైన సింగమయ పోరునకున్ దలవంచి కాదనన్. 17

చ. కవి నృపమౌళి యాదృతినిగాంచి ముదమ్మెడనించి వల్కె భూ
ధవ ! భవదీయ చేష్టితము ధర్మవివేకయుతమ్ము దూరదృ
ష్టి విలసికమ్ముగాక నృపసింహముపై శరభాకృతిన్ వడిన్
గవిసి దురంజౌనర్పి జయగర్వమునన్ దులఁదూగకుందురే.

18

తే. గజపతులె యవతితులై రి కఱకు తురకపాదుషాలె సలామిడి పదములంటి
కొలిచిరన సింగభూపతి బలమదెంత విక్రమించిన మిము మించు వీరుఁడున్నె.

తే. మీరు తమియించుటం జేసి మిగిలెనింక సింగభూపతి, యైనను శ్రీరఘుపతి
దా నతని తమియింపక తగిన బుద్ధికఱపిన విశేషవార్త మీ కెఱుకపఱుతు.

పీ. అవధారు రాజేంద్ర ! యవనిజాపతి మహీ
పతి వేషమొలయ స్వప్నముననేగి
వడి చెంపఁగొట్టి మద్వనితను జెఱుజెట్టి
నళియింపఁజేయుట న్యాయ మొక్కొ !
ధర భక్తజనములఁ దరియింపఁజేయ న
త్తరుణి నా కిడ వేని ధరణినాథ !
సకలనాశమ్మును సమకూరఁజేతు నీ కని
తిరోహితుఁడయి యరిగె నంత

తే. నరపతియు మేలుకొని దర్పణమునఁ గాంచి
దద్రుళోఘారుణ కపోలతలము నరసి
యచ్చెరువునొంది సభలోని యఖిల జనుల
కెఱుకపఱుచె స్వప్న ఫలం బిదేమియనుచు.

21

ఉ. అప్పుడు జేనిగాంచి యిటులాడితి సింగమ మేదిసీశ ! మీ
రిప్పటికేని మేల్కొనుట లెంతయు నొప్పును బోతరాట్కృతిన్
మెప్పుని తెచ్చి నిత్యమును మేవడిఁ బూజ లొనర్పకుండుటల్
తప్పని రామచంద్రుఁడె క్రుధన్ మిము నివ్విధి శిక్షచేసెనో.

22

చ. అనుటయు జేఁడు తత్కృతిని నాడణమే కొనితెండటంచుఁ బొ
చిన దశవాయి యేగి కృతి జేర్చిన మందస మందుఁదెచ్చి కాం
చినఁ జెరవట్టియుండి కృతి చేడ్పడుటల్ వగఁజెంది దాని న
ల్లన దులిపించి జీర్ణకృతులన్ సదిదిద్ది సముద్ధరింపఁగన్.

23

తే. నష్టపరిహారమునకయి నరపతియును స్వర్ణ నిష్క సహస్రమున్ సాదరగతి
సౌసగి పాల్వంకికన్ గోళముంచి భక్తి భక్తకవి కిచ్చిరమ్మని పంపెనన్ను. 24

ఉ. ఆలయమందుఁ బోతన మహాకవి జాడనుగాన కేను మీ
పాలికి జాబువ్రాసి యిటు పంపితి దక్షిణ తీర్థయాత్రలన్
వాలెముగాఁగ దర్శన మొనర్చెదనంచు వచించె వెన్క భూ
పాలవ రీణ్య ! వేగరులఁ బంపి కవిన్ వెదకింపఁగోరెదన్. 25

తే. అనుచు లేఖలో వ్రాసితి నార్యచరిత !
యెచట నున్నదియేమేని యెఱుకపడెనె
యనెడి శ్రీనాథ కవిఁగాంచి యవనిపతియు
నొంటిమిట్టన్ గవివరేణ్యుఁడుంట తెలిసె. 26

చ. అనుచు వచించినంతనె మహాకవి మోద మెలర్పఁ బోతన
గనుగొన నేఁగె నెంతో త్వరగాఁ బయనించుచు నొంటిమిట్ట రా
ముని పరమంచిరాంగణము ముందొక పందిరి క్రింద నందఱన్
ఘనతరదీక్ష రామగుణగాన మొనర్చెడి పుణ్యరూపునిన్. 27

వ. ఇరువురు నాశ్చర్యచకితాననంబుల నవ్రయత్నంబుగ డగ్గలు పదంబుల
నొకరినొకరు. 28

ఉ. కాంచిన యంత నొండొరులు కౌఁగికులన్ బిగియించి మేన రో
మాంచము లుప్పతిల్లఁ గను లశుప్రసంపరఁ గుమ్మరింప మా
నాంచితులై వివర్ణవదనాతుల గద్గద నిస్వనమ్ములన్
మించిన ప్రేమ సేమమొకొ మీ కన మీకని పల్కరించుచున్. 29

ఉ. ప్రేక్షక నేత్రపద్మములఁ బ్రేముడి జాష్పమరంద మొల్క హ
ర్యక్షయుగంబు లొక్కయెడ నందముగా జతగూడి యాడు న
ట్లతులఁ దన్పనెంచి రిటు లారయ వీరలు వేదతార్జ్య న
త్పక్ష సమాకృతిం గొనిన ధర్మపు మోక్షపు రూపులం చొగిన్. 30

మ. తమి శ్రీనాథుఁడు పోతనార్యుఁగని యేతద్రీతిభాషించె నే
డమితానందము నొందె నాడు హృదయ మ్మార్యా ! భవద్దర్శన
మ్మమరెన్ జన్మతరించె గెల్చితివి న న్నాసాంతమున్ నీవు నీ
శ్రీమతెల్లన్ ఫలియించె భాగవతమున్ స్వాధీనమయ్యె న్దమిన్. 31

పి. అవధరింపుము కపిశాగ్రణీ ! హరి మహీ

పతి వేష మెలయ స్వప్నమున నేగి

వడి చెంపఁగొట్టి మద్వనితను జెఱ పెట్టి

నశియింపఁజేయుట న్యాయ వైకృత్తి !

చెఱ వీడఁజేసి చెచ్చెరనాకు తత్తాంత

నర్పింపవేని యో యవనినాథ !

సకల నాశమ్మును సమకూరఁజేతు నీ

కని తిరోహితుఁడయి యరిగెనంత

తే. నరపతియు మేలుకొని దర్పణమునఁ గాంచి

ద్రుశోఘానుణ కపోలతలము నరసి

యచ్చెరువునొంది సభలోని యభిల బనుల

కెఱుకవఱచె స్వప్న ఫలం బిదేమియనుచు. 32

ఉ. అప్పుడు తేనిఁగాంచి యిటులాడితి సింగమ మేదిసీశ ! మీ

రిప్పటికేని మేల్కొనుట లెంతయు నొప్పును బోతరాట్కృతిన్

మొప్పని తెచ్చి నిత్యమును మేవడిఁ బూజ లొనర్చకుండుటల్

తప్పని రామచంద్రుఁడె క్రుధన్ మిము నివ్విధి శిక్ష జేసెనో. 33

చ. అనుటయు తేఁడు తత్కృతిని నా ఊణమే కొనితెండటంచుఁ బం

చిన దళవాయి యేఁగి కృతిఁజేర్చిన మందసమందుదెచ్చి కాం

చినఁ జెదవట్టియుండి కృతి చేడ్పడుటల్ వగఁజెంది దాని న

ల్లన దులిపించి జీర్ణకృతులన్ సరిదిద్ది సముద్ధరింపఁగన్. 34

తే. నష్టపరిహారమునకయి నరపతియును స్వర్ణ నిష్కసహస్రమున్ సాదరగతి

నొనఁగి పాల్వంకికన్ గోశముంచి భక్తి భక్తకవి కిచ్చిరమ్మని పంపెనన్ను. 35

ఉ. అలయమందు భావుకమహాశయ ! మీరలు లేమిఁజేసి భూ

పాలుఁడు పంపినట్టి కృతి భాగవతమ్మును మల్లనార్యు చే

తులనిడి జీర్ణ కావ్యపు కృతుల్ దగఁబూర్తి యొనర్పఁగోర మీ

యలఘు వియోగభారమతి నాతఁడు నియ్యకొనందు దీనికిన్. 36

తే. శిష్యుఁడగు గంగనార్యుని సింగనార్యు

నారయూదులఁ బిలిపించి నయముమీఱ

శిథిలిత గ్రంథమును జూర్తిజేయుమనియె
వల్లెయని వ్రాయఁగడఁగిరి వారలపుడె.

37

తే. మీర లింటలేకుంట మీ తీరు జరిగె
బొత్తమునుగొని మీరలె పూర్తిజేయుఁ
దనిన సత్కవీ! శ్రీరాము వాఙ్మతేమి
వ్రాయుమీ! కృతులనిన నా వలనఁగాదు.

38

క. పలికెడిది భాగవతమఁట పలికించెడివాఁడు రామభద్రుండఁట నే
పలికిన భవహరమగునని తొలి పాత్రుచ్చితిని దానిఁదొలఁగఁ దరంచే.

39

తే. భాగవతమును వ్రాసెడి భాగ్యమిటులు
జిక్కినని యొక్కతటి సంతసించు నన్ను
దరిసి శిష్యగణమ్ములో గురువరేణ్య!
యా యదృష్టము మాబోంట్ల కబ్బునెయన.

40

ఉ. దైవకృపా విశేషమునఁ దప్పక మీకును నట్టి భాగ్యమో
పావనచిత్తులార! యొకపట్టునఁ గల్గఁగవచ్చునంటి ని
ష్టావిధి నీ సుభాగ్యమది యబ్బెను వారికి నేఁడు నాకునున్
భావమునందు సంతసము పర్వలవెట్టెడి నేమి చెప్పుదున్.

41

ఉ. నాకును స్వప్నమందు రఘునాథుఁడు దర్శనమిచ్చి పోతనా!
నీ కృతికిన్ బ్రణష్టత జనించెను వై శమయేఁగి తావకాం
ధ్రీకృత భవ్య భాగవతనిస్తుల కావ్యరమావనమ్ము నే
వీకనొనర్తు నిందె కవిపీరులు దీడ వసింపఁగాదగున్.

42

చ. అనుచు నృపాకృతిన్ బయనమయ్యెను రాముఁడు సప్తరాత్రమున్
ఘనతరదీడు భాగవత గాన మొనర్చుచు నిందెయుంటి నే
ననఘ! సువార్తవింటి భవదాగమనమ్మున, నార్తరక్షకుం
డనుపమ శక్తికాలి కమలాతుఁడు నమ్మినవారి సొమ్మనన్.

43

శా. శ్రీనాథుండును బోతనార్యుఁగని మున్ సీతాంగనాశీల సం
త్రాణంబున్ బొనరించినట్లై కృతికాంత న్నేఁడు రక్షించె వి
జ్ఞానానందమయ స్వరూపమగు నీ జన్మంబు భన్యంబు బా
వా! నా సోదరినిచ్చి కల్గెడుగు సద్భాగ్యాప్తి నే ధన్యుడన్.

44

ఉ. ఇమ్మహి మిమ్ముఁ బోల్సుకవి యెందు లభించు నిదెల్ల మా యదృ
 ప్తమ్మనఁజెల్లు మీరలిఁక సమ్మతి బమ్మెర కేఁగుదెంచుచో
 నిమ్ముల బంధుమిత్ర జనులెల్లరు సంతసమంద నందఱన్
 గ్రమ్మఱవారు మీరు తమకమ్మున భాగవతమ్ము గాంచనౌ. 45

చ. అనుటయుఁ దాను బోతన మహాదృతి నిట్లను నొంటిమిట్టలో
 ననె వసియింప నాజ్ఞనిడె నాకు రఘూత్తముఁడింక నేను సిం
 గన్యపతి సమ్ముఖమ్మునకుఁ గ్రమ్మఱ బమ్మెర కేఁగనొల్ల వా
 రినె యిటు వచ్చునట్టు లొనరింపఁగదే సుకవీ! మహామతీ! 46

వ. అనుటయు. 47

తే. అంతలోనె భటుండొకఁ డరుగుదెంచి
 యుత్తరమ్ము చేతికొసంగి తత్తటముగ
 వెడలిపోయె శ్రీనాథ కవిప్రవరుఁడు
 లేఖ చదివి పోతన్నకీ లీల నుడివె. 48

తే. నేటికిని సరిగా నొక నెలదినములె
 యుండె శ్రీరామచవమీ మహోత్సవములు
 నపుడె భాగవతమ్ము రామాంకితముగఁ
 గృతి సమర్పణసేయు టుచితములగును. 49

మ. అనుచున్ రాయలు భక్తివందనశతం బర్పించి యీ రీతి లే
 ఖను బంపించెను మీకు సమ్మతమొకో కవ్యగ్రాణీ! యంచు వా
 కొనె శ్రీనాథుఁడు పోతనార్యుఁడును నాకున్ సమ్మతంబంచుఁ దె
 ల్పెను శ్రీనాథుఁడు తత్ప్రబంధమును దెప్పింతున్ సుధీ! యే ననెన్. 50

వ. అంతఁ బోతన ద్విజకుల జలధిసోముం డగు కవిసార్వభౌమున్ గని మహా
 కవీ! రాజు లహంభావపూర్ణ మత్త గజంబు లని స్వానుభవంబునఁ దెలియఁ
 గలిగితిని. రామాంకిత మహోత్సవంబు లేర్పఱించుటలో నింకేమేని రహస్య
 మిమిడియుండునో యని శంక గలిగెడినన శ్రీనాథుం డిట్లనియె. భావుకా!
 సకల రాజన్యలోకంబునకు నీ యకశంక చరిత్రంబు కనువిప్పు గల్గించెను.
 తమ బలంబుకన్న దైవబలం బెక్కువ యని గ్రహింపఁగలిగిరి. దైవభక్తుని
 దేవేంద్రుఁడేని నిర్జింపలేడను నిజము నెఱిగిరి. ఈ యంకితోత్సవము లేర్పఱ

చుటలోని యాంతర్య మనన్య సామాన్య ప్రతిభాపాండిత్య విభాసితంబును
భవబంధ లతావిత్రింబును భక్తిభావ బంధురంబును నగు మీ కావ్యంబునం
దును బరమ భక్తాగ్రేసరులగు మీ యందును గల పూజ్యభావంబే తప్ప
నన్యంబుగాదని యెఱుంగఁదగు. నే నింతకుమున్నె మీ చరిత్రం జాతని
కాద్యంతం బెఱింగించితిని. నృపాలుఁ డింతకుముందొనర్చిన ప్రమాదకృత
దోషంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తంబుగా నే తత్కార్యం బవశ్యం జాచరణీయంబని
నుడివె నని చెప్పి శ్రీనాథుండు బమ్మెరకుఁ జని యతని కుటుంబమున
కానందవార్త నెఱింగించి బంధుమిత్రాదులతోఁ బోతనపుత్రకళత్రాది
జనంబులతో శిష్యజనములచే జీర్ణోద్ధరణ మొనర్పఁబడిన భాగవత ప్రబంధ
మతి భాసురగతిఁ గైకొనివచ్చినంత శ్రీరామోత్సవం బేతెంచె. కృత్యంకి
తోత్సవ సంభారంబు లేపారె.

51

క. కువలయపతి కిరువంకలఁ గవిపండితు లవల వందిగాయకబృందం
బవలఁ బ్రజ నడువ సీతాధవు లలి నెదిరికొనితెచ్చు తరుణమునందున్.

52

సీ. తేత్ర సర్వస్వమ్ము యాత్రిక సముదాయపూర్ణమై బహుజనా కీర్ణమయ్యె
నేత్రపర్వంబయి నిలయాంగణం బెల్ల మండపతోరణ మాన్యమయ్యె
శ్రోత్రపర్వంబయి శుశ్రీలయాన్విత తూర్యవాద్య మత్యంత మాస్వాద్యమయ్యె
వేత్ర హస్తమ్ముల వింజామరమ్ముల భక్తబృంద మ్మభివ్యక్తమయ్యె

తే. స్వస్తి మంత్రపాఠమ్ములఁ జదువ ద్విజులు
అనిలసుత వాహనారూఢుఁడగుచుస్వామి
వెడలి కల్యాణమండప వేది జేరెఁ
గలకలము మీఱె జనము గుంపులుగఁ జేరె.

53

సీ. పండిత కవిరాజమండలి యొక ప్రక్క సామంత నృపవరస్తోమ మొకట
వేదశాస్త్రాగమ విద్వాంసు లొకవంకఁ బ్రఖ్యాత గాయకప్రతతి యొకట
సచివ సేనాపతి సముదయ మొకక్రేవ వందిమాగధ జనబృందమొకట
నవరోధ కాంతాజనవితాన మొకదెస వేశ్యామనోహర దృశ్యమొకటఁ

తే. గలిగి కొలువుదీరినయట్లు గానఁబడెడి
రాము సన్నిధిన్ దాసుఁడై రాయలుండ
విభున కిరుదెసల్ విద్యా వివేకములన
వెలసి శ్రీనాథ పోతన లలరుచుండ.

54

ఉ. రాయలవారి భద్రగజరాజముపై గృతిరత్న ముంచి యా
 ప్యాయత సత్కవుల్ కుసుమవర్షములన్ గురిపింప భక్తిప
 ర్షాయత నారయాదులును నట్టిటు కర్పర చామరమ్ములన్
 వేయుచునుండఁ దూర్యరవ విస్తృతియొప్పు వివాహ వేదికిన్. 55

ఉ. కై కొనివచ్చి భాగవత కావ్యరమన్ బ్రజలెల్ల భక్తి న
 స్తోకగతిన్ బ్రసూనదళ శోభనవర్షము గుప్ప మాగధుల్
 వీరక నుతింప రాజ కవి వీరులు స్వాగతమీయ నైదువుల్
 జోక నివాళులెత్తఁ గృతి సుందరపీఠిక నుంచి రయ్యెడన్. 56

వ. అంత గురు విప్రజనానుజ్ఞాతుడయి రామపాద భృత్యుండగు సహజ పాండి
 త్యుండు. 57

తే. శోభ లొక్కెడి ప్రతిసర సూత్రబద్ధ
 పూతపాణియై సంకల్పపూర్వకముగ
 రామ పదములు గడిగి తీర్థముల భక్తి
 శిరముపైఁ జల్లుకొనె హరే వరద! యనుచు. 58

తే. పోతనార్యుఁ డానందాశ్రుపూర మొల్క
 వరదు పాదసన్నిధి నుంచె భాగవతము,
 రామగళసూనహార మా గ్రంథము పయి
 నూడిపడెఁ గృతికాంతఁ బెండ్లాడెననఁగ. 59

క. జనులెల్లరు నా దృశ్యము కనులం గని యద్భుతమ్ము కాకుత్స్థకులే
 శుని మాహాత్మ్యమ్ముని పోతన భక్త్యతిశయము వే విధమ్ములఁ బొగడన్. 60

క. కరతాళధ్వానము లంబర మంటెను నగు మొగాలఁ బ్రజలెల్లరు శ్రీ
 వరదుని తల నడతలం గురిసిరి మురిసిరి ప్రణతులఁ గొల్పిరి భక్తిన్. 61

క. పూమాలితోమాలెలతో మాలలనాధవుండు తులఁదూఁగుచు శ్రీ
 కామినితో సాటిగఁ గృతిభామిని జేపట్టి శోకవార్ధిని గట్టెన్. 62

క. అచ్చము పెండ్లికొడుకు కళ వచ్చెను రఘువరున కిట్టి వైభవములతో
 నెచ్చట దృష్టి దగులునో పచ్చవిలుతునయ్య కనుచుఁ బ్రజ శంకించెన్. 63

తే. నీరజాక్షి నీ విరహాన నేలఁ బట్టె
 ననుచు మోహనరాగమ్ము నాలపింప

ధీంతెననకిటతై ” యంచు దేవదాసీ

లాస్యములకు మృదంగముల్ యలువై చె.

64

క. ఆ యెడఁ గల కవులకు శ్రీరాయలు నూటపదియార్లు రాంకపము లిడెన్
శ్రీయుతుఁడౌ పోతనకు నమాయికతన్ దండ మిడి తమాపణ వేడెన్. 65

వ. అంతఁ బోతనార్యుండు భాగవత మోక్షప్రదత్వము నిరూపింప ఫలశ్రుతి విని
పించు తలంపున మున్ను పరీక్షితుండు భాగవత శ్రవణమున ముక్తిగాంచిన
తెఱంగి ట్లభివర్ణింపఁ దొడంగె. 66

తే. హస్తినాపురమందుఁ బ్రశస్తికెక్కె

జంద్రవంశ విఖ్యాతుఁడౌ చక్రవర్తి

పుణ్యఖని సాత్త్వికుఁడు ధర్మపుత్రుఁ డనుఁగు

తమ్ములున్ నల్వ రథయప్రదాతచక్రి.

67

సీ. ధర్మమిట్టులు నున్నతస్థాన మంటెనాన్ సౌధాగ్రములు నిక్కి చదలు నంటు
భీమ ప్రతాపాగ్ని బిరుదులె తెననంగ పేమధ్వజాళి మిన్నెక్కి యాడు
నర్జున కీర్తి కాంతాహాస పుష్పదామమనఁ జంద్రాశ్మ హర్మ్యతతి తనరు
నకులుండు హత దుర్జనకులుం డనుటఁ దెల్పు నర బెచ్చు బెణకని పుర కుళలము

తే. బౌర ! సహదేవమై యెప్పుననుట కేమొ

గృహగృహమ్మున దేవమందిరము వఱలు

శ్రీమనోనాథు కరుణా విశిష్ట మనఁగ

శ్రీయుతంబయి యలరు నే సీమఁ గనిన.

68

సీ. శమనుండు స్వసుత రాజ్యంబౌట కతననో యొకపాపి నే నట నుండనీఁడు
వాయువు నిజసూన వసుధయా కతననో నాతిశీతోష్ణయాన మ్మొనర్చు
నింద్రుఁడు నా కొడు కేలు రాజ్యంబని సస్యానుకూల వర్షములు గురియు
నశ్వినీదేవత లస్మదీయ సుపుత్రకుల సీమ యని రుజుల్ గలుగసిరు

తే. ఈతిబాధా విరహితమై యిటులవఱలు

నఖిల దిగ్దేవతానీక హరిహరాబ్జ

జాత కరుణాకటాక్ష సమర్థమగుచు

నా పురమన శక్కుఁడు హస్తినాపురమ్ము.

69

తే. అందుఁ జాండవమధ్యముఁ డగుచుఁ దనరు
నర్జునునకు సుఖద్రోయం దతులశౌర్య
బలపరాక్రమశాలియై ప్రభవమందె
శూలికి నజేయుఁ డభిమన్యు జాలకుండు.

70

తే. అతని యాత్మజాతుఁడు పరీక్షితుఁడు తాను
మాతృగర్భస్థితుం డయి మనెడి వేశ
మహి నపాండవమ్ముగఁ జేయ మదిఁ దలంచి
వానిఁ జంప శక్తిఁ బ్రయోగపఱచె ద్రౌణి.

71

క. గర్భస్థితుఁడై వెతబడు నర్భకుఁడును ద్రౌణి యంపు నద్భుతశక్తిన్
నిర్భీతి హరిదునుముటయు స్వర్భానుత్యక్తభాను సరణి వెలింగెన్.

72

వ. అంతఁ గొంతకాలంబునకు ధర్మజుండు పరీక్షితుని రాజ్యాభిషిక్తు నొనర్చి
మహా ప్రస్థానంబు సేయం జనుటయు నొకనాఁడు ధర్మదేవుండును భూమియు
వృషభ గో రూపంబులు దాల్చి భాషింపఁ బరీక్షితుం డది విన సమీపించెఁ
దోడ్తోఁ గలిపురుషుండు నృపాకారంబున మేయు గోవృషంబులఁ గాలం
దన్నె నవియుఁ బంచితిలి భయవిహ్వల భావంబు నొందుటయు దుష్టనిగ్ర
హంబునకు శిష్టరక్షణంబునకు సృష్టరాజుల సృష్టించె నట్లు సేయనిరాజు
రాజ్యభ్రష్టుం డగుననుచు.

73

అ. తపము శౌచ మటులె దయయు సత్యంబునున్
ధర్మగతి చతుష్పదంబు లవనిఁ
జనియె మూఁడు కాళ్ళు సత్యపాదమె దక్కె
దాని నితఁడు దునుమఁబూనె నకట !

74

క. ఇతనిని నే దునుముదునని శిత కరవాలమున, మీరు చింతిలవలదం
చతి సాహసమున నురికిన ఊతిపతిఁ గని ప్రణతులిడి వచించె నతండున్.

75

క. జననాథా ! నీ యానతి నొనరింతును నన్ను జంప నుడుగుమి యన నీ
ముని వసతులఁ బూజార్హుల వనభూముల వీడి వెడలవలెననె నృపుఁడున్.

76

తే. అపుడు నృపుఁగాంచి కలి యనె నవనినాథ !
దండధరుని పోలిక నన్ను ఖండనమ్ము

సేయ నరుదెంచు నిను గాంచఁ జెదరె నెదయు

నెందు నే నుందు దయఁబూని యెఱుఁగజెపుమ !

77

వ. అనుటయు నరేందుఁ డక్కలిని గాంచి,

78

చ. కలి భువినుండఁగా సుకృతకార్యములన్ దలపోయఁజాలుఁ ద
త్ఫలము లభించు, దుష్కృతము తద్గతిఁగాక క్రియం బొనర్చ నే
ఫలిత మొసంగు నాత్మలకుఁ జాయక శ్రీహరి నామకీర్తన
మ్ములె ముని దుర్లభంబయిన మోక్షగతిన్ సమకూర్చు నెయ్యెడన్.

79

ఉ. కాపునఁ గీడులో నొకటఁ గల్గెడు మేలయి పొల్పు నీ భువిన్
నీవు వసించుటల్ వినుము నిర్భరహింసల, స్త్రీల లోపలన్,
ద్రావు సురాదిపానములఁ, దద్విధి ద్యూతమునాడు చోటులన్,
స్థావరమున్ బొనర్చుకొని ష్మాన్థలి నీవు వసింపఁగాఁ దగున్.

80

తే. స్వర్ణమూలంబులై న నసత్య, వైర,
కామ, మద, చౌర్య, చర్యలు గ్రాలునట్టి
స్థలములందు భవన్నివాసంబు లేసఁగుఁ
గాక యని కలిన్ నియమించి కరిపురెఁ జని.

81

క. సురవినుతుఁ డా పరీక్షిన్నరపతి మృగయా వినోద నవ్యోత్సాహ
స్ఫురదంతరంగుడై వని కరిగె నొకటఁ గ్రూరమృగ నిహన నార్థంబై.

82

తే. ఉచ్చులన్బన్ని వల లొడ్డి మచ్చువెట్టి
జాగిలంబుల నుసికొల్పి డేగపాఁజు
విడిచిపెట్టి యీఁతెలఁ బట్టి వింట నారి
నెక్కువెట్టుచు మృగయులు పెక్కుగతుల.

83

క. తఱిమిరి, మృగముల నృపుఁడున్ శరభవ్యాక కరి ఖడ్గ శార్దూల వృకో
త్కర హర్యక్ష గణంబులఁ బొరిఁబొరి వేటాడి యలసిపోయి పిపాసన్.

84

క. దరిఁ గల ఋష్యాశ్రమమున కరిగి శమీకుఁడు సమాధి నలరుచునుంటన్
గుఱుతింపక నీరడుగుచుఁ పరిపరి విధములుగ నతనిఁ బ్రార్థించె నతిన్.

85

చ. ఆతఁడెది పల్కుకుండుటకు నాత్మ నొకించుక యల్కుఁబూని యీ
గతి నతిథిన్ జలార్థి నొక కంటఁ గనుంగొన విద్ది న్యాయమే

క్షితిసురవర్య ! యంచు గతజీవ సరీసృప మున్గ్రహించి యు
ద్ధతి ముని కంఠమందు నిడె దాని శమికసుతుండు కన్గొనెన్.

86

చ. కని నృపు డాసి, మజ్జనకు కంఠము నందు విషోరగమ్ము ని
ట్లునిచితివార నీకు నిది యుక్తమె వారు తపస్సమాధిలో
మునిఁగిరటం చెఱుంగవొకొ మూర్ఖనృపాధమ ! తడుకోగ్రదం
శనమున నేడు నాళ్ళరుగఁ జత్తువుగాక యమోఘమౌ నుడిన్.

87

వ. అనుచు మునీంద్రుండు శపించినంత జనపతి బహువిధంబుల భేదించి కర్తవ్యం
బెద్ది యని మునిజనంబు నడుగు నంత భగవద్గుణానుభవంబు లాపన్నివార
కంబు లని చెప్పి యవధూత యగు శుకుం డొకం డీ భాగవతానుభూతిన్
బ్రసాదింప సమర్థుం డని నుడువుటయు.

88

తే. ఐహిక సుఖాదికము రోసి యస్థిరమగు దేహమోహమ్ము వీడి సందేహముడిగి
గంగ నచ్యుత కరుణాతరంగ నార్తిఁగాంచి ప్రాయోపవేశ దీక్షనువహించి.

క. హరిగుణ గానమొనర్చుచు నిరయవినాశకుని శుకుని నిర్లిప్తగతిన్
బరఁగెడి వ్యాసార్భకునిన్ హరిగుణ మోదకుని దర్శనార్థము వేడన్.

90

సీ. పోడశాబ్దప్రాయ శోభిత దేహుండు
బ్రహ్మ విద్వర కళాభాసముఖుఁడు
సౌందర్య సందీప్త సకలాంగక యుతుండు
ముక్తికాంతా మనోమోహనుండు
పరతత్త్వ చింతనాపరవశ చేతనుం
డరిషట్కరహిత సదాచరణుఁడు
నిష్కామమానస నిలయ సంచారుండు
మాయావి నిర్లిప్త మానసుండు

తే. వర గురుండు ద్వంద్వాతీత వర్తనుండు
వేదవేదాంత విజ్ఞాన విలసితుండు
భాగవతదీప్తి హరికథాభ్యాసరతుఁడు
శుకుఁడు వ్రత్యతమయ్యె నా ఊణిపతికి.

91

క. అతఁడా శుకయోగిన్ గని యతిభక్తి నమస్కరించి యమలచరిత ! నా
వెత వినుమని స్వవిషయము విదితమొనరించి నాకు మీరె దిక్కనివేడన్.

92

- క. ముని యతనిన్ గని యిటులను జనపాలా ! తప్పుకొనఁగఁజాలని మృతికై
మనమునఁ జింతిలఁజనునే జనన మరణ రహిత ముక్తిసాధన గలుగన్. 93
- ఆ. జనన మరణ వృక్షసంప్రాప్తిఁ బొందించు విషయ సంగకర్మభీజ మొకటె
దాని జ్ఞానవహ్ని దగ్ధముగావించి బంధముక్తిఁ బరమపదవిఁ గనుము. 94
- ఆ. దుష్టకర్మ నరకదుర్గతి నొందించుఁ బుణ్యకర్మ స్వర్గభూతి నొసఁగు
వాని రెంటి విడుము పంకమున్ జలమును నంటకుండ వెడలు నబ్జమటులు. 95
- ఆ. సకల జగతివిడిచి చచ్చువారిని గాంచి చావు దప్పదనును తణమెతలఁచు
సంస్కృతిన్ మునింగి చావునేమటు వ్యక్తి మదిరద్రావి నిజము మఱచినట్లు. 96
- ఆ. నాల్గునాళులుండి నాశమౌ మేనికై సకల సుఖవసతులు సంతరించు
నద్దెకొంప నెంత దిద్దితీర్చిననేమి వెడలుమనిన దినము విడువవలెను. 97
- ఆ. ఆత్మతరణమునకు నవయవమ్ము లొసంగ
నవయవసుఖములకె యాత్మాయనును
ప్రొద్దుగుంక నెడ్ల పులుమేపుటందిఁకఁ
దనదు మనికిఁ జేరుకొనుట లెపుడు. 98
- ఆ. మేనుగాంచి యిదియె నేను నేనని పల్కు
మేని నిచట విడిచి నేను జనును
అది యెఱింగియుండి యాత్మ నేనని యెంచఁ
డిట్టి యజ్ఞవిషయమే మనఁదగు. 99
- ఆ. ఆమయములు జరయు నసమర్థతై శవ మ్మిహ సుఖానుభూతి కెపుడుతగవు
నాల్గునాళులుండు నడుమంతరపుసిరి వయసుఁగాంచి మిడిసిపడుట తగునె. 100
- ఆ. మాయవలలఁబన్ని మచ్చుగా నిడెనందు
స్వల్పవిషయ సౌఖ్యసంచయమ్ము
వాని మేయఁబోయి వలఁజిక్కె నీ ప్రాణి
కాలుఁడనెడి వేటకాఁడు మురియ. 101
- ఆ. జన్మ రుచికరంబె చావుమాత్రమె నా కనిష్టమను జనమ్మదెంత వింత
పాము పగయుఁ దోక బంధువు నా కనువాఁడు జగతి వెట్టివాఁడుగాఁడె.
- ఆ. తానె పోవుటెఱిఁగి దారపుత్ర వియోగ
మునకు నేడ్చుప్రాణి ముగ్ధుఁడగుచుఁ

- దలయెపోవుననఁ జెవుల పోగులకు నేడ్చు
వాని నేమి యనఁగవలయుఁ బుడమి. 103
- ఉ. మానవుఁ డీ ప్రపంచమను మంజుల నాటక రంగభూమిపైఁ
దానొక పాత్రధారియయి దారసుతుల్ సహపాత్రలై మనం
గా నటియించుచున్ నియతకాలిక కై తవ బంధసంగియై
మానఁగనొనె నిత్య సుఖమంగళసంగము సూత్రధారితో. 104
- చ. తనదగు మన్నిఁ దెల్పుటకుఁ దల్లి యెటోపిన నేని యింతకున్
గనులను విప్పలేని పసికందు వెలుంగఁగఁజాలు నెట్టు లే
మనుటకు నోరులేని శిశు వార్తనినాదముతోడ నేడ్చుచో
జననియు రక్షసేయుటకుఁ జప్పునఁ దా నరుదెంచకుండనే. 105
- చ. సలలిత పుష్పకోశవిలసన్మకరందము తేటివోలె నా
కుల పసరాను కీటకముగోలఁగ నేర్చు నదెట్లు కూర్చి నా
యశి తనరూపుఁజేసికొని యానఁగ నేర్పినఁగాక, యట్టులే
యలసుఁడు సద్గురూత్తముని యండ లభింపమి నీశుఁగాంచునే. 106
- ఆ. తనకుఁ దెలియనంత దైవంబెలేడని వచ్చినట్టు లెల్లవాగుచుండుఁ
బురుటిబిడ్డ యయ్యనెఱుఁగని మాత్రాన జనకు నునికియెం దసత్యమగునె ?
- ఆ. చెంపఁగొట్ట ద్రావు శిశువట్టు లజ్ఞాని యాపదలు ఘటింప హరిఁదలంచు
జననమరణ రోగవినివారణమునకై హరి గుణానుభవమె యాపదంబు. 108
- సీ. నునసుతోఁ జెడుబుద్ధి మాన్పెడి శక్తియు మమతలం దెగఁగోసి మనుచుశక్తి
తలలోన సద్బుద్ధిఁ గలిగించు శక్తియుఁగలిగిన సద్బుద్ధి నిలుపుశక్తి
నిరతంబు హరిపదస్మరణ సేసెడిశక్తి హరభక్తసంగంబు నెఱపుశక్తి
భక్తిపై నెప్పుడాసక్తిఁ గొల్పెడిశక్తి త్యాగమ్ము గలిగించి తనుపుశక్తి
- తే. ముక్తిసంధాయక మ్మగు మూలశక్తి
ధరణి శ్రీ మహాభాగవత ప్రవచన
దివ్య హరిగుణామృతపాన దీప్తి నొదవుఁ
గానఁ జింతింపఁ బనిలేదు మానవేంద్ర ! 109
- ఆ. దేహమున్నవటకె దివ్య సౌఖ్యము లుండు
నవల నన్ని సున్నయనును బ్రాణి

వపువు నిండ్రయముల వ్యాపారముడిగినఁ
గలలఁ బ్రియ సురతసుఖము నెటొందు. 110

ఆ. ఇహజగమ్ముదప్ప నే లోకములులేవు పరసుఖమ్ము వట్టి భ్రమయటన్న
స్వప్న జగతినుండి స్వప్నేతరజగమ్మె కల్గి యనెడి వెకలిగాదె తలఁప. 111

సీ. ఎవ్వని యానతి నే ప్రొద్దు రవి విధుల్
సరివేశఁ దప్పక సంచరింతు
నెవ్వని యాజ్ఞతో నీ మహతోయధుల్
వేలావధులు నాట వెలుచుచుండు
నెవని శాసనముల నీ ఋతుషట్క-మ్ము
మితిదాటి చనక సమ్మతి మెలంగు
నెవ్వని కనుసన్న నీ పంచభూతముల్
తమతమ విధులు సక్రమత నెఱపు

తే. నెవని నుడి వేదవాక్యమై యెసఁగుచుండుఁ
గదలదెవని యాజ్ఞయెలేక గడ్డిపుడక
యెవఁడు విశ్వమున్ శాసించు నిటులు తాను
వాఁడెకద జగన్నాథుడై వఱలుటేడు. 112

తే. రాజచంద్ర! బాహ్యభ్యంతరముల వెలుఁగు
చేతనాచేతనమ్ములై చెలఁగు నందె
జలధిగత తరంగమ్ములై సకల భూత
సంచయము వానియందె భాసించునడఁగు. 113

ఆ. దేహ ముండువఱకె దేహ బంధువులెల్ల, వారెవారొ పిదప వీరెవారొ
నాల్గునాళ్ళకొఱకు నావారు పెరవారలనుచుఁ బాపవాపి మునుఁగనేల 114

సీ. నీలాబ్దములు కేశజాలమ్ములై యొప్ప సకల దిబ్బుఖము లాస్యమ్ము లెసఁగ
సూర్యచంద్రులును జతుర్ ద్వయంబై వెల్గి రే బవళ్ళను కంటిరెప్ప లలర
నోష్ఠయుగ్మంబుగా నుభయ సంధ్యలుగ్రాల వరతారకలు దంత పంక్తిగాఁగ
నదు లెల్లనున్ రక్తనాళమ్ములై వెల్గి సంద్రమ్ము లుదరకోశములుగాఁగ

తే. నది నివహమ్ము శల్యచయముగ వఱలఁ
దరువరమ్ములు తనురుహస్ఫురణ మెఱయ

నఖల విశ్వమ్ము నాత్మదేహముగఁ జెలఁగ
వెలుఁగు నీ విశ్వరూపు సేవింపు మధిప !

114

తే. నా స్తికత్వ మ్మమావాస్యనాటి రేయి
దైవితగతి శశితారకోపేత నభము
నిర్మలాదైవితభావమ్ము శర్మదమగు
సవితఁగూడి ప్రకాశించు దివముసుమ్ము.

116

వ. భాగవతాక్షర చతుష్టయంబున 'భా' యన భక్తితో, 'గ' యన జ్ఞానముతో,
'వ' యన వైరాగ్యముతో, 'త' యన తత్త్వంబు నెఱింగి మానవుఁడు
ముక్తుఁడగునని చెప్పి.

117

శా. భక్తిజ్ఞాన విరాగతత్త్వములు సౌభాగ్యమ్ము చేకూర్చి స
న్ముక్తి ప్రాప్తి నొసంగ భాగవతమై పొల్పొందె నిర్దాత్రి నా
సక్తిన్ దానిఁబఠించినన్ వినిన నాసాంతంబు నిశ్చంక నా
వ్యక్తిన్ ముక్తివరించు శ్రీహరి గుణవ్యాసంగ సమ్మగ్నునిన్.

118

క. కావున సప్తాహమ్ములు సేవింపుము దాని ననుచు శ్రీ శుకుఁడున్ ద
ద్భావిభుని భాగవత కృతికోవిదు నొనరింప నతఁడుగొనె సన్ముక్తిన్.

119

తే. మీర లటులె భాగవత మపార భక్తి
విని తరించుటకై దానిఁ దెనుఁగుసేసి
హరికిఁ గృతినొసంగితి భవతరణమునకు
ననుచుఁ దత్ఫల శ్రుతిని బోతన వినిచెను.

120

ఆ. ఏ నృపాలవర్యుఁ డెటు లేలినన్ గాని నాకుఁ గల్గినట్టి నష్టమెంత
మా నృపాలమౌళి మహి ధర్మపాలన న్యాయముం బొనర్చె నా కృతి నిడి.

వ. అన

క. జనముల మనములు సమ్మద వనధిన్ విహరించెఁ, గవి యవనిజాపతి సే
వన మొనరించుచుఁ దన జీవనమంతయు నచటఁ బుచ్చె వర మోదమునన్.

కావ్యోపసంహారము

క. అని యిటు లీ కథ సూతుఁడు
వినిచియు శౌనకముసీంద్ర విబుధులఁ గని యి

ట్లనె మున్నింద్రుఁ డొనర్చిన

ఘనశపథము వీఁగె భ క్తకవియే గెలిచెన్.

124

క. అది యెటులన భాగవతము సదమలగతి నెవ్వరేని సఁస్కృతభాషన్

వదలి పరభాష వ్రాసిన ముడముగ నది చదువ భ క్తి ముక్తిప్రదమై.

125

తే. చెలఁగె నే నట్టి జాసకు సేవజేతు మూఁడు జన్మలలోననె, మొదటిజన్మ

సింగమాపుఁడై పోతన శిథిల కృతుల నుద్ధరింపఁగఁజేసె, వేరొందు జన్మ. 126

ఉ. సంతసమొప్ప మెప్పయిన సత్తుళువాన్వయమందుఁ బుట్టి భూ

కాంతుఁడు కృష్ణరాయలనఁగాఁ జని యాంధ్రకృతుల్ రచించు ది

గ్ధంతులఁ బెద్దనాది కవితల్లజులన్ దమి నాదరించి సు

స్వాంతముతోడఁ దెన్గు కృతి సంతతులన్ వెలయింపఁజేయు మున్.

127

తే. దేశభాషల యందునఁ దెన్గు లెస్స

యనుచు నభిమానముం బూని యాంధ్రభాషఁ

బౌధ కావ్యముల్ విరచించి ప్రథిత కీర్తి

నందు నా చంద్రతారార్క మవనియందు.

128

వ. మూఁడవ జన్మమందు.

129

క. బుధనుతుఁడై తంజాపురి కధిపుఁడు రఘునాథరాయ లనఁ జని ప్రేమన్

సుధ లొల్కు తెన్గు కబ్బపు నిధులన్ వెలయింపఁజేయు నిశిత ప్రజ్ఞన్. 130

వ. అని.

131

క. పోతనకవి చరితమ్మతి పూతము పురుషార్థ సౌఖ్య పుణ్యద మనుచున్

సూతుఁడు శౌనకమునులకుఁ జేతో మోదమున నిటు వచించెను గూర్మిన్.

వ. అంత శౌనకాది మునిగణంబు లా సూతుం గని మహాత్మా! యోగిపుంగ

వుని యాదేశానుసారంబు పోతన యాశుగతి నవతార విశేషంబులనే గతి

కావ్యగానం బొనరించి దాశరథి మెప్పు వడసి భాగవత కోశప్రాప్తిం గొనె

నా గాథల వినగోరుదు మన నతండు దివ్యజ్ఞానంబున వాని నెఱింగి యిట్లుభి

వర్ణింపం దొడంగె.

132

క. అనల పరిణాకృత శ్రీజనక తనూజా సమేత ! సాధుపరీతా !

ఘన కోసల నగరాంచిత జనపద నగరాధినేత ! సతత పునీతా !

134

శ్రీమద్భక్త రుచిరాన నోత్పలశశి! శ్రీవత్స చిహ్నంకితా!

వీలాభోధి మనోజ్ఞగాత్ర విలసన్నీరేజ పత్రేక్షణా!

శాలార్క ప్రతిభాసమాన వదనా పద్మాంత నిర్వాపణా!

తైత్తిలోక్యా భయదాన భద్రకరముద్రా! రామచంద్ర ప్రభో!

135

మాలిని

సవితృకుల విభూషా! జానకీ స్వాంతతోషా!

నవజలజదళాక్షా! నవ్వదేవారిపక్షా!

భవ జలనిధిపోతా! భక్త మోక్షప్రదాతా!

భువన విజయకీర్తి! భూరి సౌజన్యమూర్తి!

136

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,

బక్తయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత

సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,

వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర

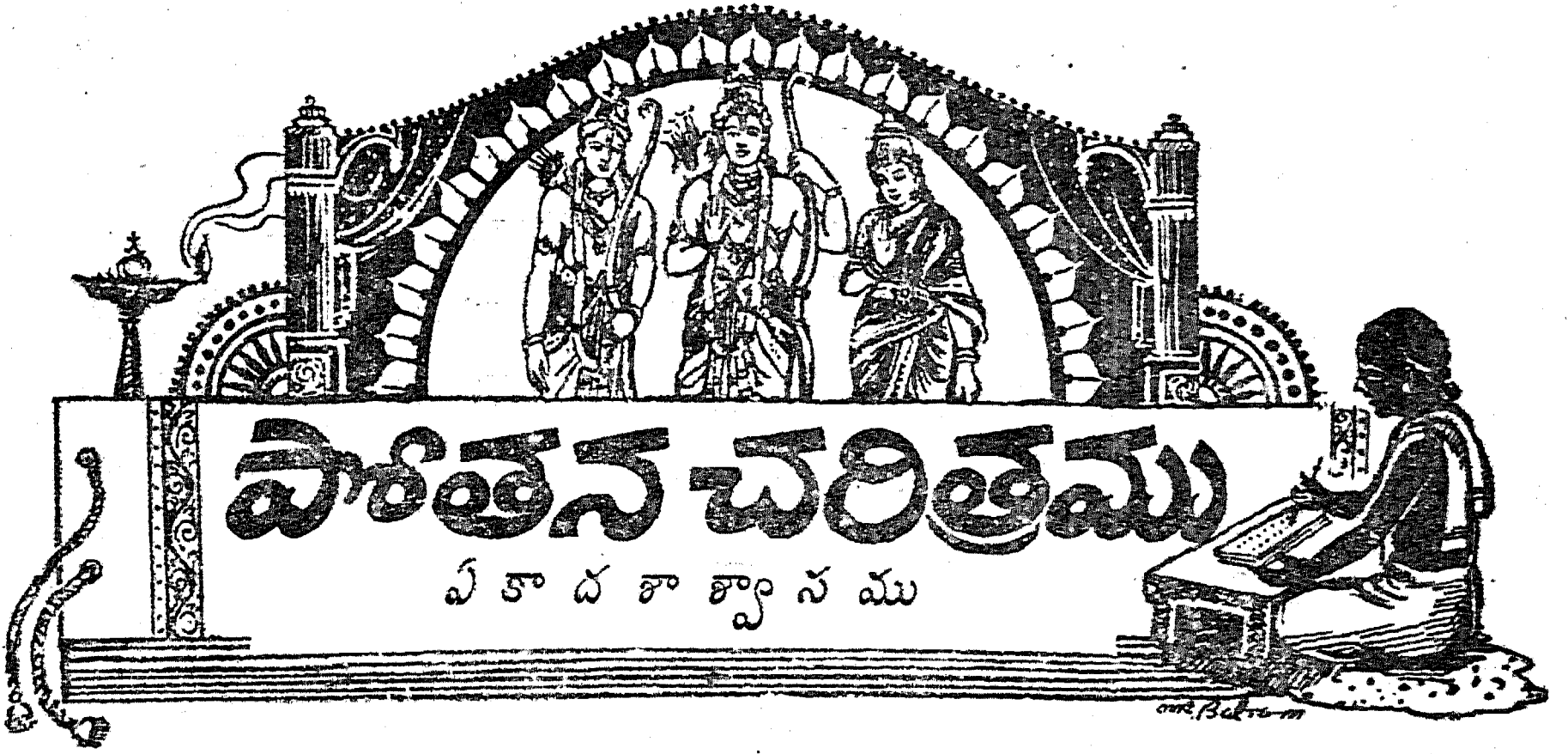
మను మహాప్రబంధమ్మునందు

దశమాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు

శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

కా వ్యా ను బంధము

భక్తిగాధా నివేదనము - పూర్వభాగము

“పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం”

జయితా హృద్ధామా!

వాదా తీతాత్మ తత్వ వైష్ణవనామా!

వేద శిరస్సీమా! సుర,

పాదపగుణధామ! భక్త పార్వణ సోమా!

1

గీ. భక్తకవివరాశుప్రోక్త సూక్తిలహరి
రామ, మోహినీ, శ్వేతవరాహ, నృహరి,
చారుతర గుణానుభవ సుధారసర్పురి
వినవె జానకీనాథ! విశ్వనుతగాథ!

2

వ. అంత నొంటిమిట్ట సీతావతి సన్నిధానంబునఁ జాయోపవేశముం బొనర్చు
చున్న పోతనార్యుం డార్తిమెయి దాశరథిం గని స్వామీ! జానకిని రావ
ణుని చెఱ నుండి విడిపించితివి. మత్కృతిసీతం గాపాడుటకు కర్తవీవ కదా!
మఱచితివేమొ యందులకె మధుర సుధారస భరితమ్మగు నీ చరితమ్ములు
గానమ్మొనర్తునని శ్రోతలఁ గాంచి భాగవత శ్రవణ కుతూహలాయత్త

చిత్తులై యుట లెటింగి శ్రీరామావతారచారుకథాలాపంబుల నాకు
గతిఁ గావ్యగానం బొనరింప నెంచి వాల్మీకిం దలంచి. 3

సీ. తలక్రిందు రామశబ్దము జపించుటనేమొ తలక్రిందుచేసె నితర కవులకు
పుట్టనుండుటో వేరెపుట్ట నుండం డిట్టి కవి నాఁగ్రమోఁగెను గంట మెందు
ఎఱుకొటనో నాకె ఎఱుక యంతయునన సర్వజ్ఞ రాము హస్తగతుఁజేసె
పనాదిజాతులఁ దానొకం డగుటేమొ యేనాది కవినని యెఱుఁగఁజెప్పె

తే. అవని నవకావ్యమగుటనో నవరసములు
వలచి యెఱులై యాశ్లోక వార్ధిఁ గలిసె
రాము కథయాటనో తక్కురాజ కథలు
రాము నీ సాటి యను భావరాజి వెలసె. 4

తే. పుట్టఁ బెరుగు శ్రీశేషుని యట్టి డిట్టి
యనఁ బరంగు వాల్మీకి వ్రాయంగవలయుఁ
గాని నే వ్రాయననె నాదు కల మదేమొ
కలమనుచుఁ బల్కె హరిపాద కమలయుగళి. 5

ఆ. అరయ రామనామ మమృత మెల్లరకును
నింత తియ్యదన మదెట్లు గలిగె
సాక్ష్యమొసఁగుఁ బాయసాన్నమై మత్కృత
పిండనామ మిటులె యుండుననుచు. 6

ఆ. అవనిఁ గవులు స్త్రీని హరిమధ్యమా యన నెట్టి స్త్రీయుఁ జూలు పొట్టనింపి
కల్గసేయు దానిఁ గాని మా కౌసల్య యట్టిపేరు కెపుడు కొట్టుదేదు. 7

శా. బాలత్వమ్మున కుగ్గువోయ మొగమున్ బాల్గార్చుచున్ గల్గి నే
త్రాబున్ వట్టి యమాయికత్వమున కద్దాల్ జూపఁగాఁ బాలదం
దంతాలున్ బడవిభేదమున్ విడిచి నిద్దా వెన్నెలల్ గాయఁ బా
దాలున్ మానవ నాటకమ్మున కొకింతన్ దప్ప తాళాలిడున్. 8

ఉ. నేరుగ బాల్యమింక నతనిన్ విడనాడదు పాలబుగ్గ పాం
గారదు నూఁగు మీసముల కాకృతి యేర్పడ దీడువచ్చి నిం
డారఁగ రెక్కయున్ ముదురదప్పుడె రాజుకుఁ బాణిగండమై
చేరెను గౌళికుం డకట! చిచ్చుడికెన్ గనతల్లి ప్రేవులన్. 9

సీ. పుట్టెడుఁ గౌసల్య పట్టియై హరి యనం
 బుట్టెడు ప్రేమమ్ము పుట్టెఁ బ్రజకు
 నారి లాగెనో లేదో నారీయా రాక్షసిం
 చాటకం బట్టి వధమ్మొనరె
 వడి సుజాహువులు చేవయును బాటఁగలేదు
 వడి సుజాహువుగుండె వ్రక్కలించె
 దేవశక్తులు పూర్ణదీప్తిఁజెందవు పూర్వ
 దేవశక్తుల నాజిఁద్రెళ్ళఁజేసె

తే. మీసములు వచ్చెనో లేదో మీసము లిల
 నెవరు శూరులు లేరన భువిఁబరంగెఁ
 దమ్ములనుబోల్ కనుల్ మమ్ము తమ్ములటులఁ
 గాంచు నని ప్రేమఁ బ్రజ తాను గాంచ నలరె.

10

వ. అంత గాఢేయుండు స్వయంవరమునకుఁ గొనిచను చారితో.

11

తే. సురపతి కర రజస్సర్ప సుదతినాఁడు
 తాతిగామారె నీ నాఁడు రామచంద్ర
 నరపతి వద రజస్సర్ప నాతియయ్యె
 ధర నధర్మ ధర్మముల కంతరమదెంతో.

12

వ. మిథిలాపురి కరిగినంత జన కాదేశంబున శతానందుం డిట్లనియె.

13

తే. ఎవ్వఁడా మహాదేవు విల్లెత్తఁగలఁడో
 వాఁడె జనకజామాతయై వటలఁగలఁడు,
 ఎవఁడు తా నెక్కిడఁగలేఁడో శివధనుస్సు
 'జనకజా ! మాత ! యని యనఁజను నతండు.

14

అ. రామచంద్రవదన రామచంద్రు నెడందమెచ్చు నామె సాటివచ్చు నతఁడె
 యనుచు బాలచంద్రుని నాకారమును నిజ తనువుగాఁగఁజూపి ధనువు నుడువు.

వ. అంత,

15

సీ. విల్లెత్తె నా రఘువీరుఁడు కౌశికు
 తనువునఁ బుల్కలెత్తన్ ముదముగ
 తోడి తేండ్ల శిరాలతోఁబాటు ధనువును
 వంచెను జానకీ వల్లభుండు

జనకు సంశయముఁ దోడ్కొని నారి మునువెన్క

లాడించెఁ బంక్తిరథాత్మజుండు

నారితోఁబాటు శ్రీ నారీలలామయా

వై దేహిమదిఁ దనవంక కీడ్య

తే. అరయఁ బదునాల్గు భువనమ్ములందుఁగూడ

నెదురెవం డింక నా కని యెగసియాడు

భార్గవుని దుర్మదమ్ముతోఁబాటు ధనువు

విఠిచివైచెను శ్రీరఘవీరుఁ డపుడు.

17

క. చందురునిగూడు రోహిణి చందంబున సీత రామచంద్రుని గూడన్

గందోవలు విప్పె నెల్లెడ విందగు నగుమోములందు వెన్నెల విరిసెన్.

18

భ. అంత నొక్కనాఁడు ప్రజాగణంబు మనంబుల ఘనంబగు సంతస ముదయింప

నయోధ్యాధీశుం గని.

19

క. బుద్ధికి బృహస్పతివి పరిశుద్ధఁబగు రాజనీతి శుక్రుఁడవైనన్

వృద్ధుఁడవు, రామచంద్రు మహద్దర్మ గుణాధ్యుఁ గువలయానందకరున్,

20

ఉ. రాజు నొనర్పఁగాఁదగును రాజ్యభర మ్మిఁకఁ బుత్రశీర్ష వి

భ్రాజితమై యెసంగునన బాగనుచున్ ధరణీవరుండు ఘో

రాజీవరాజితారి నృపహాటక రత్నకిరీటదీప నీ

రాజిత పాదపంకజుని రాముని భానుకులాబ్ధి సోమునిన్.

21

క. కోసల దేశాధీశునిఁ జేసెదనని దళరథుండు జెప్పెను గై కే

యీసతి కిడు వరములు సింహాసనమున భరతునుంచి హరి వని కనిపెన్.

22

చ. ప్రసవపుమైత్రి వృంత మెడఁబాయఁగఁజాలని లీల లక్ష్మణుం

డెసఁగుచు రామువెంట వనికేఁగెను సీతయుఁ బూచు పూవులోఁ

బొసఁగు పరీమళ మృతులుపోయెను రాఘవు వెంటనంటి యీ

కుసుమము భృంగసంగతిని గోరని చంపకమయ్యె నవ్వనిన్.

23

వ. సీతాదేవి వనగమన పరిశ్రమలఁ గనులారంగాంచు లక్ష్మణుం డవనింగాంచి.

ఉ. కోకనడమ్ముకంటె నతికోమలచారుపదద్వయమ్ముతో

నీ కఠినంపు భూస్థలుల నేఁగుచుఁ దొట్రీలుచుండె బృధ్విరో!

నీకుఁ దనూజ యీమె పదనీరజ ముంచెడిచోట నై ననున్
నీ కతినత్వమున్ విడు వనిం జరియించెడి సీత తా నిటన్.

25

తే. గగనచరుల దృష్టికిని మున్ గానరాని
సీత సకల మానవుల దృష్టిగత యగుట,
చనదని విధాత దేహభాజనుల కనులఁ
గట్టివైచె బాష్పోదక కలసనియతి.

26

క. తరుగిరులదాఁటి గంగార్పురే జేరంజనెడి రాముఁజదల విమానో
త్కరగతి సురతతి కాంచుచుఁ బరమాదృతి హృదయమందు భావించు నిటుల్.

తే. ఎవ్వరా వృద్ధనావికుం డేటిప్రక్కఁ
నిలిచి రామచంద్రా! యని పిలుచు నురక
యతనితో రోదసియు గుహాకృతిని దాల్చి
దశదిశా ముఖములఁ బ్రతిధ్వను లొనర్చు.

28

తే. కానఁబడెనొ సూర్యాన్వయకాంతి యొండు
మురిసి విరిసిన దాబోయ ముఖకమలము
కనుల విష్ణుపాదాబ్జము దనరునేమొ
గంగ మోహాశుఁపూరమై పొంగి పొరలు.

29

తే. పులకములఁ బారవశ్యమ్ము మొలకలెత్తు
గళరవమ్మున గాఢద్య మలముకొనును
వ్యక్తిగా రూపుఁదాల్చిన భక్తియేమొ
మూర్తిగా దర్శనమొసంగు నార్తియేమొ.

30

తే. మీలు గనరావు బుట్టలోఁ బూలెకాని
వలలఁ బూనఁడు పూలదండలనె కాని
గాలములులేవు పత్రఫలాలె కాని
అద్భుతము నిషాదుండు ప్రహ్లాదుఁడయ్యె.

31

ప. అనుచు నమరు లరయుచుండ.

32

తే. మెఱపుకరణి సౌమిత్రి ముందరుగుదేర
లీల శంపాలతావృత నీలమేఘ

జాల మన శ్రీలలామతో స్వామి రాముఁ
డేగునెంచె బోయని గృహవృష్టి ముంచె.

33

ఉ. అచ్చపుభక్తి రాఘవు సుధామధురాకృతిఁ గన్నుదొన్నెలన్
ముచ్చిలి తావి యీ శిలల ముండఁ జరించుట స్వామిపాదముల్
నొచ్చెనటంచుఁ గేలఁగొని నొక్కుచు మ్రొక్కుచుఁ గండనద్ది గో
ర్వెచ్చని బాష్పవారిఁ దడిపెన్ జడతన్ బడిపోయె నంఘురిన్.

34

ఆ. చిన్నికొమరునెత్తు కన్నయ్యవలె స్వామి
గుహునిలేపి యెడఁదఁగుచ్చిమెచ్చి
వీపు నిమిరి బాష్పవృష్టితో వాత్సల్య
సార మెంతొగురిసె మేరమీటి.

35

తే. హరినిసేవించి గుహుఁ డిట్టులనియె స్వామి !
కనులు నినుగాంచెఁ గరములు కౌఁగిలించె
నెఱఁగెదల జన్మ ధన్యంబు హరవిరించి
దుర్లభములగు పాదముల్ దొరకెనేడు.

36

కా. శీతాంశు ప్రళిమానసుందరదర స్మేరాననాసాదన
మ్రేతత్కాననసీమ వెన్నెలలఁ గాయించెన్ గృహదృష్టి మ
చ్చేతోజాత తమోంధకార పటలచ్చేదమ్ము గావించె నో
సీతాకాంత ! నమస్క్రియార్హ నినుబంచెన్ గైక తా నివ్వనిన్.

37

కా. స్వామీ ! తావకపాద నీరజ రజస్సర్పమ్మునన్ గ్రావముల్
రామాకారముఁ దాల్చునంచు విననౌ రామాంఘ్రిలం దేదియే
నీ మాహాత్మ్యమొ మాయయో యెదియొకానీ యింద్రజాలమ్ము యే
సామర్థ్యంబొ నిగూఢమై చెలఁగుటల్ సత్యమ్మునున్ లోకముల్.

38

ఉ. నాతి శపించి రాతిగ నొనర్చిన గౌతము బ్రహ్మతేజమెం
తో తపియించి నీదు పదధూళికినై నను సాటిరాదనన్
నా తరణిన్ ద్వదీయ చరణమ్ము స్పృశించిన మెత్తనై న యీ
పోతము పూతమై యువతి పోడిమి వెంటఁ బడం బ్రమాదమా.

39

ఉ. కావునఁ దావకీన పదకంజపరాగము పోవునట్టు లీ
పావన గాంగతోయములఁ బల్మరుతాశనముం బొనర్చి నా

నావ స్పృశింపనిత్తు నన నవ్వె రఘూత్తముఁ డంత బోయ నే
ర్పావహిలంగఁ బాదజల మౌదలఁ దాల్చుచుఁ బొంగె నింగికిన్.

40

శా. దారిన్ నీరముఁ గొంచుఁబోవు తరుణుల్ తత్పూజనల్ గాంచి యె
వ్వా రీ పుణ్యులటంచు సీతఁగని యో వామాక్షి ! యీ శ్యామలా
కారుం డేమగు నీ కనన్ గనులు బెళ్ళన్ సిగ్గుచేఁ జెక్కులన్
స్మేరాబ్జమ్ములు విచ్చఁ జెప్పకయె తాఁ జెప్పెన్ నతాబ్జాస్యయై

41

తే. అసుడు గుహుఁడెంచె, విష్ణువు నాదిదేవుఁ
బరమపురుషుని గొల్చి తత్పాదపద్మ
ములఁ గడిగి పాదతీర్థము తల ధరించు
భాగ్యము విదేహుఁడును నేనె పడసితిమని.

42

ఆ. చరణమునఁ భవాబ్ధిఁ దరియింపఁజేసెడి పరమపురుషు నవలి దరికిఁ జేర్చె
నింగితజ్జుఁడై న యినకులుం డతనికిఁ గంతహార మొండు కాన్క నొసఁగె.

తే మొదటనె కటాక్షమాల నా యెదను గట్టెఁ
గరకమలమాలఁ బిదప మేన్ గట్టివై చెఁ
దగ నొసంగెడి మంచి ముత్యాల మాల
తొర ! పై పెచ్చు గాక యేమగునొ తెలియ.

44

తే. ఎసుధ నదిని దాఁటించెడువాని నేను
భనసముద్రము దాఁటించు ప్రభుఁడవీవు ;
ఏకజాతివారము మన మెవ్వఁడేని
కులమువారి యెద్దన్ బ్రతిఫలము గొనునె.

45

తే. జాలములఁ బన్ని విసరెడి గాలములకు
నెటను జూపి చేవన్లాగు నరుఁడ నేను
జాలములఁ ద్రెంచి వదలించి గాలములను
సకల భూతాళి రక్షించు స్వామి వీవు.

46

క. ప్రియతఁ బయోధి శయించుచుఁ బయోధి కల్లుండవగుచుఁ బాయసజన్మా
శ్రీయుడ వగుచుఁ గౌసల్యా పయోధర ఊర మాసపడి వచ్చితివే.

47

సీ ఆశావధుల నెందు నందఁజాలని యాత్ర
గల్పించు పెనుకాల కంధిలోన
నెటనుండి వచ్చుటో యెచ్చటి కేగుటో
మును వెన్క తీరముల్ గనఁగరావు

మ్రొంగ నోర్జాచు తిమింగలమ్ములు నుండె
 నాస గొల్పెడి రత్నరాసులుండె
 వాయుగతిన్ జలావర్త సంగతి నెప్పొ
 తలక్రిందులగు నాదు తరణి నరసి

తే. నీ వధోగతిపాలు గానీయకుండ

దివ్య పాదాబ్జ పోతమ్ము దిక్కు జూపి
 యవలియొడ్డుఁ జేర్పఁగనుంటి వపుడు కూలి
 యొసఁగుమనినచో నే నేమి యొసఁగువాడ.

48

వ. అనెడి గుహుని ప్రేమ నాలింగన మొనర్చి నెలవుగొని.

49

క. సాగుచు ఋష్యాశ్రమముల కేగుచు తేత్రాదికముల నీక్షించుచు సం
 దాఁగుచుఁ బుణ్యనదంబులఁ దోఁగుచుఁగొనె మునిగణమ్ముతో నాశీస్సుత్.

సీ. తరులతాకూట సుందరజటాజూట శోభిత చిత్రకూట పర్వతము నెక్కి
 అతిలోక లావణ్య పతగీమ్మగ శరణ్య దండకారణ్య భూఖండమరసి
 పూత నిర్జరఝరీ పుణ్య సంపత్కరీ గోదావరీ గావబోధ మెఱిఁగి
 గోదా మహానదీ గురు తరంగితతటీ స్ఫురిత పంచకవటీ శోభఁ గాంచి

తే. పర్ణకుటీ విరచించి సంబరము మించి

యందు నివసించి దానవి యంతరంగ

భావ మెంచి ముక్కును ద్రెంచి పదియు నాల్గు

వేల ఖరదూషణాదుల లీలఁ ద్రుంచి.

51

వ. వీరవిక్రముఁడై యుండ నాతి యగు చుప్పనాతి సీత యందచందంబుల నా
 వేదనా పూరితమగు డెందంబునఁ దెల్పుటయు దశాననుండు చెలియలి దశః
 గని గనికరించి జానకిని హరింప మారీచుని బిలిపించి నియోగింప లేడి
 రూపూని యందుఁ జరించుటయు జానకి కని రామచంద్రునితో నిట్లనియె.

ఉ. చక్కనిచుక్క జాతిదొరసానుల వీపునఁ బూని యడ్డమౌ

టక్కరి మబ్బుపిండుల హుటాహుటీఁ గొమ్ములఁ గ్రుమ్మిపెట్టుచున్

రిక్కలఱేని యిట్టి యవనిం బర తెంచె సుధారసమ్మెదో

యిక్కడ జుట్టుకొందునని యీ మృగతృష్ణను గాంచి భ్రాంతిమై.

53

క. ఎక్కడ నాగదు మిడుతటు లక్కనకమ్మగమ్ము నడుమ నాడెడి నోహా !
రెక్కలులేని పులుంగన నెక్కడనో భువి ఖురమ్ము లిటు మోపి చనున్. 54

క. దానిం గొని తెమ్మంచును జానకి రాఘవుని బనిచె స్వామి శరమ్మున్
బూనిచి కృతకమ్మగమ్మగు దానవు మారీచు నీచుఁ దగఁ బరిమూర్చెన్. 55

ఉ. దానవుఁ డుగ్రమార్గణ విదారిత ఘోరశరీరుఁడై ప్రియా !
జానకి ! లక్ష్మణా ! యనుజ ! చచ్చితి నే నని రామవాక్య నా
దానుకృతిం బొనర్చి పృథులార్తిని గూలెను, సీత లక్ష్మణున్
దానయి పంపె రాఘవునిఁ దార్కొనె నేదో విపత్తటంచునున్. 56

ఆ. దొడ్డిదారి నుండి దొంగ కుర్కురమట్లు
వర్ణశాలఁ జొచ్చి పంక్తికంఠుఁ
డందు నిందుఁ గాంచి యనుమాన మొలయక
యుండునటులు మాయ నొండు దాల్చి. 57

ఉ. మీసము గడ్డముంబెనిచి మిన్నిగఁ దాల్చి కమండలమ్ముతో
మోసమొనర్చు కొంగజపముం దగఁజేయుచు సోఁకు దొంగ స
న్యాసపు వేసమూని మృదుహాసము మైదములోని కత్తియై
భాసిల భిక్షభిక్షయన భామిని స్వామినిగాంచి భక్తిమై. 58

ఉ. స్వాదగు కందమూల ఫలసంతతులన్ బికిరంపు పాత్రలో
మోదమెలర్చునుంచ యతి మోసపువేసము వీడి జానకిన్
మేదినితోఁ బెకల్చి తమిమీఱ విమానమునందుఁ జేర్చి వే
పోదొడఁగెన్ గపోతిఁగొనిపోయెడి శ్యేన విధాన మేర్పడన్. 59

క. హా లక్ష్మణ ! హా రాఘవ ! జాలికుఁ డసురుండు మీకుఁ జాపుచు నన్నా
భీలగతిఁగొనుచు నేఁగెడి స్త్రీలోలుఁడు వీనిఁ జంపు స్థిరమతిలేఁడే ! 60

తే. బార ! మిథిలాధినాథుని యాడవడుచు కోసల నృపాలమౌళికిఁ గోడలమ్మ
దాశరథియగు రాముని ధర్మపత్ని దిక్కుమాలినదై యేడ్చు దినమువచ్చె. 61

చ. అని మొఱవెట్టుటల్ విని జటాయువు సాయము సేయఁగోరి వే
జని కని రావణున్ నిశితచంచుపుటోగ్ర నఖాగ్రఘాతలన్
దునుకలుగాఁగఁ జీరుచును దుక్కగునట్టులు గీటుచుండె న
ద్దనుజుఁడు వేఁగలేక యసిధారలఁ జెక్కెను పక్కిరెక్కలన్. 62

ఉ. క్రూరుఁడు రావణుండు పులుఁగున్ భువిఁగూల్చి కణములొపలన్
జేరఁగఁబోయె లంక, నల శ్రీరఘువీరుఁడు వర్ణశాలలో
సారసనేత్ర నయ్యవనిజాతను గావక జానకి! ప్రియా!
చేరఁగరావె! యన్న వనసీమఁ బ్రతిధ్వను లీనె నల్లడల్. 63

ఉ. దారులఁబట్టి పద్విడును దారనుగాంచమి బెంగ పాచ్చగా
జేరుచుఁ బిచ్చివానివలెఁ జెట్టును జెట్టును గుట్ట గుట్టనున్
నూలులతేపలన్ వెదకు నుగ్గగు గుండియ నేడ్చు నార్చు సం
చారుల బాటసారులను జాడలవేడు నిరాశఁగూడుచున్. 64

ఉ. రామున కాలిపైన ననురాగ మదెంతయొ చూడనెంచి యో
భామిని! కాన దాఁగితివె! వన్యమృగంబులె పొట్టఁబెట్టెనో
బూమెలఁబన్ని దానవులు పొంచి హరించిరొ గౌతమీనదిన్
దామరపూలఁగోయ జలధార నొకించుక కాలుజాఁజెనో. 65

చ. తెలుపవె లక్షణా! యనును దిట్టును దిట్టుకొనున్ మహోదధిన్
గలిపెద లోకమంత యను గాంతను సీతను జూపకున్నచోఁ
బ్రళయ మొనర్తు నే ననును బాలిశులైన సురాసురాళినిన్
నలిపెద నీ త్రిలోకముల నా కెవరడ్డమొ చూతు నేడనున్. 66

చ. జనకజ నన్నుగాంచి, 'మునుచండిక చేసినపుణ్యమేమొ యీ
శుని సగమేన నై క్యమయి చొప్పుడునంచు వచించు నిన్విడన్
క్షణమొక గండమై యుగము చాడ్చునఁదోఁచు' నటంచుఁబల్కె మా
నిని ననువీడి జీవముల నిల్పదు నిశ్చయమిద్ది లక్షణా! 67

సీ. అనుచు సోదరువెంట నడవులన్ మడువులన్ జెట్టు గుట్టలఁబట్టి చింతనేఁగు
పఁగి యంజనిసూనుఁ డెఱిఁగింప ననుకంపనద్రీ సుగ్రీవున కభయమిడును
అభయమొసఁగి వారి నత్యంత బలశాలిఁ గాండమ్ముతోనె స్వర్గతునిజేయు
చేసి కిష్కింధాభిషిక్తునిగాఁగ సుగ్రీవు న్నేహించితభావు నిలుపు

తే. నిలిపి యచ్చోటనుండి నెచ్చెలి యనిపిన
హనుమ యబ్ధిని దాటుట దనుజపురిని
గాల్చి వని సీతజాడను దేల్చితెచ్చు
నలఘు చూడామణిని గేలనంది మురిసి 68

క. వానరబలమును గొనిచని తా నంబుధిఁ జేరఁబోయి దాశరథి విన
మ్రాననుఁడై రత్నాకరు దానవపురిఁ జేరుకొనఁ బథమ్మిమ్మనియెన్. 69

సీ. నా యుష్పదిని జీవనము నిల్పు లోకమ్ము
విశ్వపాలకుఁడనై వెలయుదునని
నా యష్టులనుగొని నడయాడు ఘనవృత్తి
ఘనులకున్ ఘనుఁడనై మనియెదనని
మా పుత్రికనొసంగ మహినేలు విష్ణుండు
ఎందుఁబై చేయినై యెసఁగుదునని
అమృత భిక్షలనిచ్చి యలరింతు నమరాళి
దేవతారాధ్య ప్రభావుఁడనని

తే. అంతుఁ దెలియఁగనీని యనంతుడనని
నెత్తిపై నోరు నిడికొని మొత్తుకొనుచు
మిన్నముట్టు గర్వమ్మున మడిసిపడుచు
నెగసిపడు మహోదధిఁగాంచి యినకులపతి. 70

ఉ. అనన రాగరేఖఁ బ్రళయాగ్ని శిఖాకృతి మోసులెత్తఁగాఁ
బూనిచె మేల్పరమ్ము జలపూర్ణ నవాంబుద సంగత ప్రభా
స్థాన తటిల్లతాభమయిసాగు ధనుర్గుణమందు లోకసం
తానము కంపమంద సురదై త్యవరుల్ బెగడొంద రాముఁడున్. 71

తే. ధనువుఁ దాల్చుట జలనిధి తనువుఁదాల్చె
గుణముగూర్చ నొకించుక గుణమువచ్చె
శరము నుంచుట నుదధిలో శరములింకె
జడధి రత్నాకరుండేని జడధిగాఁడె. 72

వ. అంత నా రత్నాకరుండు రామచంద్రుం గాంచి శరణాగతుండయి. 73

ఉ. అర్యమదివ్యతేజ ! శరణాగతవత్సలతావిరాజ ! మీ
కార్య మవిఘ్నతన్ వఱలఁగాఁ దగినట్టులు గూర్చువాఁడ సౌ
కర్యము, విశ్వసృష్టిలయ కారణరూప ! శుభప్రతాప ! నా
చర్య తమింపఁగాదగును స్వామి విధేయుఁడ మీకు నెయ్యెడన్. 74

తే. తనయ ముక్తికై తండ్రి బంధము సహించెననఁగ వారిధిన్ నేతుబంధనమువటలె
సేతుపథమున వానర సేనలెల్ల లంకఁజొచ్చె రావణు హృది శంకపాచ్చె. 75

ఉ. అంగదుడంత దౌత్యమునకై చని దైత్యునిగాంచి రావణా!
సంగరమందు మా జనకజాపతి గెల్తునటంచు నెంచుచో
ముంగల భూమిఁబూన్పు కపిముఖ్యుని యీ పదముం గదల్పు యో
ధుంగొని తెమ్ము సైన్యములతో ననికిం జనుదెమ్మటం చనెన్. 76

చ. అనవిని రావణుండు సభయందు వసించెడి దైత్యవీరులం
బనిచిన వార లంగదుని పాదము సూదిమొనంత యేనియున్.
మొనసి కదల్చ లేకునికి మోమునరోసము మోసులెత్త నా
పనికయి తానె పూని కపిపాదముఁబట్ట, విభీషణుం డటన్. 77

శా. అన్నా! రావణ! నీ కిదేమిగతి నీవై సీతనర్పించి శ్రీ
మన్నారాయణుడైన రాఘవుని శుంభత్పాదరాజీవముల్
గొన్నన్ మేలగుఁగాదె యంచుఁ బలుకన్ క్రుద్ధాత్ముడై తమ్మునిన్
దన్నెన్ రాజ్యము వీడిపొమ్మనుచునుం దై త్యేశ్వరుం డంతటన్. 78

వ. దండతాడిత కాలభుజంగంబు భంగి రోషానలారుణనేత్రుండగు విభీషణుండు.

సీ. అన్యకాంతలమేని యంటనీయని కాంతిఁబులి కళాసపుఁజెల్వు దలఁపవలదె
పరభామినీవేణి స్పర్శచేయఁగరాని నల్లనాగమని యనంగవలదె
పరసతీ మృదు బాహుబంధ సౌఖ్యమభోగ్య విషఫణిద్వయిగ భావింపవలదె
అన్యోంగనా మందహాస సుందరకాంతి గనరాని తటిదగ్ని యనఁగవలదె

తే. పరవనిత చూపులనుభవబాహ్యమైన
మకరనికట సరోజయుగ్మమనవలదె
కుమతి! కామాంధ! పాపకూపమునబడుట
కాంచలేవని యటనుండి కదలిచనియె. 80

ఉ. రావణుడెం దపావనుఁడు లంక కళంకయె రాజ్యవై భవం
బే విధిఁగాంచినన్ భవమె యీ ధన మింధన మగ్నికిల య
ప్పావనశీల సీత తలఁపన్ నగరంబు గరం బటంచునున్
బోవిడె లంక రాఘవుని పొంత నతిన్ శరణాగతిన్ గొనెన్. 81

ఉ. అంత రఘూత్తముండు శరణార్థి విభీషణు సత్యభాషణున్
జెంతకుఁదీసి లంక కభిషిక్తుని జేసెదనంచుఁ బల్కి సు
స్యాంతముతో దశాస్యుఁడె వెసన్ శరణాగతుఁడైన నిష్ఠు నా
వంతుకువచ్చు కోసలముఁ బట్టముగట్టెద వానికేననెన్.

82

వ. రావణుండు నిజాంతరంగంబున జానకీ విరహానల తప్తతనుండై చింతించం
దొడంగె నిట్లు.

83

సీ. అపన్ని వారకుండని రాము స్మరియించు భయదదై త్యాంగనా క్రియల వరపి
తృణతుచ్ఛము లివి నాకని తిరస్కృతిచేయు నాత్మీయవై భవ మానచూప
అన్యకాంతలు తల్లులను బుద్ధి వొడమును కై తవరాఘవాకార మూన
ధరణిజ యాసన్నమరణయై నటుదోచు హతరామ శీర్షదృశ్యమును జూప

తే. ఇంకనేరితి నాతి నా వంక దిరుగు
నాజి నొనరించి రాఘవు హతమొనర్చు
టొక్కటియెతక్క వేరొండు దిక్కుగలదె
అసిననైన్యుడై దై తేయుఁ డనికీఁజనియె.

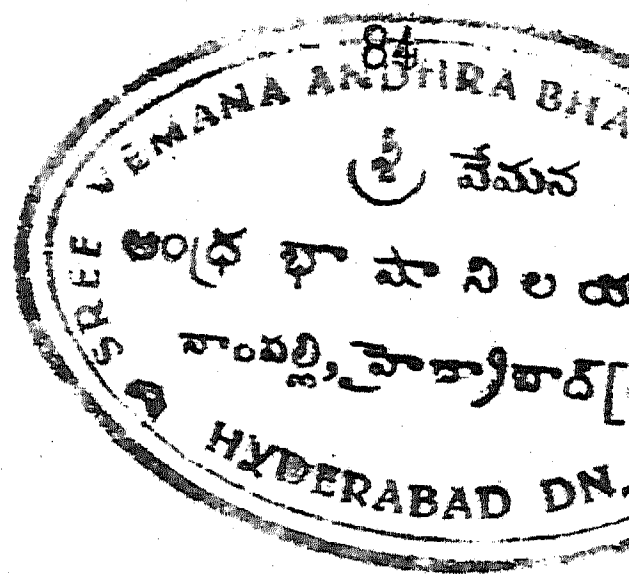
సీ. కొండలై న యధర్మకాండమ్ములిటు నేలఁ
గూలుతుమన నద్రిరాల రువ్వె
వృక్షమ్ములై పెర్గు వృజినమ్ములిటు వ్రేళ్ళఁ
బెకలింతు మనఁదరుల్ పెఱికివై చి
తలలెత్తు రాక్షస దౌర్జన్యమిటు గూర్చిఁ
గలమన గోపురాగ్రముల దుల్చి
కులధర్మగతి కడ్డుగోడ లీ గతిఁ గూల్తు
మనఁగఁ బ్రాకారముల్ దునిమివై చి

తే. పొలసుదిండ్ల గోతులనిడి పూడ్తుమిట్టు
లనఁగఁ బరిఖలంబూడిచి యడిరి తొడరి
దై త్యనాశ ముగ్రాకృతిఁ దాలెననఁగఁ
బోరెఁ గపిసేన జయ రఘువీర ! యనుచు.

85

క. ఖండిత విద్విద్బల దోర్దండుఁడు లక్ష్మణుఁడు ఘనుఁడు దర్శోద్ధతి ను
ద్దండత సమరాంగణమునఁ జెండెన్ ఖలచిత్తున్ నిందజిత్తున్ మత్తున్

86

తే. పర్వతమ్ముల పక్షముల్ పవిముఖమునఁ జెక్కి ఊణిఁగూల్చెడి సునాసీరుతీరు
కరవదమ్ముల మార్గణాగ్రములఁ దున్ని కుంభకర్ణుని మహిఁగూల్చె గోసలపతి.

ఉ. కాలభుజంగ దారుణ ముఖప్రవిదీప్త కరాళదంష్ట్రికా
జాలము నేలు రామకర సంగ్రధితోగ్ర ధనుర్విముంచ దా
భీలశీలీముఖమ్ము లనిభీకరలీల దశాస్య గుండియల్
చీలిచి ప్రాణవాయుపు భుజించె భజించె నజాండభాండముల్. 88

క. విరిసోనలఁ గురిసిరి కిన్నర సురగరుడోరగులు ఘనమ్మగు మోద
స్ఫురణంబున మునిజనములు పరమానందమున గొప్ప పండుగ జరుపన్. 89

క. విశిఖహతి జనకసుత దుర్దశవీడన్ మోదమునఁద్రదశగణమాడన్
దశదిశలు శాంతిగూడన్ దశవదన వధం బొనర్చె దశరథసుతుఁడున్ 90

క. పరసతులఁ దరియఁజని యిక్కరణి స్వభార్యలకె దూరగతులై రినుచున్
శిరమురము జాదుకొనుచున్ గరమేడ్చిరి యార్చిరసురకామిను లంతన్. 91

క. రాముఁడు రాక్షసలోకవిరాముఁడు సద్గుణగణాభిరాముఁడు నతసు
త్రాముఁడు భామినిఁగన వనధామంబున కరిగెఁ బ్రేమ దార్మ్యనఁగడఁకన్.

ఉ. రక్కసి యాండ్రఁజిక్కి వెతరాలెడి యశ్రుల గ్రుడ్ల గ్రుక్కి దు
మ్మెక్కుట లొక్కటైన కురులిట్టటుఁ జెక్కి కృశించి వెల్లనౌ
చెక్కిలి చేతనొక్కి పలుచింతల వంతల స్రుక్కి ప్రాణముల్
జిక్కి కనుంగొనందనరె సీత కకుత్స్థకులేందుఁ ముంగటన్. 92

చ. అనుపమరూపశీల సుగుణాలయ నమ్మహిజాతసీత నా
యినకుల వల్లభుండరసి యీవు పవిత్రవె సర్వభూతముల్
గనుగొన నగ్నిఁజొచ్చి త్రిజగమ్ములు సీత వినీతపూత యం
చనఁ జనుదెమ్మటంచు సతి నగ్నిప్రవేశ మొనర్పఁజేయుటల్. 94

ఆ. చిచ్చుఁజొచ్చి సీత శీతాంగకమ్ముల బయటఁబడియె భూతచయము వొగడ
నగ్నినైన నివలనైనఁ జొక్కముపైఁడి యెట్టిమార్పులేక యెసఁగు ననఁగ.

కా. ప్రావృట్కాల పయోదవృష్టి మలినాంభఃపూర మేఁగెన్ దశ
గ్రీవుండై, శరదంబు పూరమయి యేఁగెన్ గుంభకర్ణుండు దు
ర్భావుండై దరిఁజేర నీనిగతి, శుభ్రస్వాంతవృత్తిన్ బ్రజల్
సేవింపం దవరెన్ విభీషణుఁడు తాల్మిన్ గ్రీష్మప్రోత స్సనన్. 96

వ. అంత విభీషణుండు రాఘవుం గని. స్వామీ ! నీచర్య లగమ్యంబులు. 97

క. అడది పరపురుషునితోఁ గూడం జన నెందు ముక్కుకోఁతలఁ బడు న
పోడిమి పురుషుఁడు పరసతిఁ గూడఁగఁ దలపోయ మడిసి కూలునటంచున్.

క. రక్కసి యగు శూర్పణఖను
మొక్కులుఁడగు రావణుని యమోఘాస్త్రములన్
ముక్కుడఁచియు నుక్కుడఁచియుఁ
జిక్కుని మార్గమున భువిని శాసించితివే. 99

క. శ్రీని విడి హరిని జేరిన దానవి యగు చుప్పనాతి దశ ఘటియిలు శ్రీ
మానిని జేరి హరిన్ విడ దానవపతి యగు దశాస్యు దశ గనఁడె యనున్. 100

వ. కాపున శ్రీమానినీ పురుషకారంబున శ్రియఃపతి నాశ్రియించి తరింపనగుఁ
గాదె యన. 101

ఉ. తా నినవంశమండనుఁడు దైత్య విభీషణు సత్యభాషణున్
మానిత సాధుపోషణు రమాపతితోషణు శీలభూషణున్
దానవరాజ్యపీఠికి సత మ్మృభిషిక్తు నొనర్చి సీతతో
సూన విమానయానమున సొంపుగ నెక్కి యయోధ్యకున్ జనెన్. 102

చ. చనుట లయోధ్యకుం దిరిగి చయ్యనఁ బ్రాణము వచ్చినట్టులై
కనఁబడె, మాతృసూర్తులును గ్రమ్మఱఁ దాము ప్రసూతలై న య
ట్లనుకొని కౌఁగిలించిరి నిజాత్మజులన్, రఘురాము నాత్మకున్
జనకుఁడు లేనిదే కొఱత సర్వము నెప్పటియట్ల కన్పడెన్. 103

తే. భరతుఁ డానందభరితుఁడై పాదయుగళి
నక్షియుగ మద్ది యశ్రుతోయములఁ గడిగి
యడుగులందు సమ్మాలిగ లిడియె నంత
ముని వసిష్ఠుండు జటివేష ముక్తుఁజేనె. 104

సీ. నక్షత్ర శోభలన్ నగుబాటు గావించు మహితాచ్చ మౌక్తిక మండపములు
కమనీయ మండప రమణీయ కాంతులఁ దులదూఁగు పచ్చలతోరణములు
పురుహూతచాపమ్ము నిరసించు నవరత్నపూరిత స్వాగత ద్వారములును
శృంగాటక వితర్ది రంగారు జయకేతువుల వెల్గు నలువైన కలువడములు

తే. పార్శ్వ దీప్త రంభాస్తంభ భాసమాన మార్గ జలయంత్రసింఛిత మార్గతోయ
రాజితా గురుధూప సౌరభ్యపూర్ణ గగనదీప్త యయ్యె నయోధ్యనగరసీమ.

చ. నగరులు నేత్రవర్ణముగ నాలుగు మూల లలంకరించి యెం
దగవడఁ దూర్యనిస్వనము లాకసమంటఁగ మంత్రపాఠముల్
నెగడఁగ వామసీమ నవనీసుత పీఠి వెలుంగఁ జౌరులున్
నగవులఁ బూలు జిమ్మ రఘునాథుఁడు రాజ్య రమాభిషిక్తుఁడై.

106

వ. అలరు తటి.

107

సీ. సౌమిత్రు లిరువురు చామరంబులు వీవ భరతుఁడు చత్రము బట్టి నిల్వ
మారుతి శ్రీపాద నీరజమ్ములు గొల్వ భల్లూకపతి బరాబరు తొనర్ప
అంగద సుగ్రీవు లవనిజాపతి చెంత వేత్రహస్తంబుల వెలయుచుండ
ముని వసిష్ఠుఁడు స్వస్తి పనస లాలాపించ దై త్యనాథుఁడు రవిధ్వజము బూన

తే. సుగలు విరిసోన గురియ నప్పరసలాడ
మింటఁ దుంబురు నారదుల్ జంటఁ బాడ
నజహరాదులు జూడఁ బృథ్విజనులెల్ల
నొకట గుమిగూడ రాముఁ డయోధ్యఁ గొనియె.

108

తే. రాముఁ డేకాదశ సహస్ర రమ్య వత్స
రములు ధర్మఖడ్గముఁ బూని రాజ్యమేలఁ
గఱపు కఱవయ్యె లేమికిం గఱల్ లేమి
యాయురారోగ్యభాగ్యంబు లగ్గువయ్యె.

109

వ. అని యిట్లు శ్రీరాముని చరింతలు బాడి మఱుసటి రాత్రి పోతనార్యుండు
హరిం గనుం గొని స్వామీ ! మోహిన్యవతార విశేషంబున నసురుల బారి
నుండి సుధను రక్షించిన చందంబున మత్కృతిని రక్షింపవే యని
తదవతారకథావిధానంబు నేతద్విధం బాశుగతిఁ గావ్యగాన మొనర్పఁ
దొడంగెను.

110

గీ. జగతి సుఖములు స్థూల సూక్ష్మమ్ములనుచు
నిరుతెఱంగులు, స్థూలమ్ము తరము నెంతొ
సులభసాధ్యమ్ము, తగ్గతి సూక్ష్మసుఖము
యధికతర కష్టసాధ్యమ్ము నక్షరమ్ము.

111

క. బుద్ధిగ్రాహ్య మతీంద్రియ మిద్ధి యనుచు సూక్ష్మసుఖము నెఱిగిరి పెద్దత్
బద్ధులు విషయ సుఖములె పెద్దవిగాఁ దలఁచి దాని ప్రేమింతు రొగిన్. 112

క. సురవంటిది యైహికసుఖ మరయన్ సుధవంటి రెందు నాముష్మిక సౌ
ఖ్యరమ యని కూర్మరూపత హరితెల్పెను రెంటిలోని యంతర మెంతో. 113

తే. జ్ఞాన వైరాగ్యరాశిని నే నటంచు
మారు బూది వొనర్చిన శూరుఁడ నని
మిత్తి గొంగవై విషమును మ్రింగుదునని
గర్వియై మోహినిం గని కరఁగె హరుఁడు.

తే. సద్గురు సమాశ్రయణము సత్సంగగుణము
శౌరి భక్తియు మాయావిదూరుఁడేయు
చక్రధరుని నిర్దేతుక జాయమాన
సత్కృపా కటాక్షమున జతపడు నివి. 115

వ. ఒకమారు పార్యతీ సహితుండై పరమశివుండు హరిని దర్శించి, 116

చ. సురతతికిన్ సుధారసముఁ జొప్పడఁ బంచిన మోహినీ వపు
ర్వర మొకమారు కన్పరచి పావనుఁ జేయుమటంచు వేడఁగా
హరుఁగని యట్టిరూప మెప్పుడై నను గాంచెడుగాక యంచు శ్రీ
హరి యరిగెన్, శివుండు దపమందు మునింగెను నంత నొక్కెడన్. 117

సీ. ప్రకృతికాంతా కృత బహుళవర్ణ సజీవ చిత్రములన వృక్షసీమలొప్పు
విశ్వయోషాగాన వివిధతాన స్వరకల్పన లన విహంగరుతి వటలు
భువన మోహిని భావపూర్ణ ప్రణయ కావ్యబంధములన లతాపాళి యలరు
రసజగ ల్లలనావిలాస హాసానంద దీపములనఁ బూలరూప మొలయు

తే. త్మాసతీమణి నిర్దేతుక ప్రభూత
ఘన కటాక్షసారమ్మనఁ దనరు ఝరులు
చంద్ర సూర్య సంశ్లేష సంజాతభూమి
పులకితాంగములగు తృణాకలితవనుల. 118

తే. తరుల మించిన మృదుల వల్లరి యనంగ
వల్లికల మించు కోమల వల్లవమనఁ

బల్లవాప్త మనోహర ప్రసవ మనఁగఁ
బ్రీసవ నిర్గత మకరంద రసఝరి యన.

119

తే, కళలకుం బ్రోవు సౌందర్యములకుఁ దావు
యావన విలాసనిధి ప్రాణయంపు జలధి
రమణి యొక్కతె జగముల భ్రమలు గొల్పు
స్మేరకోరకితాస్యయై చెలువు మీర.

120

వ. చేతనొక బంతింగొని.

121

సీ. ముఖ చంద్రమండలమునకు నీడేయని యలకలు ఫాలానఁ గలియఁబడఁగ
ఘనకుచద్వంద్వ చక్రీసమమ్మెయని గళాంచితరత్నహారాళి చిక్కువడఁగ
జఘనమండలమును సరిపోలునే యని కాంచీగుణమ్ములు కలహమొంద
ఇంతిముందీ పూలబంతి యెంతని మేన నునువట్టుపుట్టుమ్ము పెనఁగులాడ

తే. ఆఁగకుండఁ జుక్కల నిట్టులాడుచుందు
వేలనే మిడిసిపడుట లీ యెగిరిపడుట
లనుచు శిరమార్చికొట్టు నీ యతివ యనఁగఁ
గందుక కీడసల్పుచుఁ గాంతవచ్చె.

122

చ. వలపులు మోసులెత్తఁ జెలి వాల్గనులన్ హరుఁజూచె నంతలో
మలయపు గాలివీచె నవమల్లికపూచె సుగంధ మాత్మలన్
నిలువునదోఁచె నా మనివనిన్ బలువన్నెలదోఁచె శ్రావ్యమౌ
కలరుతులన్ శకుంతమ్మదుగాన వితానములూఁచె నుల్లమున్.

123

సీ. అందాల ఫాలమ్ము నలమి పైఁ బైఁ బడి
ముద్దులుగొనవచ్చు ముంగురులును

కొఁగిలింపఁగవచ్చు కనురెప్పలన్ లజ్జఁ

బెనఁగులాడెడి సోగకనుల జంట

ఆస్యపరీమళ మ్మానగానాసమై

నెనునఁ దేరు మునువచ్చు ముద్దు నాస

తేనియల్ జిల్కు వా తెరఁగూడిదాఁగురు

మూఁతలాడెడి పలుమొగ్గవరుస

తే. అంకురితములౌ లజ్జాభయాశినోలిఁ
బెనుపఁగాఁ దలలెత్తెడి స్తనమిధునము,
అరుగు స్వేచ్ఛాపదమ్ముల నణఁచిపట్ట
సారిది నెదుగుచువచ్చెడి శ్రోణియుగము.

124

క. అలరెడి యలరుంబోడిని దిలకించి భవుండునాపె తీరగు సౌరుల్
దలఁచుచు మదిలో నూరక తలనూఁచును దనదు జన్మ ధన్యమ్మునుచున్. 125

తే. కని హరుఁడు పిచ్చియయ్యెను, గమలభవుఁడు
ఱిచ్చవడి మచ్చెకంటి తా నెచ్చటి దనె,
వజ్ర యీమె కాలికిఁ బోలవలయుననిన
రంభలూర్వసులుం బుట్టిరావలెననె.

126

సీ. తనజాతి నిస్వనమ్మనియెంచి కలకంఠి
కిలకిలనవ్వఁ గోకిలలుగూయు
తన మూఁకపల్కనుకొని కల్కివాక్సుధల్
జిలుకవన్నెల రామచిలుక పలుకు
తనగుంపు మధువానునని యెంచి పద్మాస్య
యలకలంగని మూఁగు నలికులంబు
తన మంద చూచునొక్కని చంద్రముఖి బెక్కి
యాడుచూపుల డాయు నాడులేళ్లు

తే. తనకులమ్మె చివురై మాధవరతినని
కొమ్మమై గాంచి తలలూఁచె గొమ్మలెల్ల
అంత నా కాంతనారసి స్వాంతమందు
నిట్లు తలపోయుచుండె మహేశ్వరుండు.

127

సీ. శాంకరి నీయమ సరిపోల్తమనియన్న నెడమయెయగుఁగాని కుడియెఁబాను
అమరవాహిని యీమె సమతయౌననఁ గాలిగోరునకుం దిగజాటిపోయె
వాణి యీ యమ సాటివచ్చునో యనుకొన మాటలెకాక యే పాటిపొత్తు
కలుముల చెలి యీమె తులతూఁగుననుకొన సగమునకై నను సాటిగనునొ

తే. మారుబూది యొనర్చినశూరవరుఁడ
నారిననుగెల్వమనివచ్చె నా రతి యిటు

మూఁడు శక్తులమించిన మూలశక్తి

యెవతెయగు దీని నిసుమంత యెటుఁగలేను.

128

ఉ. నవ్వులమల్లికల్ విరియు నాతి రసేక్షణపంక్తు లెయ్యెడన్
మవ్వపుటజ్జముల్ గురియు మంజువిలాస యుతాస్యబింబ మీ
జన్వనపు న్మహోదధిని చంద్రముఁడై మెఱయున్ సుమాస్త్రుఁ డా
పువ్వు శరమ్ములెక్కునిడిఁ బూన్చిన నారియెకాక నారియే.

129

చ. నిశి పొగయై దిశాతతుల నిండఁగఁ దారలు విస్ఫులింగ రూ
పశతములై దివమ్మున విభాసల, వాయువు లూఁడు గాడ్పులై
దిశలకుఁ బ్రాఁకఁ గ్రొన్నెలయొ దీపశిఖాకృతి జ్వాలలెత్త సూ
నశరుఁడు పాంథ చిత్త సదనమ్ములఁ జల్లఁగఁ గాల్పఁ జొచ్చెడిన్.

130

చ. జలనిధి జన్మమొందుటయు శైత్యఘనోన్నతిఁ గూడియాడుటల్
చలువలు గ్రమ్మరించుటలు సాంద్ర సుధానిధు లొల్కఁబోయుటల్
గళల విలాస మీనుటయుఁగాదె తలం ధరియింతు నిన్నిటుల్
జలధిజ బాడబాగ్నివని స్వాంతమునన్ దలఁపన్ నిశాచరా!

131

శా. సౌందర్యామృతసింధువున్ ద్రుహిణ శీర్ష శ్రేణి మంథాన మా
కందంబై నవనీత ముప్పతిల పీఠన్ ద్రచ్చఁగా నద్ది క
న్విందా నీ తరుణీలలామ మయి రాణించెన్ బలీ! దీనివౌ
కందమ్ముల్ రమణీయతా గగన రాకాచంద్ర జాలార్కులో.

132

సీ. మీనంబు పొలసుల మేన్వీడి స్నిగ్ధతం గాంచఁ దా నీలేమ కనులఁ బడియె
కమఠంబు మృదుతను గడియింపనెంచి యీ వనిత శ్రీపాదాలు వట్టుకొనియె
కిటి యీమె మైకాంతి ఘటియింప స్వర్ణ నిష్కవరాహగా మారుజన్మమెత్తె
హరి సర్వభూత దయాభ్యాసమునకు నీ పడఁతిలోనికి వచ్చి నడుముగట్టె

తే. వామనుఁడు మెడం బడి ధనస్వామి యయ్యె
రహిని రామత్రయమ్ము నీ రామ రూపు
బూని సుప్తపంచశరుఁ బ్రబుద్ధుఁ జేసె
ఘన జగన్మోహనాకృతిఁ గల్గి యిదన.

133

ఉ. నల్వ ననుం జయించుటకె నాతిని దాను సృజించె నిట్టులీ
చెల్వ యపూర్వసుందరి విచిత్రవిలాసిని లజ్జితాస్యయన్

బల్ వగలాడి కొవ్వయసు బంగరు రంగులు జిమ్ము జిల్లు మే
 ల్వల్వ మటుంగు దాటి వెలివచ్చిపడన్ గనఁ జోద్యమయ్యెడిన్ 134
 వ. అంత నా సమయంబునందు.

ఉ. ఇవ్వన లక్ష్మి నాఁ బరఁగి యేకతఁ గానల నేఁగుచున్న యా
 జవ్వని తొట్రీలం బదము శల్యవిబాధితనంచు నా ర్తయై
 పువ్వుల కుప్పవోలె వనభూమిని గూలెను రక్ష సేయువా
 రెవ్వరటంచు, నంత భవుఁడేఁగి సుసత్వర మార్తరక్షియై. 136

చ. పరమశివుండు లోకపరిపాలనముం బొనరింపనెంచి తా
 గరళమునేని మ్రింగు వడి గాంగప్రవాహము మౌళిఁ దాల్చు నా
 మరుని దహించుఁ గాలు దయమాలి త్రిశూలముతో నదల్చు నీ
 కొటకయి యేమి సేయఁ డిటు గొంకఁగ నేలకు బేల ! యాపదన్. 137

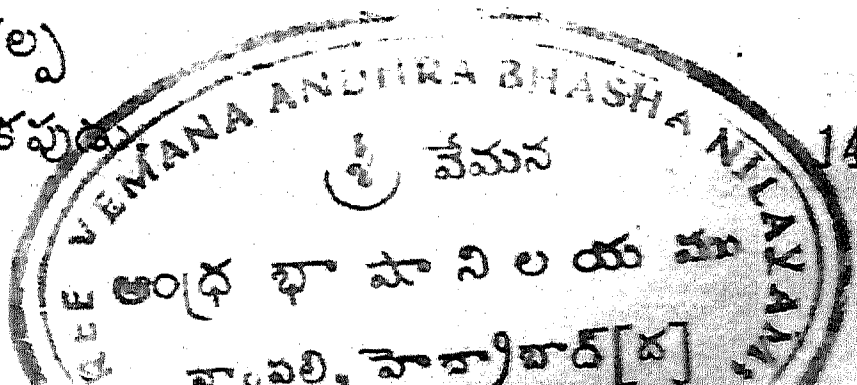
తే. లోకకల్యాణ కాంక్షావిలోల బుద్ధి గరళభక్షకుఁడగు శూలి గల్గ నిచట
 నార్తరక్షకు లెవ్వరి యటవిలోన శల్యబాధితనేనవి జంకనేల ! 138

చ. అని వనితా సమీపమున కయ్యహిభూషణుఁడేఁగఁ నాగులన్
 గన భయమౌను బొండు పదకంటకమున్ వదలించుకొందు నే
 నని దవుదవ్వలం జనుచు నంగన బీతుకొనంగ నా మడుల్
 విని శశిమౌళి నవ్వి యలివేణి ! యివే మణిభూషణానిదో ! 139

తే. కను మనన్ బాఁపపేరులు కనకరత్న ఖచితనూపుర కంకణ కంఠహార
 వితతియై కానఁబడె నాతి విస్మయపడ నంత ధూర్జటి యీరీతి నాత్మనెంచె.

చ. కనవలెనంచుఁ గోరు, సరిగాంచిన పోయెదవేల బేల ! ని
 ల్వనుటకు బుద్ధివారు, నటు నాఁగిన హాసవిలాస భాషణ
 మ్మొనరుప నాల్కయూరు, సరసోక్తులనాడిన నొద్ద జేరఁగా
 మనసది మారు పాదరసమా యన నంచిత చంచలాకృతిన్. 141

తే. భాషణమ్మొనరింప నా యోష నాఁపఁ
 తెలి వలచునట్లు చేయ నవ్వెలఁది డాయ
 స్వీయవాంఛలఁ దెల్పఁ జేజేయి గల్ప
 నెడఁద మిషల నన్వేషించు నెపటి కపుడు 142

చ. శ్రవములు పుచ్చముల్ వదిగ సంచలనస్థితి గూడరాగ వై
 భవ మదమ త్తకాయములఁ బల్మరు డాయుచు మోరలెత్తి క
 న్నవ యటమోడ్చుచుం గళయుగమ్మొరయన్ మృగదంపతుల్ ప్రస
 న్నవదన వీక్షణమ్మొలుక నర్మిలి నొండొరుఁ గాంచు నల్లదో ! 143

తే. నీలకంఠరాజము ముక్కు- నేలరాచి
 ఘనమసారస్థగిత మరకత సువర్ణ
 గుచ్చమయ పుచ్చమును విప్పి కోమలగతిఁ
 జేరి లాస్యమ్మొనర్చు మఱచూరి ముందు.

తే. ఘనత స్వర్ణదిండలఁ దాల్పఁగలుగు నేను
 నకట ! ప్రణయావగావేగ మాఁపలేను
 సగమగు నవర్ణ కెట్లు కన్నుగవ మూతు
 శిరము నెక్కిన గంగ కెక్కరణిఁ దాతు. 144

తే. స్మరుఁడు పగఁ దీర్చికొనఁ గాల్పు తిరిగి నన్ను
 బూదియైన నన్ గాల్పు నింకేది యనుచు
 నులక గాలినవడిఁ గాలఁ గలదదెట్లు
 లనుచు మదనారి నమ్మదనారి గాంచి. 146

ఆ. ఎవతె వీవు సరసిజేక్షణ ! యీకాన నొంటిగాఁ జరించుచుంటివనియె,
 తాపసుల కదేల తరుణులతోఁ బనియనుచు నవ్వి పల్కు నతివఁ గాంచి. 147

సీ. కనురెప్ప వేయక నిను గాంచఁగా నిత్య సాలోక్య వరముక్తి సంభవించు
 నీతో సమైక్యమై నివసించుచో సత్యసారూప్య కైవల్యసార మొదవు
 మాన్య ! నీ సన్నిధిన్ మన జన్మరాహిత్య సామీప్య నిర్వాణ సౌఖ్యమబ్బు
 నీతోడఁ గూడియుండినఁజాలు సంస్తుత్య సాయుజ్య నిశ్చేయసము లభించు

తే. అబల ! నీదు సౌందర్య రసానుభూతి
 యొదవినంత బ్రహ్మానందమిదె యటంచు
 పులకితమ్మగు బుద్ధియో నలిననేత్ర !
 యందులకె మునిన్ నను గృహ నరయుటొప్పు. 148

ఉ. ఇవ్విధిఁ బల్కు నీతఁ డనుటెవ్వరినో నను గాదనన్ మనున్
 నవ్వులమాల బల్ విలసనమ్ములడోల యపాంగ దృష్టులం

బువ్వల కోలలేయుఁ దలఁపుల్ వికసింప, స్మరారి యిట్లుగా
నెవ్వఁ డెఱుంగు స్త్రీ మనసిజేప్పితకావ్య యథార్థత త్వముల్.

149

సీ. ఒకచోట నాడు మరొకచోటఁ జాడు

వేరొకచోట నొయ్యార మొల్కఁబోయుఁ
ఒక లతన్ దాఁగు వేరొక తీవ నూఁగుచుఁ
జకి తేక్షణమ్ముల నొకటఁ జూడు

ఒకటఁ పూలను గోయు నొకట మాలలఁ జేయుఁ
గందుక కీడ నొక్కయెడ సల్పు
ఒకచో నెఱుల్ విచ్చు నొకచోట జడఁ గూర్చు
చెదరు ముంగురులు పైఁజిమ్ము నొకట.

తే. ఒక్కచో గాలి నెగయుచు దిక్కులుఱుకు
జాఱు పయ్యంట లజ్జమై సరదఁకొనును
మరియొకట బోరగిలఁబండి శిరమునెత్తి
నఖము పంటఁ గఱచికొంచు నగుచుఁగాంచు.

150

తే. చూడనట్టులె చూచును సూటిమాట
లాడనట్టులె యాడును నన్యవిషయ
మగ్నయైనట్లు నటియించి మగువ మిగుల
శ్రద్ధతో భర్గుశీలమ్ము సకల మెఱుగు.

151

తే. అంత రజతాద్రినిలయుఁ డా కాంతఁ గాంచి
మరుఁడు నను గెల్వ నీదగు శరణు వేడి
యుండునా జగన్మోహినీ! యోగశక్తి!
అఖిల భువనై కసుందరీ! యమృత వృష్టి!

152

ఉ. మృత్యువుఁ గెల్చితిన్ విసము మ్రింగితి దానవ మానవామరుల్
భృత్యులుగా వెలింగితిని వీరుని మారుని గంటి మంటలో
హత్య నొనర్చితిన్ భళిరె! యక్కజహ్ నును గెల్వఁజాల నా
దిత్యుని గెల్చు ఛాయవో? ధృతిన్ బ్రశయమ్ములనిల్చు మాయవో?

153

వ. అనుచు.

154

చ. పరవశుడై హరుండు చేలిఁ బట్టుటకై పరువెత్తు, నంతలో
గరిత లతాళి నాఁగు, సరిగా గుఱుతించి శివుండు నేఁగుఁ, దా
నుఱుకఁగ సాగు భీత హరిణోపమయై. దరిఁజేర నాతఁడా
తరువుల చుట్టు చిక్కక ప్రదక్షిణముల్ పొనరించు నిట్టటుల్. 155

సీ. ఒకసారి పొదఁ దట్టి యూడిన పయ్యెదన్ వెనుదిగ్గి కాంచి నవ్వొనరఁగొనును
ఒకమారు మార్గమునకు నడ్డు నిడుకేలు క్రింది నుండియె కీలెఱింగి యీఁగు
ఒకతేపఁ గొఁగింట నొదిగెనా జేఱిక్కి మెలకువన్ దుసికిల్లి తొలఁగిపోవు
ఒకటఁ గేల్వట్ట నయ్యో! నొచ్చెవిడుమను విడిచిన నవ్వుచు వెడలుదవ్వు

తే. లలిని జేలాంచలం బంటి లాగునంత
వత్తునేనె పయ్యెదకొన వదలు మెంతో
మంచివాఁడ వీ వనుచు నమ్మించి పొంచి
కాంత విడువఁ బర్విడి విలుగఁబడినవ్వు. 156

సీ. పోయెదుగా దనఁ బోయెదు గాదని
శిరమూఁపి బెదరించు సరిగ నటులె
ఒకసారి రమ్మన నొకసారి రమ్మని
బతిమాలి మొక్కు నప్పగిది సరిగ
ఒక ముద్దొసఁగుమన్న నొక ముద్దొసఁగుమంచుఁ
దన కేలుగొస ముద్దుగొనునటువలె
వచ్చితింగనుమనవచ్చితిఁ జూడుమం
చొక యడ్గు ముందిడి యుద్యమించు.

తే. వచ్చి నన్నేమి చేయుదువనుచు నిల్చు హరుఁడరుగ లేడిపిల్లనాఁ బరువులిడును
జలములండాని తన నంటఁదరియవచ్చు, శర్వుముఖముపై నెగజల్లి చాననవ్వు.

మ. ఘనవజ్రోజభరమ్ము గ్రక్కదలరాకా చంద్రబింబాస్య మో
హిని సమ్మోహకరావలోకనలతో నీచాను కౌఁగింటఁ జి
క్కినయల్లె లలిఁజిక్కి తప్పుకొన వీక్షించున్, మృదుండంటఁ జం
దనమౌ నంటమిఁగాల్పు వహ్నియగుఁ జిత్రంబిద్ది యేమాననున్. 157

శా. క్రీడాకందుక ముప్పరమ్మెగసిరాఁ గేలంగొనం బర్వఁ బత్
పీడా సంశిథిలీకృతం బగుచు నీవీ బంధమూడన్వియ

న్నీదాముక్త తటిద్వైహంగమగుచున్ నిర్ముక్త చేలాకృతిన్
వీరీహాకుంచిత మోహనాంగములఁ బృథ్విస్సత్వరాసినయై.

159

క. కాంచెన్ సఖ మోహన దృష్ట్యించలములఁ దృష్టకాముడై నటు లతఁడున్
ముంచచ్చుక్లుడగుట లది కాంచన కజతములుగా జగమ్మునఁ గ్రాలెన్.

160

ఆ. నారీరూపువీడి నారాయణుఁడు వల్కు గిరిశ ! నాదు మాయ నెఱిగితివన
స్వస్వరూప మెఱిగి శర్వుండు తలవంచి విష్ణుమాయ నెంతొ వినుతిసల్పి.

161

తే. కాళ్ళవ్రాల నచ్చటఁగల గంగ తాను
బకపకన్నవ్వె హరివెన్క భవుఁడు దాఁగె
నర్థనారీశ్వరున కెందఱాండ్రటంచు
హరికిఁ దోఁబుట్టువగు దుర్గ సరసమాడె.

162

వ. అంత హరి హరుం గనుంగొని.

163

తే. అతను వైరి ! సురాసురు లమృతపాన
కాంక్షఁదముఁ దాము గలహించు కాలమందు
రూఢి నీ జగన్మోహినీ రూపమొంది
సుధనసురులనుండి గ్రహించి సురలకిడనె.

164

వ. అనునంత హరింగని పురహరుండు.

165

సీ. బడిశామిషార్థమై యెడలేక యానమై జలములనాడు మత్స్యంబు తాతి
జ్వాలాఫలాశ నాశాలోలుపత నెప్పు చదలునందాడెడి శలభ మట్లు
ఘన లసత్పదపీ పతనమొందఁగా మింట మిలమిల లాడెడి మెఱుపు కరణి
లక్ష్యసాధనకునై లఘుత నొందుచు నభఃపతనమ్ము నొందెడి బంతిరీతి

తే. బహికాస్థిర సుఖ లాలసాతురుండు ప్రబలి మాయావశుండునై ప్రాణి యెందు
పవనహతిఁ జంచలతనాడు దివియవోలెఁ దెరలు భవదీయ పదభ క్తి వజ్రలకున్న.

వ. అని నుతియించెననుచు నలనాఁడు రాక్షసు లాసురీ ప్రకృతిబద్ధులై
మాయాపరవశులై మడిసిరి, దేవతలు వై వీ ప్రకృతి నాశ్రయించి భవదీయ
మాయ నెఱింగి భజించి యమృతప్ానం బొనర్చి యమర్తులై రని
దేవతలకు హరి పీయూష విభాగం బొనర్చినవిధంబు పోతన నుడివె
మరునాఁటిరాత్రి హరిం గనుగొని స్వామీ ! వరాహావ తారంబున
హిరణ్యాకుని నుండి ధరణిని బిరిరక్షించిన కరణి మత్స్యతిని రక్షింపవేయని
తదవతార కథావిధానంబు నీ రీతి నాకుగతిఁ గావ్యగాన మొనర్పఁ
దొడంగెను.

167

క. మును శ్రీ మద్వైకుంఠమ్మన నొకపరి రమనుగూడి పురుషోత్తముఁ డ
త్యనురాగ పారవశ్యమ్మన మన, సనకాది దివ్యమును లతిభక్తిన్. 168

చ. చని సేవింపఁగనెంచి రార్ద్రజలదశ్యామున్ గృహసోమునిన్
ఘనవైకుంఠ సుధాము భక్తజన మోక్షప్రాపకప్రోల్ల స
ద్వినుతానేక పవిత్రనాముఁ జరణావిరూఢత గంగాపగా
వననిర్దూత సమస్త భూతకృతపాపస్తోము నిష్కామునిన్, 169

సీ. రమణీయకాంచన రత్న కిరీటులు మణిమయకుండల మండితులును
కమనీయ వనమాలికాడోలికా మోదరత విశాలోన్న తోరస్థులును
అంగుళీయక కంకణాంగదసందీప్త సుదృఢ చతుర్బాహు శోభితులును
కాశేయ కటినటత్కాంచీ గుణాన్వితుల్ మూపురమంజీర దీపితులును

తే. ద్వాదశోర్ధ్వపుండ్రాంచితతనులు వేత్ర
దండ శంఖ చక్ర గదాస్త్రధరులు వరులు
నాత్మరోషాన లారుణితాంబకులును
శార్ఙ్గధరు ద్వారపాలకుల్ జయవిజయులు. 170

క. వారిజనాభుని యనుపమ కారుణ్యామృతము గ్రోలఁగాఁ జను మునులన్
వారింగని, చనవలదని వారించిరి జయవిజయుల వారితబలులై. 171

తే. మునులు ద్వారపాలురఁగని కినుకదనర
మూఁడుపుట్టువుల్ కటివేల్పుతోడ మిగులఁ
బగలఁదగిలి రే ద్రిమ్మరులుగ జనించుఁ
డనుచు శపియించిరట సురల్ గనుచునుండ. 172

క. దితికశ్యపులకు వారలు సుతులుగ జన్మించి రివముసూడునునెలయున్
జతకనులఁజేయు వేలుపు సతతమ్మొకకంట వారి చర్యలెటుంగన్. 173

సీ. క్రోధరసమ్మెల్లఁ గూడుగట్టె ననంగ మొగము జేగురువన్నె నెగడుచుండ
పారుష్యశాత్యముల్ పదనుదీటిన వనఁగోరలు నెలవుల మీటి మెఱయ
క్రౌర్య దౌర్జన్యముల్ కరుడుగట్టిన వనఁ గండరాల్ బండమై నిండివెల్గ
కామాంధకార వృక్షమ్మాడ లొందెనాఁ బెడతలం బడి వల్లజడలువ్రేల

తే. ఆశ లాశావధులదాఁటె ననఁగ విపుల వివరయుతనాసికారంధ్ర విధము దనర
మొలిచెఁ గొమ్ములహమ్మమతల తలనన గల్గములమీస లా వర్తగతులఁ దిరుగ.

తే. భూమికిం భారమయి దేవపుంగవులకుఁ

గంటిలోఁ గారమయి ధర్మకాండములకుఁ

బ్రక్కలో బల్లెమయి కులపర్వతములు

ముక్కు మొగ మూనివచ్చెనా రక్కసులయి.

175

వ. వచ్చిరందు ననుజన్మండగు హిరణ్యాక్షుఁడు.

176

మ. హరిపేరు నివనినంతఁ దిట్టు వరశాస్త్రాన్నయ సద్గ్రంథముల్

వరుసం జీలిచి కుప్పవెట్టు గురుదేవ బ్రాహ్మణప్రాజ్ఞ ని

ర్జరసంఘములఁ జావఁగొట్టు మునిభార్య శీల విచ్ఛేద నా

చరణప్రక్రియ దీక్షవట్టుఁ బ్రజా హింసంబెట్టు నెప్పట్టులన్.

177

ఉ. అక్షయ శక్తిసంపదలు నాయువునున్ సమకూరఁగా సరో

జాతుని గెల్వఁగాఁ ద్రి భువనాళిని నాళినిబోలె నేల ఘా

లాతుని వశ్యుఁజేసి విధినారసి ఘోరతపమ్ము లా హిర

ణ్యాక్షుఁడొనర్చెఁ పొందెను వరాళి నరాళి తలంకఁ బెక్కులన్.

178

సీ. గుట్టలం బిడికిటం గొట్టి పిండియొనర్చు

నుర్వి నిట్టట్టుల నూఁపి వేయు

అర్కేందు బింబమ్ములాట బంతు లొనర్చు

నూఁదివేయును మింట నుడుగణముల

తోయధిన్ గ్రోధాగ్నిఁ దుకతుక నుడికించుఁ

గులగోత్రములఁ దన్ని కూలఁద్రోయు

గ్రహతారకావళిం గడగడ వడఁకించు

దిక్పాలసమితిని ధిక్కరించు

తే. నీలగళ ఫాలవేత్రమో కాలయముని

కూలగాత్రమో ప్రళయాబ్ధిఁ దేలియాడు

బెట్టిదపు నుడిగుండమో విన్నువిడుచు

పిడుగుపిండమో యన భువి నడలుగొల్పు.

179

క. హరియట యసురాంతకుండట కరిరక్షకుండట సర్వగతుండట సిరియున్

ధరణియు నతులట వానికి, ధరనే హరియింతు నతని దర్పమడంతున్.

180

వ. అంచు మహిమండలంబున్ రసాతలంబునన్ బడవేయఁద్రోయుచు.

181

చ. మగసిరి గల్గె నే నతఁడ మందత ముందుకురాఁడె నేఁ డిసీ
 నగవు జనించు నే నతని నాతిని గోతనుఁ ద్రోయుచుంటిఁ దాఁ
 దెగియెదనంచు బీతుగొని తేకువ మాని మొగమ్ము దాఁచె నా
 సొగసుకు నాల్గుచేతు లఁటె చూచుటకో యటుగాక పోరుకో. 182

క. స్వాయంభువమను వప్పు డపేయగతిఁ బ్రజాభివృద్ధి నెసఁగుట హరి నా
 ప్రియత యాచించెను గృహసేయవె నా ప్రజ వసింప ఊతితల మనుచున్. 183

తే. మనువు మనవిని విని కూర్చి వనజనాథుఁ
 డతని నాసావివరమంటి యంగుళప్ర
 మాణ యజ్ఞవరాహమై మహి జనించి
 యంతలోనె దిగ్దంతి మాత్రాకృతిఁ గొనె. 184

తే. తొండమే లేని చిత్రవేదండ మిదియొ కరచరణయుతానంత నాగంబొ యిద్ది,
 ఇద్ది శృంగవిహీన నందీశ్వరుండొ యని నుతింతు బ్రహ్మాదులీ యాకృతిఁ గని,

క. వర యజ్ఞకుండ ముదరము వలులు సటాచ్చటలు దీక్షవహ్నిజ్వాలా
 వరణాకృతి నొప్పారన్ ఖరఖురపుటపటల మగ్నికణములు గాఁగన్. 186

క. త్వక్కున నాజ్యాహుతులున్ సుక్కునఁ దుండంబు నాస స్రువ మతులలో
 దిక్కుల నెగయ స్ఫులింగము లక్కజమగు నీదు రూప మరసితిమి హరి ! 187

క. వేదమ్ములు నాలుగునుం బాదమ్ములు గాఁగ నాభిపద్మము క్లమముం
 బోఁదోలు వాల రూప వినోద వ్యజనాకృతిన్ మనోహరతఁ గనెన్. 188

ఉ. శ్రీరమణీమణి సరసచిత్త సరోరుహమిత్ర ! నేఁడు నీ
 కారణ సూకరాకృతిని గంటి మపారతపఃఫలమ్మనన్
 ధారుణి నుద్ధరింపఁగదె దై త్యకులాంతక ! నీ కివే నమ
 స్కారములంచు శక్ర శివకంజ భవాదులు సన్నుతించుటల్. 189

చ. సరగున నా వరాహము రసాతలముం దగఁ జొచ్చి దైత్యము
 మ్మరుఁ గని కండ్ల నిప్పుకలు గ్రక్కుచు దేహము పొంగఁ బొరుషాం
 కురఖరకంటకత్వ మొనగూడ సటాచ్చటలన్ విదిల్చి యు
 ర్వరమను ద్రవ్యి ఘుర్గురరవంబు దివంబు బగుల్పఁ బెల్చనన్. 190

చ. అసురనుదాఁక వాఁడు పరిహాసపు నవ్వులఁ గ్రూరదృష్టులన్.
 విన మొలుకంగ మీనపురిఁ జేనుచు ధీరత శీర్ష మూఁపుచున్

వసుధ సముద్ధరించుటకు వచ్చితె సూకర ! దోగ్యుగంపు నా
నస యణఁగారు నీ కపటనాటకపుం బనిదీరు నంచునున్.

191

ఉ. శాహువు లప్పళించి గద వై కెగ రువ్వుచుఁ బూ వటుల్ గొనున్
సాహసమొప్ప నుగ్రగతి సామును ద్రిప్పుచు ఘోరయుద్ధపుం
దాహము దీట నిష్ఠుర విధానము మీఱఁ గఠోరరావ స
న్నాహము గూట మొత్తైఁ గిటినాథు మహోజ్జ్వల ఫాలభాగమున్. 192

మ. కులభూభృ చ్చిఖరాగ్ర సన్నిభగదా ఘోరప్రహారాహతిన్
ప్రళయాదిత్య పటుప్రభావిభవ సంపన్నూర్తి తానై విశ్వం
ఖల లీలన్ ఖలదండతాడిత భుజంగప్రక్రియన్ రేఁగి ప్రో
జ్వలవాజ్రీయ ఖురాహతిన్ జెటకు టూచన్ బోలెఁ ద్రుంచెన్ గదన్.

క. లేలిహ్య మానసహి జ్వాలాయిత శూలమూని శక్రారి మహా
కాలాంతక సదృశాకృతిఁ గోలోదర పార్శ్వసీమ గుటి నిడి యేయన్. 194

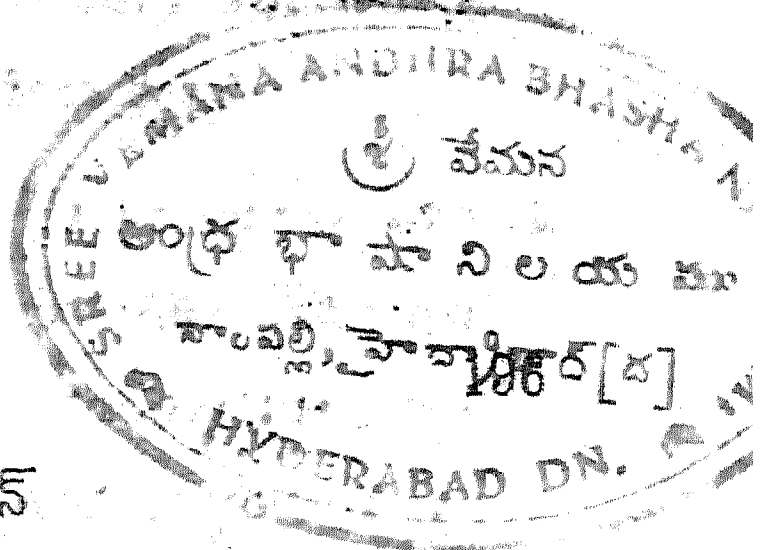
క. కాలానల కీలల నా భీలగతిన్ వచ్చు శూలవిధ మారసి హ
స్తాలంకృత చక్రమున వ్యాశమును దార్జ్యుడేయు నటు హరి దునిమెన్.

తే. అంతఁ గ్రవ్యాదవిభుఁడు హతాశుఁడగుచు
నొడు గఱచి పల్గొలుకుచు నవని దన్ని
హీర నిష్ఠురముష్టి ప్రహారహాతిని
నమర హితకారి నసుర సంహారి నొంచె.

ఉ. అత్తఱిఁ బోతరించి తగ రద్రసి డీకొన డీలుపాటనన్
బొత్తుగలేక నిశ్చలత బొల్చినటుల్ హరి దై త్యుఁడేయఁ గిం
చిత్తు చలింపకా దనుజ సింధుర బంధుర కర్ణమూఁమున్
దుత్తునియల్ బడన్ బ్రబల దుర్భర ముష్టిహాతిన్ బగుల్పుటన్. 197

క. కొట్టుకొనఁ గాలుసేతులు నిట్టటుఁ బొరలుచును నెత్తుచేర్లు నెలవులన్
బిట్టు స్రవింపఁగ నార్చుచు గుట్టవలెన్ గూలఁ గఱచికొని కొననాల్కున్. 198

ఉ. పర్వత శేఖరం బశనిపాత విఘాత విభిన్న శీర్ష మై
యుర్వరఁ గూలు కై వడి మహోన్నతి నంబర చుంబిప్రోల్ల స
త్తర్వవతంస ముజ్జ్వలిత దావశిఖాహతి వ్రాలినట్లు పెన్
గర్వహాతిన్ నిశాటుఁ డిల కాయము వీడె వరాహ దోర్హతిన్. 199

మ. మఖవారాహ కళేబరాయిత మహామంత్రానల పోజ్జివి ల
 చ్చిఖలన్ జ్ఞానవిహీన దైత్యపశువిచ్చిన్నాంగముల్ బంధకృ
 న్నిఖలాత్మీయ కళత్ర పుత్రమమతా స్నేహజ్య ధారాహుతుల్
 సుఖ దుఃఖప్రద కర్మకాష్ఠ సమిధస్తోమమ్ముతో భస్మమై.

200

క. చనియె నజహరులు నెవ్వని గనుగొన బహు జన్మతపముఁగాన్క నిడెద రా
 వనజదళాడుని కరహతిఁ దను వీ గతిఁబాసె ననుచుఁ దను భువిఁ బొగడన్,

202

వ. అంత నక్కొలంబు,

సీ. దంష్ట్రాగ్రముల మహిన్ ద్రవ్వును భూ

కళత్రాధర దంతక్షతాదు లనఁగ
 ముట్టెతోమునమున మూర్క్కనుం బొరియల

నానన సౌరభాఘ్రాణ మనఁగ
 అబ్బులన్నిటిఁ బల్వలాకృతిన్ గలఁచును

నవనితో సరిగంగలాడు ననఁగ
 భూతల శీతల పులినాళి నొత్తిల్లు

జ్ఞాతుచాళింగన సౌఖ్యమనఁగ

తే. నిశిత ఖరపుటపటలి, ఊణి నటు ద్రవ్వు

క్షితి సతిన్ గితిగింతలుజేయు ననఁగ

రాక్షసాపహృతంబగు రమణిని నిజ

వళ మొనర్చుచు సంతోష వనధిఁ దేల్పు.

203.

సీ. హిమవంతుఁ డీ కిటి సమతగాంచఁగ లేక చలి చెమ్మటలు బుట్టి నిలిచిపోయె

ఐరావణమ్మీ మహాఘోణి సరిరాక వెల్లనై దంతముల్ వెడలఁబెట్టె

ఆదిశేషాహియు నా పోత్రితులగాక మట్టినంతయు నెత్తి గొట్టుకొనియె

నంది యీ కోలమునకుసాటిగనలేక కడుయాతనలుబడి గడ్డి గఱచె

తే. అందులకె తల్పగతిని గ్రిందయ్యె నొక్కఁడు

నొక్కఁ డగ్రజుఁ దలఁదాల్చె నొక్కఁడతని

పాదతీర్థమ్ము తలఁదాల్చెఁబాద తీర్థ

ధారి నొక్కఁడు మోయఁగ భారపడియె.

204

వ. అనఁగ నప్పంది తేఁ దొప్పియుండ.

205

క. అని గని విజయధానము లొదవగ గంధర్వగాన మొప్పగ నమరుల్
ముదితాంతరంగులై యే కొదలేక ప్రసూనవృష్టి గురిసిరి వరుసన్. 206

క. అచ్చరలయాట మెఱపుల మచ్చుగఁ దూర్యస్వరా త్తమర్దక ములుమై
పాచ్చగ నానందాశ్రువు లచ్చపువృష్టిగను సమ్మదాంబుద మొలసెన్. 207

వ. అని యప్రోతనార్యుండు మలునాటి నిశి రాముఁగని స్వామీ! ప్రహ్లాద
జాధ లడఁచి హిరణ్యకశిపు నంతమొందింప స్తంభోద్భవుఁడవై వెలసితి వీవె
కాదె నేడును మత్కృతి ప్రహ్లాదుం గాపాడుమని నిన్ జాడుదునని ప్రహ్లాద
చరిత నా శుగతి నీ రీతి నభివర్ణింపందొడంగె. 208

క. నారదుఁ డొక్కట శ్రీమన్నారాయణ పాదపద్మ నవమధుర లసత్
సారామృత రత్నాకర పారగుఁడై చేరె దనుజభవనము నంతన్. 209

క. వచ్చిన మునిఁగని దనుజుం డచ్చెరువడి మ్రొక్కి మిగులనాదరగతి నో
సచ్చరితా! మీరీయెడ వచ్చుట కెది పాతువనఁగ వరముని పలికెన్. 210

చ. దనుజవరేణ్య! మీ కులము ధన్యతఁగాంచుఁ ద్రిలోకవంద్యుఁడౌ
తనయుఁడుపుట్టు భాగవతధామ మహోజ్జ్వలరత్న మాతనిం
గని మహితానురాగమునఁ గాన్క లొసంగఁగ నాడు దీవెనల్
గొని చనుదెంతు నేడనుచుఁ గూర్చొనియెన్ సురమాని పీఠికన్. 211

క. నేడే యా శుభసమయము జాడబులను సురల మునులఁ బ్రాణుల వెల్లన్
జూడంగవలయు దయతోఁ బీడం బెట్టెద విదేల పృథ్వీ జనమున్. 212

క. అన దనుజుం డను నిట్టులు మునివర్యా! నే నొసంగు భూస్థలు లందున్
మనికి గల వీరు నాదగు వనువును మన్నించ రెంత జాధాకరమా. 213

క. అన విని ముని దనుజుని గని యను మనమున, గినుకగొని మహారాజా! నా
మనవిని వినుమన కెపుడు నవని నాదని జనజనని యెవని దొక్కనిదె. 214

ఆ. ఆకసమ్ముపైన నగ్నిహోత్రునిపైన వాయుదేవుపైన వారిపైన
నఖిల భూతకోటి యధికార మెట్లొ భూమాతపైన స్వత్వమా తెఱంగె. 215

క. కావున సూన్యత భూతదయా పాత్యల్యాదిగుణము లాభరణములౌ
భూవిభున కనుట దైత్యుం డీగతి వచియించు మౌని హితముల వినుచున్.

ఉ. మారుత మొక్క యూఁపుననె మాయమొనర్చును దీపకాంతి నా
మారుత మగ్నిరేగి పెనుమంటఁగ నేర్పడ బిట్టు వ్యాప్తి జే

తూరుచు నా ప్తమిత్రుడగు! ఊణితలమ్మున శక్తిహీను చే
రాటిచివై తు రల్లె బలి కర్పణపేతురు భాగ్యభోగ్యముల్.

217

ఆ. ముండ్లకంచె నుంచి పండ్లచెట్లను రక్షసలుపు కరణి సకల సంపదలను
గాచుకొనఁగ బలము గావలె నది యభేద్యమగునటులు మాయఁ దార్ప వలతు.

ఆ. తాను ముందు పిదపఁ ద త్త్వమ్మనెడి సూక్తు

లాత్మసౌఖ్యకరము లవని నెందు

శాంత సత్య శౌచ శమదమా చరణలు

దుర్బలత్వమునకుఁ దోడు సఖులు.

219

ఆ. కార్యసాధనమున ఘన జయమొనగూర్చు కల్లలేని సత్యకల్పము లవి
ఆత్మసౌఖ్యమునకు ననుకూలపడునట్టి పూర్ణహింసయేని భూతదయయె. 220

ఆ. చచ్చు వెనుక స్వర్గసౌఖ్యమ్ము సమకూరుననుచు హితవులాడు నట్టి జనుఁడు
బుజ్జగించి మోసపుచ్చి విత్తముగొన భ్రమ జనింపఁజేయు పచ్చిదొంగ. 221

తే. హింస సర్వేశ్వరునకు ననిష్టమేని

నాకులలములు మేయుచు నలరు లేళ్ళఁ

బులికి నెంతేనిఁ బ్రేమంపు భుక్తిఁజేసి

ఘనదయాళువు తా నెట్లు గాంచుచుండె.

222

తే. నృప్తిసేయు నీ మనుజుఁడె స్థితియొనర్చు

నతఁడె లయమొనర్చును బాణితతులనెల్లఁ

దనువుఁ దాల్చు పరబ్రహ్మమన వెలుంగు

మనుజున కసాధ్యమిది యను మాట కల్ల.

223

ఆ. మీదు దేవరాజు వేదాంతశాస్త్రజ్ఞుడగుటో నాదు పత్ని నవహరించె

శచియు నాదు భార్య సవతియైన నెఱుంగు వజ్రహతిని దెగును వజ్రమనుచు.

క. రక్కసి పల్కులు విని నగి యిక్కరణినిబల్కె మోని యెఱుఁగుదు నేనే

యక్కోమలి విడిపించితి నిక్కముగాఁ దప్పు గెల్వనేరదు తప్పున్.

225

ఆ. ముల్లు పెటికివేయ ముల్లు కావలెనని

యగ్నితోడ నగ్ని నార్పవశమె?

ఒక్క సూత్రమెప్పు డుపయోగపడదెందు

సాధనమ్ము గొంద్రు సమయమెఱిగి.

226

తే. నరు తెఱుఁగని రహస్యమెంతయు నిగూఢ
విశ్వవిజ్ఞానకోశాన వెలయుచుండు
ఉగ్గు నువ్వును భావాల నొప్పుబిడ్డ
కెఱుఁగరానట్టి కావ్యార్థమెల్ల కల్ల.

227

క. సదసద్వివేక ముడిగిన
మదశార్దులంబు హింసమసలె నటంచున్
వదలవె హింస? స్తనంధయుఁ
డు దెస మొలన్ మెలఁగ మన మటుల్ మననగునే?

228

క. ఇరువురు వీ రిటు లనుకొన
నరుదెంచిన దాసి, కొమరు నవతరణంబౌ
తెఱిఁగించె నసురవరుఁడున్
మురిపెమ్మునఁ జనియె దేవమునిఁ గూడి వెసన్.

229

ఉ. బాలకుఁ గాంచి నారదుఁ డపారముదంబుధి నీఁదులాడె ము
త్యాల సరాల యూయెలలఁ దారిచి దాదియు జోలఁబాడె నం
దాల నెలన్ లిఖించు శిశు దర్శనదీప్తి సురారి మోమునన్
బాల సముద్రమం దలలభాతి వెలింగెను మందహాసముల్.

230

వ, అంతఁ గొంతకాలంబునకు.

231

క. హాటక పద్మాననమునఁ గోటివరాల్ గ్రుమ్మరించు కొమరుని నగవుల్
మాటలు కని వినుచున్న నిశాటుం గని చిటుత డిట్టులను బుడినుడులన్.

232

తే. "అలిని నాలాయనుని పలుడని వతింతు,
కొత్తుదును కామకోపాలగోని దలచి"
అనిన నీ ముద్దుగీతి కర్ణామృతమని
బాలు నెత్తి ముద్దాడి యిప్పగిడిఁ బల్కె.

233

తే. హరిని నారాయణుని బరుడని వచించి
కొట్టునట కామకోపాల ఘోణిఁదలఁచి
ఘోణి పినతండ్రినిం బలిగొనె నటంచుఁ
దెలిపెనెవఁడు వీని కటంచుఁబలికి మురియు.

234

తే. అటపాటలఁ జేసెడి యాత్మజుఁగని యెత్తుకొని దానవేశ్వరుఁ డేదోయొక్క
పాటబాడుమి యనిన నబ్బాలకుండులావె చీయలీ యని పాడఁబోవునంత.

ఉ. నోరునుమూసి చెక్కికుల నొక్కుచు శ్రీహరి యంచు నింక నీ
సారి వచింతువేని నిముసమ్మున నాలుక చీల్చివేతు నీ
వేరు నెవారు పాఠమునుబెట్టిరి నీకు నిజమ్ముపల్కునే
వారికి వారి వారికి నవారిని గూరుతు నారకార్థమై. 236

మ. అని యుగ్రార్భటఁ గాలమేఘుఁడయి బ్రహ్మాండంబు ఘూర్ణిల్ల గ
ర్జనోసర్పన్ సతి యడ్డువచ్చియనె, 'నా జంభారితో నాలమున్
బొనరింతున్ దగరావె చీ హరి' యనంబోలున్ భవత్సూనుఁ డౌ
టనిటుల్ వల్కుట సాజమెందుఁ బలిపొట్టన్ మేఁక జన్మించునే? 237

క. శ్రీకారము చీకాలము. టాకున్ తా రాకులాలు, డాకున్ దా వ
రైకాదేశపు బాల! వ్యాకరణము మెచ్చుకొనని పండితుఁ డున్నే? 238

చ. అనవుఁడు దానవేశ్వరుఁ డహహ్లాహ యంచు హసించి యిట్లు వ
ల్కెనె పువు బుట్టనే పరిమళించుఁగదే యని పొంగి బాలు న
క్కునఁ దగఁజేర్చి ముంగురుల గోకుల దువ్వుచుఁ జెక్కులద్ది ము
ద్దునిడి శిరంబు మూర్కొనుచు ధూర్జటి బ్రోచుత! వీని నెందనున్. 239

తే. అప్పుడపుడునారదుఁడు తా నరుగుచేరి
గాన మొనరించు హరికథల్ గాఢభక్తి
వినుచుఁ బరవశుఁడై నీరు కనులనించు
నిట్లు ప్రహ్లాదుఁడయ్యె నై దేండ్లవాఁడు. 240

వ. అంత నొకరేయి హిరణ్యకశిపుని యొడిఁ బ్రహ్లాదుండు నిదురించు తఱి. 241

మ. కలలో నేదియొ కాంచినట్లులికి చక్కన్ లేచు నే మయ్యెనాన్
హరినారాయణుఁడేడి రమ్మనుచు మాయంబయ్యెనం. చేడ్చె హ
తెలిసెన్ బాలకుఁగాంచి స్వప్నమున నెంతే భీతిలన్ జేయు నే
పిలిపింతున్ దగు మాంత్రికున్ గిటిని వే పీచమ్మడంతున్ దృటిన్. 242

వ. అని పల్కినంత. 243

ఉ. పంచశరద్వయస్కుఁడగు బాలుఁడు తండ్రియొడిన్ వసించి చే
లాంచల మంటి యాడుకొను చాస్యము రెప్పల నప్పశించి వీ

ఊంచి స్మితావలోకములఁ జిందులు ద్రొక్క- నమాయికత్వ మి
ట్లంచువచించె దానవకులాగ్రణితోడ సుధామయోక్తులన్.

244

ఉ. కన్నులుమూసి నే జననిగర్భములోన నగాధ నిద్రలో
నున్న తటిన్ స్వయత్నముల కూహలకందని సంకటస్థితిన్
గన్నుల రెప్పలట్టులుఁ బగళ్ళును రేల్ ననుబోచు చక్రి యా
పన్నజనావనుం డెపుడు పజ్జనెయుండ భయ మ్మదేటికిన్.

245

క. ఇట్టులను సుతుని గోపమువట్టంగా లేక బిట్టు పలుగొలుకుచు నా
కెట్టెటులోఁ గనబడు నీ బొట్టెని స్థితియంచు రుద్రుఁబోలు మొగముతో.

ఉ. కర్ణ ములంటి పిందుచు నెగాదిగ లాగుచు నీడ్చి రక్తపున్
వర్ణ ముగ్గిమ్మ లెంపలను వాయఁగఁగొట్టుచు వంశనాశకా !
వర్ణ నసేతువే స్వకులవై ధిని నిన్ హతమార్చ నింక నే
నిర్ణయముం బొనర్తునన నిల్వఁడటంచు నిటాడె భార్యయున్.

247

సీ. ఒక చెంపఁగొట్టఁ జాలొక చెంపనీరు నా
ముకువచ్చలాటని ముద్దుబిడ్డ
విసమేని యమృతమం చొనఁగినఁ ద్రావఁగా
వెఱవఁడు కీడు మేళ్ళరయలేఁడు
కొట్టినన్ మనలనె పట్టుకొనుచు నేడ్చు
నెటకేగు వీని కింకెవరు దిక్కు
మనమునఁ బరులని మనవారలనియును
నెఱుఁగఁ డజ్ఞాన మెంతై నఁగాని

తే. శత్రువన నెవ్వఁడో యింతమాత్రమెఱుఁగఁ
డెవరు చదువఁగా నీ పాటలెపుడు వినెనొ
పిల్ల చేష్టలుగదె యదె వల్లెవేయు
దానికేల పట్టింపన దై త్యవరుఁడు.

248

తే. పిల్లఁడే వీఁడు నా పాలి పిడుగటంచు
నవనిఁబడఁద్రోసి కన్గవ నగ్నిరాలఁ
గాంచి యెవఁడేని చెప్పెనా కాక నీకె
తోఁచెనా కులపాంసనా ! ధూ ! యనుచును

249

తే. ఎవఁడురా హరి వాఁడు తా నెచటనుండు
నేమి సేయురా! యన బాలుఁ డిట్టులనియె
నతఁడు విశ్వస్వరూపి సర్వాంతరస్థుఁ
డా ర్తజన రక్షకుండు దయామయుండు.

250

తే. అనుట విని శివమె త్తి నట్లసురవరుఁడు
పిచ్చిరేగినట్టులు నిచ్చవచ్చినటులు
బిట్టు తన చేతి కసిదీఱఁ గొట్టికొట్టి
విసిఁగి వేసారె బాలుఁడు విస్మృతిగొన.

251

చ. పదపడి భార్గవుం బిలువఁబంచి కుమారకుఁ దెచ్చి యార్తిమైఁ
బదములవైచి స్వీయసుతభావనచేసి యెఱేని వీని నో
సదమలచిత్త! మా చదువు సంధ్యల నేర్పి ప్రబుద్ధుఁజేయవే
వదలిన వీఁడు చేతి కిఁకవచ్చుట దుర్లభమంచు నెంచెదన్.

252

తే. రాకుమారుఁ డేమి రా నున్నదోయని
వెనుక ముందుఁజూచు పనియెఱేదు,
అమితశిక్ష నొసఁగుఁడన, దల్లి పసిబిడ్డ
కనులనోట భీతిగఱపుఁ డనెను.

253

తే. శిష్యుఁగనఁ బుత్రువలెఁ బ్రీతిసేయు గురువు
గురునిఁగన సర్పమటు భీతిగొనును చట్టు
నయభయమ్ములఁ గ్రమశిక్షణమ్ము నొసఁగి
శిష్యుఁ దనయంతవానిని జేయునొజ్జ

254

క. అని వానిఁ బాఠశాలకుఁ గొనిచని చెవి నిల్లుగట్టుకొని రాక్షస వి
ద్యను జెప్పి రసురగురువులు తనదారియె తా నతండు తలఁపఁ డితరముల్.

క. కొంచెము కనుచాటై రాత్రించర గురువున్నఁ జాలెఱిఁగిబడి నే పా
డించు హరిభజన, గురువది కాంచుచు నాపాదమ స్తకము మండిపడన్. 256

ఆ. పాఠశాల వోయి భజనాలయమ్మాయె బాలురెల్ల రచట భక్తులైరి
దైత్యవంశ గురుని తలమించె వ్యవహార మనుదినమ్ము గుండె యడలు పొచ్చె.

క. తిన్నెలవై మేల్ పొన్నల గున్నలవై బచ్చిగడ్డి కుదుకుల నిసుకన్
వెన్నెలరాత్రుల నాడెడి చిన్నికుమారకులఁ బిల్చుఁ జేనై గ నిటుల్. 258

ఉ. బాలకులార ! యాటలును బాటలు చాలిక చాలు రండహో !

కాలనదీ ప్రవాహమున గంతులువెట్టు తరంగజాలమై
తేలెడి మీ శరీరములు తీరము ముట్టునొ ఘధ్య గిట్టునో
యేల యిటాలసింపఁ బరమేశు భజించి తరించుఁడి వెసన్.

259

సీ. అల బొమ్మరింట మీరాడి యేగెడినట్లు

లీ యాత్మ మెయి వీడి యేగు నెపుడొ

దాగుతింతల దృష్టిదాచు కన్గడ్డ య

ట్టులు మాయ మీ జ్ఞానములు హరించు

కందుక మ్మెగిరింప నందక చనునట్లు

చంచలమనము చేజాటి యులుకు

జలుమగఁడు పుత్రుఁడని యాడు మీ పోల్కి

తాత్కాలికమై బాంధవ్యమెల్ల

తే. ఉరక గోలీల వెంట మీ రులుకునట్లు

దేహి కర్మచే లోకాలఁ దిరిగివచ్చు

మన నిజమ్మగు తలిదండి మఱచి రాతి

యంతులేనట్టి యీ క్రిడ లెంతవఱకు.

260

క. బాల్యముననే జనుస్సాఫల్యము సేయుఁడి మురారిఁ బాడి ముఖశశిన్

నైల్యమిడు మీసములు స్త్రీతౌల్యకువల్వలజపంక లాంచన మగుచున్. 261

సీ. కాంత కన్గవ, మాంసఖండార్థియై చచ్చు

మత్స్యమీనరుఁడని మహికిఁ జూపు

నకియ నవ్వల దివ్వె శలభమై వీడు మా

కాహుతి యగునని యపహసించు

పొలఁతి వాతెరతమ్మి పూవాసన కితండు

బందియై యలు మదభ్రమర మనును

సతి ప్రేమ వెదజల్లు సరసభాషలు వీని

గానోపహత భుజంగమని చాటు

తే. యువతి చనుదోయి హరికిశో గోపవిష్ట

నగ తటా వృ వప్ర క్రిడనాభిరతుల

మరగు మదకరీంద్రంబయి మడియు నీతఁ
డనుచుఁ దలలెత్తి శాసించు నన్నలార !

262

తే. కాకి బంగారమున వైడి కలిమి యెంతో
కుక్కగొడుకెండకై యనుకూలమెంతో
నేతిబీరలో నుండెడి నేయియెంతో
యరయ సంసారమున సారమంతె కలదు.

263

ఉ. నాదగు కోడిగూయని వినా తెలవాటునెటంచు వీతమ
ర్యాద యొకర్తు గ్రుడ్డి ముసలవ్వ రవిం బెదరించినట్లు లీ
మేదిని నేనులేమి నిజమిత్ర కళత్ర సుపుత్రపౌత్ర భృ
త్యాదుల సాక దిక్కెవరయా యని యేడ్చును మానవుం డిలన్ .

264

తే. నేనె విడిచిన నీ గుడి నేలఁ గూలు
నెట్టులను గబ్బిలము బండవట్టువోలె
ధరణి భరమెల్ల నా వైన నొరగుననుచు
భావనఘనర్పి యారాటపడు నరుండు.

265

తే. తోచఁబడు దీపకళికామరీచిఁ గాంచి
తాండవించెడి మిడుతలదండువోలె
నింద్రియగ్రామము రమించు నెందు రుచుల
నాశ్మనిర్లిప్తగతి సాక్షియగుచుఁ గాంచు.

266

క. కావున బాల్యమె మనకిల
శ్రీవిష్ణువుఁ గొల్వఁగా నుచిత సమయము మీ
రా వనజనయను నిక మీ
భావంబునఁ దలఁపుఁడనుచుఁ బలుకు హరినిటుల్.

267

సీ. వైకుంఠపురవాసు వరకోటి రవిభాసు జలధరదేహు నాజానుబాహుఁ
గొస్తుభగై వేయ కంకణాంగద భూషు మతస్య కూర్మ వరాహ మధురవేషు
నుత సద్గుణ నికాయు ధృత పీత కౌశేయుఁ బ్రణతార్తిహారు భగపాలకచరు
శార్ఙ్గ శంఖరథాంగ సరసిజాంచితగాత్రు మహిత భూనీలా రమాకళత్రు

తే. శేష పర్యంకశయను రాజీవనయను గుండకుట్మలరదను బూర్ణేందు పదను
లలిత చంపకోన్నాసుఁగుండల విభాసు స్మితవిలాసు భజింతుము శ్రీనివాసు.

మ. అని హస్తాంబుజముల్ మొగిడ్చి హృదయ మ్మావంద శాష్పాంబు వా
హినియై బిట్టు కరంగిపాట హరియం దేకిభవం బొంది య
ర్థనిమేల న్నయనాంబుజాతుడయి గార్గద్యంబు దీపింప భ
క్తనిరూఢస్థితి శాహ్యామున్ మఱచి పుల్కలేరఁ దా నిట్లనున్. 269

క. జాలురము భక్తి దెలియము గోలల మేర్పటచలేము కుడి యెడమల మా
పాలిచ్చు తల్లివలె మమ్మేలందగు నీవయై పరేశ ! మురారీ ! 270

ఆ. మాత శిశువు నగ్నివాతనున్ నూతనున్ బడఁగనీకప్రోచు భారమూను,
తనయ జబ్బునొందఁ దల్లి తానై మందుదినుచుఁ బథ్యగతుల మనుచుఁగాదె.

ఆ. తల్లి చంక నున్న తనయుని బరకాంత బలిమిఁగొనిన నచట నిలువఁడేడ్చు
దివిని నిన్ను బాపి భువి మాయగొను పాప కేడ్చు దప్ప నింక నెచటి శాంతి.

క. పాలిచ్చు తల్లి వీవే పాలించెడి తండ్రి వాత్సల్యంధుడ వివే
నీకుల ముంచెదొ లేదా పాలనె ముంచెదొ త్వదీయ భారము శార్జీ. 273

క. అని వేడుచుఁ బ్రహ్లాదుఁడు తను జుట్టిన బాలురెల్లఁ దన్మయతగొనన్.
ఘన హరి భజనానందమ్మున నగుకొను నాడుపాడు మ్రొక్కున్ జొక్కున్.

సీ. ఒకట జీవేశ్వర యుగళమున్ హరి వేడుఁ
గరతాళభజన నైక్యమ్మొనర్చు
శ్రీవతింబాడుచుఁ జిందులిడుచు నాత్మ
దుష్టభావనములఁ దొక్కిపెట్టు
ఒకచోటఁ బూర్వజన్మ కృతాఘముల నెల్ల
విష్ణుదర్శన శాష్పవితతి గడుగు
చక్ర నొక్కెడఁ గాంచి చతుర్ యుగము మూసి
వెలికి మాయందోలి తలుపులిడును

తే. అవని నారాయణుడు వినా యన్యుడెవఁడు
లేడనినయట్టు లొకఁడె మాటాడుకొనును
తాను దనలోనె లేనట్లు మేన వ్రాలు
దోమలను నీగలనునై నఁ దోలుకొనఁడు. 275

ఆ. బాలుఁ డొడలు మఱచి భక్తి నాడెడి యాట
నెలుఁగునెత్తి హరిని బిలుచుపాట

నసుర గురుఁడు తన్మయతఁ గాంచి యాలించి

కొమరు దరిసి యిట్టులు మది నెంచు.

276

చ. పరసతులం గనుంగొనిన భావమునం దనతల్లులంచు నె

ష్టరయు నసత్యభాషణలు పల్కుఁడు స్వప్నమునందు నెందు ని

ద్ధరణి సమస్త భూతముల ధర్మగతిన్ దనయట్ల కాంచు ని

ప్పరమ తపోధనుం డెపుడు పాదును వేడును గూడు నీశ్వరున్.

277

ఉ. చిన్నదె కాని యీ డితని చేష్టలుగాంచిన భక్తకోటిలో

మిన్నగఁదోచు నిందు మిడిమేలపు టేడెటు దాపురించె నా

కన్నిటఁ జిక్కు వచ్చిపడె నర్భకు నేమన నోరు రాదు నా

పున్నెము పండి శిష్యునిగఁ బొందితి నీతని నేఁ దరించఁగన్.

278

అ. పుట్టి నేర్చుకొనెనొ పుట్టక నేర్చెనో యిట్టి బ్రహ్మవిద్య నీతఁడౌర !

యెన్ని యెండ్లు వచ్చి యేమి లాభము నాకు వీని కాలిధూళి కేనిఁ బోల.

ఆ. అనుచు దైత్యగురుఁడు తన శిష్యు కడఁ జేరి

మనసునందు భక్తి మగుఁడయ్యె

గురువు శిష్యుఁడయ్యె. గురువయ్యె శిష్యుఁడు

గురువరునకుఁ బరముఁ గూర్చి తెలుప.

280

వ. అంత నదైత్యుండు

281

మ. చదు వెచ్చోటికి వచ్చెనో సుతుని నొజ్జల్ బండటుల్ తొల్పుచున్

మది కెక్కించిన శాస్త్రపాఠముల నెమ్మాడ్కిన్ వివడించుఁ జూ

చెదనంచున్ బిలిపించె, బాలుఁ గొనివచ్చెన్ భార్గవుం డంతటన్

ముద మొప్పారఁగ దైత్యుఁ డాత్మజుని దాపుం జేర్చి తా నిట్లనెన్.

282

మ. దుడుకుం జేష్టల మానుకొమ్మనుచు నెంతో చెప్ప నాలింపమిన్

గొడుకా ! నన్ విసిగించువాఁడ వగుటన్ కోపించితిన్ గార్భ్యమున్

బడసెన్ దేహము బెంగగొంటివొకొ నా బంగారుకొండా యటం

చొడిలోఁ జేరిచి చెక్కులన్ నిమిరి బిట్టోదార్చి ముద్దాడుచున్

283

మ. ఇదొ యాచార్యులు చెప్పినట్టి సుదులం దేదేని నొక్కండు నె

మ్మది నీ ముద్దగు నోటితోఁ జదువు మీ మాయయ్యనా నాతఁడే

పదముల్ బాడునొయంచు దైత్యగురుఁ డజ్జాలున్ నిరీక్షించుచోఁ
జెడరెన్ దృష్టులు గుండియన్ దడ జనించెన్ మై జ్వరం బేర్పడెన్. 284

ఉ. అంత సురాని రాజసుతుఁ డాదరమొప్పఁగ దండి తోడ సోఁ
దంత విశేష మిట్లు విశదమొనరింపఁదొడంగెనయ్య ! నా
కెంతయుఁ బ్రేమతోఁ జదువులెల్లఁ బరింపఁగఁ జేసి రార్యులే
నింతకు ముఖ్య మీ చదువు లిన్నిటి సారము గురైతింగితిన్. 285

ఆ. కోటిచదువు లొక్క మాటలోఁ జెప్పెదఁ బరుల పీడనమ్ము పాతకమ్ము
నల పరోపకార మత్యంత పుణ్యమ్ము స్వాత్మతారకమ్ము శక్రవై రి. 286

ఉ. అంతటిలోనె దైత్యగురుఁ డడ్డమువచ్చి వచించె నిద్ది కా
లింతటితో మదియవదనేరిత దానవరాట్పశ స్తి ది
గ్దంతిశిరో వినిర్దళనదక్షకఠోర కుఠారతుల్య దే
వాంతకఢోఽప్రసార సువిహార మొకించుక చాటు పుత్రకా ! 287

క. అనఁ బ్రహ్లాదుండది విని తన గురువున కెఱఁగి వినయతత్పరమతియై
సనకాదికముని పోషకు మనమున ధ్యానించి గానమాధురిఁ జదివెన్. 288

సీ. చెండాడెదను నేను శ్రీనాథు శిరమూని హరి కిశోరము భాతి ననవరతము
పగలొనర్చెదఁ దమోభావమ్మునం జక్రధారివర్తనలు స్వాంతమునఁ దలఁచి
తిరిగి జన్మింపని తెఱఁగు శ్రీహరిఁబట్టి రూపుమాపెదఁ గులోద్దీపనముగ
ఇవి యబద్ధములంచు నెపుడు దూతెద విష్ణు వైకుంఠనగర దివ్యస్థలాల

తే. విష్ణు వెచ్చట లేడిల వెదకిచూడ దా నసురనాయకుఁడె జగత్త్రయవిభుండు
మజ్జనకు సంస్తవము వినామానవులకు హరిభజన మేల యని బోధపరతు నవని.

వ. అని చదువుటయు. 290

చ. అది విని దైత్యభర్త హృదయమ్మున నెంతయుఁ బొంగిపోయె న
మ్ముదమృత మల్గులబాట గురుమూర్తి ముఖాబ్జము విప్పె నంతఁ దా
నదనరు భావమేమి యనె నందనునారసి దేవవై రి, యా
పదములలోనె విష్ణువిభవ ధ్వనితార్థముఁ జూపె బాలుఁడున్. 291

తే. అసురవరుఁడు బాలుని వికల్పార్థము విని
కోపమంతయు బిగబట్టుకొనుచునుండ

గురువు విధిలేక తలఁ గొట్టుకొనుచునుండె
ఊతిపుడసిదూసె నొజ్జకు చెమటవోసె.

292

చ. చిటుతని గాంచినన్ సరిగ జేనెఁడు జిట్టెఁడు లేఁడుగాని యీ
కరణిని నర్థముల్ పెడగఁ గల్పనముం బొనరించి చెప్పి మా
శిరములు నేలకుం బడఁగఁజేసె నిదేమన నేమి చెప్పుదున్
గురునకుఁ బంగనామములఁ గూర్చెడి శిష్యుఁడు పో బలే బలే !

293

ఆ. అనుచు వగచుగురుని యాపాదమస్తక
మరసి కనుల నగ్ని గురియఁగాంచి
యొక్కపెట్టు దైత్యుఁ డుటిమెను
బిండంబు లూడిపడఁగ విప్పుఁ దులికిపడఁగ.

294

చ. పటుతర నీతిశాస్త్రచయ పారగుఁజేసెద వీని నంచు ఛీ
కుటిలత నిచ్చకాల్ బలికి గుర్వభిధేయము బూని మాదు నొ
మ్మిటువలె నెంతొ కుంగఁదిను చింటికి ముప్పగుదంచు నెంచ ని
న్నిటి కనుకూల శత్రుఁడవు నీవు పవిత్రుఁడవెట్లుబాపఁడా !

క. తిని చెడనాడిన బ్రాహ్మణుఁ డనినన్ దలక్రింది నాగమద్దిర ! స్వప్న
మ్మున నమ్మరాదతండనఁ దన వాకిలిఁ జేరనియఁ దగదేవేశన్

296

తే. ప్రభువు నిష్ఠురోత్తులు విని భార్గవునకుఁ
దలయొ నేలకుఁబడెను జిత్తమ్ముజెడెను
వెలవెలంబోయి మోముపైఁ గళలు దిగెను
గూత వెడలకుండఁగ నోరు మూతవడెను.

297

చ. గడగడలాడఁ గాళ్ళు నిరుగన్నుల నశ్రువు లొల్కఁ బ్రాణముల్
పిడికిటఁ బెట్టి భీతిగొని పెప్పెపె మెమ్మెమె యంచు వాక్యముల్
తడఁబడఁగా నొకట్లెటులొ ధైర్యమొనర్చి యిటుల్ వచించె నా
యొడయుని పజ్జనొజ్జ కరయుగ్మము నల్పుచు జాలి గొల్పుచున్.

298

ఉ. ఏమని చెప్పువాడ దనుజేశ్వర ! నీదు కుమారుతోడ నే
భూమిని లేని కష్టములు పొందితి నీ పెడత్రోవ మాన్పఁగాఁ
బ్రేమ వచించితిన్ భయముఁ బెట్టితి గొట్టితి వానిఁ బాగ్యతీ
స్వామి యెటుంగు నేఁ బడినపాటులు భస్మహుతమ్ము లిమ్మొయిన్

299

క. వెనుకను ముందును నరయక నను ననుమానించి తూలనాడితి వయయో !
మునుముందు నీకె తెలియును దనయుని లక్షణములెల్ల దనుజవరేణ్యా ! 300

క. చెప్పుచుఁ జెప్పుచు నా తల నొప్పింగొనె నిట్లు తెన్ని నుడివినను నతం
జెప్పటి మార్గమెకాని యొకప్పుడు మనమాట తప్పియైన వినఁడుగా. 301

చ. ఇది విని దైత్యుఁడిట్టులను నిట్లొకొ దీనికి మందు నేనె పె
ట్టెదనిఁక మీర లాగుఁడు శతించు వ్రణార్థము శస్త్రవైద్యమే
మొదటిది, ఇంటి దీపమని ముద్దిడ మీసలుగాలు మంచిగాఁ
గుదకొకసారి చెప్పెదను దోవకు వచ్చునో లేక చచ్చునో. 302

క. కానిమ్ము చూతువని తన సూమం గట్టెదుట నిల్చి చూడుమని యసిం
జూని ఝళిపించి యీ నుడి మానెదవాలేద యొక్కమాటం జెప్పుమా ! 303

ఉ. మానెదొ లేదొ యన్న ననుమానముతో నను జూతువేలదా
మీనము మేషమంచు నిటు మిగ్గని యెంచిన నే సహింప, మున్
దా నొక జంటుపంది యవతారము దాఱిచి త్వత్పితృవృత్తి ని
ర్వాణ మొనర్చు దానవవిపక్షు భజించుచు నన్గలంచెదే ? 304

మ. వధియించెన్ బినతండ్రి నల్లె నను జంపం జూచునోయంచు నా
యధముంగూర్చి తలంకుచుంటివఁటె యయ్యా యెంత యజ్ఞాన మే
నుధరం గల్గి భయమ్ము లెక్కడివి నన్నం గెల్వలేఁ డింద్రుఁడే
నధికారిం భువి నేనె యీ సకల బ్రహ్మాండమ్ములం డింభకా ! 305

చ. అనవుడు రాకుమారుఁ డమరాంతకునిం గని వల్కు తండ్రి ! యే
యనఘు జ్వలత్కృధానల మహోర్భటధాటికి విష్టపత్రయ
మ్మును గనురెప్పపాటున సమూలము బూడిదయావొ నీవు నే
నన నిఁక నెంత, యెచ్చట మురాంతకుఁడీ వెచటన్ నృపాగ్రణి ! 306

క. అధికార మజహారులకే యధికుం డిడు నతఁడె త్రిజగదధికారి, యితే
నధికారి ననుకొనినయెడ నధికారివి నీకు నీవె యగుదువు జనకా ! 307

సీ. పుట్టక ముంగల పూర్వధామం జేదొ

యెటనుండు యిటు వచ్చె నెఱుఁగలేడు

గిట్టినవిదప నీ గేహమ్ము విడి తాను జేరు

దేశమొదో చెప్పలేడు

మృత్యుడైన బాంధవున్ బ్రదికించుకొనలేడు.
 చావు దప్పుకొనంగజాలడెపుడు.
 కంటితో వినలేడు కర్ణానఁ గనలేడు,
 ఎడమను గుడిసేసి నడవలేడు.

తే. ముందువైపు మోకాలి కీల్ ముడువలేడు
 వెనుకవైపు మోచేతి కీల్గొనఁగలేడు
 పరిమితాధికారము గల పురుగు నరుడు
 పరమపురుషుడ నేనంచుఁ బల్కనగునె ?

308

సీ. అవని యుక్తాయుక్త మరయఁగానీయక
 పరఁగు కామము కన్నఁ బగతుఁ డెవఁడు
 స్వ పరనాశ వివక్ష సలుప గానీయక
 చంపు కోధము కన్న శత్రువెవఁడు
 మానావమానాల మంటఁ గల్పఁగజూచు
 నంధమోహము కన్న నరి యెవఁడు
 చిన్న పెద్దల గుర్తుజేయఁగా నీయని
 స్వమదోద్ధతిని మించు వైరి యెవఁడు

ఆ. ఇహపరమ్ములకు నహీన కీర్తికి నగ్గివెట్టు నమృతరూప విషములైన
 వైరి షట్కమునకు వశమైన నీ గుండె పారతంత్ర్యమేల బావలేవు ? 309

ఆ. ఎదురెవఁడు నాకు నీ విశ్వమంతయు గెలిచికొంటిననుచుఁ బలికి తనదు
 గుండెకాయ గెల్చుకొనలేని శూరుండు విశ్వవిజయి ననుట వెట్టిగాదె ? 310

ఆ. నీవు వేరె మరియు నే వేరె యను వేరుదనమె వైరవృక్షమునకు వేరు
 స్వ పర భేదవృత్తి జనియింపఁ దను దానె వైరియగుచు ముందు వచ్చి నిలుచు.

ఆ. పరుఁడు పీడటంచుఁ బైఁబడి యొరు ధన ప్రాణ మానములను బాపు నరుఁడు
 విశ్వమయత వెల్గు విష్ణు వొక్కఁడెయంచుఁ దెలిసికొనని వట్టి దేబెగాదె ! 312

సీ. అనవధికాశాదవానలోద్ధతి నార్ప
 వరధిజానాథు సేవనమె ఘనము
 చంచల హృదయ ప్రశాంతి సాధింపఁగా
 నచలాంగనా మనోహరుఁడె గురుఁడు

అజ్ఞాన తిమిర సంహతి నివారింపఁగా
నర్కేందునేత్ర విఖ్యాతిజ్యోతి
అస్థిర దేహ జన్మాద్యాపదలు బాప
వైకుంఠ వాసు పాపణమె పణము

తే. సకల బాహ్యంతరింద్రియచయ కృతాఘ
పంక ముడుగఁగా శ్రీవిష్ణుపదమె నదము
ఘోర సంసార భయదకూపార మీద
సతము క్షీరాబ్ధిశాయి సంస్మరణ తరణి.

313

క. పరుల మనమ్ముల నొంపక పరుల ధనము కాసవడుచు బ్రదుకక యెపుడా
పరమపదనాథుడగు శ్రీహరి వేడుమటన్న దనుజు డలుకన్ బలుకున్. 314

క. కొడుకని దయఁగొనజాలెన్ విడిచిన బొంగరమువోలె విహరింతువు నే
గడు తాల్మిఁగొంటి నికనెక్కుడు పలుకకు నోరు మూసికొనుము మదాంధా!

మ. అడియాసల్ వల దేరి నొంపవలదం చా ధర్మపన్నంబులన్
నుడువంగా వల దీవు నాకు నివి యెన్నో వచ్చు బోరాడఁగా
నడుముల్ లేవమిఁ జేతఁగాని పలుకుల్ నానావిధాలెఁర ! యీ
పొడి వేదాంతము లేడ నేర్చితివి పోపో వంశనాశంకరా ! 316

క. అన దనుజు వాదనకుఁ బుట్టి నొసంగఁగ దైత్యగురుఁడు డింభకుఁ గని యి
ట్లను “పితృ దేవోభవ” యన వినవె జనకు మించు దొడ్డ వేలుపు గలఁడే ? 317

ఆ. ఈవు తండ్రివోలె నిందుఁపై దండె త్తిచనుటొ ధనము కొల్లగొనుటొ పారి
స్త్రీలఁ జెఱచుగొనుటొ, యీలీల హరిగిరి యనఁ బ్రపంచ జేత వగుదొ యనిన.

క. ఆ గురువున కను డింభకుఁ డాగమశాస్త్రాదివేత్తలగు పెద్దలు మీ
రిగతిఁ బల్కుట వైద్యుఁడు రోగి కపథ్యంపుగూడు రుచియని యిడుటల్.

క. కాంతా కాంచనములు గన నెంతటివానికిని వెట్టి యెత్తించును ద
ద్రాభింతిని విడువఁ బ్రపంచ మ్మంతటినిన్ గెల్పు యోధుఁడగుఁ గద స్వామీ !

క. వెత లొనగూరిచెడి యశాశ్వతపుత్ర కళత్రివిత్త వసుధాలయ సం
గత కృతక సుఖముల ప్రాకృత దివ్యానంద పదవి కెనయగునె సుధీ ! 321

వ. తండ్రీ ! డేహం బస్థిరంబగు గేహంబు వంటిది. జాల్యంబు కేళితొల్యంబున నశించు. వయస్సు పయస్సువలెఁ బొంగి కుగ్రింగు. వార్ధకంబునైన సార్ధకం బొనర్చుకొనెద మనుకొన సంసార బంధంబు సుదృఢమై నిస్తృతిం బొంది సందోసంగకుండు. ఆయువు శతవత్సరంబులుంట లే యదృష్టవంతునకో. అన నం దర్థంబు నిద్రాగతి వ్యర్థంబై చను. శేషార్థంబు ననర్థంబులగు జాల్యకై శోరంబు లజ్ఞానభావబంధురంబులై కర్తవ్యవిమూఢంబులై కడచును. తక్కుంగల పంచవింశతి వత్సరంబు లరిషడ్వర్గ పరవశుండై సురాపానంబువంటి దేహాభిమానంబు వదలక నిరంతర వ్యామోహకర కార్యలగు భార్యలన్ మమతాబంధ వివర్ధక చరిత్రులగు పుత్రులన్ ప్రేమపాశ బంధన మొనగూర్చు బంధువులను ననుకూల శత్రువులనఁదగు మిత్రులం దవిలి యిహమై శాశ్వతమని పరంబు మఱచి భగవద్ జ్ఞాన తిరోధానకారిణియగు మాయ ప్రయోగించు మోహపాశంబుల బద్ధుడై నిజకాయ వినిర్గత తంతుకూటంబులం జిక్కు కీటంబు పగిది విముక్తిమార్గంబున్ గనక మగ్నిగు నందులకె భవబంధలతాలవిత్రంబగు శ్రీహరి రూప గుణ చరిత్రంబు గానం బొనర్చి తరింప నొప్పు.

322

తే. విశ్వకల్యాణకరుని భావించు మనము నిత్య సత్యస్వరూపు వర్ణించు వాక్కు దీనజనపాలు పూజించు దివ్యకర్మ లేమి భూభార మతని కశేబరమ్ము.

323

సీ. వై కుంతుఁ బొగడని వక్త్రము ధక్కనా నది దేవశమ్ములో నదమొనర్చు హరి పూజనములేని హస్తంబు దర్శినా నది యన్నపూర్ణ హస్తాయుధమ్ము విష్ణుభక్తియై లేని విబుధుండు పశువన్న నది మహాదేవు వాహనము సతము కంజాతునకుఁ గాని కాయంబు భస్మి నా నది రాగిఁ గరఁగి దేవాకృతి నిడు

ఆ. చక్ర చింతలేని జన్మ బుద్బుదమన విష్ణు పాదవారి వెలయు నదియు శ్రీపుఁ గనని కనులు శిఖిపించనేత్రమ్ము లనిన దేవసన్నిధి నవి యలరు.

324

ఉ. కాక వికస్వనాంతరము గావలెనే బధిరాగ్రగణ్యు, క స్తోకమణి ప్రకాశమున తుల్లకకాచములోన భేదముల్ చీకున కేల, ఘోరభవసింధు ముఖాంతరవర్తి కెయ్యెడన్ తాకికపారమార్థిక విలక్షణబద్ధము లేల దేశికా !

325

క. అని గురున కెదురు మంత్ర

మ్మును తెప్పెడి తనయుఁగాంచి ముడివడఁగ బొమల్

కను బెట్టజేసి వడి దం

తనిపీడన మడర బెడిసి దనుజుం డనియెన్.

క. మొనమొన్న నీవు చక్కఁగఁ గను దెఱచితొలేదొ బుద్ధి గఱపెదు మాకే

ఘనముగఁ, ద్వదువన్యాసమ్మును గన శ్రుతిమించి రాగమునఁబడు నౌరా!

ఉ. వేసటఁబోక యొజ్జ యను భీతి యొకించుకలేక చాలఁగాఁ

గూసెద విచ్చవచ్చినటు కూఁతలు దుర్మద ! నోరు నింకనున్

మూసెదొ లేదొ చెప్పుమిదె మూఁడిన దాయువు, నీకు నాకునున్

జాసె ఋణానుబంధ మిల జాలిశ ! చాలును నీ ప్రభోధముల్.

328

చ. చెడుగఁడ పుట్టినాఁడ వెద జీల్పు వ్రణమ్ముటు నాకు నింతకున్

గడువని యెడ్చుచుంటి నొక కంట నదేమియొ వద్దువద్దనన్

దడమయివచ్చు నా వెతవృథా పరిదేవన మేమి లాభ మీ

కడుపున కోత కోర్చెదనుగాని సహింపను నీ ప్రలాపముల్.

తే. దనుజ హరుభక్తి నీ కెట దాపురించె

గనిన చేతుల నిను జంపుకొనఁగవలసె

ననుచు నసినెత్తి చంపఁజేయాడ కున్ని

వడఁకి ధరఁ గూలెనదియు జాష్పములతోడ.

క. కని ప్రహ్లాదుఁడు పితతో నను నా యెడ నీకుఁ గల్గునట్టి దయ మహి

జనహత్య నేలరాదా యనఘుల తలిదండ్రు లిట్లె యడలరె తండ్రీ ! 331

తే. వ్యష్టికై పాటుపడ బిందువారి యగును నే సమష్టినంచు శ్రమింప నీరధియగు

నరయ స్వార్థమ్మునకును బరార్థమునకు నబ్ధికిని బిందువునకున్న యంతరమ్ము.

క. మును సతిని వజ్ర గొనిపుచ్చినఁగని పై నిప్పుకలను చెరిగితి నయయో !

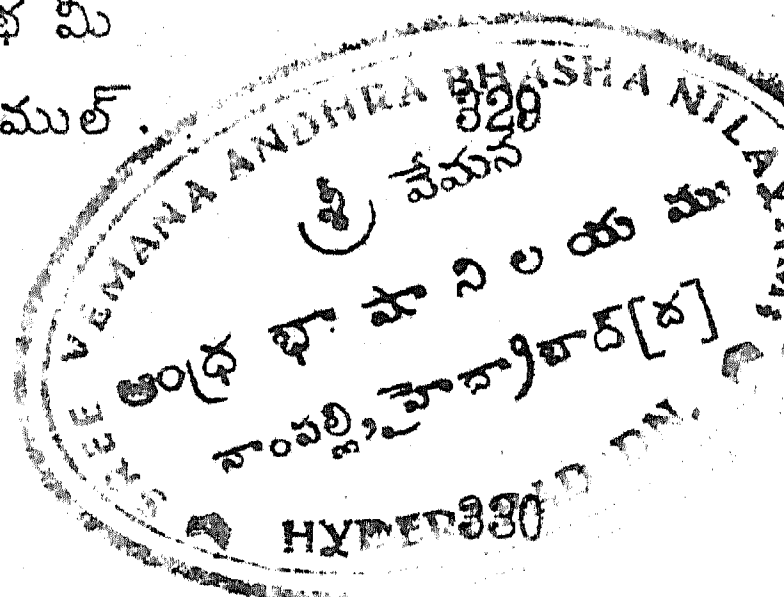
ముని పత్నుల చెరగొన నా యనఘుల యెదరేఁగు ప్రళయమగుపడ దెట్టుల్.

క. విను మొరులఁ బ్రేమఁజూచినఁ దను దా ప్రేమించుకొనుటె తా నొరుద్యేషిం

చిన ద్యేషి తనకుఁ దానే తన మోమునుఁజూపు విశ్వదర్పణ మెందున్. 334

తే. పుత్రవాక్కు లాలించి యప్పొలసుదిండి

యచ్చెరువు నొంది కోపము రెచ్చిపోవ

విడు టబద్ధము హరి నుతి వీడటంచు
విసము నిప్పించి చంపహృద్విధి నెంచి.

335

క. తెప్పించి విసముగిన్నియ

నిప్పగిది వచించెఁజూడు మిది విషము తినం
జప్పునఁ బ్రాణము వోగల దిప్పటికిన్
హరిని విడుతె యిల విడుతెయనన్.

336

ఉ. దానవరాణ్మాణీ! నను హతమొనరించెడి వస్తు వీ భువిన్

గాని మరెందు నే నొకటి గల్గ దెవారును జంపలేరునన్

నే నవినాశినెందిపుడు నీవు విసమ్మిడ నీయకున్ననున్

దా నయి మేనువీడు టిది తథ్య మిలంగల ప్రాణికెయ్యెడన్.

337

తే. మధ్యవచ్చిన ప్రకృతి సంబంధమునకు శాశ్వతపుఁ జుట్టరికమేను జంపుకొనను,
కర్మవశమున నీ బండెఁ గట్టుబడితిఁ గడప విసమిచ్చు నీ పుపకారి వరయ. 338

తే. కాని తుదకొక్కనిముసమ్ము గడుపు నిమ్ము

తనువు పరవశమంద సార్థకతజెంద

నాదు తమిదీట భజియింతు నశిననేత్రు

మరణశిక్షితు కడకోర్కి మాన్యమెందు.

339

క. అనుచున్ మిను గనుచున్ గనుగొన నానందాశ్రువృష్టి గురియఁ గరయుగ
మ్మునుమోడ్చి జడి భూతసుతనుడై తాదాత్మ్యమొంది ధ్యానించు నిటుత్.

క. గరుడుఁడు విష్వక్సేనుఁడు కరయుగ్మము మోడ్చి యుభయకక్ష్యల నిలువన్
వరసూరి గణము కన్నుల కటవట సేవింప నీలకాయముతోడన్. 341

క. శ్రీమద్వైకుంఠమ్మునఁ జాముపయిం బవ్వళించి పదకమలములన్

శ్రీమహిళ యొత్త నిత్యులు చామరములు వీవ వెలుఁగు చక్రిన్ గలఁతున్.

సీ. చిటు చెమ్మటలతేమ శ్రీఖండ తిలకమ్ము కమ్మ కస్తురిఁగూడి కరఁగిజాట

నిటలాంగణమ్మునఁ గుటిలాలకమ్ములు అటిటు గాలికి నాట్యమాడుచుండ

మకరకుండల దివ్యమణి మయూఖమ్ములు గండభాగముల నీరెండగాయ

నిర్మలాకర్ణాంత నేత్ర పద్మమ్ములు మహనీయ సత్కృపామధువు గురియ.

తే. సదమలాంబుద గంభీరవదనసీమ

మంద హాస విద్యుల్లతల్ మరగి వెలుఁగ

ఇందిరాసుందరిని శ్రమియింపఁజేయు
సుందర ముఖారవిందు ముకుందుఁ గొల్తు.

343

శా. మాయానూన కళత్ర పుత్ర సుఖ సంపన్నందిరారామముల్
కాయాభ్యాయిక పంజరాంగణ విహంగంబైన యీ హంస ము
శ్శోయంచున్ దివి లేచిపోవువఱకే చూపట్టు స్వప్నాలు, నన్
బాయంజాలపు నీవు దేవ ! నిరతాపద్బాంధవా ! మాధవా !

344

క. అని వేడుచు విసముంగొని తన వదనమునందు నగవు దనర గరుడవా
హను భక్తుల విసమదియే మొనరుచునని త్రావెఁ దండ్రి యొడలు వడంకన్.

తే. త్రావి మాధవ శ్రీపద ధ్యానమగ్న
మానసుండయి మనియెడి సూనుఁగాంచి
విస మమృతమయ్యె నిదియేమి పీని కనుచుఁ
గినిసి సుతుఁ జెవింబట్టి వాకిటనులాగి.

346

క. మురహగర్భాప వినోదున్ బరిహృత సంసారభేదు భక్త్యున్నాదున్
గరగత నరహరిపాదున్ హరిభజనానందమోదు నా ప్రహ్లాదున్.

347

చ. కసిగొని చంపనెంచి యిరుగన్నుల నగ్నికణాలు రాలఁ బెన్
బుసగొను కాలసర్పముని బోని కరాళకరాగ్రమంటు నా
యసకృత భీకరోరుగద నాత్మజుఁడారయఁ బల్కె మింటిలో
విసరెద దీని క్రింద తలవెట్టి తలంపుమికన్ జనార్దనున్.

348

ఆ. రక్షనేయ శౌరి రానేల వైకుంఠమునకు నేన నిన్ను బనుచువాఁడ
నెవ్వఁ డడ్డుపడునో యేను జూచెదఁగాక యనిన దనుజసూనుఁ డనియెనిట్లు.

వ. “వాసుదేవ స్సర్వమితి” యని తెలిసియు నస్మాదృశబద్ధ జీవులిట్లు భవన్ని వాస
మొక వైకుంఠమే యని నచటికి రా నరయవలెనే “అంతర్బహిశ్చతత్సర్వం”
అని యెఱింగినఁ బ్రతి గృహద్వారము వైకుంఠద్వారముగాదె. ఇటునుండి
యనాథవత్సలా ! యని పిల్వఁ బరువిడిరావె. కాలకృత దేశకృత రూపకృత
పరిచ్ఛేదరహితుండవగు సర్వాంతర్యామివని తెలిసియు నా నుండి వేలుగానున్నట్లు
దూరస్థుండవైన గతిఁ బిలువవలెనే ? తలంపులఁగల యలంతి విషయములనైన
గురైలుంగుచు సర్వకాల సర్వా వస్థలయందు భ్రుకుటింగల త్రికుటిస్థానమున
వెలుఁగొందుచు నందులకు నందరానివాఁడవై సహస్రారకమలమున విమలగతి

మన్న నిన్ను ఘూకం బస్తోక ప్రకాశ భాస్వరుండగు భాస్కరుం గనలేని చందం
బున మాయాబద్ధ బుద్ధులగు మాదృశులు కనఁగలరే యన వినుచు దనుజవర్చుండు
లీలం గేలంగదవ్రేల నాలమందలి శూలి యపరావతార మన దిద్దిరం ద్రిప్పుచుఁ
దద్ధానంబున భూనభోంతరములు ఘూర్ణిల్ల భూమండలం బల్లాడ దిక్కులు
పిక్కటిల్లఁ దోయధులు కలంగ రవిశశిద్యుతులు తొలంగ హోహోకారములు
చెలంగ రెక్కల నెగసిపోవు దిక్కరింద్రము భాతి హిమవన్నగంబు రీతి రువ్విన
జవనత్త్వంబుల రివ్వమని పువ్వుగతి దవ్వుల నున్న ధ్రువమండలంబు జేరం
జనుటయు.

350

ఉ. దానికిఁ గ్రింద శీర్షమును దద్దయు వంచి హరిం దలంచి తా
మానుగఁ బాణియుగ్మమును మస్తకమం దిడి మ్రొక్కుచున్ హరే
దీనజనావనా ! యనుచు దీల్పడి బాష్పనిరుద్ధ గద్గద
స్వానగళంబునన్ నిలిచె సత్యత దైత్యకులార్భకుం డటన్.

351

క. ఒక్కట మరలెనుగద తా సక్కజపడ రక్కసుండు, హర్షింపఁ బ్రజల్
పక్కివలె వచ్చి దానిని ముక్కున గీలించికొనుచుఁ బోయె నెదొ యటన్.

తే. దారుణామోఘ ముద్గర తాడనముల
మదగజవ్యూహ పాద సమ్మర్దనముల
భీకరవ్యాళ దంష్ట్రాని పీడనములఁ
జావ డిదియేమి మాయయో యీ వటుండు.

353

వ. అని దనుజవతి మనంబున ఘరంబగు చింత న్వంతనొంద బాలకుండు హరిం
దలంచి.

354

సీ. ఎవని సౌందర్యంపు నవరత్నఖనిలోన మన్మథుండన నొక్క మచ్చుపినరు
ఎవని పావిత్ర్య మహిత సుధార్ణవములో జాహ్నవి యన నొక్క జలకణంబు
ఎవని లోకద్వితయ విభూతి విభవమ్మునందు భార్గవి వడుహోరరత్న
మెవనిదౌ సౌకుమార్య విశేషమున నోడి పాఁపఱేడును గ్రిందువడి యడంగె

తే. అతని సౌందర్య సౌకుమార్య ప్రపంచ
పూత సౌశీల్య వాల్మీఖ్య పూర్ణమహిమఁ
బొగడ విధి శివ సనక సూరిగణ నిగమ
జాలమే చాలదన నజ్ఞ బాలుఁడెంత ?

355

క. అని వేడు కొడుకుఁ గని తా

నను నిట్లు లొహో కుమార ! హరి యెచ్చట నె

ట్లని వేడఁ గానఁబడునో

కనువిప్పి వచింపుమన్నఁ గని యతఁ డనియెన్.

356

క. ఇందుఁ గలఁ డందు లేడని సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం

డెందెందు వెదకిచూచిన నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి ! వింటే.

357

క. అనవుడు దనుజుం డిట్లనె కనుచోటుల నెల్లఁ జక్రి గలఁడే యైనన్

దినుచోట నుమియుచోటనె యన నగి ప్రహ్లాదుఁ డిట్లులనె జనకునితోన్. 358

అ. మాతృమూర్తి సొబగుమై మూత్రతతి తోడఁ

దడివినావు కాలఁ దన్నినావు

అట్టి జనని నీకె యారాధ్య దేవత

గాఁ దలంచి మ్రొక్కఁ గడఁగనేల ?

359

వ. అనునంత నద్దానవుండు తనయునిం గని యే యుపాయంబుల నీవు చావ

కుండుటకు హేతువెద్దియన నజ్ఞులుండు.

360

తే. తులము శిలనై న ముంచెడి జలము లెందు

మొద్దు మ్రాఁకుల బరువుల ముంచఁగలవె

జీవనమ్మిడి తానె రక్షించునట్టి

వానిఁ దేల్చక ముంచెడివారు గలరె.

361

క. అన విని దనుజుఁడు స్తంభ

మ్మున గలఁడే హరి యటంచు ముఖ మెఱ్ఱవడన్

గనుగుడ్ల నిప్పు లురలఁగఁ

దనయుని గని యడుగుటయు సతఁడు గలఁడనియెన్.

362

చ. కలఁడని చెప్పినంత వడిఁ గంబము నుద్దతిఁ దన్నె దై త్యుఁ డా

యలఘుతర ప్రహారహతి నట్టిటు లూఁగెను సౌధరాజముల్

గలగలమంచు ద్వారముల ఘంటికలెల్లను మ్రోఁగె స్తంభముల్

ఫెళ ఫెళ గూలఁ బర్విడిరి భీతిలి యంతిపురంపుఁ గాంతలున్.

363

మ. పదనిర్ఘాత సమప్రహారహతిచే బ్రహ్మాండభాండమ్ము బి

ట్టదరన్ స్తంభము చెక్కలయ్యె లయ రుద్రాకారముం బూని తా

నుదయించెన్ మహితార్భటన్ నృహరి దై త్యోన్మత్త శుండాలదు
ర్మద మస్తిష్క విదారణోద్ధతిని శుంభత్కోధ సంరంభియై.

364

సీ. గర్భనిర్భేదక గర్జారవమ్ముల శ్రుతిపుట పటలము ఊభజెంద
హృదయవిదారకోన్మద తీక్షణదృష్టుల మహిః బ్రాణితతియెల్ల మాడిపోవ
ప్రళయకారక సింహభయదాకృతుల తోడ దానవలోకమ్ము దద్దరిల్ల
కాలాహిదంష్ట్రాభకరవద నఖచేష్ట దై త్యేశు ప్రాణముల్ తల్లడిల్ల

తే. శూలనిభదంష్ట్రికల మధ్యవేలు జిహ్వ
ప్రళయకాలానలజ్వాల పగిదిఁ గ్రాల
డింభకుని బ్రోవ దై త్య దిక్కుంభి నణఁచ
జృంభగతి స్తంభమున జనించెను నరహరి.

365

చ. హరిఁగని దానవాధిపుఁ డహంకృతి యొప్పుఁగ హుంకరించుచున్
గరగత ఖడ్గధార కెరగా నొనరింతును నిన్నటంచు భీ
కర వృథులాట్టహాసమున భీషణరోషకషాయితాతులం
జరచుర గాంచి వైకుఠికె శూరశిరోమణి నే నటంచునున్.

366

ఉ. వచ్చెడు దైత్యు నెత్తి హరి వారక యూరువులందుఁ జేర్చుచున్
పొచ్చెడి కోధవహ్ని గళ మించుక త్రుంచి మహోదరమ్మునున్
ప్రచ్చి మహోగ్రుఁడై కని యవార్యగతిం బరతెంచు రక్తముల్
జెచ్చెర శీర్షసీమ నభిషేక మొనర్పఁగ దర్ప మేర్పడన్.

367

ఉ. ప్రేవుల ప్రోవులం జెరికి భీకరలీలల వాని నన్నిటిన్
దావడముల్ పొనర్చి యటుతన్ వడిఁ జేర్చి యస్మగ్వసంతవ
ర్ణావిల రుద్రమూర్తియయి యాసురశీర్షము ద్రెంచివైచె నే
ర్పావహిలంగ దేవగణ మాకన మంటుచుఁ బొంగ నుద్ధతిన్.

368

ఉత్కళిక

అక్షియుగమ్మున నగ్నిగోళముల్
వీక్షణమ్ములను విలయ తాళముల్
భీషణ గర్జల బిండములు చెదరె
ఘోషల విని దిక్కుంజరము లదరె
రక్తచందనపు రంగుల నాలిక

ప్రళయతాండవము సలిపెడి కాళిక
దొరలెను శిరమిలఁ బొరలెను మొండెము
ధరణిఁగూలె ర క్తపు మృద్యాండము
జ్వాలలఁ గనుగొని శలభపుదండు
పూలు ఫలాలని పొరపడుచుండు
అశానిలముల నతిగా వెలిఁగెడి
ద్వేషానలమునఁ ద్రెళ్ళు నరుఁడు చెడి
అంతరిక్షమును నంటగ నెగయుచు
గంతులువై చెడి గాలి పుల్లెలో
నావ విధమ్మున నదితో నొరయుచు
పోవుచునుండెడి పూరిపుల్లలో
శ్రమ యెవ్వరిదో శక్తి యెవరిదో
గమనము సాగెడి కాల మదెంతో
అధికారము లఁట యాయువు లంట
అభిమానాగ్నుల కాహుతు లంట.

369

వ. అట్లాగ్రహోదగ్రుండై యలరు హరిం గని యమరగణము.

370

క. వగ నొక్కఁడు మితిమీటినఁ బగ నొక్కఁడు పోరఁ జేర వాంఛించిరి యీ
దుగ కార్యము లొకతటి సేయఁగనెంచి నృసింహరూప మందితి శార్ఙ్గ !

371

మ. కదనార్థమ్ము కరమ్ము లెత్తికొని చక్కన్ వచ్చు విధ్వంస కృ
న్మద మాతంగ బలాన్వితం డొకఁడు యుష్మత్పాద పంకేరుహః
భృదిత స్వాదు మరంద మంజురస పీయూషమ్ములం గ్రోలు ప
ట్పద మొక్కండని చంపఁ బెంప నిటు స్తంభమ్మందు జన్మించితే.

372

చ. గురుతతికిన్ బరాత్పరునకున్ దలవంచి నమస్కరించుచో
సరియగు దారి గానఁబడు శౌరి పదమ్ములు జిక్కు నెందు నీ
నరున కటంచునున్ దనుజనందను వృత్తముచాటు; నేత్రముల్
శిరమున కెక్కినంబడి నశించు ననున్ ఖలదై త్యవృత్తముల్.

373

క. నరునకు నరరూపమ్ము నసురపశువున కెందు నే నసుర పశురూప
మ్మిరపుగఁ గనఁబడినట్టి ముకురరూపమ్మయ్యె నీదు గురురూపమ్ముల్.

374

వ. అనుటయు భార్గవి నరహరి యుగ్రరూపము నుపశమింపఁజేయ నిట్లని
స్తుతించె.

375

తే. ఊర్ధ్వకాయమ్ము హరి రూపమొందెయుండఁ
దగ నధఃకాయమదినరత్నము వహించె.

నాఖ్యయం దీక్రమమ్ము నృహరియటంచు
నేల తలకిందులయ్యె శ్రీలోల ! చెపుమ.

తే. రక్షణ మొనర్చు పేరుపై రాజీలుఁగదె
శిక్షణ మొనర్చుపేర్ క్రిందుఁ జెలఁగుగాదె
యనుచు నరసింహనామమ్ము లన్వయపడ
నలరీనాఁడ వీ పేర రమాధినాథ !

377

వ, కావున రక్షణము గొప్పదగునను నంతఁ బ్రహ్లాదు దయంగాంచి రక్కసు
మక్కడగించి నృహరి యుగ్రరూపము విడిచి యంతర్ధానమ్ము నొందెను. 378

ఆశ్వాసాంతము

క. శ్రీరమణీ వదనాంబుజ, చారుతరాపాంగహాస సౌందర్య మధు
స్వారస్యపాన మద విస్ఫారితసారంగ ! భూమిజాతానంగా !

379

ఉ. సుందరమూర్తి ! లోకనుత సూన్యత ధర్మపథానువర్తి ! మ
ధ్యందిన భాస్కరోజ్జ్వల మహద్భుతి సన్నిభ సుప్రతాప శ
త్రుందమ దివ్యకీర్తి ! జనతోషకపాలన సత్త్రియా జగ
ద్వందిత చక్రవర్తి ! రిపువర్గ మనస్సమవర్తి ! రాఘవా !

380

అలసగతి వృత్తము

మదగజనమాన సుకుమార పదయానా !
మదన శరవీక్షణ రమా ప్రణయపానా !
మదన జితదర్పక సువర్ణ పరిధానా !
కదన తలభీమ ! ఘన కల్పతరుదానా !

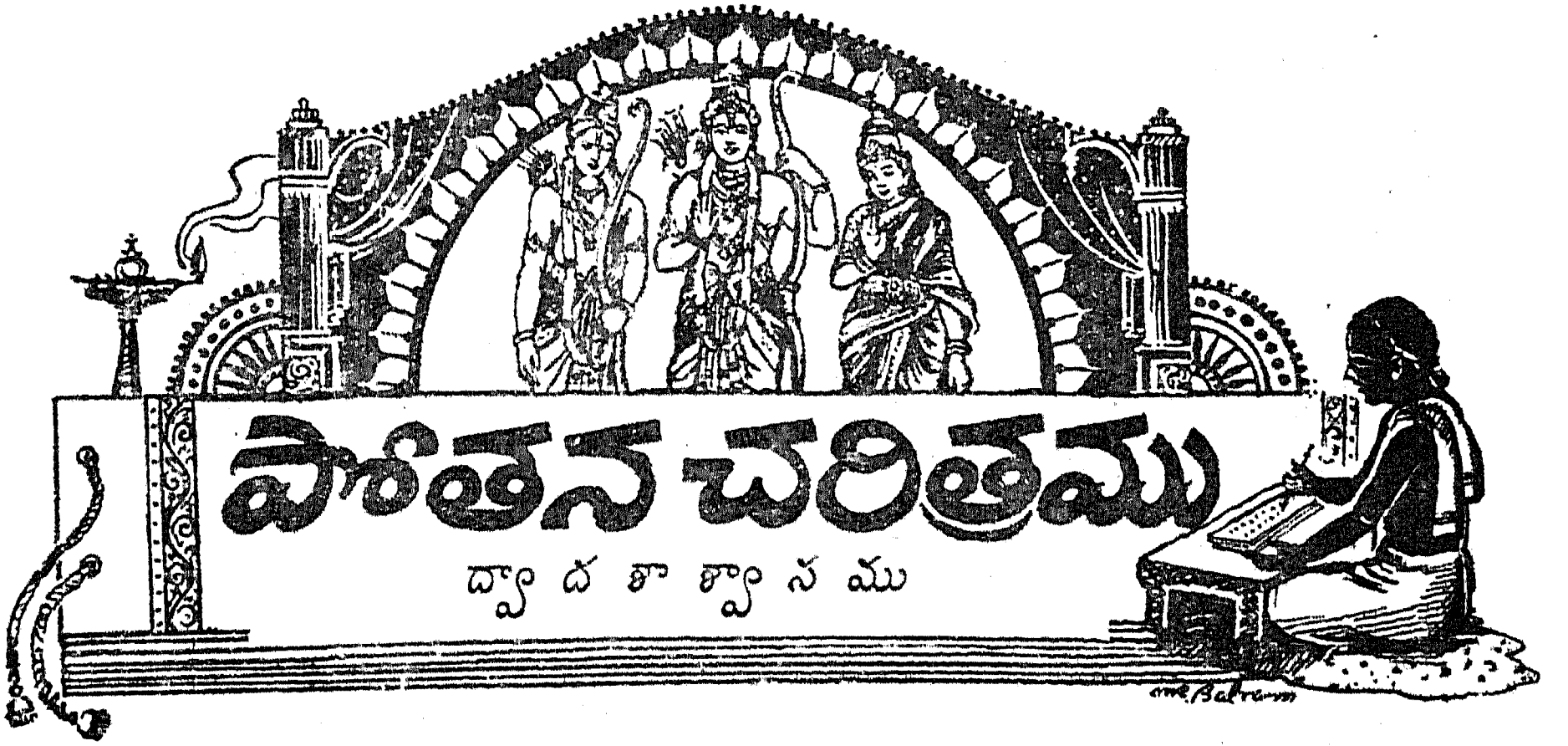
381

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
ఐక్యయశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరి సమాసాదిత, వైదేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
ఏకాదశాశ్వాసము.

శ్రీ రస్తు
శ్రీ వాగీశ్వరై నమః

భక్తిగాథా నివేదనము - ఉత్తరభాగము

“ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే”

శ్రీరామ దేవ ! సురముని
నీరాజిత పూత పాద నీరజ సేవా !
ఘోరాజి విజితరాక్షస
వీర దళగీర్వా ! సతత వితరణ భావా !

1

గీ. వర గజేంద్ర మోక్షణ కృష్ణచరితములివి
యొంటిమిట్ట రామున కోరుగంటి సుకవి
విమలమతి నాశుగతిఁ జెప్పె వీనిని జవి
గొనవె శ్రీరామ ! విధి శివ వినుత నామ !

2

వ. అంత పోతనార్యుండు మరుసటి దినంబున నినకులమణిం గని ప్రభూ ! మకరి
నోటం జూరి మరణవేదనము నొందు మదేభపు టార్తధ్వని విని యాదుకొని
రక్షించిన తెఱంగున నస్మత్కృతిని కృపామతిని లక్షింపవే దయాసముద్రా !
రామభద్రా ! యని తత్కథా విధానం బాశుగతి నిట్లభివర్ణింపం దొడంగె. ౩

క. జనవినుత ! సుధారాశిన్ మనియెఁ ద్రికూటాఖ్య నొందు మహిధరమందున్
దనరు మహారణ్యంబులు ఘన హరి కరి ఖడ్గగవయ ఖగమ్మగ వితతుల్. 4

ఆ. గండకై లములకుఁ గాళ్ళు వచ్చినవనఁ
దనువుఁగొనిన యంధ తమసములన
మత్తవారణంపు మొత్తమ్ము లొకప్రొద్దు
మురిపె మొలయ వనులఁ దిరుగుచుండె.

5

మ. కరి సంఘంబులు బృంహిత ధ్వను లెసంగన్ వచ్చుఢాకన్ గనన్
దరువల్లి గణముల్ పడంకె నదరెన్ ధాతీసతిన్ బాణముల్
హరిదాస్యంబులు బొబ్బరిల్లె నలనల్లాడెన్ సరస్వీమ లీ
వరుసన్ దాము జడంబులే బెగడ నేపాటాందెనో చేతనల్.

6

మ. మదమాతంగ మొకండు కోటి కరిణీ మధ్యంగతుండై తమిన్
వెదయైయున్న కరేణు సంతతుల వెన్వెంటన్ దగుల్కొంచు ను
న్నద వృత్తిన్ రమియించి వైజమహి భృన్మార్గమ్ముఁ దప్పెన్ బిషా
స దపింపన్ వదనమ్ము దూరగత కాసారంబు జేరం జనెన్.

7

ఉ. శీతల వాతపోతములు చిందులుద్రొక్కు పథమ్ములన్ సితా
జ్ఞాత నవోత్పల ప్రసవ పౌరభముల్ విహరించు బాట భూ
జాత ఘనాత పత్రముల ఛాయలకే వెరపొంది గ్రీష్మతీ
వ్రాతపముల్ తొలంగి చను నధ్వములన్ బయనింప నొక్కెడన్.

8

క. చారు ధవళేందు కాంతశిలా రచిత వితర్దికా విలాస స్థలిలో
నీరజ సుమదళ శయ్యాగారమొ యనఁ దనరు నొక్క కాసారంబున్.

9

సీ. మత్స్య కర్కాటక మకర సమూహముల్ జలమాను మేష వృషహరి వితతి
యంబు కుంభముల నొప్పారు కన్యారాశి దరుల క్రీడించు కిన్నర మిధునము
ఖల నిషాదగణంబు జల విహంగముల వేటాడు నధిజ్య శరాసనములు
నికటస్థ భూరుహ నివహ శాఖాముక్త ఫలతతిన్ దూఁచెడి యలలతులలు

తే. పద్మినీకాంత లేయాకు పరిటమాటు
కుసుమకుచమధు స్తన్యమ్ము గ్రోలి వ్రాలు
నకులు వెలయ పుల్లాంభోరుహ వ్రతతులఁ
దారకిత నభస్థలియె కాసారమనఁగ.

10

వ. తత్సవిధ ప్రదేశంబులఁ గల సర్వంసహా కష్ట సహనశీలతకు నుపాయనంబులన్
గట్టంబెట్టు పసరికపట్టుకోకలై యెల్లెడల నల్లుకొని యార్ద్రంబులున్ మార్ద

వంబులున్ నేత్రపర్వంబులు నగు పచ్చపచ్చని పచ్చిక బయళ్లుల యందమ్ములును.

తమ్ముల విభవమ్ములకు జీవనమ్మేని ధారవోయు నిష్కల్మషాంత రంగమ్మునం గల సత్సహోదరత్వమును నికటస్థతరు నివహమ్ములకును నుపరి స్థిత రవి శశి నయనమ్ములకును దర్పణ మ్మిడినట్లు దర్శితమ్మునరించి నెమ్మదిపడి కడుపునిండినగతి నుండి మండుటెండల ధాకలకు వెండిరేకుల తళ తళలీనుచు సాంధ్యరాగంబుల తామ్రపర్ణంబుల డంబు మీటి చీకటిన్ బఱచిన వెలిసీలి కోకలై కలవారి యింటిగతిఁ గళగళలాడుచు జలసమృద్ధిన్ దులదూఁగు కెలఁకులం గల కొలఁకులును,

కులసతులం బలెఁ గొలని నెలంతల గిలిగింతపెట్టి సలిలావగాహ మొనర్చి చలువలై మెలమెల్లవచ్చు శాంతానిలవర్తనంబులకు బలే! యని తలలూఁపి ఫలపుష్పంబుల జలజలరాల్చి విలువసేయు ఫలభూజంబులును,

జంబూ తరువారంబుల ఫలభారంబుల నిండుచూలాండ్రగు కొమ్ముల వలె నున్న కొమ్ముల నుండి తోయంబులం బడు ఫలనిపాతనిస్వనంబులు పాద పస్థిత శకుంత సంతాన గానతానమ్ములకుఁ దాళమ్ములు వేయ.

అమ్ములనేయు చందమ్మున జలాంతరాళమ్ముల నుండి మిలమిల లాడుచు నరుదెంచి యా ఫలంబుల నాస్వాదింప గుంపుగొను సౌదామినుల చందంబునఁ జాతరలాడు నంభశ్చర డింభకంబుల యీతలును,

ఈతలవెలుంగు నీతచెట్లు శీతలహ్రదంబులోనికిఁ గోతకొడవండ్రవలె మ్రొక్కుట నిగ్గగు చువ్వల కుచ్చెల యంచుల జాఁకులంబోని వాని శాఖల జోలెలవోలె వ్రేలు గిజిగాండ్ర గూండ్ల ప్రతిబింబమ్ముల చెలువంబులును

చెలువుని యెడంద నిశ్చలంబైనను నవిశ్వాసంబున నడుగడుగునకు ననుమానపడుచు నరగడియయు విడువలేని యాత్మపత్ని విధంబున జోడుగల క్రొమ్మావి కోడెకాండ్ర నాత్మీయారుణతరుణ జాహువల్లి బంధమ్ముల బంధించి విడువని మల్లికాది వల్లికామతల్లికలును.

తల్లిగల నెలపు లెఱుంగక కులాయమ్ముల నుండి వెలిం బరతెంచి యెఱుంగొని యేప్రక్కనుండి యరుదెంచునోయని తలలెత్తినలు దెసలు నిక్కినిక్కి కాంచుచు నీకలురాని టెక్కల నెగురవైచుచు తోవెలికి

నడయాడుచు వెక్కివెక్కి యేడ్చు పసిబిడ్డల చందమ్మున గుండె వగిలి
యుటక నటచు ముక్కుపచ్చలాటని పక్కిపిల్లలును.

పిల్లలను తొమ్మునకు బిగియఁగట్టుకొని యిల్లిల్లు దిరిగి జోత నింపు
కొను కిరాతాంగనల తెఱంగునఁ జిట్టికూనలు పట్టువిడిపోనీక గట్టిగా నలము
కొని పొట్టపై నతికికొనఁ జెట్టుకొమ్మలపై నిట్టట్టు గంతు లిడి కాయకసరుల
తిండిన్ బుక్కిళ్లు నిండన్ దీరస్థిత భూరుహంబులపై విచ్చలవిడి విహరించు
శాఖామృగ సంచయంబులును గల్గి వింత సంతసములఁ గొల్పు ననల్పమై
వెలుంగు నా సరోవరంబున. 11

క. మదగజములు సలిలమ్ముల ముద మారఁగ ద్రావి గండములఁ జల్లుకొనున్
జదలునఁ జిమ్మును భూవారిదములు ప్రతివృష్టి దివిఁ గురియునేమొ యనన్.

క. తిరుగాడు నగమొ నాగమొ, ధరణికి దిగివచ్చువారిదమొ వారణమొ.
కరమొ మృదువై వంగు శిఖరమొ, గండజమదంబొ ఘన నీరంబో. 13

వ. అన నమ్మదగజేంద్రంబు గాటంపుఁ దమకంబున నన్నీటన్ దోఁగియాడఁ జని
కని. 14

క. పిలుచున్ దన ప్రియకాంతల నిలుచున్ నీ రడుగుముట్టి నెఱి మంథనమై
కలఁచున్ బురదగ నీటిఁ బెకలుచున్ బినకాండములను గడు మోదమునన్.

ఆ. కరి కరేణుగణము లిరులట్లు తను జుట్టఁ గేలిసల్పె నా విశాలసరసి
జలములందుఁ దేలి జనవాగ్విరుద్ధతఁ బర్వతమ్ము లీడు పగిడిదోఁచె. 16

ఆ, కొండచిలువఁబోలు గొప్ప తొండమ్ముతోఁ
గుండపోత నభము గురియునట్లు
చెవులు కంకణములఁ జేటలఁ జెరుగఁగన్
నీరుబీల్చి నభము నిండఁజిమ్మె. 17

ఉ. స్థాణుజటావిముక్త యగు జాహ్నవి నా నిభతుండ నీరముల్
బాణములై నభమ్మెగసెఁబాటెడి పతులు నేలఁగూలె ని
ద్రాణములై న జంతు వినరమ్ములు చిందరవందరై వెనన్
శ్రేణులు గట్టిపాటె మొరసెన్ జడివానలు రుద్రవీణలై. 18

క. వినఁబడె ఘంకృతి గర్జగమనియెన్ వారిదము భంగి మాతంగము, దా
నిని బరువిడు చంచలలై కనఁబడెఁ గరికలభదంత కాంతిచ్చటలున్. 19

ఉ. మందర భూధరమ్ముదధి మర్దనమున్ బొనరించుపట్ల ము
న్నందు విసమ్ము బుట్టినటు మోహవశుం డిభరాజు ని
ష్ఠానంద సముద్ర సన్నిభమనందగు నా సరసిన్ జరింపఁగా
నం దుదయించె భూరిభయదాకృతి నక్రము భీతశక్రమై. 20

ఆ. దాని దాని దా నిదానమ్ముగాఁ గాంచి మ్రొనొ మీనొకాని మేనిఁదేల్చు
మకరమంచు నెంచక కరమ్ము సారించె నోరుదెఱచి నీటఁదూత నదియై. 21

క. చురకత్తులఁబోల్ దంష్ట్రలు వరక్రకచముఁ గేరు పల్లువరుసల మధ్యన్
గఱ కాకుఁతాయైయైన మకరి నాలుక నారకపు ముఖద్వారమనన్. 22

అ. ఆస్య వివరమందు నగ్గికుంపటిలోని మంటలట్లు మెఱయు మకరి నాల్క
దారు సన్నిభంబు దంతావళపదంబు నంటుకొనియె మేన మంటలెక్క. 23

క. గిరిగిరి డీకొనినటు జలధరమున్ జలధరము గర్జఁ దలపడినట్టుల్
కరికిన్ మరియు మకరికి నొకరితో నొక్కరికిఁ బోరు ఘటియిల్లె నిటుల్. 24

సీ. నక్రమ్ము వక్రమై నైజ వాలాగ్రమ్మునెత్తి చుట్టలుచుట్టి నిలిచి పోరు
ఝషము తా నొకమాటు విషవహ్నికీలయై చరచర పారాడి సాముసేయు
మకరమ్ము కుండలమహితాకృతిని దాల్చి కాలిని గఱచి యుగ్రముగ వ్రేలుఁ
గుంభీర మొకసారి కుంభీనసాకృతిన్ గాళ్ళ బంధమువైచి కట్టివైచు

తే. మొసలి ముసల సన్నిభవాలమునఁ గరిండు
గండ తుండమ్ములన్ మోదుచుండు నుఱక
కంటక మ్రోన్లు కాలిలోఁ గంటకమయి
నైఁచఁగారాని బాధల నేఁచసాగు. 25

సీ. నాగమ్ము నగమయి నైజపాదాహతిన్
మకరికాయం బెక్కి మడియఁ ద్రొక్కు
ద్విరదమ్ము తా నజగరముఁ బోల్తోండమ్ము
నం జుట్టి మొసలిని నలిపి పెట్టు
వారణ మొకతేప మారణాస్త్రంబులౌ
కోరల నక్రమున్ జీరివైచు

ద్విపము పాదపమట్లు కుపితాంతరాత్మయై
విలుగంబడు ఝషమ్ము పీఠపెన

తే. సామజకరమ్ము కాలపాశమ్ము కరణి

మొసలి నురివై చి కుత్తుక పిసికిపెట్టు

నిభము బ్రహ్మాండభాండ సన్నిభతనడరి

కుమ్ము గ్రాహమ్ముమై చిప్పకుదురు వెడల.

26

క. చేరలాడు త్రాచు లటులున్ గరికరము మకరియురమ్ము కలియంబడుచున్

బురిపేనిన యట్టులు సంగర మొనరిచె వరుణపాశ కల్పాకృతులన్.

27

ఆ. కాలమేఘనిభుడు గజరాజు గర్జించి పాదఘట్టనముల వసుధ యద్రువ

వడిగఁ దొండమెత్తి వనరాజి నుద్ధతి దెబ్బజఱచు దిశలు బొబ్బరిల్ల.

28

క. వడులై సుడులై తడలై గొడుగులగతిఁ బడగలెగయుఁ గొలని జలాలన్

గుడగుడ బుడబుడ మను సడి బుడగలెగయుచుండె దొడ్డ భూకంపమనన్.

29

క. తరగల యొరపిడి నురువులు పరువు లిడఁగ రుధిరమిళిత పాథోరాశిన్

వరదలు బురద లగుచు నా సరసియెడఁద సొంతమెంతో సంక్షోభించెన్.

30

క. అటు ద్రిప్పుచు నిటు ద్రిప్పుచుఁ బటుతర నిజ శక్తియుక్తిఁ బౌరుషతతి ను

ధృటభంగిఁ బదములాగును గటకటపడు తనదు బలము గవ్వకు గామిన్.

31

క. అలసట నొలయక నిద్దురఁ దెలియక రాత్రింబవళ్ళుఁ దీవ్ర క్రుధలన్

స్థలచర జలచరములు వడిసలిపెన్ సమరము సహస్ర సంవత్సరముల్.

32

ఆ. బట్టఁ బిండినట్లు బలమెల్ల నళియించి పీనుఁ గట్టులయ్యె నేనుఁ గపుడు

రక్తమెల్లఁ ద్రావి రంజిల్లు మకరమ్ము నేకుపోయి మదపు తేనుఁగయ్యె.

33

ఆ. రాహుమొగముఁ జొచ్చు రాజట్లు గజరాజు మకరి నోటఁజిక్కి మసలవలసె

సమయబలము ముందు స్వ బలమెంతయుఁ గల్గి యణఁగవలసివచ్చు నజునికైన.

ఆ. ఘోరవారిచరము కోరాడి పోరాడి హస్తానిటు జితోస్మయనఁగఁ జేసి

కొలుకరాని కొయ్య కరిపదంబగుటచే నమలుటుడిగి యొక్క నిముసమాఁగె.

ఆ. అజ్ఞ తాంధకార మాకారమును చాల్చు కరణి కరి విభుండు గ్రాలుచుండ

మమత సమతగాంచు మకరితో నొప్పారి భవ సముద్రమటులు బరఁగెఁగొలను.

ఆ. ఇంత వలుకు విభుని సంతసమ్మునఁ బాలుగొను కరేణుగణము కొంత సేపు

బాధ నభినయించి పయనించెఁ గరి గుండెపగుల నేడ్వజూచి బాధపడుచు.

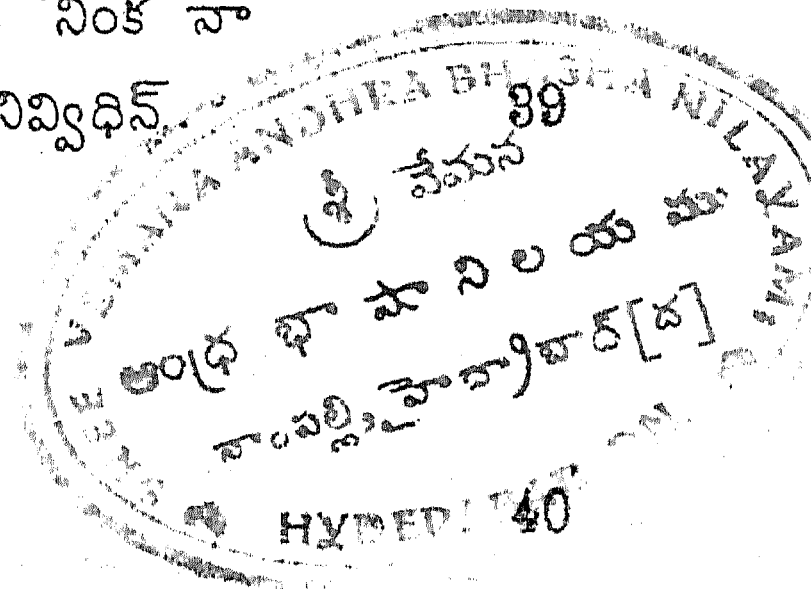
37

తే. ఈ రథ ప్రయాణమ్మున నిరుగు పొరుగు
తరులతాదు లాపులగతిఁ దనదు వెంట
వచ్చునటు దోఁచుఁగాని యెవ్వరును రారు
రథిని వెన్నంటియుండు సారథి యొకఁడె.

98

ఉ. అక్కరిమై బలమ్ముఁ జలమంతయు నంతమునొందెఁ బ్రాణముల్
జిక్కిను గాయమెత్తువడెఁ జేవ నశించెను ధైర్యమేఁగె నల్
దిక్కులు గాంచె 'రక్షకులు లే రిల నా'కని యెంచె 'నింక నా
దిక్కొక దేవుడే' యనుచు దివ్యమతిన్ దలపోసె నివ్విధిన్.

ఆ. "కనులుదెఱచి యిట్లు గాంచెడి స్వప్నమ్ము
కనులుమూయ ముగియు గడియలోను
దొల్లియుంటి నెచట నెల్లివోదు నెటకు
గలను గాంచువేళఁ దెలియనగునె ?

శా. మూలం బెవ్వఁడు విశ్వభూతగణమున్ బుట్టింపఁ బోషింప ను
నూలింపన్ సకలాంతరాత్ముఁడయి యే ముఖ్యుండు మిన్నట్లు ది
క్కాలాబాధితుడై వెలుంగు భువనాకారై క వృక్షాకృతిన్
మూలంబై కనరా డెవండు శరణంబున్ వేడుఁదున్ దత్తభున్.

41

సీ. వాడిపోయిన సస్యవనరుహ సంతతిన్ గాంచి పయోదమై కఱఁగు నెవఁడు,
ఘనశాణములఁ దటి త్కర వాలముల నూరి దుర్భిక్ష తామారి దునుము నెవఁడు,
వినువీధిలో నింద్ర ధనువునెక్కిడి తుధాద్యసుర సంహతిని వేటాడు నెవఁడు,
అర్కేందు నయన దివ్యాలోకనచ్చవిన్ ఘనతమోయవనికన్ గాల్పు నెవఁడు.

తే. సాంధ్యరాగమ్ము నెఱపి యీ సకల భూత
పుంజమున్ నెమ్మదిగ నిద్రబుచ్చు నెవఁడు
మలయపవన శీతల హస్తముల స్పృశించి
ప్రాణికోటిని మేల్కొల్పు ప్రభు వెవఁడు.

42

క. ఈ రేడు జగములన్ గల సారంబై , శ్రుతు లెఱుంగఁజాలని మహిమా
పారంబై , పూసలలో దారంబయి యాత్మలంటి పొల్పెడి దేవా !

43

చ. నిశలుఁ బవళ్ళు సంసరణ నీరధిలోన షడూర్మిమాలికా
వశత నడంగి రాగరస వారిఁ జెలంగెడి దారపుత్ర న

క్రశత మహాగళగ్రసిత రమ్య వివేకులునైన మాదృశుల్
పశువులు నీదు దర్శన సుభాగ్యము నొందఁగ నర్హులే ప్రభూ !

44

మ. అఘ మూలంబయి కర్మకాండమయి కామాకారశాఖా శిఫా
అఘ రూపంబయి భ్రాంతి పర్ణసుమనోలంకారమై వైషయీ
నిఘ సాద్యల్పఫలాధ్యమౌ భవమహానీపాగ్ర మందుండి దే
వ ! ఘనాపజ్జలధిన్ మునింగితిఁ గృపా పారీణ ! రక్షింపవే.

45

చ. నిరుపమ నిర్వికార ధరణీ గురుభారనివార యోగి హృ
త్సరసిజ మిత్ర ! భక్త భవసంగత బంధలతాలవిత్ర ! మే
శరణ మిహాన్యథా నహిసుసత్త్వర మేహిపరేశ పాహి సం
హర మకరాకృతిం త్రిభువనాలయ ! పాలయ మాం జగత్పతే !

46

ఉ. త్రాణ నశించె నా వశముదప్పెను దేహము, తావుదప్పె నా
ప్రాణము, లాత్మదైర్య మెడఁబాసెను, గన్నుల మూర్ఛగ్రమ్మె నీ
ప్రాణికి నీ వినా మరి యుపాయము సాయములేదు రావె గీ
ర్వాణపతీ ! ఊమించినను రక్షణ సేయఁగదే కృపామతీ !

47

చ. పరమ కృపాధనా ! ప్రణత భక్త జనావన ! పీవు దక్క నే
శరణములేదు నా” కనుచు సామజమార్తిని దొండమెత్తి యం
బరమునుగాంచి దీనగతి మార్గముగానక “రావె యీశ్వరా !
వరద !” యటంచు నేడ్చెనట వర్తిలు కొండలగుండె నీరుగాన్.

48

ఆ. ఆర్చి యార్చి యార్చి యటుగాంచు నిటుగాంచు
నాశలో నిరాశ నిభినయించుఁ
గొండగుహలు వనులు కోనలా నిర్మద
గతికి నేడ్చు నుటక ప్రతిరవముల.

49

వ. అంత సామజం బాత్మలో హరి రాకను సందేహించుచు నిట్లు దలంపన్
దొడంగె.

50

క. “హరి రాక కల్గ, యిఁక యీ కరి జీవిత, మిల్ల, యా మకరి యాఁకటికై
యెర యనిన కొల్ల, ధర నెవ్వరికిన్ గావలె ననాథ బాధ లవెల్లన్.

51

క. పిలిచినఁ బలుకరు, కాంచన్ వలనుపడదు, చనఁగరాదు వద్దకు లక్ష్మీ
లలనాధీశు లభాగ్యులఁ దిలకించెదరొక్కొ ! హరి తీరది వేఱే.

52

క. కలఁడఁట చరాచరంబులఁ గలఁడఁట దశదిశల భక్త కల్పదుగ్రిమమై.

కలఁడు కలఁడనెడు మాటలు కలలో లేకున్న విలువగలవో తెలియన్. 53

ఆ. నిశియుఁ బవలు తోడునీడవై నీవు నా దండ నుంట లచ్యుతా! యెఱుంగ

జ్ఞానభాను ముఖము గనరాని యజ్ఞాన నిశివసించి యెట్లు నీడ గాంతు 54

ఆ. కనుల మూసి స్వప్నమును గాంచు బాలుండు

మాత తనదు పక్క మనుటఁ గనఁడు,

కలవరించి భీతిఁ దెలివొంద నోదార్పు

తల్లి యునికి యపుడు తెల్లమగును.

55

క. కలవు కల పీవు జగమను

కలలో నున్నంతసేపు కనఁబడవేమో !

కలఁ గనఁబడు జనకుని వలెఁ

గలయఁగ రమ్మనుచు మిన్ను గని యిటు లెంచున్.

56

తే. అంబరపుఁ దెర మఱుఁగున నలరునట్టి సూత్రధారివై లోనుండి జూతుమమ్ము;

ఇవల నటియించు పాత్రల కీవు మాకు నెపుడు గనరావు జగముల నేలు తేడ !

తే. నీవు గలవని వాయువుల్ నిఖిల దిశల

గుసగుసలు వెట్టుచున్నట్లు గోచరించుఁ

దరువులెల్లను నిజమంచుఁ దలల నూపు

విధము దోచుచునుండెనో విశ్వవిభుఁడ !

58

తే. అఖిల భూత జీవనదాతవై న యట్టి ఘనుఁడ వీ వనియో త్రిజగన్నివాస !

అంబుచయములు స్వీయ శుద్ధాంతరంగ దర్పణమ్మిడి చూపువిధమ్ము దోచు."

వ, అనుచుఁ దలంచి తత్సరోవర విరాజితంబై.

60

క. మలయజ పవన సుఖస్పర్శల నుయ్యెల లూఁగి మిత్రు చక్కిలిగింతన్

గిలకిలనగి యలికులవతిఁ గలసి రత మొనర్చు తరుణ కమలము నొందున్. 61

క. కని హస్తాగ్రమ్మునఁ బూవును గొని పైకెత్తి యెచ్చె నుద్వాంతము జీ

వనగతిఁ బాసిన సుమచస్సున స్వమనశ్చిత్రపటముఁ జూపి యిటాడున్. 62

ఉ. "తమ్మి జలాల నుండ నమృతమ్మని కమ్మని తేనె సోన భృం

గమ్ములు ద్రావి యేగె దమకమ్మున గంధవహుండు తావిమొ

త్తమ్మును దొంగిలించె స్వపదచ్యుతిగాంచిన వెన్క నేటి నే
స్తమ్మిటు తొంగిచూడ వొకసారియు స్వార్థపర ప్రపంచతల్. 63

క. ఆపదఁ గడవఁగ నీ విరి నీ పదపూజల నొనర్చ నిలిచిన దిఁక నీ
వీ పూపు తావి సని రుచి లోపింపక మున్నె రమ్ము లోకాధారా! 64

ఉ. ఎచ్చట నుంటివో సరసిజేక్షణ! నిన్నిటు పిల్చి పిల్చి నేఁ
జచ్చితి నోటిముతైములు జాటునొ పల్కినఁ గొంప గాలుచోఁ
జిచ్చు నడంపఁ గూపమును జేడ్పడి త్రవ్వట నిన్ను బిల్వ"నం
చచ్చపు టార్తితో నుఱక యంబరముం బరికించు నాసమై. 65

ఆ. "నీవ రాకయున్న నిఖిల జగమ్ము లీ
శ్వరుఁడె లేడటంచుఁ బరిహసించు
నట్టి దుష్టవాక్కు లాలించుటకు మున్నె
యరుగుదెమ్ము భక్తవరద!" యనుచు. 66

క. "వచ్చినఁ బ్రాణము దక్కును జచ్చినమై జిక్కుఁ దడవునల్పిన నిఁక నీ
యిచ్చ" యని వ్రాల దివి వినవచ్చెన్ గరి మొఱలు సురలు పదటున బెదరన్.

క. శివుఁ డాలకించె సరసిజభవుఁడున్ వినె విశ్వమయతఁ బరఁగమి తా మిం
దెవ రాదుకొనకయుండిరి భువనమయుండైన విష్ణువును వినె నంతన్. 68

మ. "అల వై కుంఠపురంబులో నగరిలో నామూల సౌధంబు దా
పల మందార వనాంత రామృతసరః ప్రాంతేందు కాంతోపలో
త్పల పర్యంక రమావినోదియగు నాపన్న ప్రసన్నుండు వి
హ్వల నాగేంద్రము పాహి! పాహి! యనఁగుయ్యాలించి సంరంభియై."

మ. "సిరికిన్ జెప్పఁడు శంఖ చక్రయుగమున్ జేదోయి సంధింపఁడే
పరివారంబును జీరఁ డభ్రగపతిన్ బన్నింపఁ డా కర్ణికాం
తర ధమ్మిల్లము చక్కనొత్తఁడు వివాదప్రోత్థిత శ్రీకుచో
పరిచేలాంచలమైన వీడఁడు గజ ప్రాణావనోత్సాహియై." 70

క. పోదు రెట కనుచుఁ బల్కెడి శ్రీదయితను బరిజనమును సేనన్ గీనన్
వాదమును వినోదమ్మును బోదోలి బిరాన లేచిపోవఁ దొడంగన్. 71

చ. హరి వెనువెంట భార్గవి రమాంగన వెంబడి రాణివాస మా
పరిజనమంటి తార్జ్యుడు సుపర్ణుని వెంబడి శంఖ చక్రముల్

వరుసగ దండనాథుఁడును వారును వీరన నేల నింతకా
పరమపదంబె తాఁ గదలివచ్చెను జెచ్చెర నంతకంతయున్.

72

వ. అంత రమాదేవి శ్రీహరి త్వరిత గతి నరసి యంతరంగంబున నిట్లని చింతించు.

సీ. ప్రల్లదు లెవరేని బాసవాల్ నెలఁతలన్

బీడించి సిలుగులు బెట్టిరేమొ

ముని మ్రుచ్చు లెవరేని పెనుమిన్ను

మొత్తమ్ము మ్రుచ్చిలి మున్నీట మొత్తిరేమొ

యెఱచి దిండెవరేని తెఱగంటిరాచవీ

జొత్తుకొనంగ దండె త్తిరేమొ

బెట్టిదు లెవరేని చుట్టుకెదువు జోదు

గలఁడేడ యని భక్తుఁ గలఁచిరేమొ

తే. యేమి మూఁడె నెవ్వరికి నిల్లెచటి వఱకు

నెందుకొఱకుఁ దా వేంచేయు నెఱుఁగలేను

నే నఁటంచును సిరిదొరసాని తాను

నుఱుకు హరి వెంట మొగిలంటు మెఱపు కరణి.

74

వ. అంత నత్యంత దూరస్థంబై యుంట నస్పృష్ట దృష్టంబగు హర్యాగమన
దృశ్యంబున్ నాకలోకవాసులగు సురగరుడ కిన్నరకింపురుషాదిగణంబు లతి
కుతూహలమనస్కులై యవలోకించి పరిపరివిధంబుల నిట్లు భావింపం దొడం
గెను,

75

సీ. అది వారిదం బొకో హరిశరీరంబొకో యనుచు నభస్సీమ నరయువారు,

అర్కబింబమ్మొకో యది రథాంగమ్మొకో యని యంతరిక్షమ్ము గనెడివారు,

అమలేందుదీపమో యది శంఖరూపమో యనుచు రోదసిని గన్గొనెడివారు,

తారకాకాంతియొ తా వైజయంతియో తోచదటంచు మిన్ జూచువారు

తే. సూర్యచంద్రుల నొకమాటు చూడఁగలమె ?

మేఘ తారక లొకమాటు మెఱయఁగలవె ?

కాదు సాయుధమాధవాగమన మిదియొ

యనుచు సురలోకమెల్ల వాకొనెడివారు.

76

ఉ. నిక్కముగా నతండు మన నీరజనాభుడె కాంచనయ్యె నీ
ప్రక్క రమాలలామ యటుప్రక్క సుదర్శన మల్లదో దిశల్
పిక్కటిలంగ బొబ్బరిలు భీషణ శంఖమదో ఖగేశుడే
దిక్కున కేగునో యితఁడు, దీనగతిన్ మొఱవెట్టి రెవ్వరో! 77

క. అనుచున్ మిన్ గనుచును నెమ్మనమున భక్త్యతిశయమ్ము మల్లడి గొనఁగా
దనుజారి సంతతులు తద్వినతాత్మజ తురగు నెఱఁగి వినుతించి రిటుల్. 78

ఉత్పత్తి

ఆహో! యహో! యహో! యద్భుతము దృశ్యమ్ము
లూహల కతీతమను నుర్వీగత జనమ్ము
నభము పగలినదేమొ ప్రభలు గ్రక్కి రహించె
నిభదంత కాంతియురు లేకమై ప్రవహించె
చక్కుమని మెఱసె నలుదిక్కుల మొగమ్ములున్,
ఒక్కటై కరఁగెనో యుడు సమూహమ్ములున్
కోటిసూర్యులు నొక్కచోటనే పొడిచిరో
నీటగు తటిల్లతలు నృత్యముల నడచెనో
హరి నీలమణిహార నిరుపమ మరీచులో
యురునీలకంధి నట దుత్తుంగ వీచులో
హోటక విమానముల నమర సంతతులు తిగ
కోటి యొకచోట గుమిగూడికొని యాడె వగ
సరసాస్పరసలు మైమఱచి నాట్యమ్మాడఁ
బొరిపయ్యెదలు జాఱఁ బూసిగ ముడివీడ
సురనరోరగ యక్ష వరకింపురుషదైత్య
గరుడ గంధర్వ తుంబురు నారదాదిత్య
వరులు విద్యాధరులు విరివానఁ గురియించఁ
బరెమళ మిళిత శీతపవనములు సనుదెంచ
నతులగుచు 'నో న్న మో నాతాయణాయ' యని
స్తుతులొనర్చుచు మ్రొక్కు సురలఁ గన్గొనఁడు విని
ఘన మనోవేగ కృత గమనమునఁ బయనించి
కనులందుఁ బ్రాణముల్ గల కరటిఁ దిలకించి

చ. పరమ దయాశువై మకరిఁ బట్టి వధింపఁగ బంపె వేగశ్రీ
హరి కర భీషణోరగ ఫణాగ్రమణి ప్రభలీను చక్రమున్
వర సురవై రినాశ పరిపాలిత శక్రమునైక కోటి భా
స్కర కిరణచ్ఛటాచ్ఛవి ధగద్ధగితాంబర చుంబి వక్రమున్. 80

మ. జలజాప్తుం డరు దెంచునేమొ సుమనస్సంరక్షణార్థ మ్మనన్
బ్రహ్మయోగ్రాసల భీకరాకృతుల చక్రస్వామి మిన్ వీడి త
ట్టల కుంభీర కఠోర శీర్షమును వే ఖండించె నిండించె ది
గ్వలయాంతంబులఁ బాంచజన్య పృథుశంఖధ్వజముల్ శార్ఙ్గియున్. 81

మ. కర విభ్రాజిత పాంచజన్య ఘన శంఖస్వాన గర్జాకృతిన్
వర శోభావిలసత్సుదర్శన తటి ద్వారాప్తి నక్షిణ స
త్కరుణా మేఘకళేబరుండగుచు సక్రధ్వంసియై చక్రి స
త్వర మార్చెన్ బద బాధనొందు కరి హృత్తాపానల జ్వాలలన్. 82

ఆ. కరిని హరియొ కరుణఁ గాపాడుటల్ గని
కరులు హరులఁ గాంచి వెఱపుమానె !
చక్ర మొకట మకరి సంహరించుటఁ గాంచి
చక్రపదములంటె సక్రరాశి. 83

క. నిడు కేలఁ బదము బుడుకుచు మడుపు వెలిం జేర్చె శౌరి మాతంగవిభున్
గడుభక్తి వెలయఁ గరి హరి యడుగుండామరల నొక్క యరవిందమిడెన్.

వ. తొల్లి దేవతల శాపవశంబున మకర రూపంబుగొన్న హూహూనామ గంధ
ర్వుఁడు తన మొదటి రూపంబు బ్రాపింప హరిని స్తుతించుచుండ, నగస్త్య
శాపవశంబునఁ గరియోనిం బుట్టిన యింద్రద్యుమ్న మహారాజగు నా ద్విర
దంబు సజహారామరులకు నలభ్యంబగు హరిస్వరూపంబున్ దిలకించి పులకించి
యిట్లని యభినుతింపం దొడంగె. 85

క శి క

వేదము లెఱుఁగవదే పారంబున్ వేధ యెఱుంగం జేసారంబున్
ఘటఘటమున నిటు నటియించెడి పరు నటన సూత్రధరు నవపీతాంబరు
త్రిభువన సుందరు వనమాలాధరు నభయప్రదకరు నఘసముదయహరు
జలదదేహు నాజాను చతుష్కరు లులితాలకు సురలోచనతస్కరు

శంఖచక్ర ఘన శార్ఙ్గచాధరుఁ గంకణ వలయాంగద వర నూపురు
హాటక రత్నకిరీట మకుటమణి కూట ఘటిత రవికోటి లసితఘ్రిణిఁ
గటక రత్నరుచి పటల కనత్కరుఁ గటిసూత్ర శ్రీకలిత కళేబరుఁ
జందన చర్చిత జలజయుతోదరు సుందర విద్రుమశోభి సుమాధరు
నిందువదను సితకుందరదను కృత మందహాసను మృదుమధుర వచనుసిత
నలిన నయను వర నాగశయను శ్రీచల దపాంగవళ సంవీక్షణు శ్రీ
ఖండ తిలక సంకలితఫాలు శ్రుతికుండల మండిత గురుకపోలు నతి
ధీరోదారు గభీరు మహాబల సారాకారు విశాలోరస్థుల
పారి స్థవదప్రీతి కౌస్తుభమణి హారపూర మోహనగళు ధరణి
శ్రీరాజిత సుశ్రీవత్సాంక మనోరంజకు సుమనోవినుతాగమ
సారమార్గ సంచారునిన్ నిరాకారు విశ్వసాకారునిన్ బురా
కృతపుణ్య వశోన్నతి దర్శించితి గతి నీవే యని కరము నుతించితి
నతతము నిను నా మతిని దలంచితిఁ బ్రీతికితి నురు భవభయముఁ దరించితి
కరి వరదా యను బిరుద మొసఁగి నిను సురసంఘంబులు స్తుతుల నొనర్చును
వరమపురుష యన హరి మరుగొందెను కరి కరేణు సంఘమ్ముల జెందెను. 86

క. గంధర్వుఁ డరిగెఁ దా నమృతాంధస్సీమలకుఁ ద్రదశు లాశ్చర్య మహా
సింధువుల మున్న సురపుష్పంధయ వేణులు నివాళిఁ బట్టి నుతింపన్. 87

క. నరుఁ డీ కథఁ జదివిన విన వరదుఁడు వానిం జలాల వారాహంబై
ధర వామనుఁడై యటవిన్ నరహరియై రక్షసేయు నరక హరుండై. 88

క. అని వినఁజెప్పుచుఁ గవి యో
“యనఘా ! యిది యార్తభక్తి యాత్మార్పణమున్
బొనరించు గోపికావర
వనితాజన భక్తి మౌని వంద్య” మృనియెన్. 89

ఆ. సుకవిఁగాంచి “దాని నొక యింత వినిపించుఁ”
డనుచు “స్వామి ! కొందఱజ్ఞ జనులు
చక్రీగాధ లరసి జారుండు చోరుండఁ
టండ్రువారి కేమి యనుట” లనెడి. 90

ఆ. వారిఁగాంచి సుకవిశౌరి నదవతార
కావ్యకథలు భక్తసేవ్య సుధలు
వినుఁ డటంచుఁ గుతుకమునఁ గృష్ణగుణగాన
మహిమయెల్లఁ దెలుపు మధురభణితి. 91

క. “మధుకైటభారి సుమహిత మధురాకృతిఁ దాల్చి కంసు మథియించుటకై
మధురాపురి నుదయించెను మధుమాస విలాసమత్త మధువము భంగిన్. 92

క. బందె జనువొందె దేవకియందానక దుందుభికి రహస్యముగా శ్రీ
బృందావనిఁ గొనిపోఁబడి నంద యశోదలకుఁ గూర్చినందనుఁ డయ్యెన్. 93

సీ. మాపె వెన్నునిగని మహిరాక్షసుల పేరుమాపెను దేవకిమాత తాను;
పుట్టి యమున దాఁటఁబోవు చక్రికి నదిపుట్టిలేకయె త్రోవఁ బుట్టనిచ్చె;
పాపమై మందకుఁ బయనించు శార్ఙ్గికిఁ జాఁప జేఁడొక యాతపత్రమయ్యె !
ఆ నంద గృహమున హరి సేరినంతనె యానంద జలనిధు లవనిఁబొరలె !

తే. కొమరు ప్రాయంపు నెలఁతల కోర్కులూరఁ
గొమరుఁ జెనుకూర్చి నొడిఁజేర్చుకొనె యశోద
ఆలమందల రిపువర్గ మడలిపోవ
నాలమందల నున్నహ మతిశయించె. 94

క. నందనుని గాంచి బ్రహ్మానందాంబుధి పొంగిపొరల నందుఁ డవశుండై
మందఁగల లేగటావుల వందలు వేల్ దానమొసఁగె వరవిప్రులకున్. 95

క. ఎన్నాళ్ళటి సుకృతమొ మా కన్నులుగల ఫలము పీనిఁ గాంచుటె యని ప్రే
యన్నుల మిన్నలు వెన్నునిఁ జెన్నుంగందోవలఁ బూజచేసిరి శ్రీకృష్ణ. 96

తే. పల్లె జనమెల్ల నందుని యిల్లునిండఁ బురుడునున్ జాతకర్మయు జరిగెనంత
జారసాల నొనర్చి కుమారునకును నామకరణమ్ముసేయు సన్నాహ మొదవె

సీ. రాకిణి పింపిణి రావిరేకయుఁ గుప్పె కోరకొప్పుల తలం దారలిన
సరిగ పట్టెడగుండ్రనరము పూసలపేర్లు పాలిండఁ దూఁగుటుయ్యెల లూఁగ
బిగువు నొడ్డాణముల్ బిళ్ళల మొలనూళ్ళు జవ్వాడు నడుముతో సరసమాడ
మట్టెలు పిల్లాండ్లు మరి వీర మద్దయల్ లావణ్యగతులకు లయలువేయ

తే. జీలుఁగు టద్దాల కుట్టుపోతలు వెలుంగు
పూలయంచుల కుత్తంపుఁ జోలములును

ఆ. వారిఁగాంచి సుకవిశారి సదవతార

కావ్యకథలు భక్తసేవ్య సుధలు

వినుఁ డటంచుఁ గుతుకమునఁ గృష్ణగుణగాన

మహిమయెల్లఁ దెలుపు మధురఫణితి.

91

క. “మధుకైటభారి సుమహిత మధురాకృతిఁ దాల్చి కంసు మథియించుటకై
మధురాపురి నుదయించెను మధుమాన విలాసమత్త మధువము భంగిన్. 92

క. బందె జనువొందె దేవకియందానక దుందుభికి రహస్యముగా శ్రీ
బృందావనిఁ గొనిపోఁబడి నంద యశోదలకుఁ గూర్మినందనుఁ డయ్యెన్. 93

సీ. మాపె వెన్నునిగని మహిరాక్షసుల పేరుమాపెను దేవకిమాత తాను;
పుట్టి యమున దాటఁబోవు చక్రికి నదిపుట్టిలేకయె త్రోవఁ బుట్టనిచ్చె;
పాపమై మందకుఁ బయనించు శార్దూలఁ బాప తేఁడొక యాతపత్రమయ్యె!
ఆ నంద గృహమున హరి సేరినంతనె యానంద జలనిధు లవనిఁబొరలె!

తే. కొమరు ప్రాయంపు నెలఁతల కోర్కులూరఁ
గొమరుఁ జెనుకూర్చి నొడిఁజేర్చుకొనె యశోద
అలమందల రిపువర్గ మడలిపోవ
నాలమందల నుత్సాహ మతిశయించె.

94

క. నందనుని గాంచి బ్రహ్మానందాంబుధి పొంగిపొరల నందుఁ డవశుఁడై
మందఁగల తేఁగటావుల వందలు వేల్ దానమెనఁగె వరవిప్రులకున్. 95

క. ఎన్నాళ్ళటి సుకృతమొ మా కన్నులుగల ఫలము వీనిఁ గాంచుటె యని ప్రే
యన్నుల మిన్నలు వెన్నునిఁ జెన్నుంగందొవలఁ బూజచేసిరి శర్మిన్. 96

తే. పల్లె జనమెల్ల నందుని యిల్లునిండఁ బురుడునున్ జాతకర్మయు జరిగెనంత
బారసాల నొనర్చి కుమారునకును నామకరణమ్ముసేయు సన్నాహ మొదవె

సీ. రాకిణి పింపిణి రావిరేకయుఁ గుప్పె కోరకొప్పుల తలం దారలిన
సరిగ పట్టెడగుండ్లసరము పూసలపేర్లు పాలిండ్లఁ దూఁగుటుయ్యెల లూఁగ
బిగువు నొడ్డాణముల్ బిళ్ళల మొలనూళ్ళు జవ్వాడు నడుముతో సరసమాడ
మట్టెలు పిల్లాండ్లు మరి వీర మద్దయల్ లావణ్యగతులకు లయలువేయ

తే. జిలుఁగు టద్దాల కుట్టుపోతలు వెలుంగు
పూలయంచుల కుత్తంపుఁ జోలములును

నీలి నిబోళి కెంపువన్నియల నలరు

సరిగపట్టంచు కోకల సవదరించి.

98

క. చిలుకలో వలపుల మొలకలో యలుకన్ వలరాయడేసి హరు నొంచిన పూ
ములుకులొ స్వర్గోకామృత గుళికలో యన గోపికలును గోపాలునకున్. 99

క. తలయంటి నలుగుదీయుచు జలకమ్మాకించి తుడిచి శౌరికి రక్షా

తిలక మ్మిడి పొగవేసియు బులిగోరిడి పురిటికూసమును దొడిగిరొగిన్. 100

తే. పసిడి పట్టుపుట్టుము గొల్ల వైటవేసికట్టె యేడువారాల నగల్ ధరించి

పచ్చిజాలింత నందుని పట్టమహిషి జావిలో జేదవేయఁగా బయలుదేత 101

సీ. పసుపు నలుంగుతో బసగుల్కు నగుమోము బంగారు దివ్య వెలుంగఁజేయఁ
గాటుక ల్లిద్దిన కలికి వాల్గన్నలు స్మరశీలముఖపాళి సానఁబట్ట

సిందూరతిలక లాంఛిత మనోహరఫాల మరుణోదయ ప్రభల్ గురియుచుండ
మేలిముసుంగుతో మేలమాడెడి ముంగురులు సంబరస్థాబ్దముల రచింపఁ

తే. జాలచేపుల దడిసెడి వైటకొంగు వలుడ నడికట్టు నిడి చేదవైచి నూత
సున్నపుంబూత శోభిలుచున్న కలశమందు నీరూనివచ్చు నా నందసతిని. 102

ఆ. అరసి వదినె వరుసయగువారు ముందేగి దడిని గట్టినటులు దారినిల్చి

చేరసిము మగని పేరుచెప్పుట వినాలోని కనిరి నగుచు జానతోడ. 103

చ. తలుపుదరిం బ్రసూతజని దారినివేడెను వారునవ్వి “లో

పలి కరుచెంచనీయఁగ నెవారి కుటుంబము మీర” లన్న న

వోలయ విడెంపు కెంపులు మరొక్కెడ దాల్చిని నీలిసొంపులున్.

గళకళలాడు దంతసితకాంతులతో బెనఁగన్ నతాస్యయై.

104

క. అన్నంగని చెవిప్రత్తుల విన్నావో లేదో మఱల విను వదినే! మా

యన్నయ్య పేరు జెప్పమి నిన్నేఁగఁగనీయ మనుచు నెలఁతలు పలుకన్. 105

తే. అవనత శిరాన సిగ్గుతో నభిముఖముగఁ

జూడనోడి శ్రమించు వాల్చాపుతోడ

మూసి నగు పిన్ననవ్వుతో మూఁగతనము

వదలి పెదవిఁ గదల్చి తా నెదియై పలికె.

106

క. “సరె! సరె!” యని రివలిస్త్రీల్

“మఱల నుడువు” మనిరి యవలి మానిను లిట్టి

యిరుతెగలు వాదులాడుట సరిగెను

జాలెంతలోని కదె యదననుచున్.

107

ఉ. జాలకుఁగాంచి నందుఁడు నపారముదంబుధి నోలలాడె ము

త్యాల సరాల తొట్టియలఁ దార్చి యశోదయు జోలఁజాడెఁ ద

త్పాలమునున్ మఱితిలక భాసురమై నెలమామ యందచం

దాలను లెక్కఁగూడె లలిస్తన్యని మజ్జనమాడె చెక్కికుల్.

108

సీ. కలువ నీలపు వన్నెకలుముల జనరాని వలపించు నీలి వెన్నెలలకొండ,

మహితేంద్రనీల సన్నణి మరీచి సుధాబ్ధిని మధింప జనించు వెన్నముద్ద,

నెమిలి కన్నుల నీలినిగ్గులు వడపోసి కట్టు మేఘపువన్నె పట్టుకుచ్చు,

ఉదనిధి నీలిరం గుడికించి యంబరమృద్ధగా మెఱయు నీలాంబుదమ్ము

తే. నిరతిశయ రూపలావణ్యనిధి నమస్త

తత్వ కల్యాణగుణ మహోదధి యటంచు

జలదవృతభాను సమభావ్య సులభసేవ్యఁ

గొడుకుఁగని కృష్ణుడనుచు బేరిడె యశోద.

109

సీ. లీలా విభూతి యీ భూలోక మంచిత డోలాయితమ్మయి తేలియాడ

నాశా చతుష్టయమున న్విరూపమ్ము పాశాకృతులఁ గట్టువడుచువేల

శేషుండు ధిషణా విశేషుండు సుకుమారవేషుండు పాన్పుగా వెలుఁగుచుండ

వేదముల్ ప్రజ్ఞావిసోదముల్ పరతత్వవాదముల్ నగు జోలపాటగాఁగఁ

తే. బవలు రవి నిశల్ శశివేడ్కఁబైన పేలిఁగట్టు బంగారురంగారు పిట్ట లగుచుఁ

గాలు కేల్లాకి యటునిటుఁ గదలి యాడనాడు వటవత్రపుట శాయియైనజాలు.

క. దర్శించి హరి యని పదస్పర్శమ్ము నొనర్చి భక్తిభావ మెదఁ బరా

మర్శ మొనరిచి శాహ్య స్పర్శమ్మునుమఱచి నందు పన్ని యిఁటెంచున్.

క. “తన కాలి బొటనవేలిన్ గొని కేల ముఖానఁ జొనిపికొని నమలున్ ద

జ్జనితాంఘ్రి తీర్థముల నుదర నివాసత్సకల భూతరాజి తరింపన్.

112

శా. గోలి లాటలనాడు నీ శిశువు భూగోళాది లోకాలతో

జాలోద్యత్కర సాలభంజికలగున్ బ్రహ్మాండ రుద్రామరుల్

కాలునోట నిడంగ లాల యలుఁగై గంగాంబువుల్ జాలు గో

పాలుం డెక్కడి జాలుఁ డీతఁ డఖల బ్రహ్మాండ పాలుం” డమన్. 113

యిరుతెగలు వాదులాడుట నరిగెను

బాలెంతలోని కదె యదననుచున్.

107

ఉ. బాలకుఁగాంచి నందుఁడు నపారముదంబుధి నోలలాడె ము

త్యాల సరాల తొట్టియలఁ దార్చి యశోదయు జోలఁబాడెఁ ద

త్పాలమునున్ మఱితిలక భాసురమై నెలమామ యందచం

దాలను లెక్కఁగూడె లలి స్తన్యని మజ్జనమాడె చెక్కిశుల్.

108

సీ. కలువ నీలపు వన్నెకలుముల బవరాని వలపించు నీలి వెన్నెలలకొండ,

మహితేంద్రనీల సన్నని మరీచి సుధాబ్ధిని మధింప జనించు వెన్నముద్ద,

నెమిలి కన్నుల నీలినిగ్గులు పడపోసి కట్టు మేఘపువన్నె పట్టుకుచ్చు,

ఉదనిధి నీలిరం గుడికించి యంబరమ్మద్దగా మెఱయు నీలాంబుదమ్ము

తే. నిరతిశయ రూపలావణ్యానిధి సమస్త

తత్వ కల్యాణగుణ మహోదధి యటంచు

జలదవృతభాను సమభావ్య సులభసేవ్యఁ

గొడుకుఁగని కృష్ణుఁడనుచుఁ బేరిడె యశోద.

109

సీ. లీలా విభూతి యీ భూలోక మంచిత డోలాయితమ్మయి తేలియాడ

నాశా చతుష్టయమునాశ స్వరూపమ్ము పాశాకృతులఁ గట్టువడుచువ్రేల

శేషుండు ధిషణా విశేషుండు సుకుమారవేషుండు పాన్పుగా వెలుఁగుచుండ

వేదముల్ ప్రజ్ఞావినోదముల్ పరతత్వవాదముల్ తగు జోలపాటగాఁగఁ

తే. బవలు రవి నిశల్ శశివేడ్కఁబై న వ్రేలఁగట్టు బంగారురంగారు పిట్ట లగుచుఁ

గాలు కేల్దాకి యటునిటుఁ గదలి యాడనాడు వటపత్రపుట శాయియైనబాలు.

క. దర్శించి హరి యని పదస్పర్శమ్ము నొనర్చి భక్తిభావ మెదఁ బరా

మర్శ మొనరిచి బాహ్య స్పర్శమ్మునుమఱచి నందు పన్ని యిఁటెంచున్.

క. “తన కాలి బొటనవ్రేలున్ గొని కేల ముఖానఁ జొనిపికొని నమలున్ ద

జ్జనితాంఘ్రి తీర్థముల నుదర నివాసత్సకల భూతరాజి తరింపన్.

112

శా. గోలీ లాటలనాడు నీ శిశువు భూగోళాది లోకాలతో

బాలోద్యత్కర సాలభంజికలగున్ బ్రహ్మాండ రుద్రామరుల్

కాలున్నోట నిడంగ లాల యలుఁగై గంగాంబువుల్ బాలు గో

పాలుం డెక్కడి బాలుఁ డీతఁ డఖిల బ్రహ్మాండ పాలుం” డమన్.

113

ఆ. అనెడి యా యశోద నచటి వ్రేకాంతలు గాంచి నగుచు నిటువచించి “రెట్లు
కదల మెదలలేని కనలేని వినలేని పలుకలేని పాప బ్రహ్మమగును?” 114

వ. అనిన నయ్యశోద వారి నారసి యీ రీతిన్ బలుకం దొడంగె. 115

మ. “ధర సర్వత్ర వెలుంగు తేజ మెచటన్ దా నేగు వాచామగో
చరుడదై వ్యతుడెవారిగాంచి పలుకున్ సర్వేంద్రియాతీతమై
గుఱుతింపం బడరాని తత్వమెవరిన్ గుర్తించు, లేదేని శ్రీ
వరుడౌ జాలకుడేమి చూడనడువన్ భాషింపనున్ జాలడే?” 116

క. ఇటు భక్తిన్ నుతియించెడి కుటిలాలక యెడఁద మాయగుప్పి హరియు నె
ప్పటి శిశురూపముఁ దాల్చెఁ గవటనాటక సూత్రధారి, పడఁతియు మమతన్.

క. తొట్టియ నిండాడెడి తన పట్టన్ గొనియె త్తి యడ్డపాపగ నిడి లోఁ
బట్టంగరాని సంతసముట్టిపడన్ జెక్కుఁ జెక్కు నొరయుచుఁ గూర్చిన్. 118

క. తిన రా దొల్లననుచు విడువను రా దీ తియ్యమావి పండెట్లని యా
తినరాని పండులోపల మను తీపిని గుర్తెఱింగె మానిని పేర్చిన్. 119

సీ. ఈ చిన్నినోటిలో నే తల్లి పరమాన్న
ముల నింపెనో యని ముద్దుగొనును,
ఈ ముద్దు ముచ్చట నే కవీంద్రుఁడౌ దివ్య
కవితామృతము చిల్కెఁగాయని విను,
ఈ నవ్వుకడలి యే యిందుజాలుని వ్రస
వించునో యనుచు నవ్వించి మురియు,
ఈ కల్కిచూపుల నే కల్వ దాఁగురిం
తల నాడునో యని తవిలికాంచు

తే. గిలిగిలింతల నవ్వించి గిల్లి బొజ్జ
బుఱుమన నూఁది ముద్దుల బుగ్గలద్ది
తలను వక్షము నలమి కౌఁగిలిని జేర్చి
మూర్కొనుచుఁ బరవశతఁ గన్మూయునొకట. 120

క. పెరుగుట విఱుగుట నెఱుగని గురు గోత్రాభిండు వేణుగోపాలుఁడు ద
వ్వరహించు దృష్టి నసదై దరియుకొలఁది వృద్ధియగు విధమ్ముగఁ జెరుగున్.

శా. చేరం బిల్చును జందమామఁ గలువల్ చిత్రించుఁ గెంగేల మే
 త్తారంగంబులఁ ద్రిప్పి యెల్లరి యెడందల్ ద్రిప్పు నా వైపు నో
 రూరన్ జప్పటలోనె యప్పములు సేయున్ డోలయై యూఁగు న
 య్యారే ! బుద్ధుల గంగిరెద్దనుచు నయ్యజ్ఞఁజ్ఞి ముద్దాడుచున్. 122

చ. ముడిచిన వేణిలోని సుమముల్ మన నీయఁ డొకప్పుఁ దెల్లఁగా
 నుడుపులనుండ నీఁడు వదనోల్లసితమ్మగుఁ గుంకుమమ్మును
 న్దుడువనివేళ లేదనుచు తొందర జెందెడి తల్లి బిడ్డఁడే
 పడెననఁ దాను దిట్టుకొని బాలుని లేపు నదెట్టి ప్రేమమో ? 123

వ. అంత నొక్కనాఁడు, 124

క. "పిన్నీ ! మన శ్రీకృష్ణుం
 డన్నము దినునట్టు లెంతో యాప్యాయముగా
 మన్ను దిను" ననుచు వెన్నుని
 యన్న వచించిన యశోద యాత్మజుఁ గనుచున్. 125

జ. "నేల నేల తినెదు ? నే లేనివేళ గోపాల ! పాలు పెరుఁగు గ్రాల" ననియె,
 "నేల నేల దినుదు నాలుకన్ గను" మని చిన్నినోరు దెఱచె వెన్నుఁడంత.

ఉ. భూమియు నాకస మ్మఖిల భూతచయ మ్ముదధుల్ తరుల్ గిరుల్
 సోముఁ డహస్కరుం డజుఁడు చుక్కలు దిక్కులు దిక్కరీంద్రముల్
 గ్రామములున్ ఘనాటపులు కాంతుఁడు తానును గో గణమ్ములున్
 భామిని బాలునోటఁ గని బాపురె ! యంచుఁ దలంచు నీ గతిన్. 127

ఉ. ఎక్కడనుంటి నా కనుల నేమి కనుంగొనుచుంటి బాలకుం
 డెక్కడ విశ్వభూవలయ మీ వదనమ్మున లోష్ఠతుల్యమౌ
 టెక్కడ నిక్కమో ! కలయొ ! యేను యశోదనుగానొ చెప్పలే
 నక్కట ! విష్ణుమాయయొ ముఖాబ్దమునన్ భువనంపు ఛాయయో ! 128

మ. తరమే కన్గొన విశ్వమందిర ముఖద్వారమ్ము నే తన్ముఖాం
 బురుహమ్మున్ భువనైక గర్భగృహమై పొల్పారు గర్భమ్మునున్
 జిఱుతం డీతఁడె మామకాత్మజుఁడె నేనే వీని గర్భమ్ములోఁ
 గర మొల్పారుదు విశ్వభూతతతికిన్ గన్నయ్య కన్నయ్యయే. 129

- ఆ. ఈ యనంత గగన మెవ్వని వక్త్రంబుమహియెవాని నోటి మట్టిపెల్లి
యతనిఁ దనయుడంచు నపచారపడు నందనతికి ముం దికెట్టి గతులుగలవో ?
- ఉ. కొట్టితిఁ దిట్టితిన్ దనుజకున్ గడు భీతిలెనంచు వీఁపునున్
దట్టుచు ఫాలభాగమున నా పద ధూళిని రక్షబొట్టుగాఁ
బెట్టితి నోట నెంగిలిని బెట్టితి నెన్ని యటంచుఁ జెప్ప ని
ప్పట్టుల నే నొనర్చు ఘన పాతకరాళికి నంతముండునే. 231
- క. నిరవద్య ! నిత్య వైభవ ! నిరవధికా నేకరూపనిలయ ! నమస్తే !
హరి విశ్వరూప ! యన నాగరిత యెదన్ మాయబెరసెఁ గని సుతుఁ డనఁగన్.
- వ. అంత బృందావనంబున గోపాలబాలకులం గూడి క్రీడావినోదంబులు సల్పుచు
బలరామకృష్ణులు. 233
- సీ. తెలిదమ్మి మఱియు నిందీవర మ్ముకచోటఁ బలువిచ్చి నవ్విన పగిది మెఱసి,
యాశపదీ ప్రియున్ శీతలచ్చాయయు వెనువెంట నులుకాడు విధముదోఁచి
హీరమసారముల్ చారుకోటీరానఁ బొదిగించియుంచిన పోల్కి దెల్పి.
యరుణోదయప్రభ లసిత పర్వతపంక్తి నలమిఁకొన్నట్టులు దలఁపఁజేసి.
- తే. మురిసి యీదాడు సమయానఁ బరువులెత్తు
వేళలన్ వృక్షసీమల వెలయు తఱిని
నడరి మల్లయద్ధక్రిడ లాడునప్పు
డెందు రామకృష్ణులు కనువిందొనర్తు. 134
- మ. తడవుం గానల నద్రసానువులఁ గేదారమ్ములన్ బీడులన్
గడుపుబ్బన్ బులుమేపి గోగణములన్ గాళిందికిన్ జేర్చి నీ
రిడి మై నెల్లెడ మైలవోఁ గడిగి బిట్టిఁతన్ బడంద్రోలి వెం
బడి వాలాంచల మంటి యీతవడు గోపాలుండు కీలారియై. 135
- మ. సరి దూర్మిప్రకరాహతిన్ వికలితోత్సాహమ్ములన్ ధేనువుల్
శిర మాడించి శ్రుతుల్ విదిల్చి పొరి నక్షిద్యంద్యముల్ మూయుచున్
బరు వొప్పన్ బుసదీయుచున్ మొగములన్ బై కెత్తుచున్ బోయి య
ద్దరిఁ జేరం జని యెండఁ గ్రాఁగుఁ బులిసస్థానమ్ములన్ నిల్పుచున్. 136
- శా. బాలవ్రాతముఁ గూడి చల్లి దిని గోపాలుండు మధ్యం దినా.
భీలోష్మాతపతప్త గోనివహమున్ బేర్పేరునం బిల్చి త

త్కాశిందీతట భూమిమిరుహ శీతచ్ఛాయలన్ మందగాః
దోలున్ మోరల నెత్తివచ్చు పసి నెందున్ గంగడో ల్లువ్వుచున్.

137

తే. త్మారుహచ్ఛాయలందు రోమంధవృత్తిః
గన్నులర మోడ్చి పడుకొను కదుపు లరసి
వటమహీరుహశాఖాధి వాసియగుచు
నంద తనయుండు వేణుగాన మ్మొనరె.

138

క. మందానిలముల నాడెడి నందాత్మజు వేణుగాన నాదశ్రుతికిన్
బృందావని తల యూఁపెన్ నందులునెమరాఁపె యముననాట్యము చూపెన్.

తే. తాలఁ గరఁగించు మురళీ స్వరంపు సొంపు
గాన మాఖింపఁజాలు వ్రేకాంతలెల్ల
నుదధి సంగమ్ము నెదఁగోరు నదులఁ బోలి
పరువిడుదురే నిరోధమ్ము సరకుగొనక.

140

శా. శ్రీ గోవింద పదారవింద యుగళీ సేవామృతా స్వాదనా
భోగాయ త్త విమ త్త చి త్తలయి తామున్ గోపికా రూపముల్
నా గేహమ్మిది నా సుతుండితఁడు నా నాథుండు నా బాంధవుల్
నా గోవ్రాతము నా శరీరమను నానాత్వమ్మునే యేమఱెన్.

141

తే. దివ్యసుందర యమునానదీతటమ్ము తరుణవల్లవీ ప్రణయ నందనవనమ్ము
వల్లవీ పల్లికా ప్త యకావనసుమమ్ము వలచి వలపించు చిలిపి గోపాలు సొమ్ము.

తే. ఆ ప్తగోపాల వదనబింబాధరమ్ము యఖిల గోపికా విరహజ్వ రౌషధమ్ము
గోపికానాథ గాఢోప గూహనమ్ము వసుధ రాధికాజన్మ తపఃఫలమ్ము.

143

సీ. గోలీల నాడును గో లీలఁ గూడును సౌలభ్య వాల్లభ్య సరణి మెఱయఁ
జెండాడు గోపులన్ జెండాడు పాపులన్ గై శోర వీరసంగతి దనర్ప
బొమ్మరమ్మును ద్రిప్పు బొమ్మర ముడి విప్పనజ్జితా విజ్జిత లవని వెల్గ
నెలఁతల న్వలపించు నెలతలం గల చెంచు మనుచు కామత్వ రామత్వ మెసఁగ

తే. నార ! యణురూపమైన బ్రహ్మాండమనఁగ
బీజమై కానఁబడు వృక్షరాజమనఁగఁ
గార్య కారణరూపుఁడౌ ఘనుఁ డనంగ
బాలగోపాలుఁడే జగత్పాలుఁడయ్యె.

144

వ. అంత నీది గని ఘోష మందలి జితరవల్లవీజనమ్ములు నవయువతులగు
నందవ్రజ సుందరీ సందోహమ్మును గన్నుల వత్తు లిడుకొని కాంచుచుఁ
గృష్ణసందర్శన కుతూ హలాయ త్తములగు వారి చి త్తముల నిరోధింప నిరంతర
గృహకార్య సమ్మగ్న మాన మనస్కులుగా నియమింప నెంచుతఱి 145

సీ. పాలు గొల్వుమన గోపాలు గొల్పెదనని
పరవశయగు గోపతరుణి యొకతె,
వెన్న నమ్ముమన నే వెన్న నమ్ముదునని
యొడలెటుంగని గొల్లపడుచొక్కర్లు,
గోవిందు రాకుండ నావంకఁ గనుమన
గోవిందుఁ గననను గోపి యొకతె,
దగ్ధఁ జిల్కుమన నం దుదధిశాయి దర్శించి
ప్రేమఁ జిల్కవె యను లేమ యొకతె.

తే. బాన నిండి స్రవించినన్ భామ యొకతె
పాలు పిదుకుచునే భూమి పాలోనర్పు
వెన్న పడినను ద్రచ్చుచు వెలఁది యొకతె
కాంచుటేమటి హరి రాక కాచుచుండు. 146

తే. క్రొత్త మీ చర్యలని మగల్ కోతవెట్ట
నత్తలును నుక్కుపాదాల నణఁచిపెట్టఁ
జేడియల చిత్తములు హరిన్ జిక్కువడెను
బంధుతతి శౌరిఁ గననీని బంధమిడెను. 147

వ. వృద్ధగోపీజనంబులు తమ తరుణ గోపికా సమూహంబును హరి దరిం జేరనీక
నిరోధించు ప్రయత్నంబులు విఫలంబులగుటఁ గుపితాంతరంగమ్ముల నంద
పత్నియగు యశోదాదేవి సన్నిధిం జని విన్నపంబు లొనర్పం దొడంగిరి. 148

క. “కన నున్న దింతెకాని యతనికిన్ దెలియనిదిలేదు ధర నొక విషయ”
మ్మని గోపికలు యశోదకు వినోదగతిఁ గృష్ణచర్య వివరింతు రిటుల్. 149

క. “ఓ తల్లీ ! మీ కృష్ణుని చేతలతో వశముగాదు చేడెలు పాలున్
న్నేతులు గొని చన నొక భాగోతమ ! నీతోడఁ జెప్పుకొన సిగ్గుగునే. 150

ఆ. తరుణి యొకతె వెన్న పెరుగు లమ్ముచు
నుండ బంతి దాచితనుచు జైట విప్పె
జిన్నవాడె కొడుకు చిత్రాంగుఁ డింకని
కెన్నియనుచు జెప్ప మిట్టి పనుల.

151

ఆ. పడుచుదాని దాకి యొడికొంగుఁ దడవఁగా
దగునె యన్న దొంగతనము మంచి
దగునె యంచుఁ గొమ్మ నదొ ! కోఁతి యని చూపి
వెన్న దొంగిలించి వెడలిపోయె.

152

క. కమ్మ మడచి పామని మా యమ్మాయి పయంటఁ నెలియనల్లె వినరె నో
యమ్మో ! యన నది పామోయమ్మో ! యని కౌఁగిలించి యధరమ్మానెన్.

ఆ. మొన్న జావి వద్ద నున్న మా దానిమ్మచెట్టు నెక్కి కూసెఁ జిలుకవోలె
దానమాడుచున్న తరుణి పైఁ గనినంతమాన మేఁగుఁగనకు మగువ యనియె

ఉ. కోఁతి విధానఁ జెట్టు కొనగొమ్మల నెక్కుచుఁ బండ్లు కాయలున్
గోత యొనర్చి బొట్టె కిడెఁ గోడలు గర్భిణియంచు నుంచ మీ
వాతను గొట్టుకొంటిరన వానికిఁ జూలనె నెట్టులన్న నా
నాతి కచెట్టు తొననియె నవ్వుదునా మఱి యేడ్తునా యికన్.

155

ఉ. ముందున కేగఁ గ్రుమ్మ వెనుబోయిన ఫెక్కునఁ దన్న నొర ! మా
మందను దోరయావు పెను మానిసిసే దరిఁజేరనీదు నీ
నందను సాహసమ్ము గనినన్ మది ఝల్లను దాని కాళ్ళకున్
బందమువైచి పాల్ పితికి జానను నేనని త్రావె నవ్వుచున్.

156

క. కలవారి కొమరుఁడైనన్ గలమాన్నము గుడిపి యెంతో గారాబముగాఁ
దలిదండ్రు నేతి లోపలి మొలకగ సాకవలె దుడుకుపోడిమి ముద్దే ?

157

ఉ. మెండగు ధూర్తుచేష్టలకు మెత్తని బుగ్గల నొత్తవేడుకాఁ
బండువు సేయు రూపున కపార కృపామతి యుప్పతిల్లు మీ
రెండవ పుత్రు సాటి యిక రెండవవాడు ప్రపంచమం దెవం
డుండఁ" డనన్ యశోద కుభయొప్పఁ గుమారుని బిల్చి యిట్లనున్.

158

వ. అంత నయ్యశోద వారి వాక్కుల విని యత్యంత మమాయికునివలె వర్తించు
నంద నందను మందలింపఁ దలంచి కుపితాంతరంగయై స్వపుత్రకుం గని.

159

క. పలుకవు గోపాలా ! యెందుల కను, బెత్తపులతాంగితో నీ పెండ్లిన్
సలిపెదనను, నాయనతోఁ దెలిపెదనను గనుల నీరు దిరుగ సుతునకున్. 160

సీ. గోపాల ! యీ బేల కొంగు లాగితె యన నా బంతి నట గాఁచినది యనియెను
శ్రీకృష్ణ ! యీమె నాశ్లేషించితే యనఁ బాముపామన భయంపడితి ననియె
మురళీధరా ! దీని ముద్దుగొంటివె యన ముద్దున కొక వెన్నముద్దును ననె
గోవింద ! యీ లేమ నీవి విప్పితె యన ముడిదాఁచె నెదో యని విడిచితి ననె.

ఆ. కొట్టఁ జేయిరాక కోలఁ బాటఁగవై చి కనులు దుడిచి తనయుఁ గొఁగలించి
చిట్టితండ్రిపైన నెట్టి నిందలు మోపినారలని యశోద యూటడించె. 151

ఉ. “వ్రేలెడు లేడు వీనిపయి వేల యబద్ధములాడనొనె యీ
బాలుక కిన్ని నేర్పినది భామలు మీరె” యటన్న ముక్కుపై
వ్రేలును గీల్చి గోపికలు విస్మయమందిరి కుంది రిందులోఁ
గీలు నెఱింగి వృద్ధులును కిమ్మనకుండిరి మండి రాత్మలన్. 162

ఉ. ఒక్కఁడు మొల్కయన్న నితఁ డూరెడు నోశులఁ దెల్లవాటు నా
చక్కని తండ్రి వీనిఁగని జారుడు చోరుఁడు కృష్ణఁ డంచునున్
ముక్కులు మూతులున్ బొడిచి మోదమునందుచు నీ ప్రజాంగనల్
దిక్కుల నమ్ముచుందు రిఁక దిక్కెవ రేరికిఁ జెప్పగావలెన్. 163

ఉ. ఎక్కడలేని నింద వడనేల జనించితి నా కటంచునున్
జెక్కిటఁ జేయినూని తను చేష్టలుమాని విచారదృష్టిలోఁ
జిక్కి యశోద నిశ్చననశీల విచిత్ర సుచిత్ర మట్టు లా
ప్రక్కనెయున్న కృష్ణపయిఁ బల్మలు నశ్రులఁ గ్రుమ్మరించుచోన్ 164

ఉ. గోపిక లెల్లరున్ నయనగోచరులై న మునీందురైరి యా
రోపితవల్లవీ సురతరూపము జీవసమాధి సౌఖ్య సం
దీపకమయ్యెఁ జీర విడఁదీయుట లాత్మల జన్మము క్తికిన్
బ్రాహ్మ మై కనంబడియె భామిని నొందిన దివ్యదృష్టిచేన్. 165

సీ. కొంగులాఁగిన నవ్వు గొల్లకన్నె యురాన
మాయావరణమేగు మనసుఁగనియె
పామన వెఱచి శ్రీపతిపయిన్ బడు గోపి
నఘభీతి హరిఁజేరు నాత్మఁగనియె

వెన్నుని ముద్దాడు వెలఁదిలో భక్తిస్థ
 బ్రహ్మనుభవ సుఖస్యాప్తిఁ గనియె
 నీవి విప్పసుఖించు నెలఁతలో స్వమమతా
 గ్రంథిఁబాసిన ముక్తి ఘనతఁ గనియె

తే. రాగమద వీతులన్ బరీరంభణములఁ
 జుంబనమ్ముల గోపికాసురత నిరతిఁ
 బ్రహ్మసాలోక్య సామీప్యపదవిఁ గాంచె
 విష్ణుసాయుజ్య సారూప్య విభవమరసె.

166

సీ. సురభి సంతానమ్ము శ్రుత్యంత విభ్రాజ దుపనిషద్రూపమ్ము లొంది యుండె
 దోహనక్రియసల్పు దోగ్ధ గోపాలుండు జగదేక సద్గురుఁ డగుచుఁ దనరె
 నకళంకదుగ్ధమ్ము లతుల గీతాజ్ఞాన పీయూషధారలై పితుకఁబడియె
 నవ ఘటమ్ముల మంజునవనీత గోళముల్ వరభక్తహృదయ విస్ఫురణఁగాంచె

తే. దధియొ నిశ్చల ధ్యానాంబు నిధిగమనియెఁ
 దక్ర మదియొ వై రాగ్య హృత్తత్వమయ్యె
 ఘటసమూహమ్ము బ్రహ్మణ్య ఘటములయ్యె
 నఖిల ఫలభోక్తయై కృష్ణుఁ డారగించె.

167

ఆ. కనక వసన మంతఁ గాషాయమైతోఁచె వేణు వేకదండ విధి నెసంగెఁ
 బ్రణవ మంత్రమయ్యె వంశీనినాదమ్ము కామి త్యాగదీక్ష స్వామి యయ్యె.
 ఆ. సకల ధర్మములను సంత్యాగ మొనరించి యఖిల హృదయవాసినై న నన్ను
 శరణ మొందుఁడేను సకలాఘములఁబాపి వర మొసంగు వాఁడ వెఱవకుఁడనె.
 వ. అంత యశోదాదేవికి గోపికా వస్త్రాప్రహరణవృత్తమ్ము కన్నులం గట్టుచుండ

సీ. శ్రీహరి పురుషుండు స్త్రీప్రాయ మితరమ్ము
 లను శ్రుతిన్ ముసులు వ్రే వనితలైరి
 లను పాపమాలిన్యంబు బాపు విజ్ఞానైక
 రసము కాళింది నీరమ్ములయ్యె
 మేను నేఁ గానను జ్ఞానసమ్మగ్నత
 విగతవస్త్రస్నాన విధిఁ దనరె
 జ్ఞానము విడిచినఁ గల్గు దేహభ్రాంతి
 తిరిగి వస్త్రమ్ము లర్థించుటయ్యె

తే. నంగ రక్షకాహం మమతాభిమానములవి మానరక్షక హస్తములుగఁ జెలఁగె
నిరు కరములెత్తి యాచింపనిడు వలువలు జన్మ ముక్తిద దీక్షా వసనములయ్యె.

వ. అంత నొక్క దివసంబున,

172

చ. దధి మధియించి నందసతి తా నవనీతముఁ దీయకే పయో
దధివలెఁ బొంగు దుద్ధఘట దర్పము నార్పఁగ లోనికేఁగి వే
సుధలను దింపివచ్చి యటుచూచి ధృతిన్ దలయూఁపె నెంతయున్
వ్యధితమనస్కయై కనియె బాలుని యా నవనీత చౌర్యమున్ 173

క. ఏమీ మన శ్రీకృష్ణస్వాములె ? మేల్మేలు వెన్న చౌర్యమ్మనఁగా
నేమో తెలియని చక్కని ధీమంతు లటన్నఁ దల్లి తెన్నారయుచున్. 174

క. ఉటుకఁగసాగెను వ్రేళుల నిటికిన వెన్నలను దినుచు నిటునటు గనుచున్
వెఱచిన మృగశాబక మనఁ జిటుతఁడు నెన్నడల నుడులఁ జిడిముడి గదురన్.

సీ. ఫాలమ్ముపై మూఁగు నీలాలకలదాఁగు నాలోలభీత నేత్రాంచలములు
కుటీలాలకా మేఘపటలమ్ముపైఁ దేలి నటనమ్ముగావించు నమలియీఁక
చవిజూచు నవనీత సంజాతలాలాంబు సముపేతమై ముద్దొసంగు బొజ్జ
ధూళిస్రవంతిలోఁ దేలాడు సుశ్రోణికడఁజాటు బంగారు గజ్జెపేరు

తే. నెఱపు వ్యత్యస్తపాదాబ్జ వృత్యములకుఁ దప్పతాళాలు నూపురధ్వని చెలంగ.
జాలకృష్ణుండు వెన్నను గేలఁబూని నీలమేఘమ్మువలె నేఁగె బాలుఁగాంచి.

చ. సిగముడి వీడ నెన్నుదురు చెమ్మటలన్ జతగూడ ముంగురుల్
మొగమున నాట్యమాడ వలమూఁపున బయ్యెద యూడహారముల్.
జగడములాడ నెన్నడుము చన్గవకున్ వడఁకాడఁ బూన్కిన
మ్మగువ తనూజుతోడ నతి మంజుగతిన్ బరువెత్త నాతఁడున్. 177

చ. తలుపులమాటు దాఁగుఁ దన తల్లి కనుంగొనలేక ముందువోన్
గిలకిలనవ్వసాగు, వడి కేరును నూయెలబల్ల కిట్టటున్
మలఁగుచు నేఁగు స్తంభములమాటున దాఁగుచు నీఁగు నెత్తువం
పులఁబడి లేవఁబోయి వెనుమోమును ద్రిప్పుచుఁగాంచు నంతలోన్. 178

చ. “నిలునిలు ! కృష్ణ ! చిక్కితివి నీ వెటకేఁగెద”వన్న మాతృ వా
క్కుల విని కన్నుల న్నులుముకొంచును గజ్జలజాష్ప వారితో

మలినములై న చెక్కుల తుమాపరి చిహ్నితధూళి నందముల్

గొలిపెడు బొజ్జతో “జనని ! కొట్టకె దొంగిల వెన్న నే”ననున్.

179

క. కొట్టకముందే యిటు దయబుట్టంగా నేడ్చు చిన్ని పుత్రింగని నే

గట్టెదను వీని నని యప్పట్టుల నునుపట్టుత్రాళ్ళ బంధితుఁజేయన్.

180

తే. కట్టఁజూచిన కొలఁదియు బొట్ట పెరుఁగుఁ

గట్టినం బొట్టసన్నమై కట్టు జాటుఁ

గాల తతిఁ గట్టుబడని గోపాలబాలు

తోలఁ గట్టెను భక్తిపాశాల జనని.

181

సీ. పాలతోఁజాటు పాపాల నాహరియించి

పూతన యాత్మను బూతపఱచి

బండితోఁ గలుషముల్ పండి నేలంగూలఁ

బదహతిన్ శకటున్ స్వపదముఁజేర్చి

గాలితోఁజాటు నఘాలినిన్ మనుమాడి

ఖలుత్పఞావర్తున కలుషుఁజేసి

యమశార్డునముల సంయమిద త్త శాపమున్,

వేరంట తోలుతో వేలుపఱచె

తే. హరి. కరస్పర్శ, సుకృతి పాపాత్ముఁడనక

ముక్తు నొనరింపఁగల మహాశక్తిగలది

దర్శలంగోయు ఛరికయుఁ దలలఁగోయు

నసియుఁ బరుసవేది స్పర్శఁ బసిఁడి గావె ?

182

తే. భక్తి నిజమాతృ హస్తాల బంధితుఁడయి భక్తభవపాశ బంధ నిర్ముక్తిసేసె

సాలభంజిక యన లీల తోలు నీడ్చి సాలభంజకుఁడయ్యె గోపాలుఁడంత. 183

సీ. గిరి వజ్రమున మొత్త గిరి గోట్టిపై నెత్తి

హరి గెల్చినట్టి శ్రీహరి యితండు

గోవత్స తతిదాఁచ గోవత్స తతిఁజేసి

బ్రహ్మ గెల్చిన వరబ్రహ్మ మితఁడు

వనిఁ గాల్చివేయ నా వనికి జీవనమీయఁ

గృష్ణవర్తను మ్రింగు కృష్ణుఁ డితఁడు

విషధరుకాళీయు విషహరం బొనరించి

తలదన్నియాడు పెత్తల యితండు

తే. ఇంద్ర చతురాస్య పావకాహింద్రులేని వాసుదేవ కటాక్ష దీప ప్రకాశ
పథములన్ నటించెడి శలభతతియంచు దేవతలకుఁ దెల్పిన దేవదేవుఁ డితఁడె.

క. ఘోరాసురులను హరి సంహార మొనరింపఁబంపి హతయత్నుండై
క్రూరుఁడు కంసుఁడు కడకకూర్చుని బంపించెఁ గృష్ణుఁగొని తెచ్చుటకై .185

ఉ. సుందర వర్ణవర్ణ ఫలసూన వితాన నిషేవ్యమాణ గో
విందను సంప్రపుల్ల దరవింద మరంద ఝరి తరంగ ని
ష్యందను గుంజపుంజ సుమసంగత సుప్తమిళింద గోకులా
నందను బృందఁగాంచె యదునాథ పవిత్ర పదాంకబృందనున్ 186

మ. అరవింద ధ్వజ శంఖ చక్ర కులిశాద్యాకార రేఖాలస
త్సరసీజాక్ష పదాంక మగ్న మధురస్వాంతుండు సద్భక్త భా
స్కరుఁ డక్రూరుఁడు దుష్టదూరుఁడు జను స్సంహారుఁ డుత్సాహియై
యరదమ్మెక్కి వనమ్ము చక్కి ముదమొప్పారన్ బ్రయాణింపఁగన్. 187

క. నందాత్మజ మందారము సుందరవద సుమపరాగ శోభితమై గో
బృందావన మొనరించుట బృందావనమయ్యె నిద్ది పృథ్వి నటంచున్. 188

క. హరి భక్తి పారవశ్య స్ఫురణన్నేత్రముల నశ్రుపూరము లూటన్
గరణంబు మొద్దువారన్ గరముల వ్రగ్గములు జార గ్రామముఁ జేరన్. 189

సీ. అచటి తల్లులు పిల్ల లాకలి యనఁ
గృష్ణుకథ లల్లు పలుకులఁ గడుపు నింతు
రచటి స్త్రీల్ గళమందు హరి కృష్ణ గోవింద
యను పేరు మణుల పేరని ధరింతు
రచటివృద్ధులు దారి నరుదెంచువేళఁ
గృష్ణున కిడు దండమూతను బొనర్తు
రచటి తండ్రిలు తనూజాళికి శ్రీకృష్ణ
పద సన్నిధి నొసంగి ముదము నింతు

తే. రుఱక వేయననేల యప్పురిని భూమి
నరుగు చీమలున్ గృష్ణు చిత్తరువు దీయుఁ.
బదిగ నాకాశమునఁ బాటు పడులేని
గతులఁ గృష్ణనామాక్షరతతినె వ్రాయు.

వ. అని యచటి చరాచరంబులు హరిభక్తి భాసురంబులగుట లచ్చెరువుం గొని
కనుచుఁ జనుచుండ. 191

ఆ. స్యందనమ్ము నెక్కి చనుదేరు నక్రూరు సరసి మురిసి వల్ల వాంగనలును
బరమభక్తుడైన ప్రహ్లాదుఁ డీరూపు దాల్చి వచ్చెననుచుఁ దలఁచి రెడఁద.

క. అనుకొనుచు నరదమునకున్ వెనువెంటనె చనుచు వీరు విచ్చేయుటకే
ఘనహేతువు గల్గెనొ కనుగొననెంచిరి గోపికలును గుతుకము మీఱన్. 193

క. తా నక్రూరుఁడు కృష్ణ భ్యానామృతపానమత్త తన్మయ సౌఖ్య
శ్రీనంది నందు నింటన్ శ్రీనాథుని రాహిణేయు సేవించెఁ దమిన్. 194

ఉ. శ్రీపతి దేవదేవు సరసీరుహలోచను నీలవర్ణు న
ష్టాపదచేలు వేణుగుణ సంగత గానవిలోలు సంచల
ద్గోపద ధూళి ధూసరితకుంతలు బర్హకృతావతంసు శ్రీ
గోపవధూ మనోహరుని గొల్చి భవమ్ముల డుల్చి యిట్లనెన్. 195

క. “మధురిపుఁ దోడ్కొనిరమ్మని
మధురాపతి యరదమంపె మాధవ!” యనుచున్
మధురగతి వినతి సల్పెన్ బుధ
హృదయమ్ములకు నచ్చ మురహరి మెచ్చన్. 196

శా. గోపీమానస మండలప్రతి నక్రూరుండు పెల్లుప్పెనల్
రేవన్ నిశ్వసనాళి నశుకణవారిన్ నిర్భరాక్రిందనా
లావశ్రేణిని వేపఘ సుట్టతటి ల్లావణ్య గాత్రాలి సం
ప్రాపించెన్ బెనుగాలివాన వ్రజరామా తీవ్ర దుఃఖాకృతిన్. 197

క. ఈ పురుషుం డక్రూరుఁడె గోపకులకుఁ బాపి హరిని గొనిచను ననుచున్
దీపికలు లేని నిశలై గోపిక లోపికలు మాని కుంది రెడందన్. 198

క. హరి సేవయె జీవన మా హరి విరహమె మరణమనెడి యబలల నిటు శ్రీ
హరికి నెడఁబాపి బ్రదుకుల హరియించుట లుచితమగునె యక్రూరునకున్.

క. శ్రీపతిని గాంచ నది యే పాపమొ పత్నమ్ము లడ్డుపడు నెపుడనుచున్
దాపపడు వ్రజ విలాసిను లేవగిదిన్ హరిని విడిచి యెసఁగుదు రనుచున్ 200

శా. ఔరా! విశ్వమహీరుహ ప్రథిత మూలాధారమున్ మౌని హృ
త్సారాసారా విచారమున్ నిగమ సంతానోల్ల సత్సారమున్

చారుత్వామృతపూరమున్ బగలె మా సంసారమున్ దోచి చె
ల్వారన్ దేరును నింపికొంటి హరి దివ్యాకార మందారమున్. 201

ఉ. శ్రీధర ! నిన్ను కౌగిటనుజేర్చమి నీ సుమమాల జ్వాలయై
వేధయొనర్చు నీ మధుర వీక్షణ మానని చూపుతూపుగా
బాధను గూర్చు నిన్విడువఁ బ్రాణము శాతకృపాణమై చనున్
మాధవ ! నీవు లేని భవనమ్ము వనమ్ముగఁ దోచు నేచునున్. 202

వ. ఇట్లగుచున్న హరింగని వ్రజవనితలు దుర్భర విరహానల దందవ్యామాన
మానసలై మూర్ఛంగొనిరి. అచటి పశుపత్యాదులును. 203

నీ. జంతుసంతాన సుస్వాంతమునకు నోడి పదధూళి తలఁదాల్చి పసుల గొల్చు
ఖగపింఛ పట చిత్రకళల కబ్బురమంది తలఁదాల్చుకొనె శిఖావలపు టీక
తృణనాశ విలసిత గుణములం గొనియాడి ముద్దాడు నేనాడు మురళిపాట
కీట సూత్ర సువర్ణకూటమ్ము నెద మెచ్చి కనకాంబరములోవె కట్టువడెను,

తే. అనుచు నీలిమబ్బులఁ గృష్ణుడని తలంచి
చెలఁగి వృషభముల్ తలఁగ్రుమ్మి చిమ్ముదుమ్ము
నెమిలి తలద్రిప్పి పురవిప్పి నృత్యమాడు
వెదురు తలయెత్తి మొలకెత్తు వినురవళికి ! 204

క. అనుటయు “హరి మధురాపురి
జనె నేగతి ? నచట నేమి జరిగె ?” నటంచున్
విన నువ్విళు లూఁకెడి జన
మును గని కవి పల్కె మధుర మోహన సూక్తిన్. 205

నీ. శీర్షావతలసిత శిఖిపింఛ దీప్తులన్ హరి శరాసన శోభదరుల విరియ
శిష్టరక్షణ చణస్మేరాననోదార దృష్టులు సత్కృపావృష్టి గురియ
మధ్యం దినోద్ధండ మార్తాండ సమచక్ర కాంతిచ్ఛటన్ దటిద్గణము మెఱయ
హిమశైల పాషాణ హృద్విదారక శంఖ నిస్వాన ముఱుములై నింగిమొఱయఁ

అ. గదనరంగమందుఁ గంసాఖ్య దావాగ్ని నడరు పొగల మంట లార్పనెంచి
నీల నీరదమ్ము నీరజాక్షాకృతిఁ దాల్చి పోవుననఁగఁ దరలె హరియు. 206

క. హరి తేరు నగరపీఠుల నరుగన్ సాధాగ్రసీమ నలరు మృగాక్షుల్
చిఱునగవు కాఁతులన్ శ్రీధరునకు హారతు లొనఁగి దర్శించి తమిన్. 207

క. కలికి చూపులఁ గలువపూవులను జల్లి చిలిపినవ్వుల మేల్ముతైములను రువ్వి
రాగవళ చేతనముల శ్రీరాగ మడరఁ బదములం బాడి రువిద లిప్పగిది భక్తి.

సీ. కల్పాది సుమనస్సు కన్నీటి మున్నీటఁ బాతీనమై పుట్టి బాధ లుడిపెఁ
మానిత విబుధ విజ్ఞానాబ్ధి మధనానఁ గమత మై యమృతపానము నొసంగె
నసుర గుర్వాశా మహాంభోధి నడుగంటు నుర్వరన్ గ్రోడమై యుద్ధరించె
రక్షోధిప ప్రజా ప్రహ్లాద హింసల నారసి నృహరియై హతమునరై

తే. నబలులన్ బలి వైచేయి యగుచు నడఁప
నడుగువడుగయి తలఁదన్ని యడుగు ద్రొక్కె
నృపతులెల్లరు మత్తులై కుపథగాము
లైన భార్గవరాముఁడై హతమునరై.

209

క. అసమాస్త్రుత రాఘవుఁడై యసమాస్త్రువినష్టశీలు నసుర నృపాలున్
వసుధాసుత దుష్కాలున్ వసులోలు దశాస్య జాలు వధము నొనరెన్. 210

క. హింసాచారరిరంసు నృశంసున్ మాయా ప్రయోగ చతురకళా వి
ద్వాంసున్ హర్యగ్రజ విధ్వంసు హరి జిఘాంసుఁ గంసుఁ బరివూర్చుటకై.

క. వచ్చెను శ్రీపతి దర్శనమిచ్చెను జన్మము తరించె నిపుడని మఱునాఁ
డెచ్చిన ముదమునఁ గంసుఁడు చచ్చెను జచ్చెనను పదముఁ జదివిరి జనముల్.

తే. కువల యాపీడగజమును గూల్చి పోరఁ
గ్రూర చాణూర ముష్టిక వీరవరుల
మత్తమత్కుణమ్ములవోతె మహిని నల్పఁ
గుంభియుగళిని హరి యిట్లు గూల్చె నాజి.

213

వ. అని యిట్లు పోతనార్యుండు భాగవత కథా సుధాసారంబు తోరంబుగా నిడి
శ్రోతృజన శ్రవణ పర్వం బొనర్చుచుండ, రుక్మిణిని శిశుపాలాదుల నుండి
రక్షించిన తెఱంగు నాదగు భాగవతసతిని రక్షింపుమని రుక్మిణి కల్యాణ కథ
నిట్లు వచించె.

214

చ. వినుడు విదర్భదేశమును వీరుడు భీష్మకుఁడేలు వానికిన్
దనయులు పుట్టిరై దుగురు తజ్జనపాలు గృహింగణమ్ము తా
నినదిశఁ దోచునట్టి తరుణేందు కళా కలికా విలాసయై
మన జననమ్ము నొందెను రమామణి రుక్మిణి చిట్టిపట్టియై.

215

క. ఎత్తున కెత్తుగఁ బూవుల పొత్తికులం దిడుచుఁ గూర్చి పోషించిరి యా
ముత్తైపు మొలకను బాలిక నత్తఱిఁ దలిదండ్రు లెంతో యాప్యాయముగన్.

క. బాలిక సొగసుల కెల్లను నేలికయై తరుణ సరస హృదయమ్ములకున్
దోలికయై వలపుల పూమాలికయై యెదిగె నుడు రమణు పోలికయై. 217

తే. పావడను బైకి నెగఁద్రొంచి పాదయుగళి
బొమ్మనుంచి బోర్కాడించి బొట్టుదిద్ది
అమ్మ ! యేడ్వక 'వొళాళాళా హాయి' యంచుఁ
బాడి పాలిచ్చి పాపను బండఁ బెట్టు 218

సీ. చిట్టికి జ్వర మేమి సేతు దుర్విధి యని హస్తాగ్రమున ఫాలమంటి వగచుఁ
జేయిచాటిడి సఖి చెవిలోన గోప్యమ్ము చెప్పు సమర్థాడె చిన్నదనుచు
నీడువచ్చిన పిల్ల నింట నెన్నాళ్ళుంతునని చెక్కిటన్ జేయి నునిచి గొణఁగు
నింతనల్లనిబొట్టై డిస్సియవ్వా ! బిడ్డ నిడనని ముక్కుపై నిడును వ్రేలు,

తే. అతిగ సంసార మొనరించి యారితేటెఁ
బెద్దమానిసి యన బొమ్మ పెండ్లి సేయుఁ
జిత్రగతుల గుజ్జెనగూళ్ళు చిట్లు బెట్టి
వండి వడ్డించు వియ్యాల వారిఁ బిలిచి. 219

ఆ. ముద్దు బొమ్మరిండ్లు ముంగల సంసారములకు మేల్మీ పథకముల రచింప
సన్నబొమ్మరిల్లు సంసార మీఁదును బొమ్మ యిల్లు దీర్చు పొలఁతియయ్యు.

చ. అటునిటు సామసేయుఁ గుసుమాస్త్రాని చేతికటారియై రహిన్
నటనమొనర్పఁ గీల్జడ నినాద మొనర్పఁగ నూపురాళి, ది
క్తటములఁ బర్వలెత్తుచును దాఁగురుమూఁతలఁ జెమ్మచెక్కలున్
బటుగతినాడు నెందు జతబాలల మాలలఁ బూలగు త్తియై, 221

చ. పరికిణి క్రిందు జాటుతఱిఁ బై కెగలాగుచు మేని కూసమున్
బొరిఁబొరిఁ బైకిఁ బోవుతఱి బొట్టనవేల్చునఁ గ్రిందు లాగి ముం
గురులను గోట మీటి పరుగుల్గొని యాటల మీరు గెల్వరై
తిరనుచు నవ్వు నూడి చని జేలేడి సూతనదంత కాంతులన్. 222

క. చిలుకల గిలిగింతల నిడుఁ బలుకుల రాయంచపిండు పదపదమునకున్
వలచెడి లలితపు గతులన్ నిలయం బెల్లెడల బాల నిధియై యాడున్. 223

- సీ. కృష్ణువై నోలి వర్ధిష్ణువౌ మోహాంధకార పాశాకృతిః గచము పెరిగె.
మురళీధరునివైనఁ జెరిగెడి యనురాగగతిఁ గపోలముల రాగరుచి హెచ్చె
చక్రిపై నెద మరుల్ సరిక్రొత్తలవునన నూత్న వక్షోజకాంతులు వెలింగె,
ఫణిశాయివై నున్న వలపుతీవలు ప్రాక నూఁగారు నల్లనై సాగిపోయె,
- ఆ. హరిని గనని జీవితాశలు సన్నంబులయ్యె ననుచు మధ్య మల్పమయ్యె
ఇభవరదుని వీడ నితర వస్త్యభిలాష మందమనఁగ నడలు మందమయ్యె. 224
- ఉ. ఓమనగుంట లాడుకొను నొక్కట నచ్చనగిల్లలాడు నా
కోమలి పూర్వమట్టు లులుకుల్ పరుపుల్ గల యాటలాడఁగా
నేమియొ సిగ్గుజెందు ధరియించిన పయ్యెద చాటులో నెదో
యామని దెచ్చె నామె నవయావసముల్ నృపమందిర స్థలిన్. 225
- క. రూపం బిరులోకంబుల దీపింపఁగజేయు రత్నదీపంబగు శ్రీ
గోపాలుని గుణవృత్తము పాపంబులు పాఱఁద్రోలుఁ బద సంస్పర్శన్. 226
- క. భూపాలుని సన్నిధి కే బాపం డరుదెంచెనేని బాలికఁ గని యా
గోపాలున కీ పడఁతికిఁ గాఁపుర మొనఁగూడ బాగుగా నుండుననున్. 227
- క. హరిణాక్షి చిత్తమును శ్రీహరి రూపగుణాదు లెందు హరియించుట నా
హరు పత్ని వేడికొను మురహారుని మనోహారుని జేయుమనుచున్ వినతిన్.
- క. శశిముఖిని రుక్మిణీమణిఁ బశుపాలున కిడఁగఁ దండ్రి భావించె నిరం
కుశుఁడై న రుక్మి చెలియలి శిశుపాలున కీయఁదలఁచెఁ జిత్తములోనన్. 229
- ఆ. అతని పల్కె వేదమనవలె నెల్లరు నెదురులేదు వాని కెందునేని ;
అయ్యయైన జంకు నతనికి మాఱాడ వెయ్యిమాటలేల విభుఁ డతండె. 230
- ఉ. వారిజనేత్రి కత్తటి నుపాయము దోఁచెను బెంచికొన్న యా
కీరముఁ జేరఁదీసి నునుగేలను బక్షములంటి దువ్వుచున్
ద్వారక కేగి నా హృదయదర్పణమై చరియించి నా మనో
భారముఁ దీర్చి రమ్మనుచుఁ బంచెను బుల్లును రాయబారిగన్. 231
- ఆ. అదియు నేఁగి యామె హృదయేశ్వరుని సాధసీమఁజేరి ముద్దుజిలుకు పలుకు
లాలపించి కృష్ణ సంసభాగ మ్మొక్కి చెలియరూపశీలముల వచించె. 232
- శా. రాజీవాక్ష ! ప్రియంబు సెప్పెదను నా రాకేందు బింబానసన్
నేఁ జిల్కన్ నుతియింపఁజాలను భవానీ సాక్షి సాక్షాద్రమాం

భోజాతాఢీ త్రివిష్టపమ్మువిడి యీ భూలోకమున్ జేరె న
వ్యాజప్రేమను విష్ణువిగ్రహుని నిన్ బాయంగలే కున్నితాన్. 233

చ. గొనబగు బాల్యసంపదలఁ గొమ్మెఱుఁగారెడి చాన మేనిలోఁ
గనక లతావితాన నవకమ్మెగఁ బ్రాకుచుఁ బల్లవించఁగన్
వనిత శరీరమున్ పలచివచ్చిన చిక్కని జవ్వనమ్ములో
మనసిజ నందనోపవన మాధవతల్ కుసుమించి మించెడిన్. 234

ఉ. మల్లియ మొగ్గలం బొదిగి మాలికలల్లు శుచిస్మితమ్ములన్
వెల్లని కల్వపూవు లరవిచ్చు సరాగ దృగంచలమ్ములన్
బల్లవకోమల ప్రభలు పర్విడు మోమునఁ గొల్లగొట్టుచున్
ముల్లెలుగట్టె నత్తరుణి మోహనకాంత వసంతశోభలన్. 235

ఉ. మారుత సంహతిన్ గురులుమారు శిరానఁ దురాయివెట్టు శృం
గార రసద్యుతుల్ కరుడుగట్టిన మేలివయస్సు వక్షమున్
ధీరతఁ జూపఁగా రతి పతిప్రణయామర రాజ్య చక్రమున్
జారు విలోలలోచన ఝషధ్వజ సంగతి నేలు లీలమై. 236

సీ. అలివర్గ మా లేమ యలకల కెనరామి
నగు పూలగర్భమ్మునఁ దలఁదూర్పు,
చంద్రుఁ డా చెలి మోముచందమ్ము సరిరాక
కార్యన లోలోనఁ గందిపోవు,
తమ్ము లా పడఁతి కందమ్ములుగా నెంచి
తపనతోఁ జన్నిటఁ దప మొనర్చు
బంతు లా యింతి చన్ బంతుల తులరాక
పదకరాహతి నధఃపతన మొందు,

తే. మించు లా నవ్వుకాంతుల మించనెంచి
వచ్చి దిక్కు కొక్కతె యయి పాటిపోవు
రంభ యా కాంత యూరు విస్రంభములకు
వెలితిఁగొని వట్టి మ్రానయి నిలిచిపోవు. 237

క. చెలిపలుకులు రససుధలన్
జిలుకును శ్రోత్రముల, మరుని చిలుకయుఁ దన త

ప్పుల నొప్పుకొనుచు గలికిన్

దిలకించి భయాన ముక్కు నేలకురాచున్.

238

క. ఆ కలములు దిని కోకిలమూఁక తపమొనర్చి గానమునఁ జెలిసాటిన్

గాకయె నల్ల మొగమ్మయి దాఁకొనె, వీణియల కెంతొ తలవంపయ్యెన్.

క. పురుషోత్తమ ! నిన్నే సఖ వరియించినదింక నొక్క వరుడన వైశ్వా

నరున కిడఁదగిన హావి కుర్క్కురమున కిడుటని వచించుఁగుందు నెడందన్. 240

క. ఈ రీతి చిలుకపలుకులు నోరూరఁగ విని రమామనోహరుఁ డెలమిన్

గీరముఁగని యిట్లనె బంగారము నీ రాక మాకు కల్యాణకరీ ! 241

క. చిలుకా ! నీ పలుకులు సుధఁ జిలుకఁ జెలికి నా విదర్భచేరెద వివె పూ

విలుకాని ములుకులై నను గలఁపఁదెలిసె మరుని తేజిగతులివె యనుచున్.

ఆ. మేఘ మణులలోన మెఱపు సూత్రముభంగి

గుండెలోన దూసికొని చరింతు

వెపుడు పెండ్లి యనుచు నెదిరిచూతు నటంచుఁ

జెప్పవమ్మ ! మీదు చెలికిననుట.

243

క. హరి చందనతరు సుందరకర శాఖను వీడి యెగసి గగనపథాలన్

మరకతమాణిక్య ప్రభఁ గురియుచు శుక మరిగె త్వరగఁ గుండినపురికిన్. 244

క. అన్నాతియుఁ గీరమునకుఁ దెన్ను లెదిరిచూడఁ గనులఁ దెలవాఁతె శుకం

బన్నెలఁత కేలవ్రాలుట మిన్నంఁజెను సంబరమ్ము మేరువు దొరకెన్. 245

క. “కాయా పండా చెలి ! యే

మాయెను నీ చనిన కార్య”మన విని హరి యా

ప్రాయత నిటువల్కెను నేఁ

బోయిన పని పండుగాకపోవునె చెలియా !

246

వ. అని హరి స్వరూపం బిట్లని యభివర్ణింపం దొడంగె.

247

క. రూపున మన్మథుఁడే యన నా పురుషోత్తముఁడు వాని యయ్య పవిత్ర

ప్రాప్తక మందాకిని యన గోపాలుని యెడమకాలి గోటికి సరియే. 248

ఆ. మేఘమణులలోని మెఱపుసూత్రము భంగి

గుండెలోన దూసికొని చరింతు

వెపుడు పెండ్లి యనుచు నెదిరిచూతు నటంచుఁ

తెప్పుమనియెఁ జక్రి చెలియ ! నీకు.

249

బ. అన విని నింగివొంగి నగియాడుచుఁ జిల్కను ముద్దుగొంచు ని
ట్లనియెనె మాధవుండు నిటులాడెనె నిక్కువమా యటంచు బు
ల్గునుఱక గుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగున్ దనివింగొని పారవశ్యమున్
గనికనుమ్రొడ్చి ధన్యతను గాంచితినంచుఁ దలంచునెమ్మదిన్.

250

చ. ఇటువలెఁ గొన్ని మాసతతులేగె సమాకృతులౌచుఁ గన్యకున్
బటుగతి ముందు ద్రోసికొనివచ్చె వివాహముహూర్త మద్ది రే
పటికొక వారమున్నదన బ్రాహ్మణు నంచిత సత్యసంధు సం
కట సమయాప్తబంధు నుపకారగుణామృత సింధు నొక్కనిన్.

251

ఉ. చేరఁగఁ బిల్చి యాతని కశేషసమాదర బుద్ధిమై నమ
స్కార మొనర్చి మజ్జనక కల్పులు దాపక మేల చిత్తజా
కారుని ద్వారకాపతిని గాంచి పరిస్థితిఁదెల్పి పెండ్లి సం
భారముతోడ రమ్మనుచుఁ బల్కరె మీ కృపనింతఁ జిల్కరే !

252

ఆ. అనిన విప్రుఁ డామె కభయమ్మునిడి నీవు చింతసేయ కనుచుఁతెప్పి తాను
ద్వారకను గుఱించితరలె నా దివసమె తరుణి కోర్కెనిండఁ దపముపండ.

వ. చని దవ్వలనుండి ధగద్దగిత మను నా నగరి సొగసుంగని పొగడెనిట్లు. 254

సీ. పాలుగార్చుచునుండెఁ బ్రాకారకుడ్యముల్

క్షీరాబ్ధిశాయి యాస్తికతఁ దెల్పు
మణితోరణలు నీలిమల నీనుచుండెను

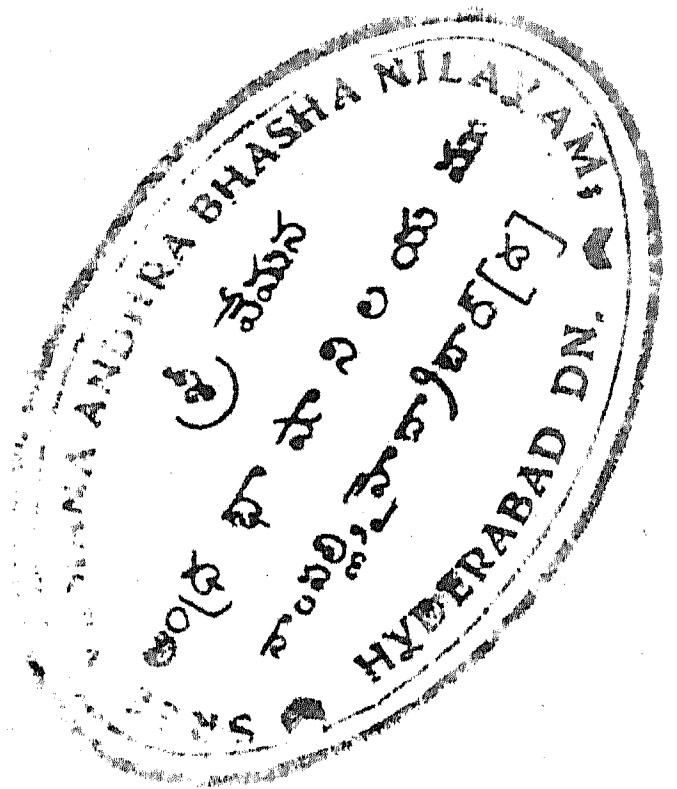
నేఁ గృష్ణతో నున్న నెలపు వనఁగ,
వెండి బంగరు గ్రక్కుచుండె సౌధ చయమ్ము

శ్రీనాథునునికి యీ సీమ యనఁగ
తిరిగెడి గోపురోపరి గాలి చక్రమ్ము

లిది చక్రపాణి యాస్పదమనంగ

తే. కామధేనువు లగుచు గోగణములలరు
నిదియె గోపాల భూపాల సదనమనఁగ
భూతలస్వర్గ మనిపించు పురవిభూతి
కాపురము హరి కిది ద్వారకాపురమన,

255

- క. నిలయాంత స్థితలలనాకల వీణాక్వణిత మధురగాన వికాసన్ 256
జలదంబర చుంబి మహోజ్జ్వల హైమధ్వజవిలాస సౌధోద్భాసన్
- క. ద్వారవతిన్ జేరంజని ద్వారముకడ నిలిచి కొలుచు దౌవారికులన్ 257
జీరి తన యాగమనము నుదారుండగు హరికి దెల్పఁదగ నర్థించెన్.
- వ. అంత నగ్నిద్యోతనుఁడు హరి సెలవుగొని యచటి యింతులను వింతలను
గొంతవడిఁ గాంచుచును గంతు జనకుని శుద్ధాంతమ్మునకుఁ జనుచుండ
రణవిజిత నృప మకుట మణిగణ విరచితానేక తోరణమ్ములు సెలంగఁ
దనూకృతారి శిరోవేష్ట చీనాంబర కృత కేతనంబులు వెలుంగ నిహత శత్రు మద
దంతావళ దంతావలి వినిర్మిత శుద్ధాంతాల యాంతర్భాగమ్మున శరచ్ఛంద్రుని
బురుణించు దరహాసిత సుందరవదనారవిందము పండు వెన్నెలలుగాయ,
ననవరతము భక్తకోటిపైఁ బలుపు నాకర్ణాంత కరుణాకటాక్ష వీక్షణమ్ములు
సేందిందిరంబులగు చెందొవలుబూయ, నేలాలవంగ ఘన సారక్రము కాన్విత
ఫణిలతాదళవీటికాయుత వక్త్రాంతస్థితములౌ మొల్ల మొగ్గలనేలు పల్లువరుస
లెల్లెడల నెత్తావిగల యత్తరువులరాయ, నీలిమన్ సజల జలదంబులపై
దాడినేయు శిరీషసుమసుకుమారశరీర మిందీవర సుందరి సందోహదృష్టి
దోషార్హముగాకుండ నందమగు చందన చర్చల సందుగొందుల దాఁగియాడ,
తప్తకార్తస్వర మరీచి ప్రవాహ మన నొప్పు కనకాంబర మరుణ
చరణాబ్జమ్ముల ధరసేయలేక ముత్తైంపు గుత్తులఁ జిత్తుపలుచు నఖతారకా
గ్రమ్ములఁ బొరింబొరి వ్రాలి బ్రతిమాలుగతివ్రేల, హరియై నరత్వమునొందు
పరత్వమున కచ్చెరువడి మ్రచ్చిచేసిన బొమ్మలో యననిల్చి హరియుగ్మమ్మై
తలదాల్చి స్వర్ణపీఠి నిడెనోయన నంచితకాంచన సింహాసనమ్ము నధివసించి
మేరుశిఖరింగోరాడు కోడె మేఘమన నొప్పుచు నెత్తమ్ముల చిత్తమ్ముల
మొత్తములకన్న మెత్తనౌ నత్తనువల్లి కొత్తుకొనిపోదుమని భీతిగొని వెనుక
వెనుకకుఁ జనుగతి నొరగినంతనె బురుగులై కుంగుచుఁ గ్రొత్త జిల్లేడుప్రత్తి
ధూర్పఁబడి పుత్తడి జల్తారు చిత్తరువు గూర్పఁబడి గుత్తులై పొదుగఁబడు
నారుద్రపురువులకుఁ బొత్తొనఁ గూర్చు నుత్తమజాతిమఖుమలు మెత్తాలలోఁ
దేలియాడు భక్తహృత్తాపహారకున కిరువంకలఁ జామరయుగ్మము పరుల
వలనఁ బరిశ్రమఁ బొరయనీకుండఁ గరముల నిరోధించునట్లు లిటునటు
నూఁగ, నా పై గలఁ ద్రోసిపుచ్చలేక యనిలంబును బ్రశాంతగతి నె సేవింప

దద్వాతాయనమ్ముల కనులు తలకెక్కినవారిని బరిహసించుగతి కేకి
పింఛాతులు తలనెక్కి యెగసియాడ రోచిష్టుండౌ కృష్ణు నా పాదాగ్రము
తిలకించి పులకించి దరిసి మైమఱచి గద్దియడిగ్గి కరములుమోడ్చి నమస్కరించి
మనసు హరించు హరిని సేవించి మొగముపైఁ బెండ్లికళ లగుపడెడినంచు
దీవించి యర్హాసనంబుంచ నద్దాన నాసీనుండై యలరు తటి ననియె హరి. 258

ఉ. “పావనమయ్యె గేహము శుభప్రదమౌ భవదీయ పాదరా
జీవ రజఃకణాంక సువిశిష్టితమౌటఁ గృతార్థుడన్ భవ
త్సేవన భాగ్యమబ్బె”నని శ్రీహరి బాడబు నర్హరీతి సం
భావనసేసి భక్తిమెయి పాద సమర్చ నొనర్చి యిట్లనున్. 259

ఉ. ఏవర వస్తులబ్ధిని నిహీన వినశ్వర భాగ్యభోగ్యముల్
భావమునన్ గణింప రల బ్రహ్మవిదగ్రణు లాత్మతృప్తులై
యా విధి మీ ముఖాంబురుహమందు నవాప్త సమస్త కామ సు
శ్రీ వికసించు లోకశుభ సిద్ధియెకాదె ద్విజేష్పితంబనన్ 260

క. ఓ శంభుతేజ ! నీదు మహాశాంతత నిత్యతృప్తి కాదర్శమీ
యా శాంతరాశముల యటు లాశాపాశముల కెందు నవధులు గలవే ? 261

తే. భూసురాగ్రణీ ! మీదు నివాస మహిమ వ్యాధి దుర్భిక్ష తస్కర బాధలుడిగి
నెగడు నేనాడు ? దాని మన్నఁ డెవండు ? యానతిత్తురె మీ వచ్చినట్టి పనియు

వ. అని యిట్లు హరి యనినంత సతతవేదవిద్యాభ్యాసుండును, బ్రహ్మకళాపూరిత
ముఖవికాసుండును, మృదుమందహాసుండును, బ్రహ్మోన్మదవాయపయః
పారావారరాకాశశాంక పదవీభాసురుం డగు నా భూసురుం డింతకుమున్ను
రాచిలుక రసమ్ముచిలుక మంజుల కలస్వనమ్ములఁ బలికిన పలుకులు
తలఁపునకు దెచ్చి వై దర్భి సందేశము వై దర్భి రీతుల విన్నవించె నిట్లు. 263

సీ. నీ యనంగాకృతినిన్ గానమిన్ గనుల్ వలవల కన్నీరు వడపుచుండె
నీ సుధాధరమాన నేరక యోష్టమ్ము లూర్పులఁ దుకతుక నుడుగుచుండె
నీ సమాశ్లేష సన్నిధి లభింపక యెద ఘనతర విరహోగ్నిఁ గ్రాగుచుండె
నీ కల్కి పల్కుతేనియలఁ గ్రోలమి శ్రవః పుటములు దాహోర్తిఁ బొక్కుచుండె

తే. నాదు యౌవన వనజగన్నాథుఁ డరయ
హరి యగునుగాని గోమాయు వగునదెట్లు

నాదు సౌందర్య సామ్రాజ్యనాకమునకుఁ
ఁ బతియొ గోపాలుఁ డగుగాని పతిత నరుఁడె. 264

ఉ. వీరుఁడనంచుఁ జేది పృథివీపతి నన్గొననెంచు మన్నన
స్సారస సంగత ప్రణయసార మరంద మిళిందరూపుఁ డో
శ్రీరమణుండు, చారుతులసీవన మీ నవయావనమ్ము నో
రూరు లులాయ శేఖరున కోపునెగోప కుమారు దండనన్. 265

చ. ఎవని పదాబ్జ తోయముల నీశ్వరుభంగి మునుంగుచున్ ఘనుల్
భవభయపంకము క్తిఁ గొని భాసిలువారలొ వారి యట్లు మా
ధవ ! భవదంఘ్రివారిరుహ దాస్య ముపాస్యమటంచు నెంచు నన్
సవిధము జేర్పవేని వెయి జన్మల నీ పదచింతఁ గ్రుంకెదన్. 266

ఆ. అంతిపురములోన నలరు నన్ గొనిపోవు తరుణమందు నడ్డుదవులువారిఁ
జంపవలయునంచు సంశయమొదవ నుపాయ మొండు గలదు తోయజాక్ష !

తే. పెండ్లియగుటకు ముందు మా పెద్ద లెందు
పురము వెలి నున్న నగజాత పూజసేయఁ
బంపువార లప్పట్ల నో పద్మనాభ !
నియతిఁ గొనిపోమ్ము రుక్మిణి నీదె సొమ్ము. 268

వ. అనుచు నా సందేశమ్ము వినిపించి పరిణయ ముహూర్తంబు నెఱిగించి
పదంపడి యమ్ముదిత లావణ్యం బిట్లని వర్ణించె. 269

శా. బంగారమ్మున రంగులద్దు మెయి నా పల్గట్టు ముత్యాల చే
ర్లం గనెచ్చు మెఱుంగువెట్టు సుధలోల్కన్ మోవి తాఁ గెంపు నో
ళ్ళం గూడన్ రుచు లూరఁజేయ నయనోల్లాసంబు మేల్జాతిర
వ్వం గన్విం దిడు వంకదిద్దునెఱి చెల్వం బింద్రనీలాలకున్. 270

తే. పద్మరాగాళిఁ దలఁదన్న పదతలములు
రౌప్యకాంతుల నెగఁజిమ్ము రమణి నఖము
తార ! నవరత్న భూషల కాభరణము
లిడెడి లక్ష్మివిఁ దలఁపించు నింతి రూపు. 271

ఆ. వాసుదేవ ! నీవు ప్రత్యక్ష వై కుంఠ వాసుఁడవె కదయ్య వాస్తవముగ
నీకుఁ గన్యకామణికి రుక్మిణికి నీడుజోడుఁ గలిసె గురువుతోడు సుమ్ము ! 272

- క. కుండినపురి విచ్చేయుము భండనమునఁ జేది ధరణి పాద్యసురతతిన్
దండించి రుక్మి గర్వము ఖండించి విదర్భ సుతను గైకొనుము హరి ! 273
- ఉ. ఆ సుదతీలలామ భవదాశయముల్ వినఁగోరు నన్న, నో
భూసురవర్య ! మీ వచనముల్ తలఁదాల్చెద నడ్డవచ్చు క్రూ
రాసురశక్తులన్ నుటిమియాడెదఁ జేడియఁ జెచ్చెదన్ మదో
ద్యాసిత హస్తీమస్తకము వ్రచ్చి మణుల్ గొను మేల్ హరిక్రియన్. 274
- క. అనుచున్ భూసురునకు హరి ఘనతర భూషాంబరాదికము విడి మీద
ర్భనభాగ్య మ్మొనగూడుట లనఘా ! కల్యాణకరములని వినుతించెన్. 275
- క. సుతునకు భయపడికుండిన పతియుం దన సుతను జేది పాలున కొనఁగన్
మతి నెంచి పరిణయాలంకృతి నతి రమ్యత నొనర్పఁ గృతులను బంచెన్. 276
- ఉ. విచ్చిన పూలతోటలయి వింతగతిన్ ధ్వజతోరణావళిన్
రచ్చలు రాజమార్గములు రాజితె భూషల నంబరంబులన్
ముచ్చటగా నలంకరణముం గొను స్త్రీలయి సౌధరాజముల్
పచ్చలఁ గెంపులన్ రవల బంగరు రంగుల వెల్లె నల్గడల్. 277
- ఉ. అంధతమిస్ర మబ్బ భయదాటవులన్ జతఁగూడు చాడ్చునన్
సింధువు ఘోర నక్రతిమిశృంగి తిమింగిలసంగియై నటుల్
బంధుజనాప్తమిత్ర పరివారగణమ్ములు వెంటరా జరా
సంధక దంతవక్త్ర నిజసైన్యయుతుండయి వచ్చెఁ జైద్యుఁడున్. 278
- క. వచ్చెను జైద్యుఁడు స్వాగతమిచ్చె మహిపాలుఁ దుచితహితసత్కారం
బచ్చువడ, రుక్మిణికి మది హెచ్చెను హరి రానిచింత లేదిగెను వంతల్. 279
- ద. అరిగెనో లేదో భూమిసురుఁ డచ్యుతుఁ డొల్లమి తెల్లమయ్యెనో
పరుఁడగు రుక్మి దీని విని బాడబునిన్ జెఱఁజెట్టెనో రమా
వరదుఁడు రాఁ డదేటికి. వివాహము రే పెటుఁ జేరనోపు నె
వ్వరి నననేమి నా నుదుటి భాగ్యము చక్కఁగలేమి నింతకున్. 280
- వ. అని పరితపించు రుక్మిణికి రుక్మి యాజ్ఞానుసారంబుగా శిశుపాలుని యాగ
మనం బెఱింగించి, యభ్యంగనమ్మొనర్చికొని యఖిలాభరణభూషితవై చేతో
మోదంబునన్ నూతనవధూ స్వరూపంబున నలరవలయునని యభ్యర్థించిన
నప్పువ్వుఁబోడి గోపాల విరహతాపానల వివశయగుచు సఖిజనంబులం గని.

సీ. శ్రీగంగ జనకుని స్నేహార్పణేనిమై
 నభ్యంగనమ్మేల యని తపించు
 సకలార్థము లొసంగు శౌరిఁ జేపట్టని
 మణిభూషణేలని మదిఁ గలంగు
 జలదవర్ణుని గాంచ జాలని కండ్లఁ గ
 జలమేల యనుచు నశ్రులను విడుచు
 సుమనస్సు నేవ్యు పాదముల వంగని తలన్
 విరులేల యని జడం దులుముకొనదు

తే. అక్షయాన్నస్వరూపుని యధర మాన
 నట్టి నోట నన్నం బేలయనుచుఁ దినదు
 వేడ్క మురళీధరుని పాట వినని శ్రుతుల
 గానమేల యనుచు వీణఁ గాన దెపుడు.

282

వ. అంత రుక్మిణి గని చెలులు,

283

తే. తెఱపిఁగొనక మేఘంబులు గురియుచుండ
 విడక వడగాడ్చు లెప్పుడు విసరుచుండు
 నకట ! తలక్రిందులయ్యె నీ ప్రకృతి యండ్రు
 బాష్పతతుల నిట్టూర్చెడి పడఁతిఁ గాంచి.

284

సీ. కొమ్మవైఁ గోయిలకూఁతలె వినరావు పరువంపుటామని మురిపె మేల
 ముద్దైన తామరల్ ముకుళించఁబోవెందు శాంతనిశీధినీ సమయమేల
 అమలశరజ్జ్యోత్స్న హసియించదేవేశ వరపూర్ణ చంద్రవై భవ మదేల
 ప్రసవమంజరి సహవసతియే వలదను గాలిమేపరి యందమేల యనుచు

తే. అఖిలమున్రోసి ప్రియ విరహార్తిఁగుందు కన్యకామణి రుక్మిణిఁగాంచి చెలులు
 సరసవాక్కుల శీతోపచర్యసేతు రామె నా చర్యలే యివి యనుచు గొణఁగ.

తే. ఇంతలో విప్రుఁ డరుదెంచె నింతికపుడె
 సగము పాణిమువచ్చె నో సాధ్వీ ! కృష్ణుఁ
 డరుగుదెంచుచున్నాఁడని సంతలోనె
 యట్టె యెగిరిగంతిడె నుబ్బు నాఁపలేక.

286

- క. వచ్చెను గృష్ణుడు నినుఁ గడుమెచ్చెను భూషాంబరములు మిక్కుటముగ నా
కిచ్చెనన మీ ఋణమేమిచ్చినఁ దీరదని ముక్కులిడె రుక్మిణియున్. 287
- వ. అంత మరునాఁ డుదయమ్మున. 288
- ఉ. వచ్చె రమావిభుండుఁ గడువై భవ మొప్పఁగ రౌహిణేయుఁడున్
జెచ్చెరఁ దోడునీడయయి చెంతఁ జెలంగ భటవ్రజంబులున్
పొచ్చిన విక్రమోద్ధతి నుపేందుని గొల్పెడి నిర్జరాళియై
మచ్చిక వెంటనంట రథమ త్తగజాశ్వ చమూసమేతుఁడై. 289
- ఉ. నీలనభమ్ము జీల్చుకొని నృత్య మొనర్చెడి ప్రావృడబ్ద శం
పాలతికాంగనా కృతుల బాల యలంకృత చేల త్యక్తరా
జాలయవేల దీప్త సకలాభరణ ద్యుతిజాల తాను దు
ర్గాలయ గర్భశాలకు మహావిభవమ్ములు గ్రాల నేఁగుచోన్. 290
- సీ. రహిమీట భేరీమురజ శంఖమర్దలతూర్యనిస్వాన సందోహమడర
నిరతవృద్ధసువాసినీ దత్తమంగళ నీరాజన ప్రభానివహ మెసఁగఁ
గనకాభరణ దీప్త కన్యాంగనాధృత పూర్ణకుంభద్యుతిపూర మొల్క
భువనమోహన కళాపూర్ణ రంభాబింబ దేవదాసీ నాట్య సేవలలర
- తే. వేడ్క సౌధాగ్రములు పుష్పవృష్టి గురియ
చత్ర చామరరాజలాంఛనము లొప్ప
రథ గజాశ్వ పదాతివర్గములు నడువ
నాలయముఁజేరె రాజమరాలబాల. 291
- వ. చేరంజని యా కాత్యాయనిం గని, 292
- క. అమ్మా! నిను నెదనమ్మితి నమ్మాధవుఁ బతిని సేయుమమ్మా! నిన్నున్
నమ్మి చెడినట్టివారలు నమ్మక యిల బాగుపడిన నరులుం గలరే. 293
- క. మారుని బ్రదికించితివి కుమారునివలెఁ జూచి, నీ కుమారుఁడు తానున్
నూరిండ్ల మొదలుగావుత! మారమణియుమారమణిని మఱువం గలదే. 294
- క. అనుచుం దుర్గాసతి పూజనమును నత్యంత భక్తిసలిపి తిరిగి తాఁ
జనుదేరి వీధి నెల్లెడఁ గనుగొని శ్రీకృష్ణుఁ గూర్చి కడలు కొనంగన్. 295
- క. చూచెను జూపుల వలపులుబూచెను దరహాసరుచులఁ బూ సౌరభమున్
వీచెను విద్యుద్వల్లులు తోచెను యువ హృదయములను దోచెను జేర్మిన్. 296

తే. బాల పెదవిఁ గదల్పఁ బల్వరుసతీరు లందముల మూట విప్ప ముత్యాలపేరు
నాతి క్రీఁగంటఁగను వీక్షణములచాలు దివ్యసౌందర్య సరసిలోఁ దేలు మీలు.

ఆ. జలదమందుఁ జిక్కు సౌదామినీ లత కరణిఁ దరుణి మెఱసె హరి యెడందఁ
బసిఁడిలోనఁ గట్టువడిన నీలము భాతిఁ జెలువ యెడఁద శౌరి చిక్కువడెను.

ఆ. జనములోనఁ జొచ్చి శత్రునై న్యము వ్రచ్చి వనితఁ గొనెడి దనుజునైరి తాను
జలధిఁ గలఁతవెట్టి యిల నుద్ధరించెడి ఘన వరాహరూపి యన వెలింగె. 299

ఆ. రథము మందరముగ రాజన్య జలనిధి మధనపఱచి జయము మధురసుధగ
నై న్యమునకుఁ బంచి, సరసిజాలయ గాఁగ హరి విదర్భ తనయ నపహరించె.

వ. అట్టి హరిం గాంచి రుక్మి.

301

ఆ. దొంగతనము నీకు తోఁబుట్టు వెలుఁగుదున్ వెన్నతోడ నేర్చుకొన్న విద్య
వెన్నముద్దగాదు వెలఁది యియ్యది యింక నరిగె చెచటికనుచు నుటికె పైకి.

ఆ. ఉటికివచ్చు రుక్మి నొడిచి తేరునఁ గట్టి సతి మొగమ్ముఁ జూచి శౌరి తాను
శిరము దలుగు టుడిగి శిఖఁ దటిగి యొకింత విడిచిపెట్టి తనదు వీడుఁ జేరె.

సీ. అడుగులం బారాణి యలముకొన్నట్టులు

పసుపు కుంకుము కడపల వెలింగె

తనువున మధుపర్కమును ధరించినయట్లు

భవనముల్ వర్ణలేపములఁ దనరె

ఉరమునఁ బూసరుల్ మెఱయుచున్నట్టులు

రమ్యతోరణముల రచ్చలలరె

మోముపైఁ బెండిలిబొట్టు వెట్టినయట్లు

గోపుర కలశముల్ కొమరు మిగిలె

తే. ధ్వజము లమరె బాసికములు దాల్చినట్లు

పురవరమ్మొక పెండ్లికూఁతురుగ నలరె

నపుడు గోధూళికా లగ్న మగుటఁ దెల్పుఁ

దారకలు ముత్తియపు టక్షతలుగ వెలసె.

304

తే. విజయలక్ష్మిని లక్ష్మిని వెంటఁ గొనుచు
వచ్చె హరి యని పౌర సువాసినులును
హారతులనిచ్చి తూర్యవాద్యములు మ్రోఁగ
స్వాగత మొసంగి రెంతో వైభవము మీఱ.

305

చ. వనితను శౌరి రాక్షసవివాహమునన్ గొనితెచ్చె శూలియున్
వనజభవుం డమర్త్యులును వాసవముఖ్యులు యాదవాదులున్
మునిజనముల్ త్రిలోకములు మోదమునన్ సుమవృష్టిఁ గప్పుచున్
వినుతినొనర్ప సంతతము విశ్వహితం బొనగూడ వేడుకన్.

306

తే. కాంక్ష రుక్మిణీకల్యాణగాథఁ జదువ
మర్విజన సంతతికి శుభాభ్యుదయ మొదవుఁ
గన్యకలు నాపద తొలంగి మాన్యుడైన
వరునిఁ గూడి సుఖంతు రవార్యగతుల.

307

వ. అని పోతనార్యుం డాశుగతి హరి యవతారగాథా విశేషంబుల యోగివర్యుం
డాదేశించిన ప్రకారము సప్తరాత్రపర్యంతము పూర్తియైనరౌ నంత జనం
బులు ఘనంబుగ సంతోషవార్ధిఁ దోఁగూడి కవివర్యుని ప్రతిభావిశేషంబులం
గొనియాడి తద్రచిత భాగవతకోశంబు భద్రగతిఁ బ్రాప్తించుఁ గాత మని
దాశరథిని బ్రార్థించి నిజగృహంబులకుం జనిరి.

308

ఆశ్వాసాంతము

క. రామా ! రఘుకుల జలనిధి సోమా ! సోమక సురారి సూదన భీమా !

భీమాగ్రజాభినుతపద తామరస ! రసస్వరూప ! దశరథనామా !

309

చ. సరసిజనేత్ర ; సత్యగుణసార చరిత్ర ! రమాకళత్ర ! సుం
దరసుకుమార మార నిభదర్శితగాత్ర ! మహా పవిత్ర ! మ
ద్దురిత లతాలవిత్ర ! భవదుస్తర దుఃఖ తమః ప్రసుప్తహృ
త్సరసిజమిత్ర ! శార్ది ఘనరదర్ప విశోషకపత్ర ; రాఘవా !

310

మాలిని

ఫణిరచిత శయానా ! వైనతేయైకయానా !
యినశశి కృతనేత్రా ! హృద్యనీలాబ్ధగాత్రా !
కనదఘహర గంగా ! కామపుత్రాప్తసంగా !
వినుత సగుణసారా ! వీక్ష్య వైర్గుణ్యపూరా !

311

గద్యము

శ్రీమద్భరద్వాజగోత్ర పవిత్రాప స్తంబసూత్ర, ప్రథిత సూరిజనమిత్ర,
బక్కయ్యశాస్త్రిపుత్ర వాగీశ్వరీ సమాసాదిత, వై దేహీవర నివేదిత
సరసకవితావిలాస, సహజ పాండిత్యభాస, వరకవివిధేయ,
వరదార్య నామధేయ ప్రణీతంబైన పోతన చరిత్ర
మను మహాప్రబంధమ్మునందు
ద్వాదశాశ్వాసము.

సంపూర్ణము

